

Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Громадська організація «Фонд розвитку науки та освіти «INTELLEKT»

World Scientific Noosphere-Ontological Society
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Public organization «Foundation of Science and Education «INTELLEKT»

Weltwissenschaftliche Noosphäre-Ontologische Gesellschaft
H. S. Skovoroda Nationale Pädagogische Universität Charkiw
NGO «Stiftung für die Entwicklung von Wissenschaft und Bildung «INTELLEKT»

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ

*Міжнародний періодичний збірник наукових праць
за загальною редакцією В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка*

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING OF YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Periodical Collection of Scientific Papers
edited by V. P. Babych, Yu. D. Boychuk, L. S. Rybalko, O. M. Khvostychenko*

GEISTIGE UND INTELLEKTUELLE ERZIEHUNG UND AUSBILDUNG DER JUGEND IM XXI JAHRHUNDERT

*Internationale regelmäßig erscheinende Sammlung wissenschaftlicher Beiträge
unter der Gesamtreaktion von V. P. Babych, Y. D. Boichuk, L. S. Rybalko, O. M. Khvostychenko*

Випуск / Issue / Ausgabe
IV — 2022

**Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
ГО «Фонд розвитку науки та освіти «INTELLEKT»**

**World Scientific Noosphere-Ontological Society
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Public organization «Foundation of Science and Education «INTELLECT»**

**Weltwissenschaftliche Noosphäre-Ontologische Gesellschaft
H. S. Skovoroda Nationale Pädagogische Universität Charkiw
NGO «Stiftung für die Entwicklung von Wissenschaft und Bildung «INTELLEKT»**

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ

*Міжнародний періодичний збірник наукових праць
за загальною редакцією
В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка*

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING OF YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Periodical Collection of Scientific Papers
edited by V. P. Babych, Yu. D. Boychuk, L. S. Rybalko, O. M. Khvostychenko*

GEISTIGE UND INTELLEKTUELLE ERZIEHUNG UND AUSBILDUNG DER JUGEND IM XXI JAHRHUNDERT

*Internationale regelmäßig erscheinende Sammlung wissenschaftlicher Beiträge
unter der Gesamtreaktion von
V. P. Babych, Y. D. Boichuk, L. S. Rybalko, O. M. Khvostychenko*

Випуск / Issue / Ausgabe 4

ХАРКІВ / BOSTON / KÖLN — 2022

*РЕКОМЕНДОВАНО ДО ВИДАННЯ РІШЕННЯМ ВЧЕНОЇ РАДИ
ВСЕСВІТНЬОГО НАУКОВОГО НООСФЕРНО-ОНТОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА, м. ХАРКІВ
(протокол 12/1 від 25.12.2022 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Іонова Олена Миколаївна — доктор педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків;

Потапчук Тетяна Володимирівна — доктор педагогічних наук, професорка, професорка кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ;

Кікінежко Оксана Михайлівна — доктор психологічних наук, професорка, професорка кафедри психології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль.

Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Баби́ча, Ю. Д. Бойчу́ка, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. 908 с.

ISSN 2708-4809

У збірнику розглянуто ціннісні орієнтири духовно-інтелектуального виховання, розвиток духовно-інтелектуальних якостей особистості в сучасних умовах. Розкрито особистісні та соціальні детермінанти духовно-інтелектуального виховання і навчання в системі неперервної освіти. Проаналізовано історичні та порівняльні аспекти в теорії і практиці духовно-інтелектуального виховання й навчання. Акцентовано на практичній значущості розвитку духовно-інтелектуального потенціалу суб'єктів освітнього процесу. Розраховано на науковців, педагогів, здобувачів загальної середньої освіти, здобувачів різного рівня вищої освіти, методистів, управлінців, громадську спільноту, батьків.

Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century : the international periodical collection of scientific papers / ed. by V. P. Babych, Yu. D. Boychuk, L. S. Rybalko, O. M. Khvostychenko. Kharkiv : WSNOS, 2022. Issue 4. 908 p.

ISSN 2708-4809

The collection considers the values of spiritual and intellectual upbringing, the development of spiritual and intellectual qualities of the individual in modern conditions. It is revealed the personal and social determinants of spiritual and intellectual upbringing and education in the system of continuing education. It is analyzed historical and comparative aspects in the theory and practice of spiritual and intellectual upbringing and education. It is emphasis on the practical significance of the development of the spiritual and intellectual potential of the subjects of the educational process. It is designed for scientists, teachers, applicants for general secondary education, applicants for various levels of higher education, methodologists, managers, civil society, and parents.

Geistige und intellektuelle Erziehung und Ausbildung der Jugend im XXI Jahrhundert : internationale periodische Sammlung wissenschaftlicher Beiträge / herausgegeben von V. P. Babych, Y. D. Boychuk, L. S. Rybalko, O. M. Khvostychenko. Charkiw: WNOG, 2022. Ausgabe 4. 908 p.

ISSN 2708-4809

Die Sammlung befasst sich mit den Wertorientierungen der geistigen und intellektuellen Erziehung, mit der Entwicklung der geistigen und intellektuellen Qualitäten des Einzelnen unter modernen Bedingungen. Die persönlichen und sozialen Determinanten der geistigen und intellektuellen Erziehung und Ausbildung im System der Fortbildung werden aufgezeigt. Die historischen und vergleichenden Aspekte in Theorie und Praxis der geistigen und intellektuellen Erziehung und Ausbildung werden analysiert. Die praktische Bedeutung der Entwicklung des geistigen und intellektuellen Potenzials der am Bildungsprozess Beteiligten wird hervorgehoben. Das Buch richtet sich an Wissenschaftler, Lehrer, Studenten der Sekundarstufe I und II, Studenten verschiedener Hochschulstufen, Methodiker, Manager, die Öffentlichkeit und Eltern.

© ВННОТ, 2022

© ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2022

ISSN 2708-4809

ЗМІСТ

Склад редакційної колегії	15
Передмова Ю. Д. Бойчука. Духовність та інтелект — це сила незламного українського народу	17
Передмова С. В. Бережної. Питання духовності людини у філософській антропології	19
Передмова В. А. Борисова. Духовність та інтелект сучасного вчителя	21
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ	23
Бойчук Ю. Д., Гончаренко М. С., Тюріна Т. Г. Педагогіка духовності	24
Бойчук Ю. Д., Гончаренко М. С., Прутькова О. Л. Теоретичні основи сучасного ставлення до духовності педагога основ здоров'я	28
Attfield Kate. The Unique, Spiritual and Insightful Education of Waldorf Pedagogy	34
Бабиніна Ю. Р. Виховання духовності засобами естетичної культури в майбутніх вчителів музичного мистецтва	39
Борисенко Н. О. Духовно-інтелектуальне виховання молоді в дні війни: досвід Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди	42
Валєєв Р. Г. Диференціація підходів західних науковців до поняття духовного інтелекту	46
Ван Чжо. Духовність як складова соціальної компетентності дизайнерів візуальної комунікації	50
Варениченко А. Б., Мелаш В. Д., Дубяга С. М. Екологічні цінності як концептуальні основи духовно-інтелектуального виховання майбутніх педагогів	54
Варнавська І. В. Основні методи формування іміджевої компетентності викладача	58
Гепенко Л. О. Освітній проєкт «Vítej v Cesku» як засіб міжкультурного виховання молоді	62
Грузевич Т. Ю. Громадянська позиція учнів старших класів як вияв їх духовно-інтелектуальної вихованості	66
Давидченко І. Д. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання як основа формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти	69
Дацюк О. А. Практика духовно-інтелектуального виховання і навчання та особистість викладача	73
Дубасенюк О. А. Концептуальні засади виховної діяльності викладача вищої школи	78
Зарубенко О. Г. Зміст культуротворчої діяльності здобувачів закладів вищої педагогічної освіти	82
Іванченко Л. В., Рябуха М. Л. Формування професійної компетентності на засадах акмеологічного підходу	86
Карась А. Г., Кривша В. О. Духовно-інтелектуальне виховання учнів у Харківській спеціалізованій школі І-ІІІ ступенів № 87	89
Купіна І. О., Радченя І. В. Формування життєтворчого потенціалу вчителя: постнекласична парадигма освіти.....	92

Лі Хайцзяуань. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва: українська наукова думка	95
Марголін А. Г. Педагогічна проблема збільшення словникового запасу іноземної мови у здобувачів закладів загальної середньої освіти	98
Майстрюк І. С. Термінологічний аналіз основних понять з проблеми формування самоосвітньої компетентності школярів.....	102
Мармаза О. І. Особливості управління в контексті його гуманізації	106
Рибалко Л. С., Дін Жуцзе. Акмеологічний підхід у дослідженні проблеми самовдосконалення викладача закладу вищої освіти.....	110
Рибалко Л. С., Овсюк Д. Р. Психологічна підтримка школярів у період військового стану в Україні	114
Савицька А. Суб'єктний підхід до проблеми готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із соціально виключеними категоріями молоді ...	119
Скиба Е. К. Філософія права як протидія прояву агресії та насильства.....	122
Трубавіна І. М., Чердніченко О. Ю., Недря К. М. Формування української ідентичності — на основі української хартії вільної людини	125
Фідяєва Т. С. Духовність та іншомовне професійне спілкування майбутніх правознавців .	129
Філатова Ю. Ю. Особливості здійснення предметно-мовного інтегрованого навчання	133
Фоміна Л. В. Духовні цінності майбутніх лікарів у період війни	136
Хвостиченко О. М. Про секулярний підхід до визначення духовності. Основні цінності духовної людини.....	140
Хвостиченко О. М. Майстерність взаємовідносин як мета духовно-інтелектуального виховання	144
Худавердієва В. А. Роль соціально-гуманітарних наук у сучасному духовно-інтелектуальному вихованні	149
Цуй Кеке. Освоєння духовних цінностей особистістю засобами анімаційного дизайну ...	153
Цукалова О. С. Вплив медіа на духовно-інтелектуальне виховання учнів початкових класів	157
Черновол-Ткаченко Р. І., Котелюх М. Ю. Морально-етичні норми культури ділового спілкування керівника закладу охорони здоров'я	161
Черушева Г. Б., Пархоменко В. В. Загальнолюдські цінності як важливий чинник гуманізації освіти.....	165
Юхно Н. В. Роль духовного інтелекту студентів медиків у підвищенні якості вивчення іноземної мови в умовах змішаного навчання	169
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ	173
Ахновська І. О. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання з галузі економіки знань	174
Бабак Г. С. Формування комунікативної компетенції здобувачів вищої освіти засобами відеотехнік у процесі навчання іноземним мовам	178
Бабак О. М., Попова О. В. Комплексний неформальний лекторій як засіб формування духовного та фізичного здоров'я підлітків	182

Бабко Н. М. Проектне навчання як невід’ємна складова професійного виховання в закладах вищої освіти	187
Бао Чень. Технології арт-менеджменту в підготовці вчителя музики	191
Біла І. В. Реалізація духовно-морального виховання здобувачів освіти в Харківській спеціалізованій школі I-III ступенів №18 Харківської міської ради Харківської області	194
Беземчук Л. В., У Юе. Сучасний зміст інтегрованого навчання в музично-педагогічній освіті Китаю	198
Бересток О. В. Language security as a guarantee of preserving the spirituality of the nation in today’s conditions	201
Берун К. О. Особливості формування уявлень дітей дошкільного віку про життєзбереження в умовах карантину	204
Білоцерковець М. А. Application of literary texts interpretation in the process of students’ national and personal values formatio	208
Біляковська О. О. Аксіологічні аспекти підготовки магістрів зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки	212
Бондаренко Д. Р. Факультет як середовище духовно-інтелектуального зростання майбутнього вчителя	215
Бондаренко Д. Р., Березіна І. В. Дослідження рівня інноваційної діяльності закладів загальної середньої освіти	219
Боровисюк Т. В., Фаїн А. В. Мова як визначник української духовності та ідентичності: сучасний вимір	226
Боярська-Хоменко А. В., Денисенко А. О. Досвід формування духовно-емоційного інтелекту через волонтерську діяльність	230
Бужин О. В. Форми і методи роботи з молодшими школярами на уроках рукоділля у вальдорфській школі	234
Ван Бо. Основні вимоги при відборі засобів навчання технології доповненої реальності	238
Ван Ціхуей. Генеза тематичного тезаурусу феномену педагогіки дозвілля	241
Ван Чжен. Упровадження змішаного навчання у хореографічну освіту	244
Ван Янься. Мистецька складова навчальних предметів закладів загальної середньої освіти	247
Варганич Г. О. Особливості виконавської інтерпретації хорового твору	251
Васильєва С.О., Пономарьова М.С. Мотивація здобувачів вищої освіти до інтелектуально-духовного зростання	256
Власова В. П. Критерії та показники сформованості готовності майбутніх учителів-філологів до використання технологій мультимедіа в процесі навчання і виховання школярів	259
Вознюк О. В. Розробка духовно-моральних цінностей у змісті сучасної освіти	262
Го Цзянькунь. Бесіди про художнє мистецтво як засіб комунікативної взаємодії з молодшими школярами	266
Гонтар А. С. Виховний потенціал спортивної анімації	269

Гречаник О. Є. Професійне самовдосконалення керівника закладу загальної середньої освіти в системі духовних цінностей людини	272
Гринишин М. В. Позаекранне задзеркалля віртуального мистецького процесу	276
Гриньова В. М., Жерновникова О. А. Підготовка учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності	281
Грона Н. В. Духовно-інтелектуальне навчання і виховання на заняттях з української літератури в закладах фахової передвищої освіти	286
Гук І. П. Формування моральних цінностей майбутніх медичних сестер у процесі вивчення гуманітарних дисциплін	289
Гула О. С., Біляковська О. О. Впровадження духовних та інтелектуальних цінностей в освітній процес закладів загальної середньої освіти	292
Десятник К. В., Городенська В. С. Морально-духовне становлення особистості молодшого школяра: суть понять	295
Довженко Т. О., Прищепов М. М. Інноваційна педагогічна діяльність як засіб професійного становлення майбутнього вчителя	299
Дорош Т. Л., Лебедева В. О. Формування практичного досвіду майбутнього фахівця музичного мистецтва в освітньому процесі закладів вищої освіти	303
Дорошенко Г. Є. Нові тенденції розвитку теорії та практики освіти й виховання молоді в Україні	307
Доценко С. О. Виховання молоді в епоху цифровізації	311
Дрозд М. П. Духовно-моральні цінності особистості як об'єкт педагогічного аналізу	315
Ємець А. А., Коваленко О. М. Дослідження читацької підготовки майбутніх учителів початкових класів та вихователів закладів дошкільної освіти в аспекті духовно-інтелектуального навчання і виховання	319
Єфіменко О. В. Цифрові технології в підготовці майбутніх дизайнерів	324
Жуков В. П. Формування етико-партисипативної культури майбутнього вчителя як педагогічна проблема	327
Зенякін О. С. Формування іншомовної комунікативної компетентності як складова духовно-інтелектуального навчання здобувачів вищої освіти	330
Золотухіна С. Т., Гончаренко М. В. Традиційні освітянські заходи як засіб духовно-інтелектуального розвитку здобувачів вищої освіти	334
Іванов Д. С. Бойові мистецтва як засіб формування морально-вольових якостей особистості	338
Іонова О. М. Освітнє середовище вальдорфської школи як фактор здорового духовно-душевно-тілесного розвитку особистості	341
Ільїна О. О., Братешко А. М. Формування компетентності професійного саморозвитку майбутніх учителів	344
Кабанська А. А., Яллїна В. Л. Інтерактивні методи підготовки майбутніх хореографів	348
Кабанська О. С., Кривко М. Ю. Полікультурна освіта й виховання молоді в закладах вищої освіти як вимога сьогодення	352
Каптур Г. А. Духовно-моральне виховання учнів початкових класів на уроках української мови	355

Кириленко А. О., Прибора Т. О. Розвиток емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку	360
Кін О. М., Собченко Т. М. Особливості формування ефективного освітнього середовища ...	364
Коростильов Г. Л. Морально–психологічний аспект підготовки сучасних військових фахівців	368
Косиченко В. А. Формування етнокультурної компетентності як основа духовного розвитку здобувачів вищої освіти	372
Кравчук Т. М., Подчасова К. В. Особливості добору змісту навчально-тренувальних занять спрямованих на розвиток координаційних здібностей юних спортсменок в спортивній аеробіці	376
Кравчун П. Г., Заїкіна Т. С. Духовність як складова процесу підготовки здобувачів вищої медичної освіти	382
Крокун-Баранова А. П., Магілін О. В. Морально-етичне виховання майбутніх військовослужбовців	385
Курило В. А. Інфомедійна грамотність як категорія морально-духовного виховання	388
Лей Кунь. Використання музичного мистецтва в національному вихованні студентів	390
Лі Цяньє. Пізнавальна активність як риса особистості	393
Лисоколенко Т. В. Відеоігри як креолізовані тексти: особливості інтерпретації	397
Лу Цзе. Комунікативна спрямованість підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва	400
Лупаренко С. Є., Молчанова К., Стахоржецький Д. Національно-патріотичне виховання дітей у сучасних умовах	403
Мажуга А. В., Твердохліб Т. С. Роль закладу загальної середньої освіти у попередженні та подоланні насильства та булінгу в родині	407
Майнаєв Ф. Я. Вплив соціальної компетентності на життєвий успіх особистості	412
Маруховська-Картунова О. О. Розвиток духовно-інтелектуального потенціалу студентів у процесі вивчення філософії	416
Матвєєва О. О., Мей Фан. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва в дистанційному форматі	421
Мельничук І. Я. Створення особистості у контексті психології духовності	424
Миронов К. А. Толерантність як інтегративна характеристика професійної діяльності майбутнього викладача вищої школи	426
Миценко С. О., Рябовол Л. Т. Підвищення рівня правової культури учнів як мета правової освіти у ЗЗСО	431
Молчанова Д. О., Пономарьова Н. О. Досвід роботи студентського самоврядування як чинника професійної підготовки майбутніх учителів	435
Мулява В. Д., Коваленко В. Ю. Основні проблеми військово-патріотичного виховання молоді в умовах агресії РФ проти України	439
Небитова І. А. Особливості самоосвітньої діяльності сучасного вчителя	443
Нікуліна В. О. Осередок духовного виховання молоді — родина	447
Онїшук Л. М., Остапов А. В. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання майбутніх фахівців сфери фізичної культури та спорту	453

Отрошко Т. Ф., Пурей А. М. Розвиток навичок ефективного спілкування здобувачів початкової освіти засобами ранкових зустрічей	458
Панасенко Ю. А. Арт-педагогічна методика підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва	462
Пахолівецький В., Юрченко С. Громадянська освіта як чинник становлення демократії в Україні	465
Підан А. Особливості формування духовності у молодших школярів	468
Підлипна Б. С. Дидактична гра у навчанні правознавства	471
Пінський О. О. Світоглядно-філософські засади швейцерівської біоетики та сучасна біологічна освіта	474
Пісоцька М. Е., Кашашевич К. О. Погляди вітчизняних науковців та вчителів 60-х років ХХ століття щодо доцільності диференціації навчання учнів	478
Плотнікова М. Ф. Ноосферна освіта як біоадекватна методика у системі духовно-інтелектуального виховання і навчання в ХХІ столітті	481
Пономарьова Н. О. Професійна орієнтація у закладах вищої освіти: досвід і виклики	487
Попова О. В. Формування моральної стійкості підлітків засобами виховних ситуацій	491
Похилюк О. М. Національно-патріотичне виховання через навчання елементів українського віршування	495
Прибора Т. О. Підготовка майбутніх фахівців до розвитку емпатії дитини в закладі вищої освіти	499
Ревенко І. В. Формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів як наукова проблема	502
Рибалко Л. С., Куценко Т. В. Творча самореалізація майбутнього вчителя	506
Рябовол Л. Т. Курс «Права людини та громадянське суспільство»: значення для розвитку громадянських знань та умінь	511
Сагіна Ю. Теоретичні й практичні аспекти духовного та морального виховання дитини	515
Свинаренко Н. О. Про необхідні зміни в патріотичному вихованні молоді через збройну агресію РФ (2014-2022)	518
Сімакова С. І. Особливості професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва в процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти	522
Смолянук Н. М., Домилівська Ю. Проблема формування духовної культури учнів початкових класів	526
Сморжевська О. О. Щасливі «місця пам'яті»: практична реалізація в шкільній історичній освіті	529
Сняткова Т. М. Особливості виховання моральних якостей у дітей раннього віку з ДЦП в інклюзивному освітньому середовищі	532
Собченко Т. М., Кін О. М., Бондаренко Є. О. The formation of value attitudes of student youth in the conditions of social and educational changes	536
Степанюк А. В., Бак В. Ф. Інтеграція біологічних та етичних знань як засіб духовно-інтелектуального виховання школярів	539

Супрун Д. М. Synergy of education and spirituality: eurointegrational aspect	543
Тіхова Є. Формування професійної культури здобувачів фахової передвищої освіти на заняттях біології	546
Ткаченко Л. П. Сучасні проблеми науково-педагогічної комунікації: лінгвістичний аспект	550
Ткаченко Т. В. Значення духовної культури для майбутніх учителів мистецьких дисциплін	553
Ткачов А. С., Бойко О. А. Роль і значення іншомовної культури в розвитку духовності особистості	557
Ткачов С. І., Ткачова Н. О. Формування духовних цінностей студентської молоді засобами цифрових технологій	560
Торопова О. Ю. Національно-патріотичне виховання учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва	564
Тригуб О. М. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання під час проведення інтегрованих уроків з української мови та читання і курсу «Культура добросусідства» в початкових класах	567
Трусей Л. Г. Кордоцентризм як прояв духовності в українській філософській думці	571
Тянь Фейфань. Роль естетичних смаків у професійній діяльності хореографів	579
Франчук Т. Й., Мозолюк О. М. Середовище в системі особистісно зорієнтованої освіти як суб'єкт духовно-інтелектуального розвитку особистості здобувача	583
Хвостиченко О. М. Розвиток як природна потреба людини	587
Хвостиченко О. М. Про зміст духовного розвитку в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання	592
Хвостиченко О. М. Про зміст інтелектуального розвитку в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання	596
Хвостиченко О. М. Про зміст енергетичного розвитку в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання	600
Хоу Ісюань. Інтерактивні методи навчання майбутніх учителів хімії в закладах вищої освіти: переваги й недоліки	603
Чаус Д. В. Духовність у творах китайських художників	608
Чжао Цянь. A study on the path of cultural and creative major professional practice teaching system	612
Чжоу Ань. Цифрові технології як засіб розвитку естетичного виховання	618
Чубукіна О. М. Духовний потенціал клубних об'єднань педагогічних ЗВО в умовах війни ...	622
Шрамко О. І. Мистецька освіта і духовний вимір націотворення	626
Шумський О. Л. Метакомпоненти лінгвосоаосвіти	630
Юрчишин Г. М., Стефюк Р. Розвиток емоційно-духовного виховання студентів мистецьких закладів	634
Ялліна В. Л. Духовно-інтелектуальне виховання майбутнього вчителя в процесі викладання педагогіки дозвілля	638

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ТА АКМЕОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ	642
Ван Інчжи. Психологічні аспекти підготовки учителів музичного мистецтва	643
Воронін А. І., Зелений І. І. Акмеологічні питання формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів	646
Грубі Т. В. Формування толерантності особистості в системі сучасної освіти	650
Загребельний О. В., Чепель М. О., Дорофєєв А. С. Чинники прийняття військовими управлінських рішень в екстремальних ситуаціях	654
Замішак М. І., Ільницька М. В. Проблема духовно-морального виховання підростаючого покоління	658
Зеленський Б. Р. Формування мотивів професійного зростання	662
Іванькова Н. А. Основні напрями психологічної підготовки фармацевта/провізора	666
Каліна К. Є. Шляхи розвитку та вдосконалення резильєнтності викладачів закладів вищої освіти в умовах військового стану в Україні	670
Кікінежді О. М., Кізь О. Б., Василькевич Я. З. Концепція «сродної праці» Григорія Сковороди у духовно-інтелектуальному вихованні особистості XXI століття : психологічний вимір	675
Клімакова С. М. Шляхи до успіху в різних сферах діяльності на основі використання знань про наміри та цілеспрямовану мету	680
Кобильченко В. В., Омельченко І. М. Цінності як основні складники структури особистості дошкільника	684
Колеснікова Ю. С. Студентська практика в школі як засіб акмеологічного розвитку педагога-наставника	688
Лугова В. М., Паславська О. В. Самоменеджмент як засіб підвищення ефективності навчальної діяльності в умовах дистанційного навчання	692
Лугова М. С. Духовно-інтелектуальні засади сімейного виховання в сучасних соціокультурних контекстах	697
Погорєлова Т. Ю. The structure of hei students' gender culture	701
Полонська А. Ю., Отрошко Т. Ф. Роль емоційного інтелекту в професійній діяльності вчителя початкових класів	705
Пономаренко Я. С. Професійна етика та чесність поліцейських як пріоритетні завдання фахової підготовки	708
Сеньовська Н. Л., Наумович Я. Я. Психокорекційний тренінг як форма духовно-інтелектуального виховання і навчання	711
Сирота Л. Б. Моральний розвиток студента: ставлення до обов'язків	715
Смеречак Л. І. Акмеологічні засади духовно-інтелектуального виховання студентської молоді	719
Стасюк В. В., Дикун В. Г. Faith and atheism in war as a social and psychological problem	722
У Юе, Пісоцька М. Е. Погляди науковців щодо співвідношення між поняттями «індивідуалізація навчання» та «диференціація навчання»	726
Хвостиченко О. М. Почуття як об'єкт духовно-інтелектуального виховання особистості	730

Хвостиченко О. М. Формування та розвиток почуттів у системі духовно-інтелектуального виховання особистості	736
Чорний М. М. Формування міжособистісних взаємин учнів у професійній діяльності вчителів польської мови	742
Швидун Л. Т. Освітня мобільність у проблемному полі акмеології	745
Ялліна В. Л. Психологічна профілактика булінгу серед школярів	749

РОЗДІЛ 4. ІСТОРИЧНІ ТА ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ 755

Білик В. М., Друганова О. М. Ідея взаємозв'язку морального та естетичного виховання молоді у педагогічній спадщині України: минуле і сучасність	756
Ван Сінь. Формування інтелектуальних умінь у майбутніх дизайнерів візуальної комунікації в закладах вищої освіти КНР	760
Ван Янь. Музика як засіб духовно-морального виховання особистості (за науковими працями китайських та українських учених)	765
Вишняк М., Лазарева Т. Історичний розвиток духовного виховання європейської молоді: витоки та тенденції	769
Вітчінкіна К. О. Порівняння міжнародних та національних програм освіти майбутніх фахівців із графічного дизайну в ЗВО КНР	772
Гончарова О. М. Формування емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти в процесі іншомовної підготовки у Франції	775
Городецька О. В. Педагогічні та духовні настанови отця Івана Боско	778
Демиденко Н. М. Етнонаціональна освіта як головна складова формування	782
Костенко О. В. Поетично-драматична творчість Спиридона Черкасенка у контексті педагогічних нововведень в Україні початку ХХ ст.	785
Кудряшов Г. О. Виховний потенціал музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко	788
Кузнецова О. Ю., Штефан Л. А., Фазан В. В. Розвиток компаративістики в США (50-ті рр. ХХ ст.)	791
Кучинська І. О. Духовно-інтелектуальне формування особистості у педагогічних поглядах Івана Огієнка	795
Ларіна І. О., Шевченко Н. О. Особливості підготовки кадрів дошкільного профілю в Україні на початку ХХ століття	799
Лі Юанці. Емпатійний вектор у підготовці майбутніх учителів музики в КНР	803
Ло Юаньвень. Творче самовираження майбутніх музично-педагогічних працівників в системі вищої освіти КНР	807
Лу Суй. Тенденції розвитку дитячої періодики (друга половина ХХ — початок ХХІ століття)	812
Май Вень. Система підготовки вчителів у Китайській Народній Республіці	817
Марченко О. Г. Навчальна дисципліна «Основи порівняльної педагогіки»: цільові орієнтири, зміст, форми та методи навчання	820

Міщук М. В. Особливості релігійного виховання дітей та молоді в педагогічній спадщині В. В. Зінківського	825
Монич О. І. Монастирські школи Мукачівської та Марамороської єпархій (XVIII–XIX стт.), як освітня парадигма духовного виховання	829
Павлова А. О. Роль духовності в розвитку інклюзивної освіти в Україні	833
Романюк І. А. Інтелектуальна система як інструмент рішення маркетингових проблем і навчання маркетологів-практиків.....	836
Станкевич С. В. Польський період історії аграрної освіти Слобожанщини (1816–1914 рр.) ...	839
Танько Т. П., Тарарак Н. Г. Розвиток дошкільної освіти України в кінці XIX — на початку XX століття	843
Тарарак О. В., Тарарак М. Ю. Вимоги до вчителя в європейській педагогічній думці	847
Хоу Цзяньвей. Роль пісенного мистецтва в формуванні національної самосвідомості молоді в КНР	851
Хрик М. В. Практика духовно-інтелектуального навчання і виховання учнів Німеччини	854
Хун Женьлун. Розвиток ідей просвітництва у світовій педагогічній думці	858
Цапко А. М., Іванов В. Творча спадщина Любомира Гузара та її застосування в практиці морального та патріотичного виховання учнів	862
Чан Чжень. Формування духовної культури у підготовці майбутніх учителів–хореографів в закладах вищої освіти КНР	866
Чен Чже. Загальна характеристика розвитку дошкільної освіти у сучасному Китаї	868
Чжан Цзе. Особливості розвитку фортепіанної освіти в КНР на початку XXI століття	871
Чихаріна К. І. Роль меритократичних тенденцій у вихованні інтелектуальної еліти нації Сингапура	875
Шулигіна Р. А. Виховання духовно-моральних цінностей особистості як суспільно-освітній пріоритет	879
Ялліна В. Л., Білик В. М. Педагогічний потенціал історії педагогіки у воєнний час	884
Ян Цзяін. Риси національної української традиції у вокалізах другої половини XX ст.	888
Ян Ян. Форми та методи педагогічної підтримки здобувачів у закладах вищої освіти КНР	890
Романюк В. М. Акмеологічні аспекти в духовно-інтелектуальному вихованні і навчанні підростаючого покоління	894
Резолюція III міжнародної науково-практичної конференції «Духовно-інтелектуальне виховання і навчання в XXI столітті» від 17 листопада 2022 року.....	898
Алфавітний перелік авторів	900

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

- Бабич В. П.** — доктор економічних наук, професор, президент Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства;
- Бойчук Ю. Д.** — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Бережна С. В.** — доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Борисов В. А.** — кандидат філологічних наук, доцент, проректор з навчально-наукової роботи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Борисенко Н. О.** — кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з навчально-виховної роботи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Боярська-Хоменко А. В.** — доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Рибалко Л. С.** — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Хвостиченко О. М.** — кандидат військових наук, доцент, член ради Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства, головний редактор Альманаха «Онтологія та Життя»;
- Штефан Л. А.** — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Попова О. В.** — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

- Лупаренко С. Є.** — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Пісоцька М. Е.** — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- Трубавіна І. М.** — доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри методології і менеджменту освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти;
- Денисенко А. О.** — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
- Сердюк О. Д.** — кандидат фізико-математичних наук, професор, директор Харківського науково-педагогічного центру Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства;
- Цапко А. М.** — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
- Овсюк Д. Р.** — здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

ПЕРЕДМОВА Ю. Д. БОЙЧУКА

доктора педагогічних наук, професора,
член-кореспондента НАПН України,
ректора Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ДУХОВНІСТЬ ТА ІНТЕЛЕКТ — ЦЕ СИЛА НЕЗЛАМНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Шановні учасники та читачі!

Наше наукове видання вже стало традиційним. Збірник пройшов офіційну міжнародну реєстрацію й щорічно притягує все більш авторів та читачів. Четвертий випуск є для нас знаковою подією. Уся творчість Г. С. Сковороди, трьохсотріччя з дня народження якого відзначається в цьому році, пов'язана з самопізнанням свого духовного світу, з розвитком душі. Нині ми маємо приділяти цьому надзвичайно важливої уваги.

Проблематика, яка піднімається у збірнику, є як ніколи актуальною, оскільки процеси розвитку духовності та інтелекту є дуже важливими для кожної людини.

Духовність це не матеріальна характеристика людини і виміряти її на сьогодні дуже важко. При цьому сучасні вчені вже говорять про те, що це можливо, та є надія, що скоро з'являться відповідні методики та інструменти, які дозволять визначати рівень духовності для того щоб його адекватно оцінювати та підвищувати.

Від духовності залежать життя кожної людини, її вчинки, життя суспільства, доля всієї цивілізації.

Наскільки важлива духовність ми розуміємо з огляду досягнень учених, втілення високих технологій, завдяки яким створюються, в тому числі сучасні види озброєння. Бездуховність учених погрожує створенням зброї на нових технологічних принципах, розвитком ядерної зброї та засобів їх доставки. Усе це можливо при високому розвитку інтелекту, але за цим стоїть питання: «А на скільки духовні люди, які готові використати таку зброю проти людства?».

Питання духовності пов'язані не тільки з війною, а насамперед необхідні для формування особистості кожної людини, оскільки духовність зумовлює її вчинки.

Дуже приємно, що сьогодні в наукових процесах вивчення духовності, сучасні дослідники звертаються до різних нових напрямів науки. У цьому випуску збірника представлені про між іншими результати досліджень М. С. Гончаренко. Величезна частина її життя присвячена вивченню нетрадиційного підходу до дослідження духовності. Це розуміння, перш за все, духовних процесів в аспекті інформаційного поля, що оточує людину, та інформаційних потоків, які впливають на неї. Це й вивчення торсійних полів та інших нових підходів до пізнання духовності. Це й опора на древні підходи, відомі нашим предкам ще п'ять тисяч років тому. У стародавній Індії, в стародавньому Китаї та Тибеті вони були відомі й використовувалися. Нажаль, сучасна наука ці питання не бажає розглядати. Деякі науковці стверджують, що ці підходи не є науковими в розумінні духовності, духу, душі, духовного та душевного, в формуванні духовності та духовних якостей.

Запропоновані у збірнику напрямки (розділи) відкривають нам шляхи до розуміння, що таке духовність та всього комплексу питань пов'язаних з нею, особливо що стосується безпосереднього формування духовності в процесі виховання підростаючого покоління.

Сьогодні це дуже актуально, оскільки ми бачимо девальвацію духовних цінностей, споживацьке ставлення молоді до світу. Сьогодні глобалізаційні процеси несуть загрозу національній ідентичності, і не тільки українцям, але кожному народу світу. Тому сьогодні ми повинні як ніколи зберегти духовні основи, слідувати Сковородинівській традиції пробудження серця. Г. С. Сковорода завжди стверджував, що розум — це добре, але все ж таки світ треба сприймати серцем, а це й є розуміння духовності.

Шановні друзі! Бажаю вам подальших успіхів, творчого натхнення в дослідженні вкрай важливих та складних питань духовності. Радію, що до нас приєднуються університети та окремі науковці з різних кутків нашої країни та зарубіжжя. Наш рух набирає обертів і укріплює надію, що представлені результати досліджень та подальша сумісна праця забезпечать їх імплементацію в сучасній системі освіти виховання та навчання.

Вітаю з трьохсотріччям з Дня народження великого сина українського народу Г. С. Сковороди. Дуже приємно, що його віднесли до найбільш значущих мислителів світу і цю подію відзначають у всьому світі під егідою ЮНЕСКО. Усім бажаю миру, благополуччя, плідної роботи та перемоги в цій страшній війні. Слава Україні!

ПЕРЕДМОВА С. В. БЕРЕЖНОЇ

**професора, доктора філософських наук, проректора
з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди**

ПИТАННЯ ДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ

Дорогі друзі! Сьогодні ви відкриваєте щорічну збірку наукових праць, присвячених проблемі духовно-інтелектуального виховання і навчання особистості у ХХІ столітті. Під цією обкладинкою зібрано потужне коло авторів, представників наукових шкіл, закладів освіти різного рівня, міжнародних партнерів.

Символічно, що збірка присвячена Г. С. Сковороді — видатному українському педагогу, філософу, мислителю, 300-річчю від дня народження якого вшановує весь світ. Погляди Григорія Савича на духовність як основу розвитку особистості надихають на виховання морально стійкої, патріотично спрямованої молоді з громадянською позицією.

Наразі питання духовності людини є як ніколи актуальним. Збройна агресія РФ проти України вкотре поставила вічне питання філософії — чому люди роблять зло, навіть якщо розуміють неправильність своїх вчинків? Відповідь на це питання може бути знайдена в змісті філософської антропології.

Філософська антропологія — це наука про людське буття, його протиріччя, мету існування людини, тайну її природи. На відміну від класичної антропології, яка більшої уваги приділяє дослідженню соціокультурних проявів людського буття, філософська антропологія звертається до внутрішнього світу особистості, її цінностей, світогляду, установок та їх трансформації.

Філософську антропологію називають філософією людяності, адже вона поєднує есенціальний та екзистенціальний підходи до природи людини. Саме розвиток людяності, гуманізму, високих духовно-моральних якостей та цінностей робить можливим поглянути на себе критично, оцінити власні думки та дії з позиції добра та зла.

На шпальтах збірки відбувається обмін думками та досвідом між знайними дослідниками і тими, хто тільки починає свій академічний шлях — молодими науковцями. Обговорюються питання розвитку здатності людини оцінювати світ та своє місце в ньому, будувати взаємини з оточуючими та власне життя, шукати смисл буття та діяти на засадах моральності, духовності, інтелектуальності, краси. Досліджується феномен духовності та духовно-інтелектуального навчання і виховання з різних ракурсів, у різних культурах та освітніх системах, у межах різних наукових підходів.

Шановні автори та читачі! Бажаємо вам миру, благополуччя, плідної праці на освітянській ниві. Сподіваємося на якнайшвидшу перемогу у війні, а наступна наша зустріч відбудеться обов'язково за мирного часу. Усе буде Україна!

ПЕРЕДМОВА В. А. БОРИСОВА

**доцента, кандидата філологічних наук,
проректора з навчально-наукової роботи
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди**

ДУХОВНІСТЬ ТА ІНТЕЛЕКТ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Шановні колеги! Через постійні виклики та кризи сучасного світу від сучасного вчителя вимагається розвиток все більш широкого спектру особистісно-важливих якостей та професійних компетентностей. Інтелект та готовність до самозмін стають основою постійного професійного саморозвитку вчителя, його здатності творчо взаємодіяти з різними віковими групами учнів, навчати та виховувати їх. Як заклад вищої освіти, що готує вчителів, ми не можемо не враховувати це у своїй роботі. Приорітетом сучасної педагогічної освіти стає розвиток духовності та інтелектуальних здібностей майбутнього педагога.

На нашу думку розвиток духовності майбутнього вчителя не може відбуватися без розвитку його інтелекту. Саме інтелект дає змогу аналізувати глибинні особистісні змісти, цінності, вищі мотиви, ставити фундаментальні питання людського буття. Люди, які поєднують високий рівень розвитку духовного та інтелектуального, мають більш високий рівень свідомості, можуть пізнавати справжнє «Я» себе та інших. Вважаємо, що висококваліфікованому педагогу інтелект та духовність дають можливість обирати правильну стратегію дії та оцінювати моральні, духовні, екзистенціальні феномени людського буття. Тобто бути мудрим, діяти, спираючись на мораль та духовність, не бути зверхнім у своїх оцінках та судженнях.

Розвиток стійкої взаємодії духовності та інтелекту під час підготовки майбутніх педагогів вбачається нами напроцуд важливим. Розвиток вну-

трішньої мотивації та креативності у педагогічній діяльності, визначення дітей та їхнього розвитку як головної цінності, уміння організувати педагогічну комунікацію з учнями на засадах рівності та гармонійності — ось невелика частина викликів, які можуть бути вирішені мудрим, духовно та інтелектуально розвинутим вчителем.

Віriamo, що наша діяльність з підготовки духовних, інтелектуальних, мудрих вчителів допоможе виховати та навчити по справжньому щасливе та талановите покоління та загоїти ті страшні рани нашої країни, що нанесло підступне вторгнення. Тож не зупиняємося в нашій праці! І все буде Україна!

Розділ І

МЕТОДОЛОГІЯ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ

ПЕДАГОГІКА ДУХОВНОСТІ

Бойчук Ю. Д.

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, ректор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Гончаренко М. С.

доктор біологічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Тюріна Т. Г.

доктор педагогічних наук, професор,
Науковий університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

У статті запропоновано використання педагогіки духовності для духовного навчання та виховання молоді. Представлено її мету, принципи. Зроблено акцент та доречності використання синергетичного підходу для розвитку духовності людини. Окреслено образ нової ноосферної особистості як такої, яка постійно займається власним самовдосконаленням та прагне до внутрішньої гармонії.

Ключові слова: *ноосферна освіта, педагогіка духовності, духовне виховання і навчання, молодь, синергетичний підхід.*

The article proposes the use of spirituality pedagogy for spiritual education and upbringing of youth. Its purpose and principles are presented. Emphasis is placed on the appropriateness of using a synergistic approach for the development of human spirituality. The image of a new noospheric personality is outlined as one that is constantly engaged in self-improvement and strives for internal harmony.

Keywords: *noospheric education, pedagogy of spirituality, spiritual education and training, youth, synergistic approach.*

Сучасна цивілізація поступово переходить на нову стадію розвитку — ноосферну. Важливими ознаками цієї стадії є пріоритети духовно-моральних цінностей і зростання ролі освіти й науки як двигунів суспільного прогресу. Згідно із загальними вимогами Болонської декларації особливої уваги в освітньому процесі необхідно приділяти проблемам духовно-інтелектуального виховання і навчання, самовихованню та самопізнанню, розвитку особистості та саморозвитку.

Мета статті — проаналізувати потенційні можливості педагогіки духовності в навчанні і вихованні молоді у XXI столітті.

Проблеми духовного виховання та навчання особистості ґрунтовно розглянуті і проаналізовані в роботах вітчизняних учених, як-от: В. Андрущенко, І. Беха, М. Гончаренко, І. Зязюна, В. Кременя, Г. Шевченко. На думку учених, розкриття та розвиток духовності особистості має стати стрижнем системи української освіти, оскільки духовність має надособистісну природу, тож є доцільним вивчати її з позиції міждисциплінарного підходу.

Вважаємо, що головним напрямом розвитку людства є підвищення його духовності. Проблеми духовного розвитку та саморозвитку людини потрібно розглядати як органічно невід'ємні складові нової вітчизняної парадигми освіти та виховання молоді. Формування духовного світу сучасної молоді, розкриття її духовного потенціалу займає одне з провідних місць у царині гуманітарних наук, зокрема педагогіки, психології, соціології, валеології. Цілісний підхід до людини як до цілісного до біо-соціо-духовно-космопланетарного феному, духовної істоти, яка є синтезом духовних, душевних, фізичних норм життя, дає змогу розробити нову парадигму еволюції людини, відповідно закласти основи для педагогіки духовності.

У педагогіці духовності стрижнем і першоосновою людини є її духовно-космічне начало, яке спрямовує її життєдіяльність, є джерелом саморозвитку та самоеволюції. Людина, як космопланетарний феномен, є невід'ємним компонентом універсуму, структурною частиною єдиного космопланетарного простору та водночас складовою інформаційно-енергетичного поля Землі і Всесвіту. Маючи таку подвійну природу людина являє собою багатовимірну космопланетарну істоту, яка еволюціонує та живе одночасно в різних світах та представлена як триєдина сутність, цілісна єдність духовного, душевного, тілесного аспектів, у центрі яких перебуває світ людини і суспільства [1].

Мета педагогіки духовності — сформувати образ одухотвореної людини з ноосферним рівнем свідомості, творця і громадянина з розвинутою духовно-інтелектуальною свідомістю.

Педагогіка духовності як структурна система побудована на таких принципах:

- ієрархічності — вище керує нижчим;
- гармонії — все пов'язане з усім;
- голографічності — усе є у всьому.

У педагогіці духовності, на наш погляд, велику увагу треба приділяти проблемі психологічного та фізичного виховання та самовиховання, підтримці духовного здоров'я та інформаційно-енергетичної безпеки у контексті духовного розвитку особистості [2]. Органічною частиною вихо-

вання цілісної людини є формування здатності до самовдосконалення, що повинно стати серцевиною педагогіки XXI ст. Згідно з ноосферною концепцією В. І. Вернадського людина є результатом тривалої космоземної еволюції, планетарним явищем космічного масштабу, пов'язаним з усіма процесами еволюції універсуму, що має функціонувати за духовними законами, не порушуючи гармонії світу. Рівень духовного розвитку особистості визначається її повноцінною та адекватною інформаційно-енергетичною взаємодією з космопланетарним світом як із соціально-природним довкіллям, так й з космосом, який підживлює духовну енергію, дає душевне, психологічне, соціальне, фізичне здоров'я, духовну безпеку, гармонію її взаємовідновлення [1].

Найдоцільнішим у дослідженні природи духовності людини та шляхів її формування є синергетичний міждисциплінарний підхід сучасної постнекласичної науки. Синергетичний підхід поєднує усі науки: точні, природничі, гуманітарні, а також релігію, та є інтегративним за своєю структурою. У межах синергетичного підходу світ та людина розглядаються як такі, що мають подвійну природу, що пов'язано із феноменом самої людини, яка містить матеріальне та духовне начало та належить до двох світів — земного і духовного [3].

Як вважають сучасні дослідники, синергетичний підхід є найефективнішою базою для аналізу таких надскладних систем як природа, суспільство, людство. За умови використання синергетичного підходу духовний розвиток особистості забезпечується у сферах науки і освіти. Як стверджує Г. Шевченко, духовно-моральний розвиток молоді відбувається здебільшого в освітньому процесі. Одухотворення освіти і виховання сприяють, за словами дослідниці, формуванню в молоді здатності творити себе та образи свого життя [4].

Духовно-зорієнтована освіта на сучасному етапі розвитку суспільства повинна стати найефективнішим чинником формування духовної особистості. На жаль, у сучасній педагогіці не приділяють достатньо уваги духовному началу людини й шляхам його розкриття і розвитку, досить слабо представлено проблема щодо розуміння особистості як космопланетарного феномену, роль та місце людини в інформаційно-енергетичній системі взаємодії людина-суспільство-Земля-Всесвіт [1]. Вважаємо, що за відсутності належної уваги до педагогіки духовності кризові явища в житті людей XXI століття стають все більш поширеними.

Наслідками запровадження педагогіки духовності має стати внутрішнє розуміння людиною своєї духовної єдності зі всесвітом і людством у всіх його цивілізаційних вимірах. Сучасне суспільство вступає у новий період свого еволюційного розвитку, який вимагає узагальнення та

об'єднання напрацювань духовного досвіду людства, зокрема релігійного та наукового, принцип нового на цій основній закономірності — функціонування інформаційно-енергетичної системи людина-суспільство-земля-всесвіт.

Формування образу одухотвореної ноосферної людини передбачає духовне виховання та самовиховання духовності, душевності, тілесності. Курс педагогіки духовності для здобувачів закладів вищої освіти ґрунтується на концепції ноосферної освіти та сприятиме усвідомленню молоддю космопланетарної ролі і значення духовності у житті людини, людства, планети, цивілізації, всесвіту.

Отже, підвищення рівня духовності є активною проблемою упродовж всієї історії людства. Загибель всіх минулих цивілізацій починається саме з духовно-моральної деградації людини і суспільства. Суспільство позбавлене духовності нежиттєздатне. Від кожного члена суспільства залежить духовне відродження нашої цивілізації або її прогрес та еволюція. Нове високодуховне суспільство ноосферної цивілізації стане можливим, якщо буде розвинуто нову ноосферну людину. Тому виховання людини з ноосферним рівнем свідомості, усвідомлення людиною себе як космопланетарного явища повинно стати основним у світовій та вітчизняній освіті, оскільки від її вирішення залежить подальша доля людства та збереження земної цивілізації.

Список використаних джерел

1. Гончаренко М. С. Наукові основи сучасного світогляду. Валеологічний аспект : навч.-метод. посіб. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 255 с.
2. Гончаренко М. С., Бойчук Ю. Д. Екологія людини : навч. посіб. Суми; Київ : ВТД «Університетська книга»; Вид. Дім «Княгиня Ольга», 2005. 391 с.
3. Гончаренко М. С. Теоретико-методологічні аспекти підготовки майбутнього вчителя основ здоров'я на засадах синергетичного підходу : моногр. Харків : Бровін О. В., 2019. 458 с.
4. Шевченко Г. П. Духовно-культурні цінності виховання: сутність та основні змістовні характеристики. *Духовно-культурні цінності виховання* : моногр. / Г. П. Шевченко та ін., під заг. ред. Г. П. Шевченко. Луганськ : Ноулідж, 2013. С. 7–37.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДУХОВНОСТІ ПЕДАГОГА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Бойчук Ю. Д.

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Гончаренко М. С.

доктор біологічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Прутькова О. Л.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Сучасне уявлення про людину і провідну роль духовності в її розвитку свідчить, що людина не тільки розумна істота, фізичне тіло, але й нероздільна структура, яка складається з духу, душі та тіла. Відповідно сучасним уявленням людина постає перед нами як істота, що складається з фізичного світу і світу тонких енергій.

Ключові слова: духовний потенціал особистості, духовна культура, психологія духовності, духовне виховання, духовний світ особистості, духовні цінності.

The modern idea of a person and the leading role of spirituality in its development shows that a person is not only an intelligent being, a physical body, but also an inseparable structure consisting of spirit, soul and body. According to modern ideas, man appears before us as a being consisting of the physical world and the world of subtle energies.

Keywords: Spiritual potential of the individual, spiritual culture, psychology of spirituality, spiritual education, spiritual world of the individual, spiritual values.

Для України, як і для багатьох інших держав, особлива роль у зміні стратегічного розвитку освіти відводиться формуванню валеологічної культури, вихованню основ здорового способу життя учнів на платформі сформованості високого духовного потенціалу особистості майбутніх вчителів.

Поряд з традиційними функціями освітньо-виховного процесу вчителю доводиться брати на себе функції культурного наслідування і культу-ротворення, здоров'язбереження, соціального захисту, тобто зростає багатофункціональність освіти.

Сучасне уявлення про людину і провідну роль духовності в її розвитку свідчить, що людина не тільки розумна істота, фізичне тіло, але й нероздільна структура, яка складається з духу, душі та тіла. Відповідно сучасним уявленням людина постає перед нами як істота, що складається з фізичного світу і світу тонких енергій [1, с. 146].

На жаль енергетика, інформатика та духовний стан людини до цих пір залишались поза межами зору педагогів. Виходить, що в системі освіти як середньої, так і вищої школи знання про людину й оточуючий світ надаються тільки з позиції фізичного плану, в той час коли всі новітні технології здійснюються на рівні енергоінформаційного обміну.

Значний вплив на формування сучасного світогляду майбутнього вчителя надає розуміння духовності. Г. С. Сковорода вважав, що природа — це «блаженний у людині дух». Минуло кілька століть, а проблема духовного розвитку особистості залишається актуальною. Рішення її можна досягти шляхом зміни, трансформації людської свідомості, тобто духовні потреби людини зумовлюють необхідність розвитку її свідомості.

У виконанні функції орієнтації людства на вищі ідеали, загальнолюдські цінності значна роль повинна належати сучасній педагогіці [2, с. 174]. Поняття духовності нерідко пов'язують із такими проявами інтелектуальної сфери людини, як мудрість, кмітливість. Також духовність виражається через естетичні нахили, прояв потягу до різних видів мистецтва. Найбільш загальним є бачення духовності через моральність людини, її гуманістичну спрямованість. У той самий час слід пам'ятати, що морально розвинена особистість керується законами, принципами моралі, які є у цьому соціумі, тоді як духовно розвинена особистість — найвищими духовними законами, совістю, справедливістю і милосердям.

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить, що проблеми духовності досліджувалися вченими у таких напрямках: духовна культура, психологія духовності, духовне виховання, духовний світ особистості, духовні цінності, духовне життя, духовний потенціал, духовна криза, духовний досвід, духовне здоров'я, духовне відродження. Довгий час духовність прирівнювали до релігійності. Тоді, коли церква була відокремлена від держави, тема духовності була викреслена з наукових праць, бо комуністичні ідеали абсолютизували людину, здатну поставити навколішки природу і довести відсутність Творця [2, с. 174].

У сучасний період спостерігається повернення інтересу до релігії та відповідне зростання зацікавленості феноменом духовності. Цьому сприяють наукові дослідження властивостей матерії; вивчення її поведінки як частинки та як хвилі; подальше вивчення свідомості, психіки як виявів тонкого світу людини. Прийняття таких постулатів, як ієрархічність ду-

ховного здоров'я стосовно фізичного розвитку людини, голографічність свідомості, а також теорія поля, наближають людство до визнання божественного початку та сприяють зближенню релігійного та наукового уявлення про духовність [2, с. 175].

Розгляд духовності з позиції біоенергоінформаційного устрою людини представлено на рис. 1. З нього випливає, що духовність розвивається поетапно при гармонійній взаємодії інформації, речовини, енергії, психотипу та генотипу.

На першому етапі, завдяки несвідомої діяльності, душа оселяється у тілі і через інстинкти і прагнення формує здатність реагування на довкілля, тобто емоційність. Емоційність, через цілі і цінності, що склалися в людини, формує моральність, яка, завдяки розумній діяльності, створює, вирощує свою інтелектуальність. Моральність, інтелектуальність через взаємодію совісті та знань формує духовність. Рівень розвитку духовності визначається ступенем розвитку свідомості, яка спільно з розумінням через духовну діяльність призводить людину до праведного життя та формування мудрості. Завершальним етапом розвитку симбіотичної взаємодії душі та тіла є формування святості через процеси служіння та творчості.

Загалом цей підхід є еталонною схемою формування духовного здоров'я. Рідкісні особистості досягають верхнього рівня розвитку, тобто святості. Фактично дана схема розвитку призводить до поступового формування фізичного тіла, емоційно-вольової сфери, інтелектуально-ментальної сфери, сфери формування життєвих принципів, загальнолюдських цінностей, ідеалів та смислової сфери духовного розвитку. У кожної людини свій темп розвитку та своя стадія духовного вдосконалення в залежності від рівня розвитку душі у попередніх втіленнях та від якості способу життя в нинішньому втіленні. Індикатором є здоров'я людини.

Допомогу та підтримку у цьому процесі надає сила знань педагога, яка формує силу знань учня. Особливу увагу слід звернути на те, що і рівень прояву сили знань, і рівень розвитку свідомості та усвідомлення, і рівень творчої активності, і потенціал співтворчості визначаються тим світоглядом, який сповідує людина. Тому і в процесі навчання, і при розробці сучасних гуманістичних підходів в освіті першорядну роль необхідно відводити формуванню світогляду, що відповідає нинішньому часу.

Поняття духовності нерідко пов'язують із такими проявами інтелектуальної сфери людини, як мудрість, кмітливість. Також духовність виражається через естетичні нахили, прояв потягу до різних видів мистецтва.

Рис. 1. Біоенергоінформаційний устрій людини

Найбільш загальним є бачення духовності через моральність людини, її гуманістичну спрямованість. У той самий час слід пам'ятати, що морально розвинена особистість керується законами, принципами моралі, які є у соціумі, тоді як духовно розвинена особистість — найвищими духовними законами, совістю, справедливістю і милосердям [2, с. 176].

На рис. 2 відображено процес розвитку духовного потенціалу людини у просторі та в часі. Різні уявлення про сутність духовності об'єднуються спільною думкою про гармонізацію життя людини і природи, про виконання універсальних законів Всесвіту, про пізнання людиною самого себе та вічне прагнення до свободи, подолання своєї недосконалості. Духовність — це володіння мистецтвом бути щасливим.

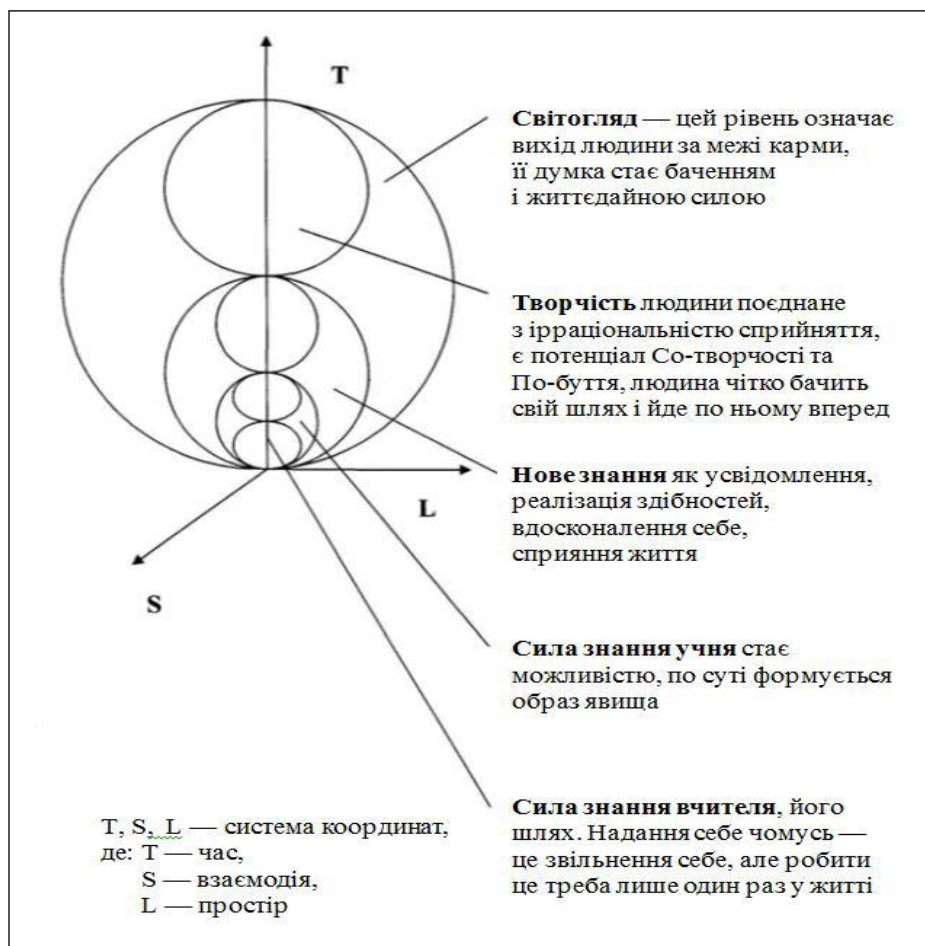

Рис. 2. Процес розвитку духовного потенціалу людини у просторі, у часі

Педагогу слід звернути увагу, що особливо важливим є усвідомлення самою людиною того, що вона, будучи енергетичною сутністю, випромінює енергію, яка позитивно чи негативно впливає на довкілля. І тому сучасній людині надзвичайно важливо зрозуміти необхідність контролю та корекції своєї емоційно-вольової та інтелектуальної сфери з метою очищення своїх почуттів та помислів від різних негативних проявів. І ще необхідно пам'ятати про існування взаємозв'язку між морально-духовним

самовдосконалення людини, гуманізацією та одухотворенням усього суспільства загалом.

Духовний розвиток та набуття знань — це розвиток свідомості до рівня надсвідомості. Він має здійснюватися копіткою працею. Істотна роль у цьому процесі відводиться освіті. Духовний розвиток має займати гідне місце серед інших дисциплін на всіх освітніх рівнях, а також бути гармонійним для нашого ритму життя.

Список використаних джерел

1. Гончаренко М. С. Теоретико-методологічні аспекти підготовки майбутнього вчителя основ здоров'я на засадах синергетичного підходу : моногр. Харків : Бровін О. В., 2019. 458 с.
2. Гончаренко М. С. Наукові основи сучасного світогляду. Валеологічний аспект : навч.-метод. посіб. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 255 с.
3. Гончаренко М. С., Бойчук Ю. Д. Екологія людини : навч. посіб. Суми; Київ : ВТД «Університетська книга»; Вид. Дім «Княгиня Ольга», 2005. 391 с.

THE UNIQUE, SPIRITUAL AND INSIGHTFUL EDUCATION OF WALDORF PEDAGOGY

Kate Attfield

Doctor of Philosophy, Dr, University lecturer,
Cardiff School of Education and Social Policy, Cardiff Metropolitan University,
Cardiff, Wales, UK

Міжнародні вальдорфські школи — це сторіччя досвіду, але все це активні організації, присутні в 64 країнах світу. Вальдорфська педагогіка має в основі духовність, але школи не є доктринально духовними. Рудольф Штайнер створив свою освіту навколо природного розвитку людини; три семирічні періоди дозволяють дітям розвиватися на різних етапах діяльності, почуттів і мислення. Ми розглядаємо, чи працює це як складна інтелектуальна система.

Ключові слова: духовна педагогіка, інтелектуальна освіта, Рудольф Штайнер, вальдорфські школи, педагогічна практика

International Waldorf schools are a century old but still vigorous entities, present in 64 countries world-wide. Waldorf pedagogy has spirituality at its core and yet schools are not doctrinally spiritual. Rudolf Steiner designed his education around the natural growth of the human being; three seven-year periods allow children to develop at distinct stages of doing, feeling, and thinking. We consider whether this works as a complex, intelligent system.

Keywords: spiritual-based pedagogy, intelligent education, Rudolf Steiner, Waldorf schools, pedagogical practice

Introduction

This article will assess the unconventional qualities of the alternative education system of Waldorf. The Austrian polymath Rudolf Steiner, (1861-1925), established the spiritual, scientific philosophy of Anthroposophy. Steiner also conceived the areas of biodynamic agriculture, anthroposophical medicine, and Waldorf education. Steiner's disciplines were guided by his theological and scientific underpinnings; it is Steiner's spiritual and insightful education that will be explored here. The first Waldorf School originated in 1919, in Stuttgart, Germany (Goldschmidt, 2017). There are now approximately 3,000 schools and kindergartens around the world, and notably: 43 Waldorf schools in China, 12 Waldorf schools in Poland, 6 Waldorf schools in Ukraine, and 35 Waldorf schools in the United Kingdom (Waldorf World List, 2022). International Waldorf schools are connected globally by their unique nature, and yet each has a separate identity.

This paper is based on an empirical research project which was conducted during the Covid pandemic, interviewing 43 Waldorf teachers internationally

on their interpretation and experiences of Waldorf pedagogical theory and practice. The project was separated into the three different educational periods of kindergarten, grade school, and high school.

The spiritual basis

Rudolf Steiner established Anthroposophy in 1902, seeking to teach ‘human wisdom’ (see Suggate and Suggate, 2019). In education, Steiner’s aim was for teachers to value the developing humanity of the child, and to enact this understanding throughout children’s schooling. Steiner’s understanding was informed by Eastern, as well as Western religion in valuing the ‘soul life’ of the individual child (Goldschmidt, 2017). Steiner believed in reincarnation, where individuals’ soul lives live another life, so improving one’s morality. Anthroposophists believe that one’s childhood involves incarnating through four stages of human growth of physical, etheric, astral and ego (Welburn, 2004) (these concepts are explored below). Such a spiritual understanding by teachers is not taught to children in Waldorf schools; instead, teachers unobtrusively respect and nurture children’s development.

Goethe and Mackenzie

Steiner was significantly influenced by the German Enlightenment thinker and spiritual scientist Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) (Hasler, 2010). Goethe conceived the ‘metamorphosis of plants’ notion (Attfield R., 2021), and used this analogy to comprehend the developing human being, leading to their spiritual advancement (Aeppli, 2016). Steiner used this idea to form his ‘fourfold structure of the human being’ of the life-stage ‘bodies’ of child development; that is physical (equating to mineral plant growth), etheric (inner strengthening), astral (growth of feeling and creating), and ego (leading to maturity and spiritual awareness) (Tunkey, 2020, p.18). (It should be acknowledged that contemporary Anthroposophists and Waldorf educators disown and denounce Goethe’s and subsequently Steiner’s racism of 1700s-1800s, and early 1900s) (ASinGB, 2022).

Millicent Mackenzie (1863-1942) was an Anthroposophist, and British educational philosopher, contemporary with Steiner. Mackenzie shared Steiner’s views on: spirituality as the basis of education, educational autonomy, reverence between teacher and pupil, and educational inclusivity. Mackenzie became the UK’s second woman professor in 1904 at Cardiff University, to the consternation of her male colleagues. It was Mackenzie who created Steiner’s platform to successfully appeal to fellow educators to form the second Waldorf school in 1925. Mackenzie believed that such a spiritual and intelligent education would enable generations of wiser societies (Mackenzie, 1924), (Paull, 2013).

Educational concepts

Steiner wanted children to be able to learn productively and meaningfully, through the multiply layered means of doing, feeling and thinking, in order to nurture children's natural development towards maturity, self-awareness and reflection (Dahlin, 2018). Kindergarten children (aged 3-7) develop their physical and 'etheric' bodies, and their 'will', through memory, habits and ideas, and through play (Suggate and Suggate, 2019); grade school pupils (aged 7-14) move towards developing their 'feeling-life' astral bodies, and their judgement, instinct and 'moral self-education' (Steiner, [1919]2000); and high school students (aged 14-18) cultivate their 'thinking-realm' intellectual capacities and acquire a sense of agency, towards developing their 'I' or 'ego' (Mackensen, 1994). Waldorf does not attempt to be an 'intellectual education'; rather, drawing the intellectual potential out of students is one way of inspiring them, but it is supported by other approaches throughout (Tunkey, 2020).

Methods

This empirical research followed the principles of social science, underlined and challenged by Waldorf academic writings and sociology of education. 43 qualitative interviews were conducted with Waldorf teachers across the three periods of education. Teacher participants are from the United States, Germany, and the United Kingdom. As it is a close-knit community, individual teachers are identified by their country's initials. The interviews took place online, during the pandemic. The social science devices of scrutiny and rigour were applied (Silverman, 2022), (Bryman, 2012).

Findings

The Waldorf pedagogical focus

Teachers expressed the nature of Waldorf pedagogy in terms of meeting the needs of children. In relation to kindergarten one teacher stated: US "Developmentally at that age the child thinks in images, not intellectual thoughts", hence the kindergarten focus on learning through play and imitation. A second teacher conveyed how they saw the key purpose of Waldorf kindergarten as enabler: US "Children live in this imaginative sphere, and we work out of that; instead of teaching about life, we do life". By grade school, one teacher stated: G "Waldorf offers children learning challenges in a sequential way through the curriculum, which interests children and enables their access by not intellectually overloading them" (see Nordlund, 2013). Goldshmidt (2017) represents the Waldorf curriculum as holistic and integrated, focusing on experiential learning. A second colleague explained: US "Lower school children move from the right brain into the left brain. If we ask them to use left brain tasks too early, it's yanking them out of one place, and insisting they be somewhere else".

A high school teacher described their active class physics experiment on tension and compression: UK “We talk about ‘open concepts’. This is ‘thinking with feeling’ and ‘thinking with doing’; that develops growing intellectual thinking.” Similarly, a second teacher requires the thought of their students to be global: G “In philosophy at class 12, I explore the idea of freedom with students. We question ‘where is the human being? Can I make free and independent decisions?’” (see Tunkey, 2020). A third high school teacher explained that the Waldorf curriculum: UK “...doesn’t just require intellectualisation, it requires experience, feeling, expression and thinking”, that is the stimulation of all-round senses of the student. The overall aim is for these young people to develop emotionally mature self-control and clear-sighted resilience (see Steiner, [1914]2009).

Waldorf spiritual education

Teachers explained how their inward focus allows the nurture of the child’s ‘soul life’: UK “The Waldorf principles are spiritual soul qualities. It is the deeper anthroposophical understanding of the child and child development” (See Ergas, 2017). Teachers referred to the spiritual and ‘soul development’ of children throughout their education, in facilitating for them to become independently minded and resilient future citizens. Mackenzie (1924, p.4) wrote “the term ‘spirit’ denotes the permanent self, the underlying reality to human nature, and the term ‘spiritual’ indicates creativity in all its forms”. A teacher explained how their belief in reincarnation influences the recognition they give to each child: US “When a child appears in front of us, they are not merely undeveloped adults, they come with a whole trajectory that they’ve chosen, and they have a sense of what they need to be doing here on earth.” Rawson (2021, p.65) corroborates, “the I, as spiritual core, is the largely unconscious locus of agency in growth, learning and development”. And yet, students have no concept of Anthroposophy, and are not indoctrinated; instead, they are taught to be independent thinkers.

Conclusion

This creative education incorporates biographical and experiential teaching methods, and an awareness of countries’ valid histories and identities. The intellectual component of Waldorf education does not dominate other aspects of the education, of physical, sensory and creative learning; arguably what makes Waldorf education intelligent, is that it is not purely intellectually based. Steiner saw education as an art, that requires the Waldorf teacher’s own spiritual study, and deep understanding of humanity (Steiner, [1907] 1996), (Goldshmidt, 2017). Dahlin (2018, 65) stresses that “gradually through learning and maturity the individualized spirit comes to self-consciousness in adolescence and early adulthood, in a process we call individuation or in German ‘Bildung’.” One high school teacher summarized: US “Waldorf is a humanizing education; kids

are academically sharp, but also creative, and they are interested in the world and in problem solving... We bring values of less egocentrism, less judgement, and less indifference to the world”.

References

1. Aeppli W. The Care and Development of the Human Senses Rudolf Steiner's Work on the Significance of the Senses in Education. Floris books, 2016.
2. ASinGB: Anthroposophy Society in Great Britain. 2022, October 12. URL: <https://anthroposophy.org.uk> (date of application: 21/10/22).
3. Attfield R. Environmental thought: a short history. Polity Press, 2021.
4. Bryman A. Social research methods. (2nd ed). Oxford University Press, 2012.
5. Dahlin B. Rudolf Steiner The relevance of Waldorf education. Springer, 2018.
6. Ergas O. Reclaiming 'self' in teachers' images of 'education' through mindfulness as contemplative enquiry. Journal of Curriculum and Pedagogy, 2017. 14 (3). P. 218–235. DOI: <https://doi.org/10.1080/15505170.2017.1398698>.
7. Goldschmidt G. Waldorf education as spiritual education. Religion & Education, 2017. 44 (3). P. 346–363. DOI: <https://doi.org/10.1080/15507394.2017.1294400>.
8. Hasler H. The Goetheanum. Rudolf Steiner Press, 2010.
9. Mackensen M. A phenomena-based physics sound, light, heat / 2nd ed. AWSNA, 1994. Vol 2/3.
10. Mackenzie M. Freedom in education. Hodder & Stoughton, 1924.
11. Nordlund C. Waldorf education: Breathing creativity. Art Education, 2013. 66 (2). P. 13–19. DOI: <https://doi.org/10.1080/00043125.2013.11519211>.
12. Paull J. Stratford-on-Avon: In the footsteps of Rudolf Steiner. Journal of Biodynamics Tasmania Issue, 2013. 111. P. 12–18.
13. Rawson M. Steiner Waldorf pedagogy in schools. Routledge, 2021.
14. Silverman, D. Doing qualitative research / 6th ed. Sage, 2022.
15. Steiner R. The riddles of philosophy : Original work published 1914. SteinerBooks, 2009.
16. Steiner R. The education of the child and early lectures of education : Original work published 1907. Anthroposophic Press, 1996.
17. Suggate S. & Suggate T. Reclaim Early Childhood. Hawthorn Press, 2019.
18. SWSF: Steiner Waldorf Schools Fellowship. 2022, October 15. URL: <https://www.steiner-waldorf.org/> (date of application: 21/10/22).
19. Tunkey J. Educating for balance and resilience developmental movement, drawing and painting in Waldorf education. Bell Pond Books, 2020.
20. Waldorf World List. Waldorf World List — Freunde Waldorf, 2022, October 20. URL: <https://www.freunde-waldorf.de/en/waldorf-worldwide/waldorf-education/waldorf-world-list/#:~:text=Waldorf%20World%20List%20The%20Waldorf%20World%20List%20contains,least%20once%20a%20year.%20Find%20the%20PDF%20here> (date of application: 21/10/22).
21. Welburn A. Rudolf Steiner's philosophy. Floris books, 2004.

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Бабиніна Ю. Р.

викладачка кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя,
здобувачка кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

У статті зазначено, що естетичне виховання є складовою професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Музика відіграє велику роль в духовній культурі та моральному образі учнів, яка впливає на емоційний світ школяра і покращує його душу.

Ключові слова: музичне мистецтво, виховання, естетичне виховання, духовна культура.

The article states that aesthetic education is a component of the professional training of future music teachers. Music plays a big role in the spiritual culture and moral image of students, which affects the emotional world of the student and improves his soul.

Keywords: musical art, education, aesthetic education, spiritual culture.

Сучасне розуміння освітньо-виховного процесу, як «духотворчого, людинотворчого, культуротворчого» (Г. Шевченко) [3] є необхідною умовою сьогодення. У цьому плані зростає важливість виховання естетичної культури, що є показником високої розвиненості особистості і дозволяє їй не тільки повноцінно спілкуватися з прекрасним, а й активно брати участь у його творенні.

Педагогічні погляди Г. Сковороди пройняті любов'ю до людей, до всього живого і пов'язані з гармонійним розвитком серця й розуму. Поняття «сердечність» у його філософії стає синонімом людяності, доброти, співчуття, взаєморозуміння, а для цього, вважає філософ, слід пробуджувати в людині почуття прекрасного завдяки спілкуванню з мистецтвом, особливо музикою, яка безумовно, благотворно впливає та пом'якшує душу людини. Саме музику він вбачав однією з найчистіших джерел насолоди, відстоюючи єдність краси й добра [2, с. 13].

Також, значний потенціал для становлення й розвитку соціально зрілої, духовно багатой, високоморальної особистості міститься у вітчизняній системі естетичного виховання, подальший розвиток якої має стати одним із пріоритетів державної політики у сфері освіти. Науковці виокремлюють

естетичне виховання, спрямоване на розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності; на формування у молоді естетичних поглядів, смаків, вироблення вмінь збільшувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті [1].

Одним з перших завдань сучасної освіти є зв'язок з естетичним вихованням, що забезпечує розвиток та формування естетичних почуттів, художніх смаків і уподобань. Ця проблема знайшла відображення у працях таких науковців як М. Верб, Б. Лихачов, В. Разумний, О. Дивниненко, Ю. Шаров, І. Лазарев, Л. Левчук, Н. Лейзеров, Н. Миропольська, Г. Падалка, В. Панченко, Ю. Пастухова, Л. Ритікова, О. Рудницька, Т. Танько, О. Хом'як, Г. Шевченко, а також зарубіжних науковців — Г. Айзенк, В. Кенник, М. Бредслі та ін.

Свій початок естетичне виховання має і у всіх ланках навчально-виховної роботи у школі. Всі діти стикаються зі світом прекрасного, і в ідеалі кожен шкільний предмет має естетично виховувати, розкриваючи красу та доцільність навколишнього світу. Особливу роль відіграють предмети естетичного циклу — художня культура, музичне мистецтво, література, етика, а також географія, історія та взаємозв'язок між ними.

У вихованні духовної культури та морального образу учнів особливо велику роль відіграє музичне мистецтво, яке впливає на емоційний світ школяра і покращує його душу. Також, викладання музичних уроків, формують засіб духовно-інтелектуального виховання, оскільки музичне мистецтво ставить на меті всебічно формувати музично-педагогічні знання і вміння особистості, музичне чуття, естетики та іншої грамотності.

Вчитель має навчити та прищепити дітям любити і розуміти мистецтво, виховувати у них творчу уяву, активність, уміння мислити художніми категоріями. Мета музичних занять полягає в тому, щоб проявити школярам інтерес до мистецтва, розумніше розумітися на музичній інформації, відбирати твори, справді гідні та значні. Уроки музики повинні сприяти формуванню багатого духовного світу учнів, розвивати їхній художній смак та естетичні потреби.

Завданням предмету «Музичне мистецтво» є залучити учнів до великого мистецтва, навчити їх любити і розуміти музику в усьому багатстві її форм і жанрів, інакше кажучи, виховати в учнів музичну культуру як частину всієї їхньої духовної культури.

Отже, музичне мистецтво впливає на емоційний розвиток дитини. На духовний, естетичний, душевний, моральний світ особистості за допомогою вчителя музичного мистецтва, який вчить дітей любити і розу-

міти мистецтво, виховує у них творчу уяву, активність та вміння мислити творчо.

Список використаних джерел

1. Блудова Ю. О. Формування художньо-естетичного смаку в молодших школярів засобами регіональної культурно-історичної спадщини. *Наукові записки кафедри педагогіки* : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2015. Вип. XXXVIII. С. 66–73.
2. Русова С. Виховні ідеї Г. С. Сковороди. *Наша віра*. 1996. № 5. С. 15.
3. Шевченко Г. Виховання — процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. 2015. Вип. 3. С. 288–299.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ДНІ ВІЙНИ: ДОСВІД ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

Борисенко Н. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті представлено досвід організації духовно-інтелектуального виховання в дні війни здобувачів рівня вищої освіти на прикладі діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Робота ведеться у відповідності до нормативних документів Університету та передбачає розвиток патріотизму і національної свідомості, кураторську роботу, організацію позитивного дозвілля здобувачів рівня вищої освіти, підвищення ефективності діяльності органів студентського самоврядування.

Ключові слова: виховання, духовність, здобувачі рівня вищої освіти, кураторство, безпечне середовище, волонтерство, флешмоб, студентське самоврядування.

The article presents the experience of organizing the mental and intellectual education of students of higher education on the example of the activities of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. The work is conducted in accordance with the normative documents of the University and includes the development of patriotism and national consciousness; curatorial work; organization of positive leisure time for applicants; improvement of activities of student self-government bodies.

Keywords: education, mental, students of higher education, curatorship, safe environment, volunteering, flash mob, student self-government.

У дні війни актуальним є духовно-інтелектуальне виховання молоді, яке є протидією антигуманного ставлення до особистості, її суверенних прав і національної ідентичності, зневіри і безсилля людини в скрутному становищі. У екстремальних умовах духовність потрібна людині для того, щоб зробити правильний вибір між добром і злом, правильним і неправильним, красивим і потворним. Інтелект допомагає зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, виокремити головне, порівняти, зробити висновки та побудувати ефективну стратегію виживання і самозбереження.

Сучасна ситуація військового стану в Україні загострює необхідність духовно-інтелектуального розвитку потенціалу кожної окремої людини, а загалом й всієї української нації. Заклади вищої освіти є осередками загартуван-

ня молоді, здатної перемагати ворога, відстоювати соборність народу, відбудувати країну та виявляти стійку моральну позицію в критичних ситуаціях.

Мета статті — надати досвід організації роботи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди з духовно-інтелектуального виховання молоді в дні війни для широкого оприлюднення.

Відповідно до завдань Концепції виховної роботи на 2021–2025 рр. [1], прийнятої в Університеті, визначено напрями здійснення духовно-інтелектуального виховання молоді, як-от: створення безпечних умов; розвиток патріотизму та національної свідомості, любові та пошани до України, її народу, національних символів; наповнення змісту кураторської роботи актуальною сучасною тематикою; формування творчих здібностей та організація позитивного дозвілля здобувачів рівня вищої освіти; активізація нових підходів у роботі органів студентського самоврядування.

Реалії сьогодення змушують здобувачів рівня вищої освіти бути обізнаними із створенням умов безпеки та правилами поведінки в екстремальних ситуаціях. Проведено зустрічі за безпековою тематикою: «Створення умов безпеки в навчальних корпусах та гуртожитках» та «Безпечне перебування в навчальних корпусах та гуртожитках під час воєнного стану». Майбутні вчителі та науково-педагогічні працівники ознайомилися з нормами, які висуваються до місць-укриттів, з інтерактивною мапою укриттів Харкова, де є можливість сховатися під час повітряної тривоги.

Наразі актуальна волонтерська діяльність, за її допомогою людина змінює мислення та збагачує духовний світ [3]. Майбутні фахівці та викладачі Університету за покликом серця брали участь у волонтерських акціях. Організовано розвантаження та фасування гуманітарної допомоги. Проведено соціально-виховну взаємодію для дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків. Учасники взаємодії змогли проникнутись любов'ю та повагою до наших справжніх героїв, а також брати участь у захопливій вікторині, фізкультхвилинці «Танець з роботом» та музикальній взаємодії «Відгадай мелодію з улюбленого мультфільму», спостерігати лялькову театралізацію казки під назвою «Гостинна хатка». Здобувачі рівня вищої освіти організували майстер-клас з виготовлення Янгола-мотанки як оберегу для наших Захисників та Захисниць. На допомогу воїнам ЗСУ Комітет волонтерів Університету запустив челендж «Здай кров — врятуй життя». З перших днів війни докладаються зусилля для допомоги ЗСУ, бійцям місцевої територіальної оборони, вимушеним переселенцям, зокрема, літнім людям і дітям, які особливо вразливі та потребують уваги, опіки й психологічної підтримки. Оголошено благодійну акцію «Читаєш — перемогу наближаєш!» зі збору коштів на термобілизну для ЗСУ, наприкінці якої відбудеться розіграш 3 книг.

Під час здійснення духовно-інтелектуального виховання акцентували на роботі інституту кураторства. З метою формування національно-патріотичної свідомості, виховання почуттів національної гідності та поваги до історичного минулого та європейського майбутнього Української Держави, кураторами академічних груп на всіх факультетах проведені години інтерактивного спілкування. З метою зміцнення емоційної стійкості організовано кураторську годину на тему: «Як навчання допомагає долати страх і паніку війни», «Як зберегти психологічне здоров'я: інструкції для повсякденних практик», «Наша сила в єдності». До Дня Захисників та Захисниць України під керівництвом кураторів підготовлено та проведено челендж «Від серця до серця Захиснику та Захисниці», години з історії українського козацтва. Майбутні фахівці ознайомилися з історією козацтва та його сучасними нащадками — мужніми і героїчними українськими військовими. Здобувачам рівня вищої освіти запропоновано цікаві та пізнавальні сторінки зі славетного історичного минулого та сьогодення нашої Батьківщини, наголошено на пам'яті тих випускників Університету — героїв, що загинули, виборюючи свободу українського народу та суверенність нашої держави.

На вшанування 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди кураторами академічних груп проведено серію тематичних заходів з метою нагадування фундаментальних положень спадщини відомого українського філософа-педагога, а також розкриття цікавих фактів з життя та громадської діяльності. Розписано мурал у центрі міста Харкова, присвячений 300-літтю від дня народження Григорія Сковороди. До ювілею із дня народження патрону університету Г. С. Сковороди у соцмережі Фейсбук запустили челендж мотивованих цитат Григорія Сковороди під назвою «#челендж_цитат_Сковороди». Для участі в ньому створювали фотоколаж, який містив одну цитату Григорія Сковороди і розкривав її зміст.

Продовжується організація цікавих флешмобів та конкурсів, які дають змогу здобувачам відволіктися, реалізувати свій творчий потенціал, поспілкуватися з однодумцями. Проведено дистанційний флешмоб «З Україною в серці» з нагоди святкування 31-ї річниці Дня незалежності України. Організовано низка виховних заходів національно-патріотичного спрямування: здобувачі всіх рівнів освіти спеціальностей із захопленням приєдналися до загальноуніверситетських та загальноукраїнських флешмобів, присвячених Дню Прапора і Дню Незалежності. Розміщували на сторінках соціальних мереж світлини з українськими символами та відповідними хештегами. Представники студпарламенту підготували власні відеопривітання для усієї сквородинівської родини з нагоди Дня Незалежності України, читали авторські вірші.

Не минули наші здобувачі увагою й онлайн-простір. Майбутні вчителі запустили естафету-флешмоб під назвою «Український тікток» для об'єднання першокурсників у такий складний час. Також здобувачі запустили у соцмережах спортивний челендж «Спорт під час війни», до якого доєдналися представники всіх факультетів Університету. Напередодні Дня працівників освіти проведено Онлайн марафоні відеосюжетів на тему: «Професія вчителя — наше майбутнє». На сторінках соціальних мереж факультетів публікувалися відеороботи, в яких здобувачі вищої освіти розповідали про своє бачення вчительської професії, розкриваючи найпозитивніші моменти у роботі педагога.

Важливою є психологічна підтримка здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників [2]. Відбулося онлайн засідання студентського воркшопу на тему: «Психологічне консультування: застосування на практиці» та психологічного спецпрактикуму на тему: «Використання методу бібліотерапії в психологічному супроводі клієнтів». У межах науково-освітніх проєктів ознайомилися з інноваційними техніками і методами сучасної практичної психології. За висновками стейкхолдерів студентські воркшопи та психологічні спецпрактикуми — більш динамічні, гнучкі і ефективні формати сучасного навчання, які сприяють розвитку професійних компетенцій, управлінню набутими знаннями, створенню команд для розв'язання навчальних проблем.

Отже, навіть у дні війни Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди активно веде виховну роботу духовно-інтелектуального розвитку молоді. Результатом цього є перемога здобувачки вищої освіти Юлії Матей у міському етапі конкурсу «Молода людина року — 2022» у номінації «Студенти (курсанти) закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації».

Список використаних джерел

1. Концепції виховної роботи на 2021-2025 рр. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. URL : http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normal_dokum/Pol/Koncepcia_vyovnoi_robotu.pdf (дата звернення 09.11.2022).
2. Овсюк Д. Р., Рибалко Л. С., Карась А. Г. Навчальний антикризовий тренінг в освітньому процесі для здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану в Україні. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 137–151.
3. Рибалко Л. С., Овсюк Д. Р., Карась А. Г. Волонтерство молоді в умовах воєнного стану в Україні. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : мат. XX міжнар. наук.-практ. конф. (Бухарест, Румунія, 07 травн. 2022 р.) / за ред. І. В. Жукової, Є. О. Романенка. Бухарест : ГО «ВАДНД», 2022. 324 с. С. 238–243. URL : <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-20.pdf#page=239> (дата звернення 09.11.2022).

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПІДХОДІВ ЗАХІДНИХ НАУКОВЦІВ ДО ПОНЯТТЯ ДУХОВНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Валєєв Р. Г.

кандидат педагогічних наук,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Стаття присвячена узагальненню концепцій духовного інтелекту в трактовці західних науковців. Автор пропонує виокремити дедуктивні концепції духовного інтелекту, коли його структура орієнтується на базову цінність та індуктивний підхід, коли структура духовного інтелекту зорієнтована на різні сфери життя людини, які у тій чи іншій мірі асоціюються з духовністю.

Ключові слова: духовний інтелект, типи інтелекту, емоційний інтелект, здібності, підходи до духовного інтелекту.

The article is devoted to the generalization of the concepts of spiritual intelligence in the interpretation of Western scientists. The author proposes to defer deductive concepts of spiritual intelligence when its structure is oriented to a basic value, and an inductive approach when the construction of spiritual intelligence is oriented to various spheres of human life, which are associated with spirituality to some extent.

Keywords: spiritual intelligence, types of intelligence, emotional intelligence, abilities, approaches to spiritual intelligence.

Інформаційне суспільство нині рясніє багатством наукових концепцій, що пояснюють багатовимірний процес навчання. Більшість з них розвиваються в контексті біхевіористського, когнітивістського та конструктивістського підходів, а також інтеграції їх напрацювань.

Серед різних гіпотез і теорій викликає інтерес концепція розвитку духовного інтелекту, який почали виділяти відносно нещодавно поряд з когнітивним (раціональним), емоційним, тілесно-кінетичним (фізичним), соціальним та іншими типами інтелекту.

За останні роки західні дослідники обґрунтували декілька концепцій духовного інтелекту, його структури, педагогічних умов розвитку та запропонували окремі інструменти вимірювання [4, 8–11].

Вітчизняний дослідник О. І. Кузнецов здійснив ґрунтовний аналіз важливих англomовних публікацій та запропонував авторську методику вимірювання духовних ціннісних орієнтацій [12].

Деякі англomовні публікації з питань духовного інтелекту згадуються О. В. Бондарем, А. І. Рібіним, А. О. Пацьковим, та іншими дослідниками.

У нашій роботі ми спробуємо висвітлити деякі загальні позиції сучасних західних фахівців щодо концепту духовного інтелекту, його складових та спробувати диференціювати різні підходи.

Термін «духовний» досить часто є синонімом поняття «релігійний», тому дослідники не можуть оминати відповідну полеміку. Деякі з них наполягають: «духовне виховання можливе лише в рамках певних релігійних традицій» [1], інші нарікають на те, що «досі було пролито дуже мало світла на точні аспекти, в яких можна було б відрізнити поняття духовної освіти від поняття релігійного та морального виховання» [2]. Проте навіть звучання поняття «духовний інтелект» недвозначно схиляє освітні пріоритети від релігії до науки, оскільки термін «інтелект» теоретично обґрунтований та емпірично перевірений у численній кількості наукових досліджень.

Специфіку саме духовного інтелекту багато дослідників вбачають у забезпеченні цілісності особистості, за висловом Р. Гриффітса він регулює когнітивний та емоційний інтелект, «замінюючи почуття роз'єднання усвідомленням взаємозв'язку» [12]. Авторитетний дослідник Стівен Кові, також пише, що «духовний інтелект є центральним і найбільш фундаментальним з усіх інтелектів, оскільки він стає для них джерелом керівництва» [3]. Крім того, з його легкої руки духовний інтелект визнається запорукою лідерства. Нарешті, він сприяє психологічному та фізичному здоров'ю; задоволеності від життя та роботи [7], стабільності шлюбу; позитивним міжособистісним відносинам; профілактиці депресії; реабілітації від травм тощо [5].

У сучасних дослідженнях найчастіше пальму першості у створенні концепції духовного інтелекту, який декомпозовано на складові частини, та емпірично перевірено, віддають концепції, запропоновані у 1997, які розглядають його як інтелект, завдяки якому ми маємо доступ до найглибших *смислів і високих мотивацій*, які допомагають нам вирішувати проблеми *цінностей* [11] (тут і далі курсив наш — Р. В.). Спираючись на цю дефініцію, Сінді Вігльсворт визначає духовний інтелект як *«здатність діяти з мудрістю і співчуттям, зберігаючи при цьому внутрішній і зовнішній мир (спокій, рівновагу), незалежно від обставин»* [9, 10].

Зрозуміти пропоновані дослідниками концепції духовного інтелекту легше за допомогою аналізу здібностей, які автори включають до складу духовного інтелекту. Існує широко відомий підхід Р. Еммонса, який початково включав: 1) здатність використовувати духовні ресурси для вирішення проблем; 2) здатність входити в піднесені духовні стани; 3) здатність надавати щоденним справам та відносинам певний сакральний смисл; 4) здатність до трансценденції (виходити за межі матеріального та фізич-

ного світу); 5) уміння бути доброчесним [4]. Пізніше останню здатність Р. Еммонс виключив після критики, що у такій трактовці духовний інтелект недостатньо відмежовується від моральних якостей особистості. Вітчизняний дослідник О. І. Кузнецов наводить позицію К. Нобла, який до зазначених додає ще дві здатності: усвідомлення, що фізична реальність включена в більш багатовимірну реальність, з якою люди взаємодіють свідомо або несвідомо (для багатьох дуже дискусійна гіпотеза — Р. В.) та усвідомлене прагнення до психологічного здоров'я, що припускає не лише особисте благополуччя, але і громадську користь [12].

Як бачимо, обсяг духовного інтелекту за сучасними концепціями досить тісно переплітається і з моральними, і з когнітивними, і з поведінковими, і з релігійними рисами особистості. Принаймні проти переплетіння з останніми висловлюються багато фахівців, натомість інші підкреслюють можливість «екуменічно обґрунтованої теорії» духовного інтелекту. Для неї дослідники формують складові духовного інтелекту з урахуванням опитування представників різних релігійних традицій [5].

Здається, існує два підходи для з'ясування сутності духовного інтелекту. І першу умовно можна назвати дедуктивною: спроба відшукати універсальну категорію, до якої тяжіє вся багатоманітність духовного життя. У цьому контексті, наприклад, сучасний дослідник Мак Маллен вдало стверджує: «якщо у випадку когнітивного інтелекту йдеться про мислення, в емоційному інтелекті йдеться про почуття, у випадку духовного інтелекту йдеться про *буття*» [6]. У пошуках універсальних джерел духовного життя услід за Віктором Франклом можна віднайти, крім релігії, *сенси буття*, екзистенційне усвідомлення свободи та відповідальності. На нашу думку, такий підхід демонструє С. Вігглсворт. Вона систематизує складові духовного інтелекту (з урахуванням концепції емоційного інтелекту) на чотири квадранти: самосвідомість, усвідомлення світу, самоволодіння, навички соціальної майстерності [10]. За нашим переконанням, в основі майже усіх здатностей духовного інтелекту, виокремленого Д. Зохар і Я. Маршаллом [11], Д. Кінгом (їх перелік можна побачити, наприклад в роботі О. І. Кузнецова [12]) знаходиться пошук людиною сенсу існування.

Другий підхід, який умовно можна назвати індуктивним, передбачає включення до обсягу духовного інтелекту усіх чи багатьох здібностей, що утворюють духовне життя особистості. Такий підхід, на нашу думку, представлений роботами Р. Еммонса [4], К. Нобла, Ф. Вона [8]. Фактично, він передбачає структурування здібностей, навичок, компетентностей особистості в такі блоки, як екзистенційний (нагадаємо, такий вид інтелекту намагався виокремити і Говард Гарднер), моральний, ментальний, трансцендентний, вольовий тощо.

Отже, можемо констатувати значний внесок у розвиток духовно-інтелектуального навчання з боку західних науковців, оскільки вони пропонують концепції духовного інтелекту з переліком здібностей, які можна вимірювати, тим самим визначати ефективність педагогічного впливу. Усю багатоманітність позицій західних науковців можна спробувати диференціювати на дедуктивний підхід, коли пропоновані здібності духовного інтелекту орієнтуються на базову цінність (зокрема, смисл буття) та індуктивний підхід, коли структура духовного інтелекту зорієнтована на різні сфери життя людини, які у тій чи іншій мірі асоціюються з духовністю.

Список використаних джерел

1. Blake N. Against spiritual education. *Oxford Review of Education*. 1996. 22 (4). P. 443–456.
2. Carr D. Towards a distinctive conception of spiritual education. *Oxford Review of Education*. 1995. 21 (1). P. 83–98.
3. Covey S. R. The 8th habit: From effectiveness to greatness. Simon and Schuster. 2013.
4. Emmons R. A. The Psychology of Ultimate Concerns. New York : The Guilford Press, 1999.
5. Hosseini M., Elias H., Krauss S. E., & Aishah S. A review study on spiritual intelligence, adolescence and spiritual intelligence, factors that may contribute to individual differences in spiritual intelligence and the related theories. *Journal of social sciences*. 2010. 6 (3). P. 429–438.
6. McMullen B. Emotional intelligence. *British Medical Journal*. 2003. 326. P. 19–20.
7. Pekarchuk V., Valieiev R., & Zozulia Y. Professional motivation and job satisfaction of personnel of state penitentiary service of Ukraine. *Science and Education*. 2018. 3. P. 43–53.
8. Vaughan F. What is spiritual intelligence? *Journal of humanistic psychology*. 2002. 42 (2). P. 16–33.
9. Wigglesworth C. The Critical Intelligences for Leadership Success in the 21st Century. *Deep intelligence*. 2014. URL: <http://www.innerpath.nl/wp-content/uploads/2014/05/Wigglesworth-Deep-Intelligence.pdf> (дата звернення: 26.10.22).
10. Wigglesworth, Cindy. SQ21™ Spiritual Intelligence Assessment. 2004. URL: https://deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/1/CA7524357-Sample_Report.PDF (дата звернення: 26.10.22).
11. Zohar D., Marshall I. Spiritually Intelligent Leadership. *Leader to Leader*. 1997. 38. P. 64–89.
12. Кузнецов О. І. Взаємозв'язок духовного інтелекту і духовних цінностей особистості. Актуальні проблеми психології. *Психологія обдарованості* : зб. наук. пр Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2019. С. 197–206.

ДУХОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИЗАЙНЕРІВ ВІЗУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ван Чжо

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Наведено результати аналізу перешкод, що заважають якісній професійній підготовці майбутніх дизайнерів візуальної комунікації. Формування соціальної компетентності фахівців дизайну відповідає тенденції співробітництва Китаю з іншими країнами згідно ініціативи «Один пояс — один шлях». Дизайн візуальної комунікації є засобом виховання китайських національних традицій і духовності людини.

Ключові слова: *духовність, професійна підготовка, дизайнер візуальної комунікації, китайські національні традиції, інноваційні методи навчання, техніка ручного ткацтва.*

The results of the analysis of obstacles that hinder the quality professional training of future designers of visual communication are presented. The formation of social competence of design specialists corresponds to the trend of China's cooperation with other countries according to the «One Belt One Way» initiative. Visual communication design is a means of educating Chinese national traditions and human spirituality.

Keywords: *spirituality, professional training, visual communication designer, Chinese national traditions, innovative teaching methods, hand weaving technique.*

Нині актуальною є проблема організації співробітництва в культурній і креативній індустрії, формування соціальної компетентності майбутніх дизайнерів візуальної комунікації. У нашому розумінні соціальна компетентність дизайнера — це здатність працювати в команді, бути мобільним і відповідальним за спільні прийняті рішення й результати діяльності, комунікувати й позиціонувати себе з кращих сторін серед колег і замовників продукції. Важливо підтримувати взаємини в колективі, виконувати відповідні ролі й обов'язки, правильно реагувати на нестандартні життєві й робочі ситуації. У роботі дизайнера естетика і духовність відіграють значну роль, оскільки продукція культурної і креативної індустрії має передавати кращі традиції і разом з цим мати новизну в межах сучасних популярних підходів. Духовність як риса людського характеру допомагає сформувати творче мислення дизайнера, його відчуття красивого й потрібного для кожного громадянина країни.

Дизайн-освіта набирає обертів і стає цікавою для інших країн, її досвід є позитивним для економічного розвитку КНР та України. З огляду на це, заклади вищої освіти єдині в завданнях — підвищити рівень підготовки майбутніх дизайнерів візуальної комунікації, сприяти розвитку їхньої духовності й інтелекту, поділитися досвідом й виробляти нові шляхи формування професіоналізму й іміджевої політики у виробництві.

Мета статті — розкрити зв'язок між соціальною компетентністю дизайнерів візуальної комунікації та суспільними пріоритетами КНР щодо виховання духовності та успадкування національних традицій.

У Китайській народній республіці привертають увагу культурні й креативні індустрії, розвиток яких залежить від високого рівня кваліфікації дизайнерів візуальної комунікації. Культурна та креативна індустрія, як нова галузь, демонструє нові тенденції надавати конкретним речам культурні елементи з глибокими конотаціями інноваційної свідомості за допомогою технічних засобів з подальшим розвитком індустріалізації. У такий спосіб комерційні продукти оздоблюються культурними конотаціями. Ключовими елементами культурних і креативних індустрій є творчість і спілкування, завдяки яким з'являються нові вироби, передається досвід іншим, зростає добробут людини. У КНР, як зазначає Фан Сюмяо [2], індустрія культури та творчості є відносно новою галуззю, має унікальні переваги через свою глибоку культурну спадщину та демонструє тенденцію швидкого розвитку. Завдяки трансляції програм «Національний скарб», «Я ремонтую культурні реліквії в Забороненому місті», «Оновлено Заборонене місто» та «Креативний Китай» більшість людей «побачили» життєву силу китайської культури. Наприклад, відвідуючи культурні пам'ятки як Заборонене місто та вежа Юеян, люди можуть придбати різні культурні та творчі продукти — пам'ятні монети, закладки та цукерки.

У КНР існує тенденція швидкого розвитку культурних і креативних індустрій, а тому навчальні цілі та моделі навчання спеціальностей візуальної комунікації в університетах не встигають слідкувати за змінами ринкового попиту. Безумовно, підготовка дизайнерів візуальної комунікації має бути спрямована на потреби ринку, задоволення роботодавців висококваліфікованими фахівцями. Як свідчить аналіз власного досвіду в цій галузі, існують певні перешкоди, що заважають оновленню змісту професійної підготовки дизайнерів візуальної комунікації. Перелічимо, як-от: перебільшення уваги в освітньому процесі теоретичним дисциплінам мистецтва, а накопичення культурних знань бракує; традиційні форми і методи навчання недостатньо поєднуються з інноваційними формами і методами навчання, що негативно впливає на формування інноваційного мислення; на практику відводиться недостатня кількість годин, а таке швидке освоєння практич-

них умінь і навичок є неефективним. Наведемо приклад визначення завдань у темі «Композиція площини». У графічному дизайні необхідно засвоїти, як створювати зображення, як мати справу зі зв'язком між зображеннями, як зрозуміти формальний закон краси та відповідно до формального закону краси сформулювати графіку, необхідну для дизайну, з якої розвивати естетичні здібності дизайнерів, а також покращувати свою здатність створювати «абстрактні форми» та композиції. Розвивайте креативність майбутніх фахівців та основні здібності до моделювання, дозволяйте їм опановувати метод дизайну, що поєднує раціональність і чуттєвість, розширювати дизайнерське мислення, відбирати методи та підходи для професійного дизайну, а також надавати технічну підтримку для різних галузей дизайну мистецтва та закласти міцну основу для майбутньої кольорової композиції, тривимірної композиції та дизайну продукту, щоб закласти міцну основу.

У зв'язку з тим, що культурна й творча індустрія КНР виходить на міжнародні відносини з іншими країнами, висуваються нові вимоги до підготовки майбутніх дизайнерів візуальної комунікації. Спеціальність «Візуальна комунікація» в коледжах та університетах має прискорити темпи реформування викладання, змінити ситуацію, коли зміст освіти, режим викладання та ринковий попит не відповідають, щоб культивувати таланти інноваційного художнього дизайну з культурним сенсом, інноваційну обізнаність. Слід зазначити, що формування соціальної компетентності майбутніх дизайнерів візуальної компетентності є пріоритетним завданням вищої технічної школи КНР.

Формування соціальної компетентності й розвиток духовності майбутніх дизайнерів візуальної комунікації є, напроцуд, пов'язаними явищами. Як зазначає Дутін Цзю [1] в офіційному документі «План дій з розвитку цифрового освіти» (DEAP) (2018), схваленому Європейською комісією, виокремлено навички фахівців до будь-якої діяльності, як-от: соціальні (soft skills) і професійні (hard skills). Однак, на думку автора необхідно говорити про цифрові навички (digital skills), які є необхідними для успішної роботи дизайнера. Схвалюємо таку думку Дутін Цзю, але, як на наш погляд, недостатньо розкрита соціальна компетентність дизайнерів візуальної комунікації, яка базується на професійних і сучасних цифрових навичках. Нам імпонує широке розуміння автором педагогічної категорії «професійна підготовка майбутніх графічних дизайнерів» як цілеспрямований, системний та динамічний освітній процес, у якому відбувається єдність загальнокультурних цінностей, до яких віднесемо духовність, загальних і предметних компетентностей і програмних результатів навчання, а його ефективність забезпечується поєднанням традиційних форм, методів й сучасних цифрових технологій.

Китайські вчені Дутін Цзю і Фан Сюмяо [1; 2] висловлюють схожі думки щодо формування соціальної компетентності майбутніх дизайнерів. Вони приділяють увагу формуванню в майбутніх дизайнерів теоретичних знань, практичних навичок та культурної грамотності. Для того, щоб створювати продукти з високою культурною цінністю, фахівці мають бути обізнаними з багатьох галузей, орієнтуватися в тенденціях сьогодення. Необхідно підвищувати культурний рівень здобувачів вищої освіти, оскільки змістом культурних і креативних індустрій є культурні цінності.

Китайська традиційна культура є основою духовності людини, в ній вона «черпає» естетичне, гармонійне, близьке до природи, їй наділеної. Поєднання елементів нематеріальної культурної спадщини з сучасними технологіями та сучасним дизайном дає для людини нову життєву силу, успадковуються культурні навички. У КНР реформування спеціальностей візуальної комунікації в університетах ураховує досвід традиційної культури. Викладачі сприяють розвитку культурної та креативної індустрії Китаю, надихають здобувачів вищої освіти на інноваційне мислення, створюють їм ситуації вибору, заохочують і підтримують таланти і прагнення до нового й творчого продукту. Наведемо приклад. Техніка ручного ткацтва Нанкінської парчі була включена в першу партію національного списку нематеріальної культурної спадщини в 2006 році. Однак, незважаючи на те, що витвори мистецтва, створені цією технікою, є вишуканими та розкішними, вони не сприймаються деякими молодими людьми, оскільки їхні форми та візерунки не задовольняють естетику деяких сучасних людей. Майбутні фахівці з дизайну візуальної комунікації поєднали національний тренд з використанням техніки смоли, обгорнули кути парчі епоксидною смолою, розробили серію аксесуарів. Такі креативні ювелірні вироби є популярними, вони подобаються молоді.

Отже, соціальна компетентність дизайнерів візуальної комунікації має характеристики духовності та «розумне» наслідування національних традицій. Перспективним напрямом дослідження є виявлення факторів впливу на формування соціальної компетентності майбутніх дизайнерів візуальної комунікації в закладах вищої освіти КНР.

Список використаних джерел

1. Дутін Цзю. Роль естетичного компоненту у професійній підготовці графічного дизайнера. *Актуальні проблеми формування естетичної культури майбутніх дизайнерів* : зб. мат. всеукр. наук.-практ. конф., Кривий Ріг, 26–27.11.2020 р. Кривий Ріг, 2020. С. 83–86.
2. 范旭苗 基于文化创意人才培养的视觉传达专业教学改革探 J524-4 2022-07-15. Фан Сюмяо. Обговорення реформи викладання спеціальності «Візуальна комунікація» на основі розвитку культурних і творчих талантів. *Дизайн*. 2022. № 7. С. 15.

ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Варениченко А. Б.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітопіль, Україна

Дубяга С. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітопіль, Україна

Мелаш В. Д.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітопіль, Україна

В статті визначено, що в професіограмі майбутнього педагога необхідно враховувати методологічні засади концепції коеволюції: складники системи екологічних цінностей (загальнолюдські; еколого-етичні; еколого-гуманістичні; соціопродуктивна еколого-орієнтована діяльність, як цінність; особистісно-екологічні).

Ключові слова: духовно-інтелектуальне виховання, майбутні педагоги, професіограма, екологічні цінності.

The article determines that the professional profile of the future teacher must take into account the methodological principles of the concept of coevolution: components of the system of ecological values (universal; ecological-ethical; ecological-humanistic; socio-productive ecologically-oriented activity as a value; personal-ecological).

Keywords: spiritual and intellectual education, future teachers, professional profile, ecological values.

Майбутній фахівець освіти XXI століття має стати людиною з новою філософією, з високим рівнем екологічних цінностей. Почати процес становлення нової особистості слід з формування екологічних цінностей як необхідної детермінанти коеволюційного проекту людства, здатного організувати сталий розвиток у системі «людина — навколишнє середовище». Відповідно, мета сучасного духовно-інтелектуального виховання майбутніх педагогів, в такому контексті, полягає у формуванні в них екологічних цінностей, які б не порушували екологічний баланс у природі та сприяли

втіленню у професійну діяльність екологічного імперативу. Цінність — це вираження дієво-зацікавленого відношення людей до явищ дійсності.

Світоглядні й методологічні засади концепції коеволюції, на основі людиновимірності, можна визнати домінантними у духовно-інтелектуальному вихованні, становленні екоцілісної особистості майбутнього вчителя.

При створенні професіограми в аспекті духовно-інтелектуального виховання необхідно враховувати складники системи екологічних цінностей:

- загальнолюдські екологічні цінності (цінування життя в усіх його проявах, природа та гармонія з нею, ставлення до Землі як до унікальної екосистеми);

- еколого-етичні (турбота про фауну та флору, самоусвідомлення і переживання своєї єдності з природою, економне ставлення до природи, обмеження власних споживацьких потреб і контроль за своєю практичною поведінкою та поведінкою учнів у довкіллі);

- еколого-гуманістичні цінності (здоров'язбереження людини в умовах погіршення стану навколишнього середовища, розуміння людини як творця за законами природи, людини як невід'ємної частини природи);

- еколого-естетичні цінності (краса природи як цінність та необхідна умова життєдіяльності людини);

- соціопродуктивна еколого-орієнтована діяльність як цінність (оволодіння знаннями про основні екосистеми Землі та надання цих знань школярам; участь у природоохоронній діяльності та залучення до неї учнів; готовність виконувати ігрову, трудову, дослідницьку, природоохоронну, краєзнавчу, дозвільну, творчу й оздоровчу еколого-орієнтовану діяльність);

- особистісно-екологічні цінності (милосердність, духовна та фізична єдність з природою) [3, с.34].

Не менш значущими для розвитку екологічної свідомості й самосвідомості особистості майбутнього педагога є цінності-цілі ідеального образу «Я» як екологічно-культурної людини. Йдеться про виховання і самовиховання трьох вищих, у духовному плані, почуттів: приналежності до великого світу природи, любові до неї та особистої відповідальності за збереження її цінностей.

Почуття приналежності до природи виникає в особистості в результаті наявності у неї досвіду переживань цілої гами почуттів більш локального плану: страху за власне майбутнє і майбутнє своєї сім'ї в умовах наближення глобальної екологічної катастрофи; гніву на людей, які своїми

діями або бездіяльністю погіршують екологічну ситуацію в регіоні й країні, і на себе як недостатньо активного захисника природи; здивування від потенціалу і величі природи, усвідомлення місця і ролі людини в ній — людини-руйнівника і людини-творця; радості від власного успіху в природоохоронній діяльності, власної гідності як людини, яка переможно сама формує конкретні елементи екологічної культури [1, с. 23].

Велике почуття любові до природи відповідає за розвиток екофільного мислення і також має свої складові-індикатори — інші почуття, з яких воно «складається», і які відіграють роль показників його істинності. Це такі основні почуття, як усвідомленість вибору природи в якості об'єкта любові; осмисленість головної мети свого існування у природному світі, ступеня правдивості висновку: «Джерело діяльної любові до природи — Я»; усвідомленість власного прямого зв'язку з природою, справедливості ідеї братського милосердя по відношенню до її представників: тварин, рослин; причетність до народження як особистісної цінності формули: істинна любов до природи виражається практичними справами, а не словами; радість від спілкування з природою; задоволеність від будь-якої природоохоронної справи; насолода можливістю служити природі; захоплення красою природи, її всесильністю і мудрістю; співчуття до представників тваринного і рослинного світу, над якими постала загроза вимирання, або просто до окремих голодних і хворих тварин, рослин, що в'януть; творче натхнення від спілкування з предметом любові — природою та ін. [2, с. 49].

Почуття відповідальності за збереження цінностей природи, з одного боку — результат розвитку мотиваційно-потребнісної, когнітивної сфери особистості майбутнього фахівця в екологічному аспекті, а з другого — похідна від розвитку в цьому ж аспекті сфери духовно-моральної, адже відповідальність — одна з вольових якостей особистості. У поняття «почуття відповідальності» злилися воедино дві функції цього поняття: ціннісно-орієнтаційна і діяльнісно-регуляційна [4, с. 229].

Емоції особистості, які пов'язані з усвідомленням моральної, когнітивної та мотиваційної сторін взаємин з системою цінностей екологічної науки і практичного спілкування з природою, виконують функцію детермінанти спрямованості еколого-пізнавальних і природоохоронних дій. Вони виступають у ролі фази виникнення і дозрівання відповідних почуттів, безпосередніх переживань, значущих для формування гуманного ставлення до природи. Еколого-орієнтовані почуття — це саме ставлення до неї. Домінуюча функція вольових якостей — безпосередній вплив людини на довкілля. Воля обґрунтовано розуміється фахівцями як сама дія, особлива психічна функція регуляції нею своєї поведінки, відповідно до

найбільш значущих мотивів. Іншими словами, поняття «почуття» і «відповідальність» слушно зазначається в категоріальному апараті характеристики еколого-орієнтованої особистості і є людиновимірним маркером сучасного духовно-інтелектуального виховання.

Таким чином, можна визначити, що сучасне духовно-інтелектуальне виховання майбутніх педагогів має ґрунтуватись на еколого-орієнтованих цінностях та на почуттях приналежності до великого світу природи, любові до неї та особистої відповідальності за збереження її цінностей. Такий людиновимірний аспект духовно-інтелектуального виховання вселяє надію на гармонізацію в системі «людина-природа» і є головною умовою виживання людини в сучасних реаліях та виникнення нової ідеології людства та нової системи в освіті.

Список використаних джерел

1. Крамаренко А. Формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи: теорія і практика. Запоріжжя : КПУ, 2014. 380 с.
2. Кучерявий О. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навч. посіб. Слово, 2014. 440 с.

ОСНОВНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Варнавська І. В.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна

Процес формування іміджевої компетентності викладача передбачає передачу знань, їх залучення до шляхів і методів, що дозволяють використовувати власні резерви у вирішенні професійних проблем. Основні аспекти іміджу викладача вишу: полегшити вираження почуттів і думок учасниками, ініціювати процес переосмислення різних аспектів професійної діяльності.

Ключові слова: особистість, імідж, викладач вишу, іміджева компетентність

The process of forming the teacher's image competence involves the transfer of knowledge, their involvement in ways and methods that allow using one's own reserves in solving professional problems. The main aspects of understanding the image of a higher education teacher: to facilitate the expression of feelings and thoughts by participants, to initiate the process of rethinking various aspects of professional activity.

Keywords: personality, image, higher education teacher, image competence

За оцінкою викладачів закладів вищої освіти, аналіз власної професійної діяльності викликає значні труднощі. Подібне явище пояснюється, в основному, недостатньою психолого-педагогічною підготовкою викладачів, відсутність системи понять, у термінах якої вони могли б аналізувати свою діяльність. Таким чином, особливої актуальності набуває необхідність розробки науково-практичного інструментарію, що поєднує «зовнішню» психологічну допомогу та зусилля щодо самовдосконалення суб'єктів освітньої діяльності в аналізі власної діяльності.

Визначальним моментом розвитку іміджевої компетентності викладача вишу за допомогою рефлексивних практик, на нашу думку, є залучення викладача до процесу:

- усвідомлення факту необхідності цілеспрямованої діяльності щодо вдосконалення індивідуального і професійного іміджу;
- пошук способів корекції та оптимізації іміджу;
- переосмислення стереотипів досвіду сприйняття, мислення, спілкування і взаємодії на шляху професійно-особистісного (само)розвитку в осмислення викладачем особистого незнання/знання різних психоло-

гічних аспектів своєї професійної діяльності, в усвідомленні позитивного і негативного у своєму іміджі.

Вибір форм проведення занять із формування іміджевої компетентності обумовлений необхідністю повідомляти актуальну інформацію, із метою отримання знання, та організовувати процес осмислення основної інформації, актуалізації досвіду на заняттях. Основне завдання групової роботи щодо створення умов для осмислення іміджу викладача вишу — полегшити вираження почуттів і думок учасниками, ініціювати процес переосмислення різних аспектів професійної діяльності. Більш повно усвідомлюючи «себе у професії», людина може краще зрозуміти себе та інших. Основним результатом роботи є розширена можливість розуміння суб'єктом різних аспектів професійної діяльності: своїх можливостей та обмежень у професійно-особистісному розвитку; умов оточення, які детермінують професійну діяльність.

Розвиток позитивної «Я — концепції», позитивного світосприйняття — перший етап роботи у технології іміджмейкінгу педагога (технологія запропонована В.Шепелем). Досвід спілкування з викладачами на курсах підвищення кваліфікації показує, що однією із значущих проблем їх професійного самопочуття є розвиток позитивного самонастрою, вибудовування оптимістичної гіпотези свого професійного Я. Відсутність позитивності як самопереконання у середовищі викладачів вишу частково пояснюється зниженням статусу педагогічної професії у суспільстві, невисокою матеріальною винагородою за роботу, постійними реформами освіти, професійною втомою. Незважаючи на це, необхідність для педагога мати та вміти розвивати позитивну «Я-концепцію» є принципово важливою умовою продуктивної педагогічної взаємодії і професійного довголіття. Позитивність мислення педагога є професійно необхідною властивістю і виявляється: у позитивному ставленні до педагогічної діяльності та педагогічної професії, здобувачеві як суб'єкту освітнього процесу і безпосередньо собі як професіоналу.

З метою оптимізації навчально-виховного процесу, гармонізації власного «Я» та «Я» здобувача, педагогові необхідно навчитися пізнавати себе, специфіку своїх емоційно-психологічних станів, аналізувати причини їх виникнення і наслідки їх застрягання, вміти приймати себе у всій різноманітності когнітивних, емоційних, поведінкових проявів, допомагати собі, працювати над перетворенням своїх станів. Адже на етапі «побудови позитивної концепції техніки» іміджування найбільш ефективні, оскільки дозволяють розкрити ресурсну зону особистості.

Основним методом формування іміджевої компетентності вважаємо метод актуалізації та проблематизації особистого та професійного педаго-

гічного досвіду. Занурення у досвід певної професійної проблеми сприяє розкриттю фахівцем його власної суб'єктивності (індивідуальності, самостійності), розвитку рефлексивних здібностей, створює атмосферу довіри і психологічної безпеки всередині групи. Розширення індивідуально-значущого досвіду учасників може бути побудовано як екстраполяція старого досвіду в новій ситуації, наприклад, в обговоренні гострого фрагмента фільму, виступи, аналіз педагогічної ситуації.

Для розвитку суб'єктивності фахівця необхідна провокація незадоволеності не тільки межами свого досвіду, своїх знань і вмінь, а й своєю особистою обмеженістю, яка виникає у наслідок великої кількості особистих і професійних стереотипів діяльності, поведінки, сприйняття. Обговорюючи, обдумуючи свій досвід, педагог звертається до самоосмислення і переосмислення, стимулює процеси самосвідомості, збагачує свою професійну Я-концепцію. Результатом продуктом подібної діяльності є породження нового, «авторського» ставлення до себе і професії, підвищення перетворюючих можливостей у суб'єктів професійної діяльності. Таким чином, формування професійного іміджу викладача вишу відбувається і за рахунок впливу інших осіб, які перебувають поруч, і стають свого роду актуалізаторами проблем професійного розвитку, персонафікаторами педагогічної культури.

Різні види групової роботи (бесіди, груповий аналіз професійних ситуацій, рефлексивний розвиток компетентності тощо) надають суб'єктові професійної діяльності можливість розширити свої здібності, поставити собі складні завдання розвитку іміджевої компетентності викладача вишу. Такий вид діяльності дозволяє суб'єктові освітнього процесу змінити звичні, стереотипні способи мислення, почуття, моделі поведінки, привести їх у відповідність до життєвих реалій.

Найоптимальнішими і педагогічно доцільними формами є «педагогічна майстерня», «педагогічна студія», «арттерапевтична майстерня» і «тренінг» як логічне поєднання теоретичного, методичного та технологічного вивчення іміджологічної і педагогічної проблеми. Ці форми сприяють розвитку гуманітарної і рефлексивної культури педагога, формуванню особистісного погляду на проблему.

Техніки арт-терапії (колаж, малюнок, робота з готовими художніми творами, маскотерапія) мають невичерпний потенціал для формування позитивного я-концепції викладача. Арт-терапія спрямована на пошук творчих рішень проблеми, сприяє розвитку креативних здібностей особистості, тобто апелює до самотності, внутрішніх сил людини. Використовуючи мову візуальної, пластичної чи аудіальної експресії, арт-терапія є необхідною у тих ситуаціях, де вербальний спосіб комуніка-

ції неможливий чи небажаний. Образотворча продукція стає засобом вивчення і деталізації професійних цінностей, поглядів на зміст професійної діяльності, на особливості взаємодії зі студентами. Арт-терапевтична майстерня створює унікальні умови для занурення викладача у простір гри, творчості, імпровізації. Доросла людина у процесі гри свідомо виявляється в дитинстві, а отже відривається від багатьох стереотипів сприйняття та поведінки, звільняється від звичної ролі наставника та наставника. Простір творчості є цілком ресурсною зоною, тобто зоною розвитку людини, адже особистість за визначенням має право не знати, не розуміти, помилятися, а це і є ресурс та поле для нових можливостей у пізнанні себе та оточуючих.

Особливий інтерес учасники виявляють до малюнків «я реальне», «я ідеальне», «особистий та професійний герб», до колажної техніки «ідеальний імідж викладача вишу», конструювання маски «я у професійній спільноті». Використання арт-терапевтичних технік дозволяють матеріалізувати і деталізувати будь-який феномен, наприклад: організацію, взаємовідносини, ідеальний чи негативний, імідж спеціаліста та ін. Змінювати його, а разом з ним і своє ставлення до нього. До того ж інтерпретація творчих робіт провадиться автором, без нав'язування інтерпретацій з боку слухачів чи ведучого. У процесі виконання завдання у учасників відбувається серйозна внутрішня робота, пов'язана не тільки з пошуком художніх засобів зображення свого уявлення про предмет, що розглядається, але також і з дослідженням цього предмета, визначенням свого ставлення до нього і часом свого місця в ньому.

Таким чином, процес формування іміджевої компетентності викладача передбачає не стільки передачу знань, скільки їх залучення до шляхів і методів, що дозволяють використовувати власні резерви у вирішенні професійних проблем.

Список використаних джерел

1. Варнавська І. Культурна компетентність як фактор успішної професійної діяльності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. № 1 (339). Ч. І. С. 31–42.
2. Кайдалова Л., Щокіна Н., Вахрушева Т. Педагогічна майстерність викладача : навч. посіб. Харків : НФаУ, 2009. 140 с.
3. Огорілко О. Створення позитивного іміджу управлінця. *Психолог*. 2005. № 48. С. 6–10.

ОСВІТНІЙ ПРОЄКТ «VÍTEJ V ČESKU» ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Гепенко Л. О.

Здобувачка третього освітньо-наукового рівня,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стаття знайомить зі складовими освітнього проєкту «Vítej v Česku — Ласкаво просимо до Чехії», що забезпечують процес адаптації, міжнародної інтеграції та сприяють міжкультурному вихованню молоді; у статті наведені відгуки українських та чеських лекторів про досвід роботи в цьому проєкті.

Ключові слова: адаптація, міжкультурне виховання, комунікативні навички, психологічна підтримка.

Abstract: the article introduces the components of the educational project «Vítej v Česku — Welcome to the Czech Republic», which ensure the process of adaptation, international integration and contribute to the intercultural education of young people; the article contains reviews of Ukrainian and Czech lecturers about the experience of working in this project.

Keywords: adaptation, intercultural education, communication skills, psychological support.

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну вимушеними емігрантами стали понад 6,2 млн. осіб. Багато з них прихистила Чеська Республіка. Вимушені переселенці в цій країні мають підтримку як від самої держави, так і від різноманітних громадських організацій. Проєкт «Vítej v Česku — Ласкаво просимо до Чехії» став міцною платформою для адаптації дітей та дорослих з України, дозволив ознайомитися з культурою, мовою, традиціями Чехії й поділитися історичними надбаннями України та може служити прикладом міжкультурного виховання молоді.

Мета статті — дослідити досвід міжкультурного виховання на прикладі проєкту «Vítej v Česku — Ласкаво просимо до Чехії», як складової частини духовно-інтелектуального виховання молоді, вимушеної покинути вітчизну через війну.

Організація Yourchance o.p.s. (<http://www.yourchance.cz/>) реалізувала частину проєкту «Ласкаво просимо до Чехії». Цей етап охопив понад 8 тисяч українських дітей, які через війну опинилися в Чехії. Програму адаптації для них проводилася з 13 червня по 31 серпня по всій республіці.

Метою проекту, за словами організаторів, є ознайомлення дітей з Чехією, її звичаями, культурою, реаліями, побутом та її красою. Програма надалі розвиватиме комунікативні навички чеською мовою та підприємницькі компетенції [1].

Ключові теми: факти про Чеську Республіку, функціонування держави, права та обов'язки громадянина, гроші та здорові фінансові звички, зайнятість на ринку праці (молодь і дорослі), важливі особистості історії та сьогодення, місця та географічна інформація, культура і національні звичаї, наука і техніка, музика, мистецтво, спорт. [2]. Так були проведені заняття, присвячені географічному положенню Чеської Республіки, історії чеських земель, державним символам, національному Гімну, Празькому Граду, президентам Чехословачії та Чехії, святковим дням, Конституції, виборам, розглядалися фрагменти з історії Чехії (Середньовіччя, нове століття, період до 1948 року, період з 1948 по 1989 рік, період з 1989 року). Учасники проекту мали можливість почути про видатних представників мистецтва та спорту: Антоніна Дворжака, Карела Чапека, Карела Готта, Йозефа Лада, Альфонса Муху, Яромира Ягра, Павела Недведа. «Побувати» у замку Карлштейн, у Чеському Крумлові, у Карлових Варах, на горі Снежка.

Вступний модуль становив 20 годин на тиждень. Подальші модулі будуть складені відповідно до потреб конкретних груп. Для учасників програма безкоштовна.

Навчання інтерактивне, цікаве та викладається тандемом чеського і українського лекторів.

Дізнатися все про проект та програму можна на сайті Vítej v Česku [3].

Проект «Ласкаво просимо до Чехії/ Vítej v Česku» організації Yourchance o. p. s. реалізується за фінансової підтримки Міністерства освіти, молоді та спорту Чехії та у співпраці з Посольством України.

Команда проекту «Ласкаво просимо до Чехії» :

Jana Merunková — ініціатор та керівник проекту, експерт у сфері фінансової грамотності та розвитку підприємництва, експерт у галузі чеської мови;

Gabriela Štiková — експертка з інтеграції, Експерт-гарант;

Veronika Ryzhenko — співавторка навчально-методичних матеріалів, лектор;

Elena Savenková — співавторка навчально-методичних матеріалів, менеджерка колективу українських лекторів;

Andrea Kovardinská — менеджерка групи чеських лекторів, лектор;

Věra Kříčková — координатор проекту, лектор.

«Нам не байдуже становище українських вимушених переселенців

від війни, тому виник стимул до реалізації програми адаптації з низкою інтеграційних заходів «Ласкаво просимо до Чехії». При його підготовці ми спиралися на багаторічний досвід інтеграції молоді, яка виходить із системи альтернативної сімейної освіти, реалізації проєктів розвитку здорових фінансових звичок та підприємницьких компетенцій у вікових категоріях та групах із різного соціального середовища. Крім того, ми маємо досвід останніх років, коли ми успішно ділилися нашим ноу-хау з організаціями в Україні (Харків), Італії та Індонезії», — каже Яна Мерункова, директор Yourchance o. p. s., лідер та ініціатор проєкту «Ласкаво просимо до Чехії».

Заняття проводилися у дві зміни: 8.00-12.00 та 13.00-17.00.

У кожній групі працювали чеський та український викладачі.

Учасники були забезпечені місцем для занять книгами, зошитами, посібниками, олівцями, мали перекус, чай/воду.

Важливі особистості історії та сьогодення, місця та географічна інформація, культура й національні звичаї в проєкті «Ласкаво просимо до Чехії» стали цікавими відкриттями не лише для слухачів, але й для самих лекторів.

Партнери проєкту:

- Посольство України в Чеській Республіці
- Міністерство освіти, молоді та спорту Чехії
- Федерація дитячих будинків
- Асоціація сурогатної сімейної освіти
- Видавництво Чеського радіо Града.

Робота проєкту широко висвітлювалася у засобах масової інформації та в соціальних мережах [3, 4, 5].

Кожна країна та кожен народ відрізняється своїми цікавими та унікальними звичаями. Для когось вони можуть здаватися дивними, а для самого народу — це є його історія. Вивчення традицій та звичаїв свят є важливим компонентом адаптації. Україна — європейська країна, тому частина правил і звичаїв нам знайома, але водночас у кожної країни є свої відмінності, які необхідно опанувати й дотримуватися у повсякденному житті...

Заняття включали, зокрема, і вивчення базових чеських слів, що є невід'ємною умовою міжкультурної комунікації. Порозумітися з мешканцями іншої країни і подолати страх спілкуватися іноземною мовою — необхідний етап адаптації.

Навчання в програмі «Ласкаво просимо до Чехії!» — це не лише сидіння за партою, це пізнання цікавого та веселе спілкування. Заняття проводилися неформально, багато з них відбувалося на свіжому повітрі або взагалі це були екскурсії до визначних місць.

Відбувалося навчання й через малювання.

Малювання — процес, який передбачає експерименти, креативність, індивідуальне бачення предметів. Саме в процесі роботи над малюнком дитина вчиться сприймати свої помилки — а як шанс створити щось нове.

Так діти створювали малюнки до вивчених тем та святкових дат: національні символи, День Конституції України, День Прапора, День Незалежності.

Важливою складовою адаптаційного процесу є психологічна підтримка, бо дитина переживає шок, пов'язаний з появою неприємних почуттів, втратою друзів, звичайного життя, та входження до нової культури незнайомої країни. Коли дитина змінює школу, а тим більше країну, важливо відстежувати її відчуття та психологічний стан. На сьогодні велика кількість дітей потрапила в іншомовне середовище, де має завести нових друзів, звикнути до незнайомих вчителів. Пізнання історії та культури нової країни в комплексі з певними підходами, дійсно ефективно впливають на дитину.

Проект вже показав свою дієвість та продовжує свою роботу. На сьогодні працює адаптаційна програма для українських підлітків «Ласкаво просимо до Чехії» спрямована на підтримку включення до життя в Чехії. А також можливість реалізувати себе, отримати основи підприємницьких знань та, звичайно, навчання в компанії однолітків.

Список використаних джерел

1. Безкоштовна адаптаційна програма для дітей українських переселенців. URL: <https://kraina.club/index.php/2022/06/10/bezkoshtovna-adaptatsiina-prohrama-dlia-ditei-ukrainskykh-pereselentsiv/> (дата звернення: 29.10.2022).
2. Vítej v Česku — učebnice. 2022. URL: <https://www.databazeknih.cz/knihy/vitej-v-cesku-ucebnice-498603> (дата звернення: 29.10.2022).
3. Ласкаво просимо до Чехії (сайт проєкту). URL: <https://www.vitejvcesku.cz/uk/> (дата звернення: 29.10.2022).
4. Ласкаво просимо до Чехії (Інстаграм). URL: https://instagram.com/vitej_v_cesku?igshid=YmMyMTA2M2Y (дата звернення: 29.10.2022).
5. Ласкаво просимо до Чехії (Фейсбук). URL: <https://www.facebook.com/vitej.v.cesku/> (дата звернення: 29.10.2022).

ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЯК ВИЯВ ЇХ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ

Грузевич Т. Ю.

вчитель англійської мови,
Хмельницька гімназія № 1 імені Володимира Красицького,
м. Хмельницький, Україна

В статті акцентується увага на активній життєвій позиції як основі усвідомлення громадянської позиції. Згадується волонтерство як вияв активної громадянської позиції. Автор доходить висновку, що важливим орієнтиром духовно-інтелектуального виховання через формування громадянської позиції у сучасній виховній практиці є можливість усвідомлення особистістю духовного життя суспільства.

Ключові слова: громадянська позиція, учні старших класів, волонтерство, духовно-інтелектуальне виховання.

Emphasis is placed on an active life position based on awareness of the civic position. Volunteering is mentioned as a manifestation of active citizenship. The author comes to the conclusion that an important orientation of spiritual and intellectual education through the formation of a civic position in modern educational practice is the possibility of an individual's awareness of the spiritual life of society.

Keywords: civic position, high school students, volunteering, spiritual and intellectual education.

У сучасній виховній практиці важливим є прояв життєвої активності на основі усвідомлення громадянської позиції, обов'язку і відповідальності, що означає переживання людиною позитивного ставлення до самої себе і вимога нею такого ж ставлення від інших з огляду на цінності своєї держави; усвідомлення і переживання своєї багатосторонньої залежності від суспільства, інтеріоризація тих завдань, які поставило перед нею суспільство, і які вона повинна реалізувати в своїй діяльності; переживання відповідності наслідків власної діяльності громадянського обов'язку.

Мета статті — проаналізувати зміст та напрямки формування громадянської позиції як складової активної життєвої позиції на основних орієнтирах духовно-інтелектуального виховання.

Громадянин, який прагне жити в демократичному суспільстві, завжди засвідчує свою громадянську позицію. Така позиція виявляється у відповідальному ставленні до виконання своїх громадянських обов'язків. Наприклад, участь у виборах — це не лише право, а й обов'язок громадян.

Важливою є здатність висловлювати власні погляди, протестувати проти несправедливих рішень.

Через активну громадянську позицію громадяни мають вплив на суспільне життя. «Прикладом активної громадянської позиції слугує всеукраїнська громадянська кампанія бойкоту російських товарів «Не купуй російське!». Кампанія розпочалась із закликів у соціальних мережах та знайшла підтримку серед численної кількості їх користувачів. Далі небайдужі активісти розпочали масові роз'яснення серед населення, поширюючи листівки, наліпки, плакати. Дієвими стали акції протестів, пікетування, флешмоби в торгівельних центрах по всій Україні. Така кампанія об'єднала громадян через можливість виявити свою позицію проти країни-агресора» [1, с. 117]. На наш погляд, доречно згадати таке поняття, як громадянська мужність — «здатність особистості рішуче і цілеспрямовано діяти, активно відстоювати національно-державно-суспільні цілі» [2, с. 188].

Слід згадати волонтерство. Сучасний тлумачний словник української мови визначає поняття як «доброволець на військовій службі або у сфері соціальної, гуманітарної, екологічної допомоги» [3, с. 161]. Основними законодавчими актами, що регулюють діяльність волонтерського руху в Україні, є Закони України «Про волонтерську діяльність», «Про громадські Об'єднання», «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Волонтерство в Україні почало активно розвиватися під час Революції Гідності та з початком російсько-української війни, в період пандемії COVID 19. Громадянське суспільство продемонструвало вражаючу здатність до консолідації та суспільної мобілізації, створивши дієву мережу громадських об'єднань та взявши на себе вирішення найбільш гострих проблем, з якими українська спільнота не стикалася від часів здобуття державної незалежності 1991 року. Волонтерська діяльність наразі полягає у наступному: допомога переселенцям з окупованих територій, матеріально-технічне забезпечення військових, збір коштів та продовольства, закупівля медичного обладнання та медикаментів. Волонтер є людиною високої громадянської позиції. Він надає допомогу тому, хто її потребує. Робить це щиро, без власної користі, а задля блага та добра інших.

Розглядаючи проблематику формування громадянських якостей особистості у процесі трудової діяльності українські педагоги (М. Грушевський, Я. Чепіга, Т. Лубенець, В. Сухомлинський та ін.), акцентують увагу на виховній цінності суспільно корисної праці; необхідності усвідомлення школярами безкорисливо робити добрі справи, бажання поєднувати суспільні та особистісні інтереси». І сьогодні, такий аспект виховної роботи розглядається педагогічною громадою як важливий і необхідний [4, с. 29]. Формування громадянської позиції учнів старших класів передбачає їх по-сильну участь у волонтерському русі. Так, з перших днів повномасштабної

війни Росії проти України велика кількість людей з окупованих територій переселились в міста, містечка та села західних областей, зокрема на Хмельниччину. Учні старших класів загальноосвітніх шкіл разом зі своїми старшими родичами допомагали розмістити переміщених осіб, готувати обіди, приносили теплі речі та одяг, збиралися класами та плели маскувальні сітки для військових. Саме такі дії школярів демонструють їх ставлення до людей (старших та молодших), до наших співвітчизників, до суспільства, сформованість громадянських якостей. Волонтерство школярів стало в 2022 році не феноменом, а нормою сьогодення.

Важливим в сучасній виховній практиці є аргументація культурологічного підґрунтя громадянської позиції, що обґрунтовує доцільність внутрішньої культури, інтелігентності, ідейності, моральності, прищеплення шанобливого ставлення до культурних надбань. Доцільне послідовне усвідомлення учнями старших класів норм доброчинної громадянської поведінки, використання їх як основи для визначальних дій та вчинків у навчально-пізнавальній діяльності школярів з метою формування їх ціннісних орієнтацій, усвідомлених установок, спрямованості на розвиток громадянської культури, а також необхідних для її результативного оформлення знань, умінь та навичок.

Безперечно важливим орієнтиром духовно-інтелектуального виховання через формування громадянської позиції у сучасній виховній практиці є можливість усвідомлення особистістю духовного життя колективу як наслідку власних зусиль, як частини її інтелектуального життя суспільства. Адже без організації конкретної участі школяра у громадському житті школи, міста, країни будь-які розмови про громадянське виховання перетворюються на формальність. Тільки реальна з самого раннього віку усвідомлена діяльність на благо суспільства і держави дозволить виховати з учня громадянина, патріота, людину духовну й інтелігентну.

Список використаних джерел

1. Васильків І. Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту : підр. для 10 класу закл. заг. серед. освіти. Тернопіль : Астон, 2018. 256 с.
2. Громадянське виховання молодших школярів : хрестоматія. / укл. П. Волошин. Умань : РВЦ «Софія», 2009. 196 с.
3. Сучасний тлумачний словник української мови : 10000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : «Школа», 2009. 1008 с.
4. Мірошніченко В. І. Духовно-патріотичні особливості громадянського формування учнівської молоді в умовах сьогодення. *Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації* : мат. VI всеукр. міжконфесійної християнської наук.-практ. конф., присвяченої 1025-річчю хрещення Київської Русі (м. Кам'янець-Подільський, 25 листоп. 2013 р.). Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д. Г., 2013. 112 с.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Давидченко І. Д.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

Стаття присвячена аналізу реалізації лінгвокультурологічної компетентності в знаннях матеріальної й духовної культури, історичному розвитку української нації, фольклорі, традиціях, звичаях та обрядах рідного народу, а також у вміннях реалізовувати культурознавчі знання в професійній діяльності. Наголошено на важливості виробити вміння характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, визначати місце в системі світової культури, поцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути спроможним до діалогу культур, уміти висловлювати й обґрунтовувати власну позицію до питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичної минувшини.

Ключові слова: лінгвокультурологічна компетентність, духовно-інтелектуальне виховання, матеріальної і духовної культури.

Linguistic and cultural competence is realized in the knowledge of material and spiritual culture, historical development of the Ukrainian nation, folklore, traditions, customs and rites of the native people, as well as in the ability to implement cultural knowledge in professional activities. It is important to develop the ability to characterize the phenomenon of Ukrainian culture, the history of its development, to determine its place in the system of world culture, to appreciate cultural achievements based on knowledge of the historical context of their creation, to be capable of dialogue between cultures, to be able to express and justify one's own position on issues related to the value attitude to historical past.

Keywords: linguistic and cultural competence, spiritual and intellectual education, material and spiritual culture.

Протягом століть українське духовно-інтелектуальне виховання і навчання вбирало в себе кращі здобутки світової матеріальної і духовної культури, які утверджують добро, любов, красу, милосердя, справедливість у всіх сферах життя. Відірваність виховання від національних культурно-історичних традицій народжувала відчуженість підрастаючих поколінь від родини, народної культури, рідної мови, моралі, духовності.

Проблема духовно-інтелектуального виховання і навчання особистості завжди була однією з актуальних, а в сучасних умовах вона здобуває

особливе значення. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що вихованню духовності було приділено чимало уваги.

Мета дослідження — проаналізувати поняття «лінгвокультурологічна компетентність» та напрямки його реалізації через надання молоді відповідних знань й вмінь в системі освіти духовно-інтелектуального виховання і навчання.

Найважливішим пріоритетом у вихованні молодого покоління на сучасному етапі, як зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [1], є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації; передача молодому поколінню соціокультурного досвіду, багатства духовної культури народу, що має стати основою формування особистісних рис громадянина України: національної самосвідомості, розвиненої духовності, моральної культури. Тож проблема формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти набуває загальнодержавного значення, оскільки йдеться про збереження й примноження соціально-духовних багатств суспільства.

Фахівець освіти — це «людина культури», креативна особистість, обізнана у своїм національним корінням, яка шанує культурні надбання інших народів, спроможна розкрити й підтримати в кожному вихованцеві його індивідуальні здібності, захопити пристрасним словом рідної мови і формувати толерантну особистість з розвиненим почуттям розуміння й поваги до інших культур.

Особливості розвитку та формування готовності здобувачів рівня вищої освіти педагогічних закладів вищої освіти до професійної діяльності є надзвичайно актуальною проблемою, оскільки для жодної іншої професії не висувається таких вимог до людини, як до професія педагога, учителя, вихователя. Саме від його професійності залежить інтелектуальне, духовне, соціальне, емоційне становлення особистості дітей. Безперечно, ефективність роботи закладів вищої освіти залежить не лише від освітніх програм, а й від особистості педагога, його взаємин із дітьми та професіоналізму. Кожен талановитий, висококваліфікований, вдумливий педагог поєднує у своїй практиці загальнотеоретичні досягнення педагогіки, власний досвід, особистісні переваги та особливості дітей, із якими він працює.

Лінгвокультурологія вивчає фіксацію в мові, етнотекстах і дискурсивній практиці духовної й матеріальної культури народу, тобто культурно значущої інформації збережених у колективній пам'яті символічних способів матеріального й духовного усвідомлення світу певним етносом, відтворених у його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних

й естетичних цінностей, нормах, звичаях, обрядах, міфах, віруваннях, забобонах, побуті [4].

Із нашого погляду, лінгвокультурологічна компетентність реалізується в знаннях матеріальної й духовної культури, історичного розвитку української нації, фольклору, традицій, звичаїв та обрядів рідного народу, а також у вміннях реалізовувати культурознавчі знання в професійній діяльності. Важливо виробити вміння характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, визначати місце в системі світової культури, поцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути спроможним до діалогу культур, уміти висловлювати й обґрунтовувати власну позицію до питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичної минувшини [2].

У процесі дослідження формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти вважаємо за потрібне здійснювати аналіз мовних явищ, розглянути культурні, духовні універсалії, формувати терпимість, толерантність, злагоду. Для нас також варто акцентувати увагу здобувачів вищої освіти на справжні перлини української культури, що збагатили світову культуру (Тарас Шевченко, пісня, рушник, тощо), формувати відчуття єдності всіх людей Землі [2].

Тобто, наше завдання, як і курсу лінгвокультурології, поряд із міжкультурним діалогом проводити мудру експансію власної високодуховної культури (усна народна творчість, пам'ятки архітектури, заповідні місця).

Тож не менш важливим чинником міжкультурного діалогу є уникнення таких явищ, як культурна зарозумілість і самозакоханість, зневага та заздрість до інших культур, стереотипне сприйняття себе й інших, небажання змінюватись і подвійні стандарти в ставленні до себе та інших [5]. Ми переконані, що всіх людей світу, їхні культури об'єднують спільні ідеї, образи символи, архетипи. Саме через призму діалогу культур був укладений «Словник символів» («Словник символів культур України») за загальною редакцією професора О. Потапенка [3].

Розвиток вільної, гуманної і відповідальної особистості безпосередньо пов'язаний із системою її духовно-інтелектуального виховання і навчання. Адже духовність, моральність передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі і зосередженість на морально-духовній культурі людства.

Духовно-інтелектуальне виховання і навчання має базуватися на засадах свободи, відповідальності, справедливості, творчості, співпраці, самодіяльності, розвитку творчої індивідуальності.

Про духовно-інтелектуальне виховання і навчання можна говорити лише тоді, коли ставимо питання: заради чого здійснюється діяльність

людини, в чому сенс досягнення тих або інших цілей, прагнень, намірів, тому, на нашу думку, сфера духовно-інтелектуальних та морально-духовних цінностей включає сенс життя, любові, добра, зла тощо, тобто сенс загальних моральних категорій. А коли це так, то особистість завжди усвідомлює свої духовні цінності на протигагу рідного роду особистим цінностям, які далеко не завжди мають усвідомлений характер.

Підсумуючи вище сказане, зауважимо, що з урахуванням складності й значущості процесу освіти, ведучою метою справжньої освіти мають стати моральне самоусвідомлення, виховання та розвиток духовних якостей. Важливою складовою цього процесу є формування у здобувачів лінгвокультурологічної компетентності. Кожній особистості слід прищепити смак до духовної сторони життя. Вирішити ці завдання може лише особистісно-орієнтовна якісна освіта.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : Наказ МОН України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf> (дата звернення: 28.10.22).
2. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.
3. Потапенко О. І. Словник символів культури України. Київ : Міленіум, 2005.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підр. Київ ; Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
5. Українська лінгвокультурологія: навч. посібн. для студентів зі спеціальності «Українська мова і література» / О. І. Потапенко та ін, за заг. ред. О. І. Потапенка. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В. М., 2014. 350 с.

ПРАКТИКА ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ ТА ОСОБИСТІСТЬ ВИКЛАДАЧА

Дацюк О. А.

кандидат богослов'я, протоієрей,
Хмельницький інститут МАУП,
м. Хмельницький, Україна

У статті піднімається проблематика ролі особистості викладача у процесі засвоєння матеріалу предметів духовно-морального спрямування учнями та студентами. При розкритті теми використовуються джерела та література, що належать як до християнської духовної спадщини, так і до напрацювань сучасних вчених.

Ключові слова: авторитет, викладач, виховання, духовна освіта, особа.

The article raises the problem of the role of the teacher's personality in the process of assimilation by students of spiritual content. The article used literature that belongs to the Christian heritage and the works of modern scientists.

Keywords: authority, teacher, upbringing, spiritual education, personality.

Як відомо, успіх у сприйнятті предмету є явищем суб'єктивним: чимало залежить від особи викладача. Християнство проповідує необхідність виконання певних життєвих правил — заповідей Божих, завдяки яким людина стає духовно кращою. Викладаючи такі дисципліни як «Біблійна історія та християнська етика», ми маємо ставити за мету зацікавити учня предметом так, щоб християнські заповіді стали у житті домінантою, тоді є надія, що життя людини стане більш упорядкованим та осмисленим.

Методологія духовно-інтелектуального виховання і навчання має пробуджувати душу, спонукувати до переоцінки цінностей та зміни життя. Це має бути своєрідною єдністю віри, науки та практичних дій. Бо, як відомо, внутрішній стан людини проєцирується на зовнішню поведінку. Про це визначено говорить Святе Письмо: «Царство Боже всередині вас є» (Лк. 17: 21), але і пекло всередині людини, і від неї залежить, що вона частіше відчуває, та жодні зовнішні правила і моральні сентенції не матимуть ефекту, якщо не працювати над вихованням внутрішнього, духовного.

Мета статті полягає у спробі покласти дослідження особистості викладача, а також факторів, які позитивно впливають на моральне виховання молоді.

Тож, на запитання: «Хто мусить викладати такий предмет як «Біблійна історія та Християнська етика»? — учителя історії, зарубіжної літератури

чи можливо священики?..». Практика свідчить, що не має значення, хто вони будуть за фахом, головне, щоб це були люди, які відзначаються напруженістю духовного життя і говорять про те, що є їх особистим досвідом Бога, водночас не виходячи за рамки програми. Лише тоді викладання і процес виховання показують позитивні результати. Далі слід констатувати, що основною інтегральною якістю учителя, яка виражає «виховну силу» та його вплив на молоду душу є особлива обдарованість, покликання до вчительської справи, піднесення та талановитість, яку відчують учні та яка викликає в них довіру, готовність йти слідом.

Такі здібності є своєрідною «харизмою», іншими словами «Божою милістю», або даром людині (що не виключає необхідності працювати над собою). Справжній викладач, який хоче, щоб його предмет засвоїли, повинен мати у молоді авторитет, життєво втілюючи слова Я. А. Коменського, про те що любов повинна передувати навчанню.

Щодо відношення до навчального матеріалу, то учитель повинен орієнтуватися, насамперед, на внутрішній смисл, глибину подання предмету, що сьогодні, на жаль, замінено орієнтацією на об'єм матеріалу. Дивлячись на сучасні програми це не дивує, адже через пересичення широтою та кількістю інформації, в учнів нерідко починається втрата інтересу до предмету.

Для уникнення цього, учителю слід дбати про свій внутрішній світ, а також дивитися на науку не як на суму певних знань, а як на поступове розширення способу сприйняття світу і себе у ньому, тобто власного світогляду. Отже, предмети духовно-морального спрямування неможливо викладати примусово, треба формувати мотивацію в учнів, інакше це буде марна трата часу.

Вважаємо, що слід намагатися знаходити внутрішній сенс в усьому, що відбувається, бачити у кожному живу думку. Тоді світ знань предстане перед викладачем та студентом не як від початку чужий особистості, але як світ у його єдності із суб'єктом — педагогом.

Багато уваги розкриттю проблеми особи педагога у справі викладання і виховання приділено у працях Василя Олександровича Сухомлинського. Він, зокрема, писав: «Ми, вчителі, мусимо розвивати і заглиблювати у наших колективах педагогічну етику... Ця область нашої педагогічної праці, майже не досліджена і у багатьох школах забута, хоча про це розмов чимало. Я знаю роботу багатьох шкіл, багатьох учителів і це дає мені право стверджувати, що слова про чуйність часто лише виголошуються, але не реалізуються на практиці, перетворюючись у демагогію...». [6, с. 19-20]. За словом Сухомлинського: «...для дитини основна допомога — це співчуття...» [8, с. 19-20] і ніщо її так не вражає як байдужість. Сухомлинський

завжди стверджував, що моральні якості учителя є вирішальним фактором у справі виховання особистості учня. Мистецтвом виховання, на його думку, є уміння педагога відкрити перед кожним, навіть самим відсталим в інтелектуальному плані учнем, ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини. Однією з цих сфер є моральний розвиток, у ній нікому не закрита дорога до досконалості: тут може кожен стати великим і неповторним.

Крім вище означених, за думкою дослідників, для досягнення успіхів у вихованні молоді сучасному вчителю мусять бути властиві такі характеристики як-от: творче мислення, позитивні етичні якості, або, іншими словами — християнські чесноти — високі ціннісні установки: віра, патріотизм, громадська активність, любов до дітей. Формування цих рис пов'язано, насамперед, зі зміною мотиваційно-ціннісних орієнтацій, відходом від авторитаризму, зумовленого такими факторами як низький рівень культури, установкою на досягнення результату будь-якими методами, незнання психології та ін. Перефразуючи православного богослова, який говорив, що християни перш, ніж обожнитися мають стати людьми, у сьогоdnішній ситуації доречно повторити разом із відомим філософом, педагогом та психологом Павлом Петровичем Блонським: перш ніж починати чити людяності учня, «учителю, стань людиною!».

А що ж, власне, є «людського у людині» у педагогічному аспекті? Дослідники вважають, що це творче мислення, а також діалогове спілкування. Наголошується, що найбільш важливе у житті людини відбувається у моменти внутрішнього діалогу, т. з. стану «неспівпадання із собою». Тут пригадуються Заповіді Блаженства, де є «блаженні вбогі духом...» (Мф. 5, 3), тобто ті, що визнають своє духовне зубожіння та недосконалість...

Далі, важливою є здібність викладача до переводу ситуацій життєвих, або соціальних у педагогічні, виховні. Важлива також і т. з. «педагогічна рефлексія», що включає у себе усвідомлення викладачем справжніх мотивів своєї діяльності і увагу до того, чи сприймає учень навчальний матеріал, а також вміння відрізнати власні проблеми від проблем учнів. Потрібні і високі етичні якості викладача — чесноти, які, за визначенням архімандрита Платона (Ігумнова), є «стійкими характеристиками особистості, що свідчать про її відповідність ідеальній нормі людського існування» [4, с. 27]. В ідеалі християнські чесноти є основними ціннісними орієнтаціями педагога, серед яких домінують «суто педагогічні» чесноти — терпіння та любов.

Взагалі, любов до молоді мусить бути основною рисою викладача, яка перетворює школу у родину. Якщо викладач має любов, то його вплив

буде сильним і плідним. Плодами такої любові стануть взаємна повага та довіра зі сторони студентів.

Сучасні вчені навіть розробили своєрідну «технологію» для розвитку цього почуття у собі. 1. Слід розуміти що учні та студенти — молодь, тому і поводять себе як молодь. 2. Сприймати кожну дитину такою, якою вона є — з «плюсами» і «мінусами», зі всіма особливостями. 3. Якомога більш повно узнати, чому учень або студент став «таким» і старатися у собі виробити співчуття до дитини. 4. Установити особистий контакт, підтримувати словом. 5. Не упустити момент емоційного відгуку зі сторони учня, прийняти дієву участь у його проблемах. 6. Не стидатися проявляти свою любов, закріплювати дружній, сердечний, щирий тон у практиці повсякденного спілкування, але без фамільярності.

Окрім вище приведених порад, розглядаючи проблему у християнському розумінні, слід додати ще важливу деталь — педагогу-християнину потрібно пам'ятати, що любов до учнів не лише досягається мудрістю, освітою, тактовністю, тощо, але й вимолоюється, адже Господь у Святому Письмі ясно навчає нас: «І все, чого прохатимете у молитві з вірою, отримаєте» (Мф.21,22), тож необхідно й щиро молитися Господу за своїх учнів і просити про дарування любові до них.

Розкриваючи тему, особливо слід зупинитися на такій важливій характеристиці учителя як духовність. Протопресвітер Василь Зеньковський говорить про духовність, як про творчу силу у людині. «Початок духовності у людині, не є окремою сферою, не є якимось особливим відокремленим життям, а є творчою силою, що пронизує собою усе життя людини (життя і душі, і тіла) і визначає нову якість життя. Початок духовності є тому і початком цілісності та органічної ієрархічності у людині...» [2, с. 46]. Так, для повороту учня та студента до духовності, для зацікавлення предметами морально-етичного спрямування, такими як «Біблійна історія та християнська етика», викладач сам повинен бути носієм вищих духовних цінностей. Розвиваючись духовно, він одухотворяє й усю свою сферу відносин із реальністю.

Високий духовний рівень учителя, його любов до Бога, учня та студента, а також до свого предмету та до усього світу є вирішальним фактором результативності духовного та морального виховання.

На завершення зазначимо — на зміну авторитарної педагогіки сьогодні приходить педагогіка співробітництва. Особистість учня та студента може виховати лише особистість викладача. Тобто учитель не є лише «урокодавцем», але він — наставник, друг, а у певній мірі і духівник. Такими є найкращі учителя. Таким є ідеал педагога, який виховує юну душу і укріплює її на тернистому шляху до знань та високоморального життя, яке можливе лише у Бозі та з Богом.

Список використаних джерел

1. Свята Біблія, книги Священного Писання Старого і Нового завіту. Торонто, 1989. 1528 с.
2. Зеньковський В. Педагогіка, «Християнська життя». Київ, 2002.
3. Зеньковський В. Протопресвітер. На порозі дорослішання. Кам'янець-Подільський. 2000.
4. Ігумнов Платон, архіандрит. Моральне богослів'я. Миколаїв, 2006.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978. 263 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1978. 264 с.
7. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книга для навчаючих. Київ : Лествица, 2003. 448 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Дубасенюк О. А.

доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

Представлено концепцію виховної діяльності викладача вищої школи, яка відображає три основних підпростори: структурний, прaksiологічний та аксіологічний. Окреслена концепція є основою для вироблення стратегії і тактики організації професійної підготовки майбутніх педагогів, вдосконалення їх виховної майстерності.

Ключові слова: викладач вищої школи, виховна діяльність, системний базис, професіоналізм.

The concept of educational activity of a high school teacher is presented, which reflects three main subspaces: structural, praxiological and axiological. The outlined concept is the basis for developing a strategy and tactics for organizing the training of prospective teachers, improving their educational skills.

Keywords: high school teacher, educational activity, system basis, professionalism.

Вступ. Комплексний аналіз проблеми професійної виховної діяльності в науковій літературі свідчить про те, що нині виникла необхідність розробки нової теоретико-методологічної концепції у контексті освітніх змін. Методологічну базу дослідження становлять ідеї, узагальнення і висновки діалектичної теорії пізнання, теорії людської (професійної) діяльності щодо творчого розвитку особистості. У дослідженні використовувалися загальнофілософські положення В. Андрущенка, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, загальнопедагогічні теорії В. Гриньової, С. Карпенчук, Н. Кічук, Н. Ничкало, Б. Ступарика, Л. Хомич; психологічні теорії Г. Балла, І. Бежа, Г. Костюка, С. Максименка, В. Рибалка та ін., що містять висновки і положення психологічної науки про розвиток духовно-інтелектуальних якостей; положення педагогічних теорій та відображають тенденції педагогічної освіти і виховання [1-4].

Мета дослідження — обґрунтувати концептуальні засади духовно-інтелектуальної виховної діяльності викладача вищої школи.

Сутнісні характеристики процесу професійного становлення педагога визначаються провідною роллю розвитку особистості у закладах вищої освіти як майбутнього працівника, громадянина незалежної держави [5; 7]. Сучасна методологія пізнання вимагає певної системи коорди-

нат — «системного базису», що експлікують необхідні і достатні аспекти відображення системного об'єкту, який вивчається [1; 4]. Шуканий базис для дослідження виховної діяльності викладача вищої школи можна уявити у вигляді багатомірного абстрактного простору, що описується, і підпростори якого відображають окреслену діяльність з методологічних позицій.

Розглянемо послідовно три головних підпростори виховної діяльності викладача: структурний, процесуальний і аксіологічний. Дослідження визначеної діяльності у контексті практичної діяльності людини — найважливіший методологічний принцип психолого-педагогічної науки, який у літературі тлумачиться як діяльнісний підхід. Ураховуючи особливості виховної діяльності як складової педагогічної діяльності, ми вирізняємо структуру об'єкта, що досліджується сучасними науковцями, розробленої із позиції загальної теорії систем [1]. Окреслена структура включає такі взаємопов'язані компоненти: суб'єкт і об'єкт виховного впливу, предмет їх спільної діяльності, цілі виховання та засоби педагогічної комунікації.

Разом з тим, спираючись на принцип відображення взаємодії і розвитку, зазначимо, що структурні рівні організації будь-якого явища можуть трансформуватися в етапи його розвитку і навпаки. Одночасно враховуємо, що професійна виховна діяльність має кільцеву структуру, кожен з елементів якої знаходиться в різноманітних взаємодіях. Розвиваючи погляди сучасних дослідників виділяємо процесуальні компоненти виховної діяльності: 1) діагностичний; 2) проєктуально-цільовий; 3) організаційний; 4) стимулюючо-спонукальний; 5) контрольно-оцінний, котрі розглядаємо і як етапи означеної діяльності [2; 4; 6]. Стисло охарактеризуємо їх.

Діагностичний етап містить різні аспекти гностичної діяльності педагога. Він передбачає осмислення цілей, завдань, сутності, специфіки процесу виховання як на основі їх теоретичного бачення, так і врахування об'єктивних чинників, що визначаються соціальною ситуацією у суспільстві. При цьому викладачем аналізуються особливості різних категорій студентської молоді, накопичується виховна інформація про цілі, засоби, зміст роботи зі студентами, оцінюється власна діяльність, її ціннісне спрямування.

Проєктуально-цільовий етап. Викладач визначає стратегічні цілі виховної діяльності, що виступають як мисленнєве уявлення майбутнього результату (образ — мета — сформована особистість студента). Викладач моделює програми розв'язання стратегічних і тактичних задач, ураховуючи вікові та індивідуальні особливості студентів, зону їх найближчого

розвитку, допомагає студентам визначати власні проблеми і проєктувати способи їх досягнення.

Етап організації передбачає реалізацію виховного замислу викладача у співробітництві зі студентами. Створюється атмосфера психолого-педагогічної підтримки їх творчих починань, переорієнтація особистих цілей на досягнення ефективного результату [2]. На етапі цілездійснення педагог сприяє залученню студентів до різних видів діяльності, дає можливість їм випробовувати свої потенційні можливості, розвивати здібності через вирішення їх особистісних і професійних проблем. Педагог навчає студентів способам аналізу, моделювання, конструювання, організації, спілкування, необхідних їм у процесі власної життєдіяльності і професійної діяльності [6].

Стимулюючо-спонукальний елемент діяльності. Урахуємо, що виховна діяльність — це передусім спілкувальна діяльність і тому вона ґрунтується на встановленні доцільних, партнерських стосунків взаєморозуміння і взаємоповаги між суб'єктами виховного процесу. Викладач володіє засобами виховуючих ситуацій регулює процес взаємодії студентів з об'єктами спілкування, пізнання, праці; одержує зворотний зв'язок.

Контрольно-оцінний етап передбачає оцінку досягнутих результатів, зіставлення їх із вихідною метою. Цей етап охоплює не тільки власну діяльність педагога, але й стосується діяльності студентів, які навчаються навичкам самоконтролю, взаємоконтролю та груповому контролю у процесі освітньо-виховної роботи. Такий підхід сприяє розвитку у студентів рефлексивних здібностей, позитивної ціннісної і пізнавальної мотивації, підвищує інтерес до навчання, праці, спілкування.

Дослідження проблеми виховної діяльності викладача має багатоаспектний характер, оскільки виконується в рамках нової інноваційної науки — акмеології, яка вивчає стан зрілості і вищого рівня розвитку індивіда. Зумовлений напрям науки активно розвивається, об'єднав зусилля багатьох учених (О. Вознюк, В. Гладкова, В. Огнев'юк, Н. Сидорчук, С. Сисоєва, Л. Рибалко та ін.) різноманітних людинознавчих дисциплін на вивчення індивідних, особистісних, суб'єктно-діяльнісних характеристик фізично і психічно зрілої людини, на виявлення об'єктивних і суб'єктивних умов, які б дали їй можливість найбільш плідно проявити себе в житті [7, 9].

Усе це в сукупності, а саме: ціннісні орієнтації, відносини, здібності, знання, уміння визначають ядро духовно-інтелектуального розвитку особистості і діяльності викладача, рівень його професіоналізму. Науковці виділяють важливу складову педагогічного професіоналізму — культуру-

логічну підготовку викладача, що означає сходження з майбутніми фахівцями до висот культури, відтворення її акме-досягнень [6].

Ураховуючи визначені положення, концептуальна модель дослідження включає ще дві підструктури. Перша містить підструктуру, що характеризує професіональні якості особистості (професіоналізм особистості), друга — властивості, які характеризують діяльність вихователя (професіоналізм діяльності). Специфіка педагогічної праці полягає в тому, що вона впливає на розвиток суспільства засобами виконання своїх професійних ролей. Отже, професіоналізм особистості викладача як вихователя включає такі його якості, які стимулюють розвиток його духовно-інтелектуальної сфери.

Висновки. Таким чином, концептуальною основою виховної діяльності викладача вищого навчального закладу є ціннісні орієнтації, відносини, здібності, знання, уміння, що в сукупності визначають рівень його професіоналізму та компетентності, духовно-інтелектуальної зрілості. У контексті акмеологічного підходу дослідження виховної діяльності викладача вищої школи є перспективним і спрямоване на подальше непевне самовдосконалення його особистості.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Методологічні характеристики педагогічних досліджень. *Вісник Академії педагогічних наук України*. 1993. № 1. С. 11–23.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : моногр. / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.
5. Ничкало Н., Лук'янова Л., Хомич Л. Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід : наук.-аналіт. доп. / Нац. акад. пед. наук України, ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України; за ред. В. Кременя. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2021. 54 с.
6. Рибалко Л. С. Організаційна культура викладача вищої школи. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2016. Вип. 39. С. 179–183.
7. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 336 с.

ЗМІСТ КУЛЬТУРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Зарубенко О.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано підходи дослідників до визначення суті культуротворчої діяльності. Визначено її мету і завдання в контексті підготовки педагогічних працівників у закладах вищої педагогічної освіти. Зроблено висновки про те, що культуротворча діяльність у закладах вищої педагогічної освіти покликана сприяти самовизначенню особистості майбутнього педагога, його самореалізації, підвищенню рівня естетичної культури, розвитку творчого потенціалу, набуттю практичних навичок використання естетичного досвіду в інших видах діяльності.

Ключові слова: культуротворча діяльність, майбутні педагоги, естетичне виховання, ета, завдання, зміст.

The article analyzes the researchers' approaches to defining the essence of cultural activity. Its purpose and tasks are determined in the context of the training of pedagogical workers in higher educational pedagogical institutions. It was concluded that cultural activities in higher pedagogical institutions are designed to contribute to the self-determination of the personality of the future teacher; his self-realization, the improvement of the level of aesthetic culture, the development of creative potential, and the acquisition of practical skills in the use of aesthetic experience in other types of activities.

Keywords: cultural activity, future teachers, aesthetic education, education, tasks, content.

Зважаючи на педагогічний потенціал культуротворчої діяльності, сучасна практика закладу вищої педагогічної освіти широко використовує її виховні можливості, що сприяє вирішенню завдань естетичного виховання студентської молоді. З цього приводу О. Шевнюк зазначав: «Культуротворча діяльність студента спирається на результати пізнання соціокультурних процесів і реалізується в полікомунікативному процесі» [4, с. 87–88]. Відтак, під час педагогічної взаємодії, орієнтованої на розкриття значущих культурних цінностей і смислів, шляхом залучення до різних форм просвітницької, краєзнавчої, народознавчої, музейної діяльності, художньої творчості, збагачується культурний тезаурус здобувачів вищої освіти; інтеріоризується національний культурний досвід ставлення до світу і до людини.

Ознайомлення з науковою літературою дозволило виявити, що в умовах модернізації вищої педагогічної школи, спрямування освітнього проце-

су на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу, культуротворча діяльність зумовлює використання естетичних чинників у духовно-практичному розвитку студентської молоді, підготовці їх як майбутніх педагогів.

З метою змістовного обґрунтування культуротворчої діяльності розглянемо еволюцію уявлень про цю категорію у психолого-педагогічній науці. Перш за все необхідно зауважити, що культуротворча діяльність характеризується науковцями як багатогранний феномен, що функціонує у взаємодії індивіда і соціального середовища з урахуванням потреб суспільства. Орієнтація на загальнолюдські цінності зумовлює її органічне включення в структуру особистісно і професійно значущих якостей майбутнього педагога [4].

Водночас слід зазначити, що культуротворча діяльність обґрунтовується вченими через характеристику таких понять, як культурна діяльність, творча діяльність, культуротворчість. У наукових працях І. Зязюна, В. Леонтьєвої ставиться наголос на тому, що культуротворча діяльність зумовлюється посиленням культурологічної функції освіти і репрезентується як «культурна діяльність», мета якої полягає у створенні нових культурних цінностей.

Як «творчу діяльність» здобувачів вищої освіти, що спрямована на освоєння культури і творчості, розглядають культуротворчу діяльність учені А. Капська, Л. Кондрацька, Г. Падалка, О. Рудницька, С. Сисоєва, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін.

На сучасному етапі модернізації вищої педагогічної освіти творча діяльність широко використовується у практиці вищої школи як така, що цілеспрямовано вирішує завдання пізнання дійсності та її перетворення в педагогічному процесі. У психолого-педагогічних дослідженнях розкриваються особливості реалізації культуротворчої діяльності, просторові та часові чинники, що визначають її цілеспрямовану та систематичну організацію та реалізацію.

Виходячи із вищезазначеного, дослідники О. Жорнова, Ю. Куницька розглядають культуротворчу діяльність як «культуротворчість». Так, О. Жорнова, узагальнюючи результати аналізу становлення і розвитку цього поняття у психолого-педагогічному аспекті, наголошує, що культуротворчість є універсальною гуманістичною категорією, що характеризує розвиток культури «при збереженні культурних архетипів через осмислення індивідуального і колективного шляху в ній, ствердження найвищих духовних ідеалів та прагнень об'єднаних колективних зусиль у розгортанні бажаного сценарію майбутнього» [1, с. 114].

На думку вченого, культуротворчість як педагогічна категорія і освітня практика характеризуються усвідомленням таких взаємопротилежних

понять, як «пасивність — активність», «колективне — індивідуальне», «норма — аномалія», «репродуктивне — продуктивне», «ординарність — неординарність», «споживання — створення», «обдарованість — звичайність» тощо [1, с. 79]. Дослідниця дійшла висновку, що поширення цього поняття в педагогічній науці пов'язано з посиленням процесу культурологізації освіти.

Аналіз сутності культуротворчої діяльності здобувачів вищої педагогічної освіти було здійснено О. Шевнюк. Дослідниця тлумачить названу категорію так: «Культуротворча діяльність є специфічною формою буття людини в культурі, що виявляється в спрямованому перетворенні соціокультурної дійсності, реалізує й розвиває систему її ставлення до світу й самої себе» [4, с. 85]. Культуротворча діяльність розглядається як критерій результативності пізнання майбутнім учителем соціокультурних процесів, і що саме вона дозволяє учителеві не обмежуватися певними умовами життєдіяльності, а здатна виокремлюватися з плину педагогічної практики й споглядати свою працю [4, с. 85].

Проте, беручи до уваги наявні погляди науковців щодо розуміння суті культуротворчої діяльності, вважаємо, що її недостатньо розглядати лише як продовження освітнього процесу. Вона зумовлює значно більшу порівняно з процесом навчання пізнавальну активність і справляє більший вплив на формування естетичних почуттів здобувачів.

Слушною вважаємо думку О. Софіщенко про те, що культуротворча діяльність у вищій педагогічній школі дозволяє системно розв'язувати актуальні завдання естетичного виховання студентської молоді, оскільки вона здатна «генерувати естетичні ідеї, збагачувати їх змістову основу, знаходити способи і прийоми художньо-образної виразності для передачі естетичних цінностей аудиторії» [3, с. 26].

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що культуротворча діяльність здобувачів вищої педагогічної освіти полягає у вмінні набувати інформацію та передавати її співучасникам естетичної діяльності; раціонально розподіляти час на окремих етапах культуротворчої діяльності; організовувати систематичне самостійне освоєння прекрасного, виконання творчих завдань; здійснювати самоконтроль досягнених результатів діяльності.

Метою культуротворчої діяльності у закладах вищої педагогічної освіти вважаємо передачу (у різних формах) молоді соціального досвіду, багатства духовних цінностей людства і на цій основі формування особистості, яка активно пізнає та примножує культурні цінності, наслідує традиції українського народу та пропагує його культурні надбання.

Ми поділяємо думку дослідниці І. Корольової, яка серед завдань реалізації культуротворчої діяльності здобувачів у закладах вищої педагогічної освіти виокремлює такі:

- формування орієнтацій та потреб здобувачів у мотивації пропаганди цінностей навколишнього середовища та мистецтва;
- виявлення естетичної активності здобувачів у почуттях, мисленні та творчості, що сприяє збереженню цінностей національної культури;
- розвиток у здобувачів творчого потенціалу, який ґрунтується на самостійно вироблених уміннях та навичках, здібностях до творчої дії й мірі їх реалізації у культуротворчій діяльності, спрямованій на примноження естетичних цінностей [2].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що культуротворча діяльність у закладах вищої педагогічної освіти покликана сприяти самовизначенню особистості майбутнього педагога, її самореалізації, підвищенню рівня естетичної культури та розвитку творчого потенціалу. У процесі її здійснення майбутні педагоги набувають необхідного естетичного досвіду, практичних навичок використання його в інших видах діяльності, отримують можливість виявляти естетичне ставлення до явищ навколишньої дійсності під час спілкування зі світом прекрасного.

Список використаних джерел

1. Жорнова О. І. Теорія і методика формування культуротворчості : моногр. Запоріжжя : Дике Поле, 2006. 416 с.
2. Оніщенко О. Естетичне виховання: історичні традиції та сучасність. *Мистецтво та освіта*. 1998. № 3. С. 2–6.
3. Софіщенко О. В. Формування системи естетичних цінностей у студентів педагогічного навчального закладу. Херсон, 2002. 226 с.
4. Шевнюк О. Л. Структура і функції культурологічної освіти майбутнього вчителя. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 1 (XXXVIII). С. 81–89.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Іванченко Л. В.

викладач іноземних мов, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист Кременчуцького льотного коледжу,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Кременчук, Україна

Рябуха М. Л.

здобувач освіти Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Кременчук, Україна

У статті розкрито акмеологічні засади формування професійної компетентності майбутнього фахівця у ВНЗ. Визначено поняття «творча самостійна робота», «професійна компетентність» з позицій акмеології, узагальнено критерії та рівні розвитку професіоналізму здобувачів освіти.

Ключові слова: творча самостійна робота, професіоналізм, професійна компетентність, акмеологія.

The article deals with the acmeological principles of the professional competence formation of the future specialist at a university. The concept of «creative independent work», «professional competence» from the standpoint of acmeology is defined, the criteria and levels of professional development of education seekers are summarized.

Keywords: creative independent work, professionalism, professional competence, acmeology, professionalism, professional competence, acmeology. Education recipients are summarized.

Розглянемо формування професійної компетентності, яке здійснюється у процесі підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі з позиції акмеологічного підходу. Сутність акмеологічного підходу багато вчених вбачають у комплексному, цілісному дослідженні суб'єкта на певному ступені зрілості, коли всі його особистісні та суб'єкт-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності з урахуванням їхнього взаємозв'язку з метою сприяння особистості досягти вищих рівнів її розвитку [3].

За твердженням Г.Данилової, акмеологічний підхід необхідно розглядати в площині гуманізації освіти та закладення основ інноваційної ідеології виховання. Характерною ознакою акмеологічного підходу є спрямованість педагогічного процесу на вдосконалення людини в освітньому середовищі, її саморозвиток, цілеспрямований рух особисто-

сті протягом життя «від однієї вершини до іншої, на досягнення «акме» у різних видах зрілості людини, в її творчості і здоров'ї, у розвитку всіх її життєвих сил» [2].

Вітчизняні дослідники В. В. Олійник, В. І Маслов, Л. І. Даниленко, І. Ф. Жерносек [1] та ін. визначають професійну компетенцію як інтегральну якість особистості, що має свою структуру та дозволяє фахівцеві у найбільш ефективний спосіб здійснювати свою діяльність, а також сприяє його саморозвитку і самовдосконаленню.

Запровадження акмеологічного підходу в професійній освіті забезпечує якісне засвоєння здобувачами освіти знань та технологій, необхідних для їхньої подальшої самореалізації в професійній діяльності, розвиток їхнього творчого потенціалу, посилення мотиваційних установок до самовдосконалення протягом усього життя, формування інтересів для досягнення успіху в професійній діяльності. Випускники закладу вищої освіти будуть здатні самостійно мислити, вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку, знаходити шляхи досягнення професійного та особистісного успіху.

Важливим завданням акмеологічного підходу в контексті досліджуваної проблеми є прогресивне особистісно-професійне становлення майбутнього фахівця до високого рівня професіоналізму засобом формування таких якостей, як активність, відповідальність, самостійність, амбітність, креативність, впевненість у власних силах, а також здатності до самостійного прийняття рішень, самовдосконалення, рефлексії, самокорекції.

Відмінною особливістю даної роботи є розгляд процесу формування професійної компетентності в єдиній освітній системі, що охоплює всі види творчої самостійної роботи і функціонує протягом усього періоду навчання. Самостійна творча робота студентів сприяє розвитку творчого мислення, індивідуальних здібностей та професійної компетентності, а також дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань і практичне застосування їх для вирішення організаційних, технічних, прикладних завдань і наукових проблем, а також виховує у студентів вміння працювати в колективі, тобто всі ті професійні вміння, якими відрізняється підготовлений висококваліфікований фахівець.

У ході творчої самостійної роботи у здобувачів освіти не тільки формується творчий потенціал майбутнього фахівця і визначаються його наукові інтереси, а й розвиваються ділові та особистісні якості, необхідні для професійної діяльності: цілеспрямованість, відповідальність, наполегливість у досягненні мети, ініціативність, співпраця, відповідальність, сумлінність, надійність, здатність доводити справу до кінця, адекватна са-

мооцінка, самоконтроль, самоорганізованість (вміння планувати і організовувати самостійну роботу), вміння працювати в команді.

Список використаних джерел

1. Система педагогічної освіти та педагогічних інновацій : зб. наук. пр. Київ; Полтава, 2002. 101 с.
2. Данилова Г. С. Творчість як феномен акмеологічного самовдосконалення професіоналізму викладача ВНЗ. *Проблеми освіти*. 2010. № 63. Ч. 1. С. 82–90.
3. Путінцев А. В. Сутність професіоналізму та головні якості сучасного підприємця. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія* : зб. наук. пр. Ялта, 2013. Вип. 39 (1). С. 166–173.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ХАРКІВСЬКІЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ШКОЛІ І-ІІІ СТУПЕНІВ № 87

Карась А. Г.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, директор,
Харківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 87
Харківської міської ради Харківської області,
м. Харків, Україна

Кривша В. О.

заступник директора з виховної роботи,
Харківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 87
Харківської міської ради Харківської області,
м. Харків, Україна

У статті представлено досвід організації духовно-інтелектуального виховання учнів у закладі загальної середньої освіти. Висвітлено роль волонтерського руху, учнівського самоврядування. Зазначена позитивна роль участі в конкурсах та акціях різного рівня. Розкритий вплив педагогічної підтримки на успішність здійснення виховної діяльності.

Ключові слова: здобувачі загальної середньої освіти, духовно-інтелектуальне виховання, національно-патріотичне виховання, волонтерські акції, учнівське самоврядування.

The article presents the experience of organizing the spiritual and intellectual education of students in an institution of general secondary education. The role of the volunteer movement, student self-government is highlighted. The positive role of participation in contests and promotions of various levels is indicated. The impact of pedagogical support on the success of educational activities has been revealed.

Keywords: general secondary education students, spiritual-intellectual education, national-patriotic education, volunteer actions, student self-government.

В умовах воєнної агресії Російської Федерації в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості. Педагогічна діяльність вчителів нашого закладу направлена на всебічний розвиток шкільної спільноти. Робота ведеться за усіма напрямками відповідно до концепції Національно-патріотичного виховання та спрямована на здійснення громадянсько-патріотичної, військово-патріотичного, духовно-морального та екологічного виховання.

Мета статті — представити досвід організації духовно-інтелектуального виховання учнів у закладі загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні.

Духовно-інтелектуальний розвиток учнів у школі відбувається завдяки впливу на особистість через однолітків, вчителів, психологічну підтримку, органи учнівського самоврядування, навчальні предмети, громадські справи. Безумовно, учителі є модераторами розвитку, задають напрямок, дають поштовх, корегують. Але будь-який напрямок в роботі буде успішним лише тоді, коли й сам учитель, насправді захоплений ідеєю та може «запалити» своїх учнів. Вже декілька років поспіль наші учні та вчителі на чолі зі вчительською початкових класів Щербань Аліною Миколаївною беруть активну участь у волонтерських акціях «Допоможи ближньому», спільно з благодійним фондом «Belif» на підтримку дітей, хворих на онкологію. Оце приклад того, що духовність вчителя, вміння щиро розповісти своїм учням про важливі речі навкруги нас, стають прикладом для дітей [1].

Учнівське самоврядування «Шкільна мерія» в цьому році активно висловлює свою громадянську позицію. Багато акцій, які діти пропонували провести на фоні вторгнення країни-агресора до нашої України. Це участь нашої учнівської спільноти, яка зараз перебуває за кордоном у різного роду акціях. Хо́да у марші міру в Австрії, Польщі, Германії, спортивні змагання у Чехії, творчі заходи у Польщі задля підтримки нашої держави з різних кутків світу від дітей та батьків, які зараз перебувають за межами України. Челендж «Код нації». Безперечно, що без підтримки батьків у духовному вихованні дітей, нам вчителям зараз на відстані працювати важче. Співпраця, партнерство з батьками дають результати. Дійсно, ми в закладі як величезна піраміда, і кожен кут головний — це і діти, і батьки, і вчителі.

Духовно-інтелектуальний розвиток учнівської спільноти зростає коли учні з захопленням приймають участь в обласних, міських, районних конкурсах та акціях «Героям сучасності» у номінації «Долоньки побажань», «Каштан зberi — ЗСУ допоможи», «Якщо кожен допоможе — Україна перемає». Учнівське самоврядування ініціювало таку акцію «Школо 87, подякуй воїну ЗСУ», діти запропонували записати відео до воїнів, зібрати смаколики, виготовити обереги, малюнки та разом з вчителями відвідати поранених-військових. Ще одна акція від нашого самоврядування — Челендж «Мій тато захисник України» [2].

Кожен рік в закладі є такі випускники, які обирають для себе військо́ві спеціальності на базі Харківського національного університету ім. Івана Кожедуба, Національного університету цивільного захисту України, льотної академії авіаційного університету. Духовно-інтелектуальний напрямок формується в закладі завдяки заходам, направленим на виховання загальнолюд-

ських та національних цінностей, демократії, гідності, гуманізму, толерантності, поваги до історичного минулого, до національного надбання сприяє становленню духовної та моральної особистості учнів. Цього року наш учень 10-Б класу, Зінченко Владислав зайняв III призове місце у обласному фестивалі ораторського мистецтва, присвяченому 300-річчю від дня народження Григорія Сковороди, тим самим довівши, що пам'ять нащадків невмируща. Усвідомлення та розуміння своєї істинної, духовної природи, історії свого народу — запорука зрілої особистості. Багато заходів направлені на розвиток особистості, як інтелектуала — це й конкурс есе «Війна за свій шлях», вікторини, фотоконкурси, челенджи де наші учні приймають участь [3].

Звісно, в теперішніх умовах учням, батькам, а іноді й нам самим важко буває бути активними, ініціативними, позитивними, хтось згасає, переживають виснаження, спустошення, втому. Духовно відтворитися та зміцнити допомагає психологічна підтримка під керівництвом наших незламних психолога школи Бутової Оксани Миколаївни та соціального педагога Насонової Катерини Сергіївни. За допомогою каналів інформування: Вайбер, Телеграм, Фейсбук вони проводять просвітницьку роботу для учасників освітнього процесу: вчителів-батьків-дітей. Колеги розбирають проблеми навчальної діяльності, причини та шляхи подолання неуспішності, допомагають у налагодженні міжособистісного спілкування, сприяють встановленню довірливо поважних відносин, емоційного стану та навчають навичкам саморегуляції, допомагають сформувати позитивну життєву перспективу.

Отже, представлено досвід організації духовно-інтелектуального виховання учнів харківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 87 Харківської міської ради Харківської області через діяльність учнівського самоврядування, участі у конкурсах різного рівня, волонтерських акціях, профорієнтаційній роботі. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні ролі сімейного виховання на формування духовно-інтелектуальних якостей учнів.

Список використаних джерел

1. «Разом — ми сила, разом до ПЕРЕМОГИ!» — під таким девізом продовжує працювати дитяче самоврядування. URL: http://school87.edu.kh.ua/novini_shkoli/id/1679/vn (дата звернення: 01.11.2022).
2. «Школа 87, подякуй воїну ЗСУ!» — учнівське самоврядування реалізує ідею широкого привітання наших захисників. URL: http://school87.edu.kh.ua/novini_shkoli/id/1670/vn (дата звернення: 01.11.2022).
3. Обласний фестиваль ораторського мистецтва «Пізнай себе, свій рід, свій нарід, свою землю — і ти побачиш шлях у життя». Владислав Зінченко серед найкращих! URL: http://school87.edu.kh.ua/novini_shkoli/id/1683/vn (дата звернення: 05.11.2022).

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ: ПОСТНЕКЛАСИЧНА ПАРАДИГМА ОСВІТИ

Купіна І. О.

кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Радченя І. В.

кандидат педагогічних наук,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті зацентовано увагу на важливості життєвотворчого потенціалу гуманітарних предметів (філософії, української мови, іноземної мови, історії, безпеки життєдіяльності). Проаналізовано ідеї Нової української школи. Звернено увагу на те, що в сучасних умовах розвитку національної системи освіти в Україні значно підвищуються вимоги до духовного зростання особистості.

Ключові слова: потенціал, парадигма, освіта, гуманітарні дисципліни.

The article focuses attention on the importance of life-creating potential of humanitarian subjects (philosophy, Ukrainian language, foreign language, history, life safety). The ideas of the New Ukrainian School are analyzed. Attention was drawn to the fact that in the modern conditions of the development of the national education system in Ukraine, the requirements for the spiritual growth of the individual are significantly increased: social, philosophical, psychological and pedagogical are also added to the well-known aspects of solving this issue.

Keywords: potential, paradigm, education, humanitarian disciplines.

Сьогодні парадигма освіти зорієнтована на значущість людини, її унікальність та творчий потенціал, який передбачає новий підхід до реалій життя, тобто готовність відмовитися від звичних схем і стереотипів поведінки, сприйняття й мислення, готовність до самозміни. Людина схарактеризована в потенційному проєктуванні та перспективності. Потенційне моделювання забезпечує прогнозування, передбачення розвитку особистості та її життєвотворчості. В умовах сьогодення України до загально-відомих аспектів розв'язання цього питання приєднуються ще й ті чи ті, зокрема соціальні, філософські, психологічні та педагогічні. Отже, зазначена проблема є безсумнівно актуальною.

Наразі необхідно готувати вчителя, який працює натхненно, сприяє формуванню особистості дитини, але для цього він повинен бути еталоном, взірцем наставників.

Л. Гриневич впевнена, що «нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. Реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання, з метою залучення до професії найкращих. Насамперед творчому та відповідальному вчителю, який постійно працює над собою, буде надано академічну свободу. Учителю зможе готувати власні авторські навчальні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражати власну фахову думку. Держава гарантуватиме йому свободу від втручання у професійну діяльність. Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. Учителі вивчатимуть особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя — не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Збільшиться кількість моделей підготовки вчителя. Форми підвищення кваліфікації буде диверсифіковано: курси при ІІПО, семінари, вебінари, онлайн-курси, конференції, самоосвіта (визнання сертифікатів). До роботи в школі будуть залучені найкращі» [1, с. 16].

Якщо аналізувати взагалі ідеї Нової української школи (ключові компетентності для життя, педагогіка партнерства, умотивований учитель, орієнтація на учня, виховання на цінностях), то можна простежити спільне з проблематикою нашої теми. Але необхідно зауважити, що недостатня увага приділяється проблемі формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Пріоритетним завданням сучасної освіти є виховання цілеспрямованої особистості, що прагне до реалізації своїх можливостей, готової до опанування нового досвіду, здатної відповідально вибирати в різних життєвих ситуаціях. Тому метою навчального процесу стає формування не просто умінь і навичок, а певних якостей особистості, які сприятимуть успішній адаптації молодого покоління в суспільстві та його змог. Для того, щоб утриматися в хаосі сьогодення, памолоді слід шукати відповіді на питання щодо морально-етичних засад, гармонії буття в досвіді людської цивілізації, який зафіксований у культурі людства, яка є об'єктом вивчення гуманітарних дисциплін.

Важливість життєвотворчого потенціалу гуманітарних предметів пояснюється їхньою сутністю, а саме: філософія — наука, яка вивчає найзагальніші суттєві характеристики людського ставлення до природи, суспільства та духовного життя у всіх його основних проявах; історія — наука, яка вивчає минуле людства, покладаючись при цьому на письмові

та матеріальні свідчення минулих подій; безпека життєдіяльності — наука, що вивчає теоретичні основи взаємодії людини з довкіллям і способи забезпечення безпеки її життя й діяльності в середовищі існування й умовах сучасного виробництва; українська мова (за професійним спрямуванням) — наука, яка допоможе оволодіти навичками правильного професійного спілкування; іноземна мова — наука, яка допоможе вільному спілкуванню з людьми інших країн. Узагалі всі гуманітарні дисципліни містять ті цінності, які можуть трансформуватись у ціннісні орієнтири [2, с. 98–100].

У сучасних умовах розвитку національної системи освіти в Україні значно підвищуються вимоги до духовного зростання особистості, зокрема формування національної свідомості, планетарного світогляду, моральної самостійності, соціальної активності. Сьогодні у свідомості домінує переконаність у тому, що майбутнє України визначатиметься духовністю особистості, де вирішальним критерієм рівня освіти молодшої людини буде не тільки сума знань, збагачення пам'яті чи розвиток інтелекту, а її світогляд, розуміння нею свого людського призначення, бачення напрямів реалізації себе як особистості, її здатність до адаптації в ситуації постійних змін, зокрема в умовах воєнного стану.

На наш погляд, успішне вирішення цих фундаментальних завдань вимагає гуманітаризації освіти в Україні, яка б забезпечила етико-моральне становлення та духовне збагачення молодого покоління.

Отже, гуманітарні дисципліни спрямовані передусім на формування історико-літературних знань, культури, розвиток багатства почуттів у молоді, ознайомлення її із роллю творчості в житті людини й суспільства. Зважаючи на це, доцільним для освіти є використання змісту зазначених гуманітарних дисциплін, що дозволило б майбутнім учителям краще усвідомити складність життєдіяльності людини в гармонії з природою, відносинах із суспільством, культурою та творчістю.

Список використаних джерел

1. Концепція нової української школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. 34 с. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/uasch2016/konczepczya.html> (дата звернення 03.10.2022).
2. Радченя І. В. Формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків : ХНПУ, 2020. 288 с.

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: УКРАЇНЬСЬКА НАУКОВА ДУМКА

Лі Хайцзюань

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті визначено компетентнісний підхід як провідний у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Висвітлено підходи українських вчених щодо розуміння сутності професійної компетентності учителя музичного мистецтва. Окремлено значущість фахових музичних компетентностей майбутнього учителя музичного мистецтва.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, професійна компетентність учителя музичного мистецтва; фахові музичні компетентності учителя.

The article defines the competency-based approach as a leading to the professional training of future music teachers. The approaches of Ukrainian scientists to understanding the essence of the professional competence of a music teacher are highlighted. The significance of the professional musical competences of the future teacher of music art is outlined.

Keywords: competence approach, professional training of future music teachers, professional competence of music teachers; professional musical competence of the teacher.

Зважаючи на усвідомлення того, що саме від особистості педагога залежить побудова ефективної освітньої системи, світова педагогічна думка зосереджена навколо проблеми пошуку таких підходів, які б максимально сприяли формуванню умотивованої, соціально-активної особистості учителя, здатної до самостійної творчої педагогічної діяльності.

Дійсно, сучасність висуває до учителів і, зокрема, до учителів музичного мистецтва високі вимоги як до рівня теоретичної підготовки, так і до практичних умінь та навичок, а також особистісної зрілості як фахівців.

Мета статті — проаналізувати підходи українських вчених щодо розуміння сутності професійної компетентності учителя музичного мистецтва та визначити компетентнісний підхід як провідний у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва.

Як зауважують вчені, учитель музичного мистецтва має володіти психолого-педагогічними та спеціальними мистецькими знаннями, музично-виконавськими навичками, бути комунікативною, повноцінно сформованою особистістю, здатною, керуючись набутим досвідом, мобільно

реагувати на вимоги часу та творчо реалізовувати власний професійний потенціал у музично-педагогічній діяльності [1, с. 22].

З огляду на це провідним підходом у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва має стати компетентнісний підхід як такий, що найбільш повно дозволяє реалізувати студентоцентрованість навчання, діяльнісний напрям навчання, міждисциплінарну інтеграцію змісту навчального матеріалу, практикозорієнтованість та спрямованість на підготовку майбутніх фахівців до подальшої професійної самореалізації та самовдосконалення.

В українському науковому просторі існує низка досліджень, присвячених проблематиці впровадження компетентнісного підходу до професійної підготовки учителів музичного мистецтва. На особливу увагу заслуговують дослідження таких вчених як В. Байденко, В. Заболотний, І. Зязюн, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Козирина, Н. Кузьміна, О. Лебедев, А. Маркова, Н. Ничкало, В. Петрук, О. Пехота, В. Серіков, В. Шадриков, С. Клепка, А. Маркової, О. Матяш та інших, де обґрунтовуються теоретичні засади встановлення змісту поняття професійної компетентності та шляхи формування професійної компетентності майбутніх учителів. Н. Гуральник, О. Єременко, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, В. Рагозіна, О. Ростовський, О. Рудницька, М. Ткач, О. Щолокова та інші у своїх наукових дослідженнях окреслюють можливості компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музики.

Професійна діяльність учителя музичного мистецтва за характером виконання професійних функцій є психолого-педагогічною, але її предметна основа особлива – музичне мистецтво [1, с. 107]. Відповідно до цього в українській педагогічній думці переважають підходи до встановлення сутності та складових професійної компетентності вчителя музичного мистецтва виходячи із її загальнонаукового розуміння (за особистісним, діяльнісним чи інтегрованим підходами), але з подальшою деталізацією через особливості музично-освітньої діяльності учителя.

Л. Пастушенко професійну компетентність учителя музичного мистецтва трактує як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що передбачає досконалість її теоретичних і практичних навичок, уміння застосовувати їх у процесі професійної діяльності, здатність творчо та нестандартно вирішувати проблеми, бути відповідальним за наслідки своєї роботи, а також професійне зростання шляхом постійного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти [2, с. 28].

М. Мороз пропонує визначення професійної компетентності учителя музичного мистецтва як системи професійних та особистісних характеристик, що ґрунтується на комплексі теоретичних знань, практичних на-

вичок, досвіді в психолого-педагогічній галузі а також галузі мистецтва, ціннісних орієнтирах особистості, та є показником здатності учителя до творчої інноваційно-педагогічної діяльності на інтегративних та етнокультурологічних засадах [1, с. 208].

Н. Юдзіонюк наводить тлумачення професійної компетентності учителя музичного мистецтва як складного інтегративного утворення, в якому розкривається сукупність наступних компетентностей: знання, уміння, мотивації, особистісні якості вчителя, а також досвід емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності та явищ музичного мистецтва у відповідності з суспільними вимогами та цінностями, здатність [3, с. 27].

Професійна компетентність учителя музичного мистецтва, як зауважують дослідники, має свою специфіку, обумовлену метою і змістом музично-освітньої педагогічної діяльності, й у широкому розумінні являє собою якість реалізації на практиці результату формування в учителя фахових компетентностей [4, с. 28]. Щодо переліку фахових компетентностей учителя музичного мистецтва, то тут немає єдності у поглядах науковців. Визначенням фахових професійних компетентностей учителя музики в наукових дослідженнях українських вчених приділяється особлива увага, де окрему групу складають фахові музичні компетентності, розрізнення яких відбувається через види музичної діяльності і які є виключно специфічними з точки зору формування у професійній підготовці.

Таким чином, впровадження компетентнісного підходу до підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має інноваційний характер, протистоїть традиційній професійній педагогіці знань, умінь та навичок, дає можливість забезпечити комплексну продуктивну фахову підготовку до подальшої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Мороз М. О. Теоретичні та методичні основи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2020. 398 с.
2. Пастушенко Л. А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2017. 244 с.
3. Юдзіонюк Н. М. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в музично-інтерпретаційній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ізмаїл, 2011. 216 с.
4. Грозан С. Компетентнісний підхід як складова частина підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. *Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка. Серія: педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 282–285.

ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ЗБІЛЬШЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Марголін А. Г.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті представлено власну концепцію «воронки», яка допоможе здобувачам освіти послідовно й ефективно розширювати словниковий запас у процесі вивченні іноземної мови. Завдяки своїй простоті і абстрактності її легко зрозуміти здобувачам освіти, а учителям утілити в педагогічний процес. У її рамках можна використовувати різні техніки і засоби роботи з лексикою.

Ключові слова: словниковий запас, воронка, іноземна мова, запам'ятовування.

In the article our concept of the «funnel» is introduced, which will help students expand their vocabulary when learning a foreign language. Thanks to its simplicity and abstractness, it will be easy for students to understand the concept and for teachers to implement it in the pedagogical process. Within its framework, one can use various concrete techniques and means of working with vocabulary.

Keywords: vocabulary learning, funnel, foreign language, memorization.

Унаслідок війни велика кількість українських біженців перебуває у Франції (100 тисяч), Швейцарії (35 тисяч), Канаді, Бельгії, де їм потрібно швидкими темпами вивчати французьку мову: дітям для того, аби вступити до школи, дорослим — для соціалізації і працевлаштування. Опанування лексичним матеріалом займає багато часу і зусиль, адже здобувачі освіти не знають, як обрати більш ефективну технологію відповідно до їхніх індивідуальних особливостей. За деякими дослідженнями [2], здобувачі освіти не знають різноманітності підходів до збільшення словникового запасу.

У результаті опитування серед підписників нашого You-Tube каналу і знайомих, що наразі вивчають іноземну мову, ми з'ясували проблеми, з якими вони стикаються під час вивченні лексичного матеріалу. Зіставивши відповіді учнів із рівнем володіння хоча б однією іноземною мовою, дійшли висновку, що вміння обирати техніку збільшення словникового запасу корелює з рівнем володіння мовою. У більшості випадків, чим вищий рівень володіння іноземною мовою у здобувача освіти, тим

ефективніше він використовує наявні засоби і техніки вивчення слів, і тим більш обізнаним він у них.

Дотичними до означеної проблеми є такі праці: The use of song to increase students' vocabulary [3], де автор досліджує використання пісні для заохочення учнів і сприяння вивчення слів у класі (дошка, крейда...), що дає можливість отримати позитивний результат навчання. У статті The Effectiveness of Mnemonic Devices [1] автор розкриває мнемонічні техніки з китайськими здобувачами освіти різних рівнів у процесі вивченні англійської мови. Автором підкреслюється, що студентам подобається використовувати більше мнемонічні методи, ніж традиційні, а ефективність навчання підвищується на 9%. У статті Psychological Impact Of Integrating Vocabulary [4] автор наводить декілька класифікацій стратегій і форм роботи задля розширення словникового запасу.

Незважаючи на значну кількість і глибину досліджень з означеної проблеми, у яких вивчають окремі техніки або наводяться класифікації, ми не знайшли праць, де б широко узагальнювалася б робота з іноземним лексичним матеріалом. Тож ми створили власну концепцією «воронки», що дає можливість ефективно розширювати словниковий запас у процесі вивчення іноземної мови.

Метою статі є ознайомити педагогів із авторською концепцією «воронки» для розширювання словникового запасу у процесі вивченні іноземної мови.

Оскільки слова спочатку надходять до пасивного словникового запасу, а потім перетікають поступово в активний, коли здобувачі освіти розпочинають їх уживати, то варто було б, на нашу думку, організувати «воронку» — постійний «приплив» нових слів у пасивний, а потім поступово в активний запас. В основу концепції воронки була закладена послідовність опанування лексичним матеріалом. Варто відмічати, у якому контексті вживається слово.

Із власної практики можемо навести приклад: одна французенка, вивчаючи українську мову, забувала, коли слід використовувати слово «кава», а коли «кафе» (тому що французькою слово одне — le café). Вона не могла запам'ятати різницю, допоки у відео не побачила, що хтось заповляє саме «каву».

Перша стадія «входу» слова «у воронку» — його сприйняття через слуховий чи зоровий канал під час перегляду фільмів, відео або читання веб-сайтів, літератури.

На другій стадії фіксується увага на нових для здобувача лексичних одиницях. При цьому цілком нормально, що велика кількість інших лексичних одиниць не буде поміченою. Отже, відбувається перший «відсів».

На третій стадії відбувається фіксування лексичних одиниць у нотатки, так само можна їх виписувати у словничок або замість нього використовувати додатки для запам'ятовування на телефоні.

Четвертою стадією «нашої воронки» є запам'ятовування. На цій стадії так само не всі слова пройдуть по «воронці» далі. І це нормально. Частина з них залишиться у цій секції на деякий час, а згодом перейдуть до наступної стадії. Механічне (активне) заучування як окре-

- 1 почув
- 2 помітив
- 3 записав
- 4 вивчив
- 5 активізував
- 6 використовую

мий спосіб не є найефективнішим, однак у нашій системі «воронки» воно займає важливе місце. На цьому ж четвертому етапі можна використовувати мнемонічні асоціації, застосування яких обґрунтовується все частіше в сучасній науці [1].

Нижче пропонуємо власні приклади на матеріалі французької мови.

1. Брова довга і французьке слово довге – *sourcil*. Вія коротка та слово коротке — *cil*.

2. *Travailler* — працювати про людей, а *marcher* — працювати про механізми і ходити, запам'ятемо так: годинник ходить і працює.

3. *Sous* — на, *sous* — під, як *sous-marin*, субмарина, тобто «підводний човен» або схожим чином субконтроктава нижче контроктави.

4. *Pointu* — гострий, як пуанти. Тут найбільше обмеження — фантазія здобувачів освіти і вчителя. Можна влаштовувати круглі столи, коли кожен присутній пропонує свою мнемонічну асоціацію. Схожим чином як мнемонічні асоціації може функціонувати етимологія слова чи пошук однокорінних слів у мовах вже знайомим здобувачам. На цьому етапі вчитель може інформувати здобувачів освіти про словники й онлайн-ресурсу, у яких можна знайти етимологію слова.

П'ята стадія нашої «воронки» — «активізація» слів. Одним із її дієвіших способів є спілкування. Якщо здобувач емоційно пережив зустріч із новим словом, то він надовго його запам'ятає, якщо надалі буде його використовувати. Однією з найефективніших технік «активізації» слів є ведення дружньої бесіди, але для неї слова мають бути вже більш-менш відпрацьовані. Коли слово «активізується», воно переходить до активного словникового запасу.

Концепція «воронки» є гнучкою, вона дає можливість використовувати різні форми, методи і технології до вивчення слів, ураховуючи індивідуальний підхід до здобувачів освіти, який вимагає виходити з їхніх індивідуальних особливостей, потреб і обставин. Використовуючи концепцію воронки, питання вибору всього вищезазначеного має бути вирішено особисто вчителем і здобувачем освіти або вчителем і колективом.

Отже, концепція «воронки» за умови правильного застосування в змозі допомогти здобувачам послідовно й ефективно розширювати словниковий запас в процесі вивченні іноземної мови, оскільки в її основу закладена послідовність і природність опанування лексичного матеріалу. Концепція «воронки», не зважаючи на свою простоту і зрозумілість, є широкою і абстрактною, тому в її рамках можна використовувати різноманітні методи, форми, засоби роботи з лексикою.

Список використаних джерел

1. Hill A. C. The Effectiveness of Mnemonic Devices for ESL Vocabulary Retention. *English Language Teaching*. 2022. Vol. 15, No. 4; 2022 ISSN 1916-4742, E-ISSN 1916-4750.
2. Mathison L. Balancing Direction and Independence in Second Language Vocabulary Learning. *A Gesture Pilot Study*. Hispania, 2017. 100 (2). P. 289–301.
3. Muntuuntu M., Gereuw B., Sanger M. The use of song to increase students' vocabulary at Seventh grade of SMP Negeri 1 SIAU Timur Selatan. *JoTELL Journal of Teaching English, Linguistics, and Literature published by English Education Department Faculty of Languages and Arts*. Universitas Negeri Manado, 2022. Vol. 1 No. 1. P. 144–156.
4. Praveen Sam D, Shalini R. Psychological Impact Of Integrating Vocabulary Based Retention Strategies For Teaching Vocabulary In The Esl Classroom. *Journal of Positive School Psychology*. 2022. Vol. 6, No. 6. P. 9091–9108.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ З ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Майстрюк І. С.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Реалії пандемії, військового стану, вимушеної міграції підвищують актуальність забезпечення готовності молоді до самостійної навчальної діяльності, до самоосвіти, формування у неї належного рівня самоосвітньої компетентності. У статті розкрито суть основних понять з проблеми формування самоосвітньої компетентності здобувачів базової середньої освіти.

Ключові слова: термінологічний аналіз, компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, самоосвіта, самоосвітня компетентність.

The realities of the pandemic, military operations, and forced migration increase the urgency of ensuring the youth's readiness for independent educational activities, self-education, and the formation of an appropriate level of self-educational competence. The article reveals the essence of the main concepts of the problem of the formation of self-educational competence of schoolchildren.

Keywords: terminological analysis, competence approach, competence, competence, self-education, self-educational competence.

Сучасний світ вимагає від кожної людини навчатися протягом усього життя. Ця ідея порівняно давно є однією з провідних у побудові концептуальних засад систем освіти в усьому світі [1, с. 2]. В Україні в сучасних умовах пандемії, військового стану, вимушеної міграції підвищується актуальність проблеми забезпечення готовності молоді до самостійної навчальної діяльності, до самоосвіти, формування у здобувачів базової середньої освіти належного рівня самоосвітньої компетентності.

Науковцями виконано чимало досліджень щодо проблематики самоосвіти в різних ракурсах, проте більшість праць було присвячено самоосвітній компетентності майбутніх педагогів (Л. Білоусова, Т. Бойко, І. Вікторенко, Н. Вовк, О. Кісельова, Н. Носовець, О. Пискун, С. Рой, Н. Уласевич, І. Федь та ін.); вивченню можливостей формування самоосвітньої компетентності здобувачів професійної освіти в процесі фахової підготовки (С. Бартіш, С. Бондар, Н. Довматович, К. Кучерява,

Ю. Пришупа, Т. Сараєва, Л. Федорова, Н. Шаблігіна та ін.). Теоретичні засади формування самоосвітньої компетентності здобувачів базової середньої освіти, особливості структури означеного феномену представлені в наукових розвідках учених досить обмежено. Отже, є відчутною недостатність у розумінні загальних теоретичних підходів до розв'язання вказаної проблеми.

Метою статті є здійснення термінологічного аналізу основних понять з проблеми формування самоосвітньої компетентності здобувачів базової середньої освіти.

У процесі дослідження з'ясовано, що до термінологічного поля проблеми самоосвітньої компетентності здобувачів базової середньої освіти входять такі поняття:

1. Компетентність — інтегральна характеристика особистості, здатність вирішувати проблеми і типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей [1, с. 10].

2. Компетенція — сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що є заданими до відповідного кола предметів і процесів та необхідними для якісної продуктивної дії стосовно них [1, с. 10].

3. Компетентнісний підхід — спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) і спеціальні (предметні) компетентності тих, хто навчається [1, с. 11].

4. Ключові компетентності — це ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [1, с. 10].

5. Саморозвиток — усвідомлений і керований особистістю процес, в результаті якого відбувається вдосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини, розгортання її індивідуальності [3, с. 126].

6. Самоосвіта — цілеспрямована та самостійна пізнавальна діяльність для задоволення інтересів, потреб людини в пізнаванні навколишнього світу [3, с. 126].

7. Самоосвіта — необхідний і постійний складник життя культурної, освіченої людини, заняття, що супроводжує її протягом усього життя [3, с. 129].

8. Самоосвітня компетентність — інтегративна якість особистості, що проявляється у наявності певних знань, умінь та навичок, здібностей та певних особистісних якостей [2, с. 127].

9. Діяльнісний підхід в освіті — спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію [3, с. 126].

10. Інтегративний підхід в освіті — підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто до доцільного об'єднання його елементів у цілісність; тип конструювання змісту навчання, який підпорядкований розв'язанню системи внутрішньо- і міждисциплінарних проблем; передбачає побудову змісту (окремого предмета або освітньої галузі) у вигляді дидактичної моделі, котрий розробляється на основі обґрунтованого поєднання елементів знань з різних предметів і реалізується з використанням інтегрованих форм і методів організації навчання [2, с. 127].

11. Особистісний підхід в освіті — це цілеспрямований, планомірний, спеціально організований педагогічний процес, спрямований на розвиток учня, який має особливі освітні потреби, становлення його як особистості з урахуванням його індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей [3, с. 127].

Зазначені поняття в їх сучасному розумінні віддзеркалюються у складових самоосвітньої компетентності здобувачів базової середньої освіти. Так, науковцями пропонується виокремлення мотиваційно-ціннісного, змістово-процесуального та контрольного-рефлексивного компонентів самоосвітньої компетентності здобувачів базової середньої освіти. Для встановлення змісту мотиваційно-ціннісного компоненту особливо значущим є урахування змісту поняття самоосвіти та саморозвитку (передусім щодо обґрунтування значущості самоосвітньої компетентності).

Для змістово-процесуального компоненту уявляється визначальним застосування сучасного тлумачення понять компетентності, компетенції, ключових компетентностей, інтегративного підходу в освіті (для з'ясування актуального переліку відповідних знань, умінь та навичок, а також шляхів їх виявлення). Уточнення змісту контрольного-рефлексивного компоненту самоосвітньої компетентності здобувачів базової середньої освіти базується на перегляді сучасних поглядів на компетентнісний та діяльнісний підходи (з точки зору встановлення переліка критеріїв та показників сформованості).

З'ясування змісту та взаємозв'язків основних понять щодо проблеми самоосвітньої компетентності учнів базової середньої школи є основою для подальшого встановлення особливостей її формування в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти в сучасному освітньому просторі.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 09.11.2022).
2. Рой С. Самоосвітня компетентність майбутніх вчителів предметів гуманітарного циклу, її стуність та структура. *Наука і освіта*. 2015. № 8, С. 125–129.
3. Maistriuk I., & Ponomarova N. Concept Content and Structure of Self-Educational Competence of School Students in the Modern Educational Space. *Educational Challenges*. 2022. № 27 (2). С 122–137.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ГУМАНІЗАЦІЇ

Мармаза О. І.

кандидат педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті актуалізовано проблему особливостей управління закладом освіти у контексті гуманізації. Розкрито сутність фасилітативного управління, яке дозволяє утримувати рівновагу між цілями і результатами та можливостями реальних людей і способами діяльності. Висвітлено підхід до управління з позиції лідерства. Установлено їх переваги та зазначено недоліки.

Ключові слова: заклад освіти, управління, керівник, фасилітатор, лідер.

The article updates the problem of peculiarities of educational institution management in the context of humanization. The essence of facilitative management is revealed, which allows maintaining a balance between goals and results and the capabilities of real people and methods of activity. The approach to management from the position of leadership is highlighted. Their advantages and disadvantages are identified.

Keywords: educational institution, management, manager, facilitator, leader.

Гене́за теорії та практики менеджменту засвідчує стійку тенденцію психологізації управлінської діяльності, увагу до фактору «людина», розбудову суб'єкт — суб'єктних стосунків у колективі.

Процеси гуманізації освіти зумовили оновлення соціально-психологічних функцій керівника закладу; переосмислення його статусу, ролі та стилю управлінської діяльності.

У контексті гуманістичного управління актуальним стає фасилітативний підхід.

Мета статті — проаналізувати особливості управління закладом освіти у контексті гуманізації та розкрити сутність фасилітативного управління, яке дозволяє утримувати рівновагу між цілями і результатами та можливостями реальних людей і способами діяльності.

Керівник-фасилітатор («фасилітатор» від англ. facilitate — полегшувати, сприяти; той, хто полегшує життя) — це керівник-лідер, який створює команду, прищеплює організації корпоративні принципи, реалізує мотиваційний підхід до управління та культуру ділового спілкування. Фасилітативне управління надає можливість утримувати певну рівновагу

між цілями і результатами, яких необхідно досягти, та можливостями реальних людей і способами досягнення [2]. Керівник, який виступає у ролі фасилітатора, не повчає, а спрямовує колектив у необхідне ділове та творче русло.

Фасилітаторський підхід керівника закладу освіти реалізуються через:

- знання особливостей колективу та працівників;
- уміння організувати ефективну роботу в колективі;
- здатність швидко завоювати довіру, лідерські позиції в колективі;
- уміння допомогти педагогам встановити партнерські стосунки, розвинути навички взаємодії та конструктивного спілкування;
- здатність до аналітичної діяльності та рефлексії;
- чітке усвідомлення цілей та бажаних результатів діяльності колективу;
- збереження ентузіазму, почуття гумору, інтуїтивного відчуття, щирого ставлення до людей;
- уміння ставити людей у ситуації необхідності самостійного прийняття рішення, визначення методів та змісту діяльності;
- уміння заохочувати та морально підтримувати навіть незначні успіхи педагогів.

Така фасилітативна поведінка свідчить про прагнення керівника дійти згоди з усіма членами педагогічного колективу, засвідчує не тільки своє формальне за посадою, а й функціональне лідерство. Функціональний лідер — це той, кого обирають люди, щоб він представляв їх інтереси, допомагав досягнути цілей та успіхів.

Лідер (від англ. leader — ведучий, керівник) — це людина, яка завдяки своїм особистим рисам має переважний вплив на колектив. Дотепер поняття «лідер» та «керівник» на шпальтах деяких педагогічних та управлінських видань все ще визнаються спорідненими.

Зазначимо, що основна відмінність криється в тому, що керівник не завжди у своїй організації є лідером. Керівництво пов'язане із ефективною організацією діяльності, а лідерство — із здатністю впливати на персонал задля ефективної роботи.

Лідерство — це повноваження, яке не можна делегувати. Лідера не можна призначити. Лідер — це керівник, який має владу авторитету, що пов'язаний із добровільним визнанням персоналом верховенства лідера. Це людина ініціативна, внутрішньо вільна та сильна, яка може повести за собою [1].

Щоб стати лідером, необхідно досягти певного рівня культури, освіченості, професіоналізму, життєвого досвіду, внутрішньої зрілості. В ос-

нові цього — постійна робота над собою, розвиток власного потенціалу. Вважається, що лідера не можна створити, бо він створює себе сам.

Лідерство ґрунтується на цінностях керівника, які визначаються як комплекс знань, умінь та переконань, що зумовлюють конкретний вибір поведінки.

Зовнішня система цінностей керівника зумовлюється його освітою, уявленням про свою професію, місією та діяльністю організації, її історією та культурою, розумінням природи та важливості продуктів і послуг, які надає організація.

Внутрішні цінності керівника складаються із таких груп факторів, як: а) досягнення (оволодіння професійними функціями); б) економічні (матеріально-грошова допомога у відповідності із стандартами життя, відповідно класу суспільства); в) психологічний комфорт (кар'єра, статус, медичне страхування, пенсійний фонд); г) благополуччя (здоров'я, безпека, багатство, освіта, повага); д) моральні (справедливість, доброта, доброзичливість, порядність, толерантність) [1].

Лідерство керівника забезпечує покращення міжособистісних стосунків, прояв здібностей працівників, розвиток активності, формування відповідальності та самостійності членів колективу, перетворення незрозумілих ідей на чіткі цілі.

Лідерство — це мистецтво вибору оптимального стилю управління та врахування ситуацій. Лідерська поведінка орієнтована на успіх справи та досягнення колективу, має підтримуючий характер. Відтак ефективним лідерство може бути за умов фасилітативного управління, оскільки людина в організації проявляє себе не тільки як виконавець певної роботи чи певної функції. Вона виявляє зацікавленість у тому, як організована її робота, в яких умовах вона працює, як її робота впливає на діяльність організації. Тобто у неї є звичайне прагнення брати участь у процесах організації, які пов'язані з її власною діяльністю в організації.

Особливості керівника-лідера і фасилітатора пов'язуються із здатністю до вдосконалення культури спілкування. Культура спілкування є важливою професійною рисою керівника закладу освіти, оскільки для нього спілкування — один із основних засобів реалізації професійних завдань. Лише керівник із високим рівнем культури ділового спілкування здатний правильно й переконливо виражати власні погляди; налагоджувати сприятливі взаємини з педагогами, учнями, батьками, представниками громадськості; творчо і продуктивно вирішувати різноманітні проблеми та конфлікти; сприяти формуванню позитивного соціально-психологічного клімату та гармонізації міжособистісних взаємин у колективі.

Хоча існує і зворотний бік фасилітативної поведінки керівника: іноді педагоги сприймають скорочення дистанції між ними і керівником, як слабкість, невміння самостійно вирішити проблеми, лібералізм та загравання з колективом; іноді колектив навіть підтримує неформального лідера з авторитарною поведінкою як такого, що здатен навести порядок.

Відтак керівник повинен пам'ятати про дистанцію між ним та підлеглими. Довжина дистанції вимірюється такими показниками, як: можливість заперечити керівникові; форми спілкування; вимоги до професійної діяльності та поведінки педагогів; наявність спільних цілей діяльності тощо. Тримати оптимальну дистанцію — це майстерність управління та почуття міри. Таким чином, проблема реалізації фасилітативного управління зумовлюється не тільки здатністю керівника бути фасилітатором, а й загальним рівнем культури педагогічного колективу.

Отже, фасилітативний підхід спрямований на розвиток ділової та творчої активності педагогів, дозволяє формувати корпоративний дух та систему цінностей педагогічної організації в умовах гуманістичних тенденцій в суспільстві та системі освіти.

Список використаних джерел

1. Мармаза О. І. Ефективне лідерство як інструмент стратегічного управління. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2013. Вип. 29 (82). С. 289–297.
2. Мармаза О. І. Інновації в менеджменті освіти. Харків : Основа, 2019. 160 с.

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Рибалко Л. С.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Дін Жуцзе

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Визначено професійне самовдосконалення викладача як здатність особистості долати стереотипи і перебудовувати власне мислення й професійну діяльність, досягати нових вершин саморозвитку. З'ясовано роль викладача в партнерській взаємодії в роботі із студентами, організації тренінгів, проведенні гостьових лекцій. Доведено, що знання й уміння з педагогічної акмеології активізують професійне самовдосконалення викладача.

Ключові слова: педагогічна акмеологія, викладач, мобільність, досягнення, партнерські взаємини, навчальні тренінги, гостьова лекція, освітній продукт.

The professional self-improvement of a teacher is defined as the ability of an individual to overcome stereotypes and restructure his own thinking and professional activity, to reach new heights of self-development. The role of the teacher in partnership with students, organization of trainings, conducting guest lectures is clarified. It is proved that knowledge and skills in pedagogical acmeology activate the professional self-improvement of the teacher.

Keywords: pedagogical acmeology, teacher, mobility, achievements, partnerships, educational trainings, guest lecture, educational product.

Актуальність проблеми професійного самовдосконалення викладача закладу вищої освіти (ЗВО) зумовлена вимогами суспільства до підготовки висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, котрі готують конкурентоздатних фахівців будь-якої галузі, зокрема й галузі 01 Освіта/Педагогіка. Політика й імідж ЗВО, у свою чергу, також висувають високі вимоги до особистості викладача. Поясненням нагальної уваги до підвищення кваліфікації викладачів та їхнього стажування слугують вимоги, «продиктовані» ринком праці та роботодавцями, котрі зацікавлені в якісній підготовці фахівців. Безумовно, підготувати фахівців на сучасному рівні

цифровізації і глобалізації освітнього простору й виробничих відносин має викладач, який володіє здатністю мобільного реагування на зміни й постійно займається професійним самовдосконалюванням. Як зазначають дослідники О. Гречаник і В. Григораш, «виховати особистість учня, здатного до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, може тільки самодостатній учитель, який прагне досягти вершин власного духовного, фізичного, мотиваційно-ціннісного розвитку, оволодіти ключовими компетентностями, серед яких значне місце посідає акмеологічна компетентність як важливий компонент професіоналізму педагога» [1, с. 1].

На жаль, у вивченні проблеми професійного самовдосконалення викладача ЗВО недостатньо використовуються ідеї педагогічної акмеології як науки про саморозвиток суб'єктів освітнього процесу та створення належних умов для найбільш повної самореалізації в освітньому середовищі. До акмеологічних ідей віднесемо такі, як: досягнення акме як найвищої точки розквіту потенційних можливостей учасників освітнього простору; підвищення самоефективності в різних видах педагогічної діяльності за рахунок освоєння інноваційних підходів у навчанні та вихованні молоді.

Мета статті — розкрити шляхи професійного самовдосконалення викладача ЗВО, що сприяють досягненням акме в різних видах педагогічної діяльності.

Як свідчить аналіз результатів проведених досліджень [1–4], існує зв'язок між професійним самовдосконаленням викладача, акмеологічною компетентністю та його мобільністю. Акмеологічна компетентність викладача — це здатність швидко аналізувати й реагувати на зміни в освітньому просторі, готовність позбуватися стереотипів, що заважають професійній самореалізації, вміння змінюватися на краще, набувати нового досвіду й запроваджувати власні творчі ідеї в педагогічній діяльності. Як вважає О. Ієвлев [2], професійно-педагогічна мобільність викладача є особистісно-фаховим новоутворенням, завдяки якому інтегруються світогляд і переконання, досвід професійно-педагогічної діяльності, свідоме ставлення до неї, прагнення до саморозвитку та самореалізації, креативність й творчість. У дослідженні спираємося на структуру якостей професійно-педагогічно мобільного викладача, виокремлену цитованим автором. Цілком погоджуємося з виокремленими складниками, однак їх зміст розглядаємо з позиції зазначених вище акмеологічних ідей, а саме: мотиваційний як здатність виявляти мотиви професійної діяльності, потреби досягнення й усунення невдач, установка на самовдосконалення та самоефективність; рефлексивний — готовність аналізувати власні дії та досягати нові акме; адаптивний — здатність долати стереотипи й знаходити шляхи пристосування до нових умов освітнього процесу; творчий — готовність створюва-

ти власні продукти освітньої діяльності. Практично значущим є когнітивно-діяльнісний складник професійно-педагогічної мобільності викладача, суть якого полягає в тому, що у викладацькій діяльності мають бути сформовані знання й уміння з психології, педагогіки, управлінської діяльності, а також з педагогічної акмеології. Доцільно зазначити про те, що знання про способи і шляхи зростання особистості в професійній діяльності та вміння кар'єрного просування є актуальними й пріоритетними з позиції потреб сьогодення. Саме такі знання й уміння впливають на самоєфективність особистості в професійній діяльності.

У дослідженні розуміємо професійне самовдосконалення викладача ЗВО як здатність сприймати зміни, що обумовлені сучасними освітніми тенденціями й вимогами роботодавців, долати стереотипи і перебудовувати власне мислення й професійну діяльність за рахунок самоосвіти й самовиховання, проектувати нові шляхи самозростання та самореалізації.

Нам імпонують етапи процесу самовдосконалювання викладача ЗВО, зазначені в науковій праці К. Пономарь [3], як-от:

- самопізнання на основі адекватної самооцінки й рефлексії;
- розвиток «Я»-концепції й самопрогнозування на основі розуміння й сприйняття кращих результатів педагогічної діяльності;
- самоподолання перешкод, що заважають професійному самовдосконалюванню й просуванню до нових вершин;
- самовираження як здатність виявляти й позиціонувати себе з кращими зразками освітнього досвіду
- коригування власної діяльності й поведінки.

У межах дослідження звернемося до практичних порад щодо професійного самовдосконалення викладача ЗВО, досягненню акме в різних видах педагогічної діяльності. Викладачеві необхідно змінювати рольову позицію від «лектора за трибуною» на суб'єктну позицію партнера освітнього процесу, здатного співпрацювати й створювати нові освітні продукти в нових умовах, до яких віднесемо онлайн-форму навчання. Уміння працювати на різних освітніх платформах, долучати до роботи студентів з різними рівнями наукованості, підтримувати розвивальне середовище є важливими для успішного виконання професійної діяльності сучасним викладачем.

Проведення навчальних тренінгів сприяє виробленню інтерактивної взаємодії між студентами та викладачами, здійсненню комунікацій на партнерських засадах. Під час навчальних тренінгів роль викладача полягає в організації та координуванні процесів виконання поставлених завдань. Не відхиляємо заохочувальну функцію викладача, від якої залежить настрій на позитив і розв'язання складних неординарних завдань. Наведемо приклад навчального антикризового тренінгу, проведення яко-

го допомагає в станах кризи та екстрених умовах у роботі з панічними атаками, гіперзбудженістю людини. У нинішніх умовах психічне здоров'я людини вимагає уваги й підтримки. Роль викладача в проведенні цього тренінгу полягає в тому, що він має знати психологію кризових ситуацій та управління ними, володіти інформацією та пояснювати механізми, причини, показники виявлення стресу в кризових ситуаціях. Проте, цього недостатньо, тому що на тренінгах учасники бажають навчитися конкретним діям. Тому вправи і завдання мають унаочнюватися, пророблятися та запам'ятовуватися. Доцільною є порада використовувати записи вправ та виконувати самостійно в домашніх умовах.

Нині популярними є гостьові лекції, оскільки вони розширюють діапазон спілкування викладача в нових умовах та з іншою аудиторією, до сих пір незнайомою. Така підготовка вимагає ретельного осмислення змісту лекції, використання додаткової інформації, роботи з сайтом ЗВО, де буде прочитана лекція. У жодному разі таку лекцію не можна «провалити», бо кожен викладач створює частку іміджу ЗВО, має власний авторитет і дбає про конкурентноспроможність. Наведемо приклад гостьової лекції на тему: «Акмеологічна компетентність викладача» для магістрів та аспірантів, які науку поєднують з викладацькою діяльністю. Інтерес до змісту лекції викликають акмеологічні технології, біографічний метод дослідження, приклади успішних фахівців, випускників ЗВО, котрі небайду-жі до студентських проблем.

Отже, що знання й уміння з педагогічної акмеології активізують професійне самовдосконалення викладача ЗВО.

Список використаних джерел

1. Гречаник О. Є., Григораш В. В. Формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти : моногр. *Бібліотека журналу «Управління школою»*. Харків : Вид. група «Основа», 2019. Вип. 9 (200). 144 с..
2. Ієвлев О. М. Професійно-педагогічна мобільність викладача як чинник якості освітнього: теоретичне та експериментальне дослідження. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/40.pdf (дата звернення: 16.10.2022).
3. Пономарь К. М. Професійне самовдосконалення викладача як проблема URL: <file:///C:/Users/Acer/Desktop/7234-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-14520-1-10-20190717.pdf> (дата звернення: 10.10.2022).
4. Рибалко Л. С., Черновол-Ткаченко Р. І., Горбачова І. І. Формування професійної мобільності вчителів: акмеологічний підхід, загальна середня освіта. *Бібліотека журналу «Управління школою»*. Харків : Вид. група «Основа», 2019. Вип. 6 (197). 96 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ШКОЛЯРІВ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Рибалко Л. С.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Овсюк Д. Р.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті представлено досвід розробки та впровадження психологічної підтримки школярів в умовах воєнного стану в Україні. Розкрито сутність поняття «психологічна підтримка», визначено її головну мету — розвиток адаптаційних можливостей для пристосування до нових умов життя. Визначено діагностичний, консультативний, розвивально-корекційний, просвітницький етапи психологічної підтримки. Описано досвід застосування методів арт-терапії в процесі проведення навчального антикризового тренінгу.

Ключові слова: діяльність практичного психолога, учні закладів загальної середньої освіти, арт-терапія, навчальний антикризовий тренінг, вправи на релаксацію.

The article presents the experience of developing and implementing psychological support for schoolchildren under martial law in Ukraine. The essence of the concept of «psychological support» is revealed, and its main goal is defined — the development of adaptive capabilities for adaptation to new living conditions. The stages of psychological support are defined: diagnostic, consulting, developmental and corrective, and educational. The experience of using art therapy methods and educational anti-crisis training is described.

Keywords: psychological support, schoolchildren, art therapy, educational anti-crisis training, relaxation exercises.

Українське суспільство наразі переживає тяжкий період. Воєнний стан в Україні, а також супутні чинники — переїзд, розлука з близькими, втрата відчуття захищеності стають тими психотравмуючими факторами, які з особливою силою впливають на дітей. Проте, за негативних умов життя не може зупинитися, діти мають продовжувати спілкуватися, навчатися, займатися щоденними справами. Тому родини та школи стикаються з невідкладною проблемою адаптації учнів до нових небезпечних умов життя та навчання. Особливої важливості за цих умов набуває діяльність практичних психологів та педагогічних працівників з психологічної підтримки школярів.

Мета статті — показати педагогічні способи організації психологічної підтримки школярів для вдалого проходження адаптації в період військового стану в Україні.

Як зазначено в листі Міністерства освіти і науки України «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти 2022/2023 навчального року» психологічна підтримка — це діяльність із «забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу» [4, с. 1]. Розглянемо поняття «психологічна стійкість», до розвитку якої закликає лист. Наразі психологічна стійкість, або резилієнтність розглядаються як психологічна якість або ресурс особистості, який дає змогу долати стрес та адаптуватися до нових несприятливих обставин життя [1]. У свою чергу психологічний словник визначає психологічну підтримку як систему заходів, що підвищують адаптованість до нових умов життя. Психологічна підтримка реалізується через оптимізацію психологічного та емоційного стану людини [2]. Отже, поняття «психологічна підтримка» ми розуміємо як заходи з розвитку адаптаційних можливостей та резилієнтності школярів для пристосування до нових умов життя. Для розробки програми з психологічної підтримки ми звернулися до основних видів діяльності практичного психолога [1]. Визначено наступні етапи здійснення психологічної підтримки: діагностичний, консультативний, розвивально-корекційний, просвітницький.

На виконання поставленої мети розпочато роботу з психологічної підтримки школярів на базі Харківських спеціалізованих шкіл I–III ступенів №18 (628 учнів у 23 класах) та №87 (826 учнів у 31 класі) Харківської міської ради Харківської області. Заняття проводилися один раз на місяць з кожним класом окремо за участю класного керівника.

На діагностичному етапі нами визначено наявний рівень дезадаптації учнів 5-6 класів за допомогою наступних методик: тест рівня тривожності Ч. Спілберга (STAI), шкала депресії в адаптації Т. Балашової, авторська анкета для вчителів, проєктивні методики «Людина під дощем» та «Метафоричний автопортрет (рослина)». Для проведення тестування школярів було попередньо отримано дозвіл (усний) від батьків або опікунів дітей. Отримані наступні результати: загальні показники за методикою Т. Балашової знаходяться на низькому рівні, що свідчить про те, що діти мають потенціал до відновлення, виявляють інтерес до нового та спілкування з іншими. Загальні показники соціальної та особистісної тривожності знаходяться на високому (44 % та 67 % відповідно) та середньому (56 % та 33 % відповідно) рівні, що свідчить про сприйняття дітьми ситуації навколо них як дуже загрозливої та неможливості подолати власний розпач та нервовість щодо неї. За результатами опитування

вчителів виявлено, що когнітивні можливості школярів пригнічені, вказано на зменшення цікавості до навчання, погіршення довільної уваги та довгострокової пам'яті. Переважають низький та середній рівень адаптації до навчання (37 % та 42 % відповідно). Діти розгублені, не знають як поводити себе у новій загрозливій ситуації, не можуть контролювати ситуацію. Проективні методики виявили основні стратегії поведінки школярів: занурення у себе (фантастичні рослини), заперечення існуючої ситуації (рослини під скляними куполами, в рамочках, за заборами), відчуття втрати сил (рослини з тонкими стеблами, рослини без стебл, рослини, які втрачають листя/пелюстки).

Отримані результати дали змогу конкретизувати завдання роботи на консультативному етапі: знизити рівень тривожності учнів, повернути інтерес до навчання та спілкування з однолітками та дорослими, відчуття контролю над власним життям, випрацювати продуктивні стратегії взаємодії з оточуючим світом. Слід зазначити, що вирішення поставлених завдань неможливе без активної участі значущих дорослих — батьків та вчителів. Для цього нами проводилося консультування у індивідуальному, груповому режимі онлайн на платформах Google Meet, Zoom, Telegram, Viber та у телефонному режимі. Батькам та учителям надавалася інформація, що стосувалася: організації життєвого простору дитини, встановлення режиму праці та відпочинку, а також режиму дня; проведення змістовного спільного дозвілля — загальна бесіда тривалістю до 5 хвилин перед початком уроків, спільні ігри («ланцюжок історій», настільні ігри); читання та обговорення подій дня перед сном. Представлено доступні для самостійного застосування методики зниження рівня тривожності, заспокоєння та відволікання дітей — «Кольорова долонька», «Смішне обличчя», «Перетворення у супергероя», «Я-дерево», «Зліпимо тваринку», «Сейф для страхів», «Мандруючи райдугою».

Розвивально-корекційний етап розглядався нами як основний у всій системі психологічної підтримки школярів. Профілактика проводилася засобами арт-терапії, яка виконує подвійну функцію: створює простір для естетичного задоволення та креативної діяльності дітей, а також послугується інструментом роботи над собою, допомагає зануритися у власні переживання на відкритися новому, відрефлексувати важкі емоції та події [3]. Арт-терапія як засіб психологічної підтримки прибирає бар'єри між психологом та здобувачами, між його усвідомленим та неусвідомленим. Під час арт-терапії дитина має змогу відчути свою особливість та внутрішню силу, яка допомагає бути стійкою, мужньою та здатною впоратися з будь-якою важкою ситуацією та створити образ щасливого майбутнього. Також арт-терапія допомагає заспокоїтися, зосередитися, зустрітися зі

страхом та подолати його, пережити в уявній ситуації проблеми і труднощі та перемогти їх. Для занять були застосовані методи малювання, зокрема «Пляма страху», «Метафоричний автопортрет», «Місце добрих спогадів», «Мій герб та моє королівство»; текстові методи сторітелінгу та казкотерапії, зокрема фентезі оповідання «Подорож героя», «Історія моєї родини», «Список вдячності», «Історія про емоції».

Досвід проведення арт-терапевтичних зустрічей з психологічної підтримки дозволяє стверджувати, що методи малювання були з однаковим захопленням сприйняті всіма віковими групами учасників. Учням початкової школи та 5-6 класів вкрай цікаво представити свій витвір, отримати реакцію психолога, класного керівника та однокласників, у них піднімається настрій, розпочинається творчий пошук, діти дописують історії та домальовують картини, або створюють ще один витвір — так роблять чверть учасників. Також діти звертаються до приємних спогадів, які також підвищують настрій, розповсюджують продуктивні стратегії спілкування та взаємодії. Часто до роботи над малюнками долучалися класні керівники та присутні вчителі. Вчителі зазначали, що їм подобаються арт-терапевтичні заняття з наступних причин: допомагають відволіктися від дійсності, проблем, зануритися у фантастичний світ, де все під контролем, дають можливість помріяти; створюють атмосферу єднання з учнями, дають загальну тему для обговорення на онлайн-перервах; викликають позитивні емоції, смішать, нагадують про приємні моменти з дитинства, надихають на використання нових ідей у діяльності.

Текстові методи не зацікавили учнів початкової школи, незначною мірою зацікавили учнів 5-6. Проте учні 7-9 класів виявили неабияку цікавість до створення історій та казок, деякі здобувачі рифмували свої твори. На нашу думку, це зумовлено особливістю перебігу когнітивних процесів учнів початкової школи та 5-6 класів, яким важко створити цілісний художній текст. Ще однією особливістю стала закритість учнів профільної середньої школи у порівнянні з учнями базової середньої школи у демонстрації своїх витворів. Більше ніж третина учнів 10 та 11 класів відмовлялися демонструвати привселюдно власні малюнки або розказувати свої історії, хоча без вагань представляли їх практичному психологу. Серед учнів 5-9 класів цей показник становив близько п'ятої частини, у початковій школі — на рівні десятої частини учасників. Вбачаємо у цьому бажання учнів профільної середньої школи не відкривати свою особистість та справжні переживання перед однокласниками.

Реалізація просвітницького етапу педагогічної підтримки вбачалася нами у поширенні отриманого досвіду серед практичних психологів і педагогів. Так, проведено навчальний антикризовий тренінг для учнів,

батьків та вчителів Харківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 18 Харківської міської ради Харківської області, Харківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 87 Харківської міської ради Харківської області. Особливістю навчального антикризового тренінгу є поєднання навчальних та психологічних елементів. Учасники тренінгу отримали інформацію про техніки релаксації, заземлення, опанування емоцій та відновлення емоційного балансу. Відпрацювали використання вправ: «Розмаїття активностей», «Бесіда з кумиром», м'язових технік релаксації «Весняний дощ», «Вулкан злості», «Панцир»; релаксаційних вправ «Безпечне місце», «Мандрівка райдугою», «Мої плани», технік заземлення «5 предметів — 5 відчуттів», «Я — рослина», «Куля безпеки». Тренінг отримав схвальні відгуки учасників. Зазначено про його актуальність, практичність, доступну та наочну подачу інформації.

Отже, нами представлено досвід реалізації психологічної підтримки учнів, який складається з чотирьох етапів: діагностичного, консультативного, розвитково-корекційного, просвітницького. Тестування рівня адаптації учнів, проведене після здійснення заходів, виявило їх ефективність. Переважає високий рівень адаптації до навчання (55 %), рівень середньо- та низько-адаптованих зменшився до 28 % та 17 % відповідно. Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо у розробці комплексу для психологічної підтримки педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Ассонов Д. Хаустова О. Розвиток концепції резилієнсу в науковій літературі протягом останніх років. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2019. № 4. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/219> (дата звернення: 09.11.2022).
2. Синявський В. В., Сергєєнкова О. П. Психологічний словник / за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 336 с. С. 241.
3. Чекстєре О. Ю. Застосування методу арт-терапії при наданні психологічної допомоги дітям, що пережили травматичні події. *Психологічні проблеми творчості* : зб. мат. XXII міжнар. наук.-практ. конф. (23 липн. 2022 р.) / за ред. В. О. Моляко. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 292 с. С. 267–279.
4. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти 2022/2023 навчального року : Лист Міністерства освіти і науки України від 02.08.2022 № 1/8794-22. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8794729-22#Text> (дата звернення: 09.11.2022).

СУБ'ЄКТНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ ІЗ СОЦІАЛЬНО ВИКЛЮЧЕНИМИ КАТЕГОРІЯМИ МОЛОДІ

Савицька А. Ю.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
Житомирський державний університет імені І. Франка,
соціальний менеджер,
КУ «Центр надання соціальних послуг» Брусилівської селищної ради,
смт. Брусилів, Україна

У статті виявлено особливості застосування суб'єктного підходу в визначенні проблеми готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю. На підставі аналізу вітчизняних і зарубіжних науковців розкрито теоретико-методологічні засади досліджуваної готовності.

Ключові слова: суб'єктний підхід, соціальний працівник, соціально виключена молодь.

The article reveals the features of the application of the subjective approach in determining the problem of the readiness of future social workers to work with socially excluded youth. Based on the analysis of domestic and foreign scientists, the theoretical and methodological foundations of the studied readiness are revealed.

Keywords: subject approach, social worker, socially excluded youth.

Визначення проблеми готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю окреслює методологію наукового пошуку. Методологія професійної підготовки охоплює сукупність методів і принципів у конкретній науковій дисципліні.

Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх соціальних працівників висвітлені у працях І. Бондарук, О. Загайко, О. Карпенко, І. Мельничук, Н. Микитенко, О. Патинюк, В. Савіцька, Н. Собчак, С. Сургова.

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу базових положень суб'єктного підходу та його ресурсу в контексті готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю.

Професійна діяльність соціальних працівників у роботі з соціально виключеною молоддю враховує емоційний стан та професійну культуру, тому актуальним є дослідження суб'єктного підходу до проблеми готовності майбутніх фахівців. Аспекти історії становлення визначеного підходу висвітлені у наукових працях К. Абульханової-Славської [1] та

А. Брушлінського [2]. В. Луков, ґрунтуючись на суб'єктному підході в організації діяльності фахівців соціономічної сфери, концентрує увагу на феномені соціальної суб'єктності ініціаторів соціально-перетворювальної діяльності. Прояви соціальної суб'єктності науковець вважає мимовільними через те, що вони скеровані ціннісно-нормативною системою, прийнятою індивідом, групою, суспільством. За його переконанням, поняття соціальної суб'єктності дозволяє конкретизувати ту властивість суб'єкта, яка спроможна перерости в соціальну активність, але при цьому виступає саме як можливість, тобто за окремих обставин може перерости в активну діяльність [4].

Т. Куликова у дослідженні особливостей суб'єктного підходу зазначає, що «людською специфікою суб'єкта є обставина вирішення задачі самовдосконалення, вирішення протиріччя між тим, що він є сам (його цілі, мотиви тощо) і об'єктивними (соціальними) чинниками, в процесі розрішення якого суб'єкт виробляє певний спосіб організації своєї життєдіяльності. Людина як суб'єкт життєдіяльності — це суб'єкт змін і розвитку основних умов свого буття. У широкому сенсі суб'єкт розуміється як творець свого власного життя», при вирішенні задач у навчанні, самовизначенні, самовизнанні та подоланні перешкод власного розвитку [3].

О. Осницький характеризує суб'єктний досвід як ціннісний, звичної активізації, оперативний, досвід рефлексії та співпраці [5], а за переконанням Р. Серьожникової, «дозволяє людині засвоювати ті цінності, які започаткувало суспільство, залучитися до духовного світу інших людей, але при цьому усвідомлювати свою унікальність, свою відмінність від інших, по-своєму виражати себе у світі» [6].

Таким чином, суб'єктний підхід до проблеми дослідження готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю окреслює пошук шляхів формування творчої особистості; її спрямованості на впровадження нового, нестандартного у професійній діяльності; розвиток творчих можливостей за допомогою спеціальних технологій; здатність виокремлювати своє Я-професійне; рефлексувати свої дії і думки. Також вимагає від майбутніх фахівців активності, здатності керувати, регулювати свою поведінку і дії відповідно до поставлених завдань.

Список використаних джерел

1. Абульханова К. О. Методологічне значення категорії суб'єкта для сучасної психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок: філософсько-психологічні студії*. Київ : Либідь, 2006. С. 37–51.

2. Брушлінський А. В. Психологія суб'єкту : моногр. / ред. В. В. Знаков. 2003. 272 с.
3. Кулікова Т. І. Проблема суб'єктного підходу до розвитку особистості сучасного підлітка. 2007. URL: <http://pws-conf.ua/nauchnaya/lss/359/7998.html> (дата звернення 04.11.22).
4. Луков В. А. Соціальне проектування, 1997. 192 с.
5. Осницький А. К. Проблеми дослідження суб'єктній активності. *Питання психології*. 1996. № 1. С. 5–19.
6. Серьожникова Р. К. Творчий педагогічний потенціал майбутнього викладача економіки: теорія і практика професійно-педагогічної підготовки в університеті непедагогічного профілю : моногр. 2009. 108 с.

ФІЛОСОФІЇ ПРАВА ЯК ПРОТИДІЯ ПРОЯВУ АГРЕСІЇ ТА НАСИЛЬСТВУ

Скиба Е. К.

доктор філософських наук, професор,
Дніпропетровський державний університету внутрішніх справ України,
м. Дніпро, Україна

Встановлено причинно-наслідковий зв'язок між діями і впливом політичних систем влади та явищем індивідуальних проявів агресії людини. Визначено місце та значення політичної активності у цьому питанні. Підтверджено, що високий рівень індивідуальної агресії в сучасних умовах віддзеркалює нездатність влади як соціального інституту впоратися з руйнівним ефектом людської агресії як для самої людини, так і для середовища проживання цієї людини. Визначено, що людська індивідуальна агресія має як біологічні, так і соціальні джерела.

Ключові слова: функції філософії права, соціальний ефект агресії, соціально-культурний дискурс, феномен агресії людини, природа агресії людини.

We establish that there is a causal relationship between the actions and influence of political systems of power and the phenomenon of individual manifestations of human aggression. We determine the place and significance of political activity in this issue. The research confirms that the high level of individual aggression in modern conditions reflects the inability of the government as a social institution to cope with the destructive effect of human aggression both for the person himself and for the habitat of this person. The analysis reveals that human individual aggression has both biological and social sources.

Keywords: the functions of the philosophy of law, the social effect of aggression, socio-cultural discourse, the phenomenon of human aggression, the nature of human aggression.

Війна в Україні та стан сучасного світового суспільства виявляє виклики самому процесу наукового пізнання. Якщо призначення філософського знання у тому, щоб зрозуміти сутність явища і через це встановити причинно-наслідковий зв'язок, то і проблему людської агресії необхідно вивчати з позицій знання про взаємодію природи людини та природи суспільства.

Вченими визнано, що біологічна природа феномена агресії людини в процесі необхідності реалізувати соціально-значущі проекти активізується пізнавальним і емоційним процесам; вона піддається корекції конкретними соціальними умовами у поєднанні з попереднім вихованням та навчанням особистості. Психічний стан агресії, обумовлений як прагненням завдати шкоди суспільству або іншій особі має різні ступені вираження, різні мотиви і цілі. Зважаючи на такий складний характер феномену

людської агресії треба зрозуміти, що соціальні чинники є в такій же мірі відповідальними за це, як і біологічні. Ми бачимо, що сутність агресії людини як феномена детермінована різномірними чинниками існування людини в світі. Психічна енергія, що виявляє в людині свідомість, служить фактором подальшої еволюції людини, в тому числі і психіки. Ми вважаємо, що як особистість впливає на формування соціально-культурного дискурсу суспільства, так і соціально-культурний дискурс, у свою чергу, приймає участь у процесі конституювання особистості. Зазначимо, що подвійність природи людської агресії приводить нас до висновку, що сучасна людина в цілях збереження себе і суспільства повинен поставитися відповідально до власних емоційно-психічних сплесків і навчитися інтегрувати їх в конструктивний напрям. Адже життя доводить що людина, її дух, само буття людини є мета усіх економічних, політичних та соціальних звершень, є центром та сенсом розбудови загальної системи цінностей. Частина роботи усієї спільноти — це особиста індивідуума робота над собою, робота над відновленням власної культури в широкому сенсі цього слова — культури споживання та виробництва, екологічної та комунікативної культури і таке інше.

Філософія права в цьому випадку має вирішальне значення у визначенні та знаходженні ідеалів і цінностей, які визначають і підтверджують наш спосіб життя. Сучасні дослідники зазначають, що філософія права, перебуваючи на віталійних, філософсько-біологічних засадах, підтримуючи життєвий порив, обґрунтовує, що право існує з антропоцентричною, метафізичною і трансцендентною метою.

Кризи різного характеру, події сучасної війни доводять, що світова людська спільнота втратила можливість контролювати загальну ситуацію щодо агресії і таким через це втрачає активну роль у розбудові загальної картини світу. Зрозуміло, що є чинник, на якому ґрунтується усі останні фактори досягнення стабільності. Ми вважаємо, що таким чинником виступає свідомість суспільства, все те, що узагальнює мораль-духовну культуру суспільства. Спрямовувати свої зусилля на відтворення істинних вічних гуманістичних цінностей є, по своїй суті, процесом збереження та відновлювання в собі сутності Людини, яка відчуває в собі залежність від Природи і одночасно відповідальність за Життя.

Філософії права як наукове знання про правову реальність у системі формування свідомості та правової свідомості через свої функції приймає участь у створенні соціально-культурного дискурсу сучасності. Філософія права, виконуючи своє пряме призначення вивчення онтології права може стати в нагоді подолання перманентно існуючих соціально-культурних криз у суспільстві. У разі реального визнання її важливості для суспіль-

ства вона є фундаментальним підґрунтям розбудови свідомості та правосвідомості суспільства. Адже такі функції філософії права як освітньо-виховна та ціннісно-орієнтаційна вибудовують систему індивідуальних та колективних пріоритетів цінностей та логічно обґрунтовують їх важливість та універсальність для існування людини і суспільства. філософія права допомагає встановити зв'язок між власним індивідуальним досвідом розуміння соціальних цінностей та набутим науковим пізнанням.

Ми вважаємо, що теоретичне дослідження моделей соціально-правової реальності філософією права як галуззю наукового знання про сутність найвищих духовних цінностей займає істотно місце у системі навчання та виховання. Занурюючись у процес осмислення, філософія права сприяє розвитку індивідуальної здатності особистості до критичного осмислення та суб'єктивної оцінки набутого знання. Тож, філософсько-правова свідомість може бути одним із чинників подолання перманентно існуючих криз у суспільстві. Використання філософії права у якості методології засвоєння реальності існування духовних цінностей сприяє формуванню та постійному відтворенню здібності обробляти інформацію на принципах справедливості, рівності та поваги до культурного різномайття.

Подвійна природи людської індивідуальної агресії приводить нас до висновку, що сучасна людина в цілях збереження себе і суспільства повинна поставитися відповідально до власних емоційно-психічних сплесків і навчитися через освіту та виховання інтегрувати їх в конструктивний напрям.

Список використаних джерел

1. Скиба Е. Соціально-філософський аналіз генезису агресії людини. *Грані*. : наук.-практ. журнал. 2019. Вип. 22. № 5. С. 66–75.
2. Скиба Е. Роль філософії права в формуванні свідомості суспільства сучасної формації. *Грані* : наук.-практ. журнал. 2020. № 5. С. 64–77.
3. Сливка С. С. Філософські принципи у праві. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 782. С. 87–95.
4. Wacks R. *Philosophy of Law: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2014.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ — НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Трубавіна І. М.

доктор пед. наук, професор,
доцент кафедри методології та менеджменту освіти,
Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Харків, Україна

Чередниченко О. Ю.

канд. економ. наук, доцент,
професор спеціальної кафедри номер 1 Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

Недря К. М.

канд. історичних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровський університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної теорії виховання — формуванню цінностей дітей та молоді, засобом чого є Українська Хартія вільної людини (УХВЛ). Метою статті є розкриття можливостей УХВЛ щодо формування моральних цінностей дітей та молоді в закладах загальної середньої освіти. Науковою новизною статті є розкриття можливостей УХВЛ в цьому аспекті і показ досвіду її впровадження. Практичне значення статті полягає у визначенні можливостей і шляхів щоденного використання УХВЛ в моральному вихованні школярів та узагальненні існуючого досвіду з проблеми її використання.

Ключові слова: Українська Хартія вільної людини, цінності, моральне виховання, україноцентризм, українська ідентичність.

The article is devoted to the actual problem of the modern theory of education — the formation of the values of children and young people, the means of which is the Ukrainian Charter of a Free Person (UCFP). The purpose of the article is to reveal the possibilities of UCFP for the formation of moral values of children and youth in institutions of general secondary education. The scientific novelty of the article is the disclosure of the possibilities of the UCFP in this aspect and the demonstration of the experience of its implementation. The practical significance of the article lies in the determination of opportunities and ways of daily use of the UHFP in the moral education of schoolchildren and the generalization of the existing experience on the problem of its use.

Keywords: Ukrainian Charter of a free person, values, moral education, Ukrainian centrism, Ukrainian identity.

Питання національного виховання актуальні сьогодні в контексті національної безпеки держави. Формування української ідентичності є важливим задля єдності країни, спільної праці на перемогу. Україноцентризм як реалізація української ідентичності на практиці цьому сприяє як орієнтир в повсякденній діяльності. Але виникає питання про українську ідентичність та її сутність, шляхи її формування в умовах війни. Війна вимагає підвищеної уваги до національного виховання і зусиль кожного українця задля перемоги, в якому б віці ці зусилля не виявлялися. Війна вимагає життя і праці, навчання за українськими цінностями, щоб ми знали, задля чого вона йде, що захищає не тільки території, але і наше майбутнє і спосіб життя, вибір людини і нації. Тому питання української ідентичності постає перед кожним громадянином –ким він є, ким він прагне бути в контексті держави, нації, а не тільки особистого життя. В умовах широкомасштабної агресії основна увага педагогічних працівників в ЗЗСО повинна бути на формування української ідентичності на цінностях як основі протистояння ворогу і мотивації захисту української держави, землі, нації і кожного громадянина. Цьому, з одного боку сприяє мета загальної повної середньої освіти — виховання на цінностях і формування компетентностей, які перераховані в Законах про повну загальну середню освіту, про освіту, з іншого — Українська Хартія вільної людини (УХВЛ), яка вже 10 років є в Україні, яку писали моральні авторитети України і яку впроваджують за програмою 2021-2024рр Тернопільської обласної ради як просвітницьку в систему освіти в заклади загальної середньої освіти ТОКІППО і НДО цієї області. Метою статті є розкриття можливостей УХВЛ щодо формування моральних цінностей дітей та молоді в ЗЗСО.

Цікаво, що УХВЛ є системою цінностей, яка включає до себе такі цінності сучасного українця:

- Бути вільною людиною.
- Бути українцем.
- Бути активним громадянином.
- Любити.
- Мислити.
- Бути господарем.
- Бути лідером.
- Бути відкритим суспільством.
- Бути успішною державою.
- Бути учасником демократичної спільноти народів [1].

Існують і інші системи і класифікації цінностей українців. Але саме ця система відбиває особливості українця цілісно і взаємопов'язано, сучасно, відповідаючи на питання ким ми є і ким ми прагнемо бути, що

є важливішим сьогодні за те, ким ми були. І якщо переселенські країни типу США, Канади, Австралії стали єдиними як вільні, з високим рівнем спільним цінностей і рівня добробуту, з надетнічними цінностями, то в Україні сьогодні переважає патріотизм над соціально-економічними проблемами. Люди є вищими в своєму прагненні бути вільними за систему матеріального буття. Тобто надбудова визначає базис, а не матеріальне визначатиме духовне. Звичайно, що всім потрібно задоволення і базових потреб – їжа, житло, безпека. Але наші дослідження соціального благополуччя студентів з внутрішньо–переміщених ЗВО говорять про їх більше соціальне благополуччя тут, в Україні, за умов національної єдності і національного виховання, при соціальній підтримці в ЗВО та громаді більший, ніж у студентів, які не є ВПО [2]. Це доводить необхідність національного виховання як основу для формування української ідентичності на цінностях українства, що необхідно для подальшого розвитку і відновлення нашої країни. Тому УХВЛ має значні можливості для цього в нашій країні, а не тільки на території Тернопільської області. Цьому сприяла і популяризація УХВЛ через Всеукраїнську науково-практичну конференцію щодо 10-річчя УХВЛ «Освітня спільнота як середовище формування українського громадянина в контексті української хартії вільної людини» 20-21.10.2022 в ТОКІППО, співorganizаторами якої вперше були НЮУ імені Ярослава Мудрого, ХНПУ імені Г. С. Сковороди, ЗДВО ДДПУ зі Слов'янська, НАДПСУ, Університеті імені Альфреда Нобеля, громадські організації, красназавчі і історичні установи області тощо. Такий перелік співorganizаторов говорить про цікавість до УХВЛ закладів ЗВО всіх напрямів — військових, правоохоронних, педагогічних, гуманітарних тощо, про єдність Сходу і Заходу України в національних ідеях. Виступи і промови, які лунали, кількість учасників (близько 100 на теорії і 200 на тренінгах з впровадження УХВЛ) і їх склад (вчителі, директори ЗДО, ЗЗСО, ректори ЗВО, студенти, курсанти, військові, аспіранти, викладачі, академіки, професори тощо) свідчать про цікавість до УХВЛ в освітній спільноті і готовності її впроваджувати. Отже, УХВЛ довела цим заходом цікавість освітян всієї України до неї. Цікавість до неї освітян Тернопілля підкреслена тим, що є багато методичних видань, проведених заходів за обласною програмою. Але найціннішим є залучення дітей до щоденного впровадження УХВЛ в їх життя — ведення щоденників за УХВЛ (що я зробив сьогодні з УХВЛ), звіряння своїх вчинків і рішень з УХВЛ.

Недоліками впровадження УХВЛ в Тернопільські області за цією просвітницькою програмою є переважна більшість саме просвітницьких заходів, що впливають на формування свідомості як перший етап виховання. У той час як інші етапи національного виховання (формування досвіду

поведінки, стимулювання і корекція досвіду поведінки, стимулювання до самовиховання) мало представлені в звітуванні про реалізацію програми. Ця програма за суттю є просвітницькою, а не виховною чи освітньою, тому це цим і пояснюється. Але потрібно не тільки словесне виховання, але застосування УХВЛ в дії на благо країни кожним, сьогодні назрів час для її широкого впровадження в освітній процес закладів освіти різного рівня і в усі ланки освіти, в професійні стандарти і в освітні програми, оскільки, як доводить досвід Тернопільської області, це є надвичайно корисним і емоційно-привабливим для дітей і вчителів, науковців і керівників закладів освіти. Це вимагає поширення Тернопільського досвіду на всю Україну, наукового і методичного супроводу УХВЛ в освітній процес системно, педагогічного експерименту в системі освіти на території всієї країни.

Список використаних джерел

1. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnojiljudny> (дата звернення: 08.10.2022).
2. Iryna Trubavina, Olena Karaman, Dimitrina Kamenova, Viktoriia Stepanenko., Yaroslava Yurkiv A research on transformation of social wellbeing and life attitudes in students from the occupied territories and the demarcation line at relocated higher education institutions from the east of Ukraine. *Second International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML 2021)* : SHS Web Conf. № 104. 2021. Volume 104, 0301. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110403010>.

ДУХОВНІСТЬ ТА ІНШОМОВНЕ ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВОЗНАВЦІВ

Фідяєва Т. С.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри початкової та професійної освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Розкрито духовність як здатність правознавця усвідомлювати та виявляти в поведінці й конкретних діях відповідальне ставлення до професійної діяльності. Загальнолюдські цінності є головними орієнтирами іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців. Зазначено, що збагаченню духовного світу майбутніх правознавців сприяють тренінги, зміст яких розкриває морально-етичні норми поведінки в суспільстві. Відміченою є роль креативного навчання у вихованні духовності молоді.

Ключові слова: духовність, спілкування, правознавці, професійна підготовка, совість, відповідальність, тренінг, креативне навчання.

Spirituality is revealed as the ability of a jurist to realize and manifest in behavior and specific actions a responsible attitude to professional activity. Universal human values are the main orientations of foreign language professional communication of future jurists. It is noted that the enrichment of the spiritual world of future jurists is facilitated by trainings, the content of which reveals the moral and ethical norms of behavior in society. The role of creative education in nurturing the spirituality of youth is noted.

Keywords: spirituality, communication, jurists, professional training, conscience, responsibility, training, creative education.

Духовність як внутрішній стан людини реалізується в конкретних діях, у тому числі під час спілкування. Іншомовне професійне спілкування є засобом виявлення духовних цінностей майбутніми правознавцями. Загалом професійне спілкування в будь-якій галузі є складним процесом, особливо комунікувати іноземними мовами. Правознавцям в робочих справах, що стосуються документації та спілкування іноземними мовами, не можна помилятися, це зганьбить фірму, в якій вони працюють, понизить їхню конкурентноспроможність.

У науковій літературі наводяться результати дослідження щодо професійного спілкування майбутніх фахівців. Нерідко це стосується педагогічної діяльності, бо вчителі постійно контактують зі школярами, їхніми батьками, громадськістю. Так, учені А. Анненкова, О. Онищук, Т. Потапчук [1] наголошують на тому, що професійне спілкування є багатоплановим явищем. Майбутнім учителям вони запропонували спеціальні форми, методи навчання, що сприяють формуванню вміння спілку-

ватися на партнерських засадах, рольові ситуації, завдяки яким випробовують себе в професії, розв'язання педагогічних ситуацій, ознайомлення з досвідом подолання бар'єрів спілкування. Цікавим є тренінг «Володіємо собою» для здобувачів рівня вищої освіти. Проведене дослідження цілком не суперечить нашій думці, а навпаки її утворює.

Мета статті — розкрити духовність як особистісну рису правознавця та її роль у іншомовному професійному спілкуванні.

У науковій літературі знаходимо поняття «культура професійного спілкування», що є наближеним до поняття «іншомовне професійне спілкування майбутніх правознавців». На думку А. Бичок [2], «зміст культури професійного спілкування полягає в поєднанні морально-етичних норм, загальнолюдських цінностей, які регулюють поведінку, взаємовідносини та професійну діяльність у сфері виробництва, під час ділових переговорів, презентацій, укладенні угод; умінні переконати партнера і вплинути на нього з метою досягнення позитивного результату міжсуб'єктної взаємодії; в умовах ринкових відносин приймати управлінські рішення, розв'язувати професійні завдання, налагоджувати контакти з представниками іноземних підприємств» [2, с. 47].

Зазначимо й таке, що цитована вчена ототожнює поняття «культура професійного спілкування» і поняття «культура ділового спілкування», а зміст професійного спілкування розкриває через морально-етичні норми і загальнолюдські цінності, які в свою чергу регулюють міжособистісні взаємини в колективі. Нам імпонують такі смисли, оскільки духовність вибудовується на засадах моралі, етики, людських стосунках, ідеях гуманізму. Ефективність професійного спілкування, в тому числі іншомовного професійного спілкування, залежить від сформованості вміння працівника правничої сфери переконувати партнерів, досягати нових результатів під час перемовин, приймати правильні управлінські рішення та налагоджувати контакти й співпрацю з іноземними представниками правової сфери і населення.

Нині духовність вкрай потрібна правникам, бо під час війни багато українців вимушено покинули рідну країну, та, перебуваючи за кордоном, їм постійно потрібна юридична допомога. До духовних цінностей віднесемо добро, яке вступило в боротьбу зі злом. Війна з боку РФ принесла в нашу країну зло, лихо, страждання, біль, втрати населення України. Протидією є добро як позитивне, що спрямоване на благо й користь людини. Правознавці, як і весь український народ, вступили в боротьбу з незаконними діями підступного та безжалісного ворога. Збирання фактів, доказів, свідчень жорстоких вчинків і знущання над українським народом — це важка реальність, яка свідчить про те, що ворог намагається

знищити гуманізм і справедливість, проявляє бездуховність і цинізм до життя і здоров'я дітей, до людей похилого віку.

Духовність правознавців виявляється у виконанні професійного обов'язку як здатність усвідомлювати свої права і зобов'язання по відношенню до своєї країни і народу, виявляти турботу й захищати інших людей від незаконних посягань на свободу й незалежність кожної людини. У дні війни активізувалися громадянські почуття й переживання, відповідальність за майбутнє своєї країни. У процесі іншомовного професійного спілкування передаються співпереживання, підсилюються ділові комунікації між колегами і замовниками юридичних послуг, усвідомлюються мотиви допомоги й підтримки іншої людини в скрутних ситуаціях воєнного часу.

Зазначимо, що така моральна категорія як совість є змістовою в роботі правознавців, оскільки це внутрішня самооцінка своїх професійних дій, самоконтроль за виконанням доручень правничого характеру, емоційна стійкість і внутрішній «суддя» власних вчинків і дій. Надання правової допомоги включає консультації і роз'яснення з правових питань щодо законодавства, складання заяв, скарг, посвідчення копій офіційних і особистих документів, здійснення представництва в суді, правове забезпечення підприємницької діяльності громадян. Виконання такої допомоги вимагає не лише професійної компетентності, але й сформованих духовних цінностей, в тому числі загальнолюдських цінностей.

Дослідниця О. Чижикова [5] визначає поняття «освітні компетентності майбутніх юристів» як сукупність базових знань і вмінь, їхнього розуміння, сформовані на основі фахового досвіду системи цінностей, що сприяють формуванню і розвитку всіх необхідних для професійної діяльності якостей.

Учена Ю. Короткова [4] розглядає міжкультурну компетентність майбутнього юриста як особистісно-професійну якість, утворену сукупністю знань, умінь, ставлень, ціннісних установок. Така здатність особистості спрямована на реалізацію мети і завдань міжкультурного спілкування на засадах взаємоповаги, взаєморозуміння, взаємозбагачення. Наведені автором тренінги розширюють професійні знання й уміння майбутніх юристів, разом з цим виховують духовність і стимулюють саморозвиток особистості. Нам імпонує тренінг «Комунікація в роботі юриста», зміст якого завдяки вправам і ситуаціям допомагає усвідомити специфіку ефективної комунікації юристів, знаходити спільну мову з будь-якою особою, незалежно від віку, статі, рівня матеріального забезпечення та психотипу особи. На тренінгу майбутні юристи опановують навички швидкої релаксації, виробляють уміння встановлювати довірливі відносини з громадянами, розуміти їхні потреби.

Викликають інтерес сучасні підходи до навчання студентів-правознавців у закладах вищої освіти, представлені в науковій праці О. Чижикової [5]. Один з таких підходів нас зацікавив зокрема. Це креативне навчання майбутніх правознавців, яке, на нашу думку, позбавляє стереотипів іншомовного професійного спілкування. Авторка пропонує здійснювати креативізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів-правознавців, знаходити творче розв'язання навчальних ситуацій, заохочувати розвиток творчих здібностей і активностей студентів, навчати не за шаблоном, відмовитись від стереотипного мислення, створювати сприятливу атмосферу на заняттях, використовувати методи креативного навчання, як-от: кейс-метод, синектика, метод проєктів, методи проблемного навчання, тренінги, ігрові методи, симуляції, конкурсні завдання, трансформувати роль педагога від керівника до співбесідника, координатора, помічника, організовувати творчу взаємодію студентів і викладача, стимулювати прояви творчого ризику, інновацій та уяви.

Отже, духовність — це здатність правознавця усвідомлювати та виявляти в поведінці й конкретних діях відповідальне ставлення до професійної діяльності. Ця здатність допомагає побудувати іншомовне професійне спілкування майбутніх правознавців на засадах гуманізму й партнерських стосунках. Тренінги допомагають розкрити внутрішній потенціал майбутніх правознавців на високому й креативному рівні.

Перспективами подальшого дослідження є виявлення впливу інтерактивних технологій навчання і виховання на формування духовних цінностей у майбутніх правознавців.

Список використаних джерел

1. Анненкова Н. П., Потапчук Т. В., Онищук В. І. Формування навичок спілкування в професійній діяльності майбутніх педагогів мистецьких закладів освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 2 (104). С. 6–15.
2. Бичок А. В. Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців міжнародного бізнесу і менеджменту: дис. ... канд. пед наук: 13.00.04. Тернопіль, 2010. С. 47.
3. Борецький А. В. Формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед наук: 13.00.04. Рівне, 2018. С. 125.
4. Короткова Ю. Формування міжкультурної компетентності майбутніх юристів під час базової підготовки в закладах вищої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 3-4 (26-27). С. 48–60.
5. ,

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Філатова Ю. Ю.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

Метою дослідження є виявлення особливостей здійснення предметно-мовного інтегрованого навчання на уроках англійської мови. Значна увага приділена інтеграції англійської мови та інших дисциплін із метою підвищення ефективності комунікативної та міжпредметної компетентності.

Ключові слова: іноземна мова, методика, інтегроване навчання, міжпредметна взаємодія, компетентність.

The purpose of the study is to identify the peculiarities of subject-language integrated teaching in English lessons. Considerable attention is paid to the integration of the English language and other disciplines in order to improve the effectiveness of communicative and interdisciplinary competence.

Keywords: foreign language, methodology, integrated learning, interdisciplinary interaction, competence.

Входження України в загальноєвропейський освітній простір є неминучим наслідком і невідмінною умовою здійснення демократичних перетворень, що відбуваються в нашій державі, загалом, і в системі освіти, зокрема. Сучасні умови глобалізації висувають нові вимоги до підготовки кваліфікованих фахівців в освітній сфері, спроможних використовувати іноземну мову у професійній діяльності.

З позиції Д. Марша, здійснення предметно-мовного інтегрованого навчання сприяє вдосконаленню лінгвістичних та комунікативних компетентностей з іноземної мови, що має місце у процесі формування навичок та умінь з різноманітних дисциплін [2, с. 130]. У контексті даної теми варто зазначити, що на сучасному етапі іноземна мова виступає інструментом у сформованому мовному середовищі [6]. Саме тому українські вчителі іноземних мов роблять кроки у напрямі навчання шкільних дисциплін засобами іноземних мов з метою формування міжпредметної компетентності.

Подібною до українського досвіду використання інтегрованих навчальних методик є канадська практика вивчення англійської мови шляхом занурення та акцентування уваги на суті предмета. Такий підхід починає широко використовуватись провідними державами світу, такими, як Франція, Німеччина, Бельгія та іншими [4, с. 117]. Основою інтегрова-

ного підходу до вивчення іноземних мов виступають різноманітні комунікативні методики, серед яких науковці виділяють мульти- та білінгвальну освіту, мовленнєве поглиблення, технологію «мовного душу». Специфіка даного підходу полягає в можливості поєднання вищезазначених методик та використання гнучкого підходу у навчальному процесі [3, с. 111–116].

Важливим етапом в організації інтегрованого навчання є підбір змісту навчання, який виступає в якості інтегральної частини у процесі вивчення іноземних мов. Центральна позиція побудована на тому, що оволодіння знаннями та формування необхідних компетентностей повинне проводитися шляхом застосування мови як інструмента [1].

Завдяки інтегрованому підходу в процесі вивчення іноземних мов виникає можливість для формування лінгвістичних та комунікативних компетентностей в учнів, у той самий спосіб, в який провадиться оволодіння знаннями з інших дисциплін. Провідним дослідником у галузі використання інструментів інтегрованого навчання П. Мехісто було розкрито ключові аспекти його використання, серед яких науковцем виділено наступні:

1. Широкий спектр можливості використання мовленнєвого інструментарію:

- Мова виступає центром вивчення будь-якої дисципліни;
- Процес організації освіти вимагає складання складних графіків;
- 2. Безпечне та збагачене середовище мовлення:
- Виконання вправ одночасно із обговоренням;
- Формування здатності до проведення експериментів із мовленнєвим змістом.

3. Автентичність: використання у навчальному процесі автентичних матеріалів, що у повній мірі співвідноситься з вимогами освітніх програм та інтересами учнів.

4. Активне навчання: обмін ролями між педагогом та учнями. Більша частина активного навчання сконцентрована на активній участі учнів в освітньому процесі, а роль викладача зводиться до координування.

5. Принцип структурної побудови: у процесі формування умінь та навичок учнів за основу приймаються раніше набуті ними знання, використання механізмів логічного ускладнення поставлених завдань, а також формування здатності критично мислити.

6. Співпраця: у процесі організації та проведення уроків можливо залучення педагогів-практиків у сфері інтегрованого навчання чи декількох викладачів різних предметів [7].

Ключовим аспектом у процесі організації інтегрованої форми навчання виступає міжпредметна взаємодія, що відбувається шляхом наси-

чення програми одного предмета змістом іншої, наприклад, іноземної мови термінологією, що використовується у процесі вивчення інших предметів. У даному випадку мова йде про «предметно-мовне інтегроване навчання», в рамках якого має місце оволодіння різноманітними предметними сферами за допомогою іноземної мови та через конкретну дисципліну [5].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що в основу інтегрованого підходу до вивчення іноземних мов покладено різноманітні методики, пов'язані з комунікативним підходом. Специфічними ознаками такого підходу виступають наступні: варіативність та гнучкість, внаслідок чого навчання може бути адаптовано майже до будь-яких освітніх програм.

Попри те, що процес інтегрованого навчання визнається новим для українського освітнього процесу, його індивідуальне спрямування набуло значної популярності у європейських країнах. Внаслідок використання популярних методів вивчення контенту за допомогою використання мовленнєвих інструментів спостерігається досягнення позитивних результатів.

Список використаних джерел

1. Гуменюк І. Б. Формування ключових життєвих компетентностей учнів шляхом встановлення міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови. *Житомирщина педагогічна*. 2017. № 3.
2. Денисюк Л. В., Панасюк О. М. Компетентнісний підхід у навчанні іноземної мови у контексті Нової української школи. *Актуальні проблеми філології та методики викладання гуманітарних дисциплін. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.*: зб. наук. праць. Рівне: РДГУ, 2019. С. 129–131.
3. Попроцька О. В. Лінгвокраїнознавчий підхід до вивчення іноземної мови у вітчизняній школі. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2011. № 9 (220). Ч. III. С. 110–120.
4. Рудичик О. М. Предметно-мовне інтегроване навчання як засіб підвищення мотивації до навчання. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 2. С. 116–121.
5. Чернявський Б. Науково-методичні засади формування іншомовної компетентності у майбутніх економістів в процесі інтегрованого навчання. 2022. URL: <https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-11939> (дата звернення: 05.09.2022).
6. Coyle D., Hood P., March D. CLIL Content and Language Integrated Learning. Oxford : Oxford university press, 2010. 173 p.
7. Mehisto P., March D., Jesus Fligol M. Uncovering CLIL. Content and Language integrated learning in bilingual and multilingual education : MacMillans books for teachers. 2008. 238 p.

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Фоміна Л. В.

кандидат філологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри української мови, основ психології та педагогіки,
Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

Зазначено, що духовність є найвищою характеристикою професіоналізму лікаря, яка виявляється в розумінні сенсу життя і здоров'я людини, медичній допомозі та турботі за інших. До духовних цінностей віднесено загальнолюдські гуманні якості особистості, які притаманні лікареві та відіграють рішучу роль у допомозі населенню в дні війни. Проаналізовано результати проведених дослідниками опитувань майбутніх лікарів. Зроблено висновки, що майбутні лікарі володіють духовними цінностями й готові захищати Батьківщину.

Ключові слова: духовність, цінності, патріотизм, охорона здоров'я, лікарська діяльність, майбутні лікарі, університетська освіта.

It is noted that spirituality is the highest characteristic of a doctor's professionalism, which will be manifested in the understanding of the meaning of life and human health, medical assistance and care for others. Spiritual values include universal humane personality qualities that are characteristic of a doctor and play a decisive role in helping the population in times of war. The results of surveys of future doctors conducted by researchers were analyzed. It was concluded that future doctors possess spiritual values and are ready to defend the Motherland.

Keywords: spirituality, values, patriotism, health care, medical activity, future doctors, university education.

У період війни духовність людини є цариною її буття і збереження її самотності й самоідентичності. У такій складній ситуації важливо не загубити людську природу гармонії внутрішнього й зовнішнього, не знищити в собі віру та сподівання на перемогу добра й справедливості. Духовні цінності роблять людину стійкою, як у моральному, так і в фізичному сенсі. Уявлення, явища, поняття, що позиціонуються з визнанням особистості найвищою цінністю, можна віднести до духовних цінностей. Духовні цінності є основою будь-якої діяльності, зокрема й лікарської діяльності. Професію лікаря обирають за покликанням, не можна прищеплювати гуманні якості людині, яка не відчуває потреби в цьому, не розуміє життя іншої людини, не бореться за її сенс життя і здоров'я. Найвищим показником високої кваліфікації лікаря є його духовність і моральні якості, котрі лежать в основі його професійної діяльності.

Нині українські лікарі стали на захист країни від лютого й бездарного ворога, який убиває й калічить мирне населення, в тому числі дітей і людей похилого віку. Збереження здоров'я як власного, так й іншої людини сьогодні має більш глибокий сенс, ніж у мирний час. Виконанню такої гуманної місії заважають ракетні атаки з боку рф, вибухи й пожери, руйнування будинків і лікарень, інфраструктури міст України. Медичний персонал відповідально ставиться до своїх обов'язків, спасає поранених воїнів, допомагає населенню.

Мета статті — розкрити вплив духовних цінностей на формування професіоналізму майбутніх лікарів у період війни.

Зміст духовних цінностей пронизаний патріотизмом. На думку О. Лучанінової [1], патріотизм, як здатність людини відчувати відповідальність за безпеку країни, служити інтересам та обраним цілям, є основою відродження духовних цінностей особистості. Нині кожна людина відчуває власну причетність до доленосних подій в Україні, до перемоги у жорсткій війні, яку розпочала рф. Дійсно, ніякою теорією не можна прищепити молодій людині патріотизм. Якщо до війни намагалися переконувати молодь у тому, що країна, в якій народилася й зростає людини, є найріднішою й найкращою, то в період війни відчуття захисту й перемоги над ворогом стали пріоритетними. Незалежність України, рідну домівку, близьких людей боронить молодь як на фронті, так і в повсякденному житті. Молодь йде на добровільних правах на фронт, вона мотивована на перемогу й знищення лютого й підступного ворога. Зазначимо, що лікарі виявляють неабияку мужність і ризикованість у районах бойових дій, борються за життя військових. У прифронтових містах надають екстрену допомогу постраждалим, не рахуються із своїм часом, витрачають внутрішні ресурси на спасіння українського народу. Майбутні лікарі не залишилися осторонь біди, вони беруть активну участь у волонтерській діяльності, чергують у лікарнях, допомагають населенню, яке сильно постраждало від лихоліття війни.

У науковій праці О. Олексюк [2] згруповано цінності патріотичного спрямування на збереження української культури, традицій і менталітету, національної державності. Авторський підхід свідчить про те, що цінності можуть бути спрямовані власне на себе, своє «Я», а звідси й на формування «Я»-концепції. Віднесемо здатність українського народу захищати свою країну, зберігати національні традиції й звичаї, розмовляти рідною мовою. Також цінності можуть бути такі, що спрямовані на майбутнє країни, як-от: поєднувати національні традиції з елементами європейської культури, пропагувати й боротися за імідж країни, робити її кращою

й перспективною. З позиції дослідника, цінності можуть бути практичного значення, як-от: вибудовувати стійку громадську позицію, сумлінно працювати на користь своєї країни, пов'язувати своє життя з майбутнім нашої країни. Безумовно, такі цінності позитивно впливають на професіоналізм лікаря. Не викликає сумнівів той факт, що лікар, який працює в дні війни і не покинув країну, виявляє високий рівень духовності й інтелектуального розвитку.

У цитованій роботі знаходимо цікаві факти щодо опитування здобувачів вищої освіти. На питання «Хто для Вас є взірцем патріотизму?» отримано найбільшу кількість виборів альтернативи «військові, які відстоювали та відстоюють Україну на Сході» (69,7 %) та «кіборги», які захищали Донецький аеропорт від російських загарбників» (47 %).

У наукових працях українських дослідників [1-3] зазначені цілісні основи університетської культури, дотримання яких сприяє формуванню професіоналізму майбутніх лікарів. Це такі, як-от: суб'єктність як здатність людини проявляти себе з позиції активного й дієвого учасника професійної діяльності; культуровідповідність як відповідальне ставлення до культури народу й визнання культурних уподобань населення, включення в культуру на всіх рівнях. Важливими є джерела розвитку духовного потенціалу здобувачів вищої освіти. На наш погляд, у цьому аспекті доцільно реалізовувати культурно-історичну складову вищої освіти, міждисциплінарний підхід до організації освітнього процесу, поєднання традиційних методів і форм виховання й навчання молоді з інноваційними.

Тому, виховання патріотизму в університетській освіті є необхідною змістовою формування професіоналізму майбутніх фахівців, зокрема й майбутніх лікарів.

У статті О. Христенко [3] представлено результати аналізу відповідей майбутніх лікарів щодо цінностей української молоді в часі війни (м. Тернопіль). Цікаво, що майбутні медичні працівники надають перевагу сімейним і загальнолюдським цінностям таким, як: свобода, мир, гідність, єдність, доброчинність. Вони відчули й розуміють значимість національної єдності, що лише разом можна подолати ворога. Молодь виявила ціннісне ставлення до нації, держави, мови, історії, культури, віри, суверенітету й територіальної цілісності країни. Автором запропоновано підсилити культурно-історичну складову навчальних дисциплін з історії України, української культури.

Отже, духовність є найвищою характеристикою професіоналізму лікаря, яка виявляється в розумінні сенсу життя і здоров'я людини, медичній допомозі та турботі за інших. Загальнолюдські гуманні якості особи-

стості є невід’ємною складовою духовних цінностей, вони притаманні лікареві та відіграють рішучу роль у допомозі населенню в дні війни. Майбутні лікарі володіють духовними цінностями й готові захищати Батьківщину.

Перспективами подальшого дослідження є формування громадянської позиції майбутніх лікарів на засадах гуманізму й високого рівня духовності.

Список використаних джерел

1. Лучанінова О. П. Патріотизм в умовах воєнного стану: духовне становлення студентів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 2 (104). С. 64–72.
2. Олексюк О. М. Національна ідентичність в університетській культурі: зовнішні виклики та внутрішні резерви. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 2 (104). С. 75–82.
3. Христенко О. М. Цінності української молоді в часі війни: до питання громадянського виховання майбутніх лікарів. *Медична освіта*. 2022. № 2. с. 100–103.

ПРО СЕКУЛЯРНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДУХОВНОСТІ. ОСНОВНІ ЦІННОСТІ ДУХОВНОЇ ЛЮДИНИ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

Пропонується секулярний підхід до визначення духовності на основі загальнолюдських цінностей без прив'язки до будь-яких релігій. Духовність розглядається як прояви всеосяжної Любові, Честі, Совісті, Волі, Відповідальності, Благородства та ін. При цьому ступінь розвиненості цих проявів людини складає суть духовності, мету духовного розвитку та показники духовності людини.

Ключові слова: духовність, цінності, переконання, розвиток, взаємини.

A secular approach to the definition of spirituality based on universal human values without attachment to any religions is proposed. Spirituality is considered as a manifestation of comprehensive Love, Honor, Conscience, Will, Responsibility, Nobleness, etc. At the same time, the degree of development of these manifestations of a person is the essence of spirituality, the goal of spiritual development and indicators of a person's spirituality.

Keywords: spirituality, values, beliefs, development, relationships.

Основні цінності та переконання докорінно впливають на життя людини. Адже саме вони визначають здебільшого мотивацію дій, спосіб мислення та поведінки людини, весь її спосіб життя і залежать, насамперед, від її світогляду. Тому дослідження питань духовності, особливо духовних цінностей, в сучасних умовах все більш набирають уваги та актуальності.

Мета статті — на основі проведених досліджень запропонувати секулярний підхід до визначення духовності на основі загальнолюдських цінностей без прив'язки до будь-яких релігій та проаналізувати основні цінності духовної людини.

У багатьох наукових теоріях основною цінністю на Землі є сама людина — її життя, здоров'я, благополуччя, прагматичні взаємини тощо. Хоча реальне наше буття свідчить у багатьох випадках про протилежне — частіше ми стикаємося з тим, що людину намагаються зробити слухняним гвинтиком, зручним виконавцем, безвільною, бездушною, яка не спроможна відстоювати свої інтереси, максимально залежна від зовнішніх сил і створених ними обставин [1].

Це є не прийнятним для людини духовної, для якої першорядним стає ставлення до Вищого, ідеалів, почуттів, а також честь, відповідальність, духовна сила, душевний спокій, ін. [2].

Практика і тенденції третього тисячоліття говорять на користь комплексного світогляду в єдності духовного і матеріального світу, в якому пріоритетне місце займають все-таки питання духовні, але не заперечується і важливість вирішення завдань у матеріальному світі [1]. Саме такий комплексний підхід формує ієрархію цінностей і переконань, що забезпечують успішний рух у житті, максимально самореалізуючи свій потенціал у стані щастя, що росте [3].

При цьому духовність доцільно розуміти у широкому секулярному (світському) значенні. Так повелося, що багато людей сприймають духовність як релігійність. Однак у сучасному інформаційному світі людина може розвивати свою духовність, у т. ч. і віру у Вище, в Бога без прихильності до будь-якого релігійного культу. Адже головне для духовної людини, що вона відчуває у своєму духовному серці, як воно відгукується на вищі енергії.

Безумовно, духовність — дуже складна сфера, тонка, в ній важливо мати наставника, який не на словах, а своїм повсякденним життям показує свої високі духовні якості. При цьому існує небезпека попадання в різні секти, що манять великими обіцянками (і лише якоюсь мірою їх реалізують), а по суті — спрямовані на викачування грошей або інші особисті цілі їхніх лідерів (самоствердження на ґрунті гордині та ін.).

Найчастіше у суспільстві духовність віддана на відкуп релігіям і зведена до дотримання релігійних обрядів. У кращому випадку її ще якось співвідносять з культурою в її поверхневому розумінні. Адже духовність — це саме те, що робить людину людиною, формує в ній життєвий стрижень на основі Совісті та Честі, Волі та Віри, Відповідальності та Почуттів [3]. Але саме ці найважливіші для кожної людини питання переважно залишаються за рамками сучасної системи освіти. І саме тому системі освіти не вдається успішно вирішувати завдання формування здорового суспільства і в духовному плані, і в матеріальному.

Духовність проявляється, насамперед, через Любов (всеосяжну), Честь, Совість, Волю, Відповідальність, Благородство, ін. [4]. Ступінь розкритості, розвиненості цих якостей людини, з одного боку, становлять суть духовності, з іншого, — мету духовного розвитку, з третього, — це показники духовності людини.

Звідси природним чином впливають *внутрішні цінності духовної людини*, як-от:

- стан всеосяжної (вселенської) Любові;
- ставлення до Вищого, до себе, до оточуючих по Честі та Совісті (ідеали та віра);

- розвиток завдяки Волі та Відповідальності — основна умова та головний інструмент досягнення всіх життєвих цілей;
- взаємини на основі Доброзичливості, Благородства, Почуттів тощо. Розглянемо ці цінності більш докладно.

Стан всеосяжної Любові. Стан внутрішнього світу людини на основі спокою та умиротворення наділяють людину потужною духовною силою, яка при необхідності (особливо в екстремальних ситуаціях) дає людині і силу фізичну. Стан формується культивуванням внутрішнього спокою, позитивним ставленням до того, що відбувається, дотриманням ідеалів і розкриттям почуттів, включаючи Любов.

При цьому під спокоєм розуміється відсутність у свідомості внутрішніх суперечностей і емоційного фону, — всього, що заважає усвідомленому мисленню, зосередженню на завданні, що вирішується. Зазвичай, свідомість людини роздирається різними емоціями, найчастіше негативними, переживаннями про минулі або майбутні періоди, сумнівами, суперечливими судженнями, знаходиться під зовнішнім впливом (часто уявним: «А що про мене подумают?!», «А як я виглядаю?!», тобто у занепокоєнні про зовнішню форму втрачається зміст) тощо.

В усвідомленому режимі свідомість перебуває в спокої — все, що не пов'язано з вирішенням конкретного завдання, цілеспрямовано відключається, і людина отримує можливість спокійно виробляти варіанти рішень і на основі об'єктивних оцінок обирати найкраще [5]. Про таку людину кажуть, що вона «тут і зараз». Це досягається здатністю керувати своїм внутрішнім станом через внутрішні команди підсвідомості, самоконтроль, самовладання та управління своїми зовнішніми проявами [5].

Більшість людей не навчені керувати своїм станом — вони автоматично реагують за програмами своєї підсвідомості залежно від характеру зовнішнього впливу чи активізації внутрішніх проблем.

Для духовної людини внутрішній стан — величезна цінність, тому вона навчається контролювати свій стан, оцінювати скільки у неї позитиву, радості і, якщо раптом піднімається на щось негатив, то людина здатна його гасити, зберігати спокій і розумне мислення (володіння собою), приймати усвідомлені зважені рішення та адекватно реагувати на ситуацію.

Духовна людина завжди прагне отримати подвійний взаємопов'язаний виграш — зберегти позитивний стан (не зіпсувати настрій ні собі, ні іншим), і вирішити ситуацію правильною реакцією, без зайвих витрат життєвої енергії та часу.

Ставлення до Вищого, до себе, до оточуючих базується на світогляді (прийнятті Вищої доцільності, справедливості), розрізненні добра і зла, розумінні та реалізації ідеалів, опорі на почуття. Для духовної людини

завжди Честь дорожча за життя, її думки (рішення) та вчинки відповідають Совісті (немає докорів, на душі «кішки не шкребуть»).

Розвиток — зростання духовної та фізичної сили, гармонійне вдосконалення особистих якостей та здібностей — всього, що робить людину більш щасливою, розкриває можливості найкращої реалізації всіх життєвих цілей, свого призначення. Основними інструментами (у т. ч. об'єктами розвитку) виступають воля та відповідальність. Разом вони дозволяють людині слідувати дисципліні та отримувати крок за кроком результати, що наближають до цілей [4].

Взаємини для людини духовної є джерелом радості та натхнення [2]. Мабуть, нікому не подобається спілкуватися з людьми сварливими, істеричними, злісними, заздрісними. Духовні взаємини будуються на основі всього найкращого, що є в душі, — Доброзичливості, Благородства, Почуттів тощо [2].

Проведені дослідження свідчать про необхідність подальшої деталізації розуміння духовності та духовних цінностей та поетапного включення цих питань до освітніх програм. Секулярний підхід дозволяє вирішувати ці питання, не пригнічуючи почуття прихильників різних релігій, і не прогинатися під різні релігійні культи, вийшовши зрештою на цілісну нову наукову парадигму.

Список використаних джерел

1. Бабич В. П., Могилко В. А., Онегина В. М. Прикладна онтологія : моногр. Харків : Друкарня Мадрид, 2013. 364 с.
2. Міаніє М. Ю., Потьомкіна А. Г. Щастя. Харків : Созіданіє, 2011. 240 с.
3. Хвостиченко О. М. Структура особистості як об'єкт духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. праць / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. С. 24–30.
4. Хвостиченко О. М. Про сенс життя, життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. праць / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 100–111.
5. Міаніє М. Ю. Свідомість людини. Харків : Созіданіє, 2007. 192 с.

МАЙСТЕРНІСТЬ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЯК МЕТА ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

Розглянуто питання взаємовідносин як предмета духовно-інтелектуального виховання: їх значення в житті людини, основні види, ступені розвитку та правила формування. Показана необхідність навчання цим питанням через окремий предмет шкільної програми для цілеспрямованої підготовки молодих людей до самостійного життя.

Ключові слова: виховання, взаємини, почуття, дружба, кохання.

The issues of relationships as a subject of spiritual and intellectual education are considered: their significance in human life, main types, stages of development and rules of formation. The necessity of teaching these issues through a separate subject of the school curriculum for the purposeful preparation of young people for an independent life is shown.

Keywords: education, relationships, feelings, friendship, love.

Взаємини — це найцінніше, що є у світі людей. Спілкування — невід’ємна, дуже важлива частина життя і вона повинна приносити радість, стан щастя. Тому взаємини не винні пускатися на самотпів, залишатися благим побажанням. Щоб взаємини у людей насправді були стабільними, душевними, надихали, їм потрібно приділяти значну увагу.

Соціопитування свідчать про те, що взаємини — це одна з найбільш цінних сфер життя, в той же час за даними статистики близько 80 % людей почувуються самотніми, більшість злочинів на побутовому ґрунті відбувається між близькими людьми, більшість шлюбів розпадається протягом першого року. Таким чином, існує суперечність між бажаним та реальним [1].

Мета статті — базуючись на проведених дослідженнях проаналізувати зміст різних видів взаємовідносин людини з оточенням, та надати первинні рекомендації щодо правил їх формування та подальшого розвитку в системі освіти.

Зазвичай взаємини формуються самі собою під час спілкування за місцем проживання, навчання, роботи. Діти при побудові взаємин спираються на приклад батьків та інших авторитетів. Людина бачить, як інші спілкуються між собою, та намагається копіювати, переймати те, що подобається. Але не завжди взаємини, які оточують людину є позитивними та заслуговують на її увагу, а тим більше на копіювання. Навіть стосун-

ки батьків можуть бути невзірцевими, адже їх теж ніхто цілеспрямовано не навчав будувати взаємини. Але в умовах, коли кращих прикладів немає або вони рідкісні, людина копіює те, що бачить. Це суттєво відбивається на всьому наступному житті. Адже від того, наскільки людина вміє спілкуватися, залежать її можливості побудови особистого життя, набуття друзів, отримання цікавої перспективної роботи, вирішення маси життєвих питань щодня. Отримані в дитинстві блокуючі комплекси, помилкові установки та переконання призводять до того, що людина упускає безліч можливостей, що виникають у житті. Звідси незадоволеність більшості людей тим, що відбувається у взаєминах. Вони не розуміють, як цілеспрямовано змінювати себе на краще для кращих взаємин. Отже, взаємини можуть бути як основним джерелом радості, щастя, так і причиною сильних страждань, якщо цілеспрямовано не приділяти їм належної уваги, пускати на самоплив [2].

Однією з основних причин є ненавченість людей. Сучасна система освіти не виділяє час у освітніх програмах для навчання будувати взаємини, немає загально визнаної системи правил, наукових дисциплін, державних програм, які б поставили формування гідних взаємин за мету, а саме цього не вистачає [3]. Лише іноді це питання якимось вирішується на рівні приватної ініціативи, діяльності новаторів. Цілеспрямоване вивчення цієї сфери та формування необхідних переконань, якостей, навичок можуть дати людині кращі результати у житті. Тому в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання питанням взаємин має приділятися значна увага [3].

Розглянемо основні напрямки. Насамперед, людині треба дати розуміння важливості взаємовідносин, їх ролі у її житті, того, що взаємовідносинам можна і треба вчитися. У учнів має з'явитися мета — сформувати такі взаємини, які б гріли серце, окриляли, посилювали радість життя, підвищували ефективність діяльності. Учень має надихнутися метою — вийти на найкращі стосунки, які тільки можуть бути між людьми. Крок за кроком педагог має формувати душевні взаємини, постійно зміцнювати, поглиблювати, пробуджувати найкращі почуття: глибоку повагу, щиру подяку, справжню відданість і надійність, дружбу, любов, що окрилює. Результатом цього має стати розповсюдження між оточуючими людьми найвищої етики, втілення людської гідності та шляхетності без брехні та фальші, омани та зрад [4].

Взаємини пронизують усі сторони життя: *особисте життя* (родина, ін.) та *оточення* (друзі, знайомі, навчальні, трудові, творчі колективи), визначають стан (радість чи страждання), стійкість у суспільстві та ефективність вирішення життєвих завдань (допомога, підтримка іншими людьми). В ідеалі взаємини мають бути: на рівні почуттів — з близькими (найбільша складова щастя), на основі високої етики, доброзичливості та взаємопосилення — з рештою.

Найбільш успішно взаємини розвиваються серед приблизно рівних за рівнем духовного розвитку людей. Часом взаємини набувають нестерпного характеру, приносять лише негатив, страждання, біль, заходять у глухий кут — через великий духовний розрив, коли люди не можуть зрозуміти один одного. Такі взаємини треба вміти своєчасно припиняти, хоча б тимчасово.

Міцні душевні стосунки не виникають спонтанно. Вони є результатом взаємної цілеспрямованої праці за ступенями зростання [2]:

I ступінь. *Комфортне проведення часу*: загальні теми, доброзичливість, етичність, неприпустимість агресії в будь-якій формі, іншого негативу. Головне — разом цікаво, комфортно і є сенс розвивати стосунки далі.

II ступінь. *Взаємодопомога, спільні справи*: приходити на допомогу, просити допомоги, відмовляти в допомозі (якщо запит перевищує умови), далі — розвиток взаємовідносин, обмеження або припинення взаємовідносин.

III ступінь. *Порозуміння*: долання конфліктів, вирішення протиріч, вміння вести діалог і знаходити компромісні рішення, володіння собою, — коли накопичується позитивний досвід і стає нормою, можна робити наступний крок — розкривати почуття.

IV ступінь. *Розвиток почуттів*: спільне зростання з урахуванням спільних переконань, цінностей, планів.

Розвиток взаємин за ступенями, не забігаючи вперед, — це гарантія розвитку глибоких стосунків без розчарувань та душевного болю тому, що є час для перевірки серйозності намірів, готовності спільного внеску у розвиток відносин конкретними справами, вчинками тощо. Поки що є проблеми, переходити на наступний щабель безглуздо. Звернемося до опису особливостей основних видів взаємовідносин.

Особисте життя — тепло люблячих сердець, турбота, ніжність, інтим, душевний комфорт, домашній затишок, ін., можливість спільного розвитку та діяльності, основа створення сім'ї (розвиток почуттів на все життя, виховання дітей).

Найважливіше для побудови щасливого особистого життя: надійність і відданість, духовне багатство люблячих душ, взаємне особистісне зростання, загальне середовище — спільні друзі, спільні традиції. Чим більше спільних інтересів і вони виявляються на ранніх етапах, тим швидше розвиваються відносини, тим сильніше почуття між людьми розвиваються.

Взаємини із дітьми. Кожна нормальна людина щиро бажає своїм дітям всього найкращого — щоб вони були здоровими, красивими, сильними, коханими, щасливими, досягали найвищих вершин у житті. Але незважаючи на бажання блага дітям, батьки зазвичай виявляються не підготовленими до цього. Їх не навчали цьому ні в школі, ні у вузі, і все, що вони можуть робити, — це копіювати своїх батьків. Щоб побажання стали реальністю потрібно:

По-перше, особистий приклад, найдієвіший виховний інструмент замість найрозумніших нотацій. Чого батьки досягли в житті, як поводяться вдома і на людях, реагують на різні ситуації, що роблять для сім'ї та дітей – це для дитини найголовніше, і вона це копіюватиме у своєму житті.

По-друге, створити середовище та умови, щоб дитина освоювала навички спілкування, росла і розвивалася як особистість, отримувала враження від життя.

По-третє, навчання ролям. Важливо, щоб дитина по черзі навчалася всім ключовим ролям, так би мовити, проживала їх. Виділяємо ролі як-от: підпорядкованості, де вона повинна приймати та виконувати накази; самостійності, де вона сама приймає рішення та відповідає за нього; бажаності, де вона може просити, все, що хоче, і отримати, що можливо. Тобто дитина має вміти підкорюватися, домовлятися та наказувати в різних умовах та можливостях.

По-четверте, позитивний настрій — вселяти віру в себе, підтримувати («Ти зможеш», «У тебе все вийде», «Ти — сильний, ти можеш досягти більшого»).

По-п'яте, поєднання заохочення та покарання. Заохочувати будь-які добрі справи, успіхи (переважно морально). При цьому, якщо дитина завинила, то має понести покарання. Потрібно вміти любити, але не «залюблювати», і треба вміти карати. Дитина має добре відчувати, що за всі вчинки треба відповідати, тоді є шанс, що виросте справді гідна людина.

Взаємини із батьками. Інша сторона відносин «батьки-діти» — це ставлення дітей до батьків. І тут також першочергове значення має батьківський приклад дітям, зокрема ставлення до бабусь та дідусів. Ставитися до своїх батьків так, як людина бажає, щоб ваші діти ставилися до вас. Коли підростуть, вони копіюватимуть ваше синівське/дочірнє кохання, реалізовуватимуть його в традиціях сім'ї, ін., а не дотримуватися ваших моральних настанов.

Друзі. У дружбі сила взаємин залежить від наявності у людей спільних інтересів, скільки цих інтересів і наскільки вони важливі.

Друзі — люди, які здатні один для одного зробити все необхідне: для збільшення радості; для того, щоб ні що не затьмарювало друга; для порятунку друга з будь-якого лиха, навіть ризикуючи своїм життям.

Дружба не виникає раптово. Вона проходить шлях від приємного проведення часу до безумовної відданості. Для цього у взаємини потрібно вкладати час, слова, вчинки, особисте ставлення (наскільки людині дорога дружба). Одна з функцій дружби, крім взаємної радості від спілкування та насолоди почуттями, — навчити людину віддавати: енергію, увагу, турботу, допомогу, сили та засоби попередньо чужій людині. Це лікує від егоїзму.

Службові взаємини повинні стати основою успіху, незалежно від сфери діяльності, або вони стануть причиною розвалу справи. Суть — виконання основних правил відносин в ролях: вищий, рівний, нижчий. Якщо ці ролі витримуються, знімається великий перелік проблем. Ідеал — взаємини в команді.

Команда. Для успіху будь-якої справи потрібна ефективна команда. Команду від звичайного трудового колективу відрізняє максимальна зацікавленість кожного в загальному успіху і спрямованість всіх складових, особливо взаємин, на цю єдність. Знайти таку команду досить важко. Набагато реальніше створити таку команду самим. Це не просто, і для цього потрібно докласти неабияких зусиль. Практично всі видатні керівники впевнені, що свого успіху вони досягли насамперед завдяки своїм командам. Головним показником якості команди (що охоплює безліч факторів) є саме її єдність.

Знайомі: комфортне проведення часу (взаєморозуміння, знаки уваги), посилення самореалізації (довіра, командна гра, допомога), становище у суспільстві (стійкість, вирішення проблем).

Усі перелічені питання мають стати змістом докладного вивчення у шкільній програмі. Розкриття основ взаємовідносин та їх основних правил, посилених відповідними тренінгами та атмосферою у навчальному колективі повною мірою підготує школяра до гідного самостійного життя.

Список використаних джерел

1. Бабич В. П., Могилко В. А., Онегина В. М. Прикладна онтологія : моногр. Харків : Друкарня Мадрид, 2013. 364 с.
2. Міаніє М. Ю., Потьомкіна А. Г. Щастя. Харків : Созіданіє, 2011. 240 с.
3. Хвостиченко О. М., Трусей Л. Г., Сердюк О. Д., Бездітько О. В. Концепція системи освіти «ДИВО-21» — «Духовно-інтелектуального виховання та навчання у XXI столітті». *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. 116 с.
4. Хвостиченко О. М. Про сенс життя, життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. 116 с.
5. Хвостиченко О. М. Структура особистості як об'єкт духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. 452 с.
6. Трусей Л. Г. Феномен нової людини в умовах поглиблення применшення духовності в житті суспільства. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. 452 с.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У СУЧАСНОМУ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ

Худавердієва В. А.

кандидат економічних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

У процесі духовного та соціального розвитку особистості, формування її світогляду та активної соціальної позиції велика роль соціально-гуманітарного знання. Новий стиль мислення в сучасних соціально-гуманітарних науках включає зміну характеру пізнавальної діяльності: єдність процесів і методів наукового пізнання, гнучкість і багатогранність мислення, взаємозв'язок інтуїтивного, емоційно-чуттєвого, наочно-образного і логічного мислення.

Ключові слова: духовний розвиток особистості, соціально-гуманітарні науки, інтелектуальне навчання.

In the process of spiritual and social development of an individual, the formation of his worldview and active social position, the role of socio-humanitarian knowledge is great. The new style of thinking in modern social and humanitarian sciences includes a change in the nature of cognitive activity: the unity of processes and methods of scientific knowledge, flexibility and versatility of thinking, the relationship of intuitive, emotional-sensual, visual-figurative and logical thinking.

Keywords: spiritual development of personality, social and humanitarian sciences, intellectual education.

З моменту формування соціально-гуманітарних наук їх метою проголошувалося не лише пізнання суспільства, а й участь у його регуляції та перетворенні. Методологічні проблеми соціального пізнання стали активно розроблятися в рамках системи «наук про культуру» з опорою на ті чи інші філософсько-методологічні уявлення. У сучасних умовах зростає значення фундаментальної підготовки фахівця. Це зумовлено динамізмом і масштабністю завдань, вирішувати які людство має в міру свого розвитку. Зростання цілісності світу, підвищення взаємозв'язку різних сторін життя передбачає введення у повсякденний оборот інформації про складні процеси глобального характеру. Щоб адекватно орієнтуватися, а тим більше усвідомлено брати участь у цих процесах, особистість має бути всебічно розвинена і добре освічена [1].

Сучасний професіонал повинен уміти творчо мислити, самостійно вирішувати складні проблеми у конкретному виді діяльності. Крім того,

йому необхідно постійно адаптуватися до нових знань та технологій, удосконалювати свою кваліфікацію. Систематичне підвищення кваліфікації, професійне та особистісне вдосконалення стають обов'язковими умовами успішної роботи будь-якої людини, зайнятої професійною діяльністю. Найважливішим проявом професіоналізму як вищого ступеня професіоналізації особистості є здатність до вільної творчої діяльності, практичного перебудови світу.

Ця здатність великою мірою обумовлена формуванням і розвитком інтелектуальної професійної культури особистості як здатності до професійного зростання, отримання нового знання, до вирішення складних професійних завдань в умовах соціуму, що динамічно розвивається. В основі професійного та соціального розвитку особистості лежить знання. У знанні людина опановує об'єкт своєї творчої діяльності, ідеально перетворює його. Вже у 1971 р. Д. Белл стверджував: «Поняття «постіндустріальне суспільство» наголошує на центральну роль теоретичного знання як осі, навколо якої вибудовується нова технологія, економічне зростання і нова стратифікація суспільства» [1]. Соціологічні дослідження незмінно показують взаємозв'язок рівня освіти та психологічних, а також соціальних і духовних характеристик особистості. Згідно з прогнозами експертів, у XXI ст. інтелектуалізація праці стане головним чинником глобальної конкуренції. На долю нових знань, що втілюються у технологіях, обладнанні, освіті кадрів, організації виробництва, у розвинених країн припадає 70-85 % приросту ВВП [2].

Упровадження нових технологій, інформатизація та автоматизація виробництва вносять такі зміни до професійної праці, для здійснення яких необхідний розвиток багатосторонніх та універсальних здібностей. У рамках постіндустріального суспільства на зміну «спеціалізму» приходять універсалізм та професіоналізм. Становлення та формування особистості професіонала, головним чином, відбувається в закладі вищої освіти, особлива роль якого полягає в тому, що він покликаний перетворити загальнолюдські цінності на систему духовних професійних якостей особистості [3].

Систематичний аналіз цієї проблеми свідчить, що вона вкоренилася в європейській культурі в епоху індустріального суспільства і була пов'язана зі становленням нового індустріального, вузькопрофесійного працівника. Промисловий і технологічний прогрес розвинених країн, їх досягнення в галузі матеріального благополуччя та освоєння світу були тісно пов'язані з концентрацією уваги на вивченні деталей, з накопиченням знань про конкретні процеси, з вузькою професійною спеціалізацією, що розуміється як наявність спеціальних навичок. Здобуття спеціальної

освіти, професійне оволодіння будь-яким конкретним видом праці стає суспільно вигідним і соціально значимим. Спеціальна освіта в цих умовах перетворюється на пріоритетну цінність. Тим самим освіта не тільки підпорядковується потребам виробництва, але й певною мірою саме впливає на формування суспільних потреб і цінностей.

Спеціалізація освіти сама по собі не є загрозою всебічному розвитку особистості, навпаки, спеціальна освіта являє собою необхідний і значущий компонент первинної професіоналізації, найважливіший етап перетворення людини на професіонала. Проблема у тому, що часом спеціальні знання виявляються найбільш соціально значимими і замінюють інші загальнолюдські цінності. Моральні, естетичні цінності стають другорядними і підпорядковуються спеціальним знанням, а соціально-гуманітарна освіта особистості оголошується зайвою.

Подібна ситуація властива індустріальній моделі цивілізації в цілому. Редукція соціально-гуманітарного до природничого направлення стала світоглядною установкою європейської культури під впливом природничих наук, особливо класичної механіки, потім фізики. Істотним недоліком освітніх систем індустріальних країн є недооцінка моральної складової виховання, вторинність морального значення стосовно таких цінностей, як розум, право, економіка. Розвиток промисловості, масове виробництво, що вимагало підготовки конкретних фахівців, призвели до деіндивідуалізації та дегуманізації професійної освіти, витіснення духовних компонентів на периферію особистості. Тим часом, ще М. Шелер зазначав, що «освіта — це не «навчальна підготовка до чогось», до професії, спеціальності, до продуктивності, і вже тим більше освіта існує не заради такої навчальної підготовки» [4].

Гуманітарна складова соціально-гуманітарного знання представлена циклом світоглядних дисциплін, спрямованих на вивчення історії та теорії людини як особливої духовної істоти. Вивчення під час вузівської професійної підготовки поряд зі спеціальними дисциплінами історії, культурології, релігієзнавства, різноманітних філософських наук — історії та теорії філософії, етики, естетики, антропології, логіки тощо покликані сприяти інтелектуальному, моральному та естетичному розвитку особистості майбутніх професіоналів. Філософські знання входять до складу методологічного забезпечення не тільки наукових досліджень, а й багатьох видів професійної діяльності, які необхідні для організації теоретичних та прикладних досліджень [4].

Сучасний професіонал повинен володіти якостями духовно багатой людини. В останні роки нарощуються демократичні традиції, удосконалюються умови для розвитку особистості на основі використання різно-

маніття культури, її загальнолюдського та національного багатства, що представлено в гуманітарному циклі всіх навчальних дисциплін, що перетворюють цінності загальносвітової культури з предмета вивчення на змістовну основу освіти та життєдіяльності людини. Гуманітаризація освітньо-культурного процесу в системі вищої освіти має на меті орієнтацію на підготовку фахівця як освіченої людини, професійна підготовленість якої є лише відбиттям її цілісного буття. Тут слід зазначити, що лише гармонійне поєднання в освітньому процесі спеціальних, природничо-наукових та соціально-гуманітарних дисциплін є запорукою успішної професіоналізації особистості. Сучасний, складний, динамічний світ є результатом взаємодії людини і природи, тому розуміння процесів, що відбуваються у світі, передбачає певну загальну культуру, що включає в себе не тільки соціально-гуманітарну складову, а й природничий аспект.

Основні риси нової (XXI ст.) парадигми соціально-гуманітарного знання можна визначити наступним чином. Відбувається зближення природознавства та соціально-гуманітарних наук на основі посилення аксіологічної складової наукової творчості. Посилюється і поглиблюється розробка та вдосконалення методів та принципів власне соціального пізнання, що безпосередньо відповідають своєму предмету, а також формуються нові методики, зокрема, засновані на синергетичному розумінні реальності [5]. Підвищується увага до суб'єктивних, особистісних аспектів предмета дослідження соціально-гуманітарних наук. Все частіше центр тяжіння пізнавального інтересу представників соціально-гуманітарного знання переноситься на суб'єкта діяльності.

Список використаних джерел

1. Bell D. The Post- Industrial Society: The Evolution of an Idea. *The Coming of Post-Industrial Society*. New York : Social Forecasting. 1993.
2. Новіков П. Н., Зуєв В. М. Випереджальна професійна освіта : наук.-практ. посіб. Київ, 2000. 435 с.
3. Уайтхед А. Н. Вибрані роботи з філософії. Київ, 2020. 278 с.
4. Шелер М. Видатні твори. Київ, 2014. 265 с.
5. Карлов Н. В. Синтез гуманітарного та природничого. *Гуманітарна підготовка студентів негуманітарних закладів вищої освіти та фахівців гуманітарного профілю* : мат. міжнар. конф. 2-3 квітня 2021. Вінниця, 2021. С. 34–48.

ОСВОЄННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ АНІМАЦІЙНОГО ДИЗАЙНУ

Цуй Кеке

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Розглянуто духовні цінності особистості як внутрішній стан людини, зорієнтований на моральні норми співіснування в суспільстві, етичні правила поведінки й бережне ставлення до себе та до іншої людини. Виявлено чинники, що впливають на освоєння людиною духовних цінностей. Розкрито потенційні можливості засобів анімаційного дизайну, його вплив на формування духовних цінностей особистості в сучасному світі.

Ключові слова: духовність, цінності, мораль, етика, дизайнер, анімація, медіадизайн, мовшин індустрія.

The mental values of the individual are considered as the internal state of a person, oriented to the moral norms of coexistence in society, ethical rules of behavior and a careful attitude towards oneself and another person. Factors affecting the human development of mental values have been identified. The potential possibilities of the means of animation design, its influence on the formation of mental values of the individual in the modern world are revealed.

Keywords: mentality, values, morality, ethics, designer, animation, media design, motion industry.

Унікальність теми освоєння духовних цінностей особистості засобами анімаційного дизайну в процесі підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти обумовлена тим, що відбувається поєднання художньої складової змісту вищої освіти з комп'ютерними технологіями. Художня складова вищої освіти є основою для формування духовних цінностей людини. У нашому розумінні духовні цінності — це внутрішній стан людини, наповнений сенсом життя і пронизаний моральними чинниками її поведінки й конкретної діяльності. Як стверджує Т. Паньок [6], духовність пов'язана з художньо-педагогічною освітою людини, вона розвивається завдяки системності, візуальності, зображальності, просторовості, наочності. Художня складова формує художні цінності, ідеї, образи, естетичні смаки, настанови, ідеали, розвиває творчий потенціал за законами краси.

Тема, що досліджується, є актуальною тому, що спрямована на розв'язання суперечності між заповненням освітнього простору новими інформаційними технологіями, а в зв'язку з цим і новими спеціальностями, та потребами духовного виховання молоді, збереження національних тради-

цій, вироблення усталеного ставлення до гуманізму й добра. Розширення комп'ютерних можливостей дає змогу людині освоювати нові горизонти професійної самореалізації, збагачувати власний духовний світ і гармонізуватися в суспільстві. Дизайнер анімації є прикладом не лише захоплення новизною, але й здійснення нових шляхів творчого розвитку людини. Така спеціальність приваблює молодь, а її продукти діяльності викликають гарне враження від «медіапроривів», у повному розумінні відбувається самотрансценденція внутрішніх сил людини.

Мета статті — розкрити ідею освоєння духовних цінностей особистості в професійній підготовці майбутніх дизайнерів анімації.

Цінним є те, що вчена О. Вдовіна [1] вважає дизайн засобом впливу на формування ціннісних орієнтирів молоді, що знаходиться на межі матеріальної і духовної культури. Тому таке поєднання, ми переконані, є сучасним, доцільним і перспективним. Це відбувається завдяки тому, що дизайн як дзеркало, в якому відображаються час, епоха, країна, традиції, мовленнєва культура. А ще важливо, як у тому нас переконує цитована дослідниця, дизайн є засобом інтерактивного спілкування й комунікації між людьми різної національності, мови, політичних переконань, статі, місць проживання, віку, освіти. Інформація сприймається всіма людьми, обговорюється, використовується в освіті та виробництві, у широких сферах життя.

Як ствержують учені [2; 6], анімаційна школа в КНР з'явилася в 20-ті роки XX століття і «переросла» у напрям анімаційного мистецтва. Цікавим є те, що китайська анімаційна школа має переваги у формуванні візуального мислення людини як уяви про мораль, красу, естетику, прості речі, але їх зміст є естетично насиченим. Як на нашу думку, то духовність як рису людини слід розуміти в ємнішому сенсі, а зазначене візуальне мислення є одним з механізмів освоєння духовних цінностей людини засобами анімації.

Нині в КНР пріоритетним є напрям підготовки дизайнерів анімації, що обумовлено, з одного боку, виробничими потребами, а іншого — прагненнями молодого покоління бути самодостатніми фахівцями і громадянами країни завдяки розкриттю творчого потенціалу в професійній діяльності. Однак, на наш погляд, окреслюючи головні завдання художньої складової ініціативи «Один пояс — один шлях», побудова культурного простору має передбачати, перш за все, духовність і високу мораль на загальноприйнятому рівні в суспільстві. Тому спробуємо поєднати духовність і засоби анімаційного дизайну.

Засоби анімаційного дизайну є зовнішніми чинниками позитивного впливу на самореалізацію майбутніх фахівців і механізми освоєння духовних цінностей (усвідомлення, розуміння, сприйняття, реалізація). До за-

собів анімаційного дизайну відносять засоби виразності (колір, шрифт, формат, композиція, текстове наповнення).

Як відомо, духовні цінності складають сенс життя як стан усвідомленого морального задоволення результатами виконання життєвих планів і стратегій, визнання і збереження національних традицій і звичаїв. Сенс життя є високим рівнем самореалізації людини, яка гармонійно поєднує внутрішнє і зовнішнє, постійно збагачує себе новими корисними видами діяльності. Сенс життя є усталеним тоді, коли людина захоплюється новими ідеями і напрямками професійної діяльності.

Анімаційний дизайн є прикладом того, як поширюється цей напрям діяльності й, невиключно, стає сенсом життя для людини. Анімаційний дизайн є візуальним оформленням для відеосюжетів, телебачення, кінострічок із застосуванням комп'ютерних технологій. У дослідженні Дая Чжена [2] анімаційний дизайн розглядається як вид синтетичного аудіо-візуального мистецтва, а його суттєвими ознаками є створення об'ємних і площинних зображень предметно-реального або умовного світу, застосування комп'ютерних технологій, включення елементів образотворчого мистецтва для естетизації його продуктів, застосування технік моушн-дизайну, пропагування позитивних моментів мультимедіадизайну та його практичної значущості в сучасних освітніх умовах.

Одним з обов'язків дизайнера анімації є сприяння тому, щоб відбувалося духовне зростання людини, яка користується його продуктами діяльності. У науковій літературі [1-6] перелічуються компетентності дизайнерів анімації як здатність проєктувати і моделювати таке середовище, в якому приємно перебувати, хоч й візуально, пізнавати нову інформацію, включати асоціативне мислення і рефлексію, відчувати спокій і задоволення. Безумовно, такому фахівцеві необхідно навчитися проєктувати й конструювати композиції, ритм, колір, характер анімації, драматургію, звуки, дизайн персонажів, щоб бути конкурентоздатним на ринку праці. Складання художнього анімаційного образу потребує творчих здібностей і багато креативу. Недарма, на кафедрі мультимедійного дизайну ХДАДМ [5] вивчаються основи композиції, формоутворення і проєктної графіки, особливості роботи в професійних комп'ютерних програмах, з екранною типографією, проєктування об'єктів мультимедіа, основи класичної та експериментальної анімації, 3D моделювання, розробка веб-сайтів і цифрова фотографія. До речі, випускники мають змогу працювати моушн-дизайнерами анімаційної реклами, інфографіки, буктрейлера, промо-продукції; займатися класичною, тривимірною видами анімації, дизайном компютерних ігор, веб-дизайном, дизайном 3D-мепінгу тощо. Моушн-дизайнер винаходить концепцію, захищає ідею, робить 3D, анімацію.

У дослідженні Н. Деревянко визначає поняття «медіадизайн» як «художньо-технічне оформлення та подання інформації на основі ергономічної роботи інформаційних джерел, функціональних можливостей подання інформації, естетики візуальних форм її представлення та психологічних критеріїв сприйняття її людиною» [3, с. 83].

Зв'язок духовного виховання і професії дизайнера знаходимо в науковій праці Л. Ейвас, завдяки якій утверджується думка про світогляд і творче проєктне мислення особистості, ідеали й сенс життя. «Подальша професійна діяльність дизайнера покладається на усвідомлення суб'єктом розуміння дизайну як: засобу формування способу життя; засобу виховання; природозберігаючому засобу; засобу турботи про здоров'я і комфорт людини; презентацію людини; регулятору потреб; засобу формування естетичного смаку суспільства; засобу прогнозування і моделювання; засобу побудови концепцій, винайдення ідей, руйнування стереотипів мислення, подолання суперечностей у наявних проблемах» [4, с. 15].

Отже, духовні цінності особистості — це внутрішній стан людини, зорієнтований на моральні норми співіснування в суспільстві, етичні правила поведінки й бережне ставлення до себе та до іншої людини. Засоби анімаційного дизайну віднесено до чинників впливу на формування духовних цінностей особистості в сучасному світі.

Перспективним напрямом дослідження є виявлення сильних і слабких сторін впливу засобів анімаційного дизайну на формування духовних цінностей особистості.

Список використаних джерел

1. Вдовіна О. О. Дизайн як засіб комунікації. *Соціокультурні тенденції розвитку сучасного дизайну та мистецтва* : мат. VII міжнар. наук.-практ. конф. (08-10 вересня 2021 р.), ХНТУ / за ред. Чепелюк О. В. Херсон : ХНТУ, 2021. С. 13–14.
2. Дай Чжен. Професійна підготовка анімаційних дизайнерів як педагогічна проблема. *Передові освітні практики: Україна, Європа, Світ* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Педагогічна думка, 2019. 300–302.
3. Деревянко Н. В. Компетентнісний підхід до проєктування освітньо-професійної програми з медіадизайну. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Запоріжжя, 2020. Вип. 2 (3). С. 79–88.
4. Ейвас Л. Ф. Професійний світогляд в структурі підготовки дизайнерського мислення. *Соціокультурні тенденції розвитку сучасного дизайну та мистецтва* : мат. VII міжнар. наук.-практ. конф. (08-10 вересня 2021 р.), ХНТУ / за ред. О. В. Чепелюк. Херсон : ХНТУ, 2021. С. 14–15.
5. Кафедра мультимедійного дизайну ХДАДМ. URL: <https://ksada.org/md-history.html> (дата звернення: 10.11.2022).
6. Паньок Т. В. Розвиток вищої художньо-педагогічної освіти в країні у XX столітті : моногр. Харків : Оперативна поліграфія ФОП Здоровий Я. А., 2016. 660 с.

ВПЛИВ МЕДІА НА ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Цукалова О. С.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Центральнотернопільський педагогічний університет імені В. Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

У статті розкрито підходи щодо трактування поняття духовно-інтелектуального виховання, розкрито вплив медіа (мультфільмів, фільмів, відеоігор) на духовно-інтелектуальний розвиток молодших школярів. Проаналізовано найкращі зразки, які можна використовувати у школі.

Ключові слова: медіа, мультфільми, дитячі фільми, відеоігри, духовно-інтелектуальне виховання, духовність, духовно-інтелектуальний розвиток.

The article reveals approaches to the interpretation of the concept of spiritual-intellectual education and the influence of the media (cartoons, movies, video games) on the spiritual-intellectual development of younger schoolchildren. The best samples that can be used in school are analyzed.

Keywords: media, cartoons, children films, video games, spiritual-intellectual education, spirituality, spiritual-intellectual development.

Проблема виховання молодших школярів завжди була актуальною. Соціально-економічні і політичні зміни в нашій країні спричинили трансформацію і в сфері духовно-інтелектуальних цінностей та норм поведінки в суспільстві. Вивчення впливу інформації з медіа на дітей, а також способів захисту від маніпуляцій і пропаганди є зараз однією з найбільш актуальних педагогічних проблем. В духовному вихованні сучасних дітей з'явилися негативні тенденції: книги відійшли на другий план, їх місце зайняв екран телевізора і комп'ютера. Персонажі казок, герої мультфільмів, які дивляться сучасні молодші школярі, не завжди характеризуються моральною чистотою і високою духовністю [1, с. 3].

Соціально-культурні, економічні перетворення у суспільстві викликали глибокі зміни і у системі освіти. У всіх його ланках дедалі пріоритетнішими стають загальнолюдські цінності та ідеали, актуалізується проблема розвитку духовної, творчої особистості, здатної здійснювати певний вибір, свідомо оцінювати свою діяльність. Водночас, сучасна ситуація в Україні характеризується духовною кризою: недостовірна інформація, сумнівні знайомства, виникнення залежності від комп'ютерних ігор, залучення до релігійних сект, розвиток агресії й жорстокості, розпалювання міжнаціональної ворожнечі, заклики до військових дій, нівелювання родинних цінностей — ось далеко не повний перелік тих загроз,

з якими стикаються діти, користуючись комп'ютерами та іншою новітньою технікою. Завдяки медіа стали можливими інформаційні, а відтак і гібридні війни. Не тільки діти, а й дорослі без достатньої підготовки є безсилими перед навалою зухвалої брехні, витонченого «промивання» мозку. Проте, з іншого боку, медіа дають можливість доступу до найновішої науково-технічної й освітньої інформації; вони полегшують навчання, забезпечують розвиток дистанційної освіти. Отже, ми не зможемо від них відмовитися, але маємо навчитися ними користуватися, їх правильно сприймати дітьми.

Психолого-педагогічний аспект виховання духовності представлений у працях Т. Власової, В. Зінченко, О. Маслоу. Психологічні аспекти інтелектуальної діяльності досліджували представники загальної психології С. Бондаренко, Л. Виготський, Є. Ісаєв, Л. Колберг, Б. Круглова, Н. Лейтес.

Найбільш досліджуваним є перетин проблематики духовного здоров'я та формування духовної культури в освітньому процесі, де духовна культура розглядається як зміст і мета освітньої діяльності.

Поняття «духовність» Г. Шевченко розглядає «як специфічну властивість людини, внутрішню енергетичну силу особистості, а також як проблему оволодіння смисложиттєвими цінностями, цілями та смислами», а на думку О. Сухомлинської, «духовність є складним психічним феноменом самоусвідомлення особистості, внутрішнім сприйманням, привласненням нею сфер культури, олюдненням, вrostанням в неї і розумінням як власного надбання» [2, с. 19].

На думку А. Богуш, «духовність є своєрідним інтелектуально-чуттєвим, емоційним станом особистості, що протікає на позитивному тлі поведінки й діяльності людини та характеризує її цілісність як особистості» [2, с. 19].

Отже, з педагогічного погляду, духовність — це певний тип ставлення людини до природи, суспільства, інших людей, до самої себе; індивідуальна вираженість людини в системі її мотивів життєдіяльності; потреба в пізнанні світу, себе, смислу й призначення свого життя, потреба діяти для інших. Духовність не ототожнюється з духовним життям суспільства. Вона виступає як спосіб розвитку особистості. Якщо світогляд передбачає вибір способу життя, то духовність пов'язана з вибором свого власного образу, своєї долі та ролі, одним словом, із зустрічі з самим собою. З наведеного можна зробити висновок, що під духовністю розуміють процес, за допомогою якого духовний потенціал душі розвивається урівноважено та гармонійно. Духовне перетворення особистості — це процес виховання та навчання, які приводять до духовного росту. Духовне зростання є осно-

вою етики та моралі людини, її гуманістичного розвитку. Усе, що сприяє духовному зростанню, спрямоване на добро. Якщо не керувати нашими природними потребами та бажаннями, вони можуть збити людину з духовного шляху.

Упродовж останніх років велика кількість психологів, соціологів, медичних працівників та педагогів, аналізують вплив медіа на духовно-інтелектуальний розвиток дітей. Наприклад, у сучасних мультфільмах висвітлюється багато нових соціальних тенденцій, яких раніше не було. Одна з них — трансляція нестандартних прикладів статево-рольової поведінки. Значна частка сучасних мультфільмів демонструють мужніх жінок, які носять чоловічий одяг, проявляють вольові риси характеру, силу, і навпаки. У молодшому шкільному віці відбувається статеві ідентифікація дітей. Перегляд таких сцен може спричинити негативний вплив на поведінку дитини. Ще однією важливою проблемою є вживання жаргонних, нецензурних висловлювань. Діти відразу запам'ятовують «цікаві» слова. Саме тому можна з упевненістю сказати, що раннє залучення малюка до перегляду телевізійних передач негативно впливає на розвиток дитини, значно знижує її допитливість і робить пасивною. Це згодом переноситься на реальне життя. З часом дитина звикає робити тільки те, що не вимагає зусиль. Вона поволі включається в урок, важко сприймає навчальну інформацію. А без активної розумової діяльності не відбувається розвиток пам'яті, асоціацій. Комп'ютер і телевізор відбирає у дітей їхнє дитинство. Замість активних ігор, переживань справжніх емоцій, почуттів і спілкування з однолітками та батьками, пізнання самого себе через навколишній живий світ, діти годинами, а буває, і днями просиджують біля телевізора та комп'ютера, позбавляючи себе тієї можливості розвитку, яка дається людині тільки у дитинстві.

Сьогодні інтелектуально-духовне виховання передбачає розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення; виховання потреби самостійно здобувати знання та готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності; реалізація особистісного життєвого вибору та побудова професійної кар'єри на основі здібностей і знань, умінь і навичок; виховання здатності формувати та відстоювати власну позицію.

Телебачення за своєю суттю та соціальними функціями має величезні можливості впливу на духовний розвиток дітей. У дитини формується психологічна залежність від екрану, що зрештою може призвести до відчуження від живого спілкування з іншими людьми, до звуження сфери спільної діяльності дитини та дорослих у сім'ї.

Екран стає заміником традиційної гри з однолітками, яка є необхідною умовою психічного та соціального розвитку дитини, її особистісного

становлення. Екранні образи, маючи властивість закарбовуватися у свідомості, формують картину світу сучасної дитини, що призводить до переоцінки традиційної системи цінностей та образу життя.

Список використаних джерел

1. Підготовка майбутніх учителів до формування духовного здоров'я молодших школярів : моногр. / Бойчук Ю. Д. та ін. Харків : ФОП Мезівна В. В., 2018. 128 с.
2. Кущик Т. О. Визначення духовності у сучасній педагогіці: філософські, педагогічні і релігійні передумови. URL: file:///C:/Users/777/Downloads/Nznuoapp_2010_16_19.pdf (дата звернення: 01.11.2022).

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ НОРМИ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Черновол-Ткаченко Р. І.

кандидат педагогічних наук, професор,
директор Інституту післядипломної освіти і менеджменту,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Котельох М. Ю.

кандидат медичних наук, доцент, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Інституту післядипломної освіти і менеджменту,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Запропоновано розв'язання проблеми формування міжособистісних стосунків у медичному закладі. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є дотримання й культивування керівником закладу охорони здоров'я морально-етичних норм ділового спілкування в колективі. Заявлено ідею реалізації партнерських стосунків у колективі, що упереджує корупційні дії посадовців і виявлення недоброчесності у виробничих відносинах.

Ключові слова: керівник, управлінська діяльність, охорона здоров'я, спілкування, партнерські відносини, правила доброчесності, мораль, етика.

A solution to the problem of forming interpersonal relationships in a medical institution is proposed. One of the ways to solve this problem is the observance and cultivation by the head of the health care institution of moral and ethical norms of business communication in the team. The idea of implementing partnership relations in the collective, which prevents corrupt actions of officials and detection of dishonesty in industrial relations, is stated.

Keywords: manager, managerial activity, health care, communication, partnership relations, rules of integrity, morality, ethics.

Актуальність проблеми формування міжособистісних стосунків у закладах охорони здоров'я зумовлена тим, що від спільних рішень і узгодженості стосунків залежить здоров'я іншої людини, її безпечність і життєдіяльність. Нині кожна людина відчуває тривогу й незахищеність, що спричинила війна в Україні. Потрапляючи на лікування, хворі бажають гарного ставлення з боку медичного персоналу, їм приємно спілкуватися з дружнім колективом, відчувати спільне прийняття рішень і небайдужість до їхніх проблем. Одним із шляхів розв'язання зазначеної проблеми є дотримання й культивування керівником закладу охорони здоров'я морально-етичних норм ділового спілкування в колективі. За таких обста-

вин хворому будуть допомагати не лише ліки й догляд, але й сприятливий клімат у закладі охорони здоров'я. Ідею реалізації партнерських стосунків у колективі широко пропагується в сучасному суспільстві. Обумовлено це тим, що у виробничих відносинах трапляються корупційні дії посадовців, приклади виявлення недобросовісності та як результат — незадоволеність роботою керівника. Проте, на практиці незавжди правильно розуміються морально-етичні норми культури ділового спілкування керівника закладу охорони здоров'я з позиції ідеї рівноправного партнерства. Іноді це озвучується як «робити що захочу, маю на це право». У нашому розумінні — це здатність керівника створювати умови для професійної самореалізації кожного працівника, згуртовувати колектив для спільного вироблення рішень, визнавати й заохочувати професіоналізм й високий рівень відданості справі. Поставлені завдання є можливими для виконання тоді, коли керівник та його підлеглі будуть дотримуватися морально-етичних норм культури ділового спілкування в професійній діяльності.

На основі аналізу навчальної програми дисципліни «Психологія менеджменту в медицині» (для бакалаврів, спеціалістів), укладену Є. Прокопович і В. Горачук [3], зауважимо про те, що в ній розглядаються питання культури управління спілкуванням, а також її особливості відповідно до ієрархічного рівня управління в закладах охорони здоров'я. Однак, не приділяється увага морально-етичним нормам культури ділового спілкування керівника закладу охорони здоров'я з позиції ідеї рівноправного партнерства.

Мета статті — проаналізувати морально-етичні норми культури ділового спілкування керівника медичного закладу з позиції ідеї рівноправного партнерства.

Моральні норми є системою вимог, завдяки яким визначаються обов'язки й права людини, перш за все, до себе, а також до оточуючого світу. Це певні зразки поведінки людини, вони майже є сталими, бо їх основою є загальнолюдські цінності. До таких цінностей відносять, як прийнято у філософії і педагогіці, добро, обов'язок, совість, честь, гідність, сенс життя, тощо. Моральні норми виявляються в ставленні до народу, Батьківщини, національної культури, звичаїв, традицій, до праці та її результатів, до іншої людини та до самої себе. По суті, в моральних нормах закладені дружні стосунки в колективі, розуміння потреб іншої людини, прагнення до колективної праці й спільних розв'язань робочих ситуацій.

У дослідженні використовуємо термін «морально-етичні норми» для поглиблення розуміння управлінської діяльності керівника закладу охорони здоров'я. На такій посаді недостатньо розуміти і сприймати загальнолюдські цінності, потрібно повсякчас дотримуватися професійної етики лікаря та управлінця. Таке поєднання зобов'язує керівника закладу охо-

рони здоров'я духовно збагачуватися, розвивати інтелектуальні здібності, постійно вдосконалювати особистісно-професійний рівень. Не завадить такому керівникові харизми й лідерських якостей у роботі з підлеглими й хворими пацієнтами, які потребують лікарської допомоги.

Як зазначено в Етичному кодексі лікаря [1], а керівник закладу охорони здоров'я є, перш за все, висококваліфікованим лікарем, а головною рисою у професійній діяльності медичного працівника — його здатність зберігати й захищати життя й здоров'я людини, проводити профілактику захворювань і відновлення здоров'я, сприяти виздоровленню за можливих життєвих показників. Лікар виявляє повагу до життя, гідність і права кожного пацієнта на основі морально-етичних норм, прийнятих у розвиненому і демократичному суспільстві, відповідає за свої рішення та дії щодо надання допомоги пацієнтам. Він служить гуманним цілям і виробляє власні морально-етичні позиції, принципи, поведінку й конкретні дії. Важливо те, що лікар зобов'язаний постійно стежити за новинками, застосовувати інноваційний підхід у професійній діяльності.

У такому розумінні можна говорити про акмеологічну позицію й компетентність керівника закладу охорони здоров'я. Для засвоєння нових ідей і продукування їх у професійній діяльності йому потрібно постійно вдосконалювати власний потенціал, вибудовувати відносини з підлеглими на партнерських засадах. Нам імпонує думка О. Гречаник і В. Григораш [2] про те, що акмеологічна компетентність фахівця є здатністю постійно рухатися до нових вершин, пізнавати й розкривати в собі ресурси творчого натхнення й ентузіазму.

Як свідчить аналіз наукової праці Ю. Палеха [3], спілкування й поведінка людини тісно пов'язані між собою. Етична поведінка є виявленням моральності особистості, дотриманням норм суспільного життя. Безумовно, морально-етичні норми поведінки людини розкриваються, перш за все, в міжособистісних відносинах. Цілком погоджуємося з автором, на думку якого в ділових ринкових відносинах головним є свобода вибору й прийняття рішення, взаєморозуміння й толерантній поведінці. У діловій людини мають бути сформовані моральні якості, а їх поєднання з професійними знаннями й уміннями буде сприяти формуванню іміджу й авторитету у виробничому колективі.

Ефективність ділового спілкування залежить від дотримання морально-етичних норм поведінки учасників колективу, між партнерами, між керівником і підлеглими. Ділове спілкування характеризують специфічні форми контактів і взаємодії людей, під час яких вони обмінюються інформацією, пропозиціями, ідеями, концепціями, поглядами. Керівник закладу охорони здоров'я вступає в ділове спілкування як на внутрішньому

рівні, так і а зовнішньому рівні. На внутрішньому рівні він забезпечує згуртованість колективу, ефективність його роботи, результати роботи, а на зовнішньому — організовує співпрацю з іншими закладами охорони здоров'я як вітчизняними, так і закордонними. У діловому спілкуванні виявляються такі функції, як-от: інформативно-комунікативна (сприйняття інформації, її фільтрування, використання в професійній діяльності), регулятивно-комунікативна (коригування поведінки співрозмовника та регулювання власних емоцій і дій), афективно-комунікативна (взаєморегуляція і взаємокорекція поведінки).

До особливостей ділового спілкування віднесемо: а) регламентованість відповідно посадових обов'язків як дотримання професійного етикету лікаря, паритетні форми спілкування керівника закладу охорони здоров'я з підлеглими й пацієнтами, колегами-управлінцями, часова регламентація у виконанні поставлених завдань; б) дотримання принципу відповідальності за власні дії та поведінку іншої людини, виявлення самостійності в прийнятті життєво важливих рішень у роботі з пацієнтами; в) володіння мовленнєвою культурою як уміння розмовляти українською мовою та іноземними мовами, ефективно застосовувати мовні засоби під час спілкування; г) урахування субординації у відносинах керівника закладу охорони здоров'я з вищим керівництвом, підлеглими, пацієнтами та їхніми родами [4].

Зазначимо про те, що ідею реалізації партнерських стосунків у колективі упереджує корупційні дії посадовців і виявлення недоброчесності у виробничих відносинах. Пояснимо це тим, що в такому колективі будуються ділові відносини з урахуванням індивідуальних особливостей і професійного таланту кожного учасника, відкрито обговорюються робочі питання, заохочуються й визнаються результати роботи, відчувається доброзичлива атмосфера.

Список використаних джерел

1. Етичний кодекс лікаря. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
2. Гречаник О. Є., Григораш В. В. Формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти : моногр. Харків : Вид. група «Основа», 2019. Вип. 9 (200). 144 с. (Бібліотека журналу «Управління школою»).
3. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 359 с.
4. Прокопович Є. М., Горачук В. В. Навчальна програма дисципліни «Психологія менеджменту в медицині» (для бакалаврів, спеціалістів). Київ : МАУП, 2005. 16 с.
5. Черновол-Ткаченко Р. І. Техніка управлінської діяльності. Харків : Основа, 2013. 304 с. (Серія «Абетка керівника»).

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Черушева Г. Б.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
м. Київ, Україна

Пархоменко В. В.

кандидат економічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
м. Київ, Україна

Система економічної освіти потребує принципово нового розгляду в контексті культурологічного підходу, що передбачає усвідомлення її загальнолюдської сутності. Цей підхід розкриває її спрямованість на людину (а саме, створення передумов для духовного збагачення, самовизначення та самореалізації особистості), окреслить шляхи морального оздоровлення економічної системи.

Ключові слова: економічне мислення, загальнолюдські цінності, гуманістична спрямованість, гуманізації освіти.

The system of economic education needs a fundamentally new consideration in the context of a cultural approach, which involves awareness of its universal essence. This approach reveals its focus on the person (namely, the creation of prerequisites for spiritual enrichment, self-determination and self-realization of the individual), will outline the ways of moral improvement of the economic system.

Keywords: economic thinking, universal values, humanistic orientation, humanization of education.

У Національній доктрині освіти, Концепції розвитку економічної освіти в Україні визначені пріоритетні напрями професійної освіти: інтеграція до європейського та світового освітнього просторів; інтеграція навчальних закладів різних рівнів акредитації (університетів, коледжів, технікумів тощо) та підприємств, створення відкритого соціально-професійного простору для забезпечення якості професійної підготовки й мобільності випускників-економістів на ринку праці; інтеграція науки і освіти з метою системи професійної підготовки спеціалістів економічного профілю.

У всьому цивілізованому світі вища освіта розглядається не тільки як інституція для задоволення фахових потреб особистості, але й як духовна необхідність. Така освіта здатна підготувати молодь до сприйняття нових ідей і суспільних відносин.

Життєздатною сьогодні виявляється така економічна система, яка враховуватиме соціальні аспекти життя суспільства, фактори, передумови та цінності, які дійсно сприяють виживанню, збереженню та розвитку людства. З огляду на це, формування економічної культури майбутніх спеціалістів на загальнолюдських засадах та умовах нових тенденцій соціокультурного розвитку країни є однією з найгостріших сучасних педагогічних проблем.

Аналіз наукових досліджень (Ж. Завальна, П. Лепак, Е. Лузік, Т. Поясок, Д. Розуменко, В. Шинкарук та інші), а також вивчення досвіду вищих навчальних закладів економічного спрямування дозволяє зробити висновки про поглиблення розриву між розвитком суспільного життя та традиційною системою професійної підготовки економістів. Економічні знання більшості випускників мають виключно теоретизований характер, відірваний від реальної дійсності, унаслідок чого випускники не спроможні протистояти кризовим явищам ринкової економіки.

Метою системи підготовки мають стати зміни настанов та моделей поведінки майбутніх фахівців, гармонійного розвитку в них професійних і суспільно корисних компетенцій, досвіду професійної та соціальної діяльності для впевненої конкуренції на ринку праці і в суспільному житті.

Зміст економічної підготовки має передбачати не тільки розвиток відповідного рівня економічної освіченості, а й економічного мислення. Необхідність формування професійного мислення зумовлена законами, принципами і особливостями функціонування економіки, цінністю людського фактору в управлінні соціально-політичними, економічними та соціально-психологічними процесами на підприємствах.

Економічне мислення, за думкою В. Ковальчук, — «це універсальна психічна здатність фахівця економічного профілю до опосередкованого, абстрактного, раціонального й узагальненого пізнання явищ економічної дійсності її суті та наявних між ними зв'язків, до ефективного розв'язання різноманітних економічних проблем, в основі якої лежать комплекс розумових операцій» [3, с. 8]. Основу економічного мислення складають риси, які є проявом морально-етичних, загальнолюдських цінностей, а саме: чесність, відповідальність, ініціативність, самостійність, висока дисциплінованість, підприємливість, реалістичність та критичність, гнучкість, творчість та господарність, впевненість у завтрашньому дні.

За ствердженням О. Надточієвої, в разі, якщо розвинута економічна культура як суспільства так і особистості не має глибокої моральної, загальнолюдської основи, не бере до уваги величезні екологічні проблеми й не враховує факт обмеженості природних і людських ресурсів, то неминуче веде до глобальної катастрофи. «Загальнолюдські цінності, норми та

правила поведінки в суспільно-економічній сфері мають стати якостями економічної свідомості й поведінки фахівця-економіста, тими знаннями, що пережиті людиною на емоційному рівні, сприйняті як щось особистісне значуще» [6, с.8]. Проведений теоретичний аналіз професійної підготовки майбутнього економіста, формування його економічної культури дозволив виробити концепцію на засадах загальнолюдських цінностей.

Гуманістична парадигма сучасної системи освітньої діяльності ґрунтується на принципах людиноцентризму. В. Г. Кремень зазначає, що «Терміном людиноцентризм позначаються різноманітні й водночас концептуально спрямовані відтінки філософської думки, об'єктом яких є людина» [4, с. 9]. Сьогодні фахівці сфери економіки мають усвідомлювати, що людиноцентрований підхід створює фундаментальні передумови для постійного самовдосконалення та професійного зростання працівників, високий рівень кваліфікації та професіоналізму, позитивний мікроклімат та творча атмосфера праці. Працівники організацій — це активні учасники у генеруванні ідей, прийнятті рішень, реалізації виробничих завдань.

Еталони поведінки в економіці, ефективність рішення економічних завдань в значній мірі залежать від соціально-психологічних якостей суб'єктів економічної діяльності, зокрема спрямованості особистості. Основу спрямованості складають соціальна установка та соціально значущі якості, система ціннісних орієнтацій особистості, яка включає економічну свободу, конкуренцію, поважне ставлення до будь якої форми власності, комерційному успіху як соціальному досягненню. Економіст мотивований на творчу працю проявляє значний інтерес до інноваційних проєктів, впровадження різних винаходів та досягнень.

Актуальність проблеми формування гуманістичних цінностей зумовлена тенденціями інтелектуального зростання та духовного збагачення кожної особистості, задоволення її індивідуальних потреб, розвиток здібностей й нахилів на принципах самостійного вибору. Проблема розвитку гуманістичної спрямованості фахівців протягом тривалого періоду була об'єктом наукових досліджень С. Гончаренка, Ю. Мальованого, В. Андрущенка, І. Бежа, І. Зязюна та інших. Гуманістична спрямованість майбутнього економіста, яку ми розуміємо як інтегровану сукупність особистісно-ціннісних якостей людини, добро, співчуття, справедливість, моральні та духовні цінності, усвідомлення цінності інших людей та здатність діяти в їх інтересах, є одним із шляхів покращення професійної підготовки. В цьому концепті завданням освіти є засвоєння особистістю оточуючого світу, самого себе, морально-етичних еталонів і норм поведінки, і на цій основі створення ціннісного культурного базису економіки та суспільства в цілому.

У сучасній професійній економічній освіті України в якості пріоритетних завдань її розвитку визначаються набуття нею гуманістичної та інноваційної спрямованості, забезпечення реальної підготовки особистості до життя у змінному, динамічному суспільстві й сприяння утвердженню позитивних загальнолюдських цінностей. Креативні підходи щодо організації навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента, актуалізація ролі викладача, розвиток творчої взаємодії викладача та студента на рівні суб'єктно-суб'єктних відносин сприятиме розкриттю їх здібностей та творчого потенціалу і надалі, забезпечить їх професійне зростання. Таке особистісно орієнтоване навчання є провідною стратегією гуманізації освіти і ґрунтується на визнанні особистості як системотворчого чинника. Особистісно орієнтований підхід базується на життєвих та професійних диспозиціях майбутнього фахівця, враховуючи його індивідуально-психологічні властивості. Саме такий підхід, на думку вітчизняних учених В. Андрущенко, В. Лугового, найбільш повно відповідає новій парадигмі освіти та вимогам інформаційного суспільства [7].

Список використаних джерел

1. Завальна Ж. Економічна культура в договірному регулюванні сімейних відносин. *Форум права*. 2020. № 62 (3). С. 44–54. URL: https://forumprava.pp.ua/files/044-054-2020-3-FP-Zavalna_6.pdf (дата звернення: 09.11.2022).
2. Ізмайлов Я., Осмятченко В., Панура Ю. Вплив економічної свідомості та культури на формування податкової культури суспільства. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. № 4. С. 34–42. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5932.4.2020.34-42>.
3. Ковальчук В. Педагогічні умови формування професійного мислення майбутніх фахівців економічного профілю у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 228 с.
4. Кремень В. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Педагогічна думка, 2009. 520 с.
5. Лепак П. Трансформація стану економічної культури в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 111–115. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.11.111
6. Надточієва О. Формування економічної культури особистості старшокласників з використанням засобів мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.01. Луганськ, 2000. 20 с.
7. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : моногр. / В. П. Андрущенко та ін.; заг. ред В. П. Андрущенко, В. І. Луговий. Київ : Педагогічна думка, 2008. 254с.
8. Рябенко Є. Принцип людиноцентризму в управлінні вищою освітою: мотиваційні аспекти професійної діяльності викладача як суб'єкта освітнього процесу. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. № 56. С. 33–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2014_56_6 (дата звернення: 06.11.2022).

РОЛЬ ДУХОВНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Юхно Н. В.

викладач,

Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

У статті висвітлюється роль духовного інтелекту в процесі вивчення іноземної мови студентами медиками в умовах змішаного навчання, його ключові принципи та компоненти. Матеріал статті розрахований на широке коло читачів від викладачів до студентів, наведені корисні поради та напрямки подальшого дослідження.

Ключові слова: духовний інтелект, духовність, студенти медики, змішане навчання, критерії

The author tried to highlight the role of spiritual intelligence in the process of learning a foreign language by medical students in conditions of blended learning, its key principles and components. The material of the article is intended for a wide range of readers from teachers to students, useful tips and directions for further research are given.

Keywords: spiritual intelligence, spirituality, medical students, blended learning, criteria

Духовний інтелект (ДІ) як новий тип інтелекту в освіті досліджувався обмежено. Оскільки він пов'язує психічне та духовне життя людини з її продуктивністю та функціонуванням, він може відігравати особливу роль у навчанні студентів медиків іноземної мови. Це складний процес, який включає численні чинники та рівні, та вимагає інтеграції проблем змінних і пов'язаних як з викладачами, так і зі студентами. Тому дослідження духовного інтелекту та його ролі в освітньому процесі вкрай актуальне.

Мета статті — проаналізувати суть духовного інтелекту та його роль в процесі вивчення іноземної мови студентами медиками в умовах змішаного навчання.

Одним із найважливіших стимулів навчання є врахування емоцій і різноманітності студентів. Це передбачає організацію такого освітнього процесу, який заснований на унікальних когнітивних, емоційних і соціальних здібностях учнів [1].

Спираючись на теорію множинного інтелекту, Зохар і Маршалл у 2001 році зробили гігантський крок і запропонували новий тип інтелекту, відомий як духовний інтелект, який працює незалежно та вимагає

іншого розуміння зв'язку між внутрішнім життям, розумом і духом людини із зовнішнім світом. Це інтелект, який зосереджується на потенціалі вирішення проблем як студентами так й викладачами на макрорівні, зокрема проблем, пов'язаних зі значенням і цінністю різних способів життя [6]. Він виходить за межі розумових здібностей людини та звичайного психологічного розвитку, пов'язуючи особисте з надособистісним, а «я» — з духом. Як заявили Денні та інші [2], духовний інтелект може створити навчальну атмосферу, в якій студенти можуть повністю розкрити свій потенціал, оскільки вона використовує їхню здатність виділяти особисті значення життєвого досвіду, свідомості та критичного мислення. На підтримку цих переваг Зохар закликав до освіти, орієнтованої на принципи ДІ, яка враховує допитливість студентів і спонукає їх досліджувати свої попередні припущення щодо цінностей і подій та сприймати новий досвід.

Для Гарднера інтелект — це комбінація кількох здібностей, які задовольняють унікальні потреби та стилі людини. Він запропонував вісім типів інтелекту, включаючи лінгвістичний, логіко-математичний, просторовий, тілесно-кінестетичний, музичний, міжособистісний, внутрішньо-особистісний і природничий. Люди з високим вербально-лінгвістичним інтелектом вправно володіють словами та мовами, тоді як люди з логіко-математичним інтелектом добре впораються з міркуваннями, числами, логікою, абстракціями та критичним мисленням. Крім того, він визначив тілесно-кінестетичний інтелект як загалом хорошу фізичну активність, як спорт, танці та створення речей. Міжособистісний інтелект стосується чутливості людини до почуттів, емоцій, намірів інших і здатності працювати в групі, тоді як міжособистісний інтелект означає глибоке розуміння себе [4].

Конструкція ДІ як новий термін у педагогічній психології стосується регульованого використання духовної інформації для прискорення щоденного вирішення проблем і досягнення мети [3]. Це здатність використовувати та представляти духовні ресурси для підвищення повсякденної продуктивності та добробуту. Варто зазначити, що ДІ походить від поняття духовності та відрізняється від релігійності. В освіті ДІ об'єднує гнучкість і емоційну стійкість і відіграє вирішальну роль у допомозі студентам та викладачам зрозуміти свій світ і побудувати цілі та цінності [6]. Відповідно цей тип інтелекту може сприяти мотивації людини до дослідження, творчості, співпраці, самовладання, оволодіння ситуацією та надання послуг. На освітній арені ДІ стосується динамічної взаємодії внутрішнього життя розуму, студентів або викладачів та їх асоціації з навчальним досвідом і подіями.

У наявній літературі було запропоновано багато принципів і компонентів для побудови ДІ як складної змінної, пов'язаної зі студентами. Наприклад, Зохар запропонував 12 ключових принципів, що лежать в основі цієї важливої конструкції, як показано нижче: 1. Самосвідомість: знання та визнання того, у що ми віримо, цінуємо та що нас справді мотивує; 2. Спонтанність: життя моментом; 3. Керуватися баченням і цінностями: діяти на основі принципів і переконань і жити в гармонії з натхненням; 4. Холізм: бачення речей як інтегрованої системи з пов'язаними та переплетеними частинами; 5. Співчуття: глибоке співчуття; 6. Святкування різноманітності: цінування та прийняття інших разом з їхніми розбіжностями для формування пристрасного діалогу; 7. Незалежність у просторі: протистояння натовпу та наявність власних переконань; 8. Смирення: визнавати, коли ми були неправі й глибоко сумніватися в собі; 9. Схильність запитувати фундаментальне «чому?» запитання: це є вкорінене в нашому бажанні зрозуміти та відкрити речі глибоко; 10. Здатність переформатувати: здатність бачити ширшу картину в ширшому контексті, щоб підключитися до ширшого бачення чогось; 11. Позитивне використання труднощів: мужність визнавати помилки, перешкоди й виклики та вчитися на них; 12. Почуття покликання: виконувати роботу з метою принести користь людству [6, с. 7].

Еммонс запропонував п'ять компонентів для конструкції ДІ, включаючи: (1) здатність вийти за межі фізичного та матеріального; (2) здатність переживати покращені стани свідомості; (3) здатність освячувати повсякденний досвід; (4) здатність використовувати духовні ресурси для вирішення проблем і (5) здатність бути доброчесним [3]. Кінг додав чотири елементи: критичного екзистенціального мислення, створення особистого сенсу, трансцендентного усвідомлення та розширення свідомого стану до конструкції ДІ [5].

Як одна з найважливіших цілей освіти і те, чого постійно прагнуть викладачі, залучення студентів до мовної освіти стало більш помітним і підкреслене позитивною психологією, яка надала ваги позитивним емоціям і внутрішньому стану студентів. Це багатогранна змінна, що стосується ступеня та якості залученості студентів медиків у виконанні завдань і заходів з іноземної мови в процесі змішаного навчання. Залученість студентів є відображенням їхньої внутрішньої мотивації, яка формується з часом і в позитивному академічному контексті та підвищує саму якість навчання. Що стосується вимірів цієї мета-конструкції, дослідження показують, що вона охоплює поведінкові, емоційні, когнітивні, агентські, академічні та соціальні виміри.

Дослідження показують, що залучення студентів може призвести до різноманітних позитивних академічних результатів і корелюється з досяг-

неннями, мотивацією, навичками міжособистісного спілкування, психосоціальною адаптацією, психологічною безпекою, ефективним навчанням, успіхом і культурою в класі. Незважаючи на ці дослідження, емпіричні дослідження зв'язку залученості студентів і ДІ, як двох конструктів у психології студента, потрібні в різних контекстах вивчення іноземної мови. Більше того, у цій сфері бракує достатнього дослідження взаємозв'язку інтелекту та позитивних емоцій, які мають тісний зв'язок між студентами медиками та їхнім навчанням. Тому настійно рекомендується проводити дослідження в цьому напрямі досліджень.

Узагальнюючи все вище перераховане треба відмітити, що ДІ може відігравати ключову роль у формуванні та підвищенні якості навчання іноземної мови в умовах змішаного навчання. Таким чином, це може мати наслідки для різних зацікавлених сторін, оскільки їхні знання про інтелект і позитивні емоції додають свіжого розуміння їхньої практики. Цей теоретичний огляд є цінним для викладачів, оскільки вони можуть працювати над методами, за допомогою яких вони можуть покращити ДІ своїх студентів та рівень залучення до вивчення іноземної мови. Вони також можуть ознайомитися з роллю змінних, пов'язаних із ДІ студента та емоцій у процесі навчання. Подібним чином, студенти можуть отримати вигоду від цього дослідження, оскільки воно може підвищити їхню обізнаність про силу їхніх розумових та духовних ресурсів для вирішення проблем і відчуття благополуччя в освіті.

Список використаних джерел

1. Arnold J., Fonseca M. C. Multiple intelligence theory and foreign language learning: A brain-based perspective. *Int. J. Engl. Stud.* 2004. 4. P. 119–136.
2. Denny M., Weber E. F., Wells J., Stokes O. R., Lane P., Denieffe S. Matching purpose with practice: revolutionizing nurse education with mita. *Nurse Educ. Today* 28, 2008. P. 100–107. DOI: 10.1016/j.nedt.2007.03.004/.
3. Emmons R. Is spirituality and intelligence? Motivation, cognition and the psychology of the ultimate concern. *Int. J. Psychol. Relig.* 2000. 10. P. 3–26. DOI: 10.1207/S15327582IJPR1001_2.
4. Gardner H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York : Basic Books, 1983.
5. King, D. B. *Rethinking Claims of Spiritual Intelligence: A Definition, Model, and Measure* (Unpublished master's Thesis). Peterborough, ON, Canada : Trent University, 2008.
6. Zohar D., Marshall I. *SQ Spiritual Intelligence: The Ultimate Intelligence*. London : Bloomsbury Publishing, 2001.

Розділ II

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Ахновська І. О.

кандидат економічних наук, доцент, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

Сьогодні освіта є не лише процесом, що передбачає впливи через виховання і навчання на особистість, та результатом засвоєння особистістю певної системи знань, умінь, навичок і морально-етичної культури, а й головним джерелом перетворення інвестицій на людський капітал. Необхідність всебічного розвитку молодого покоління викликана біфуркацією в суспільстві та економікою знань.

Ключові слова: економіка знань, сімейна освіта, домашнє навчання

Today, education is not only a process that involves the influence of education and training on the personality, but also the result of a person's assimilation of a certain system of knowledge, abilities, skills and moral and ethical culture and education is the main source of transformation of investment into human capital. The need for comprehensive development of the young generation is caused by the bifurcation in society and the knowledge economy.

Keywords: knowledge economy, family education, homeschooling

Два роки поспіль світ живе в таких умовах, що людство ледве встигає адаптуватися: пандемія, війна в Україні, яка так чи інакше зачепила всі країни, зростаюча кількість ВПО та емігрантів. Педагогічна спільнота і батьки учнів стурбовані якістю дистанційного навчання, а в суспільстві все частіше говорять про «нову версію втраченого покоління». Попри все, формування «суспільства Інтернету», тобто інформатизація, техноглобалізм, віртуалізація, посилення креативної діяльності та інтенсифікація інтелектуальної взаємодії між суб'єктами призводить до розвитку економіки знань. У цих умовах особливої актуальності набуває духовно-інтелектуальне виховання і навчання.

Питанням формування і розвитку економіки знань та її складових присвячені наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема над розкриттям сутності і розробкою перспектив розвитку економіки знань працювали М. Ажажа, Г. Андрощук, В. Білоцерківець, М. Боярська, Н. Букало, А. Гапоненко, В. Геєць, В. Глухов, У. Гузар, П. Давенпорт, О. Дорошенко, О. Захаров, В. Іванова, М. Коноваленко, Д. Лук'яненко, О. Лук'яненко, А. Ляшенко, Т. Матусевич, Л. Мельник, Б. Мільнер, Н. Подлужна, М. Поляков, Н. Рак, М. Руденко, Р. Сагайдак-Нікітюк, В. Світлична, Л. Семів, Р. Семів, О. Старовойт, Ю. Степанов,

Т. Стюарт, В. Усик, Л. Федулова, Р. Хусаїнов, Ж. Шульга, А. Янченко та інші [1].

Метою дослідження є аналіз перспектив духовно-інтелектуального виховання і навчання в економіці знань.

Економіка знань (knowledge economy), нова економіка (new economy), економіка, що базується на знаннях (knowledge-based economy), індустрія інтенсивних знань (knowledge-intensive industries), суспільство знань, економіка людського капіталу, економіка інтелектуального капіталу — аналіз наукової літератури свідчить про те, що сьогодні не існує як єдиної назви, так і єдиної точки зору на сутність поняття. Здебільшого науковці розуміють під економікою знань принципово нове утворення: яке має прийти на зміну економіці винищення природи; етап розвитку постіндустріальної економіки; систему методів створення умов для функціонування і підтримки науково-дослідної діяльності; спеціальну галузь загальної економічної науки і практики; новий тип розвитку; галузь продукування та функціонування інтелекту; економіку якості; новий технологічний рівень господарювання, але ключовим елементом всіх визначень є те, що знання в економіці знань стають головним джерелом і фактором стійкого економічного розвитку. Незважаючи на розуміння значущості цієї нової парадигми, у всьому світі недостатня увага приділяється дослідженню її складових.

По-перше, при дослідженні економіки знань при розрахунках слід розраховувати не лише індекс економіки знань, який відображає агреговану величину загального розвитку країни за економіко-інституційним, інноваційним, інформаційним розвитком та рівнем освіченості населення, а й індекс освіти, що відображає рівень грамотності дорослого населення, який включає дві третини значення і комбінований показник сукупної частки учнів, що являє одну третину значення. Проблема полягає в тому, що щорічних даних за цими індексами немає у відкритому доступі, тож можемо досліджувати тенденції лише за індексом розвитку людського капіталу. Цікавим для дослідження економіки знань є також індекс умінь і навичок, який являє собою інтегральний показник, що вимірює ефективність національних систем умінь і включає розвиток умінь і навичок, рівень їх активності та відповідність умінь і навичок ринку праці (табл. 1).

Як свідчить аналіз даних, найвищий показник має Чехія — 70 зі 100 можливих, найнижчий — Італія (15,1). Індеси деяких країн мають суттєві коливання (наприклад, Хорватії), показники Франції майже не змінилися у динаміці за цей період, а показники таких країн, як Румунія і Греція мають позитивну тенденцію змін у той час, як всі інші країни демонструють спадну тенденцію.

Таблиця 1

Динаміка індексу умінь і навичок у деяких країнах Європи [2]

Країна	2022	2021	2020	Країна	2022	2021	2020
Чехія	70	72,2	72,2	Латвія	53,3	52,9	54,6
Фінляндія	67	69	67	Угорщина	53	54,3	53,3
Естонія	63,3	65,2	64,7	Словачія	52,6	52,7	52,4
Данія	63,1	64,2	63	Литва	51,8	54,5	54,9
Нідерланди	61,4	62,3	60	Бельгія	48,5	49,3	48,2
Словенія	61,4	63,3	61,9	В. Британія	46,6	46,3	45,5
Люксембург	61,1	64,5	65,1	Франція	43,5	43,8	43,5
Норвегія	61	62,3	61	Португалія	42,6	43,3	41,4
Ісландія	60,6	64,9	60,8	Румунія	39,9	39,1	36,9
Польща	60,5	61,8	60,5	Ірландія	39,2	39,9	36,8
Швеція	60,3	63,1	64,3	Болгарія	37,7	39,8	36,2
Хорватія	60,2	59,5	53,3	Кипр	33,6	35	32,1
Німеччина	59,8	59,9	58	Греція	22,5	21,4	19,9
Мальта	58,2	58,8	57,2	Іспанія	19,1	20,2	19,5
Швейцарія	56,3	57,1	56,2	Італія	15,1	19,5	17,3
Австрія	55,4	57,9	56,3				

По-друге, економіка знань розглядається як тип, сектор та етап розвитку економіки, але дослідженню чинників розвитку людського капіталу в економіці знань приділяється недостатньо уваги.

По-третє, недостатньо уваги приділяється дослідженню розвитку альтернативної, відкритої, дистанційної, дуальної, неформальної та інформальної освіти у контексті економіки знань.

Наостанок, в економіці знань майже не розглядається роль сімейної (домашньої) форми здобуття освіти, хоча саме в сім'ї відбувається становлення особистості і бере свої витoki духовно-інтелектуальне виховання і навчання. Згідно з українським законодавством [3], сімейна (домашня) форма здобуття освіти — це спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та (або) неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до за-

конодавства. При такій формі навчання батьки можуть максимально враховувати індивідуальні особливості дитини (наприклад, дитина працює у повільному темпі або навпаки випереджає розвиток своїх однолітків), батьки разом з дитиною можуть корегувати програму (скоротити вивчення певних предметів, збільшити — тих, які являють для дитини великий інтерес або, навпаки, дитина погано засвоює інформацію з якоїсь дисципліни; можна вибрати саме ті підручники, які подобаються або навіть створити власні, можна проживати навчання за історичними епохами), батьки можуть планувати навчальне навантаження, додаткову освіту, час на спорт і хобі, режим занять, час на відпочинок. Крім того, діти-хоумскулери зазвичай достатньо багато подорожують з рідними, часто пристосовуються до змін, якщо сім'я часто змінює місце проживання. Якщо дитина професійно займається спортом, домашнє навчання також є вдалою ідеєю, адже режим сімейного навчання пристосований для поїздок на змагання, турніри і виступи. За умов такого навчання учень вивчає саме ту галузь, яка для нього цікава, що дозволяє простіше виявити здатності і таланти, а також найкращим чином розкрити потенціал дитини. Сімейна освіта укріплює зв'язки між членами родини, оскільки діти більше часу проводять з рідними, і не просто широко цікавляться справами дитини, але й проживають емоції і враження разом з дитиною. До того ж, батьки мають нагоду реалізувати своє право на збереження сімейних переконань, поглядів та сімейного виховання, оскільки при домашньому навчанні забезпечується індивідуальний підхід до дитини.

Отже, сімейна освіта є системою формування основних життєвих орієнтирів людини, її мислення, особистісних переваг, поглядів, переконань та позицій, в якій активним учасником є сім'я, що визначає цілі, завдання й зміст освітнього процесу, приймає рішення свідомо, враховуючи думку дитини, а батьки мають міцний зв'язок з дитиною на протязі всього навчання. Акцентуємо увагу на тому, що отримання знань шкільної програми у сім'ї є продуктивним лише за умови належної організації освітнього процесу, ефективність якого залежить від відповідальності, бажання і сумлінності батьків, які мають взяти на себе роль освітніх менеджерів, вчителів, тьюторів, психологів та організаторів.

Список використаних джерел

1. Ахновська І. О. Теоретичні засади формування освітнього середовища в контексті економіки знань. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4. С. 26–34.
2. European Skills Index. 2022. URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index?y=2022> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Про освіту (Закон України). № 2145-VIII. 2017. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 10.11.2022).

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ВІДЕОТЕХНІК У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

Бабак Г. С.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті описано докладний аналіз ролі технічних засобів навчання у викладанні іноземних мов. Особливу увагу приділяють роботі з відеоматеріалом: розглядаються можливі проблеми, пов'язані з використанням відеотехнологій на заняттях іноземної мови; виділяються основні етапи роботи з відеотекстами та визначаються їх завдання; описуються прийоми роботи, притаманні кожному з етапів та формулюються найбільш типові види завдань.

Ключові слова: відеотехнології, іноземна мова, комунікативна компетенція.

The article describes a detailed analysis of the role of technical teaching aids in teaching foreign languages. Special attention is paid to work with video material: possible problems related to the use of video technologies in foreign language classes are considered; the main stages of working with video texts are distinguished and their tasks are defined; work techniques inherent in each of the stages are described and the most typical types of tasks are formulated.

Keywords: video technologies, foreign language, communicative competence.

Використання відеотехнологій на заняттях являє собою нетрадиційний спосіб організації навчання та виступає важливим компонентом у системі освіти через активні способи дії, спрямовані на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу.

Мета статті — проаналізувати роль технічних засобів навчання у викладанні іноземних мов і насамперед відео технологій, запропонувати основні етапи роботи з відеотекстами та визначити їх завдання та прийоми роботи з відеоматеріалами.

Серед проблем, теоретично та експериментально перевірених методикою іноземних мов, комунікативна компетенція та способи її досягнення є однією з найбільш актуальних.

Проблемою використання відеотехнологій у навчальному процесі займалися в наукових дослідженнях О. Зубченко, Е. Багіров С. Ніколаєва, О. Тернопольський, С. Равич та інші. Багато дослідників виділяють цілий комплекс причин, що визначають ефективність та доцільність використання фільму як засобу навчання.

Ю. Верисокін у статті «Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів», у сучасній школі використання аудіо- і відеозаписів на уроці є не тільки доречними, а й обов'язковими. Робота з такими матеріалами на занятті урізноманітнює види діяльності учнів у процесі навчання іноземній мові. Використання аудіо- і відеоматеріалів робить урок цікавим для усіх здобувачів, впливає на рівень мотивації при вивченні іноземної мови, навчання відбувається з автентичними зразками іноземної мови [3, с. 31–34].

Результати досвіду описані у роботі М. Аллан «Teaching English with Video» допомагає зрозуміти, що специфіка відео полягає в тому, що воно дає змогу поєднати зорові та звукові образи в типових обставинах, запропонувати студентам мовленнєву ситуацію, в якій вони за допомогою викладача можуть опинитися в ролі активних учасників комунікацій. Він підкреслює перевагу відео над аудіоматеріалом, зауважуючи, що зображення допомагає студентам сприймати іноземну мову та зрозуміти більше деталей [1].

Сучасні інтерпретації комунікативної компетенції в області викладання іноземних мов сходять до визначення американського вченого Д. Хаймз, згідно з яким, «комунікативна компетенція — це те, що потрібно знати тому, хто говорить для здійснення комунікації в культуро значущих обставин». Безсумнівною перевагою сучасних підручників англійської мови є насиченість їх супроводжуючою інформацією [2].

Поряд з цим важливо дати учням наочне уявлення про життя, традиції, мовні реалії англomовних країн. Для досягнення цієї меті можуть служити навчальні відеофільми, використання яких сприяє реалізації найважливішої вимоги комунікативної методики уявити процес оволодіння мовою як осягнення живої іншомовної дійсності.

Більш того, використання відеозаписів на заняттях сприяє індивідуалізації навчання та розвитку мовленнєвої діяльності здобувачів. При використанні відеофільмів на уроках іноземної мови розвивається самомотивація, коли фільм цікавий сам по собі, і мотивація, яка досягається тим, що здобувач побачить та почує те, що він може зрозуміти мову, яку вивчає. Це приносить задоволення і надає віру в свої сили і бажання до подальшого вдосконалення.

Необхідно прагнути до того, щоб здобувачі отримували задоволення від фільму саме через розуміння мови, а не тільки через цікавий сюжет.

Ще однією перевагою відеофільму є сила враження та емоційний вплив на студентів, які впливають на підвищення рівня мотивації до предмета. Успішне досягнення такої мети можливе лише, по-перше, при систематичному показі відеофільмів, а по-друге, при методично організованій демонстрації.

Безумовно, використання відеотехнологій на заняттях з іноземної мови відкриває низку унікальних можливостей для викладача та здобувачів при оволодінні іншомовною культурою, особливо при формуванні соціокультурної компетенції як однієї зі складових комунікативної компетенції в цілому.

На відміну від аудіо або друкованого тексту, які, безумовно, мають високу інформативну, освітню, виховну та розвиваючу цінність, відеотекст має перевагу, поєднуючи в собі різні аспекти акту мовленнєвої взаємодії. Крім змістовної сторони спілкування, відеоматеріал містить візуальну інформацію про місце та подію, зовнішній вигляд і невербальну поведінку учасників спілкування в конкретній ситуації, обумовлених найчастіше специфікою віку, статі та психологічними особливостями особистостей. Візуальний ряд дозволяє краще зрозуміти і закріпити як фактичну інформацію, так і суто мовні особливості мови в конкретному контексті. [2]

Відеотехнології надають практично необмежені можливості для проведення аналізу, побудованого на порівнянні і зіставленні культурних реалій і особливостей поведінки людей в різних ситуаціях міжкультурного спілкування. Очевидно й те, що перегляд відеофільмів може мати сильний емоційний вплив на учасників освітнього процесу, бути стимулом та умовою для створення додаткової мотивації у подальшій навчально-пошуковій та творчій діяльності.

Для дійсно ефективного використання відеотехнологій на занятті необхідно переконатися в тому, що:

- зміст відеотехнологій, які використовуються відповідають реальному рівню загального і мовного розвитку здобувачів та відповідають змісту уроків з теми;
- тривалість використовуваного відеофрагменту не перевищує реальні можливості заняття / етапу заняття;
- ситуації у відеофрагментах надають цікаві можливості для розвитку мовної, соціокультурної компетенції здобувачів;
- контекст має певну ступінь новизни / несподіванки;
- текст відеоресурсу супроводжується чіткою інструкцією, спрямованою на вирішення конкретного і реалістичного навчального завдання, зрозумілою учням і виправданою всією логікою уроку;
- відеоапаратура налаштована і перевірена заздалегідь, звична у використанні для викладача;
- відеофрагмент відомий самому викладачу й заздалегідь поставлений на початок перегляду.

Безперечно, найзручнішим для викладача є використання навчальних відеоматеріалів. Це твердження ґрунтується на тому, що навчальні відеокурси розроблені авторами професійно і тому вдало доповнюють і розширюють навчальний матеріал.

Крім навчальних відео можна з успіхом використовувати відеоматеріали, такі як: художні та документальні фільми; мультфільми; відеозаписи телевізійних новин та інших телепередач; музичні відеокліпи; реклама; відеоекскурсії по різних містах і музеях світу; різні комп'ютерні програми з відеорядом і т. і.

Ефективність використання відеофільмів залежить не тільки від раціональної організації занять, а й від того, наскільки грамотно поставлена мовна задача при перегляді відео.

Під час роботи з відеоматеріалом, викладач повинен пам'ятати про педагогічні умови ефективного використання відео у навчанні іноземної мови:

- формування позитивної мотивації здобувачів у вивченні іноземної мови;
- формування доброзичливого та зацікавленого ставлення до країни мови, що вивчається, її культури та народу;
- формування вміння учнів здійснювати як усні, так і письмові форми спілкування;
- урахування вікових особливостей та інтересів учнів;
- розвиток їх творчих здібностей в процесі активної пізнавальної діяльності [2].

Підсумовуючи викладений матеріал, можна стверджувати, що навчальні відеотехнології та мультимедіа розкривають широкі можливості для активної роботи в процесі формування мовних навичок і вмінь здобувачів та роблять навчальний процес оволодіння іноземною мовою привабливим для них. Ефективність використання відеотехнологій при навчанні мови залежить не тільки від точного визначення його місця в системі навчання, але і від того, наскільки раціонально організована структура відеозанять, як узгоджені навчальні можливості відео з навчальними матеріалами.

Застосування відеоматеріалів сприяє підвищенню якості засвоєння знань на уроках іноземної мови, дозволяє дати учасникам освітнього процесу наочне уявлення про життя, традиції, реалії англomовних країн та розвиває мовну діяльність учнів. Використання відеотехнологій допомагає заповнити відсутність іншомовного середовища, розширює кругозір, а також виховує естетичний смак у здобувачів.

Список використаних джерел

1. Allan M. Teaching English with Video. London : Longman, 1991. 296 p.
2. Барменкова О. І. Відеозаняття в системі навчання іноземної мови. *Іноземні мови у школі*. 2010. № 3. С. 20.
3. Верисокін Ю. І. Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів. *Іноземна мова в школі*. 2003. № 5–6. С. 31–34.

КОМПЛЕКСНИЙ НЕФОРМАЛЬНИЙ ЛЕКТОРІЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО І ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ

Попова О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Бабак О. М.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стаття присвячена актуальній проблемі здоров'язбереження учнів підліткового віку. Розкрито взаємозв'язок духовного і фізичного здоров'я, суть поняття «здоров'язбережувальна компетентність» підлітка. Представлено тематику комплексного неформального лекторію, форми його впровадження в освітній процес ЗЗСО (лекція, тренінг, круглий стіл та ін.).

Ключові слова: підліток, духовне здоров'я, здоров'язбережувальна компетентність, комплексний неформальний лекторій.

The article is devoted to the actual problem of health care of adolescent students. The relationship between mental and physical health, the essence of the concept of «health care competence» of a teenager is revealed. The topic of a complex informal lecture, forms of its implementation in the educational process (lecture, training, round table, etc.) are presented.

Keywords: adolescent, mental health, health care competence, informal lecture.

В останні десятиліття в Україні спостерігається тривожна тенденція щодо погіршення здоров'я та поведінкової орієнтації серед підлітків. Так, за результатами опитування учнівської молоді в межах міжнародного проєкту «Здоров'я та поведінкові орієнтації студентської молоді» у 2018 р. (таке опитування в Україні проводиться раз на 4 роки) стан комплексного здоров'я (системи фізичних, психічних та соціальних складових здоров'я людини) майже третини респондентів (усього опитано 13 337 учнів) знаходиться на незадовільному рівні [1]. Вагомою причиною таких статистичних даних є низький рівень сформованості в учнів здоров'язбережувальної компетентності, необізнаність їх щодо збереження, зміцнення та відновлення власного здоров'я в умовах постійних фізичних та розумових навантажень, стресів, соціальних проблем.

Слід зазначити, що, незважаючи на надзвичайну цінність категорії «здоров'я», й донині немає його загальновизнаного наукового тлумачення. Найбільш поширеним у наукових джерелах є визначення здоров'я, яке зафіксоване у статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ): «Здоров'я — це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя людини, а не лише відсутність хвороб і фізичних дефектів» [3].

Здоров'язбережувальну компетентність розглядаємо як сукупність знань, умінь, ставлень та цінностей, які сприяють збереженню й укріпленню здоров'я (власного та оточуючих), на уроках та в позаурочній діяльності.

Повною мірою погоджуємося з ученими [2; 3], які вважають, що здоров'язбереження не має обмежуватись уявленням про зміцнення лише соматичного (тілесного) здоров'я учнів. Цю проблему необхідно розв'язувати в комплексі – збереження духовного, психічного та фізичного здоров'я учнів.

З огляду на це, можна стверджувати, що розв'язання проблеми здоров'язбереження, у тому числі підлітків, вимагає спільних зусиль фахівців різних галузей — медичних працівників, педагогів, психологів, соціологів, валеологів та ін. Особливий інтерес представляє співпраця медичних представників і педагогів у організації та проведенні сумісної роботи зі здоров'язбереження учнів підліткового віку.

Зважаючи на вище зазначене, членами некомерційної громадської організації (НГО) «SciHunt» – Бабак О., студенткою ХНПУ імені Г. С. Сковороди, Левченко О. і Лизогуб М., студентками НМУ імені О. О. Богомольця (м. Київ) – у межах проєкту «SciYouth» (Science for Youth) була розроблена програма неформального лекторію, спрямованого на формування здоров'язбережувальної компетентності підлітків, яку розглядаємо як важливе особистісне утворення, що сприяє збереженню духовного і фізичного здоров'я учнів підліткового віку.

Головна мета лекторію – формування здоров'язбережувальної компетентності підлітків. Упровадження розробленого лекторію в освітній процес закладу загальної середньої освіти передбачає вирішення таких завдань: 1) популяризація та підвищення інтересу підлітків до здорового способу життя та збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих; 2) набуття знань і практичних умінь зі здоров'язбереження через різноманітні форми навчання (лекції, тренінги, рольові ігри тощо).

До розробки лекторіїв та проведення в ньому занять були запрошені медичні працівники – фахівці з домедичної допомоги, психіатрії, профілактичної медицини, нутріології, онкогінекології та ін.

Програма розробленого проєкту охоплює такі теми: пошук доказової інформації про здоров'я, ментальне здоров'я, нутріціологія, домедична допомога, гепатити В і С, ВІЛ, ВПЛ, ракові захворювання.

В епоху цифрових технологій важливо не тільки переконати учнів у важливості пошуку інформації за допомогою Інтернет-ресурсів, а й довести складність і необхідність розпізнавання достовірної інформації. Для реалізації вказаного завдання передбачено в циклі тренінгів практичне заняття на тему «Доказові джерела інформації», метою якого є визначення основних принципів пошуку доказової інформації про здоров'я та закріплення відповідних умінь під час виконання тренувальних вправ. Змістовим наповненням виступає низка реальних життєвих ситуацій, що пов'язані з негативними наслідками використання людьми недостовірної інформації з Інтернету з питань здоров'я, яку розміщують люди, які не є компетентними в медичній галузі. Під час заняття спеціаліст із медицини має позначити важливі деталі, на які слід звертати увагу, а також надати рекомендації щодо отримання перевірених даних, достовірних джерел із питань здоров'язбереження.

Оскільки соціальне середовище не є безпечним місцем для духовного та психічного здоров'я підлітків, важливим питанням постає їхнє ментальне здоров'я, що є запорукою або цілісного, врівноваженого майбутнього суспільства, або замкненого та негативного світу. Тому наступним заняттям лекторію визначено психологічний тренінг «Ментальне здоров'я: про депресію та тривожність, суїциди. Вплив шкідливих звичок на здоров'я людини». Метою тренінгу є оволодіння підлітками вміннями розпізнавати та визначати чинники депресії та тривожності у себе та інших, усвідомлення учнями негативного впливу шкідливих звичок (уживання алкоголю, наркотиків тощо) на здоров'я молоді людини.

На фоні низького рівня ментального здоров'я в підлітків, як правило, розвивається деструктивність, тому важливим є спрямування їх до здорового способу життя, у тому числі і до правильного харчування. Цим питанням присвячено інтерактивний тренінг «Нутриціологія: «як зібрати свою тарілку»», який передбачає ознайомлення учнів із сучасними підходами до харчування та створення й обговорення своєї «ідеальної тарілки» кожним підлітком індивідуально.

Другим циклом у програмі виступають теми, які пов'язані з фізичним станом людини. Особливо в критичній ситуації кожній людині необхідно вміти розпізнавати, класифікувати стан потерпілих, і бути в змозі надати необхідну домедичну допомогу, що вимагає оволодіння відповідними вміннями. Такими вміннями підлітки мають можливість опанувати на таких тренінгах, як: «Домедична допомога», «Інфекції: гепатити В і С, ВІЛ» і «ВПЛ і онкологія. Основи вакцинації».

Епідеміологічна ситуація у світі постійно потребує контролю та пропедевтики інфекційних та вірусних захворювань. У зв'язку з цим розро-

блено лекції з елементами тренінгу на теми «Інфекції: гепатити В і С, ВІЛ» і «ВПЛ і онкологія. Основи вакцинації». Відповідно, мета першого тренінгу – розкрити шляхи передачі гепатитів і ВІЛ та надати інформацію щодо шляхів профілактики даних захворювань. Мета другого тренінгу — надання підліткам знань щодо шляхів передачі ВПЧ (вірус папіломи людини), ознайомлення учнів з феноменом онкогенних вірусів та їх властивостями.

У таблиці 1 узагальнено форми, які передбачені в програмі розробленого комплексного неформального лекторію, а також показники сформованості здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Таблиця 1

Теми лекторію, форми навчання та показники сформованості здоров'язбережувальної компетентності учнів

Тема	Форма навчання	Показники сформованості здоров'язбережувальної компетентності учнів
Доказові джерела інформації	Практичне заняття-дослідження	Первинні вміння знаходити та застосовувати інформацію про здоров'я на практиці.
Ментальне здоров'я: депресія та тривожність, суїциди. Вплив шкідливих звичок на здоров'я людини	Лекція-дискусія, консультування	Уміння розпізнавати визначати чинники депресії та тривожності у себе та інших, оцінювати вплив шкідливих звичок (уживання алкоголю, наркоманія тощо) на здоров'я.
Нутриціологія: як «зібрати свою тарілку»	Тренінг з елементами рольової гри	Уміння складати план свого раціону та оцінювати оптимальність дієт.
Домедична допомога	Практикум з використанням інсценування	Уміння оцінювати стан свідомості потерпілого та визначати відповідний алгоритм дій надання домедичної допомоги.
Інфекції: гепатити В і С, ВІЛ	Круглий стіл	Знання шляхів передачі гепатитів та ВІЛ і відповідних профілактичних дій.
ВПЛ і онкологія. Основи вакцинації	Лекція з елементами тренінгу	Знання шляхів передачі ВПЧ (вірусу папіломи людини), знання щодо суті та властивостей онкогенних вірусів.

Застосування зазначених форм роботи в межах розробленого комплексного неформального лекторію сприятиме розвитку інтересу підлітків до здорового способу життя, виробленню ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших, що є важливою передумовою для формування здоров'язбережувальної компетентності учнів підліткового віку.

Список використаних джерел

1. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: моногр. / О. М. Балакірєва та ін. Київ : Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.
2. Ващенко О. Особливості навчання учнів в умовах здоров'язбережувальної педагогіки. URL: www.google.com.ua/webhp?sourceid (дата звернення: 06.11.2022).
3. Попова О. В. Здоров'язбережувальні освітні технології у початковій школі. *Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного молодшого шкільного віку: від історії до інновації*: моногр. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. С. 192–212.

ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бабко Н. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

Сьогодні випускник закладу вищої освіти мусить бути не тільки професіоналом своєї справи, а і мати здатність до проєктування. З цією метою у практиці викладання необхідно широко використовувати проєктне навчання. У статті визначені основні риси проєктної діяльності студентів. Окреслені сфери застосування проєктної діяльності. Сформульовані уміння, необхідні для здійснення проєктної діяльності.

Ключові слова: проєктне навчання, професійне виховання, заклад вищої освіти, соціально-культурна діяльність, цінності.

Today, a graduate of a higher education institution must not only be a professional in his field, but also have the ability to design. For this purpose, it is necessary to widely use project-based learning in teaching practice. The main features of students' project activities are defined in the article. Areas of application of project activities are outlined. Formulated skills necessary for the implementation of project activities.

Keywords: project training, professional education, institution of higher education, social and cultural activities, values.

Актуальність дослідження проблеми проєктного навчання студентів у закладах вищої освіти (ЗВО) обумовлена докорінними змінами, які відбуваються в сучасному українському соціумі. Сьогодні принципового значення набуває здатність особистості до свідомої побудови своєї життєвої стратегії, творчої діяльності з перетворення себе та навколишнього світу. Постійне вдосконалення таких здібностей характеризує людину як таку, що готова приймати рішення та нести за них відповідальність.

Перед системою вищої професійної освіти стоять не тільки цілі професійної підготовки спеціаліста, але й створення умов становлення особистості як суб'єкта соціальних відносин загалом. Випускник ЗВО має не тільки оволодіти професійною діяльністю, але і бути здатним до її проєктування, змін та розвитку в залежності від конкретної ситуації через здійснення рефлексії власного досвіду.

Перетворювальна активність людини спрямована на світ або на самого себе, є усвідомленою та цілеорієнтованою, а отже потребує випереджального відображення (проєктування). При цьому чим усвідомленішою

є така активність, чим більше вона відображає особистість, тим більшою мірою її можна проектувати.

У зарубіжних та вітчизняних наукових працях у галузі гуманітарних наук проектування частіше всього розглядається або як елемент технологічного циклу перетворювальної діяльності у низці інших її елементів, або в якості її функції. Часто проектування розглядають як творчу діяльність, засновану на розв'язанні проблем переходу від менш прийнятних ситуацій до найбільш прийнятних. Інтегруючи різні підходи до визначення проектної діяльності та надаючи вкаханому феномену широкого значення, ми розуміємо його як конструктивну, творчу діяльність, суть якої полягає у випереджальному відображенні дійсності з метою перетворення особистістю самої себе, власної життєвої ситуації та навколишнього світу [1–5].

Проектне навчання як складова професійного виховання у ЗВО є педагогічно організованим циклічним процесом збагачення індивідуалізованого соціального досвіду проектної діяльності за рахунок інтеграції у його зміст об'єктивного соціального досвіду.

На підставі отриманих у процесі дослідження означеного процесу даних, можна дійти висновку, що умовами ефективності проектного навчання у ЗВО є [3–5]:

- стимулювання у студентів смислоутворення по відношенню до їхньої проектної діяльності;
- варіативність сфер застосування проектної діяльності студента;
- інформаційно-методична підтримка проектної діяльності студента.

На нашу думку, є необхідним, щоб проектна діяльність студентів стала привабливою для них у своєму процесуальному (як очікування позитивних переживань у процесі її реалізації), цільовому (мета діяльності має бути усвідомленою як особистісно значуща цінність), результативному (набута в результаті проектної діяльності цінність або група цінностей має бути більш значущою, ніж сукупність витрат і цінностей, що втрачаються) компонентів.

Смислова оптимізація процесуального компонента проектної діяльності можлива під час формування обґрунтованих очікувань переживання позитивних емоцій у процесі її реалізації. Позитивні емоції можуть бути пов'язані з привабливим для особистості спілкуванням з іншими людьми, визнанням значимості людини та прийняттям її групою, почуттям безпеки та емоційного комфорту, своєю успішністю тощо. Проектна діяльність стає носієм сенсу для кожного окремого студента лише тоді, коли її мета стає для нього особистою цінністю, тому необхідно забезпечити можливості для організації різнопланової за змістом та спрямованістю проектної діяльності.

Стимулювання смислоутворення у студентів стосовно проєктної діяльності у виховному середовищі реалізується через [4; 5]:

- актуалізацію цінностей, які є цілями проєктної діяльності у виховному середовищі ЗВО за допомогою презентації означених цінностей спільнотою;
- об'єктивізацію цінностей у предметно-просторовому оточенні особистості;
- виявлення ціннісного контексту в подієвому та повсякденному просторі життєдіяльності студента;
- створення можливостей для переживання позитивних емоцій студентом у процесі проєктної діяльності за допомогою спеціального підбору груп студентів, що беруть участь у розробці та реалізації проєкту, забезпечення позитивної емоційної атмосфери в групах, створення ситуацій успіху тощо.

Під варіативністю сфер застосування проєктної діяльності ми розуміємо наявність вибору характеру, спрямованості та змісту розробленого та реалізованого студентом проєкту. Основними сферами застосування проєктної діяльності у ЗВО є науково-дослідна діяльність, соціально-культурна діяльність, художня творчість та ін. Усвідомлений вибір сфери стає сприятливим фоном для формування досвіду проєктної діяльності в тій сфері, яка органічна потребам особистості.

Низький результат проєктної діяльності здатний дискредитувати зміст усієї діяльності в цілому. Отже, у процесі набуття досвіду необхідно забезпечити інформаційно-методичну підтримку проєктного процесу з метою збільшення імовірності позитивного результату. Інформаційно-методична підтримка як система педагогічних дій пов'язана з нейтралізацією прогнозованих труднощів на етапі розробки проєктного завдання, надання оперативної допомоги під час виконання проєкту та на наступних етапах проєктної діяльності студентів. Інформаційно-методична підтримка забезпечує створення умов для самостійного виходу із проблемної ситуації.

Найбільш важливою перешкодою, яку педагог і студент спільно долають, є дефіцит деяких умінь, необхідних для проєктної діяльності. До них належать такі вміння [3-5]:

- прогнозувати майбутній стан на підставі поточних даних;
- простежувати події у зворотному порядку – від очікуваного результату до початку задуму проєкту;
- вибрати перспективні шляхи розв'язання проблеми;
- планувати колективні дії;
- цілісне уявляти об'єкт проєкту;
- уникати конфлікту між організованим та спонтанним мисленням.

Для подолання студентами труднощів, що перешкоджають успішності проєктної діяльності, необхідна інформаційно-методична підтримка процесу її реалізації, яку умовно можна розділити на три етапи: підготовчий, спільних дій та рефлексивний.

Список використаних джерел

1. Бабко Н. М., Квятко Т. М. Інформальна освіта викладачів закладів вищої освіти як складова концепції «Навчання протягом життя». *Educational Processes Management: Development in Reform Context* : monograph / editors Olena Tryfonova & Sławomir Śliwa. Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2021. P. 241–249.
2. Бабко Н. М., Мандич О. В. Зміни у системі вищої освіти в умовах пандемії коронавірусу. *The role of technology in the socio-economic development of the postquarantine world* : monograph 42 / ed. by Magdalena Gawron-Lapuszek, Andrii Karpenko. Katowice : Publishing House of Katowice School of Technology, 2020. P. 241–247.
3. Гребя І. З., Вайнтраух Е. Й. Організація проєктного навчання учнів в інклюзивному освітньому середовищі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 200. С. 192–196.
4. Колеснікова М. Проєктне навчання історії у старшій школі як новація в освітньому процесі. *Зб. мат. XXV наук. конф. здобувачів вищої освіти фак-ту історії та географії*. Полтава : ІВЦ ПНПУ, 2022. Вип. 4. С. 48.
5. Кравчук Л. В. Проєктне навчання як інструмент педагогіки партнерства в НУШ. *Педагогіка партнерства: реалії та перспективи* : Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 104-й річн. від дня народж. Василя Сухомлинського 11-12 жовтня 2022 р. Кропивницький, 2022. 374 с. С. 159–164.

ТЕХНОЛОГІЇ АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ В ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Бао Чень

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті обґрунтовано важливість набуття майбутніми вчителями музики компетентностей у галузі арт-менеджменту, маркетингу, реклами, економічного управління творчими процесами. Визначено шляхи набуття таких компетентностей у процесі фахової підготовки. Схарактеризовано технології арт-менеджменту як дієвий механізм формування в майбутніх учителів музики здатності передбачати, планувати, організовувати, мотивувати, координувати і контролювати творчі процеси.

Ключові слова: *учителі музики, фахова підготовка, технології, арт-менеджмент.*

The article reveals the importance of future music teachers acquiring competencies in the field of art management, marketing, advertising, economic management of creative processes. The ways of acquiring such competences in the process of professional training have been determined. The technology of art management is characterized as an effective mechanism of formation future music teacher's ability to predict, plan, organize, motivate, coordinate and control creative processes.

Keywords: *music teachers, professional technology training, art management.*

Сучасна соціокультурна ситуація в суспільстві, що характеризується ускладненням інформаційного простору, домінуванням візуальної культури у сфері комунікації, бурхливим розвитком індустрії розваг, становленням арт-ринку та системи арт-менеджменту, включенням дітей та молоді в спілкування в соціальних мережах з домінантою на культурно-видовищну сферу, появою нових форм художньо-творчої комунікації (флеш-моб, перфоменс та ін.), зумовлює розширення функцій і видів діяльності вчителя музики в закладах загальної середньої освіти різних типів. Такий учитель має поєднувати в собі ролі педагога, керівника музичного дитячого колективу, виконавця-музиканта, аналітика, стратега, маркетолога, промоутера, фандрайзинолога, підприємця тощо, досконало володіти не лише музичним мистецтвом, але й допомагати іншим усвідомлювати ціннісно-смісловий зміст того чи іншого музичного твору, ефективно організовувати діяльність колективу, власну діяльність і діяльність окремого виконавця. Йому мають бути притаманні знання, уміння, навички, інші компетентності

в галузі арт-менеджменту, маркетингу, реклами, економічного управління творчими процесами, які необхідні для ефективної організації музичної, художньо-видовищної, ігрової діяльності, організації й забезпечення участі дітей та молоді в театралізованих дійствах, концертах флеш-мобах, фольклорних святах, подієвих акціях задля створення своєрідного культурного простору, виховання в молодого покоління духовності, естетичного смаку, ціннісних орієнтирів, здатності до творчого самовираження, виробництва нових культурних символів, знаків, смислів і цінностей.

Мета статті — проаналізувати шляхи набуття майбутніми вчителями музики компетентностей у галузі арт-менеджменту як запоруки успішного супроводу та здійснення творчих процесів.

В майбутніх учителів музики необхідно формувати низку загальних і спеціальних компетентностей на етапі фахової підготовки в закладах вищої педагогічної освіти. Серед загальних компетентностей домінантними постають такі:

- комунікативні або соціальні навички, які зумовлюють успішну взаємодію з іншими: ділове спілкування, вміння виступати перед публікою, грамотна письмова й усна мова, комунікабельність, емоційний інтелект (вміння розпізнавати емоції та мотиви співрозмовника), уміння слухати, ведення переговорів і проведення презентацій, командна робота, гнучкість мислення й адекватне ставлення до критики;
- лідерські компетенції, які відповідають за раціональне використання ресурсів для досягнення поставлених цілей: делегування та розподіл завдань, уміння приймати рішення, навички кризового менеджменту, наставництво та моніторинг, вміння вирішувати конфліктні ситуації, навички побудови команди, стратегії лідерства, сила переконання
- інтелектуальні навички, які зумовлюють перманентний професійний розвиток: аналітичний склад розуму, розвинута пам'ять, креативність і логіка, творчі підходи, критичне мислення, вміння працювати з інформацією, проектне та дизайн-мислення;
- селф-менеджмент і вольові компетенції, що впливають на досягнення кар'єрних і бізнес-цілей: орієнтованість на результат, тайм-менеджмент, стресостійкість, ініціативність, управління знаннями та здатність до швидкого навчання, вміння планувати, гнучкість і адаптивність, самомотивація [1].

Названі компетентності поглиблюють і доповнюють спеціальні, якот: здатність виконувати діяльність, пов'язану з організацією і проведенням творчих заходів; здатність розробляти і реалізовувати культурно-просвітницькі програми; здатність здійснювати рекламну діяльність стосовно авторів і виконавців музичних і музично-театральних творів, творчих акцій; здатність готувати рекламні і промоматеріали, розміщувати їх у ЗМІ;

здатність здійснювати роботу з підготовки і розгляду авторських заявок, укладання угод, забезпечення контролю за виконанням договірних зобов'язань; здатність виконувати функції консультанта, керівника структурного підрозділу в органах управління освіти і культури, в організаціях сфери культури і мистецтва, в творчих колективах [2].

Цьому сприяє перегляд і оновлення освітньо-професійних програм в закладах вищої педагогічної освіти зі спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) на першому (бакалаврському) і другому (магістерському) рівнях вищої освіти шляхом запровадження нормативних і вибіркових освітніх компонент на кшталт «Арт-менеджмент у сфері музичної культури», «Арт-індустрія», використання в освітньому процесі технологій арт-менеджменту.

Зазначимо, що арт-менеджмент в наукових джерелах позиціонується як вид багатофункціональної управлінської діяльності у сфері мистецтва. Він охоплює розробку стратегій організації та просування мистецтва, управління проектами й безпосередньо творчими процесами у сфері художньої культури та мистецтва.

Діяльність фахівця з арт-менеджменту у галузі музичного мистецтва передбачає: роботу над музичним твором; пошук високохудожнього репертуару, доступного для виконавців і слухачів; формування творчого мікроклімату в музичному колективі; розкриття творчого потенціалу, іміджу як окремого музиканта, так і колективу в цілому; пропаганду музичної продукції і послуг, промоуторство, фандрайзинг, спонсорство, меценатство [3].

Таким чином, учитель музики, котрий оволодів технологіями арт-менеджменту, — це мобільна, динамічна особистість, здатна передбачати, планувати, організовувати, мотивувати, координувати і контролювати творчі процеси: проєктувати, організовувати, режисерувати івент-заходи, здійснювати піар-рекламу, консультування і методичний супровід мистецьких івентів, мотивувати учнів до участі у мистецьких проєктах. Все це підвищує його конкурентоздатність та затребуваність на сучасному ринку праці.

Список використаних джерел

1. Пастушенко Л. А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівненський держ. гуманітарний ун-т. Рівне, 2017. 244 с.
2. Синевич І. С. Педагогічні умови формування квазіпрофесійного досвіду майбутніх учителів музичного мистецтва у закладі вищої освіти : дис. ... д-ра філос. : 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Мукачівський держ. ун-т, Мукачєво, 2020. 308 с.
3. Татарнікова А. А. Технології арт-менеджменту та їх роль у модернізації професійної підготовки кадрів для сфери культури й мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6 (50). С. 381–388.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ХАРКІВСЬКІЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ШКОЛИ І-ІІІ СТУПЕНІВ № 18 ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Біла І. В.

директор Харківської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 18
Харківської міської ради Харківської області,
м. Харків, Україна

Визначено виховну проблему закладу освіти, мету національно-патріотичного та гуманістичного напрямів виховання, проаналізовано реалізацію цих напрямків виховної роботи закладу освіти, розкриті особливості його виховної системи. Представлено досвід участі здобувачів освіти у конкурсах різного рівня, організації євроклубів.

Ключові слова: виховна проблема, національно-патріотичне виховання, громадянське виховання, морально-духовне виховання, гуманістичне виховання

The educational problem of the educational institution, the goal of national-patriotic education, the implementation of the main directions of the educational work of the educational institution were analyzed, the peculiarities of the educational system of the educational institution were revealed.

Keywords: educational problem, national-patriotic and civic education, moral-spiritual and humanistic education.

Розвиток розумної, моральної, відповідальної за власну долю та долю держави людини є основним завданням виховної діяльності закладу загальної середньої освіти.

У Харківській спеціалізованій школі І-ІІІ ступенів № 18 Харківської міської ради Харківської області ці завдання вивіщуються через реалізацію напрямів виховної діяльності

Мета статті — представити досвід організації духовно-морального виховання здобувачів загальної середньої освіти у ситуації воєнного стану.

У Національній доктрині розвитку освіти визначено пріоритетні напрями виховання особистості: формування національних і загальнолюдських цінностей та розширення україномовного освітнього середовища, виховання молоді на культурно-історичних цінностях та традиціях українського народу, розвиток гуманізму, моральності, духовності. Система освіти покликана формувати молоде покоління з відповідним світоглядом, системою цінностей і переконань, високим рівнем культурного розвитку, громадською зрілістю і національною гідністю [2]. Отже, національно-

патріотичне виховання постає одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності. Національне виховання спрямоване на звернення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності. Освіта утверджує національну ідею, сприяє розвитку культури українського народу. Українська національна ідея щоразу глибше проникає в систему освіти й виховання учнівської молоді, стає тією рушійною силою, яка веде людину до національного особистісного самоствердження й самозбереження через усвідомлення себе як представника й носія культури, ментальності передусім конкретного народу і водночас як людини всесвіту [3, с. 21; 7]. Сьогодні навчальні програми, підручники, посібники, методичні системи проникнуті національною ідеєю, оскільки вона є важливою складовою формування менталітету й неповторності особистості українського громадянина. Водночас у Концепції духовного розвитку України наголошується на важливості й першорядності саме духовної основи суспільного життя, оскільки саме духовний вимір стане пріоритетним у виборі моделі розвитку українського суспільства, що потребує вироблення чітких духовних принципів [1].

Робота виховної системи Харківської спеціалізованої школи I-III ступенів №18 зорієнтована на особистість здобувача як відправний компонент і кінцевий результат, на її розвиток, духовне і моральне збагачення, носила плановий, цілеспрямований характер. Протягом 2021/2022 навчального року відповідно до «Основних орієнтирів виховання учнів 1-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України» в рамках реалізації заходів «Комплексної програми розвитку освіти м. Харкова на 2018-2022 роки» та освітнього проєкту «Виховний простір Харківщини» виховна робота здійснювалась за основними напрямками: національно-патріотичне та громадянське виховання, морально-духовне та гуманістичне виховання, превентивне, правове виховання, формування здорового способу життя.

Національно-патріотичне виховання, формування правової культури, почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей, залучення здобувачів освіти Харківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 18 Харківської міської ради Харківської

області до активної соціально-громадянської діяльності відбувалося через реалізацію напрямку «Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави», який спрямовував свою роботу на розвиток духовності, виховання патріотизму та поваги до історичної спадщини українського народу, формування здорового способу життя, загальнолюдських моральних цінностей. Виховання почуття поваги до своєї Батьківщини, любові до рідної природи тісно пов'язане з громадянським вихованням, основна мета якого полягає у формуванні в людини моральних ідеалів суспільства й почуття громадянського обов'язку, тобто вихованні самосвідомості й відповідальності за свою країну, готовності захищати свою Батьківщину, відстоювати принципи моралі, почуття національної гордості, відповідальності за збереження й примноження як національних, так і загальнолюдських цінностей, потреби в праці на благо суспільства.

Реалізації вищезазначених завдань протягом 2021/2022 навчального року сприяла участь учнів школи у різноманітних конкурсах національно-патріотичного спрямування: «Малюнок захиснику України», «Сувеніри для воїнів», «Мрії про Україну» (діти передали воїнам малюнки про мир, вірші, значки, обереги — кукли-мотанки та інші сувеніри), участь у акції «Якщо кожен допоможе-Україна переможе». Виручені від продажу патріотичних сувенірів кошти передали на допомогу ЗСУ. З метою ознайомлення учнів з Європейським Союзом і з Європою в цілому, способом життя і культурою країн Європи, а також пропагуванні власної культури і цінностей, підтримуючи курс на інтеграцію України в європейську спільноту, на базі закладу протягом 2021/2022 навчального року працював євроклуб «Uniti». З метою подальшого розвитку громадянських компетентностей учнівської молоді, застосування в освітньому процесі кращих європейських досягнень в рамках Євроклубу були проведені такі заходи: круглий стіл «Ми і Європа»; конференції: «Країни ЄС — наші сусіди», «Вивчаємо Європу разом. Туристичними стежками Європи» (презентації учнівських робіт); семінар «Міжнародний День Толерантності»; інтелектуальна гра «Галопом по Європі»; конкурс «Найрозумніший» з теми «Європейські свята та традиції»; турнір ерудитів «Англомовні країни — історія, традиції, звичай».

Завданням гуманістичного виховання є формування гуманістичного світогляду на основі розвитку моральної культури школярів. Зміст гуманістичного виховання має спрямовуватись на формування системи гуманістичних цінностей у становленні духовного світу особистості з можливостями їх збагачення кожним індивідом. Система морального виховання спрямована на формування цілісної моральної особистості, яка включає такі гуманістичні риси, як доброта, чуйність, милосердя, увага, толерант-

ність, совість, чесність, справедливість, людська гідність, повага і любов до людей, правдивість і скромність, сміливість і мужність. Реалізація на-пряму гуманістичного виховання здійснюється через запровадження на-пряму «Ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей».

Його завданням є формування моральної особистості (на засадах до-бrotи, взаєморозуміння, милосердя, толерантності, культури спілкуван-ня), її різнобічних духовних потреб та інтересів. Виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, національ-них цінностей українського народу відбувалось через реалізацію пропа-ганди позитивного іміджу сім'ї та її соціальної підтримки, формування культури сімейних стосунків, підвищення відповідальності батьків за виховання дітей. Проводилися різноманітні зустрічі, бесіди щодо попу-ляризації сімейного способу життя, формування національних сімейних цінностей з питань здорового способу життя та збереження репродуктив-ного здоров'я.

Таким чином, система духовно-патріотичного виховання має наці-лювати молодь, орієнтуючись на вищі ідеали. Здобувачі освіти прагнуть стати максимально корисними для суспільства, нації, а також працюва-ти над збагаченням свого духовно — морального світу, бути справжніми патріотами. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в здійсненні інтелектуального виховання здобувачів вищої освіти в напрямі виховної роботи «Ціннісне ставлення до себе».

Список використаних джерел

1. Дубасенюк О. А. Духовно-моральне виховання студентської молоді. *Інноваційні підхо-ди до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах* : мат. міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 22-23 травн. 2014 р.) / за ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 78–87.
2. Мишишин І. Я. Національна ідея та реформування освіти в Україні. URL: http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/23/01_myshchysyn.pdf (дата звернення 01.11.2022).
3. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у ви-щій школі : моногр. / В. І. Луговой, та ін.; за заг ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. Київ : Пед. Думка, 2011. 260 с.

СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ КИТАЮ

Беземчук Л. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У Юе

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Розглянуто сучасні підходи до визначення змісту інтегрованого навчання в музично-педагогічній освіті Китаю. Схарактеризовано основні принципи навчання засобами мистецтва К. Орфа, Ж. Далькроза, З. Кодая. Проаналізовано теоретичні погляди китайських науковців на проблему підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва з точки зору інтеграції навчальних предметів.

Ключові слова: інтегроване навчання, музично-педагогічна освіта, музична система.

Modern approaches to defining the content of integrated learning in music and pedagogical education in China are considered. The main principles of learning through the means of art by K. Orf, J. Dalcroze, and Z. Koday are characterized. The theoretical views of Chinese scientists on the problem of training future music teachers from the point of view of integration of educational subjects are analyzed.

Keywords: integrated learning, musical and pedagogical education, musical system.

З постійним розвитком теорії музичного навчання в Китаї науковці часто звертаються до практичних наробок відомих педагогів. Китайські дослідники констатують досить різноманітний підхід до музичної освіти в коледжах та університетах своєї країни. Серед музичних систем найбільш поширено впроваджуються методи К. Орфа, З. Кодая, Ж. Далькроза. Лю Лей вважає, що причиною є те, що розуміння та впровадження досвіду відомих митців має вирішальне значення для оптимізації системи музичної освіти в Китаї. Вибір та впровадження методів саме цих музичних систем, вважає автор, пов'язано з загальною метою музичної освіти в країні, що орієнтує на формування талановитої молоді в сучасному світі постійних змін [3].

Гао Шихан, Чжан Ючунь наполягають на тому, що для перспективності розвитку теорії і практики викладання музики в сучасній шкільній та вузівській музичній освіті Китаю доречним здійснювати поетапне опанування досвіду німецького, угорського та швейцарського педагогів [4]. Це пов'язано з тим, що музична освіта в цій країні все ще перебуває в старих традиціях опанування одного виду музичної діяльності (співу). З іншого боку, китайські педагоги розуміють важливість стимулювання музичних емоцій студентів та створення унікального досвіду викладання музичного мистецтва в контексті інтеграції з іншими видами мистецтв на кращих прикладах китайської національної культури. Це надає можливість зорієнтувати педагогів на інтегрований підхід в музичному навчанні відповідно всіх освітніх рівнів. Чен Хань окреслює коло завдань інтегрованого навчання в музичній освіті: єднання навчального та навколишнього середовища через сприймання та практичне опанування музичного мистецтва; взаємозв'язок школи з суспільним життям через пізнання народно-пісенного мистецтва [1, с. 116].

В сучасних документах стандартизації музичної освіти Китаю (2022 рік) вже можна спостерігати за тенденцією оновлення змісту музичної освіти на базі інтегрованих методів навчання. Так, в документі «Стандарт музичної обов'язкової освіти» [2], що було видано в квітні 2022 року питання використання інтегрованих курсів у китайських закладах освіти пропонується здійснювати відповідно синтезу музики, образотворчого мистецтва, танців, драми, кіно та телебачення. Саме ці галузі є важливими для формування навчальних програм з мистецтва інтегрованого змісту. Проблемаю постає підготовка вчителів, що можуть викладати такі курси, оскільки на даний момент в Китаї педагоги отримували вузьку кваліфікацію (вчитель танців, вчителів музики). Це питання ще у 2009 році озвучив пан Ван Яохуа: «Потрібно переформувати загальну мету музичного навчання та викладання. Замість підготовки вузькопрофільних викладачів співу (пісенних педагогів) слід розширити напрями професійної підготовки універсальних музичних викладачів, які б могли інтегрувати різні навчальні цілі» [5].

Отже, сучасні тенденції реформування змісту музичної освіти в Китаї орієнтують сучасного вчителя на розширення спектра завдань, що стоять перед школою. Замість вузькопрофільного навчання музики уроки включають художнє опанування творів різних видів мистецтва. Таким чином в практику впроваджуються принципи інтегрованого навчання мистецтву,

які ставлять намету: формування естетичного сприймання, художнього втілення та творчого розуміння кращих зразків культурної спадщини китайського народу та світової класики.

Список використаних джерел

1. Чен Хань. Методика підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до формування національної культури школярів засобами народно-пісенної творчості : дис. ... д-ра філос. : 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Одеса, 2021. 274 с.
2. 《义务教育艺术课程标准（2022 年版）》相关内容研读 — 华音网. URL: <https://www.huain.com/article/other/2022/0810/1145.html> (дата звернення 10.09.2022).
3. 中国音乐教育学的形成、发展及其启示 — 华音网 URL: <https://www.huain.com/article/other/2022/0904/1216.html>
4. 高校音乐专业流行演唱教学的理论与实践 — 手机知网 URL: <https://www.cnki.com.cn/Article/CJFDTotal-ZWQY202014153.htm> (дата звернення 10.10.2022).
5. 高校音乐艺术类教学方法研究 — 公务员之家 URL: <https://www.gwyoo.com/lunwen/shys/ymyslw/202112/751384.html> (дата звернення 15.10.2022).

LANGUAGE SECURITY AS A GUARANTEE OF PRESERVING THE SPIRITUALITY OF THE NATION IN TODAY'S CONDITIONS

Бересток О. В.

старший викладач,
Сумський національний аграрний університет,
м. Суми, Україна

У статті йдеться про одну з основних європейських цінностей — мовну безпеку. Висвітлено ідентичність як важливий стабілізуючий фактор, пов'язаний з мовою. Охарактеризовано значення національної мови в умовах військової агресії та економічної кризи. Обґрунтовано залежність духовності нації від мовної безпеки.

Ключові слова: мовна безпека, національна мова, духовність, ідентичність.

The article deals with one of the basic European values, namely, the language security. The identity as an important stabilizing factor in the connection with language is highlighted. The importance of the national language in the conditions of military aggression and economic crisis is described. The dependence of the spirituality of the nation upon the language security is presented.

Keywords: language security, national language, spirituality, identity.

Each sovereign state ensures compliance with its borders, which define the territory where it independently resolves its own internal and external political issues. First of all, we are talking about territorial, political and economic borders, but the ability to defend cultural, spiritual and language borders is no less important for the security of the state, to guarantee the non-interference of other states in its internal affairs and independence in international affairs.

An important stabilizing factor of such an amorphous and unstable concept as identity is the connection with language. Language serves as a means of expression and formation of ethnic self-awareness, satisfies the cultural and spiritual needs of the people, and is one of the most important ethno-consolidating peculiarities of identity. As a social phenomenon, language has greater stability due to its inertia.

In the conditions of military aggression and economic crisis, special attention should be paid to the national language, despite popular opinion. To become a single nation, you need to have something that unites its representatives, who often belong to different ethnic groups. Such a unifying factor usually becomes national identity, which consolidates society, unites it in conditions when it is necessary to confront an external threat or solve internal problems. Its core is

the national language — an active sign of belonging to the circle of «ones», a means of self-identification as a representative of a certain nation. [1, с. 45]

It has been known for a long time that language is an important factor in national security. Art. 6 of the Law of Ukraine «On the Basics of National Security of Ukraine» (2003–2018) stated that the priority national interests of Ukraine include, among other things, «providing the development and functioning the Ukrainian language as the state language in all spheres of public life on the entire territory of Ukraine»[3], and the threat to the national security and interests of Ukraine in the social and humanitarian spheres are manifestations of the moral and spiritual degradation of society (Article 7), which, without a doubt, should include and show contempt for the state language. By declaring independence, the people (nation) exercise their natural right to self-determination. And although today they talk much about the fact that globalization processes lead to the blurring of the classic «nation-state» sovereignty. [2, с. 10] However, it is the nation-state that has shown the greatest stability over the centuries as a form of self-organization, self-determination, and self-expression of the nation. Only the unity of people on the basis of a system of values, language, culture, and customs can become strong enough, on the one hand, to protect against external threats, and on the other hand, for joint non-conflict living in a certain territory, that is, for the formation of a sovereign state. Hence, every young state begins delineating its territorial, cultural, spiritual, informational and language borders clearly [4].

The young state must implement a purposeful and consistent language policy, otherwise the assimilation of its population by the former colonizer will continue. Strengthening the state language is an important prerequisite for the state to assert its right to exist. Ukrainian-Russian bilingualism, which they tried to present as an «important asset» of Ukraine, was formed here over several centuries as part of the Russian Empire and almost a century as part of the Soviet Union. Within the boundaries of both states, Ukrainian lands underwent a powerful purposeful linguistic assimilation, but the tactics and means of it differed. The pre-Soviet era was marked by external pressure on the Ukrainian language, its numerous direct bans on Ukrainian book printing and removal of books in Ukrainian, the closing of Ukrainian schools, bans on Ukrainian theater performances and even church services, etc. During the Soviet period, they resorted to the deformation of the Ukrainian language system itself, violently replacing specific Ukrainian units and models with Russian or close to Russian ones.

It was the wide presence of the Russian language in the information space of Ukraine that enabled Russia to conduct active political propaganda, exacerbating separatist sentiments and enabling the invasion of Ukrainian territory.

Since language conflicts are only one of the symptoms of deep tectonic ruptures in society, their solution lies far beyond the boundaries of linguistics or even the cultural, spiritual or educational sphere. Their adequate settlement is a condition for preserving the unity of the nation, eliminating separatist sentiments, and therefore guaranteeing national security.

Language can be a vivid marker of identity for some people or ethnic group as a whole and not be so for others. The association between language and identity depends on the social context where a certain ethnic group is located. For some groups, language may be a more important component of identity than for others. In a number of ethnic communities, the loss of any ethnic feature, in particular the loss of language, does not lead to assimilation, but causes a kind of disruption of ethnic self-awareness, which seeks other symbols of ethnic heredity.

The national language is an important dimension of the national security of the state, one of the most effective factors for the unification of society. If this is ignored and the conditions for the spread of the language of the former colonizer are preserved in the future, then Ukraine risks developing not as an independent, but as a post-colonial state.

Список використаних джерел

1. Fishman J., Ofelia G. (Ed.). Handbook of Language and Ethnic Identity. Oxford, 2011. 2. 45 p.
2. Глотков Б., Калитюк Л. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації: український контекст. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 4 (15). С. 6–14.
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. Вип. 29.
4. Фішман Дж. Не кидайте свою мову напризволяще: приховані статусні наміри в корпуснопланувальній мовній політиці. Київ : К.І.С., 2009. 200 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРО ЖИТТЄЗБЕРЕЖЕННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Берун К. О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

У статті розкрито специфіку роботи педагога з формування уявлень дошкільників про збереження життя та ментального здоров'я під час пандемії. Здоров'язбереження є ключовим компонентом поняття життєзбереження та набуває в умовах війни особливої актуальності.

Ключові слова: життєзбереження, здоров'язбереження, пандемія, карантин, дошкільник, безпека, запобігання, життя, здоров'я.

This article presents an analytic review of the teacher's work on the formation of preschoolers' ideas about the preservation of life and mental health during the pandemic. Health is a key component of the concept of life. The issue of life preservation is very closely related to the concept of health and is gaining momentum today. Nowadays the issue of preschoolers' life preservation has become quite topical.

Keywords: lifesaving, health preservation, pandemic, quarantine, preschooler, safety, prevention, life, health.

Актуальність формування уявлень дошкільників про життєзбереження стає найважливішою особливо у непростий період поширення COVID-19 і війни.

Мета статті полягає у дослідженні рівня уявлень дітей дошкільного віку про життєзбереження в умовах пандемії.

Здоров'я дітей дошкільного віку є необхідною умовою повноцінного розвитку гармонійної особистості та найважливішою характеристикою оцінки якості дошкільної освіти. У зв'язку з цим при організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти важливо звертати увагу на питання, спрямовані на залучення дітей до цінностей здоров'я, формування мотивації на його збереження та зміцнення [1]. Освітній процес формування навичок здоров'язбереження рекомендується здійснювати в такій послідовності: повідомлення дітям знань про здоров'я, правила його збереження та зміцнення; формування практичних умінь та навичок, в основі яких здоров'я людини; формування стійкої мотивації, орієнтованої на здоровий спосіб життя [2].

Питаннями здорового способу життя цікавилися багато лікарів та фізіологів: М. Амосов, І. Аршавський, Г. Апанасенко, В. Волкова, Т. Данилюк, Л. Звиняківський та М. Саричева

У дошкільників найчастіше відсутні раціональне розуміння здорового способу життя (ЗСЖ), оскільки вони перебувають у процесі формування фундаментальних основ ЗСЖ [3, с. 50].

Дошкільний вік є сенситивним періодом для вироблення позитивних навичок, які у поєднанні з навчанням дошкільнят методам удосконалення та збереження здоров'я призведуть до позитивних результатів. Відомо, що здоров'я визначається різними внутрішніми та зовнішніми факторами, які характеризуються станом організму, психічним та соціальним благополуччям людини. Більшість наукових досліджень про те, що чинники довкілля у формуванні здоров'я дитини мають переважне значення [3].

Для того, щоб дослідити рівень уявлень дітей дошкільного віку про пандемію під час нашого дослідження було обрано дітей старшого дошкільного віку. Дослідження рівня емоційного, когнітивного та поведінкового компонентів уявлень дошкільників про життєзбереження в умовах пандемії проводилось з дітьми старшого дошкільного віку у Кременчуцькому закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 68 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області.

Для дослідження рівня когнітивного компоненту уявлень дошкільників про життєзбереження в умовах карантину було розроблено та проведено діагностичне завдання, яке спрямоване на дослідження комплексу факторів уявлень й відносин самозбереження. Щоб дослідити рівень емоційного компоненту уявлень дошкільників про життєзбереження в умовах пандемії нами було розроблено та проведено діагностичне завдання, сутність якого полягала у тому, що фіксації емоційного ставлення дітей до ситуацій пов'язаних із життєзбереженням в умовах карантину. Досліджуючи рівень поведінкового компоненту уявлень дошкільників про життєзбереження в умовах пандемії було проведено спостереження та відмічалися прояви у поведінці дитини, пов'язані з ситуацією пандемії.

Аналіз трьох компонентів (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний) ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей старшого дошкільного віку дозволив зробити висновки.

Когнітивний компонент. Враховуючи виявлені проблеми, ми розробили ключові питання, які допомогли нам проводити співбесіди та діагностувати рівень знань. З дітьми проведено бесіди на тему: «Здоров'я людини»; «Хвороби та шкідливі звички»; «Наше тіло».

Проекційний тест на здоров'я та хворобу виявив особливості дитячого сприйняття здоров'я та хвороби.

Емоційно-ціннісний компонент. Дітям було запропоновано подивитися на картинки та виразити свої думки. Проаналізуйте думки дітей на тему «Що мені потрібно, щоб відчувати себе здоровим» і «Що приносить

мені радість?» виявила залежність від позитивного емоційного настрою, що сприяє збереженню міцного здоров'я (відчуття комфорту, впевненості в собі, «радості життя») від різних зовнішніх факторів. Діти, які зустрічають розуміння, прийняття з боку батьків, однолітків, вихователів, мають адекватну самооцінку, впевненість у собі.

За допомогою ігор нам вдалося уточнити рівень знань дітей про своє здоров'я за такими аспектами: важливість дотримання режиму; важливість знання про власне тіло та його властивості; важливість знань про складові здоров'я та їх вплив на нас. За результатами, можна сказати, що більшість дітей мають брак знань з різних галузей здоров'я, цінностей, але розуміють, чому необхідно дотримуватись режиму; знайомі з функціями частин тіла.

Дослідження рівнів сформованості поведінкової складової ціннісного ставлення до власного здоров'я передбачало визначення ступеня оволодіння дітьми навичками та вміннями здорового способу життя, самостійності, ініціативи, а також виявлення їх спроможності регулювати поведінку, пристосовуватись до суспільства, самоконтролю.

Результати дослідження рівня уявлень дітей дошкільного віку щодо збереження власного життя та здоров'я під час пандемії показали, що більшість дітей мають низький рівень (40 %). Майже стільки ж демонструють середній рівень уявлень (31 %). Найменше дітей (29 %) мають високий рівень прояву уявлень про життєзбереження в умовах пандемії.

Гендерний аналіз проведеного дослідження вихованців Кременчуцького ЗДО № 68 показав, що нижчий рівень уявлень про життєзбереження мають хлопчики.

Отримані результати свідчать, що у більшості дітей був діагностований середній рівень уявлень про життєзбереження в умовах карантану (30 % хлопчиків та 35 % дівчат), високий рівень мають 30 % хлопчиків та 27 % дівчинок, 40 % хлопчиків мають низький рівень пандемії та 38 % дівчинок.

Отже, можна сказати, що більшість дітей знають про коронавірус і те, як можна уберегтись від нього, можуть дбати про своє здоров'я, проявляти адекватні емоційні реакції на ті чи інші ситуації.

Проведена робота дала позитивні результати:

У дітей сформовані уявлення про пандемію, про засоби захисту себе від COVID-19, можуть дбати про своє здоров'я, проявляти адекватні емоційні реакції на ті чи інші ситуації. За результатами спостережень можна засвідчити, що вихованці ЗДО дотримуються заходів безпеки й правил особистої гігієни, відповідально ставляться до них, уявляють усі наслідки

життє- та здоров'язбереження під час пандемії. Зросла зацікавленість дітей у дотриманні правил індивідуального захисту.

Список використаних джерел

1. Бердник О. В., Добренська, Рудницька О. П. Здоров'я населення як критеріальна характеристика його якості. *Eweritonment*. 2018. № 1. С. 47.
2. Іонова О. М. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. Харків : Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2009. С. 69–72.
3. Сухомлинська О. Думки В. О. Сухомлинського про здоров'я дітей в історичній перспективі. *Рідна школа*. 2012. С. 3–7.
4. Бабюк С. Педагогічні умови фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2011. 26 с.
5. Андрющенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників у процесі навчально-дослідницькій діяльності. Київ : ТОВ «Праймдрук, 2012. 56 с.

APPLICATION OF LITERARY TEXTS INTERPRETATION IN THE PROCESS OF STUDENTS' NATIONAL AND PERSONAL VALUES FORMATION

Bilotserkovets M. A.

Candidate in Pedagogy, Associate Professor,
Sumy National Agrarian University,
Sumy, Ukraine

Інтерпретаційний аналіз роману І. Карпи «Добрі новини з Аральського моря» був спрямований на дослідження стереотипів, які мають етнокультурну специфіку. Він відбувся в ході курсу міжкультурних тренінгів для формування національних і особистісних цінностей, який було проведено з метою полегшення міжкультурної адаптації для студентів, що виїхали за кордон.

Ключові слова: стереотипи, міжкультурна комунікація, ціннісні ставлення до особистості, національна самосвідомість.

The interpretive analysis of I. Karpa's novel "Good News from the Aral Sea" was aimed at researching stereotypes that have ethno-cultural specificity. It took place during a special course of intercultural trainings for the formation of national and personal values, which was conducted with the aim of facilitating intercultural adaptation for students who have gone abroad.

Keywords: stereotypes, intercultural communication, values of a personality, national self-awareness.

In the beginning of 2022 Ukraine faced an unpredictable challenge, when millions of Ukrainian citizens fled abroad saving their life from Russian full-scale military invasion. Many students from SNAU (Sumy National Agrarian University), mostly female, left for abroad, but continued their studies online. Academicians arranged a set of trainings to facilitate moral and spiritual condition of students for their intercultural adaptation in a foreign country. A special course of intercultural trainings was targeted to form students' national self-awareness and personal values. It was pivotal, because national self-awareness and personal values form the guiding principles of life, according to which people decide what is important and significant for them, and what is insignificant. Personal values influence a person's motivation and behavior. The blurring of values determines the inconsistency of actions, since it is easier to influence such a person than a person with clear and unquestionable values. The clarity and consistency of personal values is manifested in the strength of the individual's life position, willingness to take justified risks to achieve goals, internal motivation for achievements.

The mass media content was used for the trainings, namely modern Ukrainian literary texts. The method of text interpretation enabled the study of the stereotypes as cultural concepts, that have not only linguistic expression, but also ethno-cultural specificity. It is essential, as despite their nature, stereotypes reflect the society to which the author belongs, not only in the images of a particular culture, but also a particular language. Thus, works of art created by representatives of a particular culture become sources of information about national concepts and the specifics of verbalization of universal concepts, taking into account the “exit” to the geopolitical, ethno-psychological, historical and gender aspects that are outside the literary work.

Irena Karpa's novel *Good News from the Aral Sea* was published in 2019. It is mostly autobiographical and also contains true stories of real women [5]. The novel is dedicated to *Filles de l'est* — girls from the East. This phrase is used in France to refer to all women from Eastern Europe — Ukrainian, Polish, Slovak, Czech [2, p. 141]. This name is rather pejorative and derogatory: when the French say girls from the East, they immediately imagine either an “elite escort service girl”, or a house cleaner or a bride via the Internet. But the stories of four Ukrainian immigrants do not fit this stereotype at all. The former Femen activist Masha found political asylum in Paris, and the former teacher Rita got a prestigious job and financial independence. After leaving the University of Vienna, Bohdana hid from her parents in this city and looked for new impressions. The musician Chloe fled to France, hiding from justice. Irena Karpa's heroines voluntarily avoided tourist sights and tried to stay away from the Ukrainian community of the French capital: they studied the authentic life of French, attending bohemian parties and family dinners, visiting squatters, getting acquainted with Muslim immigrants and French aristocrats.

At first, they were greatly impressed by the culture of the country where they found themselves: “Masha truly wanted to be a real Parisian. She also eagerly posted baguettes, cups of coffee on the terrace, hats, vegetable stalls in the market and rabbits on the lawn near the Invalids [2, p. 45]... Chloe liked Paris at first glance: there was no need to smile when meeting strangers. Walking with a gloomy or apathetic face was as normal as having a black umbrella in case of rain [2, p. 87].

But very quickly they realized that the glossy facade of bright life hid the contempt for immigrants: “The French, who suddenly fell ill with Ukrainophilia after the Maidan, ... rarely refused to eat or drink for free and often considered a rich friend with an awkward accent to be a “mon client russe” (my Russian client) — never mind whether he or she was Croat, Georgian or Ukrainian” [2, p. 81]. They often came across unveiled aggression — “Here we, the legitimate French have nowhere to work — cried bistro-pasha, and

you, Eastern European emigrants, try to scramble ahead!” [2, p. 121]. They permanently felt separated from the French society remaining only foreigners from an unreliable country.

Yet gradually, after experiencing a series of trials and disappointments, depression and confusion, and wishing “... that at least for a moment all the walls of the pretentious Parisian cafes were covered with swans from Alchevsk carpets” [2, p. 434]; the main characters of the book achieved national self-identification keeping some hint of self-irony.

The author used the technique of allusion, comparing the most famous Ukrainian dish, Borsch, and Madeleine cake from Marcel Proust’s works, as triggers that evoke nostalgia, childhood memories, national self-awareness [4]: “Borsch. Ukrainian Madeleine cake” [2, p. 378]. However, each of them found ways to earn for decent living, get social connections, won appraisal in the society, based on their personal and professional qualities by making the French overcome their own ethnic stereotypes.

Bohdana rebelled against her pre-arranged role of a “guardian of the family hearth”, feeling its falsity and hidden humiliation. She broke ties with her wealthy family, which imposed this position on her. For some time, Rita had been playing a traditional Ukrainian female role, living with an abusing husband, that led her to a loss of self-esteem and total frustration in life [4]. Chloe was in a way an androgynous character; her description emphasized the masculine traits of personality and appearance that resulted in her marginalized position in the traditional Ukrainian society. Masha actively defended women’s rights by participating in Femen, an organization known for its extreme performances. Thus, the author used the technique of subversion — games with a stereotype — on the gender representation of her heroines.

While living in France, the Ukrainian protagonists from Karpa’s novel enthusiastically discovered the worldview of the French women, their ability to respect and appreciate their own identity: “A French woman, who wants to be beautiful or even just spend free time reading a book, ... makes the reservation in a restaurant under her name but on his credit card. As far as a Ukrainian woman, estimating that her sweetheart can get sick with heartburn eating in a restaurant, and she is inspired spinning a million plates in the kitchen — downloads a new cooking app and happily claps her hands: “Trap! I am so happy!” [2, p. 312].

They highly evaluated the desire of French women for freedom and independence including the financial one; their ability not to hang on other people’s opinions, not to be ashamed of her potential, age or appearance. So, there can be traced the transformation of certain patterns of their culture to the foreign one, despite the fact that in a foreign society completely different domestic

stereotypes dominate. Furthermore, being able to transform own stereotypes, they managed to adopt to the life in a foreign society. It was inevitable, as stereotypes are inherent in any culture, because they are originated from this culture, and then influence the minds of people, hindering or helping to build interethnic contacts [1].

Thus, text interpretation of the novel “Good News from the Aral Sea” by Irena Karpa showed protagonists who sought to break stereotypes and go beyond their limits, being confident of their own national identity and personal values.

Список використаних джерел

1. Bilotserkovets M., Fomenko T., Gubina O., Berestok O., Shcherbyna Y., Krekoten O. 2020. Multifaceted Problems of Intercultural Adaptation: A Case Study of Chinese Students in Ukraine. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 11(1), pp. 178–188. DOI: <https://doi.org/10.18662/brain/11.1/22>
2. Karpa Irena 2019. Dobri novyny z Aralskoho moria [Good News from the Aral sea] [e-book]. Kyiv: Knygolav. URL: <https://chytomo.com/book/dobri-novyny-z-aralskoho-moria/> [accessed 15 October 2021].
3. Krupka M. 2021. Zhinochyi personazh yak alter ego avtorky u romani Ireny Karpy «Dobri novyny z Aralskoho moria» [Female character as author's alter ego in Irena Karpa's novel “Good news from the Aral Sea”]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series*, 11(79), pp. 163–165. DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-11\(79\)-163-165](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-11(79)-163-165).
4. Smith B. C. 2016. Proust, the Madeleine and Memory. In: Groes S. (eds) *Memory in the Twenty-First Century*. Palgrave Macmillan, London. DOI: https://doi.org/10.1057/9781137520586_3.
5. Tkhoruk R. L. 2019. Teroryzm, viina ta emihratsiia v romani Ireny Karpy «Dobri novyny z Aralskoho moria» [Terrorism, war and emigration in the novel “Good News from the Aral Sea” by Irena Karpa]. In V. L. Tsyhanenko, A. V. Serhieva, & M. A. Garbar (Eds.). *Ukraine in the world wars and local conflicts of the XX — the beginning of the XXI century* (pp. 95–97). Kharkiv, Ukraine: KNURE. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6558/Ukraina%20u%20svitovykh%20viinakh%20ta%20lokalnykh%20konfliktakh%20_konferentsiia_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y [accessed 19 January 2022].

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 011 ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Біляковська О. О.

доктор педагогічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

У статті наголошено на вагомості аксіологічної складової у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі освіти. Саме цінності визначають змістову основу підготовки магістрів, а освітній процес у закладах вищої освіти — це не лише трансформація системи знань, а й озброєння студентів системою загальнолюдських і професійних цінностей, які становлять зміст особистих переконань та педагогічного бачення.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, підготовка, майбутні фахівці.

The article emphasizes the importance of the axiological component in the process of future specialist training. These are the values that determine the basics of the content of training, while the educational process in higher education institutions means not only transforming the system of knowledge but also equipping students with the system of universal and professional values, which constitute the content of personal beliefs and pedagogical vision.

Keywords: values, value orientations, training, future specialists.

В умовах економічної, соціальної, культурної та духовної кризи, яка є характерною ознакою сьогодення, перед освітою постають нові виклики щодо формування громадянської самосвідомості у студентської молоді шляхом залучення до загальнолюдських цінностей; формування духовно-інтелектуального світу на основі утвердження моральних, національних цінностей, демократії, свободи, світоглядних переконань.

Сучасна професійна підготовка спрямована на підготовку компетентного фахівця, який має глибокі теоретичні знання у поєднанні з практичною підготовкою, вільно орієнтується у соціальних та освітніх процесах, розуміє особливості розвитку культури. Важливою складовою у змісті педагогічної підготовки є аксіологічна, що сприяє особистісному розвитку майбутніх фахівців у галузі освіти, формуванню ціннісних орієнтацій як складової частини професійної культури майбутнього фахівця, процесів виховання і самовиховання особистості, самоствердження та самореалізації [1, с. 26], якісній професійній діяльності. Варто зауважити, що у процесі підготовки майбутніх спеціалістів значна увага приділена фаховій підготовці, методичній, практичній, і, на переконання К. Денека, «із тріади освітніх цілей знання-підготовка-цінності, останнім у процесі навчання

приділяють найменше уваги» [4, с. 31]. Адже, як слушно зазначає Г. Жук, навчання в університеті покликане виховувати особистість, а не лише озброювати її системою наукових і професійних знань [5, с. 124].

Зауважимо, що система особистісних цінностей та професійно-особистісна культура фахівця в галузі освіти повинні пронизувати всі аспекти його професійно-педагогічної діяльності. У зв'язку з цим актуальності набуває аксіологічний підхід у процесі підготовки магістрів зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, в основі якого лежать гуманістичні та культурні цінності ХХІ століття: діалогічність, суб'єктність, саморозвиток, інтегрованість, фундаментальність, безперервність.

Орієнтація на аксіологічні ідеї, що відображається на ціннісно-сміслових утвореннях особистості, зумовлює відокремлення нових функцій вищої освіти: 1) формування вільної та відповідальної особистості; 2) забезпечення умов для особистісного та професійного самовдосконалення; 3) розвиток здібностей, потреб, духовних сил, які дають змогу фахівцю будувати своє життя, професійну кар'єру на основі гуманістичних загальнолюдських цінностей; 4) забезпечення можливостей соціальної адаптації, що дозволяє виходити за рамки заданого, розвивати власну суб'єктність, посилювати потенціал власного розвитку.

Розвиток ціннісних орієнтацій під час професійної підготовки фахівців у галузі освіти повинен здійснюватися за трьома основними напрямками:

1) формування загального ціннісного ставлення студентів до майбутньої професії; 2) формування професійного образу Я-фахівця студента; 3) розвиток і формування ціннісних орієнтирів майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Відповідно, у процесі професійної підготовки у магістрів повинна скластися система професійно-ціннісних орієнтацій, які визначатимуть ставлення до особливостей професії, відображатимуть змістову сторону, основу професійної діяльності, її цілі, а засоби регулюватимуть поведінку особистості у професійній діяльності [2, с. 109].

Повний цикл формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців включає наступні етапи [3, с. 68-69]:

- ред'явлення цінностей;
- усвідомлення особистістю ціннісних орієнтацій;
- ухвалення ціннісної орієнтації;
- реалізація ціннісних орієнтацій у діяльності та поведінці;
- закріплення ціннісної орієнтації у спрямованості особистості та перехід її в статус якості особистості;
- актуалізація потенційної ціннісної орієнтації, що відображається в якостях особистості.

Важливим, на нашу думку, є розуміння того, що смисл цінностей у процесі підготовки фахівців в галузі освіти полягає, насамперед, у тому, що вони є основою для формування системи принципів, норм, значень, ідеалів, які визначають цінність освіти для особистості та суспільства, регулюють взаємодію суб'єктів у процесі навчання та формують ціннісний компонент у структурі професійної підготовки. Це зумовлено тим, що цінності формують найголовніше для кожної особистості та фахівця — їх ставлення до світу, до речей, до діяльності, інших людей і до самого себе, а також визначають в процесі навчання поведінку та сутність діяльності її суб'єктів. Зокрема, з одного боку, ставлення викладачів до педагогічної діяльності, до її змісту та результатів, а з іншого — студентів, до процесу набуття знань, умінь, а також навчальної діяльності, розуміння її значення та основного результату.

Отже, аксіологічна складова підготовки фахівців у галузі освіти спрямована на оволодіння магістрами загальнолюдськими та професійними цінностями, які становлять зміст особистих переконань, педагогічного бачення, а також сприяє розвитку духовно-моральних цінностей, основою яких є національні цінності: патріотизм, соціальна солідарність, громадянськість.

Список використаних джерел

1. Бех Г. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь. 2003. Кн. 2. : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
2. Біляковська О. О. Якісна професійна підготовка майбутніх учителів у контексті аксіологічної парадигми педагогічної освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. № 2 (38). С. 107–111.
3. Калужна Т. Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти : моногр. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 128 с.
4. Denek K. Związek edukacji z wartościami. *Neodidagmata*. 2008. № 29/30. P. 25–38.
5. Żuk G. Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki. Lublin : UMCS. 2016. 322 с.

ФАКУЛЬТЕТ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Бондаренко Д. Р.

учитель фізики та математики Харківської гімназії № 12
Харківської міської ради Харківської області,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито можливості факультету в забезпеченні духовно-інтелектуального зростання майбутніх учителів. З'ясовано, що діяльність Спільноти студентів та молоді, як структурного елементу фізико-математичного факультету, спрямована на стійкий духовно-інтелектуальний розвиток студентів. Доведено, що багатоаспектність такої діяльності виявляє позитивний вплив на всебічний, гармонійний розвиток особистості майбутнього вчителя, формування широкого спектру морально-етичних, духовних та інтелектуальних цінностей.

Ключові слова: майбутній вчитель, духовно-інтелектуальний розвиток, середовище, факультет, спільнота студентів та молоді.

The article reveals the possibilities and potential of the faculty in ensuring the spiritual and intellectual growth of future teachers. It was found that the activity of the Union of Students and Youth, as a structural element of the Faculty of Physics and Mathematics, is aimed at the sustainable spiritual and intellectual development of students. It has been proven that the multifaceted nature of such activities has a positive effect on the comprehensive, harmonious development of the personality of a future teacher with deep convictions, a wide range of moral and ethical, spiritual and intellectual values.

Keywords: future teacher, spiritual and intellectual development, environment, faculty, union of students and youth.

Трансформації сучасного суспільства, його інформатизація змушують кожну людину взагалі, а освітян зокрема, розвиватися, оптимально застосовувати усі набуті раніше знання та знаходитися у постійному пошуку нових, збагачувати свою діяльність засобами, способами та формами роботи, які раніше були невідомі, підвищувати рівень свого власного духовно-інтелектуального розвитку та сприяти духовно-інтелектуальному розвитку особистості дитини. Адже насичений потік різної інформації, що шириться просторами соціальних мереж, зазвичай, негативно впливає на формування гармонійної, всебічно розвинутої особистості дитини, а значить ми втрачаємо духовність та інтелектуальний потенціал майбутнього нашого народу.

Таким чином, перед освітянами, учителями, студентами педагогічних закладів вищої освіти стоїть гостре, нагальне завдання, яке полягає у формуванні свідомої, гармонійної, високо-духовної та інтелектуальної особистості.

Майбутній учитель — це особистість, яка повинна володіти широким спектром предметних знань, компетентностей, високим рівнем психолого-педагогічної та методичної підготовки, духовно-інтелектуального розвитку. У науково-педагогічній літературі шириться думка про те, що духовно-інтелектуальний розвиток особистості можна розглядати як сукупність системно інтегрованих особливостей когнітивно-інтелектуальної, почуттєво-емоційної та вольової сфер, яка забезпечує людині здатність до психічно-особистісного вдосконалення та самовдосконалення [1]. Кажучи по-іншому, духовно-інтелектуальний розвиток, з одного боку, є системно-інтегрованою складовою психіки, з іншого — синергетичним чинником взаємодії різних сфер людини [2]. Ми ж доходимо висновку, що духовно-інтелектуальний розвиток можна досліджувати як формування та реалізацію таких вищих потреб людини як:

- потреба у пізнанні світу в цілому, себе як невід’ємної його частини, як особистості, свого положення у суспільстві, сенсу свого буття, цінностей життя;
- потреба у визнанні та повазі (самоповазі) власної особистості з боку інших осіб;
- потреба у сприйнятті та створенні краси (наукової, природної, естетичної);
- потреба у доброчинстві та утвердженні (творенні) справедливості (духовної, моральної, етичної, наукової);
- потреба у вдосконаленні та самовдосконаленні;
- потреба у постійному пошуку нового (організації, плануванні, включенні себе, як високо-інтелектуальної, творчої особистості в інноваційну діяльність).

Зазначені потреби можливо розвивати в особистості майбутнього вчителя лише у спеціально створеному інтелектуальному, високо-духовному середовищі, що включає в себе й духовний простір майбутнього учителя та викладача, простір культури, який безпосередньо чи опосередковано впливає на особистість студента. На нашу думку, таким середовищем є не тільки університет (середовище естетичного, морального, знаннєвого розвитку), а й факультет (середовище духовно-інтелектуального поступу особистості майбутнього учителя).

Діяльність фізико-математичного факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди, як одного із найстаріших факультетів нашого універси-

тету, направлена на всебічний, гармонійний розвиток особистості майбутнього учителя фізико-математичних спеціальностей, формування в нього не тільки професійних та предметних компетентностей, але й морально-етичних, національно-патріотичних, особистісних, пізнавальних, предметно-перетворювальних (творчих, естетичних, наукових, релігійних тощо) цінностей, тобто сприяє їдуховно-інтелектуальному розвитку здобувачів освіти.

Однією із факультетських інституцій, що сприяє духовно-інтелектуальному зростанню майбутніх учителів, є Спілка студентів та молоді фізико-математичного факультету.

Спілка студентів та молоді фізико-математичного факультету — це організація студентського самоврядування, яка має чітку структуру (комітети) та усталені роками цінності і традиції. Метою Спілки студентів та молоді є включення майбутніх учителів у активну діяльність (пізнавальну, інноваційну, виховну), що у подальшому забезпечує готовність студентів до класного керівництва у закладах освіти та безперечно сприяє їх духовно-інтелектуальному розвитку. Місією забезпечення такого розвитку студентів «беруть» на себе комітети: культурно-масовий (діяльність якого сприяє формуванню морально-етичних, естетичних, духовних цінностей студентів), навчальний (робота якого направлена на виховання у здобувачів освіти звички академічної доброчесності, сприяє збагаченню та накопиченню їхніх знань), науковий (функціонування якого вирішує завдання формування у майбутніх учителів умінь організації, самоорганізації, планування, прогнозування), медіа-комітет (діяльність якого сприяє розвитку ораторського мистецтва, цифрової компетентності студентів), PR-комітет (робота якого якого допомагає майбутньому учителю навчитися презентувати та популяризувати себе, як особистість, як невід’ємну частину факультетської, сквородинівської родини), трудовий (функціонування якого вирішує завдання виховання звички до праці, формування готовності щодо подолання труднощів, пошуку нового).

Вищезазначене дає можливість стверджувати, що Спілка студентів та молоді фізико-математичного факультету, завдячуючи багатоаспектності своєї діяльності, спрямовує усі свої зусилля на задоволення потреби особистості майбутнього учителя у духовно-інтелектуальному розвитку не тільки на факультеті, у період навчання в університеті, а й поза його межами та на довгі роки після закінчення сквородинівського університету.

Отже, беручи до уваги досвід діяльності Спілки студентів та молоді, як структурного елементу фізико-математичного факультету, мо-

жемо стверджувати, що факультет є середовищем духовно-інтелектуального зростання особистості майбутнього учителя, що на довгі роки у пам'яті та серці залишає світлий слід у житті кожного випускника-сковородинівця.

Список використаних джерел

1. Кульчицька О. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості. *Обдарована дитина*. 2007. С. 39–41.
2. Маценко Ж. М. Духовність: феномен психології та об'єкт виховання. Київ : Освіта України, 2010.

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Бондаренко Д. Р.

учитель фізики та математики,
Харківська гімназія № 12 Харківської міської ради Харківської області,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна

Березіна І. В.

заступник директора з навчально-виховної роботи,
Харківська гімназія № 12 Харківської міської ради Харківської області,
Харків, Україна

У статті розкрито сутність, зміст та основну ідею здійснення інноваційної діяльності закладів загальної середньої освіти. З'ясовано фактори впливу на інноваційну діяльність закладів загальної середньої освіти та експериментально їх підтверджено. Доведено, що підвищення рівня інноваційної діяльності закладів загальної середньої освіти можливе лише за сприятливих зовнішніх та внутрішніх факторів.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фактори, педагогічні працівники, заклади загальної середньої освіти.

The article reveals the essence, content and main idea of implementing innovative activities of institutions of general secondary education. Factors influencing the innovative activity of general secondary education institutions were found out and experimentally confirmed. It has been proven that increasing the level of innovative activity of institutions of general secondary education is possible only under favorable external and internal factors.

Keywords: innovative activity, factors, teaching staff, institutions of general secondary education.

В умовах війни, яка охопила нашу країну з 24.02.2022 року усі галузі суспільного життя людини стали відчувати економічну, політичну та соціальну кризу, у тому числі кризу, яка пов'язана з інноваційною діяльністю. Україна має великий ресурсний і науковий потенціал, тому зараз є інтерес до неї з боку різних науково-економічних інститутів світового співробітництва. Це відповідає інтересам України в цілому та закладів загальної середньої освіти зокрема. Саме тому, подана тема дослідження є актуальною, адже підвищення рівня інноваційної діяльності закладів загальної середньої освіти (як основоположної ланки підготовки працівників) є вкрай важливим на сьогодні. Питанням інновацій та інноваційної діяльності займалися такі науковці як: В. Бондаренко, І. Дичківська,

А. Дунська, В. Ворожбіт-Горбатюк, С. Золотухіна, Е. Забарна, І. Ковтун, В. Круглова, Г. Лановська, О. Мармаза, О. Попова та інші. Але дослідження питання інноваційної діяльності у закладах загальної середньої освіти, взагалі не викликали інтерес у дослідників. Тому, є очевидним, необхідність дослідження факторів впливу на інноваційну діяльність закладів загальної середньої освіти.

У процесі теоретичного дослідження нами було з'ясовано, що інноваційна діяльність ЗЗСО — це цілеспрямована діяльність, яка націлена на розвиток освітнього підприємства або організації, в основі розвитку якої лежить збільшення контингенту осіб, які хочуть отримати дану освітню послугу [1, 2].

Експериментальне дослідження дало змогу визначити фактори впливу на здійснення інноваційної діяльності ЗЗСО: процеси, які відбуваються у державі, готовність працівників до здійснення інноваційної діяльності, мотивація педагогічних працівників до інноваційної діяльності, склад колективу (за рівнем освіти, якісний, віковий), реклама.

Першим фактором впливу на критерії інноваційної діяльності підприємства або організації вважаємо процеси, які відбуваються у державі. У 2022 році країна «стала на рейки» економіки військового стану, тобто відбулося скорочення видатків на невиробничу сферу, якою є освіта. Заклади загальної середньої освіти отримують не повною мірою державну субвенцію, яку отримували до цього. Відбулося скорочення видатків на покращення матеріально-технічної бази, що безпосередньо сприяє розвитку інноваційних проєктів закладів загальної середньої освіти. Також, відчутне скорочення видатків на преміювання працівників, видатків на грошову винагороду, що знижує якість реалізації інноваційних проєктів.

Другим фактором впливу на критерії інноваційної діяльності підприємства або організації вважаємо готовність працівників до здійснення інноваційної діяльності. З метою перевірки даного фактору у січні-лютому 2022 року було проведено опитування педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти міста Харкова (ЗЗСО № 12, ЗЗСО № 41, ЗЗСО № 91, ЗЗСО № 176). Загальна кількість респондентів складала 122 педагогічних працівників. У процесі опитування ми отримали наступні результати рис.1.

Проведене нами дослідження дає змогу з'ясувати, що більшість педагогів тією чи іншою мірою готові до інноваційної діяльності, але через недостатню обізнаність, мотивацію, власні лінощі не включаються в неї.

Третій фактор впливу на критерії інноваційної діяльності у нашому дослідженні є мотивація педагогічних працівників до інноваційної діяльності. У процесі дослідження нами було визначено стимулюючі та пере-

шкоджаючі фактори мотивації педагогічних працівників до здійснення інноваційної діяльності (рис. 2, рис. 3).

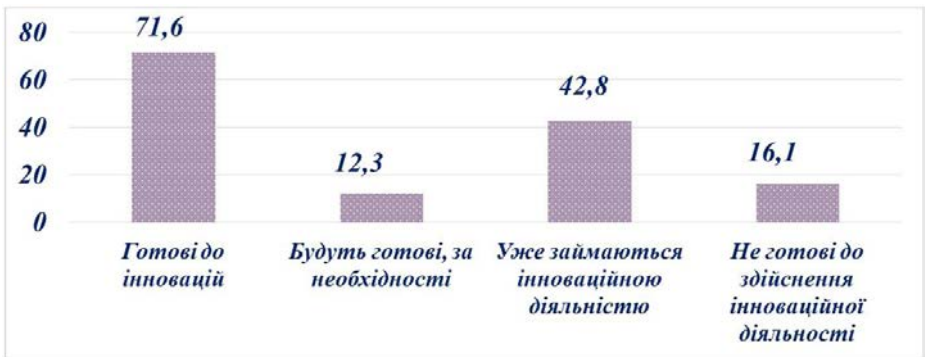

Рис. 1. Діагностика рівня готовності педагогів до інноваційної діяльності

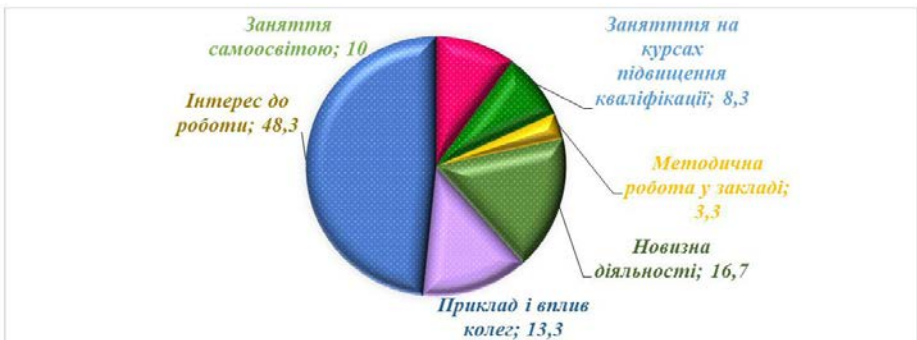

Рис. 2. Стимулюючі чинники до інноваційної діяльності

Як бачимо з діаграми, зображеної на рис. 2 факторами, що стимулюють здійснення педагогічними працівниками інноваційної діяльності є: інтерес до роботи (48,3 %), заняття самоосвітою (10 %), заняття на курсах підвищення кваліфікації (8,3 %), методична робота у закладі (3,3 %), новизна діяльності (16,7 %), приклад і вплив колег (13,3 %).

З діаграми, зображеної на рис. 3 видно, що фактори, які перешкоджають педагогічним працівникам здійснювати інноваційну діяльність наступні: нестача часу (56,7 %), обмежені ресурси (11,7 %), власна інерція (8,3 %), розчарування від невдач (8,3 %), неадекватний зворотній зв'язок із колегами та керівниками (5 %), стан здоров'я (5 %), нездорові

конкурентні умови (3,4 %), відсутність допомоги керівництва в цьому питанні (1,7 %).

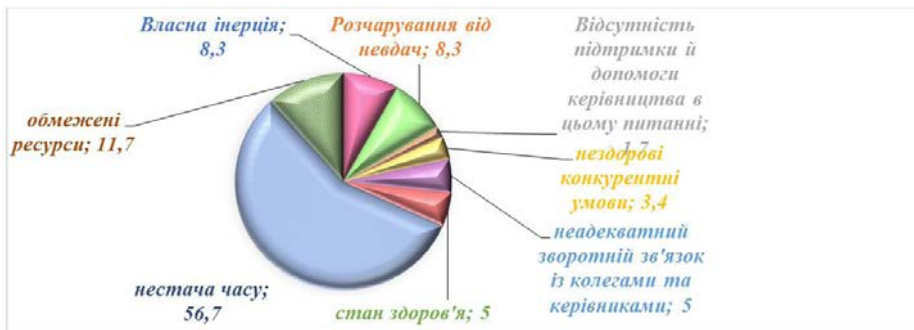

Рис. 3. Перешкоджаючі чинники до інноваційної діяльності

Четвертим фактором, який на нашу думку суттєво впливає на ефективність інноваційної діяльності організації, склад колективу (за рівнем освіти, якісний, віковий). Адже рівень освіти, професійні уміння та навички, які набув працівник у процесі здобуття освіти неабияк важливі для здійснення інноваційної діяльності. Кваліфікаційні вимоги до педагогічних працівників висувають у відповідності до їх кваліфікаційних категорій та педагогічних звань. Віковий склад колективу визначає його конкурентоспроможність на ринку надання освітніх послуг та показує його працездатність. Тож, з метою дослідження цього критерію нами було проаналізовано статистичні звіти 83-РВК за 2022/2023 навчальний рік досліджуваних закладів загальної середньої освіти міста Харкова (ЗЗСО № 12, ЗЗСО № 41, ЗЗСО № 91, ЗЗСО № 176) рис. 4, рис. 5, рис. 6.

Таким чином, можемо стверджувати, що якісний склад педагогічних працівників нормативно обґрунтований та може забезпечувати ефективну інноваційну діяльність у закладі загальної середньої освіти.

П'ятим фактором впливу на інноваційну діяльність є реклама. Сучасні технології дозволяють нам створювати безоплатну рекламу шляхом поширення інформації та «родзинок» організації на сайтах рис. 7, у соціальних мережах тощо. Так, нами було розроблено декілька рекламних програм ЗЗСО № 12 у соціальних мережах Facebook та Instagram.

За результатами дослідження, у відповідності з факторами впливу, ми визначили рівень ефективності інноваційної діяльності закладів загальної середньої освіти (високий рівень: 9-11,7; середній рівень: 6,5-9; низький рівень: 3,9-6,5). Як бачимо з діаграми, оцінка рівня ефективності інноваційної діяльності закладів загальної середньої освіти це склад-

ний і довготривалий процес, що вимагає об'єктивності та різноаспектності рис 8.

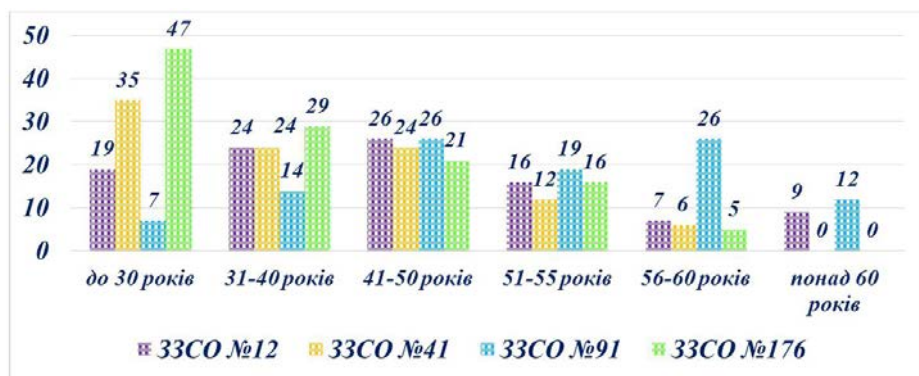

Рис. 4. Якісний склад педагогічних працівників (за віком, %)

Рис. 5. Якісний склад педагогічних працівників (за освітнім рівнем, %)

Отже, проведене нами дослідження підтвердило основні положення нашої гіпотези та дозволило сформулювати основні висновки відповідно до поставлених завдань.

Дослідження рівня інноваційної діяльності закладів загальної середньої освіти, як організації невиробничої сфери, показала, що високий рівень ефективності інноваційної діяльності мають ЗЗСО № 12 та ЗЗСО № 176, а ЗЗСО № 41 та ЗЗСО № 91 потребує допомоги та наполегливо-

сті з боку усіх учасників освітнього процесу з метою покращення рівня інноваційної діяльності. Досліджуючи фактори, які можуть впливати на ефективність інноваційної діяльності, необхідно пам'ятати про: рекламу, мотивацію та готовність педагогічних працівників до здійснення інноваційної діяльності, професійний рівень працівників, їх вікову працездатність та, звичайно, умови, які складаються та існують незалежно від нас, наприклад, військовий стан.

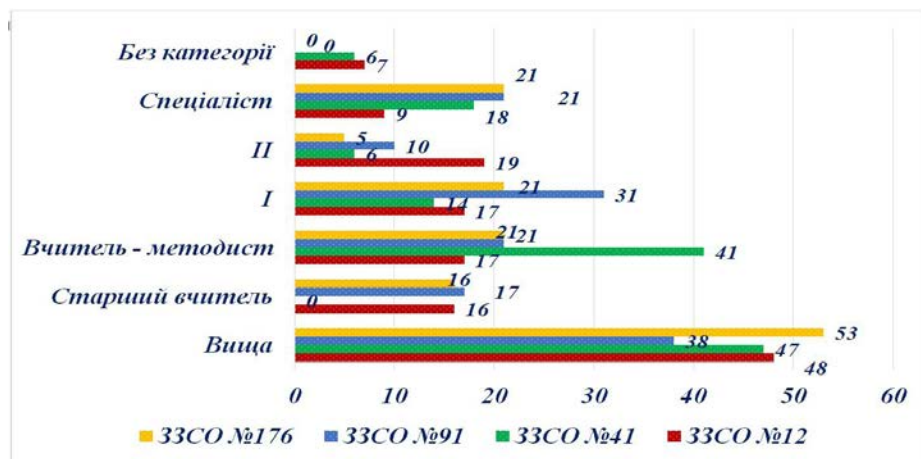

Рис. 6. Якісний склад педагогічних працівників (за кваліфікаційними категоріями, %)

Рис. 7. Інтерфейс сайту ЗЗСО № 12

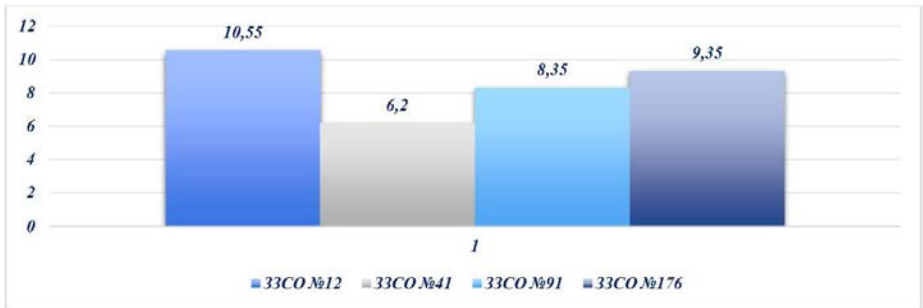

Рис. 8. Рівень інноваційної діяльності ЗЗСО

Список використаних джерел

1. Зубенко В. О. Визначення пріоритетності реалізації інноваційних проектів. *Науково-технічний збірник*. Харків, 2008. № 80. С. 38–45.
2. Інноватика та управління інноваційною діяльністю : конспект. Рівень вищої освіти — третій освітньо-науковий рівень «доктор філософії». Галуз знань — 05 «Соціальні, поведінкові науки». Спеціальність — 051 «Економіка». Харків, 2016. 66 с.

МОВА ЯК ВИЗНАЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Боровисюк Т. В.

викладач-методист,

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж» Навчально-реабілітаційного закладу
вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Фаїн А. В.

викладач-методист,

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж» Навчально-реабілітаційного закладу
вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

У статті висвітлено роль мови як визначника української ідентичності, коротко охарактеризовано засади мовної політики в Україні після здобуття Незалежності, окреслено особливе значення мови як ознаки національної ідентичності після повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Ключові слова: мовна політика, визначник національної ідентичності, мова як національна безпека, мова як зброя опору.

The article highlights the role of language as a determinant of Ukrainian identity, briefly describes the principles of language policy in Ukraine after independence, outlines the special importance of language as a sign of national identity after the full-scale invasion of Ukraine by Russia.

Keywords: language policy, determinant of national identity, language as national security, language as a weapon of resistance.

Адам Тейлор, журналіст видання «The Washington Post», у статті «How do people define their national identity? By speaking the language, study says» (лютий 1, 2017 р.) оприлюднив дослідження некомерційної організації Pew Research Center, яке підтверджує міркування, що головна ознака національної ідентичності — мова, якою людина говорить. Тому дослідження української мови, як особливого маркеру української ідентичності та методів її застосування у духовно-інтелектуальному вихованні та навчанні є край актуальними.

Мета статті — проаналізувати роль мови як визначника української ідентичності та засади мовної політики в Україні.

Після проголошення незалежності Україна отримала у спадок нав'язаний тоталітарною політикою СССР «норматив»: російська мова як мова міжетнічного спілкування «братніх» народів та централізованого управління. Уже в перші роки Незалежності України виникли гострі суперечки щодо

мовної політики, у результаті яких пріоритетний статус української мови ставав скоріше символічним маркером, аніж фактом, атрибутом незалежності України, єдності українського суспільства чи національного піднесення, мовою держaparату. Упродовж наступних десятиліть Незалежності окремі політичні сили сприяли збереженню сильних позицій російської мови, українська ж мова залишалася номінальним атрибутом української ідентичності.

Закон «Про засади державної мовної політики» 2012 року, так званий «Закон Ківалова-Колесніченка», визнавав українську мову як державну в Україні, проте істотно розширював використання російської мови (як і інших регіональних мов). Цей закон погіршив становище української мови та спровокував невдоволення тієї частини громадян, які вважали мову основоположним елементом національної ідентичності. Володимир Кулик у праці «Мова й ідентичність в Україні після Євромайдану» оприлюднює соціологічне дослідження, яке підтверджує, що Євромайдан та початок російської агресії проти України 2014 році дещо посилили роль української саме як національної мови, проте більшість громадян не змінила свого схвального або нейтрального ставлення до російської мови, демонструючи різні аргументи, що слугують для виправдання цієї позиції.

Відразу після перемоги Євромайдану мовне питання знову опинилося у фокусі громадської уваги, оскільки прибічники української мови спробували скасувати ухвалений за часів Януковича мовний закон, що підвищував статус російської, а також мов інших меншин. Хоча цю спробу зупинив тодішній виконувач обов'язків Президента, російська влада все-таки використала її як один із приводів анексувати Крим і роздмухати сепаратизм на Донбасі [1, с. 94-95]. Упродовж останніх років спостерігали ситуацію, що більшість російськомовних українців, в тому числі, відомих у світі шоу-бізнесу, у галузі політики, освіти, культури і т. д., не поспішали переходити на українську, вважали, що російська не заперечує їхню належність до української нації.

Цікавою (у контексті з'ясування причин нешвидкого навернення до української мови російськомовних українців) є думка Ярослави Кривенко, філологині: «Інша причина важкого переходу на українську — наша глибока колективна психологічна травма. Покоління за поколінням наших предків убивали за мову, знищували фізично: розстріляне відродження, шістдесятники і безліч інших прикладів. Василь Семенович Стус, якого вбили у 1985-му, за шість років до Незалежності просто за те, що він говорив українською, любив Україну і був вчителем української. Тобто, це — небезпека!» [2].

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (із змінами) від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII різко розширив вимоги до функціонування української мови і українською «заговорило»

телебачення, радіо, кіно, афіші, постери, буклети, туристичний та екскурсійний сервіс, видавництва тощо, в тому числі і значна більшість російськомовних державних службовців, політиків, телеведучих, суддів та ін.

Події 24 лютого 2022 року кардинально різко змінили відношення українців, в тому числі російськомовних, до мови як змісту національної ідентичності, що виявилось, насамперед, у тотальній прихильності до всього українського, і в першу чергу, до українського слова. Професорка антропології Університету Вашингтона Лада Біланюк вважає, що війна зрушила баланс на користь української мови. Українсько-російська війна виявила нові або підсилила уже існуючі позиції української мови як аспекту національної ідентичності.

Українська мова — привід та інструмент до агресії, а отже і аргумент для підсилення національної безпеки. В ході історії Росія (чи то в статусі Російської імперії чи ССРСР) завжди забороняла українське: Валуєвський циркуляр, Емський указ, масові звинувачення у націоналізмі та репресії у 20-30-х р.р. XX ст., голодомор, критика «Любіть Україну» Володимира Сосюри у 1944 році, таврування «Україна в огні» Олександра Довженка у 1943 році, самогубство Григора Тютюнника у 1980 році, смерть Василя Стуса в карцері табору особливого режиму в недалекому 1985 році. Заборона української підсилювала позиції російської, примусово «русифікувала» Україну. Мова стала зручним та ефективним приводом для РФ для анексії нею Криму, початку війни на Донбасі у 2014 році, масштабного вторгнення в Україну у лютому 2022 року. Боязнь та замовчування політиками мовного питання аби не дати агресорові інформаційної зачіпки для війни та не спровокувати обурення в суспільстві, виявилися марними та не виправдали себе. Надалі засади мовної політики України мають відповідати інтересам України, стати гарантом національної безпеки.

Українська мова — зброя українського народу, зброя опору. Мова не тільки ознака національної ідентичності та громадянської позиції, а й інструмент боротьби з ворогом. Боронити свою країну від агресора можна не лише зброєю, а й словом. За твердженнями Марка Мельника, добровольця батальйону «Азов» (2014 — 2015): у цій війні переможе не зброя, а дух, культура і мова, говорити українською — це стріляти «українською», що дозволить захисти межу між своїм і чужим [2].

Іспанське інформаційне агентство «EFE», поспілкувавшись з мешканцями Маріуполя та Києва приходить висновку, що у країні, де не менше 30 відсотків населення розмовляє російською як рідною мовою, розмова українською стала зброєю опору Росії, і все більше російськомовних в Україні перестали використовувати свою рідну мову в громадських місцях і навіть у їхньому повсякденному житті [3].

Українська мова — це історична пам'ять українського народу. Сергій Жадан, український письменник, перекладач, громадський діяч, влучно сказав: «...Історія нині не просто переписується — вона переписується українською мовою».

Українська мова — це індикатор рівня підтримки України на міжнародному рівні. Лада Біланюк зазначає, що багато людей через дії Росії вивчили або, принаймні, вчать українську мову. Яскравим прикладом сказаного, є великоднє привітання Бориса Джонсона, експрем'єр-міністра Великої Британії, українською мовою.

Українська мова — ідентифікація для українських військових. Окремі слова (паляниця, полуниця, нісенітниця) — шиболет, особливий мовний пароль, за допомогою якого можна упізнати, що мова, якою спілкується людина, є для неї нерідною.

Українська мова — нове натхнення для значної кількості талановитих митців (поетів, режисерів, художників), що сприяє успіхам України у гібридній війні.

Українська мова — це перспективний бізнес. Національні та закордонні бізнеси відчують тренд українізації й підхоплюють його. Наприклад, «Нова пошта», monobank відмовилися від російськомовних версій своїх додатків, Укрпошта постійно анонсує нові поштові марки як креативну зброю у війні.

Мова — основний визначник ідентичності народу. І якщо ідентичність невиразна, є небезпека помилкового ототожнення себе з іншим народом. Це рано чи пізно спричиняє спалахи сепаратизму всередині країни та зазіхань ззовні.

Мова не тільки ознака української духовності, національної ідентичності та громадянської позиції, а й інструмент боротьби з ворогом, зміцнення країни, утвердження гуманістичних принципів.

Список використаних джерел

1. Кулик В. М. Мова й ідентичність в Україні після Євромайдану. *Наукові записки*. 2018. Вип. 2. С. 90–103 URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kulyk_mova.pdf (дата звернення: 18.10.2022).
2. Кравченко Я. М. Мова — наша зброя. Ресурс: Український кризовий медіа-центр. 2022. URL: <https://uacrisis.org/uk/mova-nasha-zbroya-filologynya-yaroslava-kryvenko-properehid-na-ukrayinsku-pid-chas-vijny> (дата звернення: 18.10.2022).
3. Кремін'я Т. Д. Українська мова стала зброєю опору. Ресурс: LB live. 2022. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremen/5174_76_ukrainska_mova_stala_zbroieyu_oporu.html (дата звернення: 22.10.2022).

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЧЕРЕЗ ВОЛОНТЕРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Боярська-Хоменко А. В.

докторка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Денисенко А. О.

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті визначено основні шляхи розвитку духовно-емоційного інтелекту: оцінка і вираження емоцій, вивчення власних і чужих емоційних станів та способів їх вираження, керування емоціями, уміння приймати рішення та обґрунтовувати свої дії. Розкрито кожен з них через досвід волонтерської діяльності під час російської агресії проти України.

Ключові слова: духовно-емоційний інтелект, волонтер, волонтерська діяльність, емоції, підтримка, воєнна агресія, російсько-українська війна.

The article defines the main ways of developing mental-emotional intelligence: evaluating and expressing emotions, studying one's own and others' emotional states and ways of expressing them, managing emotions, the ability to make decisions and justify one's actions. Each of them was revealed through the experience of volunteering during the Russian aggression against Ukraine.

Keywords: mental-emotional intelligence, volunteer, volunteer activity, emotions, support, military aggression, Russian-Ukrainian war.

Поняття духовно-емоційного інтелекту є достатньо новим у науковому обігу, його почали досліджувати наприкінці ХХ ст., зокрема, розглядаючи його як здатність людини керувати власними і чужими емоціями, духовним станом, вміти їх точно зрозуміти, оцінити, виразити.

Ми вбачаємо розвиток духовно-емоційного інтелекту через оцінку і вираження емоцій як відображення духовного стану людини, через вивчення власних і чужих емоційних станів та способів їх вираження, через керування емоціями, через уміння приймати рішення та обґрунтовувати свої дії.

З 24 лютого 2022 р. всі жителі України опинилися в стресових і непередбачуваних обставинах. Усі, як ніколи раніше, відчували невизначеність ситуації та складність прийняття зважених рішень, на що вкрай

критично впливав емоційний стан. Через воєнну агресію росії проти України емоційний і духовний стан багатьох жителів нашої держави зазнав нищівної атаки через події, що відбувалися довкола, через інформаційний шквал з різних джерел, через переживання за життя і здоров'я як власне так і своїх рідних і близьких. Зважаючи на це, багато жителів України відшукали прийнятні саме для них способи і шляхи приборкання емоцій і особистих переживань, боротьби зі стресом. Дев'ять місяців повномасштабної війни довели, що волонтерська діяльність стала одним із основних шляхів не лише підтримання емоційно-духовного інтелекту українців, а й його формування і розвитку. Пропонуємо розглянути це більш докладно.

Більшість українців долучилися до волонтерської діяльності у різний спосіб — одні допомагають захисникам на передовій, інші допомагають мирним жителям евакуюватися у безпечні місця, треті — доставляють гуманітарну допомогу, четверті — плетуть маскувальні сітки і шкарпетки, роблять свічки, а хтось приносить хліб, масло і медикаменти старенькій сусідці, лагодить розбиті вікна, прибирає із сусіднього будинку сміття і уламки від ворожих ракет. І таких прикладів самовідданості, духовної зрілості, готовності до самопожертви серед жителів України можна назвати безліч.

Через взаємодію під час волонтерської діяльності відбувається оцінка і вираження емоцій як з боку тих хто допомагає, так і з боку тих кому допомагають. Нині вкрай важливо відчувати емоції інших, бо це сприяє розвитку емоційного інтелекту, що дозволяє більш-менш точно оцінити емоції інших людей і рятує від непорозумінь. Так само варто точно виражати власні емоції, висловлювати їх так, щоб це відповідало початковому задуму. Під час волонтерства ця здатність формується під час кожної зустрічі, адже більшість людей потребують не лише матеріальної чи гуманітарної допомоги, а й доброго слова, співчуття, співрозуміння.

Ще одним проявом формування духовно-емоційного інтелекту є вміння розпізнавати чужі емоції. Йдеться не про те, щоб знати їхні назви, типи чи класифікації. Це про ширший культурний і суспільний контекст: чи знаємо ми, що саме в нашому середовищі спричиняє певні емоції, які саме зараз переживають емоції ті люди, яким ви допомагаєте. Одні й ті самі дії і слова в різних ситуаціях можуть викликати абсолютно різні емоції, або ж абсолютно однакові ситуації викликають діаметрально протилежне ставлення у різних людей. Під час волонтерської діяльності вкрай важливо уміти розпізнавати емоції, широкий спектр яких жителі України проживають щодня. Якщо зовнішній подразник дуже

сильний або несподіваний, то реакція може бути занадто бурхливою чи деструктивною. Сформований духовно-емоційний інтелект допомагає волонтерам не забути про те, що первинна реакція організму хоч і сильна, але короткострокова.

Варто зазначити, що під час волонтерської діяльності варто навчитися керувати як власними так і чужими емоціями. Часто самі волонтери стикаються з різними ситуаціями, які у них викликають бурхливі емоції. Наприклад, це вигляд зруйнованих селищ і міст, згоріла військова техніка, сліди від вибухів снарядів, змучені і виснажені війною мирні жителі. Волонтери мають вміти оволодівати собою та контролювати власні емоції, керувати ними, стримувати, не показавши їх (не розгніватися, коли так хочеться), врегулювати свій стан після того, як емоції вже проявилися (заспокоїтися після того, як розгнівалися). Установлено, що чим більше розвинений духовно-емоційний інтелект, тим легше врегулювати власні емоції. Зазначимо, що під час волонтерської діяльності варто навчитися керувати емоціями й інших людей, у разі потреби викликати у співрозмовників почуття співдіяльності і співучасті, радості, впевненості тощо.

Установлено, що духовно-емоційний інтелект під час волонтерської діяльності формується через уміння приймати рішення та обґрунтовувати свої дії. Розуміння емоцій допомагає вирішити, як поводитись, яке прийняти рішення. Емоції — це така ж інформація, як вчинки, слова і жести. Цю інформацію людина використовує, щоб обґрунтувати свої дії. Очевидно, що рішення про те як діяти наступної миті люди приймають дуже швидко, і жоден з нас не складає в голові план «Що я буду робити, якщо мій співрозмовник під час зустрічі почне плакати чи проявляти агресію», але зчитані емоції відіграють у цьому не останню роль. Вони є інформацією, яку потрібно аналізувати. Саме це сприяє формуванню духовно-емоційного інтелекту під час волонтерської діяльності.

Таким чином духовно-емоційний інтелект, як і волонтерська діяльність — це не лише про власні почуття, а й про емпатію, вміння відчувати чужі емоції і дослухатися до них. На наше переконання, саме будь-які прояви волонтерської діяльності у такий важкий для країни час допомагають українцям відчувати духовну і емоційну єдність, проявляти виваженість, готовність відстоювати незалежність своєї держави, впевнено крокувати до перемоги, допомагаючи один одному. Впевнені, що отримавши такий унікальний, хоч і гіркий досвід, ми матимемо міцний фундамент для відбудови мирної України, виховання зовсім іншого покоління, яке від початку знатиме, як опановувати власні емоції та скеровувати їх на безконфліктну взаємодію.

Список використаних джерел

1. Боярська-Хоменко А. В. Реалізація «Педагогіки миру» в освітньому процесі харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. *Мир. Безпека. Освіта* : мат. круглого столу за міжнар. участю, присвяч. Дню укр. миротворців та 30-й річниці участі України в миротворчих місіях ООН. Харків, 2022. С. 6–9.
2. Боярська-Хоменко А. В., Денисенко А. О. З досвіду організації наукової, навчально-методичної та виховної діяльності кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. *Новий колегіум*. Харків, 2019. С. 73–77.

ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ НА УРОКАХ РУКОДІЛЛЯ У ВАЛЬДОРФСЬКІЙ ШКОЛІ

Бужин О. В.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано методи і форми організації навчальної діяльності молодших школярів під час занять ручною працею у вальдорфській школі. Визначено основні ознаки організації навчання — урахування природного ритму, епохально-інтегративний метод викладання, орієнтація навчального процесу на цілісний розвиток особистості.

Ключові слова: вальдорфська школа, молодші школярі, трудове навчання, форми, методи.

The methods and forms of educational activity organization of primary schoolchildren during classes of handicrafts in Waldorf school are analyzed in the article. The main characteristics of the organization of education are determined — taking into account the natural rhythm, the epochal and integrative method of teaching, the orientation of the educational process towards the holistic development of the individual.

Keywords: Waldorf school, primary schoolchildren, labour training, forms, methods.

В останні роки відбулася низка змін у системі середньої освіти, зокрема розробка та впровадження Концепції «Нової української школи», згідно з якою основним завданням початкової школи є всебічний розвиток особистості з урахуванням її вікових особливостей, розвиток її інтелектуальної, емоційно-почуттєвої та вольової сфер, формування в неї практичних навичок, необхідних для життя.

Відповідно до поставленого завдання, особливо цінним у цій площині є аналіз системи навчання вальдорфської школи, заснованої в 1919 році австрійським ученим Р. Штайнером. Із перших днів існування в основі вальдорфської педагогіки лежить концепція, побудована на антропософському вченні про сутність людини, її всебічний розвиток та становлення суспільства в цілому. Нині ця гуманістична система навчання є загально-визнаною та налічує понад тисячу освітніх закладів в усьому світі.

Особливості викладання трудового навчання у вальдорфській школі відрізняються від звичайних уроків у традиційній школі. Ця відмінність насамперед зумовлена орієнтацією навчального процесу у вальдорфській

школі на цілісний розвиток дитини (єдність розумової, емоційно-почуттєвої та вольової сфер) та інтегративний підхід до навчання.

Характерною ознакою у вальдорфській школі є ритмічний підхід до організації навчання — урахування природного ритму дня, тижня, року при розподілі теоретичних, художніх і практичних предметів у навчальному плані. Враховуючи природний ритм варіювання свідомості дитини та її здатності до повноцінного сприйняття інформації розклад занять побудований таким чином: на початку навчального дня передбачено проведення «головного уроку» з когнітивних предметів, які вимагають осмислення, розуміння та інтелектуального навантаження, потім вивчаються предмети, що вимагають постійного ритмічного повторення (предмети естетичного циклу, іноземні мови), а наприкінці дня вивчаються предмети практичного циклу — ручна праця, ремесла, садівництво [1]. Така побудова освітнього процесу сприяє збільшенню ефективності готовності дитини до сприймання, руху та спокою, активізації пізнавальної діяльності, всебічному розвитку особистості.

Основним методом навчання у вальдорфській школі є метод епохально-інтегрованого викладання. Цей метод передбачає вивчення певної загальноосвітньої дисципліни (когнітивні предмети, які вимагають осмислення, розуміння, запам'ятовування) протягом 3-6 тижнів. Оскільки урок рукоділля вимагає виконання систематичних практичних дій, цей предмет викладається регулярно протягом року не епохами, а звичайними щотижневими уроками [2]. З огляду на це, уроки рукоділля тісно взаємодіють з різними галузями викладання, частково включаються в тематику «головного уроку» та інтегруються з іншими навчальними предметами, зокрема «Образотворче мистецтво», «Навколишній світ. Природознавство», «Ліплення».

Відповідно до особливостей методики, освітній процес у вальдорфській школі протягом року супроводжується проведенням навчальних екскурсій, практик, підготовкою до щорічних вистав і традиційних свят, прикрашанням класної кімнати тощо [2]. Це сприяє емоційно-ціннісному засвоєнню дитиною уявлень про навколишній світ, збагаченню практичного досвіду учнів, зміцненню зв'язків школи з життям, формуванню емоційних якостей дитини.

На уроках рукоділля під час вивчення прадавніх та традиційних ремесел українського народу (пастух, мисливець, рибалка, швець, гончар, столяр, коваль та ін.), історії рідного краю, селянську працю, суттєву роль відіграє також і практична діяльність (засівання та переробка злаків, будівництво будинку, садівництво тощо). У зв'язку з цим, починаючи з третього класу, учні залучаються до навчальної

практики, яка проходить в межах вивчення предмету «Навколишній світ. Природознавство» (епоха «Давні ремесла»). Відповідно до вікових особливостей учні виконують роботу під час так званих «виїзних епох». На цьому етапі молодші школярі практично знайомляться з діяльністю, яку виконує кожен селянин: діти самостійно зорюють, боронять і засівають поле зерном, збирають урожай, перемелюють зерно, випікають хліб. Така діяльність сприяє усвідомленню учнями зв'язку людини з довкіллям і подальшому розумінню суті складніших і триваліших трудових процесів [1; 2].

До того ж, школярі практично знайомляться з особливостями використання природних стихій у будівництві будинку. Вони самостійно виготовляють цеглу, готують будівельний розчин, зводять стіни, виготовляють покрівлю.

Окрім проходження навчальної практики під час «виїзних епох», надзвичайно важливою формою роботи є живопис та малювання форм.

Так, на уроках рукоділля проводяться різноманітні колірні вправи, які використовуються з метою сприйняття та розуміння колірних значень. Наприклад, дітям пропонується намалювати коло та залити його світлим кольором, а потім навколо нього розташувати ще два широкі кольорові кола, розмістивши найтемніше зовні. Виконана робота вивішується на дошці і молодші школярі разом з учителем аналізують як колір переходить від світлого до темного [4]. Така робота з кольором сприяє художньому та творчому зростанню мислення молодших школярів, підготовці до майбутньої ручної роботи, викликає почуття симетрії, гармонізацію темпераментів тощо.

Слід зазначити, що важливим аспектом у методиці викладання предметів у вальдорфській школі, зокрема на уроках рукоділля, є врахування темпераменту дитини під час навчання. Про це Р. Штайнер особливо наголошував під час виступу на педагогічному семінарі в Штутгарті. Він рекомендував підбирати кожному учню завдання, яке б відповідало його типу темпераменту. Наприклад, холерики досить активні, завжди хочуть бути першими, швидко виконують завдання і не люблять чекати. Для дітей з таким типом темпераменту потрібно передбачити додаткові види робіт (наприклад, обв'язати гачком край стрічки). Флегматики, навпаки, повільні, часто просто не люблять працювати. Незважаючи на це, вони з легкістю виконують складні завдання. Врахування цих особливостей дає змогу коригувати роботу учнів, надавати необхідну допомогу, спостерігати за виконанням роботи молодшими школярами та за тим, як темпераменти відбиваються в найдрібніших деталях, як вони проявляються у кольорі та формі, під час шиття іграшок тощо [4].

До малювання форм на уроках рукоділля учні звертаються і під час виконання інших видів діяльності, зокрема шиття м'якої іграшки і вишивання хрестиком. Так, під час шиття, коли йде мова про викрійку, має бути чітке уявлення про форму (причинно-наслідковий аспект очевидний).

У вальдорфській школі немає шаблонів або зразків для копіювання. Р. Штайнер застеріг від того, щоб змушувати дитину копіювати речі з її оточення, відкидаючи використання будь-яких шаблонів. Він хотів, щоб дитина займалася творчістю своїми руками та очима без допомоги технічних пристосувань [3].

У зв'язку з цим, під час вишивання хрестиком молодші школярі розробляють власні ескізи, створюючи свої форми та вибираючи свої кольори. Однак при цьому вчитель повинен обов'язково провести попередню роботу з учнями щодо обговорення процесу та визначення етапів роботи над майбутнім ескізом.

Особливе значення на уроках рукоділля у вальдорфській школі мають пальчикові ігри [2]. Такий вид діяльності дозволяє покращити емоційний стан учнів, активізувати дрібну моторику рук, сконцентрувати увагу на виконанні певної діяльності, підготувати дитину до подальшої практичної діяльності.

Окрім того, у ритмічній частині уроку використовуються вірші, пісні, що дозволяє учням краще підготуватися до спільної зосередженої роботи [2].

Отже, вивчення трудового навчання у вальдорфській школі спрямоване на практичну підготовку особистості до життя, формування трудових навичок та всебічний розвиток дитини з урахуванням її вікових особливостей. Це забезпечується завдяки орієнтації навчального процесу на цілісний розвиток особистості (єдність розумової, емоційно-почуттєвої та вольової сфер), інтегративним підходом до навчання та використанням різноманітних форм організації навчання (навчальні виїзні екскурсії, практики, виконання дидактичних вправ, використання пальчикових ігор, підготовка та проведення щорічних вистав і традиційних свят тощо).

Список використаних джерел

1. Ионовa Е. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты. Харьков : «Бизнес информ», 1997. 300 с.
2. Освітня програма початкової освіти за вальдорфською педагогікою / авт.-упор. О. І. Мезенцева, Д. Ю. Косенко. Київ : НАІПІ, 2021. 272 с.
3. Hedwig Hauck Handwork and handicrafts: from indications by Rudolf Steiner. Boulder : Research Institute for Waldorf Education, 2008. 106.
4. Livingston P., Mitchell D. Will-Developed Intelligence: Handwork&Practical Arts in the Waldorf School. New York : Waldorf Publications, 2016. 204 p.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ПРИ ВІДБОРІ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Ван Бо

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Застосування технології доповненої реальності в освітньому процесі зумовлює необхідність доопрацювання цілей, змісту та інших компонентів освітнього процесу. Засоби навчання мають відповідати техніко-технологічним, дидактико-методичним, психологічним, функціональним, ергономічним й естетичним вимогам.

Ключові слова: освітній процес, технологія, доповнена реальність, засоби навчання.

The use of augmented reality technology in the educational process necessitates the refinement of goals, content, and other components of the educational process. Teaching aids must meet technical and technological, didactic and methodical, psychological, functional, ergonomic and aesthetic requirements.

Keywords: educational process, technology, augmented reality, teaching aids.

Під технологією доповненої реальності сучасні вчені розуміють сукупність способів і засобів, що дозволяють створювати тривимірний простір, який людина здатна побачити, і в якому контекстно-залежні віртуальні об'єкти доповнюють реальний простір, що оточує людину в даний момент часу, і змінюються при зміні реального оточення або ракурсу спостереження, завдяки чому сприймаються у якості елементів реального простору [2]. Тобто сучасні технології доповненої реальності є сукупністю апаратного і програмного комп'ютерного забезпечення, що функціонує в режимі реального часу, і доповнюються віртуальними об'єктами або процесами реального існуючого навколишнього простору, що змінюються при зміні реального оточення або зміні ракурсу спостереження.

Позиціонування об'єктів при застосуванні технології доповненої реальності може здійснюватися на основі залежного локаційного або об'єктного підходів. При використанні даної технології в освітньому процесі найважливішими серед значущих її параметрів виділяють завадостійкість, точність і простоту.

Навчання студентів застосуванню технології доповненої реальності доцільно здійснювати комплексно на основі провідних фахових дисци-

плін, однак інформатика є провідною у даному процесі. Це зумовлює необхідність доопрацювання цілей, змісту та інших компонентів освітнього процесу вивченні технології доповненої реальності. Зокрема, виникає необхідність у визначенні принципів і критеріїв відбору засобів навчання технології доповненої реальності.

По-перше, засоби навчання мають відповідати техніко-технологічним, дидактико-методичним, психологічним, функціональним, ергономічним й естетичним вимогам [1; 3].

До техніко-технологічних відносяться вимоги функціонування комп'ютерних засобів в різному телекомунікаційному середовищі, операційних системах та платформах, стійкій працездатності та надійності, безперебійного функціонування на різних пристроях, захист від неналежних дій суб'єктів освітнього процесу, стійкість до дефектів, виваженого і ефективного використання ресурсів, простоти, повноти і надійності установки та деінсталяції, тестованості, ефективності позиціонування тощо.

Дидактико-методичні вимоги передбачають стандартні вимоги, що висуваються до традиційних освітніх засобів, зокрема, принципи доступності, науковості, проблемності, наочності, усвідомленості, самостійності, систематичності, послідовності, інтеграції розвивального та освітнього функціоналу, адаптивності, інтерактивності, розвитку інтелектуального потенціалу того, хто навчається, системності та повноти. Також є особливі дидактико-методичні вимоги до застосування технології доповненої реальності як-от: врахування при демонстрації освітніх матеріалів взаємозв'язку дієвого, поняттєвого та образного мислення. Тобто такі засоби мають дозволити відобразити систему наукових понять у вигляді певної структури, з можливістю врахування як однорівневих, так і міжрівневих логічних взаємозв'язків елементів. Необхідно передбачити можливість виконання різноманітних контрольованих тренувальних дій, враховувати вимогу цілевідповідності використання засобів навчання, що ґрунтуються на технології доповненої реальності. Додатковою є й вимога до обов'язковості взаємопов'язаного використання в освітньому процесі можливостей засобів доповненої реальності не лише при демонстрації візуальних 3D-моделей (тобто віртуальних об'єктів), але і маніпулювання ними в просторі, спираючись на них як на об'єкт діяльності, а також візуального коментування віртуальних і реальних об'єктів із застосуванням понятійного апарату.

Психологічні вимоги включають необхідність відповідності засобів навчання сенсорно-перцептивному, вербально-логічному і презентаційному рівням когнітивного процесу, спрямованість на розвиток образного і логічного мислення, максимально достовірне моделювання «реальних» дій з віртуальними об'єктами.

Функціональні вимоги визначають, яким характеристикам мають відповідати засоби навчання, основані на технології доповненої реальності, щоб реалізовувати функції суб'єктів освітнього процесу.

Ергономічні вимоги формуються з урахуванням індивідуально-вікової специфіки суб'єктів навчання, і спрямовані на зростання мотивації до навчання, а також визначають параметри візуалізації різноманітної інформації. Сюди відносяться і вимоги здоров'язбереження, що висуваються до засобів навчання з використанням технології доповненої реальності відповідно до норм роботи з комп'ютерною технікою

Естетичні вимоги взаємопов'язані з вимогами ергономічного характеру і передбачають відповідність естетичних параметрів оформлення засобів навчання їх функціональному призначенню в умовах застосування технології доповненої реальності. Названа вимога визначає виразність і порядок візуальних елементів освітнього середовища, відповідність застосованої кольорової гами призначенню засобів інформатизації освіти.

Список використаних джерел

1. Azuma R. A Survey of Augmented Reality Presence. Teleoperators and Virtual Environments. 1997. № 195. P. 355–385.
2. Caudell T. P., Mizell D. Augmented reality: An application of heads-up display technology to manual manufacturing processes. System Sciences: Proceedings of the Twenty-Fifth Hawaii International Conference on. Presence: Teleoperators and Virtual Environments. 1992. V. 2. P. 659–669.
3. Nee A.Y.C., Ong S.K., Chryssolouris G., Mourtzis D. Augmented reality applications in design and manufacturing. CIRP Annals-Manufacturing Technology. Elsevier. 2012. 61 (2). P. 657–679.

ГЕНЕЗА ТЕМАТИЧНОГО ТЕЗАУРУСУ ФЕНОМЕНУ ПЕДАГОГІКИ ДОЗВІЛЛЯ

Ван Ціхуей

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Проблема організації вільного часу та можливостей дозвіллевої діяльності знаходяться в центрі уваги науковців. Наші тези присвячені проблемі дослідження категорійного апарату дозвілля. Визначено деякі аспекти, особливості тотожних, але не ідентичних понять. Зосереджено увагу на деяких дефініціях тематичного тезаурусу феномену педагогіки дозвілля.

Ключові слова: дозвілля, педагогіка дозвілля, дозвіллева діяльність, дозвіллева індустрія, дозвіллева сфера.

The problem of organizing free time and opportunities for leisure activities are in the center of attention of scientists. Our theses are devoted to the problem of researching the categorical apparatus of leisure. Some aspects, features of identical but not identical concepts are defined. Attention is focused on some definitions of the thematic thesaurus of the phenomenon of leisure pedagogy.

Keywords: leisure, leisure pedagogy, leisure activity, leisure industry, leisure sphere.

Становлення і розвиток громадянського суспільства потребує упровадження парадигми виховання. Подолання стереотипів, збереження традицій та удосконалення набутого є рушійною силою та соціальною цінністю суспільства. Від організації цікавого змістовного дозвілля молоді залежить як культурно-інтелектуальне зростання особистості, так і розвиток суспільства та держави в цілому.

Дійсно, дозвілля інтегрує безліч розрізнених аспектів життя людини в єдине ціле, формуючи в особистості уявлення про повноту її існування. У вільний час людина прагне реалізувати безліч потреб, випробувати специфічні стани, пережити добродійний ефект оздоровчих емоцій, піднятих станів, витончених почуттів, тому для обрання найбільш ефективних шляхів впливу на ці процеси слід розуміти чинники, складники цього процесу. Для цього розглянемо тематичний тезаурус феномену дозвілля, педагогіки дозвілля.

Інтерес до вивчення феномену дозвілля виникав відповідно до змін соціально-політичної ситуації, характерної тій чи іншій країні та різних поколінь.

Трактування феномену дозвілля свідчить, що його розглядають: як вид діяльності (М. Аргайл, Дж. Дюмазед'є, Дж. Келлі, Дж. Неш); як складову

вільного часу (Дж. Годбей, Г. Євтеєва, С. Паркер, А. Шмаков); як психологічний стан, емоційне сприйняття дійсності (Б. Дравейр, Є. Кунцевський, Л. Михайлова Дж. Неулінгер, І. Шульга), як спосіб оволодіння досвідом (І. Белецька, Т. Гаміна, Дж. Келлі, Д. Клейбер, К. Робертс та ін.), як засіб залучення людини до культури (Г. Аванесова, Р. Азарова, Ю. Стрельцова, М. Ярошенко та ін.), як можливість, здатність, майстерність (О. Мішутіна, М. Хренова та ін.). Усі погляди, визначення науковців досліджуваної дефініції мають велике значення для педагогіки дозвілля, для організації дозвіллевої діяльності усіх соціальних та вікових груп людей.

Аналіз наукових праць щодо проблеми дозвілля демонструє багатоаспектність поглядів на цей феномен.

О. Бойко висвітлює дозвілля як частину соціального часу індивіда, групи або суспільства в цілому, яке використовується для збереження, відновлення, розвитку фізичного та духовного здоров'я людини, її інтелектуального вдосконалення [1].

С. Паркер розглядає дозвілля як тимчасовий простір, вид діяльності, психологічний стан, схоластичний (цілісний) спосіб життя.

О. Мишутіна визначає дозвілля як можливість для творчості, самовираження, фізичного та інтелектуального вдосконалення особистості.

У своїх дослідженнях І. Гутник описує дозвілля як особливу сферу життя особи та суспільства, що містить великі можливості для виховання дитини, становлення й розвитку особистості, набуття досвіду вирішення життєвих проблем.

С. Пішун досліджує дозвілля як зону активного спілкування, характерною рисою якого є прагнення молодих людей до психологічного комфорту в спілкуванні, бажання набути певних навичок спілкування з людьми різного соціально-психологічного плану.

І. Белецька, Т. Гаміна вивчають дозвілля як механізм підвищення культури особистості і суспільства у цілому.

Погоджуємося з поглядом В. В. Бойчелюк та В. Й. Бойчелюк щодо категорії дозвілля, які розглядають дозвілля як сукупність різних видів діяльності (якими індивід займається за власною волею: відпочинок, розваги, освіта, підвищення майстерності, участь у житті суспільства), у процесі яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби.

Педагогіка дозвілля — наука про вплив дозвіллевої діяльності на соціально-культурне середовище, духовний світ її суб'єктів і об'єктів з метою підвищення їх дозвіллевої кваліфікації, оздоровчої рекреації, культурно-просвітницької цілісності [2].

Досліджуючи феномен дефініції «дозвілля», «педагогіка дозвілля», необхідно розглядати комплекс тематичного тезаурусу: дозвіллева сфера,

дозвіллева індустрія, дозвіллева субкультура, дозвіллева діяльність тощо. Кожна дефініція розкриває свою площину впливу на формування особистості та розвитку суспільства в цілому.

Якщо дозвілля — це простір для самовипробовування, саморозвитку, самоствердження, то педагогіка дозвілля — це шляхи для ефективнішого, непримусового самовдосконалення особистості, індивідууму, фахівця. Дослідження тематичного тезаурусу зазначеної дефініції розкриє ще більший зміст і значущість (глибину) даного поняття, познайомить з дозвіллевою індустрією — системою розважальних послуг і сервісів (майданчиків) для розвитку здібностей й задоволення інтересів, познайомить з дозвіллевою сферою, де під час дозвіллевої діяльності буде проходити трансформація людини водночас із збагаченням внутрішнього і зовнішнього світу тощо, тому у подальшому дослідженні ми поглибимо вивчення зазначеної проблематики.

Список використаних джерел

1. Бойко О. П. Культура дозвілля у суспільстві ризику : моногр. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 285 с.
2. Бойчелюк В. Й., Бойчелюк В. В. Дозвіллезнавство : навч. посіб. Київ, 2006. 208 с.
3. Денисенко А. О. Генеза тематичного тезаурусу феномену дозвілля. Сучасна наука в мережі internet : мат. X міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 27 лютого — 1 березня 2014 р. Київ, 2014. Ч. 1. С. 20–22.

УПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ХОРЕОГРАФІЧНУ ОСВІТУ

Ван Чжен

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
кафедри початкової і професійної освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто шляхи впровадження змішаного навчання в хореографічну освіту. Враховано особливості змішаного навчання та хореографічної освіти. Дано огляд електронних ресурсів для використання на заняттях з хореографії. Наголошено на важливості використання електронних карток, презентацій, відео на заняттях з хореографії.

Ключові слова: змішане навчання, цифровізація, хореографія, освіта.

The article considers the ways of introducing blended learning into choreographic education. Features of mixed learning and choreographic education are considered. An overview of electronic resources for use in choreography classes is given. The importance of using electronic cards, presentations, videos in choreography classes is emphasized.

Keywords: blended learning, digitalization, choreography, education

Основами розвитку суспільства сьогодні є не ресурси, а знання. Тому одним із пріоритетних напрямків трансформації системи освіти є її цифровізація та надання учасникам освітнього процесу реальних можливостей реалізації прав на вибір технологій, форм та методів навчання відповідно умов та можливостей цифрового суспільства. Аналіз вивчення процесу використання та впровадження цифрових технологій в освітній процес хореографічної освіти свідчить, що формується людина, яка вміє діяти не лише за зразком, а самостійно. Вона отримує інформацію з максимального числа джерел, вміє її аналізувати, формулювати гіпотези, будувати моделі, експериментувати, робити висновки та приймати ефективні рішення.

Актуальною сьогодні є технологія змішаного навчання (blended learning), в основі якого лежить концепція об'єднання технологій «класно-урочна система», електронне навчання, дистанційні освітні технології [1, 2].

Метою статті є дослідити шляхи впровадження змішаного навчання в хореографічну освіту, його особливості та застосування електронних ресурсів, електронних карток, презентацій, відео на заняттях з хореографії.

Серед основних переваг змішаного навчання можна зазначити такі:

- кожен здобувач освіти отримує можливість опановувати потрібні знання та уміння у зручному форматі;

- планувати та розуміти які знання та уміння затребувані, та які повинні бути програмовані результати навчання;
- забезпечення ефективності інструментів управління навчанням;
- зниження часових та фінансових затрат на навчання, не втрачаючи при цьому переваги традиційного навчання;
- технології та викладання збагачують та взаємно доповнюють один одного;
- активна соціальна взаємодія здобувачів один з одним, та з викладачем;
- постійна доступність викладача;
- навчання можливе не залежно від часу та місця;
- індивідуальний контроль за навчанням;
- природне опанування здобувачами освіти сучасних засобів організації роботи, комунікацій;
- пріоритет самостійній діяльності здобувача освіти;
- організація індивідуальної підтримки навчальної діяльності кожного здобувача освіти;
- гнучкість освітньої траєкторії навчання;
- інтеграція онлайнового та офлайн навчально-методичного контенту та його багатократність використання тощо [4].

Однією зі стратегічних напрямків хореографічної освіти є організація спеціальних умов розвитку дітей через самопізнання, саморозвиток та самореалізацію в умовах змішаного навчання.

Часи, коли на заняттях із хореографії використовувався лише показ педагога, плакати із зображенням танцювальних поз поступово йдуть у минуле. Враховуючи вікові та психологічні особливості учнів на будь-якому занятті повинно бути достатньо наочності. Наявність комп'ютерних програм, електронних ресурсів можуть замінити навчальні таблиці, створити динамічні моделі, зацікавити учнів хореографією, танцями.

З метою якісного та ефективного вивчення та закріплення нового матеріалу, підвищення інтересу до танцювального мистецтва загалом виникла потреба впровадження цифрових технологій на заняттях хореографії, які наповнили роботу педагога сучасними підходами та яскравістю сприйняття занять у вихованців.

Під час багаторічної педагогічної практики розроблено освітні ресурси та створено електронний банк наочностей:

1. Навчальні програми, які орієнтовані на опанування новими знаннями.
2. Програми-тренажери, які призначені для формування та закріплення умінь та навичок.
3. Програми для контролю навчальних досягнень.

4. Демонстраційні програми, які наочного подання навчального матеріалу, наочних посібників (картини, світлини, відеофрагменти тощо).

5. Мультимедійні програми — комплексні програми, які поєднують в собі всі вищезазначені продукти.

Для забезпечення мотиваційної готовності до занять та позитивного емоційного настрою використовують комп'ютерні тести, онлайн тестування (Google Форми, Mentimeter тощо). Спільне планування діяльності на заняттях містить роботу з електронними картками — символами, які проєктуються на екран. Картки-символи дозволяють розкласти рух на частини, планувати діяльність виховання. Картки можна підготувати за допомогою графічних редакторів Paint, Vectr, Inkscape, GIMP тощо. Крім того, доречним є використання редакторів 3D графіки для створення карток із 3D моделями, з ефектами та анімаціями (SketchUp Free, Blender, ZBrushCoreMini тощо) [3].

З метою мотивації учнів щодо відвідування занять із танців та своєчасного інформування батьків використовують групи в месенджерах (Viber, Telegram) та організовують онлайн-зустрічі через Zoom, Meet, Skype тощо.

Після участі у звітних концертах, конкурсах, фестивалях завантажуються відео на Ютуб-канал, формуються DVD диски з концертними програмами. Ці матеріали слугують як навчальне відео для розбору зроблених помилок та неточностей, вдалих та невдалих моментів у програмі виступу.

Цифрові технології — потужний, ефективний інструмент педагога в умовах змішаного навчання. Вони позитивно впливають на емоційну сферу дитини внаслідок привабливого дизайну, мультимедійних розробок, звукового, відео та анімаційного супроводу тощо.

Таким чином, впровадження технологій змішаного навчання в хореографічну освіту допомагають вирішувати проблеми, спонукати та підтримувати у вихованців прагнення до прояву та розвитку своїх природних задатків, визначати та розвивати їх індивідуальні особливості, стимулювати вихованців до створення свого «Я», і зокрема, підвищення інтересу до танцювального мистецтва загалом.

Список використаних джерел

1. Кухаренко В. М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання : посіб. Київ : Міленіум, 2019. 307 с.
2. Мізюк В. А. Змішане навчання як інноваційний підхід інтеграції навчального процесу у закладах освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 3. С. 172–177.
3. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів : навч. посіб. / А. І. Прокопенко та ін. Харків, 2019. 81 с.
4. Цифровізація процесу формування фахових компетентностей : метод. рек. для здобувачів третього (освітньо-наук.) рівня вищої освіти до організації самостійної навч. і наук.-досл. роб. / укл. С. О. Доценко та ін. Харків, 2022. 33 с.

МИСТЕЦЬКА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ван Янься

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкривається мистецька складова і можливості залучення мистецтва до вивчення навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти. Схарактеризовано значення мистецтва для різнобічного розвитку особистості та її успішного навчання. Висвітлено мистецьку складову навчальних предметів різних освітніх галузей (мовно-літературна, математична, технологічна, природнича, громадянська та історична).

Ключові слова: мистецтво, навчальний предмет, учень, мистецька складова, заклад загальної середньої освіти.

Abstract. The article depicts the artistic component and opportunities to involve art in the process of learning subjects at general secondary educational institutions. The importance of art for person's versatile development and his successful learning is characterized. The artistic component of subjects of various educational fields (language and literary, mathematical, technological, natural, civic and historical) is highlighted.

Keywords: art, subject, learner, artistic component, general secondary educational institution.

Сучасна система освіти в багатьох країнах світу спрямована на формування цілісних і системних знань учнів, їхньої єдиної картини світу. Це забезпечує компетентісно-орієнтовану основу процесу навчання, формування загальнолюдський цінностей і культури учнів, посилює полікультурну спрямованість процесу навчання.

Різнобічний розвиток особистості передбачає формування інтелектуальної (академічні навчальні предмети), емоційно-почуттєвої (навчальні предмети мистецької галузі) та вольової (практично-спрямовані навчальні предмети) сфер особистості. Утім, кожний урок з будь-якої навчальної дисципліни так само повинен мати спрямованість як на інтелект дитини, так і на її емоції та волю [3].

Особливе значення в цьому контексті має мистецька складова процесу навчання, оскільки елементи мистецтва не лише дозволяють розвивати творчі здібності й естетичну культуру особистості, але й поживляють процес навчання, надають можливість зняти надмірне інтелектуальне навантаження, посилюють зацікавленість учнів у вивченні теми уроку тощо. Синтез художнього і наукового підходів до розгляду навчального матеріалу викликає в учнів значні душевні переживання. Мистецтво є витоком

інформації для дитини та сприяє її активному пізнанню навколишньої дійсності [1].

З огляду на це важливо дослідити мистецьку складову і можливості використання елементів мистецтва у вивченні різних навчальних предметів.

Так, вивчення навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі спрямовується, зокрема, на розвиток духовного світу учнів через естетичне сприйняття творів художньої літератури, розвиток уяви і творчого мислення дітей. Це здійснюється за допомогою вивчення творів літератури й мистецтва, ігор, театралізації, залучення художніх елементів (малювання, розфарбовування, співи, декламація) у процес навчання.

Ефективність навчання мовленнєвої діяльності вбачається в її інтеграції з такими видами діяльності, як спілкування, гра, музична, зображувальна, фізична діяльність тощо. Так, під час уроків навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі (особливо іноземних мов) доречно використовувати диктанти-картинки (малювання під час розповіді вчителя), малювання казки (прослуханої або прочитаної), літер (олівцями, крейдою, фарбами), постановку вистав, казок, розігрування діалогів — життєвих ситуацій тощо. Важливою також є інтеграція мови з музикою, оскільки пісні і музика — це невід’ємні компоненти будь-якого уроку.

Використання мистецтва на уроках математичної освітньої галузі є запорукою гармонійного і правильного розвитку пам’яті учнів. Цьому сприяє застосування ритмічно-музичних вправ, зокрема при вивченні цифр, таблиці множення (прохлопування або притоптування ритму при рахунках, ритмічні рухи під музику), малювання, зображення геометричних фігур або різних ліній. Також діти вчать креслити, створювати нескладні композиції на основі заданої композиції (відображення форми, дублювання тощо), гармонійно розміщувати зображення відносно площини аркуша, знаходити приклади характерних ліній, форм і закономірностей формоутворення у предметному оточенні тощо.

Мистецька складова уроків праці передбачає формування вміння учнів утілювати образи в малюнках, виготовляти листівки й вироби відповідно до задуму, творити відомими дитині художніми засобами і способами, художньо й естетично оформлювати приміщення за допомогою дорослих, експериментувати з відомими учню художніми техніками, ритмами, звуками, кольорами, рухами, лініями, формами, матеріалами тощо для створення різних художніх образів, спостерігати за довкіллям і фіксувати за допомогою вчителя цікаві явища як ідеї

для творчості, передавати поняття «легкість — важкість» через колір, виконувати малюнок виробу, художньо оформлювати виріб відповідно до власного задуму, обирати різні кольори матеріалів та поєднувати їх відповідно до власного задуму, поєднувати кольори при роботі з вітражним і шовковим папером, наносити на тканину малюнок за допомогою воскової крейди, презентувати різні створені художні образи іншим людям у зрозумілий учню спосіб, пояснюючи створене, оцінювати власну творчість за поданими орієнтирами, пояснювати, наскільки вдалося втілити свій початковий задум, дотримуватися правил творчої співпраці і культури спілкування, вирізняти твори і види художньо-творчої діяльності, які подобаються дитині особисто, ділитися з оточуючими людьми враженнями від споглядання і сприймання мистецтва і творчої діяльності тощо.

Вивчення предметів громадянської та історичної освітньої галузі включає, зокрема, прослуховування музичних творів народного і національного змісту, висловлювання учнями своїх вражень від прослуховування, знайомство з художніми творами українських митців, народними традиціями і звичаями, вивчення українських пісень, віршів, прагнення зберегти і примножити культурні надбання українського народу.

На уроках з предметів природничої освітньої галузі діти вчать спостерігати кольори та форми у природному оточенні, обрані об'єкти або природні явища, експериментувати за допомогою органів чуття та найпростіших приладів, виражати враження від спілкування з природою, сезонних змін, життєвих подій у живописних роботах, об'ємних композиціях, виражати кольором і формою риси характеру людей і тварин, зображувати інформацію про довкілля у вигляді малюнка або таблиці, розрізняти музичні звуки та звуки довкілля, спостерігати звуки довкілля, описувати власні враження від них, використовувати природні об'єкти в якості шумових інструментів, самостійно виготовляти шумові інструменти з природних матеріалів (камінців, сухих плодів тощо) [4].

Отже, залучення елементів мистецтва у вивчення всіх навчальних предметів закладів загальної середньої освіти дозволяє значно поживити процес навчання. Це є шлях пізнання через естетичне, гармонійне об'єднане художнє, що сприяє розумінню цілісної дійсності [2]. Мистецька складова уроків виступає дієвим засобом пізнання навколишнього світу, виховання моральних, вольових і соціальних якостей школярів, забезпечує міцне та глибоке засвоєння знань дітьми, розвиток їхньої уяви, фантазії, мислення, пам'яті, волі, почуттів та емоцій. Завдяки цьому мистецтво виступає засобом пробудження і подальшого розвитку активності дітей, їхніх творчих здібностей і естетичної культури.

Список використаних джерел

1. Ворожбіт В., Скляренко О. Художня організація шкільного життя як засіб формування творчої особистості молодшого школяра. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2001. № 16. С. 53–58.
2. Ионова Е. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты. Харьков : Бизнес Информ, 1997.
3. Іонова О. М. Науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в сучасній школі за ідеями вальдорфської педагогіки : автореф. дис...д-ра пед. наук. Київ : Інститут педагогіки АПН України, 2000.
4. Косенко Д. Ю., Мезенцева О. І. Освітня програма за вальдорфської педагогікою. Перший цикл початкової освіти (1-2 класи). Київ : Наїрі, 2019.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХОРОВОГО ТВОРУ

Варганич Г. О.

старший викладач,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

В статті розглядається поняття інтерпретації в музиці, проаналізовані сучасні наукові погляди на проблему інтерпретації музичного твору, розкриваються сутність виконавської інтерпретації хорового твору та специфіка втілення інтерпретації в хорі.

Ключові слова: диригент-хормейстер, інтерпретація, концепція, інтерпретація хорового твору, внутрішній слух, позамузичні образи.

Article considers the concept of interpretation in music, analyses modern scientific views on the problem of musical composition interpretation, reveals the essence of performance interpretation of choral composition and the specifics of the embodiment of interpretation in the choir.

Keywords: conductor choirmaster, interpretation, concept, interpretation, choral interpretation, inner ear, image by music.

В Українській незалежній державі, окрім економічних, виникла низка освітніх і культурних проблем. Вони полягають в тому, що в Україні засоби масової інформації (телебачення, радіо, аудіо-,) захопилися легкою музикою, малохудожніми примітивними шлягерами і різноманітними «шоу».

Україна по праву є однією з найвидатніших хорових держав у світі. Хоровий спів — це наша гордість. Зовсім мало засоби масової інформації культивують кращі досягнення хорів України, тоді як часто звучать шлягери, які не мали б зайняти місця в ефірі. Незважаючи на це є й позитивні покращення, з'явилося багато професійних, аматорських, церковних колективів камерного типу. Вони вселяють надію, що хорове мистецтво України житиме вічно.

Питання інтерпретації хорових творів — одне із основних питань, навколо якого вже багато років ведуться дискусії, воно охоплює проблеми всебічного і глибокого пізнання художнього задуму композитора, оволодіння художньо-виразними засобами і виконавською технологією, правильного виконання творів відповідно до історико-стильових, національних особливостей.

В українській хоровій культурі аспект розвитку інтерпретаційного мистецтва виходить як самостійна галузь творчості, вдосконалює й ожи-

вляє партитурну схему композитора до неперевершених зразків виконавського варіанту. Серед видатних інтерпретаторів варто назвати К. Пігрова, О. Сороку, П. Муравського, А. Авдієвського.

До цієї проблеми зверталось багато науковців та педагогів. Перш за все необхідно проаналізувати, в чому ж полягає сутність інтерпретації. Науковець Є. Г. Гуренко стверджує, що термін «інтерпретація» походить від латинського слова *interpretat* (пояснення, трактування). Це поняття, стосовно мистецтва, часто вживається для позначення процедури тлумачення художнього задуму в творчому процесі виконання [1, с. 3].

В. Медушевський наголошує, що термін «інтерпретація», «інтерпретувати» та їх латинські витоки (*interpretato*, *interpretor*) походить від «*interpres*», основне звучання якого — посередник, вісник, пророчущий, і лише в другу чергу він трактується як «тлумач», «пояснюючий» [2, с. 4]. Французький музичний критик Л. Ескюдє писав: «Інтерпретація — слово, яке найкраще підходить до виконання музичного твору, оскільки саме артисту належить зрозуміти думки музикантів і передати її слухачу: саме він має виразити голосом чи на інструменті записану думку... одним словом, бути інтерпретатором намірів композитора» .

У музичному виконавстві не інтерпретувати твір практично неможливо, тому інтерпретацію доцільно розглядати як органічну, сутнісну властивість і характеристику виконавського процесу.

Термін «інтерпретація» охоплює дуже багато відтінків цього поняття. Сюди входять такі елементи, як «концепція», «трактування» музичного твору і музичне «тлумачення» хорової музики.

Концепція (від лат.*conceptio* — сприйняття):

1) система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, основна ідея будь-якої теорії;

2) у мистецтві — ідейно-творчий задум твору. Концепція є певною уявлюваною структурою, що формується у процесі попередньої роботи над освоєнням і є «стратегічним» планом використання усього «арсеналу» темброво-технічних засобів втілення.

Трактування (від лат. *tractatus* — обговорення, розгляд [4, с. 290].

Інтерпретація (від лат. *interpretatio*, *interpretor* — роз'яснюю, перекладаю) — творче виконання художнього твору, що ґрунтується на самостійному тлумаченні виконавця. Це розкриття інтонаційно-образного змісту музичного твору за допомогою емоційно-образних визначень відповідно до мети й завдань, поставлених композитором.

Інтерпретація в музиці — це дуже складне явище, вбирає в себе розуміння епохи композитора, виконавця, слухача у їхній постійній взаємодії та художній творчості. Інтерпретація передбачає індивідуальний підхід до

виконуваної музики, наявність у виконавця власної творчої концепції втілення авторського задуму.

Талант, інтуїція, натхнення, фантазія, технічно-виконавська майстерність її творців — все це впливає на рівень інтерпретації. Хоровий твір, який ми чуємо, є продуктом творчості композитора, виконавців та слухачів. Помилково вважалося, що головне завдання диригента — навчити хор чисто співати свої хорові партії у творах, тримати чітко стрій, тональність, виконувати темп та динаміку, помічену композитором, а на сцені вийде все спонтанно і перетвориться в інтерпретацію. Таке виконання — це рівень простого озвучування хорового твору.

На відміну від музиканта-інструменталіста хоровий диригент на початковій стадії роботи над твором вимушений обходитися без свого інструменту, тобто хору. До початку першої репетиції з хором керівник повинен внутрішньо чути весь твір, мати своє «бачення» художньо-образного змісту, мати власну трактовку хору інакше кажучи, створити ідеальну модель звучання хорової партитури.

Вивчаючи партитуру хорового твору, диригент використовує власний життєвий, художньо-естетичний, виконавський досвід. Кожен диригент-хормейстер виробляє власний, тільки йому притаманний неповторний стиль і своє інтерпретаційне бачення. Диригент-хормейстер тим цінніший, коли він може вивчити твір і без інструменту. Вміння обійтися без інструменту у процесі вивчення хорового твору ґрунтується на розвиненому внутрішньому слухові.

«Внутрішній слух — це здібність уявити музику без допомоги зовнішніх звучань».

Великий хоровий диригент Павло Муравський пише: «Професійний диригент-хормейстер повинен навчитися оцінювати виконавців музики як зовнішньо, так і внутрішньо. Зовнішньо хормейстер сприймає виконавців зовнішнім слухом. А внутрішньо хормейстер має чути виконавців внутрішнім слухом. Зовнішньо хормейстер сприймає те, що звучить, а внутрішньо повинен сприймати те, як має звучати. Для професійного оцінювання хормейстерові необхідно розвинути свій внутрішній слух. Розвинути внутрішній слух можливо, якщо працювати вдома та з хором а cappella і дотримуватися точної інтонації кожного інтервалу. Така систематична робота поступово увійде у звичку, й чистий професійний спів залишиться на все життя»[3, с. 168].

Внутрішній слух можна активно розвинути у кожного молодого диригента та співака при його наполегливій і систематичній роботі. Вивчення музичним внутрішнім слухом суттєво відрізняється від вивчення партитури на інструменті. Ця відмінність полягає в тому, що уявлення інтонації

безпосередньо пов'язане з тембром, який може змінюватися залежно від бажання диригента. Окрім цього, уявлювана інтонація може бути втілена в натуральному хоровому строї з урахуванням «зонної» природи інтонації, чого не можна зробити у процесі гри на інструменті.

Інтонація у співі завжди емоційно забарвлюється, бо не може бути реалізована без повного усвідомлення музичного, художнього образу. Проспівування голосів партитури є важливим чинником самовиховання вокального слуху, розвитку навиків читання з аркуша, формування вокального самоконтролю. Диригент повинен добре володіти своїм голосом та вміти розказати, а краще показати, як він уявляє темброве, інтонаційне звучання кожного хорового голосу. Також диригент-хормейстер повинен правильно продемонструвати невірний спів кожної хорової партії, особливо використовуючи фальцетний спів. Необхідно співати партію так, як вимагає ідея твору уже з перших етапів оволодіння ним, вести інтерпретаційний вокальний пошук.

Проспівування партій на першому етапі будується за принципом: «думаю» — «уявляю» — «готую» — «співаю» — «слухаю».

Втілення інтерпретації в хорі має свою специфіку, яка відрізняється від втілення інтерпретації інструменталістами. Диригент має великий арсенал засобів, зокрема слово (вербальне пояснення), мову жестів і диригентської пластики, показ наспівування бажаного виконання. Він повинен не тільки чітко «слухати» звучання хору у тій чи іншій інтерпретації, але й уміти докладно розкрити її виконавцям, щоб підвести їх до реалізації свого задуму.

Усвідомлення структури виконання твору залежить від рівня мелодичного, гармонічного, поліфонічного, тембрового, інтонаційного та інших видів слуху виконавців і слухачів та широти їхнього світогляду.

Пояснення інтерпретації твору має бути усестороннім і лаконічним. Диригент мусить показати шлях створення концепції як ідейно-творчого задуму, його джерела, продемонструвати, як реалізувати цей задум, які засоби виразності потрібні для його втілення у співацькій інтерпретації. Відомо, що варіантність інтерпретації створює додаткові труднощі, але це необхідно для розширення творчого діапазону хору.

Кожен варіант інтерпретації потребує віддачі психічних і інтелектуальних сил, творчих здібностей хорового диригента. Глибоке розуміння творчого процесу в створенні та втіленні інтерпретації виконуваних творів ґрунтується на вмінні чітко знаходити межі між варіантами інтерпретацій і між їхніми структурами виконання, глибоко аналізувати кожен варіант інтерпретації, його розвиток і логіку в структурі виконання, що звучить, стежити і сприймати чергування структур у розучуванні кожного варіанту інтерпретації. Сприймання й осмислення структури виконання є наслідком всебічного розвитку музиканта-професіонала.

Щоб створити повноцінну інтерпретацію хорового твору, треба не тільки «прочитати» його текст, але й уміти відібрати необхідні позамузичні враження, образи.

Позамузичні образи в широкому розумінні — це життєвий і творчий досвід хорового диригента, який сприяє поглибленому вивченню і формуванню художньої інтерпретації музичного твору. У вузькому розумінні позамузичні образи — все те, що збуджується у людській психіці під час виконання музики.

Позамузичні образи — це і музичний і життєвий досвід, і сфера фантазії, і мрії. Водночас, це і творчий процес, який будується на досвіті. Вони можуть допомогти диригентові чи музикантові поглибити суть інтерпретації виконуваного твору. з'ясувати такі моменти в музиці, які самим музичним пошуком не здійснити.

Якість виконання хорової музики залежить від багатьох чинників: вокальної культури, від чистоти інтонування, тембрового багатства та емоційності відчуття. Інтерпретація хорової музики вимагає довготривалої музично-виховної роботи з хором. Отже постає питання, чи хорова музика і її виконання є колективною інтерпретаторською творчістю, чи реалізацією індивідуального диригентського задуму. Варто зазначити, що рівень колективної і диригентської інтерпретації хорового твору перебуває в тісному взаємозв'язку між емоційною силою і талантом диригента, а також між рівнем інтерпретаторського мислення хору, його вокально-технічних можливостей.

Таким чином диригент-хормейстер і його хор постійно вдосконалюють інтерпретацію. Це відбувається під постійним впливом життєвих вражень, настроїв, роздумів, більш глибокого усвідомлення художніх образів музичної мови твору. Вдосконалення інтерпретації проходить у певних межах, необхідних для збереження жанру і стилю композитора. Інтерпретація як викінчена ідеальна форма виконання в кожного диригента та хору повинна бути досконалою, оригінальною. Кожна оригінальна інтерпретація має окремий шлях розвитку, свою логічну і емоційну основу, на якій вона побудована.

Список використаних джерел

1. Гуренко Е. Г. Проблеми художньої інтерпретації. Наука, 1982. 256 с.
2. Голик Г. Хорова інтерпретація : моногр. Львів, 2018. 133 с.
3. Муравський Павло. Моя хорова школа. Методика акапельного хорового співу. До сторіччя від народження й 80-річчя мистецько-педагогічної діяльності. / ред.-упор. О. Шокало. Київ : Просвіта, 2014. 384с.
4. Словник іншомовних слів / заг. ред. О. Мельничука. Київ, 1974. С. 290, 361, 674.

МОТИВАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ДУХОВНОГО ЗРОСТАННЯ

Васильєва С. О.

Доктор педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Пономарьова М. С.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стаття присвячена актуальній проблемі мотивації здобувачів вищої освіти до інтелектуально-духовного зростання. Розкрито взаємозв'язок духовного і цінностей особистості, суть поняття «духовність». Встановлено, що мотивувати здобувачів до інтелектуально-духовного зростання можливо завдяки: впровадження в теоретичний матеріал навчальних дисциплін проблем пов'язаних з духовними цінностями; впровадження в освітні програми окремих дисциплін; надання пріоритетів інтелектуально-духовним цінностям при формуванні корпоративної культури ЗВО.

Ключові слова: мотивація, духовність, інтелектуально-духовне зростання, заклад вищої освіти.

The article is devoted to the actual problem of motivating higher education students for intellectual and spiritual growth. The relationship between spiritual and personal values, the essence of the concept of «spirituality» is revealed. It has been established that it is possible to motivate students to intellectual and spiritual growth thanks to: the introduction of problems related to spiritual values into the theoretical material of educational disciplines; introduction of certain disciplines into educational programs; giving priority to intellectual and spiritual values in the formation of the corporate culture of higher education institutions.

Keywords: motivation, spirituality, intellectual and spiritual growth, institution of higher education.

Актуальність теми дослідження пов'язана перш з останніми подіями у світі. Формування мотивації у здобувачів до навчання обумовлює його ефективність, якість підготовки майбутнього професіонала. Особливо гостро, у наш час, постає питання формування інтелектуально-духовних цінностей. Саме наявність культури і духовності є ознаками нації і водночас рушійна сила розвитку нації в цивілізованому світі. Тому вважаємо, що питання мотивації здобувачів вищої освіти до інтелектуально-духовного зростання є запорукою розвитку та процвітання українського народу.

Питаннями мотивації в освіті приділяли увагу такі вчені як: В. Авсеєв, Б. Додонов, Б. Ломов. Проте питанням формування мотивації інтелектуально-духовного зростання на сьогодні приділяється недостатньої уваги. Вважаємо, що дане проблема стає особливо важливою під час введення у країні воєнного стану.

Метою нашого дослідження стало визначення шляхів мотивації здобувачів вищої освіти до інтелектуально-духовного зростання.

У основі інтелектуально духовного зростання знаходяться цінності людини, які впливають на його дії, вчинків. Вони регулюють поведінку людини в цілому. Цінності як поняття передбачає особистісне соціальне визначення об'єктів оточуючого світу, визначення їх позитивного та негативного значення для особистості [1, с. 534]. Цінності людини обумовлені внутрішніми світом самої особистості, соціальним оточенням, життям та соціальними відношеннями. Кожній людині властива індивідуальна, специфічна ієрархія особистих цінностей, що є сполучною ланкою між духовною культурою суспільства і духовним світом особистості, між буттям суспільним та індивідуальним. Система їх складається у процесі діяльнісного розподілу індивідами змісту суспільних цінностей.

Поняття «духовність» згідно до енциклопедії сучасної України це – категорія людського буття, що зумовлює його трансцендентний та комунікативний характер, виражає здатність людини до творення культури й само творення. Прояснення природи людського буття через категорії «дух» та «духовності» означає, що людина може не тільки пізнавати чи відображати навколишній світ, але й творити його [2]. У сучасному світі духовна людина має перевагу духовних цінностей перед матеріальними цінностями.

Здобувачі більшу частину свого часу проводять у закладах вищої освіти, й всі взаємовідносини, оточення підпорядковано системі організації конкретного закладу навчання. Аналізуючи Закон України «Про освіту», можемо зазначити, що згідно даного документу «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості» [2]. У меті вищезазначеного документу підкреслено важливість всебічного розвитку людини як особистості, формування цінностей та необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян Українського народу [2]. Отже, якщо здобувач вступив до закладу вищої освіти то він вже вмотивований на отримання вищої освіти. У процесі навчання він опановує нові знання, вміння та вміння застосовувати їх на практиці. Тож, опанування інтелектуально-духовними цінностями можливо завдяки розкриваючи їх під час вивчення різних дочтичних тем під час вивчення різних навчальних дисциплін [3].

Підготовка спеціалістів бакалаврів та магістрів відбувається завдяки реалізації освітніх програм, в яких пропонуємо закласти дисципліни спрямованих на опанування здобувачами інтелектуально-духовних цінностей. Розробити та впровадити дисципліни вільного вибору. Наприклад такі дисципліни як «Християнська педагогіка», «Християнська психологія», «Педагогіка миру».

Другий напрям вмотивованості здобувачів до інтелектуально-духовного зростання є внутрішня корпоративна культура закладу вищої освіти. До даного напрямку ми відносимо структуру організації виховної роботи закладу за допомогою якої формується певне ставлення всіх учасників освітнього процесу та до їх інтелектуально-духовних цінностей. Зокрема, наприклад, у ХНПУ імені Г. С. Сковороди активно працює інститут кураторства під керівництвом проректора з навчально-виховної роботи. Така діяльність організована на всіх факультетах та в кожній групі. До цієї роботи долучається студентський парламент університету, первинна профспілкова організація студентів, аспірантів та докторантів, студентське наукове товариство, студентський науково-валеологічний клуб, спілка студентів-правників та інші. Всі спілки проводять різні заходи спрямовані на розвиток інтелектуально-духовних цінностей. Також в університеті проводяться традиційні свята в яких активно беруть участь як здобувачі вищої освіти, так і викладацький состав. Все вище зазначене формує загальноприйнятну установку про пріоритет інтелектуально-духовних цінностей, повагу до загальноприйнятих людських цінностей, патріотизму, національної гідності тощо.

Таким чином, можемо дійти висновку, що мотивувати здобувачів до інтелектуально-духовного зростання можливо завдяки бажанню до професійного розвитку, впровадження в теоретичний матеріал різних дисциплін проблем пов'язаних з духовними цінностями; впровадження в освітні програми дисциплін спрямованих на формування інтелектуально-духовних цінностей; надання пріоритетів інтелектуально-духовним цінностям при формуванні корпоративної культури закладу вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Мачинська Н. І. Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю : моногр. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
2. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-19642> (дата звернення: 29.10.22).
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017, набрання чинності 28.09.2017. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 29.10.22).

КРИТЕРІЙ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ МУЛЬТИМЕДІА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Власова В. П.

старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

У публікації представлено авторську точку зору щодо визначення критеріїв сформованості готовності майбутніх учителів-філологів до використання технологій мультимедіа, як-от: мотиваційно-спонукальний, знаннево-діяльнісний, особистісно-ціннісний, а також відповідних цим критеріям показників.

Ключові слова: критерій, показник, готовність, майбутній учитель-філолог, технології мультимедіа, навчання, виховання, школяр.

The work presents the author's opinion on determining the criteria for the formation of the future philology teachers' zeal to use multimedia technologies, such as: motivational and provocative, knowledgeable and active, personal and qualitative, as well as corresponding features to these criteria.

Keywords: criterion, feature, zeal, future philology teacher, multimedia technologies, education, upbringing, pupil.

Процес виникнення і поширення мультимедіа тісно пов'язаний з історією розвитку технічних пристроїв та інформаційних технологій. За висновками фахівців, на сьогодні саме технології мультимедіа є найбільш ефективною формою подачі інформації, оскільки вони мають значні можливості щодо сполучення різних форм та обсягів її представлення. У світлі цього зазначені технології мають високий педагогічний потенціал, що зумовлює доцільність їх широкого використання в процесі навчання й виховання школярів. У свою чергу, це зумовлює необхідність здійснення цілеспрямованого формування у вищій школі готовності майбутніх педагогів до використання технологій мультимедіа у професійній діяльності.

Мета статті — на основі аналізу сучасних наукових досліджень представити авторське визначення критеріїв сформованості готовності майбутніх учителів-філологів до використання технологій мультимедіа, а також відповідних цим критеріям показників.

На попередньому етапі дослідження було визначено й теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування зазначеної

готовності в майбутніх учителів-філологів. Проте для доведення припущення, що реалізація виявлених умов дійсно забезпечує підвищення в них рівня сформованості цієї готовності, необхідно було визначити критерій і показники сформованості цієї готовності.

На основі аналізу наукової літератури [1; 2; 3; 4] було уточнено, що критерій являє собою певну ознаку, на підґрунті якої відбувається визначення, що саме піддається вимірюванню, класифікації й оцінюванню. У свою чергу, показник відображає кількісну характеристика стану досліджуваного явища чи процесу. Показник є вужче, ніж критерій, він є його складником та характеризує зміст цього критерію.

З урахуванням точок зору різних науковців було конкретизовано авторську точку зору щодо обрання критеріїв та показників готовності майбутніх учителів-філологів до використання технологій мультимедіа в професійній діяльності. Так, першим критерієм визначено мотиваційно-спонукальний критерій. Цьому критерію відповідають такі показники: прояв інтерес до технологій мультимедіа як засобу навчання; характер мотивів щодо оволодіння здатністю ефективно використовувати технології мультимедіа в професійній діяльності. Для проведення процедури діагностики за цим критерієм застосовувалися такі методи: анкетування, спостереження, бесіди, тестування, експертне оцінювання, самоаналіз здобувачів, а також такі методики: «Діагностування пізнавальних інтересів суб'єкта навчання» К. Волкова, «Оцінювання сформованості навчально-пізнавального інтересу здобувача освіти» Г. Ксьонзової, адаптовану М. Фетіскіним методику «Самооцінка професійно-педагогічної мотивації».

Другим критерієм було обрано знаннево-діяльнісний критерій, а також такі відповідні показники: сформованість знань, необхідних для використання технологій мультимедіа в професійній діяльності; сформованість у студентів визначених груп умінь (інформаційно-інтелектуальних, організаційно-комунікативних, оцінно-рефлексивних, педагогічно-технологічних).

На вказаному етапі діагностування отриманих результатів використовували такі діагностичні методи: спостереження, тестування, усне опитування, експертне оцінювання, бесіди, аналіз змісту виконаних майбутніми вчителями-філологами навчальних робіт (підготовлених повідомлень, есе, доповідей, презентацій, проєктів з використанням технологій мультимедіа, розроблених на основі їх застосування методичних доробок тощо), проведених ними під час проходження педагогічної практики уроків та виховних заходів, а також методик: «Карта експертизи та оцінки вмінь творчої та дослідно-пошукової діяльності» Є. Макагон, «Діагностика комунікативних та організаторських схильностей» («КОЗ-2»)

В. Синявського й Б. Федоришина, «Відпрацювання навичок оцінно-рефлексивної діяльності» О. Бондаренко й О. Артюхіної, модифікована методика «Визначення рівня ІКТ-компетентностей педагогічного працівника» О. Калашнікової.

Третім критерієм було визначено особистісно-ціннісний критерій. Цьому критерію у відповідність було поставлено такі показники: прояв професійно-особистісних якостей, необхідних для застосування в професійних діяльності технологій мультимедіа; ціннісне ставлення до самоосвіти, спрямованої на вдосконалення професійної діяльності на основі використання технологій мультимедіа. На цьому етапі проведення діагностики використовували такі методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіди, експертне оцінювання, аналіз перебігу й результатів навчальної (написання есе і творів, виконання завдань та вправ, вирішення проблемних ситуацій, участь у рольових і ділових іграх, тренінгах, практикумах тощо), експертне оцінювання, а також методика «Визначення життєвих цінностей особистості (Must-тест)» П. Іванової й Є. Колобової, «Опитувальник вольових якостей особистості» М. Чумакова.

На основі врахування обраних критеріїв і показників було виокремлено три рівні готовності майбутніх учителів філологічних предметів до використання технологій мультимедіа в професійній діяльності: творчий (високий), конструктивний (достатній) і репродуктивний (низький).

Список використаних джерел

1. Гаврілова Л. Г. Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 656 с.
2. Курило В. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 2. С. 35–39.
3. Кушнір А. С. Критерії, показники й рівні сформованості майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування смарт-технологій професійній діяльності. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2018. Т. 1 (85). С. 119–123.
4. Семенов Є. К. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій : дис. ... д-ра філос. наук : 13.00.04. Вінниця, 2020. 205 с.

РОЗРОБКА ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗМІСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Вознюк О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

У статті представлено процедуру розробки духовно-моральних цінностей у змісті освіти завдяки застосуванню міждисциплінарного підходу, використанню певних онтологічних та аксіологічних підстав, що дають можливість вибудувати ієрархію дванадцяти освітніх/загальнолюдських цінностей, які можуть бути покладені у зміст освіти.

Ключові слова: зміст освіти, духовно-моральні цінності, самодетермінізм, свобода, інформаційна теорія емоцій.

The procedure of development of spiritual and moral values in the content of education through the use of interdisciplinary approach and certain ontological and axiological bases is presented, which give the opportunity to build a hierarchy of twelve educational/all-mankind values that can be laid in the basis of the content of education.

Keywords: content of education, spiritual and moral values, self-determination, freedom, information theory of emotions.

Проблемі обґрунтування змісту сучасної освіти присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених. Концептуальним засадам освіти як глобального явища та суспільного інституту присвячено праці В. Загв'язинського, В. Краєвського, В. Кричевського та ін.; синергетичний підхід до змісту освіти відображено в дослідженнях О. Вознюка, Г. Кременя, В. Маткіна та ін.; цілі й завдання навчання за певними освітніми рівнями закладів загальної освіти обґрунтовано в дослідженнях Н. Бібік, В. Леднева, І. Лернера, О. Савченко, М. Скаткіна та ін. Однак у змісті освіти потребують поглибленої розробки духовно-моральні цінності [1; 2; 4], чому і присвячена наша стаття, метою якої є використання міждисциплінарного підходу, певних онтологічних та аксіологічних підстав щодо створення системи духовно-моральні цінності у змісті освіти.

Існують дві полярні педагогічні теорії щодо змісту освіти. Матеріальна теорія — теорія дидактичного матеріалізму або енциклопедизму, яка стверджує, що провідна соціально-педагогічна роль освіти полягає у трансляції передачі учням якомога більшого обсягу знань із різних галузей науки і технологій. Теорія дидактичного формалізму розглядає навчання здебільшого як засіб розвитку здібностей і пізнавальних інтересів всіх учасників освітнього процесу.

Однак, як вважав К. Ушинський, подібно до того, як пізнання певних фактів впливає на формування мислення, так і розвиток мислення обумовлює можливість оволодіння учнем знаннями фактологічного характеру.

У наш час можна говорити про певну кількість інноваційних підходів до обґрунтування змісту освіти, у тому числі з формальної точки зору. Так, випускник педагогічного факультету повинен пам'ятати близько 5000 педагогічних понять, у тому числі й персоналій і дат. Незважаючи на те, що педагогіка оперує гуманітарним, «полегшеним» педагогічним знанням, його засвоєння — воістину танталова праця, оскільки, згідно з нашим аналізом, тільки 10–20 % семантичних полів педагогічних понять (в тому числі пов'язаних з педагогічними персоналіями) в силу їх смислової роз'єднаності так чи інакше перекриваються. Тобто, між педагогічними реаліями існує слабкий структурно-логічний зв'язок через слабкі ж міждисциплінарні зв'язки, а також у силу відсутності цілісної й чіткої моделі освітніх цілей, які визначають засоби їх досягнення, що в сукупності має формувати освітню політику суспільства.

На наше глибоке переконання, нова парадигма змісту освіти має базуватися на загальнолюдських цінностях, які задають міждисциплінарні орієнтири для основних сенсів і цілей освітньої галузі.

Першою універсальною цінністю людини і людства можна вважати Абсолют, який постає, поряд із життям як другою за важливістю цінністю, умовою буття людини, вершиною всіх інших загальнолюдських цінностей. Третьою цінністю людини є свобода — умова актуалізації *Homo sapiens* — мислячої істоти, яка докорінним чином відрізняється від тварин, що «тотожні своєму існуванню» і є, в певному сенсі, біороботами. Людина, на відміну від тварин, володіє свободою, унікальним «Я», — тобто здатністю, що пов'язана з такими феноменами, як особистість, рефлексія, абстрагування, трансценденція, надситуативність, вихід за межі актуальної даності, внутрішня мотивація, креативність, самодетермінація тощо.

Таким чином, щоб стати «Я», людина повинна бути вільною від детермінізму світу, тобто вийти за його межі — встати «врівень» з Абсолютом, який за визначенням є вільним і трансцендентним світові.

Наступною найвищою цінністю людини постає щастя, яке має безліч аспектів і індивідуальних переваг. Однак доцільно говорити про єдиний критерій щастя — психофізіологічний стан людини, що зазначає щастя — стан задоволенні / радості. Радість супроводжується підвищеним життєвим тонусом людини: про це побічно свідчить той факт, що при зниженні життєвого тону людини, зазвичай, відчуває втому, роздратування, які можуть легко трансформуватися в злість і агресію. Радість як стан підвищеного життєвого тону реалізує наступну цінність людини — здоров'я /

гармонію. Підвищення життєвого тону сповнює людину енергією, а також любов'ю — наступною життєвою цінністю.

Пояснимо цю думку. Згідно інформаційної теорії емоцій П. Симонова, стрес розуміється як реакція людини на інформаційну невизначеність подій зовнішнього середовища, що може супроводжуватися емоційним збудженням людини у вигляді страху, тривоги, фрустрації, гніву та ін., що призводять до виснаження енергетичних ресурсів людини, до зниження її життєвого тону, послаблення імунітету. Звільнення ж від стресових реакцій призводить до підвищення життєвого тону, що активізує любов, у той час як зниження життєвого тону, дефіцит енергії в організмі проявляється у вигляді страждання, реалізуються у формі болю, який виникає кожен раз, коли процеси розпаду, руйнування біологічних структур починають переважати над процесами організменного синтезу.

Існує продуктивний механізм повного зниження інформаційної невизначеності подій середовища існування людини, не пов'язаний з численними механізмами психологічного захисту — це віра в Вищий Розум як переконаність людини в наявність Абсолюту — творчого початку світу, який все породжує і гармонізує. Це є віра в абсолютну гармонію і справедливий устрій світу, керований Вищою волею, яка «все тримає під контролем». У свою чергу, людина, яка вірить у Бога, відкривається внутрішнім інтуїтивно-підсвідомим ресурсам сприйняття світу, що реалізується в наступній вищій життєвій цінності, ім'я якої мудрість / істина (істинна картина світу).

Людина, яка вірує у вищу божественну справедливість, з одного боку, реалізує наступну життєву цінність — справедливість / соборність, оскільки справедливість, застосовно до суспільної організації життя, передбачає соборний соціальний устрій. Звідси отримуємо, крім розглянутої вище свободи, ще два імперативи Великої французької революції — рівність і братерство.

З іншого боку, людина, яка покладається на божественну волю, значно знижує стресогенний характер соціального буття, кристалізуючи фундаментальний оптимізм і виявляючи відмінне здоров'я, що підтверджується спостереженнями В. Джеймса, який в книзі «Різноманіття релігійного досвіду» наводить приклади людей, котрі докорінно змінили систему цінностей завдяки тому, що повірили в Бога як у вищу гармонію і справедливість. Таким чином, якщо негативні емоції, стреси, згідно інформаційної теорії П. Симонова, є наслідком браку інформації щодо процесу задоволення актуальних потреб людини, то позитивна ціннісна установка «все під контролем Господа Бога», що виступає гарантом порядку і справедливості, є установкою на подолання стресів — головних споживачів нашої

енергії. У книзі В. Джеймса багато прикладів найдивовижніших метаморфоз, які відбулися з людьми, що відкрилися волі Бога: «Я був вражений тим, наскільки зросла енергія і стійкість мого духа, наскільки я став сильнішим у всіх життєвих зіткненнях і як хочеться мені все стверджувати, все любити» [3].

Людина з підвищеним життєвим тонусом виявляє і підвищену життєву активність, яка, в свою чергу, виражається в бажанні працювати, творити. Звідси наступна життєва цінність людини — праця / творчість. Праця, в свою чергу, пожинає плоди у вигляді такої цінності як добро / благо. Вищий же рівень праці — творча праця — призводить до вдосконалення світу і його краси, що реалізує наступну цінність — досконалість / краса. Розширення в просторі і часі досконалості і краси, в свою чергу, актуалізують дванадцятку вищу цінність, яку можна визначити, як творення нащадків / майбутнє.

У наявності ієрархія життєвих цінностей людини, яка може бути покладена у зміст освіти: 1) життя / вічність, 2) Абсолют / творець, 3) свобода / самосвідомість, 4) щастя / радість, 5) здоров'я / гармонія, 6) любов / віра, 7) мудрість / істина, 8) справедливість / соборність, 9) праця / творчість, 10) добро / благо, 11) досконалість / краса, 12) творення нащадків / майбутнє.

Список використаних джерел

1. Вознюк О. В. Основні аспекти постнекласичної педагогіки. *Проблеми освіти*. Київ, 2015. Спецвип. № 85. С. 21–31.
2. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ : Віпол, 2000. С. 81–107.
3. Кремень В. Г. Зміст освіти і дидактична стратегія. *Учитель*. 1999. № 11–12. С. 30–35.
4. Онищук Л. А. Теоретико-методологічні засади конструювання та реалізації змісту освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2016. Вип. 1 (12). С. 46–53.

БЕСІДИ ПРО ХУДОЖНЄ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Го Цзянькунь

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті йдеться про використання словесних методів навчання й виховання в початковій школі. На прикладі занять з освітньої галузі «Мистецтво» розглянуто використання бесід як засобу комунікативної взаємодії. Визначено, що в сучасних реаліях бесіда залишається дієвим видом словесних методів, але вже набуває осучаснених форм організації та проведення.

Ключові слова: бесіда, мистецтво, учні, словесні методи, комунікація, взаємодія, розвиток, духовність, культура.

The article deals with the use of verbal methods of teaching and education in primary school. The use of conversations as a means of communicative interaction is considered on the example of classes in the educational field «Art». It was determined that in modern realities the conversation remains an effective type of verbal methods, but it is already acquiring modernized forms of organization and conduct.

Keywords: conversation, art, students, verbal methods, communication, interaction, development, spirituality, culture.

Відповідно до концепції нової української школи у навчальних програмах реалізується освітня галузь «Мистецтво», яка органічно поєднує в собі два взаємообумовлені напрями — образотворчий та музичний. Образотворче мистецтво є важливим складником духовного збагачення дитини, через нього вона сприймає красу, формує естетичні смаки, вивчає історико-культурну спадщину власного народу і залучається до вивчення кращих світових надбань. Учні початкових класів мислять конкретно, а зорові образи, які створює образотворчість легко запам'ятовуються. Однак дитина ще не усвідомлює цінності й краси оточуючого світу, природи, не спроможна оцінити естетичну вартість виробу, не завжди розуміє як відрізнити позитивну і негативну емоцію, саме тому вчитель має стати провідником у світ творчості й мистецтва. Молодші школярі тільки навчаються емоційно співпереживати, споглядати, аналізувати, тому так важливо правильно організувати ці процеси і підтримати словесними методами, щоб вербальний і зоровий образи утворили цілісну картину [1].

Важливим напрямом роботи під час вивчення освітньої мистецької галузі в початкових класах є вивчення історичної спадщини. Можна багато розповідати і читати про козаків, але по-справжньому живими учні сприймають їх на картинах І. Рєпіна, Н. Павлусенко, Ю. Брандта. Необхідно організувати роботу таким чином, щоб споглядання картини перетворилося на естетично довершене дійство, яке сприяє формуванню ціннісного ставлення до творів мистецтва. З цією метою учителі найчастіше проводять спеціально організовану комунікативну взаємодію з молодшими школярами. Основними методичними прийомами роботи з вивчення творів мистецтва є розповідь учителя й бесіда, причому бесіда вважається більш активною формою роботи, бо передбачає не просто слухання, а й безпосереднє спілкування.

Усі витвори мистецтва, які вивчаються у початковій школі можуть стати предметом бесіди — спеціально організованої словесної взаємодії між учителем і учнем, що має на меті пояснення сюжету картини, розповідь про її персонажів і обмін враженнями та емоційними переживаннями від побаченого. Предметом для бесіди може слугувати творчість певного художника, відома картина, сюжет, який зображено чи відповідна техніка виконання роботи. Така робота має проводитися системно, оскільки базується на засадах інтеграції навчального матеріалу, а сам витвір мистецтва стає дієвим засобом розвитку уваги, спостережливості, зв'язного мовлення, критичного мислення. Не випадково букварі й читанки мають такі цікаві й кольорові ілюстрації, процес навчання грамоти заснований на образному сприйманні літери, а малюнки стають основою для формування монологічного та діалогічного мовлення.

Картина як дидактичний матеріал має бути не лише художньо довершеним витвором мистецтва, вона має містити виховний контент, розвивати високі почуття, викликати емоції. Програма з образотворчого мистецтва рекомендує працювати з конкретними картинами відомих художників, тому що це дозволяє поетапно формувати естетичні смаки, розширювати коло мистецьких знань та нарощувати творчий потенціал обізнаності, сприймання й розуміння художнього твору. Тому в першому класі дітям пропонують картини, що відображають рідну природу в різні пори року чи тематичні сюжети із життя дітей, у другому класі вивчаються казкові персонажі і картини на сюжети казок, а коло завдань розширюється: про картину можна не лише розповідати, її можна описати, використовуючи різноманітні види творчих робіт. У третьому класі переважають бесіди на тему картин, що відображають реальне життя, шкільні будні, державні свята, професійну тематику. Уроки образотворчого мистецтва доцільно поєднувати з уроками літературного читання, що дозволяє

органічно розвивати різні аспекти мовлення, логічного мислення, навички структурування тексту та ілюстрування його. У четвертому класі картини можуть добиратися за певними тематичними напрямками: «Славне минуле України», «Сучасні герої», «Українці у світі». Для більш глибокого розуміння змісту зображеного варто показувати характерні особливості картини, вказувати на манеру виконання роботи, притаманну певному художнику. Доцільно демонструвати як художник передає простір, у якому одні предмети зображені на передньому плані, інші на другому, бо без простору й глибини його не можна розгорнути дійство, відчувати зміст картини.

Безсумнівно, що на початку роботи міркування дітей будуть простими, елементарними й неповними, але з часом учні навчаться аналізувати побачене, визначати основний зміст, відчувати й цінувати красу, а значить формуватимуть естетичні смаки та відчуватимуть відразу до всього фальшивого.

Список використаних джерел

1. Кондратова В., Шлєснкова Т. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2012. № 2. С. 45–50.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СПОРТИВНОЇ АНІМАЦІЇ

Гонтар А. С.

здобувачка третього (освітньо-наукового рівня) вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито виховний потенціал спортивної анімації. Зазначено, що спортивна анімація впливає на фізичний, психологічний, інтелектуальний та духовний розвиток учнів. Доведено, що використання заходів зі спортивної анімації сприяють зняттю втоми, здатності творчого мислення, збереженню та зміцненню здоров'я, розвитку особистості в колективі, формуванню морально-вольових та лідерських якостей у дітей.

Ключові слова: спортивна анімація, виховання, учні, рекреація.

The article reveals the educational functions of sports animation. It is noted that sports animation affects the physical, psychological, intellectual and spiritual development of students. The use of sports animation activities contribute to the relief of fatigue, the ability to think creatively, the preservation and strengthening of health, the development of personality in the team, the formation of moral and willful and leadership qualities in children.

Keywords: sports animation, physical education, pupils, games.

Актуальною проблемою сьогодення є малорухливий спосіб життя, збільшення розумової напруги, втомленості дітей у зв'язку з необхідністю переходу до дистанційного навчання. Сучасне життя потребує відновлення людських ресурсів в контексті рекреаційної діяльності, що сприяє її фізичній та духовній працездатності, інтелектуальному вдосконаленню особистості. Фізичне виховання посідає одне із провідних місць в оптимізації процесу збереження здоров'я підлітків та молоді. Одним зі способів розширення рухової активності та зняття втоми є спортивна анімація (рухливі ігри та спортивні ігри, групові заняття з оздоровчого фітнесу, хореографічні постанови, флешмоби, екскурсії), до якої можуть долучатися діти та дорослі. Вона має позитивний вплив не тільки на здоров'я, а й містить у собі комплекс виховних можливостей.

Мета статті — розкрити виховний потенціал спортивної анімації.

Спортивна анімаційна діяльність — це комплекс активізаційних спортивних програм, культурно-дозвіллевої роботи із дітьми, підлітками та молоддю, виховання засобами ігор, культури, мистецтва та спілкування. Виховні можливості анімації та сфери її поширення цікавлять В. Коваль, О. Кольцову, М. Мухтарова [1], О. Кольцова, К. Кострікова [2], Т. Лесіну [3]. Головною метою спортивної анімації виступає задоволення фізичних, психологічних, інтелектуальних та духовних потреб людини.

Дослідники довели, що заходи спортивної анімації сприяють вихованню здорової нації. Цілком погоджуємося з науковцями В. Коваль, О. Кольцову, М. Мухтарова [1] у тому, що головна мета спортивних заходів спрямована на популяризацію занять фізичною культурою та спортом, виховання патріотизму та залучення до творчого процесу.

З часів античності поняття «аніме» було відомо як «душа». Слово «анімаціон» зображало одухотворення, але потім цей термін перейшов у сферу створення фільмів, педагогічну анімацію. Вперше термін «анімація» був визначений французьким соціологом Жофр Роже Дюмазед'є у гаслі трьох «Д»: *delassiment* (розслаблення), *divertissement* (розважання), *developpement* (розвиток). Із різних видів анімаційної діяльності хочемо звернути увагу саме на спортивну анімацію. Це цінний та інноваційний вид діяльності із залученням її учасників до активної діяльності, де використовуються різноманітні засоби фізичного виховання. Вони формують інтерес до занять фізичною культурою, розкривають внутрішній потенціал, сприяють інтелектуальному та духовному розвитку дітей та підлітків.

На думку О. Кольцова, К. Кострікова [2] спортивна анімація є однією зі складових фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладах загальної середньої освіти. Ми вважаємо, що дитину потрібно вчити дбайливо ставитися до свого здоров'я, фізичного стану та зовнішності, формувати естетичні та музичні смаки. Саме за допомогою правильно організованого дозвілля вчителем, вихователем виникає не байдуже ставлення у дітей до фізичної культури та спорту.

Спортивна анімація сприяє:

- розвитку особистості в колективі;
- прояву креативності;
- здатності творчого мислення;
- розвитку рухових здібностей;
- зняттю втоми;
- відновленню втрачених сил;
- збереженню та зміцненню здоров'я;
- формуванню навичок здорового способу життя.

Різнорізантна діяльність формує креативність та спонукає до творчого пошуку. Часто підлітки не впевнені у собі, критичні, мовчазні, сором'язливі та не вміють проявляти себе. Спортивна анімація сприяє вихованню витримки, чесності, дисциплінованості, фізичному та моральному оздоровленню.

Одним із засобів спортивної анімації є гра, яка сприяє формуванню морально-вольових та лідерських якостей, спонукає до прийняття самостійних рішень. Використання ігор у навчанні зацікавлює дітей, дарують яскраві емоції, формують у дітей всі сторони психічного життя. Ігри, таким чином

формують важливу навичку спільної роботи, креативного мислення, самостійного знаходження засобів та встановлення доброзичливих стосунків.

За допомогою ігор розвиваються не окремі здібності, а здібності до творчості в цілому. Використовуючи ігри у спортивній анімації розвиваються такі якості, як творча ініціатива, самодисципліна, організованість, готовність до прийняття дій в різних ситуаціях. Головна мета педагога-аніматора полягає в тому, щоб створити умови, в ході яких учні формують себе, як особистість з лідерськими якостями, навчаються діяти у колективі, приймати самостійні рішення та нести за них відповідальність.

Анімаційна діяльність дозволить підняти рівень самооцінки тому що, в грі, конкурсі, змаганнях будь-яку поразку можна перевести у жарт чи імпровізацію. Основні методологічні засади спортивної анімації базуються на принципі педагогіки А. Макаренка — виховання в колективі, соціалізації через колектив. Це простір для самореалізації, саморозвитку та самовиховання.

Завдяки тому, що спортивна анімація має багатосторонній характер, то її функції визначаються наступним призначенням: рекреаційний, гедоністичний, адаптаційний, оздоровчий, освітній, розвивальний, виховний. Участь в анімаційній діяльності приносить інтелектуальне, психічне, моральне та фізичне удосконалення особистості.

Таким чином, спортивна анімація сприяє вихованню здорової нації. Виступає задоволенням фізичних, духовних, інтелектуальних потреб людини. Засобами спортивної анімації добре знімати втому, відновлювати втрачені сили, покращувати фізичний стан дітей. Одним із засобів виступає гра, яка розкриває внутрішній потенціал, навчає діяти у колективі, проявляти ініціативу, виховує чесну, дисципліновану та готову до прийняття самостійних рішень особу. Отже, прагнення до обізнаності, встановлення дружніх стосунків, стимулювання до творчої діяльності, формування навичок здорового способу життя є головними із виховних функцій спортивної анімації.

Список використаних джерел

1. Коваль В., Кольцова О., Мухтаров М. Спортивна анімація як засіб популяризації занять фізичною культурою та спортом. *Основи побудови тренувального процесу в циклічних та екстремальних видах спорту* : зб. наук. праць (електронний ресурс). 2021. Вип. 5. С. 157–163. URL : http://journals.urau.ua/cvs_konf/issue/archive (дата звернення: 25.10.2022).
2. Кострікова К., Кольцова О. Використання спортивної анімації у формуванні культури здоров'я школярів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2020. Вип. 10. С. 157–162. DOI: 10.5281/zenodo.4506656.
3. Лесіна Т. Феноменологія соціокультурної анімації у параметрах сучасних наукових досліджень. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 49. С. 54–62. DOI: 10.31909/26168812.2020-(49)-7.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ЛЮДИНИ

Гречаник О. Є.

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри наукових основ управління,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Проаналізовано проблеми професійного вдосконалення керівника закладу загальної середньої освіти, уточнено напрями й етапи професійного самовдосконалення керівника закладу освіти. Визначено роль професійного самовдосконалення керівника в розвитку духовних цінностей особистості.

Ключові слова: професійне самовдосконалення, керівник, заклад загальної середньої освіти, розвиток, духовні цінності.

The problems of professional improvement of the head of the institution of general secondary education were analyzed, the directions and stages of professional self-improvement of the head of the educational institution were specified. The role of the manager's professional self-improvement in the development of the spiritual values of the individual is determined.

Keywords: professional self-improvement, manager, institution of general secondary education, development, spiritual values.

Сучасний етап розвитку українського суспільства потребує постійного зростання ефективності праці в усіх сферах діяльності держави, у тому числі й у галузі освіти.

У цьому контексті необхідні суттєві зміни в наукових підходах до проблеми професійного вдосконалення управлінських кадрів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), зміни у відборі, підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації керівних кадрів зазначених закладів, пошуку й впровадження інноваційних підходів, технологій формування керівників нової формації.

Сучасний керівник має бути творчим, націленим на майбутнє фахівцем, зацікавленим у нововведеннях, готовим до змін у професії, а отже, конкурентоспроможним спеціалістом.

На жаль, останнім часом накопичилися системні проблеми, які пронизують галузь освіти, знижуючи її ефективність і створюючи перешкоди для подальшого розвитку. Серед причин, що є об'єктивними й гальмують розвиток зазначеної системи (воєнна агресія РФ, епідемія Covid-19), можна додати й недостатній рівень професіоналізму й компетентності керівників ЗЗСО.

Дослідженню процесів становлення й розвитку сучасного керівника організації присвячено роботи В. Гладкової, В. Гуменюк, Л. Даниленко,

Г. Єльнікової, В. Маслова та інших. Зміст і структуру професійної діяльності керівника організації проаналізовано С. Васильченко, В. Войчук, О. Мармазою та іншими. У дослідженнях В. Григораша, Л. Рибалко, О. Темченко встановлено зв'язок особистісного розвитку керівника з його професійним становленням. Проблему самоуправління як самостійного спрямування своєї діяльності на досягнення мети розкрито в роботах Т. Борової, О. Касьянової, Р. Черновол-Ткаченко та інших.

Мета статті — уточнити напрями професійного самовдосконалення керівника ЗЗСО та визначити його роль у розвитку духовних цінностей особистості.

Професійне самовдосконалення керівника ЗЗСО реалізується за рахунок механізмів самості — самодіагностування, саморефлексії, самопрогнозування, організації власної діяльності, самоконтролювання й самокорегування.

Ми поділяємо точку зору дослідників, які вважають, що процесові самовдосконалення властиві дві форми, пов'язані між собою — самонавчання та самовиховання. У результаті їх поєднання керівник ЗЗСО, наприклад, може поглибити знання, розвинути вміння щодо управління установою, удосконалити ділові й особистісні риси.

Щодо змісту, то науковці виділяють такі напрями професійного самовдосконалення керівника ЗЗСО: розвиток загальних знань про діяльність закладу освіти, його менеджмент, розширення свого культурного кругозору, постійне оновлення знань; удосконалення професійних якостей — розвиток толерантності, емпатії, готовності до помірної ризику, наполегливості тощо; удосконалення практичних навичок і вмінь комунікації: аналізу культурних відмінностей, поведінки людей; тренування гнучкості поведінки і своїх адаптаційних можливостей, уміння розпізнавати й долати психологічні бар'єри; володіти знаннями з психології та конфліктології, особливостей колективу ЗЗСО, здатністю до міжкультурного розуміння й діалогу; формування навичок самовдосконалення, стійкої мотивації особистісного розвитку, прагнення підвищувати рівень комунікативної культури; вироблення навичок професійної саморегуляції [1].

Підсумовуючи проаналізований матеріал, ми дійшли висновку, що рівень професійної компетентності керівника ЗЗСО безпосередньо пов'язаний із його професійним самовдосконаленням упродовж усієї професійної діяльності.

Набуття високого рівня професійної компетентності, досягнення певних вершин («акме») на практиці відбувається багатьма шляхами в кожній людини індивідуально з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних умов. Сучасна соціально-економічна ситуація нашої держави потребує змін професійних вимог до керівника ЗЗСО. Посилено увагу до його професій-

них якостей, бажання особистого професійного розвитку та професійного розвитку його підлеглих.

Так, Г. Єльнікова [2] та інші вважають, що зараз посилено вимоги до керівника організації в тому плані, що ефективність, у тому числі економічна, організації залежить від особистості управління. Водночас із цим сьогодні на посаду керівника ЗЗСО можуть призначити вчителя, іншого педагогічного працівника, який не має спеціальної управлінської освіти або досвіду адміністративної діяльності. Крім того, держава не зобов'язує призначати на вакантні посади лише тих, хто перебуває в кадровому резерві, та не завжди, в умовах дефіциту управлінців, контролює ефективність функціонування кадрового резерву. Тому подекуди кадровий резерв складається формально, практично не виконує своєї функції, адже, крім зазначеного, працівники, які пройшли школу кадрового резерву і навіть отримали відповідну освіту, наприклад зі спеціальності «Менеджмент», не виявляють бажання займати керівні посади.

Також відсутня відповідальність державних службовців за призначення на посаду керівника ЗЗСО, який не відповідає вимогам діючого законодавства.

Аналіз проблем професійного вдосконалення керівників ЗЗСО засвідчив, що відсутнє положення про атестацію керівника ЗЗСО; недостатньо використовується потенціал практикуючих керівників ЗЗСО, які мають величезний професійний досвід; під час підготовки керівників ЗЗСО обмежена (або взагалі відсутня) кількість годин практики на посаді керівника закладу освіти, під час яких розвивається професійна компетентність; недостатньо розроблені науково-методичні та практичні аспекти професійного самовдосконалення керівника ЗЗСО, хоча в сучасній науковій літературі постійно зазначається необхідність дослідження цих наукових напрямів [3–5].

Такий стан ускладнює формування сприятливих умов для систематичного ефективного самовдосконалення керівника ЗЗСО; актуальних завдань підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації управлінських кадрів системи освіти; формування в керівників закладів освіти необхідних професійних якостей, мотивації до професійного зростання.

Відсутність положень про атестацію не дає можливості керівнику ЗЗСО побачити зону найближчого професійного зростання, тому що саме це є важливим завданням психологічної професійної діагностики та професійної атестації.

Керівник ЗЗСО збагачує свій досвід засобами формальної (шляхом залучення до колективних і групових форм методичної та науково-дослідної роботи) та інформальної (завдяки особистому творчому внеску, авторським розробкам, самонавчанню, самовихованню, саморозвитку) освіти,

поступово досягаючи професійних «акме». Людина змінює професійне середовище, сама змінюється, вносить зміни у професію.

Кожна людина, яка займається самовдосконаленням, чітко визначає свої цілі в такий спосіб, щоб досягти запланованого успіху, долаючи перешкоди, залучаючи всі можливі ресурси, при цьому пізнає мистецтво самоменеджменту.

Керівник ЗЗСО, який оволодів цим процесом, має такі переваги: виконує роботу з меншими витратами; краще організовує працю; запобігає виникненню стресів; отримує більше задоволення від роботи; мотивує свою працю та своїх підлеглих; постійно підвищує кваліфікацію; знижує завантаженість роботою; зменшує кількість помилок, виконуючи управлінські функції; досягає професійної і життєвої мети найкоротшим шляхом.

Професійне самовдосконалення керівника ЗЗСО відбувається за певними етапами. Перший етап — постановка, аналіз і формулювання мети. Це перспективні плани досягнення особистої мети. Другий етап — розроблення планів своєї діяльності та розгляд альтернативних варіантів. Це покрокове розроблення своєї діяльності з урахуванням можливих зовнішніх впливів. Третій етап — організація і реалізація особистого трудового процесу з метою виконання поставлених завдань, яка включає розроблення конкретних заходів щодо досягнення поставленої мети. Четвертий етап — прийняття управлінських рішень щодо виконання професійних завдань. П'ятий етап — контроль/самоконтроль підсумків (у разі необхідності — корегування мети). Це здійснення аналітичної діяльності щодо результатів виконаних професійних завдань, наслідків щодо прийнятих рішень. За результатами здійсненого аналізу може виникнути необхідність корегування поставлених цілей. Шостий етап — комунікації в процесі самовдосконалення. Вони є однією з найважливіших фаз — завдяки саме ним здійснюється взаємодія із зовнішнім середовищем та внутрішнім процесом самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Григораш В. В. Організація діяльності керівника школи. Харків : Основа, 2011. 224 с.
2. Сльникова Г. В. Культура управлінської праці керівника загальноосвітнього навчального закладу. Управління школою. 2004. № 35 (83). С. 2–12.
3. Касьянова О. М. Моніторинг управлінської діяльності керівника загальноосвітнього закладу освіти. Постметодика. 2002. № 2–3 (40–41). С. 75–79.
4. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті : секрети успішного управління. Харків : Основа, 2005.
5. Черновол-Ткаченко Р. І. Забезпечення акмеологічної компетентності вчителя у системі післядипломної освіти. Шляхи оновлення змісту та якості освіти : мат-ли наук.-практ. конф., Харків, 11 трав. 2011 р. Харків, 2011. С. 26–35.

ПОЗАЕКРАННЕ ЗАДЗЕРКАЛЛЯ ВІРТУАЛЬНОГО МИСТЕЦЬКОГО ПРОЦЕСУ

Гринишин М.

Заслужений діяч мистецтв України, професор,
завідувач кафедри музично-сценічного мистецтва,
МЗВО «Київська Академія Мистецтв»,
м. Київ, Україна

Метод полягає в переносі сутності учня у сферу зачинів з вчителями. Вивчення ролі тіла як інструмента досягнення навчальної цілі. Співставлення інструментарію живої людини-вчителя, котра знаходиться перед екраном монітора і екранного зображення учня, котрий позбавлений природнього інструментарію(слух, зір, дотик тощо). Що саме породить перехід і тривале перебування людської свідомості там, де немає мови людського тіла, котре ідентифікує наш стан у життєвому просторі мистецькому та освітньому?

Ключові слова: самоорганізація, цифрова ера, віртуальна освіта, свідомість, мислення, людина-учень, за екранне задзеркалля, тіло.

The method is to transcend the essence of the student in the field of relations with teachers. Studying the role of the body as a tool to achieve the learning goal. Comparison of the tools of a living human teacher, which is in front of the monitor screen and the screen image of a student who is deprived of natural tools (hearing, sight, touch, etc.). What exactly will give rise to the transition and long stay of human consciousness where there is no language of the human body, which identifies our state in the living space of art and education?

Keywords: self-organization, digitalization, virtual education, consciousness, thinking, human learner; off-screen mirror, body.

Всі цифрові вигоди, що з набираючою швидкістю атакують людське буття раптом прийшли у якість активної протидії явищу учень-вчитель в часи пандемії коронавірусів. Основний тандем учень-вчитель раптом опинився у положенні багатоніжки, котру спитали — як вона пересувається і дає раду з кожною своєю ногою поокремо? Делегування усіх своїх природніх первинних творчих функцій від людини до комп'ютера цілком очікувано принесло «ефект ампутації» готовності бути самодостатнім як передавачу знань — вчителю так і отримувачу знань — учневі. Як знайти основні причини відторгнення у людському організмі здатності природньої самоорганізації у пору дикої цифровізації? Чи не втягується людська свідомість, як джерело енергії, у позаекранне цифрове задзеркалля?

Образно такий перехід описав філософ Х. Ортега-і-Гассет. Уявимо собі, що ми дивимося в сад через шибку. Наші очі повинні пристосуватися. Те, що ми хочемо бачити, це сад, туди і направимо фокус нашої уваги,

наш погляд проникає крізь скло, не зупиняючись. Бачити і сад, і скло, вставлене у вікні,— два несумісні процеси: один виключає інший, і кожен вимагає різного пристосування зору, як людського інструменту [2, с. 505–506]. Небезпекою тут є те, що двійником людини може стати досконала машина — автоматичний робот.

Характерне існування, для минулого розуміння, людини-учня як єдиного активного суб'єкта освітнього процесу починає піддаватися сумніву. Людина-учень виступає вже не тільки як сконцентрована думка, але як втілена тілесна істота. Тілесність людини перестає розглядатися лише як природна складова соціально-освітніх взаємодій, бо вона вміщує значно більше інструментів навколишніх взаємовпливів. Тіло — це спосіб, яким природа стає людиною-учнем. Але для розкриття такого становлення недостатньо дуалістичних методів, що протиставляють суб'єкт і об'єкт, матеріальне і віртуальне. Тут вимагається інша методологія, котра переглядає взаємовідносини між образом, як результатом знань, зображенням, як формою учня та тілом, як перед-екранної людини-вчителя.

Тріада образ (знання), медіа (зображення учня на екрані) та тіло людини-вчителя розташовується не в лінію, а швидше по колу, і будь-який компонент з неї може зайняти місце між двома іншими. Тут тіло людини є посередником між медіа (зображення) та образом. Образ (знання) не міститься у зображенні, не міститься він і в тілі людини (наприклад, в нервовій системі або речовині мозку), він «міститься» в рухах і жестах посередників, що вибудовуються між тілом людини і зображенням учня на екрані.

Поступово зникає домінанта вчителя як носія знань і створюється щось цілком інше під взаємовпливами інструментів людського тіла вчителя та екранного зображення учня, як поява цілісного творчого результату (знань) людини та машини. За А. Леруа-Гурану [5], сенс жесту полягає в тому, яку роботу він здійснює, безвідносно до значень, що є у сторін спілкування, без необхідності в символічному коді або адресаті, котрий «зчитував» би жест як знак. Жест розуміється не як вид мови, а як частина будь-якої мови, як основа будь-якого креативного письма. Саме видима мова зображень учня на екранах цифрових моніторів повинна синхронізуватися з чутною мовою мовлення вчителя. Небезпекою, котра приховано переслідує цей процес синхронізації є ризик цілком втратити інтерес до пізнання в учня. У такому разі відбудеться розрив традиції по формулі передачі знань «від вчителя до учня» і почнеться незворотній процес до самоосвіти учня, котрий призведе до радикальної перебудови формули отримання знань, де домінантою у тандемі учень-вчитель стане учень, як медіа зображення, тобто машина-робот.

У центрі цих роздумів є людська освітня еволюція, з її вічною проблемою — що таке учень? Чи є це просто біологічна істота, фізично обмежена шкірою та розумово обмежена вмістом черепа? Ми повинні відмовитися від постулату що мистецькі науки можуть отримати місце під сонцем, тільки за умови, що будуть залишатися відокремленими одна від іншої. Адже коли те, що ви досліджуєте, проходить через три різні мистецькі області (наприклад театр: музика, спів та малярство), то вас вже більше не розуміють. Слід переглянути інтелектуальні звички протиставлення освітньої культури матеріальної і нематеріальної (зазвичай, що іменується «духовна») і змиритися з єдиним інтегральним способом передачі-отримання сучасних мистецьких знань. Згідно теорії Маршала Маклуена, є речі, «hardware», такі як кулі та крючки, вилки та ложки, залізні дороги, космічні кораблі, радіоприймачі, комп'ютери та є речі невовимі, «software», такі як теорії та закони в науці, філософські системи, форми і стилі живопису, поезії, музики тощо. «Всі ці перерахування є артефактами, всі вони однаково людські та однаково піддаються аналізу» [7]. Артефакти утворюють середовище в якому формується людська тілесність. Тіло це метафора людської частковості, але чуємо раптом звідкілясь, що «це всього лише тіло, а де душа, де дух?». Тіло це метафора людської цілісності, бо є «тіло душі, є тіло духу, і є, нарешті, тіло тіла (плоть)». Чим швидше людина навчиться ідентифікувати тіло віртуальних знань, тим швидше вона розпізнає дієві механізми носіїв передачі цих знань.

Звільнення руки від функції руху призвело до виникнення двох важливих зв'язок. Перша з них — це пара «Рука — інструмент». Звільнення рота від функцій захоплення та утримання видобутку веде до актуалізації іншої пари «обличчя — мова». Моторні функції руки та особи виявляються вирішальними факторами у процесі становлення жесту, який пов'язаний з матеріальною дією, з одного боку, і з промовою, звуковим символом — з іншого боку. З чого складається спільність учень-вчитель? Складається вона з різних людей (разом з їх діяльністю та ідеями). Віднайдення та освоєння нових правил гри на сучасному віртуальному освітнього полі перенаправляє інтуїтивний шлях людини до первинних джерел спілкування, яким був жест. Жест — це вид мови, це частина будь-якої мови. У нас немає підстав протиставляти «мову слів» та «мову жестів». Жести опираються односторонній семіотичній концептуалізації, жест не знак, «жест є робота, що передуює створенню знака (сенсу) під час комунікації» [1, с. 116] .

Ми підпорядковані речам, а не знанням про речі. Саме через них розкривається несхожість різних людей. Довіра між людськими несхожостями

ми творить символічний місток передачі знань від вчителя до учня (і навпаки), як двох опонентів єдиного цілісного гравця на освітньому віртуальному полі сьогодення.

Основний принцип нової парадигми віртуальної освіти — опосередковування, використання проміжних ланок у ставленні до віртуального освітнього процесу переноситься в середину людини-учня. Цей процес схожий з дрібленням космічних планет у всесвіті. Результатом стає поява нових світів. Цей процес супроводжується поділом праці, встановленням підгруп всередині біологічного виду людина-учень. Винаходи різних видів таких цифрових пристроїв слід розглядати не тільки як порив людського духу, але і як віртуально еволюційне явище, як мутацію зовнішнього соціокультурного матеріального організму, який продовжує фізіологічне тіло учня. Передбачити подальші наслідки розвитку таких мутаційних процесів неможливо, але вони триватимуть хочемо ми того чи ні.

Леруа-Гуран розрізняє три види пам'яті, які програмують поведінку. Перший вид пам'яті — це генетична пам'ять, котра присутня у всіх живих істотах, вона формує автоматичні поведінкові акти, суміщені з нашою біологічною природою: харчування або сексуальна поведінка. Другий вид пам'яті — індивідуальна пам'ять, яка накопичує програми через досвід та навчання. Вона існує на певному рівні у ссавців, але кількісно та якісно вирізняється у людей, передається та зберігається через рухи та за допомогою мови. Але є ще й третій тип пам'яті: етнічна чи соціальна пам'ять, яка передбачає поведінку, що опирається на техніку, де мова грає домінуючу роль чи за умови повторення послідовності операцій чи при створенні нових освітніх послідовностей. Мова — це дієвий інструмент, який звільняє від живого досвіду. Досвід людини каналами пам'яті піддається трансформації у мову. Тому було б логічніше, за Леруа-Гураном, співвідносити інстинкт не з інтелектом, а з мовою [7, с. 221]. Але ані інстинкт, ані інтелект неспроможні розглядатися як причини, керуючі поведінкою — вони наслідки.

Поки ми не позбавимось страху повернути собі наші власні вроджені інструменти спілкування до тих пір ми не вийдемо з хибного кола нав'язування омертвілих педагогічних моделей і самотужки станемо жертвами машин-роботів віртуального освітнього процесу. Наша боягузлива внутрішня дитина, яку ми не можемо змінити живе у нашому мозку вічно. Але з нею можна побудувати іншу дитину, героїчну, сміливу та нестримно спраглу до пізнання нового. Тому спробуємо не зневіритись в сьогоденні заради таємничого майбутнього, що колись прийде і прийняти це припинивши стверджувати, що все ще попереду, у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Крістева Ю. Жест: практика чи комунікація? *Вибрані праці: Руйнування поетики*. Київ, 2004. С. 114–135.
2. Ортега-і-Гассет Х. «Дегуманізація мистецтва» та інші роботи. Київ : Райдуга, 1991. 638 с.
3. Паршчиков А. М. Знімаю не я, знімає камера. URL: <http://parshchikov.ua/nulevaya-stepen-morali/snimayu-ne-ya-snimaet-kamera> (дата звернення: 10.11.2022).
4. Damisch H. Five Notes for Phenomenology of Photographic Image. *Summer*. 1978. Vol. 5, October. P. 70–72.
5. Ingold T. Tools for the Hand, Language for the Face: An Appreciation of Leroi-Gourhan's Gesture and Speech. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*. 1999. Vol. 30. No. 4. P. 411–453.
6. Круткін В. Л. Матеріальність соціокультурного життя в антропології Андре Леруа-Гурана. *Журнал соціології та соціальної антропології*. 2015. Т. 18. № 4 (81). С. 187–199.
7. McLuhan M., McLuhan E. *Laws of Media*. The New Science. Toronto; Buffalo : University of Toronto Press, 1988. 252 p.

ПІДГОТОВКА УЧИТЕЛІВ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Гриньова В. М.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Жерновникова О. А.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті на основі аналізу науково-методичної літератури та результатів власних досліджень, запропоновано розробку технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності. Ураховуючи специфіку підготовки вчителів до майбутньої професійної діяльності в сучасних умовах, визначено педагогічні умови, етапи та шляхи реалізації розробленої педагогічної технології.

Ключові слова: підготовка, майбутні вчителі, професійна діяльність, самореалізація, технологія.

In the article, based on the analysis of scientific and methodological literature and the results of own research, the development of a technology for training teachers for self-realization in future professional activities is proposed. Taking into account the specifics of training teachers for future professional activity in modern conditions, pedagogical conditions, stages and ways of implementing the developed pedagogical technology are defined.

Keywords: training, future teachers, professional activity, self-realization, technology.

Професійно-педагогічна діяльність сучасного вчителя набуває суб'єктивного змісту, характеризується високим рівнем самостійності та не може бути зреалізованою без розвитку здатності особистості до самореалізації творчого індивідуально-особистісного потенціалу.

Наукові доробки учених [1; 3; 4; 5; 7] та власний досвід, надають підстави визначити суть поняття «самореалізація особистості майбутнього вчителя», як процес, спрямований на усвідомлення, виявлення та прояв своїх індивідуальних та професійних можливостей, здійснення планів, які забезпечують досягнення найвищих результатів у навчально-професійній діяльності та утвердження себе не лише як особистості, а й як професіонала.

У межах нашого дослідження, доцільно процес підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності розглядати в контексті розробленої технології. Під технологією самореалізації майбутніх

вчителів розуміємо відтворюваний у технологічних умовах проєкт програм спільної діяльності викладачів та студентів, заснований на деяких педагогічних умовах. Технологія орієнтована на формування цілісної особистості, яка прагне до реалізації своїх індивідуальних та професійних можливостей, що забезпечують досягнення найвищих результатів у навчально-професійній діяльності та утвердження себе не тільки як особистості, а й як професіонала.

У процесі організації освітнього процесу, в майбутніх учителів формуються не лише навчальні дії, а й система професійних взаємин. Взаємодія з викладачем зумовлює характер формування професійно значущих якостей, ефективність навчальних процесів, мотивів навчально-професійної діяльності, зокрема і під час педагогічної практики. Така взаємодія допомагає реалізації особистісного потенціалу на той час, коли здобувачі освіти опановують предметний зміст та моделі професійної поведінки. Саме тому ключовими в нашій розробленій педагогічній технології є особистість викладача та особистість студента, який навчається професійній майстерності. Вони виступають як цілісний суб'єкт технології, що визначає її цілі, зміст навчання.

Під час проєктування технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності, ґрунтувалися на визначені нами педагогічні умови:

- актуалізація суб'єктного досвіду студентів та його включення до змісту професійної підготовки; розширення суб'єктних функцій студентів у освітньому процесі; проблематизація навчально-професійної діяльності та поведінки студентів;
- компетентність викладачів, які здійснюють професійну підготовку студентів з метою їхньої самореалізації; рефлексивне управління діяльністю студентів зі сторони викладача;
- розвиток здібностей до трансформації того чи іншого (предметного) змісту в діяльнісно-комунікативній формі; формування в майбутніх учителів професійно-технологічної культури, що є підґрунтям та творчим відтворенням професійного досвіду як основи подальшої самореалізації.

Головний результат та призначення діяльності викладача полягає у розвитку кращих якостей студента (або особистості майбутнього вчителя) у навчально-професійній діяльності. Мета студента — самореалізація, прояв власних здібностей та прагнень.

Освітній ефект розробленої нами технології залежить від рівня самопізнання особистості. Тому будь-який психолого-педагогічний цикл має завершуватися рефлексією викладача та студента, тобто виявленням наявних у ситуації та досвіді суб'єктів засобів та способів перетворення

об'єкта, визначенням їхньої готовності до даного виду діяльності. Завдяки рефлексії студент усвідомлює неузгодженість потенційних можливостей та необхідність діяльності, актуалізується потреба у самореалізації у цій діяльності, формуються та розвиваються професійні цінності. Всі вищезазначені позиції відносимо до першого — особистісно-ціннісного етапу технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Наступний етап технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності — проблемно-цільовий. Цілі навчання задаються вимогами до майбутнього вчителя, які містить класифікатор професій.

Разом з тим, їх конкретизація здійснюється на основі співвіднесення даних вимог з реальними можливостями, потребами та інтересами студентів, змістом процесу навчання.

Третій етап технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності — предметно-змістовний. Особистісно орієнтоване навчання робить акцент на особистісний бік змісту освіти: не лише як студент мислить, а й про що; не лише, як «проживає» освітній процес, а й як переживає його. Взявши за основу фундаментальні функції прояву особистості — рефлексію та самооцінку, створення Я-образу, самоорганізацію та саморегуляцію, самореалізацію — ми поставили основні цілі цього етапу — конструювання послідовності дій, побудова плану майбутньої професійної діяльності. Утім планування студентами своєї навчально-професійної діяльності містить не лише встановлення послідовності дій, а й розподіл роботи в часі з урахуванням обсягу завдань, їх труднощі, оптимальну організацію виконуваної роботи.

Змістовна частина технології включає те, що підлягає опануванню студентами для реалізації заданих цілей навчання та впливає на успішність та характер навчання студентів педагогічній майстерності.

Наступний етап спроектованої технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності — операційно-діяльнісний. Аналіз теорії та практики [2; 3; 4; 6] дозволяє стверджувати, що успіх навчання багато в чому залежить від упровадження різноманітних форм організації освітнього процесу, застосування різноманітних методів навчання. Процес навчання не може відбутися, якщо не створено умов, що забезпечують його ефективне здійснення.

П'ятий етап технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності — контрольнo-корекційний.

Контроль результатів навчання дозволяє визначити ефективність навчального процесу та здійснити корекцію всіх інших компонентів. На

цьому етапі вносяться зміни до змісту, джерел, засобів, форм і методів освітньої діяльності, удосконалюються вміння майбутніх учителів до саморегуляції процесу професійної діяльності, а також продовжуються рефлексивні процеси.

Заключний етап технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності — результативно-рефлексивний.

Головне завдання цього етапу — усвідомлення студентом видів діяльності, що проводилися, порівнюється виконання нових видів діяльності і те, як вони сформувалися, як їх використання позначилося лише на рівні самореалізації особистості; аналізується, чи було вирішено проблемну ситуацію з допомогою сучасних засобів навчання; розглядаються варіанти її рішення.

Отже, вищезазначене надає підстави визначити шляхи реалізації розроблених етапів технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності:

- входження у професійну діяльність: знайомство з професійною діяльністю, прийняття професії, усвідомлення студентом своєї причетності до педагогічної професії, розкриття особистісного змісту професійної діяльності;

- професійна спрямованість: формування потреб, мотиваційної сфери, інтересів та цілей, які майбутній ставить перед собою; професійне самовизначення майбутнього вчителя, інтеграція окремих його якостей у професійну спрямованість, становлення та розвиток Я-концепції студента, як педагога;

- професійна ідентифікація: початок становлення особистості та самореалізації майбутнього вчителя;

- самореалізація у професійній діяльності: виявлення, реалізація та подальше вдосконалення особистісного потенціалу у галузі професійної діяльності. Цей процес триває упродовж усього професійного та життєвого шляху особистості вчителя.

Подальші розробки спрямовані на реалізацію розробленої технології підготовки учителів до самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Гаркуша С. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. С. 110, 198–201.
2. Жерновникова О. А. Дидактична підготовка майбутніх учителів математики до проектування навчальної діяльності старшокласників: теоретичний та методичний аспекти : моногр. Харків : Іванченко І. С., 2015. 404 с.

3. Жерновникова О. А., Наливайко О. О., Черноус Н. А. Intellectual competence: essence, components, levels of formation. *Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 58. С. 33–42.
4. Жерновникова О. А., Єфіменко О. В., Наливайко О. О. Підготовка до професійної само-реалізації майбутніх дизайнерів в умовах дистанційного навчання. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2022. № 16. С. 152–166.
5. Костіна Л. Готовність учителя до інноваційної діяльності взагальноосвітньому навчальному закладі: вектори виміру. *Рідна школа*. 2014. Вип. 10. С. 3–11.
6. Пономарьова Н. О., Олефіренко Н. В., Жерновникова О. А., Масич В. В. Потенційні можливості позааудиторної роботи для інтелектуального розвитку майбутніх учителів фізико-математичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті* : міжнар. зб. статей / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко. Харків : ВІННОТ, 2019. С. 226–230.
7. Khatuntseva S., Kabus N., Portyan M., Zhernovnykova O., Kara S., Knysh S. The Method of Forming the Health-Saving Competence of Pedagogical Universities' Students. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2020. Vol. 12. P. 185–197. DOI:10.18662/rem/208.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Грона Н. В.

доктор педагогічних наук, доцент, викладач вищої категорії, викладач-методист,
Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради,
м. Прилуки, Україна

У статті автор доводить, що для якісної підготовки майбутніх фахівців у закладах фахової передвищої освіти позитивним є створення освітнього середовища, яке поєднує духовні й інтелектуальні складники. Саме на заняттях з української літератури ми можемо формувати світогляд, культуру, громадську зрілість і національну гідність.

Ключові слова: духовні й інтелектуальні складники, заклади фахової передвищої освіти, українська література.

In the article, the author proves that the creation of an educational environment that combines spiritual and intellectual components is positive for the quality training of future specialists in institutions of vocational pre-higher education. Exact on Ukrainian Literature classes we can form a worldview, culture, public maturity and national dignity.

Keywords: spiritual and intellectual components, institutions of vocational pre-higher education, ukrainian literature.

Підготовка фахівців у закладах фахової передвищої освіти спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових спеціалізованих завдань у професійній галузі.

Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019) відкриває значні можливості й перспективи для формування в Україні системи специфічної освіти, як окремої ланки. Уперше в законодавчій практиці визначено поняття студентоорієнтованого навчання, як сучасного концептуального підходу до організації освітнього процесу в педагогічних коледжах.

Для якісної підготовки майбутніх фахівців позитивним є створення освітнього середовища, зорієнтованого на професійно спрямовані навчальні предмети, їх інтегративність, поєднання духовних й інтелектуальних складників освітнього процесу [2, с. 20].

Українська література як навчальна дисципліна посідає важливе місце в системі викладання загальноосвітніх дисциплін, оскільки не лише збагачує майбутнього молодого спеціаліста знаннями з історії чи теорії текстотворення, а й сприяє особистісному формуванню студента як гро-

мадянина, зорієнтованого на вищі національні та загальнолюдські ідеали, який має активну життєву позицію, що виявляється у любові до України, свого народу, рідної мови, у бажанні не лише вивчати національну культуру, а й самому долучитися до її творення, збереження, передачі надбань майбутнім поколінням [3, с. 5].

Саме українська література впродовж століть була і зараз є тією життєвою силою, що дає молодій людині відчуття єдності з народом, подає зразки національного героїзму й морально-етичних канонів щоденної поведінки; класична українська література — один з найдосконаліших виявів національної культури, своєрідна візитна картка України у Європі та світі.

Саме на заняттях з української літератури ми можемо формувати молоде покоління з відповідним світоглядом, системою цінностей і переконань, високим рівнем культурного розвитку, громадською зрілістю і національною гідністю.

Практичний аспект дисципліни дає можливість оволодіти вміннями аналізу основних складників тексту, застосовувати надбанні знання під час створення власних творів різних типів та жанрів. Наприклад:

- Створіть мем «Європа і ми» або «...побачите, як у нас прекрасно — приходьте до нас у гості» (М. Семенко). Довідка: меми — це смішні зображення чи відео з надписами, які швидко поширюються в соціальних мережах та медіа. Часто їх пересилають друзям та знайомим, збільшуючи популярність та впізнаваність.

- Складіть піраміди життєвих цінностей Павла Тичини, Миколи Зерова та Максима Рильського. У кого із них життя змістовніше, духовно багатше?

- Уявіть себе журналістами, яким украй необхідно висвітлити «гостру» новину, і створити репортаж із місця подій за повістю «Тіні забутих предків». Увімкніть свою креативність на максимум, але спирайтеся на реальні факти.

- Прочитайте міркування «Порівнюючи творчість Івана Нечуя-Левицького і Панаса Мирного, літературознавець Сергій Єфремов писав: «Є у цих двох письменників схожість і в темах, і в загальному світогляді, хоча зовсім інші у кожного з них художні засоби. Левицький швидше жанрист, зовнішні обставини притягають найбільше його увагу, тому, може, й милується він так в описах природи та вроди своїх героїв і щедро розсипає ті описи у своїх творах. Панас Мирний — більше психолог. Проблеми внутрішнього життя, переживання душі людської переважно цікавлять цього письменника, і не етнографія, не зовнішні обставини, не природа в її показних формах, а люди з усіма людськими

рисами стоять у нього на першому плані». Як ви вважаєте, чому в художньому вираженні талантів Іван Нечуй-Левицький і Панас Мирний були суголосними митцями?

Отже, методика духовно-морального виховання студентів — це цілеспрямований, процес організації та стимулювання духовної й пізнавальної діяльності студентів. Він спрямований на формування системних знань про духовно-моральні цінності, що розвивають діалектичне та гнучке світорозуміння ціннісних орієнтацій; емоційної культури, вольової саморегуляції поведінки, здатності до самопізнання, самоосвіти; умінь і навичок високодуховної діяльності та духовно-моральної практики. На заняттях з української літератури ми ефективно поєднуємо духовно-інтелектуальне навчання і виховання.

Список використаних джерел

1. Грона Н. В., Попружна О. В., Ющенко В. В. Українська література : навч. посіб. для студ. вnz I–II рівнів акредитації. Ніжин, 2019.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ, 2000. 312 с.
3. Сіданіч І. Л. Актуальні проблеми духовно-морального виховання студентської молоді. *Наукові записки. Серія: психологія і педагогіка*. 2013. Вип. № 23. С. 233–241.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Гук І. П.

кандидат педагогічних наук,

Медичний фаховий коледж Харківського національного медичного університету,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто зв'язок між вивченням гуманітарних дисциплін, а саме змістом мовної підготовки, та процесом формування моральних цінностей медичних сестер під час набуття студентами загальних компетентностей; визначено комунікативний метод як найбільш ефективний при вивченні певних тем, пов'язаних з навчанням фахового спілкування.

Ключові слова: медична сестра, моральні цінності, спілкування, професійна етика.

The article examines the relationship between the study of humanitarian disciplines, namely the content of language training, and the process of forming the moral values of nurses during the acquisition of general competences by students, and identifies the communicative method as the most effective when studying certain topics related to the training of professional communication.

Keywords: nurse, moral values, communication, professional ethics.

У сучасному суспільстві моральні цінності добра, морального обов'язку, відповідальності, справедливості, честі й гідності людини, совісті відіграють найважливішу роль, адже саме вони особливо впливають на поведінку людей, їхні взаємини з іншими, на характер і культуру спілкування. Оскільки медицина відіграє виняткову роль у житті людини, то до етичної складової професійної поведінки медичного фахівця ставляться нині особливі вимоги. Відносини між ним та пацієнтом вимагають від медичних працівників, крім професійних знань, дотримання морально-етичних норм. Медична етика є нормою поведінки медичної сестри під час виконання службових обов'язків, а також виражає її професійну честь і гідність.

Професія медичної сестри відноситься до соціономічного типу професій. Саме тому провідна її діяльність спрямована на безпосереднє спілкування з пацієнтом. Біліченко О. В. зазначає, що «для медичних сестер не менше, ніж для лікарів, важливі культура спілкування, вихованість, душевність, здатність співпереживати, висока духовність, оптимізм, воля, психічна стійкість» [2, с. 147]. Відповідно до стандарту фахової передвищої освіти серед загальних компетентностей визначено такі: здатність

медичної сестри зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства, здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, спілкуватися іноземною мовою, здатність до міжособистісної взаємодії [4]. Набуттю названих компетентностей сприятиме вивчення гуманітарних дисциплін, оскільки вони «формують цілісне уявлення про загальнолюдські культурні цінності, закладають моральні категорії, подають розуміння національних пріоритетів, стимулюють мислення, являють технологію самоосвіти, сприяють покращенню мовної культури студентів» [6, с. 82].

Навчити майбутніх медичних працівників культури спілкування як рідною, так і англійською мовою покликані дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)». Уміння спілкуватися мовою професії сприяє швидкому засвоєнню спеціальних дисциплін, підвищує ефективність праці, допомагає орієнтуватися в професійній діяльності. На заняттях з мови студент навчається здійснювати спілкування в типових фахових ситуаціях.

У процесі роботи над розділом «Етика ділового спілкування» студенти вивчають сутність і зміст етики ділового спілкування, етичні норми й нормативи, розглядають особливості професійної етики медичної сестри. Загальні принципи та правила ділового спілкування фахівця передбачають розгляд таких аспектів, як: моральність, повага до інших людей, раціональність, правила критики та самокритики.

Професійно спрямована медична англійська мова є інтегрованою дисципліною, що поєднує цикли навчання класичної англійської мови, а також навчання граматики, лексики та стилістики власне медичної мови. Вона тісно пов'язана із клінічними дисциплінами та дисциплінами природничо-наукової підготовки, адже неможливо викладати студентам тему медичної спрямованості, не маючи уявлення про її зміст. Програма передбачає вивчення особливостей роботи медичної сестри в різних відділеннях лікарні. Опрацювання певних тем, як-от: «Нещасні випадки та невідкладна медична допомога», «Участь медичної сестри в обстеженні пацієнта», «Особливості роботи медичної сестри з онкохворими пацієнтами», «Догляд за пацієнтами в педіатрично-неврологічному відділенні», «Догляд за пацієнтами опікового відділення» тощо — передбачає набуття студентами вмінь спілкування з пацієнтами, які вимагають особливого ставлення медичної сестри.

Спілкування спрямоване на досягнення певного результату, вирішення конкретної проблеми. Майбутня медична сестра повинна розуміти, що вона несе основну відповідальність перед тими, хто потребує її підтримки. Під час надання допомоги намагається створити атмосферу шанобли-

вого ставлення до етичних цінностей, звичаїв і духовних переконань пацієнта. Навчання студентів спілкування з пацієнтом потребує застосування відповідної методики викладання зазначених дисциплін.

Слід зазначити, що ефективним методом навчання виступає комунікативний, який «орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування» [5, с. 123]. Науковці виділяють такі закономірності: діяльнісний характер мовленнєвого спілкування, що втілюється в комунікативній поведінці викладача та в комунікативно вмотивованій, активній поведінці студента; предметність процесу комунікації, яка має бути змодельована обмеженим, але точно визначеним набором предметів обговорення (тем, проблем, подій тощо); ситуації спілкування, що моделюються; мовленнєві засоби, які забезпечують процес спілкування й навчання в цих ситуаціях [1, с. 123].

Отже, формування моральних цінностей майбутніх медичних сестер відбувається не лише під час вивчення клінічних дисциплін, медсестринської етики та деонтології. Вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема мов професійного спрямування, також допомагає студентам набути вміння й навички спілкування з пацієнтами на гуманістичному рівні моральної культури.

Список використаних джерел

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підр. для студ. класичних, пед. і лінгв. ун-тів / ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2013.
2. Біліченко О. В. Основи професійної етики медичних працівників : навч.-мет. посіб. Вінниця : Твори, 2019.
3. Етичний кодекс медичних сестер України, 1999. URL: <https://medplatforma.com.ua/files/Articles%20MEDSPRAVA/1591/etichnui-kodks-medsestru.docx> (дата звернення: 28.10.22).
4. Стандарт фахової передвищої освіти освітньо-професійного ступеня фаховий молодший бакалавр галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 223 Медсестринство : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.11.2021 № 1202. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Fakhova%20peredvyshcha%20osvita/Zatverdzeni.standarty/2021/11/08/223-Medsestrinstvo.pdf> (дата звернення: 28.10.22).
5. Степанюк А. В. Формування професійно значущих якостей медичних сестер у процесі фахової підготовки : моногр. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017.
6. Уварова О. О. Гуманітарні дисципліни у медичному ВНЗ: особистісний, практичний та виховний аспекти. *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій* : мат. II всеукр. наук. конф., 26–27 жовтня 2018 р., м. Дніпро. Дніпро : СПД «Охотнік», 2018. Вип. I. С. 82–83.

ВПРОВАДЖЕННЯ ДУХОВНИХ І ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗЗСО

Гула О. С.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

У статті зазначено низку проблем, які постають перед українським суспільством, значення ціннісних орієнтацій, моральних та духовних орієнтирів молодого покоління. Окреслено вагому роль директора школи у вибудовуванні освітнього процесу на аксіологічних засадах, а також важливі принципи щодо впровадження духовно-інтелектуальних цінностей в освітній процес.

Ключові слова: освіта, виховання, духовні цінності, управління.

The article indicates a number of problems facing Ukrainian society, the importance of value orientations, moral and spiritual orientations of the young generation. The important role of the school director in building the educational process on axiological bases, as well as important principles regarding the introduction of spiritual and intellectual values into the educational process, are outlined.

Keywords: education, upbringing, spiritual values, management.

Серед низки проблем, які постають перед українським суспільством, ціннісні орієнтації, моральні та духовні орієнтири молодого покоління набувають особливого значення. Головним завданням освіти є підтримка безперервності системи цінностей у суспільстві, формування цілісного ставлення. Цьому й слугують засадничі принципи духовної педагогіки, які поєднують моральні ідеали та загальнолюдські цінності духовного виховання учнівської молоді.

Важлива роль у вихованні школярів на інтелектуальних та духовних засадах належить загальноосвітнім закладам середньої освіти. Проте і в самому закладі освіти має бути сформована система цінностей, що безумовно відбувається завдяки корпоративній ідеології. Вагому роль відіграє директор школи, який за допомогою колективу вибудовує освітній процес на аксіологічних засадах. Погоджуємося із думкою О. Вишневського, що «незалежно від історично сформованих виховних поглядів, у найближчому майбутньому нам потрібен буде не мрійник, не емоційна та самозречена істота, а практичний, ініціативний діяч, господар з міцним характером, вольовий, цілеспрямований, з глибокою вірою в цінності, яким служить» [3, с. 118].

Саме аксіологічні засади характеризують ефективну діяльність з управління закладом освіти та дозволяють керівнику визначити заради

чого вона здійснюється. Система цінностей управління характеризує перехід управлінських знань у переконання керівника та таким чином пов'язує інформаційно-знаннєву складову з практичною сферою особистості. Саме сформованість системи цінностей управління закладом освіти характеризує перевагу внутрішніх чинників у діяльності керівника. Така перевага є основою формування майстерності, стабільності, сталості діяльності керівника закладу освіти. Ціннісні орієнтації опосередковують ставлення керівника до управління, до себе, до підлеглих, до стейкхолдерів, громади [4, с. 85].

Звичайно, що особлива відповідальність за виховання дітей, виховання «справжньої людини», як зазначав В. Сухомлинський, лежить на батьках, які з колиски є певним моральним ідеалом для дитини [4]. Однак лише активна взаємодія всіх учасників освітнього процесу — вчителів, учнів і батьків, їхні спільні ціннісні установки, в основі яких загальнолюдські та національні духовно-моральні цінності, будуть сприяти формуванню гармонійно розвинутих особистостей.

Безумовно, що виховання духовно-моральної особистості школяра є важливим завданням закладу загальної середньої освіти. З огляду на це, у закладах освіти особлива увага має приділятися не тільки інтелектуальному розвитку учнів, а й формуванню їхньої високої духовності. Духовні орієнтири мають пронизати освітній процес на всіх його вікових етапах. І тут фігура педагога є ключовою. Сучасний вчитель може бути успішним, якщо володіє великим вмінням зачаровувати вихованців щирістю, альтруїзмом і любов'ю до людей [1, с. 5].

У школі дитину мають озброїти знаннями щодо розуміння своїх прав та обов'язків, навчити аргументувати свої погляди та переконання, активно залучати до громадських справ, а головне вчителі мають створити відповідні освітні можливості для школярів і представити бажану аксіологічну систему своїм ставленням. Сьогодні як ніколи раніше, педагогу важливо усвідомити свою найважливішу професійну цінність — особистість учня, людини, яка розвивається і формується. Освітній процес у закладі освіти завжди тісно переплітається з формуванням найважливіших духовних цінностей. Саме вчитель закладає морально-духовні орієнтири, коли учень вперше переступає поріг школи. Учіння й виховання — нерозривні процеси, які тісно переплітаються між собою і їх неможливо відділити в освітньому процесі. У навчанні — виховують, у вихованні — навчають.

Окреслимо важливі принципи щодо впровадження духовно-інтелектуальних цінностей в освітній процес, а саме:

- принцип гуманізму (кожна особистість розглядається як найвища цінність і мета розвитку суспільства);

- принцип єдності загальнолюдських і національних цінностей;
- принцип моральної дії (постійна духовна робота над собою, зі своїми вихованцями, яка виявляється у конкретних добродійних справах);
- принцип індивідуалізації — як визнання права кожної особистості на неповторність і унікальність;
- принцип морального розвитку — як втілення змісту моралі у свідомість і поведінку особистості;
- принцип розумового розвитку (у вигляді системи мобільних знань та гнучких методів здобуття й критичного осмислення цих знань, що уможлиблює адекватне оцінювання дійсності в органічній єдності з засвоєними цінностями);
- принцип вільного і свідомого вибору. Свідомий вибір лінії поведінки, життєвих принципів і установок духовно-моральної особистості має враховувати розумні запити й інтереси інших людей, що є особливо важливим у період егоїстичної індивідуалізації особи сучасного споживачького світу, в якому зростає і формується сучасна молодь [2, с. 127].

Таким чином, духовні, інтелектуальні цінності є невід’ємною складовою освітнього процесу закладу освіти, що сприяє формуванню ціннісної системи цінностей вихованців.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : моногр. Київ; Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
2. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку : наук.-метод. посіб. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. 200 с.
3. Вишневський О. І. Сучасне українське виховання. *Педагогічні нариси*. Львів, 1966. С. 134–178.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978. 263 с.
5. Управління закладами освіти: теорія, історія, практика : моногр. / за заг. ред. О. Л. Кірдан. Умань : Візаві, 2020. 290 с.

МОРАЛЬНО-ДУХОВНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: СУТЬ ПОНЯТЬ

Десятник К. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Городенська В. С.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

У статті акцентовано увагу на важливості морально-духовного виховання дітей та молоді. Звернено увагу на те, що моральність є складовою духовності і проявляється в таких якостях особистості, як доброта, милосердя, гуманізм, свобода, любов, повага до ближнього тощо. Розкрито суть поняття «моральне духовне виховання» щодо різних вікових категорій здобувачів освіти: дітей дошкільного віку, підлітків, студентів, молодших школярів.

Ключові слова: моральність, духовність, морально-духовне виховання, молодші школярі.

The article focuses attention on the importance of moral and spiritual education of children and youth. Attention was drawn to the fact that morality is a component of spirituality and is manifested in personal qualities, such as kindness, mercy, humanism, freedom, love, respect for one's neighbor, etc. Defines the semantic essence of the concept «moral and spiritual education» in relation to different age categories of education seekers: preschool children, teenagers, students, primary school students.

Keywords: morality, spirituality, moral and spiritual education, primary school students.

Виховання і самовиховання душі людини — її почуттів, розуму та волі — одна із «болючих» проблем сучасної школи, від цього фактору залежить духовно-моральне здоров'я як кожної окремої особи, так і психологічна атмосфера всього суспільства загалом. Тому власне через цілеспрямовано організоване духовно-моральне виховання і самовиховання ми поступово зможемо змінити і саме суспільство — зробити його людянішим, гуманнішим і демократичнішим [6, с. 371].

Філософське трактування особливостей духовного і морального виховання особистості знаходить своє відображення в працях В. Андрущенка, Р. Арцишевського, Н. Бородіної, Н. Іордакі, О. Какуріна, Н. Караульної та ін.

Проблема морально-духовного розвитку особистості розглядається на психологічному (І. Бех, М. Боришевський, О. Климишин, С. Максименко, Е. Помиткін, В. Семиченко, Ж. Юзвак та ін.) та педагогічному (Г. Авдіянц, А. Богуш, В. Боднар, В. Бутенко, В. Ворожбіт, Л. Зданевич, М. Євтух, О. Кіян, О. Коберник, О. Монке, Ж. Петрович, І. Сіданич, О. Сухомлинська, О. Сухомлинський, Г. Падалка, Т. Тюріна, Г. Шевченко та ін.) рівнях.

У контексті проблеми дослідження розглянемо суть поняття «морально-духовне виховання» щодо різних вікових категорій здобувачів освіти.

Насамперед слід зазначити, що моральність у працях науковців (О. Климишин, О. Монке, Н. Рада, Т. Русакова, Ж. Юзвак тощо) розглядається як компонент духовності. Зокрема О. Монке у своєму дослідженні доводить взаємозумовленість розвитку моральності особистості та її духовності й наголошує на тому, що моральність є складовою духовності, яка знаходить прояв у таких якостях особистості, як доброта, милосердя, гуманізм, свобода, любов, повага до ближнього тощо, які є за своєю суттю морально-духовними цінностями. Моральний розвиток особистості — це процес засвоєння норм і правил суспільної поведінки в умовах активного спілкування та спільної діяльності дитини та дорослого [4, с. 3].

Духовність інтерпретується Т. Русаковою як універсальна, надособистісна, позаситуативна, як транскультурний феномен. Моральність же, на переконання вченої, пов'язується з міжособистісними стосунками, що мають соціальну, культурну і етнокультурну зумовленість, яка впливає на інтерпретацію моральних категорій, цінностей. Якщо ядром моральності є ставлення людини до своїх соціальних обов'язків, то ціннісне ставлення до життя, що ґрунтується на здатності ціннісного переживання життя в усіх його проявах, є ядром її духовності [5, с. 74].

Значний інтерес становлять судження О. Климишин, І. Силуянової, Е. Соколова, Ж. Юзвак, які зміст духовності розуміють як інтеграцію моральності, гуманності, здатності до вольової регуляції чуттєвої царини. Зокрема, О. Климишин акцентує на тому, що відображення об'єктивної дійсності крізь призму добра і зла відбувається завдяки моральності як одного з найважливіших смислових компонентів духовності [3, с. 86].

Правомірно стверджувати, що поняття «духовність» розглядається науковцями як родове щодо моральності.

Суть поняття «морально-духовне виховання» дошкільників О. Монке трактує як складний за своїм характером, керований і цілеспрямований психолого-педагогічний процес взаємодії дитини з елементами духовної культури, спрямований на становлення внутрішньої системи духовних цінностей (загальнонародських і національних); надбання досвіду морально-духовної поведінки, який формується передусім на підставі знань про

моральні та духовні цінності, які надалі усвідомлюються й перетворюються у власні пріоритети, стають мотивами своєї життєдіяльності [4, с. 3].

За визначенням О. Кіян, морально-духовне виховання молодших підлітків — це один із найважливіших процесів виховання, що полягає в обізнаності з морально-духовною структурою особистості, переконаннями в необхідності дотримання норм і правил поведінки, потребі оволодіння морально-духовними нормами; пріоритетності морально-духовних цінностей, адекватності самооцінки; позитивному ставленні до батьків та оточуючих; умінні робити духовно-моральний вибір, прагненні до самовдосконалення, яке ґрунтується на знаннях про морально-духовні цінності, позитивному ставленні до них та проявляється у моральних учинках [2, с. 8].

Нам імпонує думка С. Гурова про те, що духовно-моральне виховання формує стрижень особистості, впливає на всі сторони і форми взаємовідносин людини зі світом: на її етичний і естетичний розвиток, на моральні судження, світоглядну систему, громадянську позицію, патріотичну та сімейну орієнтацію, інтелектуальний потенціал, емоційний стан, загальний фізичний і психічний розвиток [1, с. 29].

Вивчаючи проблему формування духовно-моральних цінностей студентів, дослідник доводить, що духовно-моральне виховання сприяє формуванню у людини моральних почуттів (совісті, обов'язку, віри, відповідальності, громадянськості, патріотизму); моральності (терпіння, милосердя, лагідності, незлобиво); моральної позиції (здатності розрізняти добро і зло, прояву самовідданої любові, готовності до подолання життєвих випробувань); моральної поведінки (готовності служіння людям і Батьківщині, духовної розсудливості, слухняності, доброї волі). Внутрішню основу суспільства мають скласти духовні норми, традиції і цінності [1, с. 146].

З огляду на вище зазначене морально-духовне виховання молодших школярів розуміємо як цілеспрямований процес, що передбачає активну взаємодію вчителів та учнів, спрямований на духовний розвиток особистості, формування ціннісно-сислової сфери в процесі засвоєння морально-духовних і національних цінностей, моральних норм поведінки в суспільстві, позитивному ставленні до них та проявляється в моральних учинках та поведінці.

Отже, провідною метою освіти на сучасному етапі є створення умов для всебічного розвитку людини як особистості, формування морально-духовних і національних цінностей, виховання відповідальних громадян, які здатні спрямувати свою діяльність на користь іншим людям і суспільству.

Список використаних джерел

1. Гуров С. Ю. Формування духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей засобами художньої літератури : дис. ... д-ра пед. наук. Східноукраїнський нац. Ун-т імені Володимира Даля, 2020.
2. Кіян О. І. Батьківсько-вчительська взаємодія як чинник морально-духовного виховання молодших підлітків : дис. ... канд. пед. наук. Інститут проблем виховання, 2010.
3. Климишин О. Концептуальні положення духовності особистості. *Єдність національного і загальнолюдського у формуванні морально-духовних цінностей* : зб. наук. праць. Ів.-Фр., 2002.
4. Монке О. С. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до морально-духовного виховання дошкільників засобами художньої літератури : дис. ... д-ра пед. наук. Інститут проблем виховання, 2020.
5. Русакова Т. Г. Культуро-динамическая система содействия становлению духовного опыта ребенка : дис. ... д-ра пед. наук. 2006.
6. Тюріна Т. Г. Виховання духовності студентської молоді у контексті ноосферної освіти : дис. ... д-ра пед. наук. Східноукраїнський нац. ун-т імені Володимира Даля, 2018.

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Довженко Т. О.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Прищепов М. М.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто проблему інноваційної педагогічної діяльності як засобу професійного становлення майбутнього вчителя. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність поняття «інновація»; розглянуто спектр застосування педагогічних інновацій в освітньому процесі; охарактеризовано основні ознаки інноваційної педагогічної діяльності; визначено роль інноваційно-орієнтованого педагогічного середовища у професійному становленні майбутніх учителів.

Ключові слова: інновація, майбутні вчителі, освітній процес, професійне становлення, інноваційна педагогічна діяльність, інноваційно-орієнтоване педагогічне середовище.

The article examines the problem of innovative pedagogical activity as a means of professional development of the future teacher. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concept of «innovation» is defined; the range of application of pedagogical innovations in the educational process is considered; the main features of innovative pedagogical activity are characterized; the role of an innovation-oriented pedagogical environment in the professional development of future teachers is determined.

Keywords: innovation, future teachers, educational process, professional development, innovative pedagogical activity, innovation-oriented pedagogical environment.

Звернення до проблем інноватики та віднесення їх до найважливіших напрямів сучасної наукової педагогічної думки стали результатом зростаючої динаміки інноваційних процесів у сфері освіти. Інноваційні процеси — це ціла система змін, нерозривно пов'язаних зі змінами в суспільстві та вимогами до підготовки фахівців, у тому числі студентів педагогічних закладів вищої освіти.

Термін «інновація» увійшов в науку у XIX ст. як антонім до терміну «традиція». Дане поняття сформувалося в рамках антропології та етно-

графії, але потім поширилося у предметних галузях цілого ряду гуманітарних дисциплін [3, с. 18].

На теоретико-методологічному рівні проблема інновацій найбільш повно відображена у педагогічних дослідженнях таких учених, як Ю. Будас, І. Гавриш, Н. Даниленко, І. Дичківська, Н. Разіна, Г. Сиротенко тощо.

Загальнонаукове поняття «інновація» визначається як цільова зміна у функціонуванні системи, причому, у широкому сенсі це можуть бути якісні та (або) кількісні зміни у різних сферах та елементах системи [2, с. 16].

У педагогічному процесі інновації здійснюються:

- у змісті освіти (зміна навчальних планів, програм, запровадження нових навчальних дисциплін, створення інтегративних курсів тощо);
- у технологіях навчання (технологічні нововведення);
- в організації освітнього процесу;
- у керуючій системі закладу освіти;
- у творчій спрямованості педагогічного колективу загалом та кожного з викладачів зокрема;
- у структурі взаємодії учасників педагогічного процесу;
- в організації позанавчальної пізнавальної діяльності студентів;
- у взаємовідносинах закладу освіти з мікросоціумом;
- у розвитку багатофункціональності закладів середньої педагогічної освіти;
- у розвитку науково-дослідної діяльності викладачів;
- у становленні дослідницької діяльності студентів [1, с. 12].

У нашому дослідженні інноваційні зміни певним чином торкаються всіх структурних елементів педагогічного процесу.

Проведений аналіз літератури та досвід роботи закладів вищої освіти дозволяє нам виділити та охарактеризувати основні ознаки інноваційної педагогічної діяльності:

1. Цілеспрямованість. Вибір напрямів інноваційної діяльності зумовлюється цілями розвитку закладу освіти. Вона може здійснюватися з метою якісної зміни педагогічної системи, розвитку особистісно-професійної компетентності вчителів, підвищення наукового потенціалу закладу освіти, удосконалення якості підготовки спеціалістів, зростання освіченості викладачів та студентів.

2. Активність. Визначальною якістю інноваційної діяльності є активність, оскільки, на відміну від традиційної вона вимагає виходу за межі нормативної діяльності та реалізації внутрішньої потреби у досягненні нового. Тільки наявність внутрішньої потреби у пізнанні та впровадженні нового є спонуканням для активної участі суб'єкта в інноваційній діяльності та веде за собою творче самовираження. Інноваційну діяльність

можна розглядати як цілеспрямовану активність, що дає особистісно-значущий результат.

3. *Свідомість*. Інноваційна діяльність здійснюється суб'єктами освіти. Свідомість пов'язана з цілеспрямованістю і проявляється у намірі досягнення поставлених соціально значущих цілей (освітніх, професійних, наукових, самоосвітніх тощо). Включення у свідому діяльність, яку потрібно обмірковувати, спроектувати, забезпечити та керувати нею, розширює можливість самопізнання та самовдосконалення особистості вчителя.

4. *Мотивованість*. Визначальним аспектом інноваційної діяльності є її вмотивованість. Це зумовлено тим, що інноваційна діяльність пов'язана не лише з умінням вирішувати відомі завдання, а й з наявністю мотиваційної готовності, сприйнятливості до пошуку та вирішення завдань за межами будь-якого зовнішнього контролю.

5. *Предметність* інноваційної діяльності проявляється у вираженні відносин суб'єкта з новацією (діяльність з освоєння, проектування, розробки, апробації, впровадження), при цьому спрямованість інноваційної діяльності на педагогічні новації має соціально значущі цілі.

6. *Продуктивність* інноваційної діяльності. Визначальним аспектом перетворюючого впливу на суб'єкт інновації є тісний зв'язок інноваційної діяльності з науково-дослідним пізнанням. При їх здійсненні максимально актуалізуються потенційні можливості вчителів, створюються сприятливі умови для самореалізації [5, с. 6].

Перетворююча дія інноваційної діяльності проявляється в тому, що вона спочатку носить дослідницький, творчий, перетворюючий характер і спрямована не на повторення та відтворення відомих способів суб'єктами інноваційної діяльності, а на створення та використання принципово нових підходів, форм і технологій в освітньому процесі. Інноваційна діяльність перетворює вплив на самих суб'єктів та якісно впливає на збільшення рівня освіченості й професійне становлення майбутніх вчителів, про що свідчать результати численних досліджень [6, с. 82].

Науковці зазначають, що інноваційна діяльність не може існувати та розвиватися стихійно. Вона потребує спеціальної організації: інноваційну діяльність потрібно проектувати, тобто переосмислювати її результат і ті засоби та способи, якими його можна досягти [4, с. 158]. Безперечно, до інноваційної діяльності потрібно готувати. Студенти в процесі навчання у ЗВО повинні опановувати методи, засоби та форми інноваційної діяльності, а також способи оволодіння інноваційною культурою. Для цього необхідно організувати інноваційно-орієнтоване педагогічне середовище.

Слід зазначити, що інноваційно-орієнтоване педагогічне середовище сприятиме професійному становленню майбутніх учителів, якщо воно матиме наступні характеристики: релевантність майбутнього професійно-педагогічного середовища, що здійснюється за допомогою включення до навчального моделювання та проєктування актуальних завдань майбутньої педагогічної діяльності, встановлення зв'язку навчального матеріалу з актуальними життєвими проблемами та педагогічною практикою; інноваційність, що реалізується за допомогою включення до навчального процесу елементів педагогічного дослідження, а також використання сучасних інноваційних педагогічних технологій, форм, засобів та методів навчання; активність, що реалізується за допомогою стимулювання самостійної роботи студентів, актуалізації їх творчого потенціалу, дослідницьких умінь та навичок; комфортність, що передбачає створення сприятливих умов навчання в рамках інноваційно-орієнтованого педагогічного середовища, які сприяють формуванню ціннісного ставлення до інноваційної педагогічної діяльності [2, с. 32].

Отже, інноваційно-орієнтоване педагогічне середовище передбачає зміну стилю взаємовідносин між викладачем та студентом за допомогою: організації психолого-педагогічного супроводу професійного становлення майбутніх вчителів; здійснення викладачем ролі «консультанта», що дозволяє студентам самостійно працювати над пошуком та вирішенням навчальних та професійно-педагогічних завдань; підвищення ролі самооцінки та взаємооцінки результатів навчальної та науково-педагогічної діяльності. Таким чином, підготовка майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності буде ефективнішою в умовах організованого інноваційно-орієнтованого педагогічного середовища, що позитивно впливатиме на їх професійне становлення.

Список використаних джерел

1. Будас Ю. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності засобами ділової гри : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2010. 23 с.
2. Гавриш І. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2006. 44 с.
3. Даниленко Л. Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2005. 42 с.
4. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 304 с.
5. Разіна Н. Акмеологічний підхід до розвитку професіоналізму сучасного педагога в інноваційному освітньому середовищі середньої школи. *Вісник наукової школи педагогіки «АКМЕ»*. 2009. Вип. 3. С. 8.
6. Сиротенко Г. Інновації як основа змін освітньої практики : інф.-метод. зб. Полтава : ПОІППО, 2005. 160 с.

ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дорош Т. Л.

кандидат наук з державного управління,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

Лебедєва В. О.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Метою статті є розкриття особливостей формування практичного досвіду майбутнього фахівця мистецького профілю навчання. Наведені приклади індивідуальних занять зі спеціального музичного інструмента, зокрема, фортепіано, де запропоновано фольклорні та класичні твори для розширення слухового та інструментально-виконавського досвіду.

Ключові слова: практичний досвід, майбутній фахівець музичного мистецтва, освітній процес.

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the formation of the practical experience of a future music specialist. There are examples of individual lessons on a special musical instrument, in particular, the piano, where folklore and classical works are offered to expand the auditory and instrumental-performance experience.

Keywords: practical experience, future music specialist, educational process.

Специфіка освітнього процесу на факультетах мистецького спрямування в ЗВО полягає в поєднанні різних форм фахової діяльності, де учасники здобувають теоретичні та практичні знання, виробляють виконавські вміння та навички, що є базовими для формування практичного досвіду майбутнього фахівця. Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва досліджувались у працях багатьох науковців (М. Демидової, І. Левицької, О. Новської, М. Михаськової), утім кожне наступне десятиліття вносить у цей зміст суттєві корективи, тому актуальність їх дослідження не згасає.

Метою статті є розкриття особливостей формування практичного досвіду майбутнього фахівця мистецького профілю навчання.

У процесі навчання здобувачів кафедри фортепіано головним завданням є розвивати здатність відтворювати зміст музичних творів, виховувати почуття активного ставлення до них, бажання реалізувати себе як творчу особистість в освітньому процесі. Не менш важливим є вміння знаходити емоційний відгук у власній інтерпретації музичних творів, розуміння їх суттєвих ознак, стильових особливостей.

Так, працюючи над виробленням власної концепції інтерпретації конкретної музичної композиції, виконавець має відчувати потребу дослідити всі деталі трактування музичного твору, розкрити його художньо-образний зміст, різні точки зору авторського задуму. Такий підхід сприятиме активному збагаченню власного багажу знань, розширенню музичного мислення. Тобто, зрозуміти музичний текст — це значить засвоїти сенс та зміст твору, пережити певний духовний стан, який передає композитор [4, с. 33].

Автори колективного посібника з основного музичного інструменту також указують, що важливим складником фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору, яка виступає в якості умови формування виконавської інтерпретації. Адекватна передача композиторського задуму передбачає не лише особистісне ставлення до авторського тексту, відчуття стилю, форми та змісту твору, але й застосування в цій роботі всього спектру вже набутих знань, виконавських умінь і навичок [1, с. 34].

М. Михаськова стверджує, що досвід музично-педагогічної діяльності майбутнього фахівця музичного мистецтва — це отриманий у процесі навчання продукт здійснення способів і засобів вирішення поставлених музично-педагогічних завдань, який реалізується в музично-творчій діяльності. Учена підкреслює, що тільки коли особистість діє, вона отримує діяльнісний інструмент — досвід [3, с. 128].

У процесі фахової підготовки здобувачів варто також звертати увагу на професійну самостійність майбутніх фахівців музичного мистецтва. На думку З. Дубового належний рівень їхньої самостійності забезпечується шляхом засвоєння комплексу фахових знань і специфічних самостійних дій, окреслених змістовим критерієм, який визначає всю широту професійної ерудиції майбутніх фахівців. Головним показником, — наголошує науковець, — є професійна грамотність, зокрема якість знань майбутніх фахівців із фахових дисциплін, їх міцність, усвідомленість, гнучкість у сприйнятті мистецьких і педагогічних явищ, а також різні види, форми, способи та прийоми організації самостійного освітнього процесу [2, с. 88].

Для формування практичного досвіду майбутнього фахівця музичного мистецтва не менш важливим є здатність публічно презентувати свої

вміння. При цьому слід урахувати, що обов'язково буде надмірне сценічне хвилювання. Вважаємо, що для запобігання цим перешкодам необхідно:

- завчасно обирати репертуар, що відповідає виконавським можливостям здобувача, його інтересам і вподобанням;
- заздалегідь відпрацьовувати «аварійні» міста, щоб надалі не відволікатись на технічні труднощі, відчувати впевненість, бути уважним, зосередженим;
- регулярно проводити репетиції, уявляти слухацьку аудиторію, не дозволяти собі зупинятися та виправляти помилки. Не менш корисним буде, наприклад, зробити запис своєї власної інструментальної гри, після чого прослухати, поглянути на себе начебто з боку, оцінити своє виконання з позиції слухача (здійснити самоконтроль);
- уміти обирати правильний режим відпочинку, особливо перед концертним виступом.

Формування практичного досвіду майбутнього фахівця музичного мистецтва відбувається на індивідуальних музичних заняттях, зокрема, фортепіано. У процесі таких занять здобувачі накопичують знання, виявляють здатність у розкритті свого особистого ставлення до музичних творів, стійкий інтерес до музично-педагогічної діяльності загалом. Під час їх проведення застосовуються навички інтонаційного та цілісного аналізу музичних творів, зв'язки з іншими видами мистецтв. Окрім цього, здобувачі вчать вести цікаву розповідь про головних персонажів, визначати особливості драматургії, форму та художній зміст, відтворювати драматургічну концепцію музичного твору.

Розглянемо твори професійно-педагогічного репертуару, серед яких є «Хабанера» Ж. Бізе (фрагмент з опери «Кармен»). Іспанський народний танець-пісня з характерним ритмічним супроводом демонструє граціозність і вишуканість красуні Кармен (тут можна згадати кастаньети, досить розповсюджений ударний інструмент, який одягають на руки й клацають пальцями для відтворення звуку). Низхідний рух тріолей у мелодії утворює поліритмічний ефект, підкреслює примхливий характер циганки, її чарівність і пристрасть. Особлива увага звертається на правильне відтворення ритмічного малюнку в музиці (його особливість — не співпадіння супроводу та вокальної партії), регістрове звучання мелодії (спочатку вчили без акомпанементу з поступовим її включенням). Емоційна передача темпераментного, яскраво художнього образу Кармен розкриває особистісні відчуття здобувачки в інструментальному звучанні. Наступним показником сформованості досвіду майбутнього фахівця музичного мистецтва є якісне відтворення української народної пісні в обр. А. Іванова

«Їхав козак за Дунай». Лірична мелодія передає розлуку козака з коханою дівчинонькою. Потужна енергетика цієї пісні є лише малесенька крихітна частинка нашої безцінної культурної спадщини. Некваплива мелодія, яка виконується на *legato*, передає почуття й переживання закоханих. Здобувачка продемонструвала здатність слухати та контролювати свої дії, уміння відтворювати розмаїте акордове звучання в супроводі, досягати цілісність усієї композиції.

Підводячи підсумки вищевикладеному, можемо констатувати, що освітній процес має бути цікавим і привабливим, сприяти розвитку гармонійно розвиненої особистості, набуттю та формуванню практичного досвіду майбутнього фахівця музичного мистецтва. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень убачаємо в застосуванні нових форм і методів, що сприятимуть якісній підготовці здобувачів.

Список використаних джерел

1. Демидова М. Г., Левицька І. М., Новська О. Р. Основний музичний інструмент : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем ОПП Середня освіта (Музичне мистецтво), спеціальність 014 Середня освіта (Музичне мистецтво); ОПП Музичне мистецтво, спеціальність 025 Музичне мистецтво. Одеса : Університет Ушинського, 2020. 200 с.
2. Дубовий З. С. Формування самостійності майбутніх учителів музики у процесі дистанційного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2019. 260 с.
3. Михаськова М. А. Система формування професійного досвіду музично-педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва : моногр. / за наук. ред. І. М. Шоробури. Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2020. 521 с.
4. Чень Бо. Формування готовності майбутнього вчителя музики до виконавсько-інтерпретаційної діяльності у процесі інструментального навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2017. 236 с.

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Дорошенко Г. Є.

учитель початкових класів Харківської загальноосвітньої школи № 57,
м. Харків, Україна

У статті охарактеризовано нові тенденції в розвитку теорії і практики освіти та виховання молоді в Україні, визначено роль синергетичного підходу до духовно-морального виховання молоді.

Ключові слова: синергетичний підхід, заклад освіти, молодь, особистість, творча активність, виховна парадигма, освітній простір.

The new trends in the development of the theory and practice of education and upbringing of youth in Ukraine are characterized, the role of a synergistic approach to the spiritual and moral education of youth is determined.

Keywords: synergistic approach, educational establishment, youth, personality, creative activity, educational paradigm, educational space.

Науково-технічний прогрес, нові технології в науці, економіці та освіті є тлом, на якому відбувається суспільний розвиток особистості, який, на жаль, не встигає за технічним розвитком. Тому актуальною є проблема пошуку нових перспективних підходів, насамперед, у змісті, формах і методах навчання та виховання. При цьому уваги потребує кожна ланка освіти, в основу організації діяльності якої повинна бути покладена ідея гуманізації. Аналіз сучасного стану українського суспільства дає підстави стверджувати про необхідність принципово нових підходів до організації навчально-виховної роботи, насамперед, серед молоді, яка в недалекому майбутньому становитиме ядро українського народу.

Науковці досліджують різні аспекти організації навчання та виховання молоді в Україні та за кордоном. Синергетичний підхід, розвиток освіти з позицій синергетики трактують такі вчені як: М. Кудря, Р. Беланова, В. Квас, Г. Нестеренко, О. Робуль та ін.

Метою статті є аналіз нових тенденцій розвитку теорії та практики освіти й виховання молоді в Україні; можливостей ідей синергетичного підходу щодо вдосконалення процесу навчання та виховання відповідно до сучасних вимог суспільства.

Гуманістична ідея реформування освіти, що знайшла своє втілення в особистісно орієнтованій моделі навчання та виховання, диктує нові орієнтири у змісті, формах і методах. Як зазначає Р. Беланова, «набуття людиною своєї сутності є основною проблемою педагогіки» [2, с. 8]. Якщо погодитися з цим твердженням, то сучасний учитель повинен передусім

зрозуміти свій духовний світ, щоб мати право виховувати в своїх учнях ідеали правди, краси, добра. На нашу думку, виховання духовних потреб учнів, їх ідеалів безпосередньо пов'язане зі змістом, способами і формами виховання з позицій синергетичного підходу.

Основною метою української системи освіти згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті є «створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування поколінь, здатних навчатися впродовж життя, створювати та розвивати цінності громадянської освіти» [4]. Нині є багато досліджень ідеї саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення особистості в аспекті індивідуалізації та диференціації навчання.

Синергетика — один із новітніх наукових напрямів, який можна вважати провідною галуззю міждисциплінарних досліджень, що поширюється на всі сфери суспільного життя. Сучасні наукові дослідження доводять, що синергетична парадигма сприяє глибокому розумінню таких складних нелінійних відкритих систем, як суспільство та його різноманітні підсистеми, зокрема освіти та навчання.

Вчені вважають, що методологія синергії принципово змінює погляди на освітньо-виховний процес. Відповідно до синергетичного підходу в педагогіці самоорганізаційними системами є учень, учитель, їхні стосунки тощо [3]. Враховуючи це, В. Квас визначає поняття навчання як процес взаємодії, співпраці вчителя та учнів, спрямований на засвоєння певної системи знань, умінь і навичок. Інші елементи навчання (засоби, методи, форми) виникають у результаті взаємодії основних компонентів, а тому є «дидактичною надбудовою» [3, с. 127].

Отже, з точки зору синергетичного підходу, основними структурними елементами (системами) освіти є зміст освіти та діяльність (взаємодія, співпраця) учителя та учнів.

Розширення можливостей самореалізації педагогів у навчальному процесі та поза ним зумовлює наступні наслідки впровадження синергетичного підходу до організації навчального процесу: співпраця зі студентами та діалогічні форми проведення занять створюють передумови для професійного зростання самого вчителя, сприяючи отриманню нових знань не лише від колег, а й від підростаючого покоління; реалізація синергетичної моделі вищої освіти підвищує відповідальність викладача за майбутніх спеціалістів, а через них і за майбутнє суспільства; новаторство вчителя у навчальному процесі виховує звичку до постійної творчої самореалізації [6, с. 28].

Досліджуючи проблему запровадження синергетичної парадигми освіти, хотілося б акцентувати увагу на особливостях синергетичного підходу як у навчанні, так і у вихованні.

Синергетичний підхід — це унікальна можливість для вчителя та учня розвивати своє мислення та креативність; це новий рівень якості знань, де головним є не передача знань і досвіду, а вміння поповнювати знання, орієнтуватися в системі інформаційних знань, здатність до самоосвіти.

Для освітньої системи університетів важливою є організація нового типу соціальних відносин між усіма учасниками освітнього процесу, що передбачає співпрацю, співтворчість, взаємодопомогу, засновану на синергетичному підході.

Аналіз наукової літератури з теми дослідження дає змогу створити теоретичну модель системи освіти вищого навчального закладу на основі синергетичного підходу, кінцевим результатом якої стануть соціально активні, креативні спеціалісти, здатні до самовдосконалення, свободи вибору і дій, самовідповідальності. Врахування положень синергетичного підходу до навчання студентів дає змогу підвищити ефективність підготовки майбутніх спеціалістів. Синергетичний підхід до освіти полягає також у навчанні, яке стимулює або пробуджує, головна проблема якого полягає в тому, як підштовхнути здобувача освіти до одного з власних і сприятливих для нього шляхів розвитку, як забезпечити самоспрямований і самопідтримуваний розвиток [5, с. 28].

Відомо, що синергетичний підхід до освіти розвинувся на основі теорії самоорганізації складних систем. Термін «синергія» введений у науковий обіг Х. Хакеном і визначений як наука, що вивчає системи, що складаються з великої кількості частин, компонентів і підсистем, які комплексно взаємодіють між собою. Чому ця філософська парадигма, реалізована сучасною математикою, фізикою та біологією, не менш активно сприймається вітчизняною теорією виховання?

Як зазначають науковці, синергетичний підхід ставить педагога в умови нелінійного розуміння навчально-виховного процесу, визнання відкритості освітньої системи. Характерною рисою синергетичного підходу до виховання є визнання можливості кількох шляхів особистісної трансформації та стрибкоподібного виходу з критичної, нестабільної виховної ситуації. Наприклад, А. Макаренко використовував у своїй практиці вражаюче несподівані ситуації, які викликали в вихованців сильні переживання, боротьбу мотивів, різку зміну ставлення до себе та навколишнього середовища. Синергічний погляд на виховання пояснює феноменальність «методу вибуху». Якщо педагогічна взаємодія далека від «розгалуження», вибору, то відбувається суто зовнішня, кількісна зміна поведінки та діяльності вихованців. Поблизу точки біфуркації навіть короткочасна, швидкоплинна педагогічна взаємодія може докорінно змінити ціннісно-мотиваційну си-

стему особистості вихованця, тому виховання має створити для нього можливість вибору дії, вчинку [5; 6].

Суспільство потребує такої концепції освіти, яка б відповідала сучасним уявленням про тенденції розвитку взаємодії учасників освітнього процесу, у тому числі в умовах вищої школи; могла бути важливою теоретичною складовою такої галузі педагогічних знань, як освіта.

Отже, нові тенденції розвитку теорії і практики навчання і виховання свідчать про те, що навчальний процес слід розглядати як основний порядок з виховним. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки інтенсивно розвивається концепція синергізму в освіті, а її ідеї знаходять широке застосування в освітньому просторі, коли педагогічні системи починають аналізувати з точки зору синергетичної теорії самоорганізації. Сьогодні існує нагальна потреба у фундаментальній науковій розробці моделі підвищення якості освіти, яка поряд зі своїм змістом має включати сучасні підходи до навчання та виховання.

Список використаних джерел

1. Кудря М. М. Педагогічні засади збереження національної ідентичності вищої освіти України в контексті глобалізації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир : Житомирський державний університет ім. І. Франка., 2012.
2. Беланова Р. Місце та роль людини на теренах освіти в епоху постмодернізму. *Рідна школа*. 2002. Вип. 2. С. 8–10.
3. Квас В. М. Синергетичний підхід до організації навчально-виховного процесу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2010. Вип. 14, кн. I.
4. Нестеренко Г. П. Можливості особистості в контексті синергетичної моделі вищої освіти. *Вища освіта України*. 2004. Вип. 1. С. 25–34.
5. Робуль О. Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти. *Філософія освіти*. 2006. Вип. 1 (3). С. 36–41.

ВИХОВАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Доценко С. О.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди,
м.Харків, Україна

У статті розглянуто основні проблеми виховання в умовах цифровізації. Дано характеристику цифровому поколінню. Визначено напрямки процесу виховання в умовах цифровізації: добір педагогічних кадрів, підготовка методичного забезпечення, добір нових форм, методів та засобів виховання. Визначено проблеми цифровізації навчання та виховання.

Ключові слова: цифровізація, виховання, Інтернет, цифрове покоління.

The article discusses the main problems of education in the conditions of digitalization. The digital generation is characterized. The directions of the education process conditions of digitalization have been determined: the selection of pedagogical personnel, the preparation of methodological support, and the selection of new forms, methods, and means of education. The concerns of digitization of education and training have been identified.

Keywords: digitization, education, Internet, digital generation.

Цифровізація стає світовою сучасною реальністю, що знаходить своє відображення у пріоритетних напрямках державної політики України — побудова цифрової економіки та цифрової освіти. Ці тренди відображені в державних документах. Так Міністерство освіти і науки України підготувало та пропонує для громадського обговорення проєкт Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, яка представляє комплексне системне стратегічне бачення цифрової трансформації цих сфер. Міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет зазначив, що «сьогоднішня система освіти і науки має зазнати докорінних цифрових змін і відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку для успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу» [4].

У Концепції зазначено, що кінцевої мети планується досягти через такі стратегічні цілі:

- 1) цифрове освітнє середовище є доступним та сучасним;
- 2) працівники сфери освіти володіють цифровими компетентностями;
- 3) зміст освіти в галузі ІКТ відповідає сучасним вимогам;
- 4) послуги та процеси у сфері освіти і науки є прозорими, зручними та ефективними;
- 5) дані у сфері освіти і науки є доступними та достовірними.

Для кожної з цих цілей визначено шляхи та кроки їх досягнення на період до 2026 року.

Відповідно змісту Концепції цифрової трансформації освіти і науки пріоритетною задачею є виховання громадянина, який є особистістю, патріотом та інноватором. Це можливо за допомогою цифрових технологій, а саме: 1) створення умов, методів та технологій для використання можливостей інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет для виховання та соціалізації учнів та здобувачів освіти; 2) підготовка інформаційного методичного забезпечення виховної діяльності відповідно вимог цифрового суспільства; 3) сприяння популяризації в інформаційному просторі традиційних культурних, зокрема естетичних, моральних та сімейних цінностей та норм поведінки; 4) виховання в учнівській молоді вміння робити правильний вибір в умовах можливого негативного впливу інформаційних ресурсів; 5) забезпечення умов захисту дітей від небажаного контенту, який зашкоджує їх здоров'ю та психічному розвитку.

Таким чином сьогодні актуальною є проблема організації ефективного виховання в цифрову епоху.

Для вирішення окреслених завдань, потрібно з'ясувати характеристики цифрового покоління. «Покоління Z», «цифрове покоління», «мережеве покоління», «цифрові аборигени» («digitalnatives») — всі ці словосполучення використовують сьогодні для позначення покоління дітей та молоді, які пройшли соціалізацію в умовах широкого розповсюдження цифрових технологій у сфері повсякденного життя, освіти та професійної діяльності. Концепт «цифрове покоління», безумовно, апелює до теорії поколінь, яка вперше була наукового обґрунтована та представлена американськими вченими Нейлом Хоувом та Вільямом Штраусом у 1991 році. Науковці зазначали, що поведінка людини залежить від того, в яких умовах вона жила та виховувалася до 12-14 років. Цінності поколінь є глибинними, підсвідомими, не мають явно вираженої форми, зокрема для самих представників поколінь, але при цьому визначають формування особистості, впливають на її життя, діяльність, поведінку [1].

Отже, діти цифрового покоління не бажають інтегруватися в освітньому процесі, де немає цифрових технологій. До характерних рис цифрового покоління відносять: егоцентризм, соціалізація через соціальні мережі, схильність до аутизації та інтровертності, жада постійних розваг, відсутність критичності, кліпове мислення, гіперактивність, розмиття життєвих принципів, цінностей, орієнтирів тощо [2].

Крім того, представники цифрового покоління, як правило, мають цілу низку позитивних характеристик, за якими вони часто перевершують доцифрові покоління. Це, перш за все, вільне орієнтування в сучасних цифрових технологіях щодо когнітивного розвитку (постійне прагнення до нового, самовдосконалення, креативність, здатність до синтезу

різних типів мислення, нелінійність, здатність до паралельної обробки різних потоків інформації, схильність до використання різних джерел інформації, висока швидкість переробки інформації та прийняття рішень. Значний вплив цифрові технології мають на соціальний розвиток, а саме прагнення до самовираження, відкритості до спілкування, оптимізму тощо [6].

Враховуючи характеристики цифрового покоління окреслено напрями виховання. Так, у виховному процесі потрібно використовувати звичні для дітей та молоді засоби комунікації. Віртуальне середовище є звичною та комфортною для нового покоління. Тут представлено різні засоби комунікації: форуми, онлайн-опитування, участь в обговоренні, тематичні блоги тощо. Цифровому поколінню властива активна життєва позиція. Тому необхідно долучати дітей до волонтерської діяльності. Сьогодні волонтерська діяльність організується різними можливими способами. В епоху цифровізації волонтерська діяльність сприяє формуванню навичок аналізу, відбору та систематизації інформації. Специфіка волонтерської діяльності полягає у тому, що волонтерам доводиться спілкуватися з іншими. Тому цей вид діяльності формує навички взаємодії з різними категоріями людей, а також уміння працювати у групі. Волонтерська діяльність сприяє розвитку особистісних якостей людини, які можуть розкритися у повсякденному житті. Результатом волонтерської діяльності є своєрідна соціальна компетентність, соціальна активність, а також уміння діяти у нетипових ситуаціях. Отже, у процесі волонтерської діяльності людина взаємодіє з іншими, а результатом взаємодії є зміна особистісних особливостей, ціннісних орієнтацій, інтересів.

Педагог є ключовою фігурою у процесі навчання та виховання. Тому сьогодні гостро стоїть питання щодо цифрової грамотності педагогічних кадрів. Для підготовки онлайн-занять, онлайн-уроків, онлайн-лекцій, онлайн-тестів, онлайн-консультацій тощо педагогам варто вільно володіти інформаційними та програмними засобами. Для цього необхідно реформувати роботу центрів підвищення кваліфікації та створити спільну онлайн-підтримку [3].

Таким чином, найбільш актуальними проблемами цифровізації освіти, зокрема процесу виховання в Україні становлять: недостатність фінансування; недопрацьована законодавча база; неналежна якість рівня цифрової грамотності педагога; відсутність механізмів контролю над виконанням норм законодавства, захисту прав усіх суб'єктів освітнього процесу, дотримання гарантій держави у сфері освіти; безпека даних; відсутність механізмів, які досліджують вплив цифровізації на формування особистості; відсутність педагогічної теорії цифровізації процесу вихо-

вання; недостатня психологічна готовність педагогів до цифрових змін в освітньому процесі тощо.

Тому в епоху цифрових технологій повинні змінюватися цілі та завдання виховного процесу; необхідно шукати нові принципи, підходи до формування особистості, використовувати ефективні форми, методи та засоби виховання.

Список використаних джерел

1. Астаф'єв А. Питання розвитку цифрової культури українського соціуму : аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1631/> (дата звернення: 28.10.22).
2. Доценко С. О., Чжоу Ань. Формування інтернет-культури майбутнього викладача музичного мистецтва в освітньому середовищі ЗВО. *Новий колегіум*. 2022. № 3, (108). С. 37–42.
3. Кухаренко В. М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання : посіб. Київ : Міленіум, 2019. 307 с.
4. Проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-dogromadskogo-obgovorennnya> (дата звернення 06.10.2022).
5. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів : навч. посіб. / А. І. Прокопенко та ін. Харків : Мітра, 2019. 81 с.
6. Цифровізація процесу формування фахових компетентностей : метод. рек. для здобувачів третього (освітньо-наук.) рівня вищої освіти до організації самостійної навч. і наук.-досл. роб. / укл. В. Ворожбіт-Горбатюк та ін. Харків, 2022. 33 с.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Дрозд М.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано підходи дослідників різних галузей наукового знання до визначення суті поняття «цінність». Проведено історико-порівняльний аналіз генезису цього поняття. Акцентовано увагу на характеристиці форм цінностей, які утвердилися в педагогічній науці. Показано взаємозв'язок цінностей і духовності особистості. Схарактеризовано духовні цінності як педагогічну категорію, визначено їх функції.

Ключові слова : цінність, духовність, духовно-моральні цінності, функції.

The article analyzes the approaches of researchers in various fields of scientific knowledge to defining the essence of the concept of «value». A historical and comparative analysis of the genesis of this concept was carried out. The characteristics of the forms of values that have become established in pedagogical science are emphasized. The relationship between values and spirituality of the individual is shown. Spiritual values are characterized as a pedagogical category, and their functions are determined.

Keywords: value, spirituality, spiritual and moral values, functions.

У процесі наукового пошуку встановлено, що в дослідницькому просторі відсутній єдиний підхід до тлумачення поняття «цінність». Проблема цінностей вивчається у нерозривному контексті з визначенням сутності людини, її творчої природи та здатності творити світ та себе відповідно до діапазону цінностей.

Аналіз змісту поняття «цінність» бере свій початок ще в античній філософії. Сократ став першим філософом, який спробував відповісти на питання, що таке добро, милосердя та краса, незалежно від вчинків чи речей, на які посилаються ці терміни. На його переконання, знання, що досягаються визначенням цих основних життєвих цінностей, є основою моральної поведінки [7].

Значний внесок у розвиток аксіологічного мислення зробили німецькі філософи. Зокрема, І. Кант протиставляв сферу моралі — сфері природи із застереженням, що цінності не мають самостійності, оскільки залежать від вимог особистості та спрямовані на волю, цілі, які перед нею поставлені. Він вважав, що природа цінностей визначає цілі, яким вона служить. Якщо цілі можуть бути суб'єктивними та об'єктивними, то значення є від-

носними або абсолютними. Також у теорії значення концепції І. Канта «цінність» поєднується з поняттям «культура», яке «насправді полягає в соціальній цінності суспільства». Філософ стверджував, що найвищою цінністю та формою культури є моральна досконалість особистості та суспільства в цілому.

Психолог Д. Леонтьєв висунув припущення про існування трьох форм цінностей:

а) цінності як соціальні ідеали, які є продуктом соціальної свідомості та соціальних уявлень особистості про досконалість у різних сферах життя;

б) цінності як матеріальне втілення цих ідеалів у дії чи створенні конкретних людей;

в) цінності як спонукальна структура особистості, спонукають її до матеріального втілення у поведінці та діяльності соціальних ціннісних ідеалів.

На переконання вченого, ці форми є тимчасовими, а саме: індивід засвоює соціальні норми як моделі, що спонукають його до активності, і процес є об'єктивним втіленням цих моделей. З часом об'єктивно втілені цінності стають основою формування соціальних ідеалів.

У педагогічній науці дослідники [1; 2; 3; 4; 5; 6] виокремлюють три форми цінностей, а саме:

а) цінність як абстрактна ідея, вироблена суспільною свідомістю атрибутів блага в різних сферах суспільного життя (вони можуть бути загальнолюдськими, вічними (правда, краса, справедливість) та конкретно-історичними (рівність, демократія));

б) в об'єктивній формі у вигляді творів матеріальної та духовної культури або людських справ — конкретні матеріальні втілення соціальних ціннісних ідеалів (етичних, естетичних, політичних, правових);

в) соціальна цінність, розбита крізь призму індивідуального життя, є частиною психологічної структури особистості як особистісна цінність — одне з джерел мотивації її поведінки.

Зазначимо, що з середини ХХ століття у науковому дискурсі концепцію цінностей стали узгоджувати з духовним світом особистості. Якщо розум, раціональність, знання є найважливішими складовими свідомості, без яких неможлива відповідна діяльність людини, то сформована на цій основі духовність належить до тих цінностей, які пов'язані із сенсом людського життя.

Згідно з ученням А. Адлера, духовність — це динамічна сила, завдяки якій відбувається активний процес стимулювання самовдосконалення людини. Ця сила проявляється у досягненні мети, при якій під час

взаємодії відбуваються всі фізичні та розумові рухи. Слід зазначити, що духовність найбільш повно розкривається через систему таких цінностей, як добро — найвищий ступінь в ієрархії цінностей; сенс життя — найбільше благо в житті людини; ідеал — духовна орієнтація людини на значуще і закінчене; істина — одна з найбільших цінностей, що визначає важливість людського життя; краса — духовна орієнтація людини на красу; віра — якість духовного стану людини, що дає змогу надати сенс її існуванню; надія — якість духовного стану людини, що відкриває її перспективу і додає значення її духовним починанням; любов — це духовна енергія людини, яка пов'язує її з іншими людьми та із соціальним середовищем загалом [8, с. 7–8].

До духовних цінностей відносять суспільні ідеали, погляди та оцінки, норми та заборони, цілі та проекти, норми та стандарти, принципи поведінки, виражені у формі нормативних ідей про гарне і погане, красиве і потворне, справедливе і несправедливе, легальне та нелегальне, про значення історії та призначення людини тощо. Якщо об'єктивні цінності є об'єктом людських потреб та інтересів, цінності свідомості виконують подвійну функцію: вони є сутністю окремої ціннісної сфери, критерієм оцінки об'єктивних цінностей.

Підкреслимо що дослідник О. Климишин розглядає духовні цінності як педагогічну категорію через комплекс аксіологічних функцій, а саме:

а) створення почуттів — поєднує семантичні та процедурні аспекти освіти, стимулює інтелектуальну ініціативу (реалізується шляхом оновлення значення процесу, об'єкта, виділення конкретних фактів та положень, критичного розуміння інформації, розуміння сенсу, вилучення сенсу, інтерналізації цінностей, набутого значення);

б) оцінююча, що виражається у розробці адекватної оцінки явищ дійсності та духовного життя;

в) орієнтовна функція, визначена у здатності визначати пріоритетний статус особистих характеристик на основі заданих параметрів [6].

Отже, на підставі аналізу наукових джерел доходимо висновку, що в умовах сучасного суспільства найбільш актуальними духовними цінностями постають відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність. Формування духовних цінностей означає не вимушений зовнішній вплив на особистість, а створення умов для її саморозвитку, самовдосконалення, залучення до духовно орієнтованої діяльності. Завдяки такому процесу духовні цінності трансформуються в особисті якості і знаходять прояв в діях, поведінці та діяльності особистості.

Список використаних джерел

1. Артемонова Т. Основні духовні пріоритети студентської молоді: напрями трансформації. *Вища освіта України*. 2008. № 1. С. 72–75.
2. Добриніна В., Кухтевіч Т. Ціннісні орієнтації учнів та студентської молоді. *Alma mater*. 2003. № 2. С. 13–15.
3. Долженко В. О. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі : автореф. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.07. Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. Луганськ, 2007. 20 с.
4. Коберник О. М. Виховання зростаючої особистості: ціннісний вимір : моногр. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. 222 с.
5. Костик Є. В. Виховання духовно-моральних цінностей у студентів педагогічних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2011. 20 с.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ : Т-во «Знання України», 2010. 520 с.
7. Платон. Зібрання творів : в 4 т. / заг. ред. А. Ф. Лосева та ін.; авт. вступ. ст А. Ф. Лосев; прим. А. А. Тахо-Годи; пер. з древнегреч. Думка, 1990. Т. I. 860 с.
8. Савчин М. В. Методологеми психології : моногр. Київ : Академвидав, 2013. 221 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО В АСПЕКТІ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

Ємець А. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна

Коваленко О. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна

У статті на основі узагальнення результатів проведеного дослідження окреслено особливості читачького портрета сучасного студента — майбутнього учителя початкових класів і вихователя закладу дошкільної освіти. Встановлено взаємозв'язок між ставленням до читання в дитинстві та формуванням професійної читачької компетентності в студентські роки.

Ключові слова: читання, література, дослідження, майбутні вчителі та вихователі, читачький портрет.

The article outlines the peculiarities of the reader portrait of a modern student — a future primary school teacher and an educator of the preschool establishments based on the generalization of the results of the conducted research. There has been established a correlation between the attitude to reading in the childhood and the formation of professional reading competence in the student years.

Keywords: reading, literature, research, future teachers and educators, reader portrait.

Проблеми зниження зацікавленості суспільства читанням знаходяться в центрі уваги наукової громадськості різних країн світу. Ґрунтовні дослідження українських науковців («Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання» (2020) [1], дослідження «Читомо» [3]) свідчать про наявність аналогічних проблем, які іноді є більш серйозими, ніж у колег з європейських країн: лише 8-10 % дорослих українців і 13 % дітей щодня читають книжки.

Проблема нечитання складна і не зводиться до однієї-двох причин, серед яких, зазвичай, пересічні громадяни називають використання гаджетів. Хоча не зважати на їх негативний вплив теж не можна: цифрова

залежність, яка свідчить про порушення функцій мозку, фіксується в кожній десятій людини, у середньому в 3-5 % дітей і дорослих. На початку XXI століття в науковий обіг Манфредом Шпіцером (Manfred Spitzer) [4] введено термін «цифрове слабоумство» (digital dementia), що характеризує функціональні зміни в роботі мозку, перш за все, в молодого покоління.

В Україні проблемою подолання кризи нечитання опікується кілька установ, зокрема Український інститут книги, створений при Міністерстві культури та інформаційної політики України. На сьогодні співробітниками УІК не тільки проведено кілька масштабних соціологічних досліджень проблем читання, а й розроблена державна програма «Читання як життя-ва стратегія. 2021-2025», повноцінну реалізацію якої, на жаль, зупинила війна. У цій програмі зазначена важливість «читання у родині, особливо у такій, де зростають діти. Саме сприйняття читання в дитинстві має вирішальний вплив на частоту читання у дорослому віці: так, серед нечитачів лише 23 % стверджують, що батьки привчали їх до читання і їм це подобалось, а серед щоденних читачів таких 70 %. Попри те, що з усіх вікових груп діти 6–9 років залишаються найактивнішими читачами, з віком ця звичка фактично зникає: згасання інтересу до читання відбувається з 9–10 років, а серед старших підлітків з 14 років скорочення кількості щоденних читачів, порівняно з наймолодшою віковою групою, відбувається більш ніж удвічі» [2].

Якщо родина не може реалізувати духовний потенціал художньої літератури внаслідок втрати традиції сімейного читання, то це на себе мають узяти навчальні заклади дошкільної та початкової освіти. Від того наскільки сформованим читачем, професійно обізнаним у сфері літератури є педагог, залежить, чи зможе він заповнити (хоча б частково) існуючу прогалину, яка на сьогодні склалася в дитячому читанні.

Дослідження, проведені на початку 2022-2023 навчального року на факультетах дошкільної освіти (ФДО) та початкового навчання (ФПН) ХНПУ імені Г. С. Сковороди, були націлені на створення читацького портрету сучасного студента — майбутнього вихователя ЗДО та учителя початкових класів. В опитуванні взяли участь студенти очної та заочної форми навчання: I курс ФДО (очна форма навчання) — 28 респондентів, I курс ФДО (заочна форма) — 18 респондентів, II курс ФПН (очна форма) — 36 респондентів. Студенти заочної форми навчання, окрім однієї респондентки, не мають або майже не мають (до 1 року) педагогічного стажу, тому їхні відповіді не впливають на загальні результати.

Збір експериментальних даних здійснювався шляхом електронного опитування через гугл-форму і доповнювався спілкуванням з окремими учасниками дослідження та спостереженням за читацькими реакціями під

час проходження навчальних дисциплін «Література для дітей дошкільного віку», «Дитяча література».

В опитуванні зверталася увага на два аспекти читацького портрету: дитячі спогади та ставлення до читання художньої літератури на цей момент.

Оцінка ставлення до читання в дитинстві, на нашу думку, є досить об'єктивною, оскільки відповідає доросла людина, яка може не турбуватися щодо правильності/неправильності відповіді, як в дитинстві. Крім того, студенти обраних факультетів професійно більш зорієнтовані на рефлексію свого дитячого читання.

Порівняльний аналіз виявив, що відповіді студентів різних факультетів є схожими: найбільше тих, хто любив читати дитиною, виявилось на ФПО — 77,8 %, трохи менше на ФДО (очн.) — 70,4 % і найменше на ФДО (заочн.) — 61,1 %. Третина опитаних студентів оцінює свій дитячий читацький досвід як негативний.

Основними причинами нечитання в дитинстві було названо нецікаві твори (14,8 % від загальної кількості респондентів), примус дорослих (11 %), статичність положення під час читання (7,4 %), великий обсяг (4,9 %).

Кількість тих, хто зазначив причину небажання читати, більша, ніж кількість тих, хто засвідчив свою нелюбов до читання в дитинстві. Відповідно маємо такі дані: на ФПН — 38,8 % (від загальної кількості респондентів на факультеті), на ФДО (очн.) — 44 % і на ФДО (заочн.) — 55,5 %. Це свідчить про те, що кількість осіб, які не любили читати в дитинстві дещо більша, ніж демонструють результати відповіді на запитання «Чи любили ви читати в дитинстві?».

Найбільша кількість респондентів, які вказали улюблену книгу в дитинстві, на ФДО (очн.) — 92,6 %. Хоча в інших групах їх теж досить багато: ФДО (заочн.) — 88,9 % та ФПН — 86,1 %. Привертає увагу такий момент: кількість респондентів, які назвали улюблену дитячу книгу більша ніж, кількість тих, хто зазначив, що любить читати: на 27,8 % ФДО (заочн.), на 22,2 % ФДО (очн.) та на 8,3 % ФПН. Це може вказувати на певний невикористаний читацький потенціал, хоча серед відповідей були і відверто формальні, наприклад: «Колобок», «Попелюшка», «Півнік — золотий гребінець», «Червона шапочка».

Називаючи улюблені в дитинстві твори, переважна більшість студентів не зазначає їх авторів, що свідчить про низький рівень читацької культури та читацької самостійності. Найбільша кількість студентів, які не вказали прізвище автора, серед здобувачів заочної форми навчання.

Аналізуючи змістову частину читацьких дитячих уподобань, слід відзначити, що перевага традиційно віддається казковому фольклору і пере-

віреній класиці (Ш. Перро, Г. К. Андерсен). Частіше, ніж у попередні роки, студенти почали називати твори В. Нестайка, Р. Дала, Л. Керрола.

Другим напрямом опитування було визначення читацького портрета студента молодших курсів педагогічного ЗВО. На запитання «Чи читаете ви зараз книги, які не пов'язані з навчанням, професійною підготовкою?» позитивно відповіли не менше половини опитаних: 48 % ФДО (очн.), 61 % ФДО (заочн.), 81 % ФПН. На нашу думку, більший відсоток респондентів, які навчаються на ФПН, пов'язаний із професійною спрямованістю, з певною осмисленістю необхідності освіченості в майбутніх учителів. Досить цікавим виявилось порівняння результатів відповідей на це питання з даними щодо визначення бажання читати в дитинстві. І в студентів ФПН, і в студентів заочної форми навчання ФДО вони майже збігаються: ФПН в дитинстві — 77,8 % та в студентстві — 80,6 %; ФДО (заочн.) в дитинстві — 61 %, у студентстві — 61 %. Тільки в першокурсників ФДО кількість тих, хто читає зараз, складає 48 % (у дитинстві — 70,4 %).

Хоча отримані результати насправді не настільки позитивні. Про це свідчить аналіз відповідей на запитання «Як часто Ви читаете книжки, не пов'язані з навчанням, професійною підготовкою?» Доведено, що для кваліфікованого читача нормою є щоденне читання. Тими, хто читає майже щодня, себе вважають серед респондентів ФПН — 52,8 %, ФДО (заочн.) — 33,4 %, ФДО (очн.) — 22,2 %.

Фіксація книжки, яка вразила, запам'яталася — ще один показник читацької компетентності. 80 % респондентів ФПН назвали такий твір (переважно один), при цьому більше половини з них (62 %) вказали автора. Серед студентів ФДО (заочн.) 72 % вказали останній з прочитаних творів, який запам'ятався (майже всі згадали по одну твору), автора зазначили 38 %. Серед студентів ФДО (очн.) 57 % вказали останній з прочитаних творів, який запам'ятався (майже всі згадали тільки один твір), і лише 30 % зазначили автора. Розмаїття творів дуже велике, жодний твір не повторюється.

Звичайно, вивчення читацьких уподобань майбутніх учителів початкових класів і вихователів ЗДО вимагає більш глибокого аналізу, але вже зараз можна помітити традиційні для молодого покоління теми кохання, пошуку себе, зацікавлення психологією та детективами.

Оцінюючи себе як читача за 12-бальною системою, 50 % студентів ФПН, 48 % ФДО (очн.), 28 % ФДО (заочн.) поставили собі від 10 до 12 балів.

Таким чином, здійснене нами дослідження дозволяє зробити такі висновки:

— сформований в дитинстві інтерес до читання є важливим стимулом для самостійної читацької діяльності упродовж життя;

— близько 50 % відсотків студентів — майбутніх учителів початкових класів і вихователів ЗДО вважають себе кваліфікованими читачами і не усвідомлюють прогалин, наявних у їхній читацькій підготовці.

Одним із можливих шляхів подолання кризи нечитання в дитячому віці може стати підвищення рівня читацької компетентності майбутніх вихователів ЗДО і вчителів початкової школи завдяки організації цілеспрямованої системної роботи із залучення студентів до роботи з дитячою книжкою і читання творів дитячої літератури упродовж усіх років навчання в університеті.

Список використаних джерел

1. Волосевич І., Шуренкова А. Звіт за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання» на замовлення державної установи. Київ : «Український інститут книги», 2020. 181 с. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1KCC8ZkOAXTWInqRTRchHzpVzUhKtxSf5> (дата звернення: 01.11.2022).
2. Читання як життєва на 2021-2025 : проєкт стратегії. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/pdf> (дата звернення: 01.11.2022).
3. Читомо. Ukrainian Reading and Publishing Data. Читання в Україні. Всеукраїнський проєкт. URL: <http://data.chytomo.com/chytannya-v-ukrayini/> (дата звернення: 01.11.2022).
4. Spitzer Manfred. Digital dementia: What We and Our Children are Doing to our Minds. Brno: Host, 2014.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

Єфіменко О. В.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У цій статті на основі аналізу науково-методичної літератури та результатів власних досліджень вивчено різні підходи до суті поняття підготовки майбутніх дизайнерів, зокрема фахівців з графічного дизайну. Автором виокремлено особливості підготовки дизайнерів в умовах інформатизації та цифровізації дизайн-освіти в закладах вищої освіти мистецького профілю, а також виявлено її структурні компоненти.

Ключові слова: підготовка, фахівці з графічного дизайну, заклад вищої освіти, мистецький профіль, цифрові технології.

In this article, based on the analysis of scientific and methodological literature and the results of own research, various approaches to the essence of the concept of training future designers, in particular graphic design specialists, have been studied. The author singled out the peculiarities of the training of designers in the conditions of informatization and digitization of design education in institutions of higher education of the art profile, and also revealed its structural components.

Keywords: training, graphic design specialists, institution of higher education, artistic profile, digital technologies.

Сучасну професійну діяльність майбутнього дизайнера неможливо уявити без інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), оскільки ключовими засобами втілення дизайнерських ідей виступають комп'ютерна техніка, мережеві пристрої та програмні засоби.

Дизайнерові вкрай важливо вільно орієнтуватися в сучасних цифрових технологіях, аби бути затребуваним на ринку праці та відповідати вимогам, які прописані в професійному стандарті та пред'являються представниками бізнес-структур до фахівців у галузі графічного дизайну.

Наукові доробки вчених у цьому напрямі підтверджують актуальність нашого дослідження. О. Жерновникова, А. Ковтун, М. Кордубан, Т. Лисогор, О. Наливайко, Н. Наливайко та Л. Перетяга [1; 2; 3] розкривають особливості формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти та зазначають про важливість підготовки майбутніх фахівців засобами цифрових технологій. Л. Смирна переконана про важливість дистанційної практики в мистецькій освіті [4]; Г. Чемерис, Г. Брянцева та О. Брянцев описують шляхи вдосконалення дизайн-освіти у контексті

стратегії цифрової трансформації освіти і науки України [5]. Утім проблема цифрової компетентності майбутніх дизайнерів в умовах інформатизації та цифровізації дизайн-освіти до кінця ще не вивчена і потребує детального розгляду, зокрема упровадження цифрових технологій в процес підготовки майбутніх фахівців з графічного дизайну.

Слід зазначити, що формування цифрової компетентності майбутніх фахівців у галузі графічного дизайну розпочинається у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти, переважного мистецького профілю. Тому дуже важливо з'ясувати, що розуміється під цифровими технологіями та цифровою компетентністю майбутнього дизайнера та розкрити її складові.

Так, О. Наливайко, О. Жерновникова та ін. під цифровою компетентністю розуміють комплекс навичок і компетенцій, що передбачають здатність працювати з цифровими пристроями та творчо перетворювати отриману інформацію [6].

Інша група вчених під цифровою компетентністю розглядають, як численні навички, здібності, необхідні для навчання та орієнтування в просторі цифрових знань [2; 3].

На основі вивчення специфіки дизайн-діяльності, під цифровою компетентністю підготовки майбутніх дизайнерів, розумітимемо здатність вирішувати різноманітні професійні завдання у галузі дизайну засобами цифрових технологій; цифрові технології розуміємо, як засоби цифровізації підготовки фахівців.

Цифрова компетентність передбачає певні структурні компоненти, такі як: медіакомпетентність, інформаційна, комунікативна та креативна [1; 2; 4].

Для того, щоб виявити структурні складові цифрової компетентності майбутніх фахівців з графічного дизайну, слід взяти до уваги такі компетенції, які прописані в освітніх програмах (http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osv%D1%96tn%D1%96_programi/Proekt_osvitnix_program_magistr/2022_ririk; <http://design.knukim.edu.ua>): науково-дослідні, художні, проєктні, інформаційно-технологічні, організаційно-управлінські тощо.

Професійні компетенції визначаються вищими самостійно на основі професійних стандартів у галузі графічного дизайну. Наприклад, у професійному стандарті графічного дизайнера відображено такі професійні компетенції, що стосуються цифрової компетентності:

- вміння використовувати спеціальні комп'ютерні програми для проєктування об'єктів візуальної інформації, ідентифікації та комунікації;
- вміння враховувати під час проєктування об'єктів візуальної інформації, ідентифікації та комунікації якості використовуваних матеріалів та технології реалізації дизайн-проєктів.

Аналіз теоретичних джерел [4; 5] дозволив встановити структурні компоненти цифрової компетентності майбутніх дизайнерів, яка має інтегрований характер, що визначається комплексом типових професійних завдань, що вирішуються:

- інформаційно-комунікативна компетентність (передбачає наявність навичок вирішення організаційно-управлінських та педагогічних завдань);
- інформаційно-аналітична компетентність (характеризує наявність навичок вирішення науково-дослідних завдань);
- інформаційно-технологічна компетентність (сприяє розвитку навичок вирішення інформаційно-технологічних завдань);
- інформаційно-функціональна компетентність (формується для вирішення художніх та проектних завдань);
- інформаційно-професійна компетентність (необхідна для вирішення художніх та проектних завдань).

Отже, цифрові технології та сформована цифрова компетентність майбутніх дизайнерів є складовою професійної підготовки компетентних та конкурентоспроможних фахівців з графічного дизайну, відповідають вимогам підготовки в умовах інформатизації та цифровізації сучасної дизайн-освіти.

Список використаних джерел

1. Технологія формування цифрової компетентності майбутніх учителів засобами гейміфікації / Жерновникова О. А. та ін. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75 (№ 1). С. 170–185. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3036>.
2. Жерновникова О. А., Єфіменко О. В., Наливайко О. О. Підготовка до професійної самореалізації майбутніх дизайнерів в умовах дистанційного навчання. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2022. № 16. С. 152–166.
3. Лисогор Т., Жерновникова О. Цифровізація та її вплив на освітній простір. *Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі* : зб. тез доп. IV всеукр. (з міжнар. участю) наук.-практ. конф. мол. учених (м. Харків, 11-12 травня 2022 року). 2022. С. 22–23.
4. Смирна Л. Дистанційна практика в мистецькій освіті. *Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти* / за заг. ред. С. Квіта, О. Єременко. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2021. URL: <https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/02/Річний-звіт-2020.pdf> (дата звернення 5.11.22).
5. Чемерис Г., Брянцева Г., Брянцев О. Шляхи вдосконалення дизайн-освіти у контексті стратегії цифрової трансформації освіти і науки України. *Фізико-математична освіта*. 2021. Т. 32. № 6. С. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-032-6-008>.
6. Nalyvaiko O., Zhernovnykova O., Nalyvaiko N., Molotok V. Academic integrity in the conditions forced distance learning. *Open educational e-environment of modern university*. 2022. Vol. 13. P. 89–103. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2022.137>.

ФОРМУВАННЯ ЕТИКО-ПАРТИСИПАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Жуков В. П.

доктор філософії, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті визначено основні чинники феномену формування етико-партисипативної культури майбутнього вчителя як педагогічної проблеми. Висвітлено соціальний контекст етико-партисипативної культури. Представлено трактування значення формування етико-партисипативної культури майбутнього вчителя та надано змістове наповнення її методологічного, теоретичного та практичного компонентів.

Ключові слова: майбутній вчитель, етика, партисипативність, культура, змістове наповнення.

The article identifies the main factors of the phenomenon of the formation of the ethical and participatory culture of the future teacher as a pedagogical problem. The social context of ethical and participatory culture is highlighted. The interpretation of the meaning of the formation of the ethical and participatory culture of the future teacher is presented and the content of its methodological, theoretical and practical components is provided.

Keywords: future teacher, ethics, participation, culture, content.

У сучасний період розвитку освіти відбуваються зміни у вимогах до педагогічних кадрів, орієнтації на соціальну та виховну діяльність через необхідність формування етико-партисипативної культури майбутнього вчителя, який усвідомлює рівноправність, повагу та цінність суб'єктів освіти.

Етико-партисипативна культура педагога є найголовнішою передумовою не лише оволодіння педагогічною майстерністю, але й загального професійного самовдосконалення. Така закономірність зумовлена декількома обставинами. По-перше, етико-партисипативна культура майбутнього вчителя є невід'ємною частиною духовної культури суспільства, студентська молодь покликана розширювати та примножувати її соціально-культурний зміст. По-друге, зростання етико-партисипативної культури вчителя сприяє його чинному ставленню не лише до об'єктів, що мають соціально-культурний зміст, але й до наукових знань, що містять в собі безцінні надбання соціокультурного досвіду людства [1].

Між тим доводиться констатувати, що проблема формування етико-партисипативної культури майбутнього вчителя з позиції педагогічної науки досліджена недостатньо. Зокрема, недостатньо розкрита роль і зна-

чення вказаного феномену для оптимізації діяльності вчителя, потребує подальшої розробки науково-методичне забезпечення формування етико-partisипативної культури майбутнього педагога (концептуальні підходи, технологію, педагогічні умови, навчально-методичний інструментарій).

Аналіз наукової літератури та вивчення практичного стану досліджуваної проблеми дає підстави констатувати, що формування етико-partisипативної культури розглядається з опорою на трактування ключових дефініцій — етики та partisипації, які, у свою чергу, є предметом вивчення багатьох наукових дисциплін.

Під формуванням етико-partisипативної культури майбутнього вчителя усвідомлюємо інтегративну систему формування особистості, що ґрунтується на сукупності загальнолюдських морально-етичних цінностей і суджень, оцінок і самооцінок, моральних почуттів, професійно-етичних знань, умінь і навичок та на найважливішій характеристиці — педагогічного спілкування і комунікації, що визначається суб'єкт-суб'єктними відносинами, співпрацею, співтворчістю, діалогом вчителя та учнів.

На основі вивчення наукової літератури визначено та уточнено компоненти формування етико-partisипативної культури майбутнього вчителя [2; 3]:

Методологічний компонент формування етико-partisипативної культури майбутнього вчителя передбачає озброєння здобувача системою різних методів і прийомів пізнання і полягає в освоєнні основних наукових підходів, які є концептуальною основою розвитку теорії та практики формування етичної та partisипативної культури майбутніх фахівців освітньої галузі.

Теоретичний компонент формування етико-partisипативної культури розглядається нами як наукові інтереси та широкий світогляд, як оволодіння фундаментальними знаннями та їх практичне застосування здобувачем вищої педагогічної освіти. Теоретична підготовка в аспекті досліджуваного феномену передбачає озброєння здобувача специфічними професійно-педагогічними знаннями, до яких відносимо такі:

- знання суті етики, закономірностей і функцій педагогічної етики, її видів, фази етичного впливу на учнів під час педагогічної взаємодії тощо;
- знання суті поняття «partisипативність», особливостей педагогічної partisипативності та способів її здійснення.

Практичний компонент формування етико-partisипативної культури передбачає опанування майбутнім учителем такими специфічними вміннями як:

- етико-partisипативно-перцептивні: вміння «розпізнавати» іншого, зокрема, його моральний стан і переконання; вміння чуттєвого сприйняття учня як індивідуальної самотньої особистості; вміння використо-

увати морально-ціннісний потенціал усного слова для актуалізації душевної позиції партнера; уміння використовувати мімічні та пантомімічні можливості тощо;

– етико-партисипативно-комунікативні: уміння знаходити спільні ціннісні установки з учасниками освітнього процесу; уміння вислухати партнера зі спілкування та приймати думку партнера; уміння вести продуктивний діалог під час комунікації; вміння здійснювати зворотний зв'язок; вміння знайти компромісний варіант вирішення конфліктної ситуації; уміння уміння спільно з партнером зі спілкування аналізувати отриману інформацію; вміння організувати співпрацю; уміння створювати сприятливу психологічну обстановку, психологічний клімат, що сприяє організації продуктивної спільної діяльності, що характеризується добровільністю та зацікавленістю тощо;

– рефлексивно-коригувальні: уміння ідентифікувати свої моральні властивості з моральними властивостями партнера зі спілкування; уміння подумки відтворювати внутрішній світ учня в деталях; на основі здійснення рефлексії визначати причини негативних наслідків педагогічного спілкування та вносити необхідні корективи тощо.

Таким чином, формування етико-партисипативної культури майбутнього вчителя є складним, багатоаспектним поняттям, що досліджується відповідно до феноменології психології та педагогіки. Проблема формування етико-партисипативної культури є актуальним педагогічним завданням, вирішення якого має важливе значення для підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі.

Список використаних джерел

1. Донцов А. В. Моральна культура вчителя : моногр. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008.
2. Жуков В. П., Попова О. В. (). Партисипативний підхід до формування моральної позиції майбутнього вчителя. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2022. № 58. С. 28–40.
3. Попова О. В., Жуков В. П. Сутнісно-змістова характеристика емпатійно-партисипативної підготовки майбутнього вчителя. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : мат VI міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20–21 травня 2022 р. Харків, 2022. С. 418–421. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/8367> (дата звернення: 06.11.2022).

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ДУХОВНОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Зенякін О. С.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто питання співвідношення процесів формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти та їхнього духовного й інтелектуального навчання. Установлено, що вони перебувають в меронімічній та діалектичній взаємодії.

Ключові слова: духовне та інтелектуальне навчання, здобувачі вищої освіти, іншомовна комунікативна компетентність, формування.

This article deals with the correlation in-between the processes of foreign language communicative competence formation of university students and their spiritual and intellectual learning. It is established that they are in meronymic and dialectical interaction.

Keywords: foreign language communicative competence, formation, university students, spiritual and intellectual learning.

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку, в умовах прояву глобалізації в усіх сферах суспільного життя, все більш важливим стає питання про необхідність інтенсифікації духовного та інтелектуального розвитку майбутніх поколінь спеціалістів у всіх галузях. У цьому розрізі набуває великого значення формування іншомовної комунікативної компетентності фахівця, позаяк сьогодні, в умовах мультикультуралізму, знання іноземної мови значно збільшує професійний потенціал, стає одним із аспектів професійної компетентності майбутнього фахівця.

Відомо, що людська мова є матеріальною формою когнітивних конструктів — пропозицій, що оформлюються у цілісні вирази, речення за допомогою слів. Мова є, безумовно, основним засобом інтерсуб'єктної взаємодії. У цій роботі ми зосередимося на формуванні іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в рамках духовного та інтелектуального навчання.

Мета статті — розглянути питання співвідношення процесів формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти та їхнього духовного й інтелектуального навчання в їх меронімічній та діалектичній взаємодії.

З огляду наукової літератури стає зрозуміло, що поки немає явного консенсусу стосовно визначення іншомовної комунікативної компетентності. Зокрема, її охарактеризовано: 1) як готовність комуніканта до спілкування з представниками інших мов та культур [6, с. 272]; 2) як комунікативний досвід особистості, що необхідний для адекватної рецепції та інтерпретації позиції співрозмовника, а також для продукування власних ідей іноземною мовою [3, с. 160].

Ми тлумачимо це явище як сукупність знань, умінь і навичок використання іноземної мови для досягнення ефективної комунікації, оскільки у процесі опанування іноземної мови здобувач вищої освіти вивчає не тільки правила, а ще й специфіку комунікативної категорії контакту між особами, що використовують ту чи іншу мову. Саме тому надзвичайно важливим є ступінь сформованості іншомовної комунікативної компетентності, який ми вважаємо за доцільне розділити на три етапи: а) початковий; б) середній; в) вільне володіння. Саме останній етап сигналізує, що формування компетентності пройшло успішно і майбутній фахівець готовий до виконання своїх обов'язків із застосуванням іноземної мови, зокрема — до контакту із іноземними колегами задля обміну досвідом та реалізації стратегії «неперервності освіти упродовж всього життя».

У сучасному тлумачному словнику української мови «формування» потрактоване як надання певному об'єкту завершеності та усталеності [1]. Ми схильні розглядати формування як процес якісних та кількісних змін певного обсягу знань, умінь та навичок, що в результаті оформлюються у вигляді певної компетентності. Формування є наріжним каменем навчання, позаяк на початковому етапі освіти є нестача знань, умінь та навичок, що зумовлюють рушійні сили навчання, яке має забезпечити задоволення потреб індивіда. Коли ми говоримо про формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, то маємо на увазі, що це є процес дуже складний та багатогранний, оскільки і сама іншомовна комунікативна компетентність є комплексним явищем.

Вітчизнячні спеціалісти погоджуються, що для фахівця ХХІ сторіччя надзвичайно важливим є духовне та інтелектуальне навчання та виховання, оскільки воно є частиною процесу формування гармонійно розвиненої особистості [2]. Ми схильні підтримати наших колег у розумінні цього поняття як наріжного каменю «людинорозмірної» освіти. Зазвичай духовне навчання та виховання поєднується із моральним навчанням та вихованням, що можна охарактеризувати за О. Дубанесюком як формування високої культури моральності, віри у вищу ідею, що провадиться шляхом передачі та обробки здобувачами інтелектуального досвіду минулих поколінь [4].

Тим не менш, постає питання: а як співвідносяться духовне та інтелектуальне навчання і формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти? Із філософської точки зору, навчально-пізнавальна, інтелектуальна діяльність є частиною духовного виробництва суспільства. Оволодіння іноземною мовою передбачає проведення суб'єктом освітньої діяльності спеціальних когнітивних операцій задля перенесення всього обсягу значень рідною мовою на іноземну. Це досягається здебільше за рахунок вивчення граматики, правил побудови висловлювання, що іноді формуються значною мірою інакше, ніж це робиться в рідній мові здобувача. Наведемо простий, але, на наш погляд, вельми красномовний приклад: із мовлення людини можна зробити висновок про її ціннісні орієнтації, її морально-духовні орієнтири, про рівень її ерудиції, яка, як раз, і досягається в процесі інтелектуального навчання.

Відомо, що іноземні мови відображають етноспецифічні картини світу народів-носіїв цих мов. Картина світу, за означенням, є поняттям, що охоплює і духовне та культурне середовище народу, який її використовує. Іноді трапляється ситуація, коли в картині світу здобувача немає певних конкретних концептів, що існують у суспільстві, що використовує іноземну мову. Такі концепти називають лакунами [5, с. 106]. Отже, за рахунок оволодіння іноземною мовою, здобувач не тільки зростає в рівні своєї ерудиції, але в аспекті своєї культури, позаяк через мову він пізнає світ іншої культури, починає розуміти лакуни (пор. «Схід — тонка річ»), специфічні особливості іншомовного суспільства, що дозволить йому в майбутньому організовувати ефективну комунікацію, уникнути культурної інконгруентності. За широко відомою теорією лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, мова накладає відбиток на спосіб мислення та діяльності людини, що її використовує. У такий спосіб можна пояснити чітку організацію суспільств, де панують аналітичні мови (наприклад, германські: німецька, англійська, шведська тощо) та більший креативний потенціал і «творчий безлад» суспільства, де головною є синтетична мова (наприклад, слов'янські мови). Тобто, через вивчення мови відбувається процес збагачення інтелектуального та духовного «багажу» здобувача.

Таким чином, можна зробити висновок, що формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти є частиною духовного та інтелектуального навчання, оскільки, по-перше, вимагає від здобувача певних когнітивних зусиль (вузьке розуміння поняття «інтелектуальне навчання»), і, по-друге, дає йому змогу через мову розширити власну культуру, піднести свою духовність через вивчення позитивних морально-духовних орієнтирів іншомовного суспільства (пор. стереотип-

ні «англійська ввічливість», «німецька пунктуальність», «арабська повага до людини похилого віку», тощо).

Формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти перебуває в меронімічній та діалектичній взаємодії з духовним та інтелектуальним навчанням, одночасно перебуваючи його частиною та інколи виходячи за його межі. На наш погляд, найбільш красномовно, чітко та лаконічно нашу ідею підсумовано в максимі В. фон Гумбольдта: «Мова — це «дух» народу». Перспективи нашого наукового дослідження бачимо в більш глибокому аналізі іншомовної комунікативної компетентності та її складових. Крім того, вважаємо за доцільне порівняти тлумачення іншомовної комунікативної компетентності вітчизняних спеціалістів та зарубіжних фахівців, які є представниками країн, де освіта є традиційно на високому рівні та продукує фахівців, високо затребуваних на ринку праці, наприклад, у Німеччині.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови (б. д.). URL: <http://sum.in.ua/s/formuvaty> (дата звернення: 7.11.2022).
2. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті : міжнар. зб. ст. / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко. Харків: ВННОТ, 2019. 470 с.
3. Бідюк Н. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. III міжнар. наук.-практ. конф. (12-14 листоп. 2012 р.). 2012. С. 158–160.
4. Дубасенюк О. Духовно-моральне виховання студентської молоді. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах* : мат. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 22-23 травня 2014 р. Житомир, 2014. С. 78–87.
5. Зуєнко Т. Дослідження поняття «лакуна» у лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 55. С. 105–107.
6. Іванчук Г. Іншомовна комунікативна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4 (51). С. 267–274.

ТРАДИЦІЙНІ ОСВІТЯНСЬКІ ЗАХОДИ ЯК ЗАСІБ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Золотухіна С. Т.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна

Гончаренко М. В.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна

У статті розкрито освітньо-виховний потенціал традиційних освітніх заходів ХНПУ імені Г.С. Сковороди. З'ясовано, що духовно-інтелектуальний розвиток здобувачів вищої освіти залежить від чітко спланованої організації ціннісно-орієнтованих освітньо-виховних заходів. Доведено, що Наумівські читання в системі університетських заходів виконують особливу роль у духовно-інтелектуальному розвитку майбутнього вчителя.

Ключові слова: майбутній вчитель, духовно-інтелектуальний розвиток, освітньо-виховні заходи, традиції, духовність.

The article author has revealed the educational potential of the traditional educational events held in H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. It has been found out that spiritual and intellectual development of applicants for higher education depends on a well-planned organization of value-oriented educational activities. It has been proved that Naumov readings in the system of the university activities play a significant role in spiritual and intellectual development of future teachers.

Keywords: future teacher, spiritual and intellectual development, educational events, traditions, spirituality.

Духовно-інтелектуальний розвиток особистості надзвичайно актуальна проблема сучасності. Поєднання духовного й інтелектуального, в умовах повсякденних викликів, вважається найвищою ступінню розвитку людини. Так, духовний розвиток у науковому колі розуміється як внутрішнє зростання і постійний пошук істини. Духовність засвідчує вищий рівень розвитку особистості, незалежність свідомості і самоконтроль. Показниками духовного розвитку, як відомо, є особистісні зміни, її соціальні досягнення, здатність пошуку і застосування нового (схем, варіантів, проблем, гіпотез, рішень тощо), керівництво не власними потребами, а вищими людськими цінностями [2].

Інтелектуальний же розвиток особистості, як «загальна характеристика здібностей, способів оволодіння і ефективного використання знань», певним чином зумовлюється, посилюється життєвої своєрідністю позиції, наявними цінностями. Тобто, духовність «надає» моральну орієнтованість волі, діям і розуму [1].

Отже, духовно-інтелектуальний розвиток особистості виявляється в здатності приймати вірне рішення, мати власну незалежну позицію, аргументовано її обстоювати, бути більш гнучким, адаптуватися до певних умов, грамотно їх оцінювати.

Незалежність свідомості дає основу для розвитку таких якостей як оригінальність, допитливість, дисциплінованість розуму, умінь управляти власними когнітивними процесами, тощо. В освітянській практиці існують багато різноманітних засобів, що сприяють духовно-інтелектуальному розвитку особистості. Серед них ефективними маємо назвати традиційні заходи, що започатковані і проводяться у ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Як перевірений досвід виховання, навчання, опанування якого дозволяє організаторам та досягнути певних успіхів, результатів. Зазначені традиційні заходи мають значний освітньо-виховний потенціал, слугують перевіреним засобом формування особистості майбутнього вчителя, зокрема їх духовно-інтелектуальному розвитку. Так, оволодіння елементами соціально-культурного спадку (ідеї, цінності, звичаї), участь у різних традиційних формах і способах слугують ціннісному вибору майбутнім вчителем.

Аналіз освітньо-виховної практики проведення заходів в університеті, що організуються для досягнення певної мети, дає підставу для їх орієнтовної класифікації:

- за формою проведення (масові та групові);
- за цільовою аудиторією (дорослі, діти, здобувачі освіти різних ступенів, тощо);
- за місцем проведення (в стінах університету, поза його межами);
- за формою проведення (online, offline);
- за метою проведення (ділові, навчальні, розвивальні, дозвіллеві) тощо.

В університеті започатковано і проходить багато заходів, навіть тільки перелік яких, засвідчує великий обсяг роботи, їх глибоке змістове наповнення.

Наумівські читання — це один із заходів, що має свою історію, існування якого орієнтоване на духовно-інтелектуальний розвиток майбутнього вчителя. Наумівські читання традиційно проходять на фізико-математичному факультеті.

Аналізуючи, узагальнюючи досвід проведення Наумівських читань можна констатувати, що вони:

- знайомлять студентів з викладачами, які працювали на факультеті, їх біографіями, професійними досягненнями, методичними наробками, особистими якостями, тощо;
- спонукають студентів і викладачів до більш глибокого, ґрунтовного вивчення історії розвитку факультету, фізико-математичної освіти і науки;
- стимулюють як студентів, так і викладачів до експериментальної діяльності, з подальшим представленням отриманих результатів на секціях;
- заохочують до участі в читаннях студентів і викладачів інших факультетів, випускників університету, вчителів шкіл міста та області.

Наумівські читання проходять, як правило, у такий спосіб:

- доповіді, повідомлення теоретичного характеру;
- презентації результатів експериментальних досліджень;
- історико-педагогічні нариси, есе;
- спогади, пропозиції, рекомендації;
- представлення проектів, планів, заходів.

Традиційним є і терміни проведення Наумівських читань — осінь: жовтень-листопад.

Наумівські читання мають свого засновника: Валентину Дмитрівну Зорю, кандидата фізико-математичних наук, доцента, яка ініціювала, організовувала і довгий час особисто їх проводила на високому рівні. Як відомо, кожна людина обов'язково залишає після себе слід. Валентина Дмитрівна залишила слід ґрунтовний, позитивний, на довгу пам'ять, з любов'ю до факультету, до науки, студентів, колег. Слід, який може залишити тільки чесна, творча, відповідальна людина. Людина, яка шукала і знайшла спосіб виказати особливу вдячність і повагу викладачам, які працювали на факультеті, які демонстрували високий професіоналізм, культуру (професійну і загальну), гуманне, віддане служіння професії. Так, за двадцять років, ми познайомилися з багатьма викладачами, чий досвід, майстерність, глибокі знання, ерудиція і зараз заслуговує на схвалення.

Наумівські читання, реалізуючи свій освітньо-виховний потенціал, безперечно сприяють і духовно-інтелектуальному розвитку майбутніх вчителів. Так, за 20 років існування вони мали змогу доторкнутися до величі ціннісних взаємовідносин викладачів і студентів, їх високого рівня професіоналізму, професійно-педагогічної майстерності, особливостей мислення, світогляду, моральних принципів тощо.

Знайомство з біографіями педагогів, що працювали на факультеті, їх досвідом методикою викладання переконувало студентів у необхідності збагачувати свій внутрішній світ, вчитися відчувати красу предмета, науки, обирати життєві цінності, формувати критичне і креативне мислення — основу інтелектуального розвитку. Саме такою системою марально-інтелектуальних цінностей володіли професори І. О. Наумов, Л. І. Белоусова, доценти М. А. Жихор, Т. І. Беляєва, старший викладач С. Б. Веселовський та інші.

За ці роки Наумівські читання збагатилися різноманітністю проблем, що піднімалися (науково-практичні, аналітичні, методичні) аудиторією, що приймала участь (студенти, випускники, викладачі, вчителі); використання сучасних технологій представлення матеріалів, ретельним визначенням предмета Наумівських читань, тощо.

Отже, традиційні Наумівські читання — це захід, що має освітньо-виховний потенціал, а саме: формування особистості майбутнього вчителя, професійного, здатного любити вчительську працю, такого, що знає добре історію факультету, переконаного, що саме освіта збереже світ.

Наумівські читання мають своє майбутнє: факультет найстаріший в університеті, з глибоким, цінним досвідом і унікальними викладачами.

Список використаних джерел

1. Золотухіна С., Фазанів В., Макаренко В. Традиції та новачі у педагогічній діяльності. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. праць. 2021. 50 с.
2. Маценко Ж. Духовність: феномен психології та об'єкт виховання. Київ : Освіта України, 2010. 100 с.

БОЙОВІ МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Іванов Д. С.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Публікація актуалізує питання формування морально-вольових якостей особистості за допомогою бойового мистецтва джиу-джитсу. Автором висвітлено сутність поняття «морально-вольові якості». У статті представлений аналіз філософії японського бойового мистецтва, висвітлено його значущість для формування таких якостей, як: повага, моральність, цілеспрямованість, впевненість в собі тощо.

Ключові слова: джиу-джитсу, формування, морально-вольові якості, бойові мистецтва.

Annotation. The publication actualizes the issue of developing the moral and volitional qualities of the individual with the help of the martial art of jiu-jitsu. The author highlighted the essence of the concept of «moral and volitional qualities». The article presents an analysis of the philosophy of Japanese martial arts, highlights its significance for the formation of such qualities as: respect, morality, purposefulness, self-confidence, etc.

Keywords: jiu-jitsu, formation, moral and volitional qualities, martial arts.

В умовах сучасних викликів стратегія розвитку сучасної системи освіти спрямована на підготовку конкурентоспроможного, висококваліфікованого фахівця, носія високих моральних принципів та переконань, здатного цілеспрямовано та послідовно організовувати та реалізовувати свою професійну діяльність та конструктивну комунікацію. Вагоме місце у вирішенні стратегічних завдань, поставлених перед вищою освітою, займає проблема формування та вдосконалення морально-вольових якостей особистості.

Мета статті — на основі аналізу філософії японського бойового мистецтва джиу-джитсу висвітлити його значущість для формування таких морально-вольових якостей, як: повага, моральність, цілеспрямованість, впевненість в собі тощо.

Вивчення науково-педагогічної літератури засвідчило, що поняття «морально-вольові якості» є складним та інтегрує поняття «моральні якості» та «вольові якості», які взаємодоповнюють та взаємообумовлюють один одного. Моральні якості визначають особливості поведінки людини в соціумі, характер та моделі спілкування, пов'язані із системою знань, світоглядних ідей особистості і ієрархією її моральних цінностей, став-

лень. Вольові якості виступають певним механізмом, що забезпечує можливості особистості реалізувати власний моральний потенціал та успішно діяти у вимірі обраних моральних цінностей, принципів та переконань [1; 2; 5].

Корисними для нашого дослідження є висновки Ю. Ковальнової щодо формування морально-вольових якостей особистості, як процесу і результату накопичення певного особистісного досвіду, який здійснюються під впливом низки факторів: соціальних (оточення особистості, характер взаємодії із соціумом тощо), процесу самовиховання та самоосвіти, спеціально організованої виховної роботи, спрямованої на формування морально-вольових якостей особистості [2].

Ефективним засобом для формування морально-вольових якостей особистості, на нашу думку, виступають бойові мистецтва, які містять значний виховний, розвивальний потенціал та можливості. Вважаємо за доцільне зупинитися на даному питанні більш детально. Розглянемо сутність та зміст означеної категорії. Провідне місце в номенклатурі бойових мистецтв займає джиу-джитсу.

Як показало вивчення науково-педагогічних джерел, джиу-джитсу розглядають як мистецтво для слабкого проти сильного. Вона навчас, що силі потрібно протиставляти не силу, а спрямовувати чужу силу для своєї користі [4]. Таким чином, основним принципом джиу-джитсу є не йти на пряме протистояння, щоб перемогти, не опиратися, а поступатися перед натиском суперника, лише направляючи його дії в потрібний бік, поки той не опиниться в пастці, і тоді обернути силу й дії ворога проти нього самого [4].

Філософською основою джиу-джитсу є давнє учення, за яким люди на протязі життя будує та зміцнює чотири основні стіни своєї фортеці: здоров'я, спілкування з оточуючими, знання та працю, духовність. Якщо руйнується одна зі стін фортеці, життя людини може зруйнуватися, як картковий будинок [3].

Заняття джиу-джитсу підпорядковуються певним правилам поведінки й дотримання елементів етикету ведення бою (традиційне вітання, повага як до переможця, так і до переможеного). Інакше кажучи, джиу-джитсу живе за власним моральним кодексом, що є обов'язковим для всіх спортсменів. Знання японської культури, відчуття її духу в джиу-джитсу є складовою опанування цього мистецтва ведення бою.

Тому джиу-джитсу потрібно розглядати з позиції пізнавально-розвивальних можливостей для учнів. Як загальновідомо, опанування будь-яким видом діяльності починається зі знання її особливостей, що тісно пов'язані з історією виникнення. Історія джиу-джитсу — це історія Японії.

Для розуміння духу мистецтва перемагати необхідно мати уявлення про роль конфуціанства в історії розвитку цього виду спорту, розуміти кодекс честі самураїв. Тож, на заняттях формуються не лише вміння й навички, а знання, що підкріплюються щоденною працею на тренуваннях.

Отже, заняття таким видом спорту як джиу-джитсу сприяє не тільки фізичному розвитку особистості, але й інтелектуальному; зміцнює не тільки здоров'я, але й дух; додає впевненості в собі; спонукає до творчості; націлює на успіх. Найголовнішим є те, що цей вид спорту сприяє вихованню фізично й морально здорової молоді — майбутнього української нації.

Список використаних джерел

1. Глушман Т. М. Моральні якості особистості як складова професійної культури майбутнього менеджера. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/pedagogika/2_2016/Глушман.pdf (дата звернення: 9.11.2022).
2. Ковальова Ю. Формування морально-вольових якостей у старшокласників. URL: <https://dspace.cuspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3102/1/Формування%20морально-вольових%20якостей%20у%20старшокласників.pdf> (дата звернення: 9.11.2022).
3. Концепція Джиу-джитсу. Все про єдиноборства. URL: <http://martialsport.ua/dzhiu-dzhitsu.html> (дата звернення: 9.11.2022).
4. Орлов О. І. Бойові мистецтва — курс Джиу-джитсу : навч. план та програма курсу для студ. вищ. навч. закладів з фізичної культури та факультетів фізичного виховання. Бориспіль : Ризографіка, 2005. 36 с.
5. Фігура О. В. Методика формування морально-вольових якостей курсантів у процесі занять східними єдиноборствами. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/466> (дата звернення: 9.11.2022).

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК ФАКТОР ЗДОРОВОГО ДУХОВНО-ДУШЕВНО- ТІЛЕСНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Іонова О. М.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін
у дошкільній, початковій і спеціальній освіті,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Розкрито основні чинники створення освітнього середовища вальдорфської школи, орієнтованого на здоровий духовно-душевно-тілесний розвиток особистості: формування естетично-здорового освітнього простору (фізично-матеріального оточення); забезпечення сприятливого душевно-духовного оточення дитини.

Ключові слова: вальдорфська школа, освітнє середовище, особистість, здоровий розвиток.

The main factors of creating an educational environment of Waldorf school are revealed in the article. The educational environment focuses on person's healthy spiritual, mental and physical development, which means formation of aesthetically healthy educational space (physical and material surroundings) and ensuring the favourable mental and spiritual environment for a child.

Keywords: Waldorf school, educational environment, person, healthy development.

Серед пріоритетних завдань сучасної школи є виховання здорового покоління, свідомого ставлення особистості до свого здоров'я та здоров'я інших людей. Практичне розв'язання проблеми розвитку здоров'я учнів через освіту спонукає педагогів до ґрунтовного аналізу теорії та практики шкіл, діяльність яких спрямована на збереження здоров'я учнів.

Одним із прикладів організації освітнього процесу на засадах збереження та зміцнення здоров'я особистості є вальдорфська школа, яка на практиці вирішує завдання здорового духовно-душевно-тілесного розвитку школярів.

Найважливішими чинниками створення здоров'язбережувального освітнього середовища вальдорфської школи є: формування естетично-здорового навчально-виховного простору та забезпечення сприятливого душевно-духовного оточення дитини.

Формування естетично-здорового освітнього простору (фізично-матеріального оточення) передбачає:

– архітектоніку школи, що базується на природних формах (зокрема з використанням універсальної природної пропорції — «золотого перері-

зу», уникненням гострих і прямих кутів); естетичне оформлення інтер'єру класних кімнат відповідно до вікових особливостей дітей;

- використання природних навчальних матеріалів, що надають можливість розвивати адекватні тактильні відчуття;

- запобігання руйнівного для здоров'я дитини впливу технізованого світу — обмежене застосування технічних засобів навчання та обережне ставлення до мультимедіа, які підміняють живе людське спілкування діалогом із машиною, стримують природну активність дитини, вводять її в ілюзорний, спотворений світ і тим самим ведуть до провокування агресивно-тривожної поведінки, уповільнення інтелектуального, емоційно-вольового й соціального розвитку, перешкоджають розкриттю творчого начала людини.

Створення сприятливого душевно-духовного оточення дитини — організація взаємодії учасників освітнього процесу (школярі, учителі, батьки), характерними ознаками якого є взаємини соціального партнерства, поваги й довіри.

Провідну роль в організації такої взаємодії відіграє класний учитель (супроводжує школярів і викладає всі основні предмети впродовж перших 6–8 років), його професійна діяльність, яка спрямована на здоровий розвиток дитини, формування згуртованого учнівського колективу. Саме завдяки авторитету класного вчителя, що виступає фундаментом реалізації «виховання як зцілення» (Р. Штайнер), дитина відкриває для себе істинність, красу й добро світу; в учнів формуються гуманістичний світогляд, сумління, моральність, здорові звички тощо.

Орієнтація вальдорфського вчителя на створення духовної спільності зі школярами, атмосфери індивідуальної й колективної творчості, виховання в дітях турботливого й поважного ставлення один до одного вимагає від педагога інтенсивної, ретельної підготовки до кожного навчального дня, невід'ємними складниками якої є щовечірня медитативна робота (аналіз, осмислення поведінки й діяльності довірених учителю дітей), а також постійне самовдосконалення.

У здійсненні збереження здоров'я учнів суттєву допомогу класному вчителю надає організація внутрішньошкільного управління вальдорфської школи, у якій керівна роль належить не директору, а двом основним формам самоврядування: педагогічній колегії задіяних у школі вчителів (щотижневим учительським конференціям) і батьківсько-вчительському правлінню, що представляє правові інтереси школи, визначаючи й регулюючи її економічно-правовий баланс.

Так, у сфері діяльності педагогічної колегії знаходиться розв'язання таких основних питань, пов'язаних із збереженням здоров'я учнів, як: ко-

ординація зусиль усіх учителів, які працюють з класом, що передбачає взаємопогоджену роботу класних учителів і вчителів-предметників на основі «горизонтальної навчальної програми» (опис дидактичних взаємозв'язків і погодженості різних предметів для певних періодів розвитку дитини); обговорення питань здорового розвитку окремого учня або всього класу; підвищення професіоналізму вчителів; підтримка та збагачення фізичних і душевно-духовних сил педагога.

Характерною ознакою вальдорфської школи є також тісна взаємодія педагогів із батьками, що виражає спільне розуміння освітніх завдань, спрямованих на захист і підтримку здоров'я дітей, спільну відповідальність сім'ї та школи за здоровий розвиток дитини. Активна участь батьків у шкільному житті сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в родині та школі, налагодженню комунікацій між дорослими і дітьми, навчальним закладом й соціумом. Завдяки цьому кожна сучасна вальдорфська школа для регіону, де вона розташована, є своєрідним культурно-освітнім центром, діяльність якого сприяє розв'язанню багатьох важливих проблем сучасного суспільства (нівелювання соціальної нерівності, запобігання асоціальних явищ) і готує підґрунтя для гармонійного входження дитини в суспільне життя.

Поряд із відомими у вітчизняній педагогіці формами роботи з батьками (проведення батьківських зборів, лекцій, консультацій для батьків, «відкритих» уроків, відвідування родин учнів тощо), зміцненню співпраці з батьками у вальдорфській школі сприяють також: проведення «батьківських днів» (раз на тиждень батьки разом із дітьми займаються звичними шкільними справами: малюють, співають, грають на музичних інструментах, ліплять, шиють, в'яжуть, працюють у майстерні тощо), організація спільних заходів (календарні свята, виставки, ярмарки), занять у мистецько-практичних гуртках (оркестри, хори, шкільний театр тощо).

Список використаних джерел

1. Іонова О. М. Формування здоров'я людини: досвід вальдорфської школи. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичної культури і спорту*. 2013. Т. 10. С. 35–40. DOI: 10.6084/m9.figshare.775337/
2. Іонова О. М. Науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в школах за ідеї вальдорфської педагогіки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2000, 35 с.

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Ільїна О. О.

кандидат педагогічних наук,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

Братешко А. М.

здобувачка,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

У статті здійснено науковий аналіз проблеми формування компетентності професійного саморозвитку майбутніх учителів. Визначено, що професійний саморозвиток майбутніх учителів — це безперервний процес цілеспрямованого розкриття своїх потенційних можливостей та здібностей, що дозволяє найбільш ефективно здійснювати різні види професійної діяльності.

Ключові слова: компетентність, формування компетентності, професійний саморозвиток, майбутні учителі.

The article carries out a scientific analysis of the problem of forming the competence of professional self-development of future teachers. It was determined that the professional self-development of future teachers is a continuous process of targeted disclosure of their potential opportunities and abilities, which allows for the most effective implementation of various types of professional activities.

Keywords: competence, competence formation, professional self-development, future teachers.

Необхідність педагогічних досліджень у галузі професійного саморозвитку визначається підвищеною увагою сучасної педагогіки до внутрішнього потенціалу особистості і дедалі гострішою потребою сучасної освіти в ініціативних, інтелектуальних особистостях, здатних свідомо брати участь у процесі особистісного та професійного саморозвитку.

Мета статті полягає у проведенні наукового аналізу проблеми формування компетентності професійного саморозвитку майбутніх учителів як безперервного процесу цілеспрямованого розкриття своїх потенційних можливостей та здібностей, що дозволяє найбільш ефективно здійснювати професійну діяльність.

У сучасному суспільстві бути затребуваним в умовах ринку праці може лише той, хто володіє навичками саморегуляції, самоосвіти, вміє працю-

вати в команді, критично мислити, самостійно працювати, ставити цілі та досягати їх, навчатися впродовж життя, спілкуватися в полікультурному середовищі прагнути до професійного саморозвитку. Необхідність цих перетворень у професійній підготовці майбутніх фахівців відображена в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року, Концепції Нової української школи, проєкті Концепції розвитку педагогічної освіти та в інших нормативних документах.

Так, у Концепції Нової української школи акцентується на вміннях педагога навчатися протягом життя, що визначається як здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації освітнього процесу (власного та колективного), зокрема, через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати освітні цілі та способи їхнього досягнення, вибудовувати індивідуальну професійну траєкторію, оцінювати й прогнозувати результати діяльності [3].

Таким чином, метою вищої педагогічної освіти в Україні є не лише набуття фундаментальних професійних знань майбутніх фахівців, а й формування в них готовності до подальшого професійного та особистісного саморозвитку, самореалізації.

В освітньому процесі ЗВО не приділяється достатньої уваги самостійній активності студентів у розвитку професійно-значимих якостей та здібностей, що може призвести до формування фахівців із набором готових шаблонних рішень. Професійно-творчі особистості не з'являються власними силами, а формуються у процесі спеціального навчання та виховання. У реальній практиці студенти дуже зрідка усвідомлюють необхідність саморозвитку, і оволодіння прийомами саморозвитку, отже цей процес відбувається стихійно нестійко та малоефективно. Тому актуальним є дослідження проблеми компетентності професійного саморозвитку майбутніх учителів з метою їхньої швидкої адаптації, професійної мобільності в умовах переходу України до нових стандартів освіти [1].

Дослідники та практики солідарні в тому, що сучасний вчитель повинен володіти глибокими професійними знаннями, вміннями, особливими якостями та здібностями, а також свідомо брати участь у процесі особистісного та професійного саморозвитку, щоб адаптуватися до соціально-е-

кономічних умов, що безперервно змінюються, та ефективно виконувати трудові функції [4].

Основні характеристики проблеми професійного саморозвитку розкрито в працях вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів. Так, питаннями професійного становлення особистості займалися В. Андрущенко, В. Бондар, О. Будник, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Киричук, С. Кузікова, В. Луговий, О. Падалка, І. Підласий, Г. Пономарьова, В. Рибалка, Л. Сущенко, Т. Яценко. У наукових працях В. Бондаря, П. Гусака, І. Зязюна, В. Кременя, О. Романовського висвітлено професійне самовдосконалення та саморозвиток особистості педагога. Дослідники О. Биковська, Г. Волинка, І. Зязюн, О. Семенов, Л. Хомич, О. Федій зазначають професійний саморозвиток як базовий для характеристики цілей, змісту, засобів освіти.

В процесі вивчення наукових праць виявлено, що до теперішнього часу в педагогіці, психології, філософії накопичено певний потенціал знань, необхідних для постановки та вирішення питання формування компетентності професійного саморозвитку, але вважаємо за доцільне більш повно розглянути проблему формування компетентності професійного саморозвитку майбутніх учителів.

Професійний саморозвиток майбутніх учителів можна охарактеризувати як безперервний процес якісного, самостійного, цілеспрямованого розкриття педагогом своїх потенційних можливостей та здібностей, що дозволяє найбільш ефективно здійснювати різні види професійної діяльності [2].

Аналіз державних стандартів, навчальних програм, планів, результатів наукових досліджень свідчить про, з одного боку, необхідність формування у майбутніх учителів компетентності професійного саморозвитку, з іншого — недостатню розробленість теоретичних положень, відповідного методологічного і дидактичного забезпечення цього процесу.

Таким чином, стає очевидним, що існують протиріччя між:

- вимогами суспільства в педагогах, що усвідомлюють необхідність професійного саморозвитку та відсутністю мотивації здобувачів освіти до розв'язання цієї потреби;
- прагненнями викладачів ЗВО забезпечувати підготовку до формування компетентності професійного саморозвитку майбутніх учителів та недостатнім теоретичним обґрунтуванням цього процесу;
- необхідністю формування компетентності професійного саморозвитку у майбутніх учителів та відсутністю необхідних педагогічних розробок щодо формування умов даного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей студентів.

Так, однією з найважливіших умов професійного саморозвитку педагога є формування у нього потреби до самоосвіти, що виступає запорукою його майстерності, професійної компетентності. Самоосвіта педагога буде продуктивною, коли реалізується потреба педагога у власному розвитку та саморозвитку, якщо педагог має готовність до педагогічної творчості, та при цьому здійснюється взаємозв'язок особистісного та професійного розвитку й саморозвитку [2].

Таким чином, професійний саморозвиток майбутніх учителів включає самоосвітню діяльність, та здійснюється сучасною системою освіти, що надає всі необхідні можливості для безперервної освіти педагога. На закінчення можна зробити висновок, що на сьогоднішній день проблема формування компетентності професійного саморозвитку майбутнього вчителя стає особливо актуальною.

Список використаних джерел

1. Демченко Ю. М. Формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя математики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2016. 261 с.
2. Некрасова С. М. Готовність педагога до професійного саморозвитку: сутність, структура, проблеми дослідження. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. Мелітополь, 2010. Вип. 5. С. 7–13.
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.22).
4. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця : моногр. / за ред. В. А. Ковальчук. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ХОРЕОГРАФІВ

Кабанська А. А.

завідувач відділу практик,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Ялліна В. Л.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто методи інтерактивного навчання, які є найбільш оптимальними з точки зору їх використання на певних видах занять під час підготовки майбутніх хореографів. Визначено, що саме інтерактивні методи є необхідною умовою в цьому, оскільки створюють сприятливі умови навчання студента у групі для самоосвіти, налагодження партнерських та конструктивних відносин між усіма учасниками навчально-виховного процесу, активізують увагу студента, його творчі здібності, розвивають уміння спілкуватися та відстоювати свої думки та позиції.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, розвиток творчого потенціалу, комунікативні вміння

The article studied the methods of interactive learning that are the most suitable in the terms of their application to a particular type of employment when training future choreographers. Interactive teaching methods are determined to be a prerequisite for this, they create favorable learning conditions for self-education for students in the group, partnership and constructive relationship between all members of the educational process, stimulate students' attention, his creativity, develop the ability to communicate and defend their opinions and views, etc.

Keywords: interactive teaching methods, development of creative potential, communicative skills.

У сьогоденні не втрачають актуальності питання духовного розвитку молодого покоління, збереження національних традицій. Хореографічне мистецтво представляє собою синтез тілесного та духовного компонентів, розвиває почуття прекрасного, виступає джерелом радості, позитивних емоцій, розумової та психологічної розрядки. Завдяки мистецтву формуються світоглядні позиції, естетичні та духовні цінності молодого покоління. Торкаючись емоційної сфери людини, танець сприяє самовдосконаленню та постійному розвитку.

Суттєвою проблемою молодого покоління є примітивізація та стандартизація смаків та потреб, малорухомий спосіб життя, зацикленість на інформаційних технологіях. Необхідність вирішення цих проблем висуває перед педагогічними закладами завдання підготовки спеціалістів відповідно до духовно-культурних потреб суспільства.

Мета статті — проаналізувати методи інтерактивного навчання хореографії й надати рекомендації щодо створення сприятливих умов навчання студента у групі та для самоосвіти, налагодження партнерських та конструктивних відносин між усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Професійна майстерність майбутніх хореографів передбачає наявність загальнопедагогічних здібностей, володіння мистецтвом відтворення танцювальних умінь та навичок, створення власного хореографічного продукту. Нормативні документи (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про культуру» концепції розвитку освіти у сфері культури та мистецтва, державні стандарти вищої освіти тощо) визначають основні засади професійної підготовки майбутніх хореографів. Науковцями (Л. Андрощук, Т. Благова, О. Бурля, В. Косиченко, В. Куценко, А. Марков, О. Філімонова, В. Чуба та ін.) досліджено теорію та практику здійснення такої підготовки.

Програми дисциплін психолого-педагогічного циклу можуть впливати на підвищення мотивації розвитку, професійне зростання, професійну мобільність, ціннісні орієнтації. Важливе значення відіграє розвиток комунікативності, креативності, навичок рефлексії, розуміння необхідності навчання протягом усього життя. Загальні та фахові компетентності, що формуються під час вивчення дисципліни «Інноваційні педагогічні студії» на другому курсі в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, передбачають здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства, використовувати принципи, методи та засоби педагогіки, сучасні методики організації та реалізації освітнього процесу, ставити та вирішувати професійні завдання, творчо співпрацювати з учасниками творчого процесу, застосовувати традиційні і альтернативні інноваційні технології, дотримуватись толерантності у міжособистісних стосунках, етичних і доброчинних взаємовідносин в сфері виробничої діяльності.

Успішність вивчення педагогічних дисциплін залежить від врахування умов навчання, стимулювання пізнавальної активності самого студента, спирання на його особистісний потенціал. Важливим є використання сучасних методів навчання та виховання, впровадження нових сучасних технологій, акцент на ролі студента як суб'єкта навчання. Тому, під час

вивчення дисципліни «Інноваційні педагогічні студії» використовувалися інтерактивні методи навчання.

Головна ідея застосування саме таких методів навчання базується на необхідності будувати навчальний процес на основі організації пізнавальної діяльності студентів як активних учасників освітнього процесу, враховуючи різні форми взаємодії. Акцент робиться на підвищенні мотивації, на створенні комфортних умов навчання, позитивного емоційного настрою. Застосування інтерактивних методів навчання є можливим під час аудиторних занять. На лекціях студентів включають в обговорення теми, ставляться проблемні питання, лекційний матеріал подається у формі лекції-візуалізації, лекції «перевернутий клас», лекції-вікторини, лекції з розглядом конкретних педагогічних ситуацій. Така організація роботи розвиває комунікативні навички, вміння наводити приклади з власного досвіду, аргументувати свою точку зору, розвивати самостійність мислення.

Широкі можливості для застосування інтерактивних методів навчання надають семінарські заняття. Так, семінар-диспут включає в себе полеміку з певної проблеми, захист поглядів та переконань. Організовані у підгрупах дискусії допомагають виконувати спільне завдання, досягати спільної мети, шукати рішення проблем. За допомогою методу «Мозкового штурму» можливо підвищити ефективність генерування нових ідей, активізувати творче мислення, змінити звичайний хід думок.

Обговорення теоретичних питань та обґрунтування власної думки здійснюється за допомогою методу «Прес», складання кластеру та ін. Аналіз педагогічних ситуацій передбачає розгляд їх з різних точок зору, пошук найбільш оптимального рішення у заданих умовах. Студенти «вживаються» у ті обставини, що описуються в ситуаціях та намагаються оцінити позиції, що займають учасники. Поеднання роботи в групах з рішенням проблемних ситуацій створює умови для обміну знаннями, думками, ідеями, підхід до рішення ситуації з різних сторін, обґрунтування вибору рішення.

Важливим є застосування дидактичних та рольових ігор, які надають можливість через своєрідне «проживання» ролей відпрацьовувати конкретні проблемні ситуації, занурюватися у навчання. Після проведення гри відбувається обговорення переживань ролей, думок про особливості взаємодії, позитивні та негативні моменти, співставлення зі знаннями, що мають студенти.

Успішне професійне становлення майбутнього хореографа залежить також і від його здатності до рефлексії значущих аспектів професійної діяльності. Надання зворотного зв'язку відбувається за допомогою графічних (шкали, «сходинки», «дерево очікувань»), словесних прийомів (метод

незакінчених речень, мікрофон, «сніжний ком», «асоціативний куш» та ін.). Також є доцільною практика залучення студентів до майстер-класів, вебінарів професіоналів-практиків.

Самостійна робота спрямована на розвиток дослідницьких умінь студентів. Передбачено аналіз наукових джерел, нормативних документів, пошук методичних матеріалів, укладання портфоліо, написання есе, синквейну, складання інтелект-карт. Роль викладача полягає у спрямуванні діяльності студентів, наданні індивідуальної чи групової консультації.

Таким чином, підготовка майбутніх хореографів здійснюється з урахуванням компетентнісного підходу, на основі тісного взаємозв'язку змісту дисциплін професійного та педагогічного циклу. Важливим є підбір ефективних методів навчання, які враховують інтереси здобувачів, сприяють активізації творчого потенціалу, бажанню навчатися. Використання інтерактивних методів роботи на заняттях: дискусії, ділові та рольові ігри, робота в парках, розбір педагогічних ситуацій — викликає інтерес до занять, розвиває комунікативні уміння, творче мислення, формує мотивацію до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Благова Т. О. Особливості підготовки майбутніх учителів-хореографів у системі педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Серія: Педагогічні науки*. Житомир : Житомирський пед. ун-т ім. Івана Франка, 2010. Вип. 50. С. 72–78.
2. Куценко С. В. Педагогічна майстерність майбутнього вчителя хореографії як гарант ефективності формування його творчого потенціалу. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання* : зб. наук. пр. Суми, 2015. Вип. 1–2 (5–6). С. 113–121.
3. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
4. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків : Основа, 2003. 80 с.
5. Тверезовська Н. Т. Інтерактивні інноваційні технології у системі вищої освіти. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. 2009. № 3 (27), ч. 2. С. 236–240.
6. Фурманова Т. І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів хореографії. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 135. С. 139–143.
7. Чуба В. Проблема формування професійних якостей майбутніх хореографів у системі вищої освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10, ч. 3. С. 221–228.

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА Й ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Кабанська О. С.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна

Кривко М. Ю.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У публікації доведено актуальність проблеми полікультурної освіти й полікультурного виховання студентської молоді в умовах глобалізації суспільства. Проаналізовано різні підходи науковців до визначення суті цих процесів. Розкрито тісний взаємозв'язок та взаємовплив полікультурної освіти й полікультурного виховання.

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурне виховання, студентська молодь, заклад вищої освіти.

The urgency of the issue of polycultural education and polycultural upbringing of students in the context of globalization of a society were confirmed in the article. Different approaches of scientists to definition of the essence of these processes were analyzed. The close relationship and the interaction of polycultural education and polycultural upbringing were revealed.

Keywords: polycultural education, polycultural upbringing, student youth, higher education institution.

В умовах глобалізації суспільства та посилення мобільності його членів значно підвищується значення полікультурної освіти й виховання майбутніх фахівців, що забезпечує їхню готовність до успішної життєдіяльності в сучасному просторі, який характеризується інтеграцією та взаємопроникненням різних культур, активною взаємодією їх представників.

Мета статті — проаналізувати різні підходи науковців до визначення суті процесів полікультурної освіти й полікультурного виховання студентської молоді в умовах глобалізації суспільства.

Як наголошується в науковій літературі, актуальною потребою сьогодення стає здійснення конструктивної взаємодії між носіями різних культур, що реалізується на рівні реалізації міжособистісних та ділових контактів між людьми. Тому педагогічними засобами слід забезпечити

сформованість у кожної особистості толерантного ставлення до різних культур, національної мови, традицій, цінностей інших народів, а також спонукати їх представників до активної співпраці між собою на основі прояву взаємоповаги й толерантності. Така взаємодія підштовхує людину до переосмислення власних переконань і культурних цінностей [4, с. 13]. У зв'язку з цим здійснення полікультурної освіти й виховання майбутніх фахівців є важливим завданням для кожного закладу вищої освіти.

За поглядами Л. Сідун, полікультурна освіта у вищій школі реалізується як процес підготовки полікультурного фахівця, здатного організовувати ефективну професійну й особистісну взаємодію з носіями інших культур в умовах багатокультурного суспільства, а це можливо за умови виконання таких завдань:

- 1) забезпечення здобувача необхідними знаннями про різні культури;
- 2) формування в нього ціннісного ставлення до особливостей різних культур та їх представників;
- 3) розвиток у майбутнього фахівця вмінь і навичок взаємодії в полікультурному середовищі [2, с. 198].

О. Антонова стверджує, що полікультурна освіта як важливий складник сучасної освіти включає організацію та зміст освітнього процесу, в якому представлено різні культури, що різняться між собою за мовною, расовою, етнічною чи національною ознаками. Основною ідеєю полікультурної освіти є її здійснення на засадах принципу діалогу та взаємодії різних культур, відповідно до якого передбачається, що найбільшою мірою своя культура усвідомлюється людьми лише на тлі взаємодії й діалогу різноманітних культур, коли стають зрозумілими особливі характеристики кожної з них. У свою чергу, полікультурне виховання являє собою процес формування полікультурної особистості, який здійснюється на засадах забезпечення орієнтації на діалог різних культур, адаптації членів суспільства до різноманітних культурних цінностей у ситуації функціонування множинності культур, відмови від культурноосвітньої монополії стосовно інших націй та народів [3, с. 68].

П. Кендзьор зазначає, що під полікультурним вихованням учені розуміють:

- трансформаційний процес, що дає людині змогу вийти за межі власного культурного досвіду та збагатити його шляхом взаємодії з іншою культурою;
- динамічний процес, що навчає особистість мислити критично, грамотно аналізувати інформацію, а також здійснювати контакти й конструктивно співпрацювати з носіями різних культур;

- процес, який спрямовується на захист усіх відмінностей (етнічних, мовних, релігійних, регіональних тощо) між соціальними групами, що можуть зазнати дискримінації;
- антидискримінаційне виховання, що заперечує прояви етноцентризму, расизму, ксенофобії, сексизму й інших порушень прав людини;
- процес інтеграції різних культурних спільнот в цілісне громадянське суспільство, формування в кожного його члена громадянської і соціальної відповідальності за громаду, регіон, країну та цілий світ;
- комплексний педагогічний процес, в якому до уваги беруться всі соціальні й культурні відмінності суб'єктів сучасного освітнього простору та який спрямовується на їх формування як компетентних особистостей, котрі характеризуються сформованістю необхідних знань про культуру свого й інших народів, толерантного ставлення до них та досвідом ефективної позитивної взаємодії з представниками різних культур [1, с. 66–67].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що полікультурна освіта й полікультурне виховання тісно пов'язані між собою та впливають один на одного. Здійснення полікультурної освіти й виховання студентської молоді в закладах вищої освіти є нагальною потребою сьогодення. Тому кожний викладач вищої школи має вносити свою лепту у вирішення цих важливих завдань.

Список використаної літератури

1. Кендзьор П. І. Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2017. 504 с.
2. Сідун Л. Ю. Розвиток полікультурної освіти у вищій школі США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ужгород; Тернопіль, 2021. 243 с.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Каптур Г. А.

кандидат філологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

У статті обґрунтовано, що пріоритетним напрямком початкової освіти в Україні є духовно-моральне виховання учнів, яке передбачає прийняття молодшими школярами моральних норм і національних цінностей. Пріоритетним у контексті дослідження вважаємо етнопедагогічний аспект, який передбачає навчання української мови на основі народної педагогіки і дидактики.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, початкова школа, українська мова, українські паремії.

The article substantiates that the priority direction of primary education in Ukraine is the spiritual and moral education of students, which involves the adoption of moral norms and national values by younger schoolchildren. In the context of the research, we consider the ethno-pedagogical aspect, which involves teaching the Ukrainian language based on folk pedagogy and didactics, to be a priority.

Keywords: spiritual and moral education, primary school, Ukrainian language, Ukrainian parems.

Проблема всебічного гармонійного виховання людини набуває нового значення й соціальної значущості в умовах соціально-економічного розвитку суспільства у XXI ст. [1]. Сьогодні у період політичних, економічних та соціальних змін життєво важливою для всього суспільства залишається проблема виховання духовно-моральних якостей особистості, а саме виховання духовних якостей молодших школярів.

Успішна розбудова незалежної Української держави, її повноправна інтеграція до європейської та міжнародної спільноти вимагають належної уваги до виховання молодого покоління українців. Одним із головних і актуальних складників формування нової генерації українських громадян сьогодні є моральна компетентність.

У Державному стандарті початкової освіти пріоритетним напрямком є духовно-моральне виховання учнів, яке передбачає прийняття молодшими школярами моральних норм і національних цінностей [3].

Визначення поняття «духовність особистості» було зроблено видатними вітчизняними педагогами минулих років, такими як: Г. Ващенко, І. Огієнко, В.Сухомлинський. Вивченню питання виховання духовних

якостей особистості присвячено науковій праці сучасних педагогів: І. Беха, І. Карпенко, Л.Кулікової, І.Сіданіч, Г. Шевченко [5].

Важливим чинником духовного відродження є моральність, яка визначається як етичне поняття, що мотивується моральними ідеалами, переконаннями, нормами та принципами.

Ми дотримуємося точки зору вченої Тамари Демян'юк, яка дає визначення духовно-морального виховання: «Духовно-морального виховання – організований цілеспрямований виховний процес сприяння духовно-моральному становленню особистості, що веде до опанування і прийняття дітьми ієрархії духовних цінностей» [2, с. 205]. Духовно-моральне виховання передбачає формування у молодших школярів таких рис духовної свідомості, як: почуття (сумління, обов'язку, віри, відповідальності, патріотизму); індивідуального духовного обліку (терпіння, послуху); особистої позиції (здатності розрізняти добро і зло, прояву самовідданої любові (до ближніх), готовності до подолання життєвих випробувань); духовно зумовленої поведінки (готовності до служіння людям і Батьківщині, проявів духовної розсудливості, милосердя, доброї волі). Отже, основною метою духовного виховання є пробудження в дитини бажання бути моральною.

Один із шляхів формування загальнолюдських моральних цінностей у початковій школі реалізується через матеріал підручників, зокрема із навчальних предметів: українська мова, літературне читання.

У ході вивчення навчального предмету «Літературне читання» здійснюється мовленнєвий, морально-естетичний, літературний, інтелектуальний розвиток школярів, виховується дитяча особистість. Під час читання формуються ставлення дитини до навколишньої дійсності, її громадянська позиція, збагачуються почуття, розвивається творча уява, значною мірою задовольняються пізнавальні інтереси молодшого школяра.

Цікавим у контексті нашого дослідження є етнопедагогічний аспект, який, за дослідженням М. Пентилюк, передбачає навчання української мови на основі народної педагогіки і дидактики [4, с.14].

Зважаючи на те, що в основі мовлення українського народу лежать такі загальнолюдські норми та морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба, із ритуального мовлення можна виокремити тільки ті словесні формули, які сприяли б формуванню життєвого мовного мінімуму молодшого школяра. До них належать: вітання, прощання, побажання, вибачення, прощення, подяка. Як основу усталених українцям словесних норм ми обрали матеріали збірника М. Номиса [6].

Наведемо для прикладу використання деяких зразків словесних форм у поєднанні із мотивованим поясненням педагога:

— У житті українців особливого значення надається вітанню. За звичаєм, скільки разів ти привітаєшся з людьми, стільки разів Господь дасть тобі здоров'я (Будьте здорові з тим, що сьогодні. Здорові будьте та людям милі. Доброго здоров'я та мир вашому дому! Зі святом будьте здорові!) [6, с. 518].

— Доброзичливість українського народу по-особливому передається у побажаннях (Дай, Боже, з роси, з води! Нехай Бог тобі, дитино, прибавить в ручки, ніжки і в животик трішки! Боже вас благослови материни, і батьковими молитвами! Хай тобі Бог дає вік щасливий та довгий!) [6, с.225].

Наступним кроком є вивчення прислів'їв напам'ять, яке ми радимо проводити, використовуючи прийом колективного читання та вивчення учнями з дошки записаного прислів'я, з почерговим витиранням учителем по одному ключовому слову. Наприклад:

— Прочитайте разом записане на дошці прислів'я:

Дерево видно за плодами, а людину — за її ділами.

— Знову прочитаймо запис, доповнивши самостійно те слово, якого не вистачає:

видно за плодами, а людину — за її ділами.

Надалі вчитель продовжує витирати ключові слова, доки на дошці зникне запис, а учні кількаразово повторюють, доповнюючи вислів:

... видно за плодами, а ... — за її ділами.

... видно за ..., а ... — за її

... за ..., а ... — за її

Цікавими й корисними є словниково-логічні вправи, які, згідно вимог методики викладання української мови у початкових класах, проводяться перед написанням вправи та виконанням її граматичних завдань, а також мають виховне спрямування:

Завдання: прочитай прислів'я і спиши, вставляючи антоніми до виділених слів. Поясни, коли так говорять.

1. Маленька праця краща за ... безділля. 2. Праця чоловіка годує, а ... марнує. 3. Ранні пташки росу п'ють, а ... сльози ллють. 4. Руки білі, а сумління 5. Ластівка день починає, а соловей

Спершу можна звертати увагу учнів на лексичне значення нових для них слів, зокрема, безділля, лін, сумління.

Дана вправа є цінною ще й тим, що таке поняття моральної свідомості й етики, як «сумління», можна представити четвертокласникам у двох його значеннях: старанність при виконанні роботи, що характеризує працьовитість [6, с. 16]; совість [6, с. 39].

Молодші школярі мають змогу поміркувати, як наш народ висловлювався про роботу, старанність у праці та її значення для людини ще й так: У роботі швидко час минає. Робота гарна, та день малий.

Можна здійснювати таку роботу методом «Мозкового штурму»: назвати найбільші цінності українців, названі слова записати на дошці в стовпчик (слова: земля, мова, люди, народ, Батьківщина тощо). Потім провести мультиголосування, тобто кожному учневі запропонувати назвати тільки дві цінності, які вони вважають найбільш значущими. «Голос» кожного учня позначити поряд з обраним словом на дошці. Коли всі учні оберуть по 2 цінності, порахувати, які цінності набрали найбільше голосів. Виділяємо 4-5 слів, підкресливши їх. Формуємо 4 — 5 малих груп. Кожна з них отримує назву однієї з обраних цінностей, наприклад, 1 група — «земля», 2 група — «народ», 3 — «мова» тощо, і протягом 2- 3 хв. обговорюємо зміст «своїх цінностей». Групи презентують свої думки, починаючи зі слів: «Ми вважаємо, що (наприклад) мова є найважливішою цінністю українського народу, тому що... «Отже на малюнку, який представляє Україну, ми б намалювали...».

Проектна технологія набула особливої популярності на початку ХХІ століття, вона відчутно спонукає молодших школярів до самостійної пошукової діяльності. Так, наприклад, підсумком роботи з паремійним матеріалом у 4-му класі може стати проєкт «Паремійна мудрість». Ключовим запитанням даного проєкту може бути вислів: «Як можуть речення впливати на наше життя?», а тематичними та змістовими такі: «Як прислів'я, приказки та загадки впливають на наше життя?», «У чому привабливість прислів'їв, приказок та загадок?», «Які особливості прислів'їв, приказок, загадок?», «Яким чином прислів'я, приказки та загадки можуть змінити наше життя?».

Отже, виховання духовних якостей особистості є головною метою сучасної освіти. Духовність є дійсною сутністю людини, яка вибирає в себе багатовіковий культурно-естетичний досвід людства, його уявлення про цінності життя, внутрішній світ особистості. Духовно-моральні якості особистості — це система інтелектуального, морального, художньо-естетичного та емоційно-чуттєвого розвитку особистості. У контексті психолого-педагогічного розуміння розвитку особистості молодшого школяра головним стає створення освітнього середовища. Духовно-моральні якості особистості учнів початкових класів розвиваються у процесі формування її свідомості, світогляду, включення в економічне, політичне й культурне життя сім'ї, народу, нації.

Список використаних джерел

1. Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей : моногр. Київ; Чернівці : Букрек, 2018. 296 с.
2. Дем'янюк Т. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід : навч.-метод. посіб. Київ : Волинські береги, 2007. 316 с.
3. Державний стандарт початкової освіти. *Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти*. Київ : ТД «Освіта-Центр+», 2018. С. 92–121.
4. Пентилюк М. Концептуальні засади мовної освіти як засобу інтелектуального й духовного розвитку особистості. *Серія: педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон, 1998. С. 14–18.
5. Сіданіч І. Духовно-моральна компетентність педагога як передумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 10 (74). С. 126–138.
6. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад. М. Номис. Київ : Либідь, 1993. 612 с.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кириленко А. О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Прибора Т. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

У статті розглянуто погляди на термінологічне поняття «емоційний інтелект» у сучасній науковій думці; значення та особливості формування емоційного інтелекту у старшому дошкільному віці; проаналізовано та окреслено форми, методи, прийоми та засоби розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційна сфера особистості, дошкільники, старший дошкільний вік.

The article deals with the overview of the term concept 'emotional intelligence' in the modern science as well as the role and peculiarities of emotional intelligence development in older pre-school age. There have also been analysed and outlined forms, methods, techniques and means of the emotional intelligence development in older pre-school age children.

Keywords: emotional intelligence, emotional field of a person, pre-school children, older pre-school age.

Розвиток дитини сьогодні є зміщеним в напрямок інтелектуального росту особистості. Як педагоги, так і батьки прикладають зусилля для розумового розвитку дитини, акцентуючи зміст освітнього процесу на засвоєння нових знань, умінь та навичок, приділяючи при цьому недостатньо уваги розвитку емоційної сфери дитини дошкільного віку.

Ще однією проблемою сьогодні є дефіцит емоційної комунікації між дитиною та батьками з різних причин. Це спричиняє до недорозвиненості емоційної сфери дитини: нерозуміння та пригнічення своїх емоцій в майбутньому, нездатності відчувати емоції оточуючих і т. д. Зважаючи на це, розвиток емоційного інтелекту дитини є актуальним питанням сьогодення.

Дослідники Клевака Л., Гришко О. та Заїка В. визначають «емоційний інтелект» як інтегральну властивість особистості, що може відо-

бражати її пізнавальну здатність до сприйняття та усвідомлення емоцій, а також управління цими емоціями завдяки когнітивній обробці емоційної інформації, забезпечує психологічний комфорт та сприяє соціальній комунікації [4, с. 3].

Як інтегративну якість, емоційний інтелект розглядає і Шпак М. та додає, що вона зумовлюється динамічною єдністю афекту та розуму через взаємозв'язок емоційних, когнітивних, поведінкових та мотиваційних особливостей; забезпечує управління емоціями, підпорядкування їх розуму та головне — сприяє самопізнанню та самореалізації особистості шляхом збагачення її емоційного та соціального досвіду [9, с. 202].

Сутність поняття «емоційний інтелект» розглядають також Борисенко К. та Бадер С., визначаючи його як «уміння розуміти свої емоції» та емоції оточуючих, «коректно виражати їх та керувати ними, ... що сприятиме ефективній інтеракції, вибудові адекватної системи стосунків» [1, с. 49].

Погоджується з таким визначенням Половіна О. та наголошує, що емоційний інтелект є показником сформованості емоційної компетентності, а його рівень сформованості вказує на здатність позитивної, або навпаки — негативної міжособистісної взаємодії [7, с. 24].

За результатами експериментального дослідження Шпак М. визначено, що саме у старших дошкільників відбувається соціалізація емоційного інтелекту, яка виявляється у його емоційній спрямованості переважно на людей, ніж на певні предмети, розвивається спроможність емпатії, хоча ще нестійкої. Старший дошкільник вже може проявляти співпереживання та співчуття, що й сприяє розвитку емоційного інтелекту [9, с. 203-205].

До цих особливостей емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку можна додати, виділені Трофаїлою Н.: формування «емоційного передбачення» емоційних реакцій інших людей на свої дії, вольова регуляція емоційно-поведінкових реакцій завдяки оцінці дій дошкільника оточуючими, важкість стримування емоційної реакції на певні ситуації, важкість підпорядкування її певним соціальним нормам [8, с. 37; 39; 43].

У структурі емоційного інтелекту особистості виокремлюють такі компоненти: самосвідомість та емпатія (сприймання та вираження емоцій); саморефлексія (розуміння значення різних емоцій); саморегуляція (емоційний контроль); стимулювання мислення (адекватне прийняття рішень) [3, с. 110].

Як наголошує Косенко Ю., діти дошкільного віку сприймають та пізнають оточуючу дійсність «емоційно і чуттєво», а їхню міжособистісну комунікацію із соціумом впливають позитивні та негативні емоції. Тому вихователю закладу дошкільної освіти необхідно створити сприятливі

умови для розвитку емоційної сфери дошкільників, створити можливість для виявлення власних почуттів, підтримки емоційного сприйняття оточуючої дійсності, що стимулюватиме їхню пізнавальну та творчу активність, сприятиме розвитку психічних процесів та особистісних якостей [5, с. 161].

Окрім створення цих сприятливих умов, вихователь повинен будувати цілеспрямовану роботу з розвитку емоційного інтелекту старшого дошкільника. Для цього існує велике різноманіття форм, методів, прийомів та засобів. Насамперед, розглянемо форми роботи по розвитку емоційного інтелекту.

Волік Н. виокремлює такі форми роботи зі старшими дошкільниками: «ранкові зустрічі», режимні моменти, ігрові та проблемні ситуації, тренінг; тематичні дні та тижні тощо [2, с. 11].

Найбільш дієвими методами розвитку емоційного інтелекту дошкільників Половіна О. вважає такі: практика уважності — ознайомлює з можливостями свого розуму, вчить концентрувати увагу, керувати нею, усвідомлювати тілесні реакції, розуміти власні емоції; різні арт-техніки — дають вихід агресії, відповідно соціально прийнятих норм, допомагають усвідомлювати пригнічені емоції; емоційний коучинг — комунікація, за якої дорослі проявляють емпатію, допомагають впоратись із негативними емоціями; казкотерапія — допомагає розвивати самосвідомість і розбудовувати контакт з оточуючими [7, с. 29].

Дослідниця Мельник Н. вбачає розвиток емоційного інтелекту дошкільників у використанні таких методів: мотивації до емпатії (пробудження емоційних реакцій через емпатію емоційних умов іншого); метод емоційно-образного впливу (мотивація до передачі емоційних переживань в образному втіленні); словниковий метод; ігровий метод (в ході виконання ролей збагачуються способи вираження емоцій і експресивних дій) [6, с. 72].

Також дослідниця розглядає такі прийоми роботи з розвитку емоційного інтелекту дошкільників, які можна використовувати як в межах зазначених методів, так і в іншій діяльності: створення емоційно-насиченого фону, прийом контрастних зіставлень, прийом рольової взаємодії, що вводить в ситуацію емоційної комунікації завдяки настрою-образу, прийом синтезу мистецтв, прийом «кольоро-настрій», який дає можливість висловити свої емоції через використання кольору; прийом формули емоційної стійкості (повторювання речень — емоційних формул), емоційний масаж [6, с. 73].

Для реалізації зазначених форм, методів та прийомів існує велике різноманіття засобів розвитку емоційного інтелекту, серед них дослідники

приділяють увагу таким: «екран настрою», література, мімічна та пальчикова гімнастика, ігри (сенсорні, дидактичні, рольові, рухливі тощо), мірілки, проблемні ситуації, психогімнастичні вправи, психологічні етюди, малювання (зокрема нетрадиційними методиками), творчі завдання, сюжетні тематичні малюнки, музичні твори, фізкультхвилинки, змагання, розваги та ін. [2, с. 11].

Отже, розвиток емоційного інтелекту дошкільників повинен стати одним із головних пріоритетів та напрямків роботи ЗДО. Вихователі повинні будувати систему роботи з дітьми, використовуючи різноманітні форми, методи, прийоми та засоби в усіх видах діяльності, що буде спонукати дитину до розпізнавання та аналізу свої емоцій та емоцій оточуючих.

Список використаних джерел

1. Борисенко К. Ю., Бадер С. О. Особливості розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного. *Науковий вісник Ужгородського університету (Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»)*. 2021. № 1 (48). С. 48–52. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.48-52>.
2. Волік Н. Система формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. № 2. С. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.2.2>.
3. Кирилова Є., Бухало О. До проблеми формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. *Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватики, досягнення, перспективний досвід* : мат. І Всеукр. Інтернет-конф. викл., студ., аспір. та молодих вчених, м. Маріуполь, 27 листоп. 2020 р. 2020. С. 109–113.
4. Клевака Л. П., Гришко О. І., Заїка В. М. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Технології розвитку інтелекту*. 2022. Т. 6. № 1 (31). С. 74–89.
5. Косенко Ю. М. Забезпечення емоційного розвитку дошкільників: підготовка вихователів на етапі професійного навчання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету (Серія «Педагогічні науки»)*. 2018. № 1. С. 159–164.
6. Мельник Н. В. Емоційний розвиток особистості як основа формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. (Серія «Педагогічні науки»)*. 2018. №4. С. 69–74.
7. Половіна О. () Ранній розвиток дитини: потреба соціуму чи батьківські амбіції? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 10. С. 23–31.
8. Трофаїла Н. Д. Підготовка майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Умань, 2019. 270 с.
9. Шпак М. М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» (Серія «Психологія»)*. 2016. № 4. С. 196–205.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Кін О. М.

доктор педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна,

Собченко Т. М.

доктор педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито сутність понять «середовище», «освітнє середовище». Висвітлено особливості формування ефективного освітнього середовища: систематичність та послідовність, динамічний характер, спрямованість на розвиток та саморозвиток усіх суб'єктів освітнього процесу. Визначені етапи формування освітнього середовища: діагностика, проєктування, аналіз результатів.

Ключові слова: середовище, освітнє середовище, особливості формування освітнього середовища.

The article reveals the essence of the concepts of «environment», «educational environment». The features of the formation of an effective educational environment are reflected: systematic and consistent, dynamic nature, focus on the development and self-development of all subjects of the educational process. The stages of formation of the educational environment are determined: diagnostics, design, analysis of results.

Keywords: environment, educational environment, features of the formation of the educational environment.

У сучасних умовах модернізації та кардинального оновлення системи освіти питання формування ефективного освітнього середовища набувають особливого значення. Ефективне освітнє середовище створює умови для підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця, всебічно розвинутої, інтелектуальної особистості, забезпечує оптимальне використання усіх педагогічних можливостей, методичного інструментарію, зв'язків педагогічної взаємодії, тому дослідження пов'язаних з цим понять є актуальним та впливовим на якість освіти.

Мета статті — розкрити сутність понять «середовище», «освітнє середовище», особливості та етапи формування ефективного освітнього середовища.

Для кращого розуміння сутності та змісту поняття «освітнє середовище» доцільно більш детально зупинитися на понятті «середовище»,

яке є базовим. Як відзначає у своєму дослідженні Е. Зарединова, середовище – це те, що оточує особистість, за допомогою чого відбувається її розвиток та визначається спосіб життя [2, с. 39]. На думку О. Дубасенюк середовище є складною, динамічною системою, що складається із різних за значенням, змістом, характером соціокультурних суб'єктів, які взаємодіють між собою та взаємовпливають один на одного [1, с. 307].

У науково-педагогічних джерелах виділяють макросередовище (загальне соціальне, економічне, культурне, інтелектуальне оточення індивіда, характер суспільних відносин, діяльність та статус соціальних інститутів) та мікросередовище (безпосередня зона спілкування та діяльності індивіда: родина, референтна група, колектив) [1; 3].

Слід зазначити, що питання середовища знайшли ґрунтовної розробки та всебічного вивчення у науково-педагогічній теорії та практики, науковцями були виділені та чітко окреслені ознаки середовища:

- відсутність часових, просторових обмежень;
- одночасний та систематичний вплив на емоційну, почуттєву, когнітивну сферу особистості;
- комплексність та багаторівневість інформації;
- великий обсяг інформації, який значно перевершує можливості сприйняття людини;
- вплив актуалізується через безпосередню діяльність, спілкування, взаємодію особистості [2; 4; 5; 6].

Під освітнім середовищем розуміють спеціально організовану педагогічно доцільну сукупність впливів, умов, які забезпечують реалізацію потреб, інтересів, здібностей, нахилів особистості й обумовлюють її розвиток [2; 4].

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив виділити особливості формування ефективного освітнього середовища:

1. Систематичність та послідовність. Освітнє середовище не може створюватися стихійно, довільно, воно потребує спеціальної, цілеспрямованої організації, проєктування, систематичної діяльності, управління задля забезпечення життєдіяльності та успішного функціонування середовища. Ефективне освітнє середовище вимагає від педагогічного колективу систематичного генерування нових ідей та пропозицій, залучення здобувачів до виконання творчих завдань, дослідних проєктів тощо [4; 6].

2. Спрямованість на розвиток та саморозвиток здобувачів. Ефективне освітнє середовище створює сприятливі умови для максимального розкриття власного потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу, стимулює до самоосвіти та самовдосконалення. Вагомою складовою

є надання можливостей для розв'язання принципово нових завдань здобувачами, розвиток їхньої творчості, що забезпечується використанням широкого арсеналу нестандартних форм та новітніх методів роботи, вдосконаленням власного методичного інструментарію педагогів. Особливого значення у даному аспекті набуває педагогічна рефлексія — аналіз результатів власної діяльності, що сприяє вибору ефективних та результативних форм, методів роботи, визначенню оптимальної стратегії професійного розвитку та самовдосконалення [4; 5; 6].

3. Динамічний характер – взаємодія здобувача із створеним освітнім середовищем має певний розвиток та проходить стадії від об'єкта до суб'єкта діяльності за такими стадіями: стадія адаптації — пристосування до умов та впливів середовища, самомоніторинг власних потреб, можливостей у відповідності до вимог та можливостей середовища; стадія активної взаємодії; стадія активного впливу та перетворення середовища [1; 4].

Як було з'ясовано, формування ефективного освітнього середовища відбувається за такими етапами:

- 1) діагностика середовища;
- 2) проектування середовища, тобто визначення перспектив для реалізації поставлених завдань, планування діяльності, розробка та проведення визначених заходів;
- 3) аналіз отриманих результатів [2;4; 6].

Отже, ефективне освітнє середовище як складна система умов, впливів, зв'язків та взаємодії передбачає спеціальну, цілеспрямовану організацію та систематичну й послідовну підтримку його функціонування. Результатом взаємодії особистості із освітнім середовищем є зміна його статусу від об'єкта на суб'єкт навчальної та виховної діяльності, максимальний розвиток усіх здібностей, нахилів та інтересів, реалізація в інтелектуальній, соціо-культурній, соціо-комунікаційній сферах.

Список використаних джерел

1. Дубасенюк О. А. Ціннісно-сміслові наукові підходи, що відображають феномен толерантності. *Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності* : зб. матер. міжнар. наук. теор. конф. (1-2 жовтня 2015 р.). Житомир : Евенко О. О., 2015. С. 305–309.
2. Заредінова Е. Р. Сутнісна характеристика середовищного підходу до сучасної вищої освіти. *Етика і естетика педагогічної дії*. 2017. Вип. 16. С. 35–45.
3. Лозова В. Наукові підходи до педагогічних досліджень. Харків : «Апостроф», 2012. 352 с.
4. Сакалюк О., Черненко Н. Середовищний підхід в управлінні закладом освіти з інклюзивним навчанням. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2020. № 2, С. 7–13.

5. Собченко Т. М., Кін О. М. Використання коучингових технологій у підготовці майбутнього вчителя. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : мат. V міжнар. наук.-практ. конфер., Харків, 31 березня — 2 квітня 2021 р. Харків : «Стиль-Издат». 2021. Т. 2. С. 187–190.
6. Ярошинська О. Середовищний підхід в професійній освіті: теоретичні засади та перспективи впровадження. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4 (1). С. 104–109.

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Коростильов Г. Л.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна

Особливості військово-професійної освіти, соціальних та духовних процесів життя курсантів ВВНЗ зумовлюють морально-психологічний стан особового складу та потребує якісних змін у бік гуманітаризації та гуманізації освіти. Показана трансформація підготовки військових командного складу за рахунок онтологічного та антропологічного вимірів, що дає можливість значно поліпшити підготовку військових у морально-психологічному аспекті.

Ключові слова: філософія військової науки, військовий лідер – особистість, sete – центрична війна, морально-психологічний аспект, антропологізація військової справи.

Features of military-professional education, social and spiritual life processes of VVNIZ cadets determine the moral and psychological state of personnel and require qualitative changes in the direction of humanization and humanization of education. The transformation of the training of military command staff due to ontological and anthropological dimensions is shown, which makes it possible to significantly improve the training of military personnel in the moral and psychological aspect.

Keywords: philosophy of military science, military leader — personality, sete - centric war, moral and psychological aspect, anthropologization of military affairs.

Сьогодні професійна діяльність військовослужбовців передбачає виконання функціональних обов'язків в екстремальних умовах бойових дій. Успішність у таких умовах багато в чому залежить не тільки від рівня фахової підготовки, але й від рівня морально — психологічної готовності до неї. У бойових діях перед кожним військовослужбовцем стають дві цілі: вижити і виконати бойове завдання. Причому, виконання бойового завдання найчастіше є одним із способів вижити. Є новітні підходи, визначена науково — філософська база методологічного забезпечення процесу морально — психологічної підготовки особового складу у екстремальних умовах бойових дій.

Опираючись на історично відомі дослідження і положення науково-філософського характеру, метою статті вбачаємо посилення теоретико-методологічної філософії викладання гуманітарних предметів навчання та збагачення інструментарію морально-психологічної підготовки су-

часного корпусу військових командирів за рахунок звернення до джерел філософської науки.

Новизною статті є демонстрація трансформація підготовки військових командного складу за рахунок онтологічного та антропологічного вимірів, що дає можливість значно поліпшити підготовку військових у морально — психологічному аспекті.

Немає необхідності доводити, що без базової методології філософії, без знань основних положень гуманітарних предметів навчання – сучасний офіцер не може об'єктивно оцінити вплив морально-психологічного аспекту у загальній бойовій підготовці не тільки своєї, але і підлеглих, творчо осмислювати вплив новітніх технологій навчання. Знання історії виникнення, становлення та розвитку військово-філософської думки не лише забезпечує єдність логічного та історичного оволодіння військовою наукою, але і озброює командні кадри філософською методологією підходів та багатосторічним досвідом вирішення завдань збройного захисту Батьківщини [1].

Традиційно першим прийнято вважати полководця та військового теоретика Сун Цзи (час життя 453—403 роки до н. е.), який у своїй праці «Мистецтво війни» визначив одним з основних принципів будування стародавнього війська – принцип всебічної підготовки військових [2].

Продовжували розвиток військово-філософської думки та дослідження явищ збройної боротьби такі вчені, як Фуکیدід (460-396 рр. н.е.), Ксенофонт (430 — 355 рр. н.е.). Не будучи філософами, вони усвідомлювали значення філософії у військовій справі [3]. Також такі науковці Стародавнього світу, як Полієн, Полібій, Юлій Цезар, Вітрувій внесли свої розробки фундаментальних проблем військової науки, що залишаються актуальними по цей день — принцип науковості військової справи. Миколо Макіавеллі (1521 р.) у своєму творі «Про воєнне мистецтво» теж звертає увагу на морально-психологічний стан війська під час війни [4].

Намагаючись осмислити характер військових технологій рубежу XVIII і XIX століть, видатний пруський військовий теоретик Карл фон Клаузевіц (1780-1831 р.р.) у своїй книзі «О війні», після Сун- Ци, другим в історії ретельно дослідив та окремо виділив одним із головних принципів будування війська – важливість всебічної підготовки військових. В таких розділах своєї праці, як «На болотах» та «Угорах», він звертав увагу на підготовку війська не тільки на технічний та фаховий аспект підготовки, але особливо наголошував на морально — психологічний складовий.

На думку автора, більш виражено і різнобічно, в повному обсязі підходить до питання еволюції військової справи, розвитку зброї та принципів підготовки війська М.П. Требін у своїй книзі «Війни XXI сторіччя» [5].

Але враховуючи, що ми сьогодні вже увійшли в фазу сете-центричної війни, якій притаманні такі технології, як дрони різного призначення, новітні системи ППО, космічні системи зв'язку та безліч різновидів високоточної зброї так на думку автора, формується нова методологія підготовки війська. О. О. Дольська про постійну необхідність модернізації в методології навчання сучасних спеціалістів говорить: «...стратегія освіти людини нового суспільства, в якому техно-соціальний феномен набирає обертів, повинна організована по-новому. Новий зміст освіти повинен націлювати на втручання за умов несподіваних несправностей системи, тобто необхідним стає системне мислення» [6]. Тому технологічне ускладнення сучасної зброї безпосередньо виводить на перший план антропологічний фактор підготовки. Тобто в методології підготовки військових фахівців у ВВНЗ Збройних Сил України ми повинні враховувати, що разом з загальною інженерною підготовкою майбутніх командирів на високому сучасному рівні також потрібно приділяти особливу увагу морально — психологічній підготовці, гуманітаризації та гуманізації військової науки, вихованню командира, як особистості, лідера військового колективу [7].

Особливе місце серед сучасних філософських шкіл, які приділяють значну увагу проблемі особистості, лідерів посідає екзистенціалізм (С. К'єркегор, Г. Марсель, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс, М. Хайдегер). Особистість вони розкривають через ірраціональну самотність її внутрішнього світу, її екзистенцію [8]. Звертаючись до цієї проблеми, український філософ В. Смолянюк у дослідженні «Морально-етичні проблеми професіоналізації Збройних Сил України» задається питанням: «Мільйони військовослужбовців, які поставлені під знамена професійних армій, внутрішнім генератором своєї діяльності мають «чистий професіоналізм», позбавлений етичних вимірів, чи більш складну морально-психологічну мотивацію» [9].

Але, говорячи про гуманітаризацію та гуманізацію військової освіти, ми повинні враховувати досвід підготовки іноземних військових фахівців командної ланки провідних західних держав, де доля гуманітарних предметів навчання нараховує: від 35 до 50 відсотків [10].

На думку автора, морально психологічний аспект при підготовці сучасних військових фахівців має основні шляхи діяльності щодо його здійснення.

Основними серед них можна визначити:

- відображення в системі військової освіти сучасних світових тенденцій у галузі підготовки спеціалістів, в першу чергу в плані забезпечення гуманітаризації процесу освіти;

- дотримання світових стандартів в організації вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах;
- забезпечення органічної єдності та взаємозв'язку всіх навчальних дисциплін, їх спрямованості на формування морально-психологічних і військово-професійних якостей офіцерського складу, загальної культури і соціальної відповідальності;
- реорганізація системи вивчення гуманітарних дисциплін у системі військової освіти.

Тож треба зазначити, що за своїм змістом та сутністю військова служба, насамперед для офіцерського складу, є не лише особливим видом державної служби, але й способом життя, який притаманний лише військовослужбовцям і вимагає специфічної професійної підготовки та специфічних морально-психологічних якостей, особливого ставлення до буття і світогляду, високих моральних основ та особливої системи цінностей.

Стан та особливості військово-професійної освіти, соціальних та духовних процесів життя курсантських колективів ВВНЗ зумовлюють морально-психологічний стан особового складу та потребує якісних змін у бік гуманітаризації та гуманізації освіти .

Список використаних джерел

1. Еволюція воєнного мистецтва : навч. посіб. у 2 ч. / Д. В. Веденєєв та ін. Київ : Нац. акад. СБУ, 2017.
2. Сун-Цзи. Мистецтво війни. Київ : Видавничий союз «Андронум». 2021. 67 с.
3. Варакута В. П. Історія війн та воєнного мистецтва. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2012. 554 с.
4. Макіавеллі. Про воєнне мистецтво. Київ : Мультимедійне вид-во Стрельбицького 2021. URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/pro-vijs-kove-mistectvo.html>. (дата звернення: 30.10.2022).
5. Требін М. П. Війни XXI сторіччя. Київ : Харвест, 2005. 608 с.
6. Дольська О. О. Філософія сучасного суспільства : навч.-метод. посіб. Харків : НТУ «ХПІ», 2012. 180 с.
7. Про Кодекс честі офіцера Збройних Сил України : Наказ Міністерства Оборони України від 31.12.1999 р. № 412.
8. Квіткін П. В. Проблеми формування духовної культури особистості сучасного військового керівника. *Основні напрямки виховання військової інтелігенції у сучасних умовах* : мат. наук.-практ. конф. вищих навч. закладів, м. Харків, 22 листоп. 2001 р. Харків : ХВУ, 2002. С. 61–64.
9. Смолянук В. Морально-етичні проблеми професіоналізації Збройних Сил України. *Людина і політика*. 2002. № 5. С. 46, 140–150.
10. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : моногр. Київ : ТанDEM, 2000. С. 9–10.

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСНОВА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Косиченко В. А.

старший викладач кафедри хореографії,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкриваються визначення та структурні моделі етнокультури та етнокультурної освіти. Розглядається формування етнокультурної компетентності особистості. Виявляються умови формування етнокультурної компетентності, розглядаються її види (приватний, комплексний, цілісний) та рівні (низький, середній, високий).

Ключові слова: етнокультура, етнокультурна компетентність, етнокультурна освіта, етнокультурне виховання, професійне навчання.

The article reveals definitions and structural models of ethno-culture and ethno-cultural education. The formation of the ethno-cultural competence of the individual is considered. The conditions for the formation of ethno-cultural competence are revealed, its types (private, complex, integral) and levels (low, medium, high) are considered.

Keywords: ethno-culture, ethno-cultural competence, ethno-cultural education, ethno-cultural upbringing, professional training.

Соціокультурна, політична, освітня ситуація у сучасній Україні характеризується зростанням етнічної ідентичності. Спостерігається свого роду ренесанс етнічної самоідентифікації та національної самосвідомості. Негативні наслідки процесів глобалізації та міжнаціональних комунікацій можна коригувати запровадженням етнокультурного компонента у суспільну свідомість. Одним із пріоритетних завдань системи освіти має стати формування цивілізованої етнокультурної свідомості особистості.

Дана проблема розглядалась у доробках багатьох науковців (Дубасенюк О., Іванова Т., Лисенко Н., Ничкало Н., Сисоєва С., Стельмахович М., Сявавко Є., Якса Н. та ін.), але подальшого дослідження потребують питання використання етнокультурного компоненту в освітньому процесі закладів вищої освіти, та шляхи формування етнокультурної компетентності індивіда в системі професійного навчання.

Формування етнокультурної компетентності має складну структуру. Цей процес можна розглядати як набуття людиною об'єктивних знань та уявлень про свою етнічну культуру, історію рідного краю, духовно-моральні цінності та особливості свого народу. Тому освіта покликана бути

національною за змістом і характером, а метою системи освіти виступає виховання людини як суб'єкта культурно-історичного процесу.

Робота у галузі етнокультурної освіти та формування етнокультурної компетентності здобувачів розкриває низку характерних проблем у педагогічному процесі. Однією з них є відсутність єдиного розуміння загальних понять вченими суміжних наук, що динамічно розвиваються. На лекціях часто виникає потреба в уточненні термінологічного апарату навіть загальних і кореневих понять [3, с. 94].

Так, поняття «етнокультура» виникло як мовленнєвий варіант поняття «етнічна культура». Його активно використовують замість термінів фольклор, традиційна культура, народна культура, культура етносу. Це близькі за визначенням, але не ідентичні поняття.

Специфічні відмінності у визначенні цих термінів залежать від точки зору науковців. Фольклор — частина етнокультури, і, навіть, його широкое розуміння як комплексу видів традиційної народної художньої творчості, що включає духовні та матеріальні форми, визначає його як підсистему етнокультури [1, с. 39].

Окремі науковці поєднують поняття етнічної культури та культури етносу, інші — відокремлюють їх, що, насправді, є справедливим. Культура етносу — це більш широке поняття, в якому переплітаються явища та особливості етнічної культури, поширені серед багатьох етносів або властиві всьому людству в цілому, засвоєння яких, зазвичай, відбувається з творчою адаптацією та трансформацією всередині цього етносу в процесі акультурації. У структуру культури етносу входять усні традиції, що не фіксуються та професійні традиції, що фіксуються різними «мовами культури» та культура різних соціальних верств цієї етнічної спільноти в її історичному розвитку [2, с. 70]. У наш час культуру етносу можна зіставити з національною культурою як пізнішим етапом розвитку етнічної культури.

Тож, можна сформулювати таке коротке визначення поняттю «етнокультура» — це сукупність відносин та особливостей поведінки, традиційних цінностей, які втілені у духовній та матеріальній життєдіяльності етносу, що склалися в минулому, розвиваються в історичній соціодинаміці та постійно збагачують культуру етнічною специфікою у різних формах діяльнісної самореалізації людей.

Виникає також необхідність у формулюванні визначення «етнокультурна освіта» — процес соціалізації, виховання, становлення особистості на етнокультурних традиціях; цілісний процес вивчення і практичного оволодіння культурними цінностями народу, що входять до культури етносу і системи світової культури.

Етнокультурна освіта входить у коло культурологічної освіти, яке вбирає у себе вивчення закономірностей розвитку культур всіх народів та всіх часів. Простір цілісного кільця схематично є культурним полем, яке освоює людина у процесі освіти та самоосвіти, у процесі всього свого життя. Культурне поле існує об'єктивно у просторі культури і характеризується силами взаємодії елементів культури (подібно до сил, що взаємодіють в електричному або магнітному фізичному полі).

Одним із компонентів культурного поля особистості має стати етнокультурна компетентність. Вона може бути моноетнічною та поліетнічною за рівнем відкритості. За структурною складністю можна виділити три види етнокультурної компетентності: приватна (конкретна, пов'язана зі знаннями та досвідом оволодіння однією з галузей етнокультури), комплексна (спрямована на кілька сфер) і цілісна (що охоплює всі, або майже всі галузі етнокультури, що розмикає межі однієї культури, вільно зіставляє різні етнокультури). Особистість може володіти видами компетентності на різному рівні (низькому, середньому, високому). Метою етнокультурної освіти є формування цілісної етнокультурної компетентності, що поєднує моноетнічну глибину та поліетнічну широту розуміння етнокультур [4, с. 256].

Включення підростаючого покоління в систему цінностей суспільства, передбачає формування в нього громадянської (національної) культури. Введення компонентів національної культури до дисциплін гуманітарного та професійного циклів дасть змогу синтезувати в єдину світоглядну систему закономірності багатьох наук. Адже духовність, яка лежить в основі будь-якої національної та етнічної культури, є обов'язковою складовою в системі професійного навчання та виховання молоді, оскільки пов'язана з широким кругозором, загальним розвитком особистості та ерудицією.

За допомогою комплексного впливу засобів народної культури, освоєння її синкретичної природи, взаємозв'язків матеріальних та духовних компонентів за допомогою активного включення художньої діяльності до структури занять формується етнокультурна компетентність майбутніх учителів. Рівень етнокультурної компетентності визначається за сукупністю показників: мотиваційного, аксіологічного, емоційно-естетичного, когнітивного, операційного та творчого.

Обов'язковою умовою етнокультурної освіти є набуття художнього досвіду, єдність теоретичних знань та їх практичного засвоєння. Вивчення обрядів, етнотикету поєднується з методом моделювання побутових та обрядових ситуацій. У процесі навчання різноманітна етнокультурна інформація зіставляється, входить у потік розвитку світової культури [5, с. 6]. Все це сприяє формуванню у студентів здорового почуття патріо-

тизму, любові до вітчизняної культури у балансі з розумінням та повагою до культур інших народів, що є умовою толерантних відносин у міжетнічних контактах, необхідних у сучасному поліетнічному суспільстві.

Отже, саме введення у систему вищої освіти фундаментальних положень про культуру, народознавство, історію рідного краю, етнографію, основи державотворення, формування національної свідомості можна забезпечити підвищення рівня знань молоді про етнокультурність і говорити про її етнокультурну компетентність.

Список використаних джерел

1. Березюк О. С. Формування етнокультурної компетентності особистості в системі професійного навчання. *Проблеми освіти* : наук.-метод. зб. Київ, 2015. Вип. 85. С. 37–41.
2. Косенко Ю. Етнопедагогічний підхід до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. XIX-XX. С. 67–74.
3. Левицька Л. Я. Психолого-педагогічні аспекти формування характеру української молоді. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість* : зб. мат. VII всеукр. наук.-практ. конф. у 7 т. Київ : Європ. ун-т, 2004. Т. 1. С. 93–96.
4. Лисенко Н. В. Українська етнопедагогіка : навч.-мет. посіб. / за ред. В. Кононенка. Івано-Франківськ, 2005. 508 с.
5. Щербань П. Формування національної самосвідомості студентів. *Освіта*. 2008. № 22–23. С. 6–7.

ОСОБЛИВОСТІ ДОБОРУ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ СПРЯМОВАНИХ НА РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ СПОРТСМЕНОК В СПОРТИВНІЙ АЕРОБІЦІ

Кравчук Т. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Подчасова К. В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У дослідженні розглянуто засоби розвитку координаційних здібностей юних спортсменів, що займаються спортивною аеробікою. Доведено, що корисними у розвитку координаційних здібностей можуть бути як загальнорозвиваючі так і спеціально-підготовчі вправи, які виконуються в умовах, що вимагають роботи різних аналізаторів та використовуються в різних частинах заняття з урахуванням їх характеру та особливостей впливу на організм.

Ключові слова: аеробіка, засоби, координаційні здібності, підготовка, розвиток, юні спортсмени.

Kravchuk T., Podchasova K. Features of the selection of the content of training aimed at developing the coordination abilities of young athletes in sports aerobics. In the study, the means of developing the coordination abilities of young athletes involved in sports aerobics were selected. It is shown that both general developmental and specially preparatory exercises performed in conditions requiring the work of various analyzers and used in different parts, taking into account their nature and characteristics of the impact on the body, can be useful in the development of coordination abilities.

Keywords: aerobics, facilities, coordination abilities, training, development, young athletes

Серед видів спорту, які набувають популярності в Україні та залучають до занять все більшу кількість дітей, можна відміти спортивну аеробіку (аеробну гімнастику). Цей красивий, естетичний, складнокоординаційний вид спорту зараз не лише сприяє гармонійному розвитку тих, хто займається, а й дає Україні переможців світового рівня, зокрема Анастасію Курашвілі, яка здобула золоту медаль у фіналі індивідуальних вправ серед жінок на Чемпіонаті світу 2022 р. зі спортивної аеробіки в м. Гімарайнш

Португалія та нашу команду зі степ-аеробіки, яка на цих змаганнях виборола срібло [7].

Сучасна спортивна аеробіка включає індивідуальні виступи жінок і чоловіків, виступи пар, трійок та спортивних груп (5 осіб), часто спортсмени беруть участь у змаганнях з фітнес аеробіки у програмах аеро dance, аеро step та hip-hop групами по 8 осіб. Вправи, які спортсмени представляють на змаганнях насичені великою кількістю складнокоординаційних вправ, підготовкою до виконання яких слід займатися починаючи з першого етапу багаторічного тренування [6].

Роль та значення координаційних здібностей на початковому етапі підготовки та особливості організації навчально-тренувального процесу з використанням засобів і методів спрямованих на розвиток координаційних здібностей в різних видах спорту досліджували [1; 2; 3; 4]. Великого значення проблемам розвитку координаційних здібностей надають і фахівці зі спортивної аеробіки [5]. Проте на сьогодні ця проблема залишається вивченою недостатньо, а нові дослідження щодо конкретизації змісту координаційної підготовки в спортивній аеробіці на етапі початкової підготовки є актуальними.

Мета дослідження — розкрити особливості добору вправ для розвитку координаційних здібностей під час занять спортивною аеробікою у групах початкової підготовки.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової та спеціально-методичної літератури й узагальнення практичного досвіду; аналіз відеоматеріалів змагань та тренувань зі спортивної аеробіки; педагогічні спостереження; бесіди з фахівцями.

Аналіз правил та відеоматеріалів змагань зі спортивної аеробіки, а також іншої спеціально-методичної та наукової літератури показує, що цей вид спорту не дарма відносять до складнокоординаційних. Спортсмени на змаганнях мають представити свої індивідуальні та групові програми до яких включається велика кількість складних і надскладних елементів. Це і елементи, що виконуються в положенні стоячи, зокрема повороти, рівноваги й вправи, що вимагають прояву гнучкості; елементи, які виконуються у повітрі — стрибки різної форми та елементи на підлозі, що вимагають прояву сили в статичному або динамічному режимах [6].

Поряд з цим спортсмени включають до своїх змагальних програм складні акробатичні вправи та різні поєднання базових аеробних і танцювальних кроків. І як показує аналіз техніки вищезазначених вправ, кожна з них для бездоганного виконання вимагає високого рівня розвитку координаційних здібностей. До таких здібностей можна віднести: вміння керувати просторовими, динамічними й часовими параметрами рухів; вміння

орієнтуватися в просторі та узгоджувати окремі рухи в цілісні рухові дії; здібність до збереження статичної й динамічної рівноваги; здібність до ритмічної діяльності або вміння відчувати ритм.

Аналіз навчальної програми зі спортивної аеробіки для дитячо-юнацьких спортивних шкіл передбачає включення до процесу підготовки спортсменів низки засобів спрямованих на розвиток координаційних здібностей на кожному з етапів багаторічного тренування [5]. Проте, на нашу думку, їх не достатньо, щоб забезпечити розвиток всього комплексу координаційних здібностей необхідних спортсменам для якісного виконання змагальних вправ. До того ж ми вважаємо, що контроль за розвитком координаційних здібностей має бути представлений більшою кількістю тестів, чим регламентовано навчальною програмою для дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

Наші думки щодо недостатньої уваги розвитку координаційних здібностей було підтверджено опитуванням фахівців та тренерів зі спортивної аеробіки. Всього було опитано 12 осіб. 100% опитаних наголосили на важливості розвитку координаційних здібностей для ефективної підготовки спортсменів в спортивній аеробіці, починаючи з першого етапу підготовки. Більше половини погодилися з тим, що зміст координаційної підготовки юних спортсменів має розширюватися від заняття до заняття і включати більше засобів, ніж це запропоновано в програмно-нормативній документації.

Щодо пріоритетності розвитку тих чи інших координаційних здібностей на етапі початкової підготовки в спортивній аеробіці, то думки фахівців тут розподілилися наступним чином: найбільша кількість опитуваних на перше місце поставили вміння керувати просторово-динамічними та часовими параметрами рухів, на друге — вміння узгоджувати рухи в цілісні рухові дії, на третє — орієнтацію в просторі, потім, майже з однаковою кількістю голосів, були розподілені здібність до збереження рівноваги та відчуття ритму. Поряд з цим всі опитувані фахівці пропонували розширити кількість нормативів передбачених для контролю за розвитком координаційних здібностей і включити, поряд із запропонованим навчальною програмою тестом, човниковий біг, тести на визначення зазначених вище видів координаційних здібностей.

Взявши все це до уваги, для розвитку кожної з координаційних здібностей нами було підібрано вправи, які мали використовуватися під час навчально-тренувальних занять. Причому підібрані вправи з огляду на їх характер та особливості впливу на організм дітей, розташовуються в різних частинах заняття, що має сприяти підвищенню ефективності розвитку та удосконаленню всього комплексу необхід-

них координаційних здібностей протягом навчально-тренувального заняття (табл. 1).

Таблиця 1.

**Розподіл вправ на розвиток координаційних здібностей
по різним частинам навчально-тренувального заняття**

№	Засоби розвитку координаційних здібностей	Рекомендації щодо використання, особливості впливу на розвиток координаційних здібностей
<i>Підготовча частина заняття</i>		
1.	Стройові вправи (праворуч, ліворуч, кругом), шикування і перешикування стоячи на місці і в русі (в одну та декілька колон або шеренг різними способами).	Використовуються на початку заняття для організації спортсменів та допомагають орієнтуватись на спортивному майданчику та відносно партнерів по команді.
2.	Різні види ходьби й бігу та танцювальні вправи (галопа, полька, елементи українських та інших народних танців), що виконуються в парах, трійках, групах по 5 і 8 спортсменів зі зміною напрямку з поворотами з різними перешикуваннями по ходу руху.	Використовуються для розігріву та в якості танцювальної і музично-ритмічної підготовки. А також виховують вміння орієнтуватись у просторі відповідно меж майданчика та партнерів по команді.
3.	Вправи партерної хореографії та класичної біля станка й на середині, а також окремі елементарні хореографічні стрибки і повороти. Вміння відображувати точні позиції рук і ніг та інші пози й рухи класичної хореографії.	Виконуються в підготовчій частині заняття, вчать «школі рухів», «гімнастичному стилю». Сприяють формуванню правильній просторовій і динамічній організації рухових дій.
4.	Рухливі ігри, які вимагають орієнтації в просторі та точності диференціювання параметрів рухів.	Використовуються для розвитку всіх координаційних здібностей залежно від змісту гри.
5.	Імітаційні завдання. Наприклад рухами рук, ніг та тіла імітувати рухи тварин, птахів, рослин, та ін.	Вчать точно диференціювати параметри рухів.
6.	Вправи з використанням фітболів або балансувальної полусфери Bosu. Можуть виконуватися як загально-розвиваючі так і підготовчі вправи.	Розвивають та покращують вміння зберігати статичну й динамічну рівновагу.

<i>Основна частина заняття</i>		
1.	Акробатичні вправи, які пропонуються для вивчення на початковому етапі підготовки навчальною програмою (перекид та колесо) що виконуються в різних напрямках.	Можуть використовуватися в кінці підготовчої та в основній частині заняття. Для покращення орієнтації в просторі слід давати завдання зазначаючи напрямок руху і кінцеве положення (позу).
2.	Вправи, що формують вміння рухатися по орієнтирам при виконанні навчальних комбінацій базових рухів або інших елементів, що входять до змагальної програми або показових виступів.	Проводяться індивідуально або групою при розучуванні навчальних, змагальних комбінацій або показових виступів. Для уточнення місця кожного учасника використовуються намальовані на підлозі відмітки або інші орієнтири. Покращують вміння орієнтуватись у просторі.
3.	Поєднання базових рухів у навчальні або частини змагальних комбінацій чи показових виступів. Поєднання декількох елементів різних груп складності (на підлозі, в повітрі та в положенні стоячи), або акробатичних вправ, що пропонуються навчальною програмою в з'єднання за допомогою зв'язкових дій або без них.	Вчать поєднувати окремі рухи в цілісні рухові дії, сприяють покращенню вміння координувати рухи та керувати різними параметрами рухів.
<i>Заключна частина заняття</i>		
1.	Музично-ритмічні ігри та завдання на зв'язок із засобами музичної виразності. Завдання спрямовані на формування вміння передавати рухами різний темп та характер музики, а також визначати окремі частини музичних творів і виділяти рухом їх складові (період, речення, фразу).	Використовуються в підготовчій або заключній частині заняття під попередньо підібраний музичний матеріал.
2.	Вправи на розслаблення та дихальні вправи	Вчать довільному розслабленню м'язів.

У дослідженні розглянуто засоби розвитку координаційних здібностей юних спортсменів, що займаються спортивною аеробікою. Доведено, що корисними у розвитку координаційних здібностей можуть бути як загальнорозвиваючі так і спеціально-підготовчі вправи, які виконуються в умовах, що вимагають роботи різних аналізаторів. Найбільш доцільним

є рівномірний розподіл вправ на розвиток координаційних здібностей по різним частинам заняття з урахуванням їх характеру та особливостей впливу на організм.

Список використаних джерел

1. Бойчук Р. Координаційні здібності волейболісток, та методика їх розвитку на етапі початкової підготовки. *Молода спортивна наука України*. 2009. Вип. 1. С. 42–47.
2. Кравчук Т. М., Голенкова Ю. В., Ковях К. В. Розвиток здібності до ритмічної діяльності засобами музичних ігор на початковому етапі багаторічного тренування в акробатичному рок-н-ролі. *Технології збереження здоров'я, реабілітація і фізична терапія* : зб. ст. XIII міжнар. наук. конф. Харків; Торун, 2020. С. 100–108.
3. Кравчук Т., Санжарова Н., Удовика А. Особливості розвитку пластики юних гімнастів. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2018. Вип. 3 (18). С. 148–154. DOI: 10.17309/tmfv.2018.3.05
4. Козак А. М., Ібраїмова М. В. Побудова тренувального процесу молодих тенісистів з урахуванням специфіки та контролю їх координаційних можливостей. *Фізичне виховання студентів*. 2014. Вип. 6. С. 17–23.
5. Спортивна аеробіка : навч. прог. для дитячо-юнацьких спорт. шкіл. Київ, 2019.
6. Aerobic Gymnastics. 2022-2024 Code of Points. Approved by the FIG Executive Committee February 2020. URL: https://www.gymnastics.sport/publicdir/rules/files/en_AER%20CoP%202022-2024.pdf (дата звернення 27.10.22).
7. Ukrainian Gymnastics Federation. URL: <https://ugf.org.ua/federation-news/> (дата звернення 27.10.22).

ДУХОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Кравчун П. Г.

д.мед.н., професор, завідувач кафедри внутрішньої медицини № 2
клінічної імунології та алергології імені академіка Л. Т. Малої,
Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

Зайкіна Т. С.

к.мед.н., доцентка кафедри внутрішньої медицини № 2
клінічної імунології та алергології імені академіка Л. Т. Малої,
Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

Ця стаття присвячена обговоренню питання духовності в контексті викладання деяких аспектів духовної допомоги здобувачам закладів вищої медичної освіти. На нашу думку, надзвичайно важливим є навчання таким базовим духовним компетенціям, як навички оцінки духовних потреб пацієнта, методів духовної підтримки, напрацювання навички активного слухання, які сприятимуть суттєвому покращенню якості надання медичної допомоги.

Ключові слова: вища медична освіта, духовність, духовна допомога, компетенції.

This article is devoted to the discussion of the issue of spirituality, namely the need to introduce a course on spiritual assistance to patients in the educational process of institutions of higher medical education. In our opinion, it is extremely important to learn such basic spiritual competencies as the skills of assessing the patients' spiritual needs, methods of spiritual support, and developing the skills of active listening, which will contribute to a significant improvement in the quality of medical care.

Keywords: higher medical education, spirituality, spiritual care, competencies.

Усебічний розвиток особистості неможливий без її духовної складової. Цей процес триває все життя, але його фундамент закладається саме в дитинстві та молодості. Особлива роль в цьому належить закладам освіти, на які, цілком логічно, накладається певна відповідальність за розвиток базових духовних цінностей, таких як любов, милосердя, доброта, чесність, прагнення до справедливості, толерантність, терплячість. Ці ключові цінності формують добре відоме усім нам поняття «гуманності» і є необхідними для професіоналів сфери охорони здоров'я.

Мета — показати, що духовність є складовою процесу підготовки майбутніх лікарів.

Головною задачею професіонала сфери охорони здоров'я є збереження здоров'я людини. Саме по собі визначення поняття «здоров'я», запропоноване Всесвітньою організацією охорони здоров'я, включає в себе не тільки стан повного фізичного, але й душевного та соціального благополуччя [8].

Враховуючи важливість цієї концепції як важливого виміру здоров'я, Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендувала впровадити вивчення питань духовності та духовної підтримки в систему підготовки лікарів та медичних сестер закладів медичної освіти [3; с. 78].

Згідно з нещодавніми опитуваннями, близько 59 % британських та 90 % американських медичних шкіл впровадили курс з духовності у свої навчальні плани [1; с. 195; 3, с. 78].

Утім, поняття «духовності» загалом та у вищій медичній освіті зокрема є доволі абстрактним. Тому його використання в різних контекстах нерідко призводить до різного сприйняття [5; с. 179].

На думку Ruchalski, духовність-це аспект людяності, який відображає відношення людини до життя, пошуку його сенсу, а також самовідчуття себе в моменті, в спілкуванні з іншими людьми, природою та надприродним [6; с. 885]. В свою чергу, духовна допомога має втілюватися в безумовній повазі медичних працівників до гідності пацієнтів, побудові відкритих, довірливих та чесних стосунків між медичним працівником та пацієнтом, а також плеканні в пацієнтові надії [7; с. 19].

Не дивлячись на беззаперечну важливість подібної інновації, досі залишаються дискусійними питання стосовно того, який саме контент необхідно викладати в рамках цього курсу та які стратегії викладання використовувати [2; с. 54]. Ретроспективний аналіз проведених досліджень продемонстрував необхідність чіткого визначення таких понять, як духовність, духовне здоров'я, духовна допомога, а також включення до програми викладання таких аспектів духовності, як культурна та соціальна різноманітність, етика та справедливість. Окрім цього, надзвичайно важливим є навчання базовим духовним компетенціям, таким як навички оцінки духовних потреб пацієнта, методів духовної підтримки або душпастирства, напрацювання навички активного слухання, необхідної для духовної допомоги під час лікування пацієнтів [4; с. 1043]. Особливого значення ці знання та компетенції мають у таких галузях медицини, як геріатрія та паліативна медицина.

Серед стратегій викладання цього контенту провідна роль, на думку дослідників, має належати методам «мозкового штурму», «рольових

ігор», «кейс»-методу, вправам на саморефлексію, проведенням дискусій під час семінарів та залученням запрошених спікерів [4; с. 1048]. Такий підхід продемонстрував свою ефективність в усвідомленні здобувачами вищої медичної освіти значення духовної підтримки пацієнтів та своєї ролі в цьому, а також набутті конкретних навичок для забезпечення цієї духовної підтримки.

Впровадження подібного курсу сприятиме отриманню здобувачами вищої медичної освіти важливої компетенції-здатності надавати цілісну допомогу не лише у фізіологічному, але і у духовному вимірах, що дозволить реалізувати відомий заклик Сократа про необхідність лікувати не тільки тіло, але й душу.

Список використаних джерел

1. Herschkopf M., Jafari N., Puchalski C. Religion and spirituality in medical education (online edition). Oxford Academic. 2017. № 1. P. 195–214. DOI: <https://doi.org/10.1093/med/9780190272432.003.0013>.
2. Lambie D., Egan R., Walker S. et al. How spirituality is understood and taught in New Zealand medical schools. *Palliative and Supportive Care*. 2013. № 13 (01). P. 53–58. DOI: <https://doi.org/10.1017/S147895151300062X>.
3. Lucchetti G., Lucchetti A. L. G., Espinha D. C. M. et al. Spirituality and health in the curricula of medical schools in Brazil. *BMC Med Education*. 2012. № 12. 78. DOI: <https://doi.org/10.1186/1472-6920-12-78>.
4. Mthembu T. G., Wegner L., Roman N. V. Teaching spirituality and spiritual care in health sciences education: a systematic review. *African Journal for Physical Activity and Health Sciences*. 2016. № 22. P. 1036–1057.
5. Nahardani S. Z., Ahmadi F., Bigdeli S. et al. Spirituality in medical education: a concept analysis. *Med Health Care and Philosophy*. 2019. № 22. P. 179–189. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11019-018-9867-5>.
6. Puchalski C., Ferrell B., Virani R. et al. Improving the quality of spiritual care as a dimension of palliative care: the report of the Consensus Conference. *Journal of Palliative Medicine*. 2009. № 12 (10). P. 885–904. DOI: <https://doi.org/10.1089/jpm.2009.0142>.
7. Sawatzky R., Pesut B. Attributes of spiritual care in nursing practice, *Journal of Holistic Nursing*. 2005. № 23 (1), 19–33. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0898010104272010>, PMID: 15665264.
8. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я URL: <https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being> (дата звернення: 29.10.22).

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Крокус-Баранова А. П., Магілін О. В.

здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито необхідність і актуальність морально-етичного виховання майбутніх військовослужбовців, окреслено різні його аспекти. Представлено процес формування морально-етичних якостей майбутніх військових на чотирьох етапах освітнього процесу і подальшого кар'єрного зростання: відбору, підготовки, навчання, кар'єрного зростання.

Ключові слова: майбутні офіцери, морально-етичне виховання, професійна підготовка, лідерство, навчання.

The article reveals the necessity and relevance of moral and ethical education of future military personnel, outlines its various aspects. The process of forming the moral and ethical qualities of future soldiers at four stages of the training process and further career growth is presented: selection, training, training, career growth.

Keywords: future officers, moral and ethical education, professional training, leadership, training.

Морально-етичні якості, це ті якості, якими кожен військовослужбовець повинен оволодіти, постійно розвивати та покращувати їх впродовж своєї кар'єри. Морально-етичне виховання — формування стійких моральних якостей, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі. Основна мета морально-етичного виховання полягає у формуванні основ етичної культури здобувачів освіти, виховання їх духовних цінностей та художнього смаку. Разом з тим для майбутніх військових морально-етичне виховання надає можливість оволодіти професійно важливими навичками, які допомагають приймати обґрунтовані рішення. Найбільш ефективним способом досягти цього є логічна побудова процесу морально-етичного виховання, що буде базуватися на навчанні на прикладах [2], тобто коли здобувач використовує ситуації, що обговорюються на занятті, як орієнтир для майбутнього прийняття складного рішення. Ці рішення вважаються складними або через складність параметрів, або через можливі наслідки. Багато етичних рішень включають компонент доброчесності, але цей різносторонній підхід має важливе значення для базового реформування освітніх принципів [1].

Варто зазначити, що частиною морально-етичного виховання майбутніх військових є формування почуття патріотизму, коли здобувачі мають

тверде переконання, що віддано служити своїй нації. Це почуття обов'язку допомагає майбутнім військовим долати страхи, коли існує небезпека. Гордість за свою країну допомагає їм ставити в пріоритет результат виконуваної місії, а не потребу у власній безпеці [4].

Морально-етичне виховання сприяє формуванню міцної моралі, яка запобігає внутрішнім і зовнішнім порушенням поведінки майбутніх військових. Іноді тиск з боку однолітків або прагнення проявити слухняність може призвести до прийняття невірних рішень з точки зору моралі. Зазначимо, що у закладах з посиленою військовою підготовкою існують програми, розроблені для усунення «неадекватної» поведінки і спрямовані на розвиток спроможності майбутніх військових здійснювати етичний вибір. Фактором успіху таких профілактичних програм є здатність майбутніх військових усвідомлювати коли імперативи місії суперечать особистим цінностям людини. Розуміння того, що рішення є етично правильним, допомагає впоратися з поставленими професійними завданнями [5].

Ще одним аспектом морально-етичного виховання майбутніх військових, є той факт, що збройні сили мають у своїх лавах представників різних політичних течій, віросповідань, культурного походження. Зважаючи на це, офіцери-вихователі мають урахувати особливості такого мультикультурного середовища під час організації виховної роботи з особовим складом курсантів. Морально-етичне виховання під час базової підготовки майбутніх військових допомагає їм чіткіше зрозуміти потреби та причини своєї служби. У майбутньому культивування цього розуміння сприяє зменшенню кількості військових, які не намагаються уникнути виконання покладених на них обов'язків, а розуміють, що означає етична поведінка військовослужбовця, оскільки він чи вона є представником своєї країни. Саме тому морально-етичне виховання є невід'ємною складовою підготовки майбутніх військовослужбовців.

Зважаючи на зростаючу важливість етики у військовому середовищі, дуже важливо оцінювати етичні здібності майбутніх військових на чотирьох етапах процесу просування по службі:

- Етап відбору передбачає аналіз потенціалу особистісного розвитку майбутніх військових. Майбутній військовослужбовець має виявляти етичну поведінку на початку свого навчання. Саме тому безперервне морально-етичне виховання має здійснюватися з перших днів формування колективу майбутніх військових і постійно підтримуватись протягом усієї військової кар'єри [3].

- Етап підготовки. Військова підготовка майбутніх офіцерів реалізовується на основі морально-етичного виховання. Якщо інструктор поставить майбутніх військовослужбовців перед етичними дилемами чи складними ситуаціями, він змусить їх використовувати свої навички критично-

го мислення [2]. Професійна і фізична підготовка майбутніх військових має поступово ускладнюватись, а етичні питання мають стати частиною всього освітнього процесу.

— Етап навчання. Освіта є наріжним каменем критичного мислення. Якщо майбутні військові вже мають деякі навички етичного розуміння, вони зможуть вдосконалити їх за допомогою академічної освіти. Якщо майбутній офіцер знає основні прояви етичної поведінки та прийняття рішень, він зможе перенести його у формування і розвиток своїх лідерських навичок [2]. На фінальному етапі академічного навчання майбутні військові можуть розглядати морально-етичні норми у чотирьох областях моделі лідерства: власні морально-етичні якості, морально-етичну поведінку підлеглих, етичне прийняття рішень щодо мети та морально-етичне управління своїм середовищем.

— Етап кар'єрного зростання. Після того, як молодого офіцера підвищили до керівної посади, він має змогу діяти безпосередньо і приймати власні рішення, керуючись морально-етичними нормами, давати обґрунтовані пояснення процесу прийняття рішень. Наставництво є вирішальним аспектом подальшого морально-етичного розвитку офіцера-лідера. Військові, незалежно від звання, повинні регулярно оцінювати свої дії та результати спільно з більш досвідченим колегою, що дозволяє їм постійно вдосконалюватись. Морально-етичне виховання також займає важливе місце у процесах консультування і дисциплінарних стягнень.

Таким чином морально-етичне виховання є обов'язковим на усіх етапах підготовки майбутніх військовослужбовців. Воно є основою їхнього професійного становлення, особистісного розвитку, лідерського і кар'єрного зростання, запорукою відданості своєму народові, готовності приймати зважені рішення.

Список використаних джерел

1. Boiarska-Khomenko A. V. Remote education of adults as one of the ways to solve the negative consequences of military conflict. *Revistă științifică progresivă*. 2018. Issue 1. P. 5–8.
2. Micewski E. R. Conveying ideas and values in education! Challenges in teaching military ethics. *Didactics of Military Ethics*. Leiden, ND: BRILL NIJHOFF, 2016. P. 173–177.
3. Mooney Lisa. (n. d.). Advantages of training employees about work ethics. *Small Business Chronicle*. URL : <https://smallbusiness.chron.com/advantages-training-employees-work-ethics-44472.html> (дата звернення 28.10.22).
4. Крокун-Баранова А. П. Витоки ідеї військової підготовки жінок в Україні. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2022. Вип. 58. С. 41–49.
5. Магілін О. В. Передумови відкриття професійних закладів середньої освіти з посиленою військовою підготовкою у Латвії. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 126–136.

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ

Курило В. А.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто поняття «інфомедійна грамотність», «медіакультура». Зроблено висновок про те, що інфомедійна грамотність є основним підґрунтям розвитку інформаційної і медіакультури людини. Також, висвітлено основні принципи формування медіаінформаційної грамотності.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, медіаосвіта, інформаційна грамотність, медіаінформаційна грамотність.

The concept of «infomedia» literacy, «mediaculture» is considered. It was concluded that infomedia literacy is the main basis for the development of information and media culture of a person. Also, the main principles of formation of media information literacy are highlighted.

Keywords: information media literacy, media education, information literacy, media information literacy.

Актуальність. В умовах інформаційної доби значну роль відіграє інфомедійна грамотність, яка має за мету розвиток навички у роботі з інформацією, як у навчанні так і в професійному середовищі.

Мета статті — проаналізувати поняття «інфомедійна грамотність» як категорії базових для розвитку інформаційної і медіакультури людини, а також висвітлити основні принципи формування медіаінформаційної грамотності.

Інфомедійна грамотність у сучасних нормативних документах трактується як «складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно отримувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати комунікації влади, міфи і типи контролю, які вони культивують» [1].

У зарубіжній науковій літературі зазначається, що інфомедійна грамотність як інтегрована якість людини включає такі компоненти:

- 1) розуміння природи та функцій інфомедіа та критичне усвідомлення їх впливу на людей та суспільство;
- 2) навичка критичного аналізу інформації, що передається з допомогою медійних технологій;
- 3) здатність до ефективного пошуку та відбору інформації;
- 4) практичні знання щодо використання інфомедійних технологій для самовираження;
- 5) уміння естетичного оцінювання об'єктів навколишнього світу;
- 6) участь у житті суспільства шляхом впливу на розвиток інфомедійних технологій [2].

Однією з головних причин актуальності проблеми інфомедійної грамотності полягає в тому, що не лише інформаційна революція, а й глобалізація роблять наше сприйняття світу залежним значною мірою від того, як його подають медіа. На жаль, інформація, яка подається членам суспільства, часто ними погано перевіряється, що робить можливим використання «між рядками» елементів маніпуляції. Тому інфомедійну грамотність можемо розглядати як шлях самозахисту особистості від недоброчесної медіа інформації.

Слід відзначити, що вплив медіа на свідомість людини неможна недооцінювати. Вона оточує нас всюди, пропонуючи щось, повідомляючи якусь інформацію, надсилаючи безкоштовні поради, спокушаючи іграми та розвагами, даючи примарне відчуття відпочинку. Але чи все це націлено на те, щоб допомогти людині? Як правило, медіа переслідують протилежну мету.

Інфомедійна грамотність формується та розвивається насамперед у процесі медіаосвіти.

Отже, медіаграмотність є, з одного боку, результатом медіаосвіти, а з іншого — рівнем медіакультури.

В UNESCO сформулювали такі основні принципи формування медіа-інформаційної грамотності (MIL):

1) інформація, комунікація, бібліотеки, медіа, технології, Інтернет мають використовуватися членами суспільства критично. Указані інформаційні джерела рівні за статусом, і жодне з них не варто вважати більш значущим, ніж інші;

2) кожен громадянин з одного боку є творцем інформації та знань, а з іншої має право на доступ до інформації/знань та на самовираження.

3) подана інформація, знання та повідомлення не завжди є нейтральними, незалежними чи неупередженими. , тому кожен повинен вміти критично ставитись до поданої інформації та вміти аналізувати її, а також визначати її достовірність.

4) кожен громадянин має право на доступ наданої в публічному полі інформації та її використання під час взаємодії з іншими людьми.

5) формування інформаційної грамотності не є одномоментною дією. Це постійний та динамічний процес накопичення людиною відповідного досвіду, спрямований на на використання, створення та передачі інформації відносно медіа та технологічного контенту [3].

На основі проведення дослідження, можемо зробити висновок, що інфомедійна грамотність це – вміння сприймати та усвідомлювати необхідність отриманої інформації, а також здатність використовувати та поширювати її.

Список використаних джерел

1. Курмишева Н. Інфомедійна грамотність у педагогічній суб'єкт-суб'єктній взаємодії. 2020. URL: <https://medialiteracy.org.ua/infomedijnagramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnijvzayemodiyi/> (дата звернення: 08.11. 2022).
2. Медіаосвіта та медіа грамотність : підр. / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; ред. В. В. Різуна; 3-є вид. зі зм. та доп. Київ : Центр Вільної Преси, 2014. 431 с.
3. UNESCO опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності, 2017 р. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/yunesko_opublikovala_pyat_printsipiv_mediynoi_ta_informatsiynoi_gramotnosti (дата звернення: 08.11. 2022).

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ

Лей Кунь

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стаття присвячена вивченню можливостей використання музичного мистецтва у національному вихованні студентів. Визначено засоби музичного мистецтва, які застосовуються з метою національного виховання, зокрема: сприймання музики; виконавська діяльність; спів; гра на музичних інструментах; залучення до освітнього процесу спецкурсів національно-музичної спрямованості; позааудиторна робота, що поєднує національне виховання і музичне мистецтво; просвітницька музично-виховна робота; створення культурно-освітнього середовища закладу вищої освіти тощо.

Ключові слова: музика, музичне мистецтво, національне виховання, національна свідомість, студенти.

The article is dedicated to the study of the possibilities of using musical art in students' national education. The means of musical art, which are used for the purpose of national education, are determined. They are listening to music; performing activity; singing; playing musical instruments; taking special courses of national musical orientation in the educational process; extracurricular work that combines national education and musical art; enlightening musical and educational activity; creation of a cultural and educational environment at a higher education institution etc.

Keywords: music, musical art, national education, national consciousness, students.

Національне виховання є важливою і невід'ємною частиною виховної роботи будь-якого закладу освіти і системи освіти, у цілому. Воно спрямовується на формування національно свідомої, активної, ініціативної, наполегливої, працьовитої особистості, яка має чітку громадянську позицію, знає і поважає народні традиції, історію своєї країни, її культуру, виявляє любов до Батьківщини, готовність захищати її, прагнення зберігати і примножувати її культурну спадщину тощо. Національне виховання починається у сім'ї і реалізується на всіх ступенях і рівнях освіти, у тому числі у вищій освіті.

Великий потенціал для здійснення національного виховання має музичне мистецтво, адже народні пісні, музика, народні музичні інструменти допомагають особистості доторкнутися до національної культури, відчути себе частиною народу, пробудити національну свідомість і в цікавій формі розширювати світогляд людини.

З огляду на це актуальним і необхідним є дослідження можливостей використання музичного мистецтва у здійсненні національного виховання студентів.

Ефективним засобом реалізації національного виховання студентів є застосування в освітньому процесі закладів вищої освіти засобів мистецтва. Музика завжди була одним з потужних засобів впливу на культуру і духовний світ особистості, тому елементи музичного мистецтва широко застосовуються як інструмент виховання студента. Музика успішно формує не лише моральну культуру й естетичні якості, але й громадянську позицію, патріотизм і національну свідомість людини.

Музичне мистецтво впливає на емоційно-почуттєву сферу особистості, спрямовує її прагнення і думки на досягнення ідеалу. Твори музичного мистецтва орієнтуються на досягнення суспільно важливих цілей — формування соціально відповідальних людей, здатних до відображення і перетворення світу [5]. Тому вплив музики на формування різних якостей, властивостей і культури особистості, у тому числі національної свідомості, є незаперечним [1].

Національне виховання студентів засобами музичного мистецтва включає: заходи, спрямовані на формування у студентів військово-патріотичних якостей завдяки їх залученню до музичного мистецтва (вивчення музичних творів, участь у мистецькому волонтерстві, проведення різних музичних культурно-просвітницьких заходів тощо); розкриття можливостей і потенціалу музичного мистецтва для формування патріотизму студентів, національної свідомості і громадянської культури особистості; поетапну реалізацію національного виховання студентів, формування сприятливої емоційної атмосфери освітнього середовища і виховних взаємин усіх суб'єктів освітнього процесу, дослідження змін у рівні сформованості громадянської культури студентів; упровадження різних форм музично-мистецької діяльності здобувачів освіти, їхньої практичної роботи стосовно вивчення, підготовки і виконання різних творів музичного мистецтва із патріотичним, національним забарвленням [5].

Загалом, засоби музичного мистецтва мають широкі можливості для застосування при здійсненні національного виховання. Серед цих засобів найбільш ефективними є: слухання музичних творів; гра на музичних інструментах; виконавська діяльність; спів; долучення до музичних жанрів: інструментальної, вокальної, театральної музики; поглиблене вивчення і залучення до освітнього процесу спецкурсів, що розкривають народну музичну творчість, сприяють глибокому і міцному засвоєнню студентами пісенної культури народу, усвідомленню виховної, пізнавальної, культуро-творчої, розвиваючої функцій народної пісні; залучення до вивчення ака-

демічних дисциплін елементів музичного мистецтва, посилення їхньої патріотичної спрямованості; позааудиторна робота, що поєднує національне виховання і музичне мистецтво; організація роботи гуртків музичного спрямування, художньо-творчих об'єднань; самовираження особистості в музичній творчості, науково-педагогічних дослідженнях, різноманітних творчих конкурсах (наприклад, на краще виконання українських народних пісень), мультимедійних презентаціях музичних творів, інсценізаціях; залучення здобувачів вищої освіти до впровадження культурних цінностей в освітній процес різних закладів освіти, їх популяризація і здійснення просвітницької музично-виховної роботи; створення культурно-освітнього середовища закладу вищої освіти, яке сприяє позитивній мотивації студентів до здійснення національного виховання тощо [2; 3; 4; 5].

Заняття музичним мистецтвом значно впливають на підсвідомість людини. Правильно і ретельно підібраний репертуар (особливо народної музики) має чудові можливості щодо формування у студентів активної громадянської позиції, любові й поваги до рідного краю і свого народу, почуття гордості за історію і культурні здобутки народу.

Отже, музичне мистецтво має значний потенціал для формування патріотизму студентів, їхньої громадянської позиції, національної свідомості, творчості і моральної культури. Завдяки залученню музичного мистецтва до процесу національного виховання легше і простіше досягаються поставлені завдання виховної роботи, у процес навчання і виховання привноситься естетичний елемент, що дозволяє вплинути на емоції та почуття особистості, сформувати її цінності та внутрішні переконання та в цікавій формі донести до студентів важливі ідеї стосовно національного виховання.

Список використаних джерел

1. Єгорова І. В. Управління процесом формування національної самосвідомості на уроках музики в сучасних умовах. Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності : мат. всеукр. наук.-практ. конф. Київ : ІЗМН, 2008.
2. Жаровська О. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2015.
3. Калита Ю. Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до формування національної свідомості учнів засобами фольклору : магіст. кваліф. роб. Чернігів : Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2019.
4. Тупікова Г. Підготовка майбутніх учителів до патріотичного виховання школярів засобами українського музичного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Суми : Сумський держ. пед. ун-т імені А. С. Макаренка, 2018.
5. Щербак І. Військово-патріотичне виховання студентів засобами музичного мистецтва як педагогічна проблема. Молодий учений. 2017. № 4. С. 502–505.

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЯК РИСА ОСОБИСТОСТІ

Лі Цяньє

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Дана стаття присвячена характеристиці пізнавальної активності як риси особистості. Розкрито суть понять «активність» і «пізнавальна активність». Визначено ознаки та види пізнавальної активності. Висвітлено зв'язок пізнавальної активності із пізнавальними потребами, мотивами та пізнавальним інтересом особистості.

Ключові слова: активність, пізнавальна активність, особистість, інтерес, мотив, потреба, навчання.

This article is dedicated to characteristics of cognitive activity as a person's trait. The essence of the concepts "activity" and "cognitive activity" is revealed. The features and types of cognitive activity are determined. The connection of cognitive activity with person's cognitive needs, motives and cognitive interest is highlighted.

Keywords: activity, cognitive activity, person, interest, motive, need, learning.

Питання формування пізнавальної активності особистості завжди було і залишається однією із актуальних педагогічних проблем, оскільки пізнавальна активність впливає на мотивацію та успішність навчання учня, формування його готовності до подальшої освіти. Активна особистість — діяльна, енергійна людина, яка прагне до живої участі в усьому, виявляє себе в діяльності [4].

У біологічному аспекті активність розкривається у зв'язку із пристосуванням організму до навколишнього середовища. Роздратованість організму є формою виявлення активності. Активність передбачає також певний психологічний стан суб'єкта, що виникає на основі потреб, мотивів, які сприяють визначенню мети [5]. Біологічна активність людини є передумовою для формування соціальної активності — цілеспрямованого, усвідомленого впливу на середовище.

Складником активності виступає пізнавальна активність, що не є природженою якістю й може змінюватися у зв'язку із певними обставинами.

Активність особистості в навчанні формується у процесі її пізнавальної діяльності, характеризується певним розумовим напруженням людини, її прагненням до пізнання і виявленням морально-вольових якостей [3].

Найбільш детально цю категорію охарактеризовано В. Лозовою, яка визначає «пізнавальну активність» як рису людини, котра виявляється в її

певному ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності і прагнення до самостійної діяльності, орієнтованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, а також в якості цієї діяльності, що здійснюється шляхом вибору оптимальних способів для досягнення цілей пізнання [4; 5].

Пізнавальна активність може характеризувати особистість з боку її готовності, стійкого прагнення до діяльності, тобто мова йде про потенційну (можливу) активність. Вона виявляється у глибокому розумінні поставленої мети і визначається допитливістю та інтересом. Проте в таких випадках, коли відбувається реалізація потреби в конкретних діях, працює механізм волі, який переводить потенційну активність у функціонуючу (актуальну, дійсну).

Пізнавальна функціонуюча активність може мати епізодичний, ситуативний характер або бути стійкою якістю особистості, тому залежно від ставлення суб'єкту до діяльності розрізняють ситуативну активність, що виявляється в окремих видах діяльності, за певних умов, та інтегровану активність — стійку якість особистості [5, с. 30]. Інтегрована пізнавальна активність є свідченням того, що в особистості є міцно сформована потреба в пізнавальній діяльності й стійкі мотиви. Стійкі мотиви роблять поведінку дитини постійною.

Залежно від характеру діяльності, що здійснюється особистістю, ступеню самостійності та творчості говорять про репродуктивну (виконавську), реконструктивну або творчу активності. Водночас ці види активності розглядаються дослідниками (В. Лозова, В. Смагін) і як її рівні [5; 9].

Репродуктивна активність виявляється в діяльності виконавчого характеру. У цій діяльності задані цілі, завдання, способи діяльності, але сама особистість може виявити енергійність у виконанні завдань, що обумовлює інтенсивність діяльності.

Реконструктивна активність передбачає не тільки копіювання, виконання заданого, але й вибір способів діяльності, застосування відомих знань, прийомів дії в іншій ситуації, певну їх інтерпретацію [5].

Творча активність — це триєдина система, яку складають: глибокі знання (вироблення вмінь та навичок, розвиток мислення, мовлення, пам'яті); розвиток творчих здібностей (цілеспрямований творчий пошук, стійкий творчий інтерес, творча уява); наполегливість (ініціативність, самостійність, уміння відстояти власну думку) [7, с. 54]. Творча активність виражає прагнення і готовність свідомо і добровільно, відповідно своєму переконанню здійснювати ініціативні новаторські дії в різних галузях діяльності, а також виявляється у здійсненні цієї діяльності. Окрім того,

творча активність, як зазначає В. Лозова, виявляється в перенесенні знань і вмінь у нову ситуацію, баченні нової проблеми у традиційній ситуації, комбінуванні і перетворенні засвоєних способів діяльності, побудові нового способу [5].

Слід зазначити, що активність знаходить вияв як в об'єктивному плані — результатах діяльності, так і в суб'єктивному — мотивах, потребах, інтересах.

Мотиви особистості відбивають її внутрішні спонуки. Саме в мотиві відбувається поєднання, синтез зовнішніх впливів і внутрішніх, які визначають ставлення до діяльності. Активність особистості спонукається певними мотивами та водночас її необхідно цілеспрямовано формувати, стимулюючи це формування зовнішніми умовами, обставинами [5, с. 19].

Основною спонукальною силою діяльності є потреби людини. Вони виникають у процесі самої діяльності й водночас є її передумовою, внутрішнім джерелом. Виходячи з того, що активність людини пов'язана із задоволенням її потреб, вона виступає і як умова, і як реалізуючий момент потреби. Отже, потреби людини є вирішальним фактором вияву активності особистості [5].

В основі пізнавальної активності, її внутрішнім джерелом є пізнавальна потреба, тобто потреба в набутті нових знань, поглибленні тих, що вже має особистість, в осягненні духовної культури соціуму, потреба в самовираженні в певній галузі діяльності. Потреба є початком, який закликає суб'єкта до активності. Задоволення одних пізнавальних потреб веде до виникнення нових, але вони не виникають в учнів самі по собі. Тому важливо створювати умови для активізації пізнавальної діяльності та цілеспрямованого педагогічного впливу, який сприяє виникненню в учнів пізнавальних потреб.

Система потреб, мотивів відбивається в інтересах, котрі виступають як своєрідна об'єктивна орієнтація людини в її зв'язках з дійсністю. Інтерес є формою виявлення потреб, і він детермінований мотивами діяльності, тому, відбиваючи мотиви і потреби, інтерес стає метою. Мотиви створюють лише потенційну можливість розвитку учня, оскільки реалізація мотивів залежить від умінь особистості ставити цілі й досягати їх у навчанні. Саме мета визначає спосіб, характер дій суб'єкту, а здійснення мети є формою вияву активності [5].

Формою вияву внутрішніх потреб у знаннях є пізнавальний інтерес, який виступає метою, спонукальною силою в задоволенні потреби, мотивом або вибіркоким ставленням особистості до об'єкта; пізнавальний інтерес розглядається як активне пізнавальне ставлення людини до світу, як вибіркова спрямованість особистості, що зосереджена на процесі ово-

лодіння знаннями [1; 2]. Пізнавальний інтерес на шляху свого розвитку зазвичай характеризується усвідомленою орієнтацією на певний предметний зміст і види діяльності. Стимулюючий вплив інтересу на всі функції навчання визначає його виключну роль у розвитку в учнів умінь і бажання вчитися, забезпеченні їхньої активності, емоційності й цілеспрямованості. Пізнавальний інтерес є джерелом активності, стимулом до навчання з метою оволодіння знаннями, вміннями та навичками; це форма виявлення активності, й водночас активність впливає на формування інтересів, потреб, мотивів особистості [1; 5; 8].

Отже, пізнавальна активність, базуючись на пізнавальних потребах, мотивах та інтересі людини, є її рисою, що виявляється у ставленні до навчання і пізнання, передбачає готовність і прагнення до здійснення самостійної діяльності, засвоєння соціального досвіду та визначає якість цієї діяльності.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Київ : ВІПОЛ, 1998.
2. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання. *Рідна школа*. 2004. № 6. С. 15–17.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997.
4. Лозова В. Пізнавальна активність школярів : спецкурс із дидактики. Харків : Основа, 1990.
5. Лозова В. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харків : РЦНІТ; ХДПУ ім. Г. С.Сковороди, 2000.
6. Лупаренко С. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів засобами вальдорфської педагогіки : дис. ... канд. пед. наук. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2007.
7. Осадченко І. Проблема стимулювання творчої активності школярів. *Рідна школа*. 2001. № 11. С. 54–55.
8. Остапенко О. Виховання у школярів інтересу до навчання. *Рідна школа*. 2001. № 4. С. 10–11.
9. Смагін В. Розвиток творчої активності школярів і критерії її оцінки. *Контроль навчально-пізнавальної діяльності школярів і студентів*. Харків : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 1997. С. 20–23.

ВІДЕОІГРИ ЯК КРЕОЛІЗОВАНІ ТЕКСТИ: ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Лисоколенко Т. В.

кандидат філософських наук, доцент,
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»,
м. Дніпро, Україна

У центрі роботи перебуває феномен гри. Наводяться особливості використання ігор в освітньому процесі. Пропонується погляд на відеоігри як особливу категорію, що аналізується крізь призму креолізованих текстів, виокремлюються можливі методичні прийоми використання відеоігор у якості креолізованих текстів у навчальному процесі.

Ключові слова: *гра, ігрове середовище, інтертекстуальність, освітній процес.*

The game phenomenon is at the center of the article. Features of the use of games in the educational process are given. A view of video games as a special category of analysis through the prism of creolized texts is proposed, possible methodological techniques of using video games as creolized texts in the educational process are highlighted.

Keywords: *game, gaming environment, intertextuality, educational process.*

Сьогодні з'являється безліч нових можливостей щодо використання найрізноманітніших ігор, ігрових середовищ в освітньому процесі, що обумовлено загальними тенденціями поширення ігрових практик у XXI столітті та умовами дистанційного сегмента навчання, при якому актуальності набуває пошук нових шляхів підвищення мотиваційної складової до навчання учнів та осучаснення процесу викладання.

Одним зі способів розв'язання цих проблем є звернення уваги освітян до величезного пласта сучасних ігор, багато з яких мають дидактичний потенціал або взагалі розроблені для забезпечення освітніх потреб.

Мета статті — дослідити феномен гри та особливості використання ігор в освітньому процесі, особливо із застосуванням креолізованих текстів, й на цій основі запропонувати методичні прийоми використання відеоігор у якості креолізованих текстів у навчальному процесі.

Варто у цьому контексті зупинитися на тих іграх, до яких найчастіше звертаються освітяни. Назагал, такі ігри можна поєднати у дві великі групи. Так, до першої слід віднести game — based learning (ігрове навчання), до другої — гейміфікацію як таку.

Game — based learning являж собою гру за правилами з визначеним результатом. Таке ігрове навчання містить мету, завдання та результат.

Про використання цього типу ігор варто вести мову тоді, коли «вчитель розробив гру, під час якої учень виконує завдання з математики за певними правилами, отримує бали та досягає результату, про який повідомляється учневі на початку гри» [1]. Також, варто зазначити, що до таких ігор належать як розроблені освітянами авторські ігрові методики, так і наявні «готові» розробки онлайн ігрових середовищ.

У той час, під самою гейміфікацією слід розуміти використання ігрових елементів на різних стадіях навчання. Гейміфікація доволі часто використовується як система мотивації учнів до навчання, як елемент перевірки рівня засвоєння знань. Гейміфікація сьогодні, у різних формах прояву, є невідемним елементом навчально-виховного процесу в роботі як з учнями, так і студентами.

Окремої уваги заслуговують відеоігри, які можуть виступати сьогодні як у якості самого ігрового навчання, так і бути елементом гейміфікації в освітньому просторі. Це має підґрунтя, якщо ми будемо підходити до особливостей їх застосування з позиції креолізованих текстів, які складаються з двох різнорідних частин: вербальної та невербальної. Для використання відеоігор в освітньому просторі можна підійти до їх інтерпретації з позиції інтертекстуальності та гіпертекстовості, які є жанровим елементом саме мотиваційного дискурсу.

«Зараз в школі занадто мало критичного аналізу відеоігор. Загальноприйнятою є позиція, що освітяни мають навчати студентів як читати книжки, як аналізувати фільми та як критично читати газети. Але надто часто в освіті ігноруються відеоігри. Якщо відеоігри формують свідоме ставлення цілого покоління, нам (освітянам) потрібно почати ставити складні питання про те, які історії ми хочемо розповісти. Відеоігри формують нове покоління, вчать наших студентів, як думати про світ, як формувати смисли. І ми дозволяємо цьому відбуватися безконтрольно» [2].

Аналіз відеоігор з позиції їх належності саме до креолізованих текстів дозволить не лише наблизити освіту до геймплея сучасної молоді, але, на загал, сприятиме формуванню критичного мислення у медіапросторі та формуванню медіагігієни.

Розпочати слід з дослідження того, у які ігри грають ваші учні чи студенти. Сьогодні класифікацій таких ігор безліч. Потім варто ознайомитися безпосередньо з жанровим контекстом таких ігор, визначитися до яких тематичних навчальних блоків можливо додати різні форми їх аналізу. Інструментально, до позицій аналізу можна долучатися з різних боків. Так, це може бути, наприклад, пропозиція поглянути на певну гру як на художній фільм, як на сон, чи з позиції іншої статі або віку. Це може

розв'язати проблему пропозиції «іншого» бачення, не завжди альтернативного. Також, форми аналізу можуть бути спрямовані на виявлення латентного сенсу гри, дослідження гендерних упереджень тощо. Можна запропонувати поміркувати над тим, яким навичкам навчають ті чи інші ігри, які компетенції розвивають, як допомагають засвоїти навчальний матеріал. Звичайно, запропонований інструментарій такого дослідження має відрізнитися в залежності від вікової аудиторії та освітньої галузі, в межах якої викладається предмет чи дисципліна.

Сьогодні загальновизнаним є те, що використання технік аналізу креолізованих текстів має низку переваг: покращення сприйняття інформації, інтенсифікація процесу навчання, розширення можливостей для інтертекстуального аналізу. Звичайно, погляд на відеоігри як на креолізовані тексти ще очікує подальшого розвитку. Однак, очевидно, що в умовах сьогодення освітяни мають змагатися за увагу учнівської молоді. Тож, означена у статті позиція, є спробою запропонувати ще один можливий варіант мотивації молоді до отримання нових знань через цікавий для неї простір відеоігор.

Список використаних джерел

1. Дьоміна І. Як навчання на основі ігор розвиває навички 21-го століття. *Нова українська школа*. 2018. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-navchannya-na-osnovi-igor-rozvyvuvanychky-21-go-stolittya/> (дата звернення 29.10.22).
2. Shapiro J. How teachers can use video games in the humanities classroom. *The mindshift Guide to Digital Games and Learning*. 2014. URL: <https://joanganzcooneycenter.org/2014/07/25/how-teachers-can-use-video-games-in-the-humanities-classroom/> (дата звернення 29.10.22).

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Лу Цзе

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті йдеться про особливості підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва. Визначено, що оптимальним є поєднання вивчення дисциплін професійного циклу із освітніми компонентами циклу загальної підготовки, оскільки такий підхід сприяє всебічному розвитку особистості здобувача освіти. З'ясовано, що в процесі навчання пріоритетною є комунікативна спрямованість підготовки, бо комунікація в освітньому середовищі виступає інтегрувальним чинником і дозволяє вибудовувати перспективну траєкторію розвитку.

Ключові слова: комунікація, підходи, гуманітарні науки, музичне мистецтво, фахівці, взаємодія, інтеграція, розвиток.

The article deals with the peculiarities of training future specialists in musical art. It was determined that it is optimal to combine the study of the disciplines of the professional cycle with the educational components of the cycle of general training, since this approach contributes to the comprehensive development of the personality of the student of education. It was found that in the process of learning, the communicative orientation of training is a priority, because communication in the educational environment acts as an integrating factor and allows building a perspective trajectory of development.

Keywords: communication, approaches, humanitarian sciences, musical art, specialists, interaction, integration, development.

Підготовка фахівців музичного мистецтва представляє собою цілісну систему, спрямовану на формування професійних компетентностей та особистісний розвиток. Величезне значення має мистецька підготовка, оскільки є основою для подальшої професійної діяльності. Однак, навчальні плани освітніх програм містять освітні компоненти й загальногуманітарного спрямування: культурологію, філософію освіти, історію мистецтва. Важливим аспектом підготовки музиканта-педагога є його комунікативна спрямованість.

Комунікативні процеси в сучасній мистецькій освіті — це відкриті динамічні системи, що дозволяють трансформувати та інтегрувати нові знання, адаптують їх з урахуванням культурного коду і забезпечують взаємопроникнення та взаємозбагачення різних видів мистецтва. Майбутній фахівець мистецької галузі має бути готовим до діалогу культур, оскільки саме в ньому народжуються й розвиваються нові смисли. Комунікативна

спрямованість підготовки відбиває тенденції глобалізації, в умовах якої кордони й обмеження стають умовними, бо відкритий простір для спілкування, обміну думками, поширення ідей гуманізму набувають незворотного характеру. Саме тому так важливо вивчати іноземні мови, розвивати власний мовний імідж, комунікативні вміння.

Надзвичайно важливим комунікативним потенціалом наділені аспекти психолого-педагогічної підготовки фахівця, формування його готовності до викладацької діяльності, наставництва, тьюторства. Комунікація потрібна і для реалізації традиційних чи авторських методик викладання, і для взаємодії з учнями, і для співпраці з колегами [1]. Музиканту-педагогу необхідно буде увійти в систему складних комунікативних зв'язків, вибудувати стратегії спілкування. Варто зауважити, що значно розширився комунікативний потенціал методичного інструментарію: застосування інтерактивних технологій навчання вимагає постійного обміну думками, технології критичного мислення спонукають до обговорення різноманітних ситуацій, метод кейсів потребує вміння чітко визначати сутність завдання та знаходити різні варіанти його вирішення.

Активно використовуються у викладанні й традиційні словесні методи: пояснення, розповіді, бесіди. Бесіди про мистецтво займають особливе місце в роботі вчителя і викладача музики, оскільки саме такий вид роботи наділений не лише інтелектуально-пізнавальним матеріалом, а й має вагомий виховний вплив. Крім основних завдань бесіда з учнями дає ще й можливість формувати музичний смак, готовність сприймати і розуміти музику, розбиратися в жанрах, мати уявлення про композиційну побудову музичного твору.

Комунікативна спрямованість підготовки музикантів-педагогів необхідна в частині їхньої просвітницької діяльності. Часто фахівці музичного мистецтва ведуть гуртки, дають благодійні концерти, співпрацюють із соціальними й позашкільними закладами освіти, читають лекції про історію й сучасність музичної галузі, формують ціннісне ставлення до різних видів музики.

Вважаємо, що сьогодні можемо вже говорити про особливу музичну комунікацію. В епоху цифровізації, певного віртуального світобуття, усамітнення людей саме музика стає зв'язною ланкою між людиною і реальним світом. У такому культурному обміні комунікація відбувається між виконавцем і слухачем, між виконавцем та інструментом, між задумом і сприйманням. Музика сьогодні залишається тим засобом, що єднає різні нації, держави, культури у просторі і часі, вона має як ментальні, так і загальносуспільні ціннісні вияви. Вивчення му-

зичного мистецтва має значний соціокультурний складник: у музиці відображено народну ідею, варіації святкувань, використано етнічні мотиви. Не згасає інтерес до народної музики, бо вона якнайкраще передає самобутність, історію й сучасність народу, не втрачає своїх ціннісних вимірів класична музика, яка є основою духовного зростання для нових поколінь.

Отже, комунікативна спрямованість підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва є важливим складником професійної підготовки, оскільки забезпечує готовність до багатоаспектної взаємодії у галузі вивчення й викладання мистецьких дисциплін.

Список використаних джерел

1. Bondarenko V. The role of language education in the formation of intercultural communication under conditions of globalization. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Гуманітарні науки.* 2019. № 2 (57). С. 32–36.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Лупаренко С. Є.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Молчанова К. К.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня факультету іноземної філології,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стахоржецький Д. А.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня факультету іноземної філології,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито суть, принципи і складові національно-патріотичного виховання дітей у сучасних умовах. Схарактеризовано значення традицій і обрядів у здійсненні національно-патріотичного виховання дітей, особливості святкування певних свят (Різдво, Великдень, День Незалежності) в Україні та їхня роль у формуванні національної свідомості особистості.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, традиції, обряди, діти, національна свідомість.

The article authors reveal the essence, principles and components of children's national and patriotic education in modern conditions. The authors characterize the importance of traditions and rituals in the implementation of children's national and patriotic education, the specific features of celebration of certain holidays (Christmas, Easter, Independence Day) in Ukraine and their role in the formation of person's national consciousness.

Keywords: national and patriotic education, traditions, rituals, children, national consciousness.

Український народ має великий скарб — традиції, звичаї, обряди. Вони передавалися від старшого покоління до молодшого упродовж багатьох століть, і важливо зберігати культурні надбання українського народу, адже завдяки ним українська нація стала такою, яка вона є сьогодні — великою та незламною.

Ми виховуємо дітей на українських традиціях, щоб змалечку формувати в них національну свідомість, любов до рідної мови та країни. Наша нація має

чимало своєрідних традицій та звичаїв. Завдяки цьому українці відомі у світі як працьовиті, помірковані, щирі, гостинні і дотепні люди, які мають великий потяг до знань та шанобливе ставлення до свого роду. Кожен українець намагається докладати максимум зусиль, щоб сформувати в своїй дитині цілісну особистість, яка стане носієм національних і загальнолюдських цінностей [2].

Національно-патріотичне виховання дітей — комплексна цілеспрямована і системна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань, благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти щодо формування у молодого покоління патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про свій народ, готовності до виконання конституційного і громадянського обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як демократичної, правової, соціальної держави [3]. Національно-патріотичне виховання ґрунтується на культурному та історичному досвіді народу, його багатовікових традиціях, звичаях, мудрості та духовності. Основою є українська мова, історія нашої країни, звичаї, обряди та традиції, культурні та духовні надбання нації.

Принципами національно-патріотичного виховання є такі [3; 4]:

- самоактивність і саморегуляція. Завдяки йому формується здатність до прийняття самостійних рішень, самокритичності, виробляється громадянська позиція особистості, почуття відповідальності;
- полікультурність. Передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір;
- соціальна відповідність. Вона зумовлює потребу узгодження методів і змісту національного виховання з реальною соціальною ситуацією, у якій здійснюється виховний процес;
- збереження історичної і соціальної пам'яті (культурно-історичної і духовно-моральної спадщини українців);
- загальнолюдське і національне — єдине ціле. Дорослі повинні сприяти формуванню національної свідомості дітей, любові до рідної землі, народу. Також дітей змалку потрібно вчити шанобливо ставитися до рідної мови та спілкуватися нею вільно;
- природовідповідність виховання. Важливим у вихованні є врахування особливостей дітей (вік, національність, релігійна приналежність);
- виховання відповідно культури. Духовна єдність, мова, народ, історія, культурні та прогресивні, родинно-побутові та релігійні традиції, мистецтво, культури і традиції інших народів світу поєднані органічним зв'язком;
- творчість, саморозвиток, активна життєва позиція. Потрібно розвивати навички позитивного мислення, життєвий оптимізм, сприяти ініціативі, саморозвитку особистості;

- демократія і виховання. Між вихователем і вихованцем потрібно встановлювати довіру, поважати суверенітет, незалежність один одного;
- гуманізм виховання. Самореалізація учня має бути пріоритетним завданням. Для цього необхідно створювати певні умови, які допоможуть виявити таланти та обдарованість дитини. Важливо також сформувати гуманну, щиру, доброзичливу особистість, готову дослухатися до інших людей;
- безперервність і наступність національно-патріотичного виховання (починається ще в родині, а продовжується у закладах освіти). Цей процес здійснюється шляхом ознайомлення учнів з національною культурою. Також педагоги формують у дітей національні світоглядні позиції та переконання, що ґрунтуються на цінностях українського народу;
- взаємозв'язок навчання і виховання. Навчання, виховання, розвиток особистості тісно взаємопов'язані: у процесі навчання дитина набуває знань, формуються її ставлення і цінності, від яких залежать її світогляд та ідеали;
- диференціація та індивідуалізація виховного процесу. Під час виховної роботи треба враховувати рівні розвитку дітей (психологічний, інтелектуальний, духовний, фізичний, соціальний), стимулювати їхню активність і розвивати творчу індивідуальність кожного учня;
- гармонізація родинного і суспільного виховання. Усі суспільні інституції повинні здійснювати свої виховні зусилля об'єднано.

Національно-патріотичне виховання об'єднує в собі: громадянське виховання (формування особистості як морально, соціально, юридично і політично дієздатного громадянина) розумове виховання (формування умінь і навичок культури розумової праці, світогляду та національної самосвідомості); моральне виховання (формування в учнів розуміння понять добра, милосердя, взаєморозуміння); трудове виховання (формування любові до праці та свідомого вибору майбутньої професії); естетичне виховання (формування розуміння поняття естетичності в усіх його аспектах); фізичне виховання (формування фізично здорової особистості).

Якщо процес національно-патріотичного виховання виконується успішно, то дитина: дотримується норм і правил поведінки, що є загальноприйнятими, поводить себе бережно по відношенню до навколишнього середовища, поважно ставиться до людей незалежно від їхньої етнічної, національної приналежності чи віри, дбайливо ставляться до свого здоров'я та гігієни і дбає про оточуючих.

Український народ має такі духовні надбання як традиції та звичаї. Так, напередодні Різдва в українських родинах готується кутя та узвар. В Україні прийнято у Святвечір створювати образи багатства, щастя і спокою в домі. Хліб і рушник завжди були нашими вічними символами. Хліб

та сіль на вишитому рушникові демонструє гостинність. Українські діти наслідують ці традиції ще змалечку і продовжують все життя [2].

Напередодні Великодня майже в кожній хаті печеться великодня паска, розмальовуються крашанки. Діти залюбки беруть участі у створенні цих ласощів та у розфарбовуванні писанок. Їм також подобається нічне відвідування церкви, де виконується обряд освячення пасок. Завдяки цьому діти пізнають давні та сучасні традиції святкування Великодня.

Одним з найважливіших свят для кожного українця є День Незалежності України. Це свято є символом української єдності та суверенності. Кожного року 24 серпня діти з батьками йдуть на парад, де відбуваються святкові заходи. У цей день лунають патріотичні пісні, влаштовуються флешмоби патріотичного спрямування, ввечері дивимося феєрверк на головних площах міст. Діти залюбки беруть участь у різноманітних заходах з нагоди святкування Дня Незалежності України, відчуваючи себе частинкою українського народу [1].

У сучасних умовах життя українські діти мають безпосередній зв'язок з тим, що відбувається в країні. Їхні батьки захищають Батьківщину, беруть участь у громадських та волонтерських акціях. З огляду на це потрібно пояснювати дітям, що держава робить все для відновлення миру та безпеки, і лише в національній єдності та національній гідності — наша сила й незламність. Окрім того, важливо, як і раніше, долучати дитину до культурної спадщини українського народу, його традицій, історії, що допоможуть не лише сформувати національну свідомість дитини, але й відволікти від поточних проблем, переключити її увагу на естетичну та інші види діяльності.

Отже, національно-патріотичне виховання здійснюється на основі рідної мови, історії, традицій, обрядів і культурних надбань українського народу. Воно спрямовується на формування громадянської позиції особистості, її любові до рідної країни, відповідальності, національної гідності та свідомості.

Список використаних джерел

1. День незалежності України: святкування, історія, традиції. 2017. URL: <https://vzhe-vzhe.com/blog/den-nezalezhnosti-ukrayiny-svyatkuvannya-2017/> (дата звернення: 23.10.2022).
2. Єгорова Т. Методи стимулювання національного виховання на основі українських народних традицій. URL: <https://yunist.org.ua/metodichniy-viddil/metodichna-skarbnichka/metody-stymulyvannya-natsionalnogo-vykhovannya.php> (дата звернення: 06.11.2022).
3. Зайченко І. В. Педагогіка. Київ : Ліпа-К, 2016. URL: https://pidru4niki.com/13680428/pedagogika/printsipti_natsionalnogo_vihovannya (дата звернення: 06.11.2022).
4. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 06.11.2022).

РОЛЬ ЗЗСО У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПОДОЛАННІ НАСИЛЬСТВА ТА БУЛІНГУ В РОДИНІ

Мажуга А. В.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Твердохліб Т. С.

доктор педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкривається сутність булінгу і насильства в родині, висвітлюються форми, які використовують заклади загальної середньої освіти в роботі з батьками з метою попередження та подолання насильства та булінгу в сім'ї. Представлено аналіз результатів анкетування студентів педагогічного закладу вищої освіти.

Ключові слова: булінг, заклад загальної середньої освіти, насилля, родина.

The article reveals the essence of bullying and violence in the family, highlights the forms used by general secondary education institutions in working with parents to prevent and overcome violence and bullying in the family. An analysis of the results of a questionnaire survey of students of a pedagogical institution of higher education is presented.

Keywords: bullying, violence, family, institution of general secondary education.

Сьогодні активно порушується питання забезпечення психічного здоров'я дитини, адже від нього залежить інтелектуальний розвиток учня, працездатність та формування особистості загалом. Значною мірою на психічне здоров'я дитини впливає середовище, в якому вона зростає. З огляду на мікроклімат родини будується основа дитячого світогляду та її характер: якщо батьки чи інші вихователі в сім'ї є педагогічно та психологічно некомпетентними, то будуть проблеми в розвитку дитини. Один з проявів деструктивного поведінки членів родини стосовно дитини — булінг.

Мета статті — розкрити сутність булінгу і насильства в родині, висвітлити форми, які використовують заклади загальної середньої освіти в роботі з батьками з метою попередження та подолання насильства та булінгу в сім'ї.

Термін «булінг» походить від англійського дієслова «to bully». Кембриджський словник англійської мови дієслово «to bully» тлумачить

як «ображати, залякувати когось, хто є меншим або менш впливовим ніж ви, часто — примушувати таку особу до небажаних дій». Оксфордський словник визначає дієслово «*tobully*» як «прагнути завдати шкоду, залякати або примусити до небажаної дії уразливу особу або особу, яка сприймається як така». Українською мовою дієслово «*tobully*» перекладається як цькування, залякування. Булінг (англ. *bullying* — залякування, цькування) — це систематичне агресивне переслідування і цькування, залякування із застосуванням фізичної сили з метою примусу або домінування [3, с. 13–14]. Це явище є регулярним, конфлікт чи бійку, яка була лише раз, не можна визначати як булінг, а от насилля, що повторюється — так.

Питання булінгу в сім'ї частіше висвітлюється в темі «домашнього (сімейного) насильства». Відомий фахівець із запобігання домашньому насильству Луїс Аларкон, дає наступне визначення насильству: «насильство — це дії, що здійснюються одним (або декількома) особами, які характеризуються такими ознаками: 1) здійснюються умисне і направлені на досягнення певної мети; 2) завдають шкоди (фізичної, моральної, матеріальної тощо) іншій особі; 3) порушують права і свободи людини; 4) той, хто здійснює насильство, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), що робить неможливим ефективний самозахист жертви насильства» [5, с. 234].

Прояв цього явища може бути різним: фізичним, сексуальним, психологічним та економічним. За даними ВООЗ, більше чверті дітей і підлітків в Європейському регіоні (55 млн з 204 млн) щороку піддаються різним формам насильства: від фізичного та сексуального до психологічного. Майже третина з них страждає від психологічного насильства, майже 23 % — від фізичного, а більше 9 % піддається сексуальному насильству [1, с. 20].

Булінг в родині — це проблема, яку варто порушувати частіше; вона створюється людством поступово, закріплюється нормами поведінки в сім'ї та має ланцюгову реакцію: передається з покоління в покоління. Як би це не було, а пострадянський простір залишив за собою психологічно та педагогічно необізнаних людей, які не надають значення стилю виховання своїх дітей, методам та засобам, а роблять це «на автопілоті». Сьогодні на законодавчому рівні визначають шляхи запобігання цьому явищу. Але школа не повинна залишатися осторонь цієї проблеми та разом із державою старатися мінімізувати прояви булінгу в сім'ї.

Заклади освіти повинні усіма можливими способами сприяти створенню комфортних умов розвитку учнів, тому варто шукати та застосовувати різноманітні методи профілактики та боротьби з насильством у родині. Профілактичними методами може бути інформаційна пропаганда

здорових стосунків у сім'ї та засудження жорстокого поводження з дитиною: шкільні стенди та газети, публікації на сайтах шкіл та в соціальних мережах, різні форми взаємодії школи з батьками. Учитель повинен надати необхідну інформацію і допомогти батькам усвідомити важливість педагогічно правильного підходу до виховання та навчання дитини в сім'ї. В. Сухомлинський наголошував, що вчити батьків — це одне з найважливіших завдань учителя, педагоги повинні застерегти батьків від численних помилок у ставленні до дитини [Цит. за 4, с.187]. Зважаючи на це, проведення різноманітних профілактичних лекцій, вебінарів, інтерактивів та практикумів на тему протидії насиллю є одним із способів боротьби з булінгом. Такі заходи є важливими як для тих, у кого вже є дитина, так і для майбутніх батьків, тому серед школярів та студентів мають проходити відповідні виховні години, розмови про булінг, права та свободи, сімейне благополуччя і психічне здоров'я, спілкування із спеціалістами в даному питанні та подібне.

Більшість шкіл України на власному сайті розмішують розділи, присвячені протидії цькуванню, власній антибулінговій політиці (інфографіка, пам'ятки, нормативні документи, контакти служб, які можуть допомогти, тощо). Значна частина ЗЗСО з різних регіонів України розробила систему заходів, метою яких є попередження та боротьба з насильством і булінгом. Так, у ЗЗСО № 58 м. Харкова, Спеціалізованій школі I-III ступенів № 24 імені О. Білаша з поглибленим вивченням іноземних мов Шевченківського району м. Києва, Середній загальноосвітній школі I-III ступенів № 31 м. Львова реалізовано у 2021/2022 навчальному році план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу. Щоправда з передбачених декількох десятків активностей, лише один захід міг безпосередньо стосуватися насильства і булінгу в родині (консультації психолога з питань взаємин батьків і дітей). Вивчення плану заходів спрямованих на протидію булінгу у Комунальному закладі «Вінницький ліцей № 5» (2022–2023 н. р.) засвідчує, що вони також орієнтовані на запобігання та боротьбу з булінгом у школі, хоча тематика деяких заходів широка, тому на них можуть порушуватися і питання насильства в родині.

Водночас слід зауважити, що з-поміж українських ЗЗСО є поодинокі виключення: заклади, які проводять систематичну роботу з сім'ями щодо попередження і протидії булінгу та насильству. Зокрема, у Миколаївській загальноосвітній школі I-III ступенів № 7 упродовж навчального року заплановано проведення батьківських зборів на тему: «Попередження насильства в сім'ї», тренінгу «Механізм взаємодії школи, служб в СД та органів місцевого самоврядування з дотриманням конституційних правових норм у повсякденному житті», анкетування «Які явища сімейного життя

ви вважаєте фактом домашнього насильства», бесіди «Насилля в сім'ї — актуальна проблема сучасного суспільства» (5–8 кл.), батьківського всеобучу «Теорія поколінь: як порозумітися з власними дітьми» тощо [2].

Задля кращого вивчення питання було проведено опитування серед студентів педагогічних вишів, які, будучи школярами, навчалися в різних областях України (Харківська (більшість опитуваних), Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Полтавська, Одеська, Сумська, Запорізька). Серед 42 опитуваних більшість (54,8 %) навчалася в міській школі і так само більшість не стикалася з явищем булінгу в родині (в міських школах – 66,7 %, в сільських — 73,7 %), та все ж 16,7 % були свідками сімейного насилля, а решта 14,3 % — жертвами. Це свідчить, що в загальному третина дітей так чи інакше страждають від педагогічно та психологічно некомпетентного старшого покоління. Разом з тим більш ніж у половині респондентів (52,4 %) батьків взагалі не залучали до шкільних заходів проти булінгу та насилля в сім'ї і лише у 9,5 % випадках (2 з міста, 1 з села) такі заходи були періодичними, а 38,1 % отримували таку просвіту лише іноді. У жодного з студентів батьки не проходили тренінги відповідної тематики. Для більшості мам і татусів проводилися батьківські збори та групові бесіди. У 2 з 19 опитуваних сімей сільської місцевості працівники школи відвідували дитину вдома. Більшість шкіл надає психолого-педагогічну підтримку жертвам у вигляді взаємодії з психологом/соціальним педагогом, але у 28,6 %, як виявилось, взагалі відсутня будь-яка реалізація такої допомоги. Спеціальний відділ («кімната довіри», простір для обговорення, спеціалізована команда працівників, проведення групової та індивідуальної терапії і т. п.) є рідкістю (лише в трьох опитуваних).

Як майбутні педагоги студенти усвідомлюють обов'язковість такої педагогічної просвіти для батьків, а також вважають, що варто оцінювати ситуацію та іноді корисніше працювати з дітьми ніж з батьками. Студенти надають перевагу тренінгам та індивідуальним бесідам як найефективнішому способу профілактики та попередження насилля та булінгу в сім'ї. Щодо допомоги дитині опитувані висловили схожі думки: для початку провести бесіду з батьками, надати психологічну підтримку, сімейні сесанси у психолога, при відсутності результату — звернутися у відповідні служби захисту дітей. Також була запропонована порада: «долучати дитину до різних заходів, чи доручати цікаві завдання, щоб дитина могла відчувати свою цінність, і почувати себе більш впевненою.»

Отож, школа безумовно не має бути осторонь проблеми булінгу в сім'ї та повинна брати активну участь у профілактичних заходах та боротьбі з цим явищем. Педагогічним працівникам потрібно порушувати дану

тему як у спілкуванні з батьками, так і в роботі з учнями та студентами. Освітні заклади мають популяризовувати стиль комфортного мікроклімату для розвитку особистості, щоб з плином часу та зміною поколінь вибудувати оптимальний менталітет щодо виховного процесу та визначити тему насилля в сім'ї як неприпустиме явище, яке в жодному разі не можна замовчувати.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми сімейного насильства : моногр. / за ред. Перцева Т. О. та ін. Дніпро : ЛІРА, 2021. 188 с.
2. План заходів щодо профілактики булінгу у Миколаївській загальноосвітній школі I-III ступенів № 7 Миколаївської міської ради Миколаївської області. URL: http://school7.eduikit.mk.ua/ofis_vihovnoi_roboti/protidiya_bulingu/ (дата звернення: 10.09.2022).
3. Сорочан Д. А. Булінг: поняття, історія існування, характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права. (Серія: Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень)*. 2019. № 6. С. 12–19. DOI:10.32844/2618-1258.2019.6.2.
4. Твердохліб Т. С., Мажуга А. В. Педагогіка партнерства в умовах дистанційного навчання: особливості роботи класного керівника за батьками. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матер. VI міжнар. наук.-практ. конфер. 2022. С. 186–189.
5. Юрків Я. І. Сутність та зміст соціального феномену «наси́льство в сім'ї». *Науковий вісник Ужгородського університету (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)*. 2013. № 27. С. 234–237.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЖИТТЄВИЙ УСПІХ ОСОБИСТОСТІ

Майнаєв Ф. Я.

кандидат педагогічних наук, учитель історії,
Харківська спеціалізована школа I-III ступенів № 87
Харківської міської ради Харківської області,
м. Харків, Україна

Автором наголошено на значущості соціальної компетентності для забезпечення життєвого успіху особистості. Проаналізовано наукові, присвячені цьому питанню праці зарубіжних авторів. На основі їх узагальнення підсумовано, що існує певний зв'язок між міжособистісними стосунками, академічними досягненнями, успіхами на робочому місці людини та її соціальними навичками.

Ключові слова: Європейська довідкова рамка, ключові компетентності, особистість, соціальна компетентність, соціальні навички.

The author emphasized the importance of social competence to ensure the life success of an individual. Scientific works of foreign authors devoted to this issue were analyzed. On the basis of their generalization, it was concluded that there is a certain connection between interpersonal relations, academic achievements, success at a person's workplace and his social skills.

Keywords: European reference framework, key competences, personality, social competence, social skills.

Затвердження рекомендацією Європейського Парламенту та Європейської Ради Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя 2006 року засвідчило вихід освітньої галузі (і не лише європейської) на новий рівень. Як зазначає О. Локшина, компетентнісний підхід став філософією, що формує інноваційне бачення освіти, фундаментальних принципів її розвитку [1, с. 21].

Безперечно, сьогодні проблема формування соціально компетентної особистості різних вікових категорій є однією з найактуальніших у педагогічній науці та практиці, що засвідчує низка розвідок вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких М. Айзенбарт, Т. Василюк, О. Горбачова, О. Грибанова, С. Данилейко, І. Зарубінська, Г. Кoberник, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Матвієнко, А. Мудрик, І. Ніколаєску, Л. Павленко, С. Остапенко, О. Проценко, Л. Рибалко, І. Сидорук, А. Тадаєва, І. Трубавіна, С. Шаров, О. Юрченко, І. Ящук; Р. Банерджик, К. Бірман, П. Веллхофер, К. Вентцель, Г. Гедвільєн, С. Деві, Т. Канг, М. Капуті, Л. Кац, К. Кемпл, Г. Ледд, Ф. Малік, Д. Мейхенбаум, Л. Нонгрум, П. Панвар, М. Портільо, С. Рейтц, І. Сьєм, Дж. Фогат, Х. Хан, С. Шарма, С. Шуджа, М. Шуре, та ін.

Ми ставимо за мету проаналізувати, як визначають зарубіжні науковці вплив соціальної компетентності на життєвий успіх особистості, які дослідження проводяться в цьому ракурсі.

Соціальна компетентність може визначати успіх і невдачу людини. Як стверджують Супіянтю, Кумайді, Сурьоно, відсутність соціальних навичок у дітей спричинює соціальну ізоляцію, залякування, провокує агресивність та антисоціальну поведінку. Водночас сформованість соціальних навичок сприяє покращенню дружніх стосунків, успіхам у навчанні [7, с. 2175]. Залежність навичок вирішувати міжособистісні проблеми від соціальних доводять у своїх наукових працях й інші автори. Наприклад, К. Рубин доходить висновку, що соціальна компетентність є ключовим аспектом розвитку дитини й містить у собі ініціювання, побудову та підтримку значущих для особистості стосунків з іншими людьми. На його переконання, наслідком нестачі соціальної компетентності в дитини є її дезадаптованість: агресивність, замкнутість, несприйняття ровесниками [6].

К. Вентцель на основі проведених досліджень стверджує, що існує певний зв'язок між соціальною компетентністю й академічними досягненнями молодших підлітків [9]. Ця думка співзвучна з висновками, які отримали Ф. Малік та С. Шуджа: у тих, хто навчається успішно, та тих, хто відчуває труднощі в навчанні, спостерігаються суттєві відмінності щодо сформованості соціальної компетентності [4].

На думку П. Веллгофера, соціальна компетентність як ключова є необхідною майже в усіх професіях. Він розуміє її як здатність діяти відповідально в особистому житті, професійній сфері, громадському житті [8].

Дж. Фогат і Ш. Деві розглядають соціальну компетентність як один із головних факторів досягнення успіху на робочому місці, адже, окрім відповідних професійних навичок, потенційний працівник повинен бути готовим діяти в команді, підтримувати з іншими позитивні, доброзичливі стосунки. Науковці виокремлюють такі сфери соціальної компетентності як здорова конкуренція, лідерство, респектабельність, співпраця, чуйність, що, безперечно, є важливими для кар'єрного зростання. Дж. Фогат і Ш. Деві резюмують: існує позитивна та значуща кореляція між вибором майбутньої професії та соціальною компетентністю, а тому є необхідним навчати учнів бути соціально компетентними [5].

Отже, незважаючи на розкриття проблеми формування соціальної компетентності в різних наукових площинах — філософії, соціології, психології, педагогіці, різні методологічні підходи до визначення поняття соціальної компетентності, різне бачення шляхів її формування, учені єдині

в думці, що ця ключова компетентність має глибокий вплив на особисте та професійне життя людини, є важливою не лише для досягнення особистістю гарних результатів у навчанні, але й формування в неї високоморальних чеснот.

Не викликає жодного сумніву, що Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2006) суттєво вплинула й на українську освіту й спонукала її до реформування. Компетентнісна ідея у вітчизняній педагогіці стала пріоритетною, набула поширення й досягла своєї кульмінації в Законі України «Про освіту» (2017). Усі визначені в ньому компетентності, співзвучні з документом-оснотою, є однаково важливими та однаковою мірою сприяють самореалізації особистості та забезпеченню її майбутнього успіху впродовж усього життя.

«Усі учні повинні розкрити свій потенціал», — нагадує вже оновлена Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018). Цьогоріч виповнюється 300 років нашому філософові, письменникові й педагогові Григорію Савичу Сковороді. Великий любомудр радив пізнати самого себе, знайти працю, що сприяє реалізації власних здібностей, приносити своєю працею користь суспільству. Подумаймо, хіба не співзвучні настанови нашого прославленого земляка ідеям, затвердженим у Європейській довідковій рамці? Та чи можна пізнати себе без «здатності розмірковувати над собою» [3, с. 11], сповна реалізувати свої здібності без «здатності ефективно управляти часом та інформацією» [там само], приносити повноцінну користь суспільству без «здатності співпереживати та керувати конфліктами в інклюзивному контексті підтримки» [там само]?

Звичайно, результати, отримані зарубіжними науковцями, є важливим і їх досвід необхідно й потрібно вивчати та застосовувати, адже «хто думає про науку, той її любить, той ніколи не перестає учитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним» [2]. Водночас не можна забувати й про родзинки української педагогіки, адже зернятко, вирощене в рідному ґрунті, не лише смачніше, але й корисніше.

Список використаних джерел

1. Локшина О. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 21–29.
2. Сковорода Г. С. Листи до М. І. Ковалинського. *Українська та світова література*. URL: <http://surl.li/dgqfk> (дата звернення: 07.10.2022).
3. Key competences for lifelong learning. URL: https://www.fi.uu.nl/publicaties/literatuur/2018_eu_key_competences.pdf (дата звернення: 01.07.2022).

4. Malik F., Shujja S. Social Competence and School Systems as Predictor of Academic Achievement in High and Low Achieving Pakistani School Children. *Journal of Behavioural Sciences*. 2013. Vol. 23, No. 1. URL: <http://surl.li/dehqo> (дата звернення: 01.07.2022).
5. Phogat J., Devi S. Career choices of school students in relation to their social competence. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*. 2021. Vol 8. No. 12. P. 18–22.
6. Rubin K. H. Interpersonal Problem-Solving and Social Competence in Children. URL: <http://surl.li/dgpye> (дата звернення: 07.10.2022).
7. Supianto, Kumaidi, Yoyon Suryono. Social Studies Teachers' Difficulties in Assessing Social Skills. *Universal Journal of Educational Research*. 2020. Vol. 8, No. 5. P. 2175–2183.
8. Wellhöfer P. R. Schlüsselqualifikation Sozialkompetenz. URL: <https://www.socialnet.de/rezensionen/1713.php> (дата звернення: 07.10.2022).
9. Wentzel K. R. Relations between Social Competence and Academic Achievement in Early Adolescence. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/1756656/> (дата звернення: 01.07.2022).

РОЗВИТОК ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ «ФІЛОСОФІЇ»

Маруховська-Картунова О. О.

кандидат філософських наук, доцент, зав. секції суспільних наук,
професор кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна

У публікації висвітлено роль та значення викладання «Філософії» для формування і розвитку духовно-інтелектуального потенціалу та гармонізації внутрішнього духовного світу студентів. Проаналізовано необхідність вивчення «Філософії» як обов'язкової, фундаментальної, універсальної, базової навчальної дисципліни для бакалаврів у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: духовно-інтелектуальний потенціал, філософія, особистісний потенціал, онтологія, гносеологія, антропологія, аксіологія.

The publication highlights the role and importance of teaching «Philosophy» for the formation and development of spiritual and intellectual potential and the harmonization of the inner spiritual world of students. The need to study «Philosophy» as a mandatory, fundamental, universal, basic educational discipline for bachelors in higher education institutions of Ukraine is analyzed.

Keywords: spiritual and intellectual potential, philosophy, personal potential, ontology, epistemology, anthropology, axiology.

Загальновідомо, що із усіх гуманітарних навчальних дисциплін, які викладаються в закладах вищої освіти України та усього світу найбільш давньою, найбільш гуманітарною, найбільш духовною була, є і завжди такою буде саме навчальна дисципліна «Філософія». Саме вона формує та розвиває духовно-інтелектуальний потенціал молодих людей, який, на думку вітчизняного вченого С. Й. Вовканича, «на різних рівнях формування його складників охоплює такі компоненти: духовність як суспільно-моральну основу... гуманізації соціуму, творення нової соціогуманістичної парадигми буття української нації та... національну ідентичність людини...» [1] та ін.

Мета статті — проаналізувати роль та значення викладання «Філософії» для формування і розвитку духовно-інтелектуального потенціалу та гармонізації внутрішнього духовного світу студентів.

У цьому контексті з точки зору вивчення «Філософії» варто пояснити сенс трьох висхідних понять «духовний», «інтелектуальний» та «потенціал», що утворюють словосполучення якісно нового наукового терміну

«духовно-інтелектуальний потенціал». По-перше, поняття «духовність», «гуманність», «духовні цінності», «духовний потенціал» — усі ці та інші близькі за змістом поняття вивчаються у викладанні «Філософії» в розділі «Історія філософії»:

- від «золотого правила моральності» давньокитайського філософа Конфуція до етичного антропологізму Сократа та «Етики» Аристотеля в епоху античної філософії;

- від гуманізму філософії епохи Відродження до категоричного імперативу, тобто головного морального закону німецького філософа І. Канта та праці Е. Фромма «Духовна суть людини»;

- від вчення про «сродну працю» Г. Сковороди до «філософії серця» П. Юркевича в українській філософії та ін.

По-друге, в курсі викладання «Філософії» в розділі «Теорія філософії» вивчаються духовно-інтелектуальні аспекти особистісного потенціалу такі, як: 1) формування світогляду як форми духовно-практичного освоєння світу та самовизначення людини в ньому; 2) пізнання світогляду як інтегрально духовного утворення та форми суспільної самосвідомості людини; 3) визначення основних структурних рівнів світогляду, серед яких важливе значення має пізнавально-інтелектуальний рівень, тобто світорозуміння; 4) в онтології (вченні про людину) — пояснення філософського змісту проблеми буття, в тому числі духовного; 5) в філософській концепції творчості — визначення духовно-творчого потенціалу креативної особистості як соціокультурного феномену; 6) в гносеології (теорії пізнання) — від розуміння Сократівського «Пізнай самого себе» як пізнання соціокультурного та духовного світу людини до засвоєння сутності законів діалектики Г.-В.-Ф. Гегеля; 7) в антропології (вченні про людину) — уявлення про людину як суб'єкта духовної діяльності; 8) в соціальній філософії — аналіз вчення В. Вернадського про ноосферу як сферу розуму, тобто розумного регулювання морально-гуманістичної єдності людини, природи та науки; 9) в історіософії (філософії історії) — розуміння цивілізацій як цілісних соціально-культурних утворень; 10) в філософії науки — з'ясування ролі науки в культурно-історичному процесі, в гуманізації та дегуманізації життя сучасного суспільства; 11) в філософії культури — розуміння гуманістичного характеру загальнолюдської та національної культури як цілісної системи надбань людства в духовній та матеріальній сферах; 12) в аксіології (філософській теорії цінностей) — засвоєння системи цінностей як фундаменту духовного життя суспільства та розуміння ієрархії цінностей людського буття (духовно-моральних, гуманістичних та інших цінностей): миру, свободи, гуманізму, добра, блага, гармонії, справедливості, краси, кохання, поваги, чесності, віри, милосердя, доброзичливості, гідності, взаємодопомоги та ін.

Актуалізуючи значення формування та розвитку духовно-інтелектуального потенціалу студентської молоді у процесі вивчення в «Філософії» вищезазначених аспектів, можна допомогти їм гармонізувати свій внутрішній духовний світ та розвинути свої потенційні духовні сили та здібності, які здатні згодом проявитися за певних життєвих обставин.

Саме в цьому сенсі значення необхідності викладання «Філософії» як обов'язкової навчальної дисципліни на бакалаврському рівні у закладах вищої освіти України має постійно зростати. Слід погодитися з твердженням відомого українського філософа Євгена Бистрицького, який слушно і справедливо відповідає всім гарантам освітніх програм, охочим позбавитися від цієї базової фундаментальної дисципліни: «Філософія потрібна для розвитку здатності думати, тобто бути вченим та навченим щодо будь-якої наукової дисципліни. Філософія у цьому сенсі як дисципліна навчання — універсальна, всезагальна. Без викладання її ми матиме натаскано-навчених не дуже чи зовсім не здатних самостійно і творчо думати. Філософія, про що знають у розвинутих країнах та про що свідчить сам історичний генезис наук, є базовою дисципліною для всіх наукових дисциплін... Відмовляючись від філософських дисциплін, ми кажемо — нам не дуже потрібна, або зовсім не потрібна, самосвідома, критично мисляча, вільна людина з розвинутим духовним світом» [2]. Виходячи з цих положень, треба зазначити, що підготовка вузькоспеціалізованих фахівців без базових знань з філософії як універсальної та всезагальної науки дає нам спеціалістів, які не здатні зрозуміти закони та закономірності всезагального розвитку природи, суспільства, мислення та духовної культури. «Орієнтація на вузьких професіоналів, характерна для минулого століття, поступово зникає... У ХХІ столітті потрібен спеціаліст, здатний гнучко перебудувати напрям та зміст своєї діяльності у зв'язку зі зміною життєвих орієнтирів чи вимог ринку... Вузькопрофесійна підготовка поступово вимивається із системи вищої освіти...» [3, с. 14]. Тому слід згадати, як приклад, якість освіти нового британського прем'єр-міністра Ріші Сунака, який як і Ліз Трасс, здобув в Оксфордському університеті не вузькопрофільну, а фундаментальну вищу освіту за спеціальністю «Філософія, політика та економіка», як і багато відомих представників сучасного британського істеблішменту.

Окрім того, деякі завідувачі випускових кафедр та гаранті освітніх програм закладів вищої освіти в Україні, які були студентами ще в СРСР, й вивчали ще «марксистсько-ленінську філософію», сьогодні, виходячи зі свого життєвого досвіду не уявляють кардинальних змін у викладанні

«Філософії», тому іноді виключають її з навчальних планів. Так сталося, що «в минулому столітті філософія тривалий час виконувала передовсім ідеологічні функції, тому цілковито за інерцією, можливо, хтось і вважає нині головною функцією філософії ідеологічну», хоча це вже далеко не так [4, с. 58]. Тому зрозуміло, що без базових знань «Філософії» студенту в сучасній Україні буде неможливо долучитися до «світоглядних і громадянських якостей та морально-етичних цінностей», яких вимагає стаття 1 Закону «Про вищу освіту» [5, ст. 1].

Цікаво, що давньогрецький вчений Піфагор був одночасно і математиком, і філософом, зробив значний внесок у філософію, а саме — ввів поняття «філософії» як любові до мудрості, першим назвав себе філософом, тобто «любомудром» та стверджував, що він не стільки вчить мудрості, скільки зцілює від невігластва. Так, ще з часів Античності давньоримський філософ Цицерон вважав філософію матір'ю всіх наук, царицею всіх наук.

Сучасне пояснення цього феномену полягає в тому, що «у загальній системі наук філософія займає центральне місце, виконуючи об'єднуючу функцію, тому що в основі філософського знання лежать найбільш загальні закони розвитку суспільства, природи і людського мислення» [6]. Саме з цієї причини всесвітньо відомий вчений, один з найвидатніших фізиків ХХ століття, Лауреат Нобелівської премії Альберт Ейнштейн, коли його запитали про значення та роль філософії для науки, відповів, що філософія — це фундамент, «мати наукових шукань» [6].

Слід також звернути особливу увагу, що сьогодні в умовах повномасштабної агресії Росії проти України є дуже актуальними висновки, зроблені ще далекого 2005 р. на Міжнародному симпозіумі ЮНЕСКО «Філософія і демократія у світі», де було затверджено програмний документ «Паризька декларація із філософії», і де зазначалося, ...що викладання філософії сприяє розвитку відкритості розуму людей, здатних протистояти різним формам пропаганди і... не має підпорядковуватися жодним панівним економічним, релігійним, політичним чи ідеологічним вимогам [7, р. 15-16].

Список використаних джерел

1. Вовканич С. Й. Духовно-інтелектуальний потенціал буття людини і нації: горизонти розвитку українськості. Психологія і суспільство. 2012. Вип. 4 (50). С. 27–51.
2. Бистрицький Є. Чому філософія має бути обов'язковою дисципліною у вишах та академічних інститутах. 2015. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/54c84e4990b7f/page_5/ (дата звернення: 07.11.2022)
3. Семеріков С. О. Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі. Київ; Кривий Ріг : Мінерал; НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 340 с.

4. Марчук М. Г. Філософія в університетській освіті : криза та можливості самозбереження. Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія: Філософія. 2018. Вип. 799. С. 54–60.
5. Про освіту : Закон України, 2014. Документ 1556-VII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). № 37–38. ст. 2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.11.2022).
6. Чому філософія — наука всіх наук. URL: <https://ukrpublic.com/navchannia/chomu-filosofiya-nauka-vsikh-nauk> (дата звернення: 09.11.2022).
7. Roger-Pol Droit. Philosophy and democracy in the world : a UNESCO survey / translation by C. Cullen. UNESCO Publishing, 1995. 191 p.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ

Матвєєва О. О.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Мей Фан

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті порушуються питання дистанційного навчання. На прикладі організації підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва факультету мистецтв Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди показано реалізацію визначених положень дистанційної освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, майбутні вчителі музичного мистецтва.

The article raises issues of distance education. On the example of the organization of the training of future music teachers of the Faculty of Arts of Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, the implementation of the specified provisions of distance education is shown.

Keywords: distance learning, future teachers of musical art.

Екстремальні виклики, спричинені повномасштабною російською агресією, потребують ґрунтового теоретичного вивчення й аналізу, а також стимулюють пошук нагальних рішень щодо оптимізації та якості надання дистанційних освітніх послуг.

Наукове обґрунтування та методичні рекомендації щодо проведення занять у дистанційній формі було розроблено ще під час епідемії COVID-19. У 2020 р. було опубліковано випуски інформаційного бюлетеня «Академічна доброчесність», які адресувалися адміністрації та викладачам закладів вищої освіти. Випуски містять рекомендації з організації дистанційного навчання під час карантину, на які спираються та реалізують заклади вищої освіти.

Зазначимо, що у сфері підготовки фахівців творчих спеціальностей є свої особливості. Розглянемо дистанційну форму навчання за спеціальністю «Музичне мистецтво», яка є чи не найбільш вразливою щодо реальної можливості збереження якості навчання за обставин, в яких перебувають нині освітні заклади. Адже в їхніх освітніх програмах одним із ви-

значальних компонентів є творча складова, яка передбачає «безпосереднє й практично постійне спілкування зі здобувачами не лише на лекційних, семінарських і практичних групових заняттях, а й на індивідуальних і дрібногрупових» [1, с. 75].

Зрозуміло, що проведення занять із хорового або оркестрового класів, класу ансамблю тощо за умов воєнних дій практично є неможливим. Досвід впровадження дистанційного навчання на кафедрі музично-інструментальної підготовки вчителя ХНПУ імені Г. С. Сковороди, організація освітнього процесу та іспитів у режимі он-лайн дозволяють сформулювати основні результати освітньої діяльності педагогів і здобувачів за визначених умов.

Впровадження дистанційної системи Moodle та Zoom і долучення до них викладачів і студентів уможливило викладати весь навчально-методичний контент із будь-яких дисциплін, вести активне спілкування зі студентами, встановлювати терміни виконання різних завдань, перевіряти якість праць, виставляти бали за кожний вид роботи. Проте, дієві механізми цих систем, що активно використовувалися викладачами, студентами і аспірантами університету для лекційних і семінарських занять за часів епідемії, виявилися недостатніми за умов війни, оскільки деякі студенти і викладачі були позбавлені можливості користування стаціонарними засобами інтернет-зв'язку (комп'ютери, ноутбуки), а використання айфонів, унеможливило та суттєво скорочує спроможність використання цього електронного ресурсу. Також, є неможливим такий метод роботи зі студентом, що є одним із головних у навчанні інструменталістів, вокалістів тощо, як показ за інструментом, оскільки деякі студенти та викладачі не мають поруч інструментів.

Стосовно індивідуальних творчих занять, наприклад, зі спеціального інструменту або з вокалу, корисно аналізувати у листуванні або в телефонній бесіді надіслані студентом відеозаписи творів, якщо інтернет зв'язок є не стабільним. Саме в такому форматі, який вже позитивно зарекомендував себе, проводилися підсумкові атестаційні іспити на кафедрі музично-інструментальної підготовки вчителя факультету мистецтв ХНПУ імені Г. С. Сковороди під час карантину в 2020–2022 рр., та за умов воєнського стану в країні. Таке поєднання онлайн і дистанційного навчання є єдино правильним і плідним.

Однак, якщо здобувач вищої освіти позбавлений можливості надсилати письмові відповіді чи виконувати письмові завдання, це ніяким чином не має вплинути на загальні бали оцінки його роботи, адже існує перевірена часом форма звичайного діалогу між студентом і викладачем за до-

помогою будь-яких засобів зв'язку: телефон, Viber, Telegram, Messenger, WhatsApp та ін.

За наявності в студентських групах іноземних студентів, зокрема громадян Китаю, які дуже цінують рівень професійної музичної підготовки, який надають їм українські ЗВО, слід урахувувати часову різницю між Україною і Китаєм, використовувати для зв'язку з ними розповсюджений в Китаї WeChat. Зазначимо, що деякі загальновідомі в Україні інтернет-ресурси, зокрема Facebook, YouTube практично закриті в Китаї для вільного доступу. Тож, пропонуючи студентам, наприклад, посилання на якесь відео з YouTube з метою його перегляду та/або аналізу, слід урахувувати, що таке завдання китайськими студентами скоріше за все виконано не буде за об'єктивних обставин.

За існуючих обставин викладачі мають надати студентам якомога більше різних можливостей і варіантів зв'язку з ними. Це можуть бути також e-mail викладача, номер його телефону, адреса сторінки на Facebook тощо. І, безумовно, одним із головних стає завдання — не обмежувати час і засоби контактів із будь-яким із здобувачів вищої освіти, задля покращення якості освіти.

Список використаних джерел

1. Большакова Т. Теоретико-методологічні засади організації дистанційного навчання в контексті музикознавчої діяльності. *Культура України*. 2021. Вип. 73. С. 72–80.

САМОТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЇ ДУХОВНОСТІ

Мельничук І. Я.

кандидат психологічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

У статті розглянуто взаємозв'язок духовності та процесу самотворення. Проаналізовано основні характеристики та структурні компоненти духовного розвитку особистості. Охарактеризовано риси духовнорозвиненої особистості через призму пізнання, самовдосконалення, самотворення та реалізацію власного потенціалу через вчинок.

Ключові слова: самотворення, духовність, самовдосконалення, вчинок.

The article examines the relationship between spirituality and the process of self-creation. The main characteristics and structural components of the spiritual development of the individual are analyzed. The features of a spiritually developed personality are characterized through the prism of knowledge, self-improvement, self-creation and realization of one's own potential through action.

Keywords: self-creation, spirituality, self-improvement, action.

У процесі духовного розвитку особливо важливого значення набуває усвідомлення, оцінювання, самоорганізація, потреба у пізнанні та креативності, які втілюються у процесі самотворення. Отже, самотворення є внутрішнім діяльним началом, стрижневою сутнісною особистості, що забезпечує можливість її розвитку. Тому дослідження поняття й самого процесу самотворення є вкрай актуальними.

Мета статті — проаналізувати взаємозв'язок духовності та процесу само творення виявити основні характеристики та структурні компоненти духовного розвитку особистості.

Духовність проявляється у різних проявах активності особистості, насамперед, у її поведінці, діяльності та взаємодії з іншими людьми. Тому важливою умовою самотворення є самостійність і свобода.

До основних характеристик духовності належить активність як самотворча діяльність, котра надає духу здатності бути універсальною силою. На основі духу в його цілісності виникає і актуалізується пізнавальна діяльність і мислення людини [4, с. 7–8].

Особливе значення у становленні й розвитку духовності особистості має наявність у неї потреби у постійному пізнанні, самовдосконаленні, розвинених механізмів саморегуляції, що забезпечують можливість повною мірою актуалізувати та реалізувати свої потенційні можливості і завдяки цьому здійснити себе [2; 3].

Структурними компонентами духовності є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких у формі ціннісних орієнтацій віддзеркалюються її найбільш актуальні морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності [1].

Духовнорозвинена особистість не тільки усвідомлює вирішальне значення моральності у людських взаєминах, у розвитку суспільства на гуманістичних засадах, але й активно утверджує моральне начало у повсякденному житті — у ставленні до інших людей, до себе самої. Самотворення можливе за наявності в особистості потужних креативних потенцій та здатності втілювати їх у відповідності до своєї волі. Таке втілення здійснюється через вчинок.

Якщо розглядати духовність у розвинутому, довершеному стані, її можна інтерпретувати як стійку особистісну властивість людини, здобуту завдяки певним вродженим психофізіологічним можливостям, що у процесі оволодіння індивідуальним життєвим досвідом конструктивно взаємодіяли з соціальними впливами (у тому числі спеціально організовуваними виховними заходами), котрі у їх системному поєднанні сприяли формуванню індивіда як активного суб'єкта соціальної діяльності, здатного до здійснення життєвого вибору (вчинку), відповідальність за який людина покладає на себе [1].

Зазначимо, що неправильно пов'язувати духовність лише з окремими сферами, аспектами життя людини, приміром, з релігійною вірою, ставленням до творів мистецтва, літератури, до проблем моралі, до людських взаємин і т. ін. Все, що робить людина, як поводить, якими цінностями, потребами мотивується її активність, можна охарактеризувати з позицій духовності. Саме з такої позиції можна пояснити сутність поведінки людини, оскільки саме духовність є провідною детермінантою поведінки, діяльності особистості та її самотворення.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у розробці методологічних та методичних засад щодо організації дослідження процесу самотворення у контексті психології духовності; виокремленні та класифікації структурних компонентів самотворення та методів їх дослідження.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості. Суми : ПКП «Еллада», 2012. 608 с.
2. Колісник О. П. Духовний саморозвиток особистості. *Соціальна психологія*. 2006. Вип. 1 (15). С. 62–77.
3. Мельничук І. Я., Близнюкова О. М. Психологічні особливості кризи духовного розвитку в юнацькому віці. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2021. Вип. 2 (55). С. 72–82.
4. Ivanova Nataliya. The phenomenon of spiritual in dimensions off irrational: the context off intuition and faith. *Психологія і суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 6–12.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Миронов К. А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано підходи дослідників до визначення суті поняття «толерантність». Представлено узагальнені ознаки толерантності та її різновиди. Подано визначення толерантності майбутнього викладача вищої школи визначено способи її реалізації в професійній діяльності. Схарактеризовано структуру толерантності як інтегративної якості майбутнього викладача вищої школи що охоплює когнітивний, емоційний і діяльнісний компоненти.

Ключові слова: толерантність, майбутній викладач вищої школи, ознаки, структура, способи реалізації.

The article analyzes researchers' approaches to defining the essence of the concept of «tolerance». General signs of tolerance and its varieties are presented. The definition of tolerance of a future teacher of a higher school is given, the methods of its implementation in professional activity are determined. The structure of tolerance is characterized as an integrative quality of the future teacher of a higher school, covering cognitive, emotional and activity components.

Keywords: tolerance, future teacher of a higher school, signs, structure, methods of implementation.

Толерантність як готовність і здатність особистості жити і конструктивно діяти у різноманітному і мінливому світі розглядається сьогодні як одна із визначальних цілей освіти.

Показово, що з кінця XX століття термін «толерантність» набув міжнародного контексту і значущості. Його стали вживати на позначення способів співіснування і взаємодії людей, що відрізняються один від одного за багатьма ознаками, відмови від догматизму, абсолютизації права на істину, повагу, прийняття і розуміння різноманіття культур світу, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності.

Дослідники розглядають толерантність як цінність соціокультурної системи, внутрішній стрижень соціально-психологічного буття. Це комплексний феномен, що виявляє ставлення людини до себе, власної діяльності й навколишнього світу. Поза ставленням до іншої людини толерантності як цінності не існує. Толерантність як цінність виступає поведінковим

орієнтиром, що визначає мету й сенс спрямованої соціальної активності особистості, її діяльності як соціального суб'єкта.

За визначенням дослідника Т. Осипова «...толерантність — це особливий принцип існування того світу, який людина будує на засадах розуміння і прийняття множинності і різноманіття буття і визнання неминучості співіснування відмінностей».

Науковець М. Мацковський запропонував такі узагальнені ознаки толерантності:

- презумпція особистості (тобто оцінювання кожної людини за її конкретним рисами і вчинками, а не на підставі очікувань, зумовлених її національними, релігійними, культурними та іншими характеристиками);
- презумпція прав людини — кожна людина має право на виявлення національних, релігійних, професійних та інших особливостей у власній поведінці, висловлюваннях, поглядах в усіх випадках, коли вони не суперечать нормам моралі і правам іншої людини;
- терпляче ставлення до недоліків, слабкостей і помилок інших людей, якщо вони не порушують права людини і норми моралі;
- визнання цінності згоди і ненасильницького вирішення конфліктів, цінності людського життя, співчуття і милосердя [1, с. 85–86].

У науковому просторі дослідники характеризують міжособистісну толерантність як здатність практичного визнання й прийняття носіїв інших цінностей, логіки мислення, культурних традицій і форм поведінки; міжсоціальну як спрямованість на забезпечення стійкої гармонії між різними соціальними групами; міжконфесійну як повагу і терпимість до чужих вірувань; міжетнічну або міжнаціональну як стійкий інтерес, увагу й шанобливе ставлення до думок, досвіду, звичаїв, поведінки представників інших національностей, етносів та культур; міжкультурну як повагу, розуміння й прийняття багатого розмаїття культур при збереженні позитивного образу власної культури.

Для педагогічних працівників толерантність є особистісно-професійною якістю, якої вони набувають не завдяки накопиченню професійних знань, умінь і навичок, оволодінню спеціальними компетентностями, а власними зусиллями у виборі життєвих і професійних цінностей. Її досягнення неминуче вимагає реалізації персоналізованого підходу в освіті, бо основу толерантності складає самовизначення особистості та її особистісний вибір.

У контексті нашого дослідження під професійною толерантністю майбутнього викладача вищої школи розуміємо особистісно-професійну якість, що передбачає виключення його претензії на одноосібне володіння істиною, визнання за здобувачами вищої освіти права на власну думку,

вільне самовизначення. Професійна толерантність майбутнього викладача вищої школи виступає інтегральною характеристикою, що визначає спрямованість і принципи взаємодії зі здобувачами, які залучені до сфери його професійної діяльності, зумовлює їхній розвиток як суб'єктів освітнього процесу.

Наголосимо, що у контексті взаємодії викладача закладу вищої освіти і здобувачів толерантність забезпечує можливість активного опанування різноманітними способами пізнавальної діяльності, вільний і відкритий доступ до нової інформації, її пошуку і обговорення. Способом реалізації професійної толерантності в діяльності викладача вищої школи є принципи, на яких він свідомо вибудовує взаємодію зі здобувачами у процесі їхнього навчання, та технології, які він обирає для реалізації цих принципів.

Розуміння толерантності як інтегральної характеристики майбутніх викладачів вищої школи, пов'язано з виявленням їх особистісної позиції, ціннісного ставлення до всього, що забезпечує взаємодію і співпрацю зі здобувачами вищої освіти.

Виходячи з вище наведених міркувань, вважаємо, що професійна толерантність майбутніх викладачів вищої школи — це особлива форма особистого ставлення до цілей, завдань і змісту викладацької діяльності, способів її відтворення, що виявляється у демократизації взаємодії викладача і здобувачів як головних суб'єктів освітнього процесу у вищій школі, використанні в його організації методик і педагогічних технологій, що забезпечують діалог зі здобувачами як рівноправними суб'єктами, відкритості до сприйняття і конструктивного використання усього нового, що стосується цілей, змісту та методів підготовки фахівців у вищій школі.

При визначенні структури толерантності як інтегративної якості майбутніх викладачів вищої школи ми виходили з того, що феномен толерантності описується когнітивним, емоційним і діяльнісним компонентами. У своїх загальних характеристиках когнітивний компонент проявляється в усвідомленні та прийнятті людиною складності, багатомірності реальності, варіативності її сприйняття, розуміння та оцінювання різними людьми; відносності, неповноти та суб'єктивності власних уявлень і власної картини світу, тобто визнання плюралізму, багатства й різноманітності індивідуального сприйняття та інтерпретацій, вміння вибудовувати і висловлювати різні погляди, відмовлятися від старих і сприймати нові. Цей компонент забезпечує здатність людини при розбіжності думок учасників діалогу свідомо не переводити когнітивний конфлікт у міжособистісний.

Емоційний компонент, як складова толерантності, знаходить свій вияв у комунікативній ситуації, коли партнери по спілкуванню прагнуть знайти спільні позиції у поглядах і думках, відновити розрив зв'язків, подолати

роз'єднаність і нетерплячість по відношенню один до одного і дійти конструктивного порозуміння.

Діяльнісний компонент складає найбільш вагомий складник толерантності. До нього відносять конкретні уміння і здібності людини. Це здатність до толерантного висловлювання й відстоювання власної позиції, точки зору (Я — висловлювання); толерантне ставлення до висловлювань інших, сприйняття думок і оцінок інших людей як вираження їхньої позиції, яка має право на існування, незалежно від ступеня її розходження з власними поглядами; здатність до конструктивної взаємодії з людьми, що відстоюють власні думки і переконання; вміння домовлятися, узгоджувати позиції, досягати компромісу й консенсусу, оновлювати й удосконалювати власну діяльність.

Основними проявами толерантності виступають:

- демократичність як усталений принцип співпраці і взаємодії з іншими у вирішенні спільних проблем у різних соціокультурних ситуаціях і формах життєдіяльності; сталість моральних настанов особистості на паритетну взаємодію з людьми (доброзичливість, ввічливість, терплячість, відповідальність, самостійність);

- емпатійність як природне джерело розуміння і прийняття того, що відбувається у внутрішньому світі іншої людини (сприйняття емоцій партнера, високий рівень співпереживання);

- мобільність як відсутність стереотипів, забобонів; здатність до зміни стратегії і тактики поведінки і діяльності з урахуванням обставин, що складаються (відсутність напруженості, тривожності, контактності, товариськість, уміння знайти вихід зі складної ситуації; автономність поведінки, динамізм).

Стосовно професійної діяльності майбутнього викладача вищої школи названі компоненти, а також критерії та показники толерантності набувають конкретного й специфічного змісту, що зумовлюється специфікою предмета, цілями й способами вирішення завдань вищої освіти.

У нашому розумінні, когнітивний компонент толерантності майбутнього викладача вищої школи у процесі фахової підготовки виявляється в його ставленні до розмаїття й ймовірного характеру змісту інформації, на базі якої складаються сучасні знання про предмет і засоби педагогічної діяльності, цілі, способи, форми і методи її опанування. Емоційний компонент — у готовності співпрацювати і взаємодіяти зі здобувачами з різними потенційними можливостями, рівнем научуваності, ціннісних життєвих і професійних орієнтацій, типів і рівнів розвитку мислення, загальної культури тощо. Діяльнісний компонент толерантності майбутнього викладача вищої школи виявляється у здатності конструювати і здійс-

нювати педагогічну діяльність з урахуванням своєрідності і різноманітності настав і можливостей здобувачів вищої освіти, постійного оновлення інформації, що необхідна для визначення змісту та способів їх навчання професійно-педагогічній діяльності, мінливості уявлень про найбільш доцільні і ефективні способи організації такого навчання.

Зазначене вище продукує обґрунтування педагогічних умов формування толерантності майбутніх викладачів вищої школи та їх експериментальної перевірки, що визначено предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Осипова Т. Ю. Організація навчально-виховного процесу ВЗО на засадах толерантності як складова професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *К. Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрями розвитку професійної освіти* : мат. міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 21–22 жовт. 2004 р. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2004. Т. 2. С. 72–75.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЯК МЕТА ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ЗЗСО

Миценко Є. С.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Висвітлюється значення правової освіти у сукупності навчання правознавства та правового виховання для становлення демократичного суспільства загалом та розвитку особистості сучасного випускника як патріота з активною громадянською позицією, який має систему знань про право, права та обов'язки і свідомо їх виконує.

Ключові слова: навчання правознавства, правове виховання, правомірна поведінка, права, обов'язки.

The importance of legal education as a combination of legal studies and legal education for the formation of a democratic society in general and the development of the personality of a modern graduate as a patriot with an active civic position, who has a system of knowledge about law, rights and duties and consciously fulfills them, is highlighted.

Keywords: studying jurisprudence, legal education, lawful behavior, rights, duties.

Правова освіта — необхідна передумова становлення демократичного суспільства та правової держави, розвитку правової свідомості та правової культури особи й суспільства. Особливе значення правова освіта має у шкільному віці, коли в особистості формуються ідеали та ціннісні орієнтації, відбувається її становлення як соціально зрілої. Наразі питання формування й розвитку у школярів правової культури не втрачає своєї актуальності.

Мета статті — проаналізувати значення правової освіти у сукупності навчання правознавству та правового виховання для розвитку особистості сучасного випускника як патріота з активною громадянською позицією та становлення демократичного суспільства.

Правова культура є складовою частиною загальної культури суспільства та охоплює регулювання суспільних відносин, форми взаємодії суб'єктів суспільних відносин та їх соціально-психологічне ставлення до правового порядку. Рівень правової культури особистості є показником її правового розвитку, що у свою чергу відображає рівень правової культури суспільства.

Передусім з'ясуємо, що таке культура. За визначенням О. Макеєвої, це — сукупність загальних стійких смислів, цінностей, вірувань, які ха-

рактизують національні, етнічні та інші групи в суспільстві та визначають поведінку їхніх членів [2, с. 65]. Правову культуру, вважають, фахівці у цьому питанні, варто розглядати у вузькому й широкому розуміннях. У широкому, це — сукупність правових знань, переконань і установок особистості, що реалізуються в процесі діяльності, спілкування, поведінки, а також ставлення до матеріальних і духовних цінностей суспільства. У вузькому, правова культура — це система відносин, яка охороняється державою, сформована у процесі соціальної взаємодії, урегульована нормами, обов'язковими для виконання [4, с. 139].

Правова освіта є невід'ємним складником загальної середньої освіти. Вона реалізується у процесі навчання правознавства та правового виховання, цілеспрямованого на підвищення рівня правової культури особистості, що тісно пов'язана з правовою свідомістю. Правова освіта наразі передбачає набуття системи знань про право, правовідносини, законність, правопорядок та юридичну відповідальність.

Аналіз чинного законодавства дозволяє стверджувати, що правова освіта має обов'язковий характер. Так, відповідно до ст. 68 Конституції України, «Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» [1]. Отже, особа має знати закони та не порушувати їх.

Метою функціонування системи загальної середньої освіти, згідно з ч. 2 ст. 3 Закону України «Про повну загальну середню освіту», є забезпечення: всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству [6]. Очевидно, що досягнути визначену мету неможливо без ефективної правової освіти, навчання правознавства та правового виховання.

Поза увагою не можна також залишити Національну програму правової освіти населення, метою якої є підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права. Документом передбачалося створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації. До основних напрямів правоосвітньої діяльності та першочергових

заходів щодо їх реалізації віднесено також і надання правової освіти в усіх дошкільних закладах та закладах загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти. Щодо обсягу і змісту обов'язкового курсу з правознавства у закладах загальної середньої освіти, це визначається потребою суспільства у вихованні правосвідомого громадянина. У згаданому документі також акцентовано на необхідність здійснення широкої позакласної роботи з правового навчання і виховання із залученням вчених, представників правозахисних організацій, працівників правоохоронних органів, інших фахівців у галузі права [5].

Розвиток правової культури школярів як основне завдання правової освіти означає і передбачає розвиток їх правосвідомості, формування системи правових знань і понять, вироблення відповідних правових переконань, етико-правових установок, набуття навичок і досвіду правомірної поведінки та критичного ставлення до порушення норм права, і становлення на цій основі активної громадянської соціально-правової позиції.

Без реалізації правової освіти неможливе й досягнення мети, визначеної в Концепції «Нова українська школа», а саме — становлення цілісної особистості випускника закладу загальної середньої освіти, особистості, всебічно розвиненої та здатної до критичного мислення, патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини [3].

Вчені, які досліджують проблематику правової освіти загалом та правової культури як її результату зокрема (М. Володько, О. Карпов, І. Пометун, Т. Ремех, Л. Рябовол, І. Усенко та ін.) справедливо зазначають, що правова освіта, зокрема правове виховання повинно мати комплексний, відповідно до Національної програми правової освіти населення України, охоплювати всі етапи освіти, починаючи від сім'ї.

Безпосередньо навчання правознавству має ґрунтуватися на активних та інтерактивних технологіях. Загалом, навчання правознавства та правове виховання має спрямовуватися не тільки і не скільки на засвоєння теоретичного навчального матеріалу, а значною мірою саме на підвищення рівня правової культури та правової свідомості, набуття правової компетентності, необхідної для реалізації особою в житті саме правомірної поведінки, розуміння не лише системи своїх прав, але й усвідомлення необхідності у виконанні своїх обов'язків. І саме шкільний вік, особливо періоди навчання в основній та старшій школі, є найбільш сприятливим для засвоєння системи правових знань та переконань як фундаменту подальшого розвитку правової культури особистості. Значення останньої для демократизації суспільства, усвідомлення взаємозв'язку прав та обов'язків,

розуміння пріоритету людини і громадянина у її відносинах з державою неможливо переоцінити. Наразі правова культура та правова свідомість сучасних випускників закладів загальної середньої освіти є фундаментом українського суспільства нової якості, адже саме від громадян залежить яким шляхом буде розвиватися держава, наскільки вона буде демократичною та правовою.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Конституція від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://surl.li/gdyl> (дата звернення: 08.11.2022).
2. Макеева О. М. Правова культура як елемент правової системи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 64–67.
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. URL: <http://surl.li/hoha> (дата звернення: 08.11.2022).
4. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : моногр. / за заг. ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2007. 248 с.
5. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18.10.2001 № 992/2001. URL: <http://surl.li/asihd> (дата звернення: 08.11.2022).
6. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <http://surl.li/drgcu> (дата звернення: 08.11.2022).

ДОСВІД РОБОТИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Молчанова Д. О.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Пономарьова Н. О.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано досвід упровадження студентського самоврядування як чинника професійної підготовки майбутніх учителів на прикладі фізико-математичного факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди. З'ясовано, що зміст роботи окремих підрозділів студентського самоврядування впливає на перелік умінь та навичок, які набувають студенти.

Ключові слова: студентське самоврядування, організація студентського самоврядування, майбутні вчителі, професійна компетентність.

The article analyzes the experience of implementing student self-government as a factor in the professional training of future teachers on the example of the Faculty of Physics and Mathematics of H.S. Skovoroda KhnPU. It is highlighted that the chosen structure of the organization and the content of the work of individual units of student self-government affect the content of skills and abilities acquired by students.

Keywords: student self-government, organization of student self-government, future teachers, professional competence.

Запорукою усіх реформ в освіті виступає, передусім, перепідготовка вчителів, оскільки саме вони мають виключний вплив на навчання, виховання та розвиток учнів у освітньому процесі. Від учителя залежить те, наскільки на практиці особистісно-зорієнтованим є освітнє середовище в закладі освіти. Нарешті, своїм власним прикладом учитель демонструє громадянську свідомість та активність. У зазначеному ракурсі потужний потенціал для формування організаційної компетентності майбутнього вчителя має його участь у діяльності студентського самоврядування.

Науковцями було виконано чимало досліджень щодо розвитку студентського самоврядування в закладах вищої освіти України, серед яких вирізняються праці таких вчених, як: О. Адаменко, В. Андрущенко, А. Бойко, Я. Болюбаш, В. Даниленко, В. Луговий, Н. Гупан,

С. Калашнікова, К. Левківський, Н. Ничкало, І. Прокопенко, О. Пехота, В. Радул, Ю. Руденко, М. Степко, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, А. Троцько, В. Шинкарук та інших. Узагальнення наукових розробок виявило зосередженість їхньої уваги на теоретичному аналізі окремих філософських та соціологічних аспектів роботи студентського самоврядування, на дослідженні студентського самоврядування в певні історичні періоди; на вивченні переважно організації студентського самоврядування та його ролі у виховній роботі тощо [1, с. 5–6].

Разом із тим, у науковому полі відчутно недостатньо робіт, які на теоретичному рівні розкривають роль і визначають місце студентського самоврядування у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя. З іншого боку, чимало закладів вищої педагогічної освіти мають власний досвід впровадження унікальних форм студентського самоврядування, вивчення якого може стати основою для подальшої як практичної роботи, так і для оновлення її теоретичних засад у ракурсі професійної підготовки майбутніх учителів.

Мета роботи — проаналізувати досвід впровадження студентського самоврядування як чинника професійної підготовки майбутніх учителів на прикладі фізико-математичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Робота студентського самоврядування фізико-математичного факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди у складі університетського самоврядування здійснювалася протягом багатьох років, завдяки чому була розроблена та випробувана його стала організаційна структура [2]. Так, загальну координацію роботи виконувала Спілка студентів та молоді, яка включала окремі комітети: навчальний, волонтерський, культурно-масовий, медіа, PR, спортивний та технічний. Діяльність цих комітетів зосереджувалася навколо певного напрямку студентської роботи і мала певну специфіку.

Навчальний комітет виконує моніторинг якості виконання студентами навчального навантаження, здійснює співпрацю з деканатом фізико-математичного факультету з питань організації освітнього процесу. Робота у складі комітету надає можливість набути особливих навичок управління освітнім процесом, співпраці з викладацьким колективом, підтримки взаємодії учасників освітнього процесу. Волонтерський комітет має за мету залучення молоді до проведення благодійних акцій та заходів, до допомоги дитячим будинкам, притулком для тварин. Робота у волонтерському комітеті допомагає студентам набути практичний досвід здійснення благодійної діяльності, яка є запорукою формування належних морально-ціннісних установок.

Культурно-масовий комітет відповідає за організацію різнопланового, змістовного й цікавого дозвілля студентів та забезпечує проведення масових культурних заходів. Завдяки участі у проектуванні, підготовці та проведенні таких заходів студенти-майбутні учителі набувають умінь на навичок організації спільної творчої діяльності, які особливо значущі для подальшої організації ними у власній професійній діяльності виховної роботи з учнями.

Медіа-комітет займається висвітленням подій факультетського життя у соціальних мережах, на Телеграм-каналах, в групах у месенджера тощо, розповсюджує та анонсує новини щодо всіх факультетських заходів. Таким чином, участь у роботі медіа-комітету стимулює набуття студентами особливих інформаційних навичок — навичок роботи та взаємодії в сучасному медіапросторі, із сучасними інструментами медіакомунікації.

PR-комітет тісно співпрацює з медіа-комітетом, оскільки на нього покладається розробка концепцій заходів, які проводяться на факультеті, виготовлення рекламної продукції, оформлення території факультету до свят та визначних подій. Робота комітету сприяє формуванню вмінь розробки та реалізації творчо-художніх проєктів визначеної тематики, допомагає навчитися реалізовувати власну самобутність.

Спортивний комітет організовує спортивно-масову роботу зі студентами факультету, пригортає їх увагу до здорового способу життя, спорту та участі у спортивних змаганнях. Завдяки участі у роботі цього комітету формуються мобілізаційні організаторські вміння, студенти одержують досвід впровадження сучасних форм спортивно-масової роботи.

Технічний комітет відповідає за технічне забезпечення всіх заходів факультету, здійснює монтаж відео та аудіо матеріалів. Уміння та навички, здобуті студентами, які працюють у технічному комітеті, важливі для їх подальшої успішної роботи в сучасному середовищі закладу освіти як у навчальній роботі, так і у організації позанавчальної роботи.

Зауважимо, що робота комітетів відбувається не відокремлено, а у тісній співпраці, у взаємодії, взаємодопомозі та підтримці, склад комітетів не є сталим. Це сприяє розширенню кола умінь та навичок, яких набувають студенти-учасники студентського самоврядування. Таким чином, погоджуємося з тим, що участь у роботі студентського самоврядування в цілому сприяє формуванню загальних якостей свідомої, активної та діяльної особистості.

Водночас, вважаємо, що, як свідчить проаналізований досвід фізико-математичного факультету Харківського національного педагогічного

університету імені Г. С. Сковороди, обрана структура організації та зміст роботи окремих підрозділів студентського самоврядування також впливають на зміст умінь та навичок, які набувають студенти. Залучення студентів — майбутніх учителів до участі у роботі студентського самоврядування може стати фактором формування їх професійної компетентності, а особливо її організаційної складової.

Список використаних джерел

1. Трибулькевич К. Г. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917-2010 рр.) : моногр. Одеса : Купрієнко С. В., 2016. 454 с.
2. Спілка студентів та молоді фізико-математичного факультету. URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/spilka-studentiv-ta-molodi-fizyko-matematichnogo-fakultetu> (дата звернення 01.10.2022).

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Мулява В. Д.

кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
м. Київ, Україна

Коваленко В. Ю.

старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
м. Київ, Україна

В статті розглядаються проблемні питання, які заважали ефективній роботі системи військово-патріотичного виховання молоді в передвоєнні роки та наразі негативно впливають на морально-психологічний стан особового складу сил оборони України в умовах війни з росією.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання, духовна спадщина, бойові традиції.

The article examines the problematic issues that hindered the effective work of the military-patriotic education system of youth in the pre-war years and currently have a negative impact on the moral and psychological condition of the defense forces of Ukraine personnel in the conditions of the war with russia.

Keywords: national-patriotic education, military-patriotic education, spiritual heritage, military traditions.

Навіть в умовах продовження тяжкої війни України з російськими загарбниками проявились ті проблемні питання, які негативно позначились на результативності усієї системи військово-патріотичного виховання (далі — ВПВ) ще в передвоєнні роки.

По-перше, у попередні роки ВПВ, як і всю державну гуманітарну політику, не було зорієнтовано на протидію реальним загрозам національній безпеці. Як наслідок, значна частина населення України не була згуртована спільною національною ідеєю. Це яскраво підтвердилось під час проведення різних мобілізаційних заходів, коли ми зіткнулися з проявами ігнорування призовниками конституційного обов'язку по захисту Батьківщини.

Аналіз державної гуманітарної політики впродовж останніх років становлення незалежності України засвідчив, що національно-патріотичному вихованню молоді не приділялось достатньої уваги. У зв'язку з цим актуалізувалася низка проблем, які і сьогодні гальмують ефективність всієї системи ВПВ молоді в Україні. До них належить:

- недостатні зусилля держави у сфері політики консолідації суспільства, формування активної громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості громадян України, особливо допризовної молоді;
- зниження рівня духовності і моральності молоді у суспільстві;
- наявність істотних відмінностей у системі цінностей, світоглядних орієнтирах окремих груп молоді та населення певних територій України;
- збереженість пострадянських рудиментів у суспільній свідомості молоді та розбіжностей в історичній пам'яті щодо української духовної спадщини;
- незавершеність процесу формування національного мовно-культурного простору, стійкості його ціннісної основи до зовнішнього втручання;
- відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики щодо організації заходів із національно-патріотичного виховання молоді;
- перетворення інформаційного простору на поле маніпуляцій суспільною свідомістю, продукування ціннісної дезорієнтації молоді;
- недостатня нормативно-правова урегульованість сфери військово-патріотичного виховання та мотивації молоді до військової служби;
- розбіжності нормативних і управлінських практик у сфері формування громадянської позиції молоді з державам ЄС та інших розвинутих країн;
- відсутність ефективного механізму реалізації завдань державної політики у сфері національного та військово-патріотичного виховання молоді;
- недостатність фахівців в усіх органах влади та навчальних закладах для організації та здійснення заходів ВПВ;
- низький рівень матеріально-технічного забезпечення та розвитку інфраструктури у сфері національно-патріотичного виховання [1].

До початку російської агресії (2014р.) проблема мотиваційної готовності молоді до служби в армії набула соціального значення. В її основі лежали суперечності між потребою у реформуванні сил оборони й неспроможністю його якісного здійснення, зокрема, через відсутність необхідних гарантій і захисту звільнених у запас військовослужбовців; між залишками ідеології тоталітарної системи та деідеологізованими формами світосприйняття; між статутними та реальними армійськими порядками.

Зазначені суперечності проявлялися у негативному ставленні молоді та зниженні морально-психологічної готовності призовників до військової служби, зростанні ухилянь від призову, кількості дезертирів.

По-друге, не виправдали себе регіональні програми ВПВ. Навпаки, особливо у південно-східних регіонах та в Криму, вони сприяли поширенню сепаратистських настроїв, а не формуванню громадянина-патріота України.

По-третє, ускладнило ситуацію скорочення у військоматах відділів виховної роботи, що погіршило роботу з призовною молоддю в регіонах.

Крім того, серйозною проблемою стала відмова від системної допризовної підготовки молоді у загальноосвітніх навчальних закладах. Це негативно позначилось на якості підготовки резервів, зокрема, їх морально-психологічної готовності до проходження військової служби в цілому.

По-четверте, погоня за кількісними показниками для швидшого наповнення військ контрактниками штучно стимулювала територіальний принцип комплектування ЗС України. Як наслідок, під час захоплення Криму військами РФ понад 60% військовослужбовців із числа жителів АРК не виконали свій конституційний обов'язок. Крім того, окремим проблемним напрямком у ВПВ була робота з населенням, особливо з молоддю Донбасу.

Наразі серед основних проблем, які є визначальними для організації та проведення ВПВ, можна виділити наступні.

1. Проблема переходу ЗС України на контрактну основу, що передбачає комплектування військових частин, особливо на воєнний час, в більшості людьми лише з допризовною підготовкою. Тому значно зростає роль ВПВ в ході військової підготовки у стінах навчальних закладів, які можуть дати хоч основи знань і вмінь пов'язаних з майбутньою військовою діяльністю.

2. Проблема вибору контингенту полягає в тому, що найкращий контингент для комплектування частин за контрактом – це військовослужбовці, які звільняються зі служби за призовом, але число їх швидко зменшується.

2. Проблема стабільності кадрів полягає у відсутності дійових механізмів стимулювання сумлінної служби та впливу на контрактників, що бажають достроково звільнитися з військової служби, а також притягнення до відповідальності військовослужбовців з низькими моральними якостями.

3. Проблема професійної підготовки в тому, що не всі громадяни, яких було прийнято на військову службу, пройшли належне навчання (до підготовки) перед відправленням у війська, а сам навчальний процес часто буває організований за спрощеною схемою. Це підриває саму ідею солдата-професіонала, не дає можливості реалізувати свій потенціал, закриває

перспективу для службового зростання, призводить до розчарування та дострокового звільнення.

4. Проблема слабкої організації виховної роботи з контрактниками у деяких частинах сприяє появі проблем ВПВ, внутрішньо комунікаційних відносин, зниженню військової дисципліни.

Таким чином, аналіз передвоєнного стану ВПВ показав наявність тих проблем, що і наразі знижують боєздатність сил оборони України:

- недосконалість системи реалізації завдань ВПВ, яка не відповідає вимогам воєнного часу та розвитку українського демократичного суспільства;

- слабкість захисту національного інформаційного простору від маніпуляцій суспільною свідомістю, продукування ціннісної дезорієнтації;

- відсутність цілеспрямованої та системної роботи щодо правдивого висвітлення історії України, наступність подвигів борців за її незалежність;

- повільне формування цілісності національного мовно-культурного простору, стійкості його ціннісної основи до зовнішнього втручання;

- пасивність роботи з національними молодіжними рухами, що ґрунтуються на позиціях активного захисту українського державотворення;

- застарілість нормативно-правових актів щодо організації військово-патріотичного виховання в структурі сил оборони України;

- недостатність взаємодії органів військового управління з органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, засобами масової інформації щодо посилення ВПВ.

Подолання висвітлених проблем дозволить удосконалити організацію та підвищити ефективність ВПВ в умовах виснажливої війни з росією.

Список використаних джерел

1. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки : затверд. Указом Президента України від 13.10.15 р. № 580/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text> (дата звернення: 29.10.22).

ОСОБЛИВОСТІ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Небитова І. А.

доктор філософії,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто особливості самоосвітньої діяльності сучасного вчителя. Охарактеризовано спрямованість педагогічної самоосвіти. Наведено результати дослідження 60 учителів щодо рефлексії власної педагогічної діяльності та прояву педагогічних дій, що відображають зміст їхньої професійно-педагогічної культури. Визначено принципи організації самоосвіти, що реалізуються на практиці.

Ключові слова: самоосвітня діяльність, учителі, професійно-педагогічна культура, особистісно-орієнтована освіта.

The article examines the peculiarities of the self-education activity of a modern teacher. The focus of pedagogical self-education is characterized. The results of the study of 60 teachers regarding the reflection of their own pedagogical activity and the manifestation of pedagogical actions that reflect the content of their professional and pedagogical culture are presented. The principles of the organization of self-education, which are implemented in practice, are defined.

Keywords: self-educational activity, teachers, professional and pedagogical culture, personality-oriented education.

Розробка проблеми професійно-педагогічної самоосвіти в останні десятиліття збагатилася великою кількістю досліджень та практичних рекомендацій, у яких визначено зміст, принципи, форми та методи самоосвітньої діяльності.

Педагогічна самоосвіта вчителя передбачає самостійне оволодіння сукупністю педагогічних цінностей, технологій, творчості. Її зміст утворюють психолого-педагогічні та спеціальні знання, володіння основами наукової організації педагогічної праці та загальна культура.

У методичній літературі наголошується на необхідності знання потреб, запитів та інтересів особистості у сфері професійної діяльності. Для того, щоб надати вчителю реальну допомогу в організації самоосвіти, спеціально організована методична робота в школі зазвичай побудована з урахуванням індивідуальних потреб учителів. У такому разі вчитель, беручи участь у колективних формах підвищення кваліфікації, знаходить відповіді на питання, що його цікавлять [4, с. 10].

При організації методичної роботи беруться до уваги найбільш характерні труднощі вчителя у побудові цілісного педагогічного процесу.

Безумовно, спільне обговорення проблем, які стосуються кожного вчителя, стимулює його самоосвітню діяльність.

Самоосвіта кожного вчителя будується з урахуванням знань техніки розумової праці та індивідуальних особливостей інтелектуальної діяльності. Самоосвіта вчителя залежить від уміння організувати свій час, скласти індивідуальний план самоосвіти і реалізовувати його.

Дослідження Н. Дранка показали, що вчителі починають інтенсивно займатися самоосвітою, коли всередині школи організовується науково-практична та науково-дослідна діяльність всього педагогічного колективу, саме тоді практичні методи стають стимулятором у галузі самоосвіти [2, с. 28].

Творче вивчення досвіду інших людей, пошук нових методичних ідей, способів та прийомів роботи, аналіз та узагальнення власного досвіду, високоефективне, творче вирішення професійно-педагогічних завдань з опорою на рекомендації науки та ефективної педагогічної практики — все це і є основою самоосвіти вчителя.

Н. Верченко зазначає, що професійна самоосвіта вчителя — це вид творчої педагогічної діяльності, у процесі якої вчитель так само, як і у своїй практичній діяльності, вирішує певні педагогічні завдання, які аналітично виокремлюються із загальної функціональної системи професійно-педагогічної діяльності для спеціального вивчення. За своїм характером ці завдання є дослідницькими, і в їх основі лежить педагогічна проблема з творчого перетворення освітнього процесу. Ці загальні завдання вчитель вирішує через систему щоденних, професійно-педагогічних завдань, що виникають у конкретних ситуаціях в освітньому процесі [1, с. 129].

Самоосвіта охоплює широке коло питань, однак спрямованість педагогічної самоосвіти має бути звернена до вивчення таких проблем, з якими вчителі ще не стикалися, але які є актуальними для сучасної школи. Серед таких проблем, що становлять основу педагогічної самоосвіти, можуть бути проблеми педагогічного спілкування, індивідуалізації та диференціації навчання, модульного навчання, особливості навчання в школах нового типу. Важливим також є блок проблем, що пов'язаний з формуванням наукового світогляду учнів, їх духовної культури, з громадянським та патріотичним вихованням тощо.

У процесі нашого дослідження ми запропонували вчителям здійснити рефлексію своєї педагогічної діяльності та оцінити характер прояву педагогічних дій, що відображають зміст їхньої професійно-педагогічної культури. Оцінювали свою діяльність 60 учителів Охтирської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 Охтирської міської ради Сумської області.

Поєднавши оцінки «5» та «4», які поставили собі вчителі за конкретні педагогічні дії, ми отримали досить оптимістичну картину. Майже всі вчителі оцінили балами «5» та «4» такі дії як:

- завжди захищаю права та інтереси учнів;
- виявляю доброту і турботу стосовно учнів;
- володію спеціальними знаннями з предмета.

Більшість учителів вважає, що постійно аналізує причини та наслідки у поведінці учнів (75 %), володіє методами оцінки навчальних досягнень учнів (70 %), обирає та використовує нові технології освіти (80 %), цікавиться науковою літературою (80 %).

Безумовно, це високі показники розвитку педагогічної культури вчителів, що характеризують рівень їхньої психолого-педагогічної компетентності. Але наскільки вони є об'єктивними?

Щоб скласти більш повне уявлення про ступінь готовності вчителів працювати в парадигмі особистісно-орієнтованої освіти, ми провели додаткове вивчення характеру труднощів у їхній діяльності, виходячи з цілісної моделі педагогічної культури вчителя як єдності гуманістичних педагогічних цінностей, способів діяльності та професійної поведінки. Вчителі школи здійснили самоаналіз своєї діяльності та визначили ступінь труднощів у різних видах педагогічної діяльності.

Так, до компонентів педагогічної діяльності поряд з традиційними для вчителів педагогічними діями (визначення цілей та завдань педагогічної діяльності; підготовка у сфері свого предмета; тематичне планування; підготовка індивідуальних освітніх програм; диференційований підхід у навчанні) ми включили й такі, що визначають специфіку особистісно-орієнтованої освіти:

- освоєння сучасних концептуальних ідей у галузі освіти та виховання;
- виділення ціннісних аспектів у змісті освіти;
- підтримка інтересів та здібностей учнів;
- навчання учнів методам особистісного розвитку;
- навчання учнів прийомам самоаналізу, самооцінки, самоконтролю;
- підтримка активності та творчості у діяльності учнів;
- використання педагогічних технологій на діалоговій, особистісно-смысловій, проблемній основі тощо.

Вивчення літератури та практики організації самоосвітньої діяльності доводить, що найчастіше формами самоосвіти вчителів стають курси підвищення кваліфікації, методичні практикуми у школі, обмін досвідом через відвідування навчальних занять інших вчителів у своїй школі та районі, обговорення спеціальної педагогічної та психологічної літератури-

ри; підготовка до атестації, науково-практичні конференції, узагальнення власного досвіду роботи та подання його у публікаціях; освоєння інформаційних технологій освіти та виховання [3, с. 10–11].

На підставі досліджень теоричного та практичного досвіду можна зробити висновки про принципи організації самоосвіти, що реалізуються на практиці:

- системний підхід у плануванні та організації самоосвіти;
- послідовність та безперервність у формуванні умінь самоосвіти;
- зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю, поєднання науково-теоретичної підготовки з оволодінням вміннями та навичками, що необхідні для педагогічної діяльності;
- добровільний характер самоосвіти та цілеспрямоване управління цим процесом, тобто відповідність змісту самоосвіти рівню підготовки вчителя, його інтересам та нахилам.

Отже, самоосвіта сучасного вчителя будується з урахуванням індивідуальних особливостей власної інтелектуальної діяльності. Головне завдання самоосвіти полягає в тому, щоб особистісна, загальна та професійна культура вчителя розвивалася випереджаючими темпами та відповідала новим вимогам розвитку системи освіти.

Список використаних джерел

1. Верченко Н. Самоосвітня діяльність педагога в міжкурсовий період. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 4. С. 127–130.
2. Дранка Н. Самоосвіта педагогічного працівника. *Позашкільля*. 2014. № 9 (93). С. 27–31.
3. Маслікова І. Модель педагогічного керівництва самоосвітньою діяльністю педагогів у системі методичного менеджменту. *Управління школою*. 2004. № 11. С. 10–11.
4. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності : метод. реком. РІПО, 2012. С. 10–11.

ОСЕРЕДОК ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ — РОДИНА

Нікуліна В.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті підіймаються питання духовного виховання молоді, осередком якого є родина. Показано, що розуміння ролі сім'ї як фактору духовної безпеки нації обумовлено її важливішою роллю в збереженні культурної спадкоємності і духовному розвитку особистості.

Ключові слова: духовне виховання, молодь, роль сім'ї, культурна спадкоємність.

The article raises issues of spiritual education of youth, the focus of which is the family. It is shown that the understanding of the role of the family as a factor of the nation's spiritual security is conditioned by its more important role in the preservation of cultural continuity and the spiritual development of the individual.

Keywords: spiritual education, youth, the role of the family, cultural continuity.

Проблема духовної безпеки є однією з найголовніших для людини, сім'ї, громадських інститутів, держав, людства і світу в цілому. Однозначно розкривається значущість духовної безпеки в Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» яка і була затверджена Указом Президента України за № 389/2012 [6].

Найдавнішим інститутом виховання і розвитку дитини є сім'я. Те, що малюк набуває в сім'ї, він зберігає протягом усього подальшого життя. Сім'я — це колиска духовного розвитку дитини. Сім'я — це колектив, який грає у вихованні основну, довгострокову і найважливішу роль. Вона є одним з традиційних інститутів, в якому відбувається самопізнання і задоволення потреби дитини в любові, турботі, ласці, повазі і спілкуванні [4, с. 4].

Втрата людством універсальної ціннісної сім'ї, яка спирається на вищі духовні й моральні абсолюти, є однією з причин виникнення загрози самознищення суспільства. За цих умов захист вищих духовних цінностей суспільства від руйнування стає питанням національної безпеки України [3].

Про духовний розвиток, духовну культуру написано чимало, проте до цього часу в педагогічній науці не розглядаються належним чином проблеми формування духовних цінностей, проблеми духовності як ціннісного утворення особистості, причини духовного зубожіння сучасної молоді, розробка довготривалої стратегії духовного розвитку сім'ї, дітей, шкільної та студентської молоді [7, с. 241].

В цьому контексті достатньо цікавими є праці академіка Б. Астаф'єва, І. Олександрова, В. Беха, С. Бондирєвої, М. Гончаренко, В. Казначєєва, Д. Колєсова, І. Іллічової, Н. Маслової, Л. Петюшенко, Т. Тюріної, Г. Шевченко та інших вчених.

М. Боришевський, розглядаючи духовність як одну з суттєвих характеристик особистості, визначає її як багатовимірну систему, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких віддзеркалюються її найбільш актуальні морально-релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності. Одиницею виміру духовності вчений вважає ціннісні орієнтації. У систему цінностей, в контексті яких функціонує духовність, входять моральні, естетичні, інтелектуальні, екологічні, світоглядні, валеологічні, громадянські та інші цінності [2].

Отже, духовність тлумачать як вищий рівень розвитку особистості, суто людська ознака, яка пов'язана зі сходження особистості до вищих людських цінностей на шляху утвердження моральних принципів Добра, Істини, Краси, Мудрості та Любові [5].

Зазначимо, що першими й найголовнішими вихователями дитини завжди були батьки. Цей фактор не можна залишати поза увагою, оскільки активність дитини, як морально-духовна, так і соціальна зароджується саме в сім'ї. Це, у свою чергу, вимагає формування усвідомленого батьківства, яке, на думку Г. Беленької, є запорукою успішності створення сприятливої соціально-психологічної атмосфери у стосунках між батьками і дітьми: «Свідоме батьківство передбачає глибоке розуміння своїх можливостей та обов'язків у формуванні цілісної особистості дитини як власної відповідальності перед людством» [1, с. 203].

Важливо, щоб духовне життя сім'ї було насичене сердечністю, чуйністю, співчутливістю, взаєморозумінням, любов'ю. Дитина — це дзеркало духовного й морального життя батьків. У родині не тільки закладаються базові основи, але і вигострюються грані особистості через послідовне

залучення її до вічно живих і неминущих духовних цінностей, що в свою чергу розширює можливості для моральної освіченості і вихованості людини, формування його світогляду і збагачення внутрішнього світу. Саме тут підліток вперше включається в суспільне життя, засвоює її цінності, норми поведінки, способи мислення, мова.

Інакше кажучи, сім'я — це школа виховання, передачі досвіду життя, життєвої мудрості. На відміну від інших виховних інститутів сім'я здатна впливати і, як правило, впливає на всі сторони, грані людини протягом усього його життя. Ось чому без перебільшення можна сказати: лише та держава має майбутнє, в якому сім'я оточена увагою і турботою і розглядається як вища первинна цінність держави. І, навпаки, там, де сім'я віддається забуттю, де вона грає другорядну роль серед інших соціальних інститутів — у тієї держави немає і не може бути майбутнього, а у народу — перспектив на своє благополуччя і процвітання.

Будь-яке зневажливе ставлення до сім'ї веде не тільки до зниження її престижу, але і, як наслідок того, втрати духовно-моральних традицій, формуванню егоїстичного свідомості, споживацького ставлення до світу, руйнування гуманітарної сфери вітчизняної освіти. На жаль, все це — сумні реалії нашої дійсності.

Подальше зміцнення виховних можливостей сім'ї — одне з найважливіших напрямків оздоровлення духовно-морального клімату в країні. Вимога повно представити реальний стан виховного потенціалу сім'ї, побачити його в динаміці, у всіх складнощах і суперечностях, дозволить більш точно визначити шляхи її подальшого вдосконалення, перетворити величезні невикористані резерви, що криються в родині, в активно діючі чинники. Тому важливо не просто зрозуміти, як функціонує сім'я в умовах трансформації українського суспільства, а й побачити, як загальні принципи такого функціонування проявляють себе в різних типах сімейних відносин. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває питання про взаємовплив між конкретними проблемами сучасної сім'ї та становленням особистості підлітка, і загальною характеристикою сімейного виховання, методологією та методикою вивчення його ефективності в контексті формування духовно-моральних основ особистості підлітка.

Основою духовно-морального виховання є духовна культура суспільства, сім'ї та освітнього закладу — того середовища, в якому живе дитина, де відбувається її становлення і розвиток. Той дух, який панує в сім'ї та дитячому садку, яким живуть батьки і вихователі —

люди, складові найближче соціальне оточення дитини, є визначальним у формуванні внутрішнього світу дитини. Духовно-моральне виховання як умова розвитку основних (людських) здібностей: моральної (розрізнення добра і зла), естетичної (розрізнення прекрасного і потворного) і релігійної (розрізнення істинного і помилкового) є головним засобом подолання роз'єднаності між дорослими і дітьми в сім'ї, між дітьми в дитячому соціумі, між родиною і освітньою установою, між людиною (і маленьким, і дорослим: дитиною, батьком, педагогом) і традиційною культурою. У духовно-моральному вихованні, як і у вихованні взагалі, сьогодні вже не спрацьовує той стереотип, відповідно до якого активізація позиції сім'ї здійснюється тільки за рахунок інформування батьків про успіхи і проблеми дитини, в кращому випадку — за рахунок психолого-педагогічної освіти батьків силами освітнього закладу.

Затвердження нової педагогічної парадигми (активного виховання та розвиваючої освіти, парадигми підвищення професіоналізму педагогів та підвищення педагогічного потенціалу сім'ї) вимагає переходу від моделі виховання як інформаційно-повчального впливу:

- до моделі розвитку активного моральної свідомості, почуттів, поведінки дитини і дорослих;
- до моделі розвитку комунікативної, культурної, етичної та духовної компетентності дітей, педагогів і батьків;
- до моделі розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів і батьків, оснащення їх соціокультурними технологіями міжособистісної, внутрісімейної і міжсімейної взаємодії, що дозволить вирішувати актуальні завдання розвитку і виховання дитини, їх навчання і соціалізації.

Можна сформулювати загальні стратегічні принципи, які повинні бути покладені в основу програмно-методичного забезпечення духовно-морального виховання, що зможуть реально працювати в сучасних умовах:

- традиційний, всім відомий принцип вікового і індивідуального підходу у вихованні дітей;
- принцип системності, заснований на об'єднанні вітчизняних традицій сімейного і суспільного виховання в цілісний процес на основі єдиних соціокультурних цінностей і технологій ефективної взаємодії,
- принцип інтерактивності, що передбачає використання особистісно-орієнтованих підходів, форм виховання та освіти дітей та батьків (пе-

дагогічного супроводу сім'ї в цілому) з урахуванням реального стану та запитів сім'ї;

- принцип культуровідповідності, здатний сприяти забезпеченню наступності вітчизняних соціокультурних традицій, утвердження їх в якості основної духовно-моральної опори і головних ціннісних орієнтирів в перспективі особистісного і цивілізаційного розвитку.

- принцип освоєння педагогами, батьками і дітьми провідних ціннісних орієнтацій, властивих вітчизняному способу життя;

- принцип соціокультурної та психологічної адаптивності змісту виховних програм і програм взаємодії освітніх установ з родиною, що передбачає відповідність програмного змісту запитам сімей освітніх установ як учасників виховного процесу.

Зміст духовно-морального виховання і дітей, і батьків орієнтується на сферу православної культури, яка не зводиться тільки до віронавчальних моментів, але живиться справді християнським Духом.

Отже, в наш час Україна переживає один з непростих історичних періодів, і найбільша небезпека, яка чатує на наше суспільство сьогодні, не в розвалі економіки, не в зміні політичної системи, а в руйнуванні особистості. Нині матеріальні цінності домінують над духовними, тому у дітей спотворені уявлення про доброту, милосердя, великодушність, справедливість, громадянськість і патріотизм. Високий рівень дитячої злочинності викликаний загальним зростанням агресивності і жорстокості в суспільстві. Дітей відрізняє емоційна, вольова і духовна незрілість. Триває руйнування інституту сім'ї, через так звану «статеву освіту» у дітей формуються позаподружні стосунки, антибатьківські і антисімейні установки. Все це свідчить про кризу у вітчизняній освіті і вихованні.

Питання ролі сім'ї в морально-духовному вихованні дітей та молоді вимагає комплексу ґрунтовних досліджень виховного потенціалу сім'ї: її загальнолюдської культури, духовно-релігійних почуттів, національних і вітчизняних традицій, родинних надбань пошани до соборності та авторитету різних поколінь. Розуміння ролі сім'ї як фактора духовної безпеки нації обумовлено її важливішою роллю в збереженні культурної спадковості і духовному розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. В., Богініч О. Л., Машовець М. А. Здоров'я дитини – від родини. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості-громадянина. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 144–150.

3. Горлинський В. В. Духовні координати безпеки суспільства URL: http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2006_1 (дата звернення: 10.11.22).
4. Кононко О. Духовність, душевність, моральність... *Дошкільне виховання*. 2004. № 4. С. 4.
5. Матушкин С. Е. Проблемы духовно-нравственного воспитания URL: http://www.lib.csu.ru/vch/5/2001_01/001.pdf. (дата звернення: 10.11.22).
6. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затв. Указом Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012> (дата звернення: 10.11.22).
7. Шевченко Г. П. Проблеми духовності людини XXI століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Северодонецьк : СНУ ім. Володимира Даля, 2012. Вип. 5 (52). С. 241Ц250.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Оніщук Л. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна

Остапов А. В.

старший викладач,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна

Духовно-інтелектуальне навчання і виховання майбутніх фахівців сфери фізичної культури та спорту має велике значення для їх подальшої професійної діяльності. Воно відбувається з огляду на напрямки роботи тренерів у площині освітнього процесу, під час виховних, спортивно-масових заходів та участі студентів у спортивних секціях під час набуття спортивної майстерності. Всебічно розвинений тренер виховує таких-же спортсменів.

Ключові слова: психолого-педагогічної компетентності, тренер, виховання, освітній процес.

Spiritual and intellectual training and education of future specialists in the field of physical culture and sports is of great importance for their further professional activity. It takes into account the directions of work of coaches in the educational process, during educational, sports and mass events and participation of students in sports sections during the acquisition of sports skills. Comprehensively developed coach educates the same athletes.

Keywords: psychological and pedagogical competence, coach, education, educational process.

Духовно-інтелектуальне навчання і виховання майбутніх фахівців сфери фізичної культури та спорту відбувається у декількох векторах. Перш за все, цей процес відбувається під час набуття психолого-педагогічних компетентностей при вивченні освітніх компонентів Освітньо-професійної програми «Фізична культура і спорт». По-друге, під час виховних, спортивно-масових заходів, де активно набуваються комунікативні навички. І, по-третє, під час участі у спортивних секціях університету (ДЮСШ) за обраним видом спорту.

Мета статті — дослідити духовно-інтелектуальне навчання і виховання майбутніх фахівців сфери фізичної культури й спорту та ролі тренерів у площині освітнього процесу.

Психолого-педагогічні компетентності майбутніх тренерів — студентів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» базуються на чіткому розумінні завдань, які суспільство висуває до фахівців сфери фізичної культури та спорту. В умовах сьогодення вони повинні не лише здійснювати спортивну підготовку підростаючого покоління, але і всебічно розвивати особистість своїх вихованців. Це завдання можна виконати лише в тому разі, коли тренер сам є всебічно розвиненою особистістю.

Не кожен спортсмен здатен досягти високих спортивних результатів, але кожна дитина повинна вирости свідомою, патріотичною, всебічно-розвиненою особистістю. Домінантною є роль спортивних наставників — тренерів, вплив яких на дитину в майбутньому обумовлює її подальший життєвий шлях.

Спортивні успіхи вихованців ДЮСШ різних типів залежать від декількох факторів. Важливе місце серед них займає професійна майстерність тренера. Вона складається із фахових знань, умінь і навичок, морально-вольових якостей особистості тренера, його емпатії, толерантності, комунікативних здібностей, які у значній мірі обумовлюють ефективність психолого-педагогічних впливів на вихованців.

Кожен тренер повинен бути гарним психологом, адже, сучасний стан забезпечення психологами у спорті не відповідає рівню потреб. У ДЮСШ відсутні штатні психологи, тому ці функції частково повинен виконувати тренер. Для якісного виконання майбутніх професійних завдань студенти повинні розумітись на психолого-педагогічних процесах і явищах, заздалегідь готуватись до реалізації цих завдань. В цій діяльності можна виділити декілька векторів:

- Формування впливів на психологічну підготовку спортсмена, зокрема й до змагальної діяльності, формуються засади психомоторної майстерності (розрізняють загальну і спеціальну психологічну підготовку).

- Формування впливів на психологічну ситуацію у спортивному колективі, де розглядається, формується психологія спортивного колективу, психологічний клімат спортивної команди.

- Самоаналіз та самоактуалізація особистості тренера.

В умовах сьогодення слід зазначити роль психології фізичного виховання та спорту, з використанням кращих практик якої можна суттєво покращувати спортивні результати.

Для цього кожен фахівець фізичної культури і спорту повинен здійснювати:

- вивчення психологічних закономірностей формування у спортсменів і команд спортивної майстерності і якостей, необхідних для участі в змаганнях;

– розробку психологічно обґрунтованих комплексних методів тренування та підготовки до змагань.

Будь-який тренер або учитель фізичної культури, викладач фізичного виховання є перш за все педагогом, який покликаний вирішувати завдання, пов'язані з усестороннім розвитком особистості вихованців. Виховні функції такого фахівця не обмежуються лише керівництвом фізкультурною освітою і розвитком рухових здібностей.

Щоб успішно здійснювати процеси виховання, навчання і розвитку, тренеру необхідно мати знання соціально-обумовлених рис людини та властивостей особистості. В умовах сфери фізичної культури і спорту такі педагогічні процеси мають свої особливості.

Виділимо основні функції тренера, як керівника спортивної команди або групи:

- адміністративно-організаційні, з дотриманням офіційно встановлених прав та обов'язків тренер спрямовує та узагальнює індивідуальні дії всіх учасників спортивної команди, групи;

- стратегічні, які реалізуються постановкою цілей, визначенням методів та засобів їх досягнення. Результати високих спортивних досягнень повинні забезпечити творчий підхід до спортивної діяльності, здатність генерувати нові ідеї та впроваджувати їх в систему підготовки спортсменів, прогнозувати кінцевий результат досягнення кожного спортсмена команди, оперативно сприймати значні обсяги інформації та засвоювати новітні технології;

- планування, визначення загальних та конкретних завдань, часові межі їх поетапної реалізації та засоби досягнення;

- експертно-консультативні, процес діяльності у групі передбачає виконання тренером як керівником команди компетентності фахівця, авторитетність якої передбачає достовірність інформації, яка від нього надходить;

- комунікативні, визначають тренера як джерело різноманітної інформації та ефективного спілкування на всіх професійних рівнях;

- виховні, тренер повсякчас забезпечує виховний вплив разом з іншими функціями, бере участь у формуванні та закріпленні позитивних особистісних якостей спортсменів — учасників спортивної команди і тренерського складу;

- психотерапевтичні, аналіз та врахування емоційного стану учасників спортивної команди, усунення конфліктних та стресових станів в її життєдіяльності та підтримання сприятливого психологічного клімату;

- представницькі, ефективний зв'язок із зовнішнім соціальним середовищем (представниками інших спортивних установ і організацій, клубів, команд, керівниками, судьями тощо).

Педагогічним та психологічним здібностям та умінням відводиться чільне місце у діяльності будь-якого тренера. Педагогічні аспекти включають в себе:

- перцептивні здібності — педагогічна спостережливість, яка дає уяву про внутрішній світ спортсмена, дозволяє розуміти його стан, бачити зміни його характеру, корегувати негативні прояви та розвивати позитивні риси в процесі виховних впливів;

- конструктивні здібності — дозволяють успішно проектувати та формувати особистість в групі спортсменів, завдяки чому тренер може прогнозувати досягнення своїх вихованців та передбачати зміни в їхній поведінці в конкретних педагогічних ситуаціях;

- дидактичні здібності — забезпечують ефективне викладання необхідних знань, з комплексним урахуванням рівня розвитку спортсменів, напрямів стимулювання їх самостійності, уваги, вольових якостей;

- комунікативні здібності — допомагають під час спілкування ефективно виконувати функції: інформативну (передача та отримання інформації); пізнавальну (здійснювати пошук необхідної інформації для професійної діяльності); управлінську (вміння впливати на підлеглих); розвиваючу (вплив на виховання у спортсменів, тренерів необхідних професійних та особистісних якостей) і емоційну (обмін емоціями, делегування психологічних станів тощо);

- організаторські здібності — спрямовані забезпечити необхідні складові життєдіяльності спортсменів, умов їх тренувань, змагань і відпочинку, вдосконаленні техніко-тактичних якостей, підтриманні позитивної психологічної атмосфери в команді, організації роботи всіх служб, що супроводжують діяльність команди);

- спеціальні здібності — такі, як талановитість, уміння утверджувати та підтримувати авторитет, дотримання педагогічного такту, готовність до різних ситуативних викликів, наявність оптимізму та доброго гумору, необхідні психомоторні здібності, пов'язані з рівнем психофізичного здоров'я тренера, та гностичні здібності, що визначають здатність тренера до самовдосконалення, його вміння аналізувати явища та ситуації.

Ефективність процесу впливу на спортсмена відбувається в результаті кращого взаємопізнання, спільної діяльності та вкладу тренера в життєдіяльність, особистісне та спортивне становлення кожного спортсмена.

Таким чином, можна зазначити, що усі вищезазначені уміння і навички студенти набувають у процесі духовно-інтелектуального навчання і виховання. Основне завдання закладу вищої освіти — ство-

рити таке студентсько-центристське освітнє середовище, яке надає можливість особистісного зростання для кожного учасника освітнього процесу. Успішний тренер, здатний до самореалізації, самовдосконалення та всебічно розвинений виховуватиме відповідні якості і в своїх вихованцях.

Список використаних джерел

1. Іваній І. В., Сергієнко В. М. Психологія фізичного виховання та спорту : навч.-метод. посіб. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. 204 с.
2. Оніщук Л. М. Педагогічні аспекти управління у сфері фізичної культури та спорту. *Трансформації вищої педагогічної світи і український контекст* : зб. мат. всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч., Полтава, 16–17 листоп. 2021 р. Полтава : Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2021. С. 123–127.
3. Рибалко Л. М., Оніщук Л. М. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до самостійної організації навчально-тренувального процесу. *Моделювання компетентісної професійної освіти в контексті Євроінтеграції* : моногр. / кол. авт; за заг. ред. Н. П. Волкової. Дніпро, 2021. С. 276–289.

РОЗВИТОК НАВИЧОК ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ

Отрошко Т. Ф.

старший викладач кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

Пурей А. М.

здобувачка освіти,
Харківський педагогічний фаховий коледж комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

На сьогодні система освіти розвивається стрімкими темпами. Навички учня все більше розвиваються завдяки педагогічному методу — ранкова зустріч. Але даний метод часто ігнорується вчителями початкової освіти у загальноосвітніх закладах України. Основою цієї публікації є аналіз важливості та популяризація використання ранкових зустрічей у стінах загальноосвітніх закладів України.

Ключові слова: ранкова зустріч; формування навичок; педагогічний метод; розвиток мовлення.

Today, the education system is developing at a rapid pace. The student's skills are increasingly developed thanks to the pedagogical method—the morning meeting. But this method is often ignored by teachers of primary education in general educational institutions of Ukraine. The basis of this publication is an analysis of the importance and popularization of the use of morning meetings within the walls of general educational institutions of Ukraine.

Keywords: morning meeting; formation of skills; pedagogical method; speech development.

У сучасній літературі важливість використання ранкових зустрічей в школі, а також методологія їх проведення — були досліджені у працях М. Грудницької, Н. Олексійовця, К. Крутій, К. Бейна та К. Волш. Для аналізу використання ранкових зустрічей і формування завдяки ним навичок ефективного спілкування необхідно розглянути інформацію про даний метод, після чого на її основі зробити узагальнення.

Ранкова зустріч — це педагогічний метод, який полягає у зборі школярів у стінах класу вранці, перед початком занять, з метою обговорення актуальних подій у класі, культурних подій у школі. На ранковій зустрічі

школярі обмінюються інформацією щодо свого настрою та справ, діляться власним досвідом, планують свій день. Крім цього школярі обговорюють між собою та із вчителем проблемні питання, які їх турбують, пропонують важливі для них теми на обговорення. Також ранкові зустрічі передбачають різноманітні групові вправи.

Хоча ранкові зустрічі і виконують багато різних завдань, таких як: формування дружнього колективу, почуття єдності; навчання школярів піклуватися один про одного; створення відповідальної атмосфери в класі; встановлення розпорядку дня та створення ритуалів; і хоча вони навчають дитину різним умінням, як то: мовлення, слухання, виділення головної інформації тощо; усе ж головним інструментом школяра на ранковій зустрічі є вербальне спілкування, тобто — мовлення.

Про це свідчить інтерпретація ранкової зустрічі у науковій статті Н. Грудницької — «Методика проведення ранкової зустрічі за програмою «крок за кроком»»: «На початку дня діти збираються, щоб привітати один одного, вислухати думки друзів, поставити запитання, обговорити новини та розклад дня. Ранкова зустріч — це спілкування, якого так бракує дітям». Крім цього, з дій, які виконують школярі на ранковій зустрічі: привітання, обговорення, обмін думками, скарги — також очевидно, що головною їх діяльністю в межах методу є мовлення.

Таким чином можна узагальнити наведені вище аргументи і зробити висновок про те, що ранкові зустрічі в значній мірі впливають на розвиток мовлення.

У свою чергу мовлення молодшого школяра може бути ефективним і неефективним. У першому випадку мовлення молодшого школяра, у визначенні НУШ, включає в себе: висловлення ним своїх думок, таким чином, щоб вони були зрозумілі оточуючим; уважне слухання співбесідника/-ків; вирішення проблем та конфліктів словами; пропозиції та ідеї в класі.

Формування даних навичок відбувається в тісному спілкуванні з класом, який для школярів слугує спільнотою, в середині якої, вони кожного дня і мають вирішувати різноманітні питання за допомогою слів. У свою чергу таке тісне спілкування і підґрунтя для подальшого спілкування з іншими людьми поза стінами класу і школи, формує ранкова зустріч.

Неефективне спілкування є антонімом ефективного і пов'язане з відсутністю або з недорозвиненістю у молодшого школяра вищеперелічених навичок, такий школяр не може зрозуміло або вчасно сформулювати свою думку, а тому не може сформувати об'єктивне ставлення до навчання

і оточення, що призводить до негативних змін у його успішності та розвитку. Крім цього неефективне спілкування призводить до конфліктів дитини з іншими дітьми, розвитку лайливого спілкування, девіантних форм поведінки.

Особливість ранкової зустрічі полягає в тому, що вона є структурованою, тобто ранкова зустріч це — структуроване спілкування, яке складається з привітання, групових ігор, цілеспрямованого обміну важливою інформацією і щоденних новин. Відповідно ранкова зустріч — це цілеспрямоване спілкування, яке має ціль — розвинення навичок ефективного мовлення.

У той час, як звичайне спілкування, яке відбувається у класі між школярами, на перерві або в позашкільний, вільний час, не має структури, а відповідно і не передбачає в собі цілей розвитку ефективного мовлення, тому за відсутності спеціальних заходів, які його розвивають, цей розвиток затягується на багато місяців або навіть років.

Розвиток навичок ефективного спілкування дозволяє дитині грамотно вирішувати свої проблеми у теперішньому і майбутньому. Сьогодні — дитина має формувати відносини зі своїми однокласниками, однолітками та дорослими, товаришами і друзями. Такі відносини, очевидно, формуються у великій мірі завдяки грамотному спілкуванню, яке націлене на уникнення конфліктів та цькування і тому дозволяє дитині дружньо комунікувати з оточуючими.

У майбутньому людина може ефективно налагоджувати стосунки, пристосовуватися до нових зовнішніх умов, нового колективу, вступати у соціальні зв'язки та збільшувати своє оточення завдяки своєчасно сформованим навичкам ефективного спілкування у дитинстві та шкільні роки. Так, людина, у якої погано розвинені навички мовлення, може набути соціофобічних манер поведінки, стати замкненою, уникати соціальних контактів.

У найгірших випадках це може навіть призвести до психічних розладів: шизоїдний розлад особистості, соціофобія, емоційно нестабільний розлад особистості. Тому загальноосвітній заклад займається тим, що постійно підвищує компетентність дитини у професійному мовленні.

Таким чином, важливість проведення ранкових зустрічей серед здобувачів початкової освіти для формування навичок ефективного спілкування, важко переоцінити. Цей метод значно покращує та прискорює процес розвитку навичок ефективного спілкування зокрема, і мовлення загалом, що дозволяє дитині гармонійно розвиватися та налагоджувати стосунки з оточуючими.

Список використаних джерел

1. Грудницька Н. П. Методика проведення ранкової зустрічі за програмою «крок за кроком». URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00858449_0.html#text (дата звернення 29.10.22).
2. Державний стандарт початкової освіти : затв. пост. Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. (2018) № 87. *Урядовий кур'єр*. № 38. 43с
3. Інноватика у навчанні. Крутій К. Л. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24598/1/O_Polovina_.pdf (дата звернення 29.10.22).
4. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 29.10.22).
5. Нова українська школа — Ранкова зустріч: що це таке і навіщо. URL: <https://nus.org.ua/articles/rankova-zustrich-shho-tse-i-navishho> (дата звернення 29.10.22).

АРТ-ПЕДАГОГІЧНА МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Панасенко Ю. А.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито поняття арт-педагогіки. Проаналізовано суть арт-педагогічної методики в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Схарактеризовано основні функції арт-педагогічної методики в підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва. Розкрито проблемно-діалоговий метод та технологію педагогічної імпровізації в реалізації арт-педагогічної методики підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Ключові слова: арт-педагогіка, методика, методи арт-педагогіки, музичне мистецтво.

Explaining the meaning of art pedagogy, methodology, method. Analyzed the essence of the art-pedagogical method among the future teachers of the musical art. The main functions of the art-pedagogical methodology in the preparation of future teachers of musical art are characterized. Explaining the problem-dialogue method and technology of pedagogical improvisation in the implementation of the art-pedagogical methodology for the future teachers of the musical art.

Keywords: art pedagogy, methodology, methods of art pedagogy, musical art.

Арт-педагогіка є особливим напрямом в педагогіці, який допомагає навчати, розвивати та виховувати особистість дитини на основі мистецтва під час викладання будь-якої дисципліни. Цей напрям є поєднанням двох наукових галузей знання – педагогіки та мистецтва, які утворюють розробку теорії та практики педагогічного процесу художнього розвитку дітей та дають відповіді на питання щодо формування основ художньої культури через мистецькі та художньо-творчі діяльності (музичні, образотворчі, художньо-мовленнєві, театралізовано-ігрові).

Методика позначається конкретними принципами, формами та засобами використання методів, за допомогою яких здійснюється більш глибоке пізнання різноманітних педагогічних проблем та їх розв'язання [4]. Саме методика вирішує тактичні проблеми, оскільки вона розробляє певні механізми дослідницької діяльності в конкретних умовах, з певним педагогічним об'єктом, використовуючи визначену систему засобів тощо.

Методика вирішує питання «Як та яким чином організувати освітній процес?» за допомогою різних методів, прийомів та засобів, що забезпечує реалізацію її функцій. Для методики притаманні такі властивості, як: правильність, обґрунтованість, економічність, оптимальність, контроль освітнього процесу.

Засобом, що може досягати будь-якої мети та може вирішити конкретне завдання, є метод, що має містити в собі сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного опанування дійсності.

Універсального методу не існує, тому вони використовуються в певному поєднанні, що може дати найбільший ефект в конкретній педагогічній ситуації. Які саме методи використовувати, визначає педагог, ураховуючи низку факторів (цілі і завдання виховання і навчання, вік дітей та їх індивідуальні особливості, рівень підготовки, зміст та специфіка навчального предмету, майстерність педагога тощо) [4].

Серед функцій арт-педагогіки як науки виділяють освітню, виховну, культурологічну та корекційну (сприяє профілактиці та корекції вад у розвитку).

Арт-педагогіка спрямована на художній розвиток дітей та утворення основ художньої культури, соціальну адаптацію особистості за допомогою культури. Це означає, що в дитини формується усвідомлення та прийняття себе як особистості та власної цінності як людини через взаємозв'язок з навколишнім середовищем, творчу самореалізацію.

Для майбутніх учителів музичного мистецтва важливо оволодіти методикою арт-педагогіки, що реалізується за допомогою технологій гри та педагогічної імпровізації, яку розуміють як непередбачувані дії вчителя, викликані незапланованими ситуаціями, що постають під впливом внутрішніх чи зовнішніх факторів. Успіх педагогічної імпровізації залежить від вмотивованості, конструювання, перспективності та прогнозування результатів.

Серед методів виділяється проблемно-діалоговий, який сприяє особистісно-духовному розвитку дитини та його морально-етичному вихованню. Відбувається це через діалог, в якому активними є і вчитель, і діти, які в процесі розмови знаходять інформацію, обмінюються нею та знаходять вирішення поставленої проблеми на початку уроку. Успіх даного методу залежить від емоційної стриманості та внутрішньої свободи учасників.

Майбутні вчителі музичного мистецтва мають розуміти, що коли вони створюють урок за допомогою арт-педагогічної методики (арт-урок) необхідно враховувати здібності та знання дітей.

Арт-урок складається з когнітивного, ціннісного, особистісного (який є провідним) та діяльнісно-творчого елементів.

Отже, арт-педагогічна методика в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва допомагає у формуванні професійних навичок. Це пояснюється тим, що окрім високого розвитку мислення, інтелекту та пам'яті, основ педагогічної творчості, драматургії, риторики, готовності до імпровізації, майбутні вчителі музичного мистецтва мають ще й руйнувати звичні стереотипи і створювати свій власний педагогічний стиль та смак. Усе це допоможе майбутньому педагогу в його професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. *Психолог*. 2005. № 39. С. 5–8.
2. Смілянець О. І. Корекція девіантної поведінки підлітків засобами арт-терапії : зб. наук. пр. Київ, 2009. 667 с. С. 464–473.
3. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 40 с.
4. Федій О. А. Музикотерапія в професійній діяльності сучасного педагога. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. (Серія: Педагогічні науки)*. 2009. № 11 (174). С. 282–292.
5. Хлебнік С. Р. Арт-педагогіка в підготовці соціального гувернера до соціалізації дітей з вадами розвитку. *Вісник Запорізького національного університету. (Серія Педагогічні науки)*. 2011. № 1 (14). С. 104–107.
6. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Пахолівецький В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Юрченко С.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

У статті розглядається значення інтегрованого курсу «Громадянська освіта» для становлення громадянина, який знає свої права та обов'язки і реалізує та виконує їх, який здатний свідомо брати участь у суспільних справах, вирішенні питань загальнодержавного значення, а також протистояти фейкам і дезінформації.

Ключові слова: права, обов'язки, громадянин, інтегрований курс.

The importance of the integrated course «Civic Education» for the formation of a citizen who knows his rights and responsibilities and realizes and fulfills them, who is able to consciously take part in public affairs, solving issues of national importance, as well as resist fakes and disinformation, is considered.

Keywords: rights, duties, citizen, integrated course.

Сучасний український народ живе в часи випробувань, коли визначається доля його майбутнього. Існування нашої державності тісно пов'язане із внеском кожного з нас, адже будь-яка держава не існує сама собою і не є чимось відокремленим від певної людської спільноти, яка в процесі історичного розвитку та спільної соціальної діяльності сформувалася у те, що ми називаємо суспільством. Очевидно, що держава не може існувати без населення, народу, бо тоді це лише територія. Наразі демократична держава має особливий, нерозривний зв'язок зі своїми громадянами.

Мета статті — дослідити значення інтегрованого курсу «Громадянська освіта» в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання молоді людини, становлення її як особистості, громадянина, який знає свої права та обов'язки, реалізує та виконує їх, який здатний свідомо брати участь у суспільних справах.

Розглянемо суть поняття «громадянин». Ще Аристотель зазначав, що людина є громадянином не тому, що живе в тому чи іншому місці, адже

і раби мають своє місце проживання, проте, саме громадянин бере участь у здійсненні державної влади та правосуддя [1, с. 92]. Таке розуміння громадянства зумовлене відповідними особливостями рабовласницького устрою Афіньського поліса, проте, значною мірою відповідає і сучасному розумінню громадянства. Так, що означає «участь у суді та владі»? Очевидно, це — можливості для кожного громадянина брати участь в управлінні державою, зокрема, через вибори, обіймання певних посад. При цьому важливо, що кожна посадова особа несе відповідальність перед народом як єдиним джерелом державної влади. Наразі громадянин — це особа, яка не тільки постійно проживає на території певної держави, але насамперед має комплекс прав, закріплених у законодавстві цієї держави, та реалізує їх, а також виконує обов'язки, встановлених у тому законодавстві.

Однією з умов ефективного функціонування демократії в державі є високий рівень свідомості та культури громадян, передусім політичної та правової. У його забезпеченні важливою є роль курсу «Громадянська освіта», який в Україні сьогодні вивчається в закладах загальної середньої і вищої освіти. Метою викладання курсу громадянської освіти є цілеспрямована підготовка здобувачів до ефективної участі у суспільних відносинах на засадах демократії, на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності. Тобто, передбачається не тільки набуття теоретичних знань, а й розвиток навичок практичної участі, загалом, розвиток вільної особистості, яка відчуває свою приналежність до української політичної нації та відповідальність за її майбутнє [2]. Лише в тому суспільстві, де є свобода, де всі відчувають приналежність до єдиного народу і водночас свою відповідальність за спільно прийняті рішення, є демократичний суспільний лад.

Ширше, громадянська освіта спрямована на розвиток і соціалізацію особистості, формування її національної самосвідомості, громадянської позиції, загальної культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей, дослідницьких та аналітичних навичок, навичок життєзабезпечення і професійних якостей.

Інтегрований курс «Громадянська освіта» значною мірою сприяє цьому, оскільки розвиває політичну грамотність, здатність реалізовувати свої права у межах чинного законодавства та свідомо виконувати свої обов'язки, усвідомлювати необхідність поважати думку іншого, толерантно ставитися до різних поглядів і переконань. Особливо сьогодні у період повномасштабної війни Російської Федерації проти України, у тому числі інформаційної війни, важливою є медійна грамотність у поєднанні з критичним мисленням, у формуванні чого також сприяє гро-

мадянська освіта. Так, в умовах, коли інформаційні ресурси переповнені фейками для маніпулювання суспільною думкою, людина повинна вміти критично оцінювати інформацію, водночас, бути здатним комунікувати з різними категоріями людей, співпрацювати, свідомо брати участь у житті країни.

Проаналізуємо зміст курсу. Перший розділ має назву «Особистість та її ідентичність». Для людини важливо вміти ідентифікувати власне «Я» та поважати «Я» інших, що дозволяє зрозуміти, усвідомити своє місце у цьому світі й суспільстві. У рамках цього розділу також вивчаються питання соціалізації, її принципи та специфіка. У межах другого розділу вивчаються права та свободи людини, нормативно-правові акти, які регулюють права дитини, людини, а також механізми реалізації прав та їх захисту у разі порушення. У третьому розділі розглядаються питання функціонування суспільства, процесів комунікації, виникнення стереотипів і конфліктів у суспільстві та шляхів їх подолання. Матеріал четвертого розділу орієнтований на засвоєння знань про демократичне врядування в суспільстві. П'ятий і шостий розділи допомагають зрозуміти місце громадянина в державі та його безпосередньої взаємодії з державою. Важливими є питання медіа-грамотності та критичного мислення, що у сукупності роблять особу здатною протистояти пропаганді у медіа-просторі. Медіаграмотна людина може свідомо аналізувати інформацію [2].

Таким чином, вважаємо, що інтегрований курс «Громадянська освіта» — важливий і необхідний для розвитку сучасного свідомого громадянина України, здатного критично мислити, взаємодіяти у соціумі, брати участь у політичній та громадській діяльності й досягати добробуту для себе особисто і для держави. А саме такий громадянин потрібний і необхідний сьогодні для збереження державності України й розвитку в ній демократії.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Політика / пер. із давньогр. С. А. Жебелева. Київ, 2020. 352 с.
2. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас : навч. прог. для закладів заг. серед. освіти. 2022 р. URL: <http://surl.li/ctvch> (дата звернення: 28.10.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Підан А. С.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна

Структура духовності особистості визначає зміст і структуру сучасної освіти, дозволяючи стверджувати, що «зміст сучасної освіти визначається характером і організацією життя суспільства» і полягає в передачі і засвоєнні досвіду виховання попередніх поколінь, розвитку духовності особистості, вихованні та розвитку гуманістичних якостей.

Ключові слова: особливості, формування, духовність, молодші школярі.

The structure of the individual's spirituality determines the content and structure of the modern education and makes it possible to assert that «the content of modern education is determined by the character and organization of society's life» and consists in the transfer and assimilation of the experience of previous generations, the formation of the spirituality of the individual, the education and development of humanistic qualities.

Keywords: features, formation, spirituality, younger school students.

В учнів початкових класів закладаються основи духовності, активно формуються світоглядні позиції, духовні якості, вся система ідеалів та цінностей, встановлюються основні координати життя та напрями творчості.

Головною особливістю даного віку є зміна серйозної позиції особистості: вчорашній дошкільник стає учнем, членом класного та шкільного колективів, де можна спостерігати нові норми поведінки та узгоджувати свої бажання з новим розпорядком тощо. Усе це дитина сприймає як остаточно обірваний момент життя, що супроводжується також перебудовою системи взаємин із дорослими, найавторитетнішою фігурою серед яких є вчитель.

Поки що доцільно говорити лише про найбільш характерні та відносно усталені риси цього віку, оскільки суспільне переосмислення цілей і ролі початкової освіти призведе також до зміни її місця та значення в духовному світі дитини.

Розвиток психіки відбувається, насамперед, на основі провідної діяльності для певного вікового періоду. Одним із основних видів діяльності молодших школярів виступає навчання, яке істотно змінює мотиви їх поведінки і відкриває нові джерела розвитку особистісного та пізнавального потенціалу.

Включаючись у нову навчальну діяльність, діти поступово звикають до її вимог, а у свою чергу, дотримання останніх, призводить до розвитку нових якостей особистості, відсутніх у дошкільному віці.

Основними новоутвореннями психіки дитини молодшого шкільного віку є довільність як особлива якість психічних процесів, внутрішній план дій і розвиток. Саме завдяки їм психіка молодшого школяра досягає рівня розвитку, необхідного для подальшого навчання в середньому класі, переходу до підліткового віку з особливими можливостями та вимогами.

Діти цього віку дуже емоційні, але поступово вони починають керувати своїми емоціями, стають більш стриманими і врівноваженими.

Основним джерелом емоцій є навчально-ігрова діяльність (успіхи та невдачі в навчанні, перегляд телепередач, стосунки в колективі, участь в іграх, перегляд фільмів, читання літератури тощо). Емоційна сфера молодших школярів складається з нових переживань: радість від навчання, сумніву, подиву, які, у свою чергу, виступають основою для розвитку допитливості та формування пізнавальних інтересів.

Усвідомлення власних емоцій і розуміння їх прояву іншими людьми розвивається поступово. Для молодших школярів в основному характерний бадьорий настрій, прагнення до більш високої оцінки власних особистих якостей і реальних стосунків із людьми тощо. В результаті дитина може проявляти грубість, войовничість, запальний характер та інші форми емоційного дисбалансу. Молодші школярі емоційно вразливі. У них розвивається почуття власної гідності, зовнішнім проявом якого є гнівна реакція на будь-яке приниження людини та позитивний досвід похвали.

Розвиваються почуття симпатії, які відіграють важливу роль у формуванні малих груп у класі та спонтанних товариствах. Взаємовідносини в класі виступають чинником формування у дітей моральних почуттів, зокрема почуттів дружби, обов'язку, товарищескості, людяності. При цьому першокласники схильні переоцінювати свої моральні якості і недооцінювати їх у однолітків. У міру дорослішання діти стають більш самокритичними.

Шкільне виховання сприяє розвитку вольових якостей молодших школярів, вимагаючи від них свідомого виконання обов'язкових завдань, довільної регуляції своєї поведінки, уміння активно спрямовувати увагу, слухати, запам'ятовувати, думати, узгоджувати свої потреби з вимогами вчителя тощо. Воля в цьому віці характеризується тимчасовою нестійкістю. Молодші школярі легко піддаються навіюванню.

Поступово зростає вимогливість до себе та оточуючих, розширюється діапазон почуття обов'язку, розуміння необхідності його виконання. Розвиваються такі вольові риси характеру, як впевненість у собі, напо-

легливість, незалежність тощо. Характер у цьому віці тільки формується, тому часто спостерігається імпульсивність і впертість. В основному це пов'язано з недостатньою тренованістю довільних процесів. У поведінці дітей яскраво проявляються особливості їхнього темпераменту, викликані властивостями нервової системи. Водночас більшість молодших школярів чуйні, допитливі, відкриті у прояві почуттів.

Самооцінка молодших школярів конкретна, ситуативна і багато в чому визначається оцінкою вчителя. Обсяг домагань в основному є результатом успіхів і невдач у попередній діяльності. Якщо в навчальній діяльності дитини більше невдач, ніж успіхів, і вчитель, крім того, постійно підкріплює таку ситуацію поганими оцінками, це призводить до розвитку почуття невпевненості в собі та неповноцінності, яке має тенденцію поширюватися на інші види діяльності.

Список використаних джерел

1. Виховання духовності молодших школярів у сім'ї. *Шкільний світ*. 2003. № 37 (213). С. 9–16.
2. Духовне виховання учнів. *Початкова освіта*. 2004. № 22. С. 4–29.
3. Заброзький М. Основи вікової психології : навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 2002. С. 58–70.

ДИДАКТИЧНА ГРА У НАВЧАННІ ПРАВОЗНАВСТВУ

Підлипна Б. С.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Розкривається сутність та значення дидактичної гри у процесі навчання правознавству як ефективного засобу активного, інтерактивного, проблемно-пошукового навчання. Викладено характеристику видів дидактичної гри у навчанні правознавству, а також вимог та умов щодо їх проведення.

Ключові слова: технологія навчання, урок, навчальна гра, діяльнісний підхід, уміння й навички, цінності та ставлення, компетентність.

The essence and significance of the didactic game in the process of learning jurisprudence as an effective means of active, interactive, problem-based learning is revealed. The characteristics of the types of didactic games in the study of law, as well as the requirements and conditions for their implementation, are outlined.

Keywords: learning technology, lesson, educational game, activity approach, abilities and skills, values and attitudes, competence.

Дидактична гра — одна з технологій, застосування яких дозволяє інтенсифікувати процес навчання, перейти від репродуктивного до активного й інтерактивного навчання, повною мірою забезпечити діяльнісний підхід. Навчальна гра є також ефективним засобом проблемного навчання. Проблемні ситуації наразі можуть виникати спонтанно у процесі обговорення певного питання, або вчитель їх запланувати шляхом постановки відповідних запитань.

Мета статті полягає в аналізі сутності та значення дидактичної гри у процесі навчання правознавству та визначенні її ефективності як засобу активного, інтерактивного, проблемно-пошукового навчання.

Безпосередня участь учнів у дидактичній грі, в якій, до прикладу, імітується конкретна життєва ситуація, виконання певних ролей, дозволяє також учням виробити особисте ставлення до неї, сприяє розвитку критичного мислення, здатності знаходити альтернативні варіанти вирішення проблем, тощо. Наразі до суттєвих ознак дидактичної гри С. М. Крапив'янський відносить такі, як: колективний характер гри, актуальність і значущість її для всіх, педагогічний підхід до розподілу ролей і педагогічне керівництво [1, с. 66–67].

На уроках правознавства переважно використовують окремі елементи імітаційного характеру, що не потребує багато навчального часу (у середньо-

му — 10–15 хвилин), а також попередньої підготовки учнів. Такі елементи можуть використовуватися на різних етапах уроку, зокрема і на етапі вивчення нового матеріалу. Натомість проведення повноцінної дидактичної, зокрема рольової, гри вимагає більше часу й тривалої підготовки. Заздалегідь (за 2–4 тижні) варто визначити тему гри та розподілити «ролі». Проте, у деяких нескладних іграх (більшість ігор з трудового законодавства, деякі ділові ігри з кримінально-процесуального права) ролі можливо розподілити й безпосередньо перед початком. У більш складних іграх ролі слід розподілити заздалегідь, а також підготувати пам'ятки для учасників гри, необхідні документи, матеріали, тощо. Перед початком гри вчитель має нагадати учням основні правові норми, що стосуються теми, можливо актуалізувати відповідні знання шляхом опитування. Учням, які не задіяні безпосередньо у навчальній грі, варто сформулювати завдання щодо спостереження за процесом гри для подальшого аналізу та/або визначення помилок [2, с. 128].

Слід зазначити, що аналіз за результатами гри — обов'язкова складова кожного такого заходу. Особливо важливо при цьому виявити й виправити допущені учнями помилки. Корисним буде і самоаналіз. Підведення підсумків та формулювання висновків — ще один важливий елемент або етап гри, коли необхідно акцентувати увагу учнів на норми права, на закріплення знань про які, власне, і спрямовувалася гра.

Для підсилення пізнавальної активності учнів О. П. Зеленська пропонує застосувати такий прийом, як свідоме допущення помилок (щодо застосування тієї чи іншої норми, процесуальної дії, тощо), які мають бути виявлені й виправлені учасниками гри шляхом застосування знань, набутих раніше, або пошуку нових знань. Дидактичні ігри можливо проводити під час вивчення різних тем правознавства. Так, під час вивчення трудового права і законодавства варто проводити ігри, що імітують прийняття на роботу, накладення дисциплінарних стягнень, звільнення. Комплекс ігор «Слідчі дії» доцільно застосовувати у рамках вивчення тем з кримінального та кримінально-процесуального права. Учні зможуть виконувати ролі слідчого, підозрюваного, свідка, адвоката. Можливо імітувати допит обвинувачуваного, провести впізнання предмета чи особи, тощо, при цьому, вести протокол [3, с. 44].

Найбільш складною дидактичною грою вважається гра «Судовий процес». Для його імітації визначаються такі учасники, як: суддя, секретар судового засідання, підсудний, адвокат, прокурор (державний обвинувач), свідки, експерт, тощо. Склад учасників залежить від фабули та обставин справи, що пропонується для розгляду. У процесі гри варто дотримуватися основних стадій судового процесу (підготовча частина, судове слідство, судові дебати, останнє слово підсудного, винесення вироку) та виконувати основні процесуальні вимоги щодо порядку допиту свідків,

забезпечення права на захист, тощо. Значення дидактичної гри наразі полягає у тому, що учні залучаються до практичної діяльності, у процесі якої у них формуються відповідні уміння й навички, загалом активізується їх пізнавальна діяльність, вони стають активними учасниками процесу навчання. Участь у дидактичній грі має істотний виховний потенціал, сприяє у розвитку правової свідомості учнів, крім того, у них розвиваються комунікативні вміння [4, с. 116].

Значення гри у навчання полягає ще й у тому, що в ігровій діяльності учні краще сприймають та засвоюють навчальний матеріал, а також бачать моделі та шляхи його застосування в реальному повсякденному житті. Разом з тим, слід зазначити, що, незважаючи на значний дидактичний потенціал, ігрова діяльність є ефективною при вивченні не всіх тем шкільного правознавства, так не доцільно до неї звертатися у рамках засвоєння тем щодо теорії держави і права.

Важливою роль ігрових технологій є для підготовки учнів до участі у громадському житті, розвитку у них почуття впевненості у собі, своїх діях і, водночас, самокритичності, виховання поваги, толерантного ставлення до людей. І. О. Отоса констатує, що утвердилася пряма залежність між активним залученням учнів до різних видів ігрової діяльності на уроках та високою ефективністю формування у них відповідних переконань, їх готовністю до самореалізації та самоутвердження [5, с. 71].

Таким чином, реалізація у навчанні правознавства такої інноваційної технології, як дидактична гра, забезпечує високу ефективність навчання, дозволяє закріпити теоретичні знання й розвивати в учнів практичні уміння й навички, цінності і ставлення, загалом ключові громадянську та соціальну компетентності, а також правову предметну компетентність.

Список використаних джерел

1. Крапив'янський С. М. Методика викладання «Основ правознавства» : курс лекцій. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2004. 212 с.
2. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 600 с.
3. Зеленська О. П. Дидактичні ігри в процесі навчання загальноосвітніх дисциплін майбутніх бакалаврів-правознавців та бакалаврів правоохоронної сфери. Педагогічний альманах. 2016. Вип. 31. С. 42–47.
4. Чижикова О. В. Рольова гра як засіб розвитку творчого мислення студентів-правознавців методами проблемного навчання. Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. (Серія : Педагогічні науки). 2012. Вип. 36, Т. 1. С. 114–118.
5. Отоса І. О. Використання ігрових технологій на уроках правознавства. Професійна освіта: проблеми і перспективи. 2018. Вип. 14. С. 68–72.

СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ШВЕЙЦЕРІВСЬКОЇ БІОЕТИКИ ТА СУЧАСНА БІОЛОГІЧНА ОСВІТА

Пінський О. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Вивчення основ швейцерівської біоетики як науки і основ практики є необхідністю, оскільки система нової української школи потребує прискореної трансформації усієї програми підготовки здобувачів педагогічної освіти та стає одним із провідних завдань сучасного біологічного навчання і виховання.

Ключові слова: біоетичне виховання і освіта, нова українська школа, акмеологія.

Studying the basics of A. Schweitzer's bioethics as a science and the basics of practice is a necessity, since the system of the new Ukrainian school needs an accelerated transformation of the entire training program for those who acquire pedagogical education and becomes one of the leading tasks of modern biological education and upbringing

Keywords: bioethical upbringing and education, new Ukrainian school, acmeology

Стрімкий розвиток вітчизняної освітньої системи вимагає трансформації базової системи підготовки здобувачів педагогічної освіти, особливо — учителів-природознавців, від яких суспільство очікує удосконалення професійної компетентності, зокрема особистісних моральних якостей, витривалості й відповідальності, інтелектуальної й загальної культури.

Пошук педагогами-науковцями комплексу адаптованих під окремого здобувача освіти інноваційних методів, засобів та організаційних форм навчання, вільне оперування базовими педагогічними технологіями вибору, ефективне користування гамою популярних платформ візуалізації, що отримали високу експертну оцінку фахівців, можливий лише за умов суспільного консенсусу в середовищі усіх учасників освітнього процесу щодо необхідності постійного осучаснення процесу інтерактивного навчання усього комплексу природничо-математичних дисциплін, а не лише шкільної біології як навчального предмета, що традиційно вимагав найвищого рівня візуалізації.

Щоденно, саме на цій, в широкому розумінні, комп'ютерній, технічній основі, відбувається напрацювання і підбір ефективних технологій і мето-

дик «людиноформування», створення креативного освітнього середовища для зростаючої особистості, її саморозвитку і навчання в умовах етичного і комфортного навчання природничим і гуманітарним дисциплінам.

Добір комплексу адаптованих до потреб учня або студента — здобувача вищої біологічної освіти інноваційних методів, засобів і форм навчання є складним завданням для багатьох педагогів, про що свідчить нещодавно проведене нами електронне опитування вчителів біології. Аналіз отриманих результатів підтверджують наявність вікових обмежень використання інтерактивних технологій в середовищі педагогів. Тотальне досягнення позитивних результатів учнями можливе лише за умов вільного оперування усіма освітянами технологіями і платформами візуалізації, поглиблення осмисленої діджиталізації процесу навчання здобувачів загальної і вищої освіти.

Розвиток та виховання шкільної молоді в парадигмі НУШ є провідними завданнями навчання комплексу природничих дисциплін в Україні на найближчі роки. Є очевидним, що однією з ключових ознак більшості наук XXI століття є прискорена інтеграція різних наукових галузей, міждисциплінарний науковий синтез. Зараз спостерігається стрімке зближення природничого та гуманітарного знання, що потребує від біолога-науковця і, відповідно, від учителя-природознавця як першого ретранслятора важливих для життя людини природничо-наукових знань усе більш осмисленого опанування новою методологією дидактичних пошуків і, відповідно, якісно нових базових підходів до організації навчання, виховання і розвитку людини як освіченої моральної особистості, як індивідууму, здатного до персональної етичної рефлексії.

Як засвідчує і наш власний педагогічний досвід, подібну базову основу може являти собою і відомий транскультурний феномен — швейцерівська біоетика. Відомо, що А. Швейцер вважав свою етику «благочиння перед життям» програмою індивідуальної дії, безпосереднього служіння людям, ґрунтованій на вродженій людській якості біофілії, як прояву загостреного вродженого почуття справедливості і несправедливості, які виявляються в ставленні людини до усього живого. А. Швейцер писав, що саме ці почуття спонукають людей виявляти цікавість до інших і віддавати їм частку свого життя, любові, доброти. У його філософії біоцентричний егалітаризм протиставлений наявному і неблаганно-руйнівному загальнолюдському і персональному егоїзму.

Саме в ліквідації цього патологічного рівня егоїзму А. Швейцер вбачав обов'язок кожної людини незалежно від її раси, професійної приналежності і суспільного становища. Знайомлячись з життям цієї незвичайної людини, ми розуміємо, що швейцерівська етика «благочиння перед

життям» — це все більше щоденна практика, яка має чітко виражену спрямованість на активну персональну роботу, осмислену, дійсно безперервну дію, щоденною метою якої повинно бути збереження всіх існуючих форм життя на планеті.

Сьогодні біоетика повинна виступати не просто як потужний заклик до наукового загалу. Альберт Швейцер свідомо обрав справою свого життя діяльну, щоденну біоетичну практику, біоетику дії. Його філософська думка, сила і воля, його власні глибокі природничі знання і моральність, етичні орієнтири поєдналися, були зібрані, сфокусовані на конкретній справі і дійсно дали практичний результат. Біоетика, за А. Швейцером, неможлива без щоденної дії, фізичної, філософсько-світоглядної, інтелектуальної і духовної, без власного прикладу позитивної поведінки для інших.

Звертаючи сьогодні увагу на проблемні аспекти біологічної науки, її щоденну практику, ми розуміємо, що потреба в теоретичних пошуках, практичній біоетиці має бути тотальною і зростати з кожним днем, поступово перетворюючись на першого регулювальника будь-яких стосунків науковця і його середовища як певного пробного каменя, фактора прогнозування, попередження і вирішення проблем, з якими кожного дня стикаються біологи-науковці всіх профілів, медики і, особливо, освітяни, намагаючись сприяти формуванню внутрішнього відчуття суспільної душевної і духовної рівноваги.

Термін «біоетика» прямо не був розкритий «тринадцятим апостолом» (як зараз називають А.Швейцера) і є зараз багатозначним неологізмом, що й досі перебуває на етапі становлення свого змістового наповнення. Уведений у науковий обіг онкологом і філософом Ван Ренселлером Поттером (Van Rensselaer Potter) у книзі «Біоетика: міст у майбутнє» [1], термін «біоетика» спочатку позначав особливий варіант екологічної етики, яку розробляв Олдо Леопольд. Фактично філософські, культурологічні праці біоетичного спрямування А. Швейцера [3] до певної міри «зростили» на своїй основі всесвітньо відому екоетичну працю — комплекс есе Олдо Леопольда «A Sand County Almanac» [2], відомий у нашій країні, як «Календар піщаного графства». Праці його послідовників з американської школи екоетиків забезпечили появу провідної філософської праці В. Р. Поттера, що, на думку багатьох учених, і зараз є необхідною складовою світової акмеології, основою для подальшого наукового пошуку, знаходження, проголошення і ефективного об'єднання зусиль комплексу сучасних гуманітарних та біологічних наук для вирішення проблем виживання в галузях, «зав'язаних» на останніх досягненнях сучасної біологічної науки, що певним чином формує основу сучасної світової концепції біоетики.

На сьогодні одне з провідних завдань так званої «навчальної біоетики» полягає в тому, щоб сформувати, закласти, виховати і нарешті до певної міри розвинути в сучасній людині необхідні морально-етичні якості на основі біоетики дії Альберта Швейцера, екоетичних поглядів Олдо Леопольда та філософських концепції Ван Ранселера Поттера з метою стабілізації і надалі ефективного світового, за своїми масштабами, гармонійного розвитку людини та її біологічного оточення. Також все більше стає очевидним, що повсюдне вивчення основ біоетики стало об'єктивною необхідністю, оскільки все частіше сучасна людина змушена спочатку ставити, а потім вирішувати моральні питання, біоетичні проблеми і, нарешті, оперативно ліквідувати їх як виявлені негативні наслідки своєї поведінки.

Список використаних джерел

1. Potter, Van Rensselaer. Bioethics: Bridge to the Future. Prentice-Hall, 1971. 196 p.
2. Leopold Aldo. A Sand County Almanac: And Sketches Here and There Leopold Aldo; Schwartz Charles W. [Illustrator]; Finch Robert [Introduction]; Published by Oxford University Press, 1989.
3. Schweitzer Albert. Kultur und Ethik. Kulturphilosophie. Zweiter Teil, 1923.

ПОГЛЯДИ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ ТА ВЧИТЕЛІВ 60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ

Пісоцька М. Е.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Кадашевич К. О.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті наголошено на поступовому руйнуванні під впливом реформаторських процесів у освітній галузі в другій половині ХХ століття заснованої в період тоталітаризму парадигми освіти та затвердженні гуманістичної парадигми. Проаналізовано різні погляди науковців та педагогів-практиків 60-тих років щодо доцільності диференційованого підходу до навчання учнів у середніх загальноосвітніх школах.

Ключові слова: диференціація навчання, диференційований підхід, 60-ті роки, ХХ століття, науковці, педагоги-практики.

The article emphasizes the gradual destruction under the influence of reform processes in the field of education in the second half of the 20th century of the paradigm of education established during the period of totalitarianism and the approval of the humanistic paradigm. Different views of scientists and practicing teachers of the 1960s regarding the expediency of a differentiated approach to the education of students in secondary comprehensive schools were analyzed.

Keywords: differentiation of learning, differentiated approach, 60s, 20th century, scientists, practicing teachers.

В умовах переосмислення на основі ідеї гуманізації організації навчання в закладах загальної середньої освіти України (Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Закони України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа» тощо) об'єктивується необхідність вивчення теоретичних засад й узагальнення досвіду диференціації навчання учнів другої половини ХХ століття, коли під впливом реформаторських процесів у освітній галузі відбулося поступове руйнування заснованої в період тоталітаризму парадигми освіти та затвер-

дження гуманоцентричної парадигми. У зв'язку з цим актуальним є аналіз різних поглядів науковців та педагогів-практиків 60-тих років щодо доцільності диференційованого підходу до навчання учнів у середніх загальноосвітніх школах.

Так, противники диференційованого підходу не визнавали саму ідею «фуркації», на їхній погляд, «прикрити назвою диференційованого навчання» хоч трошки актуальною та прогресивною. Вважали цю ідею перенесеною з практики зарубіжної школи, де вона є знаряддям класової селекції за зумовленими від народження здібностями. Відстоювали думку про неможливість прийняття диференційованого підходу для будь-якого ступеня єдиної загальноосвітньої середньої школи, бо його реалізація не буде сприяти всебічному розвитку особистості. Наголошували, що ідея введення диференціації навчання спрямована проти затвердженого досвідом радянської школи демократичного принципу освіти всього народу, який може бути реалізованим тільки через отримання усіма здобувачами середньої освіти єдиного для всіх обов'язкового об'єму знань (П. Руднев [9, с. 21], А. Шибанов [12, с. 39]); суперечить принципам колективізму в навчально-виховній роботі та може зруйнувати класно-урочну систему (В. Стрезікозін [11]); нагадує часи педології (В. Степанов [10]).

Деякі автори наголошували на обмеженнях у використанні диференційованого підходу. Наприклад, С. Ляпустін, В. Стрезікозін підкреслювали нераціональність диференціації навчання на етапі засвоєння знань та неможливість її здійснення на етапі контролю, при розподілі класу на постійні за складом групи за якими б принципами вони не створювалися [11]. В. Степанов акцентував на допустимості диференціації при позакласній роботі та доцільності нечастого її використання при організації самостійної роботи на уроці [10]. А. Демінцев, В. Козлова, В. Стрезікозін, Н. Уткіна заявляли про тимчасовий характер диференціації навчання для слабких учнів, маючи на увазі її приведення не на кожному уроці [2].

На захист ідеї диференційованого підходу до учнів у навчанні виступили різні вчені. Так, Г. Костюк, обґрунтовуючи необхідність введення певної диференціації змісту шкільної освіти на другому етапі навчання у середній загальноосвітній школі, наголошував на відповідності диференційованого підходу завданням всебічного, гармонійного розвитку особистості учня [4, с. 20]. На його думку, впровадження диференціації навчання зобов'язує учителя докладніше визначити завдання роботи з учнями та ретельніше продумувати способи їх вирішення [5, с. 54].

З критикою думки руйнування введенням диференціації навчання класно-урочної системи виступили І. Бутузов, В. Загвязінський, Н. Половнікова, Е. Рабунський. Зокрема І. Бутузов, визначаючи диференціацію навчання як організацію навчальної діяльності учнів «на різному рівні для оволодіння єдиним програмним матеріалом у залежності від індивідуальних особливостей та характеру підготовленості» [1, с. 52], наголошував, що її реалізація не тільки не спрямована проти формування в учнів обов'язкового рівня знань за програмою, а навпаки створює оптимальні умови для оволодіння ними цим рівнем у залежності від власного ступеня навченості. Він підкреслював, що класно-урочна система має невичерпні можливості для використання вчителем у залежності від ситуації навчання різних форм його організації, їх модифікації та творчого застосування. Н. Половнікова акцентувала, що правильний розподіл учнів на групи та вдумлива організація роботи з ними покращить результати навчання та ні в якому випадку не приведе до руйнування класно-урочної системи [8, с. 151–152]. В. Загвязінський називав причиною виникнення у деяких учасників дискусії думок стосовно руйнування класно-урочної системи впровадженням диференційованого підходу до навчання ведення ними мови про індивідуальний спосіб організації навчання як різновид індивідуальної роботи за межами колективної та групової [3, с. 254].

Проти поглядів стосовно обмежень у використанні диференціації навчання на різних етапах уроку виступили Л. Арістова, Н. Половнікова. Так, остання зазначала, що надання учням на етапі засвоєння нового матеріалу індивідуальних завдань є умовою ефективного тренування їхніх пізнавальних сил, розвитку пізнавальної самостійності школярів [8, с. 151–152]. Л. Арістова обґрунтовувала велику роль здійснення диференційованого підходу для розвитку пізнавальної активності та формування індивідуальності учня на різних ланках його навчальної діяльності. А учитель математики А. Макоєв на сторінках «Учительської газети» ділився власним досвідом здійснення диференціації навчання учнів за рівнем їхньої успішності на всіх етапах уроку, роботи з групами учнів у тому числі постійного складу [6].

Отже, у першій половині ХХ століття під впливом реформаторських процесів у освітній галузі відбулося поступове руйнування заснованої в період тоталітаризму парадигми освіти та затвердження гуманоцентричної парадигми. У 60-ті роки даний процес позначився на різних поглядах науковців та педагогів-практиків щодо доцільності впровадження диференційованого підходу до навчання учнів у середніх загальноосвітніх школах.

Список використаних джерел

1. Бутузов И. Т. Чтобы каждый ученик был активным. *Народное образование*. 1969. № 11. С. 52–55.
2. Деминцев А. Если надо и когда надо. *Учительская газета*. 1965. № 108 (5469).
3. Загвязинский В. О. О дифференцированном подходе. *Народное образование*. 1968 № 10. С. 85–87.
4. Костюк Г. С. Навчання і розумовий розвиток учнів. *Радянська школа*. 1963. № 2. С. 17–25.
5. Костюк Г. С. Про психологічні основи підвищення ефективності шкільного навчання. *Радянська школа*. 1977. № 3. С. 48–57.
6. Макоев А. Надо, но как... *Учительская газета*. 1965 № 136 (5497).
7. Пісоцька М. Е. Дифференціація навчання: понятійно-категоріальний аналіз. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах* : зб. наук. пр. 2015. № 45 (98). С. 225–232.
8. Половникова Н. А. О теоретических основах воспитания познавательной самостоятельности в обучении. Казань : Таткнигоиздат, 1968.
9. Руднев П. К. К вопросу «дифференциации общего образования» в средней школе. *Народное образование*. 1963. № 1. С. 12–22.
10. Степанов В. Незачем! *Учительская газета*. 1965. № 151 (5512).
11. Стрезикозин В. Нужна ли дифференциация? *Учительская газета*. 1966. № 7 (5524).
12. Шибанов А. «Дифференциация» не нужна. *Народное образование*. 1963. № 6. С 39–40.

НООСФЕРНА ОСВІТА ЯК БІОАДЕКВАТНА МЕТОДИКА АВТЕНТИЧНОЇ ОСВІТИ

Плотнікова М. Ф.

кандидат економічних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Проілюстровано сутність та методичні прийоми ноосферної освіти як біоадекватної методики. Наведено практичний досвід впровадження системи ноосферної освіти в умовах закладів освіти. Запропоновано формування механізмів ефективного навчання на основі середовищеформуючої діяльності, зокрема організації екологічних та родових поселень.

Ключові слова: екологічні та родові поселення, методика, ноосферна освіта, позашкільна освіта, природовідповідне середовище освіти та виховання.

The essence and methodological approaches of noospheric education as a bioadditive technique are illustrated. Practical experience of implementing the noospheric education system in educational institutions is presented. It is proposed to form mechanisms for effective training based on the environment of forming activities, in particular the organization of ecological and family homestead settlements.

Keywords: ecological and family homestead settlements, methods, noospheric education, extracurricular education, nature-appropriate environment of education and upbringing.

Проблема формування ноосферних уявлень у студентів співвідноситься з розумінням того, що людина, як і всі живі істоти, залежить від навколишнього середовища, і руйнування цього середовища створює несприятливу екологічну ситуацію, яка виникає як результат знищення флори і фауни і забруднення атмосфери, що в кінцевому підсумку призводить до глобальної ноосферної катастрофи. Вирішення вказаних проблем бачиться у формуванні ставлення до будь-якої форми життя на землі і в космосі та Всесвіту з любов'ю та прийнятті відповідальності на себе за майбутнє всієї системи, руйнування якої, безсумнівно, призведе до глобальної ноосферної катастрофи [1]. Суспільно-економічні процеси відіграють особливу роль у формуванні цього феномена.

Критичний аналіз наукових джерел ілюструє значний інтерес до розвитку питань ноосферної освіти з боку науковців України та світу. У багатьох дослідженнях описані загальні питання ноосферної освіти, орієнтовані на відносини «людина — ноосфера» (Андреолетті, Торренго, Субетто, Маслово, Вернадський). Автори відмічають великий вплив ноосферного

виховання на духовну і ціннісну орієнтацію індивіда (Асіф, Кляйн), значення методики як когнітивного підходу (Фелдон, Георгіаді), механізму формування природовідповідного досвіду (Хайн-Лейхсенрінг), [3]. Однак ноосферна освіта як біоадекватна методика належним чином не розглядаються з позиції формування автентичного досвіду та залишкових знань. Вчені не намагаються пояснити цей феномен, ґрунтуючись на закономірностях співвідношення категорій одиничного, особливого і загального в пізнавальній діяльності студентів. Крім того, не розроблені технології їх формування. Тому метою дослідження є перевірка змісту визначення «ноосферна освіта» та розробка технології адаптації до викладання у студентів вищих навчальних закладів. Об'єктом дослідження є процес реалізації практики ноосферної освіти студентам вищих навчальних закладів. Предмет дослідження: технології формування ноосферних уявлень у студентів за допомогою природовідповідного підходу. Гіпотеза дослідження: формування ноосферних уявлень у студентів вищих навчальних закладів буде більш ефективним, якщо буде розроблена технологія, заснована на співвідношенні категорій одиничного, особливого і загального в умовах природи як середовиществорюючої системи. Відповідно до мети і гіпотези дослідження були сформульовані наступні цілі: 1) пояснити зміст категорій «ноосферна освіта» для студентів вищих навчальних закладів, заснованих на категоріях одиничного, особливого та загального в умовах природної середовиществорюючої системи; 2) визначити критерії, методи та рівні формування ноосферних уявлень у студентів вищих навчальних закладів.

Досягнення мети пов'язане з теоретичним аналізом основного напрямку дослідження, який продемонстрував, що вчені ідентифікують різні аспекти визначення ноосферної освіти та ноосферного розвитку. Деякі автори розглядають це як рівень знань, який дозволяє визначити ноосферу як новий етап еволюції живої матерії, як перехід еволюції від її біологічної фази до соціальної та духовної (Андреолетті, Торренго, Вернадський), [2–3, 5]. Інші автори розглядають це як освітню діяльність студентів, спрямовану на розуміння ноосферної екології з точки зору єдності людини, природи, Всесвіту, простору та часу (Фарр, Верхаверт). У порівнянні з традиційними підходами, ми розглядаємо це визначення, засноване на співвідношенні одиничного, особливого і загального, і визначаємо його як вищу форму чуттєвого осягнення світу (одиничне), яка містить ноосферні узагальнення (загальне), інтерпретовані через творчу мову мистецтва і емоційно забарвлене ставлення до індивідууму до життя (особливе).

Особливе визначається у співвідношенні із загальним і одиничним забезпечує перехід від тези до анти тези, а від них — до синтезу — опис основних особливостей ноосферної освіти студентів. Загальне характери-

зується як поєднання певних груп об'єктів, індикаторів, зв'язків, які допомагають ідентифікувати ноосферні закономірності в пізнанні природи, світу, Всесвіту і людства [4]. Ці категорії дозволяють глибше зрозуміти ноосферне значення об'єктів дослідження та врахувати справжній контекст освіти. Основним методом вивчення цього явища є освітній експеримент, який проводиться з метою вивчення причинно-наслідкових зв'язків і включає моделювання та активний вплив на процес формування ноосферних уявлень за допомогою технології. Були визначені наступні критерії формування ноосферних уявлень у студентів: образність, емоційність, оригінальність і абстрактність. Їх вибір обумовлений визначенням «ноосферних уявлень» і представленими в ньому одиничними, особливими і загальними категоріями. До кожного критерію були застосовані відповідні методи. Критерій уяви характеризується здатністю виділяти одиничне, пов'язане з яскравим, мальовничим і виразним описом і зображенням ноосферних об'єктів. Методи, які застосовуються до цього критерію, були бали, накопичені всіма студентами. Невербально, кількісні характеристики сили емоцій оцінювалися за шести бальною шкалою: x1 (дуже сильний, яскравий); x2 (середній); x3 (не дуже сильна); x4 (не дуже слабкий); x5 (слабка); x6 (дуже слабкий). Емоційні оцінки та судження визначалися за допомогою 12 пар прикметників, які виражають емоційний стан студентів. Обрано такі дескриптори (показником якості адекватності було відношення найвищого показника адекватності в балах — 3 бали — до загального балу):

1. Красивий 3+2+1-1-2-3 Простий
2. Веселий (радісний) 3+2+1-1-2-3 Сумний
3. Добрий 3+2+1-1-2-3 Злий
4. Яскравий (дзвінкий) 3+2+1-1-2-3 Нудний
5. Світлий 3+2+1-1-2-3 Темний
6. Тихий 3+2+1-1-2-3 Гучний
7. Теплий 3+ 2+1-1-2-3 Холодний
8. М'який 3+2+1-1-2-3 Грубий
9. Ніжний 3+2+1-1-2-3 Різкий
10. Легка вага 3+2+1-1-2-3 Важкий
11. Приємний 3+2+1-1-2-3 Неприємний
12. Дивовижний 3+2+1-1-2-3 Звичайний

Вираз, який використовується для його опису — 0,5 бала, тваринний світ і передача його емоційного стану за допомогою виразних засобів — 0,75 бала, багатство абстрактних духовних понять і цінностей як єдність аудіо– та візуальних образів — 1 бал. Критерій Абстракції визначається здатністю знаходити загальне, аналізувати і узагальнювати ноосферні

показники, визначати основну ноосферну ідею запропонованої ситуації, осягати її духовну, етичну та естетичну цінність. Головна ноосферна ідея, що визначає власну позицію визначає виразні засоби, які дозволяють осмислити ситуацію, яка має місце. На основі всіх критеріїв були визначені чотири рівні сформованості ноосферних уявлень у студентів вищих навчальних закладів: високий, вище середнього, середній і низький — відповідно 25–30, 20–24, 15–19 та 0–10 балів.

Структурно-функціональний компонент технології включав форми, методи і засоби формування ноосферних уявлень у студентів через активи в процесі реалізації авторської програми. Основними видами практичних занять були колективні, групові та індивідуальні заняття. В процесі реалізації авторської програми студенти розробили двокомпонентні та трикомпонентні інтегровані завдання для своїх однокласників, де вони включали різні ступені взаємодії видів діяльності; створили проекти, такі як “ноосферна ідея єдності у творчості відомих особистостей України та світу. У процесі реалізації авторської програми використовувалися такі активні методи навчання: дослідницький (спостереження), вербальний і невербальний, творчий (теорія рішення винахідницьких завдань, монотипія для опису природи, кейс-метод).

Формування знань у студентів за традиційного підходу за всіма критеріями на визначальному етапі експерименту було на середньому і низькому рівнях. Впровадження ноосферної освіти як біоадекватної методики за всіма критеріями спровокувало зміни — результати були отримані на високому, вище середнього і низькому рівнях, що свідчить про ефективність розробленої технології формування ноосферних уявлень у студентів вищих навчальних закладів, заснованих на категоріях одиничного, особливого і загального. Генезис предмета дослідження дозволив уточнити зміст ноосферних уявлень у студентів вищих навчальних закладів, заснованих на категоріях одиничного, особливого і загального, і розглянути це явище як вищу форму чуттєвого відображення світу, що містить в собі можливість ноосферних узагальнень, які розглядаються через творчу мову науки та емоційно забарвлене ставлення індивіда до життя. Їх специфіка визначалася розумінням ідеї єдності людини і природи, світу, космосу.

Результати, отримані на визначальному етапі експерименту, дозволяють зробити висновок, що вони залежать від здатності студентів: а) образно і виразно описувати ноосферні об’єкти і явища, характеризувати особисте ставлення студента до ноосферних явищ, у зв’язку з інтенсивністю вираження емоцій і почуттів, на основі виявлення однини; б) створювати унікальні, яскраві образи, пов’язані з їх унікальністю і суб’єктивним баченням проблеми студентом; в) проаналізувати і узагальнити показники

ноосферизму, ґрунтуючись на проявах загального. Були визначені наступні критерії: уява, емоційність, оригінальність, абстракція; були використані відповідні методи і визначені рівні (високий, вище середнього, середній, низький), що дало можливість глибоко і всебічно вивчити ноосферні уявлення студентів. В межах експерименту виявлені закономірності співвідношення одиничного, особливого і загального в ноосферних прозоріннях студентів. В основному студенти виділяли однину, дещо більш поширену і найменш особливість. Це пов'язано з їх непідготовленістю до систематизації та узагальнення чуттєвих образів, здатністю до самостійної творчої та дослідницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Butuzova L., Dmitrieva. S., & Plotnikova, M. Psychological Perception Of Foreign-Language Periodicals And Videos By Adults Learning Foreign Language. *Herald of Kiev Institute of Business and Technology*. 2020. 43 (1). P. 26–33. DOI: <https://doi.org/10.37203/kibit.2020.43.04>
2. Курмишев Г. В., Ходаківський Є. І., Іванюк О. В., Плотнікова М. Ф. Світобачення в ноосферній освіті. *Наукові горизонти*. 2018. № 5 (68). С. 24–31.
3. Ноосферна освіта: науково-методологічні основи і вітчизняна практика : навч.-метод. посіб. / за наук. ред. Г. В. Курмишева. Житомир : Рута, 2017. 148 с.
4. Плотнікова М. Ф. Ноосферна освіта — біоадекватна методика в освіті та вихованні. *Викладання економічних дисциплін в умовах глобалізації та європейської інтеграції України* : зб. мат. міжнар. наук.-метод. конф., Харків, 02 червня 2017 р. Харків, 2017. С. 21–22.
5. Васильєв М. Л., Грабар І. Г., Молодецька С. В., Плотнікова М. Ф. Родова садиба: економіка, технології, комунікації, екологія : навч. посіб. Житомир : Рута, 2017. 272 с.

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД І ВИКЛИКИ

Пономарьова Н. О.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті визначено можливості здійснення профорієнтаційної роботи зі школярами закладами вищої педагогічної освіти з урахуванням особливостей взаємодії з усіма агентами впливу на професійне самовизначення сучасного школяра. Встановлено, що потужний ефект профорієнтаційної роботи закладів вищої педагогічної освіти дає сполучення таких факторів: забезпечення змістовного наповнення профорієнтаційної інформації; систематичність проведення в офлайн та онлайн-форматах; особиста участь усіх співробітників закладу освіти.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, заклади вищої освіти, заклади вищої педагогічної освіти, форми профорієнтаційної роботи, профорієнтаційна інформація.

The article defines the possibilities of career guidance work with schoolchildren by institutions of higher pedagogical education, taking into account the peculiarities of interaction with all agents of influence on the professional self-determination of modern schoolchildren. It has been established that the powerful effect of career guidance work of institutions of higher pedagogical education is provided by a combination of the following factors: provision of meaningful content of career orientation information; systematic conduct in offline and online formats; personal participation of all employees of the educational institution.

Keywords: career guidance work, institutions of higher education, institutions of higher pedagogical education, forms of career guidance work, career guidance information.

Професійна орієнтація в Україні — предмет постійної уваги науковців, навколо професійної орієнтації завжди була зосереджена низка психолого-педагогічних досліджень і відбувалися спроби вибудовувати її систему на державному рівні. Водночас, протиріччя між наявністю різнопланових теоретичних розвідок та відсутністю технологій їх ефективної практичної реалізації й досі залишається невирішеним. Україна є частиною глобального світу і разом з ним проходить період трансформації суспільних та економічних відносин, які призводять до значних змін на ринку праці. А зміст та організаційна система функціонування професійної орієнтації завжди визначалися поточними суспільними вимогами і запитами [1, с. 24].

Мета статті — визначити можливості здійснення профорієнтаційної роботи зі школярами закладами вищої педагогічної освіти з урахуванням особливостей взаємодії з усіма агентами впливу на професійне самовизначення сучасного школяра.

Професійна орієнтація складне і багатопланове явище, яке може розглядатися, як зазначають дослідники, у психолого-педагогічному, медико-біологічному та соціально-економічному аспектах. Згідно із сучасними науково-педагогічними поглядами, під професійною орієнтацією у загальноосвітній школі розуміють цілеспрямовану діяльність, метою якої є підготовка учнів до самостійного вибору професії відповідно до їх нахилів, інтересів, фізичних та інтелектуальних здібностей з урахуванням потреб ринку праці [1, с.114].

Вагомим фактором такої діяльності є її опора на наукові уявлення щодо сутності професійного самовизначення, становлення й особливості особистісного розвитку людини. Дослідження хронології основних етапів розвитку системи професійної орієнтації в Україні в аспектно-історичній ретроспективі засвідчило, що теорія та практика професійної орієнтації — це віддзеркалення особливостей суспільного розвитку [2, с. 73–75].

Сучасна профорієнтація школярів — це не тільки їх інформування «про професії та ринок праці», сьогодні це системна підготовка випускників шкіл до самостійного та свідомого вибору професії та розуміння його наслідків.

За даними багаторічних спостережень значна кількість випускників шкіл витрачають час на здобуття освіти й опанування професій, за якими вони ніколи не будуть працювати, які не затребувані, не відповідають їхнім здібностям і не дають можливості подальшого професійного та часто й особистісного розвитку. Система професійної орієнтації, як загальновизнано, має невисоку ефективність. Криза професійної орієнтації відчутна на різних рівнях — на рівні особистості, родини, на рівні закладів освіти, на ринку праці, і для суспільства в цілому. Однак, саме тому на кожному з рівнів усім зацікавленим слід зробити крок від констатації цього факту до його усвідомлення та подолання.

Із огляду на те, що саме у шкільному віці відбувається формування індивідуального світосприйняття молодшої людини, її соціальне становлення і самоствердження, то саме цей період постає визначальним у професійному самовизначенні молоді. Щодо практики профорієнтаційної роботи зі школярами, то в цей період найбільш актуальною для них постає діяльність, пов'язана із професійною інформацією, професійною діагностикою та консультуванням. Пов'язано це із специфікою професійного самовизначення школярів у різні вікові періоди їх розвитку.

Але, слід зауважити, що на професійне самовизначення школяра суттєво впливають також батьки та оточення, суспільна думка; заходи державної політики; профільні заклади вищої освіти; роботодавці. Усі вони є активними та зацікавленими агентами впливу у професійній орієнтації.

Особливі можливості з точки зору взаємодії з названими агентами впливу у проведенні профорієнтаційної роботи зі школярами мають заклади вищої педагогічної освіти.

Передусім, заклади вищої педагогічної освіти мають прямі контакти з роботодавцями, освітніми установами різних рівнів, які водночас працюють цільовою аудиторією — здобувачами освіти-потенційними абітурієнтами. І через налагоджену систему співпраці заклади вищої педагогічної освіти мають усі можливості широкого розповсюдження профорієнтаційної інформації. З іншого боку, заклади вищої педагогічної освіти напряму взаємодіють із учителями. Проведена нами робота дозволила виокремити низку унікальних функцій, які виконує учитель у профорієнтаційній роботі (інформаційно-орієнтуючу, діагностуючу, консультуючу, організаційну, функцію орієнтації в медіа-просторі, спрямовуючу та координуючу [1, с. 225]). Зміст цих функцій дозволяє залучати учителів до системної профорієнтації на педагогічні спеціальності. Також і студенти закладів вищої педагогічної освіти не тільки майбутні а й у багатьох випадках діючі вчителі, як також мають активно залучатися до професійної орієнтації школярів. У цьому ракурсі в сучасних умовах інноваційним та значущим з точки зору інтересу закладів вищої освіти у профорієнтаційній інформації постає, зокрема, використання засобів корпоративної ідентичності, рекламних та брендових матеріалів, створення та використання яких доцільно виконувати як на університетському рівні, так і на рівні факультетів та спеціальностей.

Профорієнтаційна робота закладів вищої педагогічної освіти вибудовується за траєкторією взаємодії рівнів Університет-Факультет-Кафедра.

Тут не втрачають свої цінності традиційні форми профорієнтаційних заходів закладів вищої педагогічної освіти:

- участь у загальноуніверситетських, міських та обласних профорієнтаційних заходах для школярів та молоді, Днях відкритих дверей;
- проведення онлайн та офлайн екскурсій, тематичних профорієнтаційних майстер-класів та тренінгів;
- організація роботи предметних гуртків для школярів;
- залучення школярів до позанавчальних предметних заходів;
- організація рекламних акцій «Студент на один день» та інших;

- проведення профорієнтаційних бесід зі школярами, батьками, вчителями на базі закладів середньої освіти;

- робота підготовчих курсів до ДПА/ЗНО/НМТ.

Зауважимо, що останні роки профорієнтаційна робота відбувається переважно дистанційно — в онлайн-форматі. Це суттєво розширює коло залучених до неї, активно впливає на батьків. Тому особливо перспективними тут виявляються:

- робота веб-представництв університетів, факультетів, кафедр із розміщенням якісного контенту профорієнтаційної тематики;

- розробка та поширення в інтернеті профорієнтаційних рекламних оголошень, презентацій, роликів тощо;

- участь університетів, факультетів, кафедр у інтернет-спільнотах для поширення профорієнтаційної інформації та формування власного іміджу;

- проведення університетських, факультетських, кафедральних онлайн-заходів для абітурієнтів та батьків;

- участь у масових онлайн-профорієнтаційних заходах.

Науково-педагогічні працівники незалежно від фаху мають особливу психолого-педагогічну підготовку, тому як ніхто інший можуть залучатися до профорієнтаційної роботи і вона розглядається як складова їх професійної педагогічної діяльності. Разом із тим, вона є дуже ресурсомним обов'язком до виконання. Ефективна профорієнтаційна робота співробітників потребує мотивуючої та роз'яснювальної роботи, спеціальної методичної перепідготовки, створення умов для систематичності та робочої «рутинності» впровадження, обміну досвідом та заохочення співробітників.

Робота закладів вищої педагогічної освіти зі школярами з професійної орієнтації за умов її змістовної побудови та відходу від практики профагітації — корисна та потрібна усім суб'єктам цього процесу. Потужний ефект профорієнтаційної роботи закладів вищої педагогічної освіти має дати сполучення таких факторів: забезпечення змістовного наповнення профорієнтаційної інформації; систематичність проведення в офлайн та онлайн-форматах; особиста участь усіх співробітників закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Пономарьова Н. О. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів інформатики до профорієнтаційної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2018. 570 с.
2. Пономарьова Н. О. Етапи становлення системи професійної орієнтації в Україні в аспектно-історичний ретроспективі. *Новий колегіум*. 2020. Вип. 1. С. 73–85.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ВИХОВНИХ СИТУАЦІЙ

Попова О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті наголошується на актуальності проблеми формування в підлітків моральної стійкості як одного з провідних завдань духовного розвитку зростаючої особистості. Автором презентовано виховні ситуації різних типів (ситуації несподіванки, конфліктотвірні ситуації з моральними колізіями та ін.) як ефективний засіб формування моральної стійкості підлітків.

Ключові слова: підліток, моральна стійкість, виховна ситуація, формування.

The article emphasizes the relevance of the problem of forming moral stability of teenagers as one of the leading tasks of the spiritual development of a growing personality. The author presents educational situations of various types (situations of surprise, conflict-creating situations with moral collisions, etc.) as an effective means of forming the moral stability of adolescents.

Keywords: teenager, moral stability, educational situation, formation.

Виховання особистості, її духовний розвиток необхідно передбачає формування в неї моральної стійкості. Така постановка питання пов'язана з тим, що в сучасному суперечливому світі, який швидко змінюється, людина може жити і функціонувати за нормами моралі лише володіючи здатністю добувати, пізнавати, переробляти і вибірково засвоювати інформацію, робити моральний вибір, мати моральні переконання, уміти адаптуватися до нових соціальних і психологічних реалій як у суспільстві і державі, так і в найближчому соціальному оточенні та своїй власній долі. Саме моральна стійкість як одна із стрижневих характеристик особистості визначає спосіб її орієнтації в системі соціальних цінностей, відображає таку життєву позицію, за якою поведінка людини детермінується суспільно значущими цілями і моральними нормами.

Іншими словами, людині необхідно мати певний внутрішній стрижень, стійке особисте ядро, світогляд, соціальні та моральні переконання. У іншому випадку кожний надлом розвитку суспільства і держави, поворот індивідуального життєвого шляху може призвести до невротичних реакцій, дезадаптації, до моральної деградації тощо. У складний час, який переживає наразі наша країна, з урахуванням викликів суспільства в умовах війни означена проблема значно загострилась [4].

Особливу значущість проблема формування моральної стійкості набуває для учнів підліткового віку, який є найважливішим періодом у житті людини, відповідальним етапом у становленні вихованця як особистості, періодом формування в нього переконань, вироблення ставлень до навколишнього світу, усвідомлення свого місця в ньому. Напружений пошук сенсу життя, активне прагнення зрозуміти та усвідомити себе як особистість, несформовані світоглядні установки роблять підлітка вразливим для негативних впливів довкілля [1; 2].

У науковій літературі стійкість розкривається через мінливість, як наслідок руху, що підтримує набутий стан. Стан стійкості особистості пов'язаний із існуванням внутрішніх змін та внутрішньої взаємодії між її компонентами.

В основі стійкості особистості лежать її переконання, життєва позиція. Кількісне накопичення моральної переконаності сприяє формуванню моральної стійкості як нового якісного утворення особистості підлітка.

Вивчення досвіду практичного розв'язання досліджуваної проблеми [1; 2; 3 та ін.], власні наукові розвідки дають підстави рекомендувати для використання в процесі формування моральної стійкості підлітків такі виховні ситуації:

1) ситуації, які спонукають підлітків до виявлення моральної позиції, застосування вольових механізмів у поведінці (ситуації подолання труднощів, прийняття відповідальних рішень; ситуації опанування новими способами діяльності). Такі ситуації дають можливість визначати ведучі мотиви вчинків та поведінки вихованців, рівень сформованості моральної спрямованості тощо;

2) ситуації, які спонукають підлітків до спілкування, взаємодії в колективній діяльності (ситуації допомоги й взаємодопомоги; ситуації співпереживання за успіх загальної справи, змагання й суперництва; ситуації колективного планування, підпорядкування);

3) ситуації, спрямовані на стимулювання емоційно-почуттєвих станів, що збуджують прагнення школярів до виявлення моральних якостей, оволодіння моральними знаннями (ситуації співчуття, співпереживання; ситуації розриву способу і результату дії; ситуації прагнення відповідати улюбленому герою, успіху та інші);

4) ситуації, спрямовані на подолання нерозуміння одне одного. Такі ситуації з'являються, коли, наприклад, виникають звинувачення товариша у злому намірі, обмані, підробці тощо. Вирішення таких конфліктних ситуацій, у яких загострюються негативні переживання, оголюються негативні якості (агресія, жадібність, мстивість тощо), дають можливість покращувати психічний стан особистості, розвивають

у підлітків уміння саморегуляції, емпатійність, толерантність та інші позитивні особистісні новоутворення, які сприяють виробленню моральної стійкості;

5) ситуації несподіванки, які вимагають прояву моральної спрямованості (несподіване питання до учня; спонукання зізнатися у поганому вчинку тощо). Такі ситуації, крім виховного впливу на вихованців, допомагають педагогу виявляти основні негативні якості вихованців (боязкість, невпевненість, боягузливість, несамостійність тощо), а також визначати тип темпераменту, рівень розвитку уяви, мислення вихованців;

6) ситуації обміну думками, під час яких вихованці обмінюються думками про те, що сталося, вислуховують різні точки зору, звертаються за порадами до товаришів, як слід вчинити в тій чи іншій ситуації. Такі ситуації допомагають підліткам переконатися в правильності своєї позиції, своїх переконань, а також навчають самоаналізу, самостійності у прийнятті рішень, аргументації своєї думки, що важливо для прояву моральної стійкості;

7) конфліктотвірні ситуації з моральними колізіями, які передбачають вирішення моральних протиріч. Поняття колізія в такому випадку розглядаємо як зіткнення протилежних поглядів, прагнень, інтересів.

До таких ситуацій, передусім, слід віднести ситуації морального вибору. У житті не завжди бажання людини збігається з її можливостями, коли необхідно поступитися власними бажаннями на користь справ, спрямованих на допомогу інших (наприклад, підліток хоче погратися в комп'ютерні ігри, а батьки звертаються з проханням допомогти у прибиранні оселі). Такі ситуації спонукають підлітків до прояву сили волі, сприяють виробленню моральних установок.

Конфліктотвірні ситуації з моральними колізіями ситуації дають змогу отримати значну інформацію про колектив підлітків і кожного вихованця. У таких ситуаціях утворюються широкі можливості для вивчення:

- моральної спрямованості особистості (наскільки той, хто конфліктує, узгоджує особисті та суспільні інтереси, як враховує думку товаришів, їхню критику на свою адресу, які мотиви участі в конфлікті, чого він досягає тощо);

- здатності учня до самодисципліни, до саморегуляції (уміння тримати себе в руках, регулювання свого гніву, здатність здорово міркувати при суперечці, розбіжностях, вміння стримувати себе при агресивних нападках інших);

- здатності до прояву вольових та інших якостей, які характеризують моральну стійкість підлітків (опірність негативним впливам, самостійність, твердість переконань, вміння відстоювати свою думку з опорою

на моральні і правові норми, принциповість позиції до тих, хто конфліктує, незалежно від особистих відносин);

- ставлення до себе (самокритичність, вимогливість, вміння тримати слово, здатність змінити поведінку після аналізу своїх помилок і невдач, своєї поведінки в конфліктах);

- життєвого досвіду (як використовується позитивний досвід на поточний момент, що практично пропонують учасники конфлікту для його вирішення, чим у такому разі керуються, які інтереси захищають, які зобов'язання беруть на себе).

Отже, сучасне виховання підлітків передбачає не просто різнобічний розвиток їх, а формування особистості, яка характеризується певною системою якостей, у якій моральної стійкості належить одне з провідних місць. Комплексне й систематичне застосування виховних ситуацій сприяє ефективності процесу формування моральної стійкості в підлітків.

Список використаних джерел

1. Булах І. С., Алексєєва Ю. А. Моральне зростання підлітків: сучасні технології консультативної діяльності : навч. посіб. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 223 с.
2. Гузенко Н., Попов В. Застосування виховних ситуацій у процесі досвіду моральної поведінки старших підлітків. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : мат. IV міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. С. 160–167.
3. Попов В. Д. Попов В. Д. Формування моральної спрямованості молодших підлітків у позанавчальній діяльності в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Харків, 2014. 20 с.
4. Превентивне виховання учнів в умовах воєнного стану. 2022. URL: https://znayshov.com/News/Details/preventyvne_vykhovannia_uchniv_v_umovakh_voiennoho_stanu (дата звернення: 20.10.22).

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЧЕРЕЗ НАВЧАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ УКРАЇНСЬКОГО ВІРШУВАННЯ

Похилюк О. М.

кандидат філологічних наук,
Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»,
м. Вінниця, Україна

У статті здійснено спробу проаналізувати ефективність впливу умінь складати віршовані рядки на національно-патріотичне виховання молодого покоління, описано елементи українського поетичного мистецтва та рекомендовано цікаві методичні прийоми навчання складати вірші.

Ключові слова: елементарна теорія віршування, строфа, рима, вірш, методичні прийоми навчання віршуванню.

The article attempts to analyze the effectiveness of the influence of the ability to compose poetic lines on the national-patriotic education of the younger generation, describes elements of Ukrainian poetic art and recommends interesting teaching methods for composing poems.

Keywords: elementary theory of versification, stanza, rhyme, poem, methodical methods of teaching poetry.

Вірші — це результат творчої діяльності, художня мова, організована певним чином, особлива емоційно забарвлена форма вираження думки. Вірш часто розуміють як послідовність слів, що відрізняються наявністю ритму й співзвуччя.

Мета статті — на основі аналізу елементів українського поетичного мистецтва та технік складання віршованих рядків надати методичні рекомендації щодо навчання складання віршів в духовно-патріотичному вихованні молодого покоління.

Щоб зрозуміти, як складати вірші, необхідно знати елементарні правила. Важливою ознакою поезії є наявність рими. Будується вона найчастіше на співзвуччі в закінченнях слів. При написанні потрібно дотримуватися дотримання віршованого розміру й структури строф. Це певний порядок, у якому розміщуються в стопі наголошені й ненаголошені склади. Для людей, які знають, як скласти вірш, абсолютно очевидно, що дуже важливо дотримуватися одного ритму, щоб не збиватися з нього.

Також при написанні вірша необхідно особливу увагу приділяти структурі. Строфа — це певна кількість рядків, об'єднаних спільною римою. Як правило, кожна строфа є завершеною смисловою одиницею і являє собою одне або декілька закінчених речень. Найчастіше використовуються строфи, що складаються з чотирьох рядків. Найбільш поширеними

є паралельне й перехресне римування. У першому випадку римуються між собою перший і третій, другий і четвертий рядки. У другому варіанті римуються перший і другий, третій і четвертий рядки.

Іншими словами, вірші — це емоції, одягнені в слова. Наведемо кілька порад, які допоможуть зрозуміти, як складати вірші. Спочатку рекомендується визначитися з темою, оформити основну думку та ідею, яку хочеться відобразити у творі. Потім потрібно вибрати ритм і розмір. Деяким людям набагато простіше скласти вірші на задані рими. Ритм повинен відповідати темі, настрою, емоційному стану.

Важливим моментом є наявність уяви, тому потрібно спробувати абстрагуватися від навколишньої реальності або, навпаки, зануритися в неї, якщо лірика цього вимагає. Для того щоб зрозуміти, як складати вірші, людина повинна вміти спостерігати, помічати й виділяти все цікаве, яскраве, вражаюче, вміти добирати виразні слова.

Коли готова основа, можна приступати до створення вірша, трансформації душевного пориву в логічний твір.

Через деякий час після написання твору важливо подивитися на нього якби з боку, оцінити, скоригувати. Це повинні робити автори самі. Складені вірші повинні бути гармонійними, емоційними. У результаті має вийти якісний продукт поетичної творчості, створений за допомогою емоційного сприйняття й логічного осмислення та заснований на наукових знаннях про техніку віршування.

Навчитися писати вірші може не кожен. Часто можна почути, що поетами народжуються й що ніяке навчання не може допомогти. Відомо, що існують вроджені особливості чуттєвого сприйняття, які сприяють досягненню успіхів в поетичній діяльності. Але при цьому вважається, що подібною обдарованістю володіють багато людей. Основним доказом є те, що більшість дітей і підлітків тяжіють до написання віршів. Але з віком цей потяг слабшає або зникає зовсім. У будь-якому випадку вчити складати рими слід починати з раннього віку.

Перше знайомство дитини з поезією відбувається в молодшому дошкільному віці. З народження малюк чує перші віршовані твори. Як правило, це народна творчість: колискові, пестушки, потішки тощо. Малюк ще не здатний зрозуміти сенс, але він вже знайомиться з красою рідної мови, її мелодійністю, вчиться відчувати риму й розмір. Потім відбувається знайомство з дитячими віршами. Для першої зустрічі з поезією необхідно вибирати тільки хороші, якісні твори.

Переваги навчання віршуванню можна виокремити таким чином:

1) дитина стане краще розуміти словотворення й вільно складати речення, зокрема й складні;

2) дитина оцінить і полюбить свою рідну мову;

3) діти охоче йдуть на контакт зі своїми батьками (вихователями, вчителями) під час подібних навчальних ігор: підібрати риму до слова — це складне, але дуже цікаве заняття;

4) пошук рим розвине уяву й логічне мислення дитини, зміцнить і поліпшить її пам'ять, позитивно вплине на її виховання.

Практичні завдання «знайди риму» необхідні для дитини також тому, що:

1) дитина буде радісною та задоволеною, оскільки нові для неї слова, представлені цікаво й пізнавально для дитячої психології;

2) мислення дитини розвивається під час виконання вправ — добір рими до слів;

3) роздуми над новими словами, почутими у віршах, та їх поєднання (слова в риму) розвивають кругозір малюка;

4) чим більше та частіше дитина буде чути римовані рядки, тим раніше та яскравіше вона стане висловлювати свої думки й розвиватиме свою фантазію.

У маленької людини буде розвиватися вміння відчувати прекрасне, цінувати красу, в чому б вона не проявлялася — у віршах, словах чи у світі, що оточує її, який в свою чергу відбивається в простих і легких римах. Згодом знайти риму до слова буде цікаво дитині самостійно, поза занять.

Для того щоб допомогти дитині навчитися писати вірші, рекомендується кілька вправ. Наприклад, гра в риму. Мама, читаючи знайомий віршик, зупиняється в кінці рядочка, даючи можливість дитині самій закінчити його, вимовити знайоме слово. З віком, коли словниковий запас малюка стає все ширше, гра в рими відбувається аналогічним чином, з тією лише різницею, що підбираються незнайомі твори. Важливо, щоб слова були зрозумілі дитині, а співзвуччя були простими, легко вгадуваними. Для цих самих цілей чудово підходять загадки у віршованій формі, де відгадки є заримовані. Подібні заняття будуть підштовхувати юного поета до власної творчості.

Для того щоб отримати більше досвіду й попрактикуватися в написанні віршів, існує літературна гра — буриме. Суть її полягає в тому, що необхідно скласти вірші на задані рими. Слова намагаються підбирати важко поєднувані, часом навіть несподівані. У рідкісному випадку їх дозволено відмінювати, міняти місцями. Іноді завдання ускладнюється ще прив'язкою до певної тематики. Найчастіше твори виходять легкими, жартівливими. Підходить гра для людей будь-якого віку.

Також цікавою та запальною є ще одна гра в рими. Гравці записують одне й те саме слово, а потім протягом 3-5 хвилин кожен добирає до цьо-

го слова рими. Виграє той, хто напише найбільше слів, які римуються. Обрати слід іменник або прикметник, а не дієслово, бо римувати дієслово легко.

При написанні вірша важливо пам'ятати, що в кожному творі рима повинна бути оригінальною. Якщо раптом не виходить знайти співзвучні слова, варто перефразувати речення, поміняти рядки місцями. Що ж стосується віршованого розміру й структури строф, тут вже автор має право вибирати те, що відповідає його бажанням, настрою.

Для тих, хто не знає, як скласти вірш, але дуже хоче навчитися, існує величезна безліч програм і сайтів-помічників. Скориставшись ними, можна підібрати співзвучне слово, знайти недоліки й помилки в своїх творах. Коли ми складаємо вірші самі, ми збагачуємо свій внутрішній світ. На самому початку поетичної творчості можна вдаватися до допомоги таких ресурсів і програм, але в подальшому зловживати ними все ж не варто. Адже кожен автор повинен мати власний неповторний стиль, а не користуватися шаблонними заготовками.

Отже, як складати вірші, важко пояснити людині, яка ніколи подібним не займалася. Тому найкраща порада, яку ми можемо дати: просто візьміть ручку, листок паперу й спробуйте створити свій перший поетичний твір.

Список використаних джерел

1. Домбровський В. Українська стилістика й ритміка. Українська поетика. Дрогобич : Відродження, 2008. 488 с.
2. Похилюк О. М. Елементарна теорія віршування. Вінниця : Твори, 2022. 100 с.
3. Словник-довідник літературознавчих термінів / упор. О. В. Бобир, В. Й. Буденний, О. Б. Мамчич, Н. П. Нікітіна ; за ред. О. В. Бобири. Чернівці : ФОП Лозовий В. М., 2016. 132 с.
4. Ткаченко А. О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства : підр. для студ. гум. спец. вищ. навч. закладів. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У ДИТИНИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Прибора Т. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

У статті на основі досвіду Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка охарактеризовано підготовку майбутніх педагогів до розвитку емпатії у дітей. Звертається увага на універсальний та індивідуальний підходи до формування педагогічної емпатії та методи і технології, які в межах них використовуються.

Ключові слова: емпатія, емпатійна педагогічна дія, дисципліни професійного циклу, початкова освіта, дошкільна освіта.

The article presents an analytic review of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University experience in preparing future specialists for the development of child's empathy. Much attention is paid to the universal and individual approaches to the formation of pedagogical empathy and methods and technologies within them.

Keywords: empathy, empathic pedagogical action, professional training courses, pre-school education, primary school education.

Останні роки були важкими для української педагогіки. Потрібно було шукати новий підхід до виховання як майбутніх педагогів, так і підростаючого покоління. В умовах пандемії COVID-19 та війни на перший план вийшли проблеми фізичного та соціально-етичного виховання. Актуальності набула дихотомія «добро-зло», «правда-кривда», «духовність-прагматизм», «альтруїзм-егоїзм», «шляхетність-нищість». Відповідно перед вищою освітою постало важливе завдання підготувати гуманного, толерантного, мотивованого, діяльнісного і активного фахівця здатного розуміти внутрішній світ особистості і за необхідності надати необхідну допомогу.

Проблема розвитку емпатії є не новою. Поняття, види та механізми емпатії досліджували Г. Андрєєва, М. Барнетт, Т. Гаврилова, Г. Діно, Л. Журавльова, О. Кайріс, Л. Кінг, Т. Коломієць, О. Кононко, Мак-Дугалл В, Пашукова Т. І., К. Роджерс, Е. Тітчер, Дж. Ховард, В. Філатов, І. Юсупов.

Не дивлячись за значну кількість досліджень з даної проблеми, особливості підготовки майбутніх педагогів до розвитку емпатії у дітей не висвітлювались.

Мета статті полягає у характеристиці особливостей підготовки майбутніх педагогів, які навчаються за освітніми програмами 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта», до розвитку емпатії у дітей.

Підготовка майбутніх педагогів до розвитку емпатії у дітей під час навчання за програмою 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» спрямована у двох напрямках: формування якостей педагога, необхідних для прояву емпатії у педагогічних умовах та формування необхідних професійних компетентностей для навчання дітей емпатії.

Під час навчання за освітніми програмами здобувачі удосконалюють емоційний, когнітивний та дійовий компоненти педагогічної емпатії [2].

Визначення рівня педагогічної емпатії серед студентів першого курсу дало змогу зробити висновок, що не у всіх студентів сформовані дві форми емпатії (співпереживання та співчуття), зокрема співчуття — складніша форма, що опосередковується моральними знаннями, потребує подальшого розвитку і полягає у «переживанні почуттів партнера, що не співпадають із власними» [1].

Навчання в університеті є часом усвідомленням особистої індивідуальності та остаточного утвердження ціннісних орієнтацій, тому так важливо надати їм окрасу емпатійності.

На розвиток емпатії і як її прояву емпатійної педагогічної дії — «специфічної активності вчителя, яка проявляється у формі емпатійного контакту вчителя з учнем і являє собою структуру, кожен компонент якої містить емпатійну складову» [1, с. 10], впливає вивчення дисциплін педагогічного циклу: «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Дидактика», «Основи педагогічної ергономіки», «Історія педагогіки (загальної та дошкільної)», «Педагогічні технології навчання в початковій школі», «Методика виховної роботи», «Освіта ХХ ст.», «Робота вчителя з батьками учнів», «Основи педагогічної майстерності», «Імідж сучасного педагога», «Дитяча література», «Культура мовлення та виразне читання», «Художня праця та образотворча діяльність з методикою викладання» тощо [3].

Логіка розташування у навчальному процесі перерахованих дисциплін та їхній контент спрямований на те, щоб після завершення навчання на бакалаврському рівні в кожного студента відбувся перехід від співчуття і розуміння життєвої ситуації до активної діяльності, з метою допомоги дитині у подоланні перешкод зі збереженням її активності і високого рівня емоційного настрою. При чому допомога в подоланні перешкод полягає у фасилітативному впливові на вихованця. Як бачимо, кінцевим результатом передбачається конативна складова педагогічної емпатії [1, с. 9].

До того ж, важливо врахувати той факт, що без емпатійного елемента кожна педагогічна дія залишається незавершеною, оскільки вона не впли-

ває на внутрішній світ вихованця, що знижує якість і ефективність педагогічної діяльності [1, с. 10].

В процесі викладання дисциплін фахової підготовки поєднується два підходи до формування педагогічної емпатії: універсальний та індивідуальний.

Універсальний підхід передбачає застосування кейсметоду (case-study) з метою створення педагогічних ситуацій, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту і компетентностей студентів вцілому і, зокрема, емпатії. Особливість цього підходу полягає в тісному поєднанні теоретичних і практичних компонентів професійної підготовки, що призводить до формування у здобувачів знань через призму практичного досвіду, здобуття творчої самостійності для професійної самореалізації, що дає змогу поступово удосконалити формування трьох складових емпатії: емоційної, когнітивної і конативної.

Метод доповнюється дискусіями, самостійною роботою та завданнями спрямованими на самодіагностику з метою кращого пізнання себе [2].

Остаточне відпрацювання здобувачами техніки емпатійного реагування відбувається під час проходження практик у закладах освіти України (в умовах воєнного стану виробничі практики дозволили проходити студентам за кордоном). Навчальні і виробничі практики дозволяють накопичити практичний досвід емпатії, створюється можливість для реалізації педагогічної емпатії.

Індивідуальний підхід передбачає врахування, з одного боку, особливостей роботи з конкретною групою, а з іншого, індивідуальних особливостей кожного студента. Засобами розвитку емпатії стають тренінгові вправи, «круглі столи», використання елементів театральної діяльності, ділові ігри та самостійна пошукова діяльність з даної проблеми.

Отже, формування педагогічної емпатії в закладі вищої освіти реалізується через викладання дисциплін професійного циклу. Універсальний та індивідуальний підходи до формування педагогічної емпатії дають змогу реалізувати індивідуально-диференційований підхід у вихованні студентської молоді даного емоційного процесу.

Список використаних джерел

1. Кайріс О. Д. Розвиток емпатії у професійному становленні студентів вищих педагогічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002. 19 с.
2. Коломієць Т. В. Особливості емпатійної міжособистісної взаємодії в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса : ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського», 2015. 21 с.
3. Прибора Т. О. Естетичні можливості дисциплін професійної підготовки майбутнього педагога. *Наукові записки ЦДПУ ім. В. Винниченка. (Серія: Педагогічні науки)*. 2021. № 96. С. 140–148.

ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЙНО-РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Ревенко І. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито актуальність проблеми формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі, визначено суть цього феномену. Представлено концепцію формування досліджуваної якості в здобувачів мистецьких спеціальностей, яка містить взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретичний, технологічний.

Ключові слова: емпатія, рефлексія, емпатійно-рефлексивна культура, майбутні вчителі, мистецька освітня галузь.

The article reveals the relevance of the problem of forming an empathetic and reflexive culture of future teachers of art education, and defines the essence of this phenomenon. The concept of formation of researched quality in students of artistic specialties is presented, which contains interrelated concepts: methodological, theoretical, technological.

Keywords: empathy, reflection, empathetic and reflexive culture, future teachers, art education branch.

У контексті відродження національних духовних цінностей та переосмислення ролі вчителя особливої актуальності набуває проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів мистецької освітньої галузі як носіїв і передавачів загальнолюдських цінностей і культурних традицій молоді, діяльність яких спрямована на закладення основ культури молодого покоління, збагачення на цій основі духовності та творчого потенціалу особистості.

Мета статті — визначити суть емпатійно-рефлексивної культури та дослідити проблеми формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі.

Нагальною потребою суспільства на сучасному етапі його розвитку є створення атмосфери духовності, гуманності взаємовідносин. Зближенню людей, їхньому взаєморозумінню сприяють добрі, чуйні, уважні взаємини між ними, прояв причетності до проблем ближнього, чуйність, співчуття і співпереживання. Особливо прояв указаних якостей важливий у діяльності вчителя мистецької освітньої галузі.

Необхідною умовою гуманізації освіти, у тому числі мистецької, є організація оптимального педагогічного спілкування — такого спілкуван-

ня вчителя з учнями в процесі навчання, що дає можливість забезпечити ефективність діяльності педагога, його вплив на учнів [2]. Реалізація вказаної умови залежить від сформованості емпатійно-рефлексивної культури вчителя. Проте, як свідчать результати сучасних досліджень, рівень сформованості вказаної культури в майбутніх учителів мистецької освітньої галузі є недостатнім.

Зазначимо, що більшість проблем виникає саме через невміння вчителя співпереживати учню, співчувати йому, стати на його позицію, виявляти доброзичливість, почуття причетності до всіх «перемог» і «поразок» вихованця, прислухатися до його переживання, осмислювати психологічний стан учня і власне почуття співпереживання, тобто через відсутність у педагога якостей, що складають його емпатійну культуру [1; 3].

Забезпечити емпатійність діяльності вчителя можливо лише на підставі педагогічної рефлексії. Отже, емпатійність і рефлексія в діяльності педагога знаходяться в тісному, нерозривному діалектичному зв'язку. Тож вважаємо необхідним розглядати проблему формування саме емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі, яку визначаємо як інтегративну професійну якість особистості педагога, що виявляється у здібності емоційно-почуттєво відгукуватися на переживання учня, розпізнавати думки і почуття учнів, піддавати рефлексії події і поведінку, осмислювати їх і відповідно до цього будувати свої відносини з учнями, передбачаючи їхню точку зору і зважаючи на їхні потреби, інтенси, внутрішню позицію.

Проблему професійної підготовки майбутнього вчителя, зокрема майбутнього вчителя мистецької освітньої галузі, формування його як соціально активної, професійно компетентної особистості досить широко висвітлено у психолого-педагогічних дослідженнях сучасних науковців.

За нових соціально-економічних умов об'єктивно посилюється значення наукових розробок, що впливають на системну впорядкованість освітніх процесів, а також створюють можливість їх прогностичного моделювання й успішного управління ними. Так, у працях В. Бондаря, В. Євдокимова, В. Лозової, О. Пехоти, О. Попової, І. Прокопенка, В. Семиченко, А. Троцько, Л. Штефан та інших учених розкрито шляхи підвищення ефективності педагогічного процесу за умов забезпечення його цілісності, що має значення для розв'язання складного комплексу проблем підготовки педагогів у закладах вищої педагогічної освіти.

Розробляючи концепцію дослідження, ми звернулись до праць учених, в яких викладені положення теорії мистецької освіти та професійної підготовки майбутніх учителів мистецької освітньої галузі (В. Бутенко, О. Гармаш, Н. Гребенюк, Н. Гузій, Л. Коваль, М. Лещенко,

Н. Миропольська, А. Козир, Г. Побережна, О. Рудницька, О. Хижна та інші вчені), обґрунтовано методологію та апарат дослідження в мистецькій педагогіці (Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та інші науковці).

Аналіз стану проблеми формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі дав можливість констатувати, що ця проблема з позиції педагогічної науки досліджена недостатньо. Аналіз зазначених досліджень дав підстави дійти висновку, що досі залишаються не розробленими методологічні й теоретико-методичні засади формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі як необхідного й невід'ємного складника їхньої професійної готовності до професійно-педагогічної діяльності.

Нами розроблено концепцію дослідження, яку структурує провідна ідея, яка полягає в тому, що: 1) емпатійно-рефлексивна культура майбутнього вчителя мистецької освітньої галузі є невід'ємним складником його професіоналізму, оскільки забезпечує результативність його професійно-педагогічної діяльності; 2) формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі потребує розроблення й реалізації цілісної системи, в якій забезпечено єдність змістових, функціональних та особистісних підсистем, орієнтованих на формування в здобувачів зазначеної якості.

Концепція дослідження включає три взаємопов'язані концепти, що сприяють реалізації провідної ідеї:

Методологічний концепт відбиває взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової й конкретно-наукової методології до вивчення проблем формування в майбутніх учителів мистецької освітньої галузі професійної культури в цілому та емпатійно-рефлексивної культури зокрема (гуманістичний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, деонтологічний, системний, компетентнісний, акмеологічний, інноваційний).

Теоретичний концепт визначає систему визначальних параметрів, дефініцій, оцінок, без яких неможливо розуміння суті емпатійно-рефлексивної культури як педагогічного феномена, її компонентів, і включає такі основні положення:

- емпатійно-рефлексивна культура є невід'ємним складником професіоналізму вчителя мистецької освітньої галузі;
- емпатійно-рефлексивна культура вчителя мистецької освітньої галузі — особистісне утворення, інтегрована єдність низки компетентностей: фахової, психологічної, дидактичної, виховної, методичної.

Технологічний концепт передбачає розроблення науково обґрунтованої моделі реалізації системи формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі.

Отже, емпатійно-рефлексивна культура майбутнього вчителя мистецької освітньої галузі як складна інтегративна професійна якість є складовою професійно-педагогічної культури вчителя і потребує цілеспрямованого формування. Розробка концепції формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі, яка являє собою комплекс положень, що сповна розкривають методологічні, теоретичні та технологічні аспекти процесу формування емпатійно-рефлексивної культури, сприяє розв'язанню цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
3. Василюшина Т. В. Емпатія як фактор ефективного педагогічного спілкування : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2000. 235 с.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Рибалко Л. С.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Куценко Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Інститут підвищення кваліфікації педагогічних працівників і менеджменту освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано наукові підходи до розуміння поняття «творча самореалізація особистості». Зазначено, що креативність є похідною ознакою творчої самореалізації як учителя, так й учнів. Уточнено компетентності, необхідні для формування творчої самореалізації та методи їх розвитку. Розглянуто бар'єри творчої самореалізації та надано перелік педагогічних засобів їхнього подолання.

Ключові слова: самореалізація особистості, творчість, майбутні вчителі, учні, компетентність, педагогічні бар'єри, акмеологічні тренінги.

The article analyzes scientific approaches to understanding the concept of «creative self-realization of the individual.» It is noted that creativity is a derivative sign of creative self-realization of both teachers and students. Competences necessary for the formation of creative self-realization and methods of their development are clarified. Barriers to creative self-realization are considered and a list of pedagogical means of overcoming them is provided.

Keywords: self-realization of the individual, creativity, future teachers, students, competence, pedagogical barriers, acmeological trainings.

Сучасна ситуація військового стану в Україні вимагає від учителя пошуку інноваційних підходів здійснення освітньої діяльності. Взаємодія з дітьми, які знаходяться у стресі і мають проблеми з увагою, запам'ятовуванням, переїхали до європейських країн та суміщають навчання у двох різних закладах освіти, вимагає від учителя гнучкості, нестандартності та самостійності у вирішенні педагогічних ситуацій, сфокусованості на отриманні максимального результату. Всі ці вимоги не зможе реалізувати фахівець, для якого професійна діяльність не є сферою творчої самореалізації. Навпаки, ці обставини тільки викликають незадоволення та внутрішній спротив змінам, а вчитель виконує педагогічну діяльність рефлексивно, не насичує її особистісними сенсами. Творчого вчителя готують заклади вищої педагогічної освіти, створюють умови для повноцінної са-

мореалізації майбутніх фахівців у всіх видах діяльності. Переконають, що професійну діяльність необхідно розглядати як процес втілення власного творчого ресурсу у дійсність.

Мета статті — проаналізувати різні наукові підходи до вивчення суті творчої самореалізації майбутніх вчителів у освітньому процесі закладів вищої освіти, механізмів упередження і подолання педагогічних бар'єрів.

Поняття «самореалізація» та похідне від нього «творча самореалізація» широко використовується у науковій думці вітчизняних вчених. Звернемося до поглядів В. Зарицької [2], яка розглядає самореалізацію як процес і результат застосування особистістю в повсякденному житті і праці набутих компетентностей та їх неперервне вдосконалення, яке супроводжується отриманням від цього користі та задоволення. Поділяємо думку науковиці в тому, що самореалізація повинна мати конкретне втілення в людському житті — кар'єрне зростання, збільшення доходу, повага колег, вдячність батьків та учнів. Вважаємо, що необхідно наголошувати на конкретних перевагах творчої самореалізації майбутнього фахівця як у подальшій професійній діяльності, так й під час навчання у закладі вищої освіти. Для здобувача рівня вищої освіти це будуть гарні оцінки, накопичене педагогічне портфоліо творчого вирішення професійних ситуацій, впевненість у власних силах.

Творча самореалізація майбутнього учителя представлена як цілеспрямоване розкриття його креативних здібностей у науковій праці Лі Ціна [4]. Зазначимо, що наразі учитель може використовувати цілий арсенал цікавих як для учнів, так й для нього самого навчальних засобів та проявляти свою творчість. Наприклад, створення наочності у програмах Genialy та Canva просте та захопливе. Коли користувач починає переглядати вже готові шаблони, інструменти роботи він захоплюється та створює не просто змістовно наповнений, а й естетичний освітній продукт. Створення гейміфікованих засобів навчання — веб-квестів, інтерактивних навчальних карток, тестових завдань, зокрема у програмі kahoot, також стають полем виявлення креативності вчителя, дають можливість зробити підготовку до уроків цікавою та приємною. Втім, важливо розуміти, що кінцевою метою такої діяльності є створення якісного та результативного освітнього продукту.

Важливими для розвитку творчої самореалізації майбутніх вчителів у закладах вищої освіти є синхронний рух у двох напрямках, а саме: розвитку необхідних компетентностей та подолання бар'єрів творчої самореалізації. Звертаючись до переліку необхідних компетентностей розглянемо класифікацію В. Зарицької [2], яка визначає

сукупність з шести ключових компетентностей, розвиток яких робить можливим самореалізацію особистості, як-от: мотиваційні (зацікавленість у власній самореалізації), емоційно-вольові (стресостійкість, цілеспрямована діяльність з самореалізації), комунікаційні (регуляція та відповідність поведінки у спілкуванні), особистісні (самоповага, адекватна самооцінка), пізнавальні (розвиток мислення, сформованість навчальних дій, розумова працездатність), діяльнісні (розвинуті професійні інтереси, уміння, навички, професійне планування, організаторські здібності). Вважаємо таку класифікацію дещо ускладненою, оскільки мотиваційний, емоційно-вольовий, комунікаційний, особистісний компоненти можуть бути об'єднані. Науковець Лі Янь [5] робить наступний перелік основних компетентностей майбутнього учителя, а саме: прагнення до творчого рівня виконання професійної діяльності, інтерес до невинного саморозвитку, професійні знання та уміння, а також такі, що допоможуть у творчій самореалізації, самостійність і оригінальність у діяльності. Зазначимо, що в цілому перелік компетентностей, необхідних для вдалого здійснення творчої самореалізації є схожим, відрізняються методи, до яких дослідники пропонують звертатися. В. Зарицька наголошує на методах самоаналізу та аналізу продуктів діяльності, створення сприятливих освітніх умов, реалізація ситуацій успіху, індивідуальні консультації. Лі Янь визначає ефективними, зокрема: методи проєктів, майстер-класів, синтезу різних видів діяльності, тренінгів, розгляду фахових ситуацій. Цікавою є думка Лі Ціна [4] про розвиток в освітньому процесі рис особистості, необхідних для творчої самореалізації — незалежності, відкритості новому, розвинутих пізнавальних процесах, рефлексії, здатності до спільної діяльності та комунікації.

Важливою умовою підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації є долання педагогічних бар'єрів. Дослідниця І. Глазкова [1] визначає педагогічний бар'єр як складне явище, яке і знижує ефективність впливу освітнього процесу на здобувачів рівня вищої освіти, і стимулює його до пошуку нових засобів діяльності. Педагогічні бар'єри поділяються на зовнішні, до яких належить невідповідність змісту, форми, методів здійснення освітнього процесу особистості майбутнього фахівця, та внутрішні — психофізіологічні та емоційні особливості, що знижують ефективність освітньої діяльності. Зазначимо, що до зовнішніх бар'єрів науковицею не віднесено умови освітнього процесу та загальносоціальні, що звужує розуміння зовнішнього впливу на перебіг освітнього процесу та формування необхідних новостворень.

Для роботи із бар'єрами учена пропонує дві рівноцінні стратегії діяльності — запобігання та подолання. Стратегія запобігання — це такі способи дії, що зменшують вирогідність виникнення педагогічних бар'єрів. Науковиця відносить до них такі вправи, як-от: авансування; «Крісло успіху»; пряме навіювання; підбадьорювання; створення ситуації успіху. Стратегія є економною та зручною, адже не потребує багато часу та докладання значних сил. Стратегія подолання — це такі способи дії, що пристосовують особистість до нових умов дійсності. Прийоми, що використовуються — зменшення психологічної дистанції; «Люстерко стосунків»; «Золоті слова»; моделювання; тренінги. У загальному сенсі методами подолання педагогічних бар'єрів дослідниця вважає такі, як-от: ділові ігри, інсценування, мозковий штурм, тренінг, захист інноваційних міні-проектів, педагогічна практика, дискусійні та проблемні лекції, аналіз конкретних педагогічних ситуацій, рішення педагогічних завдань, проектування професійних педагогічних завдань.

Учені О. Іонова та В. Партола [3] представляють свою класифікацію навчальних бар'єрів — у мисленні, почуттях та вольовій регуляції. Бар'єри мислення можемо описати як стереотипи у плануванні, поведінці, засобах вирішувати професійні завдання, а також використання одних й тих самих стратегій та методів діяльності; бар'єри почуттів — як вираження симпатії та антипатії, упередженого ставлення до нового, відсутність рефлексії власного професійного шляху; бар'єри волі — як нездатність поставити «треба» над «хочу», примусити себе почати активно діяти. Зауважимо, що описані бар'єри відносяться до внутрішніх, тому у їхньому подоланні майбутній фахівець може отримати тільки опосередковану допомогу.

Для підтримки у подоланні зазначених бар'єрів дослідниці пропонують наступні методи — безоцінного судження, екологічного спілкування, індивідуальні бесіди, арт-терапія, міні-групи та групове навчання, проєктна діяльність. Хоча науковиці дають широке розмаїття технік, пропонуємо розширити його навчальними, акмеологічними тренінгами та тренінгами особистісного зростання, побудовою акмеограм та професіограм, запровадженням вибіркового курсів відповідного змісту.

Отже, аналіз наукових підходів показав, що поняття «творча самореалізація особистості» тлумачиться по-різному. У межах дослідження дотичною є думка вчених, які вважають креативність похідною ознакою творчої самореалізації як учителя, так й учнів. Перелік наведених компетентностей дає змогу розширити уявлення про творчу самореалізацію та методи їх розвитку. Спроектовано упередження та подолання бар'єрів творчої самореалізації педагогічними засобами.

Перспективним є подальше дослідження напрямів активізації творчої самореалізації майбутніх вчителів у проектній діяльності.

Список використаних джерел

1. Глазкова І. Я. Стратегії запобігання і подолання педагогічних бар'єрів. *Психолого-педагогічні основи впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання і виховання студентів вищих навчальних закладів*. 2014. № 40. С. 205–210.
2. Зарицька В. В. Психологія самореалізації особистості : моногр. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 242 с.
3. Іонова О. М., Партола В. В. Подолання бар'єрів в освіті дорослих: антропософськи-орієнтований підхід. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, С. Т. Золотухіної. Харків : ХНПУ, 2019. Вип. 61. С. 60–69.
4. Лі Цін. Теоретичне обґрунтування моделі формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи* : зб. наук. пр. 2021. Вип. 2 (6). С. 7–12.
5. Лі Янь. Питання готовності студентів художньо-педагогічних спеціальностей до творчої самореалізації. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика* : зб. наук. робіт учасн. міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 18–19 січн. 2019 р. Одеса, 2019. С. 48–50.

КУРС «ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО»: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЗНАЙ ТА УМІНЬ

Рябовол Л. Т.

доктор педагогічних наук, професор,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Стаття присвячена проведенню аналізу мети, завдань і змісту інтегрованого курсу «Права людини та громадянське суспільство в Україні». Встановлено, що курс сприяє забезпеченню низки загальних та спеціальних компетентностей студентів, а засвоєння його змісту дозволяє сформуванню у студентів систему знань про Україну як демократичну, незалежну, соціальну, правову державу, розвивати правову свідомість та правову культуру здобувачів.

Ключові слова: держава, демократія, права та свободи, інтегрований курс.

An analysis of the purpose, objectives and content of the integrated course «Human Rights and Civil Society in Ukraine» was carried out. It was established that the course contributes to ensuring a number of general and special competencies of students, and mastering its content allows students to form a system of knowledge about Ukraine as a democratic, independent, social, legal state, to develop legal awareness and legal culture of students.

Keywords: state, democracy, rights and freedoms, integrated course.

Правова грамотність є невід'ємною складовою духовно-інтелектуального виховання та навчання молоді. Тому надання системи знань про свою країну, як демократичну, незалежну, соціальну, правову державу, місце громадянина в суспільних відносинах та набуття відповідних компетентностей є досить актуальним завданням освіти [1].

Мета статті — проаналізувати структуру та основний зміст інтегрованого курсу «Права людини та громадянське суспільство в Україні».

Інтегрований курс «Права людини та громадянське суспільство в Україні» уведений в освітньо-професійні програми для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальність 014 Середня освіта. Мета курсу — розвиток у студентів системи знань про Україну як демократичну, незалежну, соціальну, правову державу та формування відповідних цінностей і ставлень, умінь та навичок; розвиток правової свідомості та правової культури здобувачів освіти. Мета конкретизується у таких завданнях, як: систематизувати знання студентів про громадянське суспільство, його структуру,

принципи самоорганізації; забезпечити розуміння конституційно-правових основ організації держави в Україні, зокрема, форми правління, форми політичного режиму й форми територіального устрою; систематизувати права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні, забезпечити розуміння студентами значення гарантій прав та свобод, а також усвідомлення необхідності й доцільності обмеження прав та свобод, зокрема в умовах воєнного стану; розвивати практичні навички використання теоретичних знань про демократію, громадянське суспільство, права та свободи для розв'язання/вирішення практичних завдань, юридичного аналізу ситуацій [2].

Курс сприяє у формуванні як загальних, так і спеціальних компетентностей здобувачів. У результаті вивчення навчальної дисципліни у студента мають бути сформовані такі загальні компетентності: знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності; здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність працювати в команді; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність зберігати й примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Щодо фахових компетентностей, то цей курс сприяє розвитку таких з них, як: здатність володіти категоріально-понятійним апаратом з основ теорії права та державних інститутів; здатність володіти змістом правових інститутів такої фундаментальної галузі права, як конституційне право; здатність брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, суспільному житті, урегулюванні конфліктів ненасильницьким чином, функціонуванні та розвитку демократичних інститутів суспільства; здатність формувати високу історичну й громадянську свідомість, політичну культуру, національну гідність та історичну національну пам'ять.

Зміст навчальної дисципліни охоплює три тематичні розділи.

Розділ 1. Правова держава та громадянське суспільство. Тема 1. Україна — суверенна, незалежна, соціальна, правова держава. Україна — суверенна, незалежна держава. Поняття, ознаки та захист державного суверенітету. Державні символи України. Україна — правова держава. Верховенство права. Пряма дія

норм Конституції України. Україна — соціальна держава. Конституційні засади економічної системи. Право власності за Конституцією України. Тема 2. Форма держави в Україні. Форма правління в Україні. Україна як республіка. Поняття, ознаки, класифікація, принципи діяльності державних органів. Конституційна система державних органів в Україні. Верховна Рада України — єдиний орган законодавчої влади в Україні. Президент України — глава держави. Система органів виконавчої влади: Кабінет Міністрів України – вищий орган у системі органів виконавчої влади; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; місцеві органи державної виконавчої влади України. Здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування повноважень в умовах воєнного стану. Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану. Неприпустимість використання правового режиму воєнного стану для захоплення влади. Форма територіального устрою України. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України. Україна як унітарна держава. Поняття, система та принципи адміністративно-територіального устрою України. Особливості правового статусу АРК в Україні як унітарній державі. Тема 3. Демократія й демократичні інститути в Україні. Україна як демократична держава. Теоретичні основи народовладдя. Поняття, зміст та форми народного волевиявлення. Поняття прямого (безпосереднього) народовладдя. Основні форми безпосередньої демократії. Поняття та види виборів в Україні. Виборчі цензи. Активне та пасивне виборче право. Основні принципи виборчого права в Україні. Види виборчих систем. Виборча система в Україні. Виборчий процес і його стадії. Загальна характеристика правової регламентації порядку організації та проведення виборів народних депутатів. Загальна характеристика правової регламентації порядку організації та проведення виборів Президента України. Відповідальність за порушення виборчого законодавства в Україні. Гарантії законності в умовах воєнного стану. Тема 4. Громадянське суспільство в Україні. Конституційно-правові засади громадянського суспільства в Україні. Принцип плюралізму (багатоманітності). Політичні партії та громадські об'єднання як складник громадянського суспільства. Релігійні організації в Україні. Взаємовідносини держави та засобів масової інформації.

Розділ 2. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Тема 1. Система законодавства про права людини. Міжнародні стандарти в галузі прав людини. Конституція України про права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Конституційне та звичайне законодавство про права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні. Тема 2. Права та свободи людини і громадянина: поняття, ознаки, покоління прав людини, класифікація. Поняття прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Тенденції конституційно-правового регулювання основних прав, свобод і обов'язків

людини й громадянина. Покоління прав людини. Індивідуальні та колективні права. Класифікація прав, свобод людини і громадянина. Природні права людини та їх закріплення в конституційному законодавстві. Тема 3. Система конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. Обов'язки громадян в Україні. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина України. Система конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. Особисті, політичні, соціальні, економічні, культурні (духовні) права і свободи людини й громадянина України. Конституційні обов'язки людини й громадянина в Україні. Тема 4. Система гарантій прав та свобод людини і громадянина в Україні. Обмеження прав та свобод людини і громадянина в Україні. Система гарантій конституційних прав і свобод: організаційні, соціальні, економічні, юридичні. Право на судовий захист порушеного або оспорюваного права як основна гарантія прав та свобод людини і громадянина. Обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. Права і свободи, які не можуть бути обмеженими. Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану. Особливості дії нормативно-правових актів щодо прав та свобод людини в умовах воєнного стану. Неприпустимість використання правового режиму воєнного стану для порушення прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб. Інформування Генерального секретаря ООН та іноземних держав про порушення/обмеження прав та свобод людини і громадянина в Україні в умовах воєнного стану.

Розділ 3. Законодавство про освіту в Україні. Тема 1. Система законодавства про освіту в Україні. Тема 2. Права та обов'язки здобувачів вищої освіти. Тема 3. Права та обов'язки педагогічних працівників.

Загалом, введення інтегрованого курсу «Права людини та громадянське суспільство в Україні» в освітньо-професійні програми для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальність 014 Середня освіта сприяє забезпеченню низки загальних та спеціальних компетентностей студентів. Засвоєння змісту курсу дозволяє сформулювати у студентів систему знань про Україну як демократичну, незалежну, соціальну, правову державу, розвивати правову свідомість та правову культуру здобувачів [3].

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://nus.org.ua/news/nabgovorennya-vynesly-kontseptsiyu-rozvytku-gromadyanskoyi-osvity-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Бабін Б. В., Ковбан А. В. Права людини та громадянське суспільство : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2014. 320 с.
3. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : моногр. Кіровоград: «Полімед-Сервіс», 2015. 360 с.

ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО ТА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ

Сагіна Ю. В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Культура поведінки і спілкування має в собі здобутки виховання, рівень розвитку моральної складової особистості. Духовні знання повинні знайти форму втілення в діях, спілкуванні, відбиваючи глибину пізнання норм моралі і здатність втілити їх у життя. Тому засобами творення моральної культури є не лише просвіта, а й вироблення навичок, поведінки, організація діяльності дітей.

Ключові слова: виховання, духовність, мораль, моральні якості, розвиток школяра

The culture of behavior and communication includes the achievements of education, the level of development of the moral component of the individual. Spiritual knowledge should find a form of implementation in actions, communication, reflecting the depth of knowledge of moral norms and the ability to implement them. Therefore, the means of creating a moral culture are not only education, but also the development of skills, behavior, and organization of children's activities.

Keywords: education, spirituality, morality, moral qualities, student development

Духовно-моральне виховання забезпечується за допомогою важливих виховних методів, що безпосередньо впливають на життя кожної людини і сприяють розвитку необхідних моральних якостей особистості.

Засобами морального виховання можна вважати складний комплекс різноманітних форм, методів або прийомів, наочних посібників, вплив яких спрямований на успішне формування у школярів головних моральних якостей, загального уявлення про духовну культуру [3].

Засоби впливу можуть бути нейтральними: вони можуть навчити дитину як хорошому, так і дуже поганому, і тільки вихователь (вчитель, батько або мати) здатні направити їх вплив у потрібний бік.

Чинників розвитку духовної культури людини досить багато. До них належать загальні і специфічні форми. Найпопулярніший метод — це інформування дітей про норми, цінності, бесіди з найбільш актуальних проблем. Традиційний метод — ведення диспутів або бесід на морально-етичні теми. Цей метод сприяє набуттю нових знань, розвитку еталонів етичних уявлень, поглядів, понять, формуванню інтересу до

проблем суспільства, прагненню до високоморального варіанту поведінки особистості [3].

Бесіда сприяє до розбору дій людей у складних ситуаціях і питаннях моралі, сформуванню твердої позиції дитини, допомогти кожному школяру проаналізувати особистий досвід поведінки, сприяє формуванню навичок виробляти власні погляди та еталони поведінки. До групи методів входить залучення школяра в диференційні напрями діяльності: трудову, естетичну, художню, спортивну та інші її види.

Основними засобами залучення школярів до розвитку морального виховання вважаються: художні засоби, навколишнє середовище, жива і нежива природа, власна діяльність у повсякденному житті, спілкування, навколишнє оточення. Варто зазначити, що вибір засобів або гармонійне поєднання їх частин залежить від поставленого завдання, віку дітей, рівня їх розвитку, інтелектуальних здібностей, етапу розвитку якостей (тільки початок формування якості, закріплення, перевиховання).

Художні методи виховання — це група засобів, що має в собі літературу, різні види образотворчого мистецтва, такі як кіно і музичне мистецтво, театральне мистецтво, дуже дієві при формуванні моральних якостей школярів. Вони сприяють набуттю емоційного забарвлення пізнавальним моральним ситуаціям. Ці засоби найефективніші при розвитку складних моральних якостей, почуттів, ідеалів поведінки.

Моральному вихованню сприяє читання книги, що успішно розвиває моральну і вольову сфери, що сприяє формуванню єдності свідомості, світогляду, поведінки. За допомогою неї можна прищеплювати найважливіші моральні норми.

Засобом виховання може бути будь-який предмет мистецтва або творчості, все залежить від зусиль вихователя або вчителя. Будь-які предмети мистецтва або народного промислу справляють величезне враження на школяра, зображують світ реалістично, що робить їх зрозумілими для будь-якого, в тому числі дитини дошкільного віку, який тільки вчиться розуміти світ образно, відчувати його на дотик.

Природа і природні явища допомагають викликати у дітей почуття турботи про навколишнє середовище, захисту тих, хто набагато слабкіше, хто потребує сторонньої допомоги. Природа допомагає сформувати первинний фундамент для розвитку почуттів гуманного ставлення.

Спілкуванню відводиться особлива увага. Воно, як засіб формування моральності, виконує завдання коригування основних моральних уявлень, моральних відносин в навколишньому людину суспільстві [1]. Тільки в спілкуванні сформовані або почали формуватися почуття, якості і моральні ідеали закріплюються і набувають характеру умінь і навичок.

Оточення, атмосфера, в якій дитина постійно проживає, вчиться, грає важливу роль в становленні моральної культури. Атмосфера, пронизана доброзичливістю, любов'ю, гуманністю завжди позитивно позначиться на вихованості людини, і навпаки аморальна і жорстока обстановка зможе сформувати тільки негативні риси характеру.

Навколишнє середовище, активізуючи весь раніше сформований потенціал моральних якостей, стає засобом становлення моральних почуттів, правильних норм поведінки.

Науковці стверджують, що діяльність дитини в першу чергу необхідна для прищеплення навичок практики морально коректної моделі поведінки. Тож будь-яка сфера діяльності школяра: гра, творчість, праця або вчення, є чинником формування морально-етичних якостей. Кожна сфера діяльності дітей має свої особливості, виконує діяльність за розвитком конкретних моральних якостей.

Формування моральних, духовних понять — це багатогранний, довгий процес. Він потребує цілеспрямованих, перманентних зусиль вихователів або вчителів, батьків; постійної роботи за планом, спрямованої на розвиток якостей свідомості особистості, починаючи з моменту народження, завершуючи цей процес старшим віком. Тільки коректне та гармонійне застосування існуючих сучасних методів духовно-морального виховання дозволить сформувати дійсно багатогранну особистість, здатну протистояти будь-яким негативним факторам сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бакуліна Н. «Словник толерантності» — «абетка ввічливості» (для шкіл з національними мовами викладання). *Початкова школа*. 2006. № 1. С. 33–34.
2. Гаміна Т. С., Турчак А. Л. Історія педагогіки. Ч. 1: Історія зарубіжної педагогіки / за ред. А. Б. Рацула. Кіровоград, 2003. 129 с.
3. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. URL: https://pidru4niki.com/14821111/pedagogika/moralne_vihovannya (дата звернення 27.10.22).

ПРО НЕОБХІДНІ ЗМІНИ В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РФ (2014-2022)

Свинаренко Н. О.

кандидат історичних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків, Україна

Недавні трагічні події російсько-української війни 2014-2022 рр. змушують педагогів різних рівнів підкорегувати зміст, методи та форми ведення патріотичної роботи. Сучасним педагогам варто проводити роботу з патріотичного виховання з найменшими школярами — презентувати красу та милозвучність нашої української мови, нашої красивої, великої за розмірами країни, нашої складної історії становлення державності. Школярам середніх та молодших класів на виховних заходах слід доводити, що Росія — це є втілення зла, тотальної брехні, відсталості. Старшокласникам та студентам коледжів слід більше акцентувати увагу на військових подвигах наших співвітчизників — воїнів збройних сил України, котрі захищають нашу землю від ворогів. Боротьба зі зросійщенням має бути послідовною, тривалою, ретельно проведеною, з міцною державною підтримкою — особливо у регіонах із поліетнічним населенням.

Ключові слова: російська військова агресія 2014-2022, національна свідомість, патріотичне виховання, зросійщенням, шкільні виховні заходи.

The recent tragic events of the Russian-Ukrainian war of 2014-2022 force teachers of various levels to adjust the content, methods and forms of conducting patriotic work. Modern teachers should carry out work on patriotic education with the smallest schoolchildren — to present the beauty and melodiousness of our Ukrainian language, our beautiful, large country, our complex history of the formation of statehood. Middle and junior high school students should be shown at educational events that Russia is the embodiment of evil, total lies, and backwardness. High school students and college students should pay more attention to the military feats of our compatriots — soldiers of the armed forces of Ukraine, who protect our land from enemies. The fight against convergence must be consistent, long-term, carefully conducted, with strong state support — especially in regions with a multi-ethnic population.

Keywords: Russian military aggression 2014-2022, national consciousness, patriotic education, reunification, school educational measures.

В сучасних умовах зі зросійщенням, незважаючи на бойові дії на Україні, потрібно боротися на освітньому, культурному та інформаційному фронтах. Найстрашніше, що могло статися внаслідок русифікації — війна — вже сталася. І тепер ми мусимо перемогти ворога, переосмислити попередні помилки і жити далі, будуючи правильну державну політику,

а ця робота починається з виховання дітей та підлітків. Метою даної роботи є висвітлення необхідних змін у патріотичному вихованні молоді через російську збройну агресію (2014–2022).

Як відомо, національна свідомість — це сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, у яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів; а справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти якісним змінам ситуації у країні на краще — саме для формування такої свідомості особистості має бути успішно реалізована цілісна система патріотичного виховання [1, с. 4]. Довгий час педагоги нашої держави, плануючи для вихованців різного віку заходи патріотичного виховання, готували конкурси на кращого читця творів найвідоміших наших літераторів, огляди кращих зразків і виконавців національного танцю та національної пісні, різноманітні екскурсії до музеїв. Вивчення творчості наших поетів, митців, які жили у різні історичні епохи, творили, є одним із актуальних завдань сучасних педагогів. Зараз обсяг та основний зміст цієї праці має бути збільшений у рази. Ефективно підібрані вірші та проза відомих місцевих літераторів, екскурсії до садиб місцевих музикантів, художників, котрі працюють зараз або ж десятки років тому, напевне що знайдуть у серцях юних українців зацікавлення та гордість за талановитих людей свого краю.

Та час вносить свої корективи. З чого варто зараз починати планувати роботу з патріотичного виховання сучасним педагогам? З усвідомлення краси нашої рідної української мови, незалежно від того, у якому регіоні України живе дитина, необхідності її вчити та постійно удосконалювати. Також школярам середніх та молодших класів слід на ретельно підібраних педагогами прикладах відео– та фотоматеріалів, мультиплікаційних фільмів доводити, що Російська Федерація на сучасній політичній арені виступає втіленням зла, відсталості, тотальної брехні, ворожості до всього прогресивного.

Результатом вікової політики зросійщення нашого народу є толерантність частини літніх громадян нашої України до російськомовних громадян, росіян, двомовності, російської культури взагалі. Це є значна проблема, з якою потрібно боротися роками. Ще Борис Грінченко, відомий літератор, писав: «Яка мова, такі й думки наші будуть: московська мова — московські думки...». Як відомо, Путін увів свої війська у 2014 р. у Донецьку та Луганську області, у Крим; у 2022 році — у східні та частину північних областей нашої країни саме під гаслом захисту російськомовних громадян України, котрі потерпають від діючої нашої влади

[2, с. 646]. Зрозуміло, що погляди деяких літніх громадян України навряд чи можна відкоригувати, та і чи варто на це витратити час? Та ці літні громадяни мають дітей, онуків — і саме тут перед освітянами відкривається великий фронт роботи.

Боротьба з русифікацією на сучасному етапі принесе необхідний результат за умов, коли спочатку пройде процедура перейменування вулиць, населених пунктів, громадських місць, парків і т. і. в усіх населених пунктах України — щоб від російських та радянських назв не лишилося жодного сліду, хоча це не є темою даного дослідження. Адже це суперечить здоровому глузду патріотичного виховання і без цього воно не буде дієвим.

З толерантністю до всього російського треба рішуче боротися. Закиди про те, що всі ж російську мову розуміють на сучасному етапі вже не є життєдіяльними — бо через росіян щодня гинуть наші співвітчизники — і на фронті, і у тилу. Російська мова це є ворожа мова — і жодних апеляцій. Занадто дорогу ціну ми платимо за нашу багаторічну толерантність, котру плекали в українців з покоління у покоління.

Історії військовослужбовців збройних сил України, котрі за подвиги на фронті були нагороджені найвищими державними нагородами — мають транслюватися не по пів-хвилини на початку політичних новин, а ефірного часу на це має виділятися значно більше. На місцевому рівні, починаючи з шкіл, потрібно знати всіх поіменно, хто служив раніше та служить зараз у лавах збройних сил України в ході українсько-російської війни. І на подібні урочисті та жалобні заходи варто запрошувати не тільки учнів, учителів та батьків. Значущості цьому додадуть і факти відвідин шкіл представниками місцевої влади. Глави та провідні спеціалісти райдержадміністрацій, районних рад мають бути у школах 1 вересня і розповідати дітям про її випускників, що мужньо захищають нашу землю від ворога. Саме на цьому слід виховувати патріотизм. На кожному такому заході мають, навіть у маленьких сільських школах, по можливості, бути запрошені професійні журналісти. Це буде дієвіше, значуще і зрозуміліше для наших старшокласників, котрі мають зростати патріотами нашої України і за потреби бути готовими боронити свою вітчизну зі зброєю у руках. Згадувати ж героїв тільки у скорботні дні, віддавати шану їх подвигу є дуже недостатньо для ефективного патріотичного виховання наших майбутніх захисників. Готуючи виховні заходи зі старшокласниками або учнями коледжів викладачі можуть зазначати, що переважна більшість цивілізованих країн світу нам допомагає — і зброєю, і коштами, за необхідності надає тимчасовий прихисток українським біженцям.

Про міжнародну ізоляцію Росії свідчить її ігнорування на спортивних змаганнях, творчих та інших конкурсах, економічні санкції і це є для нас дуже добре. Подібної інформації має бути більше, на прикладах різних країн, вона має подаватися регулярно.

Таким чином, у зв'язку з повномасштабною російською збройною агресією освітяни мусять більше часу та уваги приділяти патріотичному вихованню, яке останнім часом займає пріоритетне становище у виховному процесі. Та тільки за міцної державної підтримки освітяни зможуть виховати достойних захисників нашої України.

Список використаних джерел

1. Виховання національно-патріотичних цінностей — пріоритетне завдання виховної системи ПТНЗ : метод. рек. / за ред. Т. В. Керницька. Дніпропетровськ, 2015. URL: [https://4vpup.org.ua › vikh_patriot_tsin](https://4vpup.org.ua/vikh_patriot_tsin) (дата звернення 28.10.22).
2. Свиначенко Н. О. Втілення російських державних доктрин у освіті на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей (2014–2022). *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga : «Baltija Publishing», 2022. С. 646–653.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сімакова С. І.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Дослідження присвячено розкриттю сутнісних аспектів професійного самовдосконалення в системі професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва. Визначено сутність понять «професійна підготовка», «професійна підготовка майбутніх фахівців музичного мистецтва», окреслено зміст та схарактеризовано особливості підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва до професійного самовдосконалення.

Ключові слова: професійне самовдосконалення, професійна підготовка, професійна підготовка майбутніх фахівців музичного мистецтва, заклад вищої освіти.

The study is devoted to the disclosure of essential aspects of professional self-improvement in the system of professional training of future specialists in musical art. The essence of the concepts «professional training», «professional training of future specialists in musical art» is defined, the content is outlined and the features of training future specialists in musical art for professional self-improvement are characterized.

Keywords: professional self-improvement, professional training, professional training of future music specialists, higher education institution.

На сучасному етапі реформування системи вищої освіти України постають нові пріоритети у професійній підготовці майбутніх фахівців. На перший план виходить підготовка конкурентоспроможної, високо-освіченої, духовної, творчої, цілеспрямованої особистості майбутнього педагога-музиканта, яка прагне до реалізації власних потенційних можливостей, безперервного особистісного та професійного зростання. У зв'язку із цим, особливо актуальною стає потреба у зверненні до проблематики професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Мета статті — проаналізувати сутнісні аспекти професійного самовдосконалення в системі професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва, визначити сутність понять «професійна підготовка», «професійна підготовка майбутніх фахівців музичного мистецтва», зміст

та особливості підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва до професійного самовдосконалення.

Професійне самовдосконалення майбутніх фахівців різних галузей є предметом дослідження: О. Антонової, Л. Бабенко, Ю. Бережного, Л. Дудікової, Р. Загнибіди, О. Затворнюк, С. Мішина, Ю. Остраус, О. Прокопової, О. Солодовник та ін. Питання професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва розкрито у працях: Л. Василенко, Л. Гаврілової, С. Грозан, І. Дікун, О. Красовської, Н. Овчаренко, Т. Рейзенкінд, О. Ростовського, Л. Сбітнєвої та ін.

У психолого-педагогічних працях знаходимо такі визначення поняття «професійна підготовка», як-от:

— система організаційних та педагогічних заходів, що забезпечують формування у особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь, професійної готовності, що в свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною й підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати [1];

— цілеспрямований процес формування особистості професіонала, який забезпечується наявними в освітньому закладі засобами й передбачає готовність особистості до конкретного виду професійної діяльності [2, с. 302];

— педагогічний процес університетської освіти, результатом якого є формування і розвиток професійної готовності майбутнього фахівця, що проявляється у формах активності й визначає здібності ставити перед собою професійні цілі, обирати способи їх досягнення, здійснювати самоконтроль за виконанням власних дій та прогнозувати шляхи підвищення продуктивності роботи у професійному напрямку [3, с. 336].

У контексті нашого дослідження під професійною підготовкою майбутніх фахівців музичного мистецтва розуміємо цілеспрямований процес музично-педагогічної освіти, метою якого є формування всебічно розвиненої особистості, яка володіє широким спектром професійних знань, умінь і навичок та сприяння становленню її готовності до здійснення майбутньої професійної діяльності.

На основі узагальнення науково-педагогічних джерел ми можемо стверджувати, що зміст підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва до професійного самовдосконалення складає: 1) оволодіння комплексом спеціальних знань з теорії самоосвіти та професійного самовдосконалення; 2) опанування уміньми та навичками самовдосконалення під час практичної діяльності; 3) побудова індивідуальної програми самовдосконалення, яка спрямована на підвищення особистісного та професійного рівня (удосконалення у педагогічній, виконавській, організаційній та ін-

ших видах музично-педагогічної діяльності, вироблення професійно значущих якостей); 4) здійснення самоаналізу, самооцінки та самоконтролю у процесі реалізації програми самовдосконалення.

Так, опанувати комплекс знань з теорії самоосвіти та професійного самовдосконалення майбутні фахівці музичного мистецтва можуть під час вивчення нормативних навчальних дисциплін, що передбачають впровадження окремих тем у зміст курсів («Вступ до спеціальності», «Основи педагогічної майстерності», «Інноваційні технології викладання мистецьких дисциплін», «Теорія і методика професійної педагогіки», «Музична педагогіка», «Музична психологія» та ін.), які присвячені питанням професійного зростання, самоосвітньої та самовиховної діяльності. Принципово важливим є насичення змісту навчальних дисциплін актуальним навчальним матеріалом (концепції, теорії, поняття, проблеми професійного самовдосконалення), що сприяє формуванню позитивної мотивації та потреби у професійному зростанні, усвідомленню значущості процесу професійного самовдосконалення для досягнення успішності у майбутній професійній діяльності.

Поряд із тим, запровадження у процес професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва спецкурсів з основ професійного самовдосконалення сприяє оволодінню знаннями сутнісних характеристик, складових, напрямів професійного самовдосконалення, які відповідно стають підґрунтям розвитку їх умінь застосовувати у практичній діяльності методи та прийоми саморозвитку, самоосвіти та самовиховання. Для реалізації даної мети доцільним вважаємо використання в освітньому процесі інтерактивних методів та технологій навчання, які спрямовані на його активізацію через формування позитивної мотивації до професійного самовдосконалення, розвиток самостійності, підвищення віри у власну успішність. Серед інтерактивних методів та технологій навчання виокремлюємо наступні: інтерактивна лекція, інтерактивний семінар, інтерактивне практичне заняття, метод тренінгу, кейс-метод, метод виконання проєктів.

Оновлення та розробка навчально-методичного забезпечення процесу професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва (розробка програм, підручників, навчальних посібників, завдань для самостійної роботи тощо), спрямовані на поглиблення та систематизацію знань, розвиток та удосконалення умінь планування, організації та побудови індивідуальної програми професійного самовдосконалення. Планування процесу професійного самовдосконалення передбачає: 1) визначення мети та завдань професійного зростання; 2) розробку індивідуальної програми самовдосконалення; 3) добір форм, засобів, методів та

прийомів роботи над собою. Програма професійного самовдосконалення спрямована на визначення змісту особистої діяльності із професійного зростання. Відповідно із цим, процес її реалізації повинен передбачати застосування прийомів самоаналізу (аналіз власних дій), самооцінки (оцінка потенційних можливостей), самоконтроль (регуляція власної поведінки), з метою відповідності результатів реалізації даної програми заздалегідь встановленій меті.

Таким чином, проблематика професійного самовдосконалення займає значне місце в системі професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва. Відповідно із тим, зміст підготовки майбутніх педагогів-музикантів включає опанування комплексу знань із теорії самоосвітньої діяльності, набуття практичних умінь та навичок самовдосконалення, що спрямовує майбутніх фахівців до побудови індивідуальної програми професійного самовдосконалення, метою якої є забезпечення успішності їх самореалізації у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Танько Т. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2004. 508 с.
2. Файчук, О. До питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2012. Вип. 10. С. 299–302. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2012_10_65 (дата звернення 5.11.22).
3. Шульга Л., Бражник Л., Вакулєнко Ю. Підвищення якості університетської освіти: професійна та практична підготовка фахівців. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2013. Вип. 1 (6). Т. 2. С. 335–338.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Смолянук Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Домилівська Ю.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито актуальність формування духовної культури у молодшому шкільному віці, визначено зміст поняття «духовна культура» та окреслено роль вчителя у цьому процесі її формування; розкрито створення умов, які сприятимуть формуванню духовної культури в учнів; схарактеризовано напрями роботи педагога, які впливатимуть на духовну культуру учнів.

Ключові слова: учні, духовна культура, вчитель.

The article reveals the relevance of the formation of spiritual culture at the primary school age, defines the meaning of the concept of «spiritual culture» and outlines the role of the teacher in this process of its formation; the creation of conditions that will contribute to the formation of spiritual culture among students is disclosed; the directions of the teacher's work, which will influence the spiritual culture of students, are characterized.

Keywords: pupils, spiritual culture, teacher.

У Державному стандарті початкової освіти визначено, що всебічний розвиток особистості дитини є ключовим завданням, що ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як унікальність та обдарованість дитини, урахування вікових особливостей, радість пізнання, самостійність, створення умов для гармонійного розвитку, сприятлива атмосфера, шанобливе ставлення до держави, виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, співчуття тощо [2]. Окреслені завдання та забезпечення умов їх реалізації створюватимуть сприятливе середовище для формування духовної культури школярів.

Цілеспрямований вплив на духовний світ учнів початкових класів може бути досить тривалим процесом, результат якого багато в чому залежить від учителя. Нині, як ніколи, є нагальна потреба говорити про духовність, оскільки в дитячому навколишньому середовищі – кіно, книжках, творах мистецтва – домінує похмурий, сміливий аж до жорстокості, бай-

дужий, цинічний герой. Жорстокість стає нормою для великої кількості дітей, вони часто проявляють її в школі. Тому саме вчитель має вибудувати освітній процес так, щоб максимально впливати на духовний розвиток дитини, її почуття, вчинки.

Питання духовності та особливості її формування у дітей, було в центрі уваги таких видатних педагогів, як: О. Гіляров, І. Огієнко, С. Русова, І. Сікорський, Г. Сковорода. Соціальні аспекти духовності відображено в працях Г. Биковської, Т. Бутковської, В. Крючкова, В. Павлова, В. Рябокляча, І. Чернової. Цінним є дослідження Н. Осадчої, яка дослідила питання емоційної грамотності школярів крізь призму формування духовної культури дитини.

Г. Сковорода писав, що людина народжується двічі: фізично і духовно. Біля духовної колиски стоять духовні наставники – спочатку сім'я, а потім учитель, який стає дитині другим батьком, матір'ю, бо прищеплює її душі високі моральні якості віри, надії, любові, глибокої поваги до рідної землі, свого роду, народу, держави [4]. Мислитель стверджував, що саме духовність об'єднує загальнолюдські цінності, возз'єднує людину з космічною світобудовою, розширює її відповідальність [3].

Під дефініцією «духовність» А. Богуш [1] розуміє своєрідний інтелектуально-чуттєвий, емоційний стан особистості, що виявляється в позитивній поведінці й діяльності людини та характеризує цілісність її як особистості. Р. Охрімчук і М. Бердяєв [3] трактують поняття «духовність» як «...свободу творення себе та культури...».

На нашу думку, головним завданням, яке стоїть перед педагогом нової української школи – це створення умов для повноцінного оволодіння особистістю багатогранним потенціалом як української, так і світової духовності й культури. Надзвичайно важливим є створення середовища для всебічної самореалізації духовно-культурного потенціалу, сутнісних сил людини, власного духовного світогляду та світосприйняття.

Одним із напрямів роботи у розв'язанні проблеми формування духовної культури в сучасних молодших школярів вбачаємо у всебічному та постійному впливі на дитину, якого можна досягнути завдяки педагогічному партнерству (вчитель — дитина — батьки) [5]; інший — у реалізації системного та систематичного підходу в поєднанні різних видів діяльності урочної і позаурочної роботи.

Зазначена думка полягає в організації і проведенні спільного дозвілля учнів і батьків (проведення спільних заходів, заохочення особистої ініціативи батьків, що беруть участь в житті класного колективу, організація взаємної творчості учнів і батьків) [5]. Основним пріоритетом є згуртування учнів та батьків класу в єдиний колектив, створення великої друж-

ньої родини. Завдання вчителя – створити таке освітнє середовище, у якому батьки із задоволенням та зацікавленням приходитимуть на зустрічі, брати участь у спільних заходах.

Інший напрям роботи базується на формуванні духовних цінностей через зміст навчальної програми з різних предметів та позакласних заходів. Молодші школярі з задоволенням поринають у світ заочної подорожі, рольової гри, різні конкурси та вікторини, спортивні змагання, долучаються до соціальних проєктів («Вишиванка моя, вишиванка»; «Пам’ятаємо та цінуємо»; «Україна — це територія гідності та свободи», «Допомога безпритульним тваринам», «Я і ти — діти», «Подарунок для друга» та інші виховні заходи і проєкти).

Важливо, щоб діти не просто засвоювали навчальний матеріал, а «пропускали» його через себе задля досягнення очікуваного результату, для чого доцільно застосовувати ситуативне моделювання. Залучення дітей до різних видів позакласної роботи сприятиме згуртуванню колективу, формуванню духовної культури особистості. У молодшому шкільному віці діти дуже допитливі, вони цікавляться всім, що відбувається навколо них, тому треба лише зробити так, щоб освітній процес став емоційно-привабливим.

Від першого вчителя безумовно залежатиме, чим буде наповнений духовний світ школяра, адже, як говорив В. Сухомлинський: «...учитель — перший і головний світоч у інтелектуальному житті школяра; він пробуджує в дитини жадобу знань, повагу до науки, культури, освіти...» [6].

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах*. 2000. С. 18–23.
2. Державний стандарт початкової освіти. 2018 URL: <https://www.dano.dp.ua/attachments/article8.pdf> (дата звернення: 25.09.2022).
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Сковорода Г. С. Твори : у 2-х т. Київ : Обереги, 1994. Т. 2. С. 7–112.
5. Смолянук Н., Домилівська Ю. Педагогічна взаємодія з батьками учнів початкової школи на платформі CLASS DOJO. *Наукові тренди постіндустріального суспільства* : мат. II міжнар. наук. конф., Запоріжжя, 3 груд. 2021 р. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2021. Т. 3. С. 47–49.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибрані твори : в 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 2. С. 419–654.

ЩАСЛИВИ «МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ»: ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ В ШКІЛЬНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ

Сморжевська О. О.

кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

Уроки історії в школі можуть стати у нагоді для формування не лише певних історичних знань та вміння ними розпоряджатися в своєму подальшому житті. А й сприяти формуванню саме щасливої особистості, здатної вибудовувати тактику та стратегію свого особистісного розвитку, спираючись й на історичний досвід свого народу, світу загалом. Для цього доцільно використовувати концепцію «місць пам'яті» П. Нора.

Ключові слова: «місце пам'яті», шкільна історична освіта, щастя, НУШ.

History lessons at school can be useful for the formation of not only certain historical knowledge and the ability to use it in one's later life. And to contribute to the formation of a happy personality, capable of building tactics and strategies for personal development, relying on the historical experience of one's people and the world in general. For this purpose, it is advisable to use the concept of «places of memory» by P. Nora.

Keywords: «place of memory», school history education, happiness, NUS.

Як писав французький історик П'єр Нора, «історія (Франції — О. С.) перетворилась на особливий нерв соціального та політичного зв'язку» [3, с. 13]. Власне, це твердження актуальне й для історії України. І формування отієї самої гуманітарної аури нації, про яку говорила Ліна Костенко [1] — важлива складова нашої нинішньої боротьби за свободу й волю, за життя. Тому роль шкільної історичної освіти — вкрай актуальна в даному контексті.

Мета статті — на основі аналізу концепції «місць пам'яті» П. Нора запропонувати напрямки формування щасливої особистості, здатної вибудовувати тактику та стратегію свого особистісного розвитку, спираючись й на історичний досвід свого народу, світу загалом.

Реформа шкільної освіти, концепція «Нова Українська Школа» передбачає компетентісний підхід як обов'язковий результат навчання. Роман Пурий та Уляна Луц у своєму дослідженні «Планування щасливого життя» обґрунтували організацію щастя на трьох рівнях: біологічному, соціальному, духовному (перетворення тлінних ресурсів, таких як час і здоров'я, на нетлінні — знання, соціальні зв'язки, досягнення). І саме на перетині вищевказаних трьох рівнів виникає справжнє щастя [4, с. 37]. І уроки історії

в школі можуть стати у нагоді для формування не лише певних історичних знань та вміння ними розпоряджатися в своєму подальшому житті. А й сприяти формуванню саме щасливої особистості, здатної компетентно вибудовувати тактику та стратегію свого особистісного розвитку, спираючись й на історичний досвід свого народу, світу загалом.

Важливо уточнити, що в сучасному світі саме ПАМ'ЯТЬ, а не ІСТОРІЯ, перетворилася на транслятора історичної традиції. Тобто, на перше місце виходить не сама подія, а пам'ять про неї, її трактування в сьогоденні, її вплив на самоствердження, самоідентифікацію нації, суспільства, певної групи людей. Ще одна причина такого інтересу до історії як до пам'яті — прискорення всіх сфер життя; емансипація народів, груп (особливо раніше упокорених, пригнічених, дискримінованих), окремих персоналій. Важливо акцентувати увагу на тому, що «історична пам'ять виступає різновидом колективної пам'яті; як така, що виникає внаслідок засвоєння і присвоєння колективною пам'яттю певної спільноти наративів, створених у рамках історичного дискурсу — дискурсу авторитетного знання про минуле. Вона носить суб'єктивний і міфологічний характер, що формально відрізняє її від посталої у XIX ст. історичної науки, яка претендує на об'єктивність і свободу від оціночних суджень. Разом із тим, на практиці чітка межа, яка розділяла б історію як наукову дисципліну та історичну пам'ять — відсутня; для них характерні сильні взаємозалежність та взаємовпливи» [2, с 273–274].

«Місце пам'яті» (фр. *Lieux de memoire*, нім. *Erinnerrungsort*) — термін, що запропонував французький історик П'єр Нора. «Місця пам'яті» символічно засвідчують свою присутність в географічних пунктах, назвах, різноманітних матеріальних речах, реальних або вигаданих подіях, уявленнях, трактуваннях, художніх образах, церемоніалах, ритуалах, та є певними культурними, етнічними ідентифікаторами в повсякденній свідомості мас. Отже, термін «місця пам'яті» охоплює широкий діапазон матеріальних, символічних, географічних, інтелектуальних складових життєдіяльності суспільства та соціуму. «Місцем пам'яті» може бути: конкретна географічна точка, пов'язана з тією чи іншою подією, пам'ятник, архів, символ, та чи інша інституція, власне сама подія. Важливо наголосити, що «місцем пам'яті» об'єкт може стати лише коли уникає забуття (меморіальна дошка на будівлі, свічка пам'яті за жертвами Голодомору та політичних репресій), фільм про пам'ятні події чи особу [3, с. 99–107, 236–257]. Згадаємо буктрейлер Наталі Чернишенко до літературного вечора пам'яті жертв Голодомору (пісочна анімація Ксенії Симонової, де вірш Павла Тичини «Загупало у двері прикладом» читає Марія Кордулян) [5].

Зазвичай, «місця пам'яті» пов'язані з трагічними, травматичними сторінками історії. Автор пропонує використовувати концепцію «місць пам'яті», спираючись на щасливий, приємний історичний досвід, який викликає почуття радості, гордості за минулі події та досягнення. Також пошук в історичній минувшині таких щасливих подій можна й треба поєднувати з особистим досвідом учнів та учениць. Наприклад, розробити кейс (індивідуально або групою), пов'язаний зі спогадами про похід на пікнік, принагідно розробивши маршрут історичними місцями. Тобто, поєднати й історико-краєзнавчу складову, й особисті приємні спогади від походу та пікніка.

Список використаних джерел

1. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. *Наукові записки*. Т. 17. Філологія. 1999. С. 3–10. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10273/Kostenko_Humanitarna_aura_natsiyi.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 07.11.22).
2. Медвідь Ф., Курчина Т., Твердохліб А. Історична пам'ять як важливий чинник національної безпеки України. *Історичні і політологічні дослідження*. Спеціальний випуск. Трансформації історичної пам'яті. 2018. С. 266–276. URL: <https://jhpr.donnu.edu.ua/issue/view/143> (дата звернення 07.11.22).
3. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з фр. А. Рєпи. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
4. Пурий Р., Луц У. Планування щасливого життя. Львів : Літопис, 2019. 168 с.
5. Чернишенко Н. Павло Тичина. Загупало у двері прикладом... URL: <https://www.youtube.com/watch?v=49fbRYylcQs> (дата звернення 07.11.22).

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ДЦП В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сняткова Т. М.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

Важливість створення інклюзивного освітнього середовища зумовлюється потребою забезпечення рівного доступу до освіти у дітей з різними освітніми потребами. Важливим аспектом успішності розвитку дітей раннього віку з ДЦП в умовах інклюзивного освітнього середовища є виховання моральних якостей доброти, чуйності, справедливості, поваги до старших та ін.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, діти з ДЦП, моральні якості, ранній вік.

The importance of creating an inclusive educational environment is determined by the need to ensure equal access to education for children with different educational needs. An important aspect of the successful development of young children with cerebral palsy in the conditions of an inclusive educational environment is the upbringing of moral qualities of kindness, sensitivity, justice, respect for elders, etc.

Keywords: inclusive educational environment, children with cerebral palsy, moral qualities, early age.

Розвиток дітей раннього віку є найважливішим завданням батьків та всіх фахівців, які надають освітні, медичні та реабілітаційні послуги, забезпечують підтримку і допомогу дітям. Зважаючи на значне зростання кількості дітей з різними порушеннями в психофізичному розвитку, набуває актуальності потреба надання освітньої і виховної допомоги дітям раннього віку з ДЦП в інклюзивному освітньому середовищі.

Перевагою створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти, які працюють з дітьми з ДЦП, полягає в залученні цих дітей до активного соціалізуючого процесу взаємодії з однолітками; включенні в процес навчання дітей з ООП адаптованого програмового матеріалу, що враховує індивідуальні психофізичні, мовленнєві, когнітивні особливості цих дітей; забезпеченні права всіх дітей на отримання якісної освіти.

Психолого-педагогічні та організаційні засади створення інклюзивного освітнього середовища в сучасній системі закладів освіти в Україні висвітлено у працях А. Колупасової, І. Малишевської, Т. Метельської, П. Придатченко, Н. Софій, О. Таранченко та ін. Водночас мало уваги

приділяється вихованню моральних якостей дітей раннього віку із ДЦП, особливо в умовах інклюзивного освітнього середовища. Відповідно до вказаного, метою статті є теоретично обґрунтувати особливості виховання моральних якостей у дітей раннього віку з ДЦП в інклюзивному освітньому середовищі.

У науковому психолого-педагогічному просторі термін «інклюзивне освітнє середовище» трактується як «середовище, де всі діти, учні, незалежно від освітніх потреб, здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною спільноти» [6, с. 47]. Насамперед, до важливих аспектів інклюзивного освітнього середовища в сучасних закладах освіти висувається вимога щодо забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти, що надає змогу створити безбар'єрне і безпечне середовище для навчання дітей з різними освітніми потребами, зокрема для дітей з ДЦП, забезпечуючи їх право на освіту та гармонійний розвиток в інклюзивному освітньому просторі.

За О. Таранченко, до необхідних умов створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти відносяться також: адаптація програмового матеріалу до його доступного використання в роботі з дітьми з ООП; налагодження співпраці і підтримки серед дітей інклюзивної групи, класу; застосування широкого спектру практичних вправ і занять, які відповідають рівню розвитку дітей з ООП [7].

Погоджуємося з думкою Ю. Сороколіт [6], що процес створення інклюзивного освітнього середовища передбачає не лише пристосування фізичного середовища, але й цілу низку організаційних заходів та умов, зокрема: розроблення адаптованих освітніх програм та зміну системи надання вихованцям можливості навчатися за індивідуальним навчальним планом; підвищення компетентності педагогів щодо роботи з дітьми з особливими потребами, що включає також забезпечення освітнього простору спеціальним матеріально-технічним забезпеченням з обов'язковим навчанням фахівців користуватися цими приладами, наочними інструментами; забезпечення комплексної роботи різнопрофільної команди фахівців, які надають послуги медико-соціального і психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі; руйнування суспільних стереотипів щодо освіти таких дітей [6, с. 45–47]. Зважаючи на вказане весь процес навчання і виховання дітей раннього віку з ДЦП в інклюзивному освітньому середовищі має бути побудований з урахуванням їх рівня розвитку, здатності до розуміння та засвоєння програмового матеріалу.

Важливе значення для повноцінного розвитку дитини як особистості має виховання їх моральних якостей. Як вказує Н. Кашук, «період пер-

ших трьох років є часом найбільш інтенсивного фізичного та психічного розвитку дітей. У цьому віці за відповідних умов у дитини розвиваються різноманітні здібності: мовлення, удосконалення рухів тощо. Починають формуватися моральні якості, складатися риси характеру [1, с. 162]. Отже, до трьох років відбувається не тільки фізичне, але й моральне становлення дитини. Саме тому необхідно звертати увагу й на її моральний розвиток, виховувати такі моральні якості як доброта, чуйність, працьовитість, милосердя, чесність, повага до старших та ін.

Моральні якості особистості виступають однією із важливих складових морального розвитку дитини. За О. Кононко, у ранньому віці відбувається «виховання особистості — збагачення моральної свідомості й поведінки дитини; залучення до світу вироблених людством цінностей; формування ціннісних основ ставлення до світу та самої себе» [3].

В основі морального виховання дитини раннього віку лежить процес передавання їй моральних цінностей, норм і правил поведінки в суспільстві з метою їх особистого засвоєння і перетворення на значущі, внутрішньо важливі регулятори емоцій та поведінки. Як вказує Л. Лохвицька, моральні якості дітей, засвоєння ними моральних стандартів «відбувається в процесі соціалізації: під час спілкування з дітьми і дорослими дотримуються моральних норм і правил, будують з ними взаємини, враховуючи суспільні вимоги» [5, с. 114].

Ефективними засобами виховання моральних якостей дітей раннього віку виступають художнє слово та ігри. Діти раннього віку, на думку Г. Лопатіної, вже здатні при прослуховуванні художнього твору осмислити його зміст в рамках, доступних віку, адже те, що дитині зрозуміло, залишає глибокий слід в її свідомості. На третьому році життя дітей потрібно навчати розуміти казки, запам'ятовувати та відтворювати повтори реплік казкових героїв, образні вирази; передавати зміст улюблених казок, розповідати за змістом ілюстрацій; упізнавати казкових героїв, висловлювати своє ставлення до них. Слід також залучати дітей до драматизацій та інсценування казок [4, с. 398].

Починаючи з раннього віку, для виховання моральних якостей дітей з ДЦП доцільно використовувати також загадки, потішки, примовки з метою розвитку чуття рідного мовлення [2]. Слухання народних казок, запам'ятовування потішок, відгадування загадок також сприяють формуванню мовленнєвої активності дітей раннього віку з ДЦП, що дає змогу засвоїти навички взаємодії з дорослим та однолітками, адаптуватися в групі дітей з ООП. Для цього дітям раннього віку варто пропонувати до слухання кращі зразки народної мудрості — колісанки, забавлянки, потішки, лічилки, примовки.

Отже, створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти виступає однією з нагальних потреб, зумовлених реформуванням системи надання освітніх послуг і всебічного розвитку дітей з різними

освітніми потребами. Залучення дітей раннього віку з ДЦП до навчання в інклюзивному освітньому середовищі допомагає їм швидше соціалізуватися в оточуючому світі, навчитися взаємодіяти з дорослими та однолітками відповідно до їх вікових та психофізичних показників їх розвитку.

Важливим аспектом організації освітнього процесу в інклюзивному середовищі є моральне виховання дітей раннього віку з особливими потребами, в процесі якого доступними для формування моральними якостями є доброта, милосердя, чуйність, чесність, повага до старших та інші.

Ефективними засобами виховання моральних якостей дітей раннього віку з ДЦП виступають художнє слово та ігри, зокрема, читання та обговорення казок, відгадування загадок, вивчення потішок, забавлянок, колисанок позитивно впливає на емоційний стан дітей та розвиває їх здатність до розуміння рідної мови. А використання казкового матеріалу для елементарного розігрування діалогів (повторення дитиною реплік), ігрової демонстрації свого ставлення до героїв, допомагає засвоїти моральні цінності й норми. Завдяки повторенню в процесі виховання моральних якостей дітей раннього віку прийомів читання улюблених казок, потішок, колисанок, відгадування загадок, діти вчаться розпізнавати, де добро і зло, які дії є правильними, а які засуджуються, приміряють на себе кращі риси героїв. Використання українського фольклору в процесі морального виховання дітей раннього віку з ДЦП, на нашу думку, створює позитивний настрій взаємодії дорослих з дітьми, допомагає виховувати у малят моральні якості доброти, чуйності, чесності, справедливості, працьовитості, поваги до старших та ін.

Список використаних джерел

1. Кашук Н. Сутність сенсорного розвитку сучасної дитини раннього віку. *Вісник Інституту розвитку дитини* : метод. та практ. мат. 2012. № 3. С. 162–166.
2. Кобилецька Л. Малі фольклорні жанри як чинник розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 50. С. 311–315.
3. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ : Стилос, 2000.
4. Лопатіна Г. О. Етапи формування діалогічного мовлення. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. БДПУ. 2010. № 3. С. 156–160.
5. Лохвицька Л. В. Соціалізація і моральне виховання дошкільників: мутуалізм процесів та вікові ознаки. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2012. № 14. С. 110–117.
6. Сороколіт Ю. Інклюзивне освітнє середовище як один з аспектів соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. *Партнерство взаємодії як фактор підвищення якості освіти* : мат міжнар. наук.-практ. сем., м. Тернопіль, 18 лютого 2020 р. 2020. С. 44–48.
7. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи. *Дефектологія: Особлива дитина: навчання та виховання*. 2011. № 1. С. 18–24.

THE FORMATION OF VALUE ATTITUDES OF STUDENT YOUTH IN THE CONDITIONS OF SOCIAL AND EDUCATIONAL CHANGES

Sobchenko T. M.

doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Education and Innovative Pedagogy,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

Kin O. M.

doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Education and Innovative Pedagogy,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

Bondarenko E. O.

student of the G.F. Kvitka-Osnovyanenko Ukrainian Faculty of Language and Literature,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

У тезах розкриваються аспекти здійснення виховної роботи, спрямованої на вирішення актуальних проблем формування ціннісних установок студентської молоді Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди в умовах соціальних та освітніх змін, зокрема в період воєнного стану в Україні. Представлено тематику та форми проведення загальноуніверситетських і факультетських заходів у контексті посилення національно-патріотичного виховання. Окреслено перспективні шляхи організації виховної роботи з урахуванням вирішення означеної проблеми.

Ключові слова: виховна робота, національно-патріотичне виховання, воєнний стан.

The theses reveal the aspects of the implementation of educational work aimed at solving the current problems of forming value attitudes of student youth of Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda in the conditions of social and educational changes, in particular during the period of martial law in Ukraine. The topics and forms of university-wide and faculty events in the context of strengthening national-patriotic education are presented. Prospective ways of organizing educational work taking into account the solution of the specified problem are outlined.

Keywords: educational work, national-patriotic education, martial law.

As defined in the Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine, during the period of the Russian-Ukrainian war, there is a demand for rethinking what has been done and implementing a number of

systemic measures that should be aimed at strengthening the national-patriotic education of children and youth, which will contribute to the formation of a new Ukrainian on based on the action of national and European values [1].

At Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovorody educational work is carried out in accordance with the Concept of educational work for 2021-2025. KhNPU named after H.S. Frying pan, which is based on such principles as:

- unity of education and upbringing;
- democratization and humanization of education;
- unity of national and universal values;
- activity, self-activity and creative initiative of student youth;
- continuity and continuity of education;
- differentiation and individualization of the educational process;
- systematic education [2; 3].

Thus, during the period of martial law in Ukraine, an important aspect of the activities of the vice-rector for the educational work of the candidate of pedagogic sciences, associate professor N. O. Borysenko, the educational coordinators of the faculties, the curators of academic groups, as well as the entire teaching staff was the provision of both psychological, moral support, as well as the implementation of a number of systemic measures aimed at discussing the problems of war and peace with university graduates.

In particular, it is possible to single out the following university-wide and faculty educational activities, events, challenges, etc., held in the period from February 2022 to June 2022:

- competition «Letter to the Defender of the Motherland»;
- flash mob #KHNPUVyshyvantsi;
- online festival of amateur art «When the war ends...»;
- round table «Essays: War-Learning-Dreams» [4];
- with the support of the «smart foundation» charitable organization, the «History of the Unbreakable» project was launched;
- online flash mob #KhNPUmoments etc.

All the events are covered on the official pages of social networks of H. S. Frying pans on Facebook [5] and in the university edition of the newspaper «Uchitel» [6].

Thus, we consider the following promising ways of organizing educational work in the context of the mentioned problem at Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda for the 2022-2023 academic year:

- the awakening of the public initiative of every young Ukrainian, resident of Panna;

- strengthening the implementation of core components of national-patriotic education;
- formation of value orientations and civic self-awareness based on concrete examples of the heroic struggle of Ukrainians;
- search for new approaches and ways of implementing European and national values in the educational work of young people, etc.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : Наказ МОН України, 2022. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotychnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/> (дата звернення 19.09.2022).
2. Концепція виховної роботи на 2021-2025 pp. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2021. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normal_dokum/Pol/Koncepcia_vyuhovnoi_robotu.pdf (дата звернення 14.09.2022).
3. Собченко Т. М., Ворожбіт-Горбатюк В. В., Бондаренко Є. О. Основні вектори виховної роботи педагогічного закладу вищої освіти в умовах воєнного стану. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 1 (21). С. 97–105. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(21\).2022.97-105](https://doi.org/10.35387/od.1(21).2022.97-105)
4. Нариси: Війна-Навчання-Мрії : мат. кругл. столу, Харків, 01 червня 2022 року / редкол. І. І. Костікова (голов.) та ін. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 40 с.
5. Сторінка ХНПУ імені Г. С. Сковороди в соц. мережі Facebook. URL: <https://www.facebook.com/KhNPU> (дата звернення 14.09.2022).
6. Видання ХНПУ імені Г. С. Сковороди газета «Учитель». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/newspaper> (дата звернення 14.09.2022).

ІНТЕГРАЦІЯ БІОЛОГІЧНИХ ТА ЕТИЧНИХ ЗНАНЬ ЯК ЗАСІБ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Степанюк А. В.

доктор педагогічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Бак В. Ф.

кандидат педагогічних наук, вчитель біології,
Навчально-виховний комплекс № 11,
м. Бахмут, Україна

У статті розкрито значимість проблеми духовно-інтелектуального виховання школярів, що базується на єдності загальнолюдських або біосферних цінностей. Висвітлено чинники, які забезпечують інтеграцію біологічних та етичних знань. Охарактеризовано умови створення освітнього середовища, яке дозволяє забезпечити духовно-інтелектуальне виховання школярів.

Ключові слова: інтеграція, біоетичні знання, аналогія, цінності, школярі.

The significance of the problem of spiritual and intellectual education of schoolchildren which is based on the unity of universal or biosphere values has been revealed. The factors which ensure the integration of biological and ethical knowledge have been highlighted. The conditions for the educational environment creation which allows to secure spiritual and intellectual education of schoolchildren have been characterized.

Keywords integration, bioethical knowledge, analogy, values, schoolchildren

Події останнього десятиліття переконливо свідчать, що сучасний період у розвитку людства доцільно характеризувати як кризовий. У ХХІ ст. загострились суперечності між цивілізаційною системою людства і глобальною екосистемою Землі. В сучасному постмодерновому суспільстві загальнолюдські цінності, які за своєю сутністю не суперечать цінностям природи, лише декларуються. При цьому, суспільство стає суспільством постправди, таким, в якому панує маніпулювання та фейки, а цінності підлаштовуються під інтереси панівних груп або корпоративних об'єднань.

Такий стан цивілізації є нестійким і не може існувати довго, тому кризи, війни, стихійні лиха та техногенні катастрофи будуть і далі «підштовхувати» людство до нових сенсів, які за своєю сутністю є лише повернен-

ня до споконвічних цінностей життя. Вважаємо, що героїчний супротив народу України агресії РФ — це механізм саморегуляції цивілізаційної системи людства, спрямований на відновлення загальнолюдських цінностей, яким дамо назву біосферних. Вони не суперечать загальним законам природи, а логічно випливають із них, утворюючи своєрідну цілісність знань про природу та етику. Таким поняттям як добро, любов, гідність, воля, милосердя, — потрібно повернути їхню первісну сутність через конкретні дії конкретних людей, а через це змінити катастрофічний напрям розвитку цивілізації з постмодерну на метамодерн.

У своїх поглядах ми базуємось на думках американського фізика Ф. Капра, який стверджує, що система цінностей складає основу науки і є її рушійною силою. Дослідник вважає за доцільне формування нового світогляду людства, який впливає з глибинного пізнання природи та визнає споконвічну цінність життя будь-якої живої системи, а не тільки людини. Всі живі істоти є членами екологічних спільнот, об'єднаних мережею взаємозв'язків, і утворюють цілісність вищого рівня складності. Коли таке уявлення стає частиною нашої повсякденної свідомості, виникає нова система етики. Розуміння того, що система цінностей властива всій живій природі, зароджується в духовному досвіді єдності природи і «я». Таке розширення нашого «я» аж до ототожнення з природою стає основою глибинного екологічного мислення [3, с. 150].

Інтегровані знання школярів із біології та етики в контексті цінностей і смислів людського життя й культури ми тлумачимо як біоетичні знання. Це прояв інтеграції цих знань у межах моральних цінностей суспільства, етична рефлексія на біологічні знання. Вони формуються шляхом розкриття аналогій між законами природи і категоріями моралі та сприяють розвитку етичного ставлення учнів до життя в усіх його проявах. Етичні правила і норми світу людини, етичні цінності, повинні поширюватись як на взаємодію з людьми, так і на взаємодію зі світом природи [2].

Загалом, інтеграцію біологічних та етичних знань ми розглядаємо як засіб духовно-інтелектуального виховання школярів, чинник формування світогляду підростаючого покоління, знань, які не дадуть розірватися зв'язку між людиною та середовищем її існування [6]. При цьому вважаємо, що наскрізні змістові лінії природничої освіти необхідно інтегрувати з біосферними цінностями. Це надасть викладанню етичного спрямування і забезпечить утвердження нових сенсів у природничій освіті.

Зіставлення результатів аналізу змісту навчального матеріалу профільного вивчення біології та сутності моральних категорій дозволило нам виявити можливість проводити аналогії, наприклад, між біологічними поняттями: гомеостаз, збереження та моральними категоріями любов,

добро; обміну речовин, енергії та інформації, самої сутності життя – гармонійна єдність дуальних категорій (життя-смерть, розвиток-старіння, стан активності-стан спокою тощо); взаємодії клітин організму – кооперація та альтруїзм, рівням організації живої матерії — ієрархічна будова світу тощо. Загалом, загальні закономірності природи, які вивчаються з використанням методу аналогій з моральними категоріями, стають більш доступними та зрозумілими учням, оскільки закономірності природи усвідомлюються не як абстрактні поняття, а як основа особистого життя [2].

Для реалізації духовно-інтелектуального виховання необхідним є створення такого освітнього середовища, яке б забезпечувало вивчення живих систем на основі сучасного тлумачення атрибутів життя та надання навчальному матеріалу особистісно-ціннісного значення.

Під цілісністю знань про живу природу ми розуміємо результат сутнісної інтеграції біологічних знань на основі наскрізних закономірних зв'язків, якими постають загальні закономірності природи (збереження, періодичності, направленості процесів до рівноважного стану). Ознакою цілісності знань про живу природу є розуміння учнями загальних закономірностей природи як основи пояснення явищ, властивостей, об'єктів живої природи, їхньої взаємодії; як фундаменту, на якому базуються уявлення про взаємозв'язок компонентів живої природи [4, с. 8]. Формування у школярів цілісних знань про живу природу дозволяє школярам усвідомити себе складовою частиною природи й того, що всю свою діяльність і поведінку необхідно підпорядковувати інтересам систем вищого рівня [6].

Відповідне освітнє середовище доцільно конструювати таким чином, щоб учень міг відчувати почуття сорому, жалю або благоговіння та самостійно свідомо обирати етичну поведінку. Цього можна досягнути за такої моделі вихованого впливу, як сприяння. Як стверджував М. Сметанський, в її основі лежить віра в конструктивне, активне, творче начало людської природи, в її первісну моральність і доброту, альтруїстичну і колективістичну спрямованість, у здатність дитини спрямовувати власний розвиток, розуміти власне Я [5, с. 15].

З метою перевірки ефективності запропонованого нами підходу до здійснення духовно-інтелектуального виховання школярів створена інтегрована програма «Природничі науки», яка реалізована у відповідному підручнику [1]. На даний час проходить апробація запропонованих навчально-методичних матеріалів, розробляються критерії ефективності описаного підходу до реалізації духовно-інтелектуального виховання школярів.

За результатами експериментального дослідження можна стверджувати, що зміст біологічної освіти необхідно висвітлювати так, щоб передавались не лише знання з основ наук, а й створювались можливості отримати відповіді на питання сутності життя (сенс життя, взаємовідносини між людьми, моральні поняття добра та зла, ідеал, любов, гідність та ін.), які повинні допомогти індивіду зрозуміти самого себе, а також створити образ, у напрямі якого хотів би він розвиватись. А це ніщо інше, як опосередкована мета духовно-інтелектуального виховання. При цьому, морально-етичне виховання і навчання основам біологічних наук — два взаємопов'язаних процеси, які при відповідній організації навчання комплексно впливають на особистість учня, створюючи умови для активізації в нього процесів саморозвитку та самовиховання.

Список використаних джерел

1. Бак В. Ф. Природничі науки : інтегрований природничий курс. Дніпро : ТОВ «Домінанта Прінт»; Всеукраїнська культурно-освітня Асоціація гуманної педагогіки; Дніпропетровська академія музики ім. М. Глінки, 2020. 155 с.
2. Бак В. Ф., Данюк М. І., Степанюк А. В. Висвітлення тенденцій інтеграції природничих наук та етики в змісті біологічної освіти старшокласників : моногр. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 216 с.
3. Капра Ф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем. Київ : «София»; ИД «Гелиос», 2002. 336 с.
4. Рибак Л. М. Наступність у формуванні цілісних знань про живу природу в учнів 5-7 класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2008. 21 с.
5. Сметанський М. Суть виховання як складової педагогічного процесу. *Шлях освіти*. 2006. № 4. С. 14–17.
6. Степанюк А. В. Формування цілісних знань школярів про живу природу : моногр., 2-ге вид., переробл. й доп. Тернопіль: Вектор, 2012. 228 с.

**SYNERGY OF EDUCATION AND SPIRITUALITY:
EUROINTEGRATIONAL ASPECT
СИНЕРГІЯ ОСВІТИ ТА ДУХОВНОСТІ:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

Daria Suprun

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the department of Special Psychology and Medicine,
Faculty of Special and Inclusive Education of National Pedagogical Dragomanov University,
Kyiv, Ukraine

Супрун Д. М.

доктор пед. наук, професор,
професор кафедри спеціальної психології та медицини,
факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

Підняте питання Європейського вибору: синергії освіти та духовності в ракурсах світового та національного рівня. Наведено аналітичний огляд новітньої тенденції синергії освіти та духовності як аспекту розвитку вищої освіти та як фактору перспективи інтеграції до всесвітнього науково-освітнього простору.

Ключові слова: *інтернаціоналізація, синергія освіти та духовності, інклюзія, згуртованість.*

The question of the European choice has been raised: the values of the synergy of education and spirituality at the global and national dimensions. An analytical review of trends of the synergy of education and spirituality as development aspect of higher education in the perspective of integration into the European scientific and educational space is conducted.

Keywords: *internationalization, the synergy of education and spirituality, inclusion, cohesion.*

The integral goal of the synergy of education and spirituality is the formation of a single path of introduction into Ukrainian society of the newly created paradigm of an inclusive social and educational environment as the basis of security, responsibility and social cohesion of Ukrainian citizens in the conditions of modern integration challenges [1, p. 45].

Focusing on the issue of the European choice: educational and spiritual values on the world and national level, considerable attention is paid to the importance and necessity of studying and implementing progressive foreign experience as a means of forming social and corporate responsibility and the obligation of universities to strengthen the synergy of education and spirituality.

Unfortunately, the life of our State was divided into «before the war» and «during the war». The implementation of cohesion processes in the conditions of war should take place in view of the following basic components of the synergy of education and spirituality: idea, strategy, result [3, p. 99]. The above-mentioned should be carried out under the condition of rational synergy of education and spirituality and the combination of advanced foreign experience with the innovative work of Ukrainian scientists [4, p. 327].

The modern system of higher education of Ukraine, which is at the stage of its essential transformation, faces a whole series of strategic tasks that require urgent solutions: determination of strategic priorities; quality control; active integration of science and education; economic support for areas of scientific and educational activity that are of strategic importance; establishment of a rational financing mechanism; effective implementation of the latest educational technologies; structural distribution in accordance with the optimal provision of modern requirements of the labor market by competitive specialists, etc. Our analysis of the process of globalization, variability, and competition, which are asserting themselves more powerfully every year in the world, obliges us to increase research efforts to understand the role of the synergy of education and spirituality in the formation of a personality adequate to the innovative type of social progress – the innovative personality of a psychologist. Therefore, achieving a competitive quality of national education in the context of social cohesion becomes a priority for the modernization of education in Ukraine in the war and post-war period. The integration of the Higher School into the processes of globalization activates the renewal of the scientific and educational, personal and organizational potential of universities at the individual, institutional and systemic levels, taking into account the aspect of the synergy of education and spirituality.

Achieving the competitive quality of national education in the context of civilizational changes is now becoming a priority for the modernization of education in Ukraine [5, p. 55]. The difficult military situation, overproduction in certain fields of specialists and their inability to compete in the modern conditions of the market system created a situation of a hidden crisis in education. In view of modern conditions, effective activities in the provision of professional training are based on a number of conceptually new approaches that lead to fundamental changes in the organizational and functional foundations of the activities of specialists, in particular, humanizing the activities of professional spheres and increasing their authority, building relations with citizens on the basis of partnership and synergy of education and spirituality, a clear definition of the competence of psychologists to ensure the implementation of global standards [6, p.88]. The process of professional training of future specialists should be carried out in a new personal-oriented paradigm, where it will be

possible to actualize professionally important personal qualities, and which will focus on the formation of professional competence, which involves the creation of a system of professional skills, a professional culture of communication, professional reflection, self-management and management of professional activities, which will allow to achieve professional success, self-realization, professional self-fulfillment [8, p. 12].

Thus, European integration is an objective reality, it requires a new target orientation that takes into account the needs of international solidarity. Therefore, an important condition for the integration of higher education of Ukraine into the global educational space should be the preservation of the national experience of the synergy of education and spirituality, traditions, strengthening and development of its advantages.

Список використаних джерел

1. Griban G., Nikulochkina O., Varetska O., & Formation of the Primary School Teachers' Information Competency in Postgraduate Education. *Postmodern Openings*. 11 (3). P. 41–72. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.3/199>.
2. Sheremet M; Suprun M; Suprun D. Future Psychologists' Readiness to Work in Conditions of Social Cohesion in Education. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. 9 (9). P. 40–48.
3. Zhuravlova L., Sheremet M., Dmytriieva I., Suprun D. State of formation of motivation as one of the structural-functional components of speech development of primary schoolchildren with dysgraphia. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*. 2020. 24 (8). P. 8985–8999. DOI: <https://doi.org/10.37200/IJPR/V24I8/PR280893>.
4. Zhuravlova L., Sheremet M., Suprun D. Results of the Examination of Primary School Students By Means of Speech Therapy. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021. 12 (1). P. 326–342. DOI: <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/185>
5. Suprun D. The theory and practice of psychologists' professional training in the field of special education : DSc thesis. (Teoriia ta praktyka profesiinoi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity : dys. ... dok. ped. nauk). Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv, 2018.
6. Suprun D., Sheremet M. Academic mobility perspective in the context of professional internationalization in the field of special education. *Науковий часопис*. 2018. 40. P. 83–89. DOI: 10.31392/NPU-nc.series19.2020.40.13 URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34962/Sheremet_83-89.pdf?sequence=1 (дата звернення 11.10.22).
7. Suprun D. The Future Psychologists' Motivation to Work in the System of Inclusive Education. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. 2019. 8 (4S). P. 143–147. URL: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4S/D10081184S19.pdf> (дата звернення 11.10.22).
8. Suprun D. Psychology of Management. Kyiv : NPDU, 2021.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ БІОЛОГІЇ

Тіхова Є. В.

кандидат біологічних наук,
викладач Відокремленого структурного підрозділу
«Кадіївський педагогічний фаховий коледж,
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобельськ, Україна

У статті узагальнено поняття професійної культури та теоретично обґрунтовано актуальність формування професійної культури здобувачів фахової передвищої освіти на заняттях біології в коледжі в умовах сучасних реалій. Окрема увага приділена визначенню освітніх ресурсів у формуванні професійної культури особистостей.

Ключові слова: професійна культура, здобувач фахової передвищої освіти, біологія, компетентність, волонтерська діяльність.

The article summarizes the concept of professional culture and theoretically substantiates the relevance of the formation of professional culture of students of professional preliminary higher education in biology classes in college in the conditions of modern realities. Particular attention is paid to the definition of educational resources in the formation of the professional culture of individuals.

Keywords: professional culture, the recipient of professional preliminary higher education, biology, competence, volunteer activity.

Протягом тисячоліть проблеми формування духовності та культури особистості мали першочергове та провідне значення й визначались як могутній засіб соціального розвитку, якісного суспільного життя, необхідного аспекту діяльності людини. Усі види культури, а саме: виробництва, управління, політики, економіки, художньої творчості, екології, міжособистісних відносин тощо — утворюють єдине ціле як форми існування й розвитку людської природи, а отже, суспільства. Думки, погляди, рішення входять у зміст професійної культури та впливають не лише на темпи діяльності, прискорюючи чи уповільнюючи їх, але й визначають її змістове цілеспрямовання, що фіксується в результатах праці, системі соціальних норм, суспільної практики.

Необхідність формування професійної культури здобувачів фахової передвищої освіти зумовлена зростаючими вимогами до рівня професійних компетентностей майбутніх фахівців, потребами в постійній самоосвіті, самореалізації й саморозвитку. Сьогодні успішність діяльності випускника фахового коледжу передвищої освіти визначається не лише

рівнем якісної інтелектуальної його підготовки, а й рівнем його професійної культури, що впливає на розвиток гармонійно розвинутої особистості. У розділі VIII, ст. 45 Закону України «Про фахову передвищу освіту» визначено: «Освітній процес у сфері фахової передвищої освіти – це інтелектуальна, творча діяльність, що проводиться в закладі фахової передвищої освіти та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які здобувають освіту, а також на формування гармонійно розвинутої особистості» [1].

Отже, мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні значення формування професійної культури здобувачів коледжу фахової передвищої освіти заняттях біології.

На сучасному етапі, в умовах воєнного стану в Україні, тимчасового переміщення населення, підвищення психологічної та емоційної нестійкості молоді, культурологічний компонент набуває особливої актуальності. Професійна культура розглядається дослідниками як міждисциплінарне поняття, яке привертає увагу вчених різних наукових галузей: педагогів, психологів, філософів, соціологів тощо. Предметом досліджень неодноразово ставали різні аспекти професійної культури педагогів (І. Ісаєв, Н. Краснова, А. Мудрик, О. Новицька, О. Попенко, В. Сластьонін, О. Шевнюк та ін.), лікарів (А. Агаркова, О. Денисова, В. Дуброва та ін.), інженерів (С. Ісаєнко, Н. Підбуцька, О. Пономарьов та ін.), економістів (А. Бичок, В. Волкова, Л. Нікіфорова та ін.), юристів (С. Гусарев, І. Михаліченко, О. Скакун, С. Сливка, О. Тихомиров та ін.), військових (В. Рибалка, В. Жежерун, І. Гавриш та ін.) та ін. [2, с. 5].

На підставі узагальнення результатів праць учених зміст поняття професійної культури можна визначити як сукупність інтелектуальних, духовних, творчих здібностей, якостей і властивостей особистості та стилю діяльності, який передбачає усталений спосіб життя, сформований на основі загальних і специфічних професійних знань, загальної культури, позитивного досвіду, що дозволяє особистості ефективно та якісно вирішувати професійні завдання [3, с. 19].

В умовах реформування всіх рівнів загальної середньої освіти Нова українська школа визначає провідну ідею, яка полягає в наданні здобувачам освіти широкого спектру можливостей самореалізації й розвитку з метою подальшого досягнення успішності в діяльності в умовах динамічних соціокультурних змін. Пріоритет надається оволодінню способами взаємодії молоді зі світом і розвитку базових цінностей, таких як толерантність, свобода, співробітництво тощо, які узгоджуються з цінностями соціуму та сприяють становленню відповідальних, критично мислячих громадян [4]. Основою Концепції Нової української школи визначено

принцип дитиноцентризму, згідно якого навчання та виховання покликані забезпечити збереження самобутності кожної особистості, розвиток її інтересів і здібностей [5].

Узагальнюючи викладене вище та ураховуючи важливість означеної проблеми щодо діяльності педагогічного фахового коледжу, в процесі викладання біології особлива увага привертається формуванню у здобувачів освіти професійної культури, що реалізується в оволодінні молоддю культурної компетентності, яка впливає на рівні адаптованості людини до культурного, комунікаційного, техногенного та іншого сучасного середовища, її вміння орієнтуватися в інформаційному потоці, правильне використання отриманої інформації для прийняття рішень. Отже, отримуючи знання і вміння здобувачі освіти мають стати комунікативними, оволодіти вміннями вільно спілкуватися в сучасному полікультурному глобалізованому світі з питань охорони біорізноманіття та інших питань з галузі біологічних наук; використовувати природні матеріали та засоби для втілення художніх ідей, пояснювати підґрунтя мистецтва з біологічної точки зору (фізіологія зору, слуху, смаку, нюху тощо).

Організований викладачем коледжу процес навчання спрямовано на формування позитивного ставлення до національних та загальнолюдських цінностей, які лежать в основі культури різних націй, міжкультурних національних інтересів, усвідомлення причетності до національної та світової культури через вивчення біології й мистецтва, розуміння гармонійної взаємодії людини і природи. Для вирішення вказаних завдань корисно використовувати такі навчальні ресурси: міжнародні проекти з питань охорони природи, збереження біорізноманіття; музичні твори для вивчення акустики й фізіології слуху, опорно-руховий апарат і балет, поезія як ілюстрація до вивчення явищ і процесів природи, твори образотворчого мистецтва і фізіологія зору, особливості вищої нервової діяльності; презентаційні проекти, відео-роліки.

Зміст навчальної програми з біології ґрунтується не лише на здобутті змістовних теоретичних знань, а й на реалізації творчих, продуктивних здібностей, на формуванні ціннісного ставлення до навколишнього світу.

Сьогодні, в реаліях воєнного стану та російської агресії, ведеться багато розмов про екологічну катастрофу в Україні, тому пізнання живої природи, її найзагальніші закономірності функціонування та збереження є дуже актуальними та провідними завданнями фахової передвищої освіти. Тому одним з компонентів формування професійної культури здобувачів освіти є ціннісне ставлення до навколишнього світу, що визначається у засвоєнні таких категорій, як знання, природа, життя, здоров'я; усвідомлення біосферної етики; формування свідомого ставлення до власно-

го здоров'я та життя, екологічних проблем; оцінювання ролі біологічних знань для власного організму, здоров'я інших людей, суспільного розвитку, перспектив розвитку біології як науки та її значення у забезпеченні існування біосфери. Цей компонент тісно поєднаний з соціалізацією особистості, визначенням її поведінки в природі та суспільстві.

Із метою формування професійної культури молоді в коледжі актуальним визначається заохочення здобувачів освіти спеціальності «Соціальна робота» до волонтерської діяльності, що дозволяє сформуванню таких важливих особистісно-професійно-гуманістичних якостей, як: увага, бажання зрозуміти позицію інших, дружельюбність, комунікативність, здатність до лідерства, ввічливість; толерантність, завзятість, ентузіазм у трудовій діяльності, альтруїзм, здатність взаємодіяти зі спеціалістами та здійснювати допомогу тимчасово переміщеним особам, вміння піклуватися про інших та реалізовувати нові ідеї, самостійність суджень, милосердя, людяність, миролюбність, поважне ставлення до людей, гідність, відповідальність, справедливість.

Отже, у наш час, який характеризується стрімкими геополітичними змінами, екологічними катастрофами, війнами, терактами, міжнаціональними конфліктами, ключовою проблемою освіти залишається формування освічених, професійно культурних особистостей, вихованих та підготовлених як соціально активних громадян-патріотів України з ціннісними орієнтирами, широкою ерудицією та високим загальнокультурним рівнем поведінки. Аналізуючи результати проведеного дослідження, ми погоджуємося з думками науковців, що професійна культура особистості визначається як комплексне динамічне особистісне утворення професіонала з високими якісними показниками професійно-особистісного зростання для подальшої власної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Про фахову передвищу освіту : Закон України, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення: 27.10.22).
2. Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток : моногр. / кол. авт.; відп. ред. Г. Є. Улунова. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 300 с.
3. Спіріна Т. П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчальному процесі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир : Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка, 2009. 19 с.
4. Настільна книга педагога : посіб. для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / упор. В. М. Андреева, В. В. Григораш. Харків, 2006. 352 с.
5. Нова українська школа : основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ткаченко Л. П.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті йдеться про потенційні можливості духовного розвитку на молоді на засадах національних цінностей. У цьому контексті вивчення української мови в галузі науково-педагогічної комунікації визначено як життєво творчий процес та результат духовного зростання, показник самоідентифікації і високої мовної культури. Визначено основні підходи до засвоєння мовної норми та важливість її для продуктивного розвитку наукового мовлення в цілому.

Ключові слова: комунікація, науковий стиль, мовлення, мовна норма, дефініції, запозичення, переклад, науковий обіг, термінологія.

The article deals with potential opportunities for the spiritual development of young people based on national values. In this context, the study of the Ukrainian language in the field of scientific and pedagogical communication is defined as a life-creative process and the result of spiritual growth, an indicator of self-identification and a high linguistic culture. The main approaches to mastering the language norm and its importance for the productive development of scientific speech as a whole are defined.

Keywords: communication, scientific style, speech, language norm, definitions, borrowing, translation, scientific circulation, terminology.

Сучасна науково-педагогічна комунікація — це складна, багатоаспектна динамічна система, що має на меті забезпечення продуктивного полілогу в царині наукового середовища. Одним із важливим складників науково-педагогічної комунікації і водночас показником її успішної реалізації є високий рівень культури мовлення. Йдеться і про реалізацію мовних норм (орфоепічних, орфографічних, акцентуаційних), і про дотримання наукового стилю під час усної й писемної комунікації, і про загальні показники освіченості, і про розроблення власного іміджу викладача і науковця [1; 2]. Безумовно, процеси євроінтеграції України позначилися й на науковій галузі, тому доцільно говорити про певну академічну глобалізацію, що спонукає сучасного дослідника до вивчення іноземних мов, взаємодії із зарубіжним науковим співтовариством, обміном думками для спільної реалізації життєво важливих проблем. Проте вивчення державної мови, високий рівень мовленнєвої культури — є невід’ємним складником громадянської і професійної відповідальності. Українська мова сьогодні

стала однією із базових цінностей нашого суспільства, основою для його розбудови і розвитку потенціалу кожного українця. Академічне середовище має створити всі умови для розвитку мовної особистості, активного й свідомого комуніканта, готового репрезентувати і себе, і країну на міжнародному рівні.

Розглянемо більш детально лінгвістичний аспект науково-педагогічної комунікації. Першочерговим завданням фахової підготовки має стати активне збагачення словника, що стане запорукою продуктивної професійної комунікації. Однак вивчення української мови за фаховим спрямуванням, як правило, обмежується повторенням основних правил українського правопису, розширенням знань у галузі професійного справочинства та основними поняттями, що допоможуть порозумітися з колегами. Фактично відсутня практика усного монологу, ґрунтовна робота зі словниками наголосів, орфоепічним, тлумачним, іншомовної лексики. Часто здобувачі освіти послуговуються вже застарілою термінологією, внаслідок того, що мало працюють із сучасними науковими публікаціями. Проблемою є й те, що мережа Інтернет, якою так часто послуговуються молоді науковці пропонує безліч наукового продукту низької якості, оскільки практикується вільний виклад у доступ будь-яких матеріалів. Тому так актуалізувалися сьогодні питання академічної доброчесності та виявлення фактів її порушення.

Певною проблемою для українського наукового середовища стало засилення іншомовної лексики. З одного боку нам не обійтися без запозичень, з іншого — маємо розробляти власну, автентичну термінологію, яка враховує не лише загальні тенденції розвитку світової науки, а й ментальні вияви наукового мислення українських дослідників. Маємо невдалі варіанти комп'ютерного перекладу, що не розрізняє смислових відтінків у значенні, контекстного оточення, парадигми українського словотворення, наприклад, формуючий замість формувальний, типу того замість на зразок, ототожнення слів обирати і вибирати, вважати і рахувати. Невдалим видається переклад поняття *soft skills* як «м'які навички», у той час як доцільно говорити про навички гнучкі, такі що забезпечують високу продуктивність роботи, комунікації, порозуміння в наслідок стратегії взаємодії між усіма учасниками певного професійного процесу. Натомість поняття *hard skills* варто перекладати як «сталі, стабільні», бо ними позначаються навички функціонально-технічного характеру, такі що забезпечують професійний супровід здобутих результатів. На нашу думку, такий переклад є більш влучним, бо має смислове значення, у той час як прикметники м'який і твердий є відносними характеристиками щодо властивості предмета, продукту чи явища.

Отже, науково-педагогічна комунікація має розвиватися на кращих зразках усного й писемного мовлення. Мовленнєве вираження наукового світогляду потребує від дослідника копіткої роботи, системного розвитку саме лінгвістичного складника комунікативної взаємодії. Сьогодні накопичено достатньо широку базу для постійного вдосконалення писемного мовлення, засвоєння мовно-стилістичної норми, формування власного стилю академічного письма.

Список використаних джерел

1. Висоцька О. Науковий дискурс у сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Молодий вчений*. 2018. Вип. 8 (60). С. 65–70.
2. Ціпко А. Українознавчий науковий дискурс: домінанти комунікативних проєкцій. *Українознавство*. 2019. Вип. 2 (71). С. 16–30.

ЗНАЧЕННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Ткаченко Т. В.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,
м. Харків, Україна

У статті розкриваються такі поняття, як: «духовність» та «духовна культура», порушуються питання підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін, їх спілкування, розкривається значення вокального мистецтва для професійного становлення та формування морально-естетичних цінностей педагога. Приділено особливу увагу духовній музиці як невичерпному джерелу позитивного впливу на особистість.

Ключові слова: духовна культура, мистецькі дисципліни, вчитель, особистість.

The article analyses the concepts of «spirituality» and «spiritual culture», considers the issues of training future teachers of Arts and their communication, focuses on the importance of vocal art for teacher's professional development and his/her moral and aesthetic value formation. Special attention is paid to spiritual music as an inexhaustible source of positive influence on the individual.

Keywords: spiritual culture, Arts, teacher; personality

Питання виховання духовної культури особистості завжди було й залишається в центрі уваги науковців і педагогів-практиків. Під духовною культурою розуміється багатий внутрішній світ людини, наявність у неї пізнавальних, естетичних та моральних якостей, які проявляються як у професійній, так і в духовній діяльності.

Ще В. Вернадський наголошував на тому, що духовний світ людини має велике значення, відповідає її найвищим проявам і впливає на ставлення до оточуючих, природи та мистецтва [1].

Взагалі, поняття «духовна культура» є багатограним і неоднозначним. Під духовною культурою ми також розуміємо специфічну якість людини, яка зумовлює її поведінку. Майбутні вчителі мистецьких дисциплін — люди надзвичайно творчі та талановиті. З огляду на це, завдання викладача полягає у наданні допомоги майбутньому вчителю мистецьких дисциплін. В освітньому процесі педагог передає своєму вихованцю частину душі, серця. Чим більш багата духовна культура у вчителя, тим більш потужно він впливає на свого учня.

Глибина духовної культури вчителя визначається рівнем сформованості його загальнонародської культури, набутими професійними знаннями й навичками, тактовною поведінкою та духовністю [2].

Розглядаючи суть духовної культури майбутніх учителів мистецьких дисциплін, доцільно звернутися і до проблем спілкування, уміння його організовувати. Спілкування для вчителя виступає тим середовищем в якому він організовує освітній процес. Зокрема, І. Колмогорцева слушно вважає, що вміння спілкуватися виступає професійно значущою якістю вчителя. Цю думку підтримує і В. Грехнев [2, с. 19].

Взагалі, список найбільш важливих якостей, необхідних для міжособистісних стосунків, визначив відомий польський учений Є. Мелібруда. До таких якостей фахівець відносить:

- уміння бачити світ через призму інших;
- здатність демонструвати іншим своє доброзичливе ставлення;
- уміння бути відвертим у стосунках;
- відмову від загальноприйнятих міркувань та готовність чітко відповідати на поставлені питання;
- здатність самому проявляти активність і не чекати цього від інших;
- чесність, відкритість і зрозумілу власну позицію;
- щирість та готовність продемонструвати свій внутрішній світ;
- відсутність страху, готовність прийняти погляди іншого без нав'язування своїх думок, готовність заради встановлення щирих стосунків піти на компроміс [4].

Як загальновідомо, музика виступає важливим показником духовного світу людини, вона виражає її емоційний стан без будь-яких пояснень. Особливо під час концерту лірична музика виступає психічним саморегулятором і позитивно впливає на психіку людини.

Ще Г. Сковорода наголошував на тому, що людина не може жити без духовної та ліричної музики. Педагог підкреслював, що щастя людини полягає не в чинах, а знаходиться в її серці та праці [5, с. 76]. Г. Сковорода надзвичайно цінував народну пісню, велике значення надавав їй щодо формування духовної культури особистості.

Ф. Достоєвський слушно наголошував на тому, що пізнання Бога — надійний шлях до морального, духовного та творчого зростання особистості. Формуванню духовної культури майбутніх учителів мистецьких дисциплін сприяє вивчення церковних текстів. Першоджерелом духовності вважається молитва, яка є диханням душі, її енергією. Молитва захищає, зцілює, виступає енергетичним кодом людини.

До релігійних жанрів, які сприяють формуванню духовної культури особистості, як стверджують фахівці, належать меси, котрі виконуються під час католицького богослужіння, православні літургії. Мініатюра також виступає молитвою у вокальній (позахрамовій) музиці. До подібних мініатюр належать твори: Варламова О. «Молитва», Рахманінова С. «Христос

воскрес», «Перед іконою», «Молитва», Чайковського П. «Смерть», «Легенда» та інші.

Музичні молитви поділяються за такими видами, як: молитва-скарга, молитва-прохання, молитва-славлення. Саме через молитву відбувається зміна духовного світу особистості. Духовна молитва та лірична музика виступають в якості психічного саморегулятора, позитивно впливають на психіку виконавця. Підтвердження цих думок знаходимо і у праці В. Драганчук «Музична психологія і терапія» [3].

Зокрема, з цього приводу автор зазначає: «У власній свідомості включаються неусвідомлені механізми психіки, котрі дозволяють музиканту знайти саме те рішення, що створює найбільш потужний художній ефект» [3, с. 156].

Особливу увагу науковці приділяють питанням впливу на формування духовної культури майбутнього вчителя мистецьких дисциплін таких негативних якостей як марнослів'я та лихослів'я. Вчені слушно наголошують на тому, що марнослів'я не допустимо для вихованої, культурної та творчої особистості. Нажаль, сучасна молодь дуже схильна до використання ненормативної лексики. Це поширене в суспільстві явище дуже впливає на формування духовної культури людини. Особливо небезпечно, коли ця людина молода за віком.

Ще за часів правління царів Михайла Федоровича й Олексія Михайловича до людей, які вживали ненормативну лексику, застосовувалися тілесні покарання. Їх карали розгами. З огляду на історію, завдання викладача полягає у поясненні, доведенні до свідомості підростаючого покоління жакливіості таких вчинків особливо для студентів — майбутніх учителів, як носіїв духовної культури.

Лихослів'я — багнюка для оточуючих, завдає болю й страждань тим, хто цього не виносить, псує настрої і душу, впливає на свідомість та підсвідомість людини, навіть у неї погані думки, сіє зло, суттєво впливає на формування морального стрижню особистості. Такі погані слова проникають у душу людини і сіють у ній моральний бруд.

Працюючи з майбутніми вчителями мистецьких дисциплін, викладач впливає на студентів власним досвідом, власним прикладом. Як відомо, через любов студентів до викладача приходять і зацікавленість предметом, який він викладає. З огляду на це, викладачеві необхідно бути надзвичайно тактовним, коректним, уважним, ввічливим, зустрічати студентів посмішкою, привчати до постійного самовдосконалення свого таланту, що в подальшому сприяє їх професіоналізму та успіху.

Отже, в процесі формування духовної культури майбутніх учителів мистецьких дисциплін необхідно, насамперед, спиратися на їх духовний

досвід, не забувати про врахування, особливо на заняттях мистецького циклу, духовних традицій православ'я та використання ліричної музики.

Список використаних джерел

1. Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 1. Кн. 1. Інститут історії України. Київ : Друкарня НБУВ, 2011. 584 с.
2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект). Харків : ХНУ, 1998.
3. Драганчук В. Музична психологія і терапія : навч. посіб. для студ. спец. «Музичне мистецтво». Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2016. 230 с.
4. Мелібруда Є. Я-Ти-Ми Психологічні можливості покращення спілкування. / пер. з польської К. Новікової. Київ, 1986.
5. Сковорода Г. Вибрані твори в українських перекладах : в 12 т. Харків : Ранок, 2009. Т. 1. 240 с.

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ІНШОМОВНОЇ КУЛЬТУРИ В РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Ткачов А. С.

доктор педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Бойко О. А.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті визначено суть мови, іношомовної культури та духовності як унікальних феноменів, висвітлено взаємозв'язок між ними. З'ясовано роль і значення іношомовної культури в розвитку духовності особистості. Виокремлено необхідні передумови формування в суб'єктів навчання цієї культури.

Ключові слова: роль, значення, іношомовна культура, духовність, особистість.

The article defines the essence of language, foreign language culture, and spirituality as unique phenomenons, shows the connection between them. The importance and significance of the foreign language culture in the development of human spirituality is clarified. Necessary prerequisites for the formation of this culture among students are identified.

Keywords: role, meaning, foreign language culture, spirituality, personality.

Характерною ознакою розвитку сучасного суспільства є комп'ютеризація, що торкнулась усіх сфер його життєдіяльності, причому навіть тих, які пов'язані з творчістю та духовністю людини. Тому сьогодні вже нікого не дивує факт використання цифрових засобів під час створення музики, написання картин або навіть здійснення релігійних обрядів. Слід також зауважити, що цифрова епоха стерла кордони комунікації між представниками різних країн і навіть континентів. Завдяки мережі Інтернет люди можуть вільно спілкуватися між собою, знаходячись навіть на значній відстані один від одного. Проте для успішної взаємодії вони мають добре володіти не тільки іноземною мовою, але й іношомовною культурою, що тісно пов'язана з духовною сферою особистості.

Водночас важливо констатувати, що перехід людства в цифрову епоху не тільки зумовлює появу певних позитивних наслідків для членів суспільства, але і спричиняє багато проблем, пов'язаних з їхнім духовним розвитком. Тому виникає актуальна потреба в розкритті ролі та значення

іншомовної культури як унікального феномену в розвитку духовності особистості.

Мета статті полягає у визначенні суті мови, іншомовної культури та духовності як унікальних феноменів, висвітити взаємозв'язок між ними, а також роль і значення іншомовної культури в розвитку духовності особистості.

Зазначимо, що вивчення порушеної в дослідженні проблеми передбачає визначення суті його ключових понять, а саме: мова, іншомовна культура та духовність особистості. Як з'ясовано на основі аналізу наукової літератури, під мовою розуміють, з одного боку, систему знаків, правил та засобів, що забезпечують процес пізнання людьми навколишнього світу та спілкування між собою, а з іншого — багатовікове надбання народу, що створено зусиллями багатьох поколінь, засіб духовного об'єднання людей, одну з найважливіших національних цінностей і наріжних ознак національної ідентичності особистості. Перші прояви духовного життя народу як окремої спільноти виникають саме в процесі формування його рідної мови, бо вона виступає засобом духовного об'єднання і взаємовпливу її носіїв та водночас способом вираження внутрішнього світу окремої людини. Причому мова не може існувати поза культури, з якою вона нерозривно пов'язана [4; 7].

Мовна культура людини проявляється в дотриманні нею стійких норм літературної мови (усної й писемної), а також у свідомому й майстерному використанні на практиці певних мовно-виражальних засобів, які обираються відповідно до мети й обставин спілкування. У свою чергу, під іншомовною культурою фахівці розуміють особистісне утворення людини, що проявляється в мовній та мовленнєвій поведінці та забезпечує продуктивну взаємодію з носіями іншої мови [1; 3; 5].

У контексті порушеної проблеми доцільно також уточнити, що духовність людини — це інтегральна якість, що уособлює індивідуальні смисложиттєві цінності особистості, визначає загальну спрямованість її активності, забезпечує прояв нею гуманного ставлення до інших членів суспільства та спонукає до постійного духовного самовдосконалення на основі опанування актуальних загальнолюдських і національних цінностей. Ефективними шляхами формування цієї якості в особистості є вивчення нею рідної й іноземних мов, опанування мовною й, зокрема, іншомовною культурою [2; 6].

Важливо відзначити, що процес формування іншомовної культури особистості спрямований на забезпечення її ефективного функціонування у відповідному мовному середовищі й, зокрема, розвитку здатності успішно взаємодіяти з носіями нерідної для неї мови. А це вимагає не

тільки оволодіння людиною її засобами й можливостями, дотримання відповідних мовних та стилістичних норм, але і виконання нею правил комунікативної поведінки в тих чи інших ситуаціях іншомовного спілкування, демонстрації знань етнічних традицій представників різних мовних спільнот, прояв поваги до їхніх культурних особливостей.

На підставі вищевикладеного можна підсумувати, що сам процес навчання іноземній мові автоматично не забезпечує розвиток духовності людини. Цей процес має бути спрямований на формування іншомовної культури особистості, що сприяє розширенню її культурного кругозору, формуванню вмінь ефективно взаємодіяти з представниками інших культур на основі прояву доброзичливості й толерантності, розвитку бажання краще зрозуміти свого комунікативного партнера, а також прояву прагнення постійно підвищувати рівень цієї культури. Проте така внутрішня робота людини над собою, набуття нею досвіду високоморальної поведінки у взаємодії з носіями різних мов виконують роль своєрідних каталізаторів процесу формування духовності особистості. Таким чином, іншомовна культура відіграє важливу роль у цьому процесі, проте для підвищення її значення в ньому ця культура має бути належним чином представлена у сформульованих цілях навчання та змісті освіти.

Список використаних джерел

1. Андросчук Л. Мова, мовлення, мовна комунікація. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/286> (дата звернення: 07.11.2022).
2. Каташинська І. В. Віртуальна освіта і формування духовних і пізнавальних орієнтирів особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. 2005. Вип. 4(10). С. 104–111.
3. Кухта І. Іншомовна комунікативна культура майбутнього фахівця туристичної сфери у контексті компетентнісного підходу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2009. Вип. 16–17. С. 61–63.
4. Рудяков П. Мова як цінність у теорії та на практиці. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса*. 2011. Вип. 4. С. 55–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2011_4_9 (дата звернення: 7.11.2022).
5. Ткачов А. С. До питання формування іншомовної компетентності в інтелектуально здібних учнів. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи* : зб. мат. III-й міжнар. наук.-практ. конф. (Баку — Ужгород — Дрогобич, 17 листопада 2017 р.). Баку; Ужгород; Дрогобич, 2017. С. 249–251.
6. Целякова О. М. Духовність як цілісний феномен: проблеми концептуалізації в контексті соціально-філософського пізнання. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 33. С. 65–73.
7. Шумейко О. А. Значення мови для саморозвитку особистості в сучасному українському суспільстві. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному українському соціумі* : мат. всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 21 березня 2019 р. Харків, 2019. С. 117–121.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ткачов С. І.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківська державна академія фізичної культури,
м. Харків, Україна

Ткачова Н. О.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У представленій публікації розкрито суть духовних цінностей, наведено різні їх класифікації, визначено авторську точку зору з цього питання, проаналізовано можливості використання цифрових технологій для формування духовних цінностей студентської молоді, наведено приклади виховних заходів.

Ключові слова: духовні цінності, студентська молодь, виховання, засоби, цифрові технології.

The presented publication reveals the essence of spiritual values, gives their various classifications, defines the author's point of view on this issue, analyzes the possibilities of using digital technologies to form the spiritual values of students, and provides examples of educational events.

Keywords: spiritual values, student youth, upbringing, means, digital technologies.

В умовах складних викликів, що постають сьогодні перед українським народом, значно зростає роль духовних цінностей, які уособлюють вищі духовні прагнення, провідні цілі й ідеали людства. Ці цінності знаходять своє вираження у формі нормативних уявлень про призначення людини, про добро і зло, справедливе і несправедливе, прекрасне і потворне, правомірне і протиправне.

Результатом інтеріоризації зазначених цінностей окремою людиною є система її персональних духовних цінностей, що являють собою індивідуальні ціннісні пріоритети, ідеали й переконання, які спрямовують діяльність і поведінку особистості та виступають світоглядним орієнтиром під час прийняття нею рішень у складних і суперечливих ситуаціях та взагалі надають сенсу її життєдіяльності в суспільстві як соціальної істоти.

Мета статті — на основі аналізу наукових досліджень розкрити суть духовних цінностей, надати авторський підхід щодо їх класифікації та

проаналізувати можливості використання цифрових технологій для формування духовних цінностей студентської молоді.

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що вчені пропонують різні класифікації духовних цінностей. Так, М. Боришевський в їх структурі виокремлює такі цінності: світоглядні, інтелектуальні, моральні, громадянські, естетичні, екологічні й валеологічні [2, с. 23–25]. Певною мірою поділяючи точку зору вказаного автора, Е. Помиткін класифікує духовні цінності на: громадянські (гуманістичні), естетичні, екологічні, цінності самопізнання, самовдосконалення й самореалізації людини [6, с. 142]. М. Бліхар виділяє такі групи цінностей: особистісні духовні цінності (чесність, милосердя, доброта, моральність тощо); групові духовні цінності (солідарність, співпраця, взаємоповага, взаємопідтримка тощо); суспільно значущі духовні цінності (мир, толерантність, повага до традицій, національна позиція тощо); загальнолюдські (універсальні) духовні цінності (справедливість, людяність, гуманізм, свобода тощо) [1, с. 99–100].

На думку О. Вишневецького, існує п'ять груп духовних цінностей: абсолютні, громадянські, національні, сімейні й цінності особистого життя [3, с. 209–211]. Значний інтерес викликає також точка зору А. Гжегорчика, який об'єднує зазначені цінності в такі групи: цінності власної структури (пізнання, розуміння, внутрішня гармонія тощо); цінності зв'язку з іншими людьми (взаємоповага, справедливість, доброзичливість тощо); цінності зв'язку з цілокупністю буття (нумінічні — прийняття долі, віра у сенс світу, покора, надія) [4, с. 265]. За висновками О. Кузнецова, духовні цінності поділяються на такі дві групи: термінальні цінності (доброта, краса, гуманізм, совість тощо) та інструментальні цінності (ввічливість, чесність, порядність, совісність тощо) [5, с. 97].

З урахуванням точок зору різних науковців було зроблено висновок про те, що класифікація духовних цінностей включає такі: фундаментальні, базові, загальнолюдські цінності (життя, добро, щастя тощо); національні цінності (національна ідея, рідна мова, національні символи тощо); громадянські цінності (демократичні права й обов'язки, толерантність до інакомислячих, релігійна терпимість тощо); сімейні цінності (любов, повага, вірність тощо); особисті цінності (творча активність, життєвий оптимізм, усебічна досконалість, освіченість тощо). Зауважимо, що більш докладно кожному з цих груп цінностей проаналізовано в авторській праці [7].

Для успішного функціонування й подальшого розвитку українського суспільства важливо забезпечити формування духовних цінностей у кожного його члена. Проте особливо важливим є завдання формування цих цінностей у випускників вищої школи як майбутніх представників інтелектуальної, політичної та творчої еліти нашої країни, адже саме духовні

цінності визначають загальну спрямованість активності людини як фахівця й унікальної особистості.

Як відомо, неможливо ззовні «закласти» у свідомість молодих людей ті чи інші духовні цінності, вони є результатом активної внутрішньої діяльності людини. Проте викладач може забезпечити дієвий супровід здобувачів освіти під час опанування ними загальносуспільних духовних цінностей. Для цього необхідно шукати й реалізовувати на практиці інноваційні технології, методи й форми роботи з майбутніми фахівцями.

Відзначимо, що одним із мегатрендів розвитку вищої освіти сьогодні є цифровізація. Причому вчені наголошують на наявності значного педагогічного потенціалу у цифрових технологій, що зумовлює доцільність їх активного використання в процесі здійснення не тільки навчання, але й виховання студентської молоді.

За висновками фундаторів так званої «теорії покоління» У. Штрауса й Н. Хау, люди, народжені у 2003–2023 рр. — це цифрове покоління (XZ), представники якого добре володіють сучасними цифровими технологіями, цінують незалежність, чесність, відкритість, проте мають кліпове мислення, сформоване на основі опрацювання несистематизованої інформації з різних електронних джерел. Очевидно, що ця теорія викликає багато критичних зауважень з боку науковців, проте водночас вона має певні раціональні зерна, які підштовхують читачів до активних самостійних міркувань.

Слід зазначити, що пандемія Covid-19, що розпочалася в 2019 р., і найжахливіша подія — початок війни 24 лютого 2022 р., яка змінила життя кожного українця та принесла багато горя в кожну родину, перетворили цифрові технології в основний засіб формування духовних цінностей студентської молоді.

Презентуємо деякі ефективні методи та форми виховання у вищій школі на основі використання різних цифрових технологій. Так, у цьому плані значні потенційні можливості має використання соціальних мереж. Зокрема, за результатами проведеного в Україні соціологічного опитування, найпопулярнішими соцмережами серед молоді під час війни стали такі: Telegram, YouTube, Viber, Facebook, Instagram, WhatsApp.

Зазначимо, що вказані мережі зручно використовувати для передачі потрібної інформації членам створених на їх базі груп, організації людей до здійснення певних дій (наприклад, проведення патріотичних флешмобів і благодійних аукціонів для збирання грошей на потреби ВСУ, створення волонтерських груп для надання допомоги пораненим бійцям у шпиталях, розфасовки й роздачі гуманітарної допомоги нужденним, організації в режимі онлайн дозвілля дітей, які проживають на звільнених територіях).

У процесі організації виховної роботи зі здобувачами освіти в пригоді стають також програми, що надають сервіси відеотелефонії для проведення конференцій, зокрема Zoom, Google Meet, Skype, Proficonf тощо. Як свідчить аналіз досвіду проведення виховної роботи, ці сервіси дозволяють організовувати різні виховні заходи з метою формування духовних цінностей майбутніх фахівців, наприклад такі: кураторські години («Вишиванка — генетичний код нації», «Я українець, чим я і пишаюсь»), онлайн свята (з нагоди Дня незалежності України та Дня Прапора, Дня Українського козацтва та Дня захисників України), онлайн лекторії («Героїчне минуле українського народу в творах Тараса Шевченка»), вебінари («День української писемності та мови»), вебквести («Що я знаю про духовні цінності»), конкурси («Лист захиснику Батьківщини», «на краще есе «Духовність у моєму житті»»), студентські науково-практичні онлайн конференції («Збереження здоров'я молоді — збереження нації»), розробка телекомунікаційних проєктів на відповідну тематику («Вам — наша пам'ять!»), колективне виконання у форматі онлайн духовного гімну «Молитва за Україну», відвідування віртуальних музеїв і виставок, проведення онлайн-екскурсії і віртуальних подорожей Україною тощо.

Отже, використання цифрових технологій дозволяє значно розширити діапазон методів і форм виховної діяльності у вищій школі, суттєво підвищити її ефективність. Тому нагальною потребою сьогодення є активне впровадження цих технологій у процес формування духовних цінностей студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Бліхар М. П. Духовні цінності студентської молоді в сучасному українському суспільстві : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04. Львів, 2018. 271 с.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості. *Цінності освіти і виховання* : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ : АПН України, 1997. С. 21–25.
3. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
4. Гжегорчик А. Вступ до раціоналістичної філософії / пер. з польськ. О. Гірний, Б. Домбровський. Варшава; Львів : Scholar; Wydawnictwo naukowe, 1997. 263 с.
5. Кузнецов О. І. Психодіагностика термінальних та інструментальних духовних цінностей особистості. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2018. Вип. 58. С. 92–104.
6. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : моногр. Київ : Наш час, 2007. 280 с.
7. Ткачова Н. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : моногр. Харків : Каравела, 2006. 300 с.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Торопова О. Ю.

вчитель початкових класів,
Харківська загальноосвітня школа № 72 I-III ступенів
Харківської міської ради Харківської області,
м. Харків, Україна

Досліджено становлення національно-патріотичного виховання учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва. Розкрито поняття виховання, національно-патріотичне виховання. Проаналізовано сутність національно-патріотичного виховання учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва. Визначено роль національно-патріотичного виховання учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва. Схарактеризовано сутність формування національно-патріотичного виховання учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва за допомогою творів Н. Май.

Ключові слова: виховання, національно-патріотичне виховання, початкова школа, музичне мистецтво.

The development of national-patriotic education of elementary school students in music lessons was studied. The concept of education, national-patriotic education is revealed. The essence of national-patriotic education of elementary school students in music lessons is analyzed. The role of national-patriotic education of elementary school students in music lessons is defined. The essence of the formation of national-patriotic education of elementary school students in music lessons with the help of Natalia Mai's works is characterized.

Keywords: education, national-patriotic education, primary school, musical art.

Сьогодні становлення української держави відбувається в непростих умовах. Майбутнє нашої держави, те яким воно буде, залежить у великій мірі від нас та наступних поколінь. Тому, однією з головних цілей, що постає перед початковою школою — це генерувати в учнів відчуття національно-патріотичної свідомості, як головної духовно-моральної й громадянської цінності.

Процес виховання в учнів національно-патріотичної свідомості має бути сталим і продовжуватись (так як розпочинається ще в дошкільних навчальних закладах) у загальноосвітніх закладах з першого уроку першого класу. Саме в початковій школі удосконалюються знання учнів про такі поняття, як родина, рідний край, держава, Батьківщина, державні та народні символи, сформується самоусвідомлення дітьми своєї приналежності до народу України.

Прищеплювати все це, потрібно на виховних годинах, уроках літератури та особливо цікаво за допомогою уроку музичного мистецтва через пісні та танці. Адже не дарма ще козаки підіймали свій дух піснею.

Цілеспрямована, систематична, організована та планомірна взаємодія вчителя та учнів і є процесом виховання, під час якого відбувається вплив на пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сфери, свідомість та підсвідомість дитини з метою сформувані в нього науковий світогляд, високі моральні, громадські і професійні риси для формування його особистості.

Під вихованням розуміють процес свідомого розвитку особистості. Тобто особистість дитини, має бути у центрі освітньої системи школи, яка допомагає розкрити потенціал та безпечний розвиток учнів початкової школи.

В національно-патріотичному вихованні учнів початкової школи закладено комплексну систему, яка спрямована на створення відчуття любові до Батьківщини, вірності, поваги.

Через комплекс вихованих завдань, генерується мета національно-патріотичного виховання. До цих завдання відноситься:

- сталість особистості до національних цінностей, установ і поваги до культурної та історичної спадщини України;
- прищеплювання поваги до державності;
- утворення толерантного відношення до інших народів, їх культури та звичаїв;
- становлення гуманістичної моральності, як базового елементу громадянства;
- виплекувати найкращі риси українського народу (працелюбність, свободу, справедливість, доброту, чесність, дбайливе відношення до навколишнього середовища);
- створення мовленнєвої культури [5].

Виконувати ці завдання зручно та цікаво на уроках музичного мистецтва, за допомогою не тільки народних пісень й корифеїв української музики, але й сучасних вітчизняних авторів. І з цим завданням дуже гарно справляється авторка, композиторка та виконавиця, Заслужена артистка України — Наталія Май, яка однією з перших створювала україномовні пісні для дітей та молоді. Ці композиції із задоволенням вивчають в усіх освітніх та культурних закладах України. В усіх своїх творах Наталії Май оспівує вільний, співучий, рідний наш край. В кожній пісні вона плекає любов не тільки до рідної землі, свого народу, традицій та побуту, але й своєї родини. Композиторка створила альбоми з піснями та мінусовими фонограмами до них, і нотами до кожної пісні. Ця праця є безцінною до-

помогою для вчителів початкової школи на уроках музичного мистецтва. Мелодійність її творів поєднується з колоритом українських народних пісень, що допомагає дітям їх краще зрозуміти. Легкість, нескладність та душевність творів, допомагають учням початкової школи через пісні про-йнятися та зрозуміти в доступній для них формі, в якій вільній, гарній та співучій країні вони живуть. Саме з цього й починається національно-патріотичне виховання, з любові до рідного краю.

Список використаних джерел

1. Башкір О. І. Теорія виховання : навч.-метод. посіб. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. 96 с.
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей і молоді. Київ, 2015. № 12-13. С. 26–37. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/375/Програма%20українського%20патріотичного%20вихованняd.pdf> (дата звернення: 09.11.2022).
3. Матяшук В. П. Сучасне патріотичне виховання в школах України. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 384 с.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. Київ, 2003. 615 с.
5. Національно-патріотичне виховання : сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya> (дата звернення 06.11.2022).
6. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
7. Ярош Г. О. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технологій критичного мислення. Харків : «Основа», 2007. 204 с.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ І КУРСУ «КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Тригуб О. М.

вчитель початкових класів вищої категорії, старший вчитель,
комунальний заклад «Мереф'янський медичний ліцей»

Мереф'янської міської ради Харківської області,
м. Мерефа, Україна

Пріоритетним завданням освіти у XXI столітті є виховання патріота нашої держави, який би міг будувати свої стосунки з навколишнім світом на ґрунті взаєморозуміння, співробітництва й толерантності. Визначальними рисами такої особистості є доброта, людяність, відповідальність, щирість, відданість, патріотизм, почуття власної гідності. У зв'язку з цим зростає роль духовно-інтелектуального виховання і навчання підрастаючого покоління.

Ключові слова: патріот, відповідальність, державні символи, рідний край.

The priority task of education in the 21st century is to educate a patriot of our country who could build his relations with the surrounding world on the basis of mutual understanding, cooperation and tolerance. The defining features of such a personality are kindness, humanity, responsibility, sincerity, devotion, patriotism, and a sense of self-worth. In this regard, the role of spiritual and intellectual education and training of the younger generation is growing.

Keywords: patriot, responsibility, state symbols, native land.

Сьогодні наша країна переживає нелегкі часи. Війна дуже впливає на вразливу психіку дітей, накладає свій негативний відбиток. Зросла кількість внутрішньо переміщених осіб та емігрантів. Щоб підтримати своїх учнів, які зараз знаходяться в різних країнах світу і, особливо тих, які знаходяться вдома і чують вибухи, я віддаю перевагу спілкуванню. В умовах сьогодення необхідно пам'ятати, що коли лунає сирена, діти відчують страх, тривогу і наша реакція, наші дії, наші слова повинні бути направлені на зниження стресу. Адже саме від дорослих, від вчителів, від їх реакції та поведінки залежить духовний спокій, результативне навчання, розвиток та виховання патріотів нашої держави.

Загальна освіта має забезпечити умови для інтелектуального, соціального, морального і фізичного розвитку учнів, виховання громадянина-патріота, а в стратегічному плані закласти базис для формування демократичного суспільства, яке визначає освіченість, вихованість, культуру

найвищою цінністю, незамінними чинниками стабільного, прискореного розвитку України.

Мета роботи вчителя-професіонала в початковій школі — допомогти кожній дитині пізнати себе: пробудити і розвинути закладені природою позитивні здібності, можливості та бажання їх удосконалювати, щоб, здобувши освіту, виконати свій обов'язок — стати Людиною. Цю мету може здійснити вчитель, який переконаний у вагомості кожного людського життя, який може і має бажання допомогти будь-якому своєму учневі цю цінність у собі побачити і реалізувати.

Початкова школа виконує роль фундаменту, на якому будується вся система громадянського виховання здобувачів освіти, формування у них любові до рідного краю, України, історичної пам'яті, духовності, національного характеру. Все, що закладається учням у цей період навчання та виховання, визначає в подальшому успіх процесу формування особистості, її світогляду і загального розвитку. Набуті в початковій школі особистісні якості, а також знання, вміння і навички не лише забезпечують основу навчання і духовного виховання підлітків, а й значною мірою визначають особливості практичної, громадянської та професійної діяльності дорослої людини.

Мета курсу « Культура добросусідства » в початковій школі — сприяти формуванню в учнів потреби до пізнання світу і людини, вихованню патріотизму і поваги до Української держави. У процесі навчання у молодших школярів формуються уявлення про цілісність світу, природне і соціальне оточення як середовище життєдіяльності людини, її належність до природи і суспільства; засвоюються емпіричні та узагальнені уявлення і поняття, які відображають основні властивості й закономірності реального світу, розширюють і впорядковують духовний, інтелектуальний, соціальний та пізнавальний досвід.

Уроки з курсу «Культура добросусідства» в початкових класах є одним з найважливіших предметів, у процесі якого здійснюється процес навчання, з одного боку, а з іншого — процес виховання громадянської та національної ідентичності особистості молодшого школяра. Чим успішніше діти засвоять програмовий матеріал, тим більше ми отримаємо громадян-патріотів нашої держави, відповідальних за минуле і майбутнє рідної землі (природне довкілля) та свого народу (суспільне довкілля).

Протягом віків діти виховувались в національному середовищі, зміст якого відображає культурно — історичний досвід рідного народу. З матір'ю діти вбирають у себе той національний дух, який формує з них представників свого, а не іншого народу. Знайомство з українською

національною символікою на уроках «Культура добросусідства» має велике значення. Українська національна символіка виконує історично важливі функції консолідації нації в етнографічну, культурно — історичну, духовну спільноту, об'єднання споконвічних українських земель в єдину суверенну державу. Національні символи України — герб, прапор, гімн — символізують державну, економічну, політичну, і національну незалежність України. Дитина повинна розумом сприйняти, що вона належить до певного державного соціуму.

Завдяки етнічним символам (берегиня, обереги пам'яті, калина, верба тощо) в свідомості кожної дитини виникають образи рідного краю, батьківської хати, родинного вогнища.

Важливим засобом громадянської компетентності є вивчення символіки нашого народу. Знайомство з народними та державними символами відбувається в першому класі, яке постійно поглиблюється під час проведення інтерактивних та інтегрованих уроків, круглих столів, виховних заходів, свят («Національні символи України», «Що для мене Україна?», «Наші обереги», «Український рушник у народознавчих звичаях і традиціях», «Червона калина», «Свято врожаю»).

Змістовною базою для формування таких знань є саме курс «Культура добросусідства». Для того, щоб розкрити значення національних символів, я розповідаю про те, що кожна нація, кожен народ мають свою історію, свої символи, що формувалися протягом багатьох віків. Виникнення державних символів України (герба, прапора, гімну) теж пов'язано з історією нашої держави. Адже історія — це візитна картка народу, його великий спадок наших пращурів. Вивчаючи народні традиції і свята, я говорю про те, які духовні цінності були основою життя нашого народу: любов і повага до землі, до родини, до праці. Вивчаючи природу рідного краю, я закладаю в дітях любов до неї, вміння насолоджуватись її красою, бажання примножувати її багатства.

На одному з етапів вивчення курсу «Культура добросусідства» вивчається тема «Рід, родина, рідня». Я вважаю, що весь курс спрямований на виховання як патріота своєї держави, так і доброго члена родини, сім'ї. Тому специфіку даної теми сильно конкретно не має сенсу, тому що її основи викладаються майже на всіх уроках курсу.

Мета сучасного освітнього процесу не лише надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й сформувати громадянина, патріота, інтелектуально-розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя. Щоб виховати справжніх синів і дочок свого народу, палких патріотів держави, які були б віддані своїй Батьківщині, Україні, слід цілеспрямовано і систематично формувати

у позаурочному виховному процесі елементи національної самосвідомості особистості молодшого школяра на основі народних звичаїв, традицій і обрядів.

Список використаних джерел

1. Чорна К. І. Зміст патріотичного виховання школярів в умовах державотворчого процесу в Україні. *Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах* : матер. звітної наук.-практ. конф. Київ, 1999. С. 12–14.
2. Вишневський О. Основні засади концепції українського виховання. *Національне виховання молоді в навчальних закладах* : матер. наук.-практ. конф. Львів, 1994. С. 9–13.
3. Момотюк Л. Б. Виховання громадянськості молодших школярів: сутність і особливості. *Теоретичні питання освіти, культури та виховання* : зб. наук. пр. 2002. Вип. 19. С. 131–135
4. Момотюк Л. Б. Уроки громадянськості як одна з форм громадянського виховання молодших школярів. *Особистісно-орієнтовані педагогічні технології у початковій школі* : мат. міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2006. С. 56–59.
5. Права людини : посіб. для вчителя з курсу громадянської освіти. Харків, 2002.
6. Сучасні шкільні технології. Бібліотека «Шкільного світу». Київ : Редакції загальнопед. газет. 2004. 120 с.

КОРДОЦЕНТРИЗМ ЯК ПРОЯВ ДУХОВНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

Трусей Л. Г.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет «ХПІ»,
м. Харків, Україна

У статті досліджується кордоцентризм як напрям української філософської думки, що відображає специфіку української духовності. Кордоцентризм представляє «серце» як духовний центр людського буття, в якому «серце» є універсальною категорією, що поєднує принцип єдності духовного серця з розумово-раціональними силами людини. Досліджено місце «філософії серця» в системі розумової діяльності людини, а також відмінність визначень «ум» («інтелект») і «розум» («духовне серце»).

Ключові слова: кордоцентризм, духовність, серце, розум.

The paper explores cordocentrism as a direction of Ukrainian philosophical thought, which reflects the specifics of Ukrainian spirituality. Cordocentrism represents the “heart” as the spiritual center of human existence, in which the “heart” is a universal category that combines the principle of unity of the spiritual heart with the mentally rational forces of a man. The place of the “philosophy of the heart” in the system of human mental activity of a man, as well as the difference between the definitions of “mind” (“intellect”) and “mind” (“spiritual heart”) are studied.

Keywords: cordocentrism, spirituality, heart, mind.

Проблема духовності в сучасному світі полягає в тому, що вона має широкий спектр тлумачення, духовність дається всім на відкуп як милосердя, і кожен може сприймати духовність як може. При цьому більшість людей не може самостійно вирішувати духовні проблеми. Тому питання духовності повинно вирішуватись в усьому світі як мінімум на державному рівні як світогляд, як нова наукова парадигма з пріоритетом духовності, як духовність суспільства, його етика, культура. А такий підхід не знаходить належної підтримки офіційної науки. В кращому випадку духовність зводиться до рівня культури або релігії, а інколи художньої самодіяльності. Сучасна структура суспільства не сприяє духовності як категорії, що більше відчувається інтуїтивно кожною людиною, а навпаки нищить духовне у людині і спрямовує мільйони людей на споживацьку ідеологію [1, с. 149–221]. В світі створена величезна технологічна цивілізація з її неімовірною могутністю, але не знаємо задля якої мети все це зроблено.

Українська духовність перебуває під впливом таких проявів насамперед як персоналізм, прагматизм. Ніколи раніше проблема духовності

не була такою актуальною, як в наш час в умовах глобалізації світових соціальних процесів, протистоянь держав в найбільш жакливому прояві – воєнному. Вона актуалізована необхідністю подолання духовної кризи, бездуховності і соціального відчуження в сучасному світі, що є основною причиною багатьох проблем у світі. Криза духовна найглибша, найстрашніша, це криза першого порядку.

В філософії проблема духовності розглядається з різних сторін. Одним із напрямків розуміння духовності із їх великої різноманітності кордоцентризму є в тому числі український кордоцентризм. Це питання недостатньо висвітлено в світовій філософській літературі і в тому числі в українській філософській науковій літературі.

Дослідження кордоцентризму і його використання як підходу в житті суспільства і кожної людини може також вирішувати і інші проблеми, зокрема проблеми екології, глобалізації, геополітичної та антропологічної криз і багато іншого.

Зрештою, всі глобальні та окремі проблеми (економічні, політичні, національні, екологічні) похідні від проблем морального стану людей та суспільства в цілому. Умова розвитку людини і суспільства знаходиться у ціннісній, духовній орієнтації.

Мета статті — дослідити кордоцентризм в українській філософській думці як проявлення духовності, як інструмент подолання духовної кризи. Кордоцентризм — це прояв духовності за визначенням, а як інструмент подолання духовної кризи недостатньо вивчено і написано в науковій літературі.

Протягом століть багатьма видатними філософами, мислителями розглядались проблеми провідних світоглядних тенденцій в філософії, зокрема і кордоцентризм. З плином часу думки змінювались поруч зі зміною центральної ідеї розвитку філософії.

Ідеї німецького філософа Дільтея хоч і належать до раціональної традиції, але водночас близькі до кордоцентричного бачення проблеми тлумачення і полягають у відчутті щастя, яке слідує за розумінням душевних станів іншої людини, і відчуття радості від придбання нових знань [2]. Філософ дає зрозуміти, що відчуття душевних станів інших особистостей може бути піднесено до об'єктивності. Саме цей принцип об'єктивного значення душевної складової творчості має безпосереднє відношення до філософії серця.

Паскаль дійшов висновку про обмеженість розуму і неможливість досягнути світ лише раціональними методами, тому він вважав, що реальність може бути досягнута через «серце» [3]. З усією гостротою поставив питання про межі «науковості», вказуючи при цьому на «доводи серця»,

відмінні від «доводів розуму», і тим самим передбачаючи подальшу ірраціоналістичну тенденцію у філософії (твори «Геометричний розум», «Про мистецтво переконувати»). Інша ідея Паскаля полягає в антиномії розуму і серця, бо «у серця свої закони, яких розум не знає» [3].

Тут бажано відразу обумовити відмінність «уму» та «розуму». Під умом зазвичай мається на увазі інтелект людини і пов'язана з ним здатність логіки — те, на що спирається і чим користується наука. Під розумом зазвичай мається на увазі свідомість людини як частина душі, куди входить як складова частина ум (інтелект) і в т. ч. духовне серце. Тут згадка про серце в духовному аспекті не має на увазі орган, що переганяє кров, — це духовне серце. В арсеналі розуму (свідомості душі) є ще інтуїція, осяяння, тощо — вони є властивостями духовного серця. Оскільки мова не розрізняє ці два поняття «ум» і «розум», використовуючи тільки слово «розум», необхідно пояснити на початку, що під «умом» мається на увазі «інтелект». Протиставляти можна ум і серце як дві частини душі, але не серце і розум, оскільки розум (свідомість) душі включає духовне серце. Щоб не вносити плутанину і в так складні поняття, які не мають чітких тлумачень, ми в статті (не в цитатах) будемо використовувати поняття «духовне серце», щоб підкреслити його відмінність від органу тіла, так само як «інтелект», коли в цитатах йдеться про «ум».

Велич людини полягає в її думці, духовності. Є «мудрість ума», але вище за неї — «мудрість серця», яка полягає в любові і милосерді і в кінці-кінців піднімається до Бога. У вченні про Бога Паскаль сповідує не «релігію ума», але «релігію серця». Серце відчуває Бога, а не ум.

Шеллінг критикує будь-яку філософію, яка засновується на умі, й він протиставляє «філософію одкровення», яка шукає істину за межами ума — в релігійному досвіді [4].

Шляйєрмахер визначає, що відчуття є протилежне пізнанню і діяльності, оскільки ні знання, ні дії самі по собі не складають цільного життя, але лише взаємодоповнюють один одного. Вони укорінені у внутрішньому житті, яке дане людині у відчутті. Відчуття є процесом розкриття душі, виявлення її внутрішнього зв'язку із всесвітом, і в якості такого — «вище ведення» [5, с. 210–304].

Основною темою творів Якобі є безпосереднє осягнення духом нескінченного змісту світу. Подібне можливе лише у формі чуття, а не мислення, оскільки предметом мислення можуть бути тільки кінцеві за своєю природою предмети досвіду. Якобі критикує раціоналізм і обґрунтовує «філософію відчуття і віри». Реальність оточуючого світу може бути гарантована лише вірою, яка лежить в основі чуттєвого досвіду. Релігійне відчуття складає підґрунтя філософії, його неможливо зрозуміти з позицій

раціоналізму. Основні думки, що являються предметом вивчення в творах Якобі є осягнення духом об'єктивної реальності [6].

Г. С. Батищев писав: «...людина, що в пошуці, справді спрямована, від чистого серця відкриває і знаходить собі все нові і нові і все більш рідні для себе домівки і причетне взаємобуття разом з іншими... Таке прагнення духовно виховуваного серця, а не холодного безсердечного свавілля» [7, с. 191–276].

Філософський напрямок «філософія серця» в український філософський думці набув національні культурні особливості, привнесено вклад українських мислителів в світову філософську науку і становить цілу систему, в якій людина розглядається не лише як істота умна («homo sapiens»), але й істота одухотворена, з центром душі — серцем. Українська філософська думка є частиною всесвітньої філософії, але вона спирається на національні культурні традиції, історію українського народу, особливості формування його духовного світу, його культури та традицій.

Автором поняття «філософія серця» вважається Д. Чижевський. Аналізуючи творчу спадщину Григорія Сковороди, Миколи Гоголя, Пантелеймона Куліша, Памфіла Юркевича, як типових представників національної традиції, Д. Чижевський сформулював це поняття як характерне для української філософської думки» [8].

А винахідником терміна «кордоцентризм» є О. Кульчицький. Він писав: «Наш персоналізм... емоційно-вольового єства людини — її серця, тобто кордоцентризму, як ділянки душі і почуттів [9].

Сучасне визначення кордоцентризму — розуміння дійсності не стільки мисленням («умом»), скільки «серцем» — почуттями, внутрішнім світом, емоціями, «душею». Український кордоцентризм — українське вчення про цілісність людини — концептуалізація тенденції української філософської думки, за якою основою існування і розвитку цілісної людини як єдності духу, душі й тіла, духовне народження та вдосконалення. Кордоцентризм став якби візитною карткою української філософії, етики, естетики і культури.

Гнатюк писав: «Що ж стосується креативної й акціональної світоглядних позицій української кордоцентричної парадигми, то національний менталітет українського народу виявився лише сприятливим ґрунтом для їхнього розвитку, самі ж вони були привнесені на цей ґрунт ззовні біблійною та святоотцівською традиціями, а не вийшли з надр української духовності...».

Значне місце займає обґрунтування думки, що кордоцентризм — це явище особливого порядку, що сягає своїм корінням християнсько-ісихастської лінії філософування. Таким чином український кордоцентризм

виступає національною філософією [10]. В українській філософській думці кордоцентризм найяскравіше розглядався у XVIII-XIX ст. у творах Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Гоголя, П. Куліша, П. Юркевича. У 20 ст. кордоцентризм вивчали українські дослідники В. Петров, Д. Чижевський, І. Мірчук, О. Бігун, М. Шлемкевич, В. Липинський та інші. У XXI ст. у незалежній Україні кордоцентризм вивчали В. Храмова, І. Бичко, А. Бичко, Ю. Римаренко, В. Табачковський, С. Кримський та інші.

Г. Сковорода та П. Юркевич розглядали людину як малий світ, як мікрокосм, з «центром» — духовним серцем. Серце є осередком духовного та фізичного буття людини. Через духовне серце проходить абсолютно всі думки, почуття, вчинки людини. За їхніми поглядами, людина означає «носій серця». Сковорода вважає серце — центром, всесвітом людської душі, яка ніде не існує конкретно, але є всюди. Цим він ще раз доводить цінність і невід’ємність серця від одухотвореного людського тіла та ума (інтелекту). В мікрокосмі Г. С. Сковорода виділяє «внутрішнє» («істинне») та «зовнішнє», «золотою серединою» чого є серце [11].

П. Юркевич в своїй праці «Серце та його значення в духовному житті людини згідно вчення Слова Божого» [12, с. 563–586] вбачає серце як духовне начало людини. Як відомо, Біблія неодноразово вживає поняття «серце» для висвітлення найчистіших намірів та провісника найвищої духовності людини.

П. Куліш також підкреслював провідну роль серця в діяльності людини: «найперша річ — серце щире й якийсь голос із душевної глибини, котрий велить чоловікові йти вгору, а ум — слуга того голосу» [13, с. 112].

О. Кульчицький, відзначаючи, що на ґрунті розвинутої сфери почування, «серця», а також зверненої на світ функції пізнання й бажання в українській культурі зміцнюються під впливом тиску історичних чинників «тенденції психічної активності у власному світі й власного «Я». В результаті спрямовані на себе такі настанови звершуються своєрідним «кордоцентричним персоналізмом, націленими на експансію особи не у світ, а у власне єство. Зовнішніми виявами цього кордоцентричного персоналізму найчастіше у нас бувають релігійні, нерідко пов’язані з екзистенціальним переживанням, трансценденції» [9].

«Жити серцем», за Т. Шевченком, — щиро, правдиво, цілісно, палко, повноцінно. Ольга Бігун, досліджуючи творчість Т. Шевченка, стверджує, що сполучною ланкою, яка зв’яже український менталітет і кордоцентризм в єдину структуру, є поезія: «Особливістю поезії, зокрема філософської чи медитативної лірики, та й лірики загалом, є те, що в ній емоціональне перебуває поза сферою дії раціонального, інакше кажучи, в ній серце вільне від примусу ума» [14, с. 241–250].

Кордоцентризм, як напрямок української філософської думки, як філософська традиція, відображає духовно-практичну історію нації, характер ментальності українського етносу, оригінальність України з її соціокультурним тлом, і тільки розуміння усіх цих факторів у взаємодії є умовою розкриття самобутності української філософської думки. Українські мислителі передавали погляди більш наглядно в контексті з життям, призначенням й життєвими обставинами людини.

«Поняття «кордоцентризм», — вважав С. Ярмусь, — нове, і належить до царини філософії». Це поняття означає, що в житті людини, в її світогляді, основну мотиваційну і рушійну роль відіграють не розумово-раціональні сили людини, а насамперед сили її емоційного почуття, або, образно кажучи, сили людського серця [15, с. 402–415].

Духовне серце живиться божественними енергіями — одухотворяє внутрішній світ людини, його думки, рішення, вчинки, справи і має прямий зв'язок з Богом. При цьому, необхідно вчитися слухати і чути Вище, навчати цьому в системі освіти.

Перевага духовного серця над інтелектом — здатність отримувати інформацію (відповіді, рішення) безпосередньо від Вищих сил (інтуїція, осяяння), замість тривалих і порою неймовірно складних розрахунків видимих (матеріальних та ін.) чинників, — те, що тільки і може робити інтелект, а в умовах невизначеності він часто просто пасує. Звідси пріоритет духовного над матеріальним у всьому. Нормально — інтелект аналізує умови, виробляє варіанти рішення, а духовне серце вибирає кращий варіант по відгуку від Вищого. Зазвичай — інтелект вибирає з наявних варіантів (підглянутих, скопійованих, з особистого досвіду), який вважає за найкращий, і реалізує його часто без урахування умов, що змінилися, і інших початкових можливостей. В результаті — «хотів як краще, а вийшло як завжди».

Голос духовного серця — це передусім голос совісті, розрізнення добра і зла, розуміння справедливості (справедливість вища за закон), дозволяє приймати рішення не з користі, а в ім'я загального блага (загальне вище за приватне), тоді знімуться питання завдання шкоди природі, відпаде необхідність боротьби за екологію, тільки контроль і усунення наслідків кризи, тоді влада, держава буде інструментом процвітання народу, а не його експлуатації як зараз (влада вища за володіння) та ін. Усьому цьому треба навчати цілеспрямовано в системі освіти!

У духовному серці можуть жити найвищі почуття — вдячність, повага, відданість, дружба, любов — основа високих взаємовідносин між людьми, джерело радості і натхнення, одно з основних умов щастя. Треба вивчати почуття, навчатися мистецтву взаємовідносин, ставати майстром

в них — це запорука успіху у будь-якій сфері життя: в сім'ї, в трудовому і творчому колективі.

У духовному серці народжується натхнення для творчості і не лише в мистецтві, але і у будь-якій іншій сфері, у будь-якій справі. Звідси завдання — вивчати закони натхнення і творчості.

Тож формування людиною свого цілісного бачення світу шляхом раціонально-наукового підходу до осягнення природних і суспільних процесів унеможливорює тільки раціональними засобами вирішити проблеми людства, духовності в сучасній ситуації ускладнення усіх процесів і їх швидкоплинність. Тому кордоцентризм не випадково вважається основою української етичної думки, адже філософія серця — явище не лише суб'єктивно-індивідуальне, а в першу чергу — світоглядне. Сповідуючи ідеї філософії серця, ми пізнаємо себе, досягаємо найвищі точки нашої душі, а значить відчуваємо, кохаємо, мислимо, живемо. Духовне серце набуває рис своєрідного «інструменту» віри, духовності, інтуїції, що має власну логіку, відмінну від логіки інтелекту.

Вимальовуються можливості кордоцентризму впливати на історичні події з метою невинної гуманізації культурно-антропологічного простору, вирішення проблем екології, глобалізації, геополітичної та антропологічної кризи, проблем безпеки як окремої людини, так і народів в цілому.

Корисно об'єднати можливості раціонально-наукового і кордоцентричного підходів для осягнення природних і суспільних процесів. Такою ідеєю стала «філософія серця».

Щоб вищесказане стало можливим, необхідні наступні кроки.

У науці, насамперед у філософії, психології та педагогіці встановити пріоритет дослідження духовного світу людини, його свідомості, душі, структури особистості та методів її формування, використовуючи перевірені духовні практики.

На законодавчому рівні встановити пріоритет духовного над матеріальним у їх нерозривному зв'язку (в єдності).

У систему освіти ввести моральний стандарт (розробити показники та чіткі критерії оцінювання), головною метою освіти вважати формування цілісної гармонійно розвиненої особистості, здатної до саморозвитку (прищеплення любові до знань) протягом усього життя.

Список використаних джерел

1. Фромм Е. Психологія та релігія. *Сутінки богів*. 1990. С. 149–221.
2. Дільтей Вільгельм. Виникнення герменевтики : збір. соч. 2001. Т. IV.
3. Паскаль Б. Думки / пер. з франц. Е. Лінецької, післямова та комент. І. Е. Бабанова. Пальміра, 2017. 431 с.

4. Шеллінг Фрідріх. Філософія одкровення. Наука, 2002. Том 2. URL: <https://www.livelib.ua/author/2195/top-fridrih-shelling> (дата звернення: 16.09.2022).
5. Шляєрмахер Фрідріх, Даніель Ернст. Мислителі німецького романтизму / упор. Л. Рудницький, О. Фешовець. Івано-Франківськ, 2003. 304 с.
6. Гаман І. Г., Якоби Ф. Г. Філософія почуття та віри. / укл., вступ. ст., пер. з нім., додат., комент., прим. С. В. Волжин. Алетейя, 2006. 487 с.
7. Батіщев Г. С. Діяльнісна сутність людини як філософський принцип : вибрані твори / за заг. ред. З. К. Шаукенової. Інститут філософії, політології та релігієзнавства, 2015. С. 191–276.
8. Чижевський Д. Філософія Сковороди. Варшава, 1934.
9. Кульчицький О. Основи філософії і філософських наук. Мюнхен, Львів, 1995. 160 с.
10. Бичко І. Співзвучність української та європейської традиції: «кордоцентричні мотиви». *Київські обрії; історико-філософські нариси*. Київ, 1997.
11. Сковорода Г. Твори : в 2 т. / укл. І. В. Іванько, М. В. Кашуба; ред. В. І.
12. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого. *Хроніка*. 2000. № 39–40. С. 563–586.
13. Куліш П. Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою писані. Нью-Йорк; Торонто : Українська Вільна Академія Наук у США, 1984. 326 с.
14. Bigun Olga. Chrześcijański kordocentryzm Tarasa Szewczenki. *Przegląd Wschodnioeuropejski*. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2020. S. 241–250.
15. Ярмусь С. Кордоцентризм — підстава української духовності та філософії. УВУ. Мюнхен, 1988. С. 402–415.

РОЛЬ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ХОРЕОГРАФІВ

Тянь Фейфань

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Розглянуто професійну діяльність хореографів з позиції естетизації освітнього середовища. Естетична функція професійної діяльності хореографів полягає в формуванні естетичних смаків молоді. Зазначено, що естетичні смаки працівників хореографічного мистецтва є здатністю відрізнати справжню красу від фальшивої красивості, виявляти духовність й позбавлятися несмаку в житті й професійній діяльності.

Ключові слова: духовність, професійна діяльність, хореографічне мистецтво, китайські сучасні танці, техніки танцю, дискусія.

The professional activity of choreographers is considered from the standpoint of aestheticizing the educational environment. The aesthetic function of the professional activity of choreographers consists in the formation of aesthetic tastes of young people. It is noted that the aesthetic tastes of choreographic art workers are the ability to distinguish true beauty from fake beauty, to reveal spirituality and to get rid of bad taste in life and professional activity.

Keywords: spirituality, professional activity, choreographic art, Chinese modern dances, dance techniques, discussion.

Професійна діяльність хореографів багатогранна й виконує естетичну функцію, що й визначає її виховний вплив на молодь. Ця діяльність поєднує інтелектуальну, духовну, фізичну, моральну складові виховання підростаючого покоління. Через танець передається почуття краси й талант виконавця, його естетичні смаки та творче самовираження. Відбувається злиття душі людської природи з естетикою рухів, що відображають глибокий сенс мистецького твору. Завдяки хореографічному мистецтву формується естетична культура особистості. У науковій праці Т. Пирогової [4] акцентовано на тому, що формування естетичної культури відбувається через виявлення позитивного ставлення особистості до мистецтва, інтерес та потреби у пізнанні красивого в творах мистецтва, розуміння змісту і сенсу мистецтва, його духовної складової. Важливо правильно сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, виховувати в собі естетичні смаки та творчу насолоду. Приєднуємося до думки вченої, котра приділяє увагу формуванню естетичних смаків майбутніх педагогів. На наш погляд, учитель хореографії є носієм прекрасного, естетичних смаків, які він прищеплює молоді.

Мета статті — показати роль хореографічного мистецтва для формування естетичних смаків і творчого самовираження майбутніх фахівців цього фаху.

Як свідчить аналіз наукової літератури [1-5], професійна діяльність хореографа, як будь який вид діяльності, має системний підхід, з позиції якого розглядаємо мету і завдання, принципи і зміст діяльності, форми, методи, засоби діяльності, критерії і показники такої діяльності. У дослідженні Т. Сердюк [5] зазначено, що професійна діяльність учителя хореографії — емоційно-ціннісне ставлення до творів хореографічного мистецтва, система художньо-естетичних знань, професійно-хореографічні вміння. Безсумнівно, що така діяльність формує естетичні смаки молоді, з одного боку, а з іншого, — естетичні смаки людини мають велику роль у визнанні творів хореографічного мистецтва. Кожна людина схиляється до власних уподобань, комусь подобається народний танець, комусь — сучасний танець.

Хореографічне мистецтво, як вважають дослідники Вейвень Ін та Мен Цзін [1; 3], — не просте поєднання танцювальних рухів, не гонитва за складністю і майстерністю танцю а емоційне самовираження — душа танцювального творіння. Підсилюючи думку, зазначимо, що це не лише емоційне вираження почуттів і сенсу танцю, а творче самовираження таланту танцюриста, його внутрішнього духовного світу, відкрите бажання дарувати красу іншим людям. Цитовані вчені додають, що в процесі посилення емоційного вираження хореографії педагоги повинні звернути увагу на демонстрацію і провідну роль кращих мистецьких творів, направляти учнів на відчуття емоційного створення хореографії через аналіз відмінних хореографічних творів, уточнювати основне емоційне вираження, забезпечувати важливий шлях поліпшення емоційного вираження хореографії. На жаль, деякі учні нехтують емоційним самовираженням і тому їх слід переконати у важливості роботи над собою і духовним світом.

Танець відноситься до категорії виконавських мистецтв, під якими розуміється використання людського тіла для завершення конкретних рухів, які носять витончений або складний характер. Для здійснення таких рухів часто потрібно музичний супровід, тому танець можна узагальнити як вид мистецтва, заснований на ритмічних рухах. Звичайно, крім музики, танець часто потребує допомоги якогось іншого реквізиту. Цінність танцю не тільки в сфері мистецтва, він має велику соціальну цінність. Наприклад, у минулому виконувалися різноманітні танцювальні рухи під час ритуалів, але сьогодні танець є важливим засобом творчого самовираження особистості, певним «спілкуванням» з глядачами. У КНР історія танцю є багаторічною. У період рабовласницького суспільства цей вид

мистецтва вже з'явився, а династіями Цинь і Хань почало формуватися танцювальне мистецтво Китаю, з сильним почуттям краси руху, і використовувати його для вираження внутрішніх емоцій, і цих людей, які використовували танцювальні рухи для вираження емоцій, називали танцюристами.

Для того, щоб зміст танцю мав достатню глибину і конотацію, недостатньо інтегрувати життєві матеріали в танцювальні твори. Працівникам хореографічного мистецтва необхідно мати здатність черпати натхнення з життя, творити та використовувати власний талант для створення унікальних і зворушливих танцювальних творів. Порівняно з іншими видами мистецтва, танець підкреслює форму і техніку, а для цього необхідно оволодівати хореографічними прийомами, завдяки яким хореограф може продукувати танцювальні стилі, займатися новаторською хореографією, і вміти постійно оновлювати концепцію та світоглядну форму хореографії. Для хореографів, особливо тих, хто менш досвідчений, діяльність зі створення танцю є складною, але цікавою. Для хореографів необхідно виявляти естетичні смаки в процесі створення танцю, постійно знайомитися з різними хореографічними прийомами і методами створення чарівного танцювального мистецтва.

У китайській системі Чжу Зайю підкреслюється естетична і виховна роль музики і танцю. Чжу Зайю пов'язував танець з обрядами, які були соціальними та відповідали етичним нормам. Він поєднував чотири моральні концепції доброзичливості, праведності, власності та мудрості з чотирма основними рухами музики та танцю, щоб поширити та продовжити конфуціанську концепцію етики та моралі. При цьому Чжу Зайю розглядав музику і танець як особливий шлях для спостереження за безпекою країни, хаосом світу, небезпекою народних звичаїв, роблячи музику і танці культурним надбанням з сильними політичними атрибутами. Відомо, що китайська концепція танцю Чжу Зайю в династії Мін і концепція танцю в європейському Ренесансі того ж періоду мають теоретичну і моральну основи класичної філософії.

Цінним є те, що китайська хореографічна школа, яка конструює історію світового танцю, може забезпечити спільний на міжнародному рівні академічний контекст для обмінів та діалогів, тим самим сприяючи та підвищуючи важливість та ефективність міжнародних танцювальних академічних обмінів між Китаєм та зарубіжними країнами. Зазначимо про те, що як сучасний танець, так і постмодерністський авангардний танець виникли в контексті конкретних західних тенденцій. Однак, у процесі розвитку сучасного танцю в Китаї визначення вітчизняного сучасного танцю не повністю відповідає західному танцю. Ця ситуація вимагає глибокого

вивчення різних соціально-культурних характеристик та характеристик танцювального мистецтва між Китаєм та Заходом. У межах дослідження ролі естетичних смаків викликає інтерес дискусія, що виникла навколо сучасного китайського танцювального мистецтва. Театр Tao Body був вивчений і проаналізований багатьма вітчизняними академічними колами для інтерпретації та аналізу його творчої концепції та стилю роботи. Але чому Театр Tao Body, як місцева трупa сучасного танцю в Китаї, вперше був визнаний і високо оцінений міжнародною мистецькою спільнотою? Поряд з високою міжнародною оцінкою, чому вітчизняні критики і глядачі постійно ставлять під сумнів Дао-боді-театр? Зрештою, як зрозуміти різне прийняття сучасного танцювального мистецтва в Китаї та на Заході, і якими характеристиками має володіти китайське сучасне танцювальне мистецтво, щоб мати рівний діалог та обмін з міжнародною мистецькою спільнотою? Для того, щоб відповісти на вищезазначені питання, необхідно помістити Театр тіла Дао в більш широкий культурно-історичний контекст, порівняти спільності та відмінності в траєкторіях розвитку китайського та західного сучасного танцювального мистецтва, проаналізувати особливості Театру тіла Дао, які привернули велику увагу на міжнародній сцені, а потім розширити дискусію до того, як сучасне китайське танцювальне мистецтво може мати справжній діалог та обмін з міжнародною мистецькою спільнотою.

Отже, заслуговують уваги дискусійні питання щодо формування естетичних смаків глядачів засобами хореографічного мистецтва. Перспективним напрямом дослідження є виявлення факторів впливу на формування естетичних смаків у майбутніх хореографів.

Список використаних джерел

1. Вейвєнь Ін. 尹微微 广州工商学院, 广东 广州, 论舞蹈专业学生编舞创作引导策略
2. Лю Сін'їтін. Естетичне виховання як чинник розвитку особистості майбутнього хореографа. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10885/Liu%20Xuntin%2C%202016%2C%20Bulgaria.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 21.09.2022).
3. Мен Цзін. Інтерв'ю з молодим хореографом Ян Чангом[J]. *Dance*. 2016. Вип. 07. С. 48–53.
4. Пирогова Т. Формування естетичних смаків та естетичних оцінок учнів та студентської молоді. *Вища освіта*. 2019. № 3. С. 61–67.
5. Сердюк Т. І. Професійна підготовка студентів-хореографів до майбутньої діяльності. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/30422/Serdiuk%20T.%20I..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 22.09.2022).

СЕРЕДОВИЩЕ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ ЯК ОБ'ЄКТ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА

Франчук Т. Й.

кандидат педагогічних наук, доцент, керівник наукового відділу,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Мозолук О. М.

викладач,
Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій
Кам'янець-Подільського податкового інституту,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

У статті представлено результати дослідження суті освітнього середовища за критеріями духовно-інтелектуального розвитку особистості здобувача освіти в контексті розвитку особистісно зорієнтованої системи. Акцентується увага на умовах формування середовища відповідного типу, а також підходах до визначення базових показників діагностики його якості.

Ключові слова: освітнє середовище; особистісно зорієнтована освіта; духовно-інтелектуальний розвиток.

The results of investigating the essence of the educational environment according to the criteria of the mental-intellectual development in context of the person directed education are presented. Attention is focused on the conditions for forming the appropriate type of environment, as well as approaches, determining the basic indicators of its quality.

Keywords: educational environment; personally directed education; mental-intellectual development.

Актуальність проблеми духовно-інтелектуального виховання і навчання здобувачів освіти всіх рівнів складно переоцінити, що зумовлене: а) необхідністю тотального переходу на систему особистісно зорієнтованої освіти, яка реалізується через взаємодію досвідів того, хто вчить, і того, хто вчиться; значенням духовно-інтелектуальної складової у процесі самореалізації особистості під час навчання, інтеграції освітньої діяльності в життєвий простір особистості; б) забезпеченням комфортності освітнього середовища як чинника психологічного здоров'я учасників освітнього процесу; в) потребою використання сучасних освітніх технологій, які передбачають активний розвиток духовно-інтелектуальної сфе-

ри особистості; г) особливостями формування індивідуальної освітньої траєкторії, що реалізується через позицію здобувача освіти як суб'єкта власного розвитку (саморозвитку), а відтак, детермінує необхідність інтеграції навчальної та виховної складових у цілісному освітньому процесі.

Проблема особливо актуальна для молоді, тобто періоду становлення духовності, наповнення її індивідуальними смислами. О. Целякова, досліджуючи проблеми сучасного стану розвитку духовності українського суспільства, характеризує його як «мімікрію духовності, за якою традиційні цінності змінюють свій зміст або втрачають його взагалі» [3, с. 222–223].

На етапі переходу від знаннєвої системи освіти до особистісно зорієнтованої переосмислюються традиційні підходи, пов'язані з трансляванням духовних цінностей, до створення цілісного середовища, що розвивається на їх основі і забезпечує відповідний мікроклімат — життєвий простір особистості в навчальному процесі. Освітнє середовище найбільшою мірою асоціюється з соціальним і неодмінно базується на відповідних соціально-інтелектуальних цінностях.

Проблема якості освітнього середовища — це проблема ціннісних пріоритетів, основу яких формують духовно-інтелектуальні цінності, пов'язані з цінністю людського життя, взаємостосунків її суб'єктів, які трансформуються на всі рівні, наприклад, через взаємодію соціальних та освітніх складових. Також проблеми розвитку духовних та інтелектуальних цінностей є особливо актуальними на етапі переходу на особистісно зорієнтовані освітні технології, основу яких визначає взаємодія досвідів учасників освітнього процесу. Закономірно, що будь-який досвід базується на особистісних позиціях його творця, у нашому випадку — здобувача освіти, а тому навчальний процес відбувається на основі взаємодії навчального змісту, який вивчається, та досвіду, що акумулює світоглядні позиції, цінності, переконання, пріоритети розвитку тощо. Саме мислення у процесі навчальної діяльності забезпечує осмислення навчального змісту, який вивчається, у контексті всіх цих особистісних утворень, інтегруючи їх у свій досвід, а також збагачуючи та вдосконалюючи його. Цей процес потребує, звісно, сприятливого, довірливого освітнього середовища, необхідного для розкриття досвіду педагога й здобувача освіти як особистісного надбання, що розкриває внутрішні, закриті сфери у структурі особистості.

Дослідник С. Донець пропонує підходи щодо трактування феномена духовного розвитку особистості та особливостей переживання кризових періодів онтогенезу, які детермінують властивості організації освітнього процесу, формування освітнього середовища, яке було б оптимальним для суб'єкта навчання на різних етапах його особистісного становлення [1, с. 32–38].

Психологічні, педагогічні аспекти проблеми формування освітнього середовища за критеріями духовності, психологічної безпеки були предметом досліджень таких учених, як Л. Бурлачук, С. Донець, Є. Руднєва, С. Сисоєва, О. Целякова, В. Ясвін та ін.

На архіважливу роль освіти в розвитку суспільства, зокрема з позиції його духовних вимірів, указує С. Сисоєва: «освіта перетворює та спрямовує життя суспільства, зберігаючи в ньому все те, що має цінність для людини; визначає стратегію та реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його з «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра»; формує нове мислення, нове бачення сенсу життя. Іншими словами, у такому контексті освіта постає як засіб управління розвитком суспільства» [2, с. 7]. Трансформуючи означені позиції на освітнє середовище закладу освіти, необхідно зазначити, що воно є потужним чинником соціалізації здобувача освіти, розвитку його життєвого простору в найбільш сенситивний період особистісного розвитку, наповнення його духовно-інтелектуальними смислами.

Теоретико-практичний аналіз проблеми, результати проведених експериментальних досліджень дали можливість визначити умови формування освітнього середовища з орієнтацією на піднесення його духовно-інтелектуального потенціалу:

- підвищення компетентності всіх учасників педагогічного процесу щодо теорії та практики особистісно зорієнтованої освіти, неодмінною умовою реалізації якої є психологічно сприятливе освітнє середовище, що базується на духовно-інтелектуальних цінностях;

- активне використання інтерактивних форм та методів організації навчальної діяльності, що передбачають активізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії його учасників, розвиток форм конструктивної комунікації, різних форм співпраці;

- у системі вивчення якості освітньої діяльності педагога закладу освіти важливе місце приділяти діагностиці та аналізу освітнього середовища за критеріями сприятливості для розвитку духовно-інтелектуального потенціалу кожного його суб'єкта;

- активізація дослідницької, проєктної діяльності навчального закладу щодо оптимізації технологій та алгоритмів створення та розвитку сприятливого освітнього середовища.

Результати досліджень також дали можливість визначити показники рівня сформованості освітнього середовища, орієнтованого на розвиток інтелектуально-духовного потенціалу його суб'єктів:

- активна інтелектуальна діяльність, що ґрунтується на мисленні, аналізі, систематизації, алгоритмізації, моделюванні тощо, отриманні особистісно значущих її результатів, створенні ситуації успіху;

– конструктивність міжособистісної взаємодії учасників освітньої діяльності, взаємоповага, особистісно-довірливе спілкування, сприйняття кожного як значущого учасника комунікації;

– відчуття задоволення від спільної праці, що продукує ефект емерджентності й обумовлює її доцільність.

– соціально-психологічна компетентність учасників освітнього процесу — реальних суб'єктів формування освітнього середовища.

Отже, важливо працювати над забезпеченням цілеспрямованості процесу тотального переходу на систему компетентнісної освіти, особистісно зорієнтованих технологій, оскільки це визначає безпосередню необхідність створення адекватного освітнього середовища, що базується на інтелектуально-духовних цінностях. Для студента як суб'єкта забезпечення продуктивності, безпеки освітнього простору характерні процеси: а) оптимізації освітнього середовища ЗВО як контенту свого професійного становлення; б) формування мікросередовища, у контексті якого програмується та реалізується індивідуальний маршрут професійної підготовки; в) формування готовності створення майбутньої професійної діяльності власного освітнього середовища з урахуванням «Я-концепції».

Список використаних джерел

1. Донець С. І. Духовний розвиток особистості у кризі входження у дорослість (теоретичний аналіз із питання). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки* : зб. наук. пр. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 7 (52). С. 32–38.
2. Сисоєва С. О. Освіта та особистість в умовах постіндустріального світу : моногр. Хмельницький : ХДПА, 2008. С. 7.
3. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 38. С. 222–223.

РОЗВИТОК ЯК ПРИРОДНА ПОТРЕБА ЛЮДИНИ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

У роботі розглянуто різні аспекти розвитку людини як гармонійного вдосконалення особистих якостей та здібностей, зокрема духовного, інтелектуального та фізичного розвитку. Розкрито основні засади розвитку. Надано пропозиції щодо оцінки (самооцінки) розвитку.

Ключові слова: *розвиток, саморозвиток, духовний розвиток, принципи розвитку, оцінка розвитку.*

Various aspects of human development as a harmonious improvement of personal qualities and abilities, in particular, spiritual, intellectual and physical development are considered. The basic principles of development are revealed. Proposals for the assessment (self-assessment) of development are given.

Keywords: *development, self-development, spiritual development, development principles, development evaluation.*

Людина за своєю природою прагне власного розвитку та пізнання навколишнього світу [1, 2, 3]. Потреба розвитку та пізнання особливо чітко виражено у дітей віком до 3–5 років, доки не почали діяти стереотипи іншої поведінки, нав'язані батьківським прикладом, а згодом і соціальним програмуванням, нав'язуванням помилкової суспільної думки.

Освіта, що впроваджується соціальною системою, експлуатує природну потребу до розвитку для формування зручних для системи людей і вирішення інших своїх цілей [4]. В ідеалі ж завданням системи освіти має бути створення сприятливих умов для реалізації людиною цієї природної потреби повною мірою, дати необхідні для щасливого життя знання та навички, прищепити вміння вирішувати життєво важливі завдання: у розвитку, самореалізації, відносинах, здоровому способі життя. Тобто тих завдань, які ведуть людину до щастя, до реалізації свого призначення. Втім у нашій освіті цьому приділяється мало уваги. Тому нинішнє покоління школярів мають дуже слабку мотивацію до навчання, не бачать перспективи застосування здобутих знань. Це блокує можливість взяти із системи освіти по максимуму все, що необхідно для життя, для формування світогляду, тренування пам'яті та мислення. Люди змушені шукати чого не вистачає в інших джерелах, часом не найкращих. Саме тому актуальним у сучасному світі є саморозвиток на основі персональної відповідальності за своє особисте зростання незалежно від джерел отримання знань як у системі освіти, так і самостійно.

Розвиток може бути *підсвідомим* (під зовнішнім програмуванням — «так треба», «всі навчаються», «потім знадобиться» — немає особистої мети, мотивації тощо) і *усвідомленим* (розуміння мети, особисті мотиви, бачення етапів, результатів, спрага знань, їх затребуваність у практиці, т. п.) [5]. У цій статті саморозвиток розглядається як цілеспрямована зміна себе, формування себе як особистості, як людини гідної, сильної, чесної, безстрашної, шляхетної, високоетичної, здатної досягати значних цілей у житті, — все це є складовою системи духовно-інтелектуального виховання та навчання.

Розвиток забезпечує гармонійне вдосконалення особистих якостей та здібностей. У цьому контексті логічно розглянути такі види розвитку:

- *духовний* — світогляд, зростання сили духу, честі, відповідальності, розкриття почуттів, всіх особистих якостей;

- *інтелектуальний* — логіка, пам'ять, здібності аналізу, дедукції, розрахунку, вироблення варіантів рішень, які людина змушена приймати у повсякденному житті, особливо, що стосуються цілей та планів, ін., професійне зростання, кругозір;

- *фізичний* — зміцнення здоров'я, зростання фізичної сили, гнучкості, інших можливостей, у тому числі загальної енергетичності людини (наповненості життєвою енергією).

Всі ці напрями розвитку важливі, взаємозалежні та дають синергетичний ефект. Тому втілення має йти за всіма цими напрямками паралельно. Розглянемо кожний з них.

Духовний розвиток. На етапі підсвідомого розвитку духовність у людині розкривається через батьків (їх приклад відносин та поведінки) та соціальне програмування (родичі, друзі, дитячий садок, школа, ЗМІ тощо). Потреба в усвідомленому духовному розвитку виникає з появою внутрішніх, остаточно ще неусвідомлених прагнень змін. З цього починається перший етап — «Той, хто шукає», який завершується відповідями собі на запитання «Хто Я?», «Чого хочу?», «Який мій шлях?». Відповіді на ці питання допомагають зрозуміти себе, зробити початковий вибір шляху, прибрати сумніви, дати собі обіцянку розвитку.

Другий етап — «Учень» вміщує в собі отримання початкових знань, затвердження у виборі шляху, визначенні системи знань (світогляду, аналіз — що є, на що відгукується духовне серце), конкретизації цілей життя і розвитку. Коли людина скаже: «Я вибрав свій шлях», вона розуміє куди і як йти, і переходить на наступний етап.

Третій етап — «Той, хто йде» по шляху розвитку. З цього і починається усвідомлений духовний розвиток і продовжується безперервно все життя щабель за щаблем (бо немає межі досконалості) [5].

Духовний розвиток, на думку експертів, включає:

- деталізацію світогляду на основі єдності духовного та матеріального (устрій Світу, місце та роль людини в ньому), ідеалів, цінностей, переконань;
- пізнання себе, управління собою (внутрішнім станом, реакціями, емоціями, вчинками, мисленням) та розкриття внутрішнього потенціалу через зростання сили духу (зв'язок з Вищим, віра, любов, воля, спокій, ін.), розвиток особистих якостей та здібностей (розширення можливостей);
- формування ставлення до Вищого, себе, оточуючих, Світу;
- розкриття здібностей до взаємин (особистих, сімейних, дружніх, командних, службових тощо), та на їх основі рух до майстерності у взаєминах;
- розвиток здібностей впливу (тільки позитив — харизма, ораторське мистецтво, акторська майстерність, ін.), зростання сили впливу (від однієї людини до великих мас людей);
- розкриття творчих здібностей (у мистецтвах, у повсякденному житті — у справах та взаєминах), здатності творити своє життя — життєтворчості.

Інтелектуальний розвиток включає: розвиток пам'яті; розвиток логіки та багатоваріантності; формування понять та його зв'язків; розвиток уваги.

Фізичний розвиток включає: розвиток сили, швидкості, витривалості, гнучкості; формування здорового способу життя (правильне харчування, повноцінний сон, відсутність шкідливих звичок, поєднання активного та пасивного відпочинку, ін.).

Також звернемося до *принципів розвитку*. Серед них слід вибілити такі-от:

Цілеспрямованість — наявність чітких цілей та прагнення до їх досягнення. Без цілей розвиток неможливий. За необхідності самозмін потрібно чітко уявляти, яким це щось має стати. визначити чіткі образ і характеристики бажаного.

Безперервність — розвиток має тривати все життя, бути одним з основних сенсів життя і завдань душі. Навіть у професійній сфері — якщо раніше достатньо було здобути професію та прожити з нею все життя, то зараз за життя доводиться міняти кілька професій, тому що види діяльності наразі швидко видозмінюються.

Послідовність — поступове оволодіння дедалі складнішими знаннями та навичками. Перестрибування веде до надриву та розчарування.

Позитивність — ступінь відповідності здобутих знань, сформованих у людині уявлень, переконань і проявів духовним законам щодо розрізнення добра і зла [5].

Гармонійність —комфортний (без внутрішніх конфліктів) рух до мети з урахуванням усіх сфер життя, спирається на повноту і несуперечність знань, задається цілісністю, мудрістю (багатоваріантністю рішень і вибором найкращого).

Контрольованість — регулярна оцінка результатів (наприклад, ведення щоденника), погляд з боку, компетентна думка авторитету (приймати критику, робити висновки) — надає адекватності (без ілюзій), підвищує самооцінку та мотивує подальший розвиток.

Багатьом зрозуміло, що розвиток — це добре, що в людини все має бути чудовим. Але змінюватися важко, тож більшість людей є змінюється самостійно. Адже змінюватися — це насамперед змінювати своє ставлення: до себе, до інших, до ситуацій та обставин. Ставлення, що людина відчуває, багато в чому є первинним.

Мало, щоб людина багато знала, правильно сприймала знання. Потрібно, щоб вона діяла відповідно до цих знань. Людина може знати, що корисно займатися фізкультурою, що шкідливо палити, може мріяти про щастя в особистому житті, про карколомну кар'єру, але, якщо вона нічого не робить для цього, то її мрії нічого не варті. Важливо, як людина реалізує знання, а не скільки їх у неї «лежить на полиці». Коли знання не стають діями, поведінкою, вони нічого не варті, оскільки не ведуть до потрібного результату. Адже, хто багато знає, вважають себе розумними і праведними.

У зв'язку з цим важливою є *оцінка розвитку*. Вона має містити і ставлення (що відчуває людина), і дії (як людина реалізує). Пропонується така система оцінок.

Мінус один бал — це негативне ставлення: «Не чіпайте мене, курив, курю і куритиму!». Людина захищає свою хибну позицію, може, навіть агресивно (якщо до люті — мінус два бали). Це може стосуватися будь-якого питання: страху, грубості, харчування, манери спілкування, комплексів, образ, тощо.

Нуль балів — це нейтральне ставлення: «Мені байдуже: я слабкий, сильний, розумний, дурний, скільки проживу і як — байдуже». Це байдужість — немає ні агресії, ні користі. Як кажуть у народі: «Ні риба, ні м'ясо».

Один бал — приймаю, що це правильно, але робити нічого не роблю. Погоджуюсь, але зробити не можу — немає волі.

Два бали — приймаю, погоджуюсь, що треба робити, але роблю через раз, немає звички.

Три бали — приймаю, регулярно роблю, але малоефективно, результат не досягається або незначний.

Чотири бали — регулярно роблю, намагаюся, але результати нестабільні чи середні.

П'ять балів — роблю та отримую потрібний результат.

Завдання саморозвитку — довести своє ставлення до п'яти балів з кожного завдання розвитку. Це шлях від «добре було б...» до полум'я-

ного почуття «всієї душею хочу і прагну, тренуватимуся, все що потрібно зроблю», до рішучості досягти мети: «Я буду таким — я стаю таким — я є такий».

Правильне ставлення — коли в людини в житті працюють правильні принципи, вони поширюються на все: поведінка, взаємини, оточення. Наприклад, вибираю здоровий спосіб життя, і зі мною не повинно бути тих, хто п'є та палить. Принцип — я обираю це, культивую в собі і ціную це в інших людях, а щоб протилежного (поганого) поряд не було (якнайменше). Будь-яке значення показника є умовою досягнення більш значущих результатів у житті. Важливо, щоб система освіти з раннього дитинства формувала відповідальне ставлення до розвитку (прищеплювала любов до нього), розуміння, що розвиток є умовою досягнення будь-яких значущих цілей та умовою пізнання себе та формування особистості.

Список використаних джерел

1. Бабич В. П., Могилко В. А., Онегина В. М. Прикладна онтологія : моногр. Харків : Друкарня Мадрид, 2013. 364 с.
2. Abraham Harold Maslow. The Farther Reaches Of Human Nature. Penguin Books, 1971. 448 p.
3. Хвостиченко О. М. Про сенс життя, життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків: ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 100–111.
4. Трусей Л. Г. Феномен нової людини в умовах поглиблення применшення духовності в житті суспільства. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. С. 41–47
5. Міаніє М. Ю., Потьомкіна А. Г. Щастя. Харків : Созіданіє, 2011. 240 с.

ПРО ЗМІСТ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

Розглядається зміст духовного розвитку в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання: його логічні етапи та завдання, які вирішуються у процесі розвитку через усі етапи до досягнення майстерності у духовному розвитку, певного професіоналізму.

Ключові слова: духовність, розвиток, духовне зростання, управління станом, управління часом.

The content of spiritual development in the system of spiritual and intellectual education and training is considered: its logical stages and tasks solved in the process of development through all stages until mastery in spiritual development, a certain professionalism is achieved.

Keywords: spirituality, development, spiritual growth, state management, time management.

Духовний розвиток в системі духовно-інтелектуального виховання і навчання займає визначальне місце, оскільки спрямований на зміну свідомості, мислення людини [1]. Усвідомлений духовний розвиток досягається взяттям повної відповідальності тим, хто навчається, за своє духовне зростання, коли з'являється жага результатів. У системі духовно-інтелектуального виховання та навчання передбачається проходження чотирьох логічних етапів духовного зростання:

Етап 1 «Початок шляху». Постановка цілей, освоєння техніки, початкові результати: самоконтроль, планування (управління часом), початкове управління станом.

Етап 2 «Бездоганність». Освоєння універсальними методами управління зовнішніми проявами — формування гідності, відсутність негативу, агресії, насильства, образ, ні словом, ні ділом не зачіпати інших людей та обов'язку, позитивний вплив, адекватний захист.

Етап 3 «Незалежність». Освоєння прийомами утримання позитивного внутрішнього стану з урахуванням: спокою, відсутності внутрішніх проблем, очищення свідомості; здатності власним вогнем запалювати інших, встановлювати і припиняти відносини або міняти роботу — дає внутрішню свободу, комфортні взаємини та почуття.

Етап 4 «*Майстерність*». Доведення технік управління собою до досконалості, входження в потік творчості, розкриття почуттів, освоєння енергетичних здібностей посилення та впливу, дає вплив, активний та комфортний рух від мети до мети, повноту щастя.

Основні завдання розвитку проходять через всі етапи до майстерності [2]: 1) розуміння; 2) постановка цілей; 3) самоконтроль; 4) керування часом; 5) перепрограмування свідомості; 6) управління станом; 7) розкриття творчості; 8) професіоналізм; 9) спосіб життя. Розглянемо зміст кожного завдання.

1. *Розуміння* — пошук та освоєння необхідних знань, формування розумових структур [2], розрізнення добра і зла. Знання — фундамент будь-якого процесу. Помилкові знання можуть призвести до деградації. Знання потрібно перевіряти: на логічність, несуперечність, на відгук серця; враховувати досвід інших, адже краще вчитися на чужих помилках, але з урахуванням своєї ситуації та своїх можливостей; перевіряти самому. Інформації дуже багато, тож можна заблукати, всього знати неможливо. Накопичення знань про все явно програшний шлях. Критерій первинної оцінки знань — наскільки вони впливають на життя людини, на її розвиток. Найцінніші знання спрямовані на позитивні зміни людини, її життя, вони мають бути перетворюючими на усвідомленість, нести радість. Знання мають бути практичними, щоб їх можна було використати в житті, інакше це просто інформація до відома.

2. *Постановка цілей* — формування навичок постановки цілей за всіма життєвими сферами (служіння, розвиток, самореалізація, взаємини, гроші, відпочинок, побут), їх деталізація на різні терміни аж до «на все життя» [3].

3. *Самоконтроль* — навчання здатності контролювати (відслідковувати) внутрішні та зовнішні прояви — вивчати себе. Фіксувати негативні емоції, втрату радості, помилки у спілкуванні, поведінці. Позбутися шкідливих звичок, контролювати свої бажання, помістити все шкідливе під заборону. Максимальний час перебувати в позитиві, при втраті повертатися до цього стану. На II етапі передбачає навчання цілісного сприйняття та оцінки себе, попереднього настрою на справу чи ситуацію та пошуку їх комфортного проходження. Інструментом самоконтролю є уважність, яка вимагає тренування наступних якостей: концентрація (здатність зосереджувати і утримувати увагу на одному об'єкті) і обсяг (кількість помічених елементів чи показників об'єкта, деталізація) — це стосується зору, слуху та інших органів сприйняття. Розвинений самоконтроль дає максимально повне сприйняття та розуміння того, що відбувається, дозволяє насолоджуватися життям, своєчасно приймати рішення та реагувати, передбачає управління собою.

4. *Управління часом* — навчання здібностям обліку та ефективного використання часу (ритми, плани, щоденник).

5. *Перепрограмування свідомості* — заміна хибних, помилкових переконань правильними, істинними, формування сильних якостей особистості. Це є, по суті, очищення свідомості від негативних програм: страхів, образ, заздрощів, слабкості, лінощів. Для цього використовуємо наступну техніку: зрозуміти (що заважає, на що міняти); замінити програми (вкласти зусилля волі); відтренувати внутрішні та зовнішні прояви; утримувати та посилювати задані стани (за ситуацією та ролями); організувати відповідний спосіб життя [2].

6. *Управління станом* — ключова здатність управління собою: налаштування та утримання позитивного, енергетичного стану відповідно до обраної ролі, швидке перемикавання (за ролями) та відновлення при втраті позитивності. Загальне завдання — розпалити максимальний вогонь у душі (спрагу життя): все робити з радістю, натхненням (йду до мети), з передчуттям вставати і лягати (ждуть значні справи). Основні завдання за етапами: I — зупинити маятник станів, включити зростання позитиву; II — горіти цілями, особиста наснага, реалізувати бездоганність у зовнішніх проявах; III-IV — своїм позитивом запалювати, надихати інших — переводити з негативу на позитив. Інструменти: налаштування — вхід у максимально сильний стан та мотивованість, пошук максимальної радості; самоконтроль — відстеження та утримання стану; самовладання — здатність зберігати внутрішній настрій під негативними впливами ззовні [2].

7. *Розкриття творчості* — одна з цілей і приз за розвиток — підключення до життя здібностей творити в кожній справі, шукати і знаходити найкращі рішення та способи їх реалізації у зв'язку з Вищим, Всесвітом. Спосіб розкриття — сценічне мистецтво (вокал, хореографія, театр, гумор): на першому етапі допомагає звільнитися від комплексів та затискачів, адже страх сцени у системі людських страхів знаходиться на другому місці після страху смерті — дає внутрішню свободу самовираження; на другому етапі створює умови для тренування необхідних станів у змодельованих ситуаціях; на третьому етапі дозволяє відточувати майстерність зовнішніх та внутрішніх проявів — бездоганності; на четвертому — підключати напрацьовані статки до повсякденного життя. Суть — сцена дозволяє спробувати високі стани, раніше незвичні для людини, випробувати себе у грі, героїзмі, романтиці. Напрацювати якості, навички прояви і потім використовувати в житті. Важливим є не так кінцевий результат, наприклад, виступ на концерті, а й процес підготовки, репетицій — тут відбуваються основні перетворення людини. Розкріпачення від внутрішніх комплексів, страхів дозволяє вносити у звичайні відносини елементи творчості, створювати особливу атмосферу польоту душі, замість рутини та зневіри.

8. *Професіоналізм* — стати професіоналом у розвитку, майстром, а не залишатися дилетантом — ретельно вивчати питання розвитку, використовувати максимально ефективні методики та техніки, неодмінно досягати результатів.

9. *Спосіб життя* — організація життя з максимальною ефективністю для розвитку та отримання радості. Щоб кожен день приносив максимум благ, надавав сили та радості, наснаги від цікавих та благородних справ, від приємного та корисного спілкування з гідними людьми, з тими, хто любить, поважає, замість порожніх розмов ні про що, непотрібних зобов'язань, марнування часу біля телевізора або в соцмережах. Сформувати корисні звички та традиції, щоб було місце і час усьому, що несе благо: і творчості, і розвитку, і спілкуванню з друзями, і з природою, і фізкультурою, і багато чому іншому, — всьому, що потрібно душі. Керувати своїм життям (часом) так щоб воно вело до найкращих результатів, щоб було насиченим, але не вимотувало постійною гонкою за ілюзіями, не перетворювало людину на загнаного коня — і це, в тому числі, показник її розуму та сили, націленості на успіх.

Розвиток — це реалізація отриманих знань таким чином, щоб розуміння гідності стало особистою якістю.

Духовний та енергетичний розвиток взаємопов'язані та посилюють один одного: духовний дає розуміння, знімає заборони через очищення свідомості, розкриває духовні можливості до управління життєвою енергією; енергетичний дає зростання працездатності, забезпечує духовне зростання (енергія для перетворень свідомості), розкриває енергетичні можливості [5].

Список використаних джерел

1. Бабич В. П., Могилко В. А., Онегина В. М. Прикладна онтологія : моногр. Харків : Друкарня Мадрид, 2013. 364 с.
2. Міаніє М. Ю. Сознание человека. Харків : Созіданіє, 2007. 192 с.
3. Хвостиченко О. М. Про сенс життя, життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 100–111.
4. Хвостиченко О. М. Структура особистості як об'єкт духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. С. 24–30.
5. Хвостиченко О. М. Про зміст енергетичного розвитку в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 600–602.

ПРО ЗМІСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

Розглядається зміст інтелектуального розвитку в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання — його особливості, що доповнюють традиційні підходи і формують у учнів здібності та якості помітно підвищують результативність людини у вирішенні життєвих завдань особливо у спілкуванні.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток, логіка, розумова структура, концентрація уваги, духовно-інтелектуальне виховання та навчання.

The content of intellectual development in the system of spiritual and intellectual education and training is considered — its features that complement traditional approaches and form students' abilities and qualities that significantly increase a person's performance in solving life problems, especially in communication.

Keywords: intellectual development, logic, mental structure, concentration of attention, spiritual and intellectual upbringing and teaching.

Поряд із духовним [1] інтелектуальний розвиток у системі духовно-інтелектуального виховання та навчання [2] займає традиційно важливе місце. Цьому напрямку розвитку у загальній системі освіти приділяється значна увага. На інтелектуальний розвиток працюють усі предмети як шкільної програми, так і дисципліни вищої школи, розвиваючи передусім пам'ять та логіку.

Водночас у системі духовно-інтелектуального виховання та навчання інтелектуальний розвиток має свої особливості, виділені багаторічними дослідженнями та практикою. Їх ми розглянемо докладніше.

Інтелектуальний розвиток включаю у себе: розвиток пам'яті; розвиток логіки та багатоваріантності; формування понять та зв'язків розумових структур; розвиток уваги.

Чому разом із логікою потрібно розвивати багатоваріантність? Логіка будується на жорстких алгоритмах. Вони можуть розгалужуватися за різними умовами, але зрештою призводять до єдиного рішення. При цьому з власного досвіду свідомість найчастіше видає готові рішення і часто не найкращі. Щоб людина раз-по-раз не потрапляла в ситуацію «Хотіла як

краще, а вийшло як завжди», завдання навчити її багатоваріантності — здатності виробляти у творчому пошуку різні шляхи. Навчання тому, як можна зробити по-іншому, наприклад, як би це зробили авторитетні для мене люди, необхідно для досягнення практичного результату. Для цього використовуються різні методи, зокрема перерозподілу сил та засобів. Кожен варіант буде логічним, але не схожим на попередній. При опрацюванні варіантів можуть розкриватися нові подробиці, які раніше не були враховані. Все це дозволяє побачити процес більш глибоко і масштабно, вибрати оптимальний варіант за критичними показниками, як-от: бюджет, час сили, що залучаються. Коли людина виробила одне рішення і їй вже здається, що воно найкраще, а потрібно розробити інші варіанти — тут і починається розвиток інтелекту, й не одразу це дається легко.

Про розвиток пам'яті, логіки та уваги є достатньо літератури, що описує ефективні техніки — ними користуються та отримують добрі результати.

Інша особливість пов'язана з цілеспрямованим формуванням так званих *розумових структур* — понять та інформаційних зв'язків між ними [3]. Часто люди за звичкою чи копіюючи інших вживають слова, сенс яких не цілком розуміють. А якщо попросити їх дати визначення конкретного поняття, то найчастіше вони губляться, а задумавшись, часом відкривають для себе це поняття зовсім з іншого боку. Переважно це важливо щодо понять, які виражають людські цінності. Завдання навчитися давати словам максимально повні визначення, під які не підходить жодне інше слово, виключаючи повні синоніми, і при цьому представляючи всі деталі цього поняття чи явища та зв'язки з іншими спорідненими.

Це завдання ускладнюється наявністю у людини різних духовних проблем. Якщо поняття, що розглядається, зачіпає болючі питання, якісь помилкові переконання, то це викликає у людини негативну емоційну реакцію: протест, обурення, тощо до агресії — все, що завдає неприємних відчуттів, душевного болю. У такій ситуації людина, як правило, відмахується від цього питання, уникає його обговорення — вивчення такого поняття стає неможливим, болючим. Тому важливо навчити людину правильно ставитися до інформації та працювати з нею за три кроки:

Крок перший — навчитися сприймати будь-яку інформацію беземоційно, відсторонено, ніби зверху, не співвідносячи її із собою, із існуючим своїм ставленням. Коли включаються емоції, людині складно думати — інтелект блокується, а працюють стереотипні програми підсвідомості. При дослідженні понять інтелекту нічого не повинно заважати. Зрештою, людина має зрозуміти, наскільки це їй потрібно, чи веде до щастя, досконалості, чи це провокація, яка веде в інший бік. Оцінювати за принципом «подобається — не подобається» нерационально.

Крок другий — прийняти рішення: це мені потрібно, відповідає моїм цілям, я хочу і поглиблюватиму це знання. Потрібно налаштувати своє серце (ставлення) та інтелект на розвиток, на пошук усіх відповідей.

Крок третій — поглиблення знання до переконання (власне формування розумової структури), щоб знання запрацювало у житті, стало давати практичний результат.

Техніка формування розумової структури полягає у письмовій відповіді на сім питань щодо досліджуваного поняття:

1. Загальний опис: що це, частина чого (любов — це почуття).
2. Призначення: навіщо, його функції — що робить.
3. Мотивація: навіщо це мені, що дає, чому служить, які цілі, завдання дозволяє вирішувати.

4. Структура: із чого складається — частини, механізми, внутрішні зв'язки.

5. Класифікація: які бувають — типи за різними критеріями відмінностей.

6. Використання: висновки — рішення що робити, як.

7. Результати: приклади — позитивні та негативні.

Закріплення та посилення здійснюється через образи — зобразити схему/малюнок: а) за змістом пунктів 1, 4, 5; б) образ-метафора (порівняння, плюс 1-3 коментарі).

За вказаною схемою опрацьовуються всі основні поняття, починаючи з найважливіших для людини. На початковому етапі бажано виконувати по 20-30 хв/день, потім за потребою. Критерії розуміння: радість відчуття розуміння; легко формуються образи, висновки, приклади; ухвалення рішення — «відтепер ставлюся так..., роблю так...», тощо; реалізація рішення — вирішення пов'язаних проблем. По суті, це техніка самопрограмування — перший інструмент формування своїх уявлень, мислення в цілому. В результаті виконання техніки формується одиниця мислення — розумова структура: розгорнута система елементів та їх зв'язків, взаємозв'язок з іншими поняттями із життя. Також важливо регулярно розширювати свій словниковий запас, пропускаючи нові слова через техніку.

У цьому контексті розвиток — це реалізація здобутих знань таким чином, щоб розуміння гідності стало особистою якістю.

Третя особливість полягає у *розвитку уваги* — навчанні здатності концентрувати свою увагу на досліджуваному предметі чи процесі. *Концентрація уваги* тренується через техніку неморгання: в нерухомому розслабленому положенні дивитися в одну точку, не моргаючи, від декількох хвилин до декількох годин (щоб уникнути сухості очей застосовувати зволожуючі очні краплі). Ускладнення — не моргати у русі, займаючись звичайними справами, потім у спілкуванні, виступах на публіку.

Спостереження за групами, які навчалися за цією системою, показують значне зростання ефективності учнів у вирішенні різних життєвих завдань, особливо у спілкуванні. Це дає підстави до ширшого впровадження запропонованих технік у систему освіти, продовжуючи дослідження у цьому напрямі та пошук нових ще ефективніших методик.

Список використаних джерел

1. Хвостиченко О. М. Про зміст духовного розвитку у системі духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 592–595.
2. Хвостиченко О. М., Трусей Л. Г., Сердюк О. Д., Бездітько О. В. Концепція системи освіти «ДИВО-21» — «Духовно-інтелектуального виховання та навчання у XXI столітті». *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 9–34.
3. Міаніє М. Ю. Свідомість людини. Харків : Созіданіє, 2007. 192 с.

ПРО ЗМІСТ ЕНЕРГЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

У статті розглядається поняття та зміст енергетичного розвитку в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання: його цілі та завдання, вирішення яких підвищує енергетичність людини — її фізичну та розумову активність, працездатність, загальний стан припливу життєвих сил, а також зміцнює здоров'я.

Ключові слова: енергетичний розвиток, життєва енергія, накопичення енергії, працездатність, духовно-інтелектуальне виховання та навчання.

The concept and content of energy development in the system of spiritual and intellectual upbringing and teaching are considered: its goals and objectives, the solution of which increases the energy of a person — his physical and mental activity, working capacity, general state of a surge of vitality, and also improves health.

Keywords: energy development, vital energy, energy accumulation, working capacity, spiritual and intellectual upbringing and teaching.

У системі духовно-інтелектуального виховання та навчання розглядається новий для системи освіти напрямок розвитку людини — енергетичний. Оскільки цей напрямок давно реалізується у безлічі систем розвитку людини і дає відчутні стабільні результати, продовжувати не помічати його стає не розумним. Безумовно, потрібні додаткові дослідження, але вже отримані результати дозволяють впроваджувати енергетичний розвиток у систему духовно-інтелектуального виховання та навчання [1, 2].

Енергія — основа життя та розвитку. Це основа працездатності, можливості брати і утримувати необхідний стан (радості, впевненості, наснаги, тощо). Крім того, наявність надлишку енергії — умова розвитку, можливості перетворення мислення, вдосконалення будь-яких якостей і здібностей [3].

Мета енергетичного розвитку — щоденний приріст енергії так, щоб до вечора людина не була розбита від втоми і не валилася з ніг, а відчувала приплив сил, в ідеалі — таку ж готовність гори згорнути як вранці. Може здатися, що таке неможливо, але практика показує, якщо є така мета та готовність її реалізувати, то все стає можливим. Тоді людина лягає спати, не коли вже нема сил пильнувати, а тільки тому, що настав час, з усвідомлен-

ням того, що це принесе новий приплив енергії, зробить людину ще сильнішою. Людині, яка не виспалась або втратила багато енергії, складно себе контролювати, вона стає дратівливою, легко зривається в негативні емоції, що веде до ще більшої втрати енергії, і до погіршення стану [3].

Енергетичний розвиток включає техніки безпосереднього накопичення енергії та фізичний розвиток.

Накопичення енергії здійснюється в результаті спеціальних технік набору енергії та підключення їх до повсякденного життя так, щоб кожна справа стала творчим процесом та приносила радість та наснагу, а це і є стан природного набору енергії. Накопичення енергії включає її набір, правильне використання та збереження.

Набір енергії природним чином відбувається під час сну, у ході творчості та загалом у будь-якій діяльності, під час зайняття улюбленою справою. Коли душа радіє, серце співає, приплив енергії перевищує її витрату на саму дію. Оскільки у такому стані вдається перебувати далеко не завжди, використовуються техніки цілеспрямованого набору енергії. Вони дозволяють отримати необхідний заряд перед початком важливої справи, і цим реалізувати його максимально ефективно. Ці ж техніки необхідні для швидкого відновлення життєвих сил після важкого спілкування, після емоційних зривів тощо. На початковому етапі розвитку набір енергії через техніки є дуже важливим і необхідним створення постійного резерву життєвих сил, для ефективної життєдіяльності і самовдосконалення. Техніки – набір енергії на всі частини свідомості і тіла: медитація, самонавіювання, дихальні, фізичні вправи, дають можливість підібрати найбільш ефективні під різні умови обстановки.

Використання енергії вимагає дотримання певних правил. Серед яких: правильне використання. Практика показує, що вкладення енергії є доцільним лише у ті справи, які дають максимальну віддачу, за рахунок високих станів, натхнення від творчості в процесі справ. Цьому сприяють читкі життєві ритми, планування, настроїв на відносини та спілкування. Думати, куди варто вкладати свої, перш за все, душевні сили, а куди ні, завжди мати альтернативні рішення (багатоваріантність) для вибору найкращого.

Збереження. Найбільші втрати енергії відбуваються при емоційних реакціях (зриви-викиди), негативному відношенні (образи, страхи, пригнічення стану), при виконанні нецікавої рутинної роботи «через силу», особливо під зовнішнім тиском [4]. Тому найперше завдання це: звести до мінімуму негативний емоційний фон, не допускати зривів, контролювати своє ставлення до того, що відбувається і до роботи, шукати позитив у всьому, що неможливо змінити на даному етапі (знімати внутрішню напруженість). Інструментами тут виступають: попередній настрої,

самоконтроль та самовладання (управління станом). Також важливим завданням є правильна організація життя так, щоб добовий набір енергії перевершував її витрату. І наостанок — захист від зовнішніх впливів: від різноманітних подразників і провокаторів на емоційний зрив.

Фізичний розвиток, який починається з правильного ставлення до тіла. Тіло доцільно розглядати як храм нашої душі, і в ньому має бути все прекрасно: чисто і розкрито, розвинене до досконалості. І не важливо, яке тіло дісталось людині за долею, навіть якщо є явні фізичні вади, власнику треба навчитися любити своє тіло та піклуватися про нього цілеспрямовано та гармонійно. Гармонійність досягається комплексним підходом та розвитком усіх основних властивостей тіла — сили, швидкості, витривалості, гнучкості. Цілеспрямованість забезпечується зосередженням уваги на якості, м'язі або групі м'язів, що розвивається. Наприклад, на кожен вдих-видих уявляти, як енергія космосу наповнює м'яз, що тренується. Це значно підвищує ефективність вправ і розвиток мускулатури, і загальну енергетику тіла.

Фізичний розвиток посилюється *здоровим способом життя* — правильним харчуванням, повноцінним сном, відсутністю шкідливих звичок, поєднанням активного та пасивного відпочинку, ін.

Призом енергетичного розвитку є здоров'я тіла та свідомості. Надлишок енергії автоматично запускає процеси самовідновлення тіла, створює умови для усунення складних проблем свідомості та розкриття енергетичних здібностей.

Духовний та енергетичний розвиток взаємопов'язані та посилюють один одного: духовне дає розуміння, знімає заборони через очищення свідомості, розкриває духовні можливості до управління життєвою енергією. Енергетичне дає зростання працездатності, забезпечує духовне зростання (енергія для перетворень свідомості), розкриває енергетичні можливості [5].

Список використаних джерел

1. Хвостиченко О. М., Трусей Л. Г., Сердюк О. Д., Бездітько О. В. Концепція системи освіти «ДИВО-21» — «Духовно-інтелектуального виховання та навчання у XXI столітті». *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 9–34.
2. Бабич В. П., Могилюк В. А., Онегина В. М. Прикладна онтологія : моногр. Харків : Друкарня Мадрид, 2013. 364 с.
3. Міаніє М. Ю. Філософія Космосу. Харків : Созіданіє, 2007. 128 с.
4. Міаніє М. Ю. Свідомість людини. Харків : Созіданіє, 2007. 192 с.
5. Хвостиченко О. М. Про зміст духовного розвитку у системі духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 592–595.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ

Хоу Ісюань

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Виявлено зв'язок між професійною самореалізацією майбутніх учителів хімії і освітніми потребами інтерактивного навчання. Зазначено, що інтерактивні методи навчання створюють атмосферу самопізнання й розкриття власного потенціалу в процесі невимушеної педагогічної взаємодії. Проаналізовано сильні й слабкі сторони технології перевернутого класу, мікрОВикладання, моделі аналізу підручників «Читаємо тричі», які застосовуються в підготовці майбутніх учителів хімії в закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійна самореалізація, освітній процес, підготовка майбутніх учителів хімії, інтерактивна взаємодія, самоефективність.

The connection between the professional self-realization of future chemistry teachers and the educational needs of interactive learning was revealed. It is noted that interactive teaching methods create an atmosphere of self-discovery and disclosure of one's own potential in the process of relaxed pedagogical interaction. The strengths and weaknesses of the flipped classroom technology, micro-teaching, and the «Read three times» textbook analysis model, which are used in the training of future chemistry teachers in higher education institutions, are analyzed.

Keywords: professional self-realization, educational process, training of future chemistry teachers, interactive interaction, self-efficacy.

Актуальність теми дослідження зумовлена недостатньо високим рівнем професійної самореалізації випускників природничого напрямку підготовки, що й заважає конкурентноздатності на ринку праці. У науковій праці Д. Чередник [2] основними напрямками професійної підготовки вчителя хімії визначено підготовку фахівця, здатного працювати в інноваційному середовищі, в умовах постійних змін навчальних планів, програм, застосовувати найкращі методики викладання, неперервно самовдосконалюватися та займатися самоосвітою. Якість підготовки майбутніх учителів залежить від новітніх підходів до організації освітнього процесу. Інтерактивні методи навчання створюють атмосферу самопізнання й розкриття власного потенціалу майбутніх учителів хімії.

Мета — виявити переваги й недоліки інтерактивних методів навчання майбутніх учителів хімії в закладах вищої освіти.

У дослідженні Чжу Сяохун [3] йдеться про досвід викладання аналітичної хімії в КНР. Акцентовано на поєднанні теорії з практикою, що є, на думку автора, важливим і доцільним для стимулювання майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації. Пропонує зрозуміти теорію через призму реальних ситуацій і конкретних проблем. Теорія, безумовно, потрібна для розв'язання практичних завдань у конкретних ситуаціях. Підтримуємо таку думку дослідника, тому що існують приклади неправильного розуміння значущості теоретичних дисциплін, зміст яких містить класичні знання як цілісну систему відомостей, знань, накопичені людством. Майбутні фахівці в освітньому процесі засвоюють поняття, терміни, факти повсякденної дійсності й науки, закони науки, теорії з наукових галузей, а також знання про методи і шляхи пізнання, типи і способи розумових дій, оцінні знання, які характеризують суспільне, особистісне значення для людини матеріалу, що вивчається. Цілком доречно вчений стверджує, що інтерес до навчання підвищує практико-орієнтований підхід до розвитку й становлення особистості, її саморозвитку. До ефективних методів активізації потенціалу здобувачів вищої освіти належить метод активного обговорення, під час якого відбувається інтерактивна взаємодія. Викладач готує додаткові матеріали, що спонукають до активного й ініціативного мислення, ставить запитання й організовує колективне висловлювання власної думки щодо способів розв'язання проблеми.

Дослідники Чжу Сяохун та інші згадують про технологію перевернутого класу, завдяки якій підвищується інтерес до взаємодії в освітньому процесі. На наш погляд, така технологія «вбирає» різні прийоми й методи стимулювання майбутніх фахівців до професійної самореалізації, як-от: самостійне ознайомлення з теоретичним матеріалом, користування відео записами лекції викладача, виконання практичних завдань під час аудиторної роботи. Проте, існують суперечності, на які ще недостатньо звертають увагу науковці й практики. Самостійне ознайомлення з новим теоретичним матеріалом є ефективним тоді, коли здобувачі вищої освіти мають уже сформовані знання на високому рівні з попередніх тем. Користування відео записами лекції викладача також є ефективним для закріплення теоретичного матеріалу, а не для вивчення змісту нового матеріалу. Виконання практичних завдань під час аудиторної роботи, як стверджує Чжу Сяохун, вимагає теоретичної підготовки здобувачів.

Останнім часом викладачі оцінюють результати навчання здобувачів вищої освіти на основі навчальної платформи. У екзаменаційній формі реалізовано систему оцінки за семестр, онлайн-навчання включено у випус-

кний іспит, а звичайний бал складає 40 % (автономне навчання онлайн: основною формою є участь в онлайн-курсах, включаючи онлайн оцінку успішності, онлайн-модульний тест, результати онлайн тестів), бали випускного іспиту складають 60 %, зокрема майбутні фахівці, які взагалі не брали участь у онлайн-навчанні, до іспитів не допускаються.

Яо Лінна, Ма Бінцзяо, Ван Ючже [4] описують результати дослідження ролі і значимості мікрОВикладання хімії на самоєфективність здобувачів, які беруть участь у цьому процесі. МікрОВикладання вони розглядають як тренінги професійної самореалізації, під час яких не лише поглиблюються теоретичні знання й формуються специфічні вміння, але й набуваються компетентності викладача ЗВО. У дослідженні цитованих учених висунута концепція самоєфективності — це гіпотеза або судження окремих осіб про їхню здатність здійснювати певну поведінку в конкретній діяльності. У наведеному прикладі здобувачі розкривають потенціал викладацької діяльності на прикладі навчальних дисциплін з хімії, їм важливо розуміти й оцінювати власний педагогічний ефект у розумінні подання інформації й виявленого позитивного впливу на інших учасників освітнього процесу. По суті, це переконаність у власних спеціальних і викладацьких здібностях. Цікавим є той факт, що майбутні вчителі хімії з високим рівнем самоєфективності готові допомагати іншим долати труднощі й бути впевненими в собі й зацікавленими в позитивних результатах навчання. Як відомо, такі здобувачі є активними в інших формах роботи, наприклад, у дебатах, круглих столах, дискусіях.

Дослідники акцентують увагу на психологічній готовності як складовій самоєфективності майбутніх учителів хімії, сформованість якої допомагає бути активними й ініціативними в процесі мікрОВикладання. Головне, що такий метод загартовує риси учителя хімії виступати перед публікою, переконувати її й надихати новими ідеями й думками. МікрОВикладання дозволяє «зіткнутися з собою», реалізувати свої сили, визначити власні цілі в межах своїх можливостей, правильно ставитися до конкуренції, співпрацювати та активно конкурувати з учасниками команди, а також правильно ставитися до оцінки.

Навчитися методу мікрОВикладання сприяють відео записи викладачів, власні відеозаписи, особливо для формування уяви про себе і свою майстерність викладати, навчальні кейси, зворотній зв'язок з учасниками освітнього процесу.

У дослідженні Го Руньхуань [1] йдеться про розвиток здатності майбутніх учителів хімії аналізувати навчальні матеріали завдяки розробленій моделі аналізу підручників «Читаємо тричі». Створено систему оціночних індексів здатності до аналізу підручників.

1. Читаємо та аналізуємо нормативну базу — Стандарти, концепції, навчальні плани, положення, накази. Такий етап читання дає змогу уявити зміст освіти, інтерпретацію його в офіційних документах, академічні вимоги до його реалізації. На цьому етапі отриману інформацію слід перенести на візуалізацію підручника, в якому має бути показана глибина та обсяг необхідної навчальної інформації. Необхідно чітко визначити взаємозв'язок між конкретним типом знань, їх структурою та змістом у поєднанні з відповідними зібраними матеріалами, чітко визначити взаємозв'язок між змістом знань та виробництвом, виявити приховану цінність навчальних матеріалів та розуміти зміст навчального матеріалу.

2. Читаємо підручники. На основі інтерпретації основних вимог до грамотності, змісту та академічних вимог стандартів навчальної програми в підручнику вивчаються розташування та характеристики навчальних матеріалів, а також логічний зв'язок між намірами редакторів та компіляцією змісту. Зміст навчання аналізується, а мета навчання, орієнтована на літературу, науково формується відповідно до характеристик учнів та умов навчання у школі.

3. Читаємо допоміжні навчальні матеріали. Шляхом аналізу стандартів навчальної програми та змісту навчання збираються допоміжні навчальні матеріали, відтворюється зміст навчання та визначається «лінія» навчального процесу. «Лінія знань» може бути створена відповідно до структури знань; «проблемна лінія» — ставити різні питання відповідно до різних напрямів навчання; «лінія діяльності» — встановлювати різні види діяльності учнів відповідно до проблемної лінії; «ситуаційна лінія» — сприяти досягненню цілей навчання і встановлюється навколо лінії знань та її орієнтації на навчання; «лінія пояснення» — відігравати певну роль у керівництві, узагальненні та сприянні впровадженню знань.

Три інтерпретації в зазначеній моделі не ізольовані, лише відмінності у фокусах, а три інтерпретації підручника є спіральним процесом розвитку. На другому етапі ми можемо отримати зворотний зв'язок, поглибити та виправити результати першого разу. Втретє, ґрунтуючись на результатах першого разу та керуючись результатами другого, може бути сформована педагогічна ідея мети навчання, яка може знову покращити результати навчання, визначити наукову та ідеальну ідею навчання, продовжити навчальний задум на цій основі.

Отже, в дослідженні нами виявлено переваги й недоліки інтерактивних методів навчання майбутніх учителів хімії. До переваг віднесено вироблення колективної думки, взаємооцінювання, позиціонування себе в ролі викладача, формування адекватної самооцінки. До недоліків — недостатньо враховані індивідуальні й потенційні можливості кожного

учасника освітнього процесу, бракує досвіду самостійності та стимулювальних засобів.

Перспективним дослідженням є виявлення ефективних засобів стимулювання професійної самореалізації майбутніх учителів хімії в процесі інтерактивного навчання.

Список використаних джерел

1. 郭润欢. «师范生“三读”教材分析结构模型及评价体系的建构探讨以化学(师范)专业为例. » 才智. Го Руньхуань. Обговорення побудови моделі структури аналізу та системи оцінювання навчальних матеріалів «Читаємо тричі» для звичайних студентів — як приклад спеціальність «Хімія (вчитель)». *Мудрість*. 2021. № 22. Р. 88–90.
2. Чередник Д. С. Підготовка майбутніх вчителів хімії в контексті вимог Нової української школи. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи* : мат. III міжнар. наук.-практ. конф., 20 травня 2021 р. Тернопіль. С. 42–45.
3. 朱小红. » “互联网+”背景下化学师范生自主学习能力的培养研究. » 安徽化工. Чжу Сяохун. Дослідження розвитку автономної спроможності майбутніх вчителів хімії на тлі «Інтернету+». *Хімічна промисловість Аньхой*. 2020. № 46 (05). С. 153–154, 157.
4. 姚林娜, 马丙娇, 王有喆. »化学微格教学中师范生教师自我效能感研究. » 曲靖师范学院学报 Яо Лінна, Ма Бінцзяо, Ван Ючже. Дослідження викладачів щодо самоефективності студентів у мікровикладанні хімії. *Журнал педагогічний університет Цюйцзін*. 2021. № 40 (03). С. 78–82.

ДУХОВНІСТЬ У ТВОРАХ КИТАЙСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ

Чаус Д. В.

доцент кафедри,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано вплив творів китайських митців на розвиток духовності та етичності глядачів. Автор зосереджує увагу на потенційних можливостях наступних живописних жанрів: історичного, міфологічного, пейзажу. Розглянуто використання синтетичних жанрів — плакату та коміксу для розвитку моральності та духовності молоді.

Ключові слова: китайські художники, глядачі, духовність, пейзаж, історичний жанр, міфологічний жанр, комікс, плакат.

The article analyzes the influence of the works of Chinese artists on the development of spirituality and ethics of the audience. The author focuses attention on the potential possibilities of the following pictorial genres: historical, mythological, landscape. The use of synthetic genres — poster and comic for the development of morality and spirituality of young people is considered.

Keywords: Chinese artists, audience, spirituality, landscape, historical genre, mythological genre, comic, poster.

У всі часи та у всіх куточках світу величезного значення мав розвиток духовної сили особистості, яка є підґрунтям загального історичного, економічного та соціального прогресу суспільства. Виховання духовності людини, створення в неї високих ідеалів, шляхетних почуттів, твердої волі, позитивного та оптимістичного ставлення стали цілями духовного навчання і виховання у XXI столітті. Духовне виховання відбувається у різних галузях, які включають: науку, літературу і мистецтво, релігію, право. Вважаємо, що мистецтво є одним з провідних засобів такого розвитку, оскільки впливає на людину через естетичне та моральне, об'єднує добро та красу. Особливої уваги розвитку духовності через мистецтво надається у китайській культурній традиції, зокрема через живопис. Від часів давнини до сучасності китайським полотнам притаманні глибокий символізм та орієнтація на передачу духовного досвіду від митця до глядача. Основний принцип китайського живопису: якісний витвір мистецтва — це єдність правди, добра та краси.

Мета статті — проаналізувати вплив творів, виконаних у різних жанрах китайськими художниками, на розвиток духовності глядачів.

Як зазначає Чанг Руйлуна [2], мистецтво несе в собі онтологічну функцію, є засобом розуміння світу, його перетворення на продуктивну силу для розвитку людського суспільства. Художня діяльність безпе-

первно створює нові естетичні об'єкти та загалом естетичний реальний світ, постійно конструює людську духовну та матеріальну цивілізацію. Ще одна функція мистецтва, на яку звертає увагу дослідник — морально-інтеріорізуюча. За її допомогою відбувається перетворення загальнолюдської культури в індивідуальне духовне багатство. Погоджуємося з думкою Лу Синя [4] про те, що хоча основна мета мистецтва — не розвиток моралі та духовності, його сила достатня для впливу на характер людини, а розвиток відчуття прекрасного та шляхетного передусь розвитку етичного й морального в діях і поведінці людини.

Створення картин китайськими художниками підпорядковано принципу Юе Чжі Юе Шен — гармонійному поєднанню фігури та фону, людини та природи, сюжету та символічної наповненості, виразних засобів та духовного змісту. Найбільш чітко цей принцип реалізується в картинах історичного та міфологічного жанрів. Художники, які звертаються до традиційних народних сюжетів наприклад вчинків Чжоу Вень Вана, легко доносять до глядачів заклик чинити мудро й по совісті, засудять нечесність, лицемірство, боягузтво. Звернення до образів «Очей душ», виявлених на могилі Чу, «фігури дракона та фенікса» нагадують про швидкоплинність життя та важливість залишити по собі добру пам'ять. Серед сюжетів фольклору популярними є теми екзорцизму, допомоги при лихах, в яких через зображення розкривається мотивація вчинків персонажів, представляються приклади відповідної та невідповідної поведінки. Звертання до народної тематики дозволяє художникам вільно оперувати традиційними китайськими символами: кажан — вдача, сосна — довголіття та життєва стійкість, журавель — божественність, персик — жіночі чесноти, а також поєднання сороки та сливи — подвійне щастя, риби та лотоса — процвітання, тканини тигра, шапки у вигляді тигрової голови — захист від зла та ворожих духів.

Картини історичного жанру, наприклад вишукана «Сцена берегу річки на фестивалі Цинмін» Чжан Цзедуана дозволяють глядачам зрозуміти повсякденні звички і життя всіх класів за часів династії Сун. Крім цього, відбувається порівняння персонажів із собою, що стає основою рефлексії над власними звичками, якостями та цінностями. Таке порівняння є своєрідною духовною діяльністю, в якій поєднуються сприйняття та роздуми, емоції та логічне розуміння. Інший приклад — «Заснування держави» Донга Сівена. На картині зображена церемонія заснування Китайської Народної Республіки, лідери-засновники стояли біля воріт Тяньаньмень. Художник висвітлює цей видатний день зі щирими почуттями, які захоплюють глядача, несуть світло та надію майбутнім поколінням. Поєднання правди і доброти для досягнення ду-

ховного впливу відбивається через художні образи: широко розгорнуті прапори, осяяні постаті лідерів, білі хмари на блакитному небі, яскраве світло на вежі, океан під містом, осінні хризантеми в повному розквіті, а червоні колони на міській вежі хоча і не відповідають реальним, становлять гармонійне та рухоме зображення. Вся картина — це єдність істини, добра та краси.

Великий потенціал у розвитку духовності глядачів мають пейзажі. У стародавньому Китаї намальовані пейзажі розглядаються як альтернатива природним шляхом створити гармонійне поєднання всіх ландшафтних елементів [1]. Зображені гори та річки Батьківщини викликають почуття причетності та захопленості. Замальовування ландшафту на пленері у різних місцях Китаю дають розуміння різноманітності та неповторності країни, викликають почуття національної гордості та патріотизму. Крім того, життєва сила пейзажу і авторська інтерпретація неминуче змушують глядачів відчувати прекрасні емоції природної життєвої сили й оновлення.

Картини у традиційному китайському стилі та олійні картини мають напрочуд великий ефект на формування морального та етичного світосприйняття глядачем. Проте вони не єдині звертаються до цього завдання. Духовний розвиток за гостросоціальними питаннями відбувається за допомогою сучасних форм мистецтва [3], зокрема плакатів. Теми забруднення навколишнього середовища, негативних проявів цифровізації, зниження рівня моралі, енергетики та водних ресурсів стають все більш розповсюдженими. Особливістю плакатної техніки є поєднання зображення із закликом, у виборі матеріалів для слів та фону, доборі кольорів, розташуванні слів, оформленні всієї композиції. Створення коміксів теж є популярним засобом художників донести свої етичні ідеї до глядачів, особливо учнів закладів освіти. Комічна група «Пекінська мирна четвірка малих» та група «Пінгу» за допомогою створення коміксів хвалять добрі справи, виявляють недоліки та критикують погану поведінку учнів та студентів, що також покращує моральні якості творців. Використання сучасних форм та стилів малювання сприяє духовному вихованню молоді. Студенти спостерігають і висловлюють власну думку про добрі справи, відповідну моральну поведінку у житті. Після обговорення та обдумування це стає звичною стратегією їхньої поведінки.

Отже, в статті проаналізовано як за допомогою вишуканих творів мистецтва у різних жанрах китайські художники спілкуються з глядачем на етичні теми та розвивають його духовність. Великий потенціал духовного впливу мають картини історичного та міфологічного жанру, пейзажи

з китайської натури. Для формування духовних якостей молоді китайські митці звертаються до сучасних синтетичних жанрів — коміксу та плакату. Перспективи подальшого пошуку вбачаємо в дослідженні духовного впливу на глядачів полотен китайських художників у побутовому жанрі та портреті.

Список використаних джерел

1. 姜嘉文。高校美术教育专业油画风景写生教学改革探析。文化创新比较研究。2021年三期。90 - 92С. Цзян Цзявень. Дослідження та аналіз викладання олійного живопису пейзажної підмалювки для спеціальностей закладів вищої освіти художнього напрямку. *Порівняння дослідження культурних інновацій*. 2021. № 3. С. 90–92.
2. 常瑞龙。艺术学科教育。北京：首都师范大学，2000。页428. Чанг Руйлун. Художня дисципліна виховання. Пекін : Столичний педагогічний університет, 2000. 428 с.
3. 闫杰法。学院艺术教育的多元化发展。艺术教育。2018。页。92. Ян Дефа. Коледж викладання олійного живопису на тлі розвитку мультикультурної культури. *Художня освіта*. 2018. С. 92.
4. 鲁迅。关于艺术、传记、艺术思想。北京：人民美术出版社，1982。 Лу Сюнь. Про мистецтво, біографію, думки з мистецтва. Пекін : Видавництво народного образотворчого мистецтва, 1982.

A STUDY ON THE PATH OF CULTURAL AND CREATIVE MAJOR PROFESSIONAL PRACTICE TEACHING SYSTEM

Zhao Qian

PhD student at the Department of Education and Innovative Pedagogy,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

Період розвитку культурної та креативної індустрії в Китаї відносно короткий, хоча багато коледжів мистецтва та дизайну додали культурний та креативний дизайн до навчальної програми. За останні роки вони не сформували систему практичного навчання, яка була б більш зрілою та легкою для просування для культурних та творчих спеціальностей. У статті представлено оптимізацію цілей навчання талантів і створення 3 модулів + 3 платформ практичної системи навчання.

Ключові слова: освіта, культурні та творчі спеціальності; система практичного навчання.

The period of development of cultural and creative industry in China is still relatively short, although many art and design colleges have added cultural and creative design to the curriculum. In recent years, they have not formed a practical teaching system that is more mature and easy to promote for cultural and creative majors. Optimization of talent training objectives and the establishment of 3 modules + 3 platforms of practical teaching system, this paper realizes.

Keywords: education, cultural and creative majors; practical teaching system.

According to the survey, the operating income of cultural and creative related industries all obtained substantial growth in 2018, among which, news and information services achieved operating income of 809.9 billion yuan, an increase of 24.0 % in the same period; creative design services of 116.9 billion yuan, an increase of 16.5 %; cultural communication channels of 101.93 billion yuan, an increase of 12.0 %. During recent years, the cultural and creative economy all over the world has created an average daily industrial output value of 22 billion U.S. dollars. During recent years, the cultural and creative economy all over the world has created an average daily industrial output value of 22 billion U.S. dollars and increased at a rate of 5 %, and in some developed countries, the growth rate is even faster, with the United States having reached 14% and the United Kingdom 12 %.

Cultural and creative industries mainly include animation, games, advertising, visual arts, environmental arts, arts and crafts, product design, film and audio-visual, interactive entertainment products, etc., which itself has the char-

acteristics of «creativity» «cultural» « Cultural and creative design involves the intersection of knowledge in various design fields, which has high requirements for designers, and the core driving force creative design involves the intersection of knowledge in various design fields, which has high requirements for designers, and the core driving force In the background of unprecedented prosperity of China's cultural market and rapid development of cultural economy, the large demand development of cultural economy, the large demand for cultural and creative talents has become a great challenge for the sustainable development of In the background of unprecedented prosperity of China's cultural market and rapid development of cultural economy, the large demand for cultural and creative talents has become a great challenge for the sustainable development of cultural and creative industries, and the innovation and reform of the training method of cultural and creative professionals has become an The innovation and reform of the training method of cultural and creative professionals has become an increasingly serious realistic issue.

As cultural and creative design majors are closely related to economic and market development, they pay more attention to students' comprehensive quality and practical ability cultivation than other disciplines, but at present, domestic art colleges and universities still focus on theoretical courses, and in the basic courses, they mostly focus on cultivating students' basic painting and professional skills. In addition, the limitation of discipline and specialization, the courses that lack intersectionality is not beneficial to the development of students' comprehensive quality.

Most of the practical courses of design majors need to be completed through teachers' demonstration and students' hands-on experience. Therefore, the requirements for space and professional equipment are relatively high, and, for cultural and creative design majors, the market transformation of design results is an important link for students to understand the industrial chain and market demand, but due to the limitations of space and equipment, most schools' practice sessions only stay in the design practice stage, and even if they have laboratories, their utilization rate is not high.

Since many college teachers work directly as teachers after graduation, they lack practical experience, and many experimenters' majors do not match with the laboratory. Therefore, many experimental courses are superficial. At present, many internship courses of design majors are conducted in the way of school-enterprise cooperation, but because the purpose of students entering the enterprises for internship is not clear enough, their participation in design projects is not high, and there are also many companies providing internship positions that are only assembly-line jobs, which do not enhance the profession much.

The core of the training goal of cultural and creative talents lies in the education concept. cultural and creative talents practice teaching system construction, need to systematically organize the education object, curriculum system and methodology, to innovative practice education concept as the guide, so this paper will be cultural and creative talents training goal. In this paper, we set the training goal of cultural and creative talents as composite design talents who can adapt to the economic development of society and have certain innovation and professional practice ability.

For cultural and creative majors to develop a talent training program around the professional training objectives, the overall core of the students' professional knowledge application ability and innovation, creativity ability. Students can master solid theoretical knowledge, complete knowledge system, and highlight professional characteristics and industry features, build a modular curriculum system that includes professional quality education, professional knowledge education and professional practice education, import practice platform, and build a creative platform to form a cultural and creative professional talent training 3 modules + 3 platforms of the practical teaching system. The practical teaching system includes students' entry into the studio and internship in the industry, forming a complete chain from teaching to design practice and then to the exhibition and sale of design results.

The modular curriculum system of cultural and creative class includes professional knowledge module, awareness practical training module and project practice module. Under this teaching module setting, it can ensure students to consolidate basic theoretical knowledge and master professional knowledge, but also combine classroom teaching, professional cognition and practical teaching with the demand of cultural and creative industry professionals and the operation law of the market, and take multiple dimensions of training to cultivate students' professional quality and expand their knowledge breadth, so as to target students' practical ability for All-round training.

1. Expertise module. It consists of general education courses, professional foundation courses and professional core courses, highlighting the cultivation of students' professional quality and expertise. With students as the center, while using the traditional means of teaching basic knowledge, combined with the cultivation of students' innovative ability, we adopt various teaching methods such as catechism, micro-lesson and hybrid teaching to cultivate students' professional skills and independent thinking ability in a multi-dimensional and three-dimensional way. At the same time, industry elites and enterprise instructors are regularly invited to discuss and share with students using professional examples and problems in actual operation, and also introduce students to cases of professional cutting-edge knowledge, which not only enables students to lay

a good theoretical foundation, but also stimulates students' learning interest and innovation ability.

2. Cognitive practical training module. It consists of art internship, professional awareness internship and professional internship class. It mainly includes life culture cognition and social industry cognition, leading students out of the classroom and into life to draw inspiration and materials for creation, and into enterprises, professional fields and even production industries to learn and observe and understand the industrial structure and production process. The awareness training module is an important part for students to broaden their horizons and improve their professional knowledge.

3. Project Practice Module. It consists of professional design topics, professional class practical training, and innovation and entrepreneurship topic courses. In the teaching process to integrate social practice, highlighting the cultivation of students' professionalism, professional innovation and practical ability, teamwork ability, etc. Project practice module is led by real project teaching, students through entering the studio, enterprises to complete various research projects, social projects and competition projects to achieve the teaching and training objectives.

The construction of experimental and practical teaching platform is the basic guarantee for the practical teaching of cultural and creative majors. On the basis of the modular curriculum system, the course experimental platform, and the course practical platform are introduced, which realize the practice of technology and process in teaching, and some of the laboratories can also transform their identity and have the function of product display at the same time.

By combining the studio system and the school-enterprise cooperation system to establish the course practice platform. By introducing real projects into the studio practice, students are exposed to the real market demand and their works have more market value. Through the cooperation with enterprises, the enterprises provide students with relevant positions for on-the-job internship, and the enterprise instructors and teachers of specialized courses lead students to participate in enterprise projects, so that students can participate in cultural and creative product projects in a complete way and master the skills and processes of cultural and creative product design. Students will learn about the workflow of the industry and the design and production process to improve and develop their practical skills and teamwork awareness. On the other hand, it allows students to experience the workplace environment in advance, improving their design practice skills and laying a good foundation for them to graduate and enter the corporate world.

According to the characteristics and practical teaching mode of cultural and creative majors, the school can take the lead in connecting with mar-

ket-oriented online and offline cultural and creative creator platforms. Such platforms can provide opportunities for students of cultural and creative majors in different fields of study to showcase their creativity and sales, such as hand pottery making, leather goods making, and silver jewelry making. In addition, the school can regularly hold a cultural and creative market of a certain scale, where teachers can instruct students to combine the teaching requirements of the practical training courses and bring the cultural and creative works designed and produced in the courses to the cultural and creative market for centralized display and sale. By introducing the creative platform into the cultural and creative teaching mode, students can participate in the cultural and creative bazaar to sell their products, so that the results of their practice can be transformed into the market through the creative platform, and they can experience the whole process of cultural and creative products from the design to the product. The students not only learn how to sell cultural and creative products, but also gain some marketing experience in the process of selling, and test the learning results by the market, and help stimulate students' interest in learning and creativity.

Cultural and creative majors involve a wide range of techniques and technologies, and some professional techniques can only be completed by experienced craftsmen. Therefore, schools can relax the hiring criteria in the employment of laboratory instructors, and can break the restriction of education in special majors. Studio instructors can also hire talents with practical experience in the industry to join and fill the shortage of practical experience of college teachers. In the training of teachers, the training of practical ability of young teachers can be strengthened jointly with enterprises.

In order to ensure the rationality of the practical teaching system, a set of comprehensive assessment system needs to be established to support it. In the practical course, students are evaluated in a diversified way, not only with reference to their mastery of the theoretical knowledge of the course, but in the practical course, students are evaluated in a diversified way, not only with reference to their mastery of theoretical knowledge of the course, but also with emphasis on their practical operation ability, professional quality and innovation ability, and the transformation ability of design. The practical teaching mode establishes a «learning and teaching method», which is based on the «teaching method». The practical teaching mode establishes a «2+X» grading system, in which 50% of the students are graded by the school supervisor, 40 % by the enterprise supervisor, and it is a change from the previous grading system, which was based solely on homework and attendance, and is also a test of students' overall quality. The school is a good example of how to improve the overall quality of the students.

References

1. Dong Yan. The combination of «diversified» school-enterprise cooperation mechanism and practical teaching of product design. *The Research in Fine Arts Education*. 2017. 35 p.
2. Yadan Xing, Yingru Li. Study on the Construction of Practical Teaching Platform of Applied Visual Communication Design in the Context of «School-Enterprise Co-Construction». *China Ethnic Expo Journal of the Chinese Academy of Sciences*. 2019. Vol. 6.
3. Zheng Wangjing, Wang Yuping. Reform of systematic practical training courses based on work process in the context of school-enterprise cooperation teaching-Take «Front Office and Room Service» course as an example». *Journal of Heilongjiang Ecological Engineering Vocational College*. 2019. No. 4.
4. Qian Yu. The innovative practice of teaching clothing brand image design course. *The Research on Art Education*. 2016. 68 p.
5. Shi Hui. Innovative Practice and Reflection on the Talent Cultivation Model of Art and Design in Higher Education Institutions — A Case Study Based on the WPP Cooperative School Project. East China Normal University, 2017. 234 p.
6. Liu Rong. Exploration of Innovative Entrepreneurship Education Model in Contemporary Chinese Art Colleges. Xi'an Academy of Fine Arts, 2017. 86 p.
7. Lu Yan. Study on the characteristics of cultural and creative product design education in Hunan Province. Hunan Normal University, 2018. 128 p.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Чжоу Ань

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто вплив цифрових технологій на розвиток естетичного виховання учнів. Дано огляд філософського та педагогічного контенту проблеми естетичного виховання учнів. Визначено головні завдання естетичного виховання в умовах цифровізації освіти. Наголошено на використанні комп'ютерних програм на уроках музичного та образотворчого мистецтва.

Ключові слова: естетичне виховання, цифровізація, цифрові технології, учні.

The article examines the influence of digital technologies on the development of aesthetic education of students. An overview of the philosophical and pedagogical content of the problem of aesthetic education of students is given. The main tasks of aesthetic education in the conditions of digitalization of education are defined. Emphasis is placed on the use of computer programs in the lessons of music and exemplary art.

Keywords: aesthetic education, digitalization, digital technologies, students.

Соціально-економічні прогнози найближчого майбутнього показують зростання уваги суспільства до людини як носія унікальних якостей, таких як креативність, гнучкість, емпатія, емоційний інтелект. Ці якості неможливо набути, не розвиваючи емоційно-чуттєву сферу. Тому, на жаль, естетичне виховання в закладах загальної середньої освіти знаходиться на периферії освітніх програм.

Мета статті — дослідити вплив цифрових технологій на розвиток естетичного виховання учнів на основі філософського та педагогічного контенту та визначити головні завдання естетичного виховання в умовах цифровізації освіти.

Аналіз літератури свідчить, що починаючи з Античності ідея естетичного виховання була присутня в педагогічних та філософських теоріях як елемент теоретичної дискусії про роль мистецтва та прекрасного у формуванні людини. Щодо філософського контексту, то Платон розглядав естетичне виховання як невід'ємну складову виховання чи освіти вільної людини. Ф. Шиллер зазначав, що реалізувати педагогічні

цілі можна лише через естетичне виховання. Він наголошував на важливості виховних функцій естетичного мистецтва, які збагачують людину, культивують її та розвивають у неї почуття справжньої людяності. Й. Герbart вказував на небезпеку раціональної односторонності в освіті та вважав, що гармонія та рівновага в особистій цілісності дитини можуть бути підтримані через естетичну культуру. В. Рід вважав, що основна помилка всіх освітніх систем та їх методів полягає в орієнтації на раціональне мислення, яке може негативно вплинути на внутрішню гармонію людини, оскільки вона вже повинна бути навчена жити творчо та природно, а останнє може бути досягнуто тільки через естетичне виховання [2].

У педагогічному контенті (Н. Ветлугіна, Л. Виготський, В. Галузинський, М. Гончаренко, Н. Дем'яненко, Н. Калашник, О. Плахотнік, О. Рудницька, М. Ярмаченко та інші) проблема естетичного виховання досліджувалася у двох напрямках: 1) як формування естетичного смаку; 2) як готовність педагогів до естетичного виховання учнів. Автори концепцій естетичного виховання наголошують, що важливість естетичного розвитку людини надто довго ігнорувалась при плануванні, реалізації та оцінці освітнього процесу. Метою естетичного виховання є залучення учнів до мистецтва, до естетичного досвіду, до естетичного сприйняття інформації. Щоб розвивати естетичне почуття педагог повинен заохочувати учнів помічати, переживати та створювати прекрасне у мистецтві, природі та міжособистісних відносинах, а також надавати їм різноманітні засоби для самовираження, самореалізації та безпосереднього контакту з витворами мистецтва найвищої якості [1].

Заклади загальної середньої освіти повинні створювати всі умови для досягнення цілей естетичного виховання в межах різних навчальних дисциплін початкової та загальної середньої освіти. Безумовно, однією з головних завдань естетичного виховання є розвиток почуття та розуміння прекрасного, здатність сприймати та створювати прекрасне. Дитина в підлітковому віці виявляє усвідомленість сприйняття навколишнього світу, що є своєрідною формою пізнання об'єктивної дійсності. Підлітки дуже вразливі, тому від того який вплив на них здійснюється на цьому перехідному віці залежить, якою людиною вони стануть у майбутньому — добрими чи злими, чесними чи злочинцями.

Внаслідок динамічного впровадження цифрових технологій змінилися погляди, мислення та сприйняття людей. Принципи цифрового суспільства впливають на уявлення про красу та окреслюють особливі естетичні вимоги для якіснішого рівня вивчення образотворчого мистецтва та музики. Проте у закладах загальної середньої освіти до дисциплін естетичного

напрямку відносяться уроки мистецтва з малим часовим навантаженням та, зазвичай, без використання цифрових технологій.

Використання засобів цифрових технологій дозволяє:

1) підсилити мотивацію до навчання та естетичного виховання завдяки не лише роботі за комп'ютером, що само по собі нерідко сприяє підвищенню інтересу до навчання, а й можливості вирішувати завдання різних рівнів складності та обирати рішення, не піддаючись при цьому оцінці та осуду з боку оточуючих;

2) індивідуалізувати та диференціювати процес навчання, реалізовувати інтерактивний діалог, надавати можливість самостійного вибору режиму навчальної діяльності та комп'ютерної візуалізації об'єктів, які вивчаються.

Одним зі шляхів вирішення зазначеної проблеми є використання на уроках образотворчого мистецтва комп'ютерних програм, наприклад графічних. Популярною є графічний редактор Paint, який входить до операційної системи Windows. Принцип малювання — зафарбовування кожного окремого пікселя малюнка (маленького елемента — крапки), які, зливаючись, дають загальну картину. Для роботи використовуються такі інструменти, як-от: олівець, пензлик, гумка, геометричні фігури, тощо. Програма Corel Draw — графічний редактор, який працює з векторними зображеннями, дає можливість створювати унікальні шаблони. Користувачі роблять контури, складають схеми, малюють логотипи [3].

Для вивчення музики використовують музичні програми, наприклад Sound Forge. Ця програма є потужним аудіоредактором, до складу якого входить набір різних утиліт для роботи зі звуком. За допомогою цієї програми можна ефективно обробляти аудіофайли, редагувати семпли, записувати звуки, накладати безліч ефектів на звукозаписи, кодувати аудіодані, конвертувати аудіофайли з одного формату в інший.

Цифровізація освітнього процесу має великий вплив на методику викладання всіх навчальних дисциплін. Саме комп'ютерні системи та мультимедійні установки можуть сьогодні не лише надавати велику допомогу у викладенні навчального матеріалу, а й допомагати вчителю-предметнику вирішувати найважливіші завдання, які пов'язані з естетичним вихованням учнів як на уроках, так і в позаурочний час.

Вміння учнів працювати з комп'ютером, вільне володіти сучасними комп'ютерними технологіями сприяє розвитку їх творчих здібностей, усвідомленню своєї індивідуальності, бажанню мріяти, винаходити, створювати, творити. Мультимедійна комп'ютерна система здатна забезпечувати широкий діапазон наочного матеріалу з використанням звуку та анімації та протягом всього заняття підтримувати стійкий інтерес учнів на

високому рівні. Засоби мультимедія допомагають здійснювати інтеграцію таких предметів як «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво».

Використання персонального комп'ютера на уроках естетичних дисциплін, а також систематичне їх впровадження в освітній простір створює потужний емоційний вплив на учнів, особливо в процесі сприйняття творів мистецтв.

Таким чином, цифрові технології дозволяють наповнити освітній простір необхідним змістом високохудожнього естетичного матеріалу для повноцінного розвитку особистості учнів у процесі роботи та емоційного освоєння музичних та художніх комп'ютерних програм.

Список використаних джерел

1. Доценко С. О., Чжоу Ань. Формування інтернет-культури майбутнього викладача музичного мистецтва в освітньому середовищі ЗВО. *Новий колегіум*. 2022. № 3 (108). С. 37–42.
2. Філософія освіти : навч. посіб. / за наук. ред. В. П. Андрущенко. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 348 с.
3. Цифровізація процесу формування фахових компетентностей : мет. рек. для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти до організації самостійної навч. і наук.-досл. роб. / укл. С. О. Доценко та ін. Харків, 2022. 33 с.
4. Чжоу Ань. Проблеми музичної освіти в умовах пандемії. *Соціально психологічні засади розвитку особистості в освітньому процесі* : мат. вуз. наук.-теорет. інтерн.-конф. (9-10 червня 2022 р.). Харків : ХНПУ, 2022. 97 с.

ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КЛУБНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Чубукіна О. М.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стаття присвячена вивченню досвіду діяльності клубних об'єднань педагогічних закладів вищої освіти під час війни. Висвітлено напрями, інноваційні підходи, форми і методи, які впроваджуються працівниками гуртків на противагу сучасним викликам. Підкреслено важливість мотивування здобувачів вищої освіти на здійснення волонтерських акцій. Розкрито потенційну здатність майбутніх фахівців долати психологічні бар'єри й перешкоди, різнобічно розвиватися, проводити час з користю.

Ключові слова: здобувачі вищої школи, клубні об'єднання, онлайн-заняття, психологічна підтримка, волонтерський рух.

The article is devoted to the study of the experience of club associations of pedagogical institutions of higher education during the war. The directions, innovative approaches, forms and methods implemented by the circle workers against modern challenges are highlighted. The importance of motivating higher education graduates to carry out volunteer actions is emphasized. The potential ability of future specialists to overcome psychological barriers and obstacles, to develop in all directions, and to spend time with benefit has been revealed.

Keywords: students, club associations, online classes, psychological support, volunteer movement.

Пандемія коронавірусу, яка охопила весь світ, кинула виклик освітньому процесу та розпочала цифрову трансформацію на всіх його рівнях. Різкий перехід на дистанційну форму був вимушеною та екстреною мірою. Не всі заклади вищої освіти (ЗВО) були готові до цієї кардинальної перебудови навчального процесу, виходячи з об'єктивно різного рівня розвиненості інформаційної інфраструктури, забезпеченості дисциплін електронними освітніми ресурсами та готовності викладачів до використання цифрових платформ та сервісів в освітньому процесі. Також перейти на онлайн-заняття довелося і клубним об'єднанням педагогічних ЗВО. Це був новий досвід для керівників гуртків, де впроваджувались інші підходи, форми і методи роботи зі здобувачами вищої освіти.

В умовах воєнного стану в Україні освітній процес довелося організовувати з певними особливостями. Повністю навчання в Україні не було призупинено, але ЗВО в умовах воєнного часу пристосувалися до нових реалій. Постає ситуація, пов'язана з високим рівнем ризику для жит-

тя, тому багато студентів та викладачів роз'їхалися в інші міста і, навіть, в інші країни.

Війна зіткнула систему освіти з ще більш серйозними викликами, які вимагають від педагогів нових напрямків, інноваційних підходів, витрат і зусиль. Ще більш серйозних змін в організації діяльності отримали клубні об'єднання педагогічних ЗВО (молодіжні центри, студентські клуби, хаби, волонтерські загони, творчі, спортивні та наукові гуртки). У сьогоднішніх умовах головним пріоритетом і можливістю для них є всебічна допомога молоді, створюючи нові якісні умови для роботи та плануючи свою діяльність з урахуванням вимог соціальної дистанції. Дуже важливі психологічна підтримка, спілкування, перемикання уваги студентської молоді, адже буває важко відволіктися від потоку новин, зосередитися на навчанні. Вищезазначене зумовило роботу з посилення мотивації студентів з метою навчання їх долати психологічні бар'єри й перешкоди, різнобічно розвиватися, направляти свій потенціал у потрібне русло, проводити час з користю.

Студентський Парламент Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди зі своїм досвідом молодіжної роботи намагається психологічно допомогти здобувачам вищої освіти. Так була проведена онлайн-лекція «Як допомогти собі подолати психологічну травму під час війни» для тих, хто пережив або постраждав від російської агресії [6]. Психологічний центр Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького провів семінар-тренінг «SELF-MANAGEMENT: вектори самозбереження та самоцілення в умовах воєнного конфлікту» [5].

Наразі складно уявити людину, яка не залучена до оборони країни у своєму напрямі, тому що Україна об'єднана як ніколи, і працівники клубних об'єднань педагогічних ЗВО разом з учасниками гуртків — це частина тилу нашої армії. З метою всебічної самореалізації здобувачів вищої освіти клубні об'єднання організовують різноманітні онлайн-заходи — конкурси, фестивалі, концерти, флешмоби, спортивні турніри, олімпіади, конференції, тощо. Так, клубні об'єднання ХНПУ імені Г. С. Сковороди долучаються до різноманітних проєктів. Культурно-мистецький центр педагогічного ЗВО організовує онлайн-заходи, залучаючи до дистанційної діяльності студентів, керівників гуртків та викладачів факультетів («Великодні дзвони 2022», «День пам'яті та примирення», «День вишиванки», фестиваль аматорського мистецтва «Коли закінчиться війна», «День міста 2022», вітання з Днем Незалежності Сковородинівцям, «Посвята в першокурсники 2022», «День працівника освіти», «День захисників і захисниць України, Покрови Пресвятої Богородиці та День українського козацтва»).

На базі факультетів Університету керівники гуртків та студенти опановують все нові навички роботи в цифровому середовищі, впроваджують сучасні технології, працюючи в різних напрямках. Науковий гурток студентів 3 та 4 курсів українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка під керівництвом д-ра філолог. наук, проф., зав. кафедри українознавства і лінгводидактики Олени Маленко взяли участь у роботі над відеопроєктом «Г. С. Сковорода крокує світом». На базі факультету історії і права відбулося спортивно оздоровче свято «Козацька міць», а також круглий стіл «Виклики правничої професії в умовах воєнного стану», де була представлена робота по створенню нових актуальних правових норм і їх застосуванню. На кафедрі образотворчого мистецтва завершився міжнародний конкурс в рамках проекту: «Слобожанські хроніки культурного опору», присвячений 300-річчю від Дня народження Г. С. Сковороди. Між студентською молоддю факультетів активно проходять патріотичні флешмоби й челенжи [6].

Особливу роль в Україні відіграє волонтерський рух, який сьогодні досяг піку розвитку за часи незалежності. Будь-яка участь студентів у волонтерських загонах сприяє соціальним відносинам, адаптації, розвиває морально-духовний потенціал студентської молоді, допомагає відчутти значимість у суспільному процесі під час війни. Так, викладачі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова відкрили Освітній хаб, в якому викладачі та студенти педагогічного ЗВО проводять дистанційні заняття для дітей переселенців та дітей, що знаходяться в особливих умовах і не мають змоги навчатися у своєму класі, з використанням інноваційних методик, сучасних педагогічних технологій та долучаючи психологів для роботи з дітьми та їх батьками [4]. У Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка було створено Волонтерський центр допомоги. Викладачі факультетів організовують окремі локації для внутрішньо-переміщених дітей та їх батьків: рухливі ігри, театральні дійства, літературні вікторини, малювання, ліплення, бісероплетіння, хореографія та розваги [1]. Основними напрямками діяльності волонтерського центру Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка є: логістичний хаб гуманітарної допомоги продуктами харчування, медикаментами, теплими речами, засобами обігріву для захисників України та внутрішньо переміщених осіб; виготовлення базових речей для потреб ЗСУ, Національної гвардії України, територіальної оборони; протидія дезінформації, підтримка кібератак, інформаційно-аналітична діяльність, спрямована на протидію російській пропаганді; соціальна та психологічна підтримка, організація дистанційного

навчання з базових навчальних предметів внутрішньо переміщеним особам та жертвам війни [2].

Важливим моментом у вихованні духовно-інтелектуального потенціалу студентської молоді є популяризація української мови, оскільки мова є духовним стрижнем будь-якої нації. На фоні цього гасла педагогічні університети проводять безкоштовні курси для опанування та підвищення рівня володіння українською мовою. Так, у Криворізькому державному педагогічному університеті на факультеті української філології працює «Клуб свідомої комунікації», де криворіжці та внутрішньо переміщені особи мають можливість на онлайн-заняттях розглянути питання українського мовлення, інтерактивно ознайомитися з кращими творами української літератури та елементами української культури (звичаями, традиціями, їх відбиттям в українській літературі) [3].

Отже, у сучасних важких ситуаціях, непростих викликах і загрозах для українського суспільства варто спрямовувати думки студентів у майбутнє: створювати позитивні навички, будувати плани. Однією з важливих функцій клубних об'єднань, спрямованих на підвищення ефективності освітнього процесу є організація позааудиторної діяльності, що сприяє творчому розвитку, збагаченню професійним досвідом, формуванню лідерських навичок, утвердженню національно-патріотичної свідомості. Незважаючи на складні умови, в яких знаходиться наша країна, освітня програма працює на підвищення статусу Вчителя як професійної еліти нації.

Список використаних джерел

1. Волонтерський центр допомоги ДДПУ URL: <https://dspu.edu.ua/volonterskyj-centr-dopomogy-zsu-ta-terytorialnij-oboroni/volonterskyj-centr-dopomogy-zsu-ta-terytorialnij-oboroni/> (дата звернення 28.10.2022)
2. Волонтерський центр ТНПУ URL: <https://tnpu.edu.ua/about/pidrozdily/Volonterskiy-tsentr-TNPU.php> (дата звернення 28.10.2022)
3. «Клуб свідомої комунікації» КДПУ URL: <https://krivbass.city/news/view/u-krivomu-rozividkrivayut-klub-svidomoj-komunikatsii> (дата звернення 28.10.2022)
4. Навчання у воєнний час: досвід освітнього хабу URL: <https://osvita.ua/school/86168/> (дата звернення 26.10.2022)
5. Психологічний центр МДПУ URL: <https://mdpu.org.ua/psihologichnij-tsentr-universitetu-zaproshtuyte/> (дата звернення 29.10.2022)
6. ХНПУ імені Г. С. Сковороди URL: <https://www.facebook.com/groups/1029347057130340/posts> (дата звернення 25.10.2022)

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА І ДУХОВНИЙ ВИМІР НАЦІОТВОРЕННЯ

Шрамко О. І.

кандидат філософських наук, доцент,
Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

Стаття присвячена актуальній проблемі національного відродження України. Визначаючи культуру як буття духу нації, автор піднімає питання про роль мистецької освіти у процесі виховання духовності. Звертається увага на постмодерністські тенденції сучасної вітчизняної художньої культури та можливі шляхи її подальшого розвитку.

Ключові слова: культура, художня культура, мистецтво, мистецька освіта, духовність.

The paper is devoted to the actual problem of a national Renaissance in Ukraine. The author defines culture as being of the nation's mind and considers the question about the role of art education in the process of education of spirituality. The author points out the post-modernistic tendencies in the contemporary Ukrainian art culture as well as some possible ways of its further development.

Keywords: culture, art culture, art, art education, spirituality.

Сьогодні проблема духовного оновлення суспільства постає як найактуальніша і з необхідністю висуває перед українською громадою завдання корінного переосмислення ролі й завдань вітчизняної системи освіти на засадах зміни ціннісної ієрархії сутнісних пріоритетів життєустрою нації. Опинившись на порозі екзистенційного вибору, українство як ніколи потребує розуміння детермінант сучасної тридцятилітньої ситуації бездуховності, у полоні якої Україна розбудовує свою незалежність.

Мета статті — проаналізувати актуальні проблеми національного відродження України на основі культури, як буття духу нації, а також роль мистецької освіти у процесі виховання духовності.

Дисипативні процеси русифікації та масовізації національної свідомості та культури, ціннісна дезорієнтація, дегуманізація людини і суспільства, моральний та релігійний хаос багато десятиліть супроводжують постмодернізацію життєвого світу українства. І ця криза духовності справедливо ототожнюється українським суспільством з глобальною кризою культури. Саме у цьому понятті зосереджені уявлення щодо духовності не лише пересічної людини, а й сучасної гуманістики в цілому, адже «поняття культури, не зважаючи на всю складність та різноманітність підходів до його розуміння, найчастіше позначає комплекс духовного життя люди-

ни та суспільства — превалює європейський концепт культури як буття духу, як утворення духовного, того, що підвладне людському духу і є його проявом» [1, с. 24]. Подолати прірву бездуховності, бездонність якої для України вимірюється не лише десятиліттями «радянства», «зросійщення», а й роками політичного хаосу безвідповідальної незалежності, означає виростити, навчити й виховати нове покоління українства — покоління, здатне й гідне бути незалежним. Саме це має стати головним завданням сучасного освітнього процесу в Україні.

По-справжньому ж незалежною може бути лише людина духовно зріла, зі сформованим комплексом певних принципів, дотримання яких дозволило б назвати українську націю і українську людину повноправними суб'єктами культурно-історичного процесу, здатними до активної реалізації свого творчого потенціалу. Отже, в основі національної освіти лежить культурне саморозуміння — усвідомлення духовних засад життєустрою нації і духовних засад життєустрою людства, адже процес націотворення має два полюси самоідентифікації: розуміння своєї належності до певної нації та розуміння місця своєї нації у світі.

Найвпливовіший шлях такого усвідомлення — гуманітарна складова освіти, яка давно вже не в пошані. Пояснюється це тим, що чим більшої освіченості й професійної грамотності потребує сучасний світ, тим більше гуманітарій поступається місцем технократу, а цивілізація людини замінюється цивілізацією комп'ютерів і роботів. Усе гостріше людство відчуває себе заручником технології — атомної, комп'ютерної, хімічної, генної, і усе відчайдушніше потребує таких екзистенційно-духовних складових, як чуттєвість, милосердя, толерантність, самоповага та повага до Іншого, віра, честь та гідність, відповідальність, патріотизм і духовне єднання. Це говорить про очевидне суттєве зростання суспільної потреби у вихованні духовності, морально-світоглядна природа якої є бар'єром, який унеможливорює домінування наукової раціональності, що призводить до експансії технічно перетворених форм свідомості та прагнення панування, багатства та комфорту, до такої автономії особистості, її прав та свободи, які дуже часто перетворюються на моральне свавілля й всюдозволеність.

Гуманітарна освіта як процес виховання духовності сприяє зростанню цінностей духовного ґатунку і дозволяє усвідомити важливість духовного самозаглиблення з метою самовдосконалення та самовиховання, що й визначає суб'єктність особистості в контексті національного й цивілізаційного руху.

Поняття гуманітарної освіти є складним, багатошаровим і, звичайно, певною мірою абстрактним. Система гуманітарної освіти містить різні складові, охоплює різні галузі гуманітарного знання, кожна з яких заслу-

говує на окрему увагу. Проте є в ній галузь, значення якої щодо процесу духовного виховання важко переоцінити — це галузь мистецької освіти. Як у широкому полі культури важко не помітити роль художньої культури, так у системі освіти непересічну роль завжди відігравала і відіграє освіта мистецька. Пояснюється це надзвичайно потужним поліфункціональним потенціалом мистецтва як по відношенню до окремої людини, так і до суспільства в цілому. Якого б аспекту навчання і виховання засобами мистецтва ми не торкнулися — соціалізуючого, виховного, пізнавального, комунікативного тощо — у кожному випадку можна констатувати позитивний ефект впливу на особистість, на зміст її духовного буття. Це відбувається завдяки головній, іманентній функції мистецтва — його емотивності, здатності виконувати усі свої функціональні обов'язки через пробудження емоційної сфери людини. Як відомо, все, що пропущено скрізь внутрішні, емоційні реакції нашої психіки на будь-які зовнішні впливи, залишається з нами надовго, якщо не назавжди.

Сьогодні роль мистецької освіти у вихованні духовності як основи національної свідомості як ніколи важлива — мистецтво в освіті «на часі», адже в умовах героїчного спротиву, незламного виборювання своєї незалежності українське суспільство попри все має дбати про духовне виховання наступного покоління, виховання його духовних якостей найвищого ґатунку — відповідальності і патріотизму, честі і гідності, милосердя і жертвовності, толерантності і самоповаги, любові до рідної країни, здатності до духовного єднання в ім'я миру і свободи.

Мистецтво — найефективніший засіб виховання поваги до національних цінностей та їх засвоєння як найглибших наративів самосвідомості. Але це працює лише за умови послідовного, систематичного й цілеспрямованого алгоритму методично спланованих і узгоджених на засадах інтеграції ланок освітнього процесу на усіх його рівнях: загальноосвітньому (від дошкільної до вищої освіти) та спеціалізованому (від початкової мистецької освіти до академій мистецтва).

Українське суспільство не має права виростити ще одне покоління, яке буде шукати російськомовний контент на YouTube і сперечатися з приводу доречності імені Петра Чайковського для Національної музичної академії України. Подібні питання апіорі не виникають ні в Польщі, ні у Франції, ні в Німеччині, ні в інших країнах Європи, куди ми так прагнемо — європейці знають і цінують своє, своїх композиторів, письменників, художників.

Слід також не забувати і про сучасний стан та перспективні тенденції художньої культури України, адже мистецька освіта є не просто її частиною, вона, з одного боку, є відображенням цієї культури, а з іншого, без-

посередньо впливає на її розвиток, є її повноправним суб'єктом. Ситуація постмодерну продовжує виявляти ознаки нестабільності, хаотичності, невизначеності та неузгодженості, а в умовах воєнного стану ці характеристики вітчизняної художньої культури надзвичайно загострюються. Проте вже зараз у цьому хаосі можна віднайти ті паростки культурного майбуття, які здатні перетворитися на могутні джерела духовного відродження нації. Мистецька нива культури здатна рости і плекати ці паростки як на популярному, так і на академічному рівні. При цьому слід враховувати, що постмодерн не знає ієрархії, свою неповторну цінність мають і колискова, і казка про Котигорошка, і вірші Василя Стуса, і композиція «Океану Ельзи», і симфонія Валентина Сильвестрова.

Синергетична концепція соціокультурної динаміки, що в наш час є вельми популярною, розглядає культуру як надскладну систему, що сама віднаходить шляхи свого розвитку. Хаотичність і невизначеність ладна змінюватись на усталеність і гармонію, адже хаос містить у собі як руйнівне начало, так і конструктивне, творче. Віднайти і розвивати це творче начало орієнтуючись на власні тенденції, спрямовувати розвиток вітчизняної художньої культури відповідно до наших уявлень про майбутнє на засадах найвищих духовних орієнтирів націотворення — відповідальне і престижне завдання мистецької освіти, яке має вирішуватися у процесі толерантної співпраці науковців і освітян.

Список використаних джерел

1. Шрамко О. І. Мистецька освіта і духовна культура особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2009. Вип. 8 (13). С. 22–27.

МЕТАКОМПОНЕНТИ ЛІНГВОСАМООСВІТИ

Шумський О. Л.

доктор педагогічних наук, доцент,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

У статті виокремлено і схарактеризовано основні метакомпоненти лінгвістичної самоосвіти. Визначено, що метапізнання, як основна функція метакогнітивних процесів найвищого рівня, забезпечує цілісність процесу лінгвосамоосвіти. Розглянуто метакогнітивні стратегії, що використовуються в лінгвосамоосвітній діяльності.

Ключові слова: лінгвосамоосвіта, іноземні мови, метапроцеси, стратегії.

The paper highlights and characterizes the main metacomponents of linguistic self-education. It was ascertained that metacognition, as the main function of metacognitive processes of the highest level, ensures the integrity of the linguistic self-education process. The metacognitive strategies used in linguistic self-education are considered.

Keywords: linguistic self-education, foreign languages, metaprocesses, strategies.

У сучасному світі, що стрімко розвивається, спостерігається підвищення уваги до самоосвіти, що поступово займає пріоритетні позиції щодо розвитку особистості здобувача вищої освіти як суб'єкта навчальної діяльності. У самостійному опануванні іноземної мови цей процес передбачає, насамперед, невідпинну роботу з підтримання й підвищення ступеня володіння іноземною мовою за допомогою лінгвосамоосвіти шляхом розширення іншомовних знань та розвиток мовленнєвих умінь та навичок.

Мета статті — виокремити і схарактеризувати основні метакомпоненти лінгвістичної самоосвіти та проаналізувати метапізнання, як основну функцію метакогнітивних процесів найвищого рівня, що забезпечує цілісність процесу лінгвосамоосвіти.

Вершиною ієрархії компонентів, які забезпечують цілісність процесу лінгвосамоосвіти, є метапізнання, як здатність особистості до крайнього прояву рефлексії лінгвосамоосвітньої діяльності. Метапізнання, як функція метакогнітивних процесів найвищого рівня, є граничним ступенем когнітивної активності особистості, оскільки вможливорює формування узагальненої картини світу, будування життєвих планів, вибір масштабних життєвих цілей, визначення специфіки і спрямованості пізнавальної діяльності та її основних стратегій, — тобто «ті неповторні та унікальні риси, що характеризують людину саме як суб'єкта пізнання» [3, с. 204].

Однак, необхідно акцентувати на тому, що саме рефлексія, інтегрована в кожний аспект метапізнання, є основним засобом його розвитку, оскільки лише шляхом рефлексивного аналізу суб'єкт усвідомлює специфіку своєї діяльності, особливості завдань і конкретного контексту, а також може здійснювати моніторинг та контроль власної активності.

Вивчення широкого кола джерел дозволило виявити, що концепт «метапізнання» тлумачиться вченими як: «мислення про пізнання», «пізнання особливостей мислення», «контроль над пізнанням», «знання про знання», «мислення про мислення». Актуалізація метапізнання відбувається через два основні його аспекти — метакогнітивне знання та метакогнітивний контроль. При цьому метапізнання формує як знання та контроль пізнавальних особливостей суб'єкта, так і знання та контроль пізнавальних процесів. Отже, завдяки такій дуальній структурі метапізнання здобувачі освіти в процесі лінгвосамоосвітньої діяльності здатні усвідомлювати власні когнітивні процеси та їх базові детермінанти (особистісні характеристики, особливості задач та наявних в арсеналі суб'єкта когнітивних стратегій), а також контролювати та регулювати когнітивну активність шляхом використання стратегій планування, моніторингу, оцінки та модифікації мислення.

Уважаємо за доцільне коротко схарактеризувати такі беззаперечно важливі для лінгвосамоосвіти метапроцеси, як: метакогніція, метарозуміння, метапам'ять, метарефлексія, метакомунікація.

Так, стрижневим у концепції метапізнання є поняття «знання та пізнання щодо пізнавальних явищ», або «мислення стосовно власного мислення». Уже в самій етимології поняття «метакогнітивний» міститься вказівка на вихід за межі когнітивної підсистеми психіки («мета»); момент виходу до іншого якісного стану — регулятивного. Тому метакогнітивні процеси — це не лише і не стільки «над»-когнітивні процеси, скільки «пост»-когнітивні, тобто регулятивні. Відзначимо, що метакогнітивні процеси дозволяють контролювати декілька рівнів регуляції діяльності, зокрема: регуляцію її виконавської складової, стратегій її здійснення та власних психічних станів. Отже, метакогніція — це знання про пізнання та здатність здійснювати постійну свідому рефлексію власних процесів мислення, як «своєрідний загальнопсихологічний «еквівалент» метакогнітивних феноменів» [1, с. 68], контролювати й керувати ними.

Метарозуміння належить до знання про розуміння та регулювання процесу свого розуміння [2, с. 233].

Термін «метапам'ять» означає здатність суб'єкта відслідковувати й керувати процесами запам'ятовування, зберігання та витягання інформації; знання про власну пам'ять, зокрема, її зміст, процеси та стратегії

запам'ятовування; а також знання про те, які чинники впливають на ефективність мнемічної діяльності [5, с. 31–32].

Варто зазначити, що в процесі лінгвосомоосвітньої діяльності предметом рефлексії може бути і сама рефлексія або інші психічні стани особистості. В такому випадку рефлексія може виступати як метастан, який називають «рефлексія над рефлексією», «авторефлексія», «метарефлексія». Однак, слід уточнити, що рефлексія над власним «станом рефлексії» не створює якоїсь принципово нової якості, а лише свідчить про ускладнення, власне, стану рефлексії, як метастану.

Важливою метакогнітивною навичкою в контексті лінгвосомоосвіти є метакомунікація, або комунікативна рефлексія. Рефлексія в цьому сенсі розглядається як суттєва складова сформованості вміння спілкування та міжособистісного сприймання, а також як специфічна здатність людей до взаємопізнання. Високий рівень розвитку метакомунікативних функцій суб'єкта в процесі спілкування проявляється в багаторівневості рефлексивного відслідковування перебігу комунікативного акту.

Отже, основними компонентами метапізнання є метакогнітивні знання, як усвідомлення поточних когнітивних процесів та їх основних детермінант, а також метапізнавальний контроль і регуляція когнітивної активності шляхом планування, моніторингу, оцінки та модифікації мислення. Рівень управління компонентами метапізнання зумовлюється вибором відповідних стратегій, які визначаються як певний алгоритм дій, установлення послідовності мислення та поведінки для одержання результату. Навчальні стратегії, сформовані на основі комплексу первинних автоматизованих навчальних дій, до складу яких входять усталені способи оброблення інформації, оцінки, контролю та регуляції власної діяльності, є результатом вибору людиною конкретних дій з безлічі інших, що ґрунтуються на сталих індивідуальних характеристиках особистості — ціннісних орієнтаціях, здібностях, мотиваційній спрямованості [4, с. 28]. Стратегія, як план ментальних дій, реалізується за допомогою низки тактик — елементарних навчальних дій, що входять до складу стратегій та усвідомлено застосовуються здобувачами освіти.

Метакогнітивні стратегії, виступаючи провідним чинником «стратегічності поведінки», — яка визначається кількістю та ефективністю стратегій, що використовуються в лінгвосомоосвітній діяльності, — дозволяють здобувачам освіти самостійно вибудовувати власну траєкторію лінгвосомоосвіти, а також набути «самості», тобто суб'єктності не лише стосовно зовнішнього, але й свого внутрішнього світу. Саме «стратегічність поведінки» є провідним чинником, що забезпечує ефективність лінгвосомоосвіти в цілому, адже завдяки цьому будь-яка проблема, що вини-

кає, репрезентується одразу на декількох когнітивних рівнях, а її вирішення повністю усвідомлюється та відслідковується.

У якості прикладів метакогнітивних стратегій, що забезпечують високу продуктивність лінгвосомоосвіти, можна навести такі: виявлення та аналіз повторюваних мовних паттернів, моніторинг правильності і граматичної будови рідного та іншомовного мовлення, ретельний аналіз помилок тощо, що дозволяє (особливо метакогнітивно обдарованим суб'єктам) швидше розуміти змістову будову мовлення, правильніше відгадувати і добудовувати значення малознайомих слів у фразі, (якщо в цьому є необхідність) тощо.

Як бачимо, метакогнітивні стратегії працюють у тандемі зі спеціальними предметними стратегіями і можуть бути використані під час самонавчання всіх видів мовленнєвої діяльності.

Список використаних джерел

1. Brawn A. Metacognition, executive control, self-regulation, and other more mysterious mechanisms. In F. E. Weinert, R. H. Kluwe (Eds.). *Metacognition, motivation and understanding*. Lawrence Erlbaum. 1987. P. 65–116.
2. Flavell J. Metacognitive aspects of problem solving. The nature of intelligence. Earlbaum. 1976.
3. Nelson T. Metacognition: Core readings. Allyn and Bacon. 1993.
4. Weinstein C., Palmer D. Learning and study strategies inventory (LaSSI). H&H Publishing Company, Inc. 2012.
5. Wellman, H. Metamemory revised. *Contributions to human development*. 1983. #9. P. 31–51.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ

Юрчишин Г. М.

професор, кандидат архітектури, заслужений архітектор України,
член-кореспондент УАА, директор,
Косівський державний інститут декоративного мистецтва,
м. Косів, Україна

Стеф'юк Р. Г.

кандидат мистецтвознавства, доцент, директор,
Фаховий коледж Косівського державного інституту декоративного мистецтва,
м. Косів, Україна

У статті проаналізовано вплив духовно-емоційного стану художника на створення мистецького продукту. Визначено роль та місце мистецької освіти у системі формування світогляду творчої особистості. Охарактеризовано основні засоби художньо-образної мови як структури духовного виховання студентів.

Ключові слова: Косівська мистецька школа, духовність, декоративне мистецтва, світогляд, художній образ.

This is an in-depth study of the way spiritual and emotional well-being of the artist influences creation of an artwork. The authors define both the role and place of art education in the system of the worldview formation of a creative personality. They describe the basic means of figurative language as the structure of spiritual education of students.

Keywords: Kosiv Art School, spirituality, decorative arts, worldview, artistic image.

Категорія духовності є чи не найважливішою засадничою складовою у формуванні художника-майстра, митця із глибоким почуттям національної приналежності та високих загальнолюдських цінностей. Ці компоненти екзистенційного мистецтва закладаються майбутнім творцям прекрасного ще зі шкільних років. Саме в школі, яка породжує світогляд людини, формуються основи навчання «упродовж життя» майбутнього громадянина. Світогляд — це система найзагальніших філософських, естетичних, політичних, етичних, релігійних поглядів людини на світ у цілому, на світобудову і своє місце в них. Світогляд як цілісне розуміння світу й самого себе, можливостей таланту — це справді найголовніший мотив для творчості, тому в художніх творах віддзеркалені історичні виміри світогляду: характерні для певного часу переконання, принципи пізнання, ідеали й норми, власне, синтез інтелектуального та емоційного настрою

епохи. Тут відкривається часто незнане раніше й несподіване світобачення — власний художній світ, що тримається на інтелектуальному та емоційному досвіді особистості.

Як зазначає Т. Харламова, «...саме наукові досягнення людства загострили проблему сутності Людини, людської природи, виявили «антропологічну катастрофу» цивілізації (М. Мамардашвілі), кризу «людяності» сучасного суспільства (Тейяр де Шарден, К. Леві-Строс). Негативні наслідки науково-технічного прогресу призвели до усвідомлення того, що всі досягнення техногенної цивілізації самі по собі не здатні внести в культуру людства ціннісні орієнтири, етичні норми, які є для існування людства найважливішими. Логіка без емоцій, наука без культури та етики, без міркувань над сенсом буття — страшні примари ядерно-генетичного Апокаліпсису» [3]. Уся шкільна освіта повинна бути пронизана духом національної ідеї, щоби молода людина могла визначити своє місце в суспільстві, бути прив'язаною до свого народу, творити для нього і заради нього. Як зауважує В. Трачук, «у своєму загальному вигляді національна ідея — це ідея, яка відображає головний національний інтерес і задає розвитку країни оптимального напрямку в сьогоденні та на майбутнє... Вона є проектом суспільного розвитку, спробою не лише зберегти все те корисне, що було надбано, а й зробити суспільство кращим, досконалішим, ніж воно є» [2, с.155]

У нашому випадку школа стане соціальним консолідуючим важелем суспільства. Вища школа в майбутньому повинна продовжити цей процес. В. Андрущенко в роздумах про освіту вважає, що «освіта загалом, а вища освіта зокрема, відіграє в суспільстві унікальну роль: вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд, творчі здібності, виховує як патріота і громадянина — тобто реально його (суспільства) майбутнє. І від того, якою буде наша освіта, без перебільшення, залежить майбутнє держави: народу і культури» [1].

Слід зазначити, що художньо-образна мова мистецтва — складна духовна структура, адже кожен елемент художньої реальності є образом; твір як художнє ціле — складна система образності. Багатство образної структури зумовлює повноту і глибину ідеального буття естетично опанованої реальності в художньому творі що постає доцільною, здатною до саморозгортання життєвістю. Безпосереднє чуттєве виявлення сутності в художньому образі становить зміст прекрасного у мистецтві. Індивідуалізація образності відображає індивідуалізацію духовного досвіду суб'єкта творчості — митця. Його (митця) бачення та розуміння явищ виходять за межі усталеного розуміння образу світу та традицій, укладання його у канонічні форми та закони. Художній образ об'єктивує буття у чуттєво сприймані

ідеальні форми, відчужуючи від безпосередності, що виводить його поза межі життєвого циклу: старіння, смерті, небуття. Дійсність, дистанційована від безпосередньої поодинокості явищ реального світу, укладена у форми іншого, ідеального буття, у виразні, художньо доцільні образи, стає предметом цілісного розумно-переживаючого відношення. Отже, художньо-образна природа мистецтва є джерелом живлення людського духу як цілісності логічного і чуттєвого.

Поняття мистецтва та духовності тісно переплітаються, роблять це постійно, і тому можна стверджувати навіть про знакову культурну діаду «мистецтво — духовність». Немає жодних сумнівів щодо того, чи пов'язане відчуття прекрасного з духовністю — духовність у глибинній своїй основі є ні чим іншим, а саме потягом до краси — краси тілесної, соціальної, етичної, онтологічної. Вона вимагає конкретних зусиль і напруження, поставлених цілей та руху до них. Митець, що турбується про якість своїх творінь, неодмінно турбується і про власну духовність, про формування певного індивідуального духовного портрета. У кожній людині закладено Творцем ідеальний образ, і сенс життя полягає в тому, щоб цей образ проявити настільки, аби його могли бачити інші.

Саме мистецтво є цариною духовності та специфічною формою осмислення дійсності, що володіє художніми засобами передачі емоцій та прагнень людини, відображених у художніх творах. Величезний розвиваючий потенціал, який закладений у візуальному мистецтві, дає змогу формувати творчі й інтелектуальні здібності студента, його здатність до комунікації та розширює кругозір. Завдання педагога — запропонувати дієву методику, яка в освітньому процесі дозволить вправно поєднати різні методи: пізнавальний, аналітичний, емоційний, образно-асоціативний та узагальнюючий при створенні авторського твору. Завдання науково-педагогічних працівників Косівської мистецької школи значно складніші, оскільки мають на меті ще й навчити молоду творчу особистість досліджувати й розвивати мистецьку спадщину, що залишили нам народні майстри. Прагнемо долучити студентів до дослідницької та наукової діяльності з метою усвідомлення значення та ролі традиційного мистецтва України як невичерпного джерела творчості та використання його інтерпретації у сучасних творах декоративного мистецтва й дизайнерських пошуках.

Будь-який художник наділений власними, своєрідно-оригінальними синестезіями, які не є загальною нормою для всіх митців і вказують на наявну відмінність чуттєвих властивостей і характеристик навколишнього світу, що відкриваються людині у звичайному чуттєво-емпіричному досвіді, порівняно з чуттєво-внутрішньою перцепцією творчої особистості. Художньо-синестетичні стани митця неможливо об'єктивувати й конкре-

тизувати певним чином або засвідчити певними науково-психологічними методами, і якщо вони дійсно притаманні художнику, то сприймаються іншими людьми, з одного боку, на віру, а з іншого — за результатами його творчого продукту.

Особливої актуальності набуває питання духовності в час агресії російських окупаційних військ на нашу незалежну державу. Тому саме мистецтву як універсальному засобу, що має невичерпні естетичні можливості для використання у педагогічній практиці не лише мистецької освіти, а й у системі загальної та вищої освіти, слід надати домінуючого значення. В. Сухомлинський справедливо вважав, що «мистецтво — це час і простір, у якому живе краса людського духу». І наше завдання — виховувати не лише кваліфікованих лікарів, учителів чи інженерів, але й закласти в їхні душі високі естетичні смаки, людяність, чуйність та національний патріотичний дух. За роки незалежності зросла потреба у глибокому проникненні в основні надра національної духовності, що формує патріотичні засади нації. Саме на це спрямований вектор концепції освітньої діяльності Косівського державного інституту декоративного мистецтва, про що виразно засвідчують результати захистів дипломних робіт. Сучасна духовна ситуація в країні слугує чи не найяскравішим свідченням актуальності для кожного українця питань твердої віри, моральності — як базових основ, що викарбовують своєрідність етнонаціональної ментальності і культури, національної самоідентифікації.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. *Знання України*. 2008. 719 с.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. *Педагогічна думка*. 2009. 520 с.
3. Харламова Т. Художня концепція та розвиток креативних здібностей : навч.-метод. посіб. 1999. С. 68–79.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІКИ ДОЗВІЛЛЯ

Ялліна В. Л.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У сучасних умовах виховання задані орієнтири формування духовних цінностей молоді, її морального вигляду, соціально значущих позицій, що створюють образ нового покоління. Вища школа — це культурно-освітній, культурний та інтелектуальний простір. Обґрунтована необхідність професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи з організації дозвілля дітей і підлітків.

Ключові слова: духовність, інтелектуальний потенціал, студентська молодь, дозвілля, педагогіка дозвілля.

In modern conditions of education are given the guidelines for the formation of spiritual values of youth, its moral image, socially significant positions, which create the image of a new generation. High school is a cultural and educational, cultural and intellectual space. The necessity of professional training of future teachers to work on the organization of leisure of children and adolescents.

Keywords: spirituality, intellectual potential, student youth, leisure, leisure pedagogy.

На сучасному етапі розвитку суспільства пріоритетним завданням стає формування духовної, інтелектуально-творчої, соціально активної особистості. Ці ідеї відображено в Конституції України, Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), законах України «Про освіту», «Про основні засади молодіжної політики», Концепції національного виховання та ін. Гуманістичний підхід до освіти, пріоритет людських цінностей, розвиток природних задатків, формування розумової культури молодого покоління як духовного джерела актуалізують певні вимоги до формування професійних компетентностей майбутнього вчителя. Особливістю педагогічної діяльності вчителя є те, що саме він допомагає дітям адаптуватися до нових умов освітнього середовища.

Мета статті — дослідити орієнтири формування духовних цінностей молоді, її морального вигляду, соціально значущих позицій, що створюють образ нового покоління в середовищі освітнього простору вищої школи та при професійній підготовці майбутніх педагогів до роботи з організації дозвілля дітей і підлітків.

Освітній простір вищого навчального закладу являє собою місце професійної підготовки, в якому здійснюється в тому числі формування духовно-інтелектуальної культури студентів. Існуючі тенденції зниження культурного та інтелектуального рівня нації, криза цінностей та ідеалів, втрата моральних орієнтирів, знецінення таких категорій як совість, честь призвели до негативних наслідків у суспільстві: зростання рівня криміногенності серед молоді, втрата інтересу до навчання та самовдосконалення, відсутність у неї соціальної відповідальності.

Психологи, педагоги, соціологи звертають увагу на проблеми слабого розвитку дозвілля дітей. Використання вільного часу дітьми та молоддю в силу різноманітних факторів, з одного боку, може нести як ресурс для розвитку, так, з іншого боку, бути засобом десоціалізації дітей, нести загрозу бездоглядності, включення дітей у злочинну діяльність. Науковці відзначають педагогічний потенціал дозвілля як провідного засобу соціалізації дітей, що створює можливості для успішної адаптації, інтеграції та індивідуалізації в суспільстві. Важливим є у дозвіллевій діяльності її добровільність, різноманітність форм, емоційна наповненість, творчий характер, задоволення інтелектуальних та духовних потреб.

Суттєвими перешкодами в умовах сьогодення стало скорочення кількості безкоштовних та загальнодоступних закладів додаткової освіти, недостатня кількість сучасних методик організації дитячого дозвілля, значно зріс відсоток зайнятих батьків, діти віддані самі собі, поширення серед молоді практики використання гаджетів та ігрових засобів замість читання книжок, перехід на дистанційний формат багатьох закладів через пандемію COVID-19, введення воєнного стану. Суспільство зіштовхнулося з необхідністю вирішувати проблеми забезпечення благополуччя дітей та їхніх родин, значного психічного та фізичного навантаження протягом достатньо довгого часу, різкої зміни середовища багатьма сім'ями, необхідності надання їм відповідної підтримки.

Слід зазначити, що педагогічне керівництво дозвіллевою сферою дітей та молоді передбачає комплексний підхід: врахування педагогічних ресурсів дозвілля в процесі становлення особистості, профілактика деструктивних, девіантних форм поведінки дітей, пошук сучасних форм та методів соціально-педагогічної підтримки підростаючого покоління.

У процесі вивчення модулю «Педагогіка дозвілля» в межах дисципліни «Провайдинг освітніх технологій» у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди здобувачі розглядають питання напрямів, змісту дозвіллевої діяльності; основних інститутів дозвіллевої сфери; методики організації культурно-дозвіллевої діяльності

в закладах загальної середньої освіти; дозвілля школярів в умовах дистанційного та змішаного навчання; організацію дозвілля в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Педагогіка дозвілля охоплює широке коло як теоретичних, так і практичних питань, що пов'язані з розвитком духовної культури особистості, залучення до загальносвітових цінностей у вільний від основних занять час, створення виховного простору, підбір технологій дозвіллевой практики, розширення комплексу інформаційного забезпечення організації дозвілля, реалізацію цілеспрямованих та спонтанних міжособистісних взаємодій, диференційований підхід до роботи з різними віковими та соціальними категоріями населення, удосконалення підготовки майбутніх педагогів на основі формування їхніх лідерських, комунікативних якостей, активної життєвої позиції, саморозвитку, креативності.

Цінним для розвитку педагогічного мислення здобувачів є підкреслення акмеологічних аспектів у процесі оволодіння педагогікою дозвілля, не залишати студентів байдужими, пробуджувати живі емоції.

Слід зазначити, що під час занять звертається увага на важливість діяльності інститутів дозвіллевой сфери, впровадження педагогіки партнерства, активної діяльності громадських організацій, збереження національних надбань.

На лекційних заняттях проводиться спільне обговорення можливостей використання вільного часу з урахуванням інтересів, уподобань індивіда, наявної державної політики з цього питання, чинників, що впливають на вибір форм дозвілля, значення змістовного наповнення дозвілля для розвитку інтелекту, фізіології і духовності індивіда.

Особлива роль у духовно-інтелектуальному вихованні студентів відводиться розвитку практичних умінь під час семінарських занять. Передбачається моделювання ситуацій, організація дискусій, мозкових штурмів, підгрупової роботи, використання ділових ігор, презентація проектів дозвіллевих заходів.

Поряд із семінарськими заняттями студентами виконується самостійна робота у вигляді складання інтелект-карт, схем, ознайомлення з нормативними документами, вирішення кейсів. Обов'язковою складовою модулю є формування у студентів навичок та вмінь розробки проектів дозвіллевих заходів, метою яких є всебічний розвиток особистості з урахуванням індивідуальних потреб, здібностей.

Таким чином, педагогіка дозвілля виступає підґрунтям для опанування майбутніми вчителями теоретичних та практичних основ організації активного дозвілля дітей; інтелектуального, духовного та професійного зростання.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллєзнавство : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
2. Бойко О. П. Культура дозвілля: трансформації та перспективи розвитку у добу глобалізації : дис. ... д-ра. філос. наук : 09.04.00. Харків, 2011. 498 с.
3. Денисенко А., Мкртічян О., Білецька С., Ковтун А. Педагогіка дозвілля — запорука формування професійних компетентностей. *Новий колегіум*. 2020. № 2 (100). С. 66–71.
4. Денисенко А. Змістовне дозвілля майбутніх педагогів як фактор вивчення, збереження, популяризації традицій народу України. *Дев'ять життів традиції* : мат. Всеукр. форуму-семінару (13-15 вересня 2019, Харків). Харків : ФОП Шейніна О. В., 2019. С. 49–55.
5. Максимовська Н. О. Теоретичні і методичні засади соціально-педагогічної діяльності зі студентською молоддю у сфері дозвілля : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Харків, 2015. 559 с.
6. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 408 с.
7. Пішун С. Г. Проблеми формування духовності у сфері дозвілля студентів вищих навчальних закладів. *Педагогічні науки*. Тернопіль : ТПУ ім. В. Гнатюка, 2001. С. 228–235.
8. Шевчук І. Педагогічна сутність дозвілля та дозвілєвої діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2014. Вип. 1. С. 250–260.

Розділ III

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА АКМЕОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Ван Інчжи

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито основні напрями підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва спрямовані на психологічні аспекти його майбутньої діяльності. Визначено, що вивчення вікової психології стає базисом, основою виховання підростаючого покоління. Показано, що заняття з фортепіано впливають на формування пам'яті, мислення, уяви підростаючого покоління.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, психологія, заняття з фортепіано.

The article reveals the main areas of training of future music teachers aimed at the psychological aspects of their future activities. It was determined that the study of age psychology becomes the basis, the basis of education of the younger generation. It is shown that piano lessons influence the formation of memory, thinking, and imagination of the younger generation.

Keywords: training of future music teachers, psychology, piano lessons.

Підготовка вчителів музичного мистецтва є комплексною і поєднує різні дисципліни, до яких входять: педагогічні, психологічні та дисципліни професійного спрямування. Кожний студент розуміє та творчо підходить до вивчення дисциплін професійного спрямування, таких як — вокал, диригування, музичний інструмент, але підґрунтям його майбутньої педагогічної діяльності є дисципліни психолого-педагогічного циклу [1, с. 142]. Визначимо основні напрями підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва спрямовані на психологічні аспекти його майбутньої діяльності.

Вивчення вікової психології стає базисом, основою виховання підростаючого покоління. Оскільки музика має певний вплив на інтелектуальний розвиток, що підтверджується практикою роботи більшості вчителів. Фортепіано є музичним інструментом з дуже широким діапазоном, і тонкі рухи пальцями є складними для тих, хто починає займатися грою на фортепіано. Їх потрібно узгоджувати з посадкою за інструментом, зі ступнями та тулубом, що сприяє координації тіла учня. На етапі навчання гри на фортепіано вчитель знаходить відповідний репертуар, що відповідає віку та фізіологічним особливостям дитини, завдяки чому посилюється загальний розвиток інтелекту.

Зрозуміло, що вправи на фортепіано можуть сприяти інтелектуальному розвитку дітей, оскільки здатні покращувати пам'ять. Виступ на фортепіано може принести учням хороший емоційний досвід, поєднуючи слух і зір, що сприяє наповненню пам'яті. Діти у віці від 3 до 6 років знаходяться на ранній стадії інтелектуального розвитку і мають сильну пам'ять. Під час навчання фортепіано вчитель має дозволяти учням зрозуміти та розповісти деталі виконання та запам'ятати темп, висоту звуку, емоції тощо, а потім повністю продемонструвати виконання відповідно до вимог. У цей час діти мають можливість продемонструвати свою пам'ять. У цей час діти дуже зосереджені протягом тривалого періоду спрямовані на застосування того, що пам'ятали, що стає одним з аспектів їхнього інтелектуального розвитку.

Через розуміння психологічного розвитку та розвитку мислення дітей майбутні учителі музичного мистецтва отримують знання про те, що переважна більшість дітей активні і з ними важко досягти довготривалого цілеспрямованого навчання. У цьому сенсі музика і теоретичні знання мають очевидні відмінності. Музика є дуже плинною формою культурного самовираження, вона передає емоції. А дітям потрібно коригувати свої емоції відповідно до змін під час навчання. У процесі навчання концентрація знижується, але вона буде посилюватися, якщо знання мають емоційне забарвлення, що й надає навчання грі на фортепіано. Весь процес запам'ятовування стає безперервним і стабільним.

Також, навчання грі на фортепіано допомагає дітям зміцнити навички розуміння за допомогою збереження у пам'яті широкого репертуару. Виступ на фортепіано вимагає вміння оволодіти відповідними навичками, за умови засвоєння опорних знань, закріплених вправами на інструменті. Під час виконання розвиваються здібності до мислення та розуміння та рухові здібності. Під час виконання фортепіано діти знаходяться на початковій стадії навчання і головним є координація рук і зап'ястя. Під час практики та навчання, очевидно, що в ньому беруть участь різні частини тіла. Вчителі мають допомагати дітям навчитися розслабляти свої пальці на цьому етапі.

У пізніший період практики схрещування рук буде зміцнюватися вміння перемикатися руками, водночас це допоможе дітям точно позиціонувати рухи рук. Загальний ритм музичного виконання буде більш стабільним і якісним. продуктивність буде ще більше покращена. Під час виконання серії рухів можна ефективно мобілізувати гнучкість мозку, що базується на поступовому збільшенні різновидів рухів.

Також, навчання фортепіано вимагає хорошої фізичної координації. Почуття власного «Я» поступово просуває низку рухових тренувань, удо-

сконалюється розуміння музичних творів, поступово формується мислення в образах.

Виступ на фортепіано також може відігравати основну роль у зміцненні художнього мислення дітей. Музика може надати сильний слуховий стимул. Музичні твори можуть передати людям певні емоції, що, очевидно, тісно пов'язане з емоційними вступами виконавців і композиторів. Таким чином, психологічна діяльність поглиблюється під впливом думок та емоцій.

Учитель має заохочувати учнів до виконання на сцені, що дає їм можливість використовувати свою уяву та творчі здібності [2, с. 290]. Коли діти вчаться грати на фортепіано, у них з'являються асоціації чи інноваційні ідеї. Хоча резерви знань дітей обмежені, обмеження слів все ще можна контролювати. Виконання на фортепіано може збагатити і розширити форму художнього вираження, а емоційний тон, що міститься в ньому, часто є стійким. Викладачі та студенти разом досліджують конотаційні риси музичних творів, досліджують стиль композитора та відчувають тісний зв'язок мистецтва з практикою суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Жуков В. П. Інтеграція фахових і психолого-педагогічних дисциплін у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 170. С. 142–146.
2. Матвеева О. О. Емоційно-інтелектуальний фон навчальних занять як засіб формування творчої уяви майбутніх учителів музики. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2010. Вип. 6 (59). С. 289–296.

АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У СВІТОВІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ

Воронін А. І., Зелений І. І.

здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто акмеологічний аспект формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів, який розкрили дослідники зі Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Австралії, Португалії, Німеччини, Китаю. Розкрито вплив саморозвитку, самоконтролю, навчання, пам'яті, мотивації на акмеологічне зростання офіцера-лідера.

Ключові слова: майбутні офіцери, акмеологічний підхід, професійна підготовка, лідерство, компетентність, компетентнісний підхід.

The article examines the acmeological aspect of the formation of leadership competence of future officers, which was revealed by researchers from the United States of America, Great Britain, Australia, Portugal, Germany, and China. The impact of self-development, self-control, learning, memory, and motivation on the acmeological growth of a leader officer is revealed.

Keywords: future officers, acmeological approach, professional training, leadership, competence, competence approach.

Ефективний розвиток лідерської компетентності майбутніх офіцерів сьогодні є необхідною складовою сучасної профільної підготовки та формування висококваліфікованого фахівця, а також його акмеологічного зростання.

Американські дослідники розглядали такі аспекти підготовки фахівців, як формування практичних навичок, набуття досвіду та оволодіння лідерською компетентністю [1]. Формування сучасних стандартів набуття практичних навичок потребує розвитку компетентностей — саморозвитку, самоконтролю, навчання, пам'яті. Ці компетентності мають позитивну динаміку, яка визначається процесом навчання та сприйняттям тих, хто їх розвиває.

Дослідження впливу мотивації, цілей і здібностей на саморегуляцію людської діяльності (здоров'я, освіта, практичні навички, саморозвиток) проведено в Англії [2]. Результати дослідження свідчать про центральну роль процесів мотивації та саморегуляції для досягнення високих результатів. Австралійські дослідники вивчали вплив компетентностей на саморегуляцію та розвиток [9]. Отже, розвиток лідерства

потребує формування соціальної компетентності та саморегуляції. На формування лідерської компетентності позитивно впливають навчальні досягнення (математика, грамотність), а агресивна поведінка, симптоми депресії, ожиріння, паління, фізичні захворювання мають зворотний вплив. Загалом сформовані компетентності можуть передбачати прогрес, міжособистісну поведінку, психічне здоров'я, здоровий спосіб життя, а також професійні та особисті досягнення.

Австралійські дослідники досліджували мотивацію як складову лідерської компетентності та основний фактор її розвитку [4]. Самосприйняття і самовизначення є центральними для пояснення людської мотивації. Показано також можливості комплексної регуляції та формування внутрішньої мотивації (тобто мотивації до навчання, досвіду, стимулювання та досягнення результату).

Вплив на академічну успішність і формування лідерської компетентності вивчали англійські та австралійські дослідники [7]. На формування професійних навичок впливає самооцінка та здібності людини. Було проведено дисперсійний аналіз і розглянуто зв'язок між здібностями, самооцінкою, академічною успішністю, компетентностями та емоційним інтелектом. В основі зв'язку між академічною успішністю та формуванням лідерської компетентності лежать три механізми: регуляція академічних емоцій, побудова соціальних відносин та академічний зміст.

Важливість лідерської компетентності та самоефективності в навчальній успішності студентів досліджували німецькі вчені. Лідерська компетентність, самоефективність, професійна майстерність залежать від якості викладання, набутих умінь і успішності майбутніх офіцерів. Складність полягає в неоднозначності щодо концептуалізації та оцінюванні вчителів у контексті їхньої компетентності, а також у відсутності досліджень щодо зв'язків між лідерською компетентністю та академічною успішністю учнів.

Американські дослідники вивчали культурну значущість і мотивацію досягнення [5]. Розвитку мотивації сприяє усвідомлення навчальних завдань і виховання та автономне навчальне середовище. Передбачається, що майбутнім офіцером було б легше вчитися, якби їхні викладачі використовували змістовні та складні практичні завдання; активно залучав їх до прийняття рішень; зведені до мінімуму соціальні порівняння; використовували методи оцінки, засновані на критеріях, а не на нормах; використовували чотири ключові принципи мотивації: значущість, компетентність, автономія та взаємозв'язок.

Трансформацію соціального та емоційного навчання вивчали американські дослідники. Трансформація процесу навчання самовдосконален-

ня майбутніх офіцерів дає змогу прищепити правильні поняття культури, ідентичності, свободи, приналежності та сформувати набір базових компетенцій академічного, соціального та емоційного навчання, у тому числі власного зростання (акмеологічна компетентність). Розвиток цієї компетентності забезпечує особистий і професійний розвиток.

Команда дослідників із Китаю вивчала мотивацію та її зв'язок з іншими особистими факторами [6]. Спостерігається вплив потенційних факторів на формування лідерської компетентності, включаючи різні види мотивації, аспекти тривожності, етапи розвитку майбутнього офіцера та культурний контекст. Існує помірна негативна кореляція між мотивацією майбутніх офіцерів і тривожністю. Кореляція тривожності та компетентності була сильнішою, ніж її кореляція з ціннісними переконаннями. На величину ефекту не вплинули аспекти тривоги, етапи розвитку майбутніх офіцерів та культурні умови.

Аналіз впливу мотивації на успішність описано канадськими дослідниками [8]. Спостерігається вплив мотивації на успішність майбутніх офіцерів. Крім того, мотивація пов'язана з величиною досягнень, яка залежить від інтенсивності та якості навчання.

Вивченням мотивації як сучасної компетентності займалися португальські дослідники. Існує позитивний зв'язок між мотивацією та продуктивністю; мотивація залежить від методів навчання і здатності до саморегуляції. Сучасні цифрові засоби позитивно впливають на мотивацію та формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів. Важливими чинниками формування та розвитку лідерської компетентності є мотивація та методи її вдосконалення, а також правильне цілепокладання (Camacho et al., 2021).

Список використаних джерел

1. American Psychological Association. APA Guidelines for Psychological Assessment and Evaluation. 2020. URL : <https://www.apa.org/about/policy/guidelines-psychological-assessment-evaluation.pdf> (дата звернення 10.10.22).
2. Baird H. M., Webb T. L., Sirois F. M., Gibson-Miller J. Understanding the effects of time perspective: a meta-analysis testing a self-regulatory framework. *Psychol. Bull.* 2021. 147. P. 233–267. DOI: 10.1037/bul0000313.
3. Camacho A., Alves R. A., Boscolo P. Writing motivation in school: a systematic review of empirical research in the early twenty-first century. *Educ. Psychol.* 2021. Rev. 33. P. 213–247. DOI: 10.1007/s10648-020-09530-4.
4. Howard J. L., Gagné M., Bureau J. S. Testing a continuum structure of self-determined motivation: a meta-analysis. *Psychol. Bull.* 2017. 143. P. 1346–1377. DOI: 10.1037/bul0000125.
5. Kumar R., Zusho A., Bondie R. Weaving cultural relevance and achievement motivation into inclusive classroom cultures. *Educ. Psychol.* 2018. 53. P. 78–96. DOI: 10.1080/00461520.2018.1432361.

6. Li Q., Cho H., Cosso J., Maeda Y. Relations between students' mathematics anxiety and motivation to learn mathematics: a meta-analysis. *Educ. Psychol.* 2021. Rev. 33. P. 1017–1049. DOI: 10.1007/s10648-020-09589-z.
7. MacCann C., Jiang Y., Brown L. E. R., Double K. S., Bucich M., Minbashian A. Emotional intelligence predicts academic performance: a meta-analysis. *Psychol. Bull.* 2020. 146. P. 150–186. DOI: 10.1037/bul000 0219
8. McBreen M., and Savage, R. The impact of motivational reading instruction on the reading achievement and motivation of students: a systematic review and meta-analysis. *Educ. Psychol.* 2020. Rev. 33. P. 1125–1163. DOI: 10.1007/s10648-020-09 584-4.
9. Robson D. A., Allen M. S., Howard S. J. Self-regulation in childhood as a predictor of future outcomes: a meta-analytic review. *Psychol. Bull.* 2020. 146. P. 324–354. DOI: 10.1037/bul0000227.

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Грубі Т. В.

кандидат соціологічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

У дослідженні презентовано умови та фактори формування культури толерантності в системі сучасних соціальних відносин. Підкреслено, що толерантність має бути абсолютним, а не ситуативним явищем, базисною цінністю в системі суспільного розвитку. Зафіксовано складові культури толерантності та фактори її формування в масовій свідомості.

Ключові слова: демократія, освіта, соціалізація, соціальна взаємодія, толерантність, культура толерантності.

The research presents the conditions and factors of the formation of a culture of tolerance in the system of modern social relations. It is emphasized that tolerance should be an absolute and not a situational phenomenon, a basic value in the system of social development. The components of the culture of tolerance and the factors of its formation in the mass consciousness are recorded.

Keywords: democracy, education, socialization, social interaction, tolerance, culture of tolerance.

В умовах викликів, що сьогодні постали перед Україною, базисною стратегією національної системи освіти є формування особистості, яка усвідомлює свою національну і політичну ідентичність. Глобалізаційні процеси, відкритість кордонів та можливість інтегруватися і взаємодіяти в різних соціокультурних вимірах, детермінує необхідність поширення культури толерантності, особливістю якої є уміння її носіїв співіснувати та взаємодіяти із різними соціальними групами, сприймати та поважати один одного. Останнє є передумовою зменшення соціальної напруги та конфліктності. Саме тому, питання формування толерантності активно вивчається та впроваджується у повсякденній практиці світовою спільнотою.

Перш за все, толерантність не варто ототожнювати із пасивністю, байдужістю, всюдозволеністю, оскільки її смислове підґрунтя немає нічого спільного з потуранням перед обличчям потенційного ворога. Бути толерантним означає — поважати права і свободи кожного громадянина як індивідуальності, сприймати її світогляд. Визнаємо, що належний рівень толерантності може формуватися в демократичних суспільствах із високою правовою та громадянською культурою, належним рівнем осві-

ченості, громадянської ідентифікації та згуртованості. До того ж, готовність сприймати людей такими, якими вони є потребує відтворення демократичних принципів у життєдіяльності суспільства, а саме — рівного доступу кожного члена спільноти до соціальних благ, повноцінної відповідальності усіх верств населення перед законом, а також колективного засудження ними будь-яких форм нетерпимості. Толерантність має бути абсолютним, а не ситуативним явищем, базисною цінністю в системі суспільного розвитку [4, с. 60].

Означена проблема має глибокі корені та стала предметом дискусій ще в епоху Просвітництва. Аналіз природи толерантності знаходимо у роботах М. Реріха, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Різноманітні її аспекти висвітлені в сучасних науково-педагогічних дослідженнях. Зокрема, толерантність як соціально-значущу цінність досліджували В. Береговий, В. Болотіна, І. Бех, О. Грива та ін.; формування міжособистісної толерантності учнівської та студентської молоді відображено в роботах Г. Солдатова, О. Шарова, теоретичні засади толерантності проаналізували Л. Завірюха, Н. Іванцев, Г. Левко та інші. Погоджуємося із позиціями знаних фахівців про важливість формування культури толерантності та впровадження її в систему виховання та навчання. Адже останні виступають фундаментальними елементами формування ідентичності людини, а також утвердження у неї поміркованого ставлення до всього, що виходить за межі її соціальних норм та стандартів [4, с. 63].

Функціонування вітчизняної системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій [5, с. 7]. Одним із пріоритетних завдань у цьому контексті є формування культури толерантності. Першим і найбільш вагомим кроком до прогресивних змін є трансформація філософського підґрунтя освітнього процесу, в якому людина буде виховуватися не лише як патріот своєї держави, але й як громадянин глобального простору [4, с. 69].

Дослідник В. Лекторський визначив чотири можливі способи розуміння толерантності: толерантність як байдужість; толерантність як неможливість взаєморозуміння (як повага до іншого, якого я водночас не можу зрозуміти із яким не можу взаємодіяти); толерантність як поблажливість (до слабкості інших, що поєднується з деякою часткою презирства до них); толерантність як розширення власного досвіду і критичний діалог (як повага до чужої позиції у поєднанні з настановою на взаємну зміну позицій у результаті критичного діалогу) [3, с. 47].

Американський дослідник Г. Олпорт дав узагальнену й, на нашу думку, більш повну характеристику толерантної особистості: орієнтація на себе (толєрантна людина більше орієнтована на особистісну незалежність ніж на належність зовнішнім інститутам і авторитетам); потреба у визначеності (толєрантна людина визначає різноманітність, готова вислухати буд-який погляд); здатність до емпатії; перевага свободи, демократії; уявлення про самого себе (толєрантна людина добре обізнана про свої позитивні та негативні якості, не схильна у всіх лихах обвинувачувати інших осіб); відповідальність (толєрантна людина не перекладає відповідальність на інших); захищеність (толєрантна людина має відчуття безпеки й переконаність у можливості подолання наявних проблем) [2, с. 182].

Ряд дослідників підкреслюють, що толєрантність як особливість свідомості, особистісна риса не властива людині генетично й може не з'явитися, за умов її відсутності в системі цінностей, що формуються через виховання та соціалізацію особистості. Враховуючи гостроту даної проблеми, вважаємо доцільним формування у майбутніх фахівців почуттів поваги, прийняття і правильного розуміння багатоманітності культур сучасного світу, форм самовираження та способів прояву людської індивідуальності, що передбачає терпиме ставлення до інших національностей, рас, кольору шкіри, статі, віку, мови, релігії, національного походження та ін. Етичний сенс проблеми толєрантності сьогодні полягає в тому, що в її основі лежить не просто терпимість як якась риса вдачі, а пошана до свободи іншого. Таке розуміння толєрантності, на нашу думку, дасть змогу виховати гуманну людину та фахівця, який буде успішно інтегрований у систему суспільно-політичних відносин.

Погоджуємося із думкою Ю. Копинець щодо того, що неможливо навчити толєрантності, виходячи лише з її формального розуміння. Толєрантність як внутрішня установка і спосіб взаємодії повинна носити характер добровільного індивідуального вибору. Вона не може нав'язуватися та формується через інформацію, процес виховання і особистий життєвий досвід. Толєрантність проявляється в готовності прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди. Перш за все вона передбачає спільний діалог, взаємність і активну позицію всіх зацікавлених сторін. Толєрантність виражається в активній життєвій позиції людини і є важливим критерієм зрілості особистості, що має свої цінності й інтереси і одночасно поважає позиції і цінності інших людей [1, с. 63]

Існує безліч факторів формування толєрантності. Найчастіше до них відносять: навколишнє середовище як засіб надбання людиною соціально

значущих норм і правил поведінки; культурні традиції; засоби масової інформації, мистецтво, літературу; індивідуально-типологічні особливості людини, її спосіб життя та інше.

На думку Є. Картавишикової, особливості змістовно-смыслового аспекту мотиваційної сфери людини також є потужним фактором формування толерантності [1, с. 64].

Визнаємо, що важливу роль у формуванні толерантності у молоді відіграють вищі навчальні заклади. Вони є тими соціальними інститутами, які покликані створювати та підтримувати таке соціокультурне середовище, що безпосередньо впливає на формування особистісних рис і установок поведінки особистості, орієнтоване на її самореалізацію, з урахуванням специфіки соціальної ситуації і особливостей її розвитку.

Отже, можемо зазначити, що виховання толерантності є чи не найважливішим стратегічним завданням освіти в ХХІ ст., що зумовлює необхідність розробки особливих підходів до організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, створення відповідного соціокультурного середовища, вибору конкретних форм і методів розвитку духовного потенціалу студентів, формування у них толерантного ставлення до представників різних культур і переконань.

Список використаних джерел

1. Копинець Ю. Толерантність як необхідна складова формування особистості сучасних студентів. *Міжнародний науковий вісник*. 2018. № 2 (18). С. 60–67.
2. Липовець Ю. О. Толерантність як цінність права сучасності. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : Серія: Право*. 2018. Ужгород : Вид. дім «Гельветика», 2018. № 2 (48). С. 181–184.
3. Лекторский В. А. Про толерантність, плюралізм і критицизм. *Питання філософії*. 1997. № 11. С. 46–54.
4. Терпищний С. О. Українська освіта в умовах війни : моногр. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 59–69.
5. Шкарлет С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інноваційна та проєктна діяльність* : наук.-мет. зб. Київ, Чернівці : Букрек, 2022. 140 с.

ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ ВІЙСЬКОВИМИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Загребельний О. В.

доктор філософії, заступник начальника гуманітарного факультету
по роботі з особовим складом,
Національна Академія Національної Гвардії України,
м. Харків, Україна

Чепель М. О.

доктор філософії з державної безпеки, заступник начальника
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін гуманітарного факультету,
Національна Академія Національної Гвардії України,
м. Харків, Україна

Дорофєєв А. С.

заступник начальника факультету з навчальної роботи,
начальник навчальної частини гуманітарного факультету,
Національна Академія Національної Гвардії України,
м. Харків, Україна

У статті визначено дефініції «екстремальні ситуації» та «управлінська діяльність». Уточнено компоненти процесу прийняття управлінських рішень. Розглянуто структуру психологічної готовності військовослужбовців та її вплив на ефективність управлінських рішень. Обговорено роль духовно-інтелектуальних якостей військового в процесі діяльності в екстремальних ситуаціях.

Ключові слова: духовно-інтелектуальний потенціал, психологічна готовність військовослужбовців, службово-бойова діяльність, екстремальні ситуації, управління, прийняття рішень.

The article defines the essence of the concepts «extreme situations» and «management activity». The components of the management decision-making process have been clarified. The structure of psychological readiness of military personnel and its influence on the effectiveness of management decisions are considered. The role of mental and intellectual qualities of the military in the process of activity in extreme situations is discussed.

Keywords: mental-intellectual potential, psychological readiness of military personnel, service-combat activity, extreme situations, management, decision-making.

Безпека громадянина України в умовах воєнного стану є нагальною проблемою. Службово-бойова діяльність військових покликана убезпечити населення від зовнішнього ворога та його агресії. Наразі країна захищається від військового тероризму з боку рф, витримує надлюдські знущання та біль втрати. На військових покладається надія на захист су-

веренності країни, збереження життя і здоров'я населення, самозбереження. Від того, наскільки ефективно та злагоджено військовослужбовці будуть діяти, залежить досягнення перемоги, успіх бойової операції, наявність або відсутність людських втрат. У такій ситуації особлива відповідальність покладається на командирів підрозділів, які керують боєм, їхню можливість швидко та правильно оцінити ситуацію та прийняти рішення. Суттєвою характеристикою процесу прийняття управлінських рішень є екстремальний характер службово-бойової діяльності. Визначення провідних чинників, які впливають на прийняття рішень, є актуальним, оскільки дозволить командирів підрозділу уникати помилок, бути більш ефективним та зберегти життя і здоров'я своїм підлеглим.

Мета статті — проаналізувати чинники, що впливають на прийняття військовими управлінських рішень в екстремальних ситуаціях.

Поняття «екстремальні ситуації» є прийнятним та використовується науковцями різних галузей науки і техніки. У дослідженні А. Чеберяк [4] акцентовано увагу на тлумаченні змісту поняття. Це такі умови життя та продуктивної діяльності, які є об'єктивно небезпечними, несприятливими та сприймаються особистістю, вимагають мобілізації людського потенціалу. Погоджуємося з думкою науковиці щодо поєднання об'єктивної та суб'єктивної оцінки екстремальної ситуації як небезпечної для життя і здоров'я людини. Оскільки зовнішні умови екстремальної ситуації майже неможливо змінити, увага науковців привернута до підготовки фахівців реагувати в екстремальних ситуаціях, зокрема до прийняття управлінських рішень.

У науковій літературі поняття «управлінське рішення» розглядається як «результат вибору суб'єктом (органом) управління способу дій, спрямованих на розв'язання певної проблеми» [3, с. 9], а термін «прийняття управлінського рішення» — як процес розробки та вибору такого способу. Вважаємо таке визначення неповним. По-перше, не розкрито питання попереднього аналізу умов, в яких буде здійснюватися діяльність. По-друге, окрім оцінки та побудови моделі діяльності, відсутній етап контролю за провадженням обраної стратегії. Пояснимо власну думку. Головною метою управлінського рішення є здійснення координаційного впливу для досягнення поставлених завдань. Без постійного моніторингу та отримання інформації про виконання завдання мета може бути не досягнута або змінена об'єктом управління, а проблема залишиться нерозв'язаною, тобто, в екстремальних умовах потрапляє під загрозу існування як суб'єкту, так й об'єктів управлінського рішення.

У процесі прийняття управлінського рішення на командира підрозділу впливають різноманітні чинники, що роблять його управлінську діяль-

ність ефективною/неефективною. Класифікація таких чинників представлена в науковій праці В. Журавльова [2]. Це об'єктивні, або такі, що не залежать від особистості керівника. До них віднесено: особливості проведення бойових дій, матеріально-технічне забезпечення, тактика дій ворога, соціально-психологічні особливості підлеглих, фізико-географічні умови. Також це суб'єктивні чинники, такі як-от: психологічна готовність, рівень професійних компетентностей, наявність професійно-важливих, духовно-інтелектуального та морально-вольового потенціалу, високий рівень відповідальності та об'єктивність оцінки себе та оточуючих, рівень мотивації.

Звернемо увагу на роль психологічної готовності як чинника прийняття військовими управлінських рішень в екстремальних ситуаціях. Спираючись на думку авторів (В. Воробйова, О. Колесніченко, Я. Мацегора, І. Приходько та інші) [1], визначаємо її як неповторний особистісний стан, суттєвими ознаками якого є такі, як-от: розуміння образу структури дії, усвідомлення потреб здійснення, спрямованість свідомості й мислення на успішне й своєчасне виконання професійної діяльності. Специфікою такої діяльності, на думку авторів, є мотивація обов'язком, яка надає військовослужбовцям додаткової стійкості та активності під час дій в екстремальних умовах. На наш погляд, це досягається через єдність ситуативної/оперативної і постійної/тривалої психологічної готовності.

Розглядаємо ситуативну/оперативну психологічну готовність як стан мобілізованості та налаштованості особистості на здійснення певних активностей. Вона виникає безпосередньо перед виконанням певних дій та характеризується максимальним виявом всіх функцій, найбільшою швидкістю реакції, довготривалим збереженням працездатності в разі максимальної витривалості. Ситуативна психологічна готовність утворюється з таких факторів, як-от: розуміння задачі, усвідомлення відповідальності, бажання бути самоефективним. Постійна/тривала психологічна готовність розуміється нами як сукупність завчасно набутих компетентностей, установок, мотивів, цінностей, досвіду, які складають професійно важливу характеристику особистості військовослужбовця. Постійна психологічна готовність є стійкою потенційною характеристикою особистості, а ситуативна психологічна готовність активізується при наближенні екстремальної ситуації.

Розвинута психологічна готовність дозволяє командирів підрозділу під час прийняття управлінських рішень в екстремальних ситуаціях бути емоційно виваженим, стійким та уважним до різноманітних чинників впливу на службово-бойові ситуації, повною мірою та вчасно застосовувати професійні компетентності, проявляти сміливість та рішучість, ефективно взаємодіяти з підлеглими.

Окрім цього, вважаємо, що важливим чинником прийняття управлінських рішень командиром підрозділу в екстремальній ситуації є його духовно-інтелектуальний потенціал. Обґрунтуємо думку. Перед військовослужбовцем під час прийняття рішень постає завдання захистити державу та мирне населення від зовнішнього ворога, який безжально поводить на чужій території. Командир підрозділу повинен мати гнучке мислення, швидко аналізувати та об'єктивно оцінювати нові умови, синтезувати неочікувані рішення. Інтелектуальний пошук таких стратегій неможливий без розвинутої духовної складової особистості військовослужбовця. Порушення цього принципу перетворює військового у варвара, який нехтує безпекою цивільних або навіть прикривається ними, не звертає увагу на зайві руйнування, знищення потенціалу держави.

Іншою цариною, де інтелектуально-духовні якості командира вкрай необхідні, є побудова міжособистісних відносин у військовому колективі. Хоча взаємодія військових здійснюється через статутну систему наказів, розуміння потреб підлеглих та виявлення гуманізму допомагає сформувати людяні взаємовідносини в колективі, що підвищить ефективність службово-бойової діяльності.

Отже, проаналізовано вплив психологічної готовності та інтелектуально-духовного потенціалу командира підрозділу на правильне прийняття управлінських рішень в екстремальних ситуаціях. Перспективним є подальше дослідження ефективності чинника духовно-інтелектуального потенціалу військових у службово-бойовій діяльності.

Список використаних джерел

1. Автоматизація професійного психологічного відбору кандидатів на військову службу в Національну гвардію України : моногр. / Я. В. Мацегора та ін. / за заг. ред. І. І. Приходька. Харків : НАНГУ, 2017. 334 с.
2. Журавльов В. В. Психологічні чинники професійно-управлінської діяльності в контексті прийняття рішень керівниками органів охорони державного кордону. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2017. № 1 (8). С. 14–22. URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/userfiles/issues/i8/n8/4.pdf> (дата звернення 09.11.2022).
3. Прийняття управлінських рішень : навч. посіб. / Ю. Є. Петруня та ін. 3-тє вид., переробл. і доп. Дніпропетровськ : Університет митної справи та фінансів, 2015. 209 с.
4. Чеберяк А. В. Сутність категорії «екстремальна ситуація». *Матеріали студентських наукових читань* : зб. наук. пр. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2019. Вип. 6. С. 125–134.

ПРОБЛЕМА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Заміщак М. І.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

Ільницька М. В.

студентка третього курсу факультету української та іноземної філології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

*У статті розглянуто проблему духовно-морального виховання під-
ростаючого покоління. Окреслено особливе значення становлення особисто-
сті, яка поряд із розвиненими інтелектуальними здібностями має володі-
ти значним духовним потенціалом, моральними ідеалами та цінностями.
Проаналізовано два умовні рівні самопізнання.*

Ключові слова: духовно-моральне виховання, підростаюче покоління, ін-
телектуальні здібності, рівні самопізнання, моральні ідеали та цінності.

*The article deals with the problem of spiritual and moral education of the
younger generation. The special importance of the formation of personality,
which along with developed intellectual abilities should have a significant
spiritual potential, moral ideals and values, is outlined. Two conditional levels of
self-knowledge are analyzed.*

Keywords: spiritual and moral education, younger generation, intellectual
abilities, levels of self-knowledge, moral ideals and values.

Духовне, моральне та соціальне відродження українського суспіль-
ства потребує підвищення ролі моралі в регуляції суспільних відносин та
особистісних стосунків у життєдіяльності людини. Це спричиняє необхід-
ність підвищеної свідомості людей на основі засвоєння ними моральних
норм та цінностей, зобов'язує застосовувати нові підходи до організації,
психолого-педагогічного забезпечення морального виховання підростаю-
чого покоління.

Проблема духовно-морального виховання підростаючого покоління здо-
була сьогодні актуальності у зв'язку із зростанням ролі моралі в регуляції
людських стосунків, відродженням в житті суспільства духовно-моральних
цінностей, норм спілкування на основі толерантності, громадянського патріо-
тизму. «Моральне удосконалення — головний і центральний акт людської при-
роди: всі шляхи удосконалення ведуть до нього і тільки з його допомогою ста-
ють досконалістю в повному значенні цього слова» — пише К. Войтила [1, 11].

Концептуальні підходи до вивчення духовно-моральної особистості представлені у працях таких учених, як І. Бех, М. Боришевський, І. Булах, С. Максименко, В. Москалець, Р. Павелків, М. Савчин та інші, які дослідили філософсько-психологічну сутність даного феномену. Особистісний розвиток підростаючого покоління відбувається в системі його соціальних стосунків, які опосередковуються їхньою діяльністю та спілкуванням. Тому в системі стосунків з іншими людьми, внаслідок міжособистісної взаємодії Я індивіда з іншими відбувається становлення особистості. В основі філософської антропології, зазначає В.Москалець [3], постає ідея про особистість, яка поряд із розвиненими інтелектуальними здібностями та здатностями повинна володіти значним духовним потенціалом, моральними ідеалами та цінностями.

Уявлення особистості про себе як суб'єкта духовно — моральної поведінки, діяльності є результатом функціонування її духовно-моральної самосвідомості, що містить у собі усвідомлення своєї тотожності та власного Я як активного, діяльного начала в собі; усвідомлення своїх психічних властивостей і моральних якостей; певну сукупність соціально-моральних позицій [2].

Науковці розглядають особистість як носія моралі, суб'єкта моральних стосунків, моральної саморегуляції. «Стосовно суспільної свідомості особистість є об'єктом морального регулювання, підкоряючись складним моральним імперативам. Специфіка моральної регуляції полягає у поєднанні функцій суб'єкта і об'єкта регуляції в одному індивіді, має «внутрішній характер, здійснюючись як саморегуляція. Вона виступає свідомим і довільним способом керування власною діяльністю і поведінкою на основі інтеріоризованих норм моралі, відповідно до них» [5].

У спільній діяльності, спілкуванні особливим компонентом моральності виступають моральні ставлення до людей. Процес формування моральних стосунків опосередковується моральними почуттями. Взаємодіючи з іншими людьми, дитина переживає різноманітні аспекти взаємодії власного Я з іншими людьми, що є умовою виникнення моральних ставлень.

Але сутність проблеми адекватного формування Я — морального образу в тому, що в підростаючого покоління обтяжується процес взаємодії з оточенням з причини формування у них неправильного уявлення про світ і про себе в ньому. Адекватність проявляється в тому, наскільки успішно людина реалізує власні потреби в соціальному середовищі, віднаходить там своє місце і на емоційному рівні відчуває вищий рівень

її буття — це рівень ціннісно-сислової детермінації у світі цінностей та смислів. Як вказує М. Савчин [5] для особистості «основна площина руху — морально-ціннісна».

Особистість може розглядати себе одночасно як з погляду реального, так і уявного, ідеального Я. Ці два образи можуть бути споріднені, але між ними можливі неузгодженості та розбіжності. У Я-концепції підростаючого покоління можна виділити розбіжність між Я-реальним і Я-ідеальним.

Проблема розбіжностей у Я — концепції вивчалася не лише з позицій відповідності-невідповідності Я — реального і Я — ідеального. Так, у вітчизняній психології постає проблема діалогічності свідомості й самосвідомості (О. Бахтін, Т. Флоренська та ін.). Виходячи з поглядів діалогічності самосвідомості, що самоставлення особистості більш яскраво проявляється, якщо вивчати через суперечність між Я — реальним і не Я. Самоставлення особистості проявляється в тому, як вона розуміє себе в порівнянні з іншими, які мають протилежний набір моральних якостей: сумлінний чи несумлінний, відповідальний чи безвідповідальний, доброзичливий чи недоброзичливий, милосердний чи немилосердний. Суперечність між Я — реальним і не — Я показує ще один аспект самоставлення — глибину самосприйняття.

У підростаючого покоління формуються два умовні рівні самопізнання. На першому рівні самопізнання здійснюється у межах відношення, «Я — інша людина». На цьому рівні самопізнання виникають різноманітні образи себе і власної поведінки, діяльності. Тому на цьому рівні самопізнання, знання про себе мають ситуативний характер. Головними внутрішніми прийомами самопізнання є самосприйняття та самоспостереження.

На другому рівні самопізнання здійснюється у межах відношення Я — Я. Тут людина оперує готовими знаннями про себе, що були засвоєні у різний час і у різних ситуаціях. Ці знання про себе узагальнюються й залежно від індивідуальних особливостей формується процес пізнання самого себе. Найважливішим механізмом даного рівня виступає самоосмислення та самоаналіз, що ґрунтується на самоприйнятті та самоспостереженні.

Отже, виховання підростаючого покоління слід реалізувати не тільки формуванням інтелектуальних здібностей, а навчити володіти моральними та духовними знаннями, значним духовним потенціалом, моральними ідеалами, нормами та цінностями. Процес пізнання свого Я — це не лише накопичення особистістю уявлень про себе, але й здатність спрямувати, регулювати та здійснювати на цій основі свою поведінку та діяльність.

Список використаних джерел

1. Етерович Микола, архієпископ. Дорогами України. Львів : Свічадо, 2007. 556 с.
2. Заміщак М. І. Несформованість моральної самооцінки молодшого школяра як чинник його деструктивної поведінки. *Деструктивні емоційні стани учнів: генеза, психологічні механізми, профілактика та корекція* : зб. мат. всеукр. наук.-практ. конф. Вінниця, 2012. С. 41–43.
3. Москалець В. П. Психологічне обґрунтування української національної школи. Львів : Світ, 1994. 120 с.
4. Москалець В. П. Психологія релігії : посіб. Київ : Академвидав, 2004. 240 с.
5. Савчин М. В. Духовний потенціал людини. Івано-Франківськ : Плай, 2001. 203 с.

ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Зеленський Б. Р.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті доведено важливість формування у здобувачів вищої освіти мотивів професійного зростання. Установлено взаємозв'язок мотивів навчання у ЗВО і мотивів професійного зростання. Схарактеризовано джерела розвитку навчально-пізнавальних мотивів, акцентовано увагу на шляхах розвитку внутрішніх і зовнішніх мотивів навчання здобувачів у ЗВО, наведено приклади застосування дієвих методів і прийомів.

Ключові слова: мотиви, навчання, професійне зростання, здобувачі ЗВО.

The article proves the importance of forming motivations for professional growth in students of higher education institutions. The relationship between the motivations for studying in higher education institutions and the motivations for professional growth has been established. The sources of the development of educational and cognitive motives are characterized, the ways of developing the internal and external motives of students in higher education institutions are emphasized, examples of the application of effective methods and techniques are given.

Keywords: motives, training, professional growth, students.

Одним із факторів забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку праці є підвищення якості підготовки фахівців, розвиток в них позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності. Формування позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності неможливе без стійкої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, яка пов'язана з конкретною професією. Отже, навчання здобувачів у ЗВО є важливим етапом професійного становлення, де особливої актуальності набуває професійна мотивація, яка спонукає і спрямовує діяльність особистості до оволодіння професією.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що мотив є внутрішнім станом особистості, спонукальною причиною її дій і вчинків у певний проміжок часу, а суб'єктними формами вияву мотивів слугують цілі, наміри, інтереси, емоції та ін. Здобувачів вищої освіти можуть спонукати до навчальної та майбутньої професійної діяльності різні мотиви: інтерес до змісту та процесу діяльності, почуття обов'язку перед суспільством, прагнення до самоствердження, самореалізації та ін. Ефективним мотиваційним фактором є мета, яка стимулює, активізує організовує дії людини. Навчальна діяльність передбачає досягнен-

ня конкретних (проміжних) цілей, що створює кожного разу ситуацію успіху, дає емоційний заряд, спонукає до кінцевої мети, посилює мотивацію здобувачів вищої освіти до діяльності. Коли мету детермінують декілька мотивів, вони мають більш інтенсивний спонукальний вплив на діяльність.

Зважаючи на це, у процесі фахової підготовки здобувачів у ЗВО акцент у навчанні має бути перенесений на внутрішню мотивацію їх особистісного і професійного зростання.

Розвиток мотивації здобувачів вищої освіти до професійного зростання включає:

1. Взаємини між учасниками освітнього процесу, що вибірково актуалізують окремі ситуативні спонукання. Останні при систематичній активізації стають сталими й переходять у стійкі особистісні мотиви самоосвіти та професійного зростання.

2. Механізм розвитку мотивації «зверху вниз», що полягає в засвоєнні здобувачами пропонуваних у готовій формі спонукань.

Зауважимо, що розвивати мотивацію професійного зростання не означає закласти готові мотиви в голову тих, хто навчається, а поставити їх у такі умови й ситуації розгортання їх активності, де б бажані мотиви й цілі склалися й розвивалися б з урахуванням і у контексті минулого досвіду, індивідуальності, внутрішніх прагнень. Зважаючи на це, розвиток мотивів професійного зростання дослідники [2] розуміють як створення в процесі навчання умов для виявлення внутрішніх спонукань (мотивів, цілей, емоцій), усвідомлення їх тими, хто навчається, для подальшого саморозвитку власної мотиваційної сфери.

Зазначене вище дає підстави свідчити, що мотиви професійного зростання тісно переплітаються з мотивами навчання здобувачів вищої освіти.

У психолого-педагогічній літературі обгрунтовано умови, від яких залежить розвиток позитивних мотивів навчання здобувачів вищої освіти, як-от:

- усвідомлення найближчих (безпосередніх) і кінцевих (перспективних) цілей навчання;
- усвідомлення теоретичної й практичної значущості засвоєних знань;
- емоційна форма викладу наукової інформації;
- нарощування змісту й новизна навчальної інформації;
- професійна спрямованість навчальної діяльності;
- вибір адекватних завдань, що створюють інформаційні пізнавальні суперечності в самій структурі навчальної діяльності;

– підтримка допитливості й пізнавального психологічного клімату в навчальній групі.

Дослідниками в галузі мотивації навчальної діяльності визначено три джерела розвитку навчально-пізнавальних мотивів здобувачів вищої освіти:

- зміст навчальної інформації, яку опановують здобувачі;
- організація навчальної діяльності;
- спілкування між учасниками освітнього процесу.

Кожне із цих джерел має особливі важелі впливу на розвиток пізнавального інтересу, особливі стимули.

Крім перелічених видів стимулювання внутрішньої позитивної мотивації навчання існують ще й інші шляхи розвитку внутрішніх мотивів у процесі навчання у ЗВО, в основі яких лежить гуманізація міжособистісних відносин:

1) внутрішня мотивація виникає тільки в тих випадках, коли в діяльності людини збалансовані «треба» і «можу», коли приведено в гармонію те, що має бути зроблене (або вимоги діяльності), і те, що людина може зробити (або здібності людини);

2) внутрішня мотивація до навчально-пізнавальної діяльності обумовлена прикладом викладача, що не тільки прекрасно знає свій предмет, але й не обтяжений своєю роботою, одержує від неї задоволення;

3) внутрішня мотивація виникає в результаті переживання здобувачем власної автономії. Коли здобувач відчуває особистісну причетність до навчання, він сприймає заняття як внутрішньо мотивовані. Якщо ж навчання сприймається ним як таке, що обумовлене зовнішніми обставинами або факторами (наявністю контролю, заохочень, покарань), то воно поступово пригнічує внутрішню мотивацію;

4) розвитку внутрішньої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності сприяє відчуття власної компетентності. Наприклад, коли в навчальних ситуаціях існують позитивні зворотні зв'язки (похвала, схвалення, переживання успіху) від самої діяльності, внутрішня мотивація підсилюється. Якщо ж мають місце негативні зворотні зв'язки (критичні ситуації й оцінки, що свідчать про некомпетентність здобувачів), то внутрішня мотивація знижується;

5) позитивний вплив на внутрішню мотивацію мають ситуації вільного вибору.

Вченими визначено й основні шляхи розвитку зовнішньої мотивації навчання, пов'язаної з усвідомленням здобувачами відповідальності в навчанні (перед суспільством, батьками, стейкхолдерами тощо). Мотиви обов'язку й відповідальності формуються на основі застосування в про-

цесі навчання цілої низки методів і прийомів: роз'яснення здобувачам суспільної й особистої значущості навчання; пред'явлення вимог, дотримання яких означає виконання ними свого обов'язку перед суспільством; привчання їх до виконання вимог; заохочення за успішне, сумлінне виконання своїх обов'язків; оперативний контроль за виконанням вимог, у необхідних випадках вказівки на недоліки. Однак, переважання авторитарних методів і суб'єкт-об'єктних способів спілкування, засобів зовнішнього контролю за діяльністю здобувачів приводить до того, що зовнішня мотивація знижує внутрішню.

Розвиток інших позитивних навчально-пізнавальних мотивів, а відтак мотивів професійного зростання, можливий за умови професійно-етичного виховання, особливо на молодших курсах. Необхідно домагатися того, щоб уже на першому курсі навчання у ЗВО здобувачі вищої освіти добре уявляли собі суспільну значущість обраної професії, основні її вимоги до особистості й активно розвивали в себе професійно важливі якості й компетентності.

Зазначимо, що на розвиток мотивації навчання впливають й інші мотиви, що складають мотиваційну ієрархію: «бажання вчитися», «бажання стати освіченим», «прагнення спілкуватися з викладачами», «бути з товаришами», «обмінюватися з ними знаннями і досвідом», «одержувати підтримку, схвалення» тощо. Особливо виявляється ця залежність і взаємозв'язок при наявності негативного ставлення до навчання: «нецікаве викладання», «конфлікти з викладачами» тощо.

Отже, проведене дослідження дає підстави для висновку, що розвиток мотивації до навчально-пізнавальної діяльності у здобувачів вищої освіти визначає у майбутньому їх професійну активність, стимулює до професійного зростання, оскільки сформовані ієрархічні зв'язки мотивів закріплюються в структурі особистості і мають прояв майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Лоїк Г. Б. Актуалізація мотивів професійного зростання майбутніх менеджерів туризму засобами інформаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Вип. 27. С. 106–109.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАРМАЦЕВТА/ПРОВІЗОРА

Іванькова Н. А.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри клінічної фармації, фармакотерапії,
фармакогнозії та фармацевтичної хімії,
Запорізький державний медичний університет,
м. Запоріжжя, Україна

Розглянуто сутність акмеологічного підходу та особливості його впровадження в професійну підготовку майбутніх фармацевтів у медичному закладі вищої освіти. Визначено мету, принципи та умови реалізації акмеологічного підходу в процесі підготовки фахівців фармацевтичного спрямування. Обґрунтовано необхідність розширення змісту навчального предмету «Соціально-комунікативна взаємодія у фармації» долученням тем «Акмеологічні принципи професійного розвитку майбутнього фармацевта» та «Інформаційно-комунікативна компетентність як основа безперервного навчання майбутнього фармацевтичного працівника» як основи формування акмеологічної та інформаційно-комунікативної компетентностей майбутнього фармацевта.

Ключові слова: фармацевт, медичний заклад вищої освіти, акмеологія, соціально-комунікативна взаємодія, етика, емоційний інтелект, інформаційно-комунікативна компетентність.

The essence of the acmeological approach and the peculiarities of its implementation in the professional training of future pharmacists in a medical institution of higher education were considered. The purpose, principles and conditions of implementation of the acmeological approach in the process of training specialists in the pharmaceutical field were defined. The need to expand the content of the educational subject «Social-communicative interaction in pharmacy» by adding the topics «Acmeological principles of professional development of the future pharmacist» and «Information-communicative competence as the basis of continuous training of the future pharmaceutical worker» as the basis for the formation of acmeological and information-communicative competences of the future pharmacist was justified.

Keywords: pharmacist, medical institution of higher education, acmeology, social-communicative interaction, ethics, emotional intelligence, information-communicative competence.

Однією з важливіших особливостей підготовки фахівців фармацевтичного профілю є необхідність формування особистості, здатної розвиватися та вдосконалюватися як професійно, так і особистісно, здатної вирішувати професійні задачі, використовуючи різноманітні засоби комунікації, демонструючи при цьому теоретичні знання та навички щодо психології спілкування.

Майбутній фармацевт протягом періоду навчання має сформувати навички комунікації з відвідувачами аптек, лікарями, колегами. Саме тому програма навчання майбутніх фахівців фармації передбачає вивчення предмету «Соціально-комунікативна взаємодія у фармації». Здатність розуміти людей — проявляти емпатію, в поєднанні з високим рівнем професійних знань, створює можливість реалізувати найважливішу потребу людини — самореалізуватися в соціумі та бути затребуваним у сфері професійної діяльності. Оскільки навички психології спілкування формуються поступово та вдосконалюються на етапі зрілості людини, важливим аспектом підготовки майбутніх фахівців фармації є саме акмеологічний підхід, який передбачає використання загальної теорії індивідуально-психологічного розвитку людини. Таким чином, постає питання визначення сутності акмеологічного підходу й розкриття специфіки його впровадження в професійну підготовку майбутніх фармацевтів у медичному закладі вищої освіти.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» [1] зазначено про необхідність проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства й держави, що забезпечує виховання людини інноваційного типу мислення та культури. Отже, для розкриття сутності акмеологічного підходу у підготовці майбутнього фахівця фармації важливими завданнями є визначення змісту педагогічних категорій: мета, принципи, умови, засоби та результати навчання, що, по суті, формують педагогічну технологію.

Метою навчання майбутніх фахівців фармації в умовах реалізації акмеологічного підходу є формування та розвиток у майбутніх фармацевтів самосвідомості, саморегуляції, самомотивації, емпатії, потреби самовдосконалення в освітньому середовищі.

Визначаємо наступні принципи підготовки майбутнього фахівця фармації на засадах акмеологічного підходу: гуманізму, життєдіяльності [2], соціальної відповідальності, всебічного розвитку особистості, колективної єдності, системності.

До умов організації навчання на базі акмеологічного підходу відносимо сформований акмеологічний простір, який поділяємо на освітній простір навчального закладу та локальний простір навчального предмету. Внутрішніми умовами досягнення професійного акме є мотивація, активність, цілеспрямованість, здатність мобілізувати професійні можливості, сконцентруватися на меті, прагнення до збереження і примноження своїх досягнень. Зовнішніми умовами вияву акме в професійному розвитку є сприятливе середовище, яке спонукає особистість до розкриття її справ-

жніх професійних можливостей, а також наявність подій, які можуть стати поштовхом до кульмінацій у професійному розвитку [3].

Структура освітнього простору навчального закладу в умовах дистанційного навчання складається з апаратного та програмного забезпечення навчального процесу та, перш за все, це підготовлені викладачі та відповідне методичне забезпечення. Структура освітнього простору має бути побудована з урахуванням сучасних тенденцій інноваційності навчального процесу та мотивувати навчаємих щодо подальшого постійного вдосконалення інформаційно-комунікативних навичок у загальній площині професійної компетентності.

У структурі освітнього простору навчального закладу, який працює в умовах віддаленого навчання, виділяємо апаратне та програмне забезпечення, систему підготовки викладачів до використання інформаційних засобів комунікації у процесі навчання. До апаратного забезпечення відносимо комп'ютери, смартфони, планшети та інші гаджети.

Програмне забезпечення — програми, які використовуються для забезпечення взаємодії викладача і навчаємого та забезпечують їх комунікацію. В даний час активно застосовуються платформи Office365, зокрема сервіс Teams, Skype, Zoom та інші.

Акмеологічний простір навчального предмету «Соціально-комунікативна взаємодія у фармації», на нашу думку, — це система впливів та умов формування особистості майбутнього фахівця фармації. До локального простору навчального предмету відносимо зміст навчального предмету, методичне забезпечення та систему міжособистісних відносин, які встановлюються протягом навчання між суб'єктами навчання.

Формування змісту навчального предмету «Соціально-комунікативна взаємодія у фармації» відбувається з урахуваннях інноваційності освітнього середовища навчального закладу, вектору розвитку та впровадження інформаційних технологій у фармації та морально-етичних настанов, які є основою комунікативної компетентності майбутнього фахівця фармації. Вважаємо за необхідне включення до змісту навчального предмету «Соціально — комунікативна взаємодія у фармації» таких тем як «Акмеологічні принципи професійного розвитку майбутнього фармацевта», «Інформаційно-комунікативна компетентність як основа безперервного навчання майбутнього фармацевтичного працівника».

Провідною ідеєю акмеологічного підходу при підготовці майбутніх фармацевтів стає розвиток емоційного інтелекту, а саме: самопізнання, саморегуляції, самомотивації, емпатії, та соціальних стосунків (вміння зацікавити людей, працювати в команді, вирішувати конфлікти, вміння створити в команді атмосферу довіри, вислухати, прийняти різні точки

зору, знайти спільні точки дотику), а також здатність адаптуватися до умов професійної діяльності, що постійно змінюються та вміння працювати в команді.

Таким чином, сутністю впровадження акмеологічного підходу в професійну підготовку майбутніх фармацевтів є обґрунтування теоретичних питань становлення та розвитку майбутнього фармацевта під час навчання у закладі вищої освіти та формування підґрунтя для подальшого розвитку та самовдосконалення особистості протягом життя.

Перспективним напрямком є розробка педагогічної технології підготовки фармацевта на засадах акмеологічного підходу, реалізація якої має на меті розкриття внутрішнього потенціалу людини та якостей, які сприяють досягненню високого рівня розвитку особистості, професіоналізму та закладає основи для навчання протягом життя як внутрішньої потреби та здатності для самостійного навчання.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2020 роки. URL: www.mon.gov.ua/images/files/4455/pdf. (дата звернення: 27.10.22).
2. Цюняк О. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти : моногр. Івано-Франківськ : Кушнір Г. М., 2021. 316 с.
3. Акмеологічні засади професійної самореалізації вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів : моногр. / Рибалко Л. С. та ін. *Бібліотека журналу «Управління школою»*. Харків : Вид. група «Основа», 2017. Вип. 7 (174). 128 с.

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Каліна К. Є.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

У статті досліджено таку психологічну характеристику особистості як резильєнтність. Поняття визначено з точки зору психолого-педагогічної науки й розглядається не тільки як вміння особистості пристосовуватися та не втрачати життєздатність у умовах військового стану в країні, але й в якості процесу, який має певні причини, ознаки, риси, характеристики перебігу та тісні взаємозв'язки з психічним, моральним і фізичним станом людини. Зважаючи на тип професії викладача ЗВО «людина-людина», доведено необхідність і доцільність підтримки та вдосконалення власного рівня резильєнтності за певними напрямками з метою якісного виконання професійних обов'язків, дотримання активної громадської позиції, зміцнення морального, психологічного стану, національного духу та усвідомлення суспільної значущості надання якісної вищої освіти в воєнний час.

Ключові слова: *резильєнтність, викладач ЗВО, кризові ситуації, військовий стан.*

The article examines such a psychological characteristic of the individual as resilience. The concept is defined from the point of view of psychological and pedagogical science and is considered not only as an individual's ability to adapt and not lose vitality in the conditions of a state of war in the country, but also as a process that has certain causes, signs, features, course characteristics and close relationships with the mental, moral and physical state of a person. Taking into account the «person-to-person» type of profession of a higher education teacher, the necessity and expediency of maintaining and improving one's own level of resilience in certain areas with the aim of qualitative performance of professional duties, maintaining an active public position, strengthening the moral, psychological state, national spirit and awareness of social the importance of providing quality higher education in wartime.

Keywords: *resilience, higher education teacher, crisis situations, military state.*

Останнім часом освіта України взагалі, у тому числі й вища освіта, змушена пристосовуватися та швидко реагувати на зміни в соціально-політичному, економічному, правовому та суспільному житті. Так, пандемія змусила переорієнтувати методи, засоби, технології, підходи і принципи навчання і виховання на перехід до занять он-лайн, залучен-

ня майже всіх здобувачів освіти різних рівнів до широкого використання сучасних комп'ютерних технологій в освітньому процесі. Цей перехід був складним не тільки для здобувачів освіти, але й для викладачів. Зауважимо, що проведення лекційних, практичних, лабораторних занять у ЗВО тимчасово було перенесено до формату он-лайн. Майже усі труднощі, спричинені новими підходами до викладання, навчання, контролю щодо якості засвоєння знань здобувачами ЗВО, активне використання інноваційних підходів, форм і методів, перехід до он-лайн режиму, масове поширення й необхідність використання програм, ІКТ, електронних застосунків, платформ дистанційної освіти, матеріальне й технічне забезпечення для проведення занять поза межами навчального закладу, були перенесені на плечі науково-педагогічних співробітників ЗВО.

Наступним випробовуванням для системи вищої освіти в Україні стала війна. На сьогодні викладачі не зважаючи на особисті труднощі, важкі соціальні, економічні, психологічні умови, перебування у підвалах та укриттях, під військовими атаками, обстрілами, на тимчасово окупованих територіях або звільнених продовжують вдосконалювати й пристосовувати освітній процес до умов військового стану, докладають багатьох зусиль для збереження якості вищої освіти, працюють над питаннями її доступності, відкритості й можливості навчатися за різними формами (дистанційна, офлайн, гібридна форма) та у зручний для здобувачів вищої освіти час. Таким чином, маємо відзначити величезне навантаження та труднощі психологічного, педагогічного, професійного, економічного, соціального, правового, побутового, психічного та морального характеру, що постали перед науково-педагогічною спільнотою взагалі та викладачами вищої школи, зокрема, під час війни.

На сьогодні українське суспільство, як і система вищої освіти, перебуває у постійному процесі змін і пристосування до нових умов, які дуже швидко змінюються. Маємо констатувати, що у переважній більшості зміни ведуть не на краще. Тому зазначимо, що під сучасною стабільністю, на наш погляд, доцільно розглядати непрогнозовані постійні змін. Для розвитку, вдосконалення та прогресу суспільного життя необхідно звернутися до такого поняття як резильєнтність, бо саме резильєнтність визначає життєстійкість, здатність до адаптації, вміння бути ініціативним, незламним, гнучким, вміти знаходити користь, розставляти пріоритети в кризових або складних травматичних ситуаціях. Саме від резильєнсу особистості кожного професіоналу залежить ефективність та якість результатів праці кожного.

Зважаючи на зазначений вище ряд криз і негативних впливів, із якими протягом двох років стикнулося українське суспільство взагалі та системи

вищої освіти зокрема, питання шляхів розвитку та вдосконалення резильєнтності викладачів ЗВО вважаємо актуальним і важливим для подальшої життєздатності, конкуретоспроможності системи вищої освіти в українській державі..

Визначаючи резильєнтність як вміння долати стреси та важкі періоди конструктивним шляхом, усвідомлюючи, що вона одночасно виступає процесом, який визначається не тільки особистісними рисами, а й увагою, мисленням та поведінкою [1; 2; 3]. Зазначимо, що викладачі ЗВО під час війни мають опанувати методики для тренування, вдосконалення або розвитку цього вміння для забезпечення високо рівня якості освіти за будь-яких умов.

У ході вивчення психолого-педагогічної вітчизняної [1; 2] та зарубіжної літератури [3; 4], періодичних публікацій та офіційних електронних ресурсів [1] нами було визначено наступні напрями вдосконалення резильєнтності для викладачів ЗВО.

1. Зміна власної оцінки ситуації. Як справедливо стверджують психологи, на особистість впливає не подія, а значення, яке їй надає людина, спираючись на власний досвід. Наприклад, дуже часто осінню погоду, прохолодний вітерець і дощ, люди сприймають негативно. Це відбувається через те, що осінь асоціюється із листопадом, який, у свою чергу, символічно сприймається як закінчення життєвого циклу листя, період загибелі. Також осінь остаточно підтверджує закінчення літа й передусе холодам, морозам, сирості та слякоті. Проте змінюючи власне сприйняття осені, усвідомлення краси різнобарвного листя, яскравість кольорів, змиття дощовою водою пилу і бруду, збирання гарного врожаю, що забезпечить людину харчами, усвідомлення прекрасних моментів (збору грибів, яскравість фото, прогулянок в осінньому лісі, свіжість і прозорість повітря) змінює оцінку ситуації і тим самим призводить до формування нового ставлення до події. Так само і суспільна криза. Змінюючи власну оцінку, викладач може побачити нові підходи до організації освітнього процесу. Наприклад, неможливість проведення лекцій з переважною кількістю монологів або подання нового матеріалу можна конструктивно використати й залучити здобувачів до активної освітньої діяльності (перевернуті лекції, лекції-конференції, диспут, «бджолині групи», 2-4-ві разом та інші).

2. Діяльність, що спрямована на задоволення фізичних потреб особистості (рух, харчування, здоровий сон). Порушення часових режимів сну негативно відображається на здатності до активної та результативної професійної діяльності, знижує рівень швидкості мозкових реакцій. У період військового стану багато чинників впливають на змінення звичних умов життя, проте треба пам'ятати про необхідність і важливість задово-

лення фізіологічних потреб для підтримки науково-педагогічної та професійної активності. З огляду на зазначене вище, зазначимо необхідність наголошувати на цьому аспекті життя й здобувачам вищої освіти.

3. Складання переліку того, що приносить задоволення. Під час війни для багатьох стає складним отримувати задоволення. Більшість вважає це неможливим. Проте задоволення, як невеличкі, прості, так і більш складні, що потребують докладання зусиль, побудови плану й послідовності дій, мають більш масштабне значення, вимагають від свідомості переключення на позитивне, прогнозування майбутнього. Дозволяючи звичкам з «нормального» життя бути присутніми у кризовій ситуації, відбувається переоцінка та усвідомлення себе діючою, активною, сильною, життєстійкою особистістю.

4. Зміцнення соціальних зв'язків. Негативні явища, з якими стикається особистість, часто призводять до знищення соціальної взаємодії, замкнення особистості і, як наслідок, заглиблення в колі власних проблем. Викладачі є представниками типу професій «людина-людина», що передбачає активну соціальну взаємодію. Саме тому у кризовій ситуації для відновлення працездатності необхідним залишається зв'язок із суспільством, взаємодія з колегами, здобувачами освіти. Також зазначимо, що важливим є саме «живе» спілкування, яке можливе за допомогою застосунків для відеозв'язку.

5. Розв'язання проблем. Виклики та завдання є провідною ознакою життя індивіда. Слід пам'ятати, що невирішені питання та нерозв'язані проблеми мають особливість швидко накопичуватись. Тоді їх стає забагато і здається розв'язати їх взагалі неможливо. У воєнний час треба зосередитися на вирішенні питань. Саме тому необхідним є визначення першочерговості й послідовності їхнього вирішення. Пошук шляхів розв'язання дасть можливість частково повернути собі контроль над власним життям.

6. Визначення власних цінностей. За умов воєнного стану в державі втрачається усвідомлення особистісних потреб і цінностей звичного життя. Піклування про особистісний стан відходить на останнє місце, що є не зовсім вірним. Визначення цінностей надає можливість діяти, саме дія є ознакою повноцінного функціонування людської особистості.

7. Контроль думок та емоцій. Під негативним впливом особистість втрачає можливість мислити позитивно, об'єктивно оцінювати ситуацію, зберігати життєздатність. Для викладачів ЗВО цей процес є недопустимим, бо вони мають не тільки бути взірцем та еталоном для здобувачів освіти, вони мають виховувати правильні життєві цінності серед здобувачів, допомагати справлятися з труднощами військового часу колегам, сту-

дентам, іншим громадянам; запобігати соціальному пригніченню; ставати осередком віри й прагнення до кращого; підносити національний дух; демонструвати активну громадську й життєву позицію, залучати до неї оточуючих тощо.

Зміни соціально-побутового, психологічного, емоційного, морального характеру, що відбуваються з особистістю під час воєнного стану в країні мають негативний вплив. Слід пам'ятати про те, що постійні тривожні стани та стрес, який відчувають люди у воєнний час, негативно відображаються на усіх сферах життєдіяльності. Викладачі відповідають за важливу ланку діяльності суспільства — освітній процес, який за будь-яких умов є важливим і необхідним для існування, розвитку та подальшої життєздатності держави. Тому резильєнтність викладачів ЗВО стає важливою ознакою спроможності до якісного виконання свого професійного обов'язку, який полягає не тільки у проведенні занять, підтримці морального, психічного духу, піднесенні національної свідомості, формуванні активної громадської позиції. Дотримуючись наданих вище порад щодо вдосконалення резильєнтності викладачі ЗВО зможуть забезпечити повноцінний освітній процес, якісну підготовку майбутніх фахівців, тим самим зробити свій внесок до перемоги й забезпечити подальший розвиток української держави та конкурентоспроможність її фахівців на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Божок Є., Пирожков С., Хамітов Н. Резильєнтність: стратегія виживання в умовах гібридних загроз. *Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України*. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265105-rezilentnist-strategia-vizivanna-v-umovah-gibridnih-zagroz.html> (дата звернення: 28.10.22).
2. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології: Консультативна психологія і психотерапія*. 2018. № 14. С. 26–64.
3. Bonanno G. A. Loss, Trauma, and Human Resilience. Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist*. 2004. Vol. 59.1. P. 20–28.
4. Hellerstein, D. How I can become resilient. *Heal Your Brain*. 2011. URL: <http://www.psychologyto-day.com/blog/healyour-brain> (дата звернення: 28.10.22).

КОНЦЕПЦІЯ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Кікінежді О. М.

доктор психологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Кізь О. Б.

кандидат психологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Василькевич Я. З.

кандидат психологічних наук, доцент,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав, Україна

У людиноцентричній парадигмі крізь призму концепції «сродної праці» Г. Сковороди обґрунтовується психологічна проблема життєтворчого самоздійснення нової генерації українців. Гуманістичні ідеї «сродності», «філософії серця», свободолюбства видатного українського філософа осмислюються як психологічні орієнтири духовно-інтелектуального становлення зростаючої особистості.

Ключові слова: «сродна праця», особистість, самопізнання, духовно-інтелектуальне становлення.

The psychological problem of life-creating self-fulfillment of the new generation of Ukrainians in the human-centred paradigm, through the prism of the concept of «related work» by H. Skovoroda, is substantiated. The humanistic ideas of «kinship», «philosophy of a heart», and love for freedom of the outstanding Ukrainian philosopher are interpreted as psychological guidelines for the spiritual and intellectual formation of a growing personality.

Keywords: «related work», personality, self-knowledge, spiritual and intellectual development.

Звернення до людинознавчої проблематики у творчій спадщині видатного українського філософа епохи Просвітництва ХVІІІ століття Г. Сковороди, 300-річчя від дня народження якого відмічає сьогодні весь світ і Україна, фокусує увагу дослідників на пошуку психологічних орієнтирів духовно-інтелектуального виховання і навчання нової генерації українців та українок задля збереження людяності в «нелюдських умовах» повномасштабної війни росії проти України.

Мета статті — через дослідження людиноцентричної парадигми крізь призму концепції «сродної праці» Г. Сковороди, гуманістичних ідей «філософії серця», свободолюбства обґрунтувати психологічні орієнтири життєтворчого самоздійснення нової генерації українців, духовно-інтелектуального становлення зростаючої особистості.

Правдива мудрість науки «Духу, що животворить» геніального українського Любомудра є доказом величезної життєвої сили нашої нації і духовним дороговказом для нас, нащадків, у боротьбі за свободу і незалежність України.

Як зазначають науковці, своєсвідомість етико-гуманістичної концепції Г. Сковороди, його творча спадщина залишається «терра інкогніта» для дослідників, оскільки таїть у собі величезні поклади незатребуваних досі продуктивних і гостроактуальних тем для сьогодення, однією з яких є феномен «сродності» як засадничої основи творчої самореалізації людини, її духовного розвитку загалом. Психологічний вимір крізь призму концепції «спорідненої праці» дасть змогу віднайти новітній характер розгляду проблеми життєтворчого здійснення людини в сучасних умовах.

Гуманістичним ідеям Сковороди, а саме — ідеї «сродності», самопізнання, «філософії серця», свободолюбства як глибинних проблем особистості, її вродженої духовної потреби, викладеним у фундаментальній праці філософа «Розмова, названа алфавіт, чи буквар світу», суголосять наукові пошуки багатьох українських психологів. Так, П. Чамата досліджував теоретичні проблеми самопізнання та самосвідомості (збірники статей «Нариси історії вітчизняної психології» (1952-1959). Г. Костюк зазначав, що «правдиве мистецтво виховання виявляється там, де воно опирається на прояви «саморуку», ініціативи, самостійності, творчої активності в житті особистості, яка розвивається, їх викликає і спрямовує у відповідності з метою суспільства, яке готує свою зміну» [4, с.136]. Проблема стійкості та незалежності людини в площині проблематики вчинку на високому теоретичному рівні ґрунтовно опрацьована В. Роменцем [6].

Категорія особистості як одна з центральних у людинознавстві загалом та у академічній і практичній психології зокрема, розглядається з точки зору раціогуманістичної світоглядної й методологічної орієнтації (Г. Балл, І. Бех, Р. Трач), «генези здійснення особистості» (С. Максименко), традиції духовно-екзистенційного розуміння особистості (М. Боришевський, В. Величко, Т. Говорун, Н. Жигайло, А. Зелінченко, З. Карпенко, Е. Помиткін, М. Савчин), як соціокультурної реальності, коли осмислює себе і своє життя в певних дискурсах (Т. Титаренко), суб'єкта самовизначення і здійснення вчинку (В. Роменець, В. Татенко), актуалізації творчої сутності людини (В. Моляко, О. Кульчицька), історико-психологічної реконструк-

ції психологічної думки та діалогічності української культури (В. Куєвда, В. Литовський, Ю. Рождественський, В. Турбан, М.-Л. Чапа та ін. учені).

В антропологічному пізнанні людини як головного носія ментальності й цивілізаційного прогресу ідея самопізнання, згідно сучасних психологічних досліджень, є рефлексією свого внутрішнього світу, усвідомлення власного потенціалу та реальних можливостей. На думку видатного мислителя, немає нічого важливішого, величнішого і кориснішого, як пізнати себе самого: «Боже мій! Наскільки люди не розуміють, що всередині нас таємно живе істинне добро, яке ні тля не їсть, ні злодій не підкопує! Чому ж ти, людино, боїшся долі? Чи не бачиш, що вона може відібрати в тебе лиш те, що пусте, а над істинним твоїм добром влади не має? Серце твоє, думки твої, дух твій і розум — вони є корінь і начало твоєї фортуни, що підкорена плоті, чи розумієш? Яка його ціна й велич? Ах, пізнай себе, людино!» [8, с. 223].

Особливо, як наголошує М. Боришевський, якщо мати на увазі розвиток людської особистості як духовної істоти, адже без самопізнання неможливе становлення самоідентичності, яка є умовою виникнення відповідальності, що слід розглядати як базове утворення у структурі моральності, а відтак і як неодмінну детермінанту становлення та розвитку духовності [2, с. 23].

Говорячи про «внутрішню людину», видатний філософ часто вживає поняття «серце», за допомогою якого окреслює «невидиму природу» психічного та духовного життя. Дослідження впливу «філософії серця» на розвиток гуманітарної царини сучасної науки, в центрі якої — проблема життєвого сенсу людини, соціально-філософський аналіз проблеми духовності, а також ідеї «сродної праці» як основи самоздійснення та творчої діяльності знаходимо у працях сучасних філософів (М. Братасюк, С. Вільчинська, Г. Волинка, Н. Добрянська, І. Захара, В. Костенко, А. Мудрик, М. Скринник, Д. Слободянюк та ін.).

У цьому контексті актуальним рефреном звучить думка психолога Г. Балла, що «гуманістична орієнтація в галузі освіти, виховання, психологічної допомоги тощо передбачає спрямованість: а) на гармонійне вдосконалювання цілісної особи; б) на підвищення рівня її власне особистісного розвитку, що потребує якомога більш повного й органічного (відповідного ресурсам і потенціям особи) її «входження в культуру», причому не тільки як носія, але і як суб'єкта останньої. Утім, наголошує вчений, точніше говорити про входження в систему, компоненти якої представляють репродуктивно-нормативну й діалогічно-творчу сторони культури у її загальнолюдському, особливих (національних, професійних та ін.) та індивідуальних (особистісних) модусах» [1, с. 178].

У концепції «сродної праці» Г. Сковороди актуалізується творча сутність людини як ключова в індивідуальному самоздійсненні особистості. Згідно психологічних досліджень В. Моляко щодо феномену творчості як основи формування особистості, властива людині спорідненість є основою її становлення як людини-творця, що з найбільшою користю для себе і для інших людей здатна виявити свій духовно-життєвий потенціал. Учений виокремлює такі творчі здібності: прагнення до оригінальності в рішеннях, пошуки нового, наполегливість у досягненні мети, винахідливість, критичність і самокритичність, гнучкість мислення, енергійність, упертість, віра в себе [5].

Слід зазначити, що згідно поглядів Г. Сковороди, «сродність» є результатом вибору людиною поля своєї діяльності, а можливість вибирати є необхідною умовою буття людини в ситуації свободи. Тому тема свободи, яку філософ вважає запорукою й умовою здійснення вищих потенцій особистості та суспільства, займає чільне місце в роздумах мислителя-гуманіста. Коли немає можливості вибирати, немає й сродності. Так, не родовід, майнове багатство та чини, але «сродність» має визначати істинні виміри людини в суспільстві та суспільства в людині. Філософ є прихильником особистої свободи, його втеча від світу, автоепітафія «світ ловив мене, та не спіймав» є одним із засобів не лише особистого, а й національного самозбереження, бо тільки через своє, національне, можна досягнути загальнолюдське.

На думку Г. Сковороди, споріднена праця визначає міру реалізації людиною особистого покликання і суспільної користі. Філософ пише: «Зовсім мертва душа людська, позбавлена природної своєї справи, подібно до каламутної та смердючої води, що замкнена в темряві. Переконавав я безперестанно молодиків у тому, щоб шукали свою природу. Шкода, що батьки завчасу некладають того в серця сином своїм. Звідси й буває, що військову роту веде той, хто мав би сидіти в оркестрі» [7, с. 422]. Адже саме нахил до того чи іншого виду і роду діяльності людини і зумовлює першочергово її (діяльності, праці) сродний характер. Окрім того, діяльність, яка не відповідає природним задаткам людини, може бути шкідливою для суспільства. На його думку, така ситуація пов'язана з тим, що не всі молоді люди займаються самопізнанням, до якого мають підштовхувати батьки в процесі сімейного виховання. Означені ідеї Г. Сковороди знайшли своє відображення у дослідженнях Т. Говорун, О. Кікінежді щодо психологічних механізмів соціалізації дітей і молоді та ролі батьківської сім'ї у підготовці до виконання різноманітних соціальних ролей: подружніх, батьківських, родинних, громадянських (професійних, політичних, культурно-освітніх) [3, с. 22].

У контексті людиноцентричної парадигми сучасні пріоритети соціокультурної модернізації системи освіти відображають загальні тенденції дослідження людини як суб'єкта життєтворчості в психологічних дослідженнях, пошук шляхів та методів окреслення перспектив становлення зростаючої особистості, що суголосно Сковородинським «вслуховуванню в себе», шляхетності й аскетизму, усвідомленню власної психологічної і духовної сили на шляху до мудрості, щастя і автентичного життя.

Сьогодні як ніколи актуально звучать наповнені глибоким сенсом ідеї життєвої мудрості Г. Сковороди, які стосуються психологічної сутності людини, пошановування старокиївських, козацьких традицій, ідеї примату Духу, серця, внутрішнього горіння, голосу совісті тощо, що є цінними дороговказами у гуманістичному спрямуванні громадянського виховання молодого покоління українців, творчого самовизначення особистості в складних соціально-економічних, політичних і гуманітарних обставинах сьогодення та її боротьби за свободу і незалежність нашої держави, гідного, достойного і мирного буття для цивілізаційного світу загалом і кожної людини зокрема.

Список використаних джерел

1. Балл Г. О. Интегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці : моногр. / за ред. Г. О. Балла. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 206 с.
2. Боришевський М. Й. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості : моногр. / за заг. ред. М. Й. Боришевського. Київ : Педагогічна думка, 2011. 200 с.
3. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ : Вид. центр «Академія», 2004. 308 с.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
5. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности. *Обдарована дитина*. 2002. № 4. С. 19–26.
6. Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії* / за заг. ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 11–37.
7. Сковорода Г. Твори : в 2 т. / 2-ге вид., виправ. (Київська б-ка давнього укр. письменства. Студії). Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 2005. Т. 1 (5). 528 с.
8. Сковорода Г. Твори : в 2 т. / 2-ге вид., виправ. (Київська б-ка давнього укр. письменства. Студії). Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 2005. Т. 2 (6). 480 с.

ШЛЯХИ ДО УСПІХУ В РІЗНИХ СФЕРАХ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАНЬ ПРО НАМІРИ ТА ЦІЛЕСПРЯМОВАНУ МЕТУ

Клімакова С. М.

старший викладач кафедри спортивно-педагогічних дисциплін і фітнесу,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

В статті розглядаються шляхи, якими можна користуватися для досягнення успіху. Для цього достатньо глибокої ідеї і різних способів впровадження позитивних ідей. Перемагає той, у кого є мета і велике бажання успіху. Для досягнення конкретної мети потрібен план практичної діяльності. Ідеї, плани і думки, що є у свідомості — керують інтелектом і його рухом по життю.

Ключові слова: *мрія, мета, віра, свідомість, підсвідомість.*

The article examines the ways that can be used to achieve success. For this purpose it is enough deep idea and various ways of growing positive ideas. The one who has a goal and a great desire for success wins. To achieve a specific goal, a plan of practical activities is required. The ideas, plans and thoughts that exist in the consciousness are guided by the intellect and his movement in life.

Keywords: *Dream, goal, faith, consciousness, subconscious.*

Успіх починається з мрії. Якщо свідомість готова до успіху, то половина секрету успіху вже освоєна. Треба знати, чого людина хоче, про що мріє. Тоді закладіть цю мрію в своє серце з думкою, а потім наполегливо працюйте над здійсненням цієї мрії. Розум першим сповістить про успіх. Найголовніше для досягнення успіху — бажання. Якщо людина чогось дуже сильно хоче і готова ризикнути власним майбутнім, вона переможе. Потрібна чиста рішучість, поки мрія не запалиться потужним натхненням. Бувають невдачі і невдачі трапляються випадково, і люди не завжди можуть їх розпізнати, але кожен, хто хоче реалізувати свої мрії, повинен навчитися думати. Така людина повинна знати, що ідеї можна перетворити на матеріальні цінності, зберігаючи відомі принципи. Перш ніж прийти до успіху, потрібно пережити багато невдач, але ми повинні пам'ятати, що божевільний успіх прийде лише за крок до невдачі. Доля дає нам можливість усвідомити, що «ні» не завжди означає «ні».

Успішне досягнення мети — це лише одна, але глибока думка. Вона може утримуватися свідомістю у вигляді планів або намірів. Для успіху достатньо однієї глибокої думки та різноманітних способів «плекання» позитивних думок, тому потрібно навчитися занурювати свою свідомість

у стан, який дозволить реалізувати свої мрії. Успіх завжди належить тим, хто мислить успішно. Невдача переслідує тих, хто дозволяє собі мислити категоріями невдачі. Тому доцільно навчитися мистецтву перенавчання свідомості невдачі в свідомість успіху. Успіх приходить, коли людина розуміє принципи успіху та вчиться їх приймати. Один із принципів — чітко знати, чого ти хочеш досягти. «Успіх — це постійне здійснення тих цілей, які людина ставить перед собою і які важливі для неї. Успіх — це не тільки результат, але і процес руху на шляху його досягнення. Це розвиток можливостей людини, розкриття його потенціалу» [1, с. 8–9].

Людина сама керує своєю долею і є капітаном власної душі, тому що вона керує своїми думками. Думки, які панують над розумом, приваблюють її. Ці магніти притягують сили, людей, обставини і приводять їх у гармонію з панівними ідеями. Тільки той, хто до цього прагне, може досягти успіху. Чим довше йти до успіху, тим ближче він стає. Люди, що залишають роботу за крок до досягнення своїх цілей повинні пам'ятати, інші люди підуть на цей крок.

Коли бажання виконується, мрії здійснюються. У житті треба просити всього, і воно дасть багато. Відступати не можна, треба перемогти! Щоб досягти успіху, треба розірвати ланцюг і зробити крок назад. Але хотіти не означає мати. «Закріплюється» лише бажання стати ідеєю, намічаються лише конкретні шляхи та методи самореалізації, і лише реалізація задуму без визнання поразки призведе до перемоги та успіху в житті. Мета – бажання досягти успіху настільки сильне, що завдяки силі навіювання бажане стає реальністю.

Другий шанс на перемогу та успіх — впевненість у собі — є катализатором усіх розумових здібностей. Всі мрії наших почуттів, як тільки вони пов'язані з вірою, відразу починають збуватися. Емоції, або емоційні першооснови в думці, — це те, що дає думці життя, дійсність і силу. Почуття віри, любові, радості в поєднанні з імпульсом думки роблять їх більш життєздатними, ніж якби вони використовувалися окремо. Але ви можете досягти глибин своєї підсвідомості і впливати на неї своїми думками, не тільки переконаннями, а й позитивними та негативними емоціями! Без завдання самонавіювання віра, навіть впевненість, є фактором, що визначає діяльність підсвідомості. Підсвідомість реконструює його фізичний еквівалент за допомогою всіх практичних методів.

У своїй книзі «Міркуй та багатій» Наполеон Хілл цитує деякі принципи, за допомогою яких можна покращити віру навіть там, де її немає:

Вірити в себе означає вірити в нескінченність.

Віра — це «еліксир життя», який дає бадьорість і імпульс думки!

Віра — опора для накопичення успіху.

Віра — єдина протиотрута від невдачі.

Віра — це «хімічний елемент», поєднаний із молитвою для прямого зв'язку з вищим розумом.

Віра — єдиний посередник космічних сил, який може виправити вищий розум.

Віра є основою всіх «чудес» і всіх таємниць, нерозвіданих згідно з правилами науки» [2 с. 49].

Якщо проаналізувати внутрішні резерви та недоліки людини, то виявиться, що найбільш вразливе місце — невпевненість у собі. Його слід збільшувати за принципом самонавіювання. Необхідно розкрити всі позитивні думки, всі пориви душі. Потім запишіть їх, запам'ятайте і повторюйте, поки вони не стануть ефективною підсвідомою силою. Підсвідомість усвідомлює думки про страх так само легко, як і сміливі думки. Вона не робить різниці між цілеспрямованими думками та деструктивними думками, наповнюючи думки страхом, безнадією та сумнівами. Закон самонавіювання зміцнює недовіру, людина підкоряється, а підсвідомість усвідомлює його існування в реальному житті.

Самі навіювання пов'язані з різними почуттями. Це центр управління, сполучна ланка між свідомістю і підсвідомістю. Завдяки п'яти органам чуття все, що досягає підсвідомості, повністю контролюється, але не присутнє у більшості людей. Центром управління є самонавіювання, за допомогою якого людина може за бажанням збагачувати свою підсвідомість бажаними думками. Підсвідомість отримує керівництво лише через думки та почуття. Слово, не підкріплене емоціями та вірою, не впливає на підсвідомість. Не забувайте, що підсвідомість слухається тільки наказів душі. Віра — найсильніша та найпродуктивніша емоція!

Багато людей досі вірять, що «знання — сила». Людині не потрібні загальні (базові) знання для досягнення успіху в обраній сфері діяльності, оскільки вона не спеціалізується на проблемах, які використовують ці знання. Людина, яка має розвинений розум, здатна сприймати все, що хоче, все, що вважає за потрібне, не порушуючи права інших, її можна назвати освіченою людиною.

Щоб перенести прагнення до успіху, необхідно отримати освіту в обраній сфері. Досягнення успіху вимагає багато енергії, і це неможливо без добре організованого та розумно використаного досвіду. Але знання абсолютно не потрібні людині для досягнення успіху. Людина, яка вміє організувати колектив і керувати групою людей (дітей), здатна використовувати таку групу в своїх цілях. Поки він «освічений», настільки ж вихованим буде і його колектив (учні). Треба вирішити, які спеціальні знання потрібні і для чого. Якщо наміри чоловіка серйозні, а плани розраховані

на довгострокову перспективу, то те, чого він збирається досягти, допоможе йому, і тому необхідно подбати про надійні джерела знань. Людині може допомогти особистий життєвий досвід і освіта, знання, досвід спілкування з іншими освіченими людьми. Це може бути навчання у ВНЗ, відвідування спеціальних курсів, семінарів, конференцій.

Для досягнення конкретної мети необхідний план практичної діяльності. Якщо людина цікавиться своєю діяльністю, вона ніколи не перестане цікавитися спеціальною літературою, пов'язаною з досягненням успіху в роботі. Загальноосвітня школа та вища освіта лише показують шляхи, якими людина може отримати необхідні їй практичні знання. Головне — спеціалізація.

Думки, плани та ідеї, що горять у розумі, контролюють інтелект і його рух у житті. Більшість людей не знайомі з невидимими силами, які контролюють і впливають на інтелект. Наукові відкриття — це інструменти для самовдосконалення людини — шосте почуття. Концепція шостого почуття може бути реалізована лише через розвиток внутрішньої свідомості. За допомогою нашого шостого почуття ми отримуємо попередження про небезпеки, що насуваються, а також можливості, які не можна ігнорувати.

Природа ніколи не відступає від своїх законів, і їх необхідно знати. Деякі з них важкі й недоступні, а для людини це диво. Тому чудеса є найбільшою родзинкою шостого чуття. Якщо бажання людини сильне і глибоке, то воно знайде спосіб вийти назовні. Для цього потрібно використовувати потужну силу самонавіювання, яка є основою формування особистості.

Список використаних джерел

1. Романовский А. Г., Михайличенко В. Е. Філософія досягнення успіху : навч. посіб. Харків : НТУ «ХПБ», 2003. 695 с.
2. Хілл Н. Міркуй та багатій : практ. посіб. / пер. Г. Кирієнко; 2-ге вид. Київ : Наш формат, 2018. 211 с.

ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВНІ СКЛАДНИКИ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Кобильченко В. В.

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями зору,
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

Омельченко І. М.

доктор психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного
супроводу дітей з особливими потребами,
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

Проблема цінностей посідає важливе місце у структурі сучасного психологічного знання, позаяк цінності є основними складовими структури особистості, які визначають її волю, духовність, спрямованість, активність, діяльність; відображаються в особистісних установках через ставлення особистості до соціуму, до природи, до себе як частини світу.

Ключові слова: цінності особистості, внутрішній світ особистості.

The problem of values occupies an important place in the structure of modern psychological knowledge, since values are the main components of the structure of a person, which determine his will, spirituality, orientation, activity, activity; are reflected in personal attitudes, through the attitude of the individual to society, to nature, to himself as a part of the world.

Keywords: the values of the individual, the inner world of the individual.

У психологічній науці життєві цінності особистості, система поглядів є тими внутрішніми інтраперсональними змінними, які породжують у неї почуття осмислення існування, цінності того, що було в минулому, є в цьому і буде відбуватися в майбутньому. Отже, цінності є основними складниками структури особистості, які визначають її волю, духовність, спрямованість, активність, діяльність, які відображаються в особистісних установках, властивостях, якостях через ставлення особистості до соціуму, до природи, до себе як частини світу. Отже, розуміння цінностей спирається на загальні принципи психології: розвитку, взаємодії, активності, діяльності тощо.

У психолого-педагогічних дослідженнях цінності позначаються як потребнісне утворення (Боришевський, 1974; Ігнатенко, Косарева, Крицька, Поплужний, 1997; Маслоу, 1982); як моральну категорію (Бех,

2015; Сухомлинська, 1997); спосіб зв'язку свідомості й буття, людини й світу (Ломако, 2014).

У поглядах В. Франкла (1990) цінності й смисли розглядаються в одній площині, у контексті особистісного розвитку людини, позаяк бути людиною — це означає бути зверненим до смислу, що вимагає здійснення, та до цінностей, які вимагають реалізації.

Філософське трактування цінностей розкриває їх дихотомічну природу: цінності постають як певний еталон, узагальнені ідеали або як суб'єктивні категорії, особистісні ставлення. Перша інтерпретація наближена до культурологічного підходу, оскільки відповідно до неї цінності постають як квінтесенція культурної спадщини, національні надбання. Другий аспект наближений до психологічного розуміння, оскільки система ставлень особистості є предметом вивчення психології.

Зауважимо, що в межах психологічного напрямку досліджень проблема цінностей — одна з фундаментальних, оскільки система ціннісних ставлень особистості детермінує поведінку людини протягом усього її життя, тобто є складником потребово-мотиваційної сфери особистості. Наукову основу для вивчення психологічного аспекту цінностей створено працями психологів Б. Ананьєва (1977), І. Беха (2015), Л. Виготського (1984), Д. Леонтьєва (1998), С. Рубінштейна (1997) та ін.

Цінності пов'язані з різними особистісними утвореннями: з уявленнями і переконаннями; із соціальними установками, відносинами і інтересами; із потребами і мотивами. На думку G. Allport (1937), цінності містяться у вищих мотивах особистості — мотивах розвитку. Структура особистості, таким чином, може бути представлена як система особистісних цінностей, інтересів і намірів, які «центруються» навколо вищих мотивів індивіда. Ці мотиви породжують спрямовану в майбутнє систему цілей, реалізація яких вимагає розкриття і формування нових можливостей людини.

Цінності інтеріоризуються в процесі соціалізації і виступають в якості основних регуляторних механізмів соціальної поведінки людини. Однак вони не діють безпосередньо, але реалізуються в певній системі цінностей людини, котра утворює найважливіший компонент загальної структури її особистості.

Інтеріоризація в найзагальнішому вигляді розуміється як спосіб привласнення і використання людиною суспільного досвіду і розглядається в психології як провідний механізм соціалізації. На думку Л. Виготського (1984), в процесі інтеріоризації дитина привласнює культуру за допомогою взаємодії з дорослим, у результаті чого інтерпсихічна функція перетворюється в інтрапсихічну і стає внутрішнім змістом психіки.

Кожна людина сприймає навколишній світ крізь призму власних цінностей, що мають соціокультурне походження. Виділяються цінності двох рівнів: глобальні (добро, краса, свобода) і «заземлені», наближені до повсякденного життя (сім'я, добробут, діти і тощо). Для кожної людини є актуальною проблема співвіднесення цінностей культури і суспільства з її власними ціннісними установками. Н. Tajfel (1982) увів у науковий обіг поняття «ціннісне поле» особистості, яким позначається індивідуальний набір цінностей, які є значущими для конкретного суб'єкта. Людина може не усвідомлювати повною мірою свої ціннісні орієнтації, проте, навіть залишаючись неусвідомленими, вони визначають всю систему її ставлень до світу.

Включення соціальних цінностей у внутрішній світ особистості відбувається в процесі соціалізації, але за певних умов значення цінностей зростає. Це відбувається тоді, коли усталена система цінностей зазнає змін. Поки цінності стабільні, нова інформація відбирається і інтерпретується так, щоб «підтвердити» і «підтримати» сформовану систему цінностей особистості. При цьому нова інформація часто не використовується в цілях перетворення вже сформованих уявлень. Людина просто відмовляється від неї, щоб не допустити суперечностей у власних установках (Фестінгер, 2000). Однак на певних етапах розвитку, перш за все в періоди вікових криз, виникає необхідність у перегляді усталеної системи цінностей, що сприяє змінам у внутрішній картині світу дитини. У разі успішної акомодатії стара система цінностей модифікується.

G. Mead (1934) виділяв форми символічної взаємодії, які забезпечують входження дитини в соціум, причому основним механізмом соціалізації він уважав рольове навчання, оскільки саме в ролі утримується узагальнений соціальний досвід, норми, цінності і символи певного суспільства, які формують самосвідомість людини, її внутрішній світ.

Ми вважаємо, що цінності структурують психіку особистості — від потреб до ідеалів. Отже, суб'єктивні цінності особистості являють собою певний окремий психологічний феномен, який особливо інтенсивно формується в дошкільному періоді становлення особистості [1, с. 517–527].

Оскільки цінності представляють внутрішній світ особистості і є характеристикою сфери свідомості та невід'ємною ознакою зростаючих можливостей дитини в нарощуванні якостей свідомого життя, важливим завданням сучасної психолого-педагогічної науки постає вивчення передумов, чинників, тенденцій і закономірностей становлення ціннісних орієнтацій в дошкільному віці, виявлення шляхів оптимізації ціннісних пошуків дошкільників [3, с. 212–223].

Зазначене обумовлює актуальність формування в дошкільників ціннісного ставлення до навколишнього світу, необхідність розробки системи психолого-педагогічних методів і засобів. Велика відповідальність при цьому покладається на дорослих, які мають уберегти своїх вихованців від руйнівного впливу негативного морального досвіду, формувати моральну стійкість, волю. У спілкуванні з дорослим дитина має отримувати необхідні їй «підкріплення» морально-ціннісних орієнтацій. Тому найважливішою складовою формування системи цінностей є позитивний моральний досвід дитини, подолання негативних тенденцій щодо реального функціонування моральних норм, а шлях його придбання лежить через духовно багату, відкриту дітям особистість дорослого.

Список використаних джерел

1. Vadym Kobylchenko. Some look at the formation of the system of personal values in kindergarten through the prism of the axiological approach — theoretical aspect of the problem. *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska*, sectio N — *Educatio Nova*. 2020. VOL. V. P. 517–527.
2. Кобильченко В. В., Омельченко І. М. Спеціальна психологія : підр. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 224 с.
3. Піроженко Т. О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / гол. ред. С. Д. Максименко. Київ : Срібна хвиля, 2012. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. С. 212–223.

СТУДЕНТСЬКА ПРАКТИКА В ШКОЛІ ЯК ЗАСІБ АКМЕОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА- НАСТАВНИКА

Колеснікова Ю. С.

учитель історії комунального закладу
«Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 64
Маріупольської міської ради Донецької області»,
м. Маріуполь, Україна

Подана стаття висвітлює особливості та роль педагогічної інтернатури та студентської практики в сучасному освітньому середовищі. Автор наголошує на тому, що керівництво студентською практикою та процес наставництва в навчальному закладі є проявом акмеологічного розвитку педагога. Але це є можливим тільки тоді, коли освітянська спільнота дбає про інтереси всіх учасників освітнього процесу і виконує свої функції не формально, а сумлінно, задля досягнення спільної мети — виховання гідного громадянина своєї держави.

Ключові слова: освітній простір, педагогічна практика, акмеологічний розвиток, педагог-наставник, саморозвиток педагога, педагогічна інтернатура.

This article highlights the features and role of pedagogical internship and student practice in the modern educational environment. The author emphasizes that the management of student practice and the mentoring process in an educational institution is a manifestation of the acmeological development of a teacher. But this is possible only when the educational community takes care of the interests of all participants in the educational process and performs its functions not formally, but conscientiously, in order to achieve a common goal — to educate a worthy citizen of its state.

Keywords: educational space, pedagogical practice, acmeological development, teacher-mentor, teacher's self-development, pedagogical internship.

У сучасному глобалізованому суспільстві зростає значення педагогічної освіти як важливого чинника формування високорозвиненої особистості, яка здатна не тільки користуватися наявною інформацією, а й породжувати нові знання, бути унікальним джерелом творчості та продуктивної суспільної діяльності. Одним із найважливіших чинників педагогічного зростання є робота з молодими фахівцями, які тільки розпочинають свою педагогічну діяльність у школі. Співпраця з майбутніми вчителями та студентами факультетів педагогічного спрямування сприяє фаховому зростанню досвідчених педагогів, самоосвіті, розширенню світогляду, перешкоджає професійному вигоранню, дозволяє відчувати свою

необхідність, соціальну потрібність суспільству. Така практика професійного взаємозв'язку поколінь отримала назву педагогічна інтернатура (або наставництво). Подібна діяльність регулюється певними офіційними документами, має специфічні проблеми та вимагає від учителя-наставника систематичної моніторингової роботи [6, с. 197–198].

Студентську практику та педагогічну інтернатуру регулюють такі офіційні документи, як: Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року, Розділ IV, стаття 23 «Педагогічна інтернатура»; Наказ МОН № 93 від 08.04.1993 зі змінами Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України; наказ директора навчального закладу; протоколи засідання шкільної методичної ради; протоколи засідання шкільного методичного об'єднання [4, с. 44].

Керівництво студентською практикою передбачає ведення вчителем-наставником відповідної документації: графік відвідування уроків учителя-наставника; класного керівника класу, закріпленого за студентом; аналіз уроків, проведених студентом. Протягом практики бажано робити фотозвіт, відеозапис проведених уроків та заходів з метою їх подальшого аналізу, обговорення та іншої моніторингової діяльності.

Під час здійснення педагогічної інтернатури рекомендований наступний перелік документів: індивідуальний план роботи з молодим фахівцем, анкета молодого педагога, план роботи з молодим спеціалістом, діагностична карта урочної діяльності молодого педагога, діагностична карта предметно-виховної обізнаності, календар відвідування уроків, фахово-методичні результати відвідування уроків, карта діагностування труднощів, що виникають у молодого фахівця.

Треба зазначити, що найбільше питань та ускладнень в процесі педагогічної діяльності виникає саме під час здійснення студентської практики, при чому ці питання виникають з обох сторін, як зі сторони студентів-практикантів, так і зі сторони вчителя-наставника. Найбільшою проблемою під час проведення уроків для студентів є незвична їм обмеженість часом, адже стандартний урок триває 45 хвилин. За цей час треба дотриматися структури уроку, яка передбачає різнорівневу роботу — рівень повторення попереднього матеріалу, рівень ознайомлення з новою темою, рівень відпрацювання набутих знань та умінь, рівень постановки та пояснення домашнього завдання. Під час проходження практики студентами, найбільш типовою помилкою у проведенні уроків, є формат лекції, до якого вдаються майбутні молоді вчителі. Звісно, такий формат є найбільш прийнятний для студентів, який є зрозумілим і знайомим, а значить і максимально здійсненним [3, с. 89-92]. Але лекційна форма проведення уро-

ку в школі відрізняється від лекції в університеті. Шкільна урочна лекція повинна містити елементи рефлексії, перевірки того, як учні слухали, що зрозуміли, наскільки добре запам'ятали. У тому випадку, коли лекція на уроці є обов'язковою та заздалегідь запланованою, повинна бути здійснена перевірка конспектів учнів виконаних в ході лекції, схем, таблиць тощо. Тому важливо, щоб учитель-керівник практики проводив методичні роз'яснення для студентів, робив акцент саме на специфіці урочної форми роботи в школі, налаштовував студента на зворотній зв'язок з учнями.

Для багатьох студентів складнощі полягають у неможливості оцінити роботу учнів на уроці. Причини цього можуть бути різними: велика кількість дітей в класі, сором'язливість практиканта, необізнаність в критеріях оцінювання, особистісні мотиви (намагання не ставити низькі оцінки при явній неможливості поставити високий бал; власні спогади зі шкільних часів, коли з певних причин існував страх перед педагогом тощо), відсутність досвіду оцінювання шкільних відповідей у порівнянні з роботою студента в університеті тощо. Важливо, щоб учитель-наставник скерував студента на обов'язковості оцінювання роботи учнів на уроці (при цьому види оцінювання можуть бути різними), допоміг зорієнтуватися в критеріях оцінювання, наполягав на об'єктивності виставлення оцінок.

Однією із проблем, яка трапляється у студентів під час проходження практики в школі, є великий обсяг навчального матеріалу згідно з темою уроку. Адже під час навчання у виші студенти максимально заглиблюються у певні теми, мають окремі спецкурси з цих тем, складають заліки та іспити. Тому під час проведення уроків виникає проблема — як скомпонувати всі свої знання, набуті в університеті, в рамках одного уроку? Як коротко презентувати учням весь обсяг власних знань та уявлень, як сформувати цілісне уявлення з певної теми та показати роль окремих особистостей в ній? Для подолання цієї проблеми дуже важливо, щоб студенти відвідували уроки вчителя-наставника та отримували уявлення про ступінь глибини шкільного курсу з певного предмету, навчилися методичним «цікавинкам», які допомагають структурувати великий обсяг навчального матеріалу, акцентувати увагу на причинно-наслідкових зв'язках, а не фактажі, який недостатньо формує цілісну картину з певної теми.

Серед труднощів, які виникають у студентів-практикантів, належить також і невміння тримати дисципліну в класі, правильно розставляти пріоритети, тримати дистанцію «вчитель — учень», але при цьому не бути занадто суворим, зарозумілим та неприступним. Для подолання цієї проблеми важливо співпрацювати з класним керівником, а також відвідувати уроки інших учителів в різних класах, набуваючи досвіду спілкування з учнями, особливо з учнями девіантної поведінки [1, с. 18].

У всіх складнощах, які виникають у студентів-практикантів під час проведення уроків та виховних заходів у школі, є різні причини. Треба враховувати також і невмотивованість самих студентів. Однією з причин є також неналагоджена робота школи з іншими службами та організаціями, які так чи інакше стикаються з навчально-виховним процесом — соціальна служба, ювенальна поліція. Ці організації призначені допомагати школам здійснювати якісний освітній процес, однак часто все виглядає зовсім інакше. Треба зазначити, що перевантаженість класного керівника також є частою причиною невдач студентів під час проведення уроків та виховних заходів, адже унеможливорює своєчасну співпрацю зі студентами, належне реагування на нагальні проблеми. [1, с. 15–17]. Трудова зайнятість самих студентів, які працюють паралельно з навчанням в університеті, часто — офіційно не працевлаштовані, також ускладнює процес відвідування уроків та здійснення практики.

Таким чином, студентська практика в школі — це багатовекторний процес, який при наявності злагодженої роботи здатен виховати гідне педагогічне товариство, підготувати належні кадри та бути запорукою акмеологічного розвитку педагога.

Список використаних джерел

1. Грицак Н. Р. Поняття «педагогічні умови» в сучасних педагогічних студіях. *Проблеми реформування педагогічної науки і освіти* : мат. наук.-практ. конф. Херсон : Молодий вчений, 2019. С. 15–18.
2. Грицак Н. Р. Саморегуляція навчальної діяльності майбутнього вчителя зарубіжної літератури як складова професійної підготовки. *Social and Economic Aspects of Education in Modern Society* : зб. мат. конф. VII International Scientific and Practical Conference, Warsaw, Poland, November 20, 2018. Warsaw, 2018. Vol. 2. С. 27–33.
3. Кристочук Т. Є. Критерії ефективності у наукових дослідженнях з проблем підвищення кваліфікації педагогічних працівників. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2008. Вип. 1. С. 89–95.
4. Рейдало В. С. Методична компетентність у структурі професійної підготовки майбутнього викладача літератури. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 7. С. 42–46.
5. Сисоєва С. О., Кристочук Т. Є. Дослідження проблеми методологічної культури вчителя: наукова концепція П. Г. Кабанова. *Педагогічний процес: теорія і практика* : зб. наук. пр. Київ : ЕКМО, 2009. Вип. 1. С. 197–208.

САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Лугова В. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна

Паславська О. В.

учитель Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 57
м. Харків, Україна

Роботу присвячено дослідженню теоретичних засад самоменеджменту як важливого засобу підвищення ефективності навчальної діяльності в умовах дистанційного навчання. Уточнено сутність, розглянуто сучасні концепції самоменеджменту. Визначено ключові проблеми самоорганізації навчальної діяльності учнів в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: самоменеджмент, управління часом, дисципліна, дистанційне навчання.

The work is devoted to the study of self-management's theoretical foundations as an important means of increasing the effectiveness of educational activities in the conditions of distance learning. The essence of self-management is specified, modern concepts are considered. The key problems of self-organization of students' educational activities in the conditions of distance learning are identified.

Keywords: self-management, time management, discipline, distance learning.

В умовах дистанційного навчання, яке було широко впроваджено в Україні спочатку в умовах пандемії COVID-19, а зараз — воєнного стану, все більше значення для успішної діяльності учнів відіграє самоменеджмент — самостійне спрямування своєї діяльності на досягнення цілей. Підтвердженням цього є результати проведеного авторами анкетування «Переваги та недоліки дистанційного навчання» серед студентів ХНЕУ ім. С. Кузнеця та учнів ХЗОШ №57 (посилання на анкету https://docs.google.com/forms/d/1ow2C8rZ9ZAD5Fj-12vEQBw46rzc0_a9tZls9KoJEC_s/edit). Лише 11,6 % опитаних вважають, що ефективність навчальної діяльності під час дистанційного навчання є високою, на думку 39,5 % — ефективність навчальної діяльності під час дистанційного навчання досить висока, але за часів очного навчання була вище, 32,6 % визнають, що ефективність їхньої навчальної діяльності задовільна та 16,3 % знають, що могли б пра-

цювати краще. Ще одним доказом актуальності проблеми самоуправління власною навчальною діяльністю є підвищення тривоги та переживань через лінощі та спокусу «прогуляти» заняття, на чому наголошують 60,5 % опитаних, недостатня мотивація до навчання — 44,2 %.

Аналіз наукових праць, присвячених самоменеджменту [3, 4] також свідчить про наявність певних передумов для його впровадження, подолання яких стає більш критичним саме в умовах дистанційного навчання. Серед них найбільш значущими є неорганізованість, тобто невміння управляти собою, контролювати час; порушення термінів виконання завдань, невиконання додаткових завдань, відсутність ентузіазму в роботі; надмірна відповідальність у зв'язку з великою кількістю завдань тощо. Застосування технологій самоменеджменту дозволить вирішити ці проблеми та отримати ряд переваг (рис. 1).

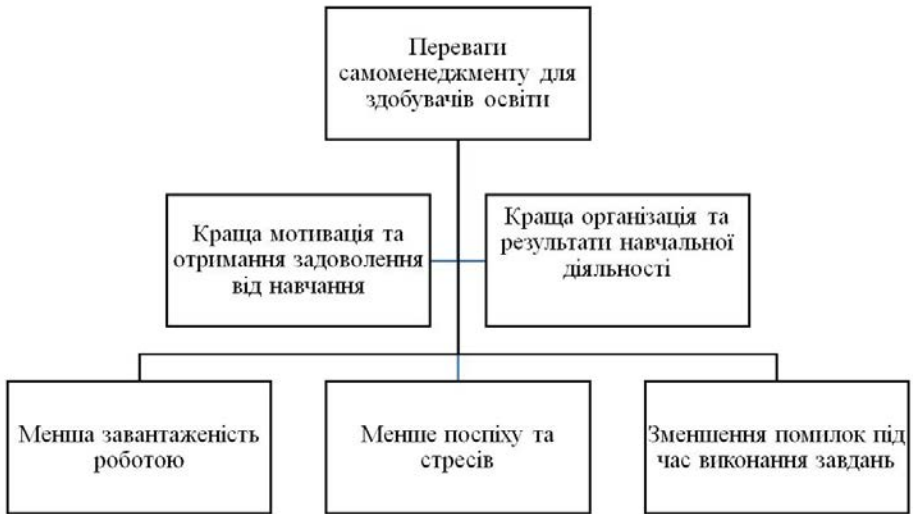

Рис. 1. Переваги застосування самоменеджменту в навчальній діяльності

Найчастіше самоменеджмент пов'язують з професійною діяльністю людини, однак, на нашу думку, більш доцільним буде застосування його більш широко — в усіх видах людської діяльності, у тому числі і в навчальній. Як наголошують В. Лисенко та І. Приходько, самоменеджмент мусить стати складовою частиною повсякденного життя, звичкою, що випрацьовується систематичними тренуваннями та раціональним мисленням [2].

Зараз існує велика кількість поглядів на сутність самоменеджменту. Його розглядають як уміння управляти собою, самостійне спрямування своєї діяльності, набір управлінських впливів, управління власною діяльністю тощо.

В останні роки самоменеджмент набуває статусу науки. Такого підходу дотримується В. Колпаков, зазначаючи, що самоменеджмент — «це наукова дисципліна, що вивчає теорію і практику самостійного управління людиною процесом свого життя і має, в основному, практичну спрямованість, як правило, на життєвий успіх людини» [1, с. 93].

На думку В. Лугової та С. Голубєва, «самоменеджмент полягає у самостійному управлінні особистістю своєю професійною діяльністю та життєдіяльністю з метою досягнення намічених цілей найефективнішим шляхом за рахунок раціонального використання власних ресурсів і можливостей» [3, с. 13].

В. Лисенко та І. Приходько пропонують тлумачити самоменеджмент як самоорганізацію, вміння керувати собою, своїм часом, своїми емоціями, вміння володіти ситуацією, бути готовим використовувати всі наявні можливості і справлятися з будь-якими несподіванками [2].

Б. Ренькас розглядає самоменеджмент як набір управлінських впливів, спрямованих на себе як на суб'єкт задля приведення своєї особистості у відповідний стан, необхідний для успішного здійснення діяльності [5].

Сьогодні існує велика кількість методів та прийомів самоменеджменту, використання яких дозволить ефективніше використовувати власний час та планувати діяльність (табл. 1).

Таблиця 1

Методи та прийоми самоменеджменту [3; 4; 6]

Метод/прийом	Зміст методу/прийому
Матриця пріоритетів Д. Ейзенхауера	Методика дозволяє вирішити, якому завданню віддати перевагу, визначаючи пріоритетність виконання завдання за критеріями важливості і терміновості
Система АБВ-аналізу	Завдання поділяються на три групи «А», «Б», «В» відповідно до їхньої значущості. При цьому найважливішу увагу слід приділяти саме завданням групи «А»
Метод «Альпи»	Метод передбачає оцінювання власного бюджету часу, планування завдань, їхньої тривалості, організації виконання та контролю за ефективністю кожного з етапів управління часом
Інтелект-карти Т. Б'юзена (mind map)	Методика передбачає створення візуальної ієрархічної моделі власних цілей та завдань. Це дозволяє розділити велику мету на окремі завдання та послідовно їх виконувати

Метод «помідо-ру» («Система 25 хвилин», «Pomodoro») Ф. Чирилло	Метод передбачає певний часовий ритм інтенсивної діяльності: протягом 25 хв. виділяється час на роботу, потім перерва 5 хв., і цикл повторюється. Після кожного четвертого циклу необхідно робити перерву на півгодини на повноцінний відпочинок
Метод «слона» або метод «саямі»	Метод передбачає розподіл крупних і складних завдань на більш менші та поступове виконання їх. Потім необхідно так планувати власну діяльність, щоб кожен день можна було «з'їсти» хоча б одну частину
Метод «швейцарського сиру»	Метод організації виконання складних і неприємних завдань. Він передбачає відмову від поетапного та послідовного виконання. Починати такі справи доцільно з найцікавіших і найпростіших складників, поступово переходячи до більш складних
Метод «з'їсти жабу на сніданок»	Цей метод передбачає першочергове виконання найскладніших і найнеприємніших складових завдання
Метод «9 справ» («1-3-5»)	Метод полягає в тому, що необхідно за добу виконати одну велику задачу, три середніх і п'ять невеликих. Такий метод допомагає комбінувати цілі різної складності, проводити день продуктивне і не витратити всі сили на це. Ієрархія завдань допомагає правильно визначати пріоритети
Метод GTD (Getting Things Done)	Правила системи: 1) ніякої мультизадачності, тобто в один відрізок часу — тільки одна задача; 2) усю інформацію потрібно записувати; 3) скласти конкретний план дій; 4) зберігати інформацію треба так, як це простіше і зручніше саме вам; 5) сприймати будь-яку справу або подію не як проблему, а як завдання, що вимагає рішення, і намагатися це рішення знайти
Метод «Fresh of Fried»	Метод підходить тим, хто любить відкладати важливі справи на потім і за підсумком так і не встигає їх виконати. Суть методу полягає у складанні списку справ на завтра. Найважливіші справи необхідно виконувати з ранку, поки мозок свіжий. Нескладні або приємні завдання закрийте в другій половині дня
Система 4D	Метод 4D для тих, хто не знає, як почати виконувати свої завдання. Підхід полягає в тому, що до кожного завдання застосовується одна з чотирьох зазначених дій: DO — зробити, це те, що потрібно і важливо зробити в першу чергу; DELEGATE — делегувати, попросити когось зробити; DELETE — видалити; DELAY — відкласти, але вказати термін виконання

Ефективних методик самоменеджменту чимало. Необхідно лише вибрати найбільш підходящу, або скомбінувати різні поради і техніки. Але варто пам'ятати, що завжди потрібно визначати пріоритети і важливість тієї чи іншої справи, не лише планувати, а й діяти.

Список використаних джерел

1. Колпаков В. М. Самоменеджмент як фактор підготовки людини до життя в сучасному суспільстві. *Вісник післядипломної освіти*. 2014. Вип. 12. С. 90–104.
2. Лисенко В. В., Приходько І. А. Вплив функцій та технологій самоменеджменту на розвиток персоналу підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 19. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/43.pdf (дата звернення 12.10.22).
3. Лугова В. М., Голубев С. М. Основи самоменеджменту та лідерства. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019.
4. Лялюк О., Лялюк А., Поліщук О. Використання студентами методів тайм-менеджменту під час самостійного навчання в університеті. *Педагогіка безпеки*. 2021. Вип. 5 (1). С. 18–25. DOI: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2020-5-1-018-025>.
5. Ренькас Б. М. Самоменеджмент керівника навчального закладу. *Наукові підходи в управлінні навчальними закладами* : зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф., 28 квітня 2015 р. Житомир : Левковець, 2015. С. 374–378.
6. Тік-так: 15 найефективніших технік тайм-менеджменту. URL: <https://para.school/blog/management/15-tehnik-tajm-menedzhmenta> (дата звернення 12.10.22).

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОНТЕКСТАХ

Лугова М. С.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Інститут сім'ї рухається у фарватері глобалізації та одним з перших стикається з викликами та наслідками світових процесів. Родина є відображенням стану суспільства на поточному етапі розвитку, адже саме сімейна структура має взаємодію з такими вимірами громадськості як: економіка, політика, інформація та технології, культура, екологія та соціум, які, в свою чергу, є основними напрямками прояву глобалізаційних процесів.

Ключові слова: родина, дитина, глобалізація, духовність, виховання, цінності.

The institution of the family moves in the fairway of globalization and is one of the first to face the challenges and consequences of world processes. The family is a reflection of the state of society at the current stage of development, because it is the family structure that interacts with such dimensions of the public as: economy, politics, information and technology, culture, ecology and society, which, in turn, are the main directions of manifestation of globalization processes.

Keywords: family, child, globalization, spirituality, upbringing, values.

Для кожної дитини сім'я є первинною ланкою, яка створює умови для засвоєння норм та правил природного та суспільного середовища. В залежності від цих умов, які являють собою єдність культуральних, релігійних, національних особливостей, дитина формує уявлення про навколишнє середовище, а разом із ним відбувається духовно-інтелектуальне виховання особистості. Розглядаючи сім'ю в культурно-антропологічному розрізі в сучасних умовах, ми стоїмо на роздоріжжі проявів та різновидів родини. Ми можемо аналізувати традиційну та не традиційну родину, сім'ю секулярного суспільства та постсекулярного, виявляючи особливості життєздатності моделей та якості духовно-інтелектуального виховання.

Звернемось до визначення. «Сім'я — виховний інститут суспільства, яка ще в ранньому дитинстві закладає риси характеру людини на рівні підсвідомості, автоматизму, максимально впливає на емоційну сферу, інтелект, моральні позиції, волю, формує еталон поведінки, певні інтереси, потреби та здійснює соціальний контроль за поведінкою особистості, за

її діяльністю. Саме в сім'ї вона починає засвоювати перший соціальний досвід. Зміст і характер цього соціального досвіду залежить від духовності батьків, їх моральних і життєвих цінностей, від усвідомлення родиною відповідальності перед дитиною за «якість соціалізації», яку вона їм забезпечить» [1].

Досліджуючи визначення автора Зобенько Н., яке наведено в роботі «До питання гендерної соціалізації дитини в сім'ї», варто звернути увагу на роль батьків в становленні особистості дитини, формуванні її психологічного, психічного здоров'я, паттернів її поведінки, соціальних ролей та інтересів, а також звичок та вподобань. Батьки практично формують особистість своїм прикладом, своєю поведінкою та сімейними звичками. Також на дитину впливають сімейна атмосфера та емоційно-психологічний стан батьків, їх слова та установки, пов'язані з вихованням.

Різноманітні традиції та релігійно-філософські вчення наклали відбиток на духовно-інтелектуальний розвиток дітей. Родини, що сьогодні залишаються постсекулярними пов'язують виховання з концептами ідеологічних догм та вірувань. Зокрема такими представниками є Мусульманські країни та країни Сходу, які були досліджені в статті «Погляди на дитину та дитинство у філософських та педагогічних концепціях країн сходу» [2].

Глобалізація торкнулась в першу чергу представників секулярного світу. Стрімкий розвиток суспільства та глобальні зміни впливають на кожну особистість світу та відкривають нові можливості як для особистісного розвитку, так і для персональної деструкції. За безмежний світ можливостей необхідно заплатити стресами, які несуть з собою порушення сну, роздратованість тощо. Наряду з погіршенням екологічного стану, такі симптоми є мають принцип накопичення в організмі. Батьківство в епоху глобалізації можна описати з використанням метафори Бога Шиви, який має велику кількість рук. Сучасні батьки мають намір встигнути реалізувати купу справ: кар'єрне зростання на роботі, самореалізація через хобі, особистісний розвиток та пошук власного призначення, хатні справи, спілкування з друзями, активність в соціальних мережах, подорожі, час на родину та виховання дитини. В такому режимі результатом дуже часто може бути емоційне вигорання та напруження, яке несе деструктивний заряд для клімату в родині.

Аналогію з Богом Шивою буде доречно використати знову, описуючи різноманітність сімейних моделей. Наряду з сучасною ліберальною сім'єю, також має місце традиційна, нуклеарна, класична сім'я. Така родина складається з чоловіка та жінки, які разом реалізують функцію виховання дітей та ведення побуту. У такому сенсі традиційна

сім'я представляється більш життєздатною, адже саме вона є первинною ланкою суспільства, на відміну від сучасного концепту першості особистості. Традиційна сім'я є основою для духовно-інтелектуального розвитку, яка під впливом глобалізації змінила свою суть на індивідуалізм та цинізм в боротьбі за примарними ідеалами популярності в соціальних мережах.

Однією з ключових характеристик глобалізації є поява всесвітньої мережі Інтернет, яка робить доступною будь-яку інформацію. Це і безмежний ресурс, і суворий виклик для суспільства. Це — з одного боку унікальна можливість для отримання знань, умінь, навичок, безмежного спілкування, шопінгу, роботи та розваг. А з іншого — платформа для нових методів шахрайства та злочинної діяльності, новий різновид залежності та засіб для інформаційного впливу. Дитина, як особа що має несформовану психіку та нестійкі уявлення при причинно-наслідковій зв'язки, а також нечітке визначення понять «добро» та «зло» — є чутливою та непередбаченою до викликів інформаційної мережі, а отже і наслідки можуть бути тяжкими.

Тож, інформатизація та оцифровування дитинства стає нормою сьогодення, привносить в дитяче життя такі наслідки як: кліпове мислення, неможливість довго утримувати увагу на великих обсягах одноманітної інформації, що замінено на потребу в динамічних яскравих образах або подачі короткого тексту в формі ілюстрацій та картинок. В таких умовах знання також стають поверхневими, адже немає сенсу знати напам'ять все те, що можна в будь-який момент знайти в Інтернеті та прочитати знову. При цьому велика мережа, де часто змінюється розважальний контент на більш швидкий та яскравий, приваблює дітей. Внаслідок чого у сучасних дітей може знизитись якість здоров'я, погіршитись зір.

В таких умовах феноменологія дитинства трансформується в новий образ, характер якого стає більш дорослим, серйозним, який втрачає дитячу безпосередність та вимагає від дитини бути сучасним та інтерактивним, що не є синонімом духовно-інтелектуального розвитку. Наслідки такої стратегії розвитку можуть бути виявлені в повній мірі набагато пізніше. А сьогодні суспільство знаходиться в кризі, явною є боротьба проти сталих форм взаємовідношення в родині, розмитими стають цінності та втрачається звичне уявлення про класичну сім'ю.

Отже, досліджуючи питання впливу глобалізації на інститут сім'ї в Україні, було виявлено суттєві зміни в структурі сімейних відносин та ролей. Динамічні процеси, міжнародні тенденції змінюють світ докорінно та розпочинаються з кожної родини. Найбільшого впливу зазнають родини секулярного суспільства, адже сучасні тенденції сприймаються без-

посередньо, оминаючи призму духовності. Серед таких впливів важливо зазначити ті, що впливають безпосередньо на батьків: утворення нових форм сімейних відносин; зміна в рольовій функції членів родини; зміни, які впливають на демографію (одностатеві шлюби, закони про аборти, чайлд-фрі); поява нових юридичних структур та нормативів; новий рівень міжнародних відносин (міжетнічні шлюби та міжнародне всиновлення); нові сексуальні орієнтації (окрім традиційної гетеросексуальності, розповсюдженою стає гомосексуальність та бісексуальність); трудова еміграція; поява великої кількості стресорів та потреба в швидкому темпі життя. Зазначені аспекти опосередковано впливають і на життя дитини, адже вона сприймає та засвоює всі норми та правила, переймає родинні звички та інтереси, а психоемоційний стан батьків напряму формує психічне, психологічне здоров'я дитини. Є також і ті аспекти, які стосуються маленьких членів сім'ї безпосередньо. Інформатизація та оцифровування дитинства стає нормою сьогодення, при цьому негативно даючись взнаки в контексті дитячого здоров'я та способів сприйняття інформації. Однак глобалізація не є абсолютним злом для сучасного інституту родини, хоча і варто аналізувати реальні перспективи проблематики вже сьогодні. Кожне наукове досягнення та новий рівень прогресу має зворотний бік та об'єктивну оцінку як сильних, так і слабких сторін, пошук альтернативних шляхів вирішення проблеми може допомогти оминати кризи або попередити її тяжкі наслідки.

Список використаних джерел

1. Зобенько Н. До питання гендерної соціалізації дитини в сім'ї. *Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс* : зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф., Тернопіль, 5–7 жовтня 2016 р. / за заг. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 44–46.
2. Лугова М. С. Погляди на дитину та дитинство у філософських та педагогічних концепціях країн сходу. *Сходознавство. Актуальність та перспективи* : мат. III міжнар. наук.-мет. конф., 6 травня 2022 р. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2022. С. 78–80.

THE STRUCTURE OF HEI STUDENTS' GENDER CULTURE

Pohorielova T. Yu.

PhD (Pedagogy),
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, Ukraine

У роботі визначено та конкретизовано компоненти та критерії формування гендерної культури студентів вищих навчальних закладів. Їх ідентифікація базувалася на теоретичних засадах гендерної освіти, спираючись на підходи більшості науковців щодо процесу формування гендерної культури студентів вищих навчальних закладів через виявлення структурних компонентів гендерної культури.

Ключові слова: Гендерна культура, гендер, ЗВО, студенти ЗВО, гендерна освіта.

In the paper, the components and criteria for forming the gender culture of students of higher education institutions are identified and specified. Their identification was based on the theoretical foundations of gender education, relying on the approaches of most scientists regarding the process of formation of gender culture of students of higher education institutions through the identification of the structural components of gender culture.

Keywords: Gender culture, gender, HEI, HEI students, gender education.

The change in traditional gender values and the transformation of the gender-role behaviour of male and female men and women in many ways is a consequence of the globalization processes of the XX-XXI centuries.

The gender culture of Ukrainian society also feels the negative impact of globalization processes.

In this context, as noted by T. Ivanina, O. Kiselyova, M. Kolodiy, O. Ostapchuk and O. Tsyupa, patriarchal gender stereotypes in the choice of fields of study and professions for girls and boys lead to horizontal segregation in the labour market, due to which women are concentrated in the least prestigious and paid spheres of activity [3].

To overcome these problems, modern society is forced to turn to the theoretical analysis of the sources and causes of destructive gender processes and the search and study of practical ways to overcome them. As O. Ilyina points out, today's higher education system has solid scientific and pedagogical potential. It works with young people who will become the country's elite in the future and lead others behind them. Thus, higher education can become the main link in the formation of new approaches and traditions that will contribute penetration of the principles of gender culture into all spheres of life of Ukrainian society [2].

Introducing a gender approach to education is reflected in the works of O. Vasylchenko, S. Vykhor, T. Vorchakova, T. Golovanova, O. Kikinezhdi, V. Kravets, L. Mishchuk, I. Muntyan, O. Slobodanyuk, A. Shvetsova, O. Sharovatova, I. Shahina, etc.

Pedagogical management of the process of forming the gender culture of higher education students involves defining the concept and structure of the gender culture of higher education students and then identifying specific criteria and indicators for assessing the formation of this phenomenon. Let's consider how modern teachers interpret the structure of gender culture.

Most researchers, in particular O. Vasylchenko, consider gender culture as a component of specialized culture, which is the result of the influence on the personality of specific people who deal with problems of interpersonal relationships professionally. It is manifested in the awareness of the individual's motives, needs, values, knowledge, and behaviour related to relationships between male and female representatives. The researcher considers the phenomenon of gender culture of higher education students as a set of cognitive, activity, and reflexive components [1; 5].

O. Slobodanyuk considers the following elements to be the main components of gender competence of an individual: general cultural, valuable, educational and cognitive, informational, communicative, social and labour, and personal [5].

According to O. Sharovatova, the structural components of a specialist's gender culture are the following: cognitive (the formation of an individual's sexual self-awareness based on ideas about himself as a representative of a particular gender, the content of gender roles and modern gender stereotypes, features of the female and male personality; emotional and valuable (recognition of the priority of universal human values and equal rights for persons of different sexes, orientation towards partnership relations and egalitarian marriage); behavioural (implementation of learned models of gender roles in life through training of appropriate actions in non-gender-typical activities, in showing respect for the other sex and adequate intersex communication) [4].

As we can see, despite minor differences in the names of the components of gender culture, scientists offer a generally accepted vision of the structure of the gender culture of an individual.

Therefore, based on the above, it can be noticed that a properly developed complex system of criteria and indicators allows not only to assess the level of implementation of the gender approach in the education of students of higher education institutions but also to determine the means of correction for its more effective implementation.

Following the theoretical foundations of gender education, relying on the approaches of most scientists regarding the process of formation of gender culture of students of higher education institutions through the identification of the structural components of gender culture, the components and criteria for the formation of gender culture of students of higher education institutions are identified and specified.

The cognitive component of the structure of the gender culture of a student of higher education can be evaluated using the «gender awareness» criterion, which is based on students' understanding of the essence and meaning of gender issues concerning gender similarity, gender roles, gender relations, gender equality, gender standards, ways and means of forming adequate gender similarity, effective performance of gender roles, devoid of gender inequality, etc.

The reflective component can be evaluated using the «gender sensitivity» criterion, which is based on students' recognition of gender values, gender rights, gender equality, acceptance of gender similarity of other people, and gender relations based on the system of universal and national moral values.

The practical component can be evaluated using the criterion «appropriate gender behaviour,» which should be a manifestation of appropriate gender behaviour, effective performance of gender roles, constructive gender relations based on equality in the public and private spheres of life, respect for the individual, regardless of gender and gender similarity; development of skills and abilities to manage the motives of appropriate gender behaviour, fight against the destructive influence of gender (patriarchal) standards (ignoring the role of women in society, the polarization of male and female qualities, absolute femininity/masculinity, asymmetry in the distribution of power and access to resources, limitation of rights and opportunities in choosing a profession, etc.) in the personal experience of gender role interaction;

Thus, the criteria for forming the gender culture of students of higher education institutions defined by us can become the basis for diagnosing the current state of gender culture and analysing the effectiveness of pedagogical influences on the studied category of students. We see the prospect of further research in determining the indicators of the formation of the gender culture of students of higher education institutions according to specific criteria.

Список використаних джерел

1. Васильченко О. І. Соціально-педагогічні умови формування гендерної культури студентів університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2015. 26 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10154> (дата звернення: 06.11.2022).

2. Львіна О. О. Вплив гендерних стереотипів на виховання гендерної культури молодших школярів. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 2. С. 53–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2017_2_15 (дата звернення: 06.11.2022).
3. Порадник щодо застосування гендерно орієнтованого підходу в окремих галузях / Т. Іваніна та ін. Київ : Віваріо, 2020. 48 с.
4. Шароватова О. П. Про гендерні аспекти у змісті навчально-виховного процесу при підготовці майбутніх фахівців з охорони праці. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 8 (2). С. 150–160. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2018_8\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2018_8(2)_20) (дата звернення: 06.11.2022).
5. Слободянюк О. М. Гендерна теорія як фактор формування гендерної компетентності в культурологічній освіті студентів. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2011. № 4. С. 196–199. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/6339> (дата звернення: 06.11.2022).

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Отрошко Т. Ф.

старший викладач,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

Полонська А. Ю.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

Стаття присвячена вивченню сутності, складових емоційного інтелекту вчителя. Також у статті розглянуто роль емоційного інтелекту педагога у розвитку особистості здобувачів освіти.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоції, спілкування, навчання, особистість, поведінка.

The article is devoted to the study of the essence, components of a teacher's emotional intelligence. The article also examines the role of the teacher's emotional intelligence in the development of the personality of students.

Keywords: emotional intelligence, emotions, communication, learning, personality, behavior.

Ще 1920 року, одразу після першого сплеску інтересу до нових на той час тестів на IQ, психолог Едвард Торндайк сформулював термін «соціальний інтелект». Він визначив його як «здатність розуміти інших та керувати ними», вміння, корисне для кожного [1].

Емоційний інтелект — це здатність розуміти свої емоції, керувати ними на благо собі та іншим.

Високий рівень емоційного інтелекту передбачає співпереживання іншим, ефективне спілкування, самосвідомість і соціальну обізнаність. Те, як ми реагуємо на себе та інших, впливає на наше робоче та домашнє середовище. У школі, роботі та деінде є взаємодія з різними типами людей, а також постійні зміни та несподіванки. Бути емоційно розумним — це ключ до того, як ви реагуєте на те, що стає на шляху життя. Це також ключовий компонент співчуття та розуміння глибших причин дій інших людей [3].

Особистість учителя сприяє загальній ефективності навчання в класі. Те, як вчителі обробляють і реагують на емоції, як свої, так і своїх учнів,

впливає на досягнення учнів, а також на їх соціально-емоційний розвиток. Педагогам, яким не вистачає емоційного інтелекту, часто важко ефективно працювати зі складними учнями. Наприклад, вони швидко вдаються до покарань, замість того, щоб розпізнавати емоції своїх учнів і те, що їх спричиняє. Уявлення про емоції учнів допомогло б їм із співчутливим розумінням реагувати на те, що учень діє неадекватно, і належним чином змінювати поведінку учнів [4].

Емоційно розумні педагоги також більш задоволені своєю роботою, мають кращу підтримку та можуть сприяти глибшому навчанню та налагодити міцніші зв'язки з учнями та їхніми родинами.

Деніел Гоулман виділив п'ять компонентів, які є вкрай важливими для емоційного інтелекту [1]:

самосвідомість — здатність розпізнавати, що ви відчуваєте, а також розуміти, як ваші емоції та дії можуть вплинути на інших;

саморегулювання — здатність регулювати емоції, які ви відчуваєте, керувати ними, знаючи відповідний час та спосіб їх вираження;

мотивація — розуміння та бажання задовольнити власні внутрішні потреби та цілі;

емпатія — розуміння почуттів іншої людини; відчуття того, що людина відчуває; співчутлива реакція на горе інших;

соціальні навички — знання того, що відчуваєте ви, що відчувають інші та це змога ефективно спілкуватися, взаємодія.

Слід зазначити, що Деніел Гоулман називає самосвідомість першою з п'яти своїх емоційних і соціальних компетенцій. Це основа для інших компетенцій, таких як саморегуляція та емпатія. Психолог визначає це як «знати, що ми відчуваємо в даний момент, і використовувати ці переваги, щоб керувати нашим рішенням», мати реалістичну оцінку власних здібностей і добре обґрунтоване почуття впевненості в собі» [2].

По-перше, усвідомлення власних почуттів як учителя є необхідною умовою не лише для використання емоційного інтелекту в класі, але й для самонавчання та саморозвитку. Вчителів заохочують вчитися через рефлексію, щоб стати рефлексивними практиками. Увага до власних почуттів є важливою складовою процесу залучення до успішного рефлексивного навчання.

По-друге, щоб бути ефективним учителем, треба певною мірою «знати» своїх учнів, але не можливо «пізнати» інших, поки не почнеш пізнавати себе. Паркер Дж. Палмер зазначає про важливість самопізнання як учителя. Він наголошує на тому, що знати себе так само важливо для гарного викладання, як знання своїх учнів і предмета [2].

По-третє, поведінка — поведінка: манери, звички, невербальне спілкування тощо. Усвідомлення цього фактору важливе, тому що якщо вчитель прагне вплинути на готовність та результат власних учнів до навчання, він захоче знати, як вони його сприймають і як це на них впливає.

Учителі можуть створити ефективний навчальний клас завдяки своїй волі та мотивації, щоб зробити своїх учнів більш обізнаними з різних предметів та навичок. Учителі з високим емоційним інтелектом, як правило, краще мотивують своїх учнів і розуміють поведінку та психологічний стан своїх учнів. Вони також можуть бути більш чутливими до «руйнівної поведінки» своїх учнів, академічної успішності та управління стосунками. Вони можуть краще справлятися з різними проблемами, з якими стикаються діти.

Список використаних джерел

1. Гоулман Деніел. Соціальний інтелект / пер. з англ. Я. Лебеденка. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2020. С. 20, 153–159.
2. Mortiboys Alan. Teaching with Emotional Intelligence. *A Step by Step Guide*. P. 99–105.
3. Emotional Intelligence & Kindness: Our Responses Make a Difference. URL: <https://inspirekindness.com/blog/emotional-intelligence> (дата звернення: 01.11.2022).
4. How to improve emotional intelligence in teachers. URL: <https://successinmotion4u.com/how-to-improve-emotional-intelligence-in-teachers/> (дата звернення: 01.11.2022).

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ТА ЧЕСНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Пономаренко Я. С.

кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри соціології та психології факультету № 6,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

Представлено психологічні дослідження українських та закордонних вчених з проблеми етики та чесності поліцейських в контексті їх професійної діяльності. Українські напрацювання з даної теми свідчать, що етика та чесність є моральними складовими особистості поліцейського. Закордонні вчені їх інтерпретують через якість контактів з соціумом.

Ключові слова: поліцейські, поліціювання, професійна діяльність, чесність.

Psychological studies of Ukrainian and foreign scientists on the problem of ethics and honesty of police officers in the context of their professional activities are presented. Ukrainian studies on this topic show that ethics and honesty are moral components of a policeman's personality. Foreign scientists interpret them through the quality of contacts with society.

Keywords: policemen, policing, professional activity, professional honesty.

Кваліфіковані поліцейські кадри є значущим показником розвинутого й процвітаючого суспільства. Етична поведінка офіцерів поліції має суттєві наслідки для якості наданих послуг та розвитку суспільства в цілому, що надає даному питанню актуальності та важливості вивчення. Професійна етика та культура в практиці поліціювання є достатньо обговорюваною проблемою в наукових спільнотах, котрі розглядають специфіку діяльності поліцейських через призму юридичної психології. Формування етики у поліцейських починається ще на етапі їх професійної підготовки. Під час навчання майбутні правоохоронці знайомляться з культурою етичних цінностей своєї професії, а в подальшому застосовують їх на практиці. Питання якісного наповнення лав поліції потребує ґрунтовного аналізу та дослідження, оскільки розуміння необхідного комплексу компетенцій, якими повинен володіти поліцейський є запорукою не лише висококваліфікованого працівника, а й виступає профілактикою розчарування професією та плінності кадрів.

Західні науковці сходяться у думці, що дотримання етичних принципів в роботі позитивно впливає на ментальне здоров'я й психологічних добробут поліцейських. Так, К. Parazoglou з колегами з'ясували, що поліцейським важливо дотримуватися етичних принципів, особливо у при-

йнятті важливих рішень. Вчені пояснюють, що така поведінка свідчить про психологічний добробут поліціантів, активну життєву позицію та високий рівень стійкості [5].

Ми впевнені, що саме чесність поліціантів як характеристика особистості є фундаментальною професійною компетенцією, яка є основою при особистісному та професійному становленні поліцейського, адже чесність по відношенню до себе, інших людей, своєї роботи, обов'язків впливає на подальші дії, вчинки, думки. «Чесна людина — чесна в усьому», доволі часто можна почути даний вислів у суспільстві. Відсутність даної риси або її лише вдавана демонстрація можуть виникати як захисний механізм у людини, коли вона намагається справити гарне враження або отримати корисливий результат, що спонукає до нещирої поведінки та слів, заради мети, а не тому що це відповідає дійсності. Діяльність поліцейських, на нашу думку, передбачає від особистості поліціанта щирої позиції, адже чесне прагнення допомогти здатне викликати не лише довіру до поліції, а й формує відчуття безпеки та захищеності у громадян. Спираючись на роль поліції для громадян, чесність є першорядною компетенцією. Однак не менш важливими в даному питанні є дослідження факторів, котрі можуть впливати на чесність поліцейських або заважати доброякісному виконанню посадових обов'язків.

Дослідження доброчесності поліції значно зросли за останні два десятиліття. Український дослідник Д. Швець вважає, що чесність є моральним показником, котрий здійснює вплив на формування особистості поліцейського та є фундаментом професійної етики поліцейських [6]. Представники юридично психології говорять, що чесний поліцейський є уособленням психологічно стійкої, конкурентоспроможної та здатної до швидкої адаптації людини [4]. О. Борисюк слушно зазначає, що на початку професійної діяльності у поліцейських чесність є однією з найбільш виражених рис, які допомагають встановлювати доброзичливі стосунки [1].

Отже, наукова спільнота отримала ґрунтовний поштовх у емпіричному вивченні доброчесності поліцейських. Наприклад, завдяки дослідженням групи вчених на чолі з С. Klockars, наукова спільнота має метод інструментального вимірювання чесності поліціантів. Науковці чесність офіцерів поліції тлумачать як нормативну схильність поліцейських опиратися спокусам й перевагам своєї професійної діяльності, тобто привілеям та правам [2]. І собі S. Kutnjak Ivković говорить, що запропонований метод базується на гіпотетичних ситуаціях, так званих віньєтках, що виключають прямі запитання поліцейським стосовно їх поведінки. Вчений підкреслює, що даний метод містить чотири блоки: правила організації, методи

контролю неправомірної поведінки поліцейських, боротьба керівництва з «кодексом тиші», соціальний й політичний вплив на діяльність поліції. Дослідники резюмують, що в наявній психологічній літературі увага науковців більше зосереджувалася на специфіці соціально-економічних характеристик поліцейської діяльності або організаційних особливостях діяльності. У звіті вчених йдеться, що суспільство відіграє важливу роль при оцінці діяльності поліції та їх імовірної неправомірної поведінки [3].

Таким чином, теоретичний аналіз психологічної літератури засвідчив, що феномен чесності є достатньо актуальною практичною проблемою в психологічних дослідженнях як закордонних, так й вітчизняних студіях. Етика та чесність є моральними складовими особистості поліцейського, які свідчать про надійність, психологічну стійкість та відданість своїй професії, тому дані якості важливо плекати у поліцейських ще на початку їх професійного навчання та виховання.

Список використаних джерел

1. Borysiuk O. M. *Psychologichni osoblyvosti osobystisnoho komponentu upravlinskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv politsii* (Psychological features of future police officers personal component of managerial competence). *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. 2021. 1 (59). P. 36–43.
2. Klockars C. B., Kutnjak Ivković S. & Habelfeld M. R. *Enhancing Police Integrity*. Dordrecht : Springer, 2006.
3. Kutnjak Ivković S., Cajner Mraović I., & Borovec K. An Empirical Test of the Influence of Society at Large on Police Integrity in a Centralized Police System. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*. 2016. 39(2). P. 302–318.
4. Psychological Profile of Successful Criminal Police Officer / Ostapovich V. & *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. 9 (3). P. 120–133.
5. Addressing moral suffering in police work: Theoretical conceptualization and counselling implications / Papazoglou K. & *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*. 2020. 54 (1). P. 71–87.
6. Shvets D. V. *Vzaimozv'язok pravosvidomosti i morali v diialnosti pratsivnykiv politsii Ukrainy yak chynnyk protydii profesiinii deformatsii* (Interconnection between legal consciousness and morality in police work in Ukraine as an element of professional deformation's counteraction). *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2018. 1. P. 16–22.

ПСИХОКОРЕКЦІЙНИЙ ТЕРНІНГ ЯК ФОРМА ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ

Сеньовська Н. Л.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Наумович Я. Я.

здобувачка другого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

У статті розкрито поняття тренінгу як форми духовно-інтелектуального виховання і навчання підлітків. Описано особливості трактування тренінгу в педагогічній та психологічній науці. Виокремлено основи класифікації тренінгів для закладів загальної середньої освіти. Проаналізовано структуру та значення психокорекційного тренінгу для учнів.

Ключові слова: тренінг, психокорекційний тренінг, види та складові тренінгу.

The article reveals the concept of training as a form of spiritual and intellectual education and training of teenagers. The features of the interpretation of training in pedagogical and psychological science are described. The basics of classification of trainings for general secondary education institutions are highlighted. The structure and significance of psychocorrective training for students are analyzed.

Keywords: training, psychocorrective training, types and components of training.

У контексті духовно-інтелектуального виховання та навчання підлітків у закладах загальної середньої освіти універсальною формою роботи можна вважати тренінг.

Слово «тренінг» походить від англійського «to train», що означає «навчати, тренувати, дресувати». Це поняття виникло у XIX ст. в медицині як різновид психотерапії. У XX ст. тренінги набули поширення в професійній освіті (як форма навчання) та практичній психології (як інструмент розвитку людини). «Тренінг — це одночасно і цікавий процес пізнання себе та інших, і спілкування, і ефективна форма опанування знань, інструмент для формування умінь і навичок, форма розширення досвіду» [4, с. 107].

Сама ідея групової роботи з людьми в цілях особових змін і вдосконалення різних навичок була реалізована педагогікою паралельно (або

й раніше) з усвідомленням в лікарській і психологічній практиці [5, с. 27]. Тренінг як форма навчальної діяльності сприяє формуванню та розвитку важливих знань, умінь, навичок, якостей та властивостей особистості; дає можливість його учасникам розвивати форми поведінки, пов'язані з високою саморегуляцією, самоконтролем, упевненістю в собі та своїх силах, відповідальністю, активністю та самостійністю. Тренінг у педагогіці — це цікавий процес пізнання себе та інших, ефективна форма опанування знань, інструмент для формування умінь і навичок. «Як правило, учасники в захваті від тренінгових методів, тому що ці методи роблять процес навчання цікавим, не обтяжливим» [2, с. 2].

Частіше всього в дослідженнях, які стосуються сфери освіти, поняття «тренінг» трактується як форма інтерактивного навчання, метою якого є розвиток міжособистісної та професійної поведінки. «Тренінг — особливий різновид навчання через безпосереднє «проживання» і усвідомлення виникаючого в міжособистісній взаємодії досвіду, який не зводиться ні до традиційного навчання через трансляцію знань, ні до психологічного консультування або психотерапії» [1].

Не існує універсальної класифікації тренінгів для закладів загальної середньої освіти. Їх можна поділити на види залежно від провідної мети, завдань, контингенту, кількості учасників, тривалості, наявності одного чи більше тренерів, типу керівництва, технічного забезпечення тощо. Найчастіше у школах використовують особистісні (психокорекційні) тренінги.

Психокорекційний тренінг спрямований на зміни психічної сфери особистості; кінцевою метою є вдосконалення самосвідомості, поведінки або фахової діяльності людей (груп); такі тренінги організовують для підлітків, старшокласників та їхніх батьків. Можна виділити такі різновиди:

- 1) соціально-психологічний тренінг — спосіб розвинути компетентності у спілкуванні;
- 2) перцептивний тренінг — формування вмінь та навичок пізнання і розуміння себе й інших;
- 3) тренінг особистісного росту — робота над глибинними установками, спрямована на духовне і професійне зростання.

Будь-яке тренінгове заняття для учнів, незважаючи на різновид та мету проведення, містить три складові: вступ, основну частину, завершальну частину. Кожна з них має своє смислове та емоційне навантаження та складається з відповідних вправ.

Вступна частина. Привітання, знайомство, інформування про тему, мету, завдання, зміст і кінцевий результат тренінгу, оголошення правил

роботи. Знайомство учасників може здійснюватись у формі гри, або за класичним варіантом, але форма гри допомагає зняти психологічне напруження та скутість.

Основна частина. В цій частині наявні практичні вправи, які були заплановані до опрацювання з використанням інтерактивних методів навчання. Головне завдання — робота над собою в умовах постійної взаємодії всіх учасників тренінгу. Використання інтерактивних методів передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових, ділових ігор та спільне вирішення проблем. «Для розкриття змісту теми насамперед варто використовувати активні та інтерактивні методи, експертні оцінки та консультації, практичні приклади та досвід, рекомендації щодо вирішення проблем. Зміст основної частини має бути якомога тісніше пов'язаний з сьогоденням, процесами та явищами, що відбуваються в найближчому соціальному середовищі учасників, викликати у них інтерес» [3, с. 37].

Завершальна частина. Підсумки, відповіді на запитання, оцінка досягнення цілей тренінгу. Оцінка відбувається в колі за допомогою зворотного зв'язку. Існують такі форми і методи оцінки тренінгу: 1) шерінг — полягає у отриманні зворотному зв'язку від учасників протягом тренінгу; 2) дебрифінг — підсумкове обговорення вправ і підбиття результатів; 3) анкетування по завершенні тренінгу; 4) анкетування через визначений термін для вивчення того, як застосовуються отримані знання, вміння та навички [3, с. 38].

Безсумнівною перевагою тренінгових занять є те, що під час них кожен учень має можливість відчувати турботу та увагу інших, він може довіритися та розраховувати на їхню допомогу. Це підвищує якість формування умінь та навичок, а також допомагає знаходити позитивне у людях та світі навколо. Відповідно, тренінги допомагають підліткам і старшокласникам у майбутньому активно та повноцінно жити в соціумі.

Таким чином, психокорекційний тренінг як форма духовно-інтелектуального виховання і навчання школярів дає можливість сформувати та закріпити у підлітків такі різновиди ціннісно-орієнтованої поведінки:

- 1) рівноправне повноцінне спілкування, засноване на довірі та взаємоповазі учасників;
- 2) усвідомлення і формулювання власних проблем;
- 3) гармонізація інтелектуальної та емоційної сфер;
- 4) прагнення до пізнання себе й оточуючих людей.

Тут основним є не форма, а зміст, що має давати відповідь на реальні запити школярів, незалежно від того, яких саме сфер освітнього процесу (виховання, навчання, розвитку) вони стосуються.

Список використаних джерел

1. Вахоцька І. О. Тренінгові технології в освітньому процесі. *Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінги* : зб. наук. пр. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u279/zbirnik_14.05.2020.pdf (дата звернення: 02.11.2022).
2. Грачова Н. М. Методика проведення тренінгів : метод. мат. Харків : ХОУНБ, 2013. 18 с.
3. Карпенко Є. Організація тренінгу спілкування з дітьми різного віку : метод. мат. до практ. занять. Дрогобич : Дрогобицький держ. пед ун-т імені Івана Франка, 2016. 145 с.
4. Мільчевська Г. С., Ель Хатрі Г., Малютіна Н. О. Тренінгова робота в умовах закладів освіти та у громаді. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Вип. № 69, Т. 1, С. 106–110. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/69/part_1/23.pdf;
5. Шевчук О. М. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу : навч. посіб. Умань : ПП Жовтий, 2011. 133 с.

МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТА: СТАВЛЕННЯ ДО ОБОВ'ЯЗКІВ

Сирота Л. Б.

Кандидат філологічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

Основою особистості є моральний розвиток, який визначає її поведінку. Моральна особистість не завжди узгоджує свої дії з іншими людьми, часто керується власними інтересами. Успішність процесу залучення студента до моральних цінностей суспільства залежить від єдності моральної свідомості і поведінки. Визначальною у ньому є роль викладача.

Ключові слова: моральний розвиток, студент, обов'язок, цінності, викладач.

The basis of personality is moral development, which determines its behavior. A moral person does not always coordinate his actions with other people. She is guided by her own interests often. The success of the process of student involvement to the moral values of society depends on the unity of moral consciousness and behavior. The role of the teacher is decisive in it process.

Keywords: moral development, student, duty, values, teacher.

Моральний розвиток людини можна розглядати з різних точок зору. Найчастіше предметом інтересу є зміни, що відбуваються з віком у моральних судженнях і у поведінці людини, а також проблема поетапності (наприклад, фазианомії, гетерономії та автономності морального розвитку особистості [3; 5].

Мета статті полягає в аналізі процесу залучення студентів до моральних цінностей суспільства на основі єдності моральної свідомості і поведінки, та узгодження власних інтересів особистості з моральними нормами та взаємин з іншими людьми.

Із поняттям морального розвитку тісно пов'язане поняття морального виховання. Найчастіше під моральним вихованням розуміють виховання, основною метою якого є моральний розвиток [4]. У своєму розвитку людина проходить через певні етапи: аморалізм, моральна гетерономія, моральна автономія та ідеальність. Отже, студент як дорослий має бути на стадії моральної автономії та ідеальності. Відомо, що навіть досягнення цих фаз, виконання певних дій і поведінки, не означає повного входження у ці фази. Період здобуття вищої освіти є особливим часом і винятковою можливістю, щоб цей моральний розвиток відбувся.

Виникають запитання: де і як відбувається моральний розвиток (моральне життя) студента? Яким критеріям, модам і тиску він підда-

ється? На основі якого змісту і цінностей завершується «моральне Я» студента?

Одним з елементів, що підтримує цей розвиток, є наявність моральних зобов'язань у житті університету. На думку Ж. Марітена, наявність зобов'язання, факт зобов'язання дає молодій людині можливість діяти і вирішувати «вільно». Відсутні будь-які фізичні обмеження, але існує певний примус, внутрішній примус-неволя, зокрема у формі тиску «інтелекту» на вільний вибір студента, який може знехтувати обов'язками. Інтелектуальний тиск викликаний баченням того, що добре, а що погано. Виконання зобов'язань веде до морального прогресу. Коли такого прогресу немає, на перший план виходять примус і соціальний тиск, суспільна мораль і релігійні заповіді. Тоді студент не комфортно почуватиметься, стане злим, конфліктним [6].

Чи справді так? По-перше, сучасній «вільній» людині непросто прийняти і дотримуватися зобов'язань. Людині інколи легше розкрити гірші, слабші свої сторони. По-друге: як щодо морального прогресу студента, якщо почуття обов'язку внутрішньо не зміцнюється (і на це є багато причин), коли ні соціальний тиск, ні суспільна мораль не мають значення?

Філософи доводять, що етика, яка упродовж багатьох століть відіграла значну роль, сьогодні має перед собою людину, яка ставить під сумнів важливість власного життя, «серйозне ставлення» до людського життя все частіше поступається місцем іронії, життя, як гра, позбавлене фіксованих правил і напрямків, вільне від обов'язкових рішень. З'явилися поняття «етика хаосу, невизначеності», морального нігілізму, що загрожують сучасному суспільству конфліктами. Все це впливає на моральне виховання молоді людини, ставлення до зобов'язань у вищій школі [1].

Прийняття моральних норм, у тому числі й у формі обов'язків, під час навчання — це не лише можливість досягти морального вдосконалення. З освітньо-педагогічної точки зору, моральні норми допомагають краще усвідомити власну поведінку. Вони стають імпульсом до самоосвіти, самопізнання. Тому дати шанс людині, дати їй свободу — потрібно і важливо. Але, при відсутності норм і контролю виникає так званий моральний хаос.

Як повинен діяти викладач у такій ситуації? Його інтереси (передусім, професійні, наукові) здебільшого не стосуються проблем моралі, філософії, етики. Тому педагог передусім зосереджується на людині як тій, сприяє її формуванню відповідно до загальнонаціональних і релігійних норм, вчить студента бути людиною. Зокрема і на власному прикладі. Відповідальність за виховну роботу із студентом спричинює певний дискомфорт сучасному викладачу, особливо у складних ситуаціях. Педагог

часто тягнеться до наказів і заборон, бо так швидше і легше вирішити проблему.

Заборони та обов'язки, зазвичай, не приносять задоволення студенту. Озвучений педагогом наказ чи прохання зробити щось, висловлена ним заборона може, наприклад, стати причиною протесту студента.

Виникає питання: чи так повинно бути? Чи результатом виховної комунікації «викладач — повідомлення — студент» має бути незадоволення? Адже ця комунікація може сприйнятися як зазіхання на особисту свободу (автономію) дорослого студента. Роль того, що можна і чого не можна робити, полягає в тому, щоб запобігти злу, неправильним вчинкам. Відтак, сенс заборони у вихованні має подвійне значення:

- 1) остерігатися небезпечної поведінки і поважати права інших;
- 2) виробити здатність контролювати свої імпульси, потяги і бажання, тобто розвиток в людині механізм внутрішнього керування.

Будь-які заборони пов'язані із духовними цінностями. Суспільні заборони і цінності міцно вкорінюються у нашій свідомості, що пояснюється не лише страхом (я не такий, як всі і що зі мною буде чи що зі мною зроблять), а й соціальним тиском, який вагомо впливає на моральне життя людини.

Людина із цим тиском не мириться. Виконання морального обов'язку пов'язане із прислуханням до власної совісті, до власного «я». Сьогодні у суспільстві ми спостерігаємо масове невиконання своїх зобов'язань, що пов'язано із особливостями духовного світу. Студенти замість приділяти максимум часу навчанню, влаштовуються на роботу, прагнуть якомога швидше досягнути певного матеріального становища і самостійності, вірять, що одне другому не заважає, недобросовісно ставляться до навчання. Ця тенденція виникла через свідоме чи несвідоме прагнення до кінцевої мети, яка пов'язана із матеріальними інтересами: досягнути благополуччя, зробити кар'єру та ін. [2]. Виникає питання, як виховувати сучасну людину і чи її моральний розвиток є проблемою викладача, а отже, наукової дисципліни, яку він читає. Відповідь буде ствердна (треба виховувати), кінцевий результат цього процесу — якою людиною є чи стане студент.

Іншим аспектом морального виховання у вищій школі та морального розвитку студента є проблема права — права на щось: на життя, свободу, навчання та ін. Ці права є тими, що повинні бути. Якщо студент має право на свободу, то чи справді сучасній освіті потрібні накази, обов'язки, правила і т. п.? Відповідь не проста. Зважаючи на те, що людина завжди прагне до чогось кращого, у світі все більше поціновується людина за її інтелект, працю, відданість, неповторність. У вищій школі домінує концепція студентоцентризму. Обсяг прав студента постійно

розширюється. Це добре, тому що саме для них працює вуз і кожен педагог зокрема. Але водночас становище студента погіршується: незадовільні умови в гуртожитках, затребуваність на ринках праці і водночас існування проблем з працевлаштуванням. Отже, студенти не отримують того, на що мають право.

Зважаючи на складність соціальної ситуації, проблеми духовного розвитку, питанню моральних зобов'язань, прав студентів — учасників процесу морального виховання — потрібно приділяти значну увагу. Важливо не упускати з виду роль глибоко укоріненої християнської традиції в українському суспільстві. Водночас пам'ятати про модель морального менталітету, відмінну від християнської і пропаговану в ЗМІ: свобода совісті, відповідність та самостійність. У цих двох площинах відбувається моральний розвиток молоді людини, формується її ставлення до сучасних освітніх цінностей.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Філософія освіти : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021.
2. Зануда А. Український характер: не вір, бійся і проси? : *BBC News Україна* (2011, 13 червня). URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/06/110613_ukraine_sociology_az (дата звернення: 10.11.2022).
3. Лохвицька Л. Базові теорії морального розвитку особистості у зарубіжній психології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Серія: психологічні науки)*. 2015. Вип. 1 (46). С. 196–204.
4. Лохвицька Л. Феномен морального виховання у вимірах морального розвитку особистості: історична канва засадничих основ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» (Серія: психологія)*. 2018. № 6. С. 32–38.
5. Kohlberg L. The Psychology of Moral Development: The Nature and Validity of Moral Stages. Vol. 2. *Essays on Moral Development*. New York : Harper & Row, 1984.
6. Maritain J. Dziesięć wykładów o podstawowych pojęciach filozofii moralnej. Lublin : KUL, 2001.

АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Смерчак Л. І.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

У статті наголошено на необхідності дотримання акмеологічного підходу в процесі духовно-морального виховання студентської молоді. Доведено, що наскрізний процес духовно-інтелектуального виховання студентської молоді, який формує вищі соціальні ідеали, є одним із головних компонентів стратегії закладу вищої освіти.

Ключові слова: духовно-інтелектуальне виховання, студентська молодь, заклад вищої освіти, акмеологія.

The article emphasizes the need to observe the akmeological approach in the process of spiritual and moral education of student youth. It is proved that the whole process of spiritual and intellectual education of student youth, which forms higher social ideals, is one of the main components of the strategy of the institution of higher education.

Keywords: spiritual-intellectual education, student youth, higher education, akmology.

Духовно-інтелектуальне виховання студентської молоді є складовою частиною системи національного виховання громадянина України. Стратегія виховної політики закладу вищої освіти має базуватися на засадах демократизму та гуманізму й сприяти створенню умов для особистісного розвитку, самореалізації молодшої людини. За сучасних умов роль закладу вищої освіти у формуванні морально-духовної, ціннісно-орієнтованої та інтелектуально розвиненої особистості є особливо значимою.

Сучасна система підготовки майбутніх фахівців вимагає розробки оптимальних форм і методів, спрямованих на оптимізацію навчально-виховного процесу, розвиток їхнього високого професіоналізму залежно від специфіки та напрямку професійної діяльності. На етапі зрілості процеси виховання, освіти, навчання поступово змінюються процесами самореалізації у формі самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення. Власне тому актуальним постає питання щодо організації освітнього процесу в закладі вищої освіти на засадах акмеології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для розробки окресленої проблеми стали праці про загальні закономірності організа-

ції навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти (А. Алексюк, В. Андрущенко, І. Зязюн, А. Капська, А. Кузьмінський, Н. Ничкало, С. Сисоєва В. Стрельников, С. Харченко та ін.); духовно-моральне виховання студентської молоді (О. Дубасенюк, І. Зязюн, С. Старовойт та ін.).

Особливості акмеологічного підходу у теорії та практиці вищої школи в Україні та за рубежом розкривають С. Архипова, В. Вакуленко, С. Калаур, В. Моляко С. Пальчевський та ін.

Учені розглядають систему духовно-інтелектуального виховання здобувачів вищої освіти як складник взаємопов'язаних компонентів цілісного освітнього процесу. Останнє передбачає реалізацію стратегій, тактики та методики формування духовно-інтелектуальних цінностей майбутніх фахівців.

Мета статті полягає в аналізі особливостей акмеологічного підходу до процесу духовно-інтелектуального виховання студентської молоді.

Сучасним суспільством перед вищою школою поставлено завдання підготовки професіоналів, котрі володіють глибокими фундаментальними теоретичними знаннями і мають ґрунтовну практичну підготовку. Для забезпечення продуктивності освітнього процесу необхідно орієнтуватись на формування високого рівня знань, умінь та навичок студентів із урахуванням ролі кожного учасника навчально-виховного процесу.

Лише за такої умови можлива їхня узгоджена діяльність, орієнтована на досягнення високих результатів у професійній діяльності. Важливим у цьому аспекті піднятої проблеми є дотримання акмеологічного підходу в процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

Акме (від гр. «акме» — вершина, пік, найвищий ступінь чогось) — найвищий рівень досягнень при розв'язанні спеціальних і професійних завдань у будь-якій професії, в тому числі і в науці, мистецтві, літературі, техніці, освіті [2]. Особистісний потенціал в акмеології розглядають як самокеровану систему внутрішніх відновлюваних ресурсів особистості, які знаходять свій прояв у діяльності, спрямованій на отримання соціально значущих результатів [2].

На наше глибоке переконання, важливими складниками професійної довершеності майбутніх фахівців є духовний та інтелектуальний розвиток. Система духовно-інтелектуального виховання студентів пов'язана не лише з діяльністю структурних підрозділів ЗВО і напрямів навчально-виховного процесу, а й постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем, що впливає на становлення та розвиток наявної системи виховної роботи [1].

Дотримання акмеологічного підходу у процесі підготовки здобувачів вищої освіти передбачає перехід студента з категорії об'єкта у суб'єкт навчально-виховного процесу. Суб'єктність (за В. Стрельниковим) є голов-

ним утворенням особистісно-професійно розвитку студентів, що відбиває рівень прояву і саморозвитку професійно значимих особистісних якостей [3, с. 113].

Наскрізний процес духовно-інтелектуального виховання студентської молоді, який формує вищі соціальні ідеали, є одним із головних компонентів стратегії закладу вищої освіти. Наголосимо, що ідеал — це власне та проєкція людської свідомості, яка орієнтована на передбачення майбутнього (як особистісного, так і професійного). Студенти мають прагнути стати максимально корисними для України, а також неупинно працювати над збагаченням свого духовного світу та підвищенням рівня професійної компетентності.

У сучасних умовах професійна підготовка майбутніх фахівців має зорієнтовуватися на формування здатності дотримуватися у своїй роботі духовних і моральних орієнтирів та виключати з неї моменти ідеологічного та релігійного «тиску».

Важливу роль у процесі духовно-інтелектуального виховання студентської молоді відіграє змістовна наповненість навчальних програм.

Висновки. Отже, обґрунтована система понять і визначень дозволяє проводити узагальнюючі теоретичні дослідження та вирішувати практичні завдання, пов'язані з дослідженням закономірностей, механізмів, умов та духовно-інтелектуального виховання студентської молоді та високими особистісно-професійними досягненнями.

Список використаних джерел

1. Дубасенюк О. Духовно-моральне виховання студентської молоді. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах*. ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 78–87.
2. Архипова С. Основи акмеології : навч. посіб. ЧНУ, 2009. 127 с.
3. Стрельников В. Дослідження розвитку суб'єктності студента в процесі професійної підготовки. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2004. Вип. 1. С. 112–122.

FAITH AND ATHEISM IN WAR AS A SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PROBLEM

Stasiuk V. V.

Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Professor of the Chair of Moral and Psychological Support of Troops (Forces),
National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

Dykun V. G.

Senior Lecturer of the chair of Moral and Psychological Support of Troops (Forces),
National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

Будь-яка війна активізує стихійну релігійну свідомість безпосередніх учасників бойових дій, при цьому переважні форми її прояву на пряму залежать від панівного в суспільстві виду світогляду. За наявності релігійного світогляду природні для екстремальних умов психологічні потреби реалізуються у звичаях та обрядах, які є частиною традиційної культури. Якщо панівним є атеїстичний світогляд – залишаються елементом індивідуальної чи групової психології, виявляючись у найпростіших чи навіть примітивних формах.

Ключові слова: віра, релігія, релігійність, екстремальні умови, війна, стрес, невизначеність.

Any war activates the spontaneous religious consciousness of the direct participants in hostilities, and the predominant forms of it is manifestation directly depend on the worldview prevailing in society. In the presence of a religious worldview, psychological needs that are natural for extreme conditions are realized in customs and rituals that are part of traditional culture, if an atheistic worldview dominates, they remain an element of individual or group psychology, manifesting in the simplest, even primitive forms.

Keywords: faith, religion, religiosity, extreme conditions, war, stress, uncertainty.

Any religion is a social institution, and religiosity is an element of mass and individual consciousness. Also, in societies with a deeply rooted confessional tradition, household religiosity often goes beyond its boundaries, and in societies with a destroyed or deformed religious tradition, and especially with state atheism, household religiosity, without disappearing, acquires non-traditional forms (non-pagan and individualized).

All social cataclysms and especially wars belong to certain social situations, when the scale of spread and intensity of religiosity increase dramatically. Moreover, everyday religious consciousness in a combat environment is a direct continuation of its most common forms in the conditions of peaceful life.

War from a psychological point of view, war is a borderline situation, that is, extremely dangerous, uncertain, unpredictable, threatening to a person's life and almost independent of his will and mind. The less controllable the situation, the stronger a person's tendency to seek psychological support, attempts to control external circumstances through irrational actions.

“The atmosphere of constant danger and death in the war is good because it directs the soul to the questions of eternity, away from the garbage of life, from the twilight of everyday life”, — wrote in his diary a participant in the Russo-Japanese War, divisional doctor V. Kravkov.

Uncertainty, unpredictability of events in conditions of constant threat to life opens the way to belief in supernatural forces, which has a quite practical purpose — to receive mystical protection, by performing certain ritual actions (reading prayers, wearing amulets, observing situational taboos) to protect oneself from dangers.

Such a desire to influence fate is especially characteristic of a military situation, which in the conditions of traditional religiosity is manifested in prayers and rituals, appeals to God even by people who are not very believers in the ordinary, peaceful life of people.

In an atheistic society in the extreme conditions of war, too there is an intensification of religiosity: there is a significant influx of people into religious communities, the activity of the Orthodox Church is becoming more active: the clergy comforts people in grief associated with losses in the war, calls to believe in victory, patronizes hospitals, collects money and valuables for the construction of military equipment.

The main bearers of religious consciousness in the rear are women-mothers, wives, sisters, fiancées of men who went to the front. They pray for the salvation of their loved ones, for victory over the enemy and the end of the war as soon as possible, and those who constantly walk under God turn to faith on the front lines.

Often, the impetus for the emergence or strengthening of religious feelings in a combat environment is psychological stress, for example, a «miraculous» rescue from a seemingly hopeless situation. There are known cases when soldiers who found themselves in the face of, in their opinion, inevitable death, made an oath to themselves: if they were lucky enough to survive, they would begin to believe in God or devote themselves to serving him (go to a monastery, become priests), and after the war they fulfilled these promises. Sometimes the attitude towards religion changed under the influence of despair caused by the death of friends or someone close to them.

For example, the Afghan war with a deeply religious opponent was specific. For the Afghans, who were distinguished by their fanatical attachment

to Islam, the Soviet soldiers were not just enemies, but «infidels», the war with whom was considered sacred and received the blessing of Allah. The attempt to jump from the Middle Ages to modernity, from traditional Islamic society to «socialism» turned into a powerful activation of the religious factor. Disrespect for the feelings of believers in a Muslim country, the desire to «relegate» religion to the background in a traditionally religious society naturally provoked the development of the struggle of the opposition to the Kabul regime into a «holy war» — «jihad» and manifested itself almost immediately after the introduction of a «limited contingent» of Soviet troops into the country. The specifics of this war contributed to the conversion of many recent atheists to faith in God — due to the need to confront a fanatically religious enemy not only on the battlefield, but also in the spiritual sphere.

Today, one of the main problems of modernity is the Russian-Ukrainian war, under its influence there is a rethinking of the essence of man, a reevaluation of internal beliefs aimed at the unity of the Ukrainian people and the development of spiritual culture. All the mentioned processes do not pass by the Armed Forces of Ukraine, they convincingly testify that the combat capability of the troops (forces) largely depends on the human factor, the construction of reliable spiritual foundations and the moralization of public life. An important element of the humanitarian policy of the state in the Armed Forces of Ukraine is the implementation of the modern concept (model) of effective interaction between religious organizations and military structures, the creation of proper conditions for the actualization of the religious factor in the army.

The state, in the person of the Ministry of Defense of Ukraine, ensuring the observance of the freedom of conscience and religion of military personnel, guaranteed by the Constitution of Ukraine, and the church (religious organizations) in the sphere of providing for the spiritual needs of believers, direct their efforts to the organization of systematic work to establish pastoral care in the Armed Forces of Ukraine.

According to art. 35 of the Constitution of Ukraine, which guarantees the right to freedom of outlook and religion, art. 21 of the Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organizations», which determines that the command of military units provides the opportunity for servicemen to participate in religious services and the performance of religious rites, as well as in accordance with the norms of international humanitarian law, activities aimed at ensuring pastoral care from the church have begun (religious organizations) of servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other military formations.

The phenomenon of pastoral care in the armed forces represents a variety, a complex of humanitarian activities of religious organizations among military personnel regarding the satisfaction of their religious needs, solving the problems

of a person in the conditions of military service, creating a favorable incentive and motivational complex for the realization of his personal potential. Pastoral care is a mechanism of inclusion (launch), disclosure of the extraordinary social potential of a person.

Thus, the pastoral care of military personnel, the interaction between religious organizations and the Armed Forces of Ukraine should have a complex and systematic nature. The result of such interaction is the creation and maintenance of a proper moral and psychological state in military teams, the satisfaction of the religious and spiritual needs of the personnel of the troops (forces), which are an effective means of forming military personnel's readiness to perform the assigned tasks.

References

1. Doctrine "Satisfaction of spiritual and religious needs in joint operations", approved by the Chief of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine №2941/OHGS on 30 Sep 2020.
2. On the approval of the Regulation on the service of military clergy (chaplain service) in the Armed Forces of Ukraine : Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 685 dated 14 Dec 2016.
3. On approval of the concept of pastoral care in the Armed Forces of Ukraine : Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 220 dated 22 Apr 2011.
4. Stasiuk V. V. "Psychology of local wars and armed conflicts" : tutorial. Kyiv : NUOU, 2016. 412 p.
5. Cherny V. S. Ukrainian society at the current stage: challenges and threats. *Sociology: theory, methods, marketing*. Kyiv : NUOU, 2019. Vols. 3. P. 179–194.

ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ПОНЯТТЯМИ «ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ» ТА «ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ»

У Ює

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Пісоцька М. Е.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті узагальнено погляди науковців щодо співвідношення між поняттями «індивідуалізація навчання» та «диференціація навчання», проаналізовано різні точки зору стосовно широти та підпорядкованості цих категорій. Наголошено на розгляді вченими даних дефініцій як близьких, але не тотожних, виділенні ними їх області дії, спільних рис та специфіки.

Ключові слова: індивідуалізація навчання, диференціація навчання, спільні риси, область дії, специфіка.

The article summarizes the views of scientists regarding the relationship between the concepts of «individualization of learning» and «differentiation of learning», analyzes different points of view regarding the breadth and subordination of these categories. Emphasis is placed on the consideration by scientists of these definitions as close, but not identical, their selection of their scope, common features and specifics.

Keywords: individualization of training, differentiation of training, common features, scope, specificity.

Однією з тенденцій розвитку сучасної вищої освіти є її спрямованість на формування професійної індивідуальності, розкриття потенційних можливостей, апробацію професійного самовизначення здобувачів, набуття ними компетентностей з урахуванням особистих навчальних цілей, уподобань. У зв'язку з цим актуальним є розробка науковцями питань індивідуалізації та диференціації навчання, що вимагає розмежування провідних понять, визначення співвідношення між ними.

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив зробити висновок щодо існування різних точок зору науковців на співвідношення між категоріями «індивідуалізація навчання» та «диференціація навчання».

Як правило, вчені ці терміни вважають близькими, але не тотожними. У якості аргументів на підтвердження такої думки вони називають, по-перше, наявність сумісної області дії, а саме процесу збереження та розвитку індивідуальності суб'єктів навчання (В. Володько); по-друге, існування спільної риси — урахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти; по-третє, наявність специфіки, яка має прояв у врахуванні особливостей окремого учня для індивідуалізації навчання та обліку індивідуально-типологічних особливостей груп учнів для диференціації навчання (Т. Вожегова, О. Капітан, І. Осмоловська [2, с. 24; 3, с. 63]). До того ж, І. Осмоловська специфічною рисою індивідуалізації вважає індивідуальне проходження процесу навчання, яке передбачає взаємодію «один учитель — один учень». Однак, на наш погляд, ця риса притаманна індивідуальному навчанню та віднесення її до індивідуалізації навчання значно звужує розуміння суті останньої категорії. Цікавими є аргументи І. Сікорського стосовно розмежування термінів «диференціація навчання» та «індивідуалізація навчання». На його думку, індивідуалізація передбачає співвіднесення навчального матеріалу з віковими та індивідуальними особливостями і можливостями суб'єктів учіння, диференціація потребує як горизонтального, так і вертикального розчленування системи наукових знань, а також різнорівневого їх структурування задля трансформувannya у навчальні предмети [4, с. 123].

Крім того, виявлено протилежні думки вчених щодо широти досліджуваних понять. Згідно точки зору одних, більш широким є термін «індивідуалізація навчання». Свою думку науковці пояснюють тим фактом, що саме через індивідуалізацію реалізується мета освіти — збереження та подальший розвиток індивідуальності особистості, формування її здатності до саморозвитку та самореалізації. Згідно цієї точки зору диференціація трактується у значенні часткового випадку (Л. Липова, Л. Луценко, Т. Митарчук), складника індивідуалізації, який поширює та поглиблює її сутність (Т. Вожегова), способу (О. Бугайов), засобу (Г. Васьківська, П. Гусак, В. Кизенко), виду (О. Кузьміна), форми (І. Буцик) індивідуалізації навчання, моделі навчання, що створює у закладах загальної середньої освіти оптимальні умови реалізації принципу індивідуалізації (Ю. Олексін [5, с. 11]).

Відповідно до іншої позиції вчених, більш широким є термін «диференціація навчання». Обґрунтовують свою точку зору науковці переважно за допомогою такого аргументу, що індивідуалізація навчання у реальній практиці завжди має відносний характер, бо частіше реалізується через диференціацію. Прихильники даної думки акцентують на тому, що дифе-

ренціяція знаходиться по відношенню до індивідуалізації в позиції род-вид (С. Зубов), поняття «індивідуалізація навчання» є тотожним до категорії «внутрішня диференціяція», інакше кажучи індивідуалізація є видом диференціяції (Т. Гусак, З. Циганок, Н. Шахмаєв), виступає способом її здійснення (М. Прокоф'єва), межею, до якої прагне наблизитися диференціяція (І. Осмоловська).

Різними позиціями учених стосовно широти та підпорядкованості даних понять можна пояснити, на наш погляд, виділення науковцями певних видів індивідуалізації навчання. Так, І. Буцик, яка підтримувала точку зору стосовно більшої широти терміну «індивідуалізація навчання», обґрунтовувала, підкреслюючи можливість їхньої комбінації, існування таких основних варіантів індивідуалізації як: диференціяція навчання (поєднання учнів у групи на основі окремих особливостей чи їх комплексів для навчання за відмінними навчальними планами та програмами); внутрішньокласна (внутрішньогрупова) індивідуалізація навчальної праці; проходження навчального курсу в індивідуально різному темпі (прискорено або сповільнено). П. Сікорський, визнаючи більш широким термін «диференціяція навчання», доводив наявність двох відмінних видів індивідуалізації навчання: індивідуально-групове навчання (опанування здобувачами освіти єдиних для всіх програм індивідуально у складі групи) та індивідуалізоване навчання (опанування здобувачами освіти програм, адаптованих до природних можливостей кожного, індивідуально). Водночас, він виділяв такі види індивідуалізованого навчання як: індивідуалізовано-відокремлене навчання здобувачів освіти наодинці за адаптованими програмами та індивідуалізовано-групове навчання за адаптованими програмами у складі групи з можливою подальшою фронтальною роботою [4, с. 136].

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури довів відсутність єдиного підходу до співвідношення між поняттями «індивідуалізація навчання» та «диференціяція навчання». Здебільшого вчені вважають дані дефініції близькими, але не тотожними, виділяють їх спільні риси та область дії, специфіку, висловлюють різні точки зору стосовно широти та підпорядкованості цих категорій, обґрунтовують різні види індивідуалізації навчання.

Список використаних джерел

1. Алексеева С. Індивідуалізація навчання у закладах загальної освіти як педагогічна проблема. InterConf. 2021. № 42. С. 290–296. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2021.026>

2. Вожегова Т. В. Проблема індивідуалізації та диференціації початкового навчання у вітчизняній дидактиці 50–90 р. р. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Луганск, 2008. 20 с.
3. Капітан О. Диференційоване навчання учнів початкової школи : понятійно-категоріальний аналіз. *Педагогічний пошук*. 2009. № 3 (63). С. 61–63.
4. Сікорський П. І. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання. Львів : Каменяр, 1998. 196 с.
5. Олексін Ю. П. Методична система диференційованого навчання історії у старшій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 42 с.
6. Пісоцька М. Е. Дифференціація навчання: понятійно-категоріальний аналіз. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах* : зб. наук. пр. 2015. № 45 (98). С. 225–232.
7. Пісоцька М. Е. Індивідуалізація навчання: понятійно-категоріальний аналіз. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. 2015. № 50. С. 19–29.

ПОЧУТТЯ, ЯК ОБ'ЄКТ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

Розглядаються духовні почуття, як вищі цінності людини, що наповнюють її життя високими станами та прекрасними душевними переживаннями. Розкрито важливі аспекти почуттів у контексті духовно-інтелектуального виховання особистості.

Ключові слова: почуття, кохання, дружба, повага, вдячливість, відданість.

Spiritual feelings are considered as the highest values of a person, filling his life with high states and wonderful spiritual experiences. Important aspects of feelings are revealed in the context of spiritual and intellectual upbringing of a person.

Keywords: feelings, love, friendship, respect, gratitude, devotion.

Для людини духовної на першому місці стоять: ставлення до Вищого, ідеалів та почуттів; честь, відповідальність; духовна сила; душевний спокій. Джерелами найвищих станів щастя є почуття, ідеали та віра [1]. Вони також визначають сенс життя. Якщо є заради чогось і заради когось жити – це набагато цікавіше, ніж жити просто так. Життя з почуттями набагато більш насичене і повноцінне, ніж, якщо людина сама по собі, її самотньо і сумно.

Насамперед, потрібно визначитися, що таке *Почуття* взагалі. У суспільстві цей термін часто вживається на наш погляд неправильно. Буває, люди кажуть: «Почуття страху», «Почуття провини», «Почуття голоду» і т. д. Насправді йдеться про емоції та відчуття і до терміну «почуття» вони не стосуються. Також як «органи почуттів» — це органи сприйняття, а не Почуттів. В рамках духовно-інтелектуального виховання та навчання ми ведемо розмову про духовні почуття на відміну від фізіологічних відчуттів, які сприймаються відомими «органами почуттів», а також на відміну від негативних та інших емоцій як реакцій психіки на подразники.

Існує безліч суджень, що кохання, дружби не буває і взагалі почуття — це тільки людська слабкість. Ні любові, ні дружби не буває для людей, що розчарувалися, образилися, бідних душею, слабких, нещасних, забитих — для них не буває. Вони навіть цього бояться. Тому що колись вже обпеклися і тепер закрилися від усіх, бояться підпустити іншу люди-

ну ближче до себе, не вміють бути щирими тощо. Для самовиправдання люди вигадують собі причину, чому почуття це погано. А для будь-якої нормальної людини почуття це одна з найвищих нагород. Багато хто про них молить, багато згоден, аби ці почуття випробувати. Бо коли в душі щось хвилююче, приємне, душевне прокидається, коли в серці вогонь виникає — це одна з найголовніших умов для щастя людини.

Завдання духовно-інтелектуального виховання та навчання пояснити, що таке почуття, і навчити, як потрібно їх розвивати [2, 3].

Якщо людина відчуває, що радості в житті не вистачає і їй хочеться справжніх сильних почуттів — любові, дружби, відданості, ін., то важливо мати хоча б мінімальні знання, що в цьому випадку робити, які основні правила гри існують, що потрібно особисто від людини для цього. Вона ставить за мету, планує, вивчає ці питання, робить перші кроки щодо розвитку почуттів, і в хорошому випадку це стає дорогою довжиною в життя. Якщо людина не розуміє почуттів, як із ними поводитися, то почуття згасають.

З одного боку, людина може щось робити для них усвідомлено — створювати умови пробудження, зрозуміти їхню суть та програми — знайти відповіді на безліч запитань. З іншого — самі почуття, як і віра, і ідеали — це дар богів, це енергія, яка входить у серце і висвітлює думки та вчинки людини. Це енергія, яка входить та починає жити в серці людини. Якщо людина цим дорожить, правильно поводить, то вогонь у серці наростає (крила ростуть).

Залежно від багатьох умов людина може здобути почуття у вигляді зернятка, яке потрібно ще розбудити та проростити. Це може бути і паросток, який легко занапастити або створити йому умови для швидкого зростання. Це може бути і вже готова квітка — людину як блискавкою пробиває осяяння, і вона відчуває, що закохана і всерйоз, і надовго... Варіантів безліч, але від навченості людини залежить, що з цим буде далі в її житті, — вона здобуде щастя і натхнення для життєтворчості чи рани на серці.

Почуття — це дар, найвища нагорода за правильне ставлення та розвиток взаємин. Вважається, що почуття потрібно заслужити, а отримавши, логічно поцінувати їх. Почуття — це особливий вид енергії, найскладніший, дарований людині Вищими силами і має програму розвитку (кожне почуття — свою). Цю енергію не можна ні купити, ні натренувати — можна лише створити в душі відповідні умови для її появи та розвитку [4].

Почуття дають величезний приплив життєвої енергії — здається, гори зможеш згорнути, і крила за спиною виростають — людина майже літає та світиться радістю. При правильному відношенні енергія розкривається і робить людину дедалі сильнішою. При неправильному — вона може згаснути частково або зовсім, і людина може зомліти.

Енергія почуттів, ідеалів і віри дозволяють людині не тільки відчувати високі стани, відчувати прекрасне, красу, гармонію, а й по відчуттям розуміти, коли вона чинить правильно і неправильно, те чи не те робить. Тому що різко підвищується чутливість та розрізнення добра та зла. Коли людина робить добро, серце її горить, співає, коли ні — радість пропадає.

Основні почуття — притягання, повага, дружба, любов. Підсилюючи та не менш важливі — вдячність та відданість [4].

Притягання виникає між людьми як початкове почуття (може як випробувальне — наскільки людина здатна цінувати почуття). Виникає як зовні не зрозумілий потяг однієї людини до іншої, радість від спілкування. У що виросте це відчуття залежить від людини.

Повага — почуття до людини, яка перевершує в якійсь якості, здібності або в загальному рівні розвитку — дозволяє бути відкритим і насолоджуватися спілкуванням коли ви або в когось навчаєтеся, або по відношенню до вашого керівника, коли ви працюєте [5]. Якщо у вас немає поваги до вищих, у них немає мотивів вас підтримувати, піднімати, а навпаки, є бажання тримати вас подалі від себе. Якщо у вас є глибока повага до вищестоящого, у нього є сенс вкладатися в вас, є сенс вас просувати. Не завжди так відбувається, але принаймні у цій позиції є сенс і є мотив. Повага дозволяє щоб навчання, пошук рішень чи діяльність йшли максимально ефективно без конфліктів. І чим глибша повага, тим точніше і ефективніше настрої однієї людини на іншу. Основні ролі, які слід вивчити, зрозуміти, прийняти та реалізувати — це ідеальний співробітник та ідеальний учень.

Дружба заснована на спорідненості та рівності душ. Основні прояви дружби: радість від спілкування, від можливості зрозуміти іншу людину; допомога іншому — взаємодопомога; спільне проведення часу — вам дуже приємно обговорювати загальні теми, просто бути разом, вести якісь спільні справи [5].

Друг — з ним не тільки приємно провести час, про щось поговорити — зацікавлена у вас людина може поглядом з боку підказати, де ви маєте рацію, де ви неправі, які ваші сильні сторони, які слабкі, може дати якусь пораду. Якщо ваші взаємини правильно вибудовані, то друзі швидше і краще можуть вам розповісти про те, що відбувається в цьому житті, набагато точніше і коротше (висновки) — те, що замовчується іншими, що намагаються приховати, те, що є насправді, — як особисто по вас, так і щодо ситуацій та життя в цілому.

Дружба дуже цінна і потрібна кожній людині: і для душі, що хтось вас розуміє, в серці радість, насолода від спілкування; і з практичної точки зору — інформація, допомога, справи, можливості, тощо.

Для того, щоб дружба знайшла місце у вашому житті, повинні бути виконані дві умови. Перша — за вашими особистими якостями — стати людиною, з якою хотілося б дружити. Друга — дотримання певних правил, законів дружби.

Любов — це максимально сильне почуття у взаєминах, це максимально можлива духовна близькість між людьми, це програма максимально можливого посилення іншого, коли людина, яка любить, хоче зробити все, що в її силах, щоб кохана людина була максимально щасливою, максимально сильною, досконалою [5].

Кохання насамперед стосується взаємин чоловіка і жінки, але Любов може виявлятися як найвища духовна близькість між батьками та дітьми, у духовному братстві, навіть як найвищий вияв поваги до наставника. Це можливо, коли ви щиро зацікавлені, щоб людина (об'єкт ваших почуттів) відчувала себе комфортно та щасливо, розвивалася в усіх відношеннях.

Кохання — це почуття, про яке мріє більшість людей. У взаєминах — це вищий ідеал, якими взаємини мають бути, чого потрібно прагнути. Кохання — це основа у багатьох релігіях та духовних напрямках. Любов — це основа будь-якої творчої діяльності: те, що людина любить, вона робить із задоволенням і на порядок краще, ніж, якщо людина це не любить і робить через силу. Якщо ви йдете з любов'ю, то отримання визнання в будь-якій сфері, досягнення вершин у спілкуванні з іншою людиною можливе в десятки разів і легше, і приємніше, і ефективніше у всіх відносинах, ніж коли людина намагається досягти своєї мети чи то хитрістю, чи то тиском, чи ще якими-небудь способами.

Ідеали любові: розуміння — знання мотивів поведінки, здатність відчувати стан і передбачати бажання коханої людини; щирість — стан відкритості (довіра) та повна відсутність обману; радість — особливий стан позитивних душевних переживань; гармонія — духовна, інтелектуальна та енергетична відповідність між чоловіком і жінкою; відданість — вірність іншим ідеалам любові під впливом спокус та негативу; жертвність — стан повної самовіддачі (прояви, спрямовані на створення блага для іншої людини); ненасильство — повна відсутність будь-якого насильства; всепрощення — стан повної відсутності критики та образ [4].

Сенс Любові, її пряма програма — це принести конкретній людині щастя, дарувати радість, робити її щасливою, даруючи їй найкраще, що є, отримуючи від цього насолоду, що зуміла щось для цієї людини зробити, і в неї засвітилися очі, з'явилася посмішка, — це максимально можливе посилення іншої людини у всіх сферах, у всіх напрямках [5].

Вдячність — це почуття, що посилює будь-які взаємини та інші почуття. Її суть — відповідати добром на добро [5]. У будь-яких взаєминах (на-

віть без почуттів) цінуються вдячні люди — в них є сенс вкладати. Подяка створює мотиви, щоб можна було далі щось робити для іншої людини.

Можна виділити два рівні вдячності: 1) лише на рівні етики, честі людини — це внутрішній обов'язок не залишатися боржником — якщо їй щось добре робиться, то справа честі помічати це й дякувати, а стаючи майстром взаємин, вона навчається пробуджувати подяку в інших людях; 2) на рівні почуттів — це не просто подяка за конкретні вчинки, це вираження вашого ставлення до людей, які дуже для вас важливі, і ви самі шукаєте, що готові зробити для цих людей доброго тільки за те, що вони є в вашому житті, це внутрішня потреба — нести благо, його дарувати.

Основне правило — вибирати адекватну форму подяки відповідно до умов. Подяка словом виражається завжди. Подяка справою передбачає якісь дії у відповідь на добро — відплатити тим самим, якщо вам щось зробили, і самому приходити на допомогу, коли бачите, що іншому важко, але він не просить — без насильства, питати, чи потрібна людині допомога. Щоб створюване довкола примножувалося — правило давати у відповідь трохи більше, ніж берете, тоді енергія зростає та накопичується. Вдячною людиною себе почувати набагато приємніше, ніж скупую.

Відданість — це почуття, що викликає максимальну довіру до людини (на неї можна покласти в усьому), посилює основні почуття і виводить їх на найбільші висоти [5]. Відданість забезпечує почуттям довготривалість. Тільки людина віддана своїй справі, своїм друзям, своїй коханій людині може відчувати і найвище щастя, і досягати високих цілей, мати заслужену повагу. Без проблем взаємин не буває, їх може бути багато різних, але відданість дає людині силу, щоб не злякатися перешкод, щоб подолати всі складнощі, всі спокуси, не порушити дане слово, щоб досягти поставленої перед собою мети.

Відданість — це сталість і надійність у будь-яких взаєминах. Це не поведінка метелика, що пурхає з квітки на квітку — це малоцікаво у взаєминах. Цінуються відповідальні довготривалі стосунки. Відданість допомагає долати всі труднощі й випробування гідно, не ламаючи стосунків і почуттів, а навпаки вибудовуючи нові рівні, цементуючи фундамент.

Якщо людина віддана, то вона бере на себе зобов'язання діяти в інтересах того, кому (чому) вона віддана, чи то це справа, чи то це конкретна людина. Відданість передбачає, що людина бере зобов'язання не робити нічого того, що могло б завдати шкоди цій людині або справі (організації). Віддана людина думає про те, як діяти в інтересах тих, хто їй дорогий. Вона думає про те, як її слова і вчинки вплинуть на процес, чи буде від цього шкода чи ні.

Деякі люди вважають, що відданість — це не свобода, що вона обмежує людину і заважає жити. Насправді без відданості що-небудь велике в житті отримати складно.

Почуттям потрібно пройти певний шлях, вирішити масу завдань, щоб серце співало, і від людини виходило сяйво. Для цього взаємовідносини мають бути всерйоз і надовго, бо це серйозна велика робота, але це й найвища нагорода — у людини за спиною виростають крила.

Таким чином, у системі духовно-інтелектуального виховання й навчання мають розв'язуватися два основні завдання щодо почуттів: 1) навчити їх цінувати, поставити почуття на певний щабель цінностей, на п'єдестал, — разом з ідеалами, вірою та цілями вони становлять головний сенс життя, заради чого варто жити й, завдяки яким, життя забарвлюється яскравими та ніжними фарбами; 2) навчити правильно з почуттями поводитися: як створювати умови у своєму серці для їхнього входу й зростання; як самому пробуджувати почуття в інших (пробуджувати бажання почуттів, допомагати створювати відповідну атмосферу в серці), щоб у серці були не туга зелена, образа чи страхи, втома чи страждання, а радість і наснага.

Список використаних джерел

1. Хвостиченко О. М. Про зміст духовного розвитку у системі духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 592–595.
2. Бабич В. П., Могилко В. А., Онегіна В. М. Прикладна онтологія : моногр. Харків : Друкарня Мадрид, 2013. 364 с.
3. О. М. Хвостиченко, Л. Г. Трусей, О. Д. Сердюк, О. В. Бездітько. Концепція системи освіти «ДИВО-21» — «Духовно-інтелектуального виховання та навчання у XXI столітті». *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 9–34.
4. Міаніє М. Ю. Закони Творця. Харків : Созідання, 2008. 368 с.
5. Хвостиченко О. М. Про сенс життя, життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 100–111.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЧУТТІВ У СИСТЕМІ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

Розглядається підхід до духовно-інтелектуального виховання та навчання духовних почуттів. Рекомендуються завдання щодо формування та розвитку почуттів у системі духовно-інтелектуального виховання та навчання.

Ключові слова: виховання, духовні почуття, формування почуттів, розвиток почуттів, виховання почуттів.

The approach to spiritual and intellectual upbringing and teaching of spiritual feelings is considered. Tasks for the formation and development of feelings in the system of spiritual and intellectual upbringing and training are recommended.

Keywords: upbringing, spiritual feelings, feelings formation, feelings development, feelings upbringing.

У системі духовно-інтелектуального виховання та навчання пріоритетна увага має приділятися духовній складовій: Честі, совісті, ідеалам, почуттям, особистісним якостям та здібностям, примноженню духовної життєвої енергії [1, 2, 3, 4].

Почуття це особлива енергія [5]. Якщо людина може вольовим зусиллям придушити і навіть видалити у собі негативні емоції, і вибудувати певні розумові структури, то формувати почуття зусиллям волі неможливе. Почуття як рослина — марно і навіть небезпечно її тягти вгору, щоб вона швидше виросла. Для рослини потрібен ґрунт та інші сприятливі умови для комфортного розвитку. Ґрунт для почуттів — це душа людини, її свідомість. Почуття не терплять жодного тиску. Як і для рослини для почуттів потрібно створити необхідні умови — вчасно поливати, давати світла, удобрювати.

Тільки створюючи правильні умови, людина може сподіватися, що її почуття зростатимуть. Який ґрунт він створить для почуттів у своєму серці — там світло чи темрява, там нежива пустеля чи прекрасний квітучий світ. І це створюється рішеннями та вчинками людини — вони за законами почуттів їх посилюють або руйнують [5]. Тобто почуття це тонка матерія, яку не можна сісти і перетворити самонавіюванням або іншими

техніками. Але техніками можна створювати умови, щоби почуття розквітали. А можна не зважати на почуття, ігнорувати їх і буквально засушити або навіть зруйнувати своїм негативом.

Коли є мета почуття отримати і розвивати, то насамперед людині слід зрозуміти: по-перше, що вона вже має (провести внутрішній аудит, ревізію) — які почуття відчуваються добре, які на узбіччі життя, їм не приділяється уваги, вони «хворіють», страждають, яких немає зовсім; по-друге, якими почуття мають бути в ідеалі; по-третє, що робити з наявними почуттями і як отримати нові бажані, щоб вони робили людину щасливою, серце палало, а взаємини були максимально прекрасними. *Основними завданнями розвитку почуттів* вбачаємо такі-от:

1. *Навчитися розрізняти почуття, розуміти їх програми* [6], навіщо вони даються, правила поводження з ними. Якщо людина чинить правильно, то її почуття ростуть. Якщо робить щось не так, то почуття пригнічуються, вони в'януть і приносять страждання.

2. *Увімкнути самоконтроль*. Вивчити своє ставлення та реакції. Навчитися дивитися вглиб душі та фіксувати, які відчуття викликають ті чи інші слова, настрої, поведінка та вчинки — як свої, так і чужі. Намагатися зрозуміти, а як треба: які слова говорити, як, з якими інтонаціями, з яким ставленням, звичним чи особливим, з усвідомленням цінності того, чого людина прагне, щоб серце відкривалося для почуттів. Тобто за допомогою самоконтролю налаштувати своє серце на людину, на почуття до неї.

3. *Стан спокою*. Спокій не означає сон чи байдужість. Спокій — відсутність негативних емоцій, метушні, надуманого занепокоєння, страхів та іншого негативу, залежно від неприємностей — це підпорядкування внутрішніх проблем (вони мовчать і не проявляють себе, не намагаються захопити владу над станом). Спокій — це показник духовної сили людини, умова максимальної зосередженості на питанні. Саме в спокої людина здатна до усвідомленості, управління собою та адекватного сприйняття іншої людини, її почуттів чи фальшу.

4. *Посилення радості*. Радість — базове підґрунтя для вирощування почуттів. Радість, задоволеність повинні рости, щоб у серці вогонь горів, щоб душа співала. Цілеспрямовано створювати такий настрій: «Хочу, щоби в мені жила радість, щоб почуття різні жили, окриляли». І це має бути так, щоб виявлялося у всьому: у виразі обличчя (воно світиться), у відкритій посмішці, у словах та інтонаціях, у поведінці та вчинках.

5. *Реакція на проблеми*, що виникають. У ході спілкування можуть виникати неприємні ситуації: нерозуміння, різного роду непорозуміння, несподівані прояви тощо — важливо правильно реагувати на них, не руба-

ти з плеча, не робити поспішних висновків, а звертати увагу на це, ставити питання, спокійно без емоцій з'ясовувати причини відповідних проявів, висловлювати своє ставлення, пам'ятаючи головну мету — не поранити почуття, а посилювати.

6. *Отримання почуттів:*

– створення умов — власне все перелічене вище. Спокій та радість — головні умови. Навчитися говорити так, щоб у людей знімалася напруга, щоб увімкнувся гарний настрій, запалювалися очі, з'являлися посмішки; все, що робиться, робити з любов'ю, тобто легко, радісно, з гарним настроєм, цей настрій формувати в інших;

– посилення цінності почуттів — це мають бути не стільки слова, скільки відповідне ставлення та вчинки, у т. ч. дбайливе ставлення до почуттів інших людей (не сміятися, а підтримувати, ін.);

– прохання до Вищих сил — ніхто не повинен здогадуватися про бажання людини. Звернення до Вищих сил — це і визнання їх, і вияв поваги, і висловлювання своїх прагнень (чого саме хочу, до кого, чому) і зобов'язань (цінувати, берегти, ростити).

Пробудження почуттів в інших (отримання взаємності): з одного боку, пробуджувати те, що вони вже мають; з іншого, — пробуджувати в них прагнення здобути почуття.

– Самому бути людиною гідною почуттів, щоб люди поважали, любили, дякували.

– Запрошення до почуттів — пропозиція дружби, інших почуттів — це має бути максимально щиро, відображати дійсні почуття, а не ілюзії, що реально можна запропонувати саме зараз і чого пропонується далі прагнути вже вдвох.

– Компліменти — це особлива форма похвали, вираз схвалення, поваги, визнання чи захоплення; люб'язні, приємні слова, приємний відгук. Комплімент — простий, але потужний засіб, що допомагає встановлювати хороші відносини з іншими людьми, заслужити їхнє розташування. Комплімент, що вчасно прозвучав, може розрядити обстановку, переламати напружену ситуацію і навіть вплинути на особисте життя і кар'єру. Щирий комплімент показує зацікавленість у взаєминах з конкретною людиною, має бути звернений саме на розкриття серця, торкатися духовних цінностей, тоді він відкриває серце для подальшого спілкування.

– Звернення, що пробуджують почуття — це коли людину називають не по імені, по батькові, а якими-небудь іншими словами, що замінюють його ім'я: «мій коханий», «моя королева», і відображають щире ставлення до людини, підкреслюючи, що вона важлива, що цінують

її якості, переваги. Фальш, будь-яка нещирість — вони руйнують все, завжди і скрізь.

— Подяки — це визнання та вираження важливості того, що людина зробила для іншої, або як вона до неї ставиться. Людині важливо знати, що вона комусь потрібна і те, що вона зробила, у що вкладала зусилля, старалася, вона не пропадає даремно. Бажано, щоб справжня цінність зробленого і те, що людина хотіла вкласти, була правильно зрозуміла та виражена в словах подяки.

— Визнання та оцінки — найбільш складні інструменти — це розмова про переваги та недоліки людини, розмова серйозна, яка має на меті підняти в людини адекватну самооцінку та допомогти позбутися недоліків.

— Ролі — вибрані образи та стилі поведінки у певних умовах і з конкретною людиною: «надійний і відданий друг» або «ідеальний учень» — дають розуміння, що можливе для себе і необхідне для інших у рамках конкретних взаємин. На відміну від театру, де актори грають чужі ролі, нам потрібно навчитися грати свої життєві ролі. Якщо ролі обрані правильно, узгоджуються одна з одною, доповнюють одна одну і витримуються в ході взаємодії, то взаємини будуть комфортними та добре розвиватимуться, почуття посилюватимуться.

— Відношення — це енергія, яка походить від людини, це настрої вашої душі, налаштування вашого розуму, налаштування вашого серця. Це відчуття, які людина відчуває, перебуваючи поруч: чи їй тепло, приємно і серце співає; чи то вона напружена, неспокійна, щось заважає їй почуватися легко та комфортно. Вихідна енергія впливає на людину і може створювати сприятливі умови для пробудження всього найкращого, що є в людині, у т. ч. почуттів.

— Відповідність зовнішнього — не повинно бути суперечностей між вашим ставленням та зовнішніми проявами — це стосується постави (пряма спина, гідність), положення голови (прямо, не задирати носа та не «орати ним землю»), погляду (спокійний, зацікавлений, доброзичливий, привітний), посмішки (випромінювати радість, відкритість, щирість), жестів (плавні, закінчені — не рвані, не смикані, не метушливі). Не повинно бути: ви кажете «так», а погляд убик; посмішка чарівна, а погляд неприступний і т. п.

— Подарунки — це знаки уваги, метод посилення стосунків, відображення вашого ставлення до людини — вам не шкода, ви хочете подарувати радість іншому. Ви щось створюєте або набуваєте, ви вкладаєте в це свою енергію, своє ставлення, свої почуття і даруєте це, встановлюєте зв'язок, спонукаєте людину до якихось дій у відповідь.

7. Розвиток почуттів. Нерозумно чекати, коли почуття самі придуть і почнуть бурхливо розвиватися, розпалювати ваше серце — можна не дочекатися. Краще постаратися самому пробуджувати почуття у собі. Як перший крок можна постаратися скопіювати готові приклади з кіно, спектаклів, ін. — зрозуміло, що говорити, зрозуміло, як виглядати, як рухатися і все інше і, коли ви вимовляєте відповідні слова, намагаєтеся підібрати інтонації, жести, вираз обличчя, то у Ви маєте можливість отримати відповідні почуття, щоб серце заспівало, щоб воно жило.

Більшість людей у душі порожня: образа, розчарування, — людина закрилася, живе, працює, але вона мало що відчуває. Розвиток передбачає збагачення духовного, внутрішнього світу людини. У неї з'являються все нові і нові відчуття, ті чи інші відтінки почуттів, переживання, вона не тільки може бачити, чути, а й відчувати, в тому числі і велич океану, і красу неба, спів птахів, і, зрозуміло, людину, її ставлення.

Взаємини, почуття — це одне з найважливіших джерел радості, щастя і насолоди [3, 6], це можливості висловитися, зустріти розуміння, отримати пораду, допомогу, підтримку, зв'язки, можливості в суспільстві, коли вас хтось любить, поважає і готовий прийти на допомогу. З іншого боку, вони також можуть бути одним із основних джерел страждань людини — образливе слово, неухважність, грубість тощо часто доставляють людині душевний біль, образи, це також обмеження по життю, проблеми, неприємні ситуації, які з людиною трапляються. Завдання навчити розуміти від чого це відбувається — залежно від причин йдуть різні варіанти розвитку подій, різні рішення, які потрібно шукати та приймати.

8. Не руйнування почуттів. Почуття — дар богів, тому людина не має права дані їй почуття руйнувати, але може попросити, щоб боги щось зробили з її почуттями: або тимчасово забрали, або перенаправили на іншу людину. Зі сторонньою людиною якщо виникає проблема, і немає більше інтересу з нею спілкуватися, то можна просто перестати зустрічатися і все — проблема вирішена. З близькою людиною необхідно розумітися на проблемах, знімати напругу, перемикаючи увагу, можна вислуховувати про себе неприємні речі. Це теж може бути болісно, але чи проблема знімається, і почуття посилюються, чи людина звільняється від небажаних почуттів, гідно пройшовши урок. Руйнування почуттів як своїх, так і інших людей — духовний злочин.

Розв'язання цих завдань у системі духовно-інтелектуального виховання та навчання дозволить сформулювати в учнів правильне ставлення до

духовних почуттів та озброїть їх правилами формування взаємовідносин на основі почуттів [2].

Список використаних джерел

1. Бабич В. П., Могилко В. А., Онегина В. М. Прикладна онтологія : моногр. Харків : Друкарня Мадрид, 2013. 364 с.
2. Хвостиченко О. М., Трусей Л. Г., Сердюк О. Д., Бездітько О. В. Концепція системи освіти «ДИВО-21» — «Духовно-інтелектуального виховання та навчання у XXI столітті». *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 9–34.
3. Хвостиченко О. М. Про сенс життя, життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків: ВННОТ, 2020. Вип. 2. С. 100–111.
4. Хвостиченко О. М. Про зміст духовного розвитку у системі духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 592–595.
5. Міаніє М. Ю. Закони Творця. Харків : Созіданіє, 2008. 368 с.
6. Хвостиченко О. М. Почуття, як об'єкт духовно-інтелектуального виховання особистості. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 730–735.

ФОРМУВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН УЧНІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Чорній М. М.

кандидат педагогічних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

У статті проаналізовано вплив позитивних міжособистісних взаємин учнів та сприятливої атмосфери уроку польської мови на рівень навчальних досягнень учнів, рівень їх пізнавальної активності, розвиток їх комунікативної і соціальної компетенцій, емоційне благополуччя та психічне здоров'я. Доведено необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів до означеного виду діяльності.

Ключові слова: міжособистісні взаємини, учнівський колектив підлітків, сприятливий психологічний клімат.

The article analyzes the influence of positive interpersonal interactions and the student atmosphere of the Polish language lesson on the level of educational achievements of students, the level of their cognitive activity, the development of their communicative and social competences, emotional well-being and mental health. The need for purposeful training of future teachers for this type of activity has been proved.

Keywords: interpersonal relations, school form of teenagers, favorable socio-psychological climate.

Випускник педагогічного закладу вищої освіти на практиці повинен вміти вивчати не тільки особистість учня взагалі, не кожен учнівський колектив загалом, а кожного учня в класному колективі, зміст взаємин, які впливають на становлення особистості, створювати оптимальні умови в соціальному просторі зростання особистості дитини у шкільному середовищі, цілеспрямовано формувати міжособистісні взаємини в системі «учень-учень», «учень-учні», «учні-учні». Тому дослідження питань формування високо етичних взаємин залишаються вкрай актуальними.

Мета статті — проаналізувати вплив позитивних міжособистісних взаємин учнів та сприятливої атмосфери уроку польської мови на рівень навчальних досягнень учнів, рівень їх пізнавальної активності, розвиток їх комунікативної і соціальної компетенцій, емоційне благополуччя та психічне здоров'я.

Проблему формування міжособистісних взаємин досліджували І. Бех, Н. Бісик, Л. Долинська, Л. Орбан-Лембрик, О. Скрипченко та інші. Учені, зосереджуючись на проблемі формуванні міжособистісних взає-

мин у школі, відзначають їх вплив на успішність учнів, особливо підлітків. Дослідження підтверджують, що сприятливий клімат у школі сприяє кращому засвоєнню знань та вищому рівню навчальних досягнень учнів. При цьому науковці відзначають значення міжособистісних взаємин у системі «учитель-учень», які будуються на повазі, заохоченні до пізнавальної активності, а також культури співпраці й соціально-емоційному вихованні [2].

Механізми впливу позитивних міжособистісних взаємин на рівень навчальних досягнень учнів знайшли відображення у багатьох наукових дослідженнях. Майбутні учителі у своїй професійній діяльності, особливо на уроках вивчення польської мови як іноземної, повинні підвищувати мотивацію до навчання через почуття приналежності до учнівського колективу, оцінювання учителями й дотримання норм культури та поведінки. Ефективним підходом при вивченні польської мови як іноземної є застосування на уроках різноманітних технологій навчання, зокрема дидактичних ігор. Зміна підходу полягає на партнерському трактуванні учнів учителем, адже відомо, що у навчальному процесі емоційна сфера так само важлива, як і пізнавальна активність чи розумова діяльність. Та й поєднання навчання і гри сприяє кращим результатам. Набагато ефективніше засвоювати лексичний чи граматичний матеріал у процесі цікавої гри, в яку залучені усі учні, і під час якої вчитель створює сприятливі умови для розвитку їх комунікативної і соціальної компетенцій. Такий вид діяльності розвиває навички розуміння, які виникають внаслідок аналізу ситуацій, допомагає зрозуміти інших осіб та сприяє передачі власних переживань і емоцій в умовах атмосфери здорового суперництва, яка, як відомо, сприяє підвищенню інтересу до процесу навчання.

Одночасно позитивна зворотна інформація з боку вчителів безпосередньо пов'язана з почуттям власної гідності учня. Довіра і професійна діяльність учителя, спрямована на зміцнення міжособистісних взаємин, зміцнюють взаємну довіру й полегшують співпрацю на спільне навчання. Сприятливий психологічний клімат впливає на відвідуваність учнів у школі, що теж відображається на їх успішності. Варто підкреслити значення почуття безпеки, яке пов'язане з рівнем агресії та шкільного насилля. Позитивні міжособистісні взаємини та сприятливий клімат впливає на зацікавленість і залученість учителів до професійної діяльності, що теж сприяє покращенню результатів навчальної діяльності.

За твердженням науковців, різні виміри психологічного клімату і міжособистісних взаємин впливають на ефективність різного виду шкільних заходів, зменшують негативний вплив соціально-економічних відмінностей поміж учнями [4].

Позитивні міжособистісні взаємини та сприятливий клімат у школі ефективно впливають на психічне здоров'я учнів, їх навчання на наступних етапах й майбутнє функціонування у соціальному середовищі [1]. Результати досліджень підтверджують роль позитивного клімату і міжособистісних взаємин в учнівському колективі як захисного механізму, якщо йдеться про інші види поведінки, що становлять ризик для учнівської молоді, окрім насилля і агресії, зокрема прогулювання уроків, бійки, вживання психотропних засобів [3].

Учитель повинен забезпечувати можливість учням отримувати знання та досягати успіхів у безпечному для них середовищі, розвиваючи рівень їх прагнень, позитивних очікувань, доброго самопочуття, а також віри у власні сили. Формуючи позитивні міжособистісні взаємини, безпечне освітнє середовище, сприятливий психологічний клімат, які базуються на довірі, повазі та схваленні, вчитель створює сприятливі умови для розвитку учнів і набуття ними особистісних цінностей.

Отже, формування вчителем оптимальних міжособистісних взаємин в учнівському колективі підлітків — це важливий чинник впливу на мотиваційну сферу школярів, вибір ними цінностей, регулювання діяльності, рівень їх адаптації в колективі, емоційне благополуччя та стан здоров'я. Тому безумовно важливо враховувати цей аспект у практичній діяльності вчителів не лише на уроках польської мови, а й на інших уроках. Тому надзвичайно важливим є питання цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів до формування психологічно безпечного освітнього середовища. Цей аспект має знайти належне висвітлення в освітніх програмах підготовки майбутніх учителів польської мови.

Список використаних джерел:

1. Мешко Г. М., Мешко О. І. Управління процесом формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Вип. 33. С. 237–243.
2. Debarbieux E. Charakterystyka przemocy szkolnej w europie i polski program «Szkoła bez przemocy». 2010.
3. Ostaszewski K. Pojęcie klimatu szkoły w badaniach zachowań ryzykownych młodzieży. *Edukacja*. 2012. № 4 (120). С. 23–38.
4. Thapa A., Cohen J., Higgins-D'Alessandro A., Guffey S. School Climate Research Summary. New York: National School Climate Center, 2012. URL: <http://www.schoolclimate.org/climate/documents/policy/sc-brief-v3.pdf> (дата звернення 4.11.22).

ОСВІТНЯ МОБІЛЬНІСТЬ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ АКМЕОЛОГІЇ

Швидун Л. Т.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

В статті розглянуто педагогічні можливості освітньої мобільності в контексті неперервної освіти для вдосконалення та самовдосконалення, розвитку та саморозвитку людини, розширення та вдосконалення її компетенцій як у період навчання, так і протягом життя, формування та розширення межі світосприйняття, критичного мислення та ініціативності, розвитку потенціалу людини та сприяння кар'єрному росту через призму акмеології.

Ключові слова: освітня мобільність, професійна мобільність, неперервна освіта, підвищення кваліфікації, акмеологічний підхід.

The article examines the possibilities of the phenomenon of educational mobility in the context of continuous education for improvement and self-improvement, development and self-development of a person, expansion and improvement of his competencies both during the period of study and during life, formation and expansion of the limits of world perception, critical thinking and initiative, development of human potential and promotion of career growth through the prism of acmeology.

Keywords: educational mobility, professional mobility, continuous education, professional development, acmeological approach.

Стрімкі зміни, трансформації, наукові відкриття відбуваються в суспільному житті так часто, що стали для людини XXI століття звичними супутниками її буття, створивши ситуацію необхідності продовження навчання після отримання освіти. На думку психологів, ще однією причиною постійного навчання людини є її прагнення до самовдосконалення та саморозвитку. У світі з кожним роком зростає кількість людей, що постійно навчаються.

Метою статті вважаємо теоретичне визначення потенціалу освітньої мобільності як засобу самовдосконалення та саморозвитку особистості.

Ще зовсім недавно освітній ланцюг розглядався як: дошкілля — початкова освіта — базова загальна середня освіта — профільна загальна середня освіта — професійна/вища школа — підвищення кваліфікації. Наразі мова йде про освіту «з колиски до останнього подиху», освіту впродовж життя. У процесі філософського аналізу освіти протягом життя розуміємо всю важливість поділу освітянської праці на групи: до першої

входять офіційні освітні заклади, створені для навчання. Друга група — це неофіційна освіта, яка теж є вагомою ланкою сучасного отримання знань.

Загальносвітова та загальноєвропейська тенденція щодо розширення функцій та відповідно сфер діяльності освіти для дорослих створює соціокультурні передумови для розвитку, власне, людини та її професійної галузі.

Сьогодні маємо ризик перетворення неперервної освіти у неперервну професійну освіту. Людина, будучи фахівцем у певній галузі, витрачає багато часу для відшліфовування професійних знань та компетенцій, що призводить до гальмування її загального розвитку та саморозвитку. Тому постає задача формування нової парадигми неперервної освіти, в якій необхідно вирішити ці протиріччя, знайти можливості поєднання загальнокультурного розвитку людини та її загальнопрофесійної підготовки й підвищення кваліфікації як фахівця. Одним із шляхів розв'язання проблеми може бути використання оригінальної методології, формування якої відбувається в межах філософії освіти з використанням андрагогіки та акмеології.

На сучасному етапі неперервна освіта широко використовує можливості феномену освітньої мобільності. Можемо зустріти трактування освітньої мобільності як тренду серед молоді або як можливості лише для навчання чи роботи за кордоном, або в іншій вітчизняній освітній установі. Дане розуміння феномену, на наш погляд, є спрощеним і обмеженим. Мобільність розширює можливості для самовдосконалення та саморозвитку, дозволяє поглиблювати та вдосконалювати компетенції як у період навчання, так і протягом життя, формує та вдосконалює межі світосприйняття, критичне мислення, ініціативність, розвиває потенціал людини, сприяє кар'єрному росту працівника, його професійному розвитку та саморозвиткові. Тому феномен освітньої мобільності необхідно розглядати через призму акмеології, що дозволяє визначати її «...провідною детермінантою сучасної суспільної динаміки, через яку визначається онтологія сучасного буття людей, інформації, речей, капіталу тощо, а масштаби цього феномену набувають все більшого характеру» [1, с. 4]. Але для цього повинні бути задіяні всі наявні освітні та виховні джерела і ресурси суспільства.

Розглядаємо освітню мобільність як організовану взаємодію неперервного навчання з демократичним та прозорим соціально-освітнім середовищем. Таким чином, можемо припустити, що феномен освітньої мобільності окреслює сучасні тенденції інноваційного розвитку освіти впродовж життя, стає інструментом формування, вдосконалення не лише фахівця у певній галузі, а має вагомий вплив на становлення особисто-

сті, розширення кругозору людини, допомагає вибудовувати індивідуальну освітню та життєву її траєкторію. В цьому контексті вирішальна роль належить акмеології, предметом дослідження якої є питання розвитку та вдосконалення особистості, її професійної діяльності, що приводить до високого професіоналізму, компетентності, самореалізації та самодостатності людини. Акмеологічний підхід розглядаємо як «постійний рух... через співвідношення реальних характеристик розвитку людини з оптимальною моделлю саморозвитку» [3, с. 103]. Розвиток та поширення в сфері акмеології ідей освітньої мобільності відкриває сьогодні нові можливості в її прикладному аспекті, зокрема, в сфері освіти.

Поєднання різних видів та форм мобільності розширює її горизонти та відкриває широкі перспективи. «Проект глобального навчання дозволить гуманізувати реальну мультикультурність через залучення учнів, студентів та викладачів до нових практик саморозвитку та самореалізації, використовуючи потенціал Іншого» [6, с. 366]. Ми підтримуємо не лише феномен зовнішньої освітньої мобільності, але й «...розвиток внутрішньої освітньої мобільності, яка збільшує шанси людини на самореалізацію, підвищує якість трудових ресурсів національної економіки...» [2, с. 52], припускаємо, що на рівні мікровиміру «мобільність як ознака людини є необхідною умовою гармонійного її вписування у сучасний світ та важливою якістю для вирішення повсякденних та фундаментальних проблем її існування, засобом пошуку свого місця в суспільстві» [2, с. 52].

Враховуючи ситуацію, що склалася в системі неперервної освіти, ми суголосні з думками тих науковців, які вважають необхідним розділити феномени «освітня мобільність» і «професійна мобільність». Під поняттям «освітня мобільність» ми розуміємо різноплановий, загальноосвітній розвиток людини. Освітню мобільність можемо розглядати як можливість людиною використовувати найрізноманітніші форми, методи для отримання освіти. Це може бути як міжнародна, так і національна освітня мобільність, що включає різні види освіти. «Поняття «професійна мобільність» — це потреба досягнення успіху й розкриття творчого потенціалу в професійній сфері. Професійна мобільність людини проявляється в її діяльності, створює умови для самореалізації на основі сформованості професійних компетенцій і професійного розвитку» [5, с. 248]. Отже, професійна мобільність — це прагнення людини досягти визнання та самореалізації через діяльність у професії, яка приносить моральне та психологічне задоволення паралельно із високим матеріальним доходом, а також готовність до перепрофілізації та здобуття нової освіти.

Можемо зробити висновок, що між освітньою мобільністю, неперервною освітою та людиною існує певна закономірність, що дозволяє розглядати освітню мобільність на засадах акмеології як послідовний процес формування акмеологічної компетентності фахівця, що забезпечує його професійне становлення та розвиток, формування здатності до навчання, саморозвитку, самовдосконалення впродовж життя задля досягнення високого рівня особистісного й професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Акопян В. Культура життєтворчості особистості: проблема визначення. *Гілея: науковий вісник* : зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 32. С. 192–198.
2. Андрущенко В., Савельєв В., Свириденко Д., Терепищій С. Освіта у глобальному вимірі. Київ : МП Леся», 2017. 516 с.
3. Дерек Т. Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців підготовки фізичного виховання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 482 с.
4. Прохоренко Т. Професійна мобільність як фактор професійної успішності. *Вісник Національного ун-тету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 4 (35). С. 167–174.
5. Птахіна О. М. Розвиток професійної мобільності фахівця в системі післядипломної освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. Ч. 1. № 1 (324). С. 246–253.
6. Радіонова Н. В. Рецензія на монографію М. В. Триняк «Інтеркультурна комунікація: освітній вимір». *Філософія освіти*. 2012. № 1-2 (11). С. 363–388. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2012_1-2_25 (дата звернення: 15.10.2022).

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ СЕРЕД ШКОЛЯРІВ

Ялліна В. Л.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У суспільстві широко визнаною проблемою є булінг у різних його проявах. Особливо помітна ця проблема у шкільному середовищі. Освітня організація має особливий статус для вирішення проблеми булінгу у шкільному середовищі. Важливо, що ця робота має містити систему заходів щодо профілактики цього явища.

Ключові слова: булінг; шкільне середовище; цькування; шкільне насильство; агресивна поведінка. профілактика

In modern society, bullying in its various manifestations is a widely recognized problem. This problem is especially noticeable in the school environment. The educational organization has a special status for solving the problem of bullying among schoolchildren. It is important to note that this work should contain a system of measures for prevention this phenomenon

Keywords: bullying; school environment; bullying; school violence, prevention.

Актуальне завдання сучасної школи полягає у створенні та підтримці безпечного освітнього середовища. Саме забезпечення комфортної психологічної атмосфери в шкільному колективі сприяє успішному розвитку особистості. Взаємовідносини між учасниками освітнього процесу можуть бути як джерелом підтримки, так і нести негативні наслідки для психологічного та фізичного здоров'я у випадках погроз, тортур, словесних знущань, образ, фізичних нападів. У зв'язку із цим усе більше уваги приділяється проблемі виникнення ситуацій, коли є стійкий розподіл ролей на того, хто переслідує та жертву. Особливе значення мають ситуації, що регулярно повторюються з одними і тими ж самими учасниками.

Мета статті — проаналізувати систему заходів освітньої організації щодо профілактики булінгу у шкільному середовищі.

Безпечна і дружня до дитини школа передбачає врахування інтересів учнів, оберігання їх від ризикованої поведінки, набуття дітьми досвіду мирного розв'язання конфліктів і пошуку компромісів, розвитку співчуття [1].

Булінг (від англ. bully — хуліган, задирака, грубіян, «to bully» — задиратися, знущатися) — тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, агресивної поведінки, щоб заподіяти шкоду, викликати страх, тривогу або створити негативне середовище для людини. Особливою ознакою булінгу є довготривале «відторгнення» дитини її соціальним оточенням [2; 4].

Найбільш розповсюдженими формами булінгу є: фізичний (штовхання, удари), вербальний (погрози, образи, приниження, саркастичні зауваження, приниження), психологічний (психологічний тиск, ігнорування, ізоляція), економічний (порча майна, відбирання грошей), кібербулінг (розсилання повідомлень, зображень агресивного та образливого характеру, агресивна поведінка у чатах, соціальних мережах).

Зарубіжні дослідники акцентують увагу на тому, що булінг є деструктивною взаємодією (R. J. Hazler), носить тривалий характер, порушує фізичне та психічне здоров'є школярів, підвищує ризики тривожно-депресивних розладів, суїцидальної поведінки (Holt et al., 2015), проявляється у психологічних і інтелектуальних аспектах (Д. Ольвеус, Gini & Pozzoli, 2009 and Volk et al., 2012), Reijntjes et al. (2013), пов'язаний з досягненням соціального домінування (QMI Agency, 2013, Вінспер та ін. 2012), стилем виховання у родині, батьківською поведінкою (Anthony A. Volk, Ann H. Farrell, Prarthana Franklin, Kimberly P. Mularczyk, and Daniel A. Provenzano), соціальною та емоційною атмосферою у школі (Kasen et al., 2004; Loukas & Robinson, 2004).

У структурі булінгу виділяють переслідувачів, помічників, тих, хто підкріплює, жертв, спостерігачів. Ініціюється булінг учнями, що можуть постійно порушувати правила, використовувати насильство для затвердження свого авторитету, отримання вигоди, розважитися. Вчинки булерів негативно впливають не тільки на жертву, але й на спостерігачів і на атмосферу в школі у цілому [6].

Нормативне забезпечення протидії булінгу (цькуванню) спирається на Конвенцію про права дитини, Конституцію України, закони України «Про освіту», «Про охорону дитинства», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», листи Міністерство науки і освіти України та ін. У своїх листах МОН від 29.01.2019 №1/11-881 та від 14.08.2020 № 1/9-436 [5; 6] надає порядок дій педагогічних працівників у випадках булінгу

та запровадило здійснення моніторингу актуального стану освітнього середовища з метою отримання інформації про рівень безпеки, комфорту і привабливості закладу освіти з точки зору учасників освітнього процесу.

Важливо, щоб педагоги і батьки перебували у партнерстві, робота проводилася постійно протягом усього освітнього процесу, була спрямована на налагодження стосунків між педагогами і дітьми та між дітьми, забезпечувався комплексний підхід.

Слід зазначити, що заклади освіти з метою посилення профілактичної роботи проводять заходи щодо попередження проявів булінгу в учнівському середовищі. Діагностичний блок включає в себе спостереження, анкетування, опитування, соціометричні дослідження, збір інформації щодо ситуації насильства в освітньому закладі, емоційного фону, а також здійснення психолого-педагогічної діагностики факторів ризиків учнів.

Разом з дітьми встановлюються чіткі, конкретно сформульовані, єдині для всіх правила антибулінгової безпеки, розробляється етичний кодекс дитячого колективу. Головним є створення атмосфери нетерпимості до будь-якого прояву насильства в школі. Організуються відповідні куточки для дітей, що містять інформацію про служби довіри, центри безоплатної первинної допомоги, телефони ліній довіри для дітей, служб психологічної допомоги, платформ психологічної підтримки, інструкції, брошури, буклети скриньки довіри, інформація про анонімний онлайн-щоденник «Тільки не кому не кажи» та ін.

З дітьми відповідно до віку проводяться бесіди, аналіз виховних ситуацій, організація дискусій, обговорення проблематики насильства, тренінги, ігри, перегляд соціальних роликів, анімаційних фільмів, що спрямовані на формування моральних цінностей дітей, толерантності, розвиток емпатії, емоційного інтелекту, зниження відчуття стресу. Важливим є обговорення на класних годинах проблем, що хвилюють дітей, формування правової грамотності. Для цього цікавим може бути формат кіноклубу, що створює безпечне середовище для дітей. Актуальним є залучення дітей до участі у проведенні різних акцій проти булінгу, челенджів, волонтерських проєктів.

Психокорекційна робота включає ігри та вправи на створення сприятливої психологічної атмосфери, навчання психотехнікам, згуртування ко-

лективу, розвиток комунікативних навичок, навичок розв'язання конфліктів, зниження стресу. Програми занять для дітей з урахуванням пандемії COVID-19 та воєнного стану адаптуються до використання у дистанційному форматі та спрямовані на попередження відхилень у поведінці, формування моральної поведінки та моральних якостей особистості.

Слід зазначити, що комплексна профілактика та підбір корекційних занять, консультації ведуться як з усім класом, так і індивідуально з кожною дитиною. Окрема увага приділяється роботі з дітьми «групи ризику» з булінгу. Важливим є створення та забезпечення умов нормативного розвитку дітей, їхньої успішної соціалізації. З дітьми, що схильні до ризику цькування, передбачається проведення роботи з формування реалістичної самооцінки, оптимізму, впевненості в підтримці дорослих і розумінні, вміння критично ставитися до неадекватних випадів однолітків, на смішок, навчати діям в критичній ситуації, розвивати емоційну стійкість, знижувати тривожність.

Велика увага приділяється просвітницькій роботі серед батьків і педагогів, проведенню бесід, тренінгів, виступів на батьківських зборах, організація акцій, факультативів з психології, круглих столів. Важливим стає постійне інформування батьків про можливості отримання психологічної допомоги у спеціалістів психологічних центрів, а також запрошення спеціалістів (співробітників правоохоронних органів, міських психоневрологічних диспансерів, лікарів жіночої консультації та ін.) на зустрічі з батьками, педагогами. Масові просвітницькі акції мають бути спрямовані на активне обговорення цієї проблеми громадськістю, не допускаючи при цьому замовчування випадків цькування, виховання нетерпимості до проявів булінгу. У зв'язку з поширенням в умовах дистанційного навчання проблеми кібербулінгу важливе значення набуває просвітницькі заходи з інформаційної безпеки дітей. Психологічна профілактика булінгу включає в себе також і проведення індивідуальних, сімейних та групових консультацій, онлайн тренінгів для навчання стратегії роботи у випадках цькування.

В освітній процес упроваджується шкільна служба медіації, що спрямована на отримання навичок мирного врегулювання різноманітних конфліктів, створення культури відносин у класі.

Методичне забезпечення профілактики булінгу (цькування) представлено на сайті МОНУ [3]. Тут зібрано методичні посібники, в яких

містяться матеріали з протидії булінгу в закладах освіти, створення системи служб порозуміння для впровадження медіації, із формування атмосфери уваги, співчуття і співпраці у класі тощо; комплекс освітніх програм з вирішення конфліктів мирним шляхом; корекційно-розвиткові програми формування стійкості до стресу; програми тренінгових занять щодо розв'язання проблем насильства в школі; посилення на сайти організацій, що займаються профілактикою булінгу (ЮНІСЕФ, Всеукраїнська благодійна організація «Український фонд «Благополуччя дітей»); методичні рекомендації, практичні для педагогів, батьків, психологів із профілактики та вирішення конфліктів мирним шляхом, роботи з підлітками групи ризику, в яких спостерігається схильність до розвитку проблемної поведінки; статті про булінг у школі; відеоматеріали від ЮНІСЕФ, проекту «Стоп шкільний терор» («Безпечна школа»).

Таким чином, проведений аналіз свідчить про те, що булінг є складним багатофакторним явищем, що має соматичні, психологічні, соціальні наслідки. Для профілактики цього явища необхідно використовувати комплексний підхід, залучати до систематичної роботи всіх учасників освітнього процесу. Основні заходи мають орієнтуватися на організацію безпечного освітнього середовища, формування ставлення школярів до будь-яких проявів насилля як негативного явища, розвивати установки толерантності, емпатії, навичок співробітництва, культуру подолання конфліктних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Безпечна і дружна до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко та ін. Київ : Алатон, 2020. 64 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 5. Ст. 33.
3. Корисні посилання щодо теми антибулінгу. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shodo-temi-antibulingu> (дата звернення: 10.11.2022).
4. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству : лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018. № 1/11-5480. URL: <https://drive.google.com/file/d/1GU-yUiXyeQr3z6X0MWd7mf2AFVaeGFF5/view> (дата звернення: 10.11.2022).
5. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню) : лист Міністерства освіти і науки України від

- 14.08.2020 № 1/9-436. URL: <https://imzo.gov.ua/2020/08/17/lyst-mon-vid-14-08-2020-1-9-436-pro-stvorennia-bezpechnoho-osvitn-oho-seredovyshcha-v-zakladi-osvity-ta-poperedzhennia-i-protydii-bulinhu-ts-kuvanniu/> (дата звернення: 10.11.2022).
6. Рекомендації для закладів освіти щодо застосування норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 р. № 2657-VIII : лист Міністерства освіти і науки України від 29.01.2019 № 1/11-881. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2019/2/14/buling.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).
7. Moffitt, T. E. Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*. 1993. 100. P 674–710.

Розділ IV

ІСТОРИЧНІ ТА ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ

ІДЕЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОРАЛЬНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНИ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

Білик В. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Друганова О. М.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито важливість відродження духовності особистості на сучасному етапі, обґрунтовано необхідність вивчення та критичного переосмислення історико-педагогічного досвіду морально-естетичного виховання. Автори наголошують, що для реалізації духовно-творчої функції освіти доцільним є використання педагогічних надбань минулого у моральному та естетичному вихованні молодого покоління.

Ключові слова: морально-естетичне виховання, естетична культура, моральні цінності, атмосфера радості, естетизація життя.

The article reveals the importance of reviving the individual's spirituality at the current stage. It substantiates the need for studying and critically rethinking the historical and pedagogical experience of moral and aesthetic education. The authors emphasize that to realize the spiritual and creative function of education, it is expedient to use the pedagogical assets of the past in the moral and aesthetic education of the younger generation.

Keywords: moral and aesthetic education, aesthetic culture, moral values, atmosphere of joy, aestheticization of life.

Здатність сприймати різні сторони буття та оцінювати світ естетично — одна з умов формування морально стійкого ставлення молоді до дійсності, людей, праці, природи, Батьківщини. В той же час, чим більше розвинені моральні складові, тим ширшим стає діапазон естетичних почуттів молоді, тим більше можливостей правильного сприйняття природи, явищ соціального й духовного життя.

На сьогодні порушення рівноваги духовних і матеріальних цінностей культури людства визначилося глибокою моральною кризою суспільства. Як відзначають науковці, суттєвими проблемами сучасності стали дефіцит моральних цінностей, виховання молоді без урахування культурних та історичних традицій, цінностей і менталітету свого народу. Духовна

культура особистості — це той рівень моральної досконалості, сукупності моральних чеснот, накопичених людиною, рівень її естетичної освіченості та творчого розвитку.

Одним із шляхів відродження духовності є вивчення та критичне переосмислення накопиченого історико-педагогічного досвіду морального та естетичного виховання, можливості впровадження найбільш цінних педагогічних ідей у сучасних закладах освіти й виховання України.

Освітняни України (М. Верба, В. Григоров, І. Зязюн, Т. Полозова, Н. Соколова, А. Луговський, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, Г. Щукіна, Г. Шевченко та ін.), що присвятили свої дослідження моральному та естетичному аспектам, намагалися не лише обґрунтувати теоретичні основи цих напрямів виховання, а й визначити вплив одного на інший. Аналіз історико-педагогічних праць свідчить, що частіше досліджувався вплив естетичного виховання на формування моральної свідомості, духовності учнів різного віку. Роль моральних чинників у формуванні естетичної культури учнів досліджувалась менше.

Помітний внесок у розробку теоретичних питань морального й естетичного виховання, у накопичення досвіду формування моральних і естетичних якостей у підростаючого покоління, зробили такі просвітники, час діяльності яких припадає на XVIII — XIX ст. як: Г. Сковорода, О. Духнович, М. Драгоманов, С. Русова, К. Ушинський, Т. Шевченко, І. Франко, М. Лисенко, М. Леонтович, Я. Степовий, Б. Яворський та інші. В їхніх творах моральне та естетичне виховання були визначені складовими духовної культури людини, важливі умови формування гармонійно розвиненої особистості.

Так, видатний філософ Г.Сковорода у своїх творах («Благородний Еродій», «Начальні двері ко християнському добронравію») визначальним у вихованні вбачав формування звичок високоморальної поведінки молоді, бо, на його думку, звичка живе не в знанні, а в діях, вчинках [5, с. 77]. Він мріяв про духовне вдосконалення людини через мистецтво, красу праці. Педагог у творі «Разговор о премудрости. Мудрость і людина», наголошував, що головними умовами морального та прекрасного (щасливого) життя є краса «нетлінна» та праця «сродна», бо відповідає природним здібностям та прагненням людини.

Основою всіх людських вчинків є досягнення добра, блага і саме тому, на його погляд, те, що корисне для людини, є бажаним для неї, а тому, і прекрасним. Користь з красою, а краса з користю, на думку Г. Сковороди, є неподільними, а їхня єдність стає джерелом людського щастя. Як стверджував мислитель, краса органічно пов'язана з добротою, тому добро живе в красі [5, с. 211]. Така думка й зумовила поєднання в його світогляді морального й естетичного.

Вивчення мемуарних, мистецтвознавчих, педагогічних джерел свідчить, що особливу роль у становленні морально-естетичного виховання молоді Слобідської України відіграв Харківський колегіум. За висновками науковців, серед учителів колегіуму та додаткових класів (військового, музичного, мистецького) були особи, які не просто залишили по собі слід в історії української культури, але й значно вплинули на моральне й естетичне формування вихованців цього закладу [1, с. 38].

Дослідники цього періоду [4, с. 232] зазначають, що увага до морального виховання та розвитку творчих здібностей вихованців приділялась викладачами колегіуму не залежно від їх стану чи віку. Учні виховувались у дусі високої моральності, чому сприяла не лише сувора дисципліна, а й вміння добродійно поводитись та складати твори (літературні, філософські трактати, музичні композиції тощо), що в свою чергу вважалося вищим виміром духовної зрілості.

У спадщині відомих педагогів ХХ століття — Г. Ващенко, В. Затонського, В. Зеньковського, А. Макаренка, Я. Мамонтова, О. Музиченка, І. Огієнка, В. Сухомлинського розкрито зміст процесу формування гармонійної духовно багатой особистості. У творах зазначених просвітителів розкрито виховну цінність традицій народу, моральних норм, ідеалів, завдяки яким можна формувати як етичні якості (відчуття приналежності до свого народу, патріотизм, гуманізм та інші), так і естетичні цінності — вміння співчувати, бачити, розуміти, цінувати красу.

Аналіз поглядів представників вітчизняної педагогічної думки середини зазначеного періоду свідчить, що українські педагоги наполягали на моральному вихованні засобами мистецтва та явищами дійсності.

Так, Я. Мамонтов у своїх нарисах стверджував, що завершенням індивідуального та соціального становлення особистості є формування естетичної культури, а мистецтво — один із шляхів духовного виховання дитини. Метою естетичного виховання, на його думку, є розвиток естетичного світовідчуття від пізнання прекрасного в мистецтві — до прекрасного життя-мистецтва [2, с. 69].

Видатний діяч народної освіти, професор О. Музиченко висловлював ідею поєднання розбудови національної трудової школи з теорією вільного виховання. На його думку, єдина школа — це світський, безкоштовний, вільний і трудовий заклад, який спрямований забезпечувати дитину знаннями та вміннями, виховувати волю, характер, а також враховувати інтерес дитини на основі рідної мови навчання, використання народної творчості, вивчення краєзнавства, історії, створення атмосфери радості [3, с. 201]. Під «атмосферою радості» вчений розумів такий устрій закладів освіти, що буде формувати в учнів любов до школи, а вона, в свою чергу має бути

головною частиною золотого дитинства. Саме так, через любов до школи, до всієї рідної культури і народу може відбуватися справжнє національне виховання [3, с. 203].

Слід зазначити, що ідея радості в школі, розвинута О. Музиченком у 1919 р., знайшла продовження в подальшому: в 30-х рр. — у ідеї «естетизації життя» та внутрішньому стимулюванні моральної поведінки; заважної радості за А. Макаренком, як нової технології виховання (поєднання ідеї колективного виховання та майбутньої життєвої перспективи); створення школи радості за В.Сухомлинським (у 50 – 60-х рр.); інноваційні напрацювання школи без примушення у 80-х рр. XX століття тощо.

Таким чином, у межах концепцій національної школи вітчизняні просвітники звертаючись до розробки питань морального та естетичного виховання, наголошували, що на формування свідомості особистості впливає єдність морального та естетичного в мистецтві, а залучення молоді до світових цінностей, повернення до вітчизняних культурних традицій — шлях морального, та естетичного становленню особистості.

З урахування вищезначеного можна визначити перспективи подальшого розвитку та реалізації досвіду взаємозв'язку морального та естетичного виховання в сучасних умовах:

- для відродження традицій морально-естетичного виховання доцільним є залучення молоді й підлітків до культурно-просвітницької діяльності, волонтерської роботи;
- актуальною є організація культурно-просвітницької та благодійної діяльності здобувачів вищої освіти (педагогів, соціологів, соціальних педагогів, психологів);
- вивчати та застосувати досвід підготовки викладацьких кадрів до морально-естетичного виховання молоді.

Список використаних джерел

1. Білик В. Питання діалектичної єдності морального та естетичного виховання в історії педагогіки України (до XIX ст.). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школі* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2009. № 55. С. 37–43.
2. Мамонтов Я. Сучасні проблеми педагогічної творчості. Харків, 1922. Ч. 2. 80 с.
3. Музиченко О. Реформа школи чи шкільна реформація? *Вільна Українська школа*. 1919. № 4. С. 201–206.
4. Сірополко С. Історія освіти на Україні. Львів, 2001. 664 с.
5. Сковорода Г. Літературні твори. Київ, 1972. 435 с.

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ ВІЗУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНР

Ван Сінъ

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Розкрито шляхи формування інтелектуальних умінь у майбутніх дизайнерів візуальної комунікації в закладах вищої освіти Китайської Народної республіки. У підготовці майбутніх дизайнерів візуальної комунікації приділяється увага розвитку здатностей до технічного застосування, дослідження та навчання, творчого мислення, професійної практичної діяльності. Визначено роль практики у формуванні інноваційних та підприємницьких умінь майбутніх фахівців.

Ключові слова: дизайнерська діяльність, підготовка дизайнерів до професійної діяльності, інтелектуальні вміння, творчість, інноваційність, підприємництво.

Ways of forming intellectual skills among future designers of visual communication in institutions of higher education of the People's Republic of China are revealed. In the training of future designers of visual communication, attention is paid to the development of abilities for technical application, research and training, creative thinking, and professional practical activities. The role of practice in the formation of innovative and entrepreneurial skills of future specialists is determined.

Keywords: design activity, preparation of designers for professional activity, intellectual skills, creativity, innovativeness, entrepreneurship.

В умовах розвитку міждисциплінарної та транскордонної інтеграції в Китайській Народній Республіці дизайн візуальної комунікації займає провідне місце та є доцільним для розроблення концепції технологічного забезпечення виробництва новими технологіями, що будується на основі ідеї поєднання інноваційної й підприємницької освіти. Безумовно, інтелектуальний розвиток фахівців є пріоритетним у вищій школі, на підприємствах. Створення підприємницьких парків довели результативність інтелектуальних знахідок вчених і практиків. Так, провінція Цзянсу впроваджує план інновацій та підприємницької діяльності високого рівня, провінція Юньнань створила парк інновацій та підприємництва високого рівня в зоні високих технологій Куньмін, а місто Чунцін реалізувало спеціальний проект для демонстраційних команд «подвійних інновацій» і досягло чудових результатів.

Виявлення і розвиток талантів молоді, створення еліти, досягнення цілей навчання талантів є провідними завданнями закладів вищої освіти КНР. Тому спеціалізація дизайну візуальної комунікації для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спрямована на розвиток прикладних талантів молоді, а здатність творити є важливою складовою якості.

Останніми роками Школа образотворчого мистецтва та художнього дизайну Педагогічного університету Чусюн запровадила національні та провінційні програми навчання інновацій та підприємництва для майбутніх фахівців. Ефективними є проекти, як-от: «Chuxiong Yifeng Painted Culture Communication Co., Ltd», зокрема проект практики підприємництва здобувачів коледжу провінції Юньнань у 2018 році «Art Festival Studio» перепіс у «Chuxiong Daqi Culture Communication Co., Ltd», а практичний проект підприємницької діяльності здобувачів Національного університету 2019 року «Створення книжки з малюнками, присвяченої традиційній культурі національності та нестандартним історіям» перепіс у «Chuxiong City Jiluo Art Design Studio». Під час командної роботи виникла ідея зареєструвати та створити проект «Chuxiong City Popper Graphic Design Studio».

Проте, фахівцям бракувало досвіду роботи над проектами, інтелектуальних знань і вмінь створювати новий продукт діяльності, розуміння шляхів саморозвитку й самовдосконалення фахівців. Було з'ясовано, що такі проблеми мають причинно-наслідкові результати професійної підготовки фахівців різного рівня вищої освіти в закладах вищої освіти КНР.

Мета статті — розкрити шляхи формування інтелектуальних умінь у майбутніх дизайнерів візуальної комунікації в закладах вищої освіти КНР.

Як свідчить аналіз наукових праць [1-4], учені пропонують різні шляхи формування інтелектуальних умінь у майбутніх дизайнерів візуальної комунікації в закладах вищої освіти КНР, як опосередковані, так і безпосередні.

Заслуговує уваги модель навчання, яку в КНР називають подвійним навчанням талантів «1+5» для спеціальності «Дизайн візуальної комунікації». Суть її полягає в тому, що спочатку здобувачі вищої освіти оволодівають базовими знаннями та навичками, необхідними для цієї спеціальності, а потім вони проходять спеціальну підготовку та вдосконалюють власні здібності за допомогою інновацій та підприємництва. Інтелектуальні здібності є передумовою професійної самореалізації і творчого розвитку майбутніх дизайнерів візуальної комунікації. Цифра 1 означає номер програми молодих талантів на спеціальності з дизайну візуальних комунікацій.

Цифра 5 означає п'ять елементів, як-от: здатність до технічного застосування, здатність до дослідження та навчання, здатність до творчого мислення, професійна практична здатність, інноваційна та підприємницька здатності особистості.

Нині під час акредитаційних процесів в українських ЗВО виникає думка про міждисциплінарні навчальні курси, їх роль у розвитку інтелектуальних здібностей майбутніх фахівців. Тому цікавою є думка китайських викладачів, які пропонують об'єднати три курси «Площинна композиція», «Кольорова композиція» та «Трьохвимірна композиція» у навчальний курс «Конструкційний фундамент», а поясненням слугує факт усунення розбіжності між попередньо названими курсами, знаходження логічних міжпредметних зв'язків з метою підвищення ефективності освітнього процесу. Цінним у межах дослідження є думка про рекламний блок навчальних дисциплін у зазначеній спеціальності. У названих навчальних дисциплінах «Рекламні матеріали та технології», «Основи рекламного дизайну», «Рекламна творчість та продуктивність», «Рекламне планування та копірайтинг» перспективними є зв'язки, завдяки яким поглиблюються професійні знання й вибудовується логіка думки дизайнера візуальної комунікації. Як свідчить аналіз змісту навчальних курсів, таких як: «Професійна практика (1)», «Професійна практика (2)», «Професійна практика» та «Створення випуску» можна спостерігати наступність у засвоєнні здобувачами вищої освіти практичних знань і вмінь. Характерним є посилення формування інноваційних та підприємницьких здібностей у майбутніх дизайнерів візуальної комунікації. Запропоновано навчальні курси «Професійно-технічна підготовка та сертифікація», «Оцінка професійно-технічних навичок», «Інновації та підприємницька підготовка та практика», завдяки яким набуваються вміння оцінювати результати праці й отримувати сертифікати. У такий спосіб відбувається оновлення змісту вищої освіти дизайнерського напрямку, що сприяє виробленню нових шляхів формування інтелектуальних здібностей майбутніх фахівців.

Характерним є те, що в китайських закладах вищої мистецької освіти акцентовано увагу на формуванні академічних, мистецьких і технічних здібностей майбутніх фахівців, оскільки цього вимагають культурні та креативні індустрії. У минулому навчальний зміст спеціальностей візуальної комунікації здебільшого полягав у викладанні живопису та зосереджувався лише на навчанні студентів технічних аспектів. Зараз культурно-креативний ринок приділяє більше уваги всебічному рівню талантів. Тому викладачі повинні змінити свої попередні концепції викладання, об'єднати академічні знання, технології та мистецтво, щоб сформувати

єдину концепцію навчання. Вони мають сприймати творчу самореалізацію здобувачів вищої освіти як важливу мету для розробки та реформування змісту курсу та моделей навчання.

Коледжі та університети Китаю пропонують такі курси, як: трендовий дизайн творів мистецтва, культура етикету, психологія зв'язків з громадськістю та практика на робочому місці, щоб розширити кругозір студентів, покращити їхні моральні та гуманістичні якості, а потім покращити їхню здатність адаптуватися до ринку праці.

Відповідно до потреб індустрії, в ЗВО мають працювати студії дизайну. Метою таких студій є поєднання теорії з практикою. Коледжі та університети повинні стандартизувати практичну діяльність майбутніх фахівців і заохочувати викладачів до створення студій дизайну та виробництва «викладач-студент». Викладачі відповідають за контакти з компаніями та замовниками, а здобувачі вищої освіти, як науково-дослідний персонал творчих продуктів, відповідають за виконання завдань і виконання практичних операцій. Цей метод покращує креативність, виразність і практичні здібності майбутніх фахівців. Завдяки студіям дизайну викладачів і здобувачів вищої освіти можуть досягати домовленостей з підприємствами. Через проекти співпраці між галуззю та університетом відбувається оновлення студентської практики. Безумовно, такий підхід є інноваційним, а практика — змістовною й цікавою.

Підсумовуючи, узагальнимо шляхи формування інтелектуальних умінь у майбутніх дизайнерів візуальної комунікації в закладах вищої освіти КНР, як-от: подвійне навчання талантів «1+5» для спеціальності «Дизайн візуальної комунікації», об'єднання навчальних курсів «Площинна композиція», «Кольорова композиція» та «Трьохвимірна композиція» у навчальний курс «Конструкційний фундамент», розробка навчальних курсів «Професійно-технічна підготовка та сертифікація», «Оцінка професійно-технічних навичок», «Інновації та підприємницька підготовка та практика» тощо.

Перспективним напрямом дослідження є виявлення факторів впливу на творчу самореалізацію майбутніх дизайнерів візуальної комунікації в закладах вищої освіти КНР.

Список використаних джерел

1. Лі Лі. Дослідження протидії інноваціям та підприємницькій освіті спеціальностей художнього дизайну в прикладних університетах бакалаврату. *Hunan Packaging*. 2020. 35 (3). С. 147–149.
2. Погляди Міністерства освіти щодо прискорення створення високого рівня бакалаврської освіти та всебічного вдосконалення здатності до навчання талантів : Міністерство освіти Китайської Народної Республіки. Jiaogao, 2018. № 2 [S/OL]. URL:

https://xueshu.baidu.com/usercenter/paper/show?paperid=1t110x50mq5p0mm0y76h08p0kd050783&site=xueshu_se (дата звернення: 18.11.2022).

3. Нін Юші, Хуо Кай. Пропозиції та контрзаходи щодо розвитку талантів першокласного інноваційного дизайну в коледжах та університетах. *Hunan Packaging*. 2020. 35 (2). С. 134–136.
4. Tian Yingtuo, Hu Weijun. Research on the Training Strategies of Visual Communication Design Professionals under the background «Double Creation». *Китайський журнал освіти*. 2019. (S1). С. 139–141.

МУЗИКА ЯК ЗАСІБ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ (ЗА НАУКОВИМИ ПРАЦЯМИ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ)

Ван Янь

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито суть поняття духовно-морального виховання особистості. Проаналізовано погляди китайських та українських науковців про визначення педагогічного потенціалу музики як засобу духовно-морального виховання особистості. Сформульовано рекомендації щодо більш активного використання педагогами музики у виховній діяльності.

Ключові слова: музика, засіб, духовно-моральне виховання, КНР, Україна.

The work reveals the concept of spiritual and moral upbringing of an individual. The views of Chinese and Ukrainian scientists on defining the pedagogical potential of music as a mean of spiritual and moral upbringing of an individual are analyzed. The recommendations for more vigorous usage of music by teachers in educational activities have been formulated.

Keywords: music, mean, spiritual and moral upbringing, China, Ukraine.

Суперечливий розвиток сучасного суспільства спричиняє появу різних негативних явищ у молодіжному середовищі. У зв'язку з цим значно зростає актуальність проблеми здійснення моральної-духовного виховання, що являє собою педагогічно організований процес, спрямований на забезпечення оволодіння дітьми та молоддю духовно-моральних законів, інтеріоризації кожною особистістю загальнолюдських і національних цінностей, формування її моральних і духовних якостей. Як було з'ясовано ще за первісних часів, ефективним засобом духовно-морального виховання людини є музика. Проте в сучасних умовах технологізації всіх сфер життєдіяльності суспільства актуальність цієї проблеми значно зростає, а як наслідок — виникає необхідність у переосмисленні можливостей використання музики у виховній роботі.

Мета статті — проаналізувати погляди китайських та українських науковців про визначення педагогічного потенціалу музики як засобу духовно-морального виховання особистості, розкрити роль музики у вихованні та надати рекомендації щодо більш активного використання педагогами музики у виховній діяльності.

У процесі наукового пошуку встановлено, що проблема використання музики як засобу морально-духовного виховання особистості знаходиться в центрі уваги багатьох китайських і українських учених. Для можливості взаємозбагачення наукових доробок у цій царині доцільно проаналізувати й зіставити відповідні напрацювання дослідників КНР й України.

Так, у китайській науковій літературі підкреслюється, що системоутворюючим компонентом у системі виховної роботи особистості є морально-духовне виховання. Проте, як відомо, ще в стародавній китайській філософії (конфуціанстві) наголошувалося на єдності та взаємозв'язку моралі, духовності й музики. Зокрема, стверджувалося, що саме за допомогою музики підтримується справедливий суспільний лад, реалізується вимога про досягнення гармонії в суспільстві як відображення гармонії в світі [1; 2].

Поважаючи свої національні традиції, загалом китайська молодь відрізняється високим рівнем моральної вихованості. Проте в її стані внаслідок інтенсивних економічних реформ, реалізації політики відкритості китайського суспільства та зрушень в його соціальній структурі відбулися не тільки позитивні, але й деякі негативні зміни. Так, спостерігається недотримання норм етикету, відсутність доброзичливості, чесності й моральності у взаємовідносинах деяких молодих людей. Це вимагає активізації роботи педагогів у галузі морально-духовного виховання підростаючого покоління [1; 2].

Китайські вчені наголошують, що духовно-моральне виховання особистості має здійснюватися не через моралізування, а шляхом її залучення до різних видів соціально корисної практичної діяльності, розширення і збагачення її методів, форм та змісту. У цьому плані значний педагогічний потенціал має музика, адже сприйняття і виконання музичних творів сприяють формуванню «морального образу людей відповідно до вимог часу», повнішому відчуттю ними краси в навколишньому світі як «царства істини, добра й краси, що виражені засобами музики», розвитку емоційної й морально-духовної сфери людини [2].

Сюй Бін також уточнює, що залучення дітей і молоді до музики дозволяє не тільки організувати їхнє культурне дозвілля, але й позбутися їм відчуття самотності, активізувати розвиток інтелектуальної й емоційної сфер особистості, а також формувати в неї кращі духовно-моральні якості: духовність, чесність, гуманність, відповідальність перед собою, близькими людьми та взагалі перед своїм народом і Батьківщиною [1].

У світлі вищевикладеного в сучасному Китаї було сформульовано ідею про необхідність розширення меж музичної освіти, яка має бути організована не тільки для талановитих в музичному сенсі дітей, але і вза-

галі для всіх здобувачів дошкільної, середньої та вищої освіти. Цю ідею поступово починають упроваджувати в практику.

Як встановлено в дослідженні, з окресленої проблеми багато цінних думок висловлюють українські вчені. Так, С. Чепіга підкреслює, що музика, займаючи чільне місце в системі мистецтв, забезпечує комплексний вплив на розвиток загальних психічних властивостей (мислення, увага, уява, пам'ять), фізіологічних механізмів, емоційної й моральної сфери особистості. Особливу роль музика виконує в процесі виховання душевної чуйності людини, опануванні нею морально-естетичних ідеалів та духовних цінностей, активізуючи її формування як гуманної та всебічно розвиненої особистості [4, с. 154].

Здатність членів суспільства сприймати та створювати музику передбачає засвоєння ними норм естетичної культури, які, у свою чергу, є дотичними з красою, досконалістю, гармонією, гуманністю та іншими аксіологічними пріоритетами суспільства. У світлі цього музичну культуру слід сприймати як органічну частину загальної духовної культури людства [1, с. 157].

Я. Соловей привертає увагу тому факту, що музика допомагає кожній людині виявляти й розвивати здатність переживати складні почуття та свої моральні сили, виховує віру в життя на засадах краси, збагачує інтелект та почуття. Тому залучення особистості до світу музики треба пов'язати з розвитком духовності як одним із найважливіших пріоритетів в освіті [3, с. 121].

Як встановлено, в Україні не ставляться амбіційні плани щодо організації обов'язкової для всіх музичної освіти, проте в країні приділяють значну увагу питанню музичної просвіти молодого покоління. Так, діти різного віку в обов'язковому порядку залучаються до музики на відповідних музичних заняттях у дитячих садках і на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Талановиті в музичному плані здобувачі освіти залежно до їхнього віку можуть навчатися в музичних школах, училищах чи консерваторіях, відвідуватися музичні гуртки та студії.

Отже, висновки китайських та українських науковців значною мірою співзвучні в тому, що музика є ефективним засобом духовно-морального виховання людини, однак на сьогоднішній день її виховний потенціал реалізується не в повній мірі. Тому існує актуальна потреба в більш активному використанні педагогами музики у своїй виховній діяльності, пошуку й реалізації нових методів і форм роботи на основі її застосування для підвищення рівня моральної-духовної вихованості особистості.

Список використаних джерел

1. 许冰来源. (2019). 传统音乐教育如何传承“乐感”文化. URL: http://www.jyb.cn/rmtzgjyb/201910/t20191031_271066.html (дата звернення: 10.11.2022).
2. 音乐教育中融入思想道德教育的探析 2016. URL: <https://www.lunwendata.com/thesis/2015/68904.html> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Соловей Я. Г. Музыка у духовному розвитку особистості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 1 (1). С. 121–125.
4. Чепіга С. Г. Спрямованість музичного виховання на формування морально-естетичних якостей особистості. *1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи* : зб. матер. Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 22 травня 2014 р.). Київ, 2014. С. 154–164.

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОЛОДІ: ВИТОКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Вишняк М. В.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Лазарева Т. С.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У роботі розглядаються тенденції духовно-морального виховання молоді європейських країн. Розкриваються специфічні особливості їх освітньо-виховного процесу, визначаються риси виховання європейської молоді, розкриваються основні напрямки формування культурно-моральних цінностей, ключові особистісні морально-духовні якості молодого покоління.

Ключові слова: духовність, духовно-моральне виховання, виховання, Західна Європа, молодь.

The work examines the trends of spiritual and moral education of the youth of European countries. The specific features of their educational and educational process are revealed, the features of European youth upbringing are defined, the main directions of the formation of cultural and moral values, and the key personal moral and spiritual qualities of the young generation are revealed.

Keywords: spirituality, spiritual and moral education, education, Western Europe, youth.

Духовність є базисом, основою культури нашого суспільства та людини. Дослідженням духовно-морального виховання цікавилися фахівці різних напрямків — філософи, психологи, педагоги, розкриваючи різноманітні аспекти формування духовно-моральних цінностей молоді.

У вітчизняній науці зазначена проблема базується на положеннях філософського вчення про цінності О. Дробницького, М. Каган, П. Матвєєва; психологічні основи формування духовно-моральних цінностей молоді розкриваються у працях І. Бєха, М. Боришевського, С. Бубнова, О. Власенко, П. Ігнатенко; духовний розвиток особистості є предметом досліджень у педагогіці та психології у працях І. Бєха, М. Бердяєва, Л. Виготського, І. Зязюна, М. Савчина, Е. Помиткіна.

Мета статті — дослідити тенденції духовно-морального виховання молоді в європейських країнах та проаналізувати специфічні особливості їх освітньо-виховного процесу, виявити риси виховання європейської

молоді та основні напрямки формування культурно-моральних цінностей.

Духовне виховання окреслює процес створення умов (матеріальних, духовних, організаційних) у розвитку духовної сфери особистості, яка є системоутворючою для її внутрішнього світу. Так, Е. Помиткін визначає духовність як «специфічно людську рису, що виявляється в багатстві духовного світу особистості, її ерудиції, розвинених інтелектуальних і емоційних запитах, моральності» [2, с. 28].

Духовне виховання допомагає розкрити особистість вихованця, його позитивний потенціал. Концепція духовного виховання спирається, перед усім, на світогляд, який є у суспільстві. Наприклад, у Стародавній Греції вже існувала розвинена система духовного виховання, яка велася шляхом створення ідеалів, які слід було наслідувати. Ідеали того часу представлені в літературних творах, зокрема поемах Гомера «Іліада» і «Одіссея». Вірш «мріяти інших перевершити, невпинно палати відзначитися» був девізом чоловіка-лицаря в ті часи. У давньоеллінській етиці почесного стану у багатьох пунктах ґрунтується етика Платона і Аристотеля. Наприклад, Аристотель пише про вищу міру любові до себе, яка полягає в прагненні оволодівати прекрасним та прагнути до подвигів морального героїзму, таких як захист Батьківщини, своїх батьків, друзів. Цінність античної педагогічної спадщини надважлива, адже закладає для нащадків вектор духовного розвитку.

У процесі історичного розвитку формується своєрідна та властива певній країні і історичному періоду система духовно-морального виховання молоді. Відмінною рисою молодіжної політики європейських країн є стимулювання обмінів цінностями та дискусій щодо духовності серед молоді та формування у молодих людей активної громадянської позиції. Зазвичай це відбувається під впливом освітніх програм, які дозволяють концентрувати увагу на становленні самосвідомості та національної ідентичності молодого покоління.

У період Середньовіччя освіта у Європі була домашньою, панувало лицарське виховання для привілейованих шарів суспільства і учнівство для всіх інших. З часом почали з'являтися монастирські школи, які здійснювали релігійне виховання. Основними методами виховання були заохочення та покарання.

Що стосується основи сучасного духовно-морального виховання, то цей процес є дуже суперечливим. З однієї сторони в освітньо-виховному процесі зберігаються основні традиції авторитарної концепції, достатньо жорсткої трансляції цінностей попереднього покоління, а з іншого, активний розвиток соціуму має тенденцію формування самостійності, комунікативності молоді, її культурної та гуманістичної сфер. Тенденції

гуманістичного виховання набирають обертів, попри пріоритети педагогічного авторитаризму. Посилюється увага до поглядів підростаючого покоління. Все більшої значущості набуває виховний процес, заснований на співробітництві педагога та учня. Активно втілюються колективні форми виховання, реалізується спільний характер діяльності педагогів та здобувачів. У країнах Європи стала досить поширеною поведінкова методика виховання. Ця методика передбачає вільну форму навчально-виховного процесу, партнерство у тандемі вихованець-наставник.

Таким чином можна стверджувати, що в цілому виховні європейські системи засновують свої теорії на філософіях екзистенціалізму, прагматизму, позитивізму, гуманістичності та спрямовують їх на активний розвиток творчого потенціалу молоді. Між тим велика увага приділяється також і зайнятості та підприємництву, соціальній інтеграції, здоров'ю та благополуччю молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті : міжнар. зб. статей / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко. Харків : ВННОТ, 2019. 470 с.
2. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : моногр. Київ : Наш час, 2007. 280 с.
3. Яремчук С. В. Проблема духовності в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2012. Т. XIV. Ч. 1. С. 397–404.

ПОРІВНЯННЯ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ В ЗВО КНР

Вітчинкіна К. О.

викладачка,
Уханьський технологічний університет,
м. Ухань, КНР

У статті наведено порівняльний аналіз компонентів освітнього процесу міжнародних та національних освітніх програм фахівців із графічного дизайну у ЗНО КНР. Здійснюється порівняння за такими компонентами освітнього процесу як, концепція освітнього процесу, освітнє середовище, зміст освіти, методи навчання, контроль якості освіти.

Ключові слова: освіта, міжнародна освітня програма, порівняння, концепція освіти, освітнє середовище, зміст освіти.

The article presents a comparative analysis the educational components of international and national educational programs of the Grafic design major in PRC. Comparisons are made on such educational process components as the educational concept, the educational environment, educational content, teaching methods, and quality control of education.

Keywords: education, international educational program, comparison, educational concept, educational environment, educational content.

Завдяки стрімкому прогресу в галузі комунікаційних технологій характер професійної діяльності фахівців із графічного дизайну набуває глобальних рис. Звідси гостро постає проблема організації освіти зазначених фахівців на міжкультурних засадах [2]. Вирішення цієї проблеми стосовно вищої освіти України можливо завдяки реалізації спільних освітніх програм між ЗВО України та ЗВО інших країн. (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки) [1]. З цього приводу цікавий досвід накопичено у КНР, де у 1995 році була створена Китайсько-зарубіжна система спільного управління закладами освіти та запроваджена практика міжнародних освітніх програм [4].

Аналіз літератури доводить що науковці (Йє Гуан Хуан, Сунь Ханьшэн, У Цзянь, Ян Хуэйфэнь,) приділяють увагу питанням порівняння міжнародних та національних освітніх програм за компонентами навчання. Але не стосуються питань освіти фахівців із графічного дизайну.

Тому, мета статті порівняти основні компоненти навчання за міжнародними та національними освітніми програмами у ЗВО КНР стосовно освіти фахівців із графічного дизайну.

Науковці зауважують що стосовно концепції освітнього процесу, на міжнародних освітніх програмах спостерігається спрямованість на особистісно орієнтовну освіту [5]. Що сприяє взаємодії між викладачами та здобувачами, мобілізує ініціативу здобувачів та формує здатність мислити самостійно. Така концепція вимагає від вчителів не лише широкого спектру знань, але також проводити дослідження в своїх професійних галузях. Для порівняння, освітній процес на національних програмах, на думку Йє Гуан Хуана, більш орієнтований на викладача, а здобувачі освіти перебувають у більш пасивному стані [5].

Стосовно освітнього середовища на міжнародних освітніх програмах в кожній академічній групі налічується не більше 30 осіб. Динамічний макет навчального середовища дозволяє перебувати у стані прямого спілкування, на що також вказує Йє Гуан Хуан [5]. Таке динамічне навчальне середовище має сенс під час роботи над індивідуальними завданнями й під час роботи у малих групах. Навпаки, в академічних групах у ЗВО КНР, які працюють за національними освітніми програмами, може налічуватись близько 40 здобувачів. Це ускладнює процес викладання модулів із графічного дизайну, оскільки кожен здобувач потребує індивідуальних консультацій викладача.

Зміст освіти на міжнародних освітніх програмах не обмежується основними фіксованими підручниками. Так, наприклад у програмному документі міжнародної освітньої програми з графічного дизайну Уханьського технологічного університету та Університету Уельсу Trinity Saint David з кожного модулю заявлено основну навчальну літературу, додаткову літературу, періодичні видання, інтернет ресурси [3]. Зміст викладання часто коригується та оновлюється. Викладачі міжнародної освітньої програми зазначеного університету що семестру зобов'язані звітувати про оновлення навчальних матеріалів. Щодо до національних освітніх програм, то зміст навчання часто оформляється в підручниках. Використання додаткових матеріалів у навчанні все ще відносно обмежене [5].

Стосовно методів навчання також є окремі відмінності. Так, у процесі викладання на міжнародних програмах багато уваги приділяється взаємодії між викладачами та здобувачами вищої освіти, а також використання евристичних методів навчання [5; 7]. Щодо освітнього процесу майбутніх фахівців із графічного дизайну, то застосування методу проектів на міжнародних освітніх програмах дає змогу заохочувати здобувачів самостійно мислити, організовувати діяльність [3]. Порівняно, на думку Йє Гуан Хуана, У Цзяня, на національних освітніх програмах здебільшого застосовується типовий традиційний метод односторонньої передачі інформації [5; 6]. Але на національних освітніх програмах більше уваги приділяється пропедевтичним модулям з графічного дизайну, що є перевагою.

Щодо контролю якості освіти, то міжнародні освітні програми приділяють багато уваги цьому компоненту. Проекти здобувачів можуть перевірятися декілька разів — основним викладачем та викладачем-верифікатором [3]. Це дає змогу більш адекватно оцінити роботи здобувачів вищої освіти. Традиційна практика навчання за національними освітніми програмами, на відміну від міжнародних, полягає в тому, що оцінювання роботи здобувача відбувається лише за участі одного викладача. Але між локальними та міжнародними освітніми програмами у КНР є спільна риса, яка полягає у процесі оцінювання якості викладання здобувачами вищої освіти.

Міжнародне співробітництво, взаємозбагачення є позитивною тенденцією в галузі освіти, міжнародні освітні програми у КНР дають змогу проаналізувати та адаптувати досвід провідних ЗВО світу до освітнього середовища КНР. Досвід міжнародних освітніх програм ЗВО КНР можна застосовувати в освітньому процесі фахівців із графічного дизайну в ЗВО України. Подальшого більш ретельного дослідження потребує аналіз особливостей навчально-методичного забезпечення міжнародних програм освіти у ЗВО КНР.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 29.10.22).
2. Icograda Design Education Manifesto 2011. 2011. Icograda. URL: https://www.theicod.org/storage/app/media/resources/Icograda%20Documents/IcogradaEducationManifesto_2011.pdf (дата звернення: 29.10.22).
3. University of Wales Trinity St David -Wuhan University of Technology. (2013). BA(Hons) Art and Design PROGRAMME DOCUMENT.
4. 中外合作办学暂行规定 Тимчасові правила китайсько-іноземного співробітництва в управлінні закладами освіти. 1995. № 31 URL: <https://baike.baidu.com/item/中外合作办学暂行规定/50272282> (дата звернення: 29.10.22).
5. 叶光煌 (Йє Гуан Хуан). 中外合作办学教学特点的比较与借鉴 (Порівняння та посилання на педагогічні характеристики китайсько-іноземної співпраці в управлінні закладами освіти). 期集美大学学报 (Журнал університету Джимей). 2007. Т. 8. Вип. 3.
6. 吴坚 (У Цзянь) 中外合作办学机构在教学理念上的碰撞 (Зіткнення концепцій викладання між китайськими та іноземними закладами освіти, керованими спільно). 天津市财贸管理干部学院学报 (Журнал інституту фінансів та управління торгівлею Тяньцзіня). 2006. Вип. 4. С. 26–27.
7. 孙杭生 (Сунь Ханьшэн). 中外高等院校教学法比较研究 (Порівняльне дослідження педагогіки в китайських і зарубіжних вищих навчальних закладах). 高等农业教育 (Вища Сільськогосподарська освіта). 1999. Вип. 8. С. 85–88.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФРАНЦІЇ

Гончарова О. М.

Здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків. України

Емоційний інтелект формується через спілкування, взаємодію з іншими людьми у процесі діалогу, у тому числі іноземними мовами. У процесі іношомовної підготовки здобувачів у закладах вищої освіти Франції, емоційний інтелект формується через написання есе на контрверсійні теми, перегляд відеофрагментів про актуальні соціальні проблеми, взаємооцінювання.

Ключові слова: іношомовна підготовка, здобувачі вищої освіти, емоційний інтелект, методи навчання, Франція.

Emotional intelligence is formed through communication, interaction with other people in the dialogue process, including in foreign languages. In the process of foreign language training of students in French higher education institutions, emotional intelligence is formed through writing essays on controversial topics, watching video clips about current social problems, and mutual evaluation.

Keywords: foreign language training, students, emotional intelligence, teaching methods, France.

Процес іношомовної підготовки здобувачів у закладах вищої освіти Франції покликаний сформувати у них комунікативну і соціальну компетентності, які не можуть розвиватися без контакту із однолітками, іншими членами суспільства. При цьому спілкування визначається не так прагненням до врівноваження із соціумом, як до взаємодії з іншими людьми. Разом з тим, людина — істота емоційна, прояв її особистої емоційності стикається з проявом емоційності й інших людей. Зважаючи на це, виникає проблема сумісності та співвідношення цих емоційних реакцій. Вирішується ця проблема у взаємодії однієї людини з іншою, тобто у діалозі. Все це говорить про важливу роль формування емоційного інтелекту під час іношомовної підготовки здобувачів вищої освіти [1].

У ході наукового пошуку з'ясовано, що у закладах вищої освіти Франції останніми роками викладачі багато уваги приділяють розвитку емоційного інтелекту здобувачів, що є ефективним способом розкриття їхнього потенціалу. Так, для розвитку емоційного інтелекту викладачі іноземних мов використовують активне слухання, позитивне ставлення та співчуття до почуттів інших, зберігання спокою у напружених ситу-

аціях, уміння розв'язувати конфлікти та вчитися сприймати критику як конструктивний зворотний зв'язок, встановлення «політики відкритих дверей» у навчанні, в якій вітаються всі ідеї, самоаналіз, взаємоаналіз.

Загальновідомо, що емоційний інтелект передбачає усвідомлення себе та інших, здатність розпізнавати власні емоції та їх вплив на себе і оточуючих. Одним із способів формування таких умінь є навчання здобувачів освіти саморефлексії. У процесі іншомовної підготовки це реалізується через написання есе, які дають відповіді на такі питання як: «Які я маю емоційно сильні та слабкі сторони?», «Як мій поточний стан впливає на мої думки та рішення?», «Як те, що відбувається всередині мене, може впливати на те, що я говорю чи роблю?». З одного боку ці питання дуже особисті, але разом з тим можуть призвести до цінних відкриттів, які можна використовувати для розвитку нових навичок міжособистісного спілкування. Здобувачі вищої освіти зможуть згодом краще зрозуміти своє ставлення до інших людей, навчитися не піддаватися негативному впливу і натомість зосередитися на позитивному впливові [2].

Ще однією важливою складовою формування емоційного інтелекту є розвиток емпатії у здобувачів освіти, яка полягає в тому, щоб навчитися розпізнавати емоції інших і реагувати на них належним чином. Це досягається через встановлення взаєморозуміння із людиною, з якою є деякі розбіжності у поглядах чи ставленнях. Якщо здобувачі освіти вироблять уміння розуміти точку зору співрозмовника іншою мовою і прийняти її, то це є демонстрацією емоційного інтелекту. Для цього у закладах вищої освіти Франції використовується метод перегляду відеофрагментів мовою, що вивчається. Відеоматеріали демонструють дискусійні питання, діаметральні точки зору на актуальні соціальні проблеми тощо. Після перегляду здобувачі освіти обговорюють побачене і почуте, дають відповіді на такі питання: «Чи я сумніваюся у своїх інстинктивних реакціях на певних людей чи ідеї?»; «Чи складно мені буде працювати з людьми, які не схожі на мене?»; «Чи варто мені погоджуватися з ідеями, висловленими у відео?» тощо.

Ще одним методом формування емоційного інтелекту, який використовують у процесі іншомовної підготовки здобувачів у закладах вищої освіти Франції є взаємооцінювання. Такий метод навчає здобувачів освіти спокійно і конструктивно реагувати на критику, заохочує їх сприймати її максимально позитивно [2]. Також цей метод дозволяє відслідковувати емоції, які відчувають здобувачі, коли отримують відгуки про свою роботу, і висновок про те, як вони повинні реагувати в майбутньому, зіткнувшись з подібною ситуацією. Інколи однолітки дають занадто «різкий» чи недоречний зворотний зв'язок, але це не означає, що в ньому немає частки

правди. Це навчає здобувачів освіти контролювати свої емоції, а у міру розвитку емоційного інтелекту краще мотивувати себе та позитивно реагувати на труднощі. Також це допомагає здобувачам знаходити мотивацію для досягнення своїх цілей.

Таким чином у процесі іншомовної підготовки емоційний інтелект формується через написання есе на контраверсійні теми, перегляд відео про актуальні соціальні проблеми, взаємооцінювання.

Список використаних джерел

1. Boiarska-Khomenko A. V. Lifelong education as the basis of sustainable development of the european society. Theory and methods of teaching and education. 2021. 50. P. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2021.50.01>
2. Sfetcu N. Émotions et intelligence émotionnelle dans les organisations. Bucureşti : MultiMedia Publishing, 2020. 114 p. DOI: 10.13140/RG.2.2.28567.93600.

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ДУХОВНІ НАСТАНОВИ ОТЦЯ ІВАНА БОСКО

Городецька О. В.

кандидат педагогічних наук,

Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль, Україна

У статті висвітлюється суть попереджувальної педагогіки італійського святого дона Боско, який усе своє життя служив дітям, юнакам, створював ораторії та притулки для них. Він присвятив себе справі спасіння молоді, яка перебувала в постійній небезпеці для душі та тіла. Акцентується увага на педагогічних, духовних настановах та порадах отця Боско щодо питання виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: св. Іван Боско, «попереджуюча педагогіка», система виховання, милосердя, добро, радість.

The article highlights the essence of the warning pedagogy of the Italian saint Don Bosco, who served children and young people all his life, created oratories and shelters for them. He devoted himself to the cause of saving youth who were in constant danger for soul and body. Emphasis is placed on the pedagogical, spiritual instructions and advice of Father Bosco regarding the issue of educating the younger generation.

Keywords: Ivan Bosco, «preventive pedagogy», a system of education, mercy, goodness, joy.

Італійський святий Іван Боско або дон Боско усе своє життя присвятив Богові через служіння дітям і підліткам, сиротам і безпритульним, для котрих був батьком, учителем, вихователем, радником і другом. Дон (Джованні) Боско (1815–1888 рр.) — італійський священик, педагог, засновник Ордена св. Франциска Сальського, який на підставі свого досвіду розробив систему роботи з дітьми та підлітками, що незабаром отримала назву «попереджуюча (запобіжна)».

Ця система полягає в тому, щоби виховання не потребувало покарання за можливі вчинені проступки, а ґрунтувалося виключно на любові. Педагогічний метод дона Боско звертає увагу на той потенціал добра, який дитина має в своєму серці, виключаючи використання примусу. Іван Боско вважав, що вчитель повинен бути батьком, радником і другом. Цей сучасний і гуманний метод виховання вважався справжнім новаторством [6].

Св. Іван Боско вважав, що для виховання молоді необхідна: педагогічна компетенція; любов до життя; позитивний погляд на себе та інших; пристрасть (*passione*) до молодих людей [4].

«Запобіжна система» св. Івана Боско є простою, корисною та передбачає обізнаність з вимогами та правилами, щоб вихованці завжди були під наглядом вихователя чи помічника, який говорить як люблячий батько, присутній при будь-якій події, дає поради і виправляє з любов'ю, тобто не дає дітям вчинити якусь погану річ [4]. Така система народжує дружбу між вихователем та вихованцем, де діти бачать у педагогові добродія, який йому підказує, хоче його зробити добрим, зберегти від неприємностей, від покарань, від безчестя [4]. Дітям необхідно досхочу бігати, стрибати, гратися. Вихователю потрібно використовувати гімнастику, музику, театральні вистави, прогулянки — це дуже ефективні засоби для виховання у дітей моральності та гідності. Лише стежити за тим, щоб у поведінці не було нічого поганого [4].

Св. Іван Боско так описує «запобіжну систему» навчання та виховання: «Дітей треба виховувати не примусом та страхом, а переконанням. У цій системі відсутня будь-яка сила, а рушієм є милосердя» [7].

Основні поради та настанови, які залишив св. Дон Боско вихователям, вчителям, батькам, залишаються актуальними та можуть допомогти вести дітей шляхом чеснот.

- Сама лише віра може розпочати та завершити велике діло правдивого виховання — сприяти добрій Сповіді і Причастю. Віра та розум — це дві пружини виховної системи.

- Першою чеснотою дітей є слухатися батьків. Бог завжди благословляє дітей, котрі слухаються батьків.

- Вдячність юнаків часто є передумовою щасливого життя. Щиро співчуваємо невдячним, тому що вони є нещасливими.

- Щоб виправити когось і отримати з цього добрий результат, не виправляйте нікого в присутності інших. Нехай любов пом'якшує гіркоту виправлення.

- Старайся, щоб тебе любили, тоді всі легко будуть слухатися тебе. В кожному хлопцеві є добро: отож, першим обов'язком вихователя є знайти це чутливе місце в серці та корисно використати його.

- Щоб ваше слово було вагомим та мало необхідні наслідки, потрібно завжди нехтувати власним «я».

- Найбільшим щастям для хлопця є знати, що його люблять.

- Твоя мова та поведінка нехай завжди буде тактовною. Делікатність у словах та в поведінці зробить інших твоїми приятелями.

- Лінивий та недисциплінований хлопець буде нещасливим юнаком.

- Якомога краще виконуйте те, що маєте робити.

- Тільки добрі діла є правдивим багатством. Крім молитви, котра завжди має супроводжувати нас, потрібно чинити також багато добрих діл. Без них надаремно розтратимо наше життя.

– Щоб чинити добро, потрібною є відвага. Готовність терпіти, ніколи нікого не принижувати, завжди бути ласкавим. Чиніть добро усім, а зло — нікому. В кінці життя збираються плоди добрих діл.

– Не піддавайтесь заздрості: добро одного має бути добром усіх.

– Оминайте всяку лиху звичку — маємо звикнути чинити добро і тільки добро. Наше тіло є ненаситним: що більше йому даємо, то більше воно вимагає; що менше даємо, то менше вимагає.

– Непоміркованість у їжі вкорочує життя. Хто вміє панувати над своєю обжерливістю, той є правдивою людиною.

– Щоб зберегти добре здоров'я та довго жити потрібно: мати чисте сумління, тобто жити в ласці Божій, не об'їдатися, працювати, оминати лихих товаришів.

– Хто є лінивий протягом життя, той буде плакати в час смерті. Неробство є найбільшим ворогом, з яким потрібно боротися.

– Забава має розвіяти всякий смуток у душі. Будь-яким способом проганяйте його, бо він шкодить душі.

– Убогі та покинуті всіма не мають іншого притулку, окрім у вашому щедрому серці. Давайте багато убогим, якщо хочете стати багатими. Велику нагороду будемо мати за добро, вчинене в житті.

– Краще виховувати з любов'ю і радістю, показуючи позитив і заохочуючи до добра, ніж залишати дітей одних і тільки карати при порушенні правил» [1, с. 153–162].

– Краще запобігти, ніж лікувати.

– Покарання має бути крайністю.

– За винятком дуже рідкісних випадків догани і покарання не повинні відбуватися публічно, а тільки віч-на-віч і далеко від інших.

– Належить уникати всілякого биття, примусу та інших подібних кар.

– Будьте вимогливі, коли йдеться про обов'язки, рішучі у прагненні до добра, відважні у запобіганні зла, але завжди лагідні та розсудливі.

– Щоб бути справжніми батьками у контакті з молоддю, ми не можемо дозволити, щоб тінь гніву затемняла обличчя.

– Вихователь має прагнути до того, щоб учні його любили, якщо хоче завоювати їхню повагу [7].

З погляду прийнятої в той час системи виховання, заснованої на авторитарній владі вихователя, це були дійсно революційні ідеї та поради.

Св. Іван Боско вважав, що його виховна система надзвичайно проста: «Дати хлопцям волю робити те, що їм подобається. Проблема полягає в тому, щоб відкрити в них зерно добрих нахилів і їх розвивати. А для того, щоб кожен радо робив тільки те, що може робити, я опираюсь на

це правило; і всі мої учні працюють не лише з пильністю, а й з любов'ю. Дисципліни належало досягати не покаранням, але переконанням, а ідеалом слухняності була не бездоганно вибудована шеренга вихованців, а юрба навколо вихователя. Веселощі були природним джерелом надприродного» [5; 3].

«Запобіжна педагогіка» спрямована на те, щоб не допускати зіткнення молоді з негативним досвідом, який може загальмувати внутрішній розвиток вихованця. Це неможливо досягти тільки заборонами й обмеженнями. Необхідно створити потрібну атмосферу, яка ґрунтується на Євангельській любові.

Св. дон Боско присвятив сиротам та безпритульним хлопцям своє життя задля спасіння їх душ. Він віддав їм усе, що мав: скромний маєток, час, здоров'я.

Список використаних джерел

1. Б'яно Е., Де Амброджіо К. Отець Боско — приятель молоді. Львів : Дон Боско, 2008. 177 с.
2. Виховна система Дона Боско. URL: <https://vsesvit-zt.com.ua/vihovna-sistema-dona-bosko> (дата звернення: 20.11.2022).
3. Дон Боско, святий вихователь: 14 фактів Credo. URL: <https://credo.pro/2020/01/199315> (дата звернення: 30.11.2022).
4. Кохановська М. Превентивна система св. Івана Боско. URL: <https://www.slideshare.net/mariyakokhanovska/preventyvna-systema-sv-ivana-bosko> (дата звернення: 25.11.2022).
5. Словничок Отця Боско — повчальні вислови. URL: https://www.truechristianity.info/ua/articles/slovnichok_otnya_bosko.php (дата звернення: 10.12.2022).
6. Чумаков О. А. Афоризми святого Івана Боско від отця Олександра Чумакова. URL: <https://www.newlib.org.ua/aforyzmy-sviatoho-ivana-bosko-vid-ottsia-oleksandra-chumakova/> (дата звернення: 30.11.2022).
7. Як дисциплінувати дітей: 7 вказівок від вихователя св. Дона Боско. URL: <https://tutkatamka.com.ua/nathnennya/psihologiya/yak-disciplinuvati-ditej-7-vkazivok-vid-vixovatelya-sv-dona-bosko/> (дата звернення: 30.11.2022).

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ОСВІТА ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Демиденко Н. М.

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Суми, Україна

У статті висвітлені питання впливу національної культури на формування національної самосвідомості у період глобалізації.

Ключові слова: фольклор, нація, етнос, глобалізація, етнонаціональна освіта.

The article highlights the impact of national culture on the formation of national self-awareness in the period of globalization.

Keywords: folklore, nation, ethnos, globalization, ethnonational education.

Питання національної самосвідомості у важкі, епохальні історичні періоди існування держави набирає ваги національної безпеки. До основних складових, які лежать в основі формування національної свідомості кожного народу лежить його культура, яка створює певний образ, характерний лише йому. На формування етнічної культури впливає цілий комплекс різних факторів: економічних, політичних, соціальних та ін. При характеристиці культури окремого народу необхідно враховувати, що культура формувалась протягом великого історичного періоду, перебуваючи під впливом культур інших народів. Слово «народ» у перекладі з грецької означає «етнос». Тобто це історична спільність людей, яка склалася на певній території з власними особливостями мови, культури, ментальності.

У ХІХ ст. серед передової української інтелігенції набула великої популярності ідея німецького історика культури, філософа Й. Г. Гердера про те, що основою формування національної свідомості є народні традиції, фольклор. Причому саме народна культура, на думку мислителя, об'єднує націю, навіть за умов бездержавності. Й. Г. Гердер вперше ввів у науковий обіг термін «народна культура» та став автором концепції «культурного націоналізму» [3, с. 53]. За його концепцією «народна культура» є підставою і базою виховання національної свідомості. Кожен етнос має свою емоційно образну систему, яка передається з покоління в покоління. Й. Гердеру вдалось зосередити увагу на етнічній культурі селянства у той час, коли при королівських дворах та дворянських салонах модними були чужі мови і чужі звичаї. Він стверджував, що людська цивілізація може існувати не в загальних, а в окремих

національних проявах. І кожен прояв має бути особливим, неповторним [3, с. 56]. Лише за такої своєї особливості представники людства можуть бути цікавими і корисним. Ідентичність формується на основі минулого — колективної пам'яті, що зберігає колективні цінності і визначає стійкі норми поведінки [2, с. 154].

Стає зрозумілим, чому представники української інтелігенції XIX ст. з великим завзяттям організовували експедиції з вивчення фольклору, зокрема українських народних пісень, які були специфічним етнічним «кодом». До початківців процесу дослідження та збереження фольклорної спадщини українців належать М. Максимович, П. Куліш, В. Антонович, М. Драгоманов, М. Костомаров та ін. [2, с. 156].

Серед видатних дослідників фольклору кінця XIX- першої половини XX ст. необхідно згадати Климента Квітку, який для широкого загалу, нажаль, відомий здебільшого лише як чоловік Лесі Українки. Климент Квітка разом з Лесею Квіткою-Косач самовіддано займалися вивченням і збереженням самобутньої творчості кобзарів. Один із учасників фольклорної експедиції — Філарет Колеса, оприлюднивши результати записів на Конгресі Музичного Товариства у Відні у 1909 році, викликав великий інтерес у світової наукової спільноти.

У своїх наукових працях К. Квітці вдалося обґрунтувати науковий підхід до народних пісень як до історичних документів, причому не меншої ваги, ніж археологічні знахідки [1, с. 71]. Вперше 2-х томне наукове видання К. Квітки, яке включало дослідження про народні пісні, вийшло вже в радянську добу, у 80-х рр. XX ст.

Наукові праці К. Квітки викликали неабиякий інтерес, не дивлячись на те, що за радянської доби народні пісні, як і загалом народна культура, вважались чимось спрощеним, навіть примітивним [1, с. 72]. Пояснення завищеного інтересу до досліджень Климента Квітки були обумовлені тим, що йому на основі власних наукових підходів вдалося довести, що на основі народних пісень можна прослідкувати розвиток етносу, його асиміляцію, духовний світ і спосіб мислення окремих народів.

Для сучасної доби характерною ознакою є посилення міжкультурної взаємодії етносів, оскільки захід інтегрує в єдиний цивілізаційний простір різні культури. Необхідно зазначити, що ми вкладаємо у значення поняття «захід». На думку сучасних українських науковців «захід» у широкому розумінні слова «...це та частина нашої планети, на якій утвердилася антична і християнська культура [4, с. 121]. Головною загрозою, яку несе глобалізація, є різного роду жорстка уніфікація, яка позбавляє самобутності. Необхідно усвідомлювати, що культурне розмаїття народів світу є базовою цінністю та певною гарантією безпеки, яку воно виробило впродовж

власної тисячолітньої історії. І якщо раніше відродження фольклорних традицій були результатом захисної реакції на глобалізацію та асиміляцію культури, то у період повномасштабного вторгнення російської федерації відродження фольклору стало захист власної ідентичності.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що популяризація народних культурних традицій є основою формування національної самосвідомості, найкоротшим і найтолерантнішим шляхом до пробудження всього національного. Щодо культурної глобалізації, то в її основі має бути не принцип об'єднання культурно строкатого світу до «правильних» стандартів, а принцип збереження різних субкультур.

Список використаних джерел

1. Демиденко Н. М. М. Климент Квітка (1883-1953) — видатний етнограф, педагог, громадський діяч, «друг ідей» Лесі Українки. *Історія науки і біографістика* : зб. наук. пр. 2021. № 3. С. 56–72.
2. Снігирьова Л. М. Фольклор у формуванні національної ідентичності. *Наука і освіта. Філологія*. 2018. № 4. С. 150–158.
3. Юрченко О В. Особливості наукового становлення категорії «культура» в творчій спадщині І. Г. Гердера та її осмислення як підстава національної ідентифікації. *Освітній дискурс* : зб. наук. пр. 2021. № 34 (6). С. 52–59.
4. Хамітов Н. Історія філософії. Проблема людини / 5-е вид., перероб і доп. Київ : КНТ, 2017. 396 с.

ПОЕТИЧНО-ДРАМАТИЧНА ТВОРЧІСТЬ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКА У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ НОВОВВЕДЕНЬ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ XX СТ.

Костенко О. В.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стаття присвячена висвітленню ролі поезії та драми у духовно-інтелектуальному навчанні та вихованні на прикладі поетичної та драматичної спадщини видатного педагога, драматурга та поета Спиридона Черкасенка у характерному історичному контексті початку XX ст. Розглянуто місце художніх творів Черкасенка та їх значення у тогочасному виховному процесі.

Ключові слова: поетично-драматична педагогіка, Спиридон Черкасенко, початок XX ст., духовно-інтелектуальне навчання та виховання.

The article is devoted to highlighting the role of poetry and drama in spiritual and intellectual education and upbringing using the example of the poetic and dramatic heritage of the outstanding teacher, playwright and poet Spyrydon Cherkasenko in the characteristic historical context of the beginning of the 20th century. The place of his artistic works and their importance in the educational process of that time is considered.

Keywords: poetic and dramatic pedagogy, Spyrydon Cherkasenko, the beginning of the 20th century, spiritual and intellectual education and upbringing.

Початок XX ст. в Україні ознаменувалася драматичними історичними подіями, пов'язаними з глибокими економічними, технічними та соціальними перетвореннями. Педагогічна діяльність як невід'ємна складова соціуму не могла не відобразити у собі ці зміни. Інновативний досвід цього історичного періоду являє собою скарбницю, аналіз якої збагачує сучасників корисним матеріалом.

Педагогічні нововведення, тогочасні актуальні питання навчання та виховання, так само як і окремі персоналії, стали предметом багатьох історико-педагогічних досліджень [1, 2, 3, 4]. У своїй роботі [5] автор зосереджується на аналізі педагогічного потенціалу поетико-драматичних творів одного з активних учасників розбудови нової української школи початку XX ст. Спиридона Черкасенка [5].

Особлива роль художньої літератури у освітньому процесі визнавала Л. Лопатко [4, с. 26–27]. З огляду на великий педагогічний потенціал,

освітня роль поетично-драматичних творів та історичні приклади їх використання заслуговують на більш глибоке вивчення.

Політичні та соціальні зміни, а також, не в останню чергу, технологічні досягнення призвели до того, що одним з дієвих інструментів духовно-інтелектуального розвитку, освіти та самоосвіти широкого загалу українців у першій половині ХХ ст. стали поетичні та драматичні твори. Не має сумнівів, що літературні композиції весь час виконували певну педагогічну функцію, проте саме у першій половині ХХ ст. це явище набуває необхідної масовості. Саме в цей час літературна творчість стає доступнішою, відкритішою по відношенню як до читача, так і до автора. Розвивається педагогічна преса, що уможливило більш швидке поширення думок та педагогічних ідей [4].

Приклад Спиридона Черкасенка ілюструє вдале поєднання педагогічних мотивів та поетично-драматичної творчості. У контексті появи нових педагогічних течій та боротьби за удосконалення та доповнення освітніх змістів, ліквідацією безграмотності, його твори [5] одночасно поєднували у собі три важливі освітні принципи. По-перше, установлення та закріплення близькості до реального життя тих прошарків суспільства, які мали стати головними реципієнтами оновленої школи, по-друге, відповідність освітнім потребам та, по-третє, гуманістичну спрямованість.

Поетично-драматична спадщина Черкасенка прогнозовано бере свої витoki з життєвого досвіду самого письменника-педагога. Він змальовує життя простих робітників та селян з усіма радощами та горем. Такий зміст робить твори цього автора відкритими для широкого загалу. Долається бар'єр відсутності додаткових знань для розуміння прочитаного, що дає змогу сконцентруватися на самому процесі читання.

Велике значення у цьому зв'язку має також доступність викладення та використання рідної мови. В умовах наявності великої кількості населення, що мала бути залучена до швидкого та якісного освітнього процесу, такі літературні твори ставали неоціненним педагогічним інструментом покращення рівня освіченості та розвитку навичок читання. Адже будучи легкими для розуміння та сприйняття, вони підвищували цікавість до освітнього процесу та визивали позитивні переживання у читачів.

Окремо слід зупинитись на значенні поетично-драматичних творів Черкасенка для духовного розвитку особистості. Одночасно з тематичною спорідненістю з народом, в цих творах підіймаються гострі моральні питання. Читачам передаються ідеї доброго ставлення один до одного, дружби, поваги до особистості, навколишнього світу, природи та рідного краю. Яскравим прикладом тому є твір Черкасенка «Маленький горбун».

Працюючи з цим твором, учень поряд з навичками читання, розуміння та засвоєння матеріалу вчиться ідеалам самопожертви, відмови від на-

силля, розуміння та поваги до чужого горя, всепрощення та прагнення до загального благополуччя. Важливою рисою цього твору є звернення до проблем дитячого колективу, особливостей тогочасних суспільно-соціальних відношень, питань моралі.

Головний герой, попри фізичну ваду та відкриті знущання з боку інших хлопців, подає цінний приклад прощення, відмови від помсти, людяності та доброти до навколишнього світу. Цікавим є не лише наведення цього прикладу, але і демонстрація позитивного соціально-педагогічного ефекту, спричиненого гуманною поведінкою головного героя. Пожалівши свого кривдника та відмовивши діда від покарання, він отримує в його особі справжнього друга, готового для свого товариша на все.

Таким чином, у першій половині ХХ ст. характерною рисою освітнього процесу стає прагнення модернізації, розширення змісту та досягнення більшої відкритості для широких мас населення. Поява та активне поширення нових педагогічних течій відбувається на фоні технологічних та економіко-соціальних перетворень. Однією з особливостей стає усвідомлення та артикуляція значення творів художньої літератури у освітньому процесі. Яскравий приклад педагога-літератора являє Спиридон Черкасенко. Через залучення близьких та зрозумілих потенційному учневі мотивів, простоту викладення та використання рідної мови, його поетично-драматичні твори відповідали потребам тогочасної освіти. Насичення гуманістичними ідеями робили ці твори інструментом духовно-інтелектуального розвитку.

На жаль, через політичні обставини літературно-педагогічний доробок Спиридона Черкасенка був забутий і не отримав прямого подальшого розвитку. Але навіть за той відносно невеликий проміжок часу, коли цей педагог, поет і драматург мав змогу творчо працювати, він ще раз продемонстрував міцний зв'язок літератури з освітою, а також велике педагогічне значення правильно підібраних художніх творів для духовно-інтелектуального розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Бунчук О., Попелешко Ю. Жертовність — визначна риса провідників в освіті періоду державотворчих процесів поч. ХХ ст. (в особах). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету (Серія: педагогічні науки)*. 2018. №2. С. 41–51.
2. Климець Г. Педагогічні ідеї Спиридона Черкасенка. *Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки*. 2019. С. 21–25.
3. Котяш І. Епістолярій Спиридона Черкасенка: автобіографічний та літературний контексти. *Слово і час*. 2012. № 4. С. 85–91.
4. Лопатко Л. Роль «вільної української школи» у зародженні навчання дорослих. *Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)*. 2017. С. 26–28.
5. Черкасенко С. Твори : у 2 т. Київ : Дніпро, 1991.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МУЗЕЇФІКАЦІЇ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ РАЙСИ КИРИЧЕНКО

Кудряшов Г. О.

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
Харківська державна академія культури,
м. Харків, Україна

Розглядається виховний потенціал музеїфікації творчої спадщини Героя України, народної артистки України Райси Кириченко (1943–2005) через призму музейної педагогіки. Особлива увага приділяється методам, прийомам і формам музейної педагогіки, які можна застосовувати під час екскурсійного обслуговування відвідувачів музейно-виставкового меморіального проєкту, присвяченого 80-літтю від дня народження Райси Кириченко.

Ключові слова: музейна педагогіка, виховний потенціал, Райса Кириченко, виставка, методи, прийоми, форми музейної педагогіки.

The educational potential of museification of the creative heritage of the Hero of Ukraine, the People's Artist of Ukraine Raisa Kyrychenko (1943–2005) is considered through the prism of museum pedagogics. Special attention is paid to the methods, techniques and forms of museum pedagogics that can be used during the tour service for visitors of the museum-exhibition memorial project dedicated to the 80th anniversary of the birth of Raisa Kyrychenko.

Keywords: museum pedagogics, educational potential, Raisa Kyrychenko, exhibition, methods, techniques, forms of museum pedagogics.

Музейна педагогіка як наукова дисципліна на стику музеєзнавства, педагогіки та психології, що розглядає музей як освітню систему [2, с. 10], є одним із перспективних напрямів сучасної педагогіки. Від часу появи терміна «музейна педагогіка» в 1934 р. (К. Фрізен, Німеччина) до сучасних трансформаційних тенденцій в галузі освіти постійно змінювалися освітні моделі музею: від просвітницької на початку вже збіглого XX століття до комунікативної на початку III тисячоліття. Проте перманентною лишається специфічна музейна освітня функція — трансляція духовних цінностей за посередництва музейної експозиції. На думку Ф. Вайдахера, до характерних завдань музею належить не інформування, а створення умов для емоційного переживання [1, с. 184]. Тому музейний простір як особлива освітня система вимагає застосування своєрідних дидактичних методів і форм роботи. Відповідні форми музейної педагогіки варто розглядати через призму музейної освіти як добровільної та неформальної, стимулюючи силу уяви відвідувача та розвиваючи його чуттєву свідомість [1, с. 187].

Розглядаючи музейну педагогіку як інноваційну педагогічну технологію, варто зазначити, що в процесі музейно-виставкового будівництва його учасники прагнуть реалізувати низку завдань патріотичного, родинного, естетичного, морального виховання. У цьому сенсі розглядаємо значний виховний потенціал меморіальних музейно-виставкових проєктів, присвячених видатним постатям української культури, освіти і науки. У цьому сенсі неабиякий виховний ресурс має процес і практична реалізація музеєфікації творчої спадщини великої української співачки, Героя України, народної артистки України Раїси Панасівни Кириченко (1943–2005), яка ще за життя здобула високий титул Берегині української пісні. У межах Усеукраїнського меморіального проєкту «Україна — Раїсі Кириченко», започаткованого в 2013 р. під час проведення Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції «Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століття», іде підготовка до відзначення в 2023 р. 80-ліття від дня народження артистки. З-поміж заходів, запланованих Полтавським обласним відділенням Українського фонду культури імені Бориса Олійника, — меморіальна виставка, що стане не лише меморіальною експозицією унікальних музейних предметів, а й завдяки вербальним та ментальним формам музейної педагогіки забезпечить успішну музейну комунікацію та стане запорукою реалізації сучасної виховної парадигми.

Презентувати та інтерпретувати музейні предмети на тимчасовій виставці на пошану пам'яті Раїси Кириченко допоможуть різноманітні методи, прийоми і форми музейної педагогіки. До методів і прийомів, націлених на усвідомлення смислів та самоусвідомлення, належать: сократівська бесіда («Чому Раїса Кириченко удостоїлася честі бути представленою на музейній виставці?»); метод дебатів «Яке місце артистки в культурному дискурсі України?»; «Хто вона, Раїса Кириченко, — артистка, співачка, патріотка?»); метод ініціалізації («Якою ви уявляли виставку пам'яті Раїси Кириченко?»); «Що ви чекали побачити на виставці?»); метод прикладу (велика людина vs звичайна людина — коментування архівного відео, на кадрах якого Раїса Кириченко за швейною машинкою); елементи народної педагогіки (кулінарні рецепти від Раїси Кириченко; вишивальна майстерність співачки; пісні Марусі Чурай із репертуару Раїси Кириченко). До групи методів, націлених на розвиток мислення, відносимо: методи розвитку образного мислення («У чому відмінність різних концертних строїв Раїси Кириченко?»; «Як звучить бандура і гітара, у чому відмінність звучання цих інструментів?»); методи розвитку критичного мислення («Чому Раїсу Кириченко називали

Берегиню української пісні?»; «Два дні народження Раїси Кириченко. Чи це можливо?»; методи розвитку креативного мислення (написання листа Раїсі Кириченко; виставка малюнків, створених за мотивами пісні, що найбільше сподобалася); методи розвитку холістичного мислення (розвиток думки про те, що оркестр/ансамбль — це набагато цікавіше, ніж коли грає один). Серед методів і прийомів, націлених на формування позитивної мотивації, виокремлюємо: ігрові методи (роздати іграшки, що згодом фігуруватимуть в екскурсії: музичні інструменти, мікрофон, аудіокасета, іграшковий кіт); метод занурення (демонстрація на виставці артефактів історичної доби: грамплатівка, патефон, аудіокасета, програвач для аудіокасет, CD, радіоприймач); моделювання ситуації успіху (апелювання до тих екскурсантів, які грають на музичних інструментах, пише вірші, танцює: теза про розвиток таланту у великій праці, аби досягти свого олімпу); метод театралізації (можливість із застосуванням мультимедійних засобів заспівати з мікрофоном, як справжній артист); мистецькі прийоми (екскурсовод може заспівати уривок пісні Раїси Кириченко).

Із метою успішної реалізації виховної функції у процесі музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко пропонується використовувати такі форми музейної педагогіки: квест «Полтавські адреси Раїси Кириченко», театралізована екскурсія «Духовне коло Березині» (видатні полтавці в житті і творчості Раїси Кириченко), авторська тематична екскурсія «Моя Полтава — пісня лебедина...», майстер-клас «Куховаримо з Раїсою Кириченко», музейна лекція «Онлайн-бенефіс Раїси Кириченко», музейна акція «Українська пісня на поштових марках України», інтерактив «Оживімо грамплатівку!», читацька конференція за книгою Раїси Кириченко «Я козачка твоя, Україно!», екскурсія-дискусія «Українська Зикіна чи Царівна української пісні?» (у світлі української преси), музейний клуб «Надвечір'я» (для університетів третього віку).

Список використаних джерел

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія : посіб. Львів : Літопис, 2005.
2. Карсим І. Культурно-освітня діяльність музеїв : навч. посіб. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2007.

РОЗВИТОК КОМПАРАТИВІСТИКИ В США (50-ТІ РР. XX СТОЛІТТЯ)

Кузнецова О. Ю.

доктор педагогічних наук, професор,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

Штефан Л. А.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Фазан В. В.

доктор педагогічних наук, професор,
Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна

У статті проаналізовано провідні чинники, котрі сприяли розвитку компаративістики США в 50-ті рр. XX століття. Це: підписання «Акту про Національний науковий фонд», розвиток університетської освіти, відкриття спеціальних кафедр з порівняльної педагогіки та випуск журналів, заснування різноманітних наукових товариств й організацій та деякі інші.

Ключові слова: компаративістика, розвиток, США.

The article analyses the leading factors that contributed to the development of comparative pedagogical studies in the USA in the 1950s. These factors include: signing of the «Act on the National Science Foundation», the development of university education, opening of special departments of comparative pedagogy and issuing comparative pedagogical journals, setting up various scientific societies and organizations, and some others.

Keywords: comparative pedagogical studies, development, the USA.

Аналіз на узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що розвитку порівняльно-педагогічних досліджень в США на досліджуваному етапі сприяло підписання «Акту про Національний науковий фонд» (1950 р.), котрий був спрямований на:

- заснування національного центру дослідників;
- всебічну підтримку наукових пошуків і програм на будь-якому рівні;
- заохочення щодо обміну ідеями між науковцями США та колегами з усього світу;
- виплату стипендій дослідникам, котрі мають суттєві здобутки в сфері природничих наук;

– сприяння впровадженню різних методів наукового пізнання та технологій з метою проведення наукових розвідок та розвитку науки [1].

Велике значення для розвитку компаративістики у Сполучених Штатах Америки в 50-ті рр. ХХ століття мала університетська освіта, в змісті якої були апробовані програми з досліджуваної галузі та створені спеціальні кафедри з порівняльної педагогіки. Такі кафедри були започатковані при Стенфордському, Гарвардському, Лос-Анджелеському, Пітсбургському та деяких інших американських університетах.

Їх діяльність полягала у проведенні різнопланових порівняльно-педагогічних досліджень, котрі сприяли реформуванню освітньої системи в США. Зазначені реформи полягали у: продовженні термінів обов'язкового навчання; залученні до середньої ланки освіти всіх без винятку верств населення; проведенні модернізації шкільної освіти [2].

Необхідно також наголосити на тому, що міжнародним обмінам студентами та викладачами сприяла діяльність різноманітних агенцій. Зокрема, в другій половині ХХ століття зазначені завдання успішно вирішувало таке відоме американське об'єднання, як Корпус Миру. Програмою цього об'єднання передбачено вирішення таких завдань, як:

- допомога людям різних країн щодо задовільнення їхніх потреб у якісному персоналі;
- сприяння кращому розумінню американської системи освіти іншими націями та навпаки [1].

Розвитку компаративістики в США також сприяло і створення спеціального Товариства Порівняльної Педагогіки (1956 р.). Представники цього Товариства відвідували школи та університети зарубіжних країн (Данія, Німеччина, Швейцарія, Франція, Нідерланди й Англія).

Інтенсивний розвиток компаративістики в США був пов'язаний і з підготовкою та виданням Товариством професійного журналу, котрий отримав назву «Порівняльно-педагогічний огляд» і набув заслуженої популярності серед компаративістів усього світу.

Доцільно також наголосити на тому, що розвиток компаративістики в 50-х рр. ХХ століття був пов'язаний і з діяльністю таких національних та міжнародних товариств, як: Товариство Порівняльної педагогіки та Міжнародної освіти США, Центр з питань досліджень та інновацій у галузі освіти, Американська Асоціація порівняльної педагогіки. Успішній організації порівняльно-педагогічних досліджень сприяло заснування кафедр при провідних американських університетах — Мічиганському, Чиказькому та Каліфорнійському.

Саме в 50-ті рр. XX століття науковцями (Г. Ной та М. Екштейн) була розроблена структура організації порівняльно-педагогічного дослідження, яка включала такі етапи, як:

- ідентифікація проблеми;
- визначення попередніх гіпотез;
- з'ясування понять та показників;
- визначення об'єктів дослідження;
- накопичення даних та їх опрацювання;
- порівняння результатів з гіпотезою та формулювання певних теоретичних положень [3, с. 93–176].

Варто наголосити на тому, що до провідних завдань діяльності різноманітних товариств та об'єднань, які займалися порівняльно-педагогічними питаннями належали:

- вивчення особливостей діяльності освітніх систем провідних країн світу;
- з'ясування найбільш дієвих методів організації порівняльно-педагогічних досліджень;
- чітке розуміння освітніх систем, котрі функціонують у власній країні;
- вдосконалення викладання компаративістики в коледжах та університетах;
- мотивація проведення наукових розвідок у галузі компаративістики;
- організація обміну науковцями та вивчення систем шкільної освіти провідних країн світу;
- сприяння публікаціям та поширення інформації з питань теорії та практики порівняльної педагогіки;
- проведення міжнародних досліджень та обмін документацією;
- співпраця з провідними організаціями та товариствами, які займаються вивченням питань компаративістики;
- проведення конгресів та конференцій з питань порівняльної педагогіки;
- організація навчання викладачів на міжнародному рівні;
- передбачення можливих наслідків започаткування освітньої системи однієї країни в умови іншої та деякі інші [2].

Як свідчить проведене дослідження, на розвиток компаративістики в США суттєво вплинула і діяльність американських благодійних організацій, зокрема, Корпорації Карнегі та Фонда Форда. Зазначені фонди надавали університетам фінансову допомогу для організації міжнародних досліджень.

Варто також звернути увагу на те, що вирішальне значення для розвитку порівняльної педагогіки в США у період, який досліджується,

мало започаткування Організації економічного співробітництва й розвитку та відкриття при ній Центру з питань досліджень та інновацій у галузі освіти, який займався активною видавничою діяльністю та був заслужено визнаним серед провідних центрів, котрі вивчали питання компаративістики [2].

Значну роль щодо розвитку компаративістики в США в 50-ті рр. ХХ століття відіграла Міжнародна Рада товариств порівняльної педагогіки, котра була заснована в Канаді і мала своє регіональне товариство в Америці – Товариства порівняльної та міжнародної освіти США [2].

Зазначена Рада за підтримки Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) провела перший Всесвітній конгрес товариств з порівняльної педагогіки [2].

Розвиток компаративістики на окресленому етапі був тісно пов'язаний з організацію подорожей та спостережень, випуском спеціальних журналів з порівняльної педагогіки — «Огляд порівняльної педагогіки», «Освіта як інвестиція у порівняльній перспективі», провідне завдання яких передбачало висвітлення результатів організації освітнього процесу в різних країнах світу, пошук дієвих моделей організації освіти, з'ясування чинників (політичні, економічні, культурні, релігійні та ін.), котрі зумовили рівень освіти в конкретно взятій країні [1].

Слід також наголосити на тому, що наприкінці періоду, який вивчається, відбувається суттєве зменшення інтересу до компаративістики, що пов'язано з загальним зниженням рівня вищої освіти в країні, економічною кризою в США, суттєвим скороченням бюджетів зовнішньої допомоги тощо.

Список використаних джерел

1. Arnove R. Comparative education and world systems analysis Comparative Education Review. 1980. February.
2. Bray M., Adamson B., Mason M. Comparative Education Research. Approaches and Methods. Comparative Education Research Centre. The University of Hong Kong, 2007.
3. Noah H., Eckstein M. Toward. A Science of comparative education. New York, 1969.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ ІВАНА ОГІЄНКА

Кучинська І. О.

доктор педагогічних наук, професор,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

У статті висвітлюються пріоритетні ціннісні орієнтири духовно-інтелектуального формування особистості у педагогічних поглядах Івана Огієнка. Акцентовується, що християнські цінності повинні становити основу духовно-національної системи виховання. Наголошується на важливості розвитку духовної свідомості підростаючої особистості.

Ключові слова: Іван Огієнко, християнські цінності, духовність, свідомість, особистість, виховання.

The article highlights the priority value orientations of the spiritual and intellectual formation of the personality in the pedagogical views of Ivan Ohienko. It is emphasized that Christian values should form the basis of the spiritual and national education system. Emphasis is placed on the importance of developing the spiritual consciousness of a growing personality.

Keywords: Ivan Ohienko, Christian values, spirituality, consciousness, personality, education.

Проблематика духовності, тобто категорії людського буття, що виражає його здатність до творення культури та самотворення безумовно була, є та залишиться актуальною, важливою й фундаментальною. Сьогоднішнє прагнення розвитку духовності, набуття інтелектуальних рис, пізнавальної здатності мислення, яка принципово відрізняється творчим, активним характером від пасивно чуттєвих форм пізнання надихає та спирається на здобутки видатних національних постатей.

Мета статті — дослідити пріоритетні ціннісні орієнтири духовно-інтелектуального формування особистості у педагогічних поглядах Івана Огієнка.

Одним із фундаторів національної системи освіти у роки відродження Української держави був Іван Огієнко — неперевершений самотутній дослідник духовних скарбів рідної мови, історії, християнства, літератури і культури. Він один з перших довів, що виховання буде результативним лише тоді, коли зміст освіти концентруватиме в собі ідейні і моральні здобутки рідного народу, відбиватиме його національні традиції, звичаї, обряди. Важливою особливістю педагогічної теорії і практики Івана Огієнка

є те, що його дидактичні погляди і виховні ідеї становлять цілісну систему, в якій усі компоненти взаємозв'язані й спрямовані на формування духовної особистості, патріота, громадянина незалежної України. Саме ці ідеї є важливими для сьогодення, оскільки вони впливають на формування поколінь освічених патріотів.

Найбільш відомими є праці І. Огієнка: «Українська культура» (Київ, 1918), «Українська церква» (Київ, 1918), «Історія українського друкарства» (Львів, 1925), «Наука про рідномовні обов'язки» (Жовква, 1936), «Українська літературна мова» (Вінніпег, 1950), «Книга нашого буття на чужині» (Вінніпег, 1956), «Дохристиянські вірування українського народу» (Вінніпег, 1965) та інші.

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на те, що православну церкву вчений розглядав як неодмінний компонент процесу формування «свідомої української нації». Саме І.Огієнко (митрополит Іларіон) чітко визначив ті риси, які характеризують Українське православ'я, а саме: демократизм, соборноправність, євангелістськість, побутовість. У його працях дістало обґрунтування питання мови церковно-релігійного життя, ролі Церкви в культурному житті нації, християнському єкуменізму.

Цінність «уроків духовності» бачилась І. Огієнку в їх органічній єдності з укладом життя народу, його історією, духовною культурою і національними традиціями. Ідеї та засоби релігійного виховання порівняно з багатьма засобами, ідеями наукової педагогічної науки, глибше і повніше втілюють у собі духовність, тобто національну психологію, світогляд, ідеологію та ін. Саме тому християнська етика повинна становити, як вважав педагог, основу духовно-національної системи виховання, формуванню духовно-інтелектуальних спрямувань зростаючої особистості.

Важливо підкреслити, що без використання християнських виховних традицій розвиток духовної свідомості, на думку вченого, був просто неможливий. Без знання зв'язку релігії та духовної культури, функції релігії та її значення у людському суспільстві, історії виникнення та сучасного становища основних релігій світу та ін. говорити про духовний розвиток свідомості, вважав Іван Огієнко, немає сенсу.

Отже, християнська спадщина є тим важливим засобом розвитку духовної свідомості, яка сприяє усвідомленню особистістю самої себе у своїх відношеннях до зовнішнього світу, інших людей та усвідомлення свого місця в житті.

Найголовніша роль у формуванні якостей духовної свідомості, безперечно, належить вихованню, у процесі якого підростаюча особистість, пізнаючи інших людей і їх ставлення один до одного, тим самим пізнає і саму себе, ті чи інші якості у собі. Важливу роль при цьому, зазначав

Іван Огієнко, відіграють і такі форми суспільного впливу, як театр, газети, журнали, радіо, телебачення — все те, що сприяє пізнанню людиною інших людей, а через них і самої себе. Ось чому він вимагав, щоб вплив цей відбувався рідною мовою і відображав духовно-національне життя українського народу. Так, І. Огієнко з цього приводу, справедливо зазначає, що: «Мова — це наша національна ознака, в мові — наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова — це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова — душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. В мові — наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання. Мова — це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова — це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного Я...» » [7, с. 239–240].

Правильно організований розвиток духовної свідомості, як констатував Іван Огієнко, формує повноцінну особистість, суверенну індивідуальність, яка цінує свою громадянську, національну і особисту гідність, совість і честь та створює умови для найповнішого складу психіки, національного характеру, способу мислення і відчуття дітей.

Надзвичайно по сучасному виглядають бажання та прагнення видатного українця у питаннях формування сильної, самодостатньої, патріотичної та безумовно духовної особистості. Для більш успішного розвитку духовної свідомості Іван Іванович Огієнко у своїй праці «Книга нашого буття на чужині» (Вінніпег, 1956) наполягав на:

- утвердженні в свідомості молоді духовної, національної, культурної, мовної єдності, національної окремішності і неповторності, розуміння важливості для розвитку духовності власної держави і необхідності її розбудови;

- вихованні «ширих християн» та національних патріотів, пріоритетним для яких є християнська етика й добро всієї нації і піклування про її поступ;

- всебічній підготовці до творчої праці з розбудови і захисту незалежної Української держави, відстоюванні інтересів української православної віри, рідної духовної і матеріальної культури, а через них — до участі у вселюдській культурі;

- розвитку духовного мислення, діяльнісного, ненасильницького, відповідального ставлення до вирішення проблем свого співтовариства, країни, всього світу;

- емоційному розвитку та здатності сприймати, застосовувати й оцінювати відповідні норми і вчинки;

– вивченні дітьми теоретичних основ моралі, формуванні в них моральних уявлень і понять, організації досвіду їхньої моральної поведінки і діяльності, які відповідають вимогам християнської етики та естетики;

– формуванні моральних почуттів [8].

У тлумаченні І. Огієнка національна культура мала розвиватися як тип відкритої культури, що поєднає пізнання історичного досвіду свого народу з усвідомленням його приналежності до загальнолюдського культурологічного процесу. У своїх промовах видатний українець робив наголос на важливості формування духовного, патріотичного, грамотного суспільства яке принесе користь своїй країні.

Список використаних джерел

1. Іларіон. Бог і світ : читанка для молоді недільних і укр. шкіл та родини. Вінніпег : Товариство «Волинь», 1964. 72 с.
2. Іларіон. Віра. Слово во врем'я люте. Холм, 1944. 19 с.
3. Іларіон. Українська культура і наша церква. Ідеологія Української православної Церкви : життєпис. Вінніпег : Товариство «Волинь», 1991. 84 с.
4. Кучинська І. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. 104 с.
5. Кучинська І. Духовні джерела Івана Огієнка : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. 88 с.
6. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Жовква, 1936. 72 с.
7. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Київ : Абрис, 1991.
8. Іларіон. Книга нашого буття на чужині (Бережімо все своє рідне!). Вінніпег : Українське Наукове Богословське Товариство, 1956. 167 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДОШКІЛЬНОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Ларіна І. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Шевченко Н. О.

доцент кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано особливості підготовки кадрів дошкільного профілю в Україні на початку XX століття. З'ясовано, що підготовку кадрів у досліджуваний період здійснювали: Фребелівський педагогічний інститут (м. Київ), загальноосвітні курси для народних учителів, шести-тижневі курси з дошкільного виховання, вечірні курси з позашкільної освіти та інші.

Ключові слова: підготовка, особливості, дошкільні кадри, Україна.

The article analyses the peculiarities of preschool staff training in Ukraine at the beginning of the 20th century. It was found out that preschool staff training during the researched period was carried out by: Froebel Pedagogical Institute (Kyiv), general education courses for public teachers, six-week courses on preschool education and evening courses on out of school education.

Keywords: training, peculiarities, preschool personnel, Ukraine.

Аналіз науково-педагогічних праць дозволяє констатувати, що на початку XX століття підготовкою кадрів дошкільного профілю займалися педагогічні курси, котрі спеціально відкривалися для дошкільних працівників, створювали бібліотеки, видавали спеціальні педагогічні збірки для вихователів та вчителів тощо.

Протягом 1880-х–1890-х рр. інтенсивно створювалася державна система соціального піклування про дітей дошкільного віку загалом та дітей-сиріт зокрема під керівництвом Відомства установ імператриці Марії.

Як свідчить проведене дослідження, визначну роль у підготовці кадрів дошкільного профілю в Україні відіграли педагогічні товариства — Київське товариство народних дитячих садків і Фребелівське педагогічне товариство.

У зв'язку з швидким розвитком капіталізму та залученням жінок до промислової галузі суттєво зріс попит на так званих «фребелічок».

Взагалі, питання необхідності, змісту та особливостей підготовки кадрів дошкільного профілю в окреслений період неодноразово порушувалося на першому та другому з'їздах із народної освіти.

Великий внесок у розвиток досліджуваних питань зробив Фребелівський педагогічний інститут, який було засновано педагогічним товариством у 1907 році у місті Києві.

Завдяки плідній діяльності цього педагогічного інституту було зроблено дуже багато нового щодо розробки змісту та методики підготовки дошкільних працівників. Фребелівський педагогічний інститут дуже активно та критично вивчав досвід зарубіжних колег, зокрема, досвід німецьких семінарій із підготовки вчительок. На відміну від німецьких колег, які на перше місце в підготовці вчителя-вихователя ставили вимогу проведення дитячих ігор, працівники педінституту головний акцент робили на вивченні дитини і особливостей її розвитку.

Підготовка кадрів дошкільного профілю також була пов'язана і з відкриттям у 1911 році та постійним функціонуванням на базі інституту загальноосвітніх курсів для народних учителів [3].

Весною 1915 року Фребелівським педагогічним інститутом та педагогічним Товариством вже були відкриті шеститижневі курси з дошкільного виховання. На цих курсах вихователів готували у вечірній час. У 1916 році при цьому ж інституті почали працювати вечірні курси для жінок та чоловіків, які надавали їм позашкільну освіту.

Діяльність цих установ була спрямована на підвищення професійного статусу кадрів дошкільного профілю та заохочення їх до отримання педагогічної освіти [2].

Узагальнення науково-педагогічних даних приводить до висновку, що протягом 17–39 рр. ХХ століття уряд України почав створювати розгалужену систему закладів освіти.

На Другій Всеукраїнській нараді з освіти (1920 рік) було розроблено систему педагогічної освіти, котра передбачала створення мережі педагогічних закладів освіти [1]. До зазначеної мережі належали інститути народної освіти на факультетах соціального виховання яких готувати професійних соцвихівців, які були здатні втілювати в життя чітку систему соціального виховання, запропоновану Українським народним комісаріатом освіти в усьому її обсязі, охоплюючи весь «соцвихівський» дитячий вік.

Необхідно також звернути увагу на те, що до кінця 1921 року основним типом закладів дошкільної освіти був дитячий садок із безперервною роботою та перебуванням у ньому дітей протягом тривалого часу — 7, 9 і 12 годин — залежно від умов праці матерів. Переважна більшість

дитячих садків існувала на кошти держави і частина — фінансувалася підприємствами і господарськими організаціями.

Разом з дитячими садками активно діяли й інші форми суспільного дошкільного виховання. Це: літні та зимові майданчики для дітей, дошкільні групи, дитячі кімнати, котрі працювали у вечірній час і були створені при пунктах ліквідації безграмотності при клубах. Почали працювати дитячі садки і дитячі сезонні майданчики в сільській місцевості.

Вагомий внесок у справу розвитку дошкільного виховання взагалі та підготовки кадрів дошкільного профілю зокрема відіграла Всеукраїнська нарада завідувачів губернськими відділами соціального виховання (1924 рік), яка радила взяти під контроль систему дошкільного виховання на місцях, посилити пропаганду серед населення стосовно відкриття закладів дошкільної освіти, що сприяло розширенню мережі закладів дошкільної освіти та виникненню гострої потреби щодо суттєвого збільшення кількості дошкільних працівників.

Важливе значення для професійної підготовки кадрів дошкільного профілю мала розробка в 1932 році першого проєкту програми дитячого садка.

Укладачі програми чітко враховували вікові особливості дітей, але, нажаль, їм не вдалося запобігти певного перевантаження дітей дошкільного віку пізнавальним матеріалом.

Велике значення для визначення змісту підготовки дошкільних працівників мали прийняті в той час урядові постанови. Зокрема, Постановою «Про заходи щодо упорядкування роботи дитячих садків» (1935 рік) було встановлено 9-годинну тривалість роботи дитячих садків. У разі необхідності, радилося збільшити термін роботи дитячого садка до 14–15 годин та ввести цілодобове обслуговування дошкільників у випадку, коли цього вимагали умови праці матерів.

У 1936 році при дитячих садках уперше почали влаштовувати новорічні свята з встановленням новорічної ялинки, котрі викликали у їхніх вихованців багато радості та позитивних емоцій. Усі ці нововведення вимагали вдосконалення професійної підготовки дошкільних працівників, так як будь-які зміни в освітньому процесі сприяють необхідності безперервного розвитку професійних якостей педагога. Так, у системі дошкільної освіти з'явилися педагоги-вихователі, котрі проводили роботу з батьками і громадськістю, володіли високою професійною майстерністю, постійно дбали про підвищення свого ідейно-політичного і теоретичного рівнів та брали активну участь в громадській діяльності.

З метою ефективної організації методичної роботи, узагальнення і широкого впровадження досвіду діяльності кращих дитячих садків із

1932 року почали відкриватися методичні кабінети. До початку 1937 року подібні кабінети працювали в багатьох областях України, всього їх нараховувалося близько 200. Вивчення і подальше поширення передового педагогічного досвіду стали одним із шляхів розвитку теорії та практики підготовки дошкільних працівників та їх самовдосконалення.

Певним поштовхом щодо подальшого вдосконалення змісту підготовки кадрів дошкільного профілю стали розроблені в 1938 році статут та програмно-методичні рекомендації під загальною назвою «Керівництво для вихователя дитячого садка». До розробки цих документів було залучено кращих вихователів, методистів та науковців. У відповідності до Статуту завідувач дитячого садка та вихователі зобов'язані були отримати спеціальну педагогічну освіту.

Особливу роль у справі підготовки дошкільних працівників на початку ХХ століття відіграли курси з підготовки фахівців для колгоспних дошкільних майданчиків. З цією метою в Україні діяла спеціальна комісія до складу якої входили представники відділів освіти, охорони здоров'я та сільського господарства.

Зазначена комісія затверджувала план щодо підготовки завідувачів і вихователів, визначала потребу в цих кадрах і затверджувала персональний склад слухачів курсів.

Отже, підготовкою кадрів дошкільного профілю в Україні на початку ХХ століття займалися: Фребелівський педагогічний інститут, загально-освітні курси для народних учителів, шеститижневі курси з дошкільного виховання, вечірні курси з позашкільної освіти для чоловіків та жінок, курси з підготовки фахівців для колгоспних дошкільних майданчиків та інші.

Список використаних джерел

1. Друга Всеукраїнська конференція з педагогічної освіти. *Шлях освіти*. 1923. № 7–8. С. 212.
2. Київське товариство народних дитячих садків як розсадник ідей дошкільного виховання (1907–1917 рр.). *Дошкільне виховання*. 1917. № 1–2.
3. Курси з дошкільного виховання. *Дошкільне виховання*. 1914. № 9. 5 с.

ЕМПАТІЙНИЙ ВЕКТОР У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У КНР

Лі Юанці

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті обґрунтовується актуальність формування емпатійності в майбутніх учителів музичного мистецтва. Визначено суть поняття «емпатійність» та зміст емпатійності вчителя музики. Представлено окремі шляхи формування означеної якості в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики у КНР (хоровий спів, засоби народної музики, педагогічна практики та ін.).

Ключові слова: емпатійність, майбутній учитель музики, формування, КНР.

The article substantiates the relevance of the formation of empathy in future music teachers. The essence of the concept of «empathy» and the content of empathy of a music teacher are determined. Separate ways of forming a certain quality in the process of professional training of a future music teacher in the People's Republic of China (choral singing, folk music tools, pedagogical practices, etc.) are presented.

Keywords: empathy, future music teacher, formation, the People's Republic of China.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вивчення емпатії як професійної якості педагога музичного мистецтва, оскільки нагальною потребою суспільства на сучасному етапі є відтворення в навколишньому просторі людини атмосфери духовності, людяності, гуманності взаємин. Тому все більшу увагу педагогів привертає феномен емпатії. Емпатія як стрижневий компонент професійних здібностей учителя значною мірою впливає на всі інші складники його діяльності. Емпатійні властивості особистості вчителя виступають як умова успішності його професійної діяльності, заснованої на творчому, а не нормативному підході до встановлення контакту з учнем, що сприяє взаємному розкриттю суб'єктів педагогічної взаємодії.

Мета статті — визначити суть поняття «емпатійність» та зміст емпатійності вчителя музики та надати обґрунтування необхідності формування емпатійності в майбутніх учителів музичного мистецтва.

Особливої актуальності проблема формування емпатійності набуває для вчителя музики, оскільки саме педагог-музикант є референтною особою для учнів, що вимагає високого рівня вказаної якості як особливої особистісно-професійної характеристики.

Генезис музики як явища культури переконує в тому, що завдяки музичному мистецтву людство зберегло і помножило свою здатність взаємодіяти з навколишнім світом, а також один з одним на основі принципу емпатійності відповідно до законів високої духовності і моральності. Історико-культурний розвиток людства дає підстави стверджувати, що високохудожня музика дарує людині можливість пізнання іншого – його емоцій, почуттів, духовного світу та ціннісних орієнтирів, а також здатність до єднання через співчуття та співпереживання. Саме музика як найвища цінність культури людства є ідеальною моделлю моральних відносин, у якій превалує не система жорстких приписів, а здатність і вміння переживати проблему іншого і чужий біль як власні. На цій основі вчені висувають ідею про те, що розвиток емпатії засобами музичного мистецтва приводить до утворення «моральних правил» (Е. Фром), які засвоюються індивідом і укорінюються у психічній структурі його особистості.

У музичній освіті феномен емпатії розглядається з різних позицій, зокрема як: а) як вільне вираження своїх музично-культурних інтересів, потреб, поглядів; б) установка на ліберальне прийняття моделей навчальних планів та програм; в) як емпатійна поведінка викладачів стосовно учнів та колег, а також учнів стосовно викладачів та один одному; г) як готовність прияти духовно значущі цінності музичного мистецтва.

Емпатійність майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядаємо як ціннісну особистісно-професійну якість, що характеризується емоційно-почуттєвим ставленням педагога до колег, вихованців, інших людей у процесі педагогічної взаємодії.

Формування емпатійності в процесі підготовки майбутнього вчителя музики вимагає забезпечення: установки на шанобливе ставлення, розуміння, прийняття цінностей, духовних потреб, естетичних, мистецьких, музичних уподобань «іншого» (окремої особи, групи, спільності, народності); актуалізації та розвитку в особистості емпатійного ставлення до своєї та інших музичних культур, що виявляється в емоційній стійкості, гнучкості мислення та діалогічності, самоконтролі та здатності до саморегуляції.

Підвищення уваги до формування емпатійності в майбутніх учителів музики в освітніх закладах КНР пов'язане з ґрунтовними змінами у музичній освіті в країні, які припадають на період другої половини ХХ – початок ХХІ століття. У цей час відбувається суттєва переорієнтація на освітню модель заходу та відходження від установлених авторитарних канонів, за якими навчались протягом багатьох століть. У вказаний період почали активно запроваджуватися форми, методи, та засоби навчання, які притаманні західним моделям підготовки майбутнього вчителя.

У 2001 р. Міністерство КНР оприлюднило Новий стандарт музичних дисциплін обов'язкової освіти, що стало важливим кроком у реформуванні музичної освіти та приєднанні до світового освітнього простору. Стандарт передбачає поєднання музичної підготовки з іншими мистецтвами та науками, збагачення змісту музичного навчання новими цікавими формами й інформацією [4].

Водночас у підготовці майбутнього вчителя музики в КНР зберігаються і багатовікові традиції музичної освіти. Так, у процесі означеної підготовки широко застосовується хоровий спів. Хоровий спів передбачає колективну музичну діяльність в усіх притаманних їй виявах. Це процес і розбору музичного тексту, і його засвоєння, що відбуваються на заняттях під керівництвом керівника хору, і зрештою – форма виступу. Як доведено вченими, колективна форма, як жодна інша, розвиває уважність до партнерів, а отже значною мірою сприяє емпатійному розвитку особистості. Як слушно підкреслюють учені, спільна праця під час хорових занять, залежність результатів від особистих зусиль кожного, спільні інтереси допомагають пов'язати музичне виховання з вихованням почуття відповідальності за спільну справу, уваги до оточуючих, здатності до емпатії завдяки співпраці і співпереживанню [1, с. 230].

Значні можливості для розвитку в майбутніх учителів емпатійності має народна музика. Національна народна музика Китаю як особливий вид мистецтва пройшла довгий шлях протягом декількох тисячоліть. Вона відображає духовні цінності народу, які склалися в процесі формування нації, вона зберігає потужні культурні традиції Китаю. У зразках національної народної музики втілено духовні надбання та мудрість народу, відображено систему національних етичних цінностей [2]. Усе це впливає на почуття та емоції майбутнього вчителя і сприяє вироблення в нього емпатійності.

Прийоми та засоби використання музичного мистецтва у процесі формування емпатійності в майбутніх учителів музики різноманітні та варіативні. Серед них можна назвати такі: композиційне моделювання уроку/заняття як із фахових, так і загальних та психолого-педагогічних навчальних дисциплін; групові мистецькі завдання; інтерактивні методи; ігрова діяльність; забезпечення суб'єкт-суб'єктних діалогових відносин у процесі сприйняття творів мистецтва, що створюють умови для самозміни особистості; створення художньо-педагогічних ситуацій, що стимулюють рефлексію, самооцінювання.

Потужний потенціал для формування емпатійності в майбутніх учителів музики в закладах освіти в Китаї має педагогічна практика, під час якої майбутні педагоги-музиканти мають широкі можливості для вироблення

емпатійних умінь. Показово, що на вивчення теорії та методики навчання й проходження педагогічної практики навчальною програмою в КНР передбачено 52 кредити. До педагогічної практики включено спостереження за учнями та роботою вчителя, безпосередньо активна практика в школі та наукове дослідження на базі практики [3].

Також цінним фактом є передбачення в підготовці майбутніх учителів у КНР соціальної практики. Хоча її проходження не є загальнообов'язковим (студенти проходять її за власним бажанням), проте вона надає для майбутнього педагога будь-якого фаху неабиякий досвід педагогічної взаємодії, у тому числі на принципах емпатії. Тому соціальна практика – прекрасна можливість для майбутніх учителів музики покращити свої теоретико-методичні знання та практичні навички, у тому числі в контексті професійно-емпатійної культури.

Список використаних джерел

1. Камінська М. М. Хоровий спів як елемент морально-етичного виховання молоді. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси, 2020. Вип. 1. С. 228–231.
2. Хоу Цзяньвей. Національна народна китайська музика як засіб формування національної самосвідомості особистості. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : мат. VI міжнар. наук.-практ. конф., Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. С. 133–135. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/8007> (дата звернення 8.11.2022).
3. Чжоу Чжень Юй. Особливості підготовки вчителів музики в КНР у період після «культурної революції». URL : https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00976236_0.html (дата звернення 8.11.2022).
4. Teacher Education in China: Current Situation& Related Issues, Dr. Tingjie YU, 2013. 48 p.

ТВОРЧЕ САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНІХ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНР

Лю Юаньвень

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито творче самовираження музично-педагогічних працівників як здатність особистості публічно виявляти власні таланти, мати прихильників і надихати їх прекрасним і духовним. Зазначено, що китайська популярна музика надихає людину на творчість, освоєння духовних цінностей, естетичне сприйняття навколишнього світу. Наведено приклади стимулювання творчого самовираження китайських співаків завдяки участі в музичних конкурсах різного рівня.

Ключові слова: творчість, підготовка майбутніх музично-педагогічних працівників, китайська популярна музика, конкурс, прослуховування, Інтернет-ресурси.

The article reveals the creative self-expression of music-pedagogical workers as an individual's ability to publicly reveal their own talents, have supporters and inspire them with beautiful and spiritual things. It is noted that Chinese popular music inspires creativity, development of spiritual values, aesthetic perception of the surrounding world. Examples of stimulation of creative self-expression of Chinese singers due to participation in music competitions of various levels are given.

Keywords: creativity, training of future music and pedagogical workers, Chinese popular music, competition, listening, Internet resources.

Життєві виклики, з якими людство стикнулося в останні роки — епідемія COVID-19, збройна агресія РФ проти України, інші війни та природні катаклізми в усьому світі загострили питання становлення духовної, моральної, гуманної особистості. Неможливо недооцінювати вплив мистецтва на цей процес. Воно представляє зразки доброго й правильного, для наочності поєднавши його з прекрасним, що розвиває людину, перетворює її на носія високих загальнолюдських цінностей. Особливий потенціал належить музичному мистецтву. Пісня є засобом самовираження, вона звертається до серця людини, надихає на створення нового, пошуки прекрасного, спротив несправедливості, відкриває іншим найпотаємніші почуття виконавця. Музично-педагогічний працівник, який зможе розкрити своїм учням красу та емоційність музичного твору, захопить їх пісень-

ним світом має набагато більші шанси виховати по-справжньому моральну та розвинуту особистість. Окрім цього, творче самовираження розвиває самого педагога, підтримує інтерес та позитивне ставлення до музики, протидіє професійному та емоційному вигоранню. Підготовка майбутніх музично-педагогічних працівників до творчого самовираження є важливою умовою успішного виконання ними своїх професійних обов'язків, а також невинного саморозвитку протягом усієї професійної кар'єри. Використання для цього популярної музики додатково зацікавлює та стимулює здобувачів вищої освіти до творчого самовираження.

Мета статті — проаналізувати роль музичних конкурсів як засобу стимулювання майбутніх музично-педагогічних працівників до творчого самовираження.

Особливістю професійної діяльності музично-педагогічних працівників є орієнтація на розвиток та опредметнення талантів учнів через власне творче самовираження. Захопленість музикою та співом, натхнення під час їх виконання та прослуховування стають тим шляхом, яким педагог веде учнів до виявлення ними креативності, допомагає здобувачам не розчаруватися в обраній професії. Розуміємо творче самовираження як здатність особистості публічно виявляти власні таланти, мати прихильників і надихати їх прекрасним і духовним. Підготовка майбутніх музично-педагогічних працівників до творчого самовираження є важливою умовою конкурентоздатності на ринку праці.

Уважаємо, що сучасна популярна музика має напрочуд великий потенціал для цього. Популярна музика має дві важливі характеристики [1]. По-перше, вона легко запам'ятовується, її легко впізнати, вона популярна в молоді та легко поширюється. По-друге, популярна музика відображає атмосферу часу і контекст соціального розвитку. Популярна музика постійно змінює свій стиль разом з прогресом соціальної епохи, щоб задовольнити зростаючі культурні потреби людей, і може унікально розкриватися перед людьми в майбутньому. Обидві характеристики роблять її вагомою частиною музичної соціально-культурної спадщини. Сучасна популярна музика представлена багатьма жанрами, а саме: поп-музикою, джазом, репом, роком, етнічним стилем.

Заслугує на увагу те, що стимулювання майбутніх музично-педагогічних працівників до творчого самовираження у закладах вищої освіти реалізується переважно двома шляхами: перший — музична діяльність, що організовують кафедри й факультет, включаючи різноманітні звіти та конкурсні заходи, організовані класами та відділеннями, у яких здобувачі можуть брати активну участь, збагачувати сценічний досвід та розкривати професійні здібності; другий — це позауніверситетська практична

діяльність. До неї належать різноманітні заходи, як-от: музичні прослуховування, конкурси талантів, культурні вечори, що організовуються в суспільстві, є дуже змістовними й розвивальними. Такі активності позитивно впливають на духовно-інтелектуальне виховання молоді, допомагають повірити у власні таланти та проявити їх, отримати незалежну оцінку власних професійних компетентностей.

На стимулювальний потенціал участі майбутніх фахівців у конкурсах різного рівня вказує Чжоу Є [3]. На його думку здобувачів рівня вищої освіти слід заохочувати для активної участі у різних змаганнях та концертах як у закладі вищої освіти, так й поза його стінами, в Китаї та за кордоном. Це сприятиме покращенню якості навчання, накопиченню цінного досвіду, перевірці професійних компетентностей та їхнього вдосконалення. Наближеним засобом стимулювання науковець називає професійні очні та онлайн прослуховування. Участь у конкурсах та професійних змаганнях, зайняті місця та отримані нагороди дослідник пропонує враховувати під час оцінювання здобувачів, що також буде стимулювати їх до творчого самовираження у позааудиторній діяльності.

Дослідник Ян Чжаошуай [2] звертає увагу на важливість участі майбутніх музично-педагогічних працівників у музичних конкурсах та змаганнях для розвитку навичок передачі емоційного забарвлення пісні слухачам. Науковець наголошує, що під час тренування та прослуховування в аудиторії педагоги можуть звертати недостатньо уваги на цей показник виконавської майстерності, та приділяти більше уваги голосу та точності відтворення. У той самий час аудиторія на конкурсі завжди відчує, що їй бракує трохи емоцій, або ці емоції не відповідають змісту пісні.

Проте звернемо увагу на застереження Дай Дандана [1] щодо втрати здобувачами власного стилю виконання для досягнення успіху у музикальних конкурсах різного рівня. Науковець звертає увагу, що хоча багато музичних змагань заохочують та підтримують виконання оригінальних творів, більшість учасників вибирають знайомі пісні для виконання, щоб змусити аудиторію відчувати знайомі емоції та отримати її прихильність для просування в конкурсі, що серйозно впливає на розвиток їхньої креативності та оригінальної виконавської майстерності. Погодимося із зауваженнями дослідника. Участь майбутніх музично-педагогічних працівників у конкурсах різного рівня не має ставати марафоном отримання нагород та популярності, а має відточувати індивідуальний стиль виконання.

Найбільш популярним конкурсом, в якому приймають участь майбутні музично-педагогічні працівники КНР є Національний конкурс професійної майстерності. На його прикладі Чжоу Цзяньбо [4] робить висновок,

що в останні роки проблема підготовки музичних талантів у китайській музичній освіті стає все більш очевидною. Науковець виокремлює основні напрями такого реформування. Перша — посилити розвиток основних та вибіркових дисциплін у закладах вищої освіти, ураховуючи стандарти та умови конкурсів; друга — сприяти співпраці між закладами вищої освіти та творчими майданчиками. Вимоги до учасників конкурсів постійно розширюються та оновлюються, стандарти конкурсу та рівень Національного конкурсу професійних навичок покращується з року в рік. Тому закладам вищої музичної освіти потрібно постійно переглядати та вдосконалювати підготовку власних здобувачів. Конкурс є одним із важливих стандартів оцінювання як професійних навичок майбутніх фахівців, так й якості освітньої діяльності профільних закладів вищої освіти і відіграє провідну роль у конкурентоспроможності фахівців.

Звертаючись до завдань реформування вищої музичної освіти Китаю не можемо оминати використання Internet-ресурсів для стимулювання творчого самовираження. Окрім перегляду онлайн-ресурсів для прослуховування пісень, здобувачі рівня вищої освіти мають змогу використовувати платформу YouTube для представлення власних музичних відео, завантажувати їх для участі в онлайн конкурсах та прослуховуваннях. Студенти, професійні співаки та зацікавлені прихильники з усього світу можуть переглядати та обговорювати відео на платформі, ділитися власним виконанням музичних творів та навчальним досвідом. Також під час навчання майбутні фахівці можуть шукати ідеї викладання на платформі, щоб розширити власний творчо-методичний банк. Крім того, викладачі також можуть рекомендувати студентам відповідні відкриті онлайн-курси, що дозволяють студентам безпосередньо сприймати інтерпретацію відповідних творів майстрами, дозволяючи студентам інтуїтивно відчутти музичний стиль відповідного репертуару, а потім досягти мети якісного навчання.

Як стверджує Чжоу Є [3], професія музичного виконавства є висококваліфікованою, що підкреслює художній досвід та практичний досвід. Характеристиками якості музичного виконавства є: практичне викладання з інноваційною структурою; наявність програм та системи управління та керівництва навчальною програмою для практичної діяльності; єдина форма оцінювання практичного викладання.

Отже, нами розглянуто роль музичних конкурсів та прослуховувань як засобів стимулювання майбутніх музично-педагогічних працівників до творчого самовираження. Окрім цього, розглянуто перспективи використання Інтернет-ресурсів, зокрема сервісу YouTube для участі у конкурсах та пісенних змаганнях.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у виявленні факторів впливу на творче самовираження майбутніх музично-педагогічних працівників, аналізу їх ефективності.

Список використаних джерел

1. Dai Dandan. Перегляд нових тенденцій розвитку сучасної поп-музики з телевізійного вокального талант-шоу в Китаї. *Голос Жовтої річки*. 2018. Вип. 15. С. 48–49. 戴旦旦，从我国电视声乐选秀节目看当代流行音乐发展新趋势，黄河之声，2018（15），48 - 49页。
2. Yang Zhaoshuai, Ян Чжаошуай Дослідження проблем викладання «популярного співу» у звичайних коледжах та університетах. *Краса та час*. 2013. С. 77–79. 杨照帅，普通高校“流行唱法”教学中的问题研究，美与时代，2013，77 - 79.
3. Zhou Ye. Дослідження практичного досвіду викладання прикладного бакалаврського співу популярної музики в контексті «нових вільних мистецтв». *Музичний світ*. 2022. Вип. 5. С. 53–57. 周烨，“新文科”背景下应用型本科流行音乐演唱专业实践教学新探，音乐天地，2022（5），53 - 57页。
4. Чжоу Цзяньбо, Цзянханський професійний коледж мистецтв. Керівництво Національного конкурсу професійних навичок у підготовці професіоналів у професійній музиці. *Китайський художник*. С. 234–235. 周剑波，江汉艺术职业学院，全国职业技能大赛对高职声乐专业人才培养的引导性，中国文艺家：234 - 235.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ — ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Лу Сюй

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті на прикладі історії журналу «Барвінок» визначено тенденції розвитку української дитячої періодики другої половини ХХ століття — початку ХХІ століття, які пов'язані із основними характеристиками історичного періоду.

Ключові слова: періодика для дітей, журнал, «Барвінок», тенденції розвитку.

The article uses the example of the history of the Barvinok magazine to determine the development trends of Ukrainian children's periodicals of the second half of the 20th century — the beginning of the 21st century, which are related to the main characteristics of the historical period.

Keywords: children's periodical, magazine, Periwinke, development trends.

Художня література посідає особливе місце в системі виховання дитини. Майже всі видатні педагоги минулого та сучасності акцентують увагу на педагогічному потенціалі читання. Серед розмаїття літературних творів велику групу складає дитяча преса, або дитяча періодика.

За Е. Огар, «у сучасному термінознавстві поняття «дитяча періодика» використовують для позначення масиву періодичних видань, створених спеціально для дитячої читацької аудиторії з урахуванням психофізичних можливостей, вікових потреб та особливостей сприйняття» [1, с. 58].

Мета статті — на прикладі історії журналу «Барвінок» визначити тенденції розвитку української дитячої періодики другої половини ХХ століття — початку ХХІ століття, які пов'язані із основними характеристиками історичного періоду.

Значення дитячої періодики важко переоцінити. Т. Давидченко вважає, що «за ступенем розвитку преси для дітей можна визначити рівень розвитку будь-якого суспільства, адже дитячі періодичні видання — це своєрідне дзеркало, у якому відображаються ключові етапи цивілізаційної культури, формування й функціонування демократії, а також обриси майбутнього розвитку держави. Дитяча преса найяскравіше і по-особливому реагує на події, що відбуваються у соціумі» [2, с. 2]. Однак, на думку

Ю. Стадницької, «серед різних журналістських явищ дитяча періодика як особлива, специфічна галузь публіцистичної діяльності залишається найменш дослідженою» [3, с. 21].

Особливе місце серед українських видань у досліджуваній період займає журнал «Барвінок» — щомісячний літературно-художній і загальноосвітній журнал для дітей молодшого та середнього шкільного віку (у 1928–1941 мав назву «Жовтень», 1945–2019). Після перерви, пов'язаної із Другою світовою війною, випуск журналу було відновлено. За ініціативою дитячої письменниці Н. Забіли, журнал змінив назву на нову — «Барвінок». У 1950–1998 рр. виходив українською і російською мовами. До 1991 р. на обкладинці журналу було позначено, що це «журнал ЦК ЛКСМУ та республіканської ради піонерської організації» у складі книжково-журнального видавництва «Молодь», після 1991 року — видавцем стала редакція журналу.

Згідно з даними Національної бібліотеки України для дітей [4], з 50-х і до початку 90-х років XX ст. щомісячний наклад журналу «Барвінок» був 1,2–1,8 млн, який розповсюджувався в усіх без винятку союзних республіках, передусім у районах скупченого проживання українців.

У період з другої половини XX століття до 1990 р. «Барвінок» був єдиним українським періодичним виданням для молодших школярів» [4, с. 15]. Він встановив чимало рекордів, а саме: «вийшов найбільшою кількістю примірників; надрукував найбільшу кількість найцікавіших творів; надіслав читачам найбільшу кількість призів» [5].

Як «журнал жовтенят», до 1991 року журнал мав відтворювати погляди існуючої влади на виховання. Оскільки «Барвінок» завжди сприймався насамперед як літературне видання, відповідно, провладні педагогічні настанови викладалися в редакційних статтях та художніх творах тогочасних письменників, переважно українських та російських.

Тематичне розмаїття творів журналу періоду з 1950 по 1991: про партію, Леніна, про війну та працю, військові й трудові подвиги, художні тексти, спрямовані на виховання людських якостей (чуйність, повага до старших, охайність, бережливе ставлення до природи). Однак, як вважає Ю. Колісник. «непорушним залишався провідний напрям дитячо-юнацької преси УРСР — замовчування історичної правди й формування «нової радянської людини»» [6, с. 77]. Дослідник зазначає, що журнали того періоду возвеличували соціалістичний устрій, виховували в молоді комуністичну свідомість, інтернаціоналізм, почуття оптимізму, самовідданість, готовність до боротьби з ворогами партії, держави, антирелігійні погляди тощо.

В останні роки сталінської епохи журнал має насичений пропагандистський компонент. Найяскравіше це видно у номерах журналів,

присвячених «політичним дням народження» (Ленін, Сталін та ін.). Квітневий номер за 1950 рік традиційно присвячений Леніну. З 12 запропонованих читачам творів 5 творів пов'язані із іменем вождя: П. Тичина «Слухаєм про Леніна», В. Ковалевський «В музеї В. І. Леніна». Інші твори (В. Маяковський: «Ждемо вас, товариш птиця, щось вам довго не летиться». пер. з рос. А. Малишка, евенкійська казка «Два могутніх орла» в перекладі Л. Забашти, О. Іваненко «Що трапилось в саду». Д. Білоус «Шпаки і шпаківні», Б. Тартаковський «У Чорноморському заповіднику», інсценівка І. Муратова «Вітер Першотравня») стосуються природознавчої тематики, дитячих справ та турбот.

У хрущовську добу (1953–1964) ідеологічне навантаження значно зменшується. У «Барвінку» № 8 за 1957 р. на початку видання подано тільки одне оповідання політичного забарвлення (Л. Ляшенко «Бойова шапка»), у якому розповідається, як хлопчик Яким допомагав Червоній армії в боротьбі з Врангелем. У номері 8 за 1959 рік подано твір М. Слуцькія «Яблучний король (з минулого)», присвячений дожовтневому етапу історії. В інших творах та рубриках наявні тільки окремі слова-маркери епохи: корабель «Росія», колгосп, жовтенята.

«Барвінок» брежнєвського періоду (1964–1982) стає значно більш заідеологізований. Так, журнал № 8 за 1980 рік розпочинається рубрикою «За листком календаря», де подано основні свята місяця. Розповідаючи про День залізничника, додається інформація про Байкало-Амурську магістраль. Розповідаючи про ювілей О. Копиленка, наголошується, що тільки в країні Рад, талант хлопчика зміг розкритися. У кінці короткої розповіді про письменника наводиться відповідь О. Копиленка на запитання, як він став писати для дітей: «...До цього мене підштовхнули заклики нашої партії про створення літератури для дітей, а також оповідання моїх колег і старших товаришів-письменників, твори яких подобались дітям». Логічним продовженням розпочатої теми є оповідання О. Копиленка «Твій жовтенятський куточок», В. Лукша «Крилатий цех» (про літаки). Інші твори (І. Росоховатський «Універсальні ліки», Л. Забашта «Дивоцвіт», О. Костинський «Дядечко Свирид, Барбариські острови та білий чайник», В. Коломієць «Що за край?») політичного забарвлення не мають.

Зображення дореволюційного (дожовтневого) минулого та капіталістичної сучасності в «Барвінку» відверто негативне, що підкреслюється змалюванням щасливого радянського сьогодення. «Про свою країну наші громадяни чули лише позитив, а про капіталістичний світ — лише критику, виразну і переконливу. В умовах відмежованості від світової цивілізації радянська людина одержувала готові враження

про світ, відчувала причетність до всього й відповідальність за все» [6, с. 82–83].

У горбачовський період журнал починає робити акценти на українські національні цінності, звертатися до українських звичаїв, традицій (Барвінок, 1989, № 1).

Можна погодитися з думкою фахівців, що ««Барвінку» на загал вдавалося уникати надмірної політизації й, талановито апелюючи до емоційного світу дитини, захоплювати її увагу тим, що належить до загальнолюдських цінностей та закладалося у духовні підвалини читацьких поколінь. До того ж він став цікавим джерелом пізнавальної інформації. Все це було тим визначальним, що забезпечувало «Барвінку» велику і сталу аудиторію одного з найпопулярніших читацьких захоплень» [4].

У часи незалежної України «Барвінок» зазнає певних змін. М. Якубовська і О. Татакі стверджують, що «у 90-ті рр. було переосмислено попередній досвід журналу, збільшено обсяг, змінено цільову аудиторію, скасовано російськомовний випуск. Новий редакційно-авторський склад узяв на себе зобов'язання утвердження принципів першопрохідництва та професійної журналістики. Обрана модель суспільної відповідальності «Барвінка», неприйняття комерціалізації були усвідомленою відповіддю на безконтрольне поширення у дитячому середовищі негативних явищ, послаблення у ньому ролі традиційних інститутів, пригнічення дитячого читання, сповзання його до примітивізації світогляду та диктату рекламних моделей поведінки» [7, с. 314].

Однак не зважаючи на пошуки нового, журнал поступово втрачав читацьку аудиторію і на тлі загального зниження інтересу до журнальних видань, проіснував тільки до 2019 року. Останній головний редактор «Барвінку» Василь Воронович на сторінках червневого номера за 2019 рік звернувся до читачів зв словами: «Діти масово занурюються у віртуальний світ, це не найкращий час для журналу з його апелюванням до сенсів реальності... Наш кораблик вже пришвартовується, ми сходимо на берег, де нас чекають рукописи ще не закінчених книг, підручників, волонтерська робота. Тож ще зустрінемося. Тому не прощаємося, а кажемо: До побачення!» [8].

Історичний шлях журналу «Барвінок» багато в чому повторюють інші періодичні видання, які функціонували в той же самий період — «Малютко» або «Піонерія» (зараз «Однокласники»). З одного боку, підтримка та дотація держави дозволяє виданню впевнено існувати, маючи значні накладі, але в такий спосіб журнал стає суттєво залежним, особливо з ідеологічної точки зору. З іншого боку, самостійний шлях — це

можливість зберігати власне обличчя, дотримуватися якості художнього матеріалу, але наявна загроза не врахувати комерційний аспект видання.

Список використаних джерел

1. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів, 2002. 160 с.
2. Давидченко Т. С. Структурно-функціональні особливості преси для дітей періоду незалежності України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01. Київ : Ін-т журналістики Київ. нац. ун-та ім. Т. Шевченка, 2008. 16 с.
3. Стадницька Ю. В. Дитяча публіцистика як об'єкт дослідження. *Вісник СумДУ*. 2006. № 3 (87). С. 20–24.
4. Колекція «Українська дитяча періодика початку XX ст. фонду рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей: каталог-путівник / Нац. б-ка України для дітей; автор-уклад. Н. І. Турчин. Київ, 2018. 212 с.
5. Сташко Л. Країна Журналія: поради бібліотекарям по роботі з дитячою періодикою. Львів, 2008. URL: <https://lodb.org.ua/bibliotekaryam/metodychnyj-portfel> (дата звернення: 9.11.2022).
6. Колісник Ю. В. Дитячо-юнацька преса УРСР та її роль у формуванні суспільної свідомості. *Зб. пр. Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2011. С. 75–84
7. Якубовська М. Г., Татакі О. О. Журнал «Барвінок» у контексті типології сучасних періодичних видань для дітей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 67. С. 312–315.
8. Легендарний дитячий журнал «Барвінок» закривається. *Читомо: Культура читання і мистецтво книговидавництва*. URL: <https://chytomo.com/lehendarnyj-dytiachyj-zhurnal-barvinok-zakryvaetsia/> (дата звернення: 9.11.2022).

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Май Вень

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті представлено систему підготовки вчителів закладів загальної середньої освіти в Китаї, висвітлено особливості тлумачення поняття «підготовка вчителів» у Китайській Народній республіці, розкрито заходи уряду цієї держави, які мають на меті підвищення якості педагогічної освіти, зростання кількості кваліфікованих педагогів.

Ключові слова: Китайська Народна Республіка, підготовка учителів, школа, якість освіти.

The article presents the system of training teachers of general secondary education institutions in China, highlights the peculiarities of the interpretation of the concept of «teacher training» in the People's Republic of China, discloses the measures of the government of this country, which are aimed at improving the quality of pedagogical education, increasing the number of qualified teachers.

Keywords: People's Republic of China, teacher training, school, quality of education.

В умовах сьогодення для Китаю, як і для будь-якої іншої країни світу, орієнтованої на інтенсивний розвиток, важливим є досягнення високого рівня освіченості населення. Уряд Китайської Народної Республіки розуміє роль учителів у зростанні якості людського ресурсу держави, тому сприяє їхній підготовці та кількісному збільшенню. За даними Національного бюро статистики Китаю (2019 р.), зараз у Китаї працює близько 18 млн педагогів. Серед них 6,28 млн учителів початкової школи, 3,75 млн педагогів молодшої середньої школи та 3,55 млн — старшої середньої школи [2].

Мета статті — на основі аналізу системи підготовки вчителів закладів загальної середньої освіти в Китаї висвітлити особливості тлумачення поняття «підготовка вчителів» у КНР та заходи щодо підвищення якості педагогічної освіти, зростання кількості кваліфікованих педагогів.

Уряд Китаю запровадив низку заходів щодо покращення якості підготовки вчителів початкової та середньої школи. Педагогічні університети, які розташовані в різних провінціях та містах, проводять централізовану підготовку вчителів, що значною мірою сприяє реформі професійної педагогічної освіти.

У 2010 році китайський уряд розпочав реалізацію «Національної програми з підготовки вчителів середньої школи» [3]. Останніми роками намітилася тенденція підготовки вчителів не тільки педагогічними, а й непедагогічними закладами вищої освіти. У класичних університетах створюються педагогічні інститути та факультети. Зростанню якості освіти майбутніх учителів також сприяє діяльність Агентства Держради з нагляду за освітою, Національної платформи даних для моніторингу якості вищої освіти, наглядових груп на рівні регіонів [1, с. 221–222].

Поняття «підготовка вчителів» в офіційних документах вперше згадується в Постанові щодо реформи та розвитку загальної освіти (2001 р.). Обсяг цього поняття набагато ширший, ніж «педагогічна освіта». Це поняття відноситься не тільки до навчання майбутніх учителів в освітніх установах, але і до підвищення їхньої професійної кваліфікації в період роботи. У постанові були визначені завдання з інтеграції та наступності допрофесійної, професійної та постпрофесійної підготовки вчителів. Головні ланки цієї безперервної підготовки вчителів становлять: вищі педагогічні училища, педагогічні інститути та університети, педагогічні факультети в непедагогічних закладах вищої освіти, короткострокові курси перекваліфікації в інститутах удосконалення та підвищення кваліфікації, стажування у педагогічних вишах за кордоном, аспірантура, дистанційна освіта, самоосвіта тощо. Таким чином, можна констатувати факт створення гнучкої, багаторівневої системи безперервної педагогічної освіти, що динамічно розвивається.

Китайський уряд створює умови для залучення талановитих студентів до навчання у педагогічних закладах вищої освіти через систему грантів, стипендій, стажувань. Говорячи про підвищення рівня підготовки вчителів у Китаї, необхідно згадати програму «Пілот», яка реалізується з 2007 року. В даний час студенти шести університетів (Пекінський педагогічний університет, Східно-Китайський педагогічний університет, Північно-Східний педагогічний університет, Центрально-Китайський педагогічний університет, Педагогічний університет Шеньсі та Південно-Західний університет) навчаються на безоплатній основі, безкоштовно проживають та отримують субсидії [5].

Здобувачі освіти можуть подати заявку на таке навчання, якщо вони відповідають наступним трьом умовам:

- 1) склали єдині національні вступні іспити до закладів вищої освіти та отримали кількість балів, яка достатня для вступу в педагогічні університети;
- 2) дотримувалися правил Міністерства освіти щодо прийому до університетів, мають покликання до педагогічної діяльності та готові викладати протягом тривалого часу після закінчення університету;
- 3) мають гарне здоров'я.

Після прийому на навчання центральний уряд несе відповідальність за оплату навчання та проживання студентів, а також за надання щомісячної допомоги. Однак, перш ніж студентів зарахують до цього проекту, вони повинні підписати угоду зі школою та адміністративним відділом освіти провінції, в якій вони знаходяться, про згоду відпрацювати в системі початкової та середньої освіти протягом більше шести років після закінчення навчання. Випускники такого проекту перед працевлаштуванням у міські заклади середньої освіти мають два роки викладати у сільських школах. В іншому випадку їм необхідно буде відшкодувати витрати держави на їхнє безкоштовне навчання та виплатити інші кошти відповідно до чинних правил.

У період з 2016 по 2020 рік до шести педагогічних університетів було зараховано понад 37000 студентів, навчання яких фінансувалося державою [4]. Крім того, студенти цього проекту після закінчення бакалаврату можуть за кредитною системою продовжити навчання для здобуття ступеня магістра в галузі освіти без відриву від виробництва. У педагогічних вишах найкращі студенти можуть отримати гранти на навчання за кордоном. Завдяки програмам міжнародного обміну китайські студенти набувають нових знань, вивчають іноземні мови та розширюють свій світогляд.

Таким чином, зазначена програма підвищила професійний рівень вчителів нового покоління у Китаї. Структурні зміни у системі педагогічної освіти КНР вже призвели до поліпшення якості отримуваної базової педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Твердохліб Т., Чен Чже. Забезпечення якості вищої та середньої освіти: нормативне підґрунтя та практична реалізація в Китайській Народній Республіці. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський зб. наук. пр. мол. вчених Дрогобицького державного пед. ун-ту імені Івана Франка. 2022. Вип. 52, т. 3. С. 219–223. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/52_2022/part_3/32.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
2. China Statistical Yearbook 2019. National Bureau of Statistics of China. URL: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2019/indexeh.htm> (дата звернення: 10.11.2022).
3. 教育部 (2011). 中小学教师国家级培训计划取得显著成效. URL: <http://old.moe.gov.cn//publicfiles/business/htmlfiles/moe/s4645/201105/120285.html> (дата звернення: 10.11.2022).
4. 中华人民共和国教育部 公开文件. URL: <http://www.moe.gov.cn/was5/web/search?channelid=239993> (дата звернення: 10.11.2022).
5. 免费教育师范生_百度百科. URL: <https://baike.baidu.com/item/&fromid=535926-6&fr=aladdin> (дата звернення: 10.11.2022).

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ОСНОВИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ»: ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ, ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Марченко О. Г.

доктор педагогічних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

У статті обґрунтовано доцільність включення в освітньо-наукову програму «Доктор філософії» за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки» вибіркової компоненти «Основи порівняльної педагогіки». Визначено мету, завдання, предметний зміст, форми, методи організації навчальної діяльності та самостійної роботи аспірантів.

Ключові слова: педагогіка, компаративістика, аспірант, компетентність.

The article substantiates the expediency of including in the educational and scientific program «Doctor of Philosophy» with the specialty «Educational and Pedagogical Sciences» the elective component «Fundamentals of Comparative Pedagogy». The purpose, tasks, subject content, forms, teaching methods of the organization of educational activities and independent work of graduated students are determined.

Keywords: pedagogy, comparative studies, graduate student, competence.

Інтеграція національної системи освіти України до світового едукативного простору актуалізує визначення стратегічних орієнтирів, змісту, форм і методів, тенденцій щодо трансформацій міжнародних освітніх систем. Аналіз тематики та змісту дисертаційних досліджень щодо вирішення актуальних проблем професійної освіти (С. Білявець, І. Голопич, С. Шумовецька та ін.) свідчить про значний інтерес науковців до порівняльного аналізу освітніх систем у провідних країнах світу, використання його результатів у науковій та професійно-практичній педагогічній діяльності. Слід зазначити, що в наш час зростає актуальність порівняльної педагогіки як науки, що спроможна зробити внесок у справу боротьби за мир і міжнародне співробітництво [2].

Ураховуючи потреби здобувачів наукового ступеня, до вибіркового компоненту освітньо-наукової програми «Доктор філософії» за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки» ми включили навчальну дисципліну «Основи порівняльної педагогіки», яка носить профільно-науковий характер. За навчальним планом аспіранти вивчають «Основи порівняльної педагогіки» протягом третього семестру (на 2-му курсі) (кафедра соціології та психології факультету № 6, Харківський національний університет).

тет внутрішніх справ). На засвоєння навчальної дисципліни відводиться 5 кредитів ECTS (150 годин). Теоретичними основами вивчення навчальної дисципліни «Основи порівняльної педагогіки» є знання, отримані під час вивчення навчальних дисциплін «Педагогічна майстерність викладача ЗВО», «Основи педагогіки та психології вищої школи», «Сучасні педагогічні технології викладання у ЗВО», «Актуальні проблеми професійної освіти», «Методика викладання професійно орієнтованих дисциплін», «Професійна компетентність викладача ЗВО» [1].

Програмні результати навчання: сутність компаративістського та ретроспективного методологічних підходів порівняльно-педагогічних досліджень, історія розвитку освіти та виховання у світовій суспільній цивілізації, загальна характеристика світових та вітчизняних освітніх систем, особливості теорії і практики освіти в різних країнах на основі їх порівняльного аналізу, тенденції розвитку теорії і практики професійної освіти в сучасному світі та в Україні [4-6].

На основі теоретичних знань слухачі аспірантури повинні вміти вбачати та аналізувати педагогічні проблеми, порівнюючи способи їх вирішення педагогами різних країн, встановлювати та пояснювати взаємозв'язок педагогічних явищ і фактів, усвідомлювати сучасну різномірну педагогічну дійсність, творчо використовувати цінні педагогічні здобутки у практиці освітньої діяльності викладачів закладів вищої освіти, в тому числі зі специфічними умовами навчання.

Зазначені знання та вміння становлять основу програмних компетентностей, зокрема:

- здатності розв'язувати комплексні завдання та проблеми в галузі освітньої, професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері освіти, що передбачає проведення власних наукових досліджень та/або реалізацію інновацій і характеризується актуальністю, науковою новизною і практичною значущістю (інтегральна компетентність);
- здатність організовувати та здійснювати ефективні комунікативні процеси у педагогічній діяльності українською та іноземною мовами (одна із загальних компетентностей);
- здатності виявляти провідні ідеї зарубіжного досвіду функціонування різних галузей вищої педагогічної та професійної освіти, визначати на цій основі можливі напрями впровадження цих ідей у вітчизняну систему вищої освіти (одна з фахових компетентностей).

Можливості для формування когнітивних компонентів зазначених компетентностей закладено нами у змісті навчальної дисципліни, який реалізується на лекційних і семінарських заняттях. Тематика та зміст лекційних занять наведено в табл.

**Тематика та зміст лекцій з навчальної дисципліни
«Основи порівняльної педагогіки»**

Змістовий модуль	Тема	Навчальні питання
Порівняльна педагогіка як галузь педагогічної науки	Тема № 1. Теоретичні та методологічні засади порівняльної педагогіки	Мета, завдання, об'єкт, предмет досліджень у порівняльній педагогіці. Функції порівняльної педагогіки. Методи порівняльно-педагогічних досліджень. Компаративна методологія порівняльної педагогіки. Країнознавчі порівняльно-педагогічні дослідження
	Тема № 2. Історія розвитку порівняльної педагогіки	Етапи розвитку порівняльної педагогіки. Вплив соціальних теорій і концепцій на розвиток порівняльної педагогіки. Ретроспективний методологічний підхід у наукових дослідженнях порівняльної педагогіки. Внесок закордонних і вітчизняних учених і сучасні тенденції розвитку порівняльної педагогіки.
Загальні тенденції розвитку освіти в сучасному світі	Тема № 3. Національні особливості закордонних систем освіти	Проблеми вищої освіти. Перші університети. Сучасні елітарні заклади вищої освіти. Освітня політика в розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Системи вищої освіти у Великій Британії, Німеччині, США, Франції, Японії. Елітарні навчальні заклади. Цикли навчання. Освітні рівні. Спеціальність і спеціалізація. Нові напрямки підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Міжнародне співробітництво у сфері професійної освіти. Сучасні міжнародні освітні програми та проекти.
	Тема № 4. Система підготовки педагогічних і наукових кадрів за кордоном	Фахова підготовка майбутніх педагогів у університетах Японії. Перепідготовка педагогічних кадрів. Навчальні плани педагогічних відділень у Великій Британії. Стажування педагогів. Організація та терміни професійної підготовки педагогів у Німеччині. Підготовка педагогічних кадрів на різних освітніх рівнях у США. Регіональні педагогічні центри у Франції. Престиж педагогічної професійної освіти
	Тема № 5. Тенденції розвитку освітніх систем у світі та в Україні	Характерні риси та пріоритети освіти кінця XX – початку XXI ст. Модернізація, інтеграція, безперервний характер, демократизація, диференціація освіти. Дистанційна освіта, медіа-освіта. Особливості запровадження полікультурної освіти. Підприємницький, або інноваційний університет. Структурне реформування освіти в Україні. Регіональні програми розвитку освіти.

Розглянуті на лекціях теоретичні питання обговорюються на семінарських заняттях, що забезпечує поглиблення теоретичних і методологічних засад компаративістики; формування відповідних умінь і навичок оперувати понятійно-категоріальним апаратом дисципліни, виявляти й описувати новітні тенденції розвитку системи освіти в провідних країнах світу та в Україні, здійснювати порівняльний аналіз освітніх систем різних країн.

Творча самореалізація здобувачів наукового ступеня «Доктор філософії» ґрунтується на теоретичних і методологічних підходах універсального, гуманістичного, гуманітарного, прогностичного характеру щодо полікультурності, інтернаціоналізації освітніх цінностей, прогнозування розвитку школи й педагогіки, спрямування зусиль педагогічної праці у напрямі бажаних шляхів розвитку освітніх систем.

Особливого значення для формування когнітивного (знання), діяльнісного (уміння, навички), особистісного (цінності, мотиви, установки, професійно важливі якості) компонентів інтегральної, загальних, фахових (спеціальних) компетентностей набуває самостійна робота, інтегрована в системну науково-дослідницьку діяльність аспірантів над дисертацією. Самостійна робота аспіранта, у процесі якої він простежує зв'язок педагогічної теорії і практики, збирає фактичний матеріал, обробляє емпіричні дані, сприяє формуванню готовності дослідника до вирішення порушеної у дисертаційному дослідженні наукової проблеми.

Активізації самостійної роботи здобувачів освіти третього (освітньо-наукового) рівня сприяє виконання індивідуальних завдань щодо вивчення та актуалізації досвіду експериментальних закладів освіти минулого, порівняльного аналізу дидактичних концепцій, професійної (зокрема, педагогічної) освіти у країнах Західної Європи, США, Канади, Японії, Китаю, побудови схем освітніх систем у розвинених країнах світу, визначення головних пріоритетів реформування та розвитку освіти в умовах переходу людства до інформаційного суспільства.

Опрацювання аспірантами реферативних тем сприяє набуттю знань вимог щодо оформлення наукових праць, формуванню та розвитку дослідницьких умінь. Тематика рефератів охоплює проблеми щодо гарантування права та демократизації освіти, реформування едукативного менеджменту та моніторингу в закладах освіти у провідних країнах світу, реалізації традиціоналістичних і раціоналістичних концепцій, компенсуючого та підтримуючого навчання у світовій школі, біопсихологічних і соціологічних концепцій виховання, співвідношення загальнолюдського та національного в полікультурній освіті та ін. [3].

Таким чином, навчальна дисципліни «Основи порівняльної педагогіки» посідає важливе місце в системі освітньо-наукової підготовки здобувачів наукового ступеня «Доктор філософії».

Список використаних джерел

1. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / уклад. О. І. Федоренко та ін. Харків : ФОП Бровін О. В., 2020. 240 с.
2. Пономарьова Г. Ф., Семенова М. О. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. Харків : Ексклюзив, 2014. 424 с.
3. Робоча програма з навчального курсу «Педагогіка вищої школи» для магістрів / уклад. В. І. Лозова, С. Т. Золотухіна, Л. С. Рибалко. Харків : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2009. 53 с.
4. Сисоева С. Порівняльна педагогіка в контексті розвитку освітології. *Освітологія, oswitologia*. 2014. Вип. 3. С. 17–23.
5. Ткачова Н. Сучасний стан освіти в розвинених країнах світу : навч. посіб. Харків : Константа, 2004. 116 с.
6. Чепіль М. М. Порівняльна педагогіка. Київ : Академвидав, 2014. 215 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. ЗІНКІВСЬКОГО

Міщук М. В.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано роботи видатного філософа й богослова В. Зінківського. Визначено особливості релігійного виховання дітей та молоді в педагогічній спадщині В. Зінківського. Встановлено, що значних зусиль педагог докладав для формування національної ідентичності дітей емігрантів у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Ключові слова: діти, молодь, релігійне виховання, педагогічні погляди, В. Зінківський.

The article analyzes the works of the outstanding philosopher and theologian V. Zinkivskyi. The peculiarities of religious education of children and youth in the pedagogical heritage of V. Zinkivskyi have been determined. It was established that the teacher made significant efforts to form the national identity of emigrant children in the process of studying special disciplines.

Keywords: children, youth, religious upbringing, pedagogical views, V. Zinkovsky.

1927 р. в Парижі при Богословському інституті (1925), було засновано Релігійно-педагогічний кабінет (РПК). В основу його була покладена ідея про необхідність особливої зосередженості в умовах еміграції на питаннях релігійного виховання та освіти дітей. РПК проіснував до 1961 р.

Виникнення та робота кабінету були пов'язані з ім'ям В. Зінківського — відомого філософа і богослова, який багато сил і часу віддав аналізу основних проблем педагогіки з погляду християнської антропології. На час створення РПК В. Зінківським було зібрано групу колег, які прагнули створення сучасної педагогічної системи на основі православних традицій.

Мета статті — проаналізувати роботи видатного філософа й богослова В. Зінківського і визначити особливості релігійного виховання дітей в педагогічній спадщині В. Зінківського та її значення для формування національної ідентичності дітей емігрантів у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Початковою метою діяльності РПК було об'єднання підростаючого покоління вітчизняних емігрантів за кордоном. Для її досягнення форму-

лювалися завдання, продиктовані проблемами національного, сімейного, православного виховання, вирішення питання молодіжних об'єднань. Співробітники РПК виступали з доповідями та повідомленнями перед студентами Богословського інституту, робітниками-емігрантами, учителями гімназії; регулярно випускався «Релігійно-педагогічний бюлетень» кабінету.

Перші випуски бюлетенів друкувалися як додатки до журналу «Вісник РСХД» у 1927–1930 рр., і в такому вигляді вони збереглися до теперішнього часу. Після 1930 р. та до 1961 р. бюлетені, ймовірно, публікувалися окремими виданнями. У бібліотеках окремих видань бюлетенів немає [4]. Окрім питань методики викладання віроповчальних дисциплін у цих статтях отримали своє висвітлення різні проблеми.

Соціально-педагогічна робота Церкви — статті «Про роботу парафій з дітьми», «Особливі види соціально-педагогічної роботи в церкві», «Соціальне виховання в школі та проблема християнізації життя», «Служіння мирян у церкві та поза нею», «Соціальна робота католицтва у Франції», «Завдання та шляхи соціального виховання».

Загальні питання релігійної педагогіки — статті «Основні ідеї православної педагогіки», «Проблеми релігійної педагогіки», «Наші релігійно-педагогічні завдання», «У чому суть сучасної педагогічної кризи і де шукати вихід з неї?»; «Про релігійне виховання у провінції», «Мистецтво та виховання», «Національне питання та релігійно-моральне виховання», «Тоталітарна ідея та проблема виховання», «Релігійний момент у системі Монтессорі».

Зв'язок церкви з сім'єю та школою — статті «Церковно-парафіяльні спілки батьків», «Про релігійну роботу з молоддю», «Недільні школи», «Зв'язок школи з сім'єю та суспільством», «Церква та діти», «Церква та школа» [1; 3].

Окремими виданнями РПК були випущені також декілька десятків брошур і книг. Серед них: В. Зіньківський «Проблеми виховання у світлі християнської антропології»; С. Четверіков «Церква і молодь» (Париж, 1933), збірка статей «Дорослі — дітям» (Париж, 1960), збірка «Християнство перед сучасною соціальною дійсністю» (Париж, 1932).

Така увага до сучасних систем виховання не була випадковою. Співробітниками РПК на чолі з В. Зіньковським розроблявся проєкт нової релігійної педагогіки та школи. Ставлення до релігії планувалося у цьому проєкті суворо конфесійним. У протоколі однієї з нарад РПК знаходимо такі міркування: «Ми є противниками інтерконфесійної школи — фактичне релігійне викладання, обмежене межами загальнохристиянського вчення, знецінює релігійне викладання. Для дітей і підлітків надзвичайно

важливим є конкретне релігійне життя, що включає і побут, і зв'язок з церквою. Особливо в православ'ї, з багатством культури і повним церковним життям уміститися в межі інтерконфесійної школи було б зовсім неможливо, і якби доводилося обирати, то воліли б нейтральну школу інтерконфесійній.

Утім недоречні інтерконфесійні школи могли б, або знижувати релігійну самосвідомість дітей або, навпаки. Суспільством повинна бути забезпечена можливість конфесійного чи нейтрального ставлення до релігійного виховання дітей» [2; 4].

У розробці плану нової релігійної школи на чільне місце ставилося питання про повернення дитини до сім'ї та національності. В умовах кризи сім'ї в еміграції особливу увагу було привернуто до проблеми інтернатів та таборів. «До проблеми інтернату треба ставитися з великою обережністю. Інтернат — занадто закрита установа із певним складом осіб. Неправильним є переконання, що школа може виправити життя на краще. При таких обставинах, найкращим засобом для молоді, слід визнати табір» [1]. Своєрідний підхід співробітників Релігійно-педагогічного кабінету та до національного виховання: «Національне виховання здійснюється лише через з'ясування релігійного сенсу почуття до Батьківщини... Шляхи виховання національного почуття йдуть лише через розвиток духовного життя, а не через обрядову релігійність» [4].

Особливу увагу співробітників РПК було звернено на проблему денационалізації. Це явище торкнулося еміграції як дітей, так і дорослих. З метою збереження психологічної стійкості було усвідомлено проблему боротьби з денационалізацією, необхідність збереження у дітей приналежності до народних традицій, усвідомлення національної ідентичності.

Проблема виражалася через відновлення «зіпсованої» чи втраченої національної ідентичності. У першому випадку діти досить швидко асимілювалися до навколишнього оточення, втрачали живе відчуття Батьківщини. У другому випадку, найчастіше — це категорія дітей, що знаходяться поза школою, і особливо ті з них, хто водночас перебуває поза впливом рідної родини.

Друга категорія дітей — учні школи, і особливо ті, хто живе в інтернатах. Обставини, що оточувала цих дітей, спонукала жити, головним чином, спогадами про батьківщину. Педагоги усвідомлювали, що вирішення цих проблем буде можливим лише в контексті загальнокультурного виховання, що дітей слід навчити більш відкритому, розумному та поважному ставленню до культури країн, де вони перебувають, і це не буде «зрадою», навіть у думках Батьківщини. Зберігаючи дорогоцінні духовні традиції своєї країни, можна не замикатися у своєму національному просторі, а ви-

користати повною мірою можливості опанування культурних цінностей країни, в якій вони перебувають.

Виконання намічених завдань передбачало наявність певної емігрантської організації, здатної взяти на себе турботу про практичну постановку позашкільного культурного впливу на молодь. При цьому слід зазначити, що жодних формальних рішень, які мають зовнішню примусову силу для емігрантської маси, не існувало. За переконаннями В. Зінківського, мова могла йти лише про моральний авторитет [5].

Список використаних джерел

1. Захаріна М. І. Феномен цілісної людини в системі філософсько-релігійних ідей В. В. Зінковського: соціальний вимір : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. 2019. 202 с.
2. Кириченко В. Релігійний підхід до проблеми виховання у системі православної педагогіки В. Зінківського (1881–1962 рр.). *Культурні й духовні питання. Серія: Проблеми історії України ХІХ–ХХ ст.* 2012. Вип. ХVІІ. Р. ІV. С. 196–203.
3. Летцев В. М. Особистість як осереддя світоглядних пошуків В. В. Зінковського. *Наукові записки. Філософія та релігієзнавство.* 2002. Т. 20. С. 82–85.
4. Педагогічне бюро зі справ середньої та нижчої школи за кордоном, м. Прага. 1923–1933. ДАРФ. Ф.Р. 5785. Оп. 3. Од. зб. 250. Арк. 1-327. 14.
5. Справа лектора К. М. Зінківського Р-3674 оп. 1 № 776, 7 арк (матеріали Запорізького державного обласного архіву).

МОНАСТИРСЬКІ ШКОЛИ МУКАЧІВСЬКОЇ ТА МАРАМОРОСЬКОЇ ЄПАРХІЙ (XVIII — XIX СТТ.) ЯК ОСВІТНЯ ПАРАДИГМА ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ

Монич О. І.

PhD, ThDr, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

Чернечі обителі Мукачівської та Марамороської єпархії значну увагу приділяли розвитку і становленню в краї духовної освіти, яку імплементували в соціум через монастирські школи. Завданням еклізіїної освіти було духовне виховання і просвітництво як кліру, так і мирян. В 7 із 17 збережених (після закриття 1788 року) чернечих осередках, починаючи з екватору XVIII століття, діяли відомі духовні заклади, школи для новаціату, тощо.

Ключові слова: Єпархія, єпископ, монастир, освіта, семінарія, школа.

The monastic monasteries of the Mukachevo and Maramoros dioceses paid considerable attention to the development and formation of spiritual education in the region, which was implemented in society through monastic schools. The task of ecclesiastical education was the spiritual education and enlightenment of both the clergy and the laity. In 7 out of 17 preserved (after the closure of 1788) monastic centers, starting from the equator of the 18th century, famous spiritual institutions, schools for novitiate, etc. operated.

Keywords: Diocese, bishop, monastery, education, seminary, school.

Освітня діяльність монастирів Мукачівської та Марамороської єпархій, без сумніву, є важливою темою як дослідження процесу формування, розвитку та реалізації духовного виховання населення Закарпаття у XVIII–XIX ст. Цей історичний досвід з урахуванням сучасних умов та вимог актуальний й сьогодні.

Мета статті — дослідити вплив освітньої діяльності монастирів Мукачівської та Марамороської єпархій на розвиток духовного виховання і освіти, як в просторі Церкви, так і на теренах держави.

На думку окремих дослідників вже у 1627 році при Мукачівському монастирі існувала духовна школа [7, с. 239]. Відомо, що в обителі над р. Латорицею існувала велика бібліотека і власний архів [5, с. 217–228]. Загалом, монастир був центральним місцем духовного виховання і освіти. Обитель сприяла не тільки внутрішньо-церковному розвитку духовної педагогіки, її представники брали також активну участь в організації та відкритті початкових шкіл в місті Мукачеві та навколишніх селах [2, с. 281–282].

На початку XVIII століття (22.02.1704) за ініціативи Мукачівського греко-католицького єпископа Йосипа де Камеліса на кошти абата і єпископа-

па Фердинанда Якова Яні була заснована щорічна фундація в Трнавській семінарії. Згідно останньої, кожен рік 3 учні з Мукачівської єпархії мали можливість навчатися в Трнавській семінарії [7, с. 273].

З другої половини ХVІІІ століття монастирські школи діяли при Імстичівському [1, с. 70–71], Мукачівському [7, с. 239–242; 321–322] та Буковецькому [1, с. 56] монастирях. 1 червня 1770 року школу Мукачівського монастиря особисто відвідав імператор Йосип ІІ [3, арк. 1]. Діяльність монастирських шкіл та училищ контролювалася центральною конторою в м. Будапешт, яка періодично надсилала генеральному настоятелю Ордену Василіан запити про надання статистичних даних про кількість монастирських богословських училищ [2, с. 280]. При всіх монастирях, де діяли монастирські школи, існували доволі великі бібліотеки та архіви [2, с. 284]. В цілому монастирі Мукачівської єпархії сприяли посиленню і розвитку освітнього простору на теренах чотирьох комітатів Угорського королівства (Берег, Унг, Угоча та Мараморош), які охоплювали територію сьогоденішнього Закарпаття.

На екваторі ХVІІІ століття була створена потужна монастирська школа в Маріяповчанському монастирі, яка набула права публічних шкіл. При обителі в тому ж часі була заснована вчительська семінарія (препарандія) [1, с. 87–88]. Період розквіту богословська школа переживає в 1850–1900 роках. Нею постійно опікуються Мукачівські єпископи, в єпархію подаються щорічні звіти про успішність студентів, складаються навчальні плани та екзаменаційні програми і т.д. [2, с. 15]. У 80-х роках ХІХ століття в Маріяповчанському училищі була зроблена спроба відкриття навіть філософського факультету [2, с. 158].

При монастирях єпархії у ХVІІІ–ХІХ стт. діяв інститут новаціату для монахів–початківців. Найбільші новаціати діяли при Буківському, Імстичівському, Малоберезнянському, Маріяповчанському, Мукачівському та Красnobридському монастирях [1, с. 50–51; 56; 70; 77–78; 87–88].

Після утворення Пряшівської греко-католицької єпархії її перший єпископ Георгій Таркович активно бере участь в розбудові монашого життя як Пряшівської, так і Мукачівської єпархії [2, с. 267–268; 273]. Єпископ цікавився практично всіма сторонами освітнього життя єпархії [2, с. 267].

Крім єпископа Тарковича не менш ревним у справі здобуття ченцями освіти був Мукачівський єпископ Юлій Фірцак, який теж постійно піклувався про розвиток освіти та місіонерства, як в єпархії, так і між чернецтвом [2, с. 253; 282].

Загалом, освіті в монастирях приділялася велика увага [4, с. 90–95]. Монахи та духовенство періодично відправлялися у різні європейські ду-

ховні заклади Трнави, Будапешту, Егера, Інсбруку, Праги, Риму, Оломоуця, Естергому, Відня та Ужгорода [2, с. 16; 279; 282; 6, с. 16–17]. Деякі випускники-монахи були з часом висвячені в Мукачівські єпископи, наприклад, Симеон Ольшавський, Юрій Блажовський, Михайло Ольшавський, Іван Брадач та Андрій Бачинський [6, с. 20].

Освітня парадигма духовного виховання у монастирських школах базувалася передусім на вивченні церковнослов'янської граматики, поезики, риторики, хронології, філософії, мов та основних аспектів східнослов'янського обряду. Головними мовами викладання були — церковнослов'янська, латинь та угорська. Умови навчання були доволі скрутні. Пріоритетом монастирської школи (новаціату) була підготовка майбутніх монахів, які мали давати чернечі обітничі. Література в школи у ХІХ ст. головним чином завозилася з Галичини. Загалом методика викладання і зміст виховання в монастирських школах були побудовані на намаганнях підтримувати східний обряд та його захисті від латинських нашеств'їв [1, с. 34; 4, с. 90–93; 7, с. 354].

Значного розквіту духовна освіта і виховання зазнали в часи правління Мукачівського греко-католицького єпископа Андрія (Бачинського). При його каденції у 1775 році до міста Ужгород було перенесено Єпархіальне управління, а разом з тим, в замку Другетів була розміщена Мукачівська семінарія. Саме за архієрейства Бачинського збільшилася кількість студентів із Закарпаття у школах Трнави, Будапешту, Відня. Їх число зросло до 36 стипендіатів [7, с. 242].

В 50-х роках ХІХ століття виокремленим осередком освіти стає Мойсеївський монастир в комітаті Мараморош. Обитель була одним із культурно-просвітницьких центрів Марамороської єпархії. Як свідчать розпорядження і повідомлення Мукачівського єпископа настоятелю Мукачівського монастиря, в Маріяповчанському та Мойсеївському монастирях в 1843 році активно розвивалася освітня діяльність [2, с. 157]. В лютому 1845 року протоігумен Василіанських монастирів Закарпаття з цього приводу видав розпорядження про підготовку вчительської семінарії в с. Мойсин [2, с. 164].

Таким чином, діяльність монастирських шкіл Мукачівської та Марамороської єпархій у ХVІІІ — ХІХ ст. сприяла розвитку духовного виховання і освіти, як в просторі Церкви, так і на теренах держави.

Список використаних джерел

1. Пекар А. Нариси історії Церкви Закарпаття. Монаше життя. Ужгород : КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. Т. ІІІ. 453 с.
2. Давні монастирі Мукачівської єпархії (1800-1900) : зведений предметно-тематичний каталог документів Державного архіву Закарпатської області, т. ІІ, серія «Джерела з іс-

торії Мукачівської єпархії», фонд № 64, описи 2, 3, 4, 5; фонд № 151, описи № 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25 / упоряд. прот. Олександр Монич. Ужгород : РІК-У, 2022. 360 с.

3. Державний архів Закарпатської області, ф. 64, оп. 1, спр. 736, на 1 арк.
4. Кічера В. Культурно-освітня діяльність монахів Мукачівського монастиря на Закарпатті. Русин. 2009. № 3 (17). С. 90–95.
5. Монич О. До історії бібліотеки Мукачівського монастиря. *Сучасні проблеми мовознавства і літературознавства* : зб. наук. пр. 2018. № 23. С. 217–228.
6. Пап С. Історія Закарпаття. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2003. Т. 3. 648 с.

РОЛЬ ДУХОВНОСТІ В РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Павлова А. О.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглядається поняття духовності як вираження важливої соціокультурної спадщини українців; аналізується розвиток інклюзивної освіти через духовність і релігію в українському соціумі; розкриваються основні шляхи формування ставлення українців до людей з інвалідністю; визначаються проблеми розвитку інклюзивної освіти в Україні через духовність.

Ключові слова : інклюзивна освіта, духовність, релігія, духовні цінності, людина з інвалідністю.

The article examines the concept of spirituality as an expression of the important socio-cultural heritage of Ukrainians; the development of inclusive education through spirituality and religion in Ukrainian society is analyzed; the main ways of forming the attitude of Ukrainians towards people with disabilities are revealed; the problems of the development of inclusive education in Ukraine through spirituality are determined.

Keywords: inclusive education, spirituality, religion, spiritual values, a person with a disability.

Інклюзивна освіта впроваджується в Україні з часів її незалежності. Показники залучення дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивний освітній процес зростає з кожним роком. Розвиток інклюзивної освіти, а саме формування нового, гуманного суспільства для осіб з вадами психофізичного розвитку, відбувається на зміні епох і переході до другої чверті XXI століття, на основі релігійних і духовних відмінностей, економічних, соціальних та політичних криз.

Основою ідеєю інклюзії на сьогодні є ідеологія рівності — забезпечення однакового ставлення до кожного, усунення будь-яких форм дискримінації. Інклюзивна освіта спрямована на формування можливостей кожного індивіда успішно соціалізуватися в суспільстві, реалізовувати набуті знання та вміння, ефективно долати життєві труднощі, самостійно приймати рішення, свідомо робити вибір, проявляти соціальну активність.

Моральна складова інклюзивної освіти базується на системі загальнолюдських і національних цінностей, саме духовність є базовою структурною складовою українського менталітету.

Саме факт безпосереднього впливу духовного контексту на прийняття соціумом інклюзивної освіти в Україні, став причиною до написання даної статті.

Важливу роль у формуванні духовної ідентичності українців відіграє релігія. Вона відображає духовні цінності особистості та святість у християнській культурі. Духовність як вираження важливої соціокультурної спадщини українців, що формувалася протягом двох тисячоліть, укріплює світогляд міфо-релігійного та цілісного злиття, вбираючи в діяльність і часопросторове розташування найкращі «слов'янські» якості, такі як доброта, щирість, співчуття, вірність, благочестя, життєва сила, цілісність, людяність, які яскраво поєднуються в народі.

Аналіз праць вітчизняних учених дає змогу визначити духовність, як важливий компонент в загальнолюдській системі цінностей людини. Це процес гуманізації природи і суспільства, процес становлення самої людини, її ставлення до навколишньої дійсності, до інших і до себе, що породжує духовну культуру як соціальну універсальність. Структура духовності висвітлюється такими компонентами: пізнавальна, моральна та естетична. Вони є головними напрямками духовного вдосконалення особистості, їх взаємодія та узгодженість дуже важливі для духовного розвитку. Процес узгодження зв'язків між загальнолюдськими та індивідуальними моральними цінностями, який передбачає самовдосконалення особистості, формує духовність [2, с. 54].

Духовна складова українського суспільства стала причиною гуманного ставлення до людей з інвалідністю. Еволюційний розвиток поняття «інвалідність» спочатку базувався на вічній парадигмі «людина — образ Божий», якою сьогодні керується більшість людей і яка лежить в основі усталених гуманних висловлювань, ставлень. Духовні якості є дорогоцінною євангельською основою любові до ближнього. Документи «Руська Правда», «Вчення Володимира Мономаха» свідчать, що українці завжди були відданими демократичним цінностям, вірили в ідеал добра і намагалися втілювати його в суспільному житті.

Еволюція суспільного сприйняття людей з інвалідністю протягом тривалого періоду часу продовжувала висвітлювати та «наводити фокус» на цінності, які лежать в основі життя. Однією із тих цінностей які були виплекані в процесі розвитку суспільного сприйняття стала ідея рівноправності. Ця надзвичайно важлива, без перебільшення, ідея проголосує майбутні можливості особистості для самореалізації. Такий підхід викликає необхідність посилення участі дитини у формуванні традицій, ідеалів, прагнень тощо [3, с. 194].

Спираючись на визначення «гуманізація освіти», яке висуває Гончаренко, можна зробити висновок, що діяльність навчальних закладів

на перших порах незалежного розвитку України містила гуманістичні та духовні елементи. Запровадження інклюзивної освіти підвищило її значення, змістивши акцент з освітньої частини на соціальну.

У закладах загальної середньої освіти необхідно виважено підходити до якості інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, адже від цього рівня залежить майбутнє суспільства в цілому. Типові правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю визначають інклюзивну освіту як бажану форму, але не як заміну спеціальної освіти.

Освітня та соціальна політика в школі, орієнтована на потреби, інтереси та здібності дітей, є відображенням гуманізації школи та демократизації суспільства. Інклюзивна освіта не може бути реалізована в суспільствах із низькими демократичними нормами ще й тому, що функціонування дітей з особливими потребами сприймається крізь призму та методи сегрегації медичної моделі.

Інклюзивне шкільне середовище, завжди було орієнтоване на традиційні християнські системи цінностей, зокрема любов до ближнього, повагу до рівності, визнання індивідуальної свободи та суверенітету, толерантність, прагнення до соціальної гармонії, саморозвитку. Інклюзія — це філософія людини, яка розуміє важливість включення всіх в суспільство, розуміння того, що всі діти є цінними членами суспільства та мають рівні права незалежно від особливостей їх фізичного та розумового розвитку [1, с. 246].

Таким чином, формування та становлення інклюзивної освіти пронизано духовністю на всіх етапах. В українському суспільстві відбуваються такі важливі зміни, як глобалізація та процес входження індивіда в культуру. Європейські виміри демократії та гуманності, що утвердилися за останні 50 років, змінюють культуру, цінності, звичаї, традиції та світоглядну орієнтацію українського етносу.

Список використаних джерел

1. Колупасва А. А., Луценко І. В. Нормативний бюлетень. Аналіз міжнародного законодавства з питань інклюзивної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розвитку*. 2016. Вип. 11. С. 242–260.
2. Ороновська Л. Д., Цап Г. Становлення духовних цінностей особистості: теоретичний аспект проблеми. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : зб. тез III міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 13-14 травня 2021 р. Тернопіль : Вектор, 2021. С. 52–57.
3. Сергєєва І. Ю., Бахмет М. Ю. Цінність інклюзивної освіти. *Система надання освіти дітям з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу* : зб. за мат. VI всеукр. наук.-практ. конф., 12 грудня 2018 р. Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського нац ун-ту ім. Тараса Шевченка». Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г., 2018. С. 194–196.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА ЯК ІНСТРУМЕНТ РІШЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ПРОБЛЕМ І НАВЧАННЯ МАРКЕТОЛОГІВ-ПРАКТИКІВ

Романюк І. А.

доктор економічних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

Для вирішення маркетингових проблем важливим є не тільки впровадження інтелектуальних систем, але й підвищення кваліфікації фахівців, які їх використовують. Тому доцільно будувати подібні системи на основі раціонального поділу функцій між людиною та комп'ютером.

Ключові слова: інтелектуальна система, інструмент, навчання, рішення, маркетологи-практики.

In order to solve marketing problems, it is important not only to implement intelligent systems, but also to improve the qualifications of specialists who use them. Therefore, it is advisable to build similar systems based on a rational division of functions between a person and a computer.

Keywords: intelligent system, tool, training, solutions, marketers-practitioners.

Для забезпечення конкурентоспроможності виробникам потрібно постійно впроваджувати нові продукти. Міждисциплінарність інноваційної діяльності потребує різних компетенцій, причому коло їх постійно розширюється. Наприклад, йдуть інтенсивні роботи у сфері «великих даних» [1], що потребує нових компетенцій також у цій сфері. Випускники закладів вищої освіти традиційно мають хорошу теоретичну підготовку, але значна частина практичного досвіду накопичується вже у процесі роботи. Скористатися досягненнями світової науки та практики виявляється складно без узагальнення та систематизації всього арсеналу сучасних методів досліджень та прийняття рішень та його адаптації до умов.

Мета статті — дослідити комплекс питань щодо впровадження інтелектуальних систем для вирішення маркетингових завдань та пошук раціонального поділу функцій між людиною та комп'ютером.

Для успіху в конкурентній боротьбі потрібна комплексна методологічна підтримка взаємозв'язку виробника та споживача за циклом маркетингові дослідження — формування вимог до продукту — виробництво — продаж — модифікація з урахуванням думок споживачів — зняття з виробництва. Це — складний аспект маркетингової діяльності організації, що включає низку різноманітних завдань. Різноманітність, розв'язуваних

кожної стадії завдань, зумовлює і велика різноманітність використовуваного інструментарію. Більше того, навіть у рамках окремо взятої задачі існує цілий спектр методів та моделей, які можна застосувати для її вирішення.

По-перше, використовуються методи наук, що вивчають людську поведінку: психологію та соціологію. По-друге, використовуються різноманітні, часом дуже складні та спеціально розроблені для досліджень у системі «виробник-споживач» математичні методи (факторний аналіз, методи вимірювання відношення, метод конджойнт-аналізу, багатовимірне шкалювання, метод структурних рівнянь тощо). По-третє, великого розвитку набули методи штучного інтелекту (дерева класифікації, нейронні мережі). Нарешті, використовуються неформалізовані креативні та експертні методи. Бачимо, що для того, щоб скористатися всіма можливостями та перевагами даних методів, необхідні різнобічні глибокі знання у найрізноманітніших галузях науки та практики. Усі ці засоби потребують досить високої кваліфікації виконавців. Причому це зумовлено як складністю методів, так і, найважливішим етапом — вибором методу, адекватного конкретній задачі у конкретній ситуації.

У літературі зазвичай спочатку описується метод, а потім його застосування ілюструється прикладами. А у звичайній діяльності ситуація практично завжди зворотна: є реальна ситуація, що вимагає прийняття управлінського рішення, для якої необхідно вибрати метод розробки цього рішення. При цьому практично для кожного реального завдання можна застосувати низку різних методів, а найчастіше навіть різних підходів. Вони відрізняються необхідними для отримання результату зусиллями та близькістю до оптимального. Слід також зазначити, що практично ніколи інформація про ситуацію не буває повною та точною. Більше того, буває невідомо навіть, яка інформація потрібна для вибору способу ухвалення рішення. Коли метод обраний, ситуація певною мірою прояснюється, оскільки застосування конкретних методів добре описано у літературі.

Таким чином, вибір методу прийняття управлінських рішень у системі «виробник-споживач» — окреме складне завдання. Вона має такі особливості: слабка структурованість; відсутність повної інформації щодо ситуації; часто — неясність того, яка інформація потрібна; непоодинокість рішення; різний ступінь складності та результативності застосування різних методів; динамічність об'єкта дослідження (споживача, виробника та їх взаємовідносин); вплив суб'єктивного чинника. Складність проблеми така, що для її вирішення потрібна висока кваліфікація (і, відповідно, висока оплата) маркетологів, що не можуть собі дозволити малі підприємства.

Пропоноване вирішення ситуації — використання засобів штучного інтелекту. Безліч праць останніх років присвячено дедалі глибшій автоматизації процесу прийняття рішень, починаючи від функціонування технічних систем до систем менеджменту. В останній, можна відзначити, так звані Cognitive Expert Advisors (додатки з експертного консультування на основі аналізу даних). Однак якщо йдеться про орієнтацію на навчання фахівців, ці проблеми можуть бути ефективно вирішені з використанням класичних інтелектуальних засобів, а саме — експертної системи [2]. Хоча останнім часом увага до експертних систем не така висока, вони далеко ще не вичерпали свій потенціал.

Експертна система містить: формалізовану частину знань про предметну область у вигляді структури змінних (фактів) та правил їх перетворення; значення параметрів за замовчуванням, які пропонуються системою за відсутності вхідної інформації; вони ґрунтуються на особливостях власне методів; поточні значення параметрів ситуації (можливо не всіх), у т.ч. нечіткі; поточні значення нечітких параметрів правил, які можуть коригуватися за результатами прийнятих рішень. Як бачимо, є стабільне ядро знань, яке може бути використане для навчальної функції експертної системи. Показано, що система має широкий спектр повноважень навчання.

Таким чином, система зможе допомогти маркетологам малих підприємств у виборі методів вирішення завдань, що виникають; такий вибір обмежить пошук необхідної інформації, що значно підвищить ефективність навчання сучасним методам завдяки тому, що точно формулюється завдання навчання та відбувається вирішення реального завдання; можна буде отримувати пояснення формалізованих перетворень.

Список використаних джерел

1. Шульгіна Л. М. Сучасна парадигма маркетингу в умовах інноваційної економіки: навч.-метод. комплекс. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. 84 с.
2. Рекламний менеджмент : навч. посіб. / Романюк І. А. та ін. Харків : ХНТУСГ, 2020. 163 с.

ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ СЛОБОЖАНЩИНИ (1816–1914 РР.)

Станкевич С. В.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

Описано історичні аспекти становлення аграрної освіти України з початку XIX до початку XX ст.: починаючи із заснування Інституту землеробського господарства у Польщі в 1816 р. і до переведення Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва в Харків у 1914 р. та створення у 1921 р. Харківського інституту сільсько-го господарства та лісівництва.

Ключові слова: агрономія, освіта, історія розвитку, Україна, Польща.

The historical aspects of the formation of agricultural education in Ukraine from the beginning of the 19th to the beginning of the 20th century are described: starting with the founding of the Institute of Agricultural Economy in Poland in 1816 and the transfer of the New Alexandria Institute of Agriculture and Forestry to Kharkiv in 1914 and the creation in 1921 Kharkiv Institute of Agriculture and Forestry.

Keywords: agronomy, education, history of development, Ukraine, Poland.

Минуле Державного біотехнологічного університету, як спадкоємця Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, котрий був першим аграрним закладом вищої освіти у Східній Європі, є унікальним прикладом в історії української сільськогосподарської освіти і науки, адже протягом свого понад 205-річного безперервного розвитку заклад функціонував на території різних держав та різних етнічних утворень, під впливом культурних і освітніх традицій різних народів. На його розвитку суттєво позначилися національно-визвольні рухи, соціальні і національні революції, світові війни, політичні трансформації, сучасна глобалізація тощо. Політичні та соціально-економічні зміни в житті Польщі, Росії та України стали фактором, який істотно впливав на формування засадничих принципів наукової та навчальної роботи ЗВО. Але, незалежно від політичних режимів та географічного розташування університету, його науково-педагогічні працівники завжди вирішували передусім завдання гуманітарного характеру та забезпечували підготовку спеціалістів сільськогосподарської і лісівничої галузей, здатних задовольнити потреби людей у якісному продовольстві, а промисловості — у сировині.

Польський період історії навчального закладу є чи не найважчим для дослідження, що пов'язано насамперед з порушеною культурною тради-

цією безпосереднього спілкування між навчальними і науковими центрами Польщі та України, що мають понад 100 років спільної історії. Багато питань спільного минулого ще чекає на свого неупередженого дослідника. Наприклад, є потреба всебічного висвітлення діяльності тих польських діячів, що стояли біля самих витоків сучасного Державного біотехнологічного університету. Проте завдання цієї публікації полягає у визначенні впливу ЗВО на розвиток європейської сільськогосподарської освіти протягом періоду розташування закладу в кордонах етнічної Польщі.

30 серпня 2020 р. виповнилося 200 років, як було здійснено перший набір студентів до Інституту землеробського господарства, практичної ветеринарії та школи рукоділля (синонімічні назви — Інститут землеробства, Агрономічний інститут) в Маримонті, неподалік Варшави (нині район польської столиці на лівому березі Вісли). Прямим правонаступником цього інституту був Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва. Цей найстаріший в Україні аграрний ЗВО було засновано 5 жовтня 1816 р. за указом російського імператора Олександра І. Як підраховували польські дослідники, Інститут у Маримонті був четвертим вищим аграрним навчальним закладом у Європі. Його минуле є початковою точкою в становленні вищої аграрної освіти і науки сучасних України, Польщі та Росії. За 200 років своєї діяльності університет підготував понад 100 000 фахівців аграрної і лісівничої галузей для України та понад 100 країн світу [4].

Від 1816 до 1914 рр. сучасний Державний біотехнологічний університет має спільне історичне минуле з двома сучасними польськими науковими закладами — Національним науково-дослідним інститутом рослинництва і ґрунтознавства в Пулавах (польською — Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy) та Варшавським Університетом Наук про Життя — Головною Школою Сільського Господарства у Варшаві (англійською — Warsaw University of Life Sciences; польською — Szkoły Główniej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie). Сьогодні ці польські центри аграрного знання і Державний біотехнологічний університет пов'язують тісні наукові контакти.

Інститут землеробського господарства почав працювати 30 серпня 1820 р. в колишній резиденції Марії Казимири Собеської, дружини польського короля Яна III Собеського. Термін «Маримонт» походить від французького «Marie-mont» і перекладається як «гора Марії» [1, с. 149]. Палац на високому березі Вісли було побудовано в 1692–1696 рр. за проектом видатного архітектора епохи бароко Тільмана ван Гамерена (1632–1706 рр.). Після смерті Собеських палац багато разів змінював форму, власників і призначення. Відомо, що за правління Августа II його перетворили на

мисливський павільйон. Маримонтський палац став улюбленим місцем відпочинку короля Августа III [3, с. 111]. Певний час тут була резиденція англійського посла. Нині на фундаменті палацу побудовано Костел Королеви Польщі Матері Божої. Останніми роками тривають археологічні дослідження на варшавському Маримонті. Під час реставрації залів у Парафії Королеви Польщі Матері Божої було виявлено рештки тераси літнього палацу королеви Марії Собеської, а також знайдено монети, пов'язані з правлінням трьох польських королів [5].

Будучи прямим правонаступником Інституту землеробського господарства в Маримонті, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва у своєму розвитку пройшов кілька етапів [2].

Перший етап — 1816–1861 рр. — маримонтський, коли Інститут розміщувався в передмісті Варшави і розвивався згідно з польськими освітніми традиціями під жорстким контролем російської влади. У свою чергу, маримонтський етап поділяється на 2 самостійні періоди:

І) 1816–1840 рр. — охоплює час існування навчального закладу як Інституту землеробського господарства в Маримонті [6, с. 15];

ІІ) 1840–1861 рр. — пов'язаний з історією Інституту сільського господарства та лісівництва в Маримонті, створеного шляхом об'єднання вказаного Інституту землеробського господарства з іншим закладом вищої освіти — Лісівничою школою (синонімічні назви — інститут, училище) у Варшаві, заснованою за указом Олександра I від 17 жовтня 1816 р. на тих самих засадах, що й Інститут землеробського господарства в Маримонті [6, с. 15].

Другий етап — 1862–1914 рр. — ново-олександрійський, коли Інститут був розташований за 120 км на південь від Варшави в містечку Пулаві (протягом 1842–1918 рр. — посад Ново-Олександрія) Люблінської губернії. У 1862–1863 рр. тут працював Політехнічний і землеробсько-лісний інститут. Починаючи від 1869 р., цей заклад освіти реорганізовано в Інститут сільського господарства та лісівництва. За новим Статутом 1869 р. його було піддано повній русифікації та перетворено на потужний центр поширення російського впливу у т. з. Привіслянському краї — так в імперії називали російську частину Польщі. Це унеможливило розвиток інституту в Ново-Олександрії як польського центру вищої освіти. Водночас завдяки діяльності цілої плеяди російських учених, насамперед професора В. В. Докучаєва, Ново-Олександрійський інститут здобув визнання у світі як авторитетна школа підготовки агрономів і лісівників [6, с. 15];

5 серпня 1914 р. Інститут, що опинився на початку Першої світової війни в зоні воєнних дій, евакуйовано з Польщі до Харкова. Не маючи

постійної прописки, на правах евакуйованого, ЗВО до 1921 р. називався «Ново-Олександрійський інститут сільського господарства та лісівництва (у Харкові)». Отже, остаточно польський період історії ХНАУ закінчився 26 березня 1921 р., коли спеціальною Постановою Раднаркому УСРР заклад освіти було перейменовано в Харківський інститут сільського господарства та лісівництва. Саме від цієї Постанови починається третій — харківський етап історії ХСГІ–ХНАУ [6, с. 16];

Список використаних джерел

1. Берг Н. В. Записки о польских заговорах и восстаниях: 1831–1862 / Изд. «Русского архива». Москва : Тип. Грачева і К°, 1873. 436 с.
2. Голікова О. М., Кравцов А. І., Киричок Р. І. Історія Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Харків : Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2011. 544 с.
3. Дубровский П. П. Описание Варшавы и ее окрестностей с дополнением описания Ченстоховы: (С новейшим планом Варшавы) / сост. Петр Дубровский. Варшава : В. М. Истомин, 1850. 155 с.
4. Киричок Р. І., Голікова О. М., Гриценко З. І. Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва. 1816–2006: нарис. Харків : Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2006. 367 с.
5. У Варшаві виявлено рештки палацу королеви Марисеньки. Польське радіо для закордону. URL: <http://archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/270003> (дата звернення: 25.10.2022).
6. Ульяновченко О. В., Голікова О. М., Василішин С. І. Внесок Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва у формування сучасної системи аграрної освіти і науки: до 200-річчя першого набору студентів : моногр. Харків : Стильна типографія, 2020. 157 с.

РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КІНЦІ XIX — НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Танько Т. П.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Тарарак Н. Г.

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано особливості розвитку дошкільної освіти України в кінці XIX — на початку XX століття. Установлено, що інтенсивному розвитку зазначених питань у період, який вивчається, сприяли такі чинники, як: соціально-політичні, суспільно-економічні та організаційно-педагогічні.

Ключові слова: дошкільна освіта, розвиток, чинники, Україна.

The article analyses the peculiarities of preschool education development in Ukraine at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century. The study established that social-political, socio-economic and organizational-pedagogical factors influenced the intensive development of preschool education during the period under research.

Keywords: preschool education, development, factors, Ukraine.

Як свідчать наукові джерела, становлення та подальший розвиток дошкільної освіти в Україні активно відбувалося наприкінці XIX — у першій половині XX століття і було тісно пов'язане з соціально-економічними та культурно-історичними процесами, котрі відбувалися в той час у країні. Це: стрімкий розвиток різних галузей суспільства; об'єднання зусиль державних і громадських установ та організацій з метою забезпечення висококваліфікованими кадрами промисловості, сільсько-го господарства й освітньої галузі; зміна думка про роль жінки в суспільстві, посилення громадської активності щодо відкриття закладів жіночої освіти та мотивації жінок до здобуття освіти та здійснення подальшої педагогічної діяльності; проведення перших державних реформ у галузі жіночої освіти.

«Попередні правила народної освіти», котрі існували на той час і передбачали розподіл території України на навчальні округи, сприяли інтенсивному розвитку освіти в різних регіонах Української держави.

Саме в цей період розвиток дошкільної освіти України був пов'язаний з відкриттям перших жіночих шкіл в губерніях. Так, в другій половині ХІХ століття набули розповсюдження жіночі недільні школи, котрі були призначені для жінок різного віку й соціального стану. Як відомо, саме в Харківському регіоні працювала приватна недільна школа для жінок, яку очолювала Х. Д. Алчевська [1]. Також у цей період існували середні школи для жінок. Саме в другій половині ХІХ століття було відкрито першу на території Харківської губернії Маріїнську гімназію (1860 р.) та жіноче єпархіальне училище (1854 р.).

Слід також наголосити на тому, що в 70-ті рр. ХІХ століття розвитку дошкільної освіти на території України сприяли як земства, так і приватні особи та товариства.

Земства здійснювали різнопланову діяльність, а саме: виділяли кошти на утримання закладів освіти, надавали допомогу благодійним товариствам, дбали про матеріально-фінансове забезпечення освітніх закладів, підвищення кваліфікації дошкільних працівників, організовували дошкільне і позашкільне виховання, облаштовували бібліотеки, проводили народні читання тощо.

У кінці ХІХ століття активному розвитку дошкільної освіти сприяло формування системи державного соціального піклування про дошкільнят, створення і підтримка дитячих садків при заводах та фабриках, видання спеціальних педагогічних збірників для вихователів і вчителів, розробка предметних бесід для дітей дошкільного віку про город, сад, поле, річку, відкриття бібліотек при виховних будинках, відкриття благодійними товариствами та відомствами при дитячих притулках спеціальних навчальних закладів та педагогічних курсів із підготовки вчителів-вихователів та спеціальних підготовчих класів тощо [2].

Доцільно також наголосити на тому, що розвиток дошкільної освіти в означений період був пов'язаний і з відкриттям педагогічних курсів для дошкільних працівників та закладів дошкільної освіти, приміщення котрих відповідали гігієнічним нормам тощо.

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел дозволяє констатувати, що розвитку питань теорії та практики дошкільної освіти сприяли різноманітні педагогічні товариства, котрі були створені в кінці ХІХ — на початку ХХ століття в Києві. До зазначених товариств належало Київське товариство народних дитячих садків і Фребелівське педагогічне товариство.

Зокрема, Фребелівське товариство у 1890 році брало активну участь в діяльності першої Всеросійської виставки іграшок. На цій виставці були широко представлені ігри, конспекти занять та дитячі роботи (брали участь 7 українських дитячих садків).

У 1896 році Фребелівське товариство представило дитячі ручні праці, зразки робіт вихованців школи нянь, свої друковані видання, пояснювальні записки щодо діяльності курсів та дитячого садка, який було створено при товаристві.

Товариство також брало активну участь у Всесвітній педагогічній виставці, яка проходила в 1900 році в Парижі. На цій виставці були представлені ручні праці дитячих садків, якими опікувалося товариство, слухачок курсів, а також фотоальбоми, котрі демонстрували зміст роботи як педагогічних курсів, так і школи нянь та літніх колоній, представлені звіти товариств, що були премійовані.

Для періоду, який вивчається, притаманний широкий розвиток дошкільних установ, що пов'язано з масовим залученням жінок до промислової сфери, активізація діяльності різноманітних організацій щодо піклування про дітей, відкриття безкоштовних народних дитячих садків.

Питання організації дошкільної освіти в кінці XIX – на початку XX століття порушувалися на різноманітних з'їздах із питань народної освіти. Так, на першому та другому з'їздах діячів технічної освіти цим питанням були присвячені доповіді К. Цируля та А. Катаєва. У 1904 році на третьому з'їзді з народної освіти О. Клокова — Голова Петербурзького Фребелівського товариства — виступила з доповіддю, яка спеціально була присвячена питанням відкриття та діяльності дитячих садків. Доповідач звернула увагу на такі важливі для того періоду питання, як-от: розповсюдження інформації щодо діяльності дитячих садків та місця їх знаходження; необхідність встановлення тісного взаємозв'язку між дитячим садком та родиною; розвиток безкоштовних народних дитячих садків, які спеціально відкривалися для дітей бідноти та робітників.

Суттєвий внесок у розвиток дошкільної освіти було зроблено і Фребелівським педагогічним інститутом, котрий почав своє функціонування в Києві з 1907 року. Це був заклад вищої освіти, який займався спеціальною підготовкою керівниць для дитячих садків і при ньому постійно працювали педагогічні курси.

Варто звернути увагу на те, що Товариством народних дитячих садків було організовано спеціальні курси із дошкільного виховання та проведено у 1908–1910 роках виставки «Дошкільне виховання» та «Дитяча праця», на котрих демонструвалися роботи дітей, які перебували в дитячих садках, дитячі книжки, ігри та іграшки, посібники й обладнання для дитячого садка тощо, проводились ігри і читання для дітей, педагогами-організаторами були прочитані лекції і доповіді, які присвячені питанням теорії і досвіду виховання маленьких дітей. В Українській державі це були перші заходи такого типу [3].

Поширенню та подальшому розвитку питань дошкільної освіти в Україні сприяло і видання журналу «Дошкільне виховання» (1911 р.), що розповсюджував дані щодо потреб народних дитячих садків і заохочував до співробітництва з ними і став користуватися попитом як серед фахівців дошкільної освіти, так і був цікавий для всіх верств населення [3].

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що в 20–30-ті рр. ХХ століття уряд Української республіки почав створювати широку систему закладів освіти.

Саме в цей період перед народною освітою було порушено питання щодо необхідності будівництва нових установ для дітей. Завдячуючи активній підтримці держави, в 1921 році провідним типом закладів дошкільної освіти став дитячий садок. Дошкільна освіта 20-х рр. ХХ століття крім дитячих садків також включала: дитячі літні й зимові майданчики, організацію дошкільних груп, наявність вечірніх дитячих кімнат при клубах, дитячі садки та сезонні майданчики в селах.

Важливе значення для подальшого розвитку питань дошкільної освіти в Україні мала розробка першого проекту програми дитячого садка, котрий побачив світ у 1932 році, та прийняття урядової постанови «Про заходи щодо упорядкування роботи дитячих садів», котра встановлювала 9-годинну тривалість робочого дня дитячого садка.

Отже, розвиток дошкільної освіти в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ століття був пов'язаний з: певними соціально-політичними і соціально-економічними чинниками, проведенням з'їздів із питань народної освіти, розширенням мережі закладів дошкільної освіти, заснуванням педагогічних курсів та Фребелівського педагогічного інституту, формуванням державної системи щодо соціального піклування про дошкільнят, виданням спеціальних педагогічних збірок та журналу з дошкільного виховання та інших.

Список використаних джерел

1. Радість педагога-творця. *Дошкільне виховання*. 1966. № 11. С. 21–22.
2. Розвиток дошкільного виховання на Харківщині. *Дошкільне виховання*. 1955. № 11. С. 20.
3. Ступак Ф. Я. Діяльність благодійних товариств Києва другої половини ХІХ — початку ХХ століття : автореф. дис... канд. іст. наук. Київ, 1997. 23 с.

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ В ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІ ДУМЦІ

Тарарак О. В.

доктор філологічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Тарарак М. Ю.

кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано основні вимоги до вчителя в західноєвропейській педагогічній думці. Установлено, що формулювання зазначених вимог було пов'язано з: працями відомих філософів давніх часів, поглядами англійських, німецьких та французьких педагогів, створенням ЮНЕСКО, затвердженням Всесвітньої Декларації прав людини та деякими іншими чинниками.

Ключові слова: вчитель, вимоги, педагогічна думка, Західна Європа.

The article analyses the main requirements for teachers in Western European pedagogical theories. It was established that imposing of these requirements was brought about due to the works of famous philosophers of ancient times, the views of English, German and French teachers, the creation of UNESCO, the approval of the Universal Declaration of Human Rights and some other factors.

Keywords: teacher, requirements, pedagogical theories, Western Europe

Проведене дослідження свідчить про те, що у західноєвропейській педагогічній думці питання особистості вчителя знайшло своє відбиття, насамперед, у філософських працях Цицерона, який пов'язував образ учителя з такими якостями, як доброзичливість, люб'язність, обізнаність у різних галузях. У епоху Середньовіччя вчитель та його діяльність повністю залежали від існуючої влади. Від нього вимагалось обов'язкове знання християнського віровчення.

Суттєвий внесок щодо розвитку питань вимог до вчителя зробили педагоги епохи Відродження. Наприклад, роздуми про риси характеру вчителя-вихователя можна віднайти у творі французького гуманіста епохи Відродження — Мішеля Монтеня «Досліди». Зокрема, педагог наголошував на тому, що вчителі повинні бути справедливими у ставленні до інших людей та виявляти милосердя і доброзичливість до оточуючих [2, с. 415].

Як свідчать науково-педагогічні джерела, одним із представників Нового часу, який займався розробкою питань підготовки вчителя та ви-

мог до нього, був англійський педагог Дж. Локк. Важливим положенням його вчення виступала ідея духовної й інтелектуальної свободи вчителя-вихователя [1, с. 93].

Вольтер у своєму трактаті до вимог до вчителя додає такі якості, як: віротерпимість, толерантність, доброта, лагідність. Взагалі, терпимість філософ вважає універсальною цінністю й слушно стверджує, що жодна людина не повинна страждати від учителя, в якого відсутня така якість, як терпимість. Виходячи з цього, Вольтер писав: «Я наполягаю на тому, що до всіх людей варто ставитися як до братів».

Необхідно також звернути увагу на те, що відомий французький педагог Ж.-Ж. Руссо був автором поняття «універсальна толерантність», яке передбачало виховання толерантності на філософському і теологічному рівнях [3, с. 208].

У ХІХ столітті найбільш вагомий внесок у розробку досліджуваних питань зробив англійський філософ і економіст Дж. С. Мілль, котрий вірив в особистість вчителя та його здатність виправляти помилки шляхом встановлення «розумних поглядів та розумної поведінки». Згідно з його теорією, особистість учителя отожднюється зі свободою. У своїй праці «Про свободу» фахівець звертав увагу на те, що кожному вчителю необхідно мати захист від нав'язування йому домінуючих у суспільстві думок та почуттів, за будь-яких обставин не нав'язувати оточуючим свої ідеї та свої права, ні в якому випадку не переходити за чітко визначені межі.

Як наголошує французький історик освіти Ф. Майєр, що ще з середини ХVІІІ століття в Франції спостерігаються суттєві зміни стосовно ставлення до освіти і збільшення інтересу суспільства до виховання дітей. Найбільш популярним твором цього періоду вважається праця Ж.-Ж. Руссо «Еміль або про виховання». Саме в зазначеній праці педагог чітко сформулював основну мету виховання — формування всебічно розвиненої, щасливої особистості, яка повністю вільна від будь-яких упереджень.

Варто також зазначити, що з 1879 року у Франції робиться акцент на провідній ролі освіти і виховання щодо формування «вільної людини», справжнього громадянина Республіки. З огляду на це, проголошується важливість Розуму і критичного мислення, котрі мають взяти верх над різноманітними упередженнями.

Узагальнення науково-педагогічних джерел дозволяє констатувати, що західноєвропейська педагогічна думка на початку ХХ століття все більше уваги приділяє особистості вчителя та вимогам до нього. Суттєвий внесок у розробку зазначеного питання цього періоду зробив відомий німецький педагог — Р. Штайнер. Освітянин слушно вважав, що вчитель

повинен толерантно та уважно ставитись до кожного учня, не залежно від його соціальної, релігійної та національної приналежності. Його першочергове завдання полягає в тому, щоб давати освіту, яка потрібна для життя, розвивати природні задатки кожної дитини, сприяти вихованню її внутрішньої свободи й гідності. З огляду на це, вальдорфські школи, будучи закладами освіти міжкультурного спрямування, з чіткою орієнтованістю педагогічної концепції на майбутнє, практично довели, що діти різного соціального статусу, національностей і віросповідань можуть мирно уживатися між собою і спільно навчатися.

До найбільш важливих вимог до вчителя-вихователя у вальдорфських школах належать: обов'язковість, повага та уважне ставлення до всіх, хто знаходиться поруч, чи то учні, батьки, вчителі.

Питаннями вимог до особистості вчителя наскрізно пронизана й педагогічна система відомого французького педагога — Селестена Френе, яка на перший план висуває можливість самовираження і самореалізації як педагогів, так і учнів, вільне спілкування між ними та ідеї демократичної школи. Принцип, котрий пов'язаний із вільним самовираженням особистості, зумовив створення сприятливого середовища у школі.

Важливим чинником щодо покращення змісту підготовки майбутніх учителів, як слушно зазначає Т. Харченко, виступає процес гуманізації освіти, поява у світі нових філософських течій, котрі зосереджували увагу на особистості, яка навчається, на її інтересах та здібностях [4, с. 70].

Вагомий внесок у розвиток ідей щодо підготовки вчителя та вимог до нього в Західній Європі в першій половині XX століття зробила Організація Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Основне завдання даної організації полягало у встановленні миру та запобіганні нової світової війни, що знайшло своє відбиття в сприянні забезпеченню інтелектуальної і моральної солідарності людства.

Після завершення Другої світової війни система освіти Західної Європи потребувала певної модернізації. Саме цей період, як стверджують фахівці, вважається початком реформування і системи підготовки вчителів. Зокрема, в 1947 році комісія з реформування освіти під керівництвом видатних учених світу, запропонувала проєкт освітньої реформи, котрий мав на меті адаптацію структури освіти до нових економічних і соціальних реалій.

У даному проєкті було запропоновано структуру й організацію освіти, розроблено систему підготовки вчителя, запропоновано нові шкільні програми і з'ясовано зміст морального і громадянського виховання.

Закріпленню соціальних та правових принципів, котрі спрямовані на захист і благополуччя дітей сприяло також прийняття Організацією

Об'єднаних Націй в 1959 році Декларації прав дитини. Один із принципів полягає в тому, що дитина повинна виховуватися в дусі взаєморозуміння, дружби, партнерства між народами, миру і загальної підтримки. Зазначений принцип сприяв підвищенню уваги до ролі вчителя в процесі формування особистості учня.

На початку другої половини ХХ століття світова педагогічна спільнота констатувала певну трансформацію функції вчителя. Від нього тепер вимагалось обов'язково цікавитися життям дитини, а не тільки її здатністю до навчання в конкретній сфері знань. Учитель повинен навчити своїх учнів успішно спілкуватися з оточуючими людьми та правильно визначити своє місце в суспільстві.

Значний внесок у розробку питань підготовки вчителя та вимог до його особистості зробив американський психолог і педагог М. Розенберг. Він запропонував для вчителів чітку освітню стратегію. Її мета була спрямована на те, щоб надати вчителю ефективні шляхи управління різними ситуаціями, котрі виникають у школі, допомогти йому краще зрозуміти дітей і підлітків, навчити їх процесам комунікації.

Отже, порушенню питань підготовки вчителя та розробці вимог до нього в західноєвропейській педагогічній думці сприяли: праці відомих філософів давніх часів, погляди англійських, німецьких та французьких педагогів (Дж. Локк, Мішель Монтень, Ж.-Ж. Руссо, Р. Штайнер, С. Френе), створення ЮНЕСКО, реформування системи підготовки вчителя, затвердження Всесвітньої Декларації прав людини і Декларації прав дитини та деякі інші.

Список використаних джерел

1. Локк Дж. Твори : в 3 т. / пер. з англ. й лат. Думка, 1988. Т. 3. 668 с.
2. Монтень М. Досвіди / пер. з франц. А. Бобович, Н. Риковой. «Альфа-книга», 2009. 1149 с.
3. Руссо Ж.-Ж. Про суспільний договір. Трактати. КанонПрес, 1998. 416 с.
4. Харченко Т. Г. Гуманізація сучасної педагогічної освіти у Франції: теорія і практика : моногр. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 560 с.

РОЛЬ ПІСЕННОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ В КНР

Хоу Цзяньвей

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті висвітлено роль пісенного мистецтва КНР для формування національної самосвідомості молоді. Представлено основні жанри та види сучасного китайського пісенного мистецтва. Розкрито виховне значення народних та сучасних пісень, які об'єднують масові, шкільні й ліричні пісні та романси. З'ясовано, що високохудожні зразки китайського пісенного мистецтва мають значні можливості для формування національної самосвідомості особистості.

Ключові слова: національна самосвідомість, пісенне мистецтво, формування, КНР.

The article highlights the role of Chinese song art in shaping the national self-awareness of young people. The main genres and types of modern Chinese song art are presented. The educational value of folk and modern songs, combining mass songs, school songs, lyrical songs and romances, is revealed. It was found that the highly artistic examples of Chinese song art have significant potential for the formation of national self-awareness of the individual.

Keywords: national self-consciousness, song art, formation, Chinese.

Проблема формування національної самосвідомості молодого покоління визначається пріоритетною в соціокультурному та політичному просторі сучасної Китайської народної республіки. Це обумовлено низкою причин: поширення процесів глобалізації, міжнародної економічної, культурної, освітньої інтеграції, складні умови становлення національної ідентичності китайської нації в її історичному розвитку, неоднорідний національний склад країни, що об'єднує 56 різних етносів.

Вагому роль у національному вихованні китайської молоді, формуванні її національної самосвідомості відіграє пісенне мистецтво, яке має потужні традиції та представлено широким розмаїттям жанрів та видів, що об'єднують як яскраві зразки народної пісенної культури, так і сучасні твори мистецького співу. Про особливий статус пісенного мистецтва в культурному просторі КНР свідчить факт виникнення та розвитку особливих пісенних жанрів, які існують лише на території країни й мають суто національне значення [2; 3].

Слід зазначити, що пісенне китайське мистецтво формувалося і розвивалося під впливом західноєвропейських музичних концепцій та традицій народного національного мистецтва, що обумовило виокремлення двох напрямів сучасної китайської пісні:

1. Народні пісні (го-юе), які адаптувались у відповідності до сучасних та під впливом західноєвропейських музичних традицій. Національна пісенна традиція представлена високохудожніми зразками пісенного мистецтва, які об'єднали обрядові, ліричні та епічні пісні. Так, обрядові пісні супроводжували людину протягом усього її життя, оспівували та естетично наповнювали всі значні події: народження, повноліття, весілля. Ліричні пісні втілювали високі почуття та емоції людини, її переживання, підкреслювали велич та шляхетність людської душі. Особливе місце займають пісні, які оспівують красу природи, рідного краю. Слід відмітити, що китайська національна духовно-філософська традиція розглядає природу як живий організм, цілісний та гармонійний. Людина має осягнути сенс мудрості природи, наблизитися до неї, стати її частиною. Тематика епічних пісень пов'язана з героїчними подіями історії китайського народу, проявом мужності та героїзму її кращих представників, відданості своїй нації, рідній землі. Окремі пісні присвячені конкретній видатній та значущій для китайської нації особі, з детальним висвітленням його біографії, хронології подій та вчинків, опис воєнних походів та перемог [3; 4].

2. Сучасні пісні (сінь ін-юе), серед яких виділилися:

- масові пісні (юе-ге) — вони, як правило, характеризувалися патріотичною тематикою, були близькими до маршів за своїм характером і ритмом. Проте в масових піснях простежується національна спрямованість, їх тексти складені в традиційній китайській літературній формі, у яких використовувалася притаманна китайській культурі сюжетна тематика, художні образи та естетична палітра [2;4];

- шкільні пісні (сюетан юе-ге) — призначалися для хорового співу, виконувалися на уроках музики, коли вони отримали статус окремих навчальних предметів та поза уроками [2; 3];

- романси та ліричні пісні — популярний жанр пісенного мистецтва з широкою тематикою, у яких витончено та яскраво представлено красу природи, любов до рідного краю, розмірковування про сенс життя, моральні й духовні цінності [3; 4].

Як було з'ясовано в процесі дослідження, пісенне мистецтво розглядається науковцями як потужний засіб формування національної самосвідомості особистості, оскільки має унікальні можливості впливати майже на всі складові означеного феномену.

Як відомо, національна самосвідомість — це осмислене та відповідальне прийняття своєї приналежності до певної нації, що складається із системи знань про свою національну культуру та духовну спадщину; комплексу почуттів, ставлень до національного духовного здобутку свого народу; сукупності певних рис характеру та поведінки; готовності діяти й працювати задля розвитку та прогресу власної нації, народу [1].

Отже, вивчення та виконання національних пісень сприяє формуванню, вдосконаленню знань про історію, культуру, традиції та звичаї свого народу, знайомить із високохудожніми зразками мовної культури. Водночас, пісні як втілення високо естетичних емоційних та чуттєвих образів розвивають емоційну сферу людини, дають можливість побачити красу природи рідного краю, відчутти чарівність музики та виховують уміння насолоджуватися ними. Пісні, сюжет яких пов'язаний із героїчними подіями історії свого народу, подвигами кращих її представників сприяють вихованню почуття гордості за свою націю, відданості національним ідеалам, стимулюють бажання докладати зусиль, активно працювати та сприяти розвитку власної нації.

Список використаних джерел

1. Кін О. Витоки проблеми формування національної самосвідомості особистості. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. 2021. Вип. 13. Т. 1. С. 163–173.
2. 王玉和 (2005)。中国现代音乐史. 北京：人民音乐出版社。 117.
3. 关建华 (2005)。世界多元文化音乐教育国际研讨会. 中央音乐学院。 2 号, 107–112。
4. 乔建中 (2017)。中国民歌的多元世界. 民间音乐。 7号, 53–55号。

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОГО І ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ НІМЕЧЧИНИ

Хрик М. В.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано дисертації, монографії, аналітичні роботи, публікації у періодичних виданнях німецьких авторів. З'ясовано, що у цих роботах розкрито зв'язок між політичною культурою і політичним вихованням, визначено принципи і методи політичного і громадянського виховання, особливості громадянського виховання учнів з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: освіта, виховання, політичне і громадянське виховання, учні, базова середня школа, Німеччина.

Dissertations, monographs, analytical works, publications in periodicals by German authors are analyzed in the article. It was found that these works revealed the connection between political culture and political education, defined the principles and methods of political and civic education, and the features of civic education for students with special educational needs.

Keywords: education, education, political and civic education, students, basic secondary school, Germany.

Проблема політичного і громадянського виховання розглядалась німецькими науковцями у дисертаціях, монографіях, аналітичних роботах, публікаціях у періодичних виданнях.

Німецький дослідник Крістіан Шмідт у дисертації «Політичне виховання як дзеркало політичної культури країни. Франко-німецьке порівняння» (2010 р.) проаналізував зв'язок між політичною культурою країни та політичним вихованням. У роботі було продемонстровано відмінності політичних культур Німеччини і Франції, акцентовано увагу на діяльності соціальних інститутів. Порівняння зроблено на основі аналізу підручників політичної школи та методичних розробок уроків. Крім того, робота доводить, що різні репрезентації підручників є результатом і вираженням різних політичних культур. Завдяки цьому порівнянню та інтерпретації результатів у контексті дослідження політичної культури існує можливість подальшого наукового пошуку таким чином, щоб це концептуально створювало можливість розвитку демократичної політичної культури. Автор зазначає, що у Франції демократія відіграє значно більшу роль як принцип виховання, ніж у Німеччині. У Німеччині

політичне виховання робить більший акцент на соціальних інститутах (Schmidt, 2010).

Мірка Мош — німецька науковиця у дисертації «Методи діагностики у політичній освіті. Оцінка та розуміння ідей учнів у класі» розглянула питання про те, які методи виховання доцільні для розвитку політичної культури учнів: мозковий штурм, інтелект-карти, колаж тощо. У роботі розкрито такі питання: діагностична інформація, що міститься в освітніх програмах і планах, яка може бути записана та інтерпретована вчителями; передумови та умови використання/впровадження цих методів у класі; додаткова інформація та навички, які потрібні вчителям, щоб мати можливість фіксувати, аналізувати і належним чином інтерпретувати ідеї політичного виховання. М. Мош дійшла висновку, що політико-дидактична компетентність пов'язана з певною педагогічною (базовою) установкою, яку найкраще можна описати принципом відкритості та здатності до сприйняття. Викладачі повинні мати певну відкритість, щоб забезпечити необхідний простір для тверджень та інтерпретацій здобувачів освіти. Вчителі не можуть планувати результати діагностичних досліджень і повинні мати можливість реагувати на них спонтанно. Тут є паралель із політичною освітою, орієнтованою на учнів (Mosch, 2013).

Представлене Данієлою Коллер емпіричне дослідження поведінки молодих людей у Швейцарії «Політична участь і політична освіта в Швейцарії» є докторським дослідженням. У рамках цієї роботи впроваджено в освітній процес модель громадянського волонтаризму та інших теоретичних підходів, ідентифіковано і перевірено сім наборів можливих ресурсів, доповнених показниками політичної освіти, кантональними політичними та історичними контекстами (Koller, 2017).

Під редакцією Гісбурта Геймана і Гартмунта Кінела опубліковано наукову монографію «Політика і освіта», у якій представлено змістову і політичну дискусію про керівні принципи політичного виховання у Північному Рейні-Вестфалії у 70-х роках XX століття. У роботі автори розглянули змістовий аспект, що включає виклад навчально-дидактичних вимог і результатів методичної роботи, обговорення того, чи можуть і якою мірою методичні вказівки і плановий матеріал сформувати і покращити практику викладання, а також опис політичної дискусії щодо керівних принципів політичної і громадянської освіти (Gemein, 1975).

Під редакцією Сабіни Манзел і Карли Шелле опубліковано емпіричне дослідження шкільної політичної освіти. У дослідженні проаналізовано стан поточних дослідницьких проєктів у дидактиці політичної освіти та представлено дидактичний дискурс між різними методологічними підходами, стандартами та тематичними фокусами. Широта охоплення варію-

ється від вивчення впливу досвіду участі чи багатомовності на знання до аналізу підручників та матеріалів, двомовних уроків політики та економіки, навчання за допомогою комп'ютерних ігор та різних методологічних підходів до реєстрації аспектів компетентності у процесі викладання-навчання (Manzel, 2017).

Наукова монографія Ларса Бьоме «Політична освіта для учнів з особливими освітніми потребами» розкриває проблеми інклюзивного навчання як окремого педагогічного підходу, що сприяє формуванню компетентностей, які дозволяють учням безпосередньо вирішувати ключові проблеми, типові для певної епохи. Інклюзивна педагогічна концепція описана в цьому дослідженні на основі теоретичних і практичних знань. Варто зазначити, що автор також розглядає освіту для осіб з особливими потребами з концептуально-практичного підходу, аналізує глобальне навчання в центрі спеціальної освіти. Разом з тим у монографії розкрито відомості про освітнє середовище, результати емпіричних досліджень, умови успіху інклюзивного навчання в розумінні загальношкільного підходу (Böhme, 2019).

У монографії «Політико-правова свідомість молоді: психологічний аналіз» розширено уявлення про політико-правову свідомість як психологічний механізм нормативно-правової регуляції суспільних відносин. Описано чинники становлення політико-правової свідомості особи. Здійснено соціально-психологічний аналіз структури політико-правової свідомості особистості, розкрито особливості внутрішньої регуляції становлення політико-правової свідомості. Обґрунтовано місце та роль громадянської позиції особистості в становленні її уявлень про суспільні відносини. Визначено соціально-психологічне ставлення молоді до інститутів влади і місце цих ставлень у формуванні сценаріїв поведінки під час розв'язання політико-правових проблемних ситуацій (Sivers, 2020).

Таким чином німецькі науковці багато уваги приділяють політичному і громадянському вихованню школярів. Зокрема питанням зв'язку між політичною культурою і політичним вихованням, визначенню принципів і методів політичного і громадянського виховання, особливостям громадянського виховання учнів з особливими освітніми потребами. Результати цих наукових досліджень знаходять своє відображення у змісті політичної і громадянської освіти в Німеччині.

Список використаних джерел

1. Böhme L. Politische Bildung für Schülerinnen und Schüler mit sonderpädagogischem Förderbedarf. Frankfurt am Main, 2019. 556 p.
2. Gemein G., Kienel H. (ed.). Politik und Unterricht. Essen : Neue Deutsche Schule Verlagsgesellschaft mbH. 1975. 116 p.

3. Kolle, D. Politische Partizipation und politische Bildung in der Schweiz. Bern, 2017. 429 p.
4. Manzel S., Schelle C. (ed.). Empirische Forschung zur schulischen Politischen Bildung. Wiesbaden : Springer, 2017. 179 p.
5. Mosch M. Diagnostikmethoden in der politischen Bildung. Vorstellungen von Schüler/-innen im Unterricht erheben und verstehen : Dissertation zur Erlangung des Grades der Doktorin der Sozialwissenschaften (Dr. rer. soc.). Gießen, 2013. 311 p.
6. Schmidt C. Politische Bildung als Spiegel der politischen Kultur eines Landes? Ein deutsch-französischer Vergleich : Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades doctor philosophiae. Jena, 2010. 215 p.
7. Sivers Z. F. (ed.). Polityko-pravova svidomist molodi: psykhologichnyi analiz. *Political and legal consciousness of youth: psychological analysis. Kropyvnytskyi* : Imeks-LTD, 2020. 222 p.

РОЗВИТОК ІДЕЙ ПРОСВІТНИЦТВА У СВІТОВІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ

Хун Женьлун

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкриваються походження понять «просвітництво» і «просвіта» та характерні риси доби Просвітництва. Визначено напрями просвітницької діяльності мислителів і філософів в епоху Просвітництва, а також педагогів у Великій Британії та Україні протягом ХІХ ст. — на початку ХХ ст.

Ключові слова: просвіта, просвітництво, знання, заклад освіти, педагоги.

The article reveals the origin of the concepts of enlightenment and enlightenment activities as well as the characteristic features of the Age of Enlightenment. The author outlines the directions of thinkers and philosophers' enlightenment activities in the Age of Enlightenment as well as the directions of educators' enlightenment activities in Great Britain and Ukraine in the 19th century — at the beginning of the 20th century.

Keywords: enlightenment activities, enlightenment, educational institution, knowledge, educators.

Терміни «просвіта» і «просвітництво» походять ще з ХVІІ ст. Просвітництво — хронологічна доба середини ХVІІ–ХVІІІ ст. Ці поняття застосовували різні мислителі та філософи того часу, зокрема Ф.-М. А. Вольтер, Й. Г. Гердер, говорячи про поширення знань серед населення, формування суспільного життя. Остаточного поняття «просвітництво» закріпилося завдяки роботі І. Канта «Що таке просвітництво?» (1784) [1].

Основними характерними рисами доби Просвітництва були такі:

- прагнення перебудувати всі суспільні відносини на основі справедливості, розуму та рівності; сповідування «культу розуму», оскільки вважалося, що завдяки йому можна змінити систему духовного та громадського життя суспільства;
- поширення передових знань, ідей та покращення моральності суспільства. Важлива роль надавалася освіті, докладалися значні зусилля для поширення знань серед усіх верств соціуму. Просвіта була важливою діяльністю, спрямованою на прогресивний розвиток суспільства, і включала не лише освіту, а й моральне та громадське виховання;
- прагнення розкрити розум людей, що сприяло відродженню гуманістичних ідей [5].

Отже, Просвітництво є цивілізаційно-культурною течією періоду переходу від феодального до індустріального суспільства. Видатні філософи цього часу пропагували формування «культу розуму», що заснований на політичній свободі, природному рівноправ'ї людей і громадянській рівності [5].

Ідея Просвітництва була підтримана в XIX ст. відомими британськими педагогами — Дж. Ланкастером і Е. Беллом, які вважаються фундаторами народного шкільництва в Англії [6; 9]. Так, Дж. Ланкастер з метою підтримки приватної ініціативи у його справі створив народоосвітню громаду для поширення ланкастерської або британської системи навчання дітей із бідних родин. У свою чергу, у 1811 р. Е. Белл відкрив Національну громаду народної освіти в душі панівної церкви. Окрім того, у заснованих у Лондоні центральних школах була розроблена моніторна методика навчання; при центральних школах створювалися інститути для підготовки вчителів; британські і національні школи поширювалися по всій країні, і нова система навчання ставала відомою громадськості; здійснювалася видавнича діяльність (випускалися методичні посібники для ознайомлення педагогів із системою Е. Белла, дешеві підручники для шкіл) тощо.

Окрім того, у XIX ст. у Великій Британії активну просвітницьку діяльність здійснювали благодійні громади, що були засновані завдяки приватній ініціативі до XIX ст. (громада покращення становища бідних, громада поширення християнських знань англіканської церкви, громада для запровадження та підтримки недільних шкіл); благодійні громади, що були засновані завдяки приватній ініціативі у XIX ст. (громада для заснування шкіл, громада шкіл для сиріт); народоосвітні громади, що були засновані завдяки приватній ініціативі у XIX ст. (національна громада народної освіти у душі панівної церкви, громада для поширення ланкастерської або британської системи навчання дітей з бідних родин). Загалом, просвітницька діяльність благодійних громад протягом XIX ст. орієнтувалася на фінансову підтримку та заснування елементарних шкіл у Великій Британії, привернення уваги широких громадських кіл, у тому числі британського уряду, до проблеми створення і функціонування елементарних шкіл, практичну реалізацію ідеї загальної освіти [6; 10].

Просвітницька діяльність в Україні в XIX ст. — на початку XX ст. здійснювалася в контексті політичних, економічних, соціальних і культурних подій у країні. Вона зумовлювалася процесом становлення громадянського суспільства, модернізацією суспільних інститутів, активізацією діяльності різних громадських організацій і політичних партій, розвитком засобів масової інформації, розширенням мережі періодичних видань і посиленням їхнього впливу на національно-по-

літичні процеси, формуванням національної самосвідомості й суспільної думки тощо [2]. Просвітницька діяльність здійснювалася в таких напрямках [2; 3; 4; 8]:

- організація і проведення публічних лекцій, науково-популярних доповідей та читань;
- забезпечення фінансування різних мистецьких заходів (вистав, концертів тощо);
- заснування культурно-освітніх закладів для населення (бібліотек, художніх виставок, музеїв, різних гуртків);
- надання фінансової допомоги бідним і нужденним людям;
- фінансування будівництва та утримання різних типів закладів освіти (училищ, дитячих садків, літніх дитячих майданчиків, дитячих будинків);
- упровадження культури побуту (лекції про особисту й соціальну санітарію, гігієну), упровадження правил санітарного утримання господарських і житлових приміщень, навколишнього природного оточення (вулиці, греблі, річки, ставки);
- здійснення громадської роботи, виконання певних обов'язків на громадських засадах: керівництво вчительськими курсами самоосвіти, робота у різних комітетах тощо.

Важливо зазначити, що основними принципами просвітницької діяльності були: 1) принцип гуманізму, що передбачав створення умов для формування кращих здібностей і якостей особистості; 2) принцип демократизму, що означав відсутність строгої регламентації у просвітницькій діяльності; 3) принципи природовідповідності, індивідуалізації та диференціації, що передбачали врахування у просвітницькій діяльності вікових та індивідуальних особливостей населення і рівня освітньої підготовки людей [7].

Отже, просвітницька діяльність спрямовувалася на поширення знань, освіти серед усіх верств населення (особливо незахищених), розвиток професійної освіти, культурно-дозвіллевої і добродійної діяльності, формування соціальної активності людей, їхньої активної життєвої позиції та любові до батьківщини.

Список використаних джерел

1. Горлач М. І., Кремень В. Г., Рибалко В. К. Філософія. Харків : Консум, 2000.
2. Іваненко О. Просвітницька діяльність поляків у Київській губернії на початку ХХ ст. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2016. № 25. С. 166–185. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/10.pdf.pdf> (дата звернення: 28.10.2022).
3. Коломієць Т. В. Харківське товариство поширення у народі грамотності (1869-1920 pp.). Харків : Консум, 1998.

4. Кушова Т. О. Педагогічна спадщина та громадсько-просвітницька діяльність Адріана Митрофановича Топорова (1915–1984 рр.) : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.01. Миколаїв : Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2021.
5. Історія світової культури / Левчук Л. Т. та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2010.
6. Мокроменко О. Роль просвітницької діяльності благодійних та народоосвітніх громад у справі заснування єдиної масової мережі закладів елементарної освіти у Великій Британії XIX століття. *Новий Колегіум*. 2018. № 2. С. 74–77. URL: https://nure.ua/wp-content/uploads/2018/Scientific_editions/novkol_2018_2_16.pdf (дата звернення: 28.10.2022).
7. Надеждіна І. М. Просвітницька діяльність інтелігенції Півдня України другої половини XIX — початку XX століття. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2018. № 1 (68). С. 25–29.
8. Олізко О. В. Громадсько-просвітницька діяльність Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел (1873-1914) : дис. ... докт. філософії зі спеціальності 011 — Освітні, педагогічні науки. Кропивницький : Центральноукраїнський держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка, 2021.
9. Barnard H. C. A History of English Education from 1760. London : University of London Press, 1961.
10. Wardle D. English popular education 1780-1970. Cambridge : CUP, 1976.

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЛЮБОМИРА ГУЗАРА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ПРАКТИЦІ МОРАЛЬНОГО ТА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Цапко А. М.

кандидат педагогічних наук,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Іванов В.

студент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Одним із моральних авторитетів українського народу був і є Любомир Гузар. Його постійний духовний провід, настанови спонукали народ до єднання та праці над утвердженням ідентичності. У сучасних реаліях доцільним є окреслити ті ідеали, які простежуються в творчому доробку Л. Гузара, з'ясувати їх значення для морально-патріотичного виховання.

Ключові слова: Любомир Гузар, духовне виховання, патріотизм, інтеграція.

One of the moral authorities of the Ukrainian people was and is Lubomyr Huzar. His constant spiritual guidance and instructions encouraged the people to unite and work on establishing their identity. In modern realities, it is expedient to outline those ideals that can be traced in the creative work of L. Huzar; their significance for moral and patriotic education.

Keywords: Lubomyr Huzar, spiritual education, patriotism, integration.

Одним із моральних авторитетів українського народу був і залишається Блаженніший Любомир Гузар. Його постійний духовний провід, слова напоумлення, мотивації та настанови спонукали український народ до єднання та праці над утвердженням власної ідентичності. Кредом його життя був вислів «моліться і працюйте!», що спонукає кожного до дій. Блаженніший Любомир говорив, що «бути людиною — це велика гідність... але її треба розвивати, ушляхетнювати» [1].

Патріотичне виховання громадян є запорукою самого існування держави. На всіх етапах суспільного розвитку йому надавалося першочергове значення. Розуміння важливості такого виховання в умовах становлення української державності — необхідна вихідна позиція функціонування державних культурних та освітніх закладів, громадських організацій і сім'ї. Найбільшого ефекту в цьому напрямі можна досягти при тісній взаємодії названих інституцій та їх конструктивній, скоординованій

співпраці. Долучитись до виховання патріота, громадянина незалежної України — почесна місія кожного свідомого члена нашої спільноти.

Насамперед зауважимо, як зароджувалося в світогляді Любомира Гузара те патріотичне зерно, стрижень, що магістрально простежується в його діяльності та літературі. Одним із біографічних епізодів життя кардинала було перебування в рядах скаутського патріотичного гуртка «Пласт». Зі слів Л. Гузара, найважливішим, чому він навчився у «Пласті» — постійно інтенсивно працювати над собою. Крім того, кожен пластун має пройти низку різноманітних випробувань, щоб вміти зарадити будь-якій скрутній ситуації «Пласт» — остаточно це організація самовиховання, як колись мав на думці Бейден-Пауел — засновник скаутського руху.

Людина мусить працювати над собою, набувати певні чесноти, прикмети, за допомогою яких вона гарно спілкується з іншими... Пласт має певні закони. Коли ми складаємо присягу, то присягаємо бути вірні Богові, батьківщині, слухатися старших, їх поради і керівництво. Це не є якийсь надзвичайний закон — це кілька таких прикмет, які кожна культурна людина повинна мати. Наприклад, пластун має бути точний.

«Точність — це надзвичайно важлива річ у житті культурної людини. Культурний — це такий, що вміє співжити з іншими людьми. Процес виховання в Пласті повинен допомогти зробити кожного дуже цінним громадянином, цінною людиною в суспільстві. Ми маємо багато таких прикладів у минулому столітті, тут немає нічого надзвичайного чи таємничого. Це додаток до процесу виховання, яке ми починаємо від батьків, учителів. Принцип виховання Пласту в кінцевому випадку — це процес самовиховання», — зазначав поважний пластун Блаженніший Любомир [1, с. 62–63].

Отже, цілком слушно зазначає М. Рипан, що «патріотизм майбутнього кардинала Л. Гузара виростав із його любові до Батьківщини «загалом» та з його особистого досвіду, такого, що не кожен ним може похвалитися» [2, с. 50].

Кардинал Любомир Гузар, розвиваючи вчення В'ячеслава Липинського, наголошував: «Націоналізм — це не шовінізм. Шовінізм — це коли ви любите тільки своє, а ненавидите чуже. Бути патріотом означає не тільки любити свій народ, але також шанувати інших, інші національності. Тому справжні патріоти, які себе вважають націоналістами, — це ті, що вміють любити своє, не ненавидячи чужого, боронити свої права, не посягаючи на права інших» [3].

Український філософ наголошував, що «патріотизм, який вчить ненавидіти кого-небудь, не є християнською чеснотою. Треба любити своє,

бути готовим навіть віддати за це своє життя, але не робити цього за рахунок іншої людини» [4, с. 301].

Якщо зосередити увагу на заходах, ініційованих Л. Гузарем як очільником УГКЦ, то можна також переконатись, що патріотичне виховання було його лейтмотивом не тільки словом, а й ділом.

Наприклад, від початку 2005 р. Міністерство оборони України більш активно проявляє зацікавленість у військово-релігійних відносинах. Так, у лютому 2005 р. у соборі святого Юра у Львові, за запрошенням Верховного архієпископа Львівського, глави УГКЦ кардинала Гузара, було проведено зустріч з представниками закладів та установ Міністерства оборони України та військових частин Львівського гарнізону. За результатами зустрічі, глава УГКЦ кардинал Гузар довів до Президента України — В. Ющенка ініціативи щодо відновлення інституту військового капеланства у Збройних Силах України [5, с. 22].

Любомир Гузар характеризував своє бачення патріотизму наступним чином: «Кожна людина народжується в якійсь сім'ї, в якомусь народі, й вибрати можна все, окрім своїх батьків та Батьківщини. Свій народ треба любити найбільше, але це не означає, що треба ненавидіти інші народи. В жодному разі не треба бути шовіністами. Патріот — це не тільки той, хто любить свою країну, а й той, хто поважає інші країни» [2, с. 46]. Такі заходи об'єднують людей, які мають різний статус (від звичайних студентів до кандидатів і докторів наук), науковий досвід і погляди на життя, а «їхні дискусії на політичну тему лише засвідчують патріотичність українського народу і зацікавленість його в політичних проблемах своєї держави» [2, с. 46].

Вкотре, звертаючись до висловлювань та літературного надбання Л. Гузара, можна визначити, що своїм власним прикладом він заохочує кожного громадянина до дії, не чекаючи її від когось іншого: «Я люблю свій народ, і хочу працювати для нього, розбудовувати його, але водночас намагаюся нікого не принижувати» [6, с. 61].

Любов до ближнього, шанобливе ставлення до всього, що нас оточує, розвиток власних дарів, співдія задля загального блага, встановлення власної ідентичності, а також сумлінна праця стає рушійною силою для досягнення загального блага. Громадянським суспільством можна назвати те, де люди, з яких воно складається, беруть активну участь у його житті. Проте, це не лише люди, які мають певну владу чи особливе суспільне чи професійне завдання, а люди, з яких складається громадськість, хто б вони не були, які стараються надати певний порядок у житті цілої спільноти.

Отже, Любомир Гузар — знаменита історична постать сучасності, яка відома далеко за межами нашої країни, про яку хочеться говорити і слу-

хати. Він цілком об'єктивно й заслужено став апологетом і втіленням національних цінностей, духовних та патріотичних ідеалів. Його життєвий та творчий шлях може слугувати наскрізним педагогічним прикладом, а вивчення життєвого шляху Любомира Гузара є важливим в розрізі удосконалення методики викладання історії та компетентісно орієнтованого навчання.

Список використаних джерел

1. Коляда І., Бацвін Б. Роль людини і дитинства у формуванні особистості майбутнього духовного авторитету української нації Блаженнішого Любомира Гузара. *Міждисциплінарні гуманітарні студії*. 2018. № 4. С. 60–73.
2. Кобелюк К. Людська гідність як фундамент християнського суспільства у пастирській спадщині Л Гузара. *Філософія і богослов'я*. 2018. № 2. С. 40–52.
3. Климончук О. М. Любомир Гузар. Знамениті українці. Харків : «Фоліо», 2020. 121 с.
4. Павлюк Р. А. Погляди кардинала Гузара на державу та суспільство. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2019. № 12. С. 296–304.
5. Автушенко І., Автушенко О. Військово-релігійні відносини в Україні: питання національної безпеки. *Воєнно-історичний вісник*. 2021. № 3 (41). С. 17–33.
6. Міщук А., Міщук М. Державний вимір національної ідентичності в поглядах кардинала Любомира Гузара. *Доповіді і повідомлення. Історія*. 2018. № 4. С. 57–63.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ –ХОРЕОГРАФІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНР

Чан Чжень

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розглянуто основні актуальні проблеми формування духовної культури майбутніх учителів-хореографів. Розкрито суть поняття «духовна культура» та її складові. Визначено основні напрямки процесу формування духовної культури та духовної стійкості здобувачів творчих спеціальностей в КНР.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, мистецтво, духовна культура.

The article considers the main current problems of the formation of the spiritual culture of future teachers-choreographers. The essence of the concept of «spiritual culture» and its components are revealed. The main directions of the process of formation of spiritual culture and spiritual stability of students of creative specialties in the People's Republic of China are determined.

Keywords: students of higher education, art, spiritual culture.

Духовність та духовна культура має велике значення для людського інтелекту, має здатність відчувати і розуміти речі, релігію тощо. Проблема формування духовної культури, духовних цінностей здобувачів вищої освіти в КНР є досить затребуваною та вимагає негайного вирішення. Так, це пов'язано з тим, що молода людина не має певного духовного досвіду, фундаменту, або основи, яка закладається з самого дитинства батьками через нерівномірні соціальні умови в реальному середовищі [4, с. 25–26].

Також підготовка у закладах вищої освіти вузького спеціаліста, що виконує професійні функції впливає на зміст освіти. Зокрема, підготовка педагогів мистецьких дисциплін (музики, танців тощо) зосереджена на зазначеному профілі, проте обмежує спрямованість на духовну культуру, цінності [2, с. 209]. Це залежить і від викладачів коледжів, університетів, а саме від їхньої особистої культурної грамотності.

Духовна культура — сфера людської діяльності, що охоплює різні сторони духовного життя людини і суспільства, має такі компоненти, як от: духовна діяльність, духовні потреби, духовне споживання, духовні відносини та спілкування, соціальні інститути [1; 2].

Дослідники Лю Мейхуань та Г. Кравченко зазначають, що «духовна культура» в КНР включає в себе:

- відтворення індивідуальної та суспільної свідомості;
- народну художню культуру;
- мистецтво;
- естетичну культуру;
- культуру наукового життя;
- культуру утворення;
- культуру волі і совісті;
- культуру виховання;
- культуру морально-духовного життя;
- інформаційну культуру [2, с. 210–211].

У більш вузькому розумінні духовна культура в КНР включає в себе художню освіту, естетичне виховання, гуманістичне вдосконалення [там само].

Китайський науковець Хоу Чанглін слушно зазначає, що формування духовної культури здобувачів вищої освіти слід розглядати лише цілісно, а не окремо, поза межами професійної освіти. Для того, щоб досягти високого результату, здобувачі вищої освіти мають оволодіти необхідними навичками, знаннями, духовною мораллю, творчістю, уявленнями [3, с. 4–5]. Дослідник виділяє шість основних напрямків формування духовної культури та духовної стійкості здобувачів творчих спеціальностей, оскільки творчість — це здібності високого рівня, прояв духовності:

- 1) виховання духовного характеру, твердих переконань;
- 2) створення гуманістичного середовища для емоційного збагачення;
- 3) духовно-життєва освіта (пробудження духовності);
- 4) виховання духовної творчості;
- 5) виховання духовної уяви;
- 6) виховання духовної адаптивності [там само].

Отже, формування духовної культури здобувачів вищої освіти, а саме педагогів-хореографів, слід здійснювати за зазначеними вище напрямками, обираючи ефективні форми, методи, засоби педагогічної діяльності роботи, що забезпечить стимулювання їхньої творчої самореалізації, ефективну професійну діяльність відповідно вимог сучасного суспільства та його духовних ідеалів.

Список використаних джерел

1. Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. Історія філософії : підр. Київ, 2001. 408 с.
2. Лю Мейхуань, Кравченко М. Ю. Формування духовних цінностей та духовної культури в університетах Китаю: теоретичні аспекти. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 24. Т. 2. С. 209–216.
3. Hou Changlin Theoretical Discussion and Practice Strategies about Spiritual Education of University. *Chongqing Higher Education Research*. 2017. 06. P. 3–12 (G640).
4. Чжу Сіндзжоу Онтологічна функція освіти підвищення духовності людини. *Освітні дослідження*. 2008. Вип. 8. С. 24–28.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ КИТАЇ

Чен Чже

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті в загальних рисах висвітлено розвиток дошкільної освіти в Китайській Народній республіці з 2001 року. Представлено нормативну базу функціонування закладів дошкільної освіти, основні положення документів, які її складають. Визначені заходи, які сприяють зростанню фахового рівня педагогів означених закладів.

Ключові слова: Директивна програма з дошкільної освіти, дитячий садок, дошкільна освіта, Китай, підготовка педагогів.

The article outlines the development of preschool education in the People's Republic of China since 2001. The regulatory framework for the functioning of preschool education institutions, the main provisions of the documents that make it up, are presented. The measures that contribute to the growth of the professional level of teachers of the specified institutions have been determined.

Keywords: Directive program on preschool education, kindergarten, preschool education, China, teacher training.

Сьогодні Китай — це держава з випереджаючими темпами розвитку, яка прагне до інтеграції в міжнародне співтовариство, тому перед системою дошкільної освіти стоїть завдання не лише зберегти культурні традиції країни, а й зростити сучасних освічених китайців — покоління, яке примножить надбання країни.

Мета статті — в загальних рисах висвітити розвиток дошкільної освіти в Китайській Народній республіці з 2001 року, представити нормативну базу функціонування закладів дошкільної освіти та визначити заходи, які сприяють зростанню фахового рівня педагогів означених закладів.

На сьогоднішній день дошкільна освіта в Китаї перебуває на новому етапі свого розвитку. Цей період триває з 2001 року і початок його ознаменувався виходом Директивної програми з дошкільної освіти (експериментальний варіант) [4]. Також документами, які врегульовують функціонування дошкільної освіти в сучасному Китаї є «Закон про освіту Китайської Народної Республіки», «Положення про управління дитячим садком», «Правила роботи дитячого садка», «Керівництва щодо навчання та розвитку дітей 3–6 років».

Поступальний розвиток системи дошкільної освіти відображено у Державному середньо- та довгостроковому плані реформ та розвитку

освіти [3]. Нинішня система дошкільної освіти Китаю охоплює близько 70 % дітей дошкільного віку.

Базовим методичним документом для цього етапу є ухвалена 2001 року Міністерством освіти Китаю Директивна програма дошкільної освіти (експериментальний варіант). Ця програма була створена на основі програми 1981, але з урахуванням сучасних вимог. Відповідно до Програми на території Китаю працюють три види дошкільних закладів: державні дитячі садки (засновані з ініціативи Міністерства освіти); дитячі садки, створені та фінансовані державою спільно з будь-яким підприємством; приватні дитячі садки [4]. Ідеологічний компонент у Програмі є невисоким, пріоритетним вважається націленість на розвиток особистості дитини. Психолого-педагогічну основу програми складають праці Л. Виготського, Ж. Піаже, Г. Гарднера та китайського педагога Дао Січжи. Програма складається з п'яти розділів, в яких представлено основні напрями роботи з дітьми дошкільного віку:

- здоров'я: зміцнення здоров'я, виховання основ здорового життя; виховання, засноване на правилах та звичках здорового способу життя;
- мова: підвищення комунікативної активності, розвиток мовних здібностей;
- соціальні навички: формування самодостатності, впевненості в собі, вміння піклуватися про інших та встановлювати з ними доброзичливі стосунки, сприяння розвитку особистості загалом;
- наукові інтереси: стимулювання допитливості та прагнення до здобуття знань, розвиток здатності до пізнання;
- мистецтво: формування естетичних почуттів, виховання емоційної чуйності та бажання створювати прекрасне [4].

Одним із останніх прийнятих нормативних документів, які стосуються організації роботи дитячих садків у Китаї, є видані у 2017 році Правила роботи дитячого садка. Згідно з означеним нормативним актом дитячі садки проектується на велику кількість дітей — до 250 місць. Групи в таких садах розраховані на 30 дітей та роботу одночасно від двох до чотирьох вихователів та помічників. Щоденну освітню програму для дітей старшого дошкільного віку розраховано на п'ять занять по 40–45 хвилин. Заняття можуть проводитись у спортивному залі, бібліотеці, майстернях, на спеціальному городі при дитячому садку тощо.

На даний момент у багатьох дитячих садках Китаю працюють педагоги-іноземці. Зазвичай це вчителі англійської мови, які надають дітям практику спілкування з іноземцями, що сприятливо впливає на інтерес до вивчення англійської мови китайськими дітьми, розвиває їхні комунікативні здібності, допомагає подолати сором'язливість перед представниками інших національностей.

На сучасному етапі підготовка працівників закладів дошкільної освіти переважно здійснюється в коледжах, а також в окремих університетах. Зростанню якості освіти майбутніх вихователів у цих закладах сприяє діяльність Агентства Держради з нагляду за освітою, Національної платформи даних для моніторингу якості вищої освіти, наглядових груп на рівні регіонів Китайської Народної Республіки [1, с. 221–222].

Кожен педагог дитячого садка зобов'язаний періодично проходити перепідготовку і підвищувати свою кваліфікацію; брати участь у педагогічних форумах, конференціях та семінарах для педагогів дитячих садків. Такий процес постійної підготовки та перепідготовки сприяє покращенню якості роботи педагогів. Окрім того, для найкращих вихователів дитячих садків організовуються стажування за кордоном, заохочуються дослідження китайських науковців, присвячені вивченню зарубіжної дошкільної освіти.

Таким чином, для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти в Китаї характерні такі особливості: з'являється Директивна програма з дошкільної освіти, заснована на міжнародних дослідженнях; запрошуються іноземні педагоги та фахівці; найкращих педагогів відправляють у закордонні стажування. Якість освітнього процесу постійно покращується: китайська дошкільна освіта регламентується низкою нормативних документів і прагне досягнення Плану розвитку, проводяться заходи (конференції, форуми), спрямовані на підвищення педагогічної майстерності вихователів. Крім того, на даному етапі значним напрямком розвитку стала продуктивна інтеграція запозичень закордонного досвіду в ідентичне соціокультурне середовище дошкільних закладів Китаю.

Список використаних джерел

1. Твердохліб Т., Чен Чже. Забезпечення якості вищої та середньої освіти: нормативне підґрунтя та практична реалізація в Китайській Народній Республіці. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*. 2022. Вип. 52, т. 3. С. 219–223. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/52_2022/part_3/32.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
2. Щербаківа О. В. Вплив традицій на завдання дошкільної освіти в Китаї і за кордоном. *Сходознавство. Актуальність та перспективи* : тези доп. II Міжнар. наук.-метод. конф., (Харків, 19 берез. 2021 р.). Харків, 2021. С. 99–101.
3. 国家中长期教育改革和发展规划纲要2010–2020年) URL: www.china.org.cn (дата звернення: 10.11.2022).
4. 幼儿园教育指导纲要（试行）URL: http://old.moe.gov.cn/publicfiles/business/htmlfiles/moe/moe_309/200412/1506.html (дата звернення: 10.11.2022).

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФОРТЕПІАННОЇ ОСВІТИ В КНР НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Чжан Цзе

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті проаналізовано сучасний стан розвитку фортепіанної освіти у вищих закладах освіти в КНР. Виділено особливості розвитку досліджуваного феномену — збільшення кількості закладів, що надають фортепіанну освіту і бажаючих вчитися в них, розширення стилістичного змісту фортепіанної освіти, збільшення потужностей виробництва музичних інструментів і фахівців, що займаються їх настроюванням тощо. Виокремлено й проаналізовано наявні труднощі й недоліки, що мають місце у розвитку фортепіанної освіти в КНР на початку XXI століття.

Ключові слова: фортепіанна освіта, КНР, розвиток, XXI століття, особливості

The article analyzes the current state of development of piano education in higher education institutions in the People's Republic of China. The peculiarities of the development of the studied phenomenon are highlighted — an increase in the number of institutions providing piano education and those wishing to study in them, an expansion of the stylistic content of piano education, an increase in the production capacity of musical instruments and specialists engaged in tuning them. The existing difficulties and shortcomings in the development of piano education in the People's Republic of China at the beginning of the 21st century have been identified and analyzed.

Keywords: piano education, China, development, 21st century, peculiarities

Сучасний стан фортепіанної освіти, що динамічно розвиватися з другої половини XX століття, на сьогодні характеризується як позитивними змінами, так і мають місце певні недоліки. Зазначимо, що в КНР фортепіанна освіта визнана засадничим сегментом й рухомою силою, що сприяє розвитку та поглибленню фортепіанної культури.

Мета статті — проаналізувати сучасний стан розвитку фортепіанної освіти у вищих закладах освіти КНР, висвітлити наявні труднощі й недоліки, що мають місце у розвитку фортепіанної освіти в КНР на початку XXI століття.

Фортепіанну освіту можна здобути в консерваторіях, що спеціалізуються на підготовці виконавців та педагогів професійного рівня, які відкриті майже по всій території країни. Серед найбільш відомих із них варто назвати: Центральну та Китайську (у Пекіні); консерваторії у Шанхаї, Тяньцзіні, Сичуані, Сіані, Ухані, Харбіні тощо.

Фортепіанну освіту в КНР можна також отримати й в академіях — Нанкінській, Гуансійській, Шаньдунській (Цзінань), Цзілінській (Чанчунь), Юаньнаньській (Куньмін), Синьцзянській (Урумчі), що готують бакалаврів і магістрів. Ці заклади також наділені правом вручення здобувачам освіти докторських ступенів (PhD) у галузі мистецтв [1].

Фортепіанну освіту в КНР надають й багатопрофільні університети, в яких на відміну від спеціалізованих вищих закладів освіти, навчання, передусім, орієнтовано на всебічний розвиток талантів і здібностей їхніх здобувачів. Останні, після успішного опанування університетського курсу, мають можливість стати експертами, керівниками в музичній галузі, а не тільки виконавцями чи педагогами. Окрім того, у КНР на початку XXI століття фортепіанну освіту можна отримати й в педагогічних закладах вищої освіти, які готують вчителів для загальноосвітньої початкової, середньої школи та школи вищого ступеня; на музичних факультетах у коледжах. Та попри високу оцінку фортепіанної освіти в КНР у цілому, спостерігаємо й певні недоліки в її розвитку.

Отже, з метою визначення перспектив подальшого розвитку фортепіанної освіти в КНР важливого значення набуває аналіз недоліків, складнощів в розвитку цього сегменту музичної освіти в цілому з метою визначення її особливостей, чітких напрямів подальшої модернізації. Цим і зумовлена актуальність нашої публікації.

Установлено, що суттєвою особливістю сучасного етапу розвитку досліджуваного нами феномену є суттєве розширення її змісту. Так, стилістичний зміст фортепіанної освіти в КНР на початку XXI століття вміщує у собі велику кількість музичних творів різних жанрів — від обробок народних наспівів до великих концертів і монументальних фантазій. Наголосимо, що в умовах глобалізації, засвоюючи напрацювання західних композиторів, музичних педагогів і виконавців, китайські музиканти зберігають і власну національну специфіку.

У межах визначеного нами періоду спостерігається й суттєве збільшення виробництва музичних інструментів — фортепіано й піаніно в КНР, а також тих фахівців, що займаються їх ремонтом і настроюванням.

Водночас, однією з особливостей розвитку обраного нами феномену, певним недоліком сучасного стану розвитку фортепіанної освіти у КНР, за оцінками дослідників, є «застряглість» у традиційному способі підготовки майбутніх музикантів. Так, згідно аналізу наукових джерел, критиці піддаються такі способи формування виконавської майстерно-

сті, за якої педагог, як і раніше, лише демонструє, а студент — копіює й відтворює ці настанови.

У переліку недоліків, що мають місце в розвитку фортепіанної освіти й на початку XXI століття в КНР також виділяємо: використання «неперевірених, сумних» форм викладання; утилітарність, концентрацію деяких вчителів-музикантів — наставників молодого покоління — лише на технічному виконавстві складних фортепіанних етюдів та інших музичних творів («абсолютизація технічного розвитку»). Поза увагою залишається художній бік виконавства, глибина й художня зрілість. Унаслідок чого учень втрачає цікавість й бажання. Зазначимо, що суттєвий спосіб підвищення мотивації сучасного виконавця є формування фортепіанної культури, розвиток особистості самого учня та його творчості [3].

Суттєвим недоліком сучасної практики підготовки фортепіанних виконавців називають й різке збільшення кількості учнів на одного педагога, що пов'язано, з одного боку, з піком затребуваності серед сучасних родин у КНР такого напрямку музичної освіти, а з іншого — нестачею вчителів у консерваторіях, академіях, університетах тощо. Зауважимо, що причиною нестачі висококваліфікованих педагогів є відтік талановитих із них за кордон, зміна ними видів професійної діяльності, що порушує класичну вимогу до форм підготовки майбутнього музиканта — «один педагог — один здобувач».

Є питання також й до рівня професійної педагогічної майстерності педагогів, в руках яких знаходиться формування фортепіанної культури в цілому й підготовка молоді до гри на фортепіано зокрема. Зазначається, що попри високий рівень виконавської майстерності на фортепіано, деякі з вчителів музичних закладів освіти КНР не мають належних педагогічних здібностей до передачі набутих знань і виконавчих умінь своїм учням. Усе це суттєво позначається на якості підготовки молодих піаністів, музичних педагогів тощо.

Отже, особливістю розвитку фортепіанної освіти в КНР на початку XXI століття є високі досягнення в репертуарі, збільшенні кількості закладів, що надають фортепіанну освіту й бажаних в них навчатися тощо. Та попри суттєвий стрибок у розвитку мають місце й певні недоліки як в теорії, так в практиці підготовки сучасної молоді в галузі фортепіанної освіти в КНР на початку XXI століття. Ретельне їх визначення й аналіз дозволяє спроектувати перспективи подальшої модернізації цієї мистецької галузі.

Перспективами подальшого дослідження визначено вивчення шляхів підвищення якості надання фортепіанної освіти у вищих закладах освіти КНР, що накопичені наприкінці XX — на початку XXI століття.

Список використаних джерел

1. Ван Боюань. Особливості підготовки піаністів-виконавців у різних типах закладів вищої освіти Китаю. *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи* : мат. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 12–13 листопада 2020 р. Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. С. 213–215.
2. Лань Сінцзюнь. Особливості фортепіанного навчання в Китаї. *Мистецький освітній простір у контексті формування сучасної парадигми освіти: Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. 2016. Вип.155. С. 180–183.
3. Ляо Моя Фортепіанний конкурс як феномен музичної культури Китаю : дис... д-ра філософ. наук : 09.00.04. Київ, 2022. 218 с.
4. Чень Хуейхуей, Лю Чан. Становлення та розвиток сучасної професійної музичної освіти в КНР. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 36. С. 263–268.

РОЛЬ МЕРИТОКРАТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ВИХОВАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ЕЛІТИ СИНГАПУРА

Чихаріна К. І.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стрімкий розвиток й значні здобутки Республіки Сингапур невпинно привертають увагу дослідників із різних країн світу. Вивчення сингапурського досвіду в галузі освіти й науки, безперечно, заслуговує на пильну увагу, оскільки загальні принципи підготовки інтелектуальної еліти все ж вирізняються своїми особливостями. У статті розглянуто вплив меритократії на підготовку національної еліти, особливості меритократичних тенденцій у Сингапурі.

Ключові слова: Сингапур, меритократія, меритократичні тенденції.

The rapid development of the Republic of Singapore and significant achievements of the country constantly attract the attention of researchers from different countries of the world. The study of Singapore's experience in the field of education and science certainly deserves close attention, since the general principles of organizing the training of the intellectual elite are nevertheless different. The article examines the influence of meritocracy on the training of the national elite, features of meritocratic tendencies in Singapore.

Keywords: Singapore, meritocracy, meritocratic tendencies.

У сучасному філософсько-політичному дискурсі поняття «меритократія» й принципи реалізації меритократичних тенденцій на практиці часто розглядають на прикладах США, КНР та Сингапура. Оцінка загальної ситуації допомагає нам зрозуміти, що у поданих країнах дійсно вдало реалізується меритократичний підхід при відборі управлінців до державного апарату, призначення кандидатів на керівні посади. Меритократичні тенденції дійсно займають особливе місце у процесі підготовки інтелектуальної еліти у Сингапурі, а Республіка Сингапур залишається одним з найуспішніших прикладів їх втілення, тому дослідження цього питання є актуальним й важливим для розвитку системи освіти України.

Мета статті — проаналізувати суть меритократії та досвід її реалізації у вихованні молоді з позицій можливості його застосування у системі освіти України.

У перекладі, поняття «меритократія» може тлумачитися як «влада гідних», або «влада найбільш обдарованих» (від лат. *meritus* — гідний і грец. *κρατος* — влада, правління). Меритократія — це елітарна концепція, яка підносить принцип особистих досягнень й індивідуальних заслуг у різних

сферах суспільного буття. Наслідуючи подану концепцію, лише обдаровані, здібні й кваліфіковані особистості, наділені високими інтелектуальними якостями та особливими здібностями, мають можливість обіймати вищі посади. Походження й матеріальний достаток не можуть впливати на призначення осіб, чи будь яким чином стимулювати просування кар'єрними сходами [2].

На думку прихильників меритократичних тенденцій, меритократія бере свій початок від класичного принципу лібералізму. Термін «меритократія» у 1954 році було вжито німецько-американським філософом й політологом Х. Арендтом. [5] Використане поняття спершу набуло негативного забарвлення, було використано як синонім олігархії, зумовленої талантом й особистісними якостями. За деякими джерелами, засновником концепції «меритократії» вважається англійський соціолог М. Янг [7]. Саме він у своїй праці «Піднесення меритократії: 1870–2033», яка побачила світ у 1958 році, виклав основні ідеї поданої концепції. Поняття «меритократія» у зазначеній антиутопії теж згадується із принизливим відтінком. На думку Янга, ми стаємо свідками переходу суспільства капіталізму до меритократичних засад, за яких справді обдаровані й здібні люди отримують можливість обіймати певні посади. Соціолог описує футуристичне суспільство, в якому саме інтелект й особистісні чесноти визначають суспільну позицію. У творі така система стає причиною революційних рухів, у результаті яких відбувається усунення правлячої верхівки від влади [7].

Пізніше американська й західноєвропейська думка продовжила розвивати ідеї М. Янга, які, зокрема, втілилися у теорії постіндустріального суспільства, яку сформулював американський соціолог Д. Белл. Саме він у своїй книзі «Майбутнє постіндустріальне суспільство» зауважив, що соціальний устрій суспільства може бути змінений під впливом меритократичних тенденцій, а бюрократія відсунута [6]. Дослідник наголошував, що саме інтелектуальні здібності, освіта, й кваліфікація має визначати приналежність особи до відповідного класу. Крім того, роботи із поданої теми ми знаходимо у наукових доробках Дж. Гелбрейта, З. Бжезінського, Р. Арона та ін. Українці науковці теж займалися вивченням цієї проблеми, серед них: І. Лопушинський, Ю. Бардачов, О. Гнедаш, С. Газарян, О. Носик, Т. Орлова та ін.

Не зважаючи на те, що меритократична концепція може бути джерелом певних соціальних нерівностей й дискримінацій, інтелектуальна еліта 21-го століття все ж тяжіє до її втілення. Сінгапур не є виключенням. Існує тенденція крокування до суспільного добробуту, створеного справжньою інтелектуальною елітою, обдарованими й всебічно розвиненими грома-

дянами. Прагнення до здобуття успіху й поставленої мети своїми знаннями стає збудником здорової конкуренції. А такі умови підкріплюють підґрунтя на шляху до суспільства інтелекту [4]. Такої думки дотримується і теоретик «третьої хвилі» розвитку суспільства Є. Тоффлер [3]. Він наполягає, що успішне майбутнє світової політики та розвиток усіх сфер суспільного буття відбуватиметься завдяки тим, хто володіє широким спектром знань, умінь та навичок. Саме такий прошарок суспільства й складе «новий клас», який виступатиме проти управлінців «другої хвилі».

Держава Сінгапур побудована на традиціях меритократії, яка націлена на розбудову й підтримку успішної соціально-економічної системи. Освіта Сінгапуру відображає економічні цілі держави, працює у синтезі із ними. Сінгапурців із малого віку навчають як взаємодіяти із цією системою, бути успішними. Уся система освіти пронизана великою кількістю тестувань та перевірок. Жорстка система оцінювання присутня на кожному етапі навчання й покликана чітко визначати найбільш здібних учнів, даючи їм можливість обирати подальшу навчальну траєкторію. Не зважаючи на велику кількість критики щодо надзвичайно щільної й розгалуженої системи оцінювання, держава впевнена, що саме такий підхід до оцінювання знань й відбору учнів, дає можливість оптимізувати процес навчання в цілому. Студенти отримують можливість навчатися і здобувати ті знання вміння і навички, які відповідають їх здібностям.

Філософія освіти Сінгапуру підтримує ідею холістичної, цілісної освіти. Саме така освіта може виховати громадянина із цілісним світосприйняттям, міцними фундаментальними знаннями й навичками. Під час навчання діти є активними учасниками навчального процесу, велика увага приділяється навичкам аналізу, вмінню дискутувати. Зазначені вище методи допомагають громадянам підготуватися до наступного етапу життя.

Щодо відбору осіб на державну службу, в Сінгапурі функціонує Комісія із питань державної служби по відборі кадрів. Зазначена комісія складається із професіоналів, які ніколи не обіймали адміністративних чи політичних посад. Комісія займається підбором персоналу на державні посади, розглядає їх подальше просування, бере на себе дисциплінарний контроль держслужбовців, й відповідає за управління програмою стипендіатів уряду Сінгапур [1].

Важливо зазначити, що головним джерелом поповнення кадрів на вищі управлінські посади Республіки Сінгапур є саме стипендії уряду. Стипендіати обираються за двома основними вимогами: претендент має входити в один відсоток найкращих випускників та володіти компетентностями управління.

Маємо додати, що для просування державних службовців до вищих посад було запроваджено систему оцінки результатів діяльності, однією із складових якої є самооцінка власних результатів. Крім того, проводиться якісна оцінка результатів кожного кандидата та оцінка потенціалу кожної окремої особи.

Отже, неупереджене оцінювання, прозора система просування кар'єрними сходами, відсутність корупції, конструктивність у відборі кадрів, бажання досягти поставленої мети власними здібностями та інтелектом, стали ключовими стежками до утвердження меритократичних тенденцій у Сінгапурі. Молоде покоління прагне вдосконалювати власні навички, усебічно розвиватися й впевнено будувати майбутнє власної країни на засадах меритократії.

Список використаних джерел

1. Арсентьев М. Поняття меритократії у сучасному філософсько-політологічному дискурсі. *Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження* : наук. зб. / Центр гуманітарної освіти Нац. акад. наук України. Київ, 2017. Вип. 34. С. 193–204.
2. Політологічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонока. Київ : МАУП, 2005. 792 с.
3. Тоффлер Е. Третя Хвиля / пер. з англ. А. Євса. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
4. Чихаріна К. Феномен «інтелектуальної еліти нації» у контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : мат. VI міжнар. наук.-практ. конф., Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 20-21 травня 2022 р. Харків : ХНПУ, 2022. С. 464–467.
5. Arendt, H. The Crisis in Education. 1954. URL: https://thi.ucsc.edu/wp-content/uploads/2016/09/Arendt-Crisis_In_Education-1954.pdf (дата звернення: 15.10.2022).
6. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting. New York : Basic Books, 1973.
7. Young M. The Rise of the Meritocracy 1870–2033 : an Essay on Education and Society. London : Thames and Hudson, 1958. P. 367–382.

ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЯК СУСПІЛЬНО-ОСВІТНІЙ ПРІОРИТЕТ

Шулигіна Р. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

У доробку актуалізовано проблему виховання духовно-моральних цінностей особистості; розкрито важливі аспекти побудови освітньо-виховного процесу на основі суб'єкт-суб'єктних взаємин педагога і вихованців, батьків і дітей; розглянуто підходи до класифікацій моральних якостей та акцентовано увагу на важливій ролі сім'ї в орієнтації на реалізацію суспільно-освітніх пріоритетів.

Ключові слова: особистість, виховання, духовно-моральні цінності, моральні якості, особистісно орієнтований підхід, освіта, сім'я, суспільство.

In the final version of the article, the problems of educating, the spiritual and moral values of the individual are actualized; important aspects of construction are revealed, educational process based on subject-subject relationships of the teacher and students, parents and children; approaches to the classification of the moral qualities are considered and attention is focused on the important role of the family in orientation towards the realization of social and educational priorities.

Keywords: personality, upbringing, spiritual and moral values, moral qualities, personally oriented approach, education, family, society.

У сучасних умовах, коли українське суспільство вступило в еру розбудови незалежної суверенної держави, пріоритетним завданням діяльності педагога є формування особистості, яка здатна до конструювання індивідуальної траєкторії власного майбутнього. Важливу роль у цьому процесі відіграє моральна складова, яка є основою формування самодостатньої особистості, перевірена багатовіковим досвідом духовних надбань українського народу, просічена його мудрістю, соціальним досвідом тощо. Тому, одним із основних пріоритетів сучасної освіти є формування у дітей загальнолюдських духовно-моральних цінностей на основі інтелектуальних надбань попередніх поколінь.

У вихованні духовно-моральної особистості, яка не чинить опору культурним впливам, чільне місце посідає естетика духовності, як складова буття людини. Виховуючи у молодого покоління естетичні почуття лише до тих чи інших матеріальних предметів (природні явища, речі, набутки культури), чим збіднюємо його світосприйняття. Духовна кра-

са залишиться для дітей закритою, а отже, виявлятиметься особистістю далекою від досконалості. Тож переживання нею прекрасного задля засвоєння духовно-моральних цінностей, їх носіїв є обов'язковим у справі виховання дітей.

Проблема духовності й моралі в різні історичні часи привертала увагу провідних мислителів, філософів, педагогів, психологів, митців, державних та релігійних діячів (Сократ, Демокрит, Платон, Аристотель, П. Флоренський, А. Чижевський та ін.). Виховання духовно-моральних цінностей особистості розглядалась вченими різних галузей наук: філософії (В. Андрущенко, Л. Губерський), психології (І. Бех, О. Кононко, С. Максименко, Е. Помиткіна), педагогіки (Є. Бондаревська, С. Гончаренко, О. Олексюк), зокрема дошкільної (Л. Артемова, А. Богуш, О. Дронова, М. Роганова) та інші.

За твердженням І. Беха духовно-моральне виховання передбачає використання особистісно орієнтованого підходу, який вдало реалізується на основі суб'єкт-суб'єктних взаємин педагога і вихованців [1; 7].

Духовно-моральне виховання — це завжди активний, двосторонній процес, основи якого закладаються ще у молодшому віці. [7]. Розкриваючи суть духовно-моральних цінностей у своїх творах для дітей, на конкретних прикладах педагог-гуманіст В. Сухомлинський збагачував духовне життя особистості. Варто наголосити, що у сучасній науці не існує певної однозначної думки про розуміння сутності духовності. Вона розглядається як сенс життя, вищі цінності, моральні почуття і переживання; як зростання людини в душі пізнання вищих основ буття та потреба в дії за законами творчості та гармонії з оточуючим світом [5]. Тому, розвиненість душі — невід'ємна складова духовності. Питання духовності й моральності провідні педагоги пов'язували з «вихованням серця» (Г. Сковорода, П. Юркевич, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.). Душевність є першим етапом до усвідомлення та відчуття людяності, краси. Структура душевності людини складається із цілісної сукупності компонентів (когнітивних, моральних, комунікативних, рефлексивних, естетичних тощо) [2, с. 186–189]. Це інтегративна якість особистості, що виявляється у моральній поведінці, у естетичному ставленні до оточуючого світу, у прагненні до пізнання предметів та явищ дійсності, у потребі самоздійснення. Сьогодні стає реальним, що будь-які порушення або відсутність культури поведінки, моральних норм, негативно відбиваються на моральному та емоційному стані суспільства, його фізичному та психічному здоров'ї [6, с. 5]. Тому, можемо сказати, що організація життєдіяльності підростаючого покоління буде ускладнена без впливу на нього

та взаємодії з ним. Це закладає фундамент, на якому будуються діяльність, спілкування, стосунки та поведінка [3, с. 17–21].

Виокремлюються такі два інститути, які відіграють надважливу роль у духовно-моральному вихованні дитини, зокрема:

- сім'я, родина (у дитини закладаються основи характеру; моральні стосунки в сім'ї відбиваються на життєдіяльність дитини у подальшому, оскільки їх вплив пов'язаний із переживаннями та закладанням основ моральних ставлень дитини до суспільства, до праці, до культури, до себе, до інших людей тощо;

- заклади дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти. Це доступні заклади освіти, які дають дітям основну й додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечують їх потреби у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля [4, с. 75–81; 7].

Моральне виховання у сім'ї та закладі освіти — це двобічний процес взаємодії дорослого (вихователя, батьків) та вихованців у діяльності, засвоєнні моральних понять, у ставленні до всього морального та аморального у поведінці. У цьому процесі важливими є розуміння педагогом і батьками таких категорій, як: моральна свідомість — сторона суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень й понять відображає реальні стосунки і відображає моральний бік дій дитини; моральні переконання — пережиті та узагальнені моральні принципи норми; моральні почуття — оцінки, домагання, стосунки, потенціал духовного розвитку дітей; моральні звички — суспільно стійкі форми поведінки дитини, що стають потребою і реалізуються за будь-якої ситуації та умов; моральна спрямованість — стійка суспільна позиція особистості, що формується на світогляді, мотивах поведінки і виявляється як властивість особистості у різних умовах.

Поняття «моральні якості особистості» — складне поняття, яке дозволяє виокремити у суспільному житті й схарактеризувати з позиції моралі найтипівіші риси поведінки особистості. Моральні якості характеризують вчинки, окремі сторони поведінки особистості, які виступають як віддзеркалення її характеру. Поняття «моральні якості» не містить у собі конкретних вказівок на те, які дії людина має або немає вчиняти. Воно лише характеризує, узагальнює й оцінює окремі сторони поведінки, а саме рішення про власні моральні дії людина повинна приймати сама.

Дослідникам вдалося виявити достатню кількість моральних якостей особистості позитивного й негативного характеру, яких було розподілено на 4 підтипи: колективістські якості: колективізм, відповідальність, героїзм/егоїзм, індивідуалізм, безвідповідальність та інші; гуманістичні

якості: благородство, доброзичливість, доброта, жалісливість/злість, не-уважність, підозрілість та інші; якості, пов'язані зі ставленням особистості до розподілу цінностей: справедливість, вдячність, безкорисливість/корисність, заздрість, ревності тощо; якості, пов'язані з особливостями морального регулювання поведінки: почуття гідності, вірність, прямолінійність/самозакоханість, шанобство, брехливість, лицемірство, підлість та інші.

З метою вивчення сформованості моральних якостей особистості нами було проведено опитування батьків дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Батькам пропонувався перелік моральних якостей, які вони схвалюють та які засуджують. В опитуванні взяли участь 50 батьків (за згодою).

Результати опитування підтверджують, що батьки чітко уявляють про позитивні принципи, зразки поведінки, які хотіли б виховати у своїх дітей. Найбільше цінуються характеристики чесної, порядної, впевненої та благородної особистості. Негативні почуття викликають заздрість, егоїзм, брехливість у поведінці дітей. Але це є судженням дорослих. В реальному житті батьки нерідко самі виявляють ті риси, які вони засудили під час опитування.

З огляду на зазначене вище можна виокремити основні завдання щодо виховання духовно-моральних цінностей у підростаючого покоління [5, с. 25]:

формування морально-духовних звичок (поступка, підтримка, компроміс, самопожертва в ім'я добробуту іншої людини тощо); виховання моральної звички (саморозуміння, емоційні переживання, самооцінювання власних дій та вчинків); розвиток педагогічних основ духовно-моральних звичок, рис, цінностей.

Формування духовно-моральних цінностей, — це шлях від поняття до переконання, що включає виховання моральних почуттів, ідеалів, знань, вчинків. З цього приводу В. Сухомлинський казав: «Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують. ...Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре» [2, с. 25].

Отже, процес виховання духовно-моральних якостей й, відповідно цінностей особистості — довготривалий. Моральний ідеал добра, правди, честі, духовної праці, живе у серці кожної особистості, утверджувався в активній діяльності як невід'ємна частина власних думок, почуттів, намірів, дій. Сьогодні така освітня ідея є домінуючою, бо проголошує людину найвищою цінністю суспільства, відповідно стає суспільно-освітнім пріоритетом.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : моногр. Київ; Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
2. Жовноватюк Ю. А. Проблема формування особистості молодшого школяра в історії педагогічної думки України. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2010. № 50. С. 186–189.
3. Кравченко Т., Хромова О. Сімейне виховання та його технології. *Учитель. Студії: родинна педагогіка*. 2000. № 1–3. С. 17–21.
4. Поніманська Т. І. Наступність у формуванні спільного досвіду дітей як проблема гуманістичного виховання. Рівне, 2000. 81 с.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві : вибрані твори в 6-ті т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 2. С. 25.
6. Сучасні аспекти духовно-морального виховання дітей. *Дитячий садок*. 2012. Ч. 25 (липень). С. 3–6.
7. Яцько І. В. Духовно-моральне виховання учнів. URL: <https://naurok.com.ua/prezintaciya-na-temu-duhovno-moralne-vihovannya-uchniv-209484.html> (дата звернення: 08.11.2022).

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ялліна В. Л.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Білик В. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті розкрито роль курсу історії педагогіки у професійному зростанні студентів. Показано можливості підготовки майбутніх педагогів до роботи з підростаючим поколінням у нових умовах через зміст курсу, форми і методи семінарських занять, залучення їх до науково-пошукової діяльності.

Ключові слова: завдання курсу, методи і форми, науково-пошукова діяльність, особистісна професійна майстерність педагога.

In the paper the role of exchange rate history of education in the professional development of students. The possibilities of preparing future teachers to work with the younger generation in the new environment through the course content, form and methods of seminars, attracting them to science and the search activity.

Keywords: task of the course, methods and forms, a science-search activities, personal professional skill of the teacher.

Соціальні зміни сьогодення визначили необхідність пошуку нових підходів до соціалізації підростаючих поколінь, оновлення виховних завдань, повернення до дитини. Пандемія Covid-19, введення воєнного стану, необхідність працювати в умовах невизначеності призвели до суттєвих змін в освітньому процесі. Велика відповідальність покладається на освітні організації, родину, які можуть, спираючись на гуманістичні ідеї, створювати сприятливі умови для розвитку особистості дитини.

Перед школою постають ряд суттєвих проблем, пов'язаних з необхідністю враховувати стресогенні чинники, що впливають на загальний стан дітей і педагогів, порушення у навчальній діяльності і соціально-рольових функціях, інтенсивний вплив несприятливих факторів навколишнього середовища. Для педагогів важливим завданням є допомагати учням адаптуватись в нових обставинах, що постійно змінюються, розкривати їхні обдарування, виховувати молодь, яка здатна мислити, приймати на себе відповідальність, прагне до надбань національної культури і створює для

себе справжні цінності. У зв'язку з цим кафедрам педагогічного спрямування у вузах, особливо у педагогічних, важливо враховувати нові тенденції, забезпечувати готовність майбутніх учителів до включення в освітній процес всього найкращого, що накопичено суспільством.

Мета статті — розкрити роль курсу історії педагогіки у професійному зростанні студентів, показати можливості підготовки майбутніх педагогів до роботи з підростаючим поколінням у нових умовах через зміст курсу, форми і методи занять, залучення студентів до науково-пошукової діяльності.

Сучасні вимоги до побудови якісного процесу навчання у вищих закладах освіти вимагають формування компетентностей, пошуку підходів до мотивації, підвищення цікавості студентів до матеріалу, що вивчається.

Як частина інтегрованих курсів педагогіки історія педагогіки передбачає опрацювання значного обсягу матеріалу, зміст якого відповідає принципам:

- реалізації цивілізаційного підходу у поєднанні з історико-культурологічним;
- вивчення педагогічної спадщини у поєднанні з аналізом сучасних педагогічних проблем і підходів у науці та шкільній практиці;
- історичної, соціокультурної та національної обумовленості виникнення та розвитку освітніх систем;
- інтегративного характеру курсу, побудованого на міждисциплінарному зв'язку з педагогікою, історією соціології, загальною історією, порівняльною педагогікою та ін.;
- прогностичності історії освіти.

Вивчення педагогічної спадщини минулого, генези педагогічних ідей у суспільстві, що постійно змінюється, гуманістичних теорій відносно сутності освіти та виховання, педагогічних поглядів видатних педагогів минулого дає змогу прогнозувати значимість педагогічних здобутків минулого для розвитку сучасної системи освіти України. У процесі своєї лекторської і семінарської діяльності викладач підводить студентів до розуміння самоцінності досвіду вітчизняної та західної школи як частин світової культури, роль освіти в історії світової цивілізації. Через вивчення життя і діяльності відомих діячів освіти, державної політики в галузі освіти на різних етапах розвитку суспільства у студентів формується педагогічна позиція. Це стає глибоким підґрунтям для вирішення конкретних педагогічних проблем, спираючись на багаті національні традиції, знання вітчизняної та світової історії освіти.

Педагогічна спадщина видатних педагогів (Я. Коменського, Й. Песталоцці, К. Ушинського, Я. Корчака, Р. Штайнера, М. Монтессорі, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.) сприяє глибокому осмисленню

творчого саморозвитку, удосконалення таких духовно-моральних якостей як співчуття, доброзичливість, тактовність, відповідальність. Поступово підводиться студентів до думки про необхідність неперервної освіти протягом усього життя людини, що є фактором створення матеріальних та духовних умов життя, самоцінності особистості. Актуалізуються історико-педагогічні знання з патріотичної, громадянської тематики, духовно-морального виховання. Досвід життя і діяльності педагогів, практики школи надає приклади вирішення складних життєвих та педагогічних ситуацій, формування нових підходів до дитинства в різних умовах. Багатьма педагогами піднімалися питання виховання дітей на засадах добра, ненасилля, цінності людського життя, врахування індивідуальних здібностей, запитів, потреб, великої ролі освіти.

Робота над історико-педагогічною спадщиною спрямована на розвиток умінь та навичок роботи з першоджерелами, оволодіння методами критичного аналізу історико-педагогічних набутків.

Навчальний процес у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди базується на процесі пізнавальної діяльності студентів з використанням певних форм і методів навчання, що передбачають напружену розумову роботу майбутнього вчителя, його активність суджень, інтерпретацію ситуацій. Так, проводиться спільне обговорення на лекціях результатів діяльності певного педагога та їх значення для сучасності, лекції-конференції. Під час семінарських занять поєднується в комплексі індивідуальна та групова робота, впроваджуються діалоги, дискусії, ділові ігри, дебати, моделювання ситуацій, тематичні семінари, круглі столи тощо. У асинхронному режимі студенти мають можливість опрацьовувати теми. Самостійна робота передбачає складання таблиць, презентацій, інтелект-карт, схем, ознайомлення з нормативними документами, першоджерелами, розробку творчих завдань. Студенти аналізують праці педагогів минулого, підбирають думки, що є актуальними для сьогодення.

Необхідність врахування викликів дистанційного навчання вимагають від викладача поновлювати свій арсенал форм і методів навчання інтерактивними. Науковцями доведено позитивний вплив таких форм навчання для стимулювання пізнавального інтересу студентів, прояву їхніх творчих здібностей. А сам процес навчання стає різноманітним, соціальним та колективним.

Важливим напрямком діяльності викладачів історії педагогіки є наполеглива робота щодо залучення студентів до науково-пошукової та самостійної роботи з метою більш ефективної їх підготовки до роботи з підростаючим поколінням в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки. Звернення до баз електронних бібліотек, репозитарію університету,

що містять наукові публікації, дає змогу студентам розуміти алгоритм написання та оформлення статей, працювати з науковими джерелами інформації, самостійно здійснювати пошук необхідної інформації.

Модуль історії педагогіки дозволяє залучати студентів до наукової роботи у формі написання статті, участі дистанційно у науково-практичних конференціях. Важливим є оволодіння методикою і технологією наукового дослідження, набуття навичок спілкування та комунікативної культури. Молоді дослідники здійснюють аналітичний огляд літературно-педагогічних джерел, їх критичний аналіз. Метою дослідження є розвиток умінь аналізувати історико-педагогічні проблеми на основі інтеграції ряду наук (педагогіки, історії, психології, культурології, філософії), удосконалення навичок самостійної дослідницької роботи. Тематика досліджень охоплює питання аналізу місцевих історико-педагогічних фактів, явищ, їх узагальнення, персоналій.

Внаслідок такої діяльності у студентів формується прагнення до підвищення рівня знань, готовність до саморозвитку і глибокого оволодіння знаннями шляхом використання сучасних інформаційних технологій, що є необхідним для постійного підвищення кваліфікації і реалізації себе у професійній праці.

Не останню роль у соціалізації студентів засобами історії педагогіки відіграє особиста професійна майстерність педагога, адже саме він здатний створити умови для успішної соціалізації, придбання студентами духовного досвіду, громадянської зрілості. Актуальною для сьогодення залишається думка В. Сухомлинського, що кожен педагог повинен бути добрим спеціалістом із свого предмета, пильно стежити за «переднім краєм» науки, основи якої викладає [1, с. 612], наукові знання слід викладати так, щоб не порушувати гармонії емоційного, інтелектуального, естетичного світу особистості [1, с. 468]. Провідний науковець стверджував, що у ці відповідальні хвилини (викладання свого курсу) важливо бути самим собою, живою людиною зі своїми поглядами, radoщами, сумнівами. В ці хвилини на слухачів впливає те, що їх наставник розкривається перед ними як емоційно багата людина [1, с. 462].

Таким чином, спрямованість педагогічного університету, що займається підготовкою фахівців до освітньої діяльності з підростаючим поколінням, орієнтує історії педагогіки на формування духовно-моральних основ громадянськості студентства, здатності жити і працювати у оновленому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Сухомлінський В. А. Методика виховання колективу. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1979. Т. 1. С. 427–683.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ВОКАЛІЗІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Ян Цзяін

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті підіймаються питання вивчення психологічних аспектів виконання вокалізів другої половини ХХ ст. На нашу думку, це питання пов'язано зі стилістикою вокалізів яка з одного боку тяжіє до неповторного, оригінального, а з іншого — містить у собі певний рівень узагальнення, оскільки його носії (композитор, виконавець, слухач) завжди знаходяться в конкретній інтонаційній ситуації епохи, країни, творчого напрямку.

Ключові слова: вокаліз, психологічні аспекти, стиль, видові форми.

The article raises issues of studying the psychological aspects of performing vocalizations of the second half of the 20th century. In our opinion, this issue is related to the style of vocalizations, which on the one hand tends to be unique, original, and on the other hand, contains a certain level of generalization, since its carriers (composer, performer, listener) are always in a specific intonation situation of the era, country, creative direction.

Keywords: vocalization, psychological aspects, style, species forms

Психологічні аспекти виконання вокалізів, як однієї з форм західно-європейської музики, передбачають розуміння та відтворення у виконанні такого поняття як «стиль». Музичний стиль, у сучасній теорії музикознавства, представлений як ієрархічна система, де в порядку супідрядності поєднані стилі історичні, національні, жанрові, видові, індивідуально-особистісні, навіть стилі окремих епохальних творів.

Також, психологи вважають, що індивідуальне і типове поєднуються в стилі і породжують стилістику музичного твору, яка залежить від багатьох факторів, що визначають задум композитора, реалізований через його мову і форму. Стилiстичний комплекс музичного твору складеться з типізованих та ситуаційних характеристик. Перші визначаються жанровими властивостями твору (спосіб виконання, життєве призначення) і композиційно-художніх особливостей (семантико-композиційний рівень жанровості), що ставить перед вокалістами складні виконавські задачі [3, с. 156].

Зазначимо, що вокаліз належить до допоміжних жанрів вокальної сольної практики. Він використовується під час навчання співу. Першорядне значення для визначення його стилістики має італійська система, яка визначила вихідну національну стилістику вокалізу. Подальший

розвиток вокалізу за національно стилістичною ознакою був пов'язаний із найбільшими національними школами, до яких відносяться французька, німецька, чеська, українська та ін. [2, с. 143]. Кожна зі шкіл створює своє стилістичне трактування жанру вокалізу в його двох основних проявах — дидактичному і художньому, що можна конкретно простежити, вивчаючи практику створення та використання вокалізів.

У своїх стилістичних формах вокаліз, протягом віків, набував різних видових форм — інструктивно-дидактичних (вокалізи-вправи, вокалізи-етюди, вокалізи-сольфеджіо, вокалізи-п'єси) і художніх (вокалізи-романси, вокалізи-арії, вокалізи-концерти). Генезис вокалізу як жанру в кожному з випадків зберігається, адже це — спів без слів, який є відображенням музичної сутності голосового апарату людини (голос як інструмент інтонування, музикування) [1, с. 80].

Одним зі складних питань у процесі виконання вокалізів є співвідношення національної та інтернаціональної стилістики і, зрозуміло, що необхідно володіти відтворенням історичних стилів.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів). Київ : LAT & K. 2012. 192 с.
2. Кулдиркаєва О. В. Основи вокальної методики : навч.-метод. посіб. для студ. спец. «Музичне мистецтво». Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 158 с.
3. Стахевич О. Г. З історії вокально-виконавських стилів та вокальної педагогіки. Вінниця : Нова Книга, 2013. 176 с.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНР

Ян Ян

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Стаття присвячена проблемі педагогічної підтримки у закладах вищої освіти КНР. Розкрито суть поняття «педагогічна підтримка». Визначено форми (підтримка громадськими організаціями; створення спеціальних фондів, виділення індивідуальних грантів, надання інформаційно-методичного забезпечення, наявність групових та індивідуальних консультацій в закладах освіти) та методи (інтерактивні методи навчання, самостійний пошук знань, підтримка ініціативи, аналіз соціального досвіду) педагогічної підтримки здобувачів вищої освіти КНР.

Ключові слова: педагогічна підтримка, вищий навчальний заклад, форми та методи навчання.

The article is devoted to the problem of pedagogical support in higher education institutions of the People's Republic of China. The essence of the concept of «pedagogical support» is revealed. Forms (support by public organizations; creation of special funds, allocation of individual grants, provision of informational and methodological support, availability of group and individual consultations in educational institutions) and methods (interactive learning methods, independent search for knowledge, initiative support, analysis of social experience) of pedagogical support are defined students of higher education in the PRC.

Keywords: pedagogical support, higher educational institution, forms and methods of education.

Китайська народна республіка є однією із стародавніх цивілізацій світу, проте її значення та роль у різні періоди історії була неоднаковою. Китайці як народ та Китай як країна — невід’ємна частина світової спільноти. Китайська система освіти є однією з найбільш конкурентних у світі. Результати PISA наочно демонструють, що Китай на початку нового тисячоліття перетворився на країну, яка успішно модернізує систему освіти та якій вдалося пов’язати глобальні виклики та національні особливості у проєктуванні й реалізації освітніх реформ. Педагогічна освіта у Китаї пройшла довгий та славний шлях розвитку. Зараз, загальна кількість студентів у Китаї становить 20 мільйонів осіб, а загальна кількість молоді — 320 мільйонів осіб, тобто китайських вищих навчаються 16 % китайської молоді [1]. Якісна підготовка професіоналів, що відповідають вимогам часу, які постійно змінюються, можлива лише за наявності корпусу компе-

тентних викладачів, їх підтримки, а також системи ефективної підготовки здобувачів вищої освіти.

Аналіз досліджень показує, що особливим аспектам педагогічної підтримки молоді присвячені численні праці. Зокрема, цікавими для нашого дослідження є праці С. Васильєва, В. Іванов, Є. Корепанова, Л. Ланцова, які розглядають феномен психолого-педагогічної підтримки. Аналіз наукової літератури показує, що педагогічна підтримка студентів є міждисциплінарною проблемою та висвітлюється у різних ракурсах у філософських, соціологічних, психологічних, юридичних, медичних, педагогічних дослідженнях. Водночас проблема педагогічної підтримки китайських студентів досі не була предметом наукового осмислення. Аналіз наукових досліджень дозволяє констатувати, що залишається відкритим питання, як реально підтримувати студентів, які форми та методи ефективної педагогічної підтримки китайських студентів.

Метою нашого дослідження став визначення форм та методів педагогічної підтримки здобувачів у закладах вищої освіти КНР.

Педагогічна підтримка спирається на онтологічне уявлення про людину як суб'єкт свідомості, діяльність та суб'єкт власного життя (С. Рубінштейн). На наш погляд, категорія суб'єкта життєдіяльності розкриває спосіб організації особистістю свого життя на етапі особистісного та професійного розвитку. Педагогічна підтримка спрямована на усвідомлення особистістю власних ресурсів, критичний аналіз об'єктивних і суб'єктивних протиріч на шляху опанування освітньої програми, оцінку ймовірності виникнення критичних ситуацій, усвідомлене складання плану дій. Оскільки освітнє середовище представляє простір різних процесів, виникає необхідність ефективної системи педагогічного супроводу особистісно-професійного розвитку кожного студенту [2]. Отже, виходячи з позиції гуманістичної педагогіки, необхідно створити умови для реалізації морального, емоційного, інтелектуального, вольового потенціалу. Вважаємо, що саме педагогічна підтримка забезпечує той педагогічний супровід та педагогічну допомогу кожному здобувачу, яка допомагає йому в реалізації потенціалу та використання особистісних ресурсів на шляху здобуття освіти. Оскільки методологічний напрямок системного пізнання педагогічної реальності визнано базисом освітнього процесу, то педагогічний супровід китайських студентів ми розглядаємо з позиції системного комплексу застосованих форм та методів педагогічної підтримки здобувачів у закладах вищої освіти КНР. Зокрема, форми взаємодії зумовлені гармонійною єдністю змісту освітнього процесу та технології педагогічного супроводу китайських студентів. Так, реалізація системи педагогічної підтримки китайських студентів немислима без інформаційно-мето-

дичного забезпечення: інформації про оптимальні способи досягнення стратегічних та тактичних цілей. Наприклад, це активна та різноманітна за формами підтримка педагогічної освіти громадськими силами; створення приватними особами спеціальних фондів, розрахованих на потреби педагогів, та виділення індивідуальних грантів викладачам для проведення досліджень та багато іншого. Інформаційна база, що надається здобувачам у закладах вищої освіти КНР включає матеріал про методи надання допомоги у вирішенні особистісних проблем, про можливі варіанти групових та індивідуальних консультацій на етапі прийняття рішення тощо. Причому відбувається це в атмосфері доброзичливості та взаємної підтримки, що дозволяє не тільки отримувати нові знання, а й розвиває саму пізнавальну діяльність, переводить її на більш високі форми кооперації та співробітництва.

В одній китайській притчі говориться: «Скажи мені — і я забуду; покажи мені — і я запам'ятаю; дай зробити — і я зрозумію». У цих словах знаходить своє відображення суть інтерактивного навчання. При використанні інтерактивних методів під час педагогічної підтримки здобувачів у закладах вищої освіти КНР вони стають повноправними учасниками процесу сприйняття, а їх досвід стає основним джерелом навчального пізнання. Тобто, викладачі не завжди дають готові знання, але спонукають здобувачів до самостійного пошуку, створюючи умови для їх ініціативи. Педагог відмовляється від ролі своєрідного фільтра, що пропускає через себе навчальну інформацію, та виконує функцію помічника у роботі, одного з джерел інформації. Таким чином інтерактивні методи сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу і, що особливо важливо, формують думки, відносини, навички поведінки здобувачів освіти. При використанні інтерактивних форм роль викладача різко змінюється, перестає бути центральною, він лише регулює процес і займається його спільною організацією, готує заздалегідь необхідні завдання та формулює питання чи теми для обговорення у групах, дає консультації, контролює час та порядок виконання наміченого плану. Учасники звертаються до соціального досвіду — власного та інших людей, у своїй практиці їм доводиться розпочинати комунікацію друг з одним, спільно вирішувати поставлені завдання, долати конфлікти, знаходити спільні точки дотику, на компроміси.

Отже, в сучасних умовах педагогічна підтримка китайських студентів є невід'ємним елементом під час навчання. Серед форм підтримки здобувачів вищої освіти КНР визначимо: підтримку педагогічної освіти громадськими організаціями; створення приватними особами спеціальних фондів; виявлення та забезпечення потреби педагогів, виділення індивіду-

альних грантів викладачам для проведення досліджень, надання інформаційно-методичного забезпечення, наявність групових та індивідуальних консультацій в закладах освіти. Серед методів: відзначимо застосування під час навчання інтерактивних методів навчання, спонукання здобувачів до самостійного пошуку знань, підтримка ініціативи, аналіз соціального досвіду. Вважаємо доцільним ознайомлення фахівців у галузі міжнародного співробітництва та особливостями підготовки потенційних іноземних абітурієнтів української вищої школи, що з метою вдосконалення педагогічної підтримки здобувачів із Китаю.

Список використаних джерел

1. Система освіти в Китаї. URL: <https://moyaosvita.com.ua/geografija/sistema-osviti-v-kita%D1%97/> (дата звернення: 29.10.22).
2. Мумладзе В., Мирончук Н. Вища педагогічна освіта в Китаї. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2014. С. 200–203.

АКМЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ І НАВЧАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Романюк В. М.

старший вчитель, вчитель математики вищої категорії,
Комунальний заклад «Мереф'янський медичний ліцей»
Мереф'янської міської ради Харківської області,
м. Мерефа, Україна

*У статті розкрито суть акмеологічних аспектів роботи вчителя за-
для ефективних духовно-інтелектуальних і навчання, і виховання здобува-
чів освіти, майбутніх професіоналів своєї справи, використовуючи новітні
способи, засоби, технології та методи навчання і виховання із врахуванням
психологічної компетентності.*

Ключові слова: компетентнісний підхід, проектні технології, педа-
гогічна акмеологія, акмеологічні технології, психологічна компетентність.

*The article reveals the essence of acmeological aspects of a teacher's work
for effective spiritual and intellectual education and training of education seekers,
future professionals in their field, using the latest methods, tools, technologies
and methods of training and education taking into account psychological
competence.*

Keywords: competence approach, project technologies, pedagogical
acmeology, acmeological technologies, psychological competence.

Напрямок реформування освіти повинен відповідати соціальним за-
питам та демократичним змінам суспільства. Необхідний пошук раці-
онального поєднання теоретичних знань з їх практичним застосуван-
ням для вирішення конкретних життєвих задач. Акмеологічний під-
хід є стратегічним орієнтиром особистісно-орієнтованого навчання.
Головною метою є виховання людини, здатної до самовизначення. Без
змін методів роботи вчителів або зміщення акцентів на ті чи інші мето-
ди неможлива успішна робота в новій школі, у формуванні ключових
компетентностей.

Прогресивні ідеї демократизації докорінно змінюють саме викладан-
ня різних дисциплін в навчальних закладах, посилюються акценти на роз-
виваючі та виховні цілі навчання. Підростаюче покоління може вільно ви-
словлювати свої думки. Вільний пошук, бажання й уміння його здійснити
під час навчальної діяльності, безумовно, здійснить загальний виховний
свій вплив. Демократичність навчання в різноманітності способів добу-
вання знань через самостійні дії та пошуки, дебати, вміння висловлювати
свої думки, відстоювати їх, вміння критично мислити, логічно вибудову-

вати ланцюжок своїх думок та відповідати на поставлені питання, вирішення проблемних питань.

Компетентнісний підхід як освітня технологія, в сучасних умовах передбачає формування певних компетентностей у здобувачів для застосування знань в сучасному житті. В нових умовах виникає потреба у ставленні до навчання як суттєвої складової загальнолюдської культури, як універсальної мови науки і техніки, як засіб дослідження процесів і явищ навколишнього світу її джерела, виділяти головне, робити висновки, використовувати знання в своєму житті, володіючи мовою, символікою, формулами, моделями, які допомагають описувати загальні властивості об'єктів, процесів чи явищ [1, с. 63–68]. Формування самостійного громадянина на уроках цієї дисципліни відбувається лише тоді, коли здобувач освіти буде психологічно налаштований так, щоб мати потребу в сильній участі в навчальному процесі, щоб ця діяльність для дитини була важливою справою. Для цього є багато інтерактивних методів та підходів. Проектна технологія є однією із сучасних прогресивних технологій. Вона, в процесі засвоєння того чи іншого матеріалу, дає прекрасну можливість підростаючому поколінню розуміти науку не з погляду її змісту, а як науку, життєво необхідну.

Прогресивність проектних технологій в тому, що вони мають за основу виховний аспект: виховують людину, здатну до пошукової роботи; виховують людину, яка може в своїй діяльності досягти більше своїх вчителів і, при цьому, опиратись на їх досвід (тобто, має місце зв'язок поколінь, передача безцінного досвіду).

Все більше в практичну діяльність вчителів різних дисциплін впроваджується досвід демократичної школи. Це сучасно, креативно, дієво, бо знання для знань нічого не варті. Цінність знань — в практичному їх використанні, що досягається через навчання про громадянську відповідальність, навчання для розвитку розуміння та формування ціннісних ставлень до громадянської відповідальності, навчання через здобуття практичного досвіду громадянської відповідальності. Навчання для розвитку розуміння і особистого ставлення формує відповідального, активного члена суспільства, здатність і готовність до застосування зокрема математичних знань у практичних життєвих ситуаціях, ощадливості й поміркованості, вміння аналізувати економічну ситуацію, родинний бюджет.

Робота над проектами сприяє усвідомленню значення навчання для повноцінного життя в сучасному суспільстві, в розвитку технологічного, економічного потенціалу держави, усвідомленню кількісних показників [2].

Особливе значення має громадянська компетентність, її складові й комунікативні компетентності здобувачів освіти (вміння генерувати ідеї,

вислуховувати інші точки зору, вміння організовувати й вести дискусії тощо), різні види самостійної діяльності та для подальшої навчальної діяльності здобувачів освіти та їх професійній діяльності. Акмеологічними технологіями вважають вище згаданий метод проєктів, проблемне навчання, технології розвивального навчання, ігрові та комп'ютерні технології. Сучасна робота над навчальними проєктами передбачає застосування інтерактивних вправ для вибору ідеї освітнього проєкту, планування його реалізації, які вчать аргументувати, робити висновки, висловлювати власну думку, аналізувати думки інших учасників роботи над конкретним проєктом, логічно обґрунтовувати позиції, вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, вміння конструктивно керувати емоціями, працювати в команді.

Змінюється життя, змінюються і проєктні технології. Але вони дають змогу лише покращувати якість знань, покращувати виховний процес підростаючого покоління, яке має вміти користуватися набутими знаннями та навичками, постійно самовдосконалюватися [3].

Цінність роботи над проєктами ще й у тому, що вона розвиває у здобувачів освіти ставлення та цінності, навички, важливі для їхнього становлення як активних і відповідальних громадян через дослідницьку роботу, самостійну пізнавальну діяльність від міні проєктів місцевого значення до міжнародних проєктів.

В цьому допомагають акмеологічні засоби: прийоми створення ситуації успіху, активізації пізнавальної діяльності, стратегії творчого пошуку.

Для освітян цікавим є предмет педагогічної акмеології. Відомі напрями педагогічної акмеології: акмеологія дошкільної освіти, акмеологія дошкільця, акмеологія шкільної освіти, акмеологія середньої професійної освіти, акмеологія вищої освіти, акмеологія післядипломної освіти.

Переваги використання акмеологічних підходів в тому, що вони: формують уміння самостійно вчитися, сприяють пізнавальній активності, ініціативі; програмують індивідуальний підхід до успішної праці; сприяють успіху, творчості.

Сучасне духовно-інтелектуальне виховання та навчання включають ще й психологічні питання. Акмеологію у психолого-педагогічній науці визначають як галузь психологічної науки на перехресті природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін. Психологічна компетентність складається із взаємопов'язаних компонентів: проєктуального, гностичного, регулятивного, організаторського, комунікативного. Розрізняють ще й п'ять основних видів психологічної компетентності. Виходячи з цього, вчитель має бути висококваліфікованим і майстром, і організатором, і психологом, і порадиником.

Духовно-інтелектуальне виховання та навчання підростаючого покоління буде успішним, коли професійна успішність педагога визначається особистісно якісною характеристикою його діяльності, що визначається професійними та особистісними показниками. А це спонукає вчителя до постійного саморозвитку, самовдосконалення, до постійних творчих пошуків.

Список використаних джерел

1. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. Вісник Житомирського державного університету. Серія: Педагогічні науки. Житомир, 2008. Вип. 40. С. 63–68.
2. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5–9 клас : посіб. для вчителя / М. Рафальська та ін. Харків: Вид. група «Основа», 2017. 136 с.
3. Специфіка освітніх послуг в контексті інноваційного розвитку / І. Сєвідова та ін. *Vzdelávanie a spoločnosť*. Prešov : Prešovská univerzita, 2020. С. 232–239.

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Тернопільський обласний комунальний Інститут післядипломної педагогічної освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького
ГО «Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство» (Україна)
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство (США)
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Університет Кардіфф Метрополітан (Великобританія)
Чанчунський університет архітектури (Китай)
Київський університет імені Бориса Грінченка

РЕЗОЛЮЦІЯ

III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ В XXI СТОЛІТТІ»

17 листопада 2022 року

Конференція пройшла з великою зацікавленістю всіх учасників до її загальної тематики та до окремих напрямків роботи конференції. Була показана підвищена активність учасників з різних областей науки. Це свідчить про важливість даної тематики та необхідність продовжити розвиток досліджень та їх узагальнення на наступній конференції у 2023 році.

У роботі конференції взяли участь: 63 доктора наук, 110 кандидатів наук, 80 аспірантів (у тому числі 33 представники КНР), 51 викладач, 30 магістрантів, 27 вчителів та 17 студентів, — всього 411 чоловік.

До основних загальних рис конференції, що підвищують її актуальність та важливість відносяться:

По-перше, тематика конференції є міждисциплінарною та об'єднує філософські, педагогічні, психологічні, філологічні, соціологічні, історичні, медичні, військові та інші науки, представників різних професійних статусів — науковців, викладачів ЗВО, учителів, здобувачів вищої освіти всіх рівнів та т. і., що складає благотворні умови для підняття та науково-методичного вирішення соціально важливих питань розвитку особистості, її духовного зростання.

По-друге, учасники конференції розкрили питання унікального поєднання духовного та інтелектуального як складових гармонійного

розвитку особистості і основи формування відповідальної громадської позиції на всіх рівнях — від сім'ї до вирішення загальнолюдських проблем, становлення фахівців з високими моральними якостями.

По-третє, конференція привернула увагу і надала можливість науковцям вирішувати цілий комплекс взаємопов'язаних питань сучасної системи освіти в області духовно-інтелектуального виховання та навчання, зокрема:

- а) визначення понятійного апарату в стільки важливій сфері;
- б) визначення змісту духовно-інтелектуального виховання та навчання особистості та методики його реалізації;
- в) визначення значимості та ролі суб'єктів реалізації завдань духовно-інтелектуального виховання та навчання особистості;
- г) презентування досвіду реалізації окремих методик духовно-інтелектуального виховання та навчання у різних закладах освіти.

Отже зазначене дозволяє констатувати високий науково-методичний рівень та практичне значення конференції, що підтверджується змістовним наповненням даної тематики ідеями, теоретичними розробками, пропозиціями, практичними порадами та важливими висновками у відповідності до вимог часу.

Конференція пропонує

1. Продовжити дослідження науково-методичних питань духовно-інтелектуального виховання та навчання, результати досліджень обговорити на наступній IV міжнародній науково-практичній конференції «Духовно-інтелектуальне виховання і навчання в XXI столітті» в листопаді 2023 року.

2. Основні зусилля слід зосередити на змісті духовно-інтелектуального виховання та навчання, що відповідає вимогам третього тисячоліття та сталого розвитку особистості та суспільства в цілому. З цією метою продовжити розробку науково-обґрунтованих рекомендацій щодо доповнення стандартів освіти духовно-моральною складовою, яка повинна стати пріоритетною у вихованні та навчанні та особливо в оцінюванні якості випускника — розробити відповідну систему показників та критеріїв.

3. Опублікувати матеріали конференції у щорічному міжнародному збірнику «Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті» ISSN: 2708-4809, презентувати матеріали конференції та результати наданих досліджень у виданнях [«Альманах «Онтологія та життя»](#) ВННОТ та на сторінках газети «Вчитель» і сайті ХНПУ.

Алфавітний перелік авторів

	Сторінки матеріалів
Attfield Kate	34
Ахновська І. О.	174
Бабак Г. С.	178
Бабак О. М.	182
Бабиніна Ю. Р.	39
Бабко Н. М.	187
Бак В. Ф.	539
Бао Чень	191
Беземчук Л. В.	198
Березіна І. В.	219
Бересток О. В.	201
Берун К. О.	204
Біла І. В.	194
Білик В. М.	756, 884
Білоцерковець М. А.	208
Біляковська О. О.	212
Бойко О. А.	557
Бойчук Ю. Д.	24, 28
Бондаренко Д. Р.	215, 219
Бондаренко Є. О.	536
Борисенко Н. О.	42
Боровисюк Т. В.	226
Боярська-Хоменко А. В.	230
Братешко А. М.	344
Бужин О. В.	234
Валєєв Р. Г.	46
Ван Бо	238
Ван Інчжи	643
Ван Сінь	760
Ван Ціхуей	241
Ван Чжен	244
Ван Чжо	50
Ван Янь	765
Ван Янься	247
Варганич Г. О.	251
Варениченко А. Б.	54
Варнавська І. В.	58
Васильєва С. О.	256
Василькевич Я. З.	675
Вишняк М.	769
Вітчинкіна К. О.	772
Власова В. П.	259
Вознюк О. В.	262
Воронін А. І.	646

Гепенко Л. О.	62
Го Цзянькунь	266
Гонтар А. С.	269
Гончаренко М. В.	334
Гончаренко М. С.	24, 28
Гончарова О. М.	775
Городенська В. С.	295
Городецька О. В.	778
Гречаник О. Є.	272
Гринишин М. В.	276
Гриньова В. М.	281
Грона Н. В.	286
Грубі Т. В.	650
Грузевич Т. Ю.	66
Гук І. П.	289
Гула О. С.	292
Давидченко І. Д.	69
Дацюк О. А.	73
Демиденко Н. М.	782
Денисенко А. О.	230
Десятник К. В.	295
Дикун В. Г.	722
Дін Жуцзе	110
Довженко Т. О.	299
Домилівська Ю.	526
Дорофєєв А. С.	654
Дорош Т. Л.	303
Дорошенко Г. Є.	307
Доценко С. О.	311
Дрозд М. П.	315
Друганова О. М.	756
Дубасенюк О. А.	78
Дубяга С. М.	54
Ємець А. А.	319
Єфіменко О. В.	324
Жерновникова О. А.	281
Жуков В. П.	327
Загребельний О. В.	654
Заїкіна Т. С.	382
Заміщак М. І.	658
Зарубенко О. Г.	82
Зелений І. І.	646
Зеленський Б. Р.	662
Зенякін О. С.	330
Золотухіна С. Т.	334
Іванов В.	862
Іванов Д. С.	338
Іванченко Л.В.	86

Іванькова Н. А.	666
Ільїна О. О.	344
Ільницька М. В.	658
Іонова О. М.	341
Кабанська А. А.	348
Кабанська О. С.	352
Кадашевич К. О.	478
Каліна К. Є.	670
Каптур Г. А.	355
Карась А. Г.	89
Кириленко А. О.	360
Кізь О. Б.	675
Кікінежді О. М.	675
Кін О. М.	364, 536
Клімакова С. М.	680
Кобильченко В. В.	684
Коваленко В. Ю.	439
Коваленко О. М.	319
Колеснікова Ю. С.	688
Коростильов Г. Л.	368
Косиченко В. А.	372
Костенко О. В.	785
Котелюх М. Ю.	161
Кравчук Т. М.	376
Кравчун П. Г.	382
Кривко М. Ю.	352
Кривша В. О.	89
Крокун-Баранова А. П.	385
Кудряшов Г. О.	788
Кузнецова О. Ю.	791
Купіна І. О.	92
Курило В. А.	388
Куценко Т. В.	506
Кучинська І. О.	795
Лазарева Т.	769
Ларіна І. О.	799
Лебедева В. О.	303
Лей Кунь	390
Лисоколенко Т. В.	397
Лі Хайцзюань	95
Лі Цяньс	393
Лі Юанцзі	783
Ло Юаньвень	807
Лу Сюй	812
Лу Цзе	400
Лугова В. М.	692
Лугова М. С.	697
Лупаренко С. Є.	403

Магілін О. В.	385
Мажуга А. В.	407
Май Вень	817
Майнаєв Ф. Я.	412
Майстрюк І. С.	102
Марголін А. Г.	98
Мармаза О. І.	106
Маруховська-Картунова О. О.	416
Марченко О. Г.	820
Матвєєва О. О.	421
Мей Фан	421
Мелаш В. Д.	54
Мельничук І. Я.	424
Міронов К. А.	426
Миценко Є. О.	431
Міщук М. В.	825
Мозолюк О. М.	583
Молчанова Д. О.	435
Молчанова К. К.	403
Монич О. І.	829
Мулява В. Д.	439
Наумович Я. Я.	711
Небитова І. А.	443
Недря К. М.	125
Нікуліна В. О.	447
Овсюк Д. Р.	114
Омельченко І. М.	684
Оніщук Л. М.	453
Остапов А. В.	453
Отрошко Т. Ф.	458, 705
Павлова А. О.	833
Панасенко Ю. А.	462
Пархоменко В. В.	165
Паславська О. В.	692
Пахолівецький В.	465
Підан А. С.	468
Підлипна Б. С.	471
Пінський О. О.	474
Пісоцька М. Е.	478, 726
Плотнікова М. Ф.	482
Погорєлова Т. Ю.	701
Подчасова К. В.	376
Полонська А. Ю.	705
Пономаренко Я. С.	708
Пономарьова М. С.	256
Пономарьова Н. О.	435, 487
Попова О. В.	182, 491
Похилюк О. М.	495

Прибора Т. О.	360, 499
Прищепов М. М.	299
Пруткова О. Л.	28
Пурей А. М.	458
Радченя І. В.	92
Ревенко І. В.	502
Рибалко Л. С.	110, 114, 506
Романюк І. А.	836
Романюк В. М.	894
Рябовол Л. Т.	511
Рябуха М. Л.	86
Савицька А. Ю.	119
Сагіна Ю.	515
Свинаренко Н. О.	518
Сеньовська Н. Л.	711
Сирота Л. Б.	715
Сімакова С. І.	522
Скиба Е. К.	122
Смеречак Л. І.	719
Смолянук Н. М.	526
Сморжевська О. О.	529
Сняткова Т. М.	532
Собченко Т. М.	364, 536
Станкевич С. В.	839
Стасюк В. В.	721
Стахоржецький Д.	403
Степанюк А. В.	539
Стефюк Р.	634
Супрун Д. М.	543
Танько Т. П.	843
Тарарак М. Ю.	847
Тарарак Н. Г.	843
Тарарак О. В.	847
Твердохліб Т. С.	407
Тіхова Є. В.	546
Ткаченко Л. П.	550
Ткаченко Т. В.	553
Ткачов А. С.	557
Ткачов С. І.	560
Ткачова Н. О.	560
Торопова О. Ю.	564
Тригуб О. М.	567
Трубавіна І. М.	125
Трусей Л. Г.	571
Тюріна Т. Г.	24
Тянь Фейфань	579
У Юе	198, 726
Фазан В. В.	791

Фаін А. В.	226
Філяєва Т. С.	129
Філатова Ю. Ю.	133
Фоміна Л. В.	136
Франчук Т. Й.	583
Хвостиченко О. М.	140, 587, 730
Хоу Ісюань	603
Хоу Цзяньвей	851
Хрик М. В.	854
Худавердієва В. А.	149
Хун Женьлун.	858
Цапко А. М.	862
Цуй Кеке	153
Цукалова О. С.	157
Чан Чжень	866
Чаус Д. В.	608
Чен Чже	868
Чепель М. О.	654
Чередниченко О. Ю.	125
Черновол-Ткаченко Р. І.	161
Черушева Г. Б.	165
Чжан Цзе	871
Чжао Цянь	612
Чжоу Ань	618
Чихаріна К. І.	875
Чорній М. М.	742
Чубукіна О. М.	622
Швидун Л. Т.	745
Шевченко Н. О.	799
Шрамко О. І.	626
Штефан Л. А.	791
Шулігіна Р. А.	879
Шумський О. Л.	630
Юрченко С.	465
Юрчишин Г. М.	634
Юхно Н. В.	169
Ялліна В. Л.	348, 638, 749, 884
Ян Цзяін	888
Ян Ян	890

Наукове видання

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В XXI СТОЛІТТІ

*Міжнародний періодичний збірник наукових праць
за загальною редакцією*

В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка

Випуск 4

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING OF YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Periodical Collection of Scientific Papers
edited by V. P. Babych, Yu. D. Boychuk, L. S. Rybalko, O. M. Khvostychenko*

Issue 4

GEISTIGE UND INTELLEKTUELLE ERZIEHUNG UND AUSBILDUNG DER JUGEND IM XXI JAHRHUNDERT

*Internationale regelmäßig erscheinende Sammlung wissenschaftlicher Beiträge
unter der Gesamtreaktion von*

V. P. Babych, Y. D. Boichuk, L. S. Rybalko, O. M. Khvostychenko

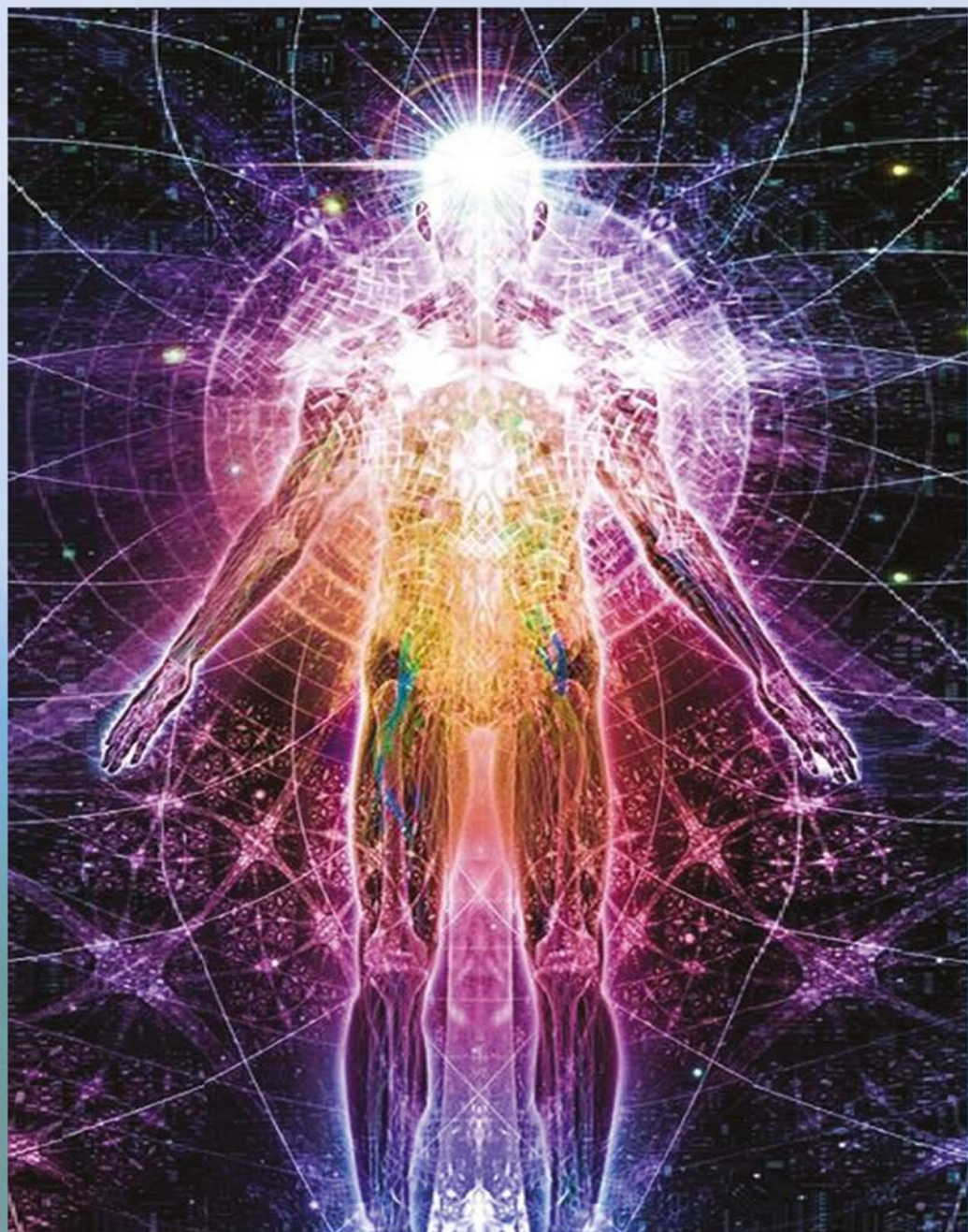
Ausgabe 4

За зміст статей і дотримання правил академічної доброчесності
відповідають автори

Редактор О. М. Хвостиченко
Коректор О. І. Новохатська
Комп'ютерна верстка Т. А. Хвостиченко

Підписано до видання 15.12.2022
Формат 60×90/8. Гарнітура Times NR
Тираж електронний

Видавництво «ВННОТ»
<http://ol.world-ontology.org>
email: syshan4@gmail.com

Всесвітнє Наукове
Ноосферно-Онтологічне Товариство

World Scientific
Noosphere-Ontological Society

